

ขุททกนิกายกัจจกถา ปฏิสมภิทามคฺวณฺณา (สทฺธมฺมปกาสนี ๑) - หน้าที่ 1
*เล่มที่ 40 หน้า 1

สทฺธมฺมปกาสนี นาม ขุททกนิกายกัจจกถา
ปฏิสมภิทามคฺวณฺณา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมพุทฺธสฺส ฯ
กนฺถารมฺภกถา

โย สพฺพโลกาติคสพฺพโสภา
ยฺตุเตหิ สพฺเพหิ कुณฺเหหิ ยฺตุโต
โทเสหิ สพฺเพหิ สवासเนหิ
มฺตุโต วิมฺตุตี ปรมว (๑) ทาทา ฯ
นิจฺจํ ทยาจนฺทนสีตจิตฺโต
ปณฺณารวิโชติตสพฺพเนยฺโย
สพฺเพสุ ภูเตสุ ตมคฺคภูตํ
ภูตคฺคณานํ สิริสา นมิตฺวา ฯ
โย สพฺพภูเตสุ (๒) มฺนีว อคฺโค
อนนฺตสงฺเขสุ ชินฺตฺตฺเชสุ (๓)
อหฺนุทยาณานฺคฺวณฺเหหิ สคฺค-
สีลานุการิ ชนฺตาทิเตสุ ฯ
ตํ สาริปฺตุตฺตํ มฺนिरาชปฺตุตฺตํ
เถริ ธิรานนคฺคณาริรามํ

๑ ม. ปรมณฺจ ๑ ๒ สี. สพฺพสคฺคเตสุ ๑ ๓ สี. ชินฺตฺตฺเชสุ ฯ

บุพทกนิกายภูจกถา ปฏิสัมภิตามคฺควณณา (สทฺธมฺมปกาสนี ๑) - หน้าที่ 2
*เล่มที่ 40 คณฺถารมฺภกถา หน้า 2

ปณฺญาปภาวคฺคตจารุกิตฺตี
สุตฺตวฺตฺตฺตี จ อโถ นมิตฺวา ฯ
สทฺธมฺมจกฺกานุปวตฺตเกน
สทฺธมฺมเสนาปตีสาวเกน
สุตฺเตสุ วุตฺเตสุ ตถาคเตน
ภูตฺตถเวทิตฺตมฺปากเตน ฯ
โย ภาสีโต ภาสิตโกวิทฺเทน
ธมฺมปฺปทีปฺชชฺลนายนเกน
ปาโจ วิสิฏฺโฐ ปฏิสัมภิตานํ
มคฺโคติ ตนฺนามวิเสสิโต จ ฯ
วิจิตฺตนาณตฺตณโยปฺภุโพห
กมฺภีรปณฺเณหิ สทาวคาโพห
อตฺตตฺถโลกตฺถปฺรายนฺเณหิ
สํเสวนีโย สุขเนหิ นิจฺจํ ฯ
ถาณปฺปภทาวหนสฺส ตสฺส
โยคีหิเนเกหิ นิเสวิตสฺส
อตฺถิ อปฺพุพฺพิ อนฺวณฺณยฺนโต
สุตฺตถฺยจ ยุตฺติถฺยจ อนุกฺกมฺนฺโต ฯ
อโวกฺกมฺนฺโต สมยา สกา จ
อนามสนฺโต สมยํ ปฺรณฺจ

ปฺพุโปปเทสภูจกถานยณฺจ

ยถานรฺรูป อนุสฺหรนฺโต ฯ

วกฺขามหิ อนุจกถิ ชนสฺส

หิตาย สทฺธมฺมจิริภูจิตตถิ

สกกจฺจ สทฺธมฺมปกาสนี ตํ

สุณฺณถ ชาเรถ จ สาธฺมฺ สนฺโตติ ฯ

ตตฺถ ปฏิสมฺภิทานํ มคฺโคติ ตนฺนามวิเสสิโต จาติ วุตฺตตฺตา
ปฏิสมฺภิทามคฺคสฺส ปฏิสมฺภิทามคฺคตา ตาว วุตฺตพฺพา ฯ

จตฺสฺโส หิ ปฏิสมฺภิทา อตฺถปฏิสมฺภิทา รมฺมปฏิสมฺภิทา
นิริตฺตปฏิสมฺภิทา ปฏิกานปฏิสมฺภิทาติ ฯ

ตาสํ ปฏิสมฺภิทานํ มคฺโค อธิคมฺปาโยติ ปฏิสมฺภิทา-
มคฺโค ปฏิสมฺภิทาปฏิตาภเหตุติ วุตฺตํ โหติ ฯ กถมฺยํ ตาสํ
มคฺโค โหตีติ เจ ปเภทโต เทสิตาย เทสนาย ปฏิสมฺภิทา-
ณฺณาวหตฺตา ฯ

นानาภทภินฺนํ หิ รมฺมานํ นานาภทภินฺนา เทสนา
โสณฺนํ อริยปฺกฺคถานํ ปฏิสมฺภิทาณฺณปฺเภทญฺจ สณฺชเนติ
ปฺภุชชานํ आयตี ปฏิสมฺภิทาณฺณปฺเภทาย จ ปจฺจโย
โหติ ฯ วุตฺตํ จ ปเภทโต หิ เทสนา ฆนฺวินิพฺุโภคปฏิสมฺภิทา-
ณฺณาวหา โหตีติ ฯ อยญฺจ นานาภทภินฺนา เทสนา เตนสฺสา
ปฏิสมฺภิทานํ มคฺคตฺตสิทฺธิ ฯ

ตตถ จตสโสดิ คณนปริจเจโท ฯ

ปฏิสมภิตาติ ปเภทา ฯ อตเถ ฉาณิ อตถปฏิสมภิตา
ชมเม ฉาณิ ชมมปฏิสมภิตา อตถชมมนิรุตตาทิลาเป (๑) ฉาณิ
นิรุตติปฏิสมภิตา ฉาณิสุ ฉาณิ ปฏิภานปฏิสมภิตาติ วุตตตต
น อญลสส กสฺสจि ปเภทา ฉาณิสุเสว ปเภทา ฯ ตสฺมา
จตสโส ปฏิสมภิตาติ จตตาริ ฉาณปฺปเภทาติ อตฺโถ ฯ

อตถปฺปเภทสฺส สลลภขณวิภาวนาวตฺถานกรณสมตฺถิ อตเถ
ปเภทคตฺ ฉาณิ อตถปฏิสมภิตา ฯ

ชมมปฺปเภทสฺส สลลภขณวิภาวนาวตฺถานกรณสมตฺถิ ชมเม
ปเภทคตฺ ฉาณิ ชมมปฏิสมภิตา ฯ

นิรุตติปฺปเภทสฺส สลลภขณวิภาวนาวตฺถานกรณสมตฺถิ
นิรุตตาทิลาเป ปเภทคตฺ ฉาณิ นิรุตติปฏิสมภิตา ฯ

ปฏิภานปฺปเภทสฺส สลลภขณวิภาวนาวตฺถานกรณสมตฺถิ
ปฏิภาน ปเภทคตฺ ฉาณิ ปฏิภานปฏิสมภิตา ฯ

ตตถ อตฺโถติ สขฺเขปโต เหตุผลิ ฯ ตํ หิ ยสฺมา
เหตุอนุสาเรน อริยติ อธิคมมติ ปาปฺณียติ ตสฺมา อตฺโถติ
วุจฺจติ ฯ ปเภทโต ปน ยงฺกิลฺลจิ ปจฺจยสมฺมุปฺปนฺนํ (๒) นิพฺพานํ
ภาสิตตฺโถ วิปาโก กิริยาติ อิเม ปญฺจ ชมฺมา อตฺโถติ

๑. ม. ตตฺร ชมมนิรุตตาทิลาเป ฯ

๒. วิสฺทฺธิมคฺค. ปจฺจยสมฺภูตํ ปจฺจยฺมุปฺปนฺนํติ อตฺโถ ฯ

เวทิตพพา ฯ ตํ อตุถํ ปจจเวกขนุตตส ตสมี อตุเถ ปเภทคตํ
ฌาณํ อตุถปฏิสนธิทา ฯ

ธมฺโมติ สงฺเขปโต ปจจโย ฯ โส หิ ยสุมา ตํ ตํ
วิทฺติ (๑) ปวตฺเตติ เจว ปาเปติ จ ตสฺมา ธมฺโมติ วุจฺจติ ฯ
ปเภทโต ปน โย โกจิ ผลนิพฺพตฺตโก เหตุ อริยมคฺโค ภาสิตํ
กฺุสลํ อกฺุสลนฺติ อิมํ ปญฺจ ธมฺมา ธมฺโมติ เวทิตพพา ฯ
ตํ ธมฺมํ ปจจเวกขนุตตส ตสมี ธมฺเม ปเภทคตํ ฌาณํ ธมฺม-
ปฏิสนธิทา ฯ อยมเวว หิ อตุโถ อภิธมฺเม (๒)

ทุกฺเข ฌาณํ อตุถปฏิสนธิทา ทุกฺขสมฺมุตเต ฌาณํ ธมฺม-
ปฏิสนธิทา ทุกฺขนิโรธ ฌาณํ อตุถปฏิสนธิทา ทุกฺขนิโรธ-
คามินิยา ปฏิปทา ฌาณํ ธมฺมปฏิสนธิทา ฯ เหตุมุหิ ฌาณํ
ธมฺมปฏิสนธิทา เหตุผล ฌาณํ อตุถปฏิสนธิทา ฯ

เย ธมฺมา ชาตา ภูตา สลฺยชาตา นิพฺพตฺตา อภินิพฺพตฺตา
ปาคฺกุตา อิมํสุ ธมฺเมสุ ฌาณํ อตุถปฏิสนธิทา ยมฺหา ธมฺมา
เต ธมฺมา ชาตา ภูตา สลฺยชาตา นิพฺพตฺตา อภินิพฺพตฺตา
ปาคฺกุตา เตสุ ธมฺเมสุ ฌาณํ ธมฺมปฏิสนธิทา ฯ

ชรามรณ ฌาณํ อตุถปฏิสนธิทา ชรามรณสมฺมุตเต
ฌาณํ ธมฺมปฏิสนธิทา ชรามรณนิโรธ ฌาณํ อตุถปฏิสนธิทา
ชรามรณนิโรธคามินิยา ปฏิปทา ฌาณํ ธมฺมปฏิสนธิทา ฯ

๑. สී. วิทฺธาติ ฯ ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๗๗๘/๓๕๘ ฯ

บุพทกนิกายภูจกถา ปฏิสมภิทามคฺวณฺณา (สทฺธมฺมปกาสนี ๑) - หน้าที่ 6
*เล่มที่ 40 คณฺถารมฺภกถา หน้า 6

ชาติยา ฌาณํ ฯเปฯ ภเว ฌาณํ ฯเปฯ อุปาทาน
ฌาณํ ฯเปฯ ตณฺหยา ฌาณํ ฯเปฯ เวทนาย ฌาณํ ฯเปฯ
ผลฺเส ฌาณํ ฯเปฯ สพายตเน ฌาณํ ฯเปฯ นามรูป
ฌาณํ ฯเปฯ วิญฺญาเน ฌาณํ ฯเปฯ สงฺขารสุ ฌาณํ
อตุลปฏิสมภิทา สงฺขารสมุทฺเท ฌาณํ ฌมฺมปฏิสมภิทา สงฺขาร-
นิโรเช ฌาณํ อตุลปฏิสมภิทา สงฺขารนิโรธคามินิยา ปฏฺิปปทาย
ฌาณํ ฌมฺมปฏิสมภิทา ฯ

อิธ ภิกฺขุ ฌมฺมํ ชานาติ สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ
กาถํ อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภุตฌมฺมํ เวทลฺลนฺติ (๑) อัย
วฺจฺจติ ฌมฺมปฏิสมภิทา ฯ โส ตสฺส ตสฺเสว ภาสิตสฺส อตุถํ
ชานาติ อัย อิมสฺส ภาสิตสฺส อตุถอ อัย อิมสฺส ภาสิตสฺส
อตุถอติ ฯ อัย วฺจฺจติ อตุลปฏิสมภิทา ฯ

กตเม ฌมฺมา กุสลา ยสฺมี สมเย กามาวจรํ กุสลํ
จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ โหติ โสมนสฺสสหคฺตํ ฌาณสมฺปยุตฺตํ รูปารมฺมณํ
วา ฯเปฯ ฌมฺมารมฺมณํ วา ฯ ยํ ยํ วา ปนารพฺภ ตสฺมี
สมเย ผลฺโส โหติ ฯเปฯ อวิกฺเขโป โหติ ฯ อิเม ฌมฺมา
กุสลา ฯ อิเมสุ ฌมฺเมสุ ฌาณํ ฌมฺมปฏิสมภิทา เตสํ วิปาเก
ฌาณํ อตุลปฏิสมภิทาติอาทินา นเยน วิภิจฺจฺวา วิภิจฺจฺวา
ทสฺสีโต ฯ

๑. ม. เวทลฺลํ ฯ

ตฺตร ฐมฺมนิรุตฺตาทิลาเป ฅาณนฺติ ตฺสฺมี อตฺเถ จ ฐมฺเม
จ ยา สภาวนิรุตฺติ อพฺยาภิจารีโวหาโร ตฺสฺส อภิลาเป ภาสเน
อุทฺธิรณฺเ ตํ ลปิตี ภาสตี อฺุทฺธิรตี สภาวนิรุตฺติสทฺทํ อารมฺมณฺ
กตฺวา ปจฺจเวกฺขนตฺสฺส ตฺสฺมี สภาวนิรุตฺตาทิลาเป อຍ
สภาวนิรุตฺติ อຍ น สภาวนิรุตฺตีติ ောวံ ตฺสฺสา ฐมฺมนิรุตฺติ-
สณฺณิตฺตาย สภาวนิยา มากฺธิกาย สພຸສຕຸດານີ ມູລຸກາສາຍ
ປເກທຄຕໍ ດາວນີ ນິຣຸຕຕິປຣົສມຸກິທາ ຯ

ເວມຍໍ ນິຣຸຕຕິປຣົສມຸກິທາ ສຸທຸທາຣມຸມຸນາ ນາມ ສາຕາ
ນ ປຣຸຣຕຕິອາຣມຸມຸນາ ຯ ກສຸມາ ຍສຸມາ ສຸທຸທໍ ສຸຕຸວາ ອຍໍ
ສภาวนิรุตฺติ อຍ น สภาวนิรุตฺตีติ ສານາຕີ ຯ ນິຣຸຕຕິປຣົ-
ສມຸກິທາປຸປຕຸໂຕ (๑) ທີ ສສຸໂສຕີ ວຸຕຸເຕ ອຍໍ ສภาวนิรุตฺตีติ
ສານາຕີ ສສຸສາຕີ ວາ ສສຸສນຸຕີ ວາ ວຸຕຸເຕ ປນ ອຍໍ ນ ສภาวนิรุตฺตีติ
ສານາຕີ ຯ ວເທນາທິສຸປິ ເອເສວ ນໂຍ ຯ

ອຸຣຸນໍ ປເນສ ນາມອາຸຍາຕອຸປສຄຸຄນິປາຕພຸຍຸຂນສຸທຸທໍ
ສານາຕີ ນ ສານາຕິຕິ ຍທຄຸເຄນ ສຸທຸທໍ ສຸຕຸວາ ອຍໍ
ສภาวนิรุตฺติ อຍ น สภาวนิรุตฺตีติ ສານາຕີ ຕທຄຸເຄນ ຕມປິ
ສານິສຸສຕີ ຯ ຕໍ ປນ ນຍິທໍ ປຣົສມຸກິທາກິຈຸຈຸນຕິ ປຣົກຸຈິປິຕຸວາ
ກາສໍ ນາມ ສຕຸຕາ ອຸຄຸຄຸນຸນຕິຕິ ວຕຸວາ ອີທໍ ກຄິຕໍ

ມາຕາປິຕໂຣ ທີ ທຸຮກາເລ ກຸມາຣເກ ມຸຍເຈ ວາ ປິເຈ
๑. ມ. ປຣົສມຸກິທາປຸປຕຸໂຕ ຯ

วา นปชฺชาเปตฺวา ตํ ตํ กถยมาณา ตานี ตานี กิจฺจานี
กโรนฺตุ ทารกา เตสํ ตํ ตํ ภาสํ ววตฺถเปนฺติ อิมินา
อิทํ วุตฺตํ อิมินา อิทํ วุตฺตณฺตุ กจฺจนฺเต กจฺจนฺเต กाले
สพฺพมฺปิ ภาสํ ชานนฺตุ ฯ มาตา ทมิฬี ปิตา อนฺธโก ฯ
เตสํ ชาตทารโก สเจ มาตุ กถํ ปจฺมํ สฺฐณฺติ ทมิฬภาสํ
ภาสิสฺสตี สเจ ปิตุ กถํ ปจฺมํ สฺฐณฺติ อนฺธกภาสํ
ภาสิสฺสตี ฯ อุกินฺนมฺปิ ปน กถํ อสฺสณฺโต มาคธิกภาสํ
ภาสิสฺสตี ฯ

โยปี อคามเก มหาอรฺณฺเณ นพฺพตฺโต ตตฺถ อณฺโณ
กถณฺโต นาม นตฺถิ โสปี อตฺตโน รมฺมตาย วจฺนํ
สมฺภูจฺจาเปนฺโต มาคธิกภาสเมว ภาสิสฺสตี ฯ นรเเย ตีรจฺฉาน-
โยนิยํ เปตฺติวิสเย มนุสฺสโลเก เทวโลเกติ สพฺพตฺถ มาคธิก-
ภาสาว อสฺสณฺนา ฯ ตตฺถ เสสา โยภูฏกิรารฺณฺอนฺธกโยน-
กทมิฬภาสาทิกา ภาสา ปรีวตฺตณฺตุ อยเมเวกา ยถารุจฺจพฺรหฺม-
โวหารอริยโวหารสงฺฆาตา มาคธิกภาสา น ปรีวตฺตตี ฯ

สมฺมาสมฺพุทฺโธปี เตปีภูกํ พุทฺธวจฺนํ ตนฺตี อารोเปนฺโต
มาคธิกภาสาย เอว อารोเปสิ ฯ กสฺมา เอวํ หิ อตฺถํ
อาหริตฺถํ สุขํ โหติ ฯ มาคธิกภาสาย หิ ตนฺตี อารุพฺพหฺสฺส
พุทฺธวจฺนสฺส ปฏิสมภิกขาปฺปตฺตณฺนํ โสตปถาคมนเมว ปปฺลฺโยจฺจ ฯ
โสเต ปน สงฺฆมฺภูฏิตมตฺเตเยว นยสเตน นยสหฺสฺเสน อตฺถโก

อุปฏฺฐาติ ฯ อณฺญา ย ปน ภาสาย ตนฺตี อารุพฺหํ โปเถตฺวา
โปเถตฺวา อุกฺกเหตุพฺพิ โหติ ฯ พหุํปี อุกฺกเหตุวา ปน
ปฺลุชฺชนสฺส ปฎิสมภิทาปฺปตฺติ นาม นตฺถิ อริยสาวโก โน
ปฎิสมภิทาปฺปตฺโต นาม นตฺถิ ฯ

ฉาณฺสฺส ฉาณฺนตฺติ สพฺพตฺถกฉาณฺมามมณฺนิ กตฺวา
ปจฺจเวกฺขนตฺสฺส ตสฺมี ฉาณฺ ปภเวทตฺติ ฉาณฺิ ยถาวตฺเตตฺส
วา เตสฺส ตีสุ ฉาณฺสฺส โภจฺรกิจฺจาทิวเสน วิตฺถารโต(๑) ฉาณฺิ
ปฎิภาณปฎิสมภิทา ฯ

อิมา ปน จตฺสฺโส ปฎิสมภิทา ทฺวีสุ จาเนสุ ปภเว
กจฺฉนฺติ ปจฺจหิ การณฺเห วิสทา โหนฺตฺติ เวทิตฺตพฺพา ฯ
กตเมสุ ทฺวีสุ จาเนสุ ปภเว กจฺฉนฺติ เสกฺขญฺมียญฺจ
อเสกฺขญฺมียญฺจ ฯ

ตตฺถ สารีปฺตตฺตเถรฺสฺส มหาโมคฺคฺลฺลานตฺเถรฺสฺส มหา-
กสฺสปตฺเถรฺสฺส มหาจฺจาณตฺเถรฺสฺส มหาโกฏฺฐิตตฺเถรฺสฺสาดิ-
เอวมาทินฺ อสีตฺติยาปี มหาเถรานฺ ปฎิสมภิทา อเสกฺขญฺมียิ ปภเว
คตา อานนฺตเถรฺสฺส จิตฺตสฺส คหปติโน ฐมฺมิกสฺส อุปาสกสฺส
อุपालิสฺส คหปติโน ชุชฺชุตฺตราย อุปาสิกาयाติเอวมาทินฺ
ปฎิสมภิทา เสกฺขญฺมียิ ปภเว คตาติ อิมาสฺ ทฺวีสุ ญฺมียิ
ปภเว กจฺฉนฺติ ฯ

๑. วิตฺถารคตฺ

ขุททกนิกายกัจจกถา ปฏิสมภิทามคฺวณฺณา (สทฺธมฺมปกาสนี ๑) - หน้าที่ 10
*เล่มที่ 40 คณฺถารมฺภกถา หน้า 10

กตเมหิ ปญฺจหิ การณฺเหหิ วิสทา โหนฺติ อธิคเมน
ปฺริยตฺติยา สวเนน ปฺริปฺจฺจาย ปุพฺพโยเคน ฯ
ตตฺถ อธิคโม นาม อรหตฺตปฺปตฺติ ฯ อรหตฺตํ หิ ปตฺตสฺส
ปฺฏิสมภิทา วิสทา โหนฺติ ฯ
ปฺริยตฺติ นาม พุทฺธวณฺํ ฯ ตํ หิ อุกฺคณฺหนตฺสฺส
ปฺฏิสมภิทา วิสทา โหนฺติ ฯ
สวณฺํ นาม สทฺธมฺมสฺสวณฺํ ฯ สกฺกจฺจํ อฏฺฐี กตฺวา
ธมฺมํ สฺสณฺหนตฺสฺส หิ ปฺฏิสมภิทา วิสทา โหนฺติ ฯ
ปฺริปฺจฺจา นาม ปาฬิอฏฺฐกถาทีสุ กณฺจิปทอตฺถปท-
วินิจฺจยกถา ฯ อุกฺคหิตปาฬิอาทีสุ หิ อตฺถํ ปฺริปฺจฺจณฺตฺสฺส
ปฺฏิสมภิทา วิสทา โหนฺติ ฯ
ปุพฺพโยโค นาม ปุพฺพพุทฺธานํ สาสเน โยคาวจรตา
คตฺตปฺจจาตติกาเวเน ยาว อนฺุโลมโคตฺตรภฺตมปี ปตฺตวิปฺสฺสนานฺุ-
โยโค ฯ ปุพฺพโยคาวจรสฺส หิ ปฺฏิสมภิทา วิสทา โหนฺติ ฯ
อิมหิ ปญฺจหิ การณฺเหหิ วิสทา โหนฺตฺติ ฯ
เอเตสุ ปน การณฺเสสุ ปฺริยตฺติ สวณฺํ ปฺริปฺจฺจาคิ อิมานิ
ตฺธิ ปภทฺสฺเสว พลวการณานิ ฯ ปุพฺพโยโค อธิคมสฺส พลว-
ปฺจฺจโย ปภทฺสฺส โหติ น โหตฺติ โหติ น ปน ตถา ฯ
ปฺริยตฺติสวณฺปฺริปฺจฺจา หิ ปุพฺเพ โหนฺตุ วา มา วา ปุพฺพ-
โยเคน ปน ปุพฺเพ เจว เอตฺรหิ จ สงฺขารสมฺมสนํ วินา

ปฎิสมุทิตา นาม นตฺถิ ฯ อิมํ ปน เทวปี เอกโต หุตฺวา
ปฎิสมุทิตา อุปตฺถมฺภตฺวา วิสทา กโรนฺตฺติ ฯ อปฺเร อาหุ
    ปฺพุพฺโยโค พาสุจฺจํ เทสภาสา จ อากโม
    ปฺริปฺจุณา อธิคโม ครุสนฺนิสฺสโย ตถา
    มิตฺตสมฺปตฺติ เจวาทิ ปฎิสมุทิตปฺจฺยชาติ ฯ
    ตตฺถ ปฺพุพฺโยโค วุตฺตฺนโยว ฯ
    พาสุจฺจํ นาม เตสฺ เตสฺ สตฺเถสฺ จ (๑) ติปฺปายตฺเนสฺ
จ กุสลตา ฯ
    เทสภาสา นาม เอกสฺตโวหารกุสลตา วิเสเสน มาคฺธิเก-
โกสลลฺลํ (๒) ฯ
    อากโม นาม อนฺตมโส โอปมฺมวคฺคมตฺตสฺสปี พุทฺธ-
วจนสฺส ปฺริยาปฺุณฺนํ ฯ
    ปฺริปฺจุณา นาม เอกคถายปี อตฺถวินิฉฺจนฺปฺจุณฺนํ ฯ
    อธิคโม นาม โสตาปฺนฺนตา วา สกทาคามิตา วา
อนาคามิตา วา อรหฺตฺตํ วา ฯ
    ครุสนฺนิสฺสโย นาม สุตฺปฏฺิภานพฺหุลานํ ครุณฺํ สนฺตฺติเก
วาโส ฯ
    มิตฺตสมฺปตฺติ นาม ตถารูปานฺเยว มิตฺตानํ ปฏฺิลาโกติ ฯ
    ตตฺถ พุทฺธา จ ปฺจุเจกพุทฺธา จ ปฺพุพฺโยคณฺเจว
๑. ม. สตฺเถสฺ จ ฯ ๒. ม. วิเสเสน ปน มาคฺธิเก โกสลลฺลํ ฯ

อริคมณฺจ นิสฺสาย ปฎิสมภิทา ปาปฺณนฺติ สวกา สพฺพานปี
เอตานิ การณานิ ฯ ปฎิสมภิทาปฺปตฺติยา จ ปาฎิเยกฺโก
กมฺมฏฺฐานภาวานาโยโค นาม นตฺถิ เสกฺขานํ ปน เสกฺข-
ผลวิโมกฺขนฺตिका อเสกฺขานํ อเสกฺขผลวิโมกฺขนฺตिका จ ปฎิ-
สมภิทาปฺปตฺติ โหติ ฯ

ตถาคตานิ หิ ทสฺพลานิ วिय อริยานํ อริยผลฺเลหฺว (๑)
ปฎิสมภิทา อិฆณฺตีสฺตี ฯ อิมาสํ จตฺตสนฺนํ ปฎิสมภิทานํ มคฺโคติ
ปฎิสมภิทามคฺโค ปฎิสมภิทามคฺโค เอว ปกรณํ ปฎิสมภิทา-
มคฺคปฺปกรณํ ปกาเรน กรียนฺเต วุจฺจนฺเต เอตฺถ นานาเกท-
ภินฺนา คมภีรา อตฺถา อิติ ปกรณํ ฯ

ตเทตํ ปฎิสมภิทามคฺคปฺปกรณํ อตฺถสมฺปนฺนํ พุณฺณชน-
สมฺปนฺนํ คมภีรํ คมภีรตฺถํ โลกุตฺตรปฺปกาสนํ สฺขณฺตยาปฎิ-
สฺขณฺตํ ปฎิปตฺติผลฺวิเสสสาธนํ (๒) ปฎิปกฺขปฎิเสธนํ (๓) โยคาวจรานํ
ฌาณวรรตนากรณฺตํ ชมฺมกถิกานํ ชมฺมกถาวีลาสิวิเสสเหตุณฺตํ
สํสารภีรฺกานํ ทุกฺขนิสฺสรณํ ตทฺุปายทสฺสเนน อสฺสาสนนตฺถํ
ตปฺปฎิปกฺขนาสนตฺถํ จ คมภีรตฺถานํ จ อนเนกสํ สฺขตฺตฺนตฺปทานํ
อตฺถวีสฺรณฺเนน สฺขนฺทพฺริโตสฺสนนตฺถํ ตถาคเตน อรหตา
สมฺมาสมฺพุทฺเธน สพฺพตฺถ อปฺปฎิหตฺสพฺพณฺตฺถาณฺมหาปทีปา-
ภาเสน สกฺลชนวิคตฺมหากรุณาสิเนหฺสินิทฺทหฺทเยน เวเนยฺยชน-
๑ ม. อริยผลฺเลหฺว ฯ ๒ สฺตี. ปฎิปตฺติผลฺวิเสสสาหํ ฯ
๓ สฺตี. ปฎิปตฺติปฎิปกฺขปฎิเสธนํ ฯ

หทยคตฺกิลสฺนุการวิธมนตฺมุขชฺลิตสฺส สทฺธมฺมหาปทีปสฺส
ตทฺธิปฺปายวีกาสนสิเนหปรีเสเคน (๑) ปญฺจวสุสสทฺสสมวีสฺนุชฺชน-
มิจฺจถา โลกานุกมฺปเคน สตฺถุ กปฺเปน ฐมฺมราชสฺส ฐมฺมเสนา-
ปติฺนา आयสฺมตา สาริปฺพุตฺตเถเรน ภาสิตํ สฺตุวา आयสฺมตา
อานนฺเทน ปจฺมมหาสงฺคีตีกาเล ยถาสฺตเมว สงฺคหํ (๒) อาโรปีตํ ฯ

ตเทตฺ วินยปีฎฺกํ สฺตฺตฺนตฺปีฎฺกํ อภิฐมฺมปีฎฺกนฺติ ตีสุ
ปีฎฺเกสุ สฺตฺตฺนตฺปีฎฺกปริยาปนฺนํ ฯ ทัณฺนิกาโย มชฺฉิมฺนิกาโย
ลํยุตฺตนิกาโย อญฺจุตฺตนิกาโย ขุทฺทกนิกายิ ตฺวญฺจสุ
มหานิกายesu ขุทฺทกมหานิกายปริยาปนฺนํ ฯ สฺตฺตํ เคยฺย
เวยฺยากรณฺ์ คาธา อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภุตฺตมฺม
เวทลนฺติ นวสุ สตฺถุ สาสนฺจฺเจสุ ยถาสฺมภวํ เคยฺย-
เวยฺยากรณฺจฺกทวยสงฺคหิตํ ฯ

ทฺวาสิตี พุทฺธโต คณฺหี เทว สหสฺसानิ ภิกฺขุโต
จตุราสิตี สหสฺसानิ เย เม ฐมฺมา ปวตฺติโนติ (๓)

ฐมฺมภณฺฑาคาริกตฺเถเรน ปน ปญฺจสุ เอตทคฺคํ
อาโรปีเตน ปญฺญญาตานํ จตุราสิตียา ฐมฺมกฺขนุสสทฺสสานํ
ภิกฺขุโต คหิเตสุ ทฺวีสุ ฐมฺมกฺขนุสสทฺสเสสุ อนฺนสทฺตฐมฺมกฺขนุส-
สงฺคหิตํ ฯ ตสฺส ตโย วคฺคา มหาวคฺโค มชฺฉิมวคฺโค
จฺหวคฺโคติ ฯ เอเกกฺสุมี วคฺคฺสุมี ทสทสฺกํ กตฺวา ญาณกถาทิกา
๑. สี. ...สิณฺจนสิเนหปรีเสเคน ฯ ๒. ม. สงฺคีตี ฯ

๓. ขุ. เถร. ๒๖/๓๖๓/๔๐๖ ฯ

มาตีกากถาปริโยสานา สมตีสกถาฯ เอวมเนกธา ววตฺถา-
ปิตสฺส อิมสฺส ปฏิสมภิทามคฺคปฺปรณสฺส อนฺนุปฺพุพฺ อปฺพุพ-
ปทตฺถวณฺณนํ กริสฺสามฯ อิมํ หิ ปกรณํ ปาจโต อตฺถโต
อุทฺทิสฺนฺเตน จ นินฺทิสฺนฺเตน จ สกฺกจฺจํ อุทฺทิสฺตีตฺพุพฺ
นินฺทิสฺตีตฺพุพฺลจฺ อุกฺคณฺหนฺเตนาปี สกฺกจฺจํ อุกฺคเหตฺพุพฺ
ชาเรตฺพุพฺลจฺฯ ตํ กิสฺส เหตุ คมฺภีรตฺตา อิมสฺส ปกรณสฺส
โลกฺหิตาย โลกเก จิรญฺจิตฺตํฯ

ตตฺถ สมตีสาย กถาสฺส ฅาณกถา กสฺมา อาทิโต
กถิตาติ เจ ฅาณสฺส ปฏิปตฺติมลวิโสธกตฺเตน ปฏิปตฺติยา
อาทิญฺจตฺตาฯ วุตฺตํ หิ ภควตา ตสฺมา ติห ตฺวํ ภิกฺขุ
อาทิเมว วิโสเธหิ กุสลานํ ฅมฺมานํฯ โโก จาหิ กุสลานํ
ฅมฺมานํ สีสลยจฺ สุวิสุทฺธํ ทิญฺจิจฺ อชฺชุกาติฯ (๑) อชฺชุกา ทิญฺจิจฺติ
หิ สมฺมาทิญฺจิสงฺขาตํ ฅาณํ วุตฺตํฯ ตสฺมาปี ฅาณกถา
อาทิโต กถิตาฯ

อปรมฺปิ วุตฺตํ ตตฺถ ภิกฺขเว สมฺมาทิญฺจิจฺ ปุพฺพงฺคมา
โหติฯ กถยจฺ ภิกฺขเว สมฺมาทิญฺจิจฺ ปุพฺพงฺคมา โหติ สมฺมาทิญฺจิจฺ
สมฺมาทิญฺจิจฺติ ปชานาติ มิจฺฉาทิญฺจิจฺ มิจฺฉาทิญฺจิจฺติ ปชานาติฯ
สาสฺส โหติ สมฺมาทิญฺจิจฺฯ สมฺมาสงฺกปฺปี สมฺมาสงฺกปฺโปติ
ปชานาติ มิจฺฉาสงฺกปฺปี มิจฺฉาสงฺกปฺโปติ ปชานาติฯ

๑. ส. มหา. ๑๕/๖๘๗/๑๕๒ฯ

สมฺมาวาจํ สมฺมาวาจาติ ปชานาติ มิจฺฉาวาจํ มิจฺฉาวาจาติ
ปชานาติ ฯ สมฺมากมฺมนุตฺตํ สมฺมากมฺมนุโธติ ปชานาติ มิจฺฉา-
กมฺมนุตฺตํ มิจฺฉากมฺมนุโธติ ปชานาติ ฯ สมฺมาอาชีวั สมฺมา-
อาชีโวติ ปชานาติ ฯ มิจฺฉาอาชีวั มิจฺฉาอาชีโวติ ปชานาติ ฯ
สมฺมาวายามํ สมฺมาวายาโมติ ปชานาติ มิจฺฉาวายามํ มิจฺฉา-
วายาโมติ ปชานาติ สมฺมาสตี สมฺมาสตีติ ปชานาติ
มิจฺฉาสตี มิจฺฉาสตีติ ปชานาติ ฯ สมฺมาสมาธิ สมฺมาสมาธิติ
ปชานาติ มิจฺฉาสมาธิ มิจฺฉาสมาธิติ ปชานาติ ฯ สาสุตฺต โหติ
สมฺมาทิฏฺฐิฉีติ (๑) ฯ ปุพฺพวงฺกมฺภูตาย ทิ สมฺมาทิฏฺฐิชา สิทฺธา
มิจฺฉาทิฏฺฐินมฺปิ มิจฺฉาทิฏฺฐิภาวํ ชานิสฺสตีติ สมฺมาทิฏฺฐิสงฺขาตํ
ฅานํ ตาว โสเชตฺตุ (๒) ฅานกถา อาทิโต กถิตา ฯ

อปิฏฺฐายิ ติฏฺฐตฺตํ ปุพฺพนฺโต ติฏฺฐตฺตํ อปรนฺโต ฅมฺมํ เต
เทเสสฺสามิ อิมสฺมี สติ อิทํ โหติ อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ
อุปฺปชฺชติ อิมสฺมี อสติ อิทํ น โหติ อิมสฺส นโรธา อิทํ
นโรธาตีติ (๓) จ ปุพฺพนฺตาปรนฺตทิฏฺฐิโย จเปตฺวา ฅานสฺเสว
วฺตุตฺตตฺตา ฅานกถา อาทิโต กถิตา ฯ

อลํ สุกฺกทฺท ติฏฺฐเตตํ สพฺเพ เต สกาย ปฏฺิณฺณาย
อพฺภณฺณิสิ สพฺเพว น อพฺภณฺณิสิ อุทาหุ เอกจฺเจ อพฺภณฺณิสิ
เอกจฺเจ น อพฺภณฺณิสิตี ฅมฺมนฺเต สุกฺกทฺท เทเสสฺสามิ

๑ ม. อ. ๑๔/๒๕๔/๑๘๐ ฯ ๒ ม. สาเชตฺตุ ฯ
๓ ม. ม. ๑๓/๓๓๑/๓๕๕ ฯ

ตํ สุณาหิ สาธุกํ มนสิกโรหิ ภาสิสฺสามิตฺติ จ (๑) ปุณฺณสมณ-
พฺรหฺมาหฺมณปรปฺปวาทานํ วาเท จเปตฺวา อริยสฺส อฏฺฐจฺกติกสฺส
มคฺคสฺส เทสิตฺตฺตา อฏฺฐจฺกิกเก จ มคฺเค สมนฺมาทิกฺกุจิสฺสงฺฆาตสฺส
ฌาณสฺส ปชานตฺตา ฌาณกถา อาทีโต กถิตา ฯ

จตฺตาริมาณี ภิกฺขเว โสตาปตฺตยงฺคานี สปรฺปริสฺสเสโว
สทฺทมฺมสฺสวณฺํ โยนิโสมนสิกาโร ฆมฺมานุฆมฺมปฺปฏิปตฺติตฺติ จ (๒)
สทฺทราชาโต อุปสงฺกมตฺติ อุปสงฺกมนฺโต ปยิริปาสติ ปยิริปาส-
สนฺโต โสตํ โอทหติ โอิหิตโสโต ฆมฺมํ สุณาติ สุตฺวา ฆมฺมํ
ชาเรติ ชาตานํ ฆมฺมานํ ปญฺญา ยอจฺจํ อุปปริกฺขติ อจฺจํ
อุปปริกฺขโต ฆมฺมา นิฆฺฆานํ ขมนฺติ ฆมฺมนิฆฺฆานกฺขนฺติยา
ฉนฺโท ชายติ ฉนฺทชาโต อฺสุสฺสหติ อฺสุสฺสหิตฺวา ตฺสเลติ ตฺสยิตฺวา
ปทฺทติ ปทฺทิตฺโต กาเยน เจว ปรมตฺถสจฺจํ สจฺจนิกโรติ
ปญฺญา จ นํ ปฏฺวิฆมฺม ปสฺสตีติ (๓) จ อธิ ตถาคโต โลเก
อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ โส ฆมฺมํ เทเสติ อาทิกฺลฺยาณฺนฺติ อาทีนิ (๔)
จ อนเภาณี สุตฺตฺนตฺปทานิ อนุโลเมนฺเตน สุตฺมเย ฌาณํ
อาที กตฺวา ยถากุเมน ฌาณกถา อาทีโต กถิตา ฯ

สา ปนายิ ฌาณกถา อฺทุทฺเทสนิทฺเทสฺวเสน ทฺวิธา
จิตา ฯ อฺทุทฺเทเส โสตาवชานเ ปญฺญา สุตฺมเยฌาณฺนฺติ
๑ ที. มหา. ๑๐/๒๑๓/๑๓๒ ๒ ที. ปา. ๑๑/๒๔๐/๒๓๕ ฯ
๓ ม. ม. ๑๓/๒๓๘/๒๓๓ ฯ ๔ ที. มหา. ๑๐/๑๐๒ ฯ

ขุททกนิกายกุกกถา ปฏิสมภิทามคฺควณณา (สทฺธมฺมปกาสนี ๑) - หน้าที่ 17
*เล่มที่ 40 คณฺถารมฺภกถา หน้า 17

อาทินา นเยน เตสฺสตฺติ ฌาณานิ มาตีกาวเสน อุทฺธิฏฺฐาณิ ฯ
นินฺทฺเทเส กถํ โสดาวธาเน ปญฺญา สุตฺมเย ฌาณํ ฯ อิม
ธมฺมา อภิญฺญเยยฺยติ โสดาวธาณํ ตํ ปชานนา ปญฺญา สุตฺมเย
ฌาณนฺตฺติอาทินา นเยน ตานิเยว เตสฺสตฺติ ฌาณานิ วิตุถาร-
วเสน นินฺทฺธิฏฺฐาณินฺติ ฯ
คณฺถารมฺภกถา นิฏฺฐิตา ฯ

มหาวคฺวณฺณา

ณณกถา มาตีกาวณฺณา

ตตฺถ อุทุทเส ตาว โสดาวธานะ ปณฺญา สุตมเย
ณณนฺติ เอตฺถ หนิ โสตสทุโท อนนคตฺถปฺปเกโท ๑ ตถาเส
มํสวณฺณณณณณณณ สฺ ตณฺหาทิสฺ จ ทิสฺสติ
ธารายํ อริยมคฺเค จิตฺตสนฺตติยมฺปี จ ๑
โสตายตฺนํ โสตธาตฺ โสตนิทุริยนฺตอิอาทิสฺ (๑) หนิ อยํ
โสตสทุโท มํสโสเต ทิสฺสติ ๑ โสเตน สทุทํ สุตฺวาติอาทิสฺ (๒)
โสตวิณฺณณณ ๑ ทิปุพพาย โสตธาตฺยาติอาทิสฺ (๓) ณณโสเต ๑ ยานิ
โสตานิ โลกสฺมินฺตนิ ยานิ เอตานิ โสตานิ มยา กิตฺติตานิ
ปทิตฺติตานิ อาจิกฺขิตานิ เทสิตานิ ปณฺณปีตานิ ปณฺณปีตานิ
ววิรัตนินิ วิกตฺตานินิ อุตฺตตานินิกตานินิ ปกาสิตานินิ ๑ เสยฺยถิทํ
ตณฺหาโสโต ทินฺจิสฺโสโต กิเลสฺโสโต ทฺวจจริตฺโสโต อวิชฺชา-
โสโตติอาทิสฺ (๔) ตณฺหาทิสฺ ปณฺณจสฺ ฐมเมสฺ ๑ อทุทสา โข ภคฺวา
มหนฺตํ ทารุกฺขณฺฐํ คจฺกาย นทียา โสเตน วุชฺหมานนฺตอิอาทิสฺ (๕)
อุททธารายํ ๑ อริยสฺเสตํ อาวุโส อณฺจจฺจกิกฺกสฺส มคฺกสฺส อธิวจฺนํ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๑๐๐/๘๖ ๑ ๒. ม. ม. ๑๒/๓๓๓/๓๔๔ ๑
๓. ที. ปา. ๑๑/๔๓๑/๓๐๘ ๑ ๔. พ. จุพ. ๓๐/๗๖/๑๗ ๑
๕. ส. สพา. ๑๘/๓๒๕/๒๒๖ ๑

*เล่มที่ 40 สุตมยถาณทเทสวณณา หน้า 19

ยทิทํ โสโตติอาทีสุ อริยมคฺเคฯ ปริสสฺส จ วิญญาณโสตํ
ปชานาติ อุกฺขโต อพฺโพจฺจินฺนํ อิธ โลกํ ปตฺติภูจิตฺตญจ ปรโลเก
ปตฺติภูจิตฺตญจาติอาที(๑) จิตฺตสนฺนตฺตियํฯ อิธ ปนายํ มํสโสเต
ทภูจพฺโพฯ

เตน โสเตน เหตุญฺเตน การณญฺเตน วา อวธียติ
อวตฺถาปิยติ อปฺปิยตีติ โสตาวชานํฯ กิณฺตํ สุตํฯ สุตํ
จ นาม พหุสฺสฺสโต โหติ สุตฺธโร สุตฺตสนฺนิจโยติอาทีสุ(๒) วิย
โสตทวารานุสारेณ วิญญาตํ อวชาริตํ ฌมฺมชาตํ ตํ อิธ
โสตาวชานนฺติ วุตฺตํฯ ตสฺมี โสตาวชานสงฺขาเต สุตเต ปวตฺตา
ปญฺญา โสตาวชานํ ปญฺญาฯ ปญฺญาติ จ ตสฺส ตสฺส
อตฺถสฺส ปากฺกกรณสงฺขาเตน ปญฺญาปนญฺเจณ (๑) ปญฺญา
เตน เตน วา อนิจฺจาทีนา ปกาเรณ ฌมฺเม ชานาตีติปิ
ปญฺญาฯ

สุตมยเถ ญาณนฺติ เอตฺถ สุตฺตทฺโท ตาว สอุปฺสคฺโค
อนฺอุปฺสคฺโค จ

กมเน วิสฺสุเต ตินฺเต นฺุโยโคปจฺเตปี จ

สทฺเท จ โสตทวารานุ สारณฺญาเต จ ทิสฺสติฯ

ตถา หิสฺส เสนาย ปฺสฺสโตติอาทีสุ กจฺจนฺุโตติ อตฺถโถฯ

สุตทมมสฺส ปฺสฺสโตติอาทีสุ (๓) วิสฺสุตทมมสฺสชาติ อตฺถโถฯ อวสฺสุตา

๑. ที. ปา. ๑๑/๗๕/๑๑๔ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๓๗๖/๔๐๓ฯ

๓. พ. อ. ๒๕/๕๑/๘๖ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 20

อวสุตตส ปุริสปุคคตสชาติอาทิสฺ (๑) ตินฺดาตินฺตสชาติ อตุโถ ๑
 เย ฉานปสุตา ธีราตอาทิสฺ (๒) อนุยตุตตติ อตุโถ ๑ ตุมฺเหหิ
 ปุณฺณํ ปสุตํ อนุปฺปกนฺตติอาทิสฺ (๓) อุปจิตนฺตติ อตุโถ ๑ ทิฏฺฐํ สุตํ
 มุตํ วิญญาตนฺตติอาทิสฺ (๔) สทฺโทติ อตุโถ ๑ พหุสฺสุโต โหติ สุตฺตโร
 สุตฺตสนฺนิจโยตติอาทิสฺ (๕) โสตทวารานุสสารวิญญาตฺตโรติ อตุโถ ๑
 อิทฺ ปนสฺส โสตทวารานุสสารเณ วิญญาตํ อุปฺจาริตนฺตติ
 อตุโถ ๑ สุตฺมเย ฉานนฺตติ ยา เอสา เอตํ สุตํ วิญญาตํ
 อวฺจาริตํ ฌมฺมํ อารพฺภ อารมฺมณํ กตฺวา สพฺพปจฺจมฺลจ
 อปฺราปรณฺจ ปวตฺตา ปณฺญา ตํ สุตฺมเย ฉานนฺตติ วุตฺตํ
 โหติ สุตฺมยํ ฉานนฺตติ อตุโถ ๑ สุตฺมเยติ จ ปจฺจตฺตวจนเมตํ
 ยถา น เหวํ วตฺตพฺเพ ๑ วนปฺปคฺคุมฺเพ ยถา สฺสฺสฺสิตฺตคฺเค ๑
 นตฺถิ อตฺตกาเร นตฺถิ ปฺรกาเร นตฺถิ ปุริสกาเรตติอาทิสฺ (๖)
 ปจฺจตฺตวจนํ เอวมิธาปิ ทฏฺฐพฺพิ ๑ เตน วุตฺตํ สุตฺมยํ ฉานนฺตติ
 อตุโถติ ๑

อถ วา สฺสฺสฺสฺส ปกโต สฺสฺสฺสฺสทิกโก ฌมฺมปฺปฺนฺนุโข สุตฺมโย
 ตสฺมี สุตฺมเย ฌมฺมปฺปฺนฺนุเช ปวตฺตํ ตํ สมฺปยุตฺตํ ฉานํ สุตฺมเย
 ฉานํ ๑ สภาวสามณฺณลภฺขณฺวเสน ฌมฺเม ชานาตีติ ฉานํ ๑
 ตํเยว ฉานํ (๑) ปรียายวจนเณ อธิปฺปายปกาสนตฺถิ อนิยเมน

- # ๑. วิ. ภิกฺขุณี. ๓/๑/๕ ๑ ๒. พุ. ฐ. ๒๕/๒๔/๓๕ ๑
- # ๓. พุ. พุ. ๒๕/๘/๑๑ ๑ ๔. ม. ม. ๑๒/๒๘๑/๒๗๒ ๑
- # ๕. ม. ม. ๑๒/๓๗๖/๔๐๓ ๑ ๖. ที. ที. ๕/๕๕/๖๕ ๑

*เล่มที่ 40 สัตตมยณฺณทฺทสวณฺณา หน้า 21

ปณฺณตติ วตฺวา ปจฺจนา อธิปฺเปตฺติ ฌาณนฺติ นิชฺเมตฺวา
วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ

ฌาณณฺจ นาม สภาวปฏิเวธลกฺขณฺ์ อกฺขลิตปฏิเวธลกฺขณฺ์
วา กุสลิสฺสาสชิตฺตอสุปฏิเวโร วิว วิสโยภาสนรลฺลํ ปทฺธิโป วิว
อสมฺโมหปจฺจปฏฺจานํ อรณฺณคตฺตสฺสเทสโก วิว ฯ สมหิโต ภิกฺขเว
ภิกฺขุ ยถาภูตํ ปชานาตีติ (๑) วจนโต สมาริปฏฺจานํ ฯ
ลกฺขณาทิสฺสุ หิ สภาโว วา สามณฺณํ วา ลกฺขณํ นาม
กิจฺจํ วา สมฺปตฺติ วา รโสะ นาม ปฏฺจานากาโร วา
ผลํ วา ปจฺจปฏฺจานํ นาม อาสนนฺการณํ ปทฺจฺจานํ นามาติ
เวทิตพฺพิ ฯ

สฺตมยณฺณทฺทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สัตตมยณฺณทฺทสวณฺณา

สฺตฺตฺวาน สฺวเร ปณฺณตติ

ปาติโมกฺโข สตี เจว ฌาณํ ขนฺติ ตเถว จ

วีริยณฺจ ปณฺจิเม ฐมฺมา สฺวราติ ปกาสิตา ฯ

อิมินา ปาติโมกฺขสฺวเรน อฺเปโต โหติ สมฺเปโต อฺปาคโต
สมฺปาคโต อฺปฺปนฺโน สมฺปฺปนฺโน สมฺนฺนาคโตติ (๒) อากโต ปาติโมกฺข-
สฺวโร ฯ จกฺขุณา รูปํ ทิสฺวา น นิमितฺตคฺคาหิ โหติ นานฺ-

๑. ส. สฟา. ๑๘/๑๔๗/๑๐๐ ฯ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๖๐๒/๓๓๑ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 22

พฺยณฺชนคฺคาหี ๑ ยตฺวาธิกรณเมณํ จกฺขุณฺฑุริยํ อสิวฺตุํ วิหรนฺตุํ
อภิขฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกฺุสลา ฐมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ
ตสฺส สํวราย ปฏิปฺชชติ รกฺขติ จกฺขุณฺฑุริยํ จกฺขุณฺฑุริเย สํวริ
อาปฺชชตีตฺติอาทินา (๑) นเยน อาคโต สติสํวโร ๑

ยานิ โสตานิ โลกสุมี สติเตสํ นีวารณํ

โสทานํ สํวริ พฺรูมิ ปณฺญาเยเต ปิถียเรติ (๒)

อาคโต ฌานสํวโร ๑ กตเม จ ภิกฺขเว อาสวา ปฏิเสวนา
ปฺหาคพฺพา ๑ อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส จีวรํ
ปฏิเสวตีตฺติอาทินา (๓) นเยน อาคโต ปจฺจยปฏิเสวนา สํวโร โสปี
ฌานสํวเรเนว สงฺกฺหิตฺโต ๑ ขโม โหติ สีตสฺส อณฺฺหสฺส
ชิฆจฺฉาย ปิปาสาย ทํสมกสฺวาตตปฺสริสปสมฺพสฺสานํ ทฺรุตฺตํ
ทฺราคตํ วจนปฺถานํ อฺุปฺปนฺนํ สารีริกํ เวทนํ
ทฺกฺขณํ ติพฺพานํ ขรณํ กฺกฺกณํ อสาดานํ อมนปาณํ
ปาณฺหรณํ อธิวาสกชาติโก โหตีติ (๔) อาคโต ขนฺฺติสํวโร ๑
อฺุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ นาธิวเสติ ปชฺหติ วิโนเทติ พฺยณฺฺตีกโรติ
อนภาวํ คเมตีตฺติอาทินา (๕) นเยน อาคโต วีริยสํวโร ๑

อิธ อริยสาวโก มิจฺฉาอาชีวิ ปฺหาย สมฺมาอาชีเวณ ชีวิตํ(๖)
กปฺเปตีติ (๗) อาคโต อาชีวปาริสฺสุทฺธิสํวโร โสปี วีริยสํวเรเนว

๑. ที. ที. ๕/๑๒๒/๕๓ ๑ ๒. พ. ส. ๒๕/๔๒๕/๕๓๐ ๑

ม. ปิธิยเรติ ๑ ๓. ม. ม. ๑๒/๑๔/๑๓ ๑ ๔. ม. ม. ๑๒/๑๕/๑๘ ๑

๕. ม. ม. ๑๒/๑๓/๑๘ ๑ ๖. ม. ชีวิกํ ๑ ๗. ส. มหา. ๑๕ ๑

*เล่มที่ 40 สีสณณณณทเทสวณณณา หน้า 23

สงฺคหิต๑ เตสฺ สตฺตสฺ สํเวสฺ ปาติโมกฺขสํวโรนฺทริยสํวโรชีว-
ปาริสฺสุทฺธิปจฺจยปฏิเสวนสงฺฆาตา จตฺตาร๑ สํวโร อธิราชิปฺเปตา
เตสฺ จ วิเสเสน ปาติโมกฺขสํวโร ๑ สพฺโพปิจายํ สํวโร
ยถาสกํ สํวริตพฺพานํ กายทฺวจฺจริตาทีนํ สํวณฺโตะ สํวโรติ
วฺจฺจติ ๑

สฺตมฺเย ฌาณํ วุตฺตํ ฌมฺมํ สฺตฺวา สํวณฺตสฺส สํวริ
กโรนฺตสฺส ตสฺมี สํวเร ปวตฺตาคํสมฺปยุตฺตํ ปณฺณํ สฺตฺวาน
สํวเร ปณฺณํวติ วุตฺตํ ๑ อถวา เหตุอตุเถ สฺตฺวาติ วจนฺตสฺ
สมฺภวโตะ สฺตฺเหตุณา สํวเร ปณฺณํวติปิ อตุโธ ๑

สีลมฺเย ฌาณนฺติ เอตฺถ สีลนฺติ สีลนฺตฺเถน สีลํ ๑
กิมิทํ สีลนํ นาม สมฺภานํ วา กายกมฺมาทีนํ สฺสึลฺยวเสน
อวิปฺปกิณฺณตฺตํ อตุโธ ๑ อฺปฺชารณํ วา กุสลนํ ฌมฺมานํ
ปติญฺจानวเสน อาชารณภาโวติ อตุโธ ๑ เอตฺเทว หิ เอตฺถ
อตุทฺทวํ สทฺทลกฺขณวิทฺฐุ อณฺุชานนฺติ ๑ อณฺุณ ปน อธิ-
เสวนญฺเจน อาชารญฺเจน(๑) สีลญฺเจน ตสฺสีลญฺเจน สีรญฺเจน
สีตลญฺเจน สีวญฺเจน สีลนฺติ วณฺณขณฺติ ๑

สีลนํ ลกฺขณํ ตสฺส กิณฺนสฺสาปี อนฺกธา
สนิทสฺสนตฺตํ รูปสฺส ยถา กิณฺนสฺสเนกธา ๑
ยถา หิ นีลปิตฺตาทิเกเทน อนฺกธา กิณฺนสฺสาปี รุปา-
ยตฺนสฺส สนิทสฺสนตฺตํ ลกฺขณํ นีลาติเกเทน กิณฺนสฺสาปี
๑. ม. อาจารย์ญฺเจน ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 24

สนิทฺตฺสณภาวานติกฺกมนโต ตถา สีลสฺส เจตนาทิจเฑเทน
อนกธา ภินฺนสฺสาปี ยเทตฺ กายกมฺมาทีนํ สมารานวเสน
กฺุสลาณญจ ฐมฺมานํ ปติฏฺฐานวเสน วุคฺคํ สีลนํ ตเทว ลกฺขณํ
เจตนาทิจเฑเทน เนกธา(๑) ภินฺนสฺสาปี สมารานปติฏฺฐาน-
ภาวานติกฺกมนโต ฯ เอวํ ลกฺขณสฺส ปนสฺส

ทฺุสสีลยวิทฺธิสฺนตา อนวชฺชกฺุโณ ตถา

กิจฺจสมฺปตฺตือตฺเถน รโส นาม ปวฺจฺจติ ฯ

ตฺสฺมา อิํ สीलํ นาม กิจฺจญฺเฐน รเสน ทฺุสสีลย-

วิทฺธิสฺนรลํ สมฺปตฺตือตฺเถน รเสน อนวชฺชรสฺนติ เวทิตพฺพิ ฯ

โสเจยฺยปจฺจุปฺภูจํ ตฺยิํ ตสฺส วิญฺญฺหิ

โอตฺตฺตฺปฺปญฺจ หิริ เจว ปทฺฐานนฺติ วณฺณิตํ ฯ

ตฺยิํ สीलํ กายโสเจยฺยํ วจิสฺโสเจยฺยํ มโนโสเจยฺยนฺติ (๒) เอวํ

วคฺคตฺโสเจยฺยปจฺจุปฺภูจํ โสเจยฺยภาวเณ (๓) ปจฺจุปฺภูจาทิ คหณภาวํ

คจฺจติ ฯ หิโรตฺตฺตฺปฺปญฺจ ปน ตสฺส วิญฺญฺหิ ปทฺฐานนฺติ

วณฺณิตํ อาสฺนฺนการณนฺติ อตฺโถ ฯ หิโรตฺตฺตฺปฺเป หิ สติ สीलํ

อุปฺปชฺชติ เจว ติจฺจฺจติ จ อสฺติ เณว อุปฺปชฺชติ น ติจฺจฺจตีติ

เอวํวิเชน สีเลน สหคตํ ตํสมฺปยุคฺตํ ฌาณํ สีลมเย ฌาณํ ฯ

อถวา สีลมเว ปกตํ สีลมยํ ตฺสฺมี สีลมเย ตํสมฺปยุคฺตํ

ฌาณํ ฯ

อถวเร อาทีนวปจฺจเวกฺขณา จ ถวเร อานิสฺส-

๑. ม. เนกธาติ น ทิสฺสติ ฯ ๒. ที. ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๓๑ ฯ

๓. ม. สฺุจิจฺจาเวณ ฯ

*เล่มที่ 40 สมาธิภาวนามยฅณาทฺทสวณณณา หน้า 25

ปจฺจเวกฺขณา จ ฯ ลํวโรปาริสฺสทฺธิปจฺจเวกฺขณา จ ลํวโรสงฺกิลเส-
โวทานปจฺจเวกฺขณา จ ลีลมยฅณาณเนว สงฺคหิตา ฯ

ลีลมยฅณาทฺทสวณณณา ทิฏฺฐิจิตา ฯ

สมาธิภาวนามยฅณาทฺทสวณณณา

ลํวาริตฺตวา สมาทหนเน ปณฺณชาติ ลีลมยฅณาณ วุคฺคตลีสลลํวเรณ
ลํวาริตฺตวา ลํวาริ กตฺตวา ลีเล ปติฏฺฐจาย สมาทหนนฺตสฺส
อุปจฺจโรปฺปนาวเสน จิตฺตเตกคฺคตํ กโรนฺตสฺส ตสฺมี สมาทหนเน
ปวคฺคตา ตํสมฺปยุคฺคตา ปณฺณชา ฯ สมนํ สมฺมา จ อาทหนํ
จปนนฺติ จ สมาทหนํ สมาธิสฺเสเวตํ ปริยายวจนํ ฯ

สมาธิภาวนามย ฅณาณฺติ เอตถ กุสฺลจิตฺตเตกคฺคตา
สมาธิ ฯ เกณญฺเจเน สมาธิ สมาธานญฺเจเน สมาธิ ฯ กิมิทํ
สมาธานํ นาม เอการมฺมณเ จิตฺตเจตสีگانํ สมนํ สมฺมา
จ อาธานํ จปนนฺติ วุคฺคตํ โหติ ฯ ตสฺมา ยสฺส ฅมฺมสฺसानุ-
ภาเวเน เอการมฺมณเ จิตฺตเจตสีกา สมนํ สมฺมา จ อวิกฺขิปฺป-
มานา อวิปฺปกิณฺณา จ หุคฺควา ติฏฺฐนฺติ อิทํ สมาธานนฺติ
เวทิตพฺพํ ฯ ตสฺส โข ปน สมาธิสฺส

ลคฺขณํ ตฺ อวิกฺเขโป วิกฺเขปทฺธิสนํ(๑) รโธ

อกมฺปนฺนุปฺปญฺจานํ ปทฺทญฺจานํ สฺจ ปน ฯ

ภาวียติ วทฺธิยตีติ ภาวนา สมาธิ เอว ภาวนา

๑. ม. วิกฺเขปทฺธิสนํ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 26

สมาธิภาวนา สมาธิสุส วา ภาวนา วฑฺฒนา สมาธิ-
ภาวนาฯ สมาธิภาวนาวจเนน อณฺณํ ภาวนํ ปฏิกฺขิปติ
ปฺพเพ วิย อุปจารปฺปนาวเสน สมาธิภาวนามเย ญาณํ ฯ
สมาธิภาวนามยญาณุทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ธมฺมฏฺฐิตินาณุทฺเทสวณฺณา

ปจฺจยปริกฺคเห ปณฺณวติ เอตฺถ ปฏฺฐิจฺจ ผลเมตฺติติ ปจฺจโย ฯ
ปฏฺฐิจฺจาติ น วินา เตน อปจฺจกฺขิตฺวาติ อตฺถโถ ฯ
เอตฺติติ อุปฺปชฺชติ เจว ปวตฺตติ จาติ อตฺถโถ ฯ อปฺปิจ อุปการกตฺถโถ
ปจฺจยตฺถโถ ตสฺส ปจฺจยสฺส พหุวิธตฺตา ปจฺจยानํ ปริกฺคเห
ววตฺถาปเน จ ปณฺญา ปจฺจยปริกฺคเห ปณฺญา ฯ

ธมฺมฏฺฐิตินาณนฺติ เอตฺถ ธมฺมสทฺโท ตาว สภาว-
ปณฺญาปฺปณฺยปณฺณตฺติอาปตฺติปริยตฺตินิสฺสตฺตตาวิการคฺควณฺณปจฺจย-
ปจฺจยปฺปนาทิสฺส ทิสฺสติ ฯ อัยฺ หิ กุสลา ธมฺมา อกุสลา
ธมฺมา อพฺยากตา ธมฺมาติอาทิสฺส (๑) สภาเว ทิสฺสติ ฯ

ยสฺเสเต จตุโร ธมฺมา สทฺธสฺส ฆรเมสิโน
สจฺจํ ธมฺโม ธิติ จาโค ส เว เปจฺจ น โสจฺตีติ(๒)

อาทิสฺส ปณฺญา ฯ

น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ อุโถ สมวิปาภิโน
อธมฺโม นิรยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุกฺคตินฺติ(๓)

๑. อภ. ศจ. ๓๔/๑/๑ ฯ ๒. ส. ส. ๑๕/๘๔๕/๓๑๖ ฯ

๓. พุ. เถร. ๒๖/๓๓๒/๓๑๕ ฯ

*เล่มที่ 40 ธรรมกฺกิตฺติณานุทเทสวณณา หน้า 27

อาทิสฺ ปุณฺณเว ปุณฺณตฺติชฺชมา นินฺนตฺติชฺชมฺ อธิวจนชฺชมาติ(๑)-
อาทิสฺ ปุณฺณตฺติยํ ปาราชิกา ชฺชมา สงฺฆาทีเสสา ชฺชมาติ(๒)-
อาทิสฺ อาปตฺติยํ ๑ อิธ ภิกฺขุ ชฺชมํ ชานาติ สุตฺตํ เคยฺย
เวยฺยากรณฺนติ(๓)อาทิสฺ ปรียตฺติยํ ๑ ตสฺมี โข ปน สมเย ชฺชมา
โหนฺนติ(๔) ๑ ชฺชมเมสุ ชฺชมานุปสฺสี วิหฺรตีติ(๕)อาทิสฺ นิสฺสุตฺตตํ ๑
ชาติชฺชมา ชฺชราชฺชมา มรณชฺชมาติ(๖)อาทิสฺ วิกาเร ๑ ฉนฺนํ
พฺพุทฺชชฺชมานนฺติ(๗)อาทิสฺ กุณฺณ ๑ เหตุมฺหิ ฌาณํ ชฺชมปฏฺิสมภิทาติ(๘)-
อาทิสฺ ปจฺจเย ๑ จิตาว สา ธาตุ ชฺชมกฺกจิตฺตา ชฺชมนิยามตาติ(๙)-
อาทิสฺ ปจฺจยฺอุปฺนเน ๑ สุวายมิธาปี ปจฺจยฺอุปฺนเน ทฺกฺกชฺชโพ ๑
อตฺถโต ปน อตฺตโน สภาวํ ชฺชารณฺตีติ วา ปจฺจเยหิ ชฺชาริยนฺตีติ
วา อตฺตโน ผลํ ยา ชฺชารณฺตีติ วา อตฺตโน ปรีปฺรณํ อปาเยสุ
อปตฺมานํ ชฺชารณฺตีติ วา สลกฺขณฺ (๑๐) ชฺชารณฺตีติ วา จิตฺเตน
อวชฺชารณฺตีติ วา ยถาโยคํ ชฺชมาติ วุจฺจนฺติ ๑ อิธ ปน
อตฺตโน ปจฺจเยหิ ชฺชารณฺตีติ ชฺชมา ปจฺจยสมฺอุปฺนนา ชฺชมา
ติกฺกชฺชนฺติ อฺอุปฺชชฺชนฺติ เจว ปวตฺตนฺติ จ เอตฺยาติ ชฺชมกฺกจิตฺติ
ปจฺจยชฺชมานเมตํ อธิวจนํ ๑ ตสฺสํ ชฺชมกฺกจิตฺติยํ ฌาณํ ชฺชมกฺกจิตฺติ-
ฌาณํ ๑ อิํ หิ สมฺภาวณามยณฺณ วุจฺตสมฺภาวณิ สฺมาหิเตน

- # ๑. อภิ. สจ. ๓๔/๑๕/๗ ๑ ๒. วิ. มหาวิ. ๑/๓๐๐/๒๒๐ ๑
- # ๓. อจ. อญฺจก. ๒๒/๗๓/๕๘ ๑ ๔. อภิ. สจ. ๓๔/๕๕/๓๓ ๑
- # ๕. ที. มหา. ๑๐/๒๗๓/๓๒๕ ๑ ๖. อจ. ทศก. ๒๔/๑๐๗/๒๓๑ ๑
- # ๗. ปุ. มหา. ๒๕/๒๓๑/๑๗๔ ๑ ๘. อภิ. วิ. ๓๕/๗๗๕/๓๕๕ ๑
- # ๙. ตี. นิ. ๑๖/๖๑/๓๐ ๑ ๑๐. ม. สกสกลกฺขณฺ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 28

จิตฺเตน ยถาภูตญาณทสฺสนตฺถาย โยคมารภิตฺวา ววตฺถาปีต-
นามรูปสฺส เตสํ นามรูปานํ ปจฺจยปริคฺคหปริยายํ ฌมฺมภูจฺติ-
ญาณํ อุปฺปชฺชติ ฯ นามรูปววตฺถานเณ ญาณนฺติ (๑) อวตฺวาเอว
กสฺมา ฌมฺมภูจฺติญาณนฺติ วุตฺตนฺติ เจ ปจฺจยปริคฺคเหเนว
ปจฺจยสมฺปฺปนฺนปริคฺคหสฺส สิทฺตตฺตา ฯ ปจฺจยสมฺปฺปนฺเน हि
อปริคฺคหิตเณ ปจฺจยปริคฺคโห น สกฺกา โหติ กาคํ ฯ ตสฺมา
ฌมฺมภูจฺติญาณกฺคหเณเนว ตสฺส เหตุภูตํ ปุพฺเพ สิทฺธํ นามรูป-
ววตฺถานญาณํ วุตฺตเมว โหตีติ เวทิตพฺพํ ฯ กสฺมา ทฺตฺติย-
ตฺตฺติยญาณํ วิย สฺมาทหิตฺวา ปจฺจยปริคฺคเห ปญฺญาติ น
วุตฺตนฺติ เจ สมถวิปฺสฺสนานํ ยฺคนทฺตฺตา ฯ

สฺมาทหิตฺวา ยถา เจ วิปฺสฺสติ
วิปฺสฺสมาโน ตถา เจ สฺมาทเห
วิปฺสฺสนา จ สมโธ จ ตทา อหุ
สฺมานภากา ยฺคนทฺธา วตฺตเรติ

हि วุตฺตํ ฯ ตสฺมา สฺมาธี อวิสฺสชฺเชตฺวา สฺมาธิญฺจ ญาณญฺจ
ยฺคนทฺธํ กตฺวา ยาว อริยมกฺโข ตาว อุตฺตฺตฺกกาเปตพฺพนฺติ
ญาปนตฺถํ ปจฺจยปริคฺคหเณ ปญฺญา ฌมฺมภูจฺติญาณมิจฺเจว
วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

ฌมฺมภูจฺติญาณทฺเทสวณฺณา นิฏฺจิตา ฯ

๑. สี. นามรูปสฺส ววตฺถานํ ญาณนฺติ ฯ

สมมสนณานุทเทสวณฺณา

อดีตานาคตปัจจุปปนฺนํ ฐมฺมานํ สงฺขิปิตฺวา ววตฺถาน
ปฺลฺยณฺติ เอตฺถ อตฺตโน สภาวํ อุปฺปาทาติกุขณฺํ วา ปตฺวา
อติ อิตา อติกุณฺดาติ อตีตา ตทฺถมฺปิ น อาคตา น
สมฺปตฺตาติ อนาคตา ตํ ตํ การณฺํ ปฏฺิจฺจหฺ อุปฺปาทาติกุทฺธ
ปฺนฺนา คตา ปวตฺตาติ ปัจจุปปนฺนา ฯ อทฺธาสนฺตติขณฺปฺจฺจุ-
ปฺนฺเนสุ สนฺตติปฺจฺจุปฺนฺนํ อิธฺาธิปฺเปตฺติ ฯ เตสํ อดีตานาคต-
ปฺจฺจุปฺนฺนํ ปฺลฺยจฺกฺขนฺธ- ฐมฺมานํ เอเกกฺกฺขนฺธกฺกฺขณฺเณ สงฺขิปิตฺวา
กลาปวเสน ราชี กตฺวา ววตฺถาน นิจฺฉยนฺ สนฺนิฏฺฐาปฺเน
ปฺลฺยณฺ ฯ

สมฺมสเน ฅาณฺนฺติ สมฺมา อามสเน อนฺนุชฺชเน ปฺกฺขณฺ
ฅาณฺํ กลาปสมฺมสนณานฺนฺติ อตฺถโถ ฯ อิํ ํ หิ นามรูป-
ววตฺถานฅาณฺานนฺตรํ นามรูปปฺจฺจยปฺริคฺคเห ฐมฺมฏฺฐิตินาณฺ
จิตฺตฺส ยงฺกิลฺลิจิ รูปํ อดีตานาคตปฺจฺจุปฺนฺนํ อชฺฉตฺตํ วา
พหิทฺธา วา โอพาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณฺตี
วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา สพฺพนฺตํ รูปํ อนิจฺจโต ววตฺถเปตฺติ
เอกํ สมฺมสนฺํ ทฺกฺขโต ววตฺถเอตฺติ เอกํ สมฺมสนฺํ อนตฺตโต
ววตฺถเอตฺติ เอกํ สมฺมสนฺนฺติ(๑)อาทินา นเยน ววตฺถสมฺมสนวเสน
ปฺพุเพ ววตฺถาปีเต เอเกกฺสุมิ ขนฺเช ติลกฺกฺขณฺํ อาโรเปตฺวา
๑. ขุ. ปฏฺ. ๓๑/๕๕/๗๖ ฯ

อนิจฺจโต ทุกฺขโต อนตฺตโต วิปฺสฺสนตฺตสฺส กฺลาปสมฺมสนณานิ
อุปฺปชฺชติ ฯ

สมฺมสนณานุทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อุทฺยพฺพยานุปฺสฺสนาณานุทฺเทสวณฺณา

ปจฺจุปฺปนฺนานิ ฐมฺมานิ วิปริณามานุปฺสฺสเน ปฺลยฺวาติ
สนฺตติวเสน ปจฺจุปฺปนฺนานิ อชฺฉตฺตานิ (๑) ปฺลยฺกฺขนฺฐมฺมานิ
วินาสทฺตฺสเน(๒) กฺงฺกทฺตฺสเน ปฺลยฺวา ฯ ยสฺมา อิม ฐมฺมา
อุปฺปชฺชิตฺวา กิษฺชนฺตฺติ อุทฺยํ กฺเหตฺวาปี เกเทเยว จิตฺตํ จเปติ
ตสฺมา อวฺตุโตปี อุทฺโย วฺตุโตเยว โหติติ เวทิตฺพฺโพ ฯ
ปจฺจุปฺปนฺนานิ ฐมฺมานิ ทฺตฺสเนน วา อุทฺยทฺตฺสนสฺส สิทฺฐตฺตา
อุทฺโย วฺตุโตเยว โหติ ฯ น หิ อุทฺยํ วินา ฐมฺมานิ อุปฺปนฺนตฺตํ
สิทฺฐตฺติ ตสฺมา ปจฺจุปฺปนฺนานิ ฐมฺมานิ อุปฺปาทวิปริณา-
มานุปฺสฺสเน ปฺลยฺวาติ อวฺตุเตปี วฺตุตฺตเมว โหติติ เวทิตฺพฺพํ ฯ
อุทฺยพฺพยานุปฺสฺสเน ฌานนฺติ นิยมิตฺตฺตา จ อุทฺยทฺตฺสนํ
สิทฺฐเมว โหติติ อนนฺตรํ วฺตุตฺตสฺส สมฺมสนณานสฺส ปารี
คฺนฺตฺวา ตํสมฺมสนเนเยว ปากฺกฺกฺเฏ อุทฺยพฺพเย ปรีกฺคณฺหิตฺวา
สงฺขารานํ ปรีจฺเจทฺถกรณฺตถํ อุทฺยพฺพยานุปฺสฺสนํ อารภฺนตฺตสฺส
อุปฺปชฺชติ อุทฺยพฺพยานุปฺสฺสนาณานิ ฯ ตํ หิ อุทฺยพฺพเย
๑. ม. อชฺฉตฺตํ ฯ ๒. ม. วิปริณามทฺตฺสเน ฯ

*เล่มที่ 40 ภงฺกานุปสฺสธาวณฺทเทสวณฺณา หน้า 31

อนุปสฺสนโต อุทฺยพฺพยานุปสฺสนาติ วุจฺจติ ฯ

อุทฺยพฺพยานุปสฺสนาธาวณฺทเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ภงฺกานุปสฺสธาวณฺทเทสวณฺณา

อารมฺมณํ ปฏิสงฺขาทิ รุปรกฺขนุรธาติอารมฺมณํ ภงฺกโต
ปฏิสงฺขาย ชานิตฺวา ปสฺสิตฺวา ฯ ภงฺกานุปสฺสเน ปณฺญา
วิปสฺสเน ฅาณนฺติ ตสฺส อารมฺมณํ ภงฺกโต ปฏิสงฺขาย
อุปฺปนฺนสฺส ฅาณสฺส ภงฺกํ อนุปสฺสเน ยา ปณฺญา ตํ
วิปสฺสเน ฅาณนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ วิปสฺสนาติ จ วิวิธา
ปสฺสนา วิปสฺสนา ฯ อารมฺมณปฏิสงฺขาทิปิ ปาโจ ฯ

ตสฺสโต อารมฺมณสฺส ปฏิสงฺขา ชานนา ปสฺสนาติ
วุตฺตนเยเนว อารมฺมณปฏิสงฺขา ภงฺกานุปสฺสเน ปณฺญา
วิปสฺสเน ฅาณนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ยสฺมา ปน ภงฺกานุปสฺสนาย
เอว วิปสฺสนา สิขํ ปาปฺณาติ ตสฺมา วิเสเสตฺวา อิทเมว
วิปสฺสเน ฅาณนฺติ วุตฺตํ ฯ ยสฺมา อุทฺยพฺพยานุปสฺสนาย
จิตฺตสฺส มกฺคามกฺคฅาณทสฺสนํ อุปฺปชฺชติ ตสฺมา ตสฺสา สิทฺธาย
ตํ สิทฺธเมว โหติติ ตํ อวตฺตวาว ภงฺกานุปสฺสนายเอว
วิปสฺสนาสิขํ ฅาณํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อุทฺยพฺพยานุปสฺสนาย
สุปริทธิฏฺฐอุทฺยพฺพยสฺส สุปริฉินฺนเนสฺส สงฺขาเรสฺส ลหุํ ลหุํ
อุปฺภูทหนฺเตสฺส ฅาณเณ ติกฺখে วหนฺเต อุทฺยํ ปหาย ภงฺเกเอว

สตี สนนตฺถิจตี ตสฺส เอวํ อุปฺปชชิตฺวา เอวํ นาม สงฺขารา
ภิชฺชนตฺตีติ ปสฺสโต เอตสฺมี จานเ ภงฺกานุปฺปสนาณานํ
อุปฺปชชตี ฯ

วิปฺปสนาณาณตฺเทสวณณนา นิฏฺฐิตา ฯ

อาทินณาณตฺเทสวณณนา

ภยตฺถุปฺปฏฺฐานเ ปณฺณชาติ อุปฺปาทปวตฺตตฺตนิมิตฺตอายุหนนา-
ปฏฺฐิสนฺธิํ ภยโต อุปฺปฏฺฐานเ ปีฬาโยคโต สปฺปฏฺธิภยวเสน
คหณฺนปคฺคเมน ปณฺณชาติ อตฺถโธ ฯ ภยโต อุปฺปฏฺฐาตีตี ภยตฺถุปฺปฏฺฐานํ
อารมฺมณํ ตสฺมี ภยตฺถุปฺปฏฺฐานเ ฯ อถวา ภยโต อุปฺปฏฺฐิตตีตี
ภยตฺถุปฺปฏฺฐานํ ปณฺณชาติ ตํ ภยตฺถุปฺปฏฺฐานนฺติ วุตฺตํ โหตี ฯ

อาทินเว ณาณนฺติ ภูมฺมวจนเมว ฯ ยา จ ภยตฺถุปฺปฏฺฐานเ
ปณฺณชาติ ยลฺลจ อาทินเว ณาณํ ยา จ นีฬุพิทา อิเม ฐมฺมา
เอกตฺถา พุณฺณชนเมว นานนฺติ (๑) วุตฺตตฺตตา เอกมिव วุจฺจมานนฺปิ
อวตฺถาเกเทน มุณฺณจิกฺคกมฺยตาทิ วิย ติวิธเมว โหตี ฯ ตสฺมา
ภยตฺถุปฺปฏฺฐานอาทินวานุปฺปสนาสฺส สิทฺฐาสฺส นีฬุพิทานุปฺปสนา
สิทฺฐา โหตีตี กถฺวา อวุตฺตตฺตปิ วุตฺตตฺตว โหตีตี เวทิตฺตพฺพา ฯ

สพฺพสงฺขารานํ ภงฺการมฺมณํ ภงฺกานุปฺปสนํ อาเสวณฺนตฺสส
ภาเวณฺนตฺสส พหุสฺสีกโรณฺนตฺสส ตฺถิภวจฺตโยนิปณฺณจคตฺสคฺตวิณฺณณาณญฺฐิตี-
๑. พุ. ปฏฺ. ๓๑/๕๐๗/๓๕๖ ฯ

*เล่มที่ 40 อาทีนณาตทุเทสวณณา หน้า 33

นวลตตาวาเสส ปเภทกา สงขารา สฺเชน ชีวิตคามสฺส
ภีรูกปฺริสสฺส สีหพุกุมทีปิจจตรจฺจนยกฺขรกฺขสจฺจนทฺโศณจฺจนท-
กุกฺกรปฺกีนฺนมหจฺจนทหฺตติโฆรอาสีวิสอสฺนิจกุกฺกุสฺสานรณฺณมฺมิ ชลิต-
องฺการกาสุอาทโย วีย มหาภยฺ หุตฺวา อุปฺภุจฺหนฺติ ตสฺส
อตีตา สงขารา นีรฺทฺธา ปจฺจุปฺปนฺนา นีรฺชฺฉนฺติ อนาคตาปี
เอวเมว นีรฺชฺฉนฺตีสฺสตีติ ปสฺสโต เอตสฺมี จานเ กยตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ณานํ อุปฺปชฺชติ ฯ

ตสฺส ตํ กยตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
พหุสิทฺทโรนตสฺส สพฺพภวโยนิกตฺติจิตฺตตตตตตตตตตตตตตตต
เลณํ น กตฺติ น ปฏฺฐิสรณํ ปญฺญาตติ สพฺพภวโยนิกตฺติจิตฺติ-
สตตต
วา น โหติ ตโย ภวาวีตจฺจ(๑)ตฺตฺตตตตตตตตตตตตตตตตตตตต
วีย จตฺตฺตโร มหาภฺตฺตา โฆรวีสา อาสีวีสา วีย ปญฺจกฺขนฺธา
อุกฺกชิตฺตาสิกา วรฺกกา วีย ฉ อชฺฉตฺตติกายตฺตตตตตตตตตต
คาโม วีย ฉ พาหิรายตฺตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตต
วียนณาณฺณจฺจติโย นว จ สตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตต
อาทิตฺตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตตต
คณฺทภฺตฺตา โรคฺภฺตฺตา สลฺลภฺตฺตา อฆภฺตฺตา อาพาธภฺตฺตา
วีย จ นีรฺสฺสาทา นีรฺสา (๒) มหาอาทีนฺนวาราสีภฺตฺตา หุตฺวา
๑. โปราณ. วิตฺจฺจ... ฯ ๒. สี. นีรฺสา ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 34

อุปฏฺฐหนฺติ สุเขน ชีวิตฺตํ สสฺส ภีรฺกปฺริสฺสฺส รมณียการ-
สณฺจิตมฺปิ สวาพกมिव วนคหณฺ สสทฺทูลา วีย คฺุหา สคาห-
รกฺขสฺ วีย อุทกํ สมฺมุสฺสิตขคฺคา วีย ปจฺจตฺตติกา สวิสฺ วีย
โกชนฺ สโจโร วีย มคฺโค อาทิตฺตมिव อการฺ อฺยฺยตฺตเสนา
วีย รมณฺมิ ฯ

ยถา หิ โส ปฺริโส เอตานิ สวาพกวนคหณาทินิ
อาคมมฺ ภีโต สฺวิคฺโค โลมฺหฏฺฐชาโต สมฺนตโต อาทินวเมว
ปฺสฺสติ เอวเมว โส โยคาวจโร ภงฺกานุปฺสฺสนาวเสน สพฺพ-
สงฺขารเสฺว ภยโต อุปฏฺฐิตเสฺว สมฺนตโต นิสฺ นิสฺสาทํ
อาทินวเมว ปฺสฺสติ ฯ ตสฺเสว ปฺสฺสโต อาทินวานุปฺสฺสนาณานํ
อุปฺปชฺชติ ฯ

โส เอวฺ สพฺพสงฺขารे อาทินวโต สมฺปฺสฺสนฺโต สพฺพ-
ภวโยนิคตฺตวิญฺญาณภูจิตฺตตฺตาวาสคเต สเภทเก สงฺขารคเต
นิพฺพิหนฺติ อุกฺกณฺจติ นาทิรมติ ฯ เสยฺยถาปี นาม จิตฺตคฺคณ-
ปพฺพตปาทาภโรโต สุวณฺณราชหฺโส อสุจิมฺหิ จณฺฑาลคามทฺวาร-
อวาาญฺ นาทิรมติ สตฺตสฺ มหาสเรเสฺว อภิรมติ เอวเมว อຍ
โยคี ราชหฺโส สุปฺริทฺธิจฺจาทินเว สเภทเก สงฺขารคเต นาทิรมติ
ภวานารามตฺย ปน ภวานารตฺยา สมฺนฺนาคตฺตตา สตฺตสฺ
อนุปฺสฺสนาสฺย เอภิรมติ ฯ ยถา จ สุวณฺณปฺลฺยเรปี ปกฺขิตฺโต
สีโห มิคฺราชา นาทิรมติ ตฺโยชนสทฺสฺสวิตฺถเต ปน หิมวณฺเตเยว

*เล่มที่ 40 สงฺขารูปเปกฺขาณาทฺทสวณณนา หน้ 35

รมติ เอวมยฺมปี โยคี สีโห ติวิเช สุกตฺทเวปี นาทฺกรมติ ตีสฺ
อนุปฺสฺสนาสฺยเว รมติ ฯ

ยถา จ สพฺพเสโต สตฺตปฺปตฺติจฺโ จ อิทฺธิมา เวหาสงฺคโม
ฉทฺทนฺโต นาคราชา นครมชฺเฒ นาทฺกรมติ หิมวติ ฉทฺทนฺตร-
หเทยเว รมติ เอวมยฺ โยคี วรवारโณ สพฺพสฺมี สงฺขารคเต
นาทฺกรมติ อนุปฺปาโท เขมนฺติ(๑)อาทินา นเยน นิตฺทิจฺเจ สนฺติ-
ปเทยเว รมติ ตฺนฺนินฺนตฺปโปณตฺปพฺการมานโส โหติ ฯ
เอตฺตวตาสฺส นิตฺพิทานุปฺสฺสนาณานิ อุปฺปนฺนํ โหตีติ ฯ

อาทินวณณาทฺทสวณณนา นิตฺทิจิตา ฯ

สงฺขารูปเปกฺขาณาทฺทสวณณนา

มฺลฺยจิตฺกมฺยตาปฺปฏิสงฺขาสนฺติจฺจนฺนา ปณฺญา สงฺขารูปเปกฺขาสฺ
ณานฺนฺติ มฺลฺยจิตฺ จชิตฺ กามติ อิจฺฉตีติ (๒)มฺลฺยจิตฺกาทฺโม
มฺลฺยจิตฺกามสฺส ภาโว มฺลฺยจิตฺกมฺยตา ปฺปฏิสงฺขาทิ อุปฺปริกฺขตีติ
ปฺปฏิสงฺขา ปฺปฏิสงฺขานํ วา ปฺปฏิสงฺขา สนฺติจฺจติ อชฺฉเปกฺขตีติ
สนฺติจฺจนฺนา สนฺติจฺจนฺนํ วา สนฺติจฺจนฺนา มฺลฺยจิตฺกามตา จ
สา ปฺปฏิสงฺขา จ สนฺติจฺจนฺนา จาติ มฺลฺยจิตฺกมฺยตาปฺปฏิสงฺขา-
สนฺติจฺจนฺนา ฯ อิติ ปุพฺพภาเค นิตฺพิทาณานิ นิตฺพิณฺนสฺส
อุปฺปาทาทีนํ ปฺริจฺจชิตฺกามตา มฺลฺยจิตฺกมฺยตา มฺลฺยจฺนสฺส อุปฺปาย-
๑. ขุ. ปฺปฏิ. ๓๑/๑๑๕/๘๕ ฯ ๒. ม. มฺลฺยจิตฺกาทฺโม
มฺลฺยจิตฺกามสฺส ภาโว ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 36

กรณตฺถิ มชฺเฌ ปฏิสงฺขานํ ปฏิสงฺขา มุญฺจิตฺวา อวสานเ
อชฺฌเปกฺขนํ สนฺตฺติฏฺฐนา ฯ เอวมวตฺตาเกเทน ติปฺปการา
ปฺลฺยา สงฺขารานํ (๑)อชฺฌเปกฺขนาสุ ฌานํ(๑) มุญฺจิตฺกมฺยตาปฏิ-
สงฺขาสนฺตฺติฏฺฐนาสงฺขาทานํ อวตฺตาเกเทน ภินฺนํ ทิสฺสนฺนํ
ปฺลฺยาณํ สงฺขารุเปกฺขตํ อิจฺจนฺเตน ปน ปฺลฺยาติ จ
สงฺขารุเปกฺขาสฺสฺติ จ พหฺวจฺนํ กตํ อวตฺตาเกเทน ภินฺนํ สฺสาปี
เอกตฺตา ฌานนฺติ เอกวจฺนํ กตฺนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ

วตฺตลฺลจฺ ยา จ มุญฺจิตฺกมฺยตา ยา จ ปฏิสงฺขานุ-
ปฺสฺสนา ยา จ สงฺขารุเปกฺขา อิมเ ชมฺมา เอกกฺฐา
พฺยลฺลชนเมว นานนฺติ ฯ (๒) เกจิ ปน สงฺขารุเปกฺขาสฺสฺติ พหฺวจฺนํ
สมถวิปฺสฺสนาวเสน สงฺขารุเปกฺขานํ พหฺตฺตาตีปี วทฺนฺติ ฯ
สงฺขารุเปกฺขาสฺสฺติ จ กิริยาเปกฺขนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ

อวตฺตาเกเทน ปน เตน นิพฺพิทาณาณน นิพฺพิทฺนฺตฺส
อูกฺกณฺจฺนตฺส สพฺพภวโยนิตีวิญฺญาณญฺจิตฺตฺตฺตฺวา สกเตสุ
สภทฺเตสุ สงฺขารेषฺสฺ จิตฺตํ น สชฺชติ น ลกฺคฺติ น พชฺชติ
สพฺพสงฺขารคตํ มุญฺจิตฺกามํ จชฺเชตฺตฺกามํ โหติ ฯ

อถวา ยถา ชาลพฺพนฺตรคโต มจฺโฆ สปฺปมฺขคโต
มณฺฑุโก ปฺลฺยชฺรปฺกฺขิตฺโต วนฺกุกฺกุโฏ ทพฺพฺปา สวสงฺคโต มิโค
อหิตฺตฺตฺกฺกหฺตฺถคโต สปฺโป มหาปฺงกฺกฺขนฺโท กุณฺชโร สฺปฺลฺณ-
๑. โปราณ. สี. อชฺฌเปกฺขนา ปฺลฺยา ฯ

๒. พุ. ปฏฺ. ๓๑/๕๐๘/๓๕๖ ฯ

*เล่มที่ 40 สงฺขารูปเปกฺขาณาทุเทสวณฺณา หน้า 37

มุขคโต นาคราชา ราหุ मुखปวิญฺโจ จนุโท สปัตตปริกฺขิตโต
ปฺริโสติเอวมาทโย ตโต ตโต มุจฺจิตฺตคามมา นิสฺสริตฺตคามาว โหนฺติ
เอวํ ตสฺส โยคิโน จิตฺตํ สพฺพสฺมา สงฺขารคตา มุจฺจิตฺต-
กามํ นิสฺสริตฺตคามํ โหติ ฯ เอวํ หิ วุจฺจมานे มุจฺจิตฺตคามสฺส
มุจฺจิตฺตกมฺยตาติ ปาโง ยุชฺชติ ฯ เอวํ จ สติ อุปฺปาทํ มุจฺจิตฺต-
กมฺยตาติอาทิสฺส อุปฺปาทา มุจฺจิตฺตกมฺยตาติอาทิสฺส วตฺตพฺพํ โหติ
ตสฺมา ปฺริโม เอว อตฺถิโถ สุนฺทรตโร ฯ

อถสฺส สพฺพสงฺขารเรสุ วิคตาลัยสฺส สพฺพสงฺขารคตํ
มุจฺจิตฺตคามสฺส มุจฺจิตฺตกมฺยตาณํ อุปฺปชฺชติ ฯ โส เอวํ สพฺพ-
ภวโยนิคตวิญฺญาณภูจฺจิสฺสตาवासกเต สเภทเก สงฺขารे มุจฺจิตฺต-
กामิ มุญฺจนสฺส อุปายสมฺปาทนตฺถิ ปฺน เต เอว สงฺขาร
ปฺฏิสงฺขานุปฺสฺสนาณาณน ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา วิปฺสฺสติ ฯ
เอวํ หิ วิปฺสฺสโต จสฺส อนิจฺจวเสน นิมิตฺตํ ปฺฏิสงฺขานาณํ
อุปฺปชฺชติ ทุกฺขวเสน ปวตฺตํ ปฺฏิสงฺขานาณํ อุปฺปชฺชติ อนตฺต-
วเสน นิมิตฺตญฺจ ปวตฺตญฺจ ปฺฏิสงฺขานาณํ อุปฺปชฺชติ ฯ โส
ปฺฏิสงฺขานุปฺสฺสนาณาณน สพฺเพ สงฺขารา สฺสญฺญาตี ทิสฺวา
ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา สงฺขารे ปฺริคฺคณฺหนฺโต ภยญฺจ
นฺนุทิจฺจ วิปฺปหาย ภริยาย โทสํ ทิสฺวา วิสฺสญฺจภริโย วีย
ปฺริโส ตสฺสา ภริยาย สงฺขารเรสุ อุทาสีโน โหติ มชฺชตฺโต
อหนฺติ วา มมนฺติ วา น คณฺหาตี ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 38

ตสฺส เอวฺ ชาโนโต เอวฺ ปสฺสโต ตีสุ ภเวสุ จิตฺตํ
ปตฺติสยติ ปฏิกฺกฺกฺติ ปฏิวคฺคฺกฺติ น สมฺปสฺสริยติ ฯ เสยฺยถาปี
นาม ปทุมฺปลาเส อีสกํ โทณฺเ อุกทคฺคฺสิตานิ ปตฺติสยฺนฺติ
ปฏิกฺกฺกฺนฺติ ปฏิวคฺคฺกฺนฺติ น สมฺปสฺสริยฺนฺติ ฯ เสยฺยถาปี วา
ปน กุกกฺกฺกฺปตฺตํ วา นุหารุททฺทลํ วา อคฺคิมฺหิ ปกฺกฺจิตฺตํ
ปตฺติสยฺติ ปฏิกฺกฺกฺกฺติ น สมฺปสฺสริยฺติ เอวฺ ตสฺส ตีสุ
ภเวสุ จิตฺตํ ปตฺติสยฺติ ปฏิกฺกฺกฺกฺติ ปฏิวคฺคฺกฺกฺติ น สมฺปสฺสริยฺติ
อูปกฺขา สณฺจาทิ ฯ เอวมสฺส สงฺขารุเปกฺขาณานิ อูปปนฺนํ
โหติ ฯ อิมินา สงฺขารุเปกฺขาณาณน สทฺธี อูปริ โคตรกฺก-
ณานสฺส สาธกํ อนฺุโลมณานิ ปุพฺพปาปรณาณฺเห[๑] อวตฺตมฺปิ
วตฺตเมว โหตีติ เวทิตพฺพํ ฯ

วตฺตํ หิ ภควตา โส วต ภิกฺขเว ภิกฺขุ กณฺจ
สงฺขาริ นิจฺจโต สมฺนุสฺสสนฺุโต อนฺุโลมิกาย ขนฺุติยา
สมฺนฺุณาคโต ภวิสฺสตีติ เนตฺ จานํ วิชฺชติ อนฺุโลมิกาย ขนฺุติยา
อสมฺนฺุณาคโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺิสฺสตีติ เนตฺ จานํ วิชฺชติ
สมฺมตฺตนิยามํ อโนกฺกมฺาโน โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ
วา อนาคามิผลํ วา อรหตฺตผลํ วา สจฺฉิกริสฺสตีติ เนตฺ
จานํ วิชฺชตีติอาทิ ฯ (๒)

วตฺตตฺถจ ฐมฺมเสนาปตฺตินา กติหากาเรหิ อนฺุโลมิกํ ขนฺุตี
ปฏฺฐิตกฺติ กติหากาเรหิ สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมฺติ ฯ จตฺตาพีสาย
๑. ปฺราณ. สี. เอตฺถนฺุตเร วตฺเตหีติ ทิสฺสตี ฯ

๒. อจฺ. ฉกฺก. ๒๒/๓๖๕/๔๕๑ ฯ

*เล่มที่ 40 สงฺขารูปเพฺกฺขาณาทุทฺทสวณฺณา หน้า 39

อาการเหหิ อนุโลมิกํ ขนฺตี ปรุฏฺฐภตฺติ จตฺตาศีสาย อาการเหหิ
สมฺมตฺตนิยามํ โอกกมตฺตืออาทึ ฯ (๑)

ปรุฏฺฐาเน เจตํ วุตฺตํ ภควตา อนุโลมํ โคตฺรภูตฺส
อนนฺตรปรุจฺเจเนน ปรุจฺจโย ฯ อนุโลมํ โวทานสฺส อนนฺตร-
ปรุจฺจเยน ปรุจฺจโยติอาทึ(๒) ฯ

ตสฺส หิ ตํ สงฺขารูปเพฺกฺขาณานิ อาเสวนตสฺส ภาวเนตสฺส
พหุลิกโรนฺตสฺส อธิมกฺขสทฺธา พลวตฺรา โหติ วิริยํ สฺสปคฺคหิตํ
สตี สฺวปรุฏฺฐิจิตา จิตฺตํ สฺสสมาหิตํ สงฺขารูปเพฺกฺขาณานิ ติกฺขตฺริ
ปรุวตฺตตี ฯ

ตสฺส อิทานิ มกฺโก อุปรุชฺชิสฺสตีติ สงฺขารูปเพฺกฺขา(๓)
สงฺขารे อนิจฺจาติ วา ทฺกฺขาติ วา อนตฺตาติ วา
สมฺมสตี วา ภวํกํ โอตฺตตี ฯ ภวํกานนฺตรํ สงฺขารูปเพฺกฺขาย
กตฺนเยเนว สงฺขารे อนิจฺจาติ วา ทฺกฺขาติ วา อนตฺตาติ
วา อารมฺมณํ กฺรฺมมานํ อุปรุชฺชตี มโนทฺวาราวชฺชนํ ฯ ตทฺนนฺตรํ
ตเถว สงฺขารे อารมฺมณํ กตฺวา เทว ตีณิ จตฺตารี วา
ชวณจิตฺตานิ อุปรุชฺชนตี ฯ ตํสมฺปยุตฺตํ ฌานํ อนุโลมณานิ ฯ
ตํ หิ ปรุริมาณญจ อฏฺฐนฺนํ วิปฺสฺสนาณานํ กถิกิจฺจตฺยา
อนุโลเมตี อุปริ จ ปรุตฺตพฺพานํ (๔) สตฺตตีสาย โปธิปรุกฺขियธฺมมานํ
อนุโลเมตี ฯ

๑. ขุ. ปฏฺ. ๓๑/๓๓๕/๖๒๕ ฯ ๒. อภิ. ป. ๔๐/๕๐๕/๑๖๒ ฯ

๓. ม. สงฺขารูปเพฺกฺขาย ฯ ๔. สී. วตฺตพฺพานํ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 40

ยถา หิ ชมฺมิโก ราชา วินิจฺฉยญฺจฺจฺจเน นิสินฺโน
อญฺจนัน โวหาริกมฺหามตฺตํ วิฉยํ สุตฺวา อคฺติคฺมณํ
ปฺหาย มชฺฌตฺโต หุตฺวา เอวํ โหตฺติ อนฺโอมทฺมาโน เตสญฺจ
วินิจฺฉยสฺส อนฺโถมติ ปฺราณสฺส จ ราชชฺมมสฺส ฯ ตตฺถ
ราชา วิย อนฺโถมณานิ อญฺจโวหาริกมฺหามตฺตา วิย อญฺจ
วิปฺสฺสนาณานิ ปฺราณิกราชชฺมโม วิย สตฺตตีสฺสโพธิปฺกฺขิย-
ชฺมมา ยถา ราชา เอวํ โหตฺติ อนฺโอมทฺมาโน โวหาริกานญฺจ
วินิจฺฉยสฺส ราชชฺมมสฺส จ อนฺโถมติ เอวมิทํ อนิจฺจาทิวเสน
สงฺขารे อารพฺก อุปฺปชฺชमानานํ อญฺจนนฺนญฺจ วิปฺสฺสนา-
ณานิ ตตฺถจฺจตฺตย อนฺโถมติ อุปฺริ จ ปตฺตพฺพานํ (๑) สตฺตตีสฺยา
โพธิปฺกฺขิยชฺมมานํ ฯ ตสฺมา อนฺโถมณานิ วุจฺจติ ฯ
สงฺขารุเปกฺขาณานุทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

โกตฺตรญฺจฺจฺจเนทฺสวณฺณา

พหิทฺธา วุจฺจฺจเนทฺสวณฺณา ปญฺญา โกตฺตรญฺจฺจเนทฺสวณฺณา
พหิทฺธาติ สงฺขารนิมิตฺตํ ฯ ตํ หิ อชฺฌตฺตจฺจฺจเนทฺสวณฺณา
อญฺจสฺสชฺช อุปาทาย พหิทฺธาติ วุจฺจฺจเนทฺสวณฺณา
สงฺขารนิมิตฺตมฺหา วุจฺจฺจเนทฺสวณฺณา วิคตํ หุตฺวา อทฺธํ ติจฺจฺจเนทฺสวณฺณา
วิวญฺญติ ปฺราวตฺตติ ปฺรมมฺมํ โหตีติ วิวญฺญัน วุจฺจฺจเนทฺสวณฺณา
๑. สี่. วตฺตพฺพานํ ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคณานุทเทสวณฺณา หน้า 41

วิวญฺญนญจาตี วุญฺจานวิวญฺญนํ ฯ เตเนวาท

โคตฺรภูณณํ สมุทฺยสฺส อสมฺมุจฺฉินฺนทฺนโต ปวตฺตาท น
วุญฺจาทิ นิพฺพานารมฺมณโต ปน นิมิตฺตา วุญฺจาสีตฺติ เอกโต
วุญฺจานํ โหตีตฺติ ฯ (๑)

ปฺปุชฺชนโคตฺตาทิกฺขานโต อริยโคตฺตทฺทวาทโต โคตฺรภู ฯ อิทํ
หิ อนุโลมณานนฺทํ ปทฺมปฺลสโต อุตฺทกมिव สพฺพสงฺขารโต
ปตฺติสยฺมานจิตฺตสฺส อนุโลมณานสฺส อาเสวนนฺเต อนิมิตฺตํ
นิพฺพานํ อารมฺมณํ กุรฺมานํ ปฺปุชฺชนโคตฺตํ ปฺปุชฺชนสงฺขํ
ปฺปุชฺชนภฺมี อตฺทิกกมฺมานํ อริยโคตฺตํ อริยสงฺขํ อริยภฺมี
โอกฺกมฺมานํ นิพฺพานารมฺมณํ ปจฺมวตฺตตนปจฺมาโกคปจฺม-
สมนฺนนาหารภฺตํ มคฺคสฺส อนนฺตรสมนฺนตราเสวนอุปฺนิสฺสยฺนตฺถิ-
วิกตวเสน นหิ อากาเรหิ ปจฺจยภฺวํ สาชฺชมฺมานํ สีขาปฺปตฺตํ
วิปฺสฺสนาย มุทฺธภูตํ อปฺนรเวตฺตํ อปฺปชฺชติ ฯ

โคตฺรภูณานุทเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

มคฺคณานุทเทสวณฺณา

ทฺภโต วุญฺจานวิวญฺญเน ปญฺญา มคฺเค ฅานนฺติ เอตฺถ
ทฺภโตติ อุกฺโกโต ฯ ทฺวยโตติ วา วุตฺตํ โหตี ฯ กิเลสานํ สมฺมุจฺฉินฺนทฺนโต
กิเลสเหหิ จ ตทฺทวตฺตกฺกขฺนุเชหิ จ นิพฺพานารมฺมณกรณโต
๑. วิสฺสุทฺธิมคฺคสฺส ปญฺญานทฺเทศ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 42

พหิทธา สพุพสงขารนิมิตเตหิ จ วุจฺจาทิ วิวญฺญตฺติ ทฺวโต

วุจฺจานวิวญฺญเน ปญฺญา ฯ เตเนวาท

จตุตาริปี มคฺคณานานิ อนิมิตฺตารมฺมณตฺตา นิมิตฺตโต

วุจฺจหนฺติ สมฺมทสฺส สมฺมจฺฉินฺทนฺโต ปวตฺตา วุจฺจหนฺตฺติ ทฺวโต

วุจฺจานานิ โหนฺตฺติ ฯ (๑)

มคฺเค ฅาณนฺติ นิพฺพานํ มคฺคตฺติ เปกฺขตฺติ นิพฺพานตฺติเกหิ

วา มคฺคิยฺยติ อนฺเวสฺยติ กิเลเส วา มารเณโต กจฺจตฺติ ปวตฺตตฺติ

มคฺโค ตสฺมี มคฺเค ฅาณํ ฯ ชาตฺติคฺคหณฺน เอกวจฺจํ กตฺติ ฯ

ตฺติ หิ โคตฺตรกฺกณาสฺส อนนฺตรํ นิพฺพานํ อารมฺมณํ กุรฺมานํ

สยฺม วฺชเณ กิเลเส นีรวเสสฺส สมฺมจฺฉินฺทมานํ อนมตฺคคฺคตฺตาร-

วญฺญทฺกขสมฺมทํ โสสยฺมานํ สพุพปาปายทฺวารานิ ปิทฺทมานํ

สตุตฺตอริยชฺรณํ สมฺมุขีภาวํ กุรฺมานํ อญฺจงฺกิกํ มิจฺฉามคฺคํ ปชฺหมานํ

สพุพเวรฺภยานิ วุปสมยฺมานํ สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส โอรสฺปฺต-

ภาวมุปนยฺมานํ อยฺญานานิ จ อนเณกานิ อานิสฺสสฺตทานิ

ปฏฺฐิตาภยฺมานํ มคฺคณานํ อฺปปชฺชตฺติ ฯ

จาคฺุ อิจฺฉํ ปุริโส ลงฺกิตฺวา มาตฺกาย ปรีตีเร

เวเคนาคมฺม ยถา กณฺหิตฺวา โอริตฺติรตฺตฺรพฺทฺธํ ฯ (๒)

รชฺชํ วา ทณฺฑํ วา อุลลสงฺกิตฺวาน ปารนินฺนตฺนุ

ปาราสฺนุโน(๓) ปน ตํ มุญฺจีย เวคํ ปตฺติกฺกฺขหตฺติ ปาเร ฯ

๑. วิสฺสุทฺธิมคฺคสฺส ปญฺญานิทฺเตเส ฯ

๒. สฺตี. โอริมตีเร ตฺนุพฺทฺธํ ฯ ๓. สฺตี. ปาราสฺนุโน ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺควณณาทุเทสวณณณา หน้า 43

เอวํ โยคาวจโร	สกุทายมยฺมฺหิ โอริเม ตีเร
ทิกฺกุสภโย อภเย ปน	จาทู อิจฺฉํ อมตปาเร ฯ
อุทฺทพฺพยานุปสฺสน-	ปฏฺติกเวเคน อาคโต รชฺชํ
รฺฐปาวิ ทณฺฑํ วา	ตทิตฺรชนฺธาวิหฺย สฺมมา ฯ
คณฺหิตฺวา อวชฺชน-	จิตฺเตน หิ ปุพฺพวตฺตนยโต
อนฺุโลเมหฺลลฺงฆฺย	นิพฺพุตฺตินินฺโน ตทาส โนปคโต ฯ (๑)
ตํ มุณฺญิย โคตฺรภูนา	อลทฺทอาเสวเนน ตฺ ปเวธํ
ปติโต สงฺขตปาเร	ตโต ปติฏฺฐาติ มคฺควาณเณ ฯ
ปสฺสิตฺตกาโม จนฺุทํ	จนฺุเท ฉนฺฺนมฺหิ อพฺภปฏฺฐเลหิ
ถุคฺคสฺขมฺสฺขเมสฺสุ	อพฺภเกสฺสุ หณฺฺนเกสฺสุ วายฺนา กมโต ฯ
จนฺุทํ ปสฺสเสยฺย นโร	ยถา ตเถวานฺุโลมณาณฺหิ กมา
สจฺจจฺฉาทกโมเห	วินาสิตฺเต เปกฺขเต หิ โคตฺรภู อมตํ ฯ
วาตา วิย เต จนฺุทํ	อมตํ น หิ เปกฺขเรณฺุโลมานิ
ปุริโส อพฺภานิ ยถา	โคตฺรภู น ตมํ วิโนเทติ ฯ
ภมิตมฺหิ จกฺกยฺนเต	จิตฺโต นโร อณฺุณทินฺนสณฺุณาย
อุสฺสาเต ผลกสฺตํ	อเปกฺขมาโน ยถา วิชฺฌเณ ฯ
เอวมิทํ(๒) มคฺควาณํ	โคตฺรภูนา ทินฺนสณฺุณมวิหาย
นิพฺพานเณ วตฺตนตํ	โลภกฺขณฺุชาทิเก ปทาเลติ ฯ
สํสารถฺทกฺขชฺลธี	โสสยติ ปิทหฺติ ทฺทคฺคิตฺทวารํ
กฺกุเรเต จ อริยชนินํ	มิจฺฉามคฺคณฺุจ ปชฺหาติ ฯ

๑. โปราณ. สี. ตทาสนฺนคโต ฯ ๒. ม. เอวมิต ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺความณฺณา หน้า 44

เวรภยานิ สมยเต กโรติ นาถสฺส โอรสฺสฺสฺสฺสฺ(๑)

อณฺเวย จ อนนฺกสฺเต อานีสฺเส ททาติ ฌานมิตฺตฺติ(๒) ฯ

มคฺคณฺณทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ผลณฺณทฺเทสวณฺณา

ปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺธิปณฺณา ผล ฌานนฺติ เอตฺถ ปโยโคติ
ภุโส โยโค ผลสจฺฉิกิริยาย มคฺคณานาย อุกฺโข วุฏฺฐานปโยโค
ตสฺส ปโยคสฺส ปฺปฏิปฺปสฺสมุณฺนิ นินฺฎฺฐานํ ปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺธิ ฯ
กึ ตํ จตฺตมคฺคกิจฺจปฺริโยสานํ ฯ ตสฺสา ปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺธิยา
หตฺตญฺตาย ปวตฺตา ผล ปณฺณา ปโยคปฺปฏิปฺปสฺสทฺธิปณฺณา ฯ
ผลติ วิปจฺจตีติ ผลํ ตสฺมี ผล ตสฺมฺปยฺยตฺตํ ฌานํ ฯ เอเกกสฺส
หิ มคฺคณฺณสฺส อนนฺตรา ตสฺส ตสฺเสว วิปากญฺตานิ
นิพฺพานารมฺมณานิ ตีณิ วา เทว วา เอกํ วา ผลจิตฺตานิ
อุปฺปชฺชนฺติ ฯ อนนฺตฺรวิปากตฺตาเยว โลกุตฺตรกฺุสฺถานํ สมานฺธิ-
มานนฺตฺริกถฺยมาหฺวติ (๓) จ ทนฺธํ อานนฺตฺริกํ ปาปฺณาติ อาสวานํ
ขยายาติ (๔) จ อาทิ วุตฺตํ ฯ ยสฺส เทว อนฺุโลมานิ ตสฺส
ตติยํ โคตฺตรภฺ จตฺตถฺถํ มคฺคจิตฺตํ ตีณิ ผลจิตฺตานิ โหนฺติ ฯ
ยสฺส ตีณิ อนฺุโลมานิ ตสฺส จตฺตถฺถํ โคตฺตรภฺ ปณฺจมํ มคฺคจิตฺตํ
๑. ปฺราณ. สฺ. โอรสฺสฺสฺสฺสฺ (๑) ๒. อีมา คาลาโย วิสฺสทฺธิมคฺคปฺปกรณ
อาคตา ฯ ๓. บ. บ. ๒๕/๗/๖ ฯ ๔. อจฺ. จตฺตถฺ. ๒๑/๑๖๒/๒๐๒
อนนฺตฺริยนฺติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 40 วิมุตติญาณุตเทสวณณา หน้า 45

เทว ผลจิตตานิ โหนติ ฯ ยสฺส จตตาริ อนุโลมานิ ตสฺส
ปลงฺม โคตรกฺ ญฺจ มกฺกจิตฺตํ เอกํ ผลจิตฺตํ โหติ ฯ อิํ
มกฺกวิธิํ ผลํ ฯ กาลนฺตรผลํ ปน สฺมาปฺตติวเสน อุปฺปชฺชมานํ
นิโรธา วุฏฺฐหนฺตสฺส อุปฺปชฺชมานญจ เอเตเนว สํกฺกหิตํ ฯ
ผลญาณุตเทสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

วิมุตติญาณุตเทสวณณา

ฉินฺนวณฺณมานุสฺสเน (๑) ปลฺลวาทิ เตน เตน อริยมกฺเคน
สมฺมุจฺฉินฺนํ ตํ ตํ อุปฺกฺกิเลตํ ปจฺจนา ปสฺสเน ปลฺลวาทิ ฯ
วิมุตติญาณนฺติ วิมุตติยา ญาณํ ฯ วิมุตตีติ จ อุปฺกฺกิเลเสหิ
วิมุตฺตํ ปริสุทฺธํ จิตฺตํ วิมุตฺตภาโว วา ตสฺสา วิมุตติยา
ชานนํ ญาณํ วิมุตติญาณํ ฯ กิเลเสหิ วิมุตฺตํ จิตฺตสนฺตติมฺปิ
กิเลเสหิ วิมุตฺตภาวมฺปิ ปจฺจเวกฺขณฺโต กิเลเสหิ น วินา
ปจฺจเวกฺขตีติ เอเตน ปหีนฺกิเลสปจฺจเวกฺขณํ วุตฺตํ โหติ ฯ
วิมุตตสฺมี วิมุตตมิตฺติ ญาณํ โหตีติ (๒) หิ อิทมเวว สนฺธาย
วุตฺตํ ฯ อวสิฏฺฐกิเลสปจฺจเวกฺขณํ ปน อวุตฺตมฺปิ อิมินาว วุตฺตํ
โหตีติ กเหตุพฺพํ ฯ วุตฺตญจ

วุตฺตมฺหิ เอกธมฺเม เย ธมฺมา เอกลฺกฺขณา เตน วุตฺตา
ภานฺติ สพฺเพ อิติ วุตฺโต ลกฺขโณ หาโรติ ฯ
๑. โปราณ. ฉินฺนมนุสฺสเน ฯ สී. ฉินฺนวณฺณมนุสฺสเน ฯ
๒. วิ. มหา. ๔/๒๓/๒๘ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 46

อถวา อรหโต อวสฺสิจฺจกิลเสปจฺจเวกฺขณภาวา
จตุณฺนํ อริยานํ ลพฺภมานํ ปหีนกิลเสปจฺจเวกฺขณเมว วุตฺตุนฺติ
เวทิตพฺพํ ฯ

วิมุตฺติธามาณฺนุทเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปจฺจเวกฺขณธามาณฺนุทเทสวณฺณา

ตทา สมฺมทาคเต ชฺมเม ปสฺสเน ปญฺญาตี ตทา
มคฺคกฺขณเ ผลกฺขณเ จ สมฺมทาคเต ปฏฺฐิตาภวเสน จ ปฏฺฐิเวธ-
วเสน จ สมฺมทาคเต สมฺปตฺเตต สมงฺกิกฺกุเต มคฺคผลชฺมเม จตุสจฺจ-
ชฺมเม จ ปสฺสณา เปกฺขณา ปชานนา ปญฺญา ฯ ปจฺจเวกฺขณเ
ธามาณฺติ นินฺวตฺติตฺวา ภูถํ ปสฺสนํ ชานนํ ญาณํ ฯ อิมินา
จ ญาณทฺวเยน ปจฺจเวกฺขณธามาณิ วุตฺตานิ โหนฺติ ฯ โสตา-
ปนฺนสฺส หิ มคฺควีธियํ โสตาปตฺติผลปริโยसानเ จิตฺตํ ภวงฺคํ
โอตฺตริตฺตโต ภวงฺคํ อุปจฺฉินฺนิตฺวา มคฺคปจฺจเวกฺขณตฺถาย
มโนทฺวาราวชฺชนํ อุปฺปชฺชติ ตสฺมี นินฺรุทฺเช ปฏฺฐิปาฏฺฐิยา สตฺต
มคฺคปจฺจเวกฺขณชฺวานานีติ ฯ ปฺนุ ภวงฺคํ โอตฺตริตฺวา เตเนว นเยน
ผลาทีนํ ปจฺจเวกฺขณตฺถาย อาวชฺชนาทีนํ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ เยถํ
อุปฺปตฺติยา เอส มคฺคํ ปจฺจเวกฺขติ ผลํ ปจฺจเวกฺขติ ปหีนกิลเส
ปจฺจเวกฺขติ อวสฺสิจฺจกิลเส ปจฺจเวกฺขติ นิพฺพานํ ปจฺจเวกฺขติ ฯ
โส หิ อิมินา วดาหํ มคฺเคน อาคโตติ มคฺคํ ปจฺจเวกฺขติ

*เล่มที่ 40 ปจฺจเวกฺขณณานุทเทสวณฺณา หน้า 47

ตโต อัย เม อานิสฺโส ลทฺโธติ ผลํ ปจฺจเวกฺขติ ตโต
อิม นาม เม กิเลสํ ปหีนํติ ปหีนํกิเลสํ ปจฺจเวกฺขติ
ตโต อิม นาม เม กิเลสํ อวสติฏฺฐาติ อูปริมคฺควชฺฌ
กิเลสํ ปจฺจเวกฺขติ อวसानํ อัย เม ฌมฺโม อารมฺมณโต
ปฏฺฐิตทฺโธติ อมตํ นิพฺพานํ ปจฺจเวกฺขติ ฯ อิติ โสตาปนฺนสฺส
อริยสาวกสฺส ปณฺจ ปจฺจเวกฺขณานิ โหนฺติ ฯ ยถา จ โสตา-
ปนฺนสฺส เอวํ สกทาคามิอนาคามินมฺปิ ฯ อรหโต ปน อวสติฏฺฐ-
กิเลสํปจฺจเวกฺขณํ นาม นตฺถิติ จตฺตาริเยว ปจฺจเวกฺขณานิ ฯ
เอวํ สพฺพานิ เอกุณฺวิสฺสติ ปจฺจเวกฺขณณานานิ ฯ อุกกฏฺจ-
ปริจฺเจโทเยว เจโส ฯ ปหีนาวสติฏฺฐกิเลสํปจฺจเวกฺขณํ เสกฺขานํ
โหติ วา น วา ฯ ตสฺส हि อภาวโตเยว มหํนาโม สกฺโก
ภควนฺตํ ปุจฺฉิ โกสุ นาม เม ฌมฺโม อชฺฌตฺตํ อปฺปหิโน
เยน เม เอกทา โลภมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺตฺติ-
อาทิ ฯ (๑)

เอตถ ฌมฺมฏฺฐิติณณานินํ เอกาทสนฺนํ ฌานํ
วิภาวนตฺถาย อัย อูปมา เวทิตพฺพา ยถา ปุริโส มจฺเจ
คเหตฺตสฺสํมิตฺติ มจฺจขิปฺปี(๒) คเหตฺตวา ตทฺนฺรูเป อุตฺเท โอสฺสเรตฺตวา
ขิปฺปีมฺมุขเณ หตฺถํ โอสฺสเรตฺตวา อนฺโตอฺตฺเท กณฺหสฺสขิปฺปี มจฺจ-
สณฺณาย คีวํยํ ทพฺหิ คเหตฺตวา มหา วต มยา มจฺจโน
๑. ม. ม. ๑๒/๓๐๕ ฯ ๒. ส. มจฺจขิปฺปี ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 48

ลทฺโรตฺติ ตฺถุโธ อุกฺขิปิตฺวา ปสฺสนฺโต โสวตฺถิกตฺตยทสฺสเนน
สปรโปตฺติ สลฺยชานิตฺวา ภีโต อาทินฺนํ ทิสฺวา คหณฺเน นิพฺพินฺโน
มฺลฺยจิตฺตกาโม หุตฺวา มฺลฺยจนฺตสฺส อุปายํ กโรนฺโต อคฺคณงฺคฺกุจฺโต
ปรกฺุจาย หตฺถํ นิพฺพเสตฺวา พาทํ อุกฺขิปิตฺวา อุปริสฺเส เทว
ตโย วาเร ปริพฺภเมตฺวา สปรปี ทฺพพฺลํ กตฺวา คจฺฉ เร
ทฺกุจฺสปรปาตฺติ วิสฺสชฺเชตฺวา เวเคน ถลํ อารุหฺห จิตฺโกว มหนตฺตสฺส
วต โภ สปรปสฺส มฺขโต มฺตฺโตมฺหิตี หฺกุโธ อากตฺมคฺคํ
โอโลเกยฺย ฯ

ตตฺถ ตสฺส ปฺริสฺสสฺส มจฺฉสลฺยณาย กณฺหสปรปี ทพฺหํ
กเหตุวา ตฺสฺสนํ วิย อิมสฺส โยคิโน อาทิตฺโต พาลปรฺกฺุชฺชนสฺส
อนิจฺจตาทิวเสน ภยानกํ ขนฺธปรฺลยจกํ นิจฺจาทิสลฺยณาย อหํ
มมาตี ทิกฺกุจิตฺตมฺหาหิ ทพฺหํ กเหตุวา ตฺสฺสนํ ตสฺส ชิปรปฺมุขโต
สปรปี นีหริตฺวา โสวตฺถิกตฺตยํ ทิสฺวา สปรโปตฺติ สลฺยชานนํ
วีย สปรปรฺจยณามรฺูปปรฺริคฺคเหน ฆนวินิพฺโภคํ กตฺวา กลาป-
สฺมมฺสนาทีหิ ฌาณฺเหหิ ขนฺธปรฺลยจกสฺส อนิจฺจาทิลกฺขณตฺตยํ
ทิสฺวา อนิจฺจํ ทฺกฺขมฺนตฺตาคี ตสฺส ววตฺถาปนํ ตสฺส ภายนํ
วีย อิมสฺส ภยตฺตปรฺกฺุจฺจานณานํ สปรเป อาทินวทสฺสนํ วิย
อาทินวานุปรฺสฺสนาณานํ สปรปรฺคฺคหณฺเน นิพฺพินฺนํ วิย นิพฺพิทานุ-
ปรฺสฺสนาณานํ สปรปี มฺลฺยจิตฺตกาเมตา วิย มฺลฺยจิตฺตกมฺยตาณานํ
มฺลฺยจนฺตสฺส อุปายกรณํ วิย ปฺริสฺสงฺขานุปรฺสฺสนาณานํ สปรปี

*เล่มที่ 40 ปจฺจเวกฺขณณานุทเทสวณณา หน้า 49

ปริพฺภเมตฺวา ทฺพพฺลํ กตฺวา นีวตฺติตฺวา ทํสฺสํ อสมตฺถ-
ภาวปาปํ วิย ติลกฺขณารูปเนน สงฺขารุเปกฺขานูลอมฺวาเนหิ
สงฺขारे ปริพฺภเมตฺวา ทฺพพฺลํ กตฺวา ปุณฺ นิจฺจสุขตฺตกาเรน
อุปฺภูจฺจํ อสมตฺถตาปาปํ สปรฺวิสฺสชฺชนํ วิย โคตฺรภูณํ
สปรฺ วิสฺสชฺเชตฺวา ถลํ อารุหฺ จานํ วิย นิพฺพานถลํ
อารุหฺ จิตฺ มกฺคผลณํ หฺภูจฺจสฺส อากตฺมคฺโคโลกนํ วิย
มกฺคาทิจฺจเวกฺขณณานฺติ ฯ

อิเมสฺสจฺ สุตฺมยณณาทินํ จุทฺทสนฺนํ ฌานํ
อุปฺปตฺติกฺกเมน ปฺปฏิปตฺติกฺกเมน จ เทสนกฺกมฺสฺส กตฺตฺตา
ปจฺจเวกฺขณฺสฺส ปจฺจมํ กิเลสฺปจฺจเวกฺขณํ โหติ ตโต มกฺคผล-
นิพฺพานปจฺจเวกฺขณานิติ เวทิตฺพฺพํ ฯ

โลกฺคุตฺตรํ ฌานํ ภาเวติ นิยฺยานิกํ อปจฺยคามิํ ทิฏฺฐิ-
กตฺตานํ ปหานาย กามราคพฺยาปาทานํ ตฺนุภวาย กามราค-
พฺยาปาทานํ อนฺวเสสฺสปหานาย(๑) รุปรากอรุปรากมานอุทฺธจฺจ-
อวิชฺชานํ อนฺวเสสฺสปหานายาติ จ กิเลสฺสปหานํเยว อธิกํ
กตฺวา มกฺคปฺปฏิปตฺติยา วุตฺตตฺตฺตา ปฺปฏิปตฺตานฺรูเปเนว กิเลส-
ปจฺจเวกฺขณฺสฺส อาทิจฺจภาโว ยฺยชฺชติ อญฺจกถายํ วุตฺตกฺกโม ปน
ทสฺสสิโตเยว ฯ โส ปน กโม ปญฺจวิโร อุปฺปตฺติกฺกเมว
ปหานกฺกโม ปฺปฏิปตฺติกฺกโม ญฺมิกฺกโม เทสนกฺกโมติ ฯ

๑. อภ. สจ. ๓๔/๒๗๑-๓/๑๐๖-๑๐๗ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณนา หน้า 50

ปจฺม กถล โหติ กถลา โหติ อพฺพุทฺ

อพฺพุทา ชายเต เปสิ เปสิ นิพฺพุตฺตี มฺโนติ (๑)

เอวมาทิ อฺอุปฺตติกฺกโม ๑ ทสฺสเนน ปหาตพฺพา ฐมฺมา ภาวนาย

ปหาตพฺพา ฐมฺมาติ (๒) เอวมาทิ ปหานกฺกโม ๑ สีลวิสุทฺธิ

จิตฺตวิสุทฺธิ ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ กงฺขาวิตฺตรณวิสุทฺธิ มคฺคามคฺควณณ-

ทสฺสนวิสุทฺธิ ปฏฺิปปทาณาทสฺสนวิสุทฺธิ ฌานทสฺสนวิสุทฺธิตี (๓)

เอวมาทิ ปฏฺิปปตติกฺกโม ๑ กามาวจฺรา ฐมฺมา รูปาวจฺรา ฐมฺมา

อรูปาวจฺรา ฐมฺมาติ (๔) เอวมาทิ ญฺมิกฺกโม ๑ จตฺตาริ สติปฏฺิจานา

จตฺตาริ สมฺมปฺปชานา จตฺตาริ อิทฺธิปาทา ปณฺจอินฺทฺริยานิ

ปณฺจ พลานิ สตฺต โพชฌงฺกา อริโย อญฺจงฺกโก มคฺโคติ (๕)

วา อนฺนฺพุพฺพิถลฺ กเถสิ ๑ เสยฺยถิถฺ ทานถลฺ สีลถลฺ สกฺกถลฺ

กามานํ อาทินํ วิโอการํ สงฺกิเลสิ เนกขมฺเม อานิสฺสํ ปกาเสตีติ (๖)

วา เอวมาทิ เทสนกฺกโม ๑ อิทฺ ปน จุทฺทสนฺนํ ฌานานํ

อฺอุปฺตติกฺกโม ปฏฺิปปตติกฺกโม จ ตทฺทกฺขวเสน ปฏฺิปาฎฺิยา

เทสิตฺตตฺตา เทสนกฺกโม จาติ ตโย กมา เวทิตพฺพา ๑

ปจฺจเวกฺขณณานฺนฺทเทสวณฺณนา นิฏฺฐิจิตฺตา ๑

๑. ส. ส. ๑๕/๘๐๓/๓๐๓ ๑ ๒. อภ. สจ. ๓๔/๑/๑ ๑

๓. ที. ปา. ๑๑/๔๕๖/๓๒๕ ๑ ๔. อภ. สจ. ๓๔/๑๔/๗ ๑

๕. ม. อ. ๑๔/๕๔/๕๑ ๑ ๖. วิ. มหา. ๔/๓๑/๓๘ ๑

วตฺถุนานตฺตณฺณทฺทสวณฺณนา

อิทานิ ยสฺมา เหฏฺฐา สฺรุเปณ นามรूपวตฺถาน-
ณานํ น วุตฺตํ ตสฺมา ปญฺจธา นามรूपปฺปเกทํ ทสฺเสตฺถ
อชฺฉตฺตวตฺถานเณ ปญฺญา วตฺถุนานตฺเต ญาณนฺติอาทีนึ
ปญฺจ ญาณานิ อุกฺกัฏฺฐานิ ฯ สกเล หิ นามรूपे วุตฺเต ยํ
ปรึคฺคเหตุํ สกฺกา ยํ จ ปริคฺคเหตุพฺพํ ตํ ปริคฺคเหตุสฺสติ ฯ
โลกุตฺตรนามํ หิ ปริคฺคเหตุํ จ น สกฺกา อนนฺทิตตฺตา น
จ ปริคฺคเหตุพฺพํ อวิปฺสฺสนฺนุปลตฺตา ฯ

ตตฺถ อชฺฉตฺตวตฺถานนฺติ เอวํ ปวตฺตมานา มยํ อตฺตาทึ
กหณํ คมึสฺสามาติ อิมินา วिय อธิปฺปาเยน อตฺตानํ อธิการึ
กตฺวา ปวตฺตาทึ อชฺฉตฺตา ฯ

อชฺฉตฺตสทฺโท ปนายํ โภจฺรชฺฉตฺเต นียกชฺฉตฺเต
อชฺฉตฺตชฺฉตฺเต วิสยชฺฉตฺเตติ จตฺตฺส อตฺถสฺส ทิสฺสติ ฯ เตน
อานนฺท ภิภฺขุนา ตสฺมีเยว ปุริมสฺมี สฺมาชนิมิตฺเต อชฺฉตฺตเมว
จิตฺตํ สณฺจเปตพฺพํ อชฺฉตฺตรโถ สฺมาหิโตติ(๒)อาทีสฺส หิ อยํ
โภจฺรชฺฉตฺเต ทิสฺสติ ฯ อชฺฉตฺตํ สฺมปฺสาทนํ (๓) อชฺฉตฺตํ วา ฐมฺเมสฺส
ฐมฺมานุปลสฺสี วิหฺรตีติ(๔)อาทีสฺส นียกชฺฉตฺเต ฯ ฌ อชฺฉตฺติกานึ
อายตฺนानิ(๕) อชฺฉตฺตিকা ฐมฺมาติ(๖)อาทีสฺส อชฺฉตฺตชฺฉตฺเต ฯ

๑. ม. อ. ๑๔/๓๔๗/๒๓๗ ฯ ๒. ปุ. ฐ. ๒๕/๓๕/๖๔ ฯ

๓. ที. ปา. ๑๑/๔๕๖/๓๒๕ ฯ ๔. อภิ. สจ. ๓๔/๑๔/๗ ฯ

๕. ม. อ. ๑๔/๘๑๑/๕๐๕ ฯ ๖. อภิ. สจ. ๓๔/๑/๒ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 52

อัย โข ปนानนุท วิหาโร ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺโธ ยทิทํ
สพฺพนิมิตฺตานิ อมนสึการา อชฺฉตฺตํ สฺขณฺตํ อุปสมฺปชฺช
วิหฺรตีติ(๑)อาทีสุ วิสยชฺฉตฺเต อีสฺสรียญฺจานเติ อตุโถ ๑ ผล-
สมาปฺตติ หิ พุทฺธานํ อีสฺสรียญฺจานํ นาม ๑ อิธ ปน
อชฺฉตฺตชฺฉตฺเต ทญฺจพฺโพ ๑ เตสํ อชฺฉตฺตานิ ววตฺถาน
อชฺฉตฺตววตฺถาน ๑

วตฺถนानตฺเตติ วตฺถนํ นานาภาเว นานาวตฺถนฺตติ อตุโถ ๑
เอตฺถ ชวณฺมโนวิญฺญาณสฺส ปจฺจยญฺโต ภวณฺมโนปิ จกฺขาที-
ปญฺจกํ วิย อุปฺปตฺติญฺจานตฺตา วตฺถนฺตติ วตฺถนฺตติ ๑ อวชฺชนมฺปิ
ตฺนฺนีสฺสิตเมว กาทพฺพิ ๑

วตฺถนानตฺตถาญฺจทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

โถจฺรณานตฺตถาญฺจทฺเทสวณฺณา

พหิทฺธาติ ฉหิ อชฺฉตฺตชฺฉตฺเตหิ พหิญฺเตสฺ เตสํ
วิสเยสฺ ๑ โถจฺรณานตฺเตติ วิสยณานตฺเต ๑

โถจฺรณานตฺตถาญฺจทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. อ. ๑๔/๓๔๖/๒๓๖ ๑

จริยานานตฺตถาณฺฑทฺทสวณฺณนา

จริยาววตฺถาเนติ วิญฺญาณจริยาอญฺญาณจริยาณจริยา-
วเสน จริยานํ ววตฺถาเน ฯ จริยวตฺถาเนติ รสฺสํ กตฺวาปี
ปรฺจฺนติ ฯ

จริยานานตฺตถาณฺฑทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ภูมินานตฺตถาณฺฑทฺทสวณฺณนา

จตุธมฺมววตฺถาเนติ กามาวจรภูมิตินํ จุทฺทสนฺนํ
จตุกกานํ วเสน จตฺนํ จตฺนํ ธมฺมานํ ววตฺถาเน ฯ ภูมิติ
จ ภูมิตคฺคจ เวหาสภูตฺตจชาติ(๑)อาทิสฺส ปรฺจวิยํ วตฺตติ ฯ อภูมิติ
ตาท มาเสวติ(๒)อาทิสฺส วิสเย ฯ สุขภูมิติ กามาวจรตฺติ(๓)อาทิสฺส
อุปฺปชฺชนภูตฺตจนาเน ฯ อิทฺ ปน โภกฺกฺจาทเส วตฺตติ ฯ ปรฺจฺจเนเทตปิ
วทฺนติ ฯ

ภูมินานตฺตถาณฺฑทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ธมฺมมฺนนานตฺตถาณฺฑทฺทสวณฺณนา

นวธมฺมววตฺถาเนติ กามาวจรกฺุสลาทิวเสน ปาโมชฺชมฺลก-
วเสน โยนิโสมนสิการมฺลกวเสน จ นวณฺนํ นวณฺนํ ธมฺมานํ
ววตฺถาเน ฯ อิมฺเสสฺส จ ปญฺจสฺส ฅาณฺเสสฺส ปจฺมํ อชฺฌตฺตธมฺมา

๑. สํ. ส. ๑๕/๔๑๓/๑๔๘ ฯ

๒. ปุ. ชา. ๒๓/๘๖๓/๑๕๒ ฯ ๓. อภ. ส. ๓๔/๖๖๔/๒๕๕ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 54

วตถาเปตพพาติ วตถุนานตเต ฌาณํ ปจมี วุตตํ ตโต เตสํ
วิสยา วตถาเปตพพาติ ตทนนตริ โคจรรนนานตเต ฌาณํ วุตตํ
ตโต ปราณิ ตีณิ ฌาณานิ ตินณํ จตุนนํ นวนนํ วเสน
คณนานุโลเมน วุตตานิ ฯ

ชมมณานตตถาณทเทสวณณา นิฏจिता ฯ

ฌาตฏจถาณทเทสวณณา

อิทานิ ยสฺมา นามรูปสฺเสว ปเภทโต วตถาปนฌาณํ
ฌาตปริณญา ตทนนตริ ตีรณปริณญา ตทนนตริ ปหาน-
ปริณญาติ ติสฺโส ปริณญา ตสมฺพนฺชา จ ภาวนาสจฺฉิกิริยา
โหนติ ตสฺมา ชมมณานตตถาณานนตริ ฌาตฏเจ ฌาณาทีนิ
ปญจ ฌาณานิ อุกฺกฏจานิ ฯ ติสฺโส หิ ปริณญา ฌาตปริณญา
ตีรณปริณญา ปหานปริณญา จ ฯ ตตถ รูปฺปนลกฺขณํ รูปํ
เวทียิตลฺกฺขณา เวทนาติ เอวํ เตสํ เตสํ ชมฺมานํ ปจฺจตต-
ลฺกฺขณสลฺลลฺกฺขณวเสน ปวตฺตา ปญญา ฌาตปริณญา นาม ฯ
รูปํ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา เวทนา อนิจฺจา ทุกฺขา อนตฺตาติ-
อาทีนา นเยน เตสํ เตสํ ชมฺมานํ สามญฺยลฺกฺขณํ อาโรเปตฺวา
ปวตฺตา ลฺกฺขณารมฺมณิกวิปฺสฺสนาปญญา ตีรณปริณญา นาม ฯ
เตสฺสเยว ปน ชมฺเมสฺสุ นิจฺจสฺสญฺญาทีปชหนวเสน ปวตฺตา
ลฺกฺขณารมฺมณิกวิปฺสฺสนาว ปหานปริณญา นาม ฯ

*เล่มที่ 40 ฅาตฏฐณณทฺทเทสวณฺณา หน้าที่ 55

ตตฺถ สงฺขารปริจฺเจทโต ปฏฺฐาย ยาว ปจฺจยปริคฺคหา
ฅาตปริณฺญา ย ภูมิจฺ ฅตฺตมฺมิจฺ หิจ อนุตฺเร ฅมฺมานํ ปจฺจตฺต-
ลกฺขณปฏฺฐเวทฺสเสว อาริปปจฺจํ โหติ ฅ กลาปสมฺมสนโต ปฏฺฐาย
ยาว อุทฺยพฺพยานุปฺสฺสนา ตีรณปริณฺญา ย ภูมิจฺ ฅตฺตมฺมิจฺ หิจ
อนุตฺเร สามณฺยลกฺขณปฏฺฐเวทฺสเสว อาริปปจฺจํ โหติ ฅ กงฺคานุ-
ปฺสฺสนํ อาทิจฺ กตฺวา อุปฺริ ปฺหानปริณฺญา ย ภูมิจฺ ฅโต
ปฏฺฐาย หิจ อนุจฺจโต อนุปฺสฺสนโต นิจฺจสณฺณํ ปชฺหติ ทฺกฺขโต
อนุปฺสฺสนโต สฺขสณฺณํ ปชฺหติ อนุตฺตโต อนุปฺสฺสนโต อตฺตสณฺณํ
ปชฺหติ นิพฺพินฺนโต นนฺทิจฺ ปชฺหติ วิรชฺชนโต รากิจฺ ปชฺหติ (๑)
นิโรเชนฺโต สมฺมทฺยํ ปชฺหติ ปฏฺฐินิสฺสชฺชนโต อาทานํ ปชฺหติติ
เอวํ นิจฺจสณฺณาทิจฺ ปฺหานสาริกานํ สตฺตณฺนํ อนุปฺสฺสนานํ
อาริปปจฺจํ โหติ ฅ

ตตฺถ อภิญฺญาปฺลฺยาติ ฅมฺมานํ รุปรูปนาทิสภาเวน
ชานนปฺลฺยา ฅ สาทิจฺ โสภณญฺเจน อภิสทฺเทน เตสํ เตสํ
ฅมฺมานํ สภาวชานนวเสน โสภนํ ชานนนฺติ กตฺวา อภิญฺญาติ
วฺจฺจติ ฅ ฅาตฏฐเณ ฅาณนฺติ ชานนสภาวํ ฅาณํ ฅ

ฅาตฏฐณณทฺทเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฅ

๑. ขุ. ปฏฺฐ. ๓๑/๑๑๒/๘๓ ฅ

ตีรณภูจฺจณฺทเทสวณฺณา

ปริยฺญาปฺลยาตี ชานนปฺลยา ฯ สฺวา หี พฺยาปฺนญฺเจน
ปริสทฺเทน อนิจฺจาติสํมณฺญสทกฺขณวเสน สกฺกิจฺจสํมาปฺนวเสน
วา พฺยาปิตฺติ ชานนนฺตฺติ กตฺวา ปริยฺญาตี วุจฺจตี ฯ ตีรณญฺเจ
ณฺณนฺตฺติ อฺปฺปริกฺขณสภาวํ สมฺมสนภาวํ วา ฅณฺฑํ ฯ

ตีรณภูจฺจณฺทเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปริจฺจาภฺจณฺทเทสวณฺณา

ปฺหานเ ปฺลยาตี นิจฺจสณฺญาทีนํ ปชฺหนา ปฺลยา
ปชฺหตีตี วา ปชฺहनฺตฺติ เอเตนาตี วา ปฺหานํ ฯ ปริจฺจาภฺจ
ณฺณนฺตฺติ ปริจฺจชนสภาวํ ฅณฺฑํ ฯ

ปริจฺจาภฺจณฺทเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

เอกรสภูจฺจณฺทเทสวณฺณา

ภาวนาปฺลยาตี วทฺตฺตณปฺลยา ฯ เอกรสญฺเจ ฅณฺณนฺตฺติ
เอกกิจฺจสภาวํ ฅณฺฑํ วิมฺุตฺตฺติรเสน วา เอกรสภาวํ ฅณฺฑํ ฯ

เอกรสภูจฺจณฺทเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สจฺฉิกิริยา ปญฺญาติ ปฏิวะชเสน ปฏิลากวเสน วา
ปจฺจกฺขกรณปญฺญา ฯ ผุสฺสนภฺเจ (๑) ฉาณนฺติ ตทฺภยวเสเนว
วินฺทนสภาวํ ฉาณํ ฯ

ผุสฺสนภฺจฺฉาณฺทเทสวณฺณา นิฏฺจिता ฯ

อตุตฺตปฏิสมภิทาธมฺมปฏิสมภิทานิรุตฺติปฏิสมภิทา-

ปฏฺฐิภาณปฏิสมภิทาฉาณฺทเทสวณฺณา

อิทานิ ยสฺมา ปทานภาวนาสจฺฉิกิริยฉาณานิ อริยมคฺค-
ผลสมปยุตฺตานปิ โหนติ ตสฺมา ตทฺนนฺตรํ อริยปฺกคฺคานํเยว
ลพฺภมานานิ จตฺตารี ปฏิสมภิทาฉาณานิ อฺทฺทิกฺขจฺฉานิ ฯ ตตฺถาปิ
ปจฺจยุปฺปนฺโน อตุโถ ทกฺขสจฺจํ วิย ปากโฏ สุวิญฺญเยโย จาติ
ปจฺฉมํ อตุตฺตปฏิสมภิทาฉาณํ อฺทฺทิกฺขจฺฉํ ตสฺส อตุตฺตสฺส เหตุ-
ธมฺมวิสยตฺตา ตทฺนนฺตรํ ธมฺมปฏิสมภิทาฉาณํ ตทฺภยสฺส
นิรุตฺติวิสยตฺตา ตทฺนนฺตรํ นิรุตฺติปฏิสมภิทาฉาณํ เตสฺส ตีสุปิ
ฉาณฺเสสฺส ปวตฺตนโต ตทฺนนฺตรํ ปฏฺฐิภาณปฏิสมภิทาฉาณํ ฯ
ปการํ ทิฆมํ กตฺวา จ ปจฺฉนฺติ ฯ

อตุตฺตปฏิสมภิทาธมฺมปฏิสมภิทานิรุตฺติปฏิสมภิทา-

ปฏฺฐิภาณปฏิสมภิทาฉาณฺทเทสวณฺณา นิฏฺจिता ฯ

๑. สี่. ผุสฺสนภฺเจ ฯ

วิหารกฺุสสมาปตฺตกฺุสณฺณทฺุเทสวณฺณนา

อิโต ปฺรานี วิหารกฺุสเร ฌาณาทินี ตีณิ ฌาณานิ
อริยานํเขว สมฺภวโต ปฺฏิสมฺภิทาปเกทโต จ ปฺฏิสมฺภิทาฌา-
ณานนฺตรํ อุกฺุทฺุทฺุจฺานี ฯ วิหารกฺุสเร ฌาณํ หิ ฌมฺมปฺฏิสมฺภิทา
โหติ สสมาปตฺตกฺุสเร ฌาณํ อตฺถปฺฏิสมฺภิทา ฌมฺมสภาว
ฌาณํ หิ ปฺฏิสมฺภิทากถายํ (๑) ฌมฺมปฺฏิสมฺภิทาติ วุคฺคํ ฯ นิพฺพาน
ฌาณํ ปน อตฺถปฺฏิสมฺภิทาเอว ฯ

ตตฺถ วิหารนานตฺเตติ อนิจฺจานุสฺสนาทิวเสน นานา-
วิปฺสฺสนาวิหารเอ ฯ

วิหารกฺุสเรติ วิปฺสฺสนาวิหารสภาวเอ ฯ

วิหาโรติ จ สสมฺปยุคฺตา วิปฺสฺสนาเอว ฯ

สสมาปตฺตินานตฺเตติ อนิมิตฺตาทิวเสน นานาผลสสมาปตฺติยํ ฯ

สสมาปตฺตีติ จ โลกุตฺตรผลกฺุทา จิตฺตเจตสิกฌมฺมา ฯ

วิหารสสมาปตฺตินานตฺเตติ อุกฺุยวเสน วุคฺคํ ฯ

๑. พุ. ปฺฏิ. ๓๑/๖๐๓/๕๑๒ ฯ

อาณนฺตริกสมาธิณานุทเทสวณณา

ตโต วิหารสมาปตฺติณานสาธกสฺส ทฺภโต วุฏฺฐาน-
วิภูฏฺเณ ปญฺญาตี ปุพฺเพ วุตฺตสฺสาปี มคฺคณานสฺส อาสว-
สมฺมุจฺเจทสมตฺถตํ อนนฺตรผลทายกตฺตลฺลจฺจ การณฺน วิเสเสตฺวา
อปเรนาการณฺน วตฺตกาเมน ตเทว อาณนฺตริกสมาธิมิหิ
ณานนฺติ อฺุทฺทิกฺุจฺจ ฯ

ตตฺถ อวิกฺเขปปริสฺสุทฺตตฺตาตี วิกฺขิปปตี เตน จิตฺตฺนฺติ
วิกฺเขโป อฺุทฺทจฺจสฺเสตํ นามํ ฯ น วิกฺเขโป อวิกฺเขโป อฺุทฺทจฺจ-
ปฏฺิปกฺขสฺส สมาธิสฺเสตํ นามํ ฯ ปริสฺสุทฺตสฺส ภาโว ปริสฺสุทฺตตํ
อวิกฺเขปสฺส ปริสฺสุทฺตตํ อวิกฺเขปปริสฺสุทฺตตํ ตสฺมา อวิกฺเขป-
ปริสฺสุทฺตตฺตา สมาธิสฺส ปริสฺสุทฺทภาวนาตี อตฺถโถ ฯ อิทํ หิ
อาสวสมฺมุจฺเจทสฺส อนนฺตรผลทายกตฺตลฺลจฺจ การณฺวณฺนํ ฯ

อาสวสมฺมุจฺเจเทตี เอตฺถ อาสวณฺตีตี อาสวา จกฺขุโตปี ฯเปฯ
มนโตปี สนฺทฺนฺติ ปวตฺตณฺตีตี วุตฺตํ โหตี ฯ ชมฺมโต ยาว
โคตรภภ โโอกาสโต ยาว ภวคฺคํ สวณฺตีตี วา อาสวา เอตํ
ชมฺมํ เอตลฺลจฺจ โโอกาสํ อนฺโต กริตฺวา ปวตฺตณฺตีตี อตฺถโถ ฯ
อนฺโตกรณฺตฺถโถ หิ อยฺ อากาโร ฯ จิรปาริวาสิกฺกุเจณ มทฺิราทโย
อาสวา วิยาตีปี อาสวา ฯ โลกสฺมี หิ จิรปาริวาสิกา มทฺิราทโย
อาสวาตี วุจฺจนฺติ ฯ ยทฺิ จ จิรปาริวาสิกฺกุเจณ อาสวา เอเตยฺเว

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 60

วุดฺตํ เหน้ ปุริมา ภิกฺขเว โกฏฺฐิ น ปณฺณายติ อวิชฺชาเย
อิโต ปุพฺเพ อวิชฺชา นาโหสิ อถ ปจฺจมา สมภฺวตี(๑)อาทิ ฯ
อายตํ วา สํสารทฺทุกํ สวณฺติ ปสวณฺตีตีปิ อาสวา สมฺมุจฺฉิซฺชติ
เอเตนาติ สมฺมุจฺฉเโท ฯ

ปณฺณายติ กามาสวาทีนํ จตฺตุนํ อาสวานํ สมฺมุจฺฉเท
ปณฺณา ฯ

อานนฺตริกสมาธิมิหิ ฅาณนฺติ อตฺตโน ปวตฺตีสมนนฺตริ
นियเมเนว ผลปฺปทานโต อานนฺตริโกติ ลทฺธนาโม มคฺคสมาธิ ฯ
น หิ มคฺคสมาธิมิหิ อุปฺปนเน ตสฺส ผลุปฺตฺตินิเสธโก โกจิ
อนฺตฺราโย อตฺถิ ฯ ยถาห อัย จ ปุคฺคโล โสตาปตฺติผล-
สจฺฉิกิริยาย ปฏฺิปนฺโน อสฺส กปฺปสฺส จ อฺุทฺทยฺหฺนเวลา
อสฺส ฯ เนว ตาว กปฺโป อฺุทฺทยฺเหยย(๒) ยาวายํ ปุคฺคโล น
โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกโรติ อัย วุจฺจติ ปุคฺคโล จิตกปฺปิ ฯ สพฺเพปิ
มคฺคสมฺมุคฺคิโน ปุคฺคลา จิตกปฺปิโนติ ฯ (๓) อิํ เตน อานนฺตริก-
สมาธินา สมฺปยุตฺตํ ฅาณํ ฯ

อานนฺตริกสมาธิฅาณฺทฺทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. องฺ. ทสฺก. ๒๔/๖๑/๑๒๐ ฯ ๒. โปราณโปตฺถเก อฺุทฺทยฺเหยยยาติ

ลิจิตี ฯ ๓. อภิ. ปุ. ๓๖/๓๓/๑๔๔ ฯ

อิมินา มคฺคณาณฺณ ผลปฺปตฺตํ อริยานํเยว สมภวโต
อิมสฺส ฅาณสฺส อนนฺตรํ อรณฺวิหารฅาณาทีนํ จตฺตารี
ฅาณานิ อุกฺกฏฺฐานิ ฯ ตตฺตราปี จ อรโหโตเยว สตตเมว จ
สมภวโต อรณฺวิหารเ ฅาณํ ปจฺมํ อุกฺกฏฺฐํ ตทนนฺตรํ นโรธสฺส
อนาคามีอรหนฺตํ สมภเวปี พหุสมภารตฺตา วิเสเสน จ
นโรธสฺส นินฺพพานสมฺมตตฺตา จ นโรธสมาปฺตติยา ฅาณํ
อุกฺกฏฺฐํ ตทนนฺตรํ ปรีนินฺพพานสฺส กาลนฺตเร ปรีนินฺพพานกาลํ
อาหจฺจ จิตตฺตา ทีฆกาลิกนฺติ ปรีนินฺพพานเ ฅาณํ อุกฺกฏฺฐํ
ตทนนฺตรํ สมสึสฏฺฐสฺส (๑) สพฺพกิเลสขยานนฺตรํ ปรีนินฺพพานกาลํ
อาหจฺจ จิตตฺตา รสฺสกาลิกนฺติ สมสึสฏฺฐเ ฅาณํ อุกฺกฏฺฐํ ฯ
ตตฺถ สนฺโต จาติ จ-กาโร ทสฺสนาธิปเตยฺยญฺจ สนฺโต
วิหาราธิคโม จ ปณีตานิมุตฺตตา จาติ ตีหิปี ปเทหิ
สมพฺพนฺธิตพฺโพ ฯ

ทสฺสนนฺติ วิปสฺสนาฅาณํ อธิปติเยว อาธิปเตยฺยํ อธิปติโต
วา อากตตฺตา อาธิปเตยฺยํ ทสฺสนญฺจ ตํ อาธิปเตยฺยญฺจาติ
ทสฺสนาธิปเตยฺยํ ฯ วิหระตีติ วิหาโร(๒) วิหรนฺติ เตน วาติ
วิหาโร อธิคมฺมติ ปาปฺณียตีติ อธิคโม วิหาโร เอว อธิคโม
วิหาราธิคโม ฯ โส จ กิเลสปริพาหวิรหิตตฺตา นินฺพพฺโตติ
๑. โปราณ. สมสึสนฺตสฺส ฯ ๒. โปราณ. สึ. วิหรณํ วิหาโร ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 62

สนฺโต ๗ โส จ อรหตฺตผลสมาปตฺติปญฺญา ๗ อุตฺตมญฺเฐน
อตฺตปฏฺฐเฐน จ ปณฺโฑ ปธานภาวํ นีโฑติ วา ปณฺโฑ
ปณฺเฑ อธิมุตฺโต วิสฏฺฐจิตฺโต(๑) ตปฺปรโม ปณฺเฑธาธิมุตฺโต ตสฺส
ภาโว ปณฺเฑธาธิมุตฺตตา ๗ สว จ ผลสมาปตฺตาธิมุตฺตา ปุพฺพ-
ภากปญฺญา เอว ๗

อรณฺวิหารเรติ นิกฺกิลเสวิหารเ ๗ รากาทยโย หิ รณฺนฺติ
สตุเต จณฺณนฺติ ปิเพนฺตีติ รณา รณฺนฺติ เอเตหิ สตุตา
กนฺทนฺติ ปรีทวนฺตีติ วา รณา วุตฺโต ติวโรปิ วิหาโร
นตฺถิ เอตสฺส รณาติ อโรณฺ วิวิเช ปจฺจนีกรมฺเม หรณฺติ
เอเตนาติ วิหาโร ๗ ตสฺมี อรณฺ วิหารเ ๗ นินฺทเทสวาเร (๒)
วุตฺตปจฺมชฺฌานาทีนํ จ ปณฺเฑธาธิมุตฺตตาย เอว สงฺกหิตานํ ๗
ผลสมาปตฺตี สมาปชฺชิตฺตกาตาย หิ ปจฺมชฺฌานาที สมาปชฺชิตฺวา
วฏฺฐาย ฌานสมฺปยุตฺตกรมฺเม วิปสฺสตี ยา จ อรณฺวิภงฺกสฺสตุตฺนฺเต (๓)
ภควตา เทสิตา อรณฺปฏฺธิปทา สวปี อิมินาว สงฺกหิตาติ
เวทิตพฺพา ๗ วุตฺตํ หิ ตตฺถ ภควตา

อรณฺวิภงฺกํ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ ๗เป ๗ น กามสฺสํ
อนฺยุญฺเชยฺย หีนํ กมฺมํ โปถุชฺชนิกํ อนริยํ อนตฺถสฺสยฺหิตํ น
จ อตฺตกิลมณฺณายคํ อนฺยุญฺเชยฺย ทฺถกํ อนริยํ อนตฺถสฺสยฺหิตํ ๗
เอเต โข ภิกฺขเว อูโภ อนฺเต อนฺอุปคมฺม มชฺฌิมา ปฏฺธิปทา
๑. โปราณ. ส. วิสฺสตุตฺถจิตฺโต ๗ ๒. พ. ปฏฺ. ๓๑/๒๑๖/๑๔๒ ๗
๓. ม. อ. ๑๔/๖๕๔/๔๒๓ ๗

*เล่มที่ 40 อรณวิหารญาณุทเทสวณฺณา หน้า 63

ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา จกฺขุกรณฺี ฉาณกรณฺี อุปสมาย
 อภิญฺญา ย สมฺโพชาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ ฯ อุตฺตสาหนฺญจ
 ชญฺณา อปฺสาทนฺญจ ชญฺณา อุตฺตสาหนฺญจ ฉตฺวา อปฺสาท-
 นนฺญจ ฉตฺวา เนวฺุตฺตสาเทยฺย น อปฺสาทเทยฺย ฃมฺมเมว
 เทเสยฺย ฯ สุขฺวินิจฺจยฺม ชญฺณา สุขฺวินิจฺจยฺม ฉตฺวา อชฺฌตฺต
 สฺขมฺนุญฺญเชยฺย รโหฺวาทํ น ภาเสยฺย สมฺมุขาน น ชีณฺ ภาณ
 อตฺรมาโนว ภาเสยฺย โน ตฺรมาโน ชนปฺทนิรฺตฺตี นากินิเวเสยฺย
 สมณฺณํ นาคิธาเวยฺยาคี ฯ อยมฺมทฺเทโส อรณฺวิภฺงฺคสฺส ฯเปฯ
 ตตฺร ภิกฺขเว โย กามปฺปฏิสนฺธิสฺสุชินฺ โสมนสฺसानุโยคํ อนนฺนุโยโค
 หินฺนํ ฯเปฯ อนตฺตสณฺหิตํ อทุกฺโข เอโส ฃมฺโม อวิจฺมาโต
 อนฺนุปายาโส อปริพาโห สมฺมาปฺปฏิปทา ฯ ตสฺมา เอโส ฃมฺโม
 อรโณ ฯเปฯ ตตฺร ภิกฺขเว โย อตฺตกิลมถานุโยคํ อนนฺนุโยโค
 ทฺกฺขํ อนริยํ อนตฺตสณฺหิตํ ฯ อทุกฺโข เอโส ฃมฺโม ฯเปฯ ตสฺมา
 เอโส ฃมฺโม อรโณ ฯ ตตฺร ภิกฺขเว ยายํ มชฺฌิมา ปฺปฏิปทา
 ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา ฯเปฯ อทุกฺโข เอโส ฃมฺโม ฯเปฯ
 ตสฺมา เอโส ฃมฺโม อรโณ ฯเปฯ ตตฺร ภิกฺขเว ยายํ
 เนวฺุตฺตสาหนาน น อปฺสาทนา ฃมฺมเทสนา จ อทุกฺโข เอโส
 ฃมฺโม ฯเปฯ ตสฺมา เอโส ฃมฺโม อรโณ ฯเปฯ ตตฺร ภิกฺขเว
 ยทิตํ เนกฺขมฺมสฺสํ ปวิเวกสฺสํ อุปสมสฺสํ สมฺโพธิสฺสํ อทุกฺโข
 เอโส ฃมฺโม ฯเปฯ ตสฺมา เอโส ฃมฺโม อรโณ ฯเปฯ ตตฺร

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 64

ภิกฺขเว ยฺวายํ รโหฺวาโท ภูโต ตจฺจโน อตฺถสฺสยฺหิโต อทุกฺโข
 เอโส ฌมฺโม ฯเปฯ ตสฺมา เอโส ฌมฺโม อรโณ ฯเปฯ ตตฺร
 ภิกฺขเว ยฺวายํ สมฺมุขา ชีณฺวาโท ภูโต ตจฺจโน อตฺถสฺสยฺหิโต
 อทุกฺโข เอโส ฌมฺโม ฯเปฯ ตสฺมา เอโส ฌมฺโม อรโณ ฯเปฯ
 ตตฺร ภิกฺขเว ยทิํ อตฺรมาณสฺส ภาสิตํ อทุกฺโข เอโส
 ฌมฺโม ฯเปฯ ตสฺมา เอโส ฌมฺโม อรโณ ฯเปฯ ตตฺร ภิกฺขเว
 ยฺวายํ ฌนปทนิรุตฺตยา จ อนภินิเวโส สมณฺณาย จ อนตฺติสาโร
 อทุกฺโข เอโส ฌมฺโม ฯเปฯ ตสฺมา เอโส ฌมฺโม อรโณติ ฯ
 ตสฺมาติห ภิกฺขเว สรณฺณจ ฌมฺมํ ฌานิสฺสาม อรณฺณจ
 ฌมฺมํ ฌานิสฺสาม ฯ สรณฺณจ ฌมฺมํ ฌตฺวา อรณฺณํ จ ฌมฺมํ
 ฌตฺวา อรณฺณปฺปฏิปทํ ปฺปฏิปชฺชิสฺสามาติ เอวํ หิ โว ภิกฺขเว
 สิกฺขิตพฺพํ ฯ สฺสภูติ จ ปน ภิกฺขเว กุลปฺตฺโต อรณฺณปฺปฏิปทํ
 ปฺปฏิปนฺโนติ

ตตฺถ มชฺฌิมา ปฺปฏิปทา ทสฺสนาธิปเตยฺเยน จ สนฺเตน
 วิหาราธิคเมน จ สงฺคหิตาฯ กามสฺสํ อตฺถกิลมถิ อนนฺนุโยโค
 มชฺฌิมา ปฺปฏิปทา เอวํ อรหโต หิ วิปสฺสนา ปุพฺพภาคมชฺฌิมา
 ปฺปฏิปทา โหติ อรหตฺตผลสฺมาปตฺติ อฏฺฐจฺงกมคฺควเสน มชฺฌิมา
 ปฺปฏิปทา จ ฯ เสสา ปน ปณฺธิตาธิมุตฺตตาย เอว สงฺคหิตาติ
 เวทิตพฺพา กิณฺจาปี สพฺเพปี อรหนฺโต อรณฺวิหาริโน อณฺเณ
 อรหนฺโต ฌมฺมํ เทเสนฺตา สมฺมาปฺปฏิปนฺเน สมฺมาปฺปฏิปนฺนาติ

*เล่มที่ 40 นิโรธสมาปตฺติฌาณฺทฺเทศวณฺณา หน้า 65

มิจฺฉาปฏิปนฺเน มิจฺฉาปฏิปนฺนาติ ปุคฺคตวเสนาปี อุตฺตาทนา-
ปสาทนานิ กตฺวา ฌมฺมํ เทเสนฺติ สฺสภูตฺตฺเถโร ปน อัย
มิจฺฉาปฏิปทา อัย สมฺมาปฏิปทาติ ฌมฺมวเสเนว ฌมฺมํ เทเสสิ ฯ
เตเนว ภควา ตํเยว อรณฺปิปฏิปทํ ปฏิปนฺโนติ จ วณฺเณสิ
เอตทกฺคํ ภิกฺขเว มม สวากานํ ภิกฺขุณํ อรณฺวิหารีณํ ยทิตํ
สฺสภูตฺติ (๑) จ อรณฺวิหารีณํ อคฺคกฺกุจฺจาเน จเปสฺสีติ ฯ

อรณฺวิหารฌาณฺทฺเทศวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

นิโรธสมาปตฺติฌาณฺทฺเทศวณฺณา

ทฺวิหิ พลฺลหิติ สมถพลวิปฺสสนาพลฺลหิ ฯ

สมนฺนาคตฺตฺตาติ ยุตฺตตฺตฺตา ปริปุณฺณตฺตฺตา วา ฯ

ตโย จาติ วิภตฺติวิปฺลลาโส ตินฺณํ จาติ วุตฺตํ โหติ ฯ

สงฺขารานนฺติ วจิสฺงฺขารกายสงฺขารจิตฺตสงฺขารานํ ฯ

ปฏิปฺปสฺสทฺธิยาติ ปฏิปฺปสฺสทฺธตฺถํ นิโรธตฺถํ อปฺปวตฺตตฺถนฺติ
วุตฺตํ โหติ ฯ

โสฬสฺหิติ อนิจฺจานุปฺสสนาทีนิ อฏฺฐ มกฺคผลานิ อฏฺฐจาติ
โสฬสฺหิ ฯ

ฌาณจฺริยาหิติ ฌาณปฺปวตฺตีหิ ฯ

นวหิติ รูปรูปาวจรสมาธิ ตทฺฐปฺจาโร จาติ นวหิ ฯ

๑. อัง. เอก. ๒๐/๑๔๗/๓๑ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 66

วสิภวตา ปณฺณาติ ลหฺตา ยถาสฺขวตฺตํ อิตฺตริยํ วโส
โส อสฺส อตฺถิติ วสี วสิโน ภาวो วสิภาวो วสิภาว
เอว วสิภวตา ยถา ปาฏิกฺขลฺยเมว ปาฏิกฺขลฺยตาฯ เอวฺวิธา
ปณฺณา วสิภวตาย ปณฺณาติ วา อตฺถิโตฯ สิการิ ทิฆํ
กตฺวา จ ปจฺนติฯ สมฺนฺนาคตฺตฺตา จ ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา จ
ฉาณจฺริยาหิ จ สมฺมาจฺริยาหิ จาติ จกาโร สมฺพนฺธิตพฺโพฯ

นิโรธสฺมาปฺตฺติยา ฉาณฺนติ อนาคามิอรหนฺตํ นิโรธ-
สฺมาปฺตฺตินิมิตฺตํ ฉาณํ ยถา อชินฺมฺหิ หลฺลเต ทิปฺปติฯ

นิโรธสฺมาปฺตฺติติ จ เนวสฺถณานาสฺถณายตฺนสฺส อภาว-
มตฺตํ น โกจิ ชฺมโม ปณฺณตฺติมตฺตํฯ อภาวมตฺตตฺตา
นิโรธติ จ สฺมาปฺชฺชนฺเตน สฺมาปฺชฺชียติ นามาคิ สฺมาปฺตฺติติ
จ วุจฺจติฯ

นิโรธสฺมาปฺตฺติฉาณฺนทฺทสวณฺณา นิฏฺจिताฯ

ปรินิพฺพานฉาณฺนทฺทสวณฺณา

สฺมฺปชานสฺสาติ สฺมฺมา ปกาเรหิ ชานาติติ สฺมฺปชานโนฯ
ตสฺส สฺมฺปชานสฺสฯ

ปวตฺตปริยาทานติ ปวตฺตํ ปวตฺตํ สฺมฺทาจาโรติ อตฺถิโตฯ
กิลฺลสฺปวตฺตํ ขนฺธปวตฺตญจฯ ตสฺส ปวตฺตสฺส ปริยาทานํ ปริกฺขโย
อปฺปวตฺติ ปวตฺตปริยาทานํฯ ตสฺมี ปวตฺตปริยาทานेฯ

*เล่มที่ 40 สมศีลกุญฺจาณุตฺเทสวณฺณา หน้า 67

ปรินิพฺพานे ฌาณนฺติ อรหโต กามจฺจนฺทาทีนํ ปรินิพฺพานํ
อปฺปวตฺตํ อนุปาทิสฺสปรินิพฺพานญจ ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส ตสฺมี
กิลฺเลสปรินิพฺพานे ขนฺธปรินิพฺพานे จ ปวตฺตํ ฌาณํ ฯ

ปรินิพฺพานฌาณุตฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สมศีลกุญฺจาณุตฺเทสวณฺณา

สพฺพชฺรฺมฺมานนฺติ สพฺเพสํ เตภฺมกชฺรฺมฺมานํ(๑) ฯ

สมฺมา สมฺมจฺเจเทติ สนฺตติสมฺมจฺเจทวเสน สฺกุญฺจํ นิโรเช ฯ

นิโรเช จ อนุปฺภฺจฺจานตาติ นิโรเช กเต ปฺนํ น

อุปฺภฺจฺจานตาย ปฺนํ อนุปฺปตฺตฺติยนฺติ อตฺถโถ ฯ สมฺมาสมฺมจฺเจเท

จ นิโรเช จ อนุปฺภฺจฺจานตา จาติ จกาโร สมฺพนฺธิตฺตพฺโพ ฯ

สมศีลสฺกุญฺเจ ฌาณนฺติ เนกขมฺมาทีนํ สตฺตตฺตฺตีสํ สมานํ

ตณฺหาทีนํ เตรสํ สีสานํ ฯ ปจฺจนิกชฺรฺมฺมานํ สมิตตฺตฺตา สมานํ

ยถาโยคํ ปฺรานตฺตฺตา จ โกฏิตฺตฺตา จ สีสานํ ฯ เอกสฺมี อิริยาปเถ

วา เอกสฺมี โรเค วา สภาคสนฺตติวเสน เอกสฺมี ชีวิตินฺทุริเย

วา เนกขมฺมาทีนํ สมานํ จ สทฺธาทีนํ สีสานํ จ อสฺส

สนฺตฺติ สมศีลํ สมศีลิสฺส อตฺถโถ สมศีลสฺกุญฺโจ ฯ ตสฺมี สมศีลสฺกุญฺเจ

สมศีลิสฺสวาเทติ อตฺถโถ ฯ เอกสฺมี อิริยาปเถ โรเค วา สภาค-

สนฺตติวเสน ชีวิตे วา วิปฺสฺสนํ อารภิตฺวา ตสฺมีเยว อิริยาปเถ

๑. ม. เตภฺมกชฺรฺมฺมานํ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 68

โรเต สภาคชีวิเต วา จตุตตาริ มคฺคผลานิ ปตฺวา ตสฺมึเยว
ปรีนึพฺพายนุตฺตส อรหโตเยว สมสึสีภาโว โหตึติ ตสฺมึ สมสึสี-
ภาเว ฅาณนฺติ วุจฺจติ โหติ ฯ วุจฺจตฺตญจ ปุคฺคฺลปฺปญฺจตฺตึยึ ตสฺสา
จ อฏฺฐกถายึ กตโม จ ปุคฺคฺโล สมสึสี ยสฺส ปุคฺคฺลสฺส
อปฺพุพฺพิ อจฺริมึ อาสวปรียาทานญจ โหติ ชีวิทปรียาทานญจ ฯ
อญ วุจฺจติ ปุคฺคฺโล สมสึสีตี(๑) ฯ

สมสึสีนึพฺพเทเส อปฺพุพฺพิ อจฺริมนฺติ อปฺุเร อปฺจฺญา สนฺตติ-
ปฺปฺจฺจฺปนฺนวเสน เอกวารึเยว เอกกาลึเยวาคิ อตฺถิโต ฯ

ปรียาทานนฺติ ปรีกฺขโย ฯ

อญนฺติ อญ ปุคฺคฺโล สมสึสี นาม วุจฺจติ ฯ โส ปเนส
ตึวิโร โหติ อิริยาปถสมสึสี โรคสมสึสี ชีวิทสมสึสีตี ฯ

ตตฺถ โย จงฺกมนฺโตว วิปสฺสนึ อารภิตฺวา อรหตฺตึ ปตฺวา
จงฺกมนฺโตว ปรีนึพฺพาคิ โย จิตฺโกว วิปสฺสนึ อารภิตฺวา
อรหตฺตึ ปตฺวา จิตฺโกว ปรีนึพฺพาคิ โย นิสึนฺโนว วิปสฺสนึ
อารภิตฺวา อรหตฺตึ ปตฺวา นิสึนฺโนว ปรีนึพฺพาคิ โย นึปนฺโนว
วิปสฺสนึ อารภิตฺวา อรหตฺตึ ปตฺวา นึปนฺโนว ปรีนึพฺพาคิ
อญ อิริยาปถสมสึสี นาม ฯ

โย ปน เอกึ โรคึ ปตฺวา อนฺโตโรเคเยว วิปสฺสนึ
อารภิตฺวา อรหตฺตึ ปตฺวา เตเนว โรเคน ปรีนึพฺพาคิ อญ

๑. อภิ. ปุ. ๓๖/๓๒/๑๔๔ ฯ

*เล่มที่ 40 สมศีสฏฺฐณานุทเทสวณฺณา หน้า 69

โรคสมศีสี นาม ฯ

กตโร ชีวิตสมศีสี เทรส สีธานี ฯ ตตถ กิเลสศีลํ
อวิขุํ อรหตฺตมคฺโค ปรียาทียติ ปวตฺตศีลํ ชีวิตินุทฺริยํ จุตฺติจิตฺตํ
ปรียาทียติ อวิขุชาปรียาทายกํ จิตฺตํ ชีวิตินุทฺริยํ ปรียาทาตุํ
น สกฺโกติ ชีวิตินุทฺริยปรียาทายกํ จิตฺตํ อวิขุํ ปรียาทาตุํ
น สกฺโกติ ฯ อวิขุชาปรียาทายกํ จิตฺตํ อณฺณํ ชีวิตินุทฺริย-
ปรียาทายกํ จิตฺตํ อณฺณํ ฯ ยสฺส เจตฺตํ สีสทฺวยํ สมํ ปรียาทานํ
คจฺฉติ โส ชีวิตสมศีสี นาม ฯ

กถมํทํ สมํ โหตีติ วารสมตฺตาย ฯ ยสฺมี หิ วาเร
มคฺควุฏฺฐานํ โหตี ฯ โสตาปตฺติมคฺเค ปณฺจ ปจฺจเวกฺขณานิ
สททาคามิมคฺเค ปณฺจ อนนาคามิมคฺเค ปณฺจ อรหตฺตมคฺเค
จตฺตารีติ เอกฺกนวิสตีเม ปจฺจเวกฺขณณานเณ ปตฺติฏฺฐาย ภวํจํ
โอตฺตริตฺวา ปรีนิพฺพายติ ฯ อิมาย วารสมตฺตาย เอว อุกฺยสีส-
ปรียาทานมฺปิ สมํ โหตี นาม ฯ เตนายํ ปุคฺคโล ชีวิตสมศีสีตี
วุจฺจติ ฯ อยมเวจ จ อธิ อธิปฺเปโตติ ฯ

สมศีสฏฺฐณานุทเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สลฺเลขภูจณณาทุททสวณณนา

อิทานิ ยสฺมา สุตมยสีลมยภาวนามยณณานิ วฏฺฏปาทกานิ
สลฺเลขา นาม น โหนฺติ โลกุตฺตรปาทกานเว เอตานิ จ
อณฺณานิ จ ณณานิ สลฺเลขาติ วุจฺจนฺติ ตสฺมา ปจฺจนีก-
สลฺเลขนากาเรน ปวตฺตานิ ณณานิ ทสฺเสตฺถ สมนฺนีสฏฺฐเ
ณณานนฺตรํ สลฺলেখุจ ณณํ อุตฺทิกฺกํ ฯ

ตตฺถ ปุณฺนानตฺตเตชปริยาทานเณ ปณฺณชาติ โลกุตฺตเรหิ
อสมฺมิตฺตสฺสเถน ปุณฺนํ ราคาทินฺนจ นานตฺตานิ นานาสภาวานํ
กามจฺจนฺทาทินฺนจ สนฺตปนฺนุจเณ เตชาติ ลทฺธนามานํ
ทสฺสีลฺยาทินฺนจ ปริยาทานเณ เขปนเณ ปณฺณเณ เนกขมฺมาทิมฺหิ
สฺตตฺตตีสฺสปฺเภเท ฐมฺเม ปณฺณชาติ วุตฺตํ โหติ ฯ อถวา ปุณฺณจฺจ
นानตฺตจฺจ จ เตชา เหว เตสํ ปุณฺณจฺจ นานตฺตจฺจ
ทสฺสีลฺยาทินํ ปณฺณจฺจ เตชานํ ปริยาทานเณ ปณฺณชาติ อตฺถโถ ฯ
เตเชหิเยว ปุณฺนํ นานตฺตจฺจ สงฺคหํ นิตฺทสวาทเ
ปกาสนิสฺสาม ฯ

สลฺলেখุจ ณณนฺติ ปจฺจนีกฐมฺเม สลฺলেখติ สมนฺนินฺทตีติ
สลฺเลโข ตสฺมี เนกขมฺมาทิกเ สฺตตฺตตีสฺสปฺเภเท สลฺলেখภาเว
ณณํ ฯ ปเร วิหีสกา ภวิสฺสนฺติ มยเมตฺถ อวิหีสกา
ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณฺนีโยติ(๑)อาทินา นยเนน ภควตา
๑. ม. ม. ๑๒/๑๐๔/๗๕ ฯ

*เล่มที่ 40 วิริยารมภณานุทเทสวณฺณา หน้า 71

สลฺเลขสุตฺตฺนฺเต วุตฺโต จตฺตจตฺตาฬีสเภโทปี สลฺเลโข อิมินา

สลฺกหิโตยฺวาติ เวทิตฺตฺโพ ๑

สลฺเลขภุจณานุทเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

วิริยารมภณานุทเทสวณฺณา

อิทานิ สลฺเลข เจริญ กตฺตพฺพํ สมฺมปฺปชานวิริยํ ทสฺเสตฺถ

ตทนนฺตรํ วิริยารมฺภ ฅาณํ อฺทฺทฺธิฏฺฐํ ๑

ตตฺถ อสฺลฺลีนตฺตปฺหิตตฺตปคฺคหฺภูเจติ โกสฺซชฺวเสน อสฺลฺลีน

อสฺงฺกฺจิตฺ อตฺตา อสฺสาติ อสฺลฺลีนตฺโต ๑ อตฺตาติ จิตฺตํ ๑

ยถาห

อฺทฺทํ หิ นยฺนติ เนตฺติกา อฺสุการา นมยฺนติ(๑) เตชํ

ทารุํ นมยฺนติ(๑) ตจฺจกา อตฺตานํ ทมยฺนติ ปณฺฑิตาติ(๒)

อาทิ กาเย จ ชีวีเต จ อนเปกฺขตฺยา ปหิโต เปสิโต

วิสฺสฏฺโง อตฺตา เอเตนาติ ปหิตตฺโต ๑

อตฺตาติ อตฺตภาโว ยถาห ยา ปน ภิกฺขุณี

อตฺตานํ วรฺติวา วรฺติวา โรเทยฺยาติ(๓)อาทิ ๑ อสฺลฺลีนตฺโต จ โส

ปหิตตฺโต จาติ อสฺลฺลีนตฺตปหิตตฺโต ๑ สหชาตฺตมฺเม ปคฺคณฺหาติ

อฺปตฺถมฺเมตฺตีติ ปคฺคโห ปคฺคโห เอว อตฺโถ ปคฺคหฺภูโง ปคฺคหสฺภาโวติ

อตฺโถ ๑ อสฺลฺลีนตฺตปหิตตฺตสฺส ปคฺคหฺภูโง อสฺลฺลีนตฺตปหิตตฺต-

๑. ปฺปราณ. ทมยฺนติ ๑ ๒. บ. ๒๕/๑๖/๒๕ ๑

๓. วิ. ภิกฺขุณี. ๓/๒๑๗/๑๒๕ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 72

ปกฺคหฺภูโจ ๑ ตสฺมี อสฺลฺลีนตฺตปฺหิตตฺตปกฺคหฺภูเจ ๑ ตสฺมาติห
ภิกฺขเว ตฺเมหฺปี อปฺปฏิวานํ ปทฺเหยยฺยาถ ๑ กามํ ตโจ จ
นุหารุ จ อญฺจิจ อวสฺสฺสตุ อฺปฺสฺสฺสตุ สฺรีเร มํสฺโลหิตํ ๑ ยํ
ตํ ปฺริสฺถาเมน ปฺริสฺวีริเยน ปฺริสฺปรกฺกเมน ปตฺตพฺพํ น ตํ
อปาปฺณิตฺวา วีริยสฺส สณฺจานํ ภวิสฺสตีติ (๑) วุตฺตตฺตา อสฺลฺลีนตฺต-
ปฺหิตตฺตวจนฺน ปชานสฺมี อปฺปฏิวานิตฺตา (๒) อนิวตฺตนตา วุตฺตา ๑
ปกฺคหฺภูจฺวจนฺน ปน โกสชฺชทฺทจฺจวิมฺตํ สมนฺปวตฺตํ วีริยํ
วตฺตํ ๑

วีริยารมฺภเ ฉาณฺนติ วีรภาโว วีริยํ วีรานํ วา กมฺมํ
วิธินา วา นเยน อฺปาเยน อิริยิตพฺพํ ปวตฺตยิตพฺพนฺติ วีริยํ
ตเทตฺติ อฺสฺสาหลกฺขณํ สหชาตानํ ฌมฺมานํ อฺปตฺตมฺภนฺรสํ
อสฺสึทฺนภาวปจฺจุปฺภูจฺจานํ สํวิโค โยนิโส ปทฺหตีติ (๓) วจนโต
สํเวกปทฺภูจฺจานํ วีริยารมฺภวตฺตปทฺภูจฺจานํ วา ๑ สมนฺมา อารทฺธํ
สพฺพสมฺปตฺตึนํ มฺลํ โหตีติ ทฺภูจฺจพฺพํ ๑ วีริยสงฺขาโต อารมฺภโก
วีริยารมฺภโก ๑ อิมินา เสสฺสารมฺภเ ปฏิกฺกขิปตี ๑ อยํ หิ
อารมฺภสทฺโท กมฺเม อปตฺตยิ กิริยายํ วีริเย หีสายํ วิโกปเนติ
อนเณสฺสุ อตฺเตสฺสุ อาคโต ๑

ยงฺกิญฺจิทฺถํ ทุคฺคํ สมนฺโภติ สพฺพํ อารมฺภปจฺจยา
อารมฺภานํ นิโรเชน นตฺถิทฺถํ ทุคฺคสฺส สมนฺภโวติ (๔)

๑. อจฺ. ทฺก. ๒๐/๒๕๑/๖๔ ๑ ๒. ม. อปฺปฏิวานิตฺตา ๑
๓. อจฺ. จตฺตฺก. ๒๑/๑๑๓/๑๕๖ ๑ ๔. พุ. สฺ. ๒๕/๔๐๐/๔๓๘ ๑

*เล่มที่ 40 อุดฺตสนฺทสฺสนณณทฺทเทสวณฺณา หน้า 73

เอตฺถ หิ กมฺมํ อารมฺภโถติ อากตฺ ๑ อารมฺภติ จ วิปฺปฏิสําริ
จ โหตีติ (๑) เอตฺถ อําปตฺติ ๑ มหายนฺนา มหารมฺภาน เต
โหนตฺติ มหปฺผลาติ (๒) เอตฺถ ยฺยปฺสุสํปาณาทิกิริยา ๑ อารมฺภ
นิกฺขมถ ยฺยชช พุทฺธสํสเนติ (๓) เอตฺถ วิริยํ ๑ สมณํ โคตมํ
อฺภูทิสฺส ปาณํ อารมฺภนฺตีติ (๔) เอตฺถ หีสา ๑ พิชคามภฺตคาม-
สมารมฺภํ ปฏฺวิโรโต โหตีติ (๕) เอตฺถ ฉนทนภณฺชนาทิกํ วิโกปนํ ๑
อิธ ปน วิริยเมว อธิปฺเปตํ ๑ เตน วุตฺตํ วิริยสงฺขาโต
อารมฺภโถ วิริยารมฺภโถติ ๑ วิริยํ หิ อารภนกวเสน อารมฺภโถติ
วฺจจติ ๑ ตสฺมี วิริยารมฺภณณํ ๑ อสฺลลีนตฺตํ ปหิตตฺตํ
ปจฺนติ อสฺลลีนภานํ ปหิตภานาติ อตฺโถ ๑ ปฺริมปาโจเยว
สฺนุทโร ๑ เกจิ ปน สติชฺชมฺมวิจยวิริยปีติสมฺโพชฺฃณฺกานํ
สมตํ อสฺลลีนตฺตํ สติสมํชิปฺสสฺสทฺธิอฺเปกฺขสมฺโพชฺฃณฺกานํ
สมตํ ปหิตตฺตํ สตฺตณฺนํ สมฺโพชฺฃณฺกานํ สมตํ ปคฺคหฺภูโจติ
วณฺณยฺนติ ๑

วิริยารมฺภณณทฺทเทสวณฺณา ทิฏฺฐิตํ ๑

อุดฺตสนฺทสฺสนณณทฺทเทสวณฺณา

อิทานิ สมฺมาวายามสิทฺธิ มคฺคผลํ ปตฺเตน โลกहितตฺถํ
ชฺชมฺมเทสนา กาทพฺพาติ ทสฺเสตฺถํ ตทนนฺตรํ อุดฺตสนฺทสฺสเน
๑. อญฺ. ปญฺจก. ๒๒/๑๔๒/๑๘๕ ๑ ๒. อญฺ. จตฺตก. ๒๑/๓๕/๕๔ ๑
๓. สํ. ส. ๑๕/๖๑๗ ๑ ๔. ม. ม. ๑๓/๕๖/๔๗ ๑
๕. ม. ม. ๑๒/๓๓๓/๓๔๓ ๑

ขุททกนิกายกัจจกถา ปฏิสมภิทามคฺวณฺณา (สทฺธมฺมปกาสนี ๑) - หน้าที่ 74
*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 74

ณานํ อุทฺธิฏฺฐํ ฯ

ตตฺถ นานาธมฺมปฺปกาสนตาติ สทฺพสงฺขตาสงฺขตฺวาเสนา
นानาธมฺมานํ ปกาสนตา ทีปนตา เทสนตา ฯ

(๑)ปกาสนตาติ จ ปกาสนาเอว ฯ (๑)

อตฺตสนฺทสฺสเนติ นานาอตฺถานํ ปเรสํ สนฺทสฺสเน ฯ
ธมฺมา จ อตฺถา จ เต เอว ฯ

อตฺตสนฺทสฺสเนนาณฺุทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ทสฺสนวิสุทฺธิณานฺุทฺเทวณฺณา

อิทานิ ปเรสํ ธมฺมียา กถาย สนฺทสฺสเนตฺตสฺส ตสฺส
อริยปฺุคฺคตสฺส ยถาสภาวธมฺมเทสนาการณํ ทสฺสนวิสุทฺธิ ทสฺเสตฺถ
ตทนนฺุตรํ ทสฺสนวิสุทฺธิณานํ อุทฺธิฏฺฐํ ฯ

ตตฺถ สทฺพธมฺมานํ เอกสงฺกหตา นานตฺเตกตฺตปฺปฏิเวเชติ
สทฺเพสํ สงฺขตาสงฺขตธมฺมานํ เอกสงฺกहतาย จ กามจฺจนฺุทาทีนํ
นานตฺตสฺส จ เนกขมฺมาทีนํ เอกตฺตสฺส จ ปฺปฏิเวโห อภิสมโยติ
อตฺถโต ฯ โส ปน มคฺคปฺปลฺญา ผลปฺปลฺญา จ ฯ มคฺคปฺปลฺญา
สจฺจาภิสมยฺกฺขเณ สจฺจาภิสมยวเสนา ปฺปฏิวิชฺฌตฺติติ ปฺปฏิเวโห
ผลปฺปลฺญา ปฺปฏิวิทฺตฺตฺตา ปฺปฏิเวโห ฯ

เอกสงฺกหตาติ เอตฺถ ชาตฺตฺสงฺคโห สยฺชาตฺตฺสงฺคโห

๑. สี. เทสนตาติ จ ปกาสนตาเอว ฯ

*เล่มที่ 40 ทสฺสนวิสฺฐิธวณฺฑทเวณณา หน้า 75

กิริยาสงฺคโห คณนสงฺคโหติ จตฺตฺพิโธ สงฺคโห ฯ

ตตฺถ สพฺเพ ขตฺติยา อากจฺจนฺตฺ สพฺเพ พฺราหฺมณา
สพฺเพ เวสฺสา สพฺเพ สฺวทฺธา อากจฺจนฺตฺ ยา จาวุโส
วิสฺขา สมฺมาวาจา โย จ สมฺมากมฺมนฺโต โย จ สมฺมาอาชีโว
อิเม ฌมฺมา สีสฺกขนฺเช สงฺคหิตาติ อัยฺ ชาตีสฺกโห นาม ฯ

เอกชาตिका อากจฺจนฺตฺติ วุตฺตฺภูจฺานเน วियฺ หิ อิชฺ สพฺเพ
ชาตียา เอกสงฺคหิตา ฯ สพฺเพ โกสลกา อากจฺจนฺตฺ สพฺเพ
มาคธิกา สพฺเพ ภารุกจฺจนกา อากจฺจนฺตฺ โย จาวุโส วิสฺขา
สมฺมาวาจาโม ยา จ สมฺมาสติ โย จ สมฺมาสมาธิ อิเม
ฌมฺมา สมาธิกขนฺเช สงฺคหิตาติ (๑) อัยฺ สลฺยชาตีสฺกโห นาม ฯ

เอกภูจฺานเน ชาตีสมฺพนฺธา (๒) อากจฺจนฺตฺติ วุตฺตฺภูจฺานเน วिय
หิ อิชฺ สพฺเพ ชาตีสฺกจฺานเนน (๓) นินฺวตฺตฺโลกาเสน เอกสงฺคหิตา ฯ
สพฺเพ หตฺถาโรหา อากจฺจนฺตฺ สพฺเพ อสฺสาโรหา อากจฺจนฺตฺ
สพฺเพ รธิกา อากจฺจนฺตฺ ยา จาวุโส วิสฺขา สมฺมาทิฏฺฐิ
โย จ สมฺมาสงฺกปฺโป อิเม ฌมฺมา ปญฺญากขนฺเช สงฺคหิตาติ (๔)
อัยฺ กิริยาสงฺคโห นาม ฯ

สพฺเพเว หิ เต อตฺตโน กิริยากรณเนน เอกสงฺคหิตา ฯ
จกฺขายตฺนํ กตฺมํ ขนฺธคณฺนํ คจฺจนฺติ จกฺขายตฺนํ รูปกฺขนฺธคณฺนํ

๑. ม. ม. ๑๒/๕๐๘/๕๕๐ ฯ ๒. ม. ชาตา สิวทฺตฺมา ฯ

๓. ม. ชาตีสฺกจฺานเนน ฯ ๔. ม. ม. ๑๒/๕๐๘/๕๕๐ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 76

คจฺจติ ฯ หลฺจิจิ จกฺขายตฺนํ รูปกฺขนฺนคณฺนํ คจฺจติ เตน วต
เร วตฺตพฺเพ จกฺขายตฺนํ รูปกฺขนฺนเชน สงฺคหิตนฺติ อัย คณน-
สงฺคโห นาม ฯ

อยมิธ อธิปฺเปโต ฯ ตถฺฐาทีสุ ทฺวาทสฺสุ อากาเรสุ (๑)
วิสุํ วิสุํ เอเกน สงฺคโห คณนปริจฺเจโท เอเตสนฺติ เอกสงฺคหา
เอกสงฺคหानํ ภาโว เอกสงฺคหตา ฯ

ทสฺสนวิสุทฺธิณณฺติ มคฺคผลณณฺ ทสฺสนํ ทสฺสนเมว
วิสุทฺธิ ทสฺสนวิสุทฺธิ ทสฺสนวิสุทฺธิ เอว ณณํ ทสฺสนวิสุทฺธิ-
ณณํ ฯ มคฺคณณํ วิสุซฺมตีติ ทสฺสนวิสุทฺธิ ผลณณํ
วิสุทฺธตฺตา ทสฺสนวิสุทฺธิ ฯ

ทสฺสนวิสุทฺธิณณฺทฺเทสวณฺณา นิฏฺจिता ฯ

ขนฺติณณฺทฺเทสวณฺณา

อิทานิ ทสฺสนวิสุทฺธิสาธกานิ วิปฺสฺสนาณณานิ ทฺวิธา
ทสฺเสตฺถุ ตทนนฺตรํ ขนฺติณณฺปริโยคาหณณณานิ อฺทฺทฺธิญฺจานิ ฯ

ตตฺถ วิทิตตฺตา ปณฺณวาทิ รูปกฺขนฺนธาทีนํ อนิจฺจาทีโต
วิทิตตฺตา ปวตฺตา ปณฺณวาทิ ฯ

ขนฺติ ณณณฺติ วิทิตเมว ขมตีติ ขนฺติ ขนฺติเอว
ณณณํ ขนฺติณณณํ ฯ เอเตน อธิวาสนขนฺตี ปฏิกฺขิปปติ ฯ เอตํ

๑. อภ. ก. ๓๓/๑๑๒๘/๓๖๓ ฯ

*เล่มที่ 40 ปเทสวิหารณานุกฺเทศวณฺณา หน้า 77

กลาปสมมสนาทิวเสน ปวตฺตํ ตฺรณวิปฺสฺสนาณานิ ฯ

ขนฺติณานุกเทศวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปฺริโยคาหณณานุกเทศวณฺณา

มุฏฺฐตฺตา ปฺลยฺลาติ รุกฺขขนฺธาทีนํ อนิจฺจาทิวเสน

ณานผสฺเสน มุฏฺฐตฺตา ปวตฺตา ปฺลยฺวา ฯ

ปฺริโยคาหณณ ณานนฺติ มุฏฺฐเมว ปฺริโยคาหติ ปฺริสตีติ

ปฺริโยคาหณฺณิ ณานิ ฯ คาการิ รสฺสํ กตฺวาปี ปฺจฺนฺติ ฯ เอตํ

ภฺงฺกานุปฺสฺสนาทิวเสน ปวตฺตํ ติกฺขวิปฺสฺสนาณานิ ฯ เกจิ ปน

วิปฺสฺสนาณานเมว สทฺธาวาหิสฺส ขนฺติณานิ ปฺลยฺวาหิสฺส

ปฺริโยคาหณณานนฺติ วทฺนฺติ ฯ เอวํ สนฺเต เอตานิ เทว

ณานานิ เอกสฺส น สมฺภวณฺติ ตทสมฺภเว เอกสฺส สวากสฺส

สฺตฺตสฺสฺสฺสฺส สวากสาธาณณานานิ น สมฺภวณฺติ ตสฺมา ตํ

น ยฺยชฺชติ ฯ

ปฺริโยคาหณณานุกเทศวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปเทสวิหารณานุกเทศวณฺณา

อิทานิ ยสฺมา ปุณฺณชฺชนา เสกฺขา จ วิปฺสฺสนูปฺเค

ขนฺธาทโย ฐมฺเม สกฺเถ เอว สมฺมสนฺติ น เตสํ เอกเทสํ ตสฺมา

เตสํ ปเทสวิหาโร น ลพฺภติ อรหโตเยว ยถารูจิ ปเทสวิหาโร

*เล่มที่ 40 มหาวคัคควณณา หน้า 78

ลพทตติ ทสฺสนวิสฺฐุธิสาคานิ ฉาณานิ วคฺวา ตทนนฺตรํ

อรหโต ทสฺสนวิสฺฐุธิสิทฺธํ ปเทสวิหารณานิ อุกฺกัฏฺฐํ ฯ

ตตฺถ สโมทหนฺนํ ปญฺญาติ ขนฺธาทีนํ เอกเทสสฺส เวทนา-
ธมฺมสฺส สโมทหนฺนํปญฺญา สมฺปิณฺฑทปญฺญา ราสีกรณปญฺญา ฯ
สโมธานํ ปญฺญาติปิ ปาโจ โสเยว อตฺถโถ ฯ

ปเทสวิหาร ฌาณนฺติ ขนฺธาทีนํ ปเทเสน เอกเทเสน
อวยเวน วิหาโร ปเทสวิหาโร ตสฺมี ปเทสวิหาร ฌาณํ ฯ
ตตฺถ ปเทโส นาม ขนฺธปเทโส อายตนาตฺถสจฺจอินฺทฺริย-
ปจฺจยาการสตีปฏฺจานณานามรูปธมฺมปเทโสตี นานาวิโร ฯ เอวํ
นानาวิโร เจส เวทนา เอวํ กถํ

ปญฺจนํ ขนฺธานํ เวทนาทฺทขนฺธวเสน ขนฺธกเทโส
ทฺวาทสนนํ อายตนาณํ เวทनावเสน ธมฺมาตเนกเทโส
อฏฺฐารสนนํ ธาตฺตุนํ เวทनावเสน ธมฺมธาตฺถกเทโส
จตฺตุนํ สจฺจานํ เวทनावเสน ทฺกขสจฺจกเทโส
พาวิสตฺธิยา อินฺทฺริยานํ ปญฺจเวทนิทฺทริยวเสน อินฺทฺริเยก-
เทโส

ทฺวาทสนนํ ปฏฺิจสมฺปปาทงฺคานํ ผสฺสปจฺจยา เวทนา-
วเสน ปจฺจยาการกเทโส

จตฺตุนํ สตีปฏฺจานานํ เวทนานุปสฺสนาวเสน สตี-
ปฏฺจานนํกเทโส

*เล่มที่ 40 สลฺยวาวินฺญณณทฺทสวณณณา หน้า 79

จตุณฺนํ ฌานานํ สุขอุเปกฺขาวเสน ฌานกเทโส
นามรฺอุปานํ เวทนาเวเสน นามรฺูปกเทโส
กฺุสลาทีนํ สพฺพธมฺมานํ เวทนาเวเสน ธมฺเมกเทโสติ
เอวํ เวทนา เอว ฆนฺธาทีนํ ปเทโส ตสฺสา เวทนายเอว
ปจฺจเวกฺขณเวเสน ปเทสวิทาโร ฯ

ปเทสวิทารณณทฺทสวณณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สลฺยวาวินฺญณณทฺทสวณณณา

อิทานิ ยสฺมา สมาริภาวนามยณณาทินิ ภาเวนฺตา
ปฺลฺกฺชชฺชา เสกฺขา จ เต เต ภาเวตพฺพภาวนาธมฺเม อธิปฺตี
เชฏฺฐเก กตฺวา เตน เตน ปหาตพฺเพ ตปฺปจฺจนีเก นานา-
สภาเว ธมฺเม อนเภาทีนเว อาทีนวโต ปจฺจเวกฺขิตฺวา ตสฺส
ตสฺส ภาวนาธมฺมสฺส วเสน จิตฺตํ ปตฺติฏฺฐเปตฺวา เต เต
ปจฺจนีกธมฺเม ปชฺชนฺติ ปชฺชนฺตา จ วิปฺสฺสนากาเล สพฺพ-
สงฺขารे สฺลฺยโต ทิสฺวา ปจฺจฺจา สมฺมจฺเจเทน ปชฺชนฺติ ตถา
ปชฺชนฺตา จ เอกาภิสมยเวเสน สจฺจจฺานิ ปฏฺฐิวิชฺฌนฺตา ปชฺชนฺติ
ยถาวุตฺเตเหว อากาเรหิ สพฺเพปิ อริยา ยถาโยคํ ปฏฺฐิปชฺชนฺติ
ตสฺมา ปเทสวิทารณณานนฺตรํ สลฺยวาวินฺญณณาทินิ จ
ณณณานิ ยถากุกเมน อุทฺททิฏฺฐจฺานิ ฯ

ตตฺถ อธิปตฺตตฺตา ปณฺณวาทิ เนกฺขมฺมาทีนํ อธิปตฺติภาเวน

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้ 80

เนกขมมาทีนึ อธิกาณึ กตฺวา ตทธิกาเวน ปวตฺตา ปณฺณาติ
อตุโถ ๑

สณฺญาวิวญฺญู ณาณนฺติ สณฺญา ย วิวญฺญนํ ปราวตฺตณํ
ปรมฺมุขภาโวติ (๑) สณฺญาวิวญฺญู ยาย สณฺญา เต เต ภาวนา-
ธมฺเม อธิปตี กโรติ ตาย สณฺญา เหตุญฺตาย กรณญฺตาย
วา ตโต ตโต กามจฺจนฺทาทีโต วิวญฺญนณาณนฺติ วุตฺตํ
โหติ ๑ เอตฺโต วิวญฺญูติ อวตฺเตปี ยโต วิวญฺญูติ ตโตเอว
วิวญฺญูติ คยฺหติ ยถา วิวญฺญนานุสฺสนาย ๑ สว ปน สณฺญา
สณฺชานนลกฺขณา ตเทเวตฺนติ ปฺน สณฺชานนปจฺจยนิมิตฺต-
กรณฺรสา ทารุอาทีสุ ตจฺจกาทโย วีย ยถา คหิตฺนนิมิตฺตวเสน
อภินิเวสกรณปจฺจปฺญจานา หตฺถิทสฺสกอนฺธา วีย อารมฺมณ
อโนคาพฺหุตฺติตาย อจิรญฺจานปจฺจปฺญจานา วา วิหฺช วีย
ยถา อุปฺญจิตฺตวิสยปทฺญจานา ตินฺปฺริสเกสุ มิคโปตฺกานํ ปฺริสชาติ
อุปฺปนฺนสณฺญา วีย ๑

สณฺญาวิวญฺญูณาณฺฑเทสวณฺณา นิญฺจิตฺตา ๑

เจโตวิวญฺญูณาณฺฑเทสวณฺณา

นानตฺเต ปณฺณาติ นานาสภาเว ภาเวตพฺพโต อณฺญ-
สภาเว กามจฺจนฺทาทีเก อาทีนวทสฺสเนน ปวตฺตา ปณฺญา ๑
นานตฺเตติ จ นิमितฺตตฺถे ญมฺมวจฺนํ ๑ นานตฺตปฺหานํ

*เล่มที่ 40 จิตตวิภูฏญาณุทเทสวณณา หน้า 81

วา นานตฺตํ นานตฺตปฺหानนินิตฺตํ นานตฺตปฺหานเหตุ
เนกขมฺมาทีสุ ปญฺญาติ อธิปฺปาโย ฯ

เจโตวิภูฏเณ ญาณนฺติ เจตโส กามจฺจนฺทาทีโต วิภูฏนํ
เนกขมฺมาทีสุ ญาณํ ฯ

เจโตติ เจตถ เจตนา อธิปฺเปตา ฯ สา เจตนาภาว-
ลกฺขณา อภิสนฺทผลลกฺขณา วา อายุหนรสา สํวิทหนปจฺจุ-
ปฏฺจานา สกฺิจจปรกฺิจจสาธกา เขฏฺฐสฺติสฺสมหาเวทฺสมเกอาทโย
วีย ฯ อจฺจายิกกมฺมานุสฺสรณาทีสุ ปนายํ สมปฺยุดฺตานํ
อุสฺสาหนภาวเน ปากฺฎา โหติ ฯ

เจโตวิภูฏญาณุทเทสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

จิตตวิภูฏญาณุทเทสวณณา

อธิฏฺฐาเน ปญฺญาติ เนกขมฺมาทิวเสน จิตฺตสฺส ปติฏฺฐาเน
ปญฺญา ฯ

จิตตวิภูฏเณ ญาณนฺติ กามจฺจนฺทาทีปฺหानวเสน จิตฺตสฺส
วิภูฏเณ ญาณํ ฯ จิตฺตํ เจตถ วิชานนลกฺขณํ ปุพฺพกมฺมรลํ
สนฺธานปจฺจุปฏฺจानํ นามรูปปทฺฏฺจानํ ฯ

จิตตวิภูฏญาณุทเทสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ฅาณว้าวฏฺฏณณทฺทสวณณณา

สฺลยเต ปรยฺวาทิ อตฺตตฺตนิยสฺลยตย อนตฺตานตฺตนิเย
ปรตฺตา อนตฺตานุปรสฺสนา ปรยฺวา ฯ

ฅาณว้าวฏฺฏ ฅาณนฺติ ฅาณเมว อภินิเวสโต ว้าวฏฺฏตีติ
ว้าวฏฺฏโฏ ตํ ฅาณว้าวฏฺฏทฺตํ ฅาณํ ฯ

ฅาณว้าวฏฺฏณณทฺทสวณณณา นิฏฺฐิตา ฯ

วิโมกฺขว้าวฏฺฏณณทฺทสวณณณา

ไวสฺสเค ปรยฺวาทิ เอตฺถ ไวสฺสชฺชตีติ ไวสฺสโค
กามจฺจนฺทาทีนํ ไวสฺสโค เนกขมฺมาทิมฺหิ ปรยฺวา ฯ

วิโมกฺขว้าวฏฺฏ ฅาณนฺติ กามจฺจนฺทาทีเกหิ วิมุจฺจตีติ
วิโมกฺโข วิโมกฺโข เอว ว้าวฏฺฏโฏ วิโมกฺขว้าวฏฺฏโฏ โส เอว ฅาณํ ฯ

วิโมกฺขว้าวฏฺฏณณทฺทสวณณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สจฺจว้าวฏฺฏณณทฺทสวณณณา

ตถฺฐเร ปรยฺวาทิ เอเกกสฺส สจฺจสฺส จตฺตพฺพิเช จตฺตพฺพิเช
อวิปริตฺสกาเว กิจฺจวเสน อสมฺโมหโต ปรตฺตา ปรยฺวา ฯ

สจฺจว้าวฏฺฏ ฅาณนฺติ จตฺตสฺส สจฺจเจสฺส อภโตวฏฺฏจฺจาน-
วเสน ว้าวฏฺฏตีติ สจฺจว้าวฏฺฏโฏ โส เอว ฅาณํ ฯ เอกเมว ฅาณํ
อธิปฺตีกตฺตมฺมวเสน สลยว้าวฏฺฏโฏติ ปหาตพฺพทฺตมฺมวเสน เจโต-

*เล่มที่ 40 อิทฺธิวิธณานุทฺทสวณฺณา หน้า 83

วิภูโฏติ จิตฺตปติภูจฺจาปนวเสน จิตฺตวิภูโฏติ ปจฺจนิกปหาน-
วเสน วิโมกฺขวิภูโฏติ เอวํ จตฺธา วุตฺตํ ๑ อนตฺตานุปฺสฺสนาว
สุลฺลตการวเสน ฌานวิภูญฺเฐ ฌานนฺติ วุตฺตา มคฺคฌานเมว
เหญฺจา มคฺเค ฌานนฺติ จ อานนฺตริกสมาริหมิ ฌานนฺติ
จ ทฺวิธา วุตฺตํ (๑) วิภูญฺณการวเสน สจฺจวิภูญฺเฐ ฌานนฺติ
วุตฺตํ ๑

สจฺจวิภูญฺณานุทฺทสวณฺณา นิภูจฺิตา ๑

อิทฺธิวิธณานุทฺทสวณฺณา

อิทานิ ตสฺส สจฺจวิภูญฺณานวเสน ปวตฺตสฺส อาสวานํ
ขเย ฌานสฺส วเสน ปวตฺตานิ กมโต ฉ อภินฺนญาณานิ
อุทฺทิกฺขานิ ๑ ตตฺถาปิ โลกปากฺกานุกาวตฺตา อติวิมฺหาปนฺนติ
ปจฺมํ อิทฺธิวิธณํ อุทฺทิกฺขํ เจโตปริยฌานสฺส วิสยโต
ทิพฺพโสตถานํ โอปาริกวิสยนฺติ ทฺติยํ ทิพฺพโสตถานํ อุทฺทิกฺขํ
สุขุมวิสยตฺตา ตติยํ เจโตปริยฌานํ อุทฺทิกฺขํ ๑ ตีสุ วิชฺชาสุ
ปฺพุเพนิวาสจฺจาทกาคีตตมวิโนทกตฺตา ปจฺมํ ปฺพุเพนิวาสา-
นุสฺสตีถานํ อุทฺทิกฺขํ ปจฺจุปฺปนฺนนานาคตตมวิโนทกตฺตา ทฺติยํ
ทิพฺพจกฺขุถานํ อุทฺทิกฺขํ สพฺพตมสมฺมุจฺเจทกตฺตา ตติยํ อาสวานํ
ขเย ฌานํ อุทฺทิกฺขํ ๑

๑. สี. วุตฺตมฺปี ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 84

ตตฺถ กายมปีติ รูปกายมปี ๑

จิตฺตมปีติ ปาทกชฺฌานจิตฺตมปี ๑

เอกวตฺถานตาติ ปริกมฺมจิตฺเตน เอกโต จปนตาย จ

ทิสฺสमानกาเยน อทิสฺสमानกาเยน วา คนฺตุกามกาเถ ยถา-
โยคํ กายสฺสปี จิตฺตสฺสปี มิสฺสีกรณตาย จาติ วุตฺตํ โหติ ๑

กาโยติ เจตฺถ สรีริ ๑ สรีริ หิ อสฺสจิสฺสจยโต กุจฺฉิตานํ
เกสาทินฺนญเจว จกฺขุโรคาทินํ โรคสฺตานญจ อายญฺจโต กาโยติ
วฺจฺจติ ๑

สุขสฺสญฺญจ ลหุสฺสญฺญจจาติ เอตฺถ จตฺตถชฺฌานสมฺปยุตฺตํ
เอกํเยว สญฺญํ อาการนानตฺตโต ทฺวิธา กตฺวา สมฺมจฺจยตฺถ
จสทฺโท ยุตฺโต(๑) ๑ จตฺตถชฺฌานสฺมี หิ อฺเปกฺขา สนฺตฺ(๒) สฺขนฺติ
วฺตฺตา ตํสมฺปยุตฺตา สญฺญา สุขสฺสญฺญา ๑ สาเยว นีวรณฺเห
เจว วิตกฺกาทิจฺจนิเกหิ จ วิมฺตฺตตฺตา ลหุสฺสญฺญา ๑

อธิญฺจานวเสนาคิ อธิกํ กตฺวา จานวเสน ปวิสฺนวเสนาคิ
อธิปฺปาโย ๑ อธิญฺจานวเสน จาติ จสทฺโท สมฺพนฺธิตฺตพฺโพ ๑
เอตฺตาวตา สพฺพปฺปการสฺส อิทฺธิวิธสฺส ยถาโยคํ การณํ
วฺตฺตํ ๑

อิชฺฉนญฺเจ ปญฺญาติ อิชฺฉนสฺภาเว ปญฺญา ๑

อิทฺธิวิธํ ฌาณนฺติ อิชฺฉนญฺเจน อิทฺธิ นิปฺพตฺติอตุเถน

๑. ม. ปยุตฺโต ๑ ๒. ม. สนฺตตฺตา ๑

*เล่มที่ 40 โสตราวุธวิธานุทเทสวณณา หน้า 85

ปฏิลาภุเจน จาติ วุตฺตํ โหติ ฯ ยํ หิ นิปฺพชฺชติ ปฏิ-
ลพฺภต จ ตํ อิชฺฌตีติ วุจฺจติ ฯ ยถาห กามํ กามยมาณสฺส
ตสฺส เจตํ สมิชฺฌตีติ ฯ (๑) ตถา เนกขมฺมํ อิชฺฌตีติ อิทฺธิ
ปฏิหฺรตีติ ปาฏิหาริยํ อรหฺตตมคฺโค อิชฺฌตีติ อิทฺธิ ปฏิหฺรตีติ
ปาฏิหาริยนฺติ ฯ (๒) อปโร นโย อิชฺฌณฺณุเจน อิทฺธิ อุपा-
ยสมฺปทาเยตํ อธิวณฺํ ฯ อุปายสมฺปทา หิ อิชฺฌติ อธิปฺเปต-
ผลปฺปสวณฺโต ฯ ยถาห อโย โข จิตฺโต คหปติ สีลวา
กฺลฺยาณชฺมโม สเจ ปณฺิหิสุสฺสตี อนาคตมทฺธานํ ราชา อสฺลํ
จกฺกวตฺตีติ ฯ อิชฺฌิสฺสตีติ หิ สีลวฺโต เจโตปณฺิธิ วิสุทฺตตฺตาติ ฯ (๓)
อปโร นโย เอตาย สตฺตา อิชฺฌณฺตีติ อิทฺธิ ฯ

อิชฺฌณฺตีติ อิทฺธา วุทฺธา อุกกํสคฺตา โหนฺตีติ วุตฺตํ
โหติ ฯ อิทฺธิ เอว วิธํ อิทฺธิวิธํ อิทฺธิโกฏฺฐาโส อิทฺธิวิกปฺโปติ
อตุโถ ฯ ตํ อิทฺธิวิธํ ญาณฺนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ

อิทฺธิวิธญาณุทเทสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

โสตราวุธวิธานุทเทสวณณา

วิตกฺกวิปฺฟารวเสนาติ ทิพฺพโสตราวุธอุปฺปาทนฺตํ ปริกมฺม-
กรณกาเล สทฺทฺทนิมิตฺเตสุ อตฺตโน วิตกฺกวิปฺฟารวเสน วิตกฺกเวค-
วเสน ฯ

๑. พุ. สฺ. ๒๕/๔๐๘/๔๘๔ ฯ ๒. พุ. ปฏิ. ๓๑/๓๒๒/๖๑๕ ฯ

๓. สฺ. สฟา. ๑๘/๕๘๔/๓๓๓ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวศุควณณา หน้า 86

วิตุกโกติ เจตถ วิตุกเกตีติ วิตุกโก วิตุกกนั วา วิตุกโก
โอहनนุติ(๑) วุตตัม โหติ ฯ สุวयी อารมมณเ จิตตสฺส อภินิโรปน-
ลกฺขโณ อาहनนปริยาहनนโรโส ฯ ตถา หิ เตน โยคาวจโร
อารมมณั วิตุกกาหตัม วิตุกกปริยาหตัม กโรตีติ วุจฺจติ ฯ
อารมมณเ จิตตสฺส อานยนปจฺจุปฺภูจฺจาโน ตชฺชาสมนฺนาหารเณ
ปน อินฺทริเยน จ ปริกฺขิตฺเต วิสเย อนนฺตฺราเยน อุปฺปชฺชนโต
อาปาถคตวิสยปทฺฐจฺจาโนติ วุจฺจติ ฯ

นानตฺเตกตฺตสทฺทนิमितฺตานนฺติ นานาสภาวานั เอก-
สภวานนฺจ สทฺทนิमितฺตานัน ฯ สทฺทาเอว เจตถ วิตุกฺกุปฺปตฺติ-
การณตฺตา สงฺขารนิमितฺตตฺตา จ นิมิตฺตานัน ฯ เภริสทฺทาที-
วเสน เอกกฺขณิภูตฺตา อนเกา วา สทฺทา นานาทีสาสุ วา
สทฺทา นานาสตฺตานัน วา สทฺทา นานตฺตสทฺทา เอกทีสาย
สทฺทา เอกสตฺตสฺส วา สทฺทา เภริสทฺทาทีวเสน เอกก-
สทฺทา วา เอกตฺตสทฺทา ฯ

สทฺโทติ เจตถ สปฺปตฺตีติ สทฺโท กถียตีติ อตุโถ ฯ
ปริโยคาหณเ ปญฺญาติ ปวิสนปญฺญา ปชานนปญฺญาติ
อตุโถ ฯ

โสตฺธาตฺวีสทฺทริธาณนฺติ สวณฺญเณ นิชฺชีวณฺญเณ จ
โสตฺธาตฺว โสตฺธาตฺวกิจฺจกรณวเสน จ โสตฺธาตฺว วียาตีปี โสตฺธาตฺว
๑. ม. อุहनนุติ ฯ

*เล่มที่ 40 เจโตปริยญาณุทเทสวณณา หน้า 87

ปริสุทฺตคฺคา นิรุปกฺกิลเสตคฺคา วิสุทฺธิ โสตธาตฺว เอว วิสุทฺธิ โสต-
ธาตฺวิสุทฺธิ โสตธาตฺวิสุทฺธิ เอว ฌานํ โสตธาตฺวิสุทฺธิฌานํ ฯ
โสตธาตฺวิสุทฺธิฌานุทเทสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

เจโตปริยญาณุทเทสวณณา

ติณฺณ(๑) จิตฺตานนฺติ โสมนสฺสสทฺทคฺคา โทมนสฺสสทฺทคฺคา อฺเปกฺขา-
สทฺทคฺคา ติณฺณนฺนํ จิตฺตานํ

วิปฺสวเรตฺตติ วิปฺสวภาเวน เวเคนาติ อตุโถ ฯ เหตุอตุเถ
นิสฺสกฺกวจนํ เจโตปริยญาณุทเทสวณณา ปริกมฺมกรณกาเถ ปเรสํ
ติณฺณนฺนํ จิตฺตานํ วิปฺสวเรตฺตนา ฯ

อินฺทฺริยานํ ปสาทวเสนาติ จกฺขาทีนํ ฌนฺนํ อินฺทฺริยานํ
ปสาทวเสน อินฺทฺริยานํ ปตฺติฏฺฐิจิตฺกาสา เจตฺถ ผลุปรจาเรน
อินฺทฺริยานนฺติ วุตฺตนา ยถา วิปฺปสนฺนานิ โข เต อวฺสุโส
อินฺทฺริยานิ ปริสุทฺโธ นวิณฺโณ ปรีโยทาติติ ฯ (๒) อินฺทฺริย-
ปตฺติฏฺฐิจิตฺกาสสุปี ททฺชวตฺถุ เอว อธิ อธิปฺเปตฺติ ฯ

ปสาทวเสนาติ จ อนาวิทภาวเสน ฯ ปสาทปฺปสาท-
วเสนาติ วตฺตพฺเพ อปฺปสาทสทฺทสฺส โลโป กโตติ เวทิตพฺพํ ฯ
อถวา อิทมปฺปสนฺนนฺติ คหณสฺส ปสาทํ อเปกฺขิตฺวาเอว
สมภวโต ปสาทวเสนาติ วจเนเนว อปฺปสาโทปี วุตฺโตว
๑. ม.ติณฺณนฺนํ ๒. วิ. มหา. ๔/๑๑/๑๔ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 88

โหตีติ เวทิตพฺพํ ฯ

นानตฺเตกตฺตวิญฺญาณจริยา ปรีโยคาหณฺณ ปญฺญาติ ยถา-
สมภวํ นานาสภาวเอกสภาวเอกุนนวุตฺติวิญฺญาณปฺปวตฺติวิชานน-
ปญฺญา ฯ เอตฺถ อสมานิตฺตสฺส วิญฺญาณจริยา นานตฺตา
สมานิตฺตสฺส วิญฺญาณจริยา เอกตฺตา ฯ สราคาทิจิตฺตํ วา
นानตฺตํ วีตฺรคาทิจิตฺตํ เอตฺตํ ฯ

เจโตปรียญาณนฺติ เอตฺถ ปรียาตีติ ปรียํ ปรีจฺฉินฺทตีติ
อตุโถ ฯ เจตโส ปรียํ เจโตปรียํ เจโตปรียญฺจ ตํ ญาณญฺจาติ
เจโตปรียญาณํ ฯ วิปฺพารตฺตาตีปปี ปาโโจ วิปฺพารตฺตายาติ อตุโถ ฯ

เจโตปรียญาณุทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปฺพเพนิวาसानุสฺสตีตฺถาณุทฺเทสวณฺณา

ปจฺจยปฺปวตฺตानํ ฌมฺมานนฺติ ปฏิจฺจสมุปฺปาทวเสน ปจฺจยโต
ปวตฺตानํ ปจฺจยูปฺปนฺนฌมฺมานํ ฯ

นานตฺเตกตฺตกมฺมวิปฺพารวเสนานฺติ เอตฺถ อกฺุสลํ กมฺมํ
นานตฺตํ กฺุสลํ กมฺมํ เอกตฺตํ ฯ กามาวจฺริ วา กมฺมํ นานตฺตํ
ฐปาวจฺรารูปาวจฺริ กมฺมํ เอกตฺตํ ฯ นานตฺเตกตฺตกมฺมวิปฺพารวเสน
ปจฺจยปวตฺตानํ ฌมฺมานํ ปรีโยคาหณฺณ ปญฺญาติ สมฺพนฺนุโธ ฯ

ปฺพเพนิวาसानุสฺสตีตฺถาณนฺติ ปฺพเพ อตีตฺชาตีสุ นินฺวุตฺถ-
ขนฺธา ปฺพเพนิวาโส ฯ

*เล่มที่ 40 ทิพฺพจกฺขุณฺณทฺทสวณฺณนา หน้า 89

นิวุตฺถาติ อชฺฌาวุตฺถา อนุญฺตา อตฺตโน สนฺตฺตาน
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุทฺธา ฯ ปุพฺเพ อตีตชาตีสุ นิวุตฺถมฺมา วา
ปุพฺเพนิวาโส ฯ

นิวุตฺถาติ โคจรนิวาเสน นิวุตฺถา อตฺตโน วิญฺญาณน
วิญฺญาตา ปริจฺจินฺนา ปรวิญฺญาณวิญฺญาตาปี วา ฯ
ฉินฺนวฏฺฏมกานุสฺสรณาทีสุ เต พุทฺธานํเยว ลพฺภนฺติ ฯ

ปุพฺเพนิวาसानุสฺสตีติ ยาย สติยา ปุพฺเพนิวาถํ อนุสฺสรตี
สา ปุพฺเพนิวาसानุสฺสตี ฯ

ฌาณนฺติ ตาย สติยา สมฺปยุตฺถํ ฌาณํ ฯ

ปุพฺเพนิวาसानุสฺสตีฌาณฺทฺทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ทิพฺพจกฺขุณฺณทฺทสวณฺณนา

โอภาสวเสนาติ ทิพฺเพน จกฺขุณา รูปทสฺสนคฺถํ ปสฺสาริตสฺส-
เตโฆกสิณโธทาทกสิณอาโลกกสิณานํ อณฺยตรสฺส จตฺตถชฺฌานา-
รณฺมณฺสส กสิโณภาสสฺส วเสน ฯ

นानตฺเตกตฺตรูปนิมิตฺตฺตานนฺติ นานาสตฺตฺตานํ รูปานิ
นानตฺตกาຍํ อุปฺปนฺนํ วา สตฺตฺตานํ รูปานิ นานาทิสาสฺ
วา รูปานิ อสมฺมิสฺसानิ วา รูปานิ นานตฺตรูปานิ
เอกตฺตสฺส รูปานิ เอกตฺตกาຍํ อุปฺปนฺนสฺส วา รูปานิ
เอกทิสายํ วา รูปานิ นานาทิสาทินํ สมฺมิสฺสีฏฺฐานิ วา

รูปานี เอกตฺตรูปานี ฯ

รูปนฺติ เจตฺถ วนฺณายตนเมว ฯ ตํ หิ รูปยตีติ รูปี
วนฺณวีกาโร อาปชฺชมานันฺ หทยงฺกตภาวํ ปกาสตีติ อตุโถ ฯ

รูปเมว รูปนินิมิตฺตํ ฯ เตสํ นานตฺเตกตฺตรูปนินิมิตฺตानันฺ ฯ

ทสฺสนภูเจ ปณฺญาติ ทสฺสนภาเว ปณฺญา ฯ

ทิพฺพจกฺขุญาณนฺติ ทิพฺพสทิสตฺตา ทิพฺพํ ฯ เทวานันฺ หิ
สุจริตกมฺมนิพฺพตฺตํ ปิตฺตเสมฺหรุหิราทีหิ อปฺลิพฺพุทฺธํ อฺปกฺกิเลส-
วิมฺุตตตาย ทูเรปฺปี อารมฺมณสมฺปฏฺิจจนสมตฺถํ ทิพฺพํ ปสาท-
จกฺขุ โหติ ฯ อิถยจําปี วีริยภาวนาพฺลนินิพฺพตฺตํ ญาณจกฺขุ
ตาทิสเมวติ ทิพฺพสทิสตฺตา ทิพฺพํ ทิพฺพวิหารวเสน ปฏฺิจทฺชตฺตา
อตฺตนา ทิพฺพวิหารสนฺนินิสฺสิตตฺตาปี ทิพฺพํ อาโลกปริกฺกเหน
มหาชฺชติกตฺตาปี ทิพฺพํ ตโรกฺุทฺทาทิกตฺตรูปทสฺสเนน(๑) มหาคติ-
กตฺตาปี ทิพฺพํ ฯ ตํ สพฺพํ สทฺทสตฺถานุสาเรน เวทิตพฺพํ ฯ
ทสฺสนภูเจณ จกฺขุ จกฺขุภิกฺจกรเณณ จกฺขุมิวาตีปี จกฺขุ ทิพฺพณฺจ
ตํ จกฺขุ จาติ ทิพฺพจกฺขุ ทิพฺพจกฺขุ จ ตํ ญาณญจําติ
ทิพฺพจกฺขุญาณันฺ ฯ

ทิพฺพจกฺขุญาณุทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. ตโรกฺุทฺทาทิกตฺตรูปทสฺสเนน ฯ

อาสาภฺยณณาทุเทสวณณา

จตุสฏฺฐิยา อากาเรหีติ อฏฺฐสฺ มคฺคผลเสฺ เอเกกสฺมี
อฏฺฐนฺนํ อฏฺฐนฺนํ อินฺทฺริยานํ วเสน จตุสฏฺฐิยา อากาเรหี ฯ
ติณฺณนฺนํ อินฺทฺริยานนฺติ อนณฺญาตณฺณสฺสามิตินฺทฺริยํ
อนณฺณินฺทฺริยํ อนณฺญาตาวิณฺทฺริยนฺติ อิมสฺ ติณฺณนฺนํ อินฺทฺริยานํ ฯ
วสีภาวตา ปณฺญาติ วสีภาวตาย ปวตฺตา ปณฺญา
อรหตฺตผล อฏฺฐนฺนํ อินฺทฺริยานํ วเสน อฏฺฐหี อากาเรหี
อนณฺญาตาวิณฺทฺริยสฺส วสีภาวตาย อรหตฺตมคฺคกฺขณ อภาเวปี
การณฺสีทฺธิวเสน ตทตฺถสาธนตาย วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพ์ ฯ
อาสาวันํ ขย ณาณฺนติ อตฺตนา วชฺฌานํ อาสวานํ
ขยกริ อรหตฺตมคฺคณณํ ฯ

อาสาภฺยณณาทุเทสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ทุกฺขสมุทฺยนิโรธมคฺคณณาทุเทสวณณา

อิทานิ อาสวานํ ขยณณสงฺขาตอรหตฺตมคฺคณณสม-
พนฺนเรณ จตฺตุนนฺมปี มคฺคณณานํ เอเกกสฺส มคฺคณณสฺส
เอกาภิสสมยตฺ ทุสฺเสตฺถุ ปรีณณญฺเจ ปณฺญาติอาทีนํ จตฺตาริ
ณณานํ อุกฺกฏฺฐานํ ฯ ตตฺถาปี โอปาริกตฺตา สพฺพสตฺต-
สาธารณตฺตา จ สุวิณฺณเยยฺยนฺติ ทุกฺขสจฺจํ ปจฺมํ วุตฺตํ ตสฺเสว
เหตุทสฺสนตฺถิ ตทนฺนตฺริ สมุทฺยสจฺจํ เหตุนิโรธา ผลนิโรชฺติ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 92

ฉาปนตุถิ ตทนนตุริ นิโรธสจจิ ตททธิคมุปายทสสนตุถิ อนตุเต (๑)

มคคสจจิ ๑ ภวสุขสุสาททธิตานิ วา สตุตานิ สัเวคชนนตุถิ
ปจมิ ทุกขมาห ตั เนว อกต อากจจติ น อีสฺสรนิมฺมานาทีโต
โหติ อีโต ปน โหตีติ ฉาปนตุถิ ตทนนตุริ สมุทยสจจิ
ตโต สเหตุเกน ทุกขเนน อภิกุตตุตา สัวิกุคมานสานิ ทุกข-
นิสฺสรณคเวสินิ นิสฺสรณทสฺสเนน อสฺสาสชนนตุถิ นิโรธิ ตโต
นิโรธธิคมตุถิ นิโรธสมุปาปกิ มคคนตุติ ๑ อิทานิ ตพพิสยานิ
ฉาฉานานิ เตเนว กเมน อุกุททิฏฺจานิ ๑

ตตุถ ปริณฺณญฺเจติ ทุกขสฺส ปิพนฺณจาทิเก จตุพพิเช
ปริชานิตพฺพสภาวเว ๑

ปหานญฺเจติ สมุทยสฺส อายฺหณฺณจาทิเก จตุพพิเช
ปหาดพฺพสภาวเว ๑

สจฺจิกิริยญฺเจติ นิโรธสฺส นิสฺสรณญฺจาทิเก จตุพพิเช สจฺจิกาดพฺพ-
สภาวเว ๑

ทุกขสมุทยนิโรธมคคฉาณุกุทเทสวณฺณา นิฏฺจิตา ๑

๑. สี. ตทนนตุริ ๑

ทุกฺขทุกฺขสมฺมททุกฺขนิโรธทุกฺขนิโรธคามินี-
ปฏิบัติทาณานุทเทสวณณา

อิทานิ ภาวิตมคฺคสฺส ปจฺจเวกฺขณวเสน วา อภาวิต-
มคฺคสฺส อนุสฺสววเสน วา วิสฺสุ วิสฺสุ สจฺจญาณานิ ทสฺเสตฺถ
ทุกฺขเข ญาณาทินิ จตฺตาริ ญาณานิ อุตฺถิฏฺฐานิ ฯ

ตตถ ทกฺขเขติ เอตถ ทฺถิตฺติ อัย สทฺโท กุจฺฉิตฺเต
ทิสฺสตี ฯ กุจฺฉิตฺติ ทิ ปุตฺตํ ทฺพุตฺโตตฺติ วทฺนตี ฯ อํสทฺโท ปน
ตฺถุจฺเจ ฯ ตฺถุจฺฉิ ทิ อากาสํ ขนฺตี วุจฺฉตี ฯ อิทญฺจ ปจฺมสจฺจ
กุจฺฉิตฺติ อนกฺุปททวาทิฏฺฐานโต ตฺถุจฺฉิ พาลชนปริกฺปิตรฐว-
สุภสฺสขตฺตภาววิริหิตโต ฯ ตสฺมา กุจฺฉิตตฺตา ตฺถุจฺฉตฺตา จ
ทุกฺขขนฺตี วุจฺฉตี ฯ

ทุกฺขสมฺมทเขติ เอตถ สํอิติ อัย สทฺโท สมากโม
สเมตฺตนฺติอาทิสฺสุ วิย สํโยคํ ทสฺเสตฺติ อฺอิติ อัย สทฺโท อฺุปฺปนฺนํ
อฺุทิตฺตนฺติอาทิสฺสุ วิย อฺุปฺปตฺตี ฯ อยสทฺโท ปน การณํ ทิเปตี ฯ
อิทญฺจาปิ ทฺถิตฺยสจฺจํ อวเสสฺสปจฺจยสฺมาโยเค สตี ทฺถุขสฺส
อฺุปฺปตฺติการณํ ฯ อิติ ทฺถุขสฺส สํโยเค อฺุปฺปตฺติการณตฺตา
ทุกฺขสมฺมทขนฺตี วุจฺฉตี ฯ

ทุกฺขนิโรธเขติ เอตถ นิสทฺโท อภาวํ โรธสทฺโท จ
จารกํ ทิเปตี ฯ ตสฺมา อภาโว เอตถ สํสารจารกสฺงขา-
ตสฺส ทฺถุขโรธสฺส สทฺพคตฺติสฺสณฺณตฺตา สมชฺคเต วา ตสฺมี

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 94

สํสารจารกสฺส ทฺกฺขโรธสฺส อภาโว โหติ ตปฺปฏิปกฺขตฺตาติปี
ทฺกฺขนิโรธนฺติ วุจฺจติ ฯ ทฺกฺขสฺส วา อนฺุปรตฺตนิโรธปฺจยตฺตา
ทฺกฺขนิโรธนฺติ วุจฺจติ ฯ

ทฺกฺขนิโรธคามินิยา ปฺฏิปทายาติ เอตฺถ ยสฺมา อัยฺ เอตํ
ทฺกฺขนิโรธํ กจฺจติ อารมฺมณกรณวเสน ตทฺทิมฺขีภฺตตฺตา (๑) ปฺฏิปทา
จ โหติ ทฺกฺขนิโรธปรตฺตติยา ตสฺมา ทฺกฺขนิโรธคามินิปฺฏิปทาติ
วุจฺจติ ฯ จตฺตาริ มกฺคณณานเนว เหนฺจฺจา วุจฺจนาการทึปน-
วเสน มกฺเค ฅาณนฺติ วุตฺตานิ อนนฺตรผลทายกตฺตสฺส
การณปรทึปนวเสน อานนฺตริกสมาธิมฺหิ ฅาณนฺติ วุตฺตานิ
วิวญฺจนาการทึปนวเสน สจฺจวิวญฺเญ ฅาณนฺติ วุตฺตานิ มกฺค-
ปฺฏิปาฏิกฺกเมเนว อรหตฺตมกฺคณณปรตฺตตี ตสฺส (๒) จ ฅาณสฺส
อภิณฺณภาวํ ทึเปตฺุ อรหตฺตมกฺคณณเมว อาสวานํ ขเย
ฅาณนฺติ วุตฺตํ ปฺน จตฺนฺนมฺปิ มกฺคณณานํ เอกาภิ-
สมยตํ ทึเปตฺุ ปริณฺณญฺเญ ปณฺณวา ทฺกฺขเ ฅาณนฺติอาทึนิ
จตฺตาริ ฅาณานิ วุตฺตานิ ฯ ปฺน เอเกกสฺมี สจฺจเ วิสฺสุ วิสฺสุ
อุปรตฺตทึปนวเสน ทฺกฺขเ ฅาณนฺติอาทึนิ จตฺตาริ ฅาณานิ
อุทฺทึภฺจจานีติ เอวํ ปฺพุพพาปรวิเสโส เวทิตฺพุโพติ ฯ

ทฺกฺขทฺกฺขสมฺมทฺยทฺกฺขนิคฺคทฺกฺขนิโรธคามินิ-

ปฺฏิปทาณณทฺเทสวณฺณา นิภฺจิตฺตา ฯ

๑. โปราณ. ตทฺทิมฺขตฺตา ฯ สึ. ตทฺทิมฺขภฺตตฺตา ฯ

๒. สึ. อรหตฺตมกฺคณณปรตฺตติกสฺส ฯ

อตฺตปฎิสมภิทาธมฺมปฎิสมภิทานิรุคฺติปฎิสมภิทา-

ปฎิภาณปฎิสมภิทาถาณฺฑุเทสวณฺณา

อิทานิ สพุเพสํ อริยปุคฺคถานํ อริยมคฺคานุภาเวเนว

ปฎิสมภิทาถาณานิ สิทฺธานีติ ทสฺเสตฺถ อตฺตปฎิสมภิเท ญาณนฺติ

อาทีนึ ปฺน จตฺตารี ปฎิสมภิทาถาณานิ อุทฺทิกฺขจฺจานี ฯ

อิมานิ หิ ปฎิสมภิทาปเกทาภาเวปี สพุพอรียปุคฺคถสาธารณานิ

สฺวทฺธิกปฎิสมภิทาถาณานิ เหฏฺฐา อุทฺทิกฺขจฺจานี ปน ปภินฺนปฎิ-

สมภิทานํ ปเกทปฺปตฺตทานิ ปฎิสมภิทาถาณานีติ เวทิตพฺพานีติ

อยเมเตสํ อุกฺขตฺถวเจเน วิเสโส ฯ ยสฺมา วา อนนฺตรํ อุทฺทิกฺขจฺ

ทฺวขารมฺมณํ นิโรธารมฺมณญจ ญาณํ อตฺตปฎิสมภิทา โหติ

สมฺมทขารมฺมณํ มคฺคการมฺมณญจ ญาณํ ธมฺมปฎิสมภิทา

ตทกิลาเป ญาณํ นิรุคฺติปฎิสมภิทา เตสฺส ญาณेषฺส ญาณํ

ปฎิภาณปฎิสมภิทา ตสฺมา ตมฺปิ อตฺถวิเสสํ ทสฺเสตฺถ สฺวทฺธิก-

ปฎิสมภิทาถาณานิ อุทฺทิกฺขจฺจานีติ เวทิตพฺพานี ฯ ยสฺมาเยว จ

เหฏฺฐา นานตฺตสทฺเทเน วิเสเสตฺถวา วุตฺตทานิ อิธ ตถา

อวิเสเสตฺถวา วุตฺตทานีติ ฯ

อตฺตปฎิสมภิทาธมฺมปฎิสมภิทานิรุคฺติปฎิสมภิทา-

ปฎิภาณปฎิสมภิทาถาณฺฑุเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อินทริยปโรปริยตตฉนวนนา

เอว ปฎิปาฎิยา สดตสฎุจิ สากสารณฉนวนานิ
อุททิสิตฎวา อิทานิ สากเกหิ อสารณานิ ตถาคตานิเยว
อาเวณิกานิ ฉนวนานิ ทสเสต্তু อินทริยปโรปริยตตฉนวนานินิ ฉ
อสารณานิ ฉนวนานิ อุททิจ्ञานินิ ๑ ตตฎาปี ยสุมมา ตถาคตา
สดตตานิ ฃมมเทสนาย ภาชนาภาชนตตติ โอลเอนตะตา พุทฐ-
จกขุณา โอลเอนติ ๑ พุทฐจกขุ นาม อินทริยปโรปริยตตฉ-
ฉนวนานุสยฉนวนาทวยเมว ๑ ยถาห

อททสา โข ภควา พุทฐจกขุณา โลกั โวลเอนตะโต สดเต
อปปรชกเข มหาชกเข ติกขินทริเย มุณินทริเยติ-(๑)
อาทิ ๑ สดตสนุตานเน จ โอลเอนตะตา ปจัม อินทริยปฎิปากา-
ปฎิปากั โอลเอนติ อินทริยปฎิปากณจ ฉตฎวา อาสยาทินัน
อนรุเปเน ฃมมเทสนตตติ ตโต อาสยानุสยจรัตนินิ โอลเอนติ
ตสุมมาปี ปจัม อินทริยปโรปริยตตฉนวนัน อุททิจ्ञัน ตทนนตริ
อาสยानุสยฉนวนัน ๑ ฃมมึ เทเสนตะตา จ ยสุมมา ปาฎิหาริเยน
วิเนตพพานัน ปาฎิหาริยั กโรนติ ตสุมมา อาสยानุสย-
ฉนวนานนตริ ยมกปาฎิหาริเย ฉนวนัน อุททิจ्ञัน อิมสั ตินฉฉฉ
ฉนวนานัน เหตุปฎิทีปนตตติ ตทนนตริ มหากรุณาฉนวนัน
อุททิจ्ञัน มหากรุณาฉนวนาสุส ปฎิสุทฐภาวปฎิทีปนตตติ ตทนนตริ
๑. วิ. มหา. ๔/๕/๑๑ ๑

*เล่มที่ 40 อินฺทฺริยปโรปรียตฺตวณฺฑทฺทสวณฺณา หน้า 97

สพฺพณฺตณฺณวณฺฑ อฺทฺทิกฺกจฺจํ สพฺพณฺตณฺสสาปี สพฺพธมฺมานํ
อวชฺชนปฏฺิพฺพทฺฐภาวปฺริทึปนฺตํ สพฺพณฺตณฺณวณฺฑสฺส อนาวริย-
ภาวทึปนฺตณฺจ ตทนฺนตฺรํ อนาวรณฺณวณฺฑ อฺทฺทิกฺกจฺจนฺตึ
เวทิตพฺพํ ฯ

อินฺทฺริยปโรปรียตฺตวณฺฑนฺตึ เอตฺถ อฺปฺริ สตฺตทานนฺตึ
ปทํ อึเชว อหริตฺวา สตฺตทานํ อินฺทฺริยปโรปรียตฺตวณฺฑนฺตึ
โยเชตพฺพํ ฯ ปฺรานึ จ อปฺรานึ จ ปฺราปฺรานีตึ วตฺตพฺเพ
สนฺธิวเสน โรการึ กตฺวา ปโรปฺรานีตึ วุจฺจติ ฯ ปโรปฺรานํ
ภาโว ปโรปรียํ ปโรปรียเมว ปโรปรียตฺตํ เวเนยฺยสตฺตทานํ
สทฺธาทึนํ ปณฺจณฺนํ อินฺทฺริยานํ ปโรปรียตฺตํ อินฺทฺริย-
ปโรปรียตฺตํ อินฺทฺริยปโรปรียตฺตสฺส วณฺฑํ อินฺทฺริยปโรปรียตฺต-
วณฺฑํ อินฺทฺริยานํ อฺคฺคตฺมานุคฺคตฺมภาววณฺฑนฺตึ อตฺถโถ ฯ
อินฺทฺริยวโรวริยตฺตวณฺฑนฺตึปี ปาโจ ฯ วฺรานึ จ อวริยานึ จ
วโรวริยานึ วโรวริยานํ ภาโว วโรวริยตฺตนฺตึ โยเชตพฺพํ ฯ
อวริยานีตึ จ น อฺคฺคตฺมานีตึ อตฺถโถ ฯ อถ วา ปฺรานึ จ โอปฺรานึ
จ ปโรปฺรานึ เตสํ ภาโว ปโรปรียตฺตนฺตึ โยเชตพฺพํ ฯ

โอปฺรานีตึ จ น อฺคฺคตฺมานีตึ อตฺถโถ อถวา ปฺรานึ
จ โอปฺรานึ จ ปโรปฺรานึ เตสํ ภาโว ปโรปรียตฺตนฺตึ
โยเชตพฺพํ ฯ

โอปฺรานีตึ จ โรานีตึ วุคฺคตฺ โทติ สทฺมกานีตึ
อตฺถโถ ปโรปฺรา ยสฺส สเมจฺจ ฐมฺมาติ(๑)อาทิสฺสู วีย ฯ

๑. พุ. ส. ๒๕/๓๕๕/๔๑๓ ฯ

อนฺทฺริยปโรปรียตฺเต ฌาณนฺติ ภูมฺมวจนฺนาปี ปาโห ๑

อินฺทฺริยปโรปรียตฺตฌาณฺทฺเทศวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

สตฺตานํ อายสฺสยฌาณฺทฺเทศวณฺณา

สตฺตานํ อายสนฺสเย ฌาณนฺติ เอตถ รุปาทิสฺส ขนฺเชตฺต
 ฌนฺทรานเณ สตฺตา วิสตฺตาติ สตฺตา ๑ วุตฺตํ เหตุ ภาควตา
 รูปे โข ราธ โย ฌนฺโท โย ราโ คย นนฺที ยา
 ตณฺหา ตตฺร สตฺโต ตตฺร วิสตฺโต ตสฺมา สตฺโตติ วุจฺจติ ๑
 เวทนาย สยฺฉาย สงฺขารเสตฺต วิญฺญาเณ โย ฌนฺโท โย
 ราโ คย นนฺที ยา ตณฺหา ตตฺร สตฺโต ตตฺร วิสตฺโต
 ตสฺมา สตฺโตติ วุจฺจติ ๑ (๑) อกฺขรจินฺตกา ปน อตฺถํ อวิจารตฺวา
 นามมตฺตเมตฺนฺติ อิจฺฉนฺติ ๑ เยปี อตฺถํ วิจารนฺติ เต สพฺพโยเกน
 สตฺตาติ อิจฺฉนฺติ ๑ เตสํ สตฺตานํ ๑ อายนฺติ นิสฺสยนฺติ
 เอตํ อิติ อายโย มิจฺฉนฺติ ๑ สมฺมาทิฏฺฐิยา วา กามาทีหิ
 เนกขมฺมาทีหิ วา ปริภาวิตสฺส สนฺตานสฺเสตํ อธิวจฺนํ ๑
 สตฺตสนฺตานเณ อนฺุเสนฺติ อนฺุปรวตฺตนฺตีติ อนฺุสยา ฌามกตฺตานํ
 กามราคาทินํ เอตํ อธิวจฺนํ ๑ อายโย จ อนฺุสโย จ
 อายสนฺสโย ๑ ชาตฺคฺคหเณน จ ทฺวนฺทสมฺมาสวเสน จ เอก-
 วจฺนํ เวทิตพฺพิ ๑ ยสฺมา จริตฺถิมฺตฺติโย อายสนฺสยสงฺกฺหิตา
 ตสฺมา อุกฺทเทศจริตฺถิมฺตฺตีสุ ฌาณานิ อายสนฺสยฌาณเณว
 # ๑. ส. ข. ๑๓/๓๖๓/๒๓๒ ๑

*เล่มที่ 40 มหากรณาสมาปตฺติฉานฺนุทเทสวณฺณา หน้า 99

สงฺกเหตุว อสยฺยานุสเย ฉานฺนุติ วุตฺตํ ฯ เยเนว หิ
อธิปฺปาเยน อุตฺเทโส กโต เตเนว อธิปฺปาเยน นิตฺเทโส
กโตติ ฯ

สตฺตานิ อสยฺยานุสยฉานฺนุทเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ยมกปาฏฺฐิหีรฉานฺนุทเทสวณฺณา

ยมกปาฏฺฐิหีเร ฉานฺนุติ เอตฺถ อคฺคิกฺขนฺธอุททธาราทีนํ
อปฺพุพฺ อจฺริมํ สกฺิเยว ปวตฺติโต ยมกํ อสฺสทฺธิยาทีนํ ปฏฺิ-
ปกฺขมฺมานํ ทรณโต ปาฏฺฐิหีรํ ยมกญฺจ ตํ ปาฏฺฐิหีรญฺจาติ
ยมกปาฏฺฐิหีรํ ฯ

ยมกปาฏฺฐิหีรฉานฺนุทเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

มหากรณาสมาปตฺติฉานฺนุทเทสวณฺณา

มหากรณาสมาปตฺติฉานฺนุติ เอตฺถ ปฺรทฺกฺเข สติ
สฺฐานํ หทฺยกมฺปนํ กโรตฺติติ กรุณา กิณาติ วา ปฺรทฺกฺขํ
หีสติ วินาสตฺติติ กรุณา กิริยติ วา ทฺกฺขิตฺเตสฺส ฝรณฺวเสน
ปฺสาร์ยตฺติติ กรุณา ฝรณฺกมฺวเสน กมฺมคฺควเสน จ มหตี
กรุณา มหากรุณา สฺมาปชฺชนฺติ เอตํ มหากรุณิกาทิ
สฺมาปตฺติ มหากรุณา จ สฺมาปตฺติ จาติ มหากรุณา-
สฺมาปตฺติ ฯ ตสฺส มหากรณาสมาปตฺติยํ ตํสฺมปฺยตฺตํ ฉานฺนํ ฯ

มหากรณาสมาปตฺติฉานฺนุทเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 100

สพฺพญตฺตณณอนาวรณณณทฺทสวณณณา

สพฺพญตฺตณณณ อนาวรณณณณติ เอตฺถ ปณฺจเนยฺย-
ปถปฺปเกทฺ (๑) สพฺพ อญฺญาสึติ สพฺพญตฺต สพฺพญตฺตสฺส ภาโว
สพฺพญตฺตนา สว เอว ญานํ สพฺพญตฺตณณณติ วตฺตพฺเพ
สพฺพญตฺตณณณณติ วตฺตํ ๑ สงฺขตาสงฺขตาทิเกทา สพฺพธมฺมา หิ
สงฺขารอ วิกาโร ลกฺขณํ นิพฺพานํ ปณฺยตฺตํ ปณฺยเจว
เนยฺยปถา โหนติ ๑

สพฺพญตฺตติ จ กมสพฺพญตฺต สกีสพฺพญตฺต สตฺตสพฺพญตฺต
สตฺตติสพฺพญตฺต ญตฺตสพฺพญตฺตติ ปณฺยจวิธา สพฺพญตฺตโน สियํ ๑
กเมน สพฺพชานนกาลาสมฺภวโต กมสพฺพญตฺตนา น โหติ สกีส
สพฺพารมฺมณคฺคณาภาวโต สกีสพฺพญตฺตนา น โหติ
จกฺขุวิญญาณาทีนํ ยถารมฺมณจิตฺตสมฺภวโต ภาวฺจจิตฺตวิโรธโต
ยตฺตติอภาวโต จ สตฺตสพฺพญตฺตนา น โหติ ปรีเสสโต สพฺพ-
ชานนสมฺมตฺตตฺตา สตฺตติสพฺพญตฺตนา วา สिया วิทิตฺตสพฺพธมฺมตฺตนา
ญตฺตสพฺพญตฺตนา วา สिया ๑ สตฺตติสพฺพญตฺตเต (๑) สพฺพชานนตฺตํ
นตฺตติ ตมฺปิ น ยุชฺชติ ๑

น ตสฺส อทฺทิกฺกมฺมิตฺตติ กิณฺยจ
อโถ อวิญญาตมชานิตพฺพํ
สพฺพํ อภิญญาสิ ยทฺตติ เนยฺย
ตถาคโต เตน สมฺนตฺตจกฺขุติ (๒)

๑. ม. สตฺตติสพฺพญตฺตโน ๑ ๒. ขุ. มหา. ๒๕/๓๒๓/๔๓๖ ๑

*เล่มที่ 40 สัพพญฺตฺตวณอนาวรณวณฺฑทฺทสวณฺณา หน้า 101

วฺตฺตตฺตา ฅาตสพฺพญฺตฺตเมว ยฺชชติ ฯ เอวํ หิ สติ กิจฺจโต
อสมฺโมหโต การณสิทฺธิโต อวชฺชนปฏิพทฺชโต สพฺพญฺตฺตเมว
โหตีติ ฯ อวชฺชนปฏิพทฺชตฺตาเอว หิ นคฺติเอตสฺส อวรณนฺติ
อนาวรณํ ตทฺทว อนาวรณวณฺฑนฺติ วุจฺจตีติ ฯ

อิมานิ เตสฺสคฺคตฺติ ฅาณานีติ สวเกหิ สาธารณา-
สาธารณวเสน อฺทฺททฺทิจฺจานิ อิมานิ เตสฺสคฺคตฺติ ฅาณานิ ฯ

อิมตฺถํ เตสฺสคฺคตฺติยา ฅาณานนฺติ อาทิตฺโต ปฏฺจาย วฺตฺตตานํ
อิมตฺถํ เตสฺสคฺคตฺติฅาณานํ ฯ อฺพฺภาหนคฺคเต เจตฺถํ สามิวจฺจํ ฯ
เตสฺสคฺคตฺตินนฺติปิ ปาโจ ฯ เตสฺสคฺคตฺติยาติ วตฺตพฺเพ เอกสฺมี พหฺวจฺจํ
เวทิตพฺพํ ฯ

สคฺคตฺสทฺทิจิ ฅาณานีติ อาทิตฺโต ปฏฺจาย สคฺคตฺสทฺทิจิ
ฅาณานิ ฯ

สวากสาธารณานีติ สวณฺนเต อริยาย ชาติยา ชาตตฺตา
สวากา สมานํ ฅารณเมเตสนฺติ สาธารณานิ ตถาคตานํ
สวเกหิ สาธารณานิ สวากสาธารณานิ ฯ

จ ฅาณานีติ อนฺเต อฺทฺททฺทิจฺจานิ จ ฅาณานิ ฯ

อสาธารณานิ สวเกหีติ สวเกหิ อสาธารณานิ
ตถาคตานํเยว ฅาณานีติ ฯ

สพฺพญฺตฺตวณอนาวรณวณฺฑทฺทสวณฺณา นิฏฺจิตา ฯ

ฅาณกถามาติกฺทฺทสวณฺณา นิฏฺจิตา ฯ

สุตฺตมยณณกถา

วิสุตฺตชนฺุทฺเทสวณณณา

อิทานิ ยถานิกฺขิตฺเตน อุทฺเทเสน สงฺกหิตฺเต ชฺมเม ปภทโต
ทสฺเสตฺถุ กถํ โสดาวธาเน ปญฺญา สุตฺตมเย ฌาณนฺติอาทิ
นิตฺตฺเทสวาโร อารทฺโธ ๑

ตตฺถ ยํ วุตฺตํ โสดาวธาเน ปญฺญา สุตฺตมเย ฌาณนฺติ
ตํ กถํ โหตีติ อयํ กถฺตฺถกมฺยตาปฺจฺจนา ๑ ปญฺจวิธา หิ ปฺจฺจนา
อทิฏฺฐชฺชตนาปฺจฺจนา ทิฏฺฐสํสฺนทนาปฺจฺจนา วิมตฺติจฺเจทนาปฺจฺจนา
อนุมตฺติปฺจฺจนา กถฺตฺถกมฺยตาปฺจฺจนาติ ๑ ตาสํ อิํ นานตฺตํ

กตฺมา อทิฏฺฐชฺชตนาปฺจฺจนา ๑ ปกตฺติยา ลกฺขณํ อญฺญาตํ
โหติ อทิฏฺฐํ อตฺถลิตํ อตฺธิริตํ อวิฏฺฐํ อวิภาวิทํ ตสฺส ฌาณาย
ทสฺสนาย ตฺถลนายน ตฺธิรณายน วิฏฺฐตายน วิภาวนตฺถาย ปญฺหํ
ปฺจฺจนฺติ อयํ อทิฏฺฐชฺชตนาปฺจฺจนา(๑) ๑

กตฺมา ทิฏฺฐสํสฺนทนาปฺจฺจนา ๑ ปกตฺติยา ลกฺขณํ ฌาตํ
โหติ ทิฏฺฐํ ตฺถลิตํ ตฺธิริตํ วิฏฺฐํ วิภาวิทํ โส อญฺเฌหิ ปญฺชิตฺเตหิ
สทฺธิ สํสฺนทนตฺถาย ปญฺหํ ปฺจฺจนฺติ อยํ ทิฏฺฐสํสฺนทนาปฺจฺจนา(๑) ๑

กตฺมา วิมตฺติจฺเจทนาปฺจฺจนา ๑ ปกตฺติยา สํสยปฺกฺขนฺุโท โหติ
วิมตฺติปฺกฺขนฺุโท เทวพุทฺทกฺขาโต เอวํ นฺุ โข นฺุ โข กิ

*เล่มที่ 40 วิสฺสชฺชนุทเทสวณฺณา หน้า 103

นุ โข กถํ นุ โขติ ฯ โส วิมฺติจฺเจทฺนตฺถาย ปญฺหํ ปุจฺจติ
อัย วิมฺติจฺเจทฺนาปุจฺจนา(๑) ฯ

กตฺมา อฺนุมติปุจฺจนา ฯ ภควา ภิกฺขุณฺโณ อฺนุมติยา ปญฺหํ
ปุจฺจติ ตํ ก็ มลฺลธ ภิภฺขเว รุปี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ
วาติ ฯ อนิจฺจํ ฆนฺเต ฯ ยํ ปนานิจฺจํ ทฺกขํ วา ตํ สฺขํ วาติ ฯ ทฺกขํ
ฆนฺเต ฯ ยํ ปนานิจฺจํ ทฺกขํ วิปริณามชฺมมํ กถํ นุ ตํ
สมนุสฺสตีตุ เอตํ มม เอโสหฺมสฺมิ เอโส เม อตฺตาทิ ฯ
โน เหตํ ฆนฺเตติ (๒) อัย อฺนุมติปุจฺจนา ฯ

กตฺมา กเถตฺตกมฺยตาปุจฺจนา ฯ ภควา ภิกฺขุณฺโณ กเถตฺตกมฺยตฺถาย
ปญฺหํ ปุจฺจติ จตฺตารโหเม ภิภฺขเว สติปฺญฺจานา ฯ กตฺเม
จตฺตารโหติ (๓) อัย กเถตฺตกมฺยตาปุจฺจนาติ ฯ ตาสฺ อัย เเธรสฺส
กเถตฺตกมฺยตาปุจฺจนาติ เวทิตฺตพฺพา ฯ

อิทานิ สฺมาติกฺกทฺเทสาย กเถตฺตกมฺยตาปุจฺจนาย อิเม ชฺมฺมา
อภิณฺเฑยฺยาติ โสดาวธาณํ ตํปฺชานนา ปญฺญา สฺตมเย
ฉาณฺนฺติอาทโย โสพฺสวิสฺสชฺชนุทเทสฯ

ตตฺถ อิเม ชฺมฺมา อภิณฺเฑยฺยาติ เทสยฺนตฺตสฺสาติ
ปาสเสโส ฯ อิเม ชฺมฺมา อภิษานิตฺตพฺพาติ สตฺถโน อณฺตรสฺส
วา ครุญฺจานียสฺส สพฺรหฺมจาริสฺส ชฺมมํ เทสยฺนตฺตสฺส ปุพฺเพ
วุตฺตนเยน โสดาวธาณํ สุตํ โสดาวธาณํ นาม ตํปฺชานนา

๑. ขุ. มหา. ๒๕/๓๐๐/๔๐๕ ฯ ๒. วิ. มหา. ๔/๒๑/๒๖ ฯ

๓. ส. มหา. ๑๕/๓๖๖/๒๓๑ ฯ

ปณณา ตสฺส สุตสฺส ปชานนา ปริยายปริจจันนทกปณณา
สุตมเย ฉานํ นามาติ อตุโธฯ ตสฺส ปชานนา ตปชานนาติ
สามิวจนสมาโสฯ ตํ ปชานนาติ วิภตฺติวิปุลลาสวเสน อุปโยค-
วจนํ วาฯ

อภิณฺเษยยาติ จ สภาวลกขณาวโพทวเสน โสภเนนา-
การณ ชานิตพฺพาฯ

ปริณฺเษยยาติ สามณฺสลกขณาวโพทวเสน กิจจสมาปน-
วเสน จ พฺยาปีตฺวา ชานิตพฺพาฯ

ภาเวตพฺพาติ วจฺเจตพฺพาฯ

สจฺฉิกถพฺพาติ ปจจกฺขํ กถพฺพาฯ ทูริชา หิ
สจฺฉิกิริยา ปฏิลาภสจฺฉิกิริยา อารมฺมณสจฺฉิกิริยา จฯ

ปจฺจนีกสมฺมทจารวเสน ปรีหานิยสงฺขาติ หานํ ภชนฺตํติ
หानภาคิยาฯ

ตทนฺธมฺมตาย สติยา สณฺจานวเสน จานสงฺขาติ จิตฺ
ภชนฺตํติ จิตฺภาคิยาฯ

อุปรีวิเสสธคฺมวเสน วิเสสํ ภชนฺตํติ วิเสสภาคิยาฯ

อนิพฺพิทฺทปฺพํ อปฺปทาติตฺปฺพํ โลกภฺชนฺธํ โทสภฺชนฺธํ
โมหภฺชนฺธํ นิพฺพิชฺชติ ปทาเลตํติ อริยมคฺโค นิพฺเพโร นาม
นิพฺพิทาสทคฺตํ สณฺณามนสิการานํ สมฺมทจารวเสน ตํ
นิพฺเพธํ ภชนฺตํติ นิพฺเพธภาคิยาฯ

*เล่มที่ 40 วิสฺซชฺชนฺุทฺเทสวณฺณา หน้า 105

สพฺเพ สงฺขาราคิ สพฺเพ สปปจฺจยา ฐมฺมาฯ เต หิ
สงฺขตสงฺขารานามฯ ปจฺจเยหิ สงฺกมฺม กรียนฺตฺติ สงฺขารานามฯ
เต เอว ปจฺจเยหิ สงฺกมฺม กตตฺตา สงฺขตาคิ วิเสเสตฺวา
วุตฺตาฯ กมฺมนิพฺพตฺตา เตภูมกรูปรูปรฐมฺมา อภิสงฺขตสงฺขาราคิ
อฏฐกถาสฺ วุตฺตาฯ เตปี อนิจฺจา วต สงฺขาราคิอาทิสฺ(๑)
สงฺขตสงฺขารสฺ สงฺคหฺ กจฺจนฺติฯ

อวิชฺชาคโธ อຍิ ภิกฺขเว ปฺริสฺปกฺคโธ ปฺญณฺณเจว สงฺขาริ
อภิสงฺขโรตฺติ(๒)อาทิสฺ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราว อากฺตาเตภูมิก-
กฺสลา กฺสลเจตนา อภิสงฺขรณฺกสงฺขารานามฯ

ยาวตฺติกา อภิสงฺขารสฺส คฺติ ตาวตฺติกํ คนฺตฺวา อกฺขาหตฺติ
มณฺเณ อฏฺฐาสฺติ(๓)อาทิสฺ อากตฺติ กายิกํ เจตสิกํ วิริยํ ปโยคากิ-
สงฺขารอนามฯ

สญฺญาเวทยิตฺติโรธํ สฺมาปฺนฺนสฺส โข อวฺโส วิสาข
ภิกฺขุโน ปจฺมํ นิรุชฺชตฺติ วจิสฺสงฺขารอนามฯ ตโต กายสงฺขารอนามฯ ตโต
จิตฺตสงฺขารอนามฯ(๔)อาทิสฺ อากฺตา วิตกฺกวิจฺจารา วาจํ สงฺขโรนฺตฺติ
วจิสฺสงฺขารานามฯ

อสุสฺสาสฺสสฺสาสฺสา กายเณน สงฺขริยฺนฺตฺติ กายสงฺขารานามฯ

สญฺญา จ เวทนา จ จิตฺเตน สงฺขริยฺนฺตฺติ

๑. ที. มหา. ๑๐/๑๔๗/๑๘๑ ฯ ๒. สฺ. นี. ๑๖/๑๕๑/๕๕ ฯ

๓. อจฺ. ติก. ๒๐/๔๕๔/๑๔๑ ฯ ๔. ม. ม. ๑๒/๕๑๐/๕๕๑ ฯ

จิตตสงฺขารา อธิ ปน สงฺขตสงฺขารา อธิปฺเปตา ฯ

อนิจฺจาติ หุตฺวา อภาวภฺูเจน ฯ ทฺกฺขาติ ปิพนฺภฺูเจน ฯ
สพฺเพ ธมฺมาติ นิพฺพานมฺปิ อนฺโต กตฺวา วุตฺตา ฯ อนตฺตาติ
อวสวตฺตนภฺูเจน ฯ

อิทฺ ทฺกฺขํ อริยสจฺจนฺตฺยาทีสุ ทฺกฺขสมฺทโย ทฺกฺขนิโรฺชติ
วตฺตพฺเพ ทฺกฺขสมฺทโย ทฺกฺขนิโรฺชนฺติ ลิงฺควิปฺลลาโส กโต ฯ
ยสฺมา ปน พุทฺธาทโย อริยา ปฏิวิขฺฉนฺติ ตสฺมา อริย-
สจฺจานีติ วุจฺจนฺติ ฯ

ยถาห จตฺตาริมาณี ภิกฺขเว อริยสจฺจานี ฯเปฯ อิมานี
โฆ ภิกฺขเว จตฺตาริ อริยสจฺจานี ฯ อริยา อิมานี ปฏิวิขฺฉนฺติ
ตสฺมา อริยสจฺจานีติ วุจฺจนฺตีติ ฯ อริยสฺส สจฺจานีติปิ
อริยสจฺจานี ฯ

ยถาห สเทวเก โลเก ฯเปฯ สเทวมนุสฺสาย ตถาคโต
อริโย ตสฺมา อริยสจฺจานีติ(๑) วุจฺจนฺตีติ ฯ เอเตสํ อภิสมฺพุทฺธตฺตา
อริยภาวสิทฺธิโตปิ อริยสจฺจานี ฯ

ยถาห อิมสํ โฆ ภิกฺขเว จตฺนุนํ อริยสจฺจานํ
ยถาภูตํ อภิสมฺพุทฺธตฺตา ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
อริโยติ วุจฺจตีติ(๒) ฯ อริยานิ สจฺจานีติปิ อริยสจฺจานี ฯ

อริยานีติ อวิตถานี อวิสฺวาทกานีติ อตุโถ ฯ

ยถาห อิมานี โฆ ภิกฺขเว จตฺตาริ อริยสจฺจานี ตถานี

*เล่มที่ 40 วิชาชนฺุทเทสวณฺณา หน้า 107

อวิตถานี อนณณถานี ตสฺมา อริยสจฺจานีติ วุจฺจนฺตีติ ฯ (๑)

สจฺจานีติ โโก สจฺจภูโจติ เจ โย ปณฺณาจกฺขุณา
อุปปริกขมานานํ มายาว วิปริโต มรฺจีจฺว วิสฺวาทโก ติตฺถียานํ
ปริกฺปิโตตฺตาว อนฺุปลพุกสกาโว จ น โหติ อถ โจ
พาชนปภวสนฺุติณฺุขยานปฺปกาเรณ ตจฺจนาวิปริตฺตภาเวน อริย-
ณณสฺส โคจโร โหติเยว ฯ เอส อคฺคิลกฺขณํ วีย โลกปกฺติ
วีย จ ตจฺจนาวิปริตฺตภาโว สจฺจภูโจติ เวทิตฺตพฺุโพ ฯ

ยถาห อิทํ กุขฺนฺุติ กิฺกฺขเว ตถาเมตํ อวิตถเมตํ
อนณณถเมตฺนฺุติ (๑) วิตฺถาโร ฯ อปิจ

นาพารกํ ยโต กุขํ	กุขฺวา อณฺณํ น พารกํ
พารกตฺตนิยามน	ตโต สจฺจมิทํ มตํ ฯ
ตํ วินา นานณฺุโต	กุขํ น หิโต น จ ตํ ตโต
กุขฺเขตฺตุนิยามน	อิตฺติ สจฺจํ วิสฺตฺตติกา ฯ
นานณฺุตา นิพฺพานโต	สนฺุติ สนฺุติ น จ น ตํ ยโต
สนฺุตภาวนิยามน	ตโต สจฺจมิทํ มตํ ฯ
มคฺคา อณฺณํ น นิยฺขานํ	อนิยฺขานโน น จาปี โส
ตจฺจนิยฺขานภาเวน	อิตฺติ โส สจฺจสมฺมโต ฯ
อิตฺติ ตจฺจนาวิปลฺุตาส-	กฺุตภาวํ จตฺตฺวปี
กุขฺวาทิสฺววิเสเสน	สจฺจภูจํ อาหุ ปณฺุทิตาติ ฯ

โส ปนายํ สจฺจสทฺุโท อนเนสฺสุ อตฺเตสฺสุ ทิสฺสตีติ ฯ เสยฺยถีทํ

๑. สํ. มหา. ๑๕/๑๓๐๗/๕๔๕ ฯ ๒. สํ. มหา. ๑๕/๑๖๕๗/๕๔๐ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 108

สจฺจํ ภณฺเณ น กุชฺฌเยยฺยาติอาทิสฺสุ (๑) วาจาสจฺเจ ๑ สจฺเจ จิตฺตา
สมณพฺรหฺมาหุมนฺนา จาติ(๒)อาทิสฺสุ วิรติสจฺเจ ๑ กสฺมา นฺุ สจฺจานิ
วทฺนฺติ นานา ปวาทียาเส กุสลาวิทฺตนาติอาทิสฺสุ (๓) ทิฏฺฐิสจฺเจ ๑
เอกํ หิ สจฺจํ น ทฺติยมตฺถิ ยสฺมี ปชา โน วิวเท ปชานนฺติ(๔)-
อาทิสฺสุ (๕) ปรมตฺตสจฺเจ นิพฺพานเณ เจว มคฺเคจ ๑ จตฺตุนฺนํ
สจฺจานํ กติ กุสลา กติ อกุสลาติอาทิสฺสุ (๕) อริยสจฺเจ ๑
สฺวามิชาปี อริยสจฺเจ ปวตฺตตีติ ๑

นิทฺเทสฺวารสงฺกหิตสฺส วิสฺสชฺชนฺุทฺเทสฺส
อตฺถวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

อภิณฺเณยฺยนิทฺเทสวณฺณา

อิทานิ วิสฺสชฺชนฺุทฺเทสสงฺกหิตเ ชมเม ปภทโต ทสฺเสตฺถุ
กถิ อิมเ ชมมา อภิณฺเณยฺยาติอาทิ นิทฺเทสวาโร อารทฺโธ ๑
ตตฺถ อภิณฺเณยฺยนิทฺเทสาทิสฺสุ ปญฺจสฺสุ อาทิตฺโต เอกกาทิวเสน ทส
ทส วิสฺสชฺชนานิ ทสฺสคฺตรปริยาเยน สํสนฺเตตฺวา อุกฺกทิจฺจานิ ๑
๑. พุ. ฐ. ๒๕/๒๗/๔๕ ๑ ๒. พุ. ชา. ๒๘/๓๕๘/๑๔๐ ๑
๓. พุ. สฺ. ๒๕/๔๑๕/๕๐๗ ๑ ๔. พุ. สฺ. ๒๕/๔๑๕/๕๐๖ ๑
๕. พุ. ปฎิ. ๓๑/๕๕๑/๔๕๕ ๑

เอกนิตฺเทศวณฺณา

เตสุ อภิญฺเวยยุณิตฺเทศ ดาว สพฺเพ สตฺตาติ กามภวาทิสฺ
สญฺญาภวาทิสฺ เอกโวการภวาทิสฺ จ สพฺพภเวสุ สพฺเพ
สตฺตา ฯ

อาหารภูจฺติกาติ อาหารโต จิตฺติ เอเตสนฺติ อาหารภูจฺติกา ฯ

จิตฺติติ เจตฺถ สกฺกขณฺ อตฺถิตฺตา อธิปฺเปตา ฯ

อิตฺติ สพฺพสตฺตานํ จิตฺติเหตุ อหาโร นาม เอโก ชมฺโม อธิเกน
ณานนฺ ชานิตฺพุโป ฯ ปจฺจเย หิ อภิญฺญาเต ปจฺจยุปฺปนฺนาติ
อภิญฺญาตา โหนฺติ อุกฺกนฺมปิ อลฺลสมฺญาเปกฺขตฺตา ฯ เอเตน
ณาทปริณฺญา วุตฺตา โหติ ฯ นนฺ จ เอวํ สนฺเต ยํ

วุตฺตํ อสญฺญสตฺตา เทวา อเหตุกา อนาหารา อสฺสกาติ(๑)-
อาทิ(๓) ตํ วิรุชฺฌตีติ ฯ ตณฺจ น วิรุชฺฌตี ฯ เตสํ หิ ฉานานํ
อาหาโรติ ฯ เอวํ สนฺเตปิ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อาหารา
ภูตानํ वा สตฺตานํ จิตฺติยา สมฺภเวสินํ वा อนุกฺกหาย ฯ
กตเม จตฺตาโร ฯ กวพิงฺกาโร อหาโร โอพาริโก वा สุขุโม
วา สฺสโส ทุติโย มโนสญฺเจตนา ตติยา วิญฺญาณํ จตฺตถฺนฺติ(๑)
อิทํ วิรุชฺฌตีติ ฯ อิทมฺปิ น วิรุชฺฌตี ฯ เอตสฺมี หิ สุตฺเต
นิปฺปริยาเยน อาหารลกฺขณาว ชมฺมา อาหาราติ วุตฺตา อธิ
ปนฺ ปริยาเยน ปจฺจโย อหาโรติ วุตฺโต ฯ สพฺพสฺงฺขตฺตมฺมานํ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๑๐๕๕/๕๖๔ ฯ ๒. ตี. นิ. ๑๖/๒๘/๑๔ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 110

หิ ปจฺจโย ลทฺฐํ วฏฺฏติ โส จ ยํ ยํ ผลํ ชเนติ ตํ

ตํ อหฺรติ นาม ฯ ตสฺมา อหฺโรติ วุจฺจติ ฯ เตเนว ห

อวิชฺขมฺปาหํ ภิกฺขเว สหฺหารํ วทามิ โน อนาหารํ ฯ โภ

จ ภิกฺขเว อวิชฺชาย อหฺโร ฯ ปญฺจ นีวรณฺติสฺส

วจนียํ ฯ ปญฺจ นีวรณฺปาหํ ภิกฺขเว สหฺาเร วทามิ โน

อนาหารเ ฯ โภ จ ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ นีวรณํ อหฺโร ฯ

อโยนิโส มนสิกาโรติสฺส วจนียนฺติ(๑)อาทิ ฯ

อโย อธิปฺเปโต ฯ เอตสฺมี (๒) หิ ปจฺจยาหารเ คหิเต

ปริยายาหารโรปิ นิปฺปริยายาหารโรปิ สพฺโพ คหิโตว โหติ ฯ

ตตฺถ อสฺสณฺภเว ปจฺจยาหารโร ลทฺถติ ฯ อนฺุปฺปนฺเน

หิ พุทฺธเ ติตฺถายตเน ปพฺพชิตฺวา วาโยกสิณฺเ ปริกมฺมํ กตฺวา

จตฺตถชฺฌานํ นิพฺพตฺเตตฺวา ตโต วุจฺจาย ธี จิตฺตํ ธีรตฺถ

วต จิตฺตํ(๓) นาม อภาโวเยว สาธฺ ฯ จิตฺตํ หิ นิสฺสาย

วธพฺพชฺชาทิปจฺจยํ(๔) ทุกฺขํ อุปฺปชฺชติ จิตฺเต อสฺติ นตฺถตฺตฺตฺติ

ชนฺตี รุจี อุปฺปาเทตฺวา อปริหีนชฺฌานา กาลํ กตฺวา

อสฺสณฺสตฺตภเว นิพฺพตฺตฺตฺติ ฯ โย ยสฺส อิริยาปฺโภ มนฺุสฺสโลเก

ปณฺ्हิโต อโหสิ โส เตน อิริยาปฺเถน นิพฺพตฺติตฺวา ปญฺจ

กปฺปสตานิ ติฏฺฐติ ฯ เอตฺตํ อทฺธานํ นิปฺนฺโน วิย นิสฺนฺโน

๑. อญฺ. ทสฺก. ๒๔/๖๑/๑๒๑ ฯ ๒. ม. เอตสฺมี หิ ฯ

๓. ม. ธี จิตฺตํ ธี จิตฺตํ ฯ ๔. ม. วธพฺพชฺชาทิปจฺจยํ ฯ

*เล่มที่ 40 อภิเษยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 111

วีย จิโต วีย โหติ ฯ เอวรฺูปานนฺจ สตุตฺตานํ ปจฺจยาหาโร
ลพฺภติ ฯ เต หิ ยํ ฆานํ ภาเวตฺวา นิพฺพตฺตา ตเทว
เนสํ ปจฺจโย โหติ ฯ ยถา ชียาเวเคน จิตฺตสโร ยาว ชียาเวโค
อตุถิ ตาว กจฺจนฺติ เอวํ ยาว ฆานปจฺจโย อตุถิ ตาว
ติฏฺฐนฺติ ฯ ตสฺมี นินฺนฺจเต ชินฺนเวโค สโร วีย ปตฺนฺติ ฯ
เย ปนเต เนรยิกา เนวฺภูจฺจานผลฺลุปชีวิโน น
ปฺลฺลนผลฺลุปชีวิโนติ วุตฺตา เตสํ โก อาหาโรติ เตสํ กมฺมเมว
อาหาโรติ ฯ ก็ ปนฺจ อาหารา อตุถิตฺติ ปนฺจ น ปนฺจจาติ
อิทํ น วตฺตพฺพิ ฯ นนฺุ ปจฺจโยอาหาโรติ วุตฺโต ตสฺมา
เยน กมฺเมน เต นิริเย นิพฺพตฺตา ตเทว เตสํ จิตฺติปจฺจยตฺตา
อาหาโร ฯ ยํ สนฺธาย อิทํ วุตฺตํ น จ ตาว กาลํ
กโรติ ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติติ ฯ (๑)

ตสฺมา อาหารภูจฺจิตฺติกาติ ปจฺจยภูจฺจิตฺติกาติ อตุถิโ ๑ กพฺพี-
การาหาริ(๒) อารพฺภาติ เจตฺถ วิวาโท น กาทพฺโพ ฯ มุเข
อุปฺปนฺนเขโพปิ หิ เตสํ อาหารกิจฺจํ สาเชติ ฯ เขโพ หิ
นิริเย ทุกฺขเวทนีโย หุตฺวา ปจฺจโย โหติ สกฺเค สุขเวทนีโย ฯ
อิตฺติ กามภเว นิปฺปริยาเยน จตฺตาโร อาหารา รูปรูปร-
ภเวสุ จเปตฺวา อสฺสณภวํ เสสานํ ตโย อสฺสณานนฺเจว
อวเสสานนฺจ ปจฺจยาหาโรติ อิมินา อาหารเนน สพฺเพ สตุตฺตา

๑. อัง. ติก. ๒๐/๔๗๕/๑๗๕ ฯ

๒. ม. กพฺพีการิ อาหาริ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 112

อาหารภูจิติกา ฯ

สพฺเพ สตฺตาติ จ ปุคฺคลาธิฏฺฐานา ฌมฺมเทสนา สพฺเพ
สงฺขาราคิ อธิปฺปาโย ฯ ภควโตปิ หิ ฌมฺมปุคฺคลานํ วเสน (๑)
จตุพฺพิธาเทสนา ฌมฺมาธิฏฺฐานา ฌมฺมเทสนา ฌมฺมาธิฏฺฐานา
ปุคฺคลเทสนา ปุคฺคลาธิฏฺฐานา ปุคฺคลเทสนา ปุคฺคลาธิฏฺฐานา
ฌมฺมเทสนาติ ฯ นาหิ ภิกฺขเว อณฺณํ เอกฌมฺมมฺปิ สมฺนุสฺสํ
ยํ เอวํ ภาวิตํ กมฺมนิยํ โหติ ยถยิทํ จิตฺตํ ฯ ภิกฺขเว
ภาวิตํ กมฺมนิยํ โหตีติ (๒) เอวรूपิ ฌมฺมาธิฏฺฐานา ฌมฺมเทสนา ฯ

อฏฺฐานเมตํ ภิกฺขเว อนวกาโส ยํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล
กณฺจิสฺสงฺขารํ นิจฺจโต อฺปกจฺเจยฺย เนตํ จานํ วิชฺชตีติ (๓) เอวรूपิ
ฌมฺมาธิฏฺฐานา ปุคฺคลเทสนา ฯ

เอกปุคฺคโล ภิกฺขเว โลเก อฺปปชฺชมาโน อฺปปชฺชติ
พฺหุชนหิตาย พฺหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตุถาย สุขาย
เทวมนุสฺसानนฺติ (๔) เอวรूपิ ปุคฺคลาธิฏฺฐานา ปุคฺคลเทสนา ฯ

เอกปุคฺคลสฺส ภิกฺขเว ปาตุภาวา มหโต จกฺขุสฺส
ปาตุภาโว โหตีติ (๕) เอวรूपิ ปุคฺคลาธิฏฺฐานา ฌมฺมเทสนา ฯ
ตาสฺส อธิ ปุคฺคลาธิฏฺฐานา ฌมฺมเทสนา ฯ อฺปริ ยาว ทสกา
ฌมฺมานํยว คหิตตฺตา สตฺตคฺคหณฺน ฌมฺมคฺคหณฺน กตฺนฺติ

๑. ส. ฌมฺมปุคฺคลวเสน ฯ ๒. อ.จ. เอก. ๒๐/๒๓/๖ ฯ

๓. อ.จ. เอก. ๒๐/๑๕๓/๓๔ ฯ ๔. อ.จ. เอก. ๒๐/๑๕๒/๔๔ ฯ

๕. อ.จ. เอก. ๒๐/๑๔๔/๓๐ ฯ

*เล่มที่ 40 อภิญเญยฺยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 113

เวทิตพฺพํ วิเสเสน วา สตฺตสนฺตฺตานปริยาปนฺนธฺมมานํเยว
อธิเคน ฉาณฺเณน สภาวโต อุปฺปริกฺขิตพฺพตฺตา สตฺตคฺคหณฺ
กตฺนฺติ เวทิตพฺพํ สงฺขารे อุปาทาย สตฺโตติ ปรฺยตฺตติมตฺต-
สมฺภวโต วา ฝโลปฺจาเรณ สงฺขารํ สตฺตํ วุตฺตํ
เวทิตพฺพํ ๑ น หิ โภจํ สตฺโต ปจฺจยภฺจติโก อตฺถิ อณฺฺตฺร
สงฺขารํ ๑ โวหารวเสน ปน เหวํ วุจฺจติ เหวเมเตน
ฉาตปริณฺญา วุตฺตา โหติ ๑

เอกนิทฺเทสวณฺณา นิภฺจิตา ๑

ทฺกนิทฺเทสวณฺณา

เทว ชาติโยติ สงฺขตา จ ชาติ อสงฺขตา จ ชาติ ๑
ตฺตฺถ อเนเกหิ ปจฺจเยหิ สงฺกมฺม กตา ปรฺยจกฺขนฺธา
สงฺขตา ชาติ เกหิ จ ปจฺจเยหิ อกตํ นิพฺพานํ อสงฺขตา
ชาติ ๑

ทฺกนิทฺเทสวณฺณา นิภฺจิตา ๑

ติกนิทฺเทสวณฺณา

ติสฺโส ชาติโยติ กามชาติ รูปชาติ อรูปชาติ ๑
ตฺตฺถ(๑) กตฺมา กามชาติ เหฏฺฐโต อวิจฺจนิรยํ ปรฺยนฺตํ
๑. อภิ. วิ. ๓๕/๑๒๒/๑๐๖ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคความณณา หน้า 114

กริตฺวา อุปริโต ปฺรนิมมิตฺวสวตฺตีเทเว อนฺโตกริตฺวา ยํ
เอตสฺมี อนฺตเร เอตถาวจฺรา เอตถ ปฺรียาปนฺนา ขนฺธา ชาติ
อายตฺนา รุปา เวทนา สลฺยา สงฺขารา วิญฺญาณํ ฯ อัย
วุจฺจติ กามชาติ ฯ (๑)

ตตฺถ กตฺมา รูปรฺชาตฺ (๒) เหฏฺฐโต พฺรหฺมโลกํ ปฺรียนฺตํ
กริตฺวา อุปริโต อกฺนิญฺเจ เทเว อนฺโตกริตฺวา ยํ เอตสฺมี
อนฺตเร เอตถาวจฺรา เอตถ ปฺรียาปนฺนา สฺมาปนฺนสฺส วา
อุปนฺนสฺส วา ทิฏฺฐชฺมฺมสุขวิหฺริสฺส วา จิตฺตเจตฺติกา
ชฺมฺมา ฯ อัย วุจฺจติ รูปรฺชาตฺ ฯ

ตตฺถ กตฺมา อรุปรฺชาตฺ (๓) เหฏฺฐโต อากาสานญฺจายตฺนุปก
เทเว ปฺรียนฺตํ กริตฺวา อุปริโต เนวสญฺยานาสลฺยาตฺนุปก
เทเว อนฺโตกริตฺวา ยํ เอตสฺมี อนฺตเร เอตถาวจฺรา เอตถ
ปฺรียาปนฺนา สฺมาปนฺนสฺส วา อุปนฺนสฺส วา ทิฏฺฐชฺมฺมสุข-
วิหฺริสฺส วา จิตฺตเจตฺติกา ชฺมฺมา ฯ (๓) อัย วุจฺจติ อรุปรฺชาตฺ ฯ
อฏฺฐกถายํ ปน กามชาติ กามภโว ปญฺจกฺขนฺธา ลพฺกนฺติ
รูปรฺชาตฺติ รูปรฺภโว ปญฺจกฺขนฺธา ลพฺกนฺติ ฯ อรุปรฺชาตฺติ อรุปรฺภโว
จตฺตาริ ขนฺธา ลพฺกนฺตีติ วุตฺตํ ฯ อัย ทสฺสุตฺตรปฺรียาเยน
โยชนา ฯ

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๑๒๒/๑๐๖-๑๐๗ ฯ ๒. อภิ. สจ. ๓๔/๘๒๕/๓๒๔ ฯ

๓. อภิ. สจ. ๓๔/๘๓๐/๓๒๕ ฯ

*เล่มที่ 40 อภิญญะยนิทเทสวณณณา หน้า 115

สงคีติปริยาเยน ปน ติสฺโส กุสลาชาตโย เนกขมฺมชาต
อพฺยาปาทชาต อวิหีสชาตฯ อปราปี ติสฺโส ชาตโย รูปชาต
อรูปชาต นิโรธชาตฯ อปราปี ติสฺโส ชาตโย หีนา ชาต
มชฺฌิมา ชาต ปณีตา ชาตฺติ (๑) วุตฺตา ชาตโยปี เอตถ
ยฺชฺชนฺติ ฯ

เนกขมฺมปฏิสฺยฺตฺโต ตกฺโก วิตกฺโก ฯเปฯ สมฺมาสงฺกปฺโป
อํยํ วุจฺจติ เนกขมฺมชาตฯ สพฺเพปี กุสลา ชมฺมา เนกขมฺม-
ชาต ฯ

อพฺยาปาทปฏิสฺยฺตฺโต ตกฺโก วิตกฺโก ฯเปฯ สมฺมา-
สงฺกปฺโป อพฺยาปาทชาตฯ ยา สตฺเตสฺส เมตฺติ เมตฺตายนา
เมตฺตายิตฺตํ เมตฺตาเจโตวิมฺุตฺติ ฯ อํยํ วุจฺจติ อพฺยาปาทชาต ฯ

อวิหีสปฏิสฺยฺตฺโต ตกฺโก วิตกฺโก ฯเปฯ สมฺมาสงฺกปฺโป
อวิหีสชาตฯ ยา สตฺเตสฺส กรฺณา กรฺณายนา กรฺนายิตฺตํ
กรฺณาเจโตวิมฺุตฺติ ฯ อํยํ วุจฺจติ อวิหีสชาตฯ (๒)

รูปารูปชาตโย วุตฺตาเยว ฯ นิโรธชาตฺติ นิพฺพานํ ฯ หีนา
ชาตฺติ ทฺวาทสากฺกสจฺจิตฺตฺตฺปาทา มชฺฌิมา ชาตฺติ อวเสสา
เตฏฺฐมกชฺมมา ฯ ปณีตา ชาตฺติ นวโลกฺกตฺตรชฺมมา ฯ สพฺพาปี
จ นิชฺชีวญฺเฐน ชาตฺติ ฯ

ติกนิทเทสวณณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ที. ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๒๘ ฯ ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๑๒๒/๑๐๗-๑๐๘ ฯ

จตุตตาริ อริยสจฺจานีตี ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ทุกฺขสมุทฺทํ
อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรธํ อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา
อริยสจฺจํ ๑ อิมํสํ วนฺณณา สจฺจวิสุตฺตชฺชเนสุเยว ภวิสุตฺติ ๑
จตุกุกกนิทฺเทสวณฺณณา นิฏฺฐิตา ๑

ปณฺจกุกกนิทฺเทสวณฺณณา

ปณฺจ วิมุตฺตตายตนาณิตี อตฺตโน หิตตฺถาย ปเรหิ ปวตฺตติต-
ตมฺมเทสนาสวณฺํ ปเรถํ หิตตฺถาย อตฺตโน ยถาสุตฺตมฺมเทสนา
ยถาสุตฺตสฺส ฌมฺมสฺส สชฺฌายกรรมฺมํ ยถาสุตฺตสฺส ฌมฺมสฺส เจตสา
อนฺุวิตกุกกนํ กสิณาสฺภาทีสุ อนฺุกุลํ อารมฺมณฺนติ อิมานิ ปณฺจ
วิมฺุจจนการณานิ ๑ (๑) ยถาห อิชฺ ภิกฺขเว (๒) ภิกฺขุโน สตฺถา ฌมฺมํ
เทเสติ อณฺุณตโร วา ครุญฺจจานิโย สพุรฺหมจาริ ยถา ยถา
โฆ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน สตฺถา ฌมฺมํ เทเสติ อณฺุณตโร วา
ครุญฺจจานิโย สพุรฺหมจาริ ตถา ตถา โส ตสฺมี ฌมฺเม อตฺถ-
ปฏฺฐิสฺเวที จ โหติ ฌมฺมปฏฺฐิสฺเวที จ ตสฺส อตฺถปฏฺฐิสฺเวทีโน
ฌมฺมปฏฺฐิสฺเวทีโน ปาโมชฺชํ ชายติ ปมฺุทิตสฺส ปีติ ชายติ
ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสสมฺภติ ปสฺสทฺทกาโย สฺขํ เวเทติ สฺขิโน
จิตฺตํ สมาริยติ อิทํ ปจฺมํ วิมุตฺตตายตณฺํ ๑

ปฺุณ จปฺริ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน น เหว โฆ สตฺถา ฌมฺมํ

*เล่มที่ 40 อภิญเญยยนิตฺเทศวณณา หน้า 117

เทเสติ อณฺเฏตโร วา ครุญฺจานินฺโอย สพฺรหฺมจารี อปี จ โย
ยถาสุตฺติ ยถาปริยตฺตํ ฌมฺมํ วิตุถาเรน ปเรสฺสฺ เทเสติ ฯ ยถา
ยถา โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ฯเปฯ สุขินฺโน จิตฺตํ สมาริยตี ฯ
อิทํ ทฺติยํ วิมุตฺตายตฺนํ ฯ

ปฺน จปรี ภิกฺขเว ภิกฺขุโน น เหว โข สตุถา ฌมฺมํ
เทเสติ อณฺเฏตโร วา ครุญฺจานินฺโอย สพฺรหฺมจารี นาปี ยถาสุตฺติ
ยถาปริยตฺตํ ฌมฺมํ วิตุถาเรน ปเรสฺสฺ เทเสติ อปี จ โย
ยถาสุตฺติ ยถาปริยตฺตํ ฌมฺมํ วิตุถาเรน สขุณฺณายํ กโรตี ฯ ยถา
ยถา โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ฯเปฯ สุขินฺโน จิตฺตํ สมาริยตี ฯ
อิทํ ตฺติยํ วิมุตฺตายตฺนํ ฯ

ปฺน จปรี ภิกฺขเว ภิกฺขุโน น เหว โข สตุถา ฌมฺมํ
เทเสติ อณฺเฏตโร วา ครุญฺจานินฺโอย สพฺรหฺมจารี นาปี ยถาสุตฺติ
ยถาปริยตฺตํ ฌมฺมํ วิตุถาเรน ปเรสฺสฺ เทเสติ นาปี ยถาสุตฺติ
ยถาปริยตฺตํ ฌมฺมํ วิตุถาเรน สขุณฺณายํ กโรตี อปี จ โย
ยถาสุตฺติ ยถาปริยตฺตํ ฌมฺมํ เจตสา อนฺนวิตกฺกเกติ อนฺนวิจาเรตี
มนसानุเปกฺขตี ฯ ยถา ยถา โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ฯเปฯ
สุขินฺโน จิตฺตํ สมาริยตี ฯ อิทํ จตุตฺถํ วิมุตฺตายตฺนํ ฯ

ปฺน จปรี ภิกฺขเว ภิกฺขุโน น เหว โข สตุถา ฌมฺมํ
เทเสติ อณฺเฏตโร วา ครุญฺจานินฺโอย สพฺรหฺมจารี นาปี ยถาสุตฺติ
ยถาปริยตฺตํ ฌมฺมํ วิตุถาเรน ปเรสฺสฺ เทเสติ นาปี ยถาสุตฺติ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 118

ยถาปริยคฺตํ ฌมฺมํ วิตุถาเรน สขุณฺณายํ กโรติ นาปี ยถา-
สฺตํ ยถาปริยคฺตํ ฌมฺมํ เจตสา อนฺนุวิตกฺกเถติ อนฺนุวิจาเรติ
มนฺสาณุปฺเภจฺจ อปี จ ขุวสฺส อณฺณตฺรํ สฺมาธิณิมิตฺตํ สฺกคฺคหิตํ
โหติ สฺมฺนสฺสีกตํ สฺวปฺชาริตํ สฺวปฺปฏิวิทฺทํ ปณฺณาย ๑ ยถา
ยถา โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อณฺณตฺรํ สฺมาธิณิมิตฺตํ สฺกคฺคหิตํ
โหติ สฺมฺนสฺสีกตํ สฺวปฺชาริตํ สฺวปฺปฏิวิทฺทํ ปณฺณาย ตถา ตถา
โส ตสฺมี ฌมฺเม อตฺถปฺปฏิสฺสเวทึ จ โหติ ฌมฺมปฺปฏิสฺสเวทึ จ ๑
ตสฺส อตฺถปฺปฏิสฺสเวทึโน ฌมฺมปฺปฏิสฺสเวทึโน ปาโมชฺช(๑) ชายติ
ปมฺมุตฺตสฺส ปีติ ชายติ ปีติมนฺสฺส กาโย ปสฺสสมฺภตฺติ ปสฺสทฺธ-
กาโย สฺขํ เวเทติ สฺขิโน จิตฺตํ สฺมาธิยติ ๑ อิทํ ปณฺณจฺมํ
วิมฺุตฺตายตฺนนฺติ ๑ (๒)

ปณฺณจกฺกนิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ๑

นฺกุกฺกนิทฺเทสวณฺณนา

น อนฺนุตฺตรียานีติ เอตฺถ นตฺถิ เอเตสํ อุตฺตรนฺติ อนฺนุตฺตรานี
อนฺนุตฺตรานี เอว อนฺนุตฺตรียานี เขฏฺฐกานีติ อตฺโถ ๑ วุคฺคตํ เหน้
ภควตา

นยิมานี ภิกฺขเว อนฺนุตฺตรียานี ๑ กตฺมานี น ทสฺสนา-
นฺนุตฺตรียํ สวณฺณานฺนุตฺตรียํ ตาภานฺนุตฺตรียํ สิกฺขานฺนุตฺตรียํ ปาริจรียา-
๑. ม. ปาโมชฺช ๑ ๒. อ.จ. ปณฺณจก. ๒๒/๒๖/๒๕ ๑

*เล่มที่ 40 อภิญเฌยยนิทฺเทสวณณา หน้า 119

นุตฺตริยํ อนุสฺสทานนุตฺตริยนฺติ ฯ

กตมณฺจ ภิกฺขเว ทสฺสนานนุตฺตริยํ อิทฺ ภิกฺขเว เอกจฺโจ
หตฺถิรตนฺมฺปิ ทสฺสนาย คจฺจติ อสฺสรตนฺมฺปิ ทสฺสนาย คจฺจติ
มณฺธิรตนฺมฺปิ ทสฺสนาย คจฺจติ อุจฺจาวจํ วา ปน ทสฺสนาย
คจฺจติ สมณฺ วา พฺราหฺมณฺ วา มิจฺฉาทิภฺจิกํ มิจฺฉา-
ปฺปฏิปนฺนํ ทสฺสนาย คจฺจติ ฯ อตฺถเอตํ ภิกฺขเว ทสฺสนํ เนตํ
นตฺถีติ วทามิ ฯ ตณฺจ โข เอตํ ภิกฺขเว ทสฺสนํ หีนํ คมฺมํ
โปถฺชฺชณฺิกํ อนริยํ อนตฺถสฺสยฺหิตํ น นิพฺพิทาย น วิราคาย
น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺจาย น สมฺโพธาย
น นิพฺพานาย สํวตฺตติ ฯ โย จ โข ภิกฺขเว ตถาคตํ วา
ตถาคตสวากํ วา ทสฺสนาย คจฺจติ นิวิญฺจสทฺโธ นิวิญฺจเปโม
เอกนฺตคโต อภิปฺปสนฺโน ฯ เอตทานนุตฺตริยํ ภิกฺขเว ทสฺสนานํ
สตฺตทานํ วิสฺสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺसानํ
อตฺถลฺงคฺมาย ฌายสฺส อธิคฺมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉนฺนิกิริยาย ยทฺธิ
ตถาคตํ วา ตถาคตสวากํ วา ทสฺสนาย คจฺจติ นิวิญฺจสทฺโธ
นิวิญฺจเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสนฺโน ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว
ทสฺสนานนุตฺตริยํ ฯ อิติ ทสฺสนานนุตฺตริยํ ฯ

สวานานนุตฺตริยณฺจ กถํ โหติ อิทฺ ภิกฺขเว เอกจฺโจ
เถริสทฺทมฺปิ สวานาย คจฺจติ วิณาสทฺทมฺปิ สวานาย คจฺจติ
คิตฺสทฺทมฺปิ สวานาย คจฺจติ อุจฺจาวจํ วา ปน สวานาย

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 120

คจฺฉติ สมนฺสฺส วา พุราหฺมณฺสฺส วา มิจฺฉาทิภฺจิกฺกสฺส มิจฺฉา-
ปฺปฏิปนฺนสฺส ฐมฺมสฺสวณฺาย คจฺฉติ ฯ อตฺถเถตํ ภิกฺขเว สวณฺ์ เนตฺตํ
นตฺถิตฺติ วทามิ ตณฺจ โข เอตํ ภิกฺขเว สวณฺ์ หีนํ ฯเปฯ
น นิพฺพานาย สํวตฺตติ ฯ โย จ โข ภิกฺขเว ตถาคตฺสฺส
วา ตถาคตฺสาวกฺสฺส วา ฐมฺมสฺสวณฺาย คจฺฉติ นฺนิวฺจฺจสทฺโธ
นฺนิวฺจฺจเปโม เอกนฺตคโตะ อภิปฺปสฺสนโน เอตทฺธานุตฺตรียํ ภิกฺขเว
สวณฺานํ สตฺตทฺธานํ วิสุทฺธิยา ฯเปฯ นิพฺพานสฺส สจฺฉนฺนิกิริยา
ยทฺธิทํ ตถาคตฺสฺส วา ตถาคตฺสาวกฺสฺส วา ฐมฺมสฺสวณฺาย
คจฺฉติ นฺนิวฺจฺจสทฺโธ นฺนิวฺจฺจเปโม เอกนฺตคโตะ อภิปฺปสฺสนโน ฯ
อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สวณฺานุตฺตรียํ ฯ อิติ ทสฺสทฺธานุตฺตรียํ
สวณฺานุตฺตรียํ ฯ

ลาภานุตฺตรียณฺจ กถํ โหติ อธิ ภิกฺขเว เอกจฺจโจ
ปฺปุตฺตลาภมฺปิ ลภติ ทารลาภมฺปิ ลภติ ฐนลาภมฺปิ ลภติ
อุจฺจววจํ วา ปน ลาภมฺปิ ลภติ ฯ สมณฺเ วา พุราหฺมณฺเ
วา มิจฺฉาทิภฺจิกฺเก มิจฺฉापฺปฏิปนฺเน สทฺธํ ปฏฺฐิลภติ ฯ อตฺถเถโส
ภิกฺขเว ลาโภ เนโส นตฺถิตฺติ วทามิ ฯ โส จ โข เอโส
ภิกฺขเว ลาโภ หีนโน ฯเปฯ น นิพฺพานาย สํวตฺตติ ฯ โย
จ โข ภิกฺขเว ตถาคเต วา ตถาคตฺสาวเก วา สทฺธํ
ปฏฺฐิลภติ นฺนิวฺจฺจสทฺโธ นฺนิวฺจฺจเปโม เอกนฺตคโตะ อภิปฺปสฺสนโน ฯ
เอตทฺธานุตฺตรียํ ภิกฺขเว ลาภานํ สตฺตทฺธานํ วิสุทฺธิยา ฯเปฯ

*เล่มที่ 40 อภิญญะยนิเทศวณณา หน้า 121

นิพพานสฺส สจฺฉิกิริยา ยทิตฺตํ ตถาคเต วา ตถาคตสาวเก
วา สทฺธํ ปฏิภตติ นิวิฏฺฐสทฺโธ นิวิฏฺฐเปโม เอกนุตฺตโค
อภิปฺปสนฺโน ๑ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ตถากานฺตุตฺตริยํ ๑ อิติ
ทสฺसानานฺตุตฺตริยํ สวานานฺตุตฺตริยํ ตถากานฺตุตฺตริยํ ๑

สิกฺขานานฺตุตฺตริยญจ กถํ โหติ อิทํ ภิกฺขเว เอกจฺโจ
หตฺถิสฺสมิมฺปิ สิกฺขติ อสฺสสฺสมิมฺปิ สิกฺขติ รตฺถสฺสมิมฺปิ สิกฺขติ
ธนฺุสฺสมิมฺปิ สิกฺขติ ธรสฺสมิมฺปิ สิกฺขติ อจฺจวํจํ วา ปน
สิกฺขติ สมณฺสสฺส วา พฺรหฺมณฺสสฺส วา มิจฺฉา-

ปฏฺิปปนฺนสฺส สิกฺขติ ๑ อตฺถเตสา ภิกฺขเว สิกฺขา ๑ เนสา นตฺถิติ
วทามิ ๑ สา จ โข เอสา ภิกฺขเว สิกฺขา หีนา ๑เป ๑

น นิพพานาย สํวตฺตติ ๑ โย จ โข ภิกฺขเว ตถาคตฺปฺปเวทิตฺเต
ธมฺมวินเย อธิสฺสิมฺปิ สิกฺขติ อธิจิตฺตมฺปิ สิกฺขติ อธิปญฺณมฺปิ
สิกฺขติ นิวิฏฺฐสทฺโธ นิวิฏฺฐเปโม เอกนุตฺตโค อภิปฺปสนฺโน ๑
เอตทานานฺตุตฺตริยํ ภิกฺขเว สิกฺขานํ สตฺตทานํ วิสุทฺธิยา ๑เป ๑

นิพพานสฺส สจฺฉิกิริยา ยทิตฺตํ ตถาคตฺปฺปเวทิตฺเต ธมฺมวินเย
อธิสฺสิมฺปิ สิกฺขติ อธิจิตฺตมฺปิ สิกฺขติ อธิปญฺณมฺปิ สิกฺขติ
นิวิฏฺฐสทฺโธ นิวิฏฺฐเปโม เอกนุตฺตโค อภิปฺปสนฺโน ๑ อิทํ วุจฺจติ
ภิกฺขเว สิกฺขานานฺตุตฺตริยํ ๑ อิติ ทสฺसानานฺตุตฺตริยํ สวานานฺตุตฺตริยํ
ตถากานฺตุตฺตริยํ สิกฺขานานฺตุตฺตริยํ ๑

ปาริจริยานานฺตุตฺตริยญจ กถํ โหติ อิทํ ภิกฺขเว เอกจฺโจ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 122

ขตฺติยมฺปี ปริจฺรติ พุราหุณฺมฺปี ปริจฺรติ คหปติมฺปี ปริจฺรติ
อุจฺจาวจํ วา ปน ปริจฺรติ สมณํ วา พุราหุณฺณํ วา
มิจฺฉาทิกฺขจิกํ มิจฺฉาปฺปฏิปนฺนํ ปริจฺรติ อตฺเตสา ภิกฺขเว
ปาริจฺริยา เนสา นตฺถิติ วทามิ ฯ สา จ โข เอสา ภิกฺขเว
ปาริจฺริยา หีนา ฯเปฯ น นิพฺพานาย ลํวตฺตติ ฯ โย จ
โย ภิกฺขเว ตถาคตํ วา ตถาคตสวากํ วา ปริจฺรติ นิวิญฺจ-
สทฺโธ นิวิญฺจเปโม เอกนตฺคโต อภิปฺปสนฺโน ฯ เอตทานตฺตริยํ
ภิกฺขเว ปาริจฺริยานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา ฯเปฯ นิพฺพานสฺส
สจฺฉิกริยาย ยทิตํ ตถาคตํ วา ตถาคตสวากํ วา ปริจฺรติ
นิวิญฺจสทฺโธ นิวิญฺจเปโม เอกนตฺคโต อภิปฺปสนฺโน ฯ อิทํ วุจฺจติ
ภิกฺขเว ปาริจฺริยานตฺตริยํ ฯ อิติ ทสฺสนานตฺตริยํ สวานานตฺตริยํ
ลาภานตฺตริยํ สิกฺขานตฺตริยํ ปาริจฺริยานตฺตริยํ ฯ

อนุสฺสทานตฺตริยญฺจ กถํ โหติ อิทฺ ภิกฺขเว เอกจฺโจ
ปฺคตฺตลาภมฺปี อนุสฺสฺรติ ทารลาภมฺปี อนุสฺสฺรติ ธนลาภมฺปี
อนุสฺสฺรติ อุจฺจาวจํ วา ปน อนุสฺสฺรติ สมณํ วา พุราหุณฺณํ
วา มิจฺฉาทิกฺขจิกํ มิจฺฉาปฺปฏิปนฺนํ อนุสฺสฺรติ ฯ อตฺเตสา ภิกฺขเว
อนุสฺสฺติ เนสา นตฺถิติ วทามิ ฯ สา จ โข เอสา ภิกฺขเว
อนุสฺสฺติ หีนา ฯเปฯ น นิพฺพานาย ลํวตฺตติ ฯ โย จ โข
ภิกฺขเว ตถาคตํ วา ตถาคตสวากํ วา อนุสฺสฺรติ นิวิญฺจ-
สทฺโธ นิวิญฺจเปโม เอกนตฺคโต อภิปฺปสนฺโน ฯ เอตทานตฺตริยํ

*เล่มที่ 40 อภิญเฌยฺยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 123

ภิกฺขเว อนุสฺสตีนํ สตฺตานิ วิสุทฺธิยา ๆเปฯ นิพฺพานสฺส
สจฺฉิกิริยา ยทฺธิํ ตถาคตํ วา ตถาคตสวากํ วา อนุสฺสรตี
นิวิฏฺฐสทฺโธ นิวิฏฺฐเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสนฺโน ๆ อิทํ
วุจฺจตี ภิกฺขเว อนุสฺสตานุตฺตรियํ ๆ อิมานิ โข ภิกฺขเว น
อนุตฺตรियานีติ ๆ (๑)

นฺกนฺิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ๆ

สจฺจกนฺิทฺเทสวณฺณา

สจฺจ นิทฺทสวตฺถุนีติ เอตฺถ น สนฺติ เอตฺสฺส ทสชาติ นิทฺทโส
นิทฺทสสฺส นิทฺทสภวสฺส วตฺถุนิ การณานิ นิทฺทสวตฺถุนิ ๆ
จึณาสโว หิ ทสวสฺสกาเล ปรีนฺิพฺพุโต ปฺน ปฏฺิสนฺธิยา อภววา
ปฺน ทสวสฺโส น โหตีติ นิทฺทโสติ วุจฺจตี ๆ น เภวลญจ
ทสวสฺโสว น โหตี นววสฺโสปี ๆเปฯ เอกมฺหุตฺติโกปี น
โหตีเยว(๒) ๆ น เภวลญจ ทสวสฺสกาเล ปรีนฺิพฺพุโต สจฺจวสฺสสิก-
กาเล ปรีนฺิพฺพุโตปี นิสฺสจฺจโต นิทฺทโส นิมฺหุตฺโต โหตีเยว ๆ
ตฺติยสมเย อุปฺปนฺนโวหาริ ปน สาสเน จึณาสวสฺส อโรเปตฺวา
ตฺตถ ตาทิสสฺส อภาวํ อิท จ สพฺภาวํ ทสฺเสนฺุโต ภควา
ตาทิสภวสฺส การณานิ สจฺจ นิทฺทสวตฺถุนีติ อาห ๆ
ยถาห สจฺจติมานิ ภิกฺขเว นิทฺทสวตฺถุนิ กตฺมานิ สจฺจ อิท
๑. อญฺ. นฺกนฺ. ๒๒/๓๐๑/๓๖๓ ๆ ๒. ส. น โหตีเยว ๆ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 124

ภิกฺขเว ภิกฺขุ สิกฺขาสมาทานเ ติปฺพจฺจนฺโท โหติ อายตี จ
สิกฺขาสมาทานเ อวิกตเปโม ฯ ฌมฺมนิสฺสนฺติยา ติปฺพจฺจนฺโท โหติ
อายตี จ ฌมฺมนิสฺสนฺติยา อวิกตเปโม ฯ อิจฺฉาวินเย ติปฺพจฺจนฺโท
โหติ อายตี จ อิจฺฉาวินเย อวิกตเปโม ฯ ปฏิสฺสฺถาน
ติปฺพจฺจนฺโท โหติ อายตี จ ปฏิสฺสฺถาน อวิกตเปโม ฯ วิริยา-
รมฺเภ ติปฺพจฺจนฺโท โหติ อายตี จ วิริยา-
รมฺเภ อวิกตเปโม ฯ สตินฺปนฺนํ ติปฺพจฺจนฺโท โหติ อายตี จ สตินฺปนฺนํ
อวิกตเปโม ฯ ทิกฺขิปปิกฺกเเว ติปฺพจฺจนฺโท โหติ อายตี จ ทิกฺขิ-
ปปิกฺกเเว อวิกตเปโม ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว สตฺต นิตฺทส-
วตฺถุนีติ (๑) เถโรปี ตเถว เทสนํ อุตฺตริตฺวา สตฺต นิตฺทส-
วตฺถุนีติ อห ฯ

สตฺตกนิตฺทเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อฏฺฐกนิตฺทเทสวณฺณา

อฏฺฐ อภิภายตฺตานีติ เอตฺถ อภิภุญฺจฺมานานิ อายตฺตานิ
เอเตสํ ฆานานนฺติ อภิภายตฺตานิ ฆานานิ ฯ

อายตฺตานีติ อธิฏฺฐานญฺเจน อายตฺตสงฺฆาตานิ กสิณฺนา-
รมฺมณานิ ฯ ฌานตฺตรโก หิ ปุคฺคโล วิสทฺธาโณ ก็ เอตฺถ
อารมฺมเณ สฺมาปชฺชิตพฺพํ น มยฺหํ จิตฺเตกคฺคตากรเณ ภาโร
๑. อญฺ. สตฺตก. ๒๓/๑๘ ฯ

*เล่มที่ 40 อภิถเยยฺยนิทฺเทสวณณา หน้า 125

อตุถิตฺติ ตานิ อารมฺมณฺเ อภิภวิตฺวา สฺมาปฺชชติ สห
นิมิตฺตูปฺปาเทเนเวตฺถ อปฺปนํ นิพฺพตฺเตตฺติ อตุโถ ๑ เอว
อูปฺปาทิตานิ ฆานานิ อภิภายตฺตานีติ วุจฺจนฺติ ๑

กตฺมานิ อฏฺฐ อชฺฌตฺตํ รุปสฺสณฺณี เอโก พหิทฺฐา
รูปานิ ปสฺสติ ปฺริตฺตานิ สุวณฺณทฺพฺพณฺณานิ ตานิ อภิภฺยฺย
ชานามิ ปสฺสามิตี เอว สฺสณฺณี โหติ อิทํ ปจฺมํ อภิภายตฺนํ ๑

อชฺฌตฺตํ รุปสฺสณฺณี เอโก พหิทฺฐา รูปานิ ปสฺสติ
อูปฺปมาณานิ สุวณฺณทฺพฺพณฺณานิ ตานิ อภิภฺยฺย ชานามิ
ปสฺสามิตี เอว สฺสณฺณี โหติ อิทํ ทฺตฺติยํ อภิภายตฺนํ ๑

อชฺฌตฺตํ อรูปสฺสณฺณี เอโก พหิทฺฐา รูปานิ ปสฺสติ
ปฺริตฺตานิ สุวณฺณทฺพฺพณฺณานิ ตานิ อภิภฺยฺย ชานามิ
ปสฺสามิตี เอว สฺสณฺณี โหติ อิทํ ตฺตฺติยํ อภิภายตฺนํ ๑

อชฺฌตฺตํ อรูปสฺสณฺณี เอโก พหิทฺฐา รูปานิ ปสฺสติ
นีนานิ นีลวณฺณานิ นีลนิตฺสฺสนานิ นีลนิกาसानิ ๑ เสยฺยถาปี
นาม อุมฺมารูปฺปํ(๑) นีลํ นีลวณฺณํ นีลนิตฺสฺสนํ นีลนิกาสํ
เสยฺยถาปี วา ปน ตํ วตฺถํ พาราณเสยฺยํ อุกฺโขภาควิมฺภูจํ
นีลํ นีลวณฺณํ นีลนิตฺสฺสนํ นีลนิกาสํ เอวเมว อชฺฌตฺตํ
อรูปสฺสณฺณี เอโก พหิทฺฐา รูปานิ ปสฺสติ นีนานิ นีลวณฺณานิ
นีลนิตฺสฺสนานิ นีลนิกาसानิ ตานิ อภิภฺยฺย ชานามิ ปสฺสามิตี
๑. ม. อมาปฺปํ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 126

เอวํ สลฺยณิ โหติ อิทํ ปญฺจมํ อภิภายตณฺ ๑

อชฺชตฺตํ อรุปสลฺยณิ เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ
ปีตานิปีตวณฺณานิ ปีตนิทสฺสนานิ ปีตนิภาสานิ ๑ เสยฺยถาปี
นาม กณฺนิการปฺปฬิ ปีตํ ปีตวณฺณํ ปีตนิทสฺสนํ ปีตนิภาสํ
เสยฺยถา วา ปน ตํ วตฺถํ พาราณเสยฺยํ อุกฺโขทภาควิมญฺจํ
ปีตํ ปีตวณฺณํ ปีตนิทสฺสนํ ปีตนิภาสํ เอวเมว อชฺชตฺตํ
อรุปสลฺยณิ เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ ปีตานิ ปีตวณฺณานิ
ปีตนิทสฺสนานิ ปีตนิภาสานิ ตานิ อภิภุญฺย ชานามิ ปสฺสามิตี
เอวํ สลฺยณิ โหติ อิทํ ฉญฺจํ อภิภายตณฺ ๑

อชฺชตฺตํ อรุปสลฺยณิ เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ
โลหิตกานิ โลหิตกวณฺณานิ โลหิตกนิทสฺสนานิ โลหิตก-
นิภาสานิ ๑ เสยฺยถาปี นาม พนฺธุชิวกปฺปฬิ โลหิตกํ โลหิตก-
วณฺณํ โลหิตกนิทสฺสนํ โลหิตกนิภาสํ เสยฺยถาปี วา ปน
ตํ วตฺถํ พาราณเสยฺยํ อุกฺโขทภาควิมญฺจํ โลหิตกํ โลหิตกวณฺณํ
โลหิตกนิทสฺสนํ โลหิตกนิภาสํ เอวเมว อชฺชตฺตํ อรุปสลฺยณิ
เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ โลหิตกานิ โลหิตกวณฺณานิ
โลหิตกนิทสฺสนานิ โลหิตกนิภาสานิ ตานิ อภิภุญฺย ชานามิ
ปสฺสามิตี เอวํ สลฺยณิ โหติ อิทํ สตฺตมํ อภิภายตณฺ ๑

อชฺชตฺตํ อรุปสลฺยณิ เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ
โอทาทานิ โอทาทวณฺณานิ โอทาทนิทสฺสนานิ โอทาท-

*เล่มที่ 40 อภิณฺเษยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 127

นิกาสานี ฯ เสยฺยถาปี นาม โอสธิตารกา โอทาทา โอทาท-
วณฺณา โอทาทนิตฺตสนา โอทาทนิกาสา เสยฺยถาปี วา ปน
ตํ วตฺถํ พารานเสยฺยํ อุกฺโขทภาควิมฺภุจํ โอทาทํ โอทาทวณฺณํ
โอทาทนิตฺตสนํ โอทาทนิกาสํ เอวเมว อชฺฌตฺตํ อรุปสณฺณิ เอโก
พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสตี โอทาทานิ โอทาทวณฺณานิ โอทาท-
นิตฺตสนานิ โอทาทนิกาสานิ ตานิ อภิณฺเษย ชานามิ ปสฺสามิตี
เอวํ สณฺณิ โหตี อิทํ อฏฺฐมํ อภิณฺเษยตฺนํ ฯ อิมานิ อฏฺฐ
อภิณฺเษยตฺนานิตี ฯ (๑)

อฏฺฐกนิตฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

นวกนิตฺเทสวณฺณา

นว อนฺนุปฺพุพฺพวิหารตี ปุพฺพุํ ปุพฺพุํ อนฺนุ อนฺนุปฺพุพฺพุํ ฯ
อนฺนุปฺพุพฺพุํ วิหริตฺตพฺพุโต สฺมาปชฺชิตฺตพฺพุโต วิหารา อนฺนุปฺพุพฺพุ-
วิหารา อนฺนุปฺพุปฺภาณิยา สฺมาปชฺชิตฺตพฺพุวิหารตี อตฺถโถ ฯ

กตเม นว อธิ ภิกฺขเว วิวิจฺเจว กามเหตี วิวิจฺจ อกฺุสเลตี
ธมฺเมตี สวิตกฺกํ สวิจาร์ วิเวกฺขํ ปิตฺตฺสขํ ปจฺมํ ฉานํ
อุปสมฺปชฺช วิหริตี ฯ

วิตกฺกวิจาร์ณํ วุปสมฺมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส
เอโกทิกาวํ อวิตกฺกํ อวิจาร์ สฺมาธิชฺชํ ปิตฺตฺสขํ ทฺติยํ ฉานํ

๑. ที. ปา. ๑๑/๓๔๕/๒๓๔ ฯ

อุปสมปฺชช วิหฺรติ ฯ

ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหฺรติ สโต สมฺปชาโน
สุขณฺจ กายเณ ปฏิสฺสเวเทติ ยนฺตุ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก
สติมา สุขวิหฺรติ ตติยฺ ฌานํ อุปสมปฺชช วิหฺรติ ฯ

สุขสฺส จ ปหานา ทฺกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว
โสมนสฺสโทมนสฺसानํ อตฺตงฺกมา อทฺกฺขมฺสฺสํ อุเปกฺขาสติปาริสฺสุทฺธิ
จตฺตถิ ฌานํ อุปสมปฺชช วิหฺรติ ฯ

สพฺพโส รฺูปสฺสณฺณํ สมตฺติกฺกมา ปฏฺิฆสฺสณฺณํ
อตฺตงฺกมา นานตฺตสฺสณฺณํ อมนสิการา อนนฺโต อากาโสติ
อากาसानญายตฺนํ อุปสมปฺชช วิหฺรติ ฯ

สพฺพโส อากาसानญายตฺนํ สมตฺติกฺกมฺม อนนฺตํ
วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญายตฺนํ อุปสมปฺชช วิหฺรติ ฯ

สพฺพโส วิญฺญาณญายตฺนํ สมตฺติกฺกมฺม นตฺถิ กิณฺจิติ
อากิณฺจญายตฺนํ อุปสมปฺชช วิหฺรติ ฯ

สพฺพโส อากิณฺจญายตฺนํ สมตฺติกฺกมฺม เนวสฺสณฺณานา-
สฺสญายตฺนํ อุปสมปฺชช วิหฺรติ ฯ

สพฺพโส เนวสฺสณฺณานาสฺสญายตฺนํ สมตฺติกฺกมฺม สฺสญา-
เวทยิตฺนโรธํ อุปสมปฺชช วิหฺรตีติ (๑) วุตฺตนา นว อนฺุพฺพ-
วิหาราว ฯ

นวกนินฺุเทสวณฺณนา นิฏฺุจิตฺตา ฯ

๑. อัง. นวก. ๒๓/๒๓๓/๔๒๔ ฯ

ทส นิชฺชรวตฺถนิตฺติ มิจฺฉาทิฏฺฐาทินิ (๑) นิชฺชรวนฺตฺติ นาสยนฺตฺติ
นิชฺชรวานิ ฯ วตฺถนิตฺติ การณานิ ฯ นิชฺชรวานิ จ ตานิ วตฺถนิตฺติ
จาติ นิชฺชรวตฺถนิตฺติ ฯ สมฺมาทิฏฺฐาทินิ เอตํ อธิวจันํ ฯ

กตมานิ ทส สมฺมาทิฏฺฐิกสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาทิฏฺฐิ
นิชฺชชินฺณา โหติ เอ จ มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยา อนเนเก ปาปกา
อกุสลา ฐมฺมา สมฺภวานฺติ เต จสฺส นิชฺชชินฺณา โหนฺติ
สมฺมาทิฏฺฐิปจฺจยา จ อนเนเก กุสลา ฐมฺมา ภวานาปาริปุรี
คจฺฉนฺตฺติ ฯ

สมฺมาสงฺกปฺปสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาสงฺกปฺโป นิชฺชชินฺโน โหติ
เอ จ มิจฺฉาสงฺกปฺปปจฺจยา อนเนเก ปาปกา อกุสลา ฐมฺมา
สมฺภวานฺติ เต จสฺส นิชฺชชินฺณา โหนฺติ สมฺมาสงฺกปฺปปจฺจยา
จ อนเนเก กุสลา ฐมฺมา ภวานาปาริปุรี คจฺฉนฺตฺติ ฯ

สมฺมาวาจสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาวาจา นิชฺชชินฺณา โหติ เอ
จ มิจฺฉาวาจาปจฺจยา อนเนเก ปาปกา อกุสลา ฐมฺมา
สมฺภวานฺติ เต จสฺส นิชฺชชินฺณา โหนฺติ สมฺมาวาจาปจฺจยา
จ อนเนเก กุสลา ฐมฺมา ภวานาปาริปุรี คจฺฉนฺตฺติ ฯ

สมฺมากมฺมนตฺส ภิกฺขเว มิจฺฉากมฺมนฺโต นิชฺชชินฺโน
โหติ เอ จ มิจฺฉากมฺมนตฺปจฺจยา อนเนเก ปาปกา อกุสลา
ฐมฺมา สมฺภวานฺติ เต จสฺส นิชฺชชินฺณา โหนฺติ สมฺมากมฺมนต-
๑. ปฺราณ. มิจฺฉาทิฏฺฐาทินิ ฯ

ปจฺจยา จ อเนเก กุสลา ฐมฺมา ภาวนาปาริปูรี คจฺจนฺติ ฯ

สมฺมาอาชีวสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาอาชีโว นิชฺชินฺโณ โหติ
เย จ มิจฺฉาอาชีวปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลา ฐมฺมา
สมฺภวนฺติ เต จสฺส นิชฺชินฺณา โหนฺติ สมฺมาอาชีวปจฺจยา
จ อเนเก กุสลา ฐมฺมา ภาวนาปาริปูรี คจฺจนฺติ ฯ

สมฺมาวายมสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาวายาโม นิชฺชินฺโณ โหติ
เย จ มิจฺฉาวายมปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลา ฐมฺมา
สมฺภวนฺติ เต จสฺส นิชฺชินฺณา โหนฺติ สมฺมาวายมปจฺจยา
จ อเนเก กุสลา ฐมฺมา ภาวนาปาริปูรี คจฺจนฺติ ฯ

สมฺมาสติสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาสติ นิชฺชินฺณา โหติ เย จ
มิจฺฉาสติปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลา ฐมฺมา สมฺภวนฺติ
เต จสฺส นิชฺชินฺณา โหนฺติ สมฺมาสติปจฺจยา จ อเนเก
กุสลา ฐมฺมา ภาวนาปาริปูรี คจฺจนฺติ ฯ

สมฺมาสมาธิสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาสมาธิ นิชฺชินฺโณ โหติ
เย จ มิจฺฉาสมาธิปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลา ฐมฺมา
สมฺภวนฺติ เต จสฺส นิชฺชินฺณา โหนฺติ สมฺมาสมาธิปจฺจยา
จ อเนเก กุสลา ฐมฺมา ภาวนาปาริปูรี คจฺจนฺติ ฯ

สมฺมาถาณิสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาถาณิ นิชฺชินฺณิ โหติ
เย จ มิจฺฉาถาณิปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลา ฐมฺมา
สมฺภวนฺติ เต จสฺส นิชฺชินฺณา โหนฺติ สมฺมาถาณิปจฺจยา

*เล่มที่ 40 อภิถเญยฺยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 131

จ อเนเก กุสลา ฐมฺมา ภาวนาปาริปูรี คจฺจนฺติ ฯ

สมฺมาวิมุตฺตีสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาวิมุตฺติ นิชฺชินฺณา โหติ

เย จ มิจฺฉาวิมุตฺติปฺจฺจยา อเนเก ปาปกกา อกุสลา ฐมฺมา

สมฺภวณฺติ เต จสฺส นิชฺชินฺณา โหณฺติ สมฺมาวิมุตฺติปฺจฺจยา

จ อเนเก กุสลา ฐมฺมา ภาวนาปาริปูรี คจฺจนฺตีติ (๑) วุตฺตานี

ทสฺ นิชฺชรวตฺถุณี ฯ

ทสกนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

จกฺขาทีนิทฺเทสวณฺณา

สพฺพิ ภิกฺขเว อภิถเญยฺยณฺติอาที ภควตา วุตฺตํ อิธ

อาหริตฺวา ทสฺสิตนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ กิถฺจ อิติ จกาโร ปทปฺรูณ-

มตฺเต นิปาโต ฯ จกฺขาทีนิ ตีสฺ วิสฺสชฺชนานี นสฺ ทฺวาเรสุ

เอเกกสฺมี ปถฺจ ปถฺจ กตฺวา ทฺวารารมฺมณปวตฺตีกุกฺกเมน

นิทฺทิฏฺฐานี ฯ

ตตฺถ ทฺวริํ จกฺขุ มํสจกฺขุ ปถฺญาจกฺขุ จ ฯ เตสุ

พฺพุทฺธจกฺขุ สมฺนตฺตจกฺขุ ฌาณจกฺขุ ทิพฺพจกฺขุ ฐมฺมจกฺขุติ ปถฺจ-

วิริํ ปถฺญาจกฺขุ ฯ

อทฺทสฺ ไซ อหํ ภิกฺขเว พฺพุทฺธจกฺขุณา โลกํ โวโลเกนฺโตติ (๒)

อิทํ พฺพุทฺธจกฺขุ นาม ฯ

๑. อญฺ. ทสฺก. ๒๔/๑๐๖/๒๒๕ ฯ ๒. ม. มุ. ๑๒/๓๒๓/๓๒๕ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺคาณณา หน้า 132

สมนฺตจกฺขุ วุจฺจติ สพฺพณฺตณฺนาณฺติ (๑) อิทํ สมนฺตจกฺขุ

นาม ๑

จกฺขุ อุตฺปาที ฌาณํ อุตฺปาทีติ (๒) อิทํ ฌาณจกฺขุ

นาม ๑

อทุทสํ โข อหํ ภิกฺขเว ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺธนาติ (๓)

อิทํ ทิพฺพจกฺขุ นาม ๑

วิรัชํ วิตมฺลํ ฌมฺมจกฺขุ อุตฺปาทีติ (๔) อิทํ เหฏฺฐิม-

มกฺกตฺตยสงฺฆาตํ ฌมฺมจกฺขุ นาม ๑

มํสจกฺขุปี สสฺมการจกฺขุ ปสาทจกฺขุติ ทฺวิรัชํ โหติ ๑

ยวายํ อกฺขิฏฺฐปเก ปตฺติฏฺฐิตฺโต เหฏฺฐจา อกฺขิฏฺฐปกฺกฏฺฐิเกน อฺปริ
ภมฺมกฏฺฐิเกน อุกฺโก อกฺขิฏฺฐเณหิ พหิทฺธา อกฺขิฏฺฐเมหิ ปริจฺฉินฺโน
อกฺขิฏฺฐปกฺกชฺชมา นิกฺขนฺเตน นฺหารุสฺสุตฺเตน มตฺถลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
เสตกณฺหาติกณฺหมณฺฑลวิจิตฺโต มํสปีณฺโฑ อิทํ สสฺมการจกฺขุ
นาม ๑

โย ปนฺ เอกฺถ สิตฺโต เอกฺถ ปฏฺิพฺพทฺโร จคฺขุนฺนํ มหาฏฺฐานํ

อฺปาทาย ปสาโท อิทํ ปสาทจกฺขุ นาม ๑ อิทฺมิชาธิปฺเปตํ ๑

ตเทตํ ตสฺส สสฺมการจกฺขุโน เสตมณฺฑลปริกฺขิตฺตสฺส

กณฺหมณฺฑลสฺส มชฺเช อภิมฺเช จิตานํ สรฺริสณฺจานุปฺปตฺติเทเส

๑. บ. จ. ๓๐/๒๑๖-๒๔๕/๑๑๓-๑๒๗ ๑

๒. ส. มหา. ๑๕/๑๖๖๖/๕๒๕ ๑ ก. ม. ม. ๑๒/๓๒๔/๓๒๘ ๑

๔. ม. ม. ๑๓/๕๕๕/๕๕๕ ๑

*เล่มที่ 40 อภิณเษยนิทเทสวณณนา หน้า 133

ทิกุฉิมณทเล(๑) สดตตสุ ปิจุปฏเลสุ อาสิตตเตลล ปิจุปฏลानी วีย
สดตต อกขิปฏลानी (๒) พุยาเปตวา ปมาณโต มุคควิทลมตต จกขุ-
วิณณานาทีนั ยถารหิ วตตุทวารภาวิ สาธยมานัน ติกุฉติ ฯ

ต จกขุตีติ จกขุ รูป อสสาเทติ วิภาเวติ จาติ
อตโต ฯ

รูปยณตีติ รูปา วณณวิการิ อาปชชमानา หทยงกตภาวิ(๓)
ปกาสณตีติ อตโต ฯ

จกขุโต ปวตต วิณณานัน จกขุสส วา วิณณานนติ
จกขุวิณณานัน ฯ

ผลตีติ ผลโส ฯ อุปสกุเคน ปท มณเฑตวา สมผลโสติ
วตต ฯ จกขุโต ปวตโต สมผลโส จกขุสมผลโส ฯ จกขุสมผลส-
ปจจาติ จกขุวิณณานสมปยุตตผลสปปจจา ฯ

เวทยิตนติ วินทนั เวทนาติ อตโต ฯ
ตเทว สุขยตีติ สุขัม ยสสุปปชชติ ต สุขิต กโรตีติ
อตโต ฯ สกุฉุ วา ขาทติ ขนติ จ กายจิตตาพารนติ สุขัม ฯ
ทุกขยตีติ ทุกขัม ยสสุปปชชติ ต ทุกขิต กโรตีติ
อตโต ฯ

น ทุกขัม น สุขนติ อทุกขมสุขัม ฯ มกาโร ปทสนธิ-
วเสน วตโต ฯ

๑. ม. ทิกุฉิมณทเล ฯ ๒. ส. อกขิปฏลानी หทยงกตानी ฯ

๓. ม. หทยงกตภาวิ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 134

โส ปน จกขุสมผลโส อตตนา สมฺปยุตฺตาย เวทนาย
สหชาตอญฺญมญฺญนีสฺสยวิปากอาหารสมฺปยุตฺตอตุถิวคตวเสน
อฏฺฐชา ปจฺจโย โหติ สมฺปฏฺฐิจฺจนสมฺปยุตฺตาย อนนฺตรสมนฺตร-
อนนฺตรูปนีสฺสยนตฺถิวคตวเสน ปญฺจชา สนฺตีรณาทิสมฺปยุตฺตानํ
อุปนีสฺสยวเสนเนว ปจฺจโย โหติ ฯ

สุณาตฺตีติ โสตํ ฯ ตํ สสมฺภารโสตพิลสฺส อนฺโต
ตฺนุตฺมพโลมาจฺเจ องฺคฺลิวะกสณฺจานเน ปเทเส โสตวิญญาณาทีนํ
ยถารหํ วตฺถุทวารภาวํ สาธยมาณํ ติฏฺฐติ ฯ สปฺปนฺตฺตีติ สทฺทา
อุทาทริยนฺตฺตีติ อตฺโถ ฯ

ฆายตฺตีติ ฆานํ ฯ ตํ สสมฺภารฆานพิลสฺส อนฺโต
อชปทสณฺจานเน ปเทเส ฆานวิญญาณาทีนํ ยถารหํ วตฺถุ-
ทวารภาวํ สาธยมาณํ ติฏฺฐติ ฯ กนฺธยนฺตฺตีติ กนฺธา อตฺตโน
วตฺถุํ สฺวจนฺตฺตีติ อตฺโถ ฯ

ชีวิทฺมวฺหายตฺตีติ ชิวฺหา สายนตฺถเนน วา ชิวฺหา ฯ สา
สสมฺภารชิวฺหาย อตฺถอกฺกมฺมูลปฺสฺसानิ วชฺเชตฺวา อุปฺริมตฺลมชฺฌ
ภินฺนอุปฺพลทลกฺกสณฺจานเน ปเทเส ชิวฺหาวิญญาณาทีนํ ยถารหํ
วตฺถุทวารภาวํ สาธยมาณา ติฏฺฐติ ฯ รสนฺติ เต สตฺตาคติ
รสา อสฺสาแทนตฺตีติ อตฺโถ ฯ

กฺวจฺฉิตานํ สาสวธฺมมานํ อาโยติ กาโย ฯ อาโยติ อุปฺปตฺติ
เทโส ฯ โส ยาวตา อิมสฺมี กาเย อุปาทินฺนปฺปวตฺติ(๑) นาม
๑. ม. อุปาทินฺนปฺปวตฺติ ฯ

*เล่มที่ 40 อภิณฺเษยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 135

อตุถิเยภฺยเยน กายปสาโท กายวิญญาณาทีนํ ยถารหํ
วตฺตทวารภาวํ สาธยมาโน ติฏฺฐติ ฯ สุสิยนฺตํติ โฝฏฺฐพฺพา ฯ
มฺนาตํติ มโน วิชานาตํติ อตุโถ ฯ อตุตโน ลกฺขณํ
ธารณฺตํติ ธมฺมา ฯ มโนติ สหาวชฺชนํ ภวํกํ ฯ ธมฺมาติ
ทฺวาทสฺสเปทา ธมฺมารมฺมณา ธมฺมา ฯ

มโนวิญญาณนฺติ ชวนมโนวิญญาณํ ฯ มโนสมฺผลฺโสติ
ตํสมฺปยุตฺโต ผลฺโส ฯ โส สมฺปยุตฺตาย เวทนาย วิปาก-
ปจฺจยวชฺเชหิ เสเสหิ สตุตฺติ ปจฺจโย โหติ อนนฺตราย เตเหว
เสสานํ อุปนํสฺสยวเสเนว ปจฺจโย โหติ ฯ

รฺพาทีนํ ปณฺจ วิสฺสชฺชนานํ ขนฺธวเสน นิตฺติฏฺฐานํ ฯ
สํธาทีนํ รฺูปปติ ปิพฺยตํติ รฺูปํ ฯ เวทยตํติ เวทนา ฯ
สณฺชานาตํติ สณฺญา ฯ สงฺขโรนฺตํติ สงฺขารา ฯ วิชานาตํติ
วิญญาณํ ฯ

จกฺขาทีนํ ธมฺมวិچارปริยฺนฺตานํ ทส นกฺกวเสน สฏฺฐิ-
วิสฺสชฺชนานํ ปิยรฺูปสาตรฺูปวเสน นิตฺติฏฺฐานํ ฯ จกฺขุสมฺผลฺส-
ชาทิกา เวทนา ตํตํสมฺปยุตฺตาว ฯ รฺูปเปสฺส สณฺญา รฺูปสณฺญา ฯ
สณฺเจตยตํติ สณฺเจตนา อภิสนฺทหตํติ อตุโถ ฯ ตสฺตํติ ตณฺหา
ปิปาสตํติ อตุโถ ฯ วิตกฺเกตํติ วิตกฺโก วิตกฺกนํ วา วิตกฺโก
อฺูหณนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ อารมฺมณฺเณ เตน จิตฺตํ วิจรตํติ วิจาโร
วฺิจรณํ วา วิจาโร อนฺุสณฺจรณนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ

ปจฺจวิธาทีนํ จ วิสฺสชฺชนานํ สงฺจิตฺเตน นามรฺูป-

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 136

วตถุถานวเสน นินุททิฏฐานินิ ๕ ปตถตตตตต ปจวิ ๕ อาโปติ (๑)
อาปิยติ อปฺปายตีติ วา อาโป ๕ เตชยตีติ เตโซ ๕ วายตีติ
วาโย ๕ น กสฺสตี น นิกสฺสตี กสิคฺคํ ฉินฺหิตฺตํ ฆินฺหิตฺตํ วา น
สกุภาติ อากาโส ๕ นิสฺสตตตตเถน ธาตุ ๕

ปจวิกสิณาทินิ ทส วิสฺสชฺชนานินิ กสิณภาวนาวเสน
นินุททิฏฐานินิ ๕ กสิณนฺติ สกถพรณวเสน (๒) กสิณมณฺฑลมฺปิ ตสฺมี
อุปฺภูจิตนินิมิตตมฺปิ ตทารมฺมณฺณํ ฆานมฺปิ วุจฺจติ ๕ อิธ ปน
ฆานํ อิธปฺเปตฺติ ๕ อาทิมฺหิ จตฺตาริ มหาภูตกสิณารมฺมณานินิ
ฆานานินิ ตโต ปฺรานินิ จตฺตาริ วณฺณกสิณารมฺมณานินิ ๕
อากาสกสิณนฺติ ปฺริจฺเจทาภาโส ตทารมฺมณฺณจ ฆานํ
กสิณฺคฺคาฎมิภาโส ตทารมฺมณฺณจ อากาसानญฺจายตฺนํ ๕
วิญฺญาณกสิณนฺติ อากาसानญฺจายตฺนวิญฺญาณํ ตทารมฺมณฺณจ
วิญฺญาณญฺจายตฺนํ ๕

เกสาทินิ ทวตฺตีส วิสฺสชฺชนานินิ ทวตฺตีสาการกมฺมฏฐาน-
วเสน นินุททิฏฐานินิ ๕ เตสฺ ปน เกสาทิสฺส ปฏฺิฏฺลโต อุปฺภูจิตฺเตสฺ
กายคตาสตีวเสน อสฺสกมฺมฏฐานํ โหตี วณฺณโต อุปฺภูจิตฺเตสฺ
กสิณกมฺมฏฐานํ (๓) โหตี ธาตุโต อุปฺภูจิตฺเตสฺ จตฺตาราตฺตวตถุถาน-
กมฺมฏฐานํ โหตี เกสาคีอาทินิ จ ปฏฺิฏฺลโต วณฺณโต วา
อุปฺภูจิตานํ ตทารมฺมณานินิ ฆานานินิ ธาตุโต อุปฺภูจิตฺตสฺ เต
๑. สี. อโปติ ๕ ๒. สี. สกถฺ พรณวเสน ๕
๓. ม. กสิณกมฺมฏฐานํ ๕

*เล่มที่ 40 อภิญเญยนิทฺเทสวณณา หน้า 137

จ โกฎฺจาสา ตทารมฺมณา จ ธาตุภาวณา เวทิตพฺพา ฯ

เกสา อุโภสุ ปสฺเสสุ กณฺณจฺพิกาหิ ปุโรโต นลาณฺนุเตน
ปจฺจโต จ คลวาณฺนเกน ปรีจฺฉินฺนา สีสกฺภาพเวจนจฺมเม
วีหคฺคฺมตฺตํ ปวีสิตฺวา จิตา อนกสฺตสทฺสสสงฺขา ฯ

โลมา จเปตฺวา เกสาทินฺนํ ปตฺติจฺจิตฺกาสํ ทตฺถตลปาตตลानิ
จ เขญฺญเยน สรีรจฺมเม นวนวฺตฺติยา โลมกฺุปสทฺสเสสุ ลิกฺขามตฺตํ
ปวีสิตฺวา จิตา ฯ

นขา องฺคุลีนํ อคฺคปิฏฺเจสุ จิตา วีสติ ฯ

ทนฺตา ทวีสุ หนฺกฏฺจิกเสสุ จิตา เขญฺญเยน ทวตฺตีส ฯ

ตโจ สกฺลสรีเร ปรีโยนฺนุชิตฺวา ปากฏฺกิโลมกฺุสฺส อุปรี

ฉวียา เหฏฺฐา จิตํ จมฺมํ ฯ

มํลํ สาธิกานิ ตีณิ อฏฺฐิสฺตานิ อนฺนลิมฺปิตฺวา จิตานิ

นว มํสเปลิสฺตานิ ฯ

นุหารุ สกฺลสรีเร อฏฺฐินิ อาพนฺนุชิตฺวา จิตานิ นว

นุหารุสฺตานิ ฯ

อฏฺฐิ สกฺลสรีเร เหฏฺฐา อฏฺฐินํ อุปรี จิตานิ

สาธิกานิ ตีณิ อฏฺฐิสฺตานิ ฯ

อฏฺฐิมิณฺษาเตสํ เตสํ อฏฺฐินํ อพฺภนฺตเร จิตา มิณฺษา ฯ

วุกฺกํ คลวาณฺนกา นิกฺขนฺนเตน เอกมฺุเลน โถกํ กนฺตฺวา

ทฺวิธา ภินฺเนน ฐลนฺนุหารุณา วินิพนฺธา หุตฺวา ทพฺยมํลํ

ปริกฺขิปิตฺวา จิตฺตา เทว มํสปีณฺทิกา ฯ

หทยํ สริริพฺภนฺตเร ทฺวินฺนํ ถนํ มชฺฌे จิตฺ อนุโต
ปีตฺตสนฺนิสฺสยํ อทฺตมตฺตโลหิตปฺปณฺณํ ปุณฺนาคฺคฺจิปฺติจฺจฺจฺจ-
มตฺตาวาญฺจํ หทยมํสํ ฯ

ยกันํ ทฺวินฺนํ ถนํ อพฺภนฺตเร ทกฺขิมปฺสฺสํ นิสฺสาย
จิตฺ ยมกมํสปฺภฺตํ ฯ

กิโลมกํ หทยวฺกฺกานิ ปฺภิจฺจฺจฺจฺจ จิตฺ ปฺภิจฺจฺจฺจฺจกิโลมก-
สงฺขาตฺตจฺจ สกฺลสริริเร จมฺมสฺส เหนฺจฺจฺจฺจ มํสํ ปริโยนทฺธิตฺวา
จิตฺ อปฺปฺภิจฺจฺจฺจกิโลมกสงฺขาตฺตจฺจ จิตฺ ปริโยนหนมํสํ ฯ

ปีหํ หทยสฺส วามปฺสฺสเ อฺทรปฺภฺลสฺส มตฺตถปฺสฺสํ
นิสฺสาย จิตฺ อฺทรชิวฺหามํสํ ฯ

ปฺปฺผาสํ สริริพฺภนฺตเร ทฺวินฺนํ ถนํ อนุตฺเร
หทยยกันํ อฺปริ จฺจฺจฺจฺจ โอลมฺพนฺตํ จิตฺ ทฺวตฺตีสมฺส-
ขนฺธปฺปเกทํ ปฺปฺผาสมํสํ ฯ

อนฺตํ อฺปริ คฺลวฺวญฺจเ เหนฺจฺจฺจฺจ กิริสมฺคฺเค วินิพฺนฺชฺตฺตา
คฺลวฺวญฺจกิริสมฺคฺคปริยฺนฺเต สริริพฺภนฺตเร จิตฺ ปฺริสฺสฺส ทฺวตฺตีสม-
หตฺถา อิตฺถิยา อฺจฺจฺจฺจฺจเ อฺกวีสฺติยา จาเนสฺสุ โอบกฺคฺคา
อนฺตวญฺจฺจฺจ ฯ

อนฺตคฺคฺณํ อนุตฺโกเค อฺกโต อคฺลนฺเต อาพฺนฺชฺตฺวา
อฺกวีสฺติยา อนุตฺโกคานํ อนุตฺตรา จิตฺ พฺนฺชนํ ฯ

*เล่มที่ 40 อภิณฺเษยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 139

อุทริยฺ ทนฺตมฺสทสฺสจฺจณฺณิตฺติ ชิวฺหาหตฺถปฺริวตฺติตฺติ เขพ-
ลาลาปฺลิพฺพุทฺธิ ตํขณฺวิคตวณฺณคฺนฺชฺรธาทิสฺมปฺทํ ตนฺตวายฺขลิ-
สุวานวมฺลุตฺทิสฺสํ นิปฺติตฺวา ปิตฺตเสมฺหฺวาตฺปฺลิเวจฺจิตฺติ หุตฺวา หุตฺวา
อุทฺรคฺคิสฺนฺตาปเวคฺกฺกิตฺติ กิมิกฺกฺลาทฺถํ อุปรฺฐปฺริ เฝณฺปฺพุพฺพกาณิ
มฺลจฺจนฺตํ ปรมกสฺมฺพุทฺถํ ทฺถคฺนฺชฺเชคฺจฺจณฺภาวํ อापฺชฺชิตฺวา อามาสย-
สฺงฺขาเต อุปรินาภินฺนตฺปเตล จิตฺติ นานปฺปการกํ อสฺตีปฺตี-
ขายิตฺตสายิตฺติ ฯ

กรีสํ ปกฺกาตฺตยสฺงฺขาเต เหฏฺฐจา นาภิปฺปฺญจิกฺกณฺญกฺมฺลानํ
อนฺตเร อุพฺเพเชน อญฺจจฺกฺลมตฺเต อนฺตาวสาเน จิตฺติ วจฺจํ ฯ

ปิตฺตํ ทพฺมสฺปฺปฺผาसानํ อนฺตเร ยกนมฺมํสํ นิสฺสาย จิตฺติ
มหาโกสฺสทกิกโกสฺสททิสฺเส ปิตฺตโกสฺสเก จิตฺติ พทฺชฺปิตฺตสฺงฺขาตณฺจ
เกสโลมนขทฺนฺตฺตานํ มํสฺวินิมฺตฺตญฺจานณฺเจว ถทฺชฺสฺกฺขจฺมมฺลจ
จเปตฺวา อวเสสฺสํ สรฺริรํ พฺยาเปตฺวา จิตฺติ อพทฺชฺปิตฺต-
สฺงฺขาตณฺจจาติ ทฺวิธํ ปิตฺตํ ฯ

เสมฺหํ อุทฺรปฺญฺเจ จิตฺติ เอกปฺตฺถปฺรปฺปฺมาณํ(๑) เสมฺหํ ฯ

ปฺพุทฺโ พฺ ขาณฺญกณฺญกปฺพรณคฺคิชาลาทิสฺสํ อภิหเต วา
สรฺริรปฺปฺเทเส อพฺกนฺตฺรธาตฺถุโขภวเสน วา อุปฺปนฺเนสฺส คณฺท-
ปฺพิกาทิสฺสํ ปฺริปฺกฺกโลหิตปฺริณาโม ฯ

โลหิตํ ยกนสฺสํ เหฏฺฐาภาคํ ปฺุเรตฺวา ทพฺยวฺกฺกปฺปฺผาसानํ
๑. ปฺริราณ. ส. เอกปฺตฺถมฺรปฺปฺมาณํ ฯ

อุปริ โลกํ โลกํ ปคฺฆรนต์ วุกฺกหทยกนปฺปวาเส เตมยมานํ
จิตฺตํ เอกปตฺตปฺปรมตฺตํ สนนิจิตฺตโลहितสงฺฆาตญจ เกสโลมนขทนต์านํ
มํสวินิมุตฺตญฺจานญฺเจว ททฺธสุกฺขจมฺมญจ จเปตฺวา ธมฺมิชาลา-
นุสฺสारेณ สพฺพิ อฺปาทินฺนสรีริ ฺพริตฺวา จิตฺตํ สํสรณโลहित-
สงฺฆาตญจาติ ทฺวิธํ โลहितํ ฯ

เสโท อกฺกิสนฺตฺวาปสฺสูริยสฺนตฺวาปอฺตุวิการาทีหิ สนฺตตฺเต สรีเร
สพฺพเกสโลมญฺปิวิเวหิ ปคฺฆรณกอาโปธาคฺ ฯ

เมโท ฉฺฉสฺส สกฺกสรีเร จมฺมมํสฺนตฺเร กีสฺสสฺส ชงฺฆมํสาทีนํ
นิสฺสาย จิตฺตํ ถินฺนินฺเนโห ฯ

อสุสฺส โสมนสฺสโทมนสฺสวิสภากาหารอฺตุหิ สมฺภูจฺหิตฺวา
อกฺกิชฺชุปกฺเก ปฺปฺเรตฺวา ตฺถิจฺจนฺตี วา ปคฺฆรณฺตี วา อาโปธาคฺ ฯ

วสา อกฺกิสนฺตฺวาปสฺสูริยสฺนตฺวาปอฺตุวิสภาคฺเหหิ อฺสุมาชาเตสฺ
เยภฺยุเขน หตฺถตฺลหตฺถปฺปิฏฺจิปาทตฺลปาทปฺปิฏฺจินาสาปฺภูนลาญฺ-
อํสฺกฺกุญฺสุ จิตฺตํ วิสินฺนินฺเนโห ฯ

เขโฬ ตถารูปี ออาหาริ ปสฺสฺนตฺสฺส วา สรณฺตฺสฺส
วา มฺเข วา จเปนฺตฺสฺส หทยํ วา อากิลาขณฺตฺสฺส กิสฺสมิณฺจิทเว
วา ชิกฺขจฺจํ อฺปฺปาเทนฺตฺสฺส กฺกฺโย อฺปฺปชฺชิตฺวา อฺโกหิ
กโปลปสฺเสหิ โอรุຍฺห ชิวฺหาย ตฺถิจฺมานา เณณฺมิสฺสา อาโป-
ธาคฺ ฯ

สิงฺฆานิกา วิสภากาหารอฺตุวเสณ สลฺยชาตธาตฺกฺโขภสฺส

*เล่มที่ 40 อภิเษยนิตฺเทศวณณา หน้า 141

วา โรทนต์สฺส วา อนฺโตสึเส มตฺตลฺลฺกโต คฺลิตฺวา ตาลุมตฺตก-
วิวเรน โอตฺริตฺวา นาสาปฺญฺเ ปฺเรตฺวา ตฺถิฏฺจนฺตํ วา ปกฺขมฺรณฺตํ
วา ปฺปฺติ อสฺสุจฺจ ปิจฺฉนฺตํ ฯ

ลสฺสิกา อฏฺฐิสฺสนฺธิํ อพฺภณฺชนกิจฺจํ สาทฺชมฺมานํ อสฺสิตฺติ-
สตฺตสฺสนฺธิํ อพฺภนฺตฺเร จิตฺตํ ปิจฺฉนฺตกฺกมฺปํ ฯ

มฺมุตฺตํ ออาหารอตุวเสน วตฺถิปฺปฏฺพภฺนตฺเร จิตฺตา อาโป-
ธาทู ฯ

มตฺตลฺลฺกํ สีสกฺกฺหาพฺภนฺตฺเร จตฺตาโร สิปฺพิณฺนิมฺคฺเค
นิตฺตสฺสาย จิตฺโต จตฺตฺปิณฺนทสโมธาโน มินฺนฺชฺราสี ฯ

จกฺขายตนาทินิ ทฺวาทส วิสฺสชฺชนานิ ทฺวาทสายนวเสน
นิตฺทฺธิฏฺจฺจานิ ฯ อายตฺนโต อายานํ วา ตฺนนโต อายตฺสฺส จ นยฺนโต
อายตฺนํ ฯ จกฺขุรฺรปาทิสฺสุ ทิ ตํตํทฺวารารมฺมณฺนา จิตฺตเจตฺตสฺสิกา
ธมฺมา เสน เสน อนฺนุภวนาทินา กิจฺเจน อายตฺนฺติ อฏฺฐจฺหนฺติ
จฺมฺภนฺติ วายมฺนฺตฺตฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ เต จ ปน อายฏฺเต ธมฺเม
เอตานิ ตฺนนฺติ วิตฺถาเรนฺตฺตฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิทฺถจ อนมตฺคฺเค
สํสारे ปวตฺตํ อตีว อายตํ สํสาร์ทกฺกํ ยาว น นีวตฺตติ
ตาว นยฺนเตว ปวตฺตยฺนฺตฺตฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ

อปีจ นีวาสฏฺจฺจานญฺเจน อากรญฺเจน สโมสฺรณญฺจา-
นญฺเจน สยฺชาติเทสญฺเจน การณญฺเจน จ อายตฺนํ ฯ ตถา
หิ โลเก อิตฺสฺสรายตฺนํ วาสฺสเทวายนฺตฺตฺตฺติอาทิสฺสุ นีวาสฏฺจฺจานํ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 142

อายตฺนนฺติ วุจฺจติ ฯ สุวณฺณายตฺนํ รัชตฺายตฺนนฺติอาทิสฺส อากโร ฯ
สาสเน ปน มโนเรเม อายตเน เสวณฺติ นํ วิหฺงคฺมาติ(๑)-
อาทิสฺส สโมสฺรณกฺุจฺจํ ฯ ทกฺขิณาปโถ กุณฺนํ อายตฺนนฺติ-
อาทิสฺส สลฺยชาติเทโส ฯ ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพติ ปาปฺณาติ
สติ อายตฺเนติ(๒) อาทิสฺส การณํ ฯ จกฺขุอาทิสฺส จาปี เต เต
จิตฺตเจตฺตสิกา ฆมฺมา นีวสนฺติ ตทฺายตฺตวฺจฺจิตฺตํ ตายาติ จกฺขาทโย
เนสนฺนิวาสกฺุจฺจํ จกฺขาทิสฺส จ เต อากิณฺณา ตนฺนินฺสยตฺตํ
ตทฺารมฺมณฺตฺตา จาติ จกฺขาทโย จ เนลฺลํ อากโร ตตฺถ
ตตฺถ วตฺถทวฺวารารมฺมณฺวเสน สโมสฺรณโต จกฺขาทโย จ เนลฺลํ
สโมสฺรณกฺุจฺจํ ตันนินฺสยารมฺมณฺภาเวน ตตฺถเว อฺุปฺปคฺติโต
จกฺขาทโย จ เนลฺลํ สลฺยชาติเทโส จกฺขาทินฺนํ อภาเว อภาวโต
จกฺขาทโย จ เนลฺลํ การณฺนฺติ ยถาวคฺคเตนฺนฺกฺุเจน จกฺขุ จ
ตํ อายตฺนญฺจาติ จกฺขาตฺนํ ฯ เอวํ เสสํนิปี ฯ

จกฺขุธาตาทินิ อฏฺุจฺจาส วิสฺสชฺชนานิ อฏฺุจฺจาสธาตฺวเสน
นิทฺทิกฺุจฺจํ ฯ จกฺขาทิสฺส เอเกโก ฆมฺโม ยถาสมฺภวํ วิทฺหติ
ธียเต วิชานํ วิธียเต เอตฺาย เอตฺถ วา ธียตีติ ธาตฺุ ฯ
โลกิยา หิ ธาตฺุโย การณฺภาเวน ววตฺถิตฺวํ หุตฺวา สุวณฺณ-
รัชตาทิธาตฺุโย วิย สุวณฺณรัชตาทิ อเนกปฺปการํ สํสารทฺกฺุขํ
วิทฺหนฺติ ฯ ภารฺหารเหหิ จ ภาโร วิย สตฺเตหิ ธียนฺเต

๑. อจฺ. ปญฺจก. ๒๒/๓๘/๔๖ ฯ

๒. อจฺ. ติก. ๒๐/๕๔๒ ฯ

*เล่มที่ 40 อภิณฺเษยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 143

ธารียนฺตฺติ อตุโถ ๑ ทุกฺขวิชานมตฺตเมว เจตา อวสวตฺตนโต ๑
เอตาทิ จ การณฺภูตาทิ (๑) สํสารทุกฺขํ สตฺเตหิ อานุวีสฺยติ ๑
ตถาวิหิตญฺเจตํ เอตาสฺสว ฐียติ จปฺยตฺติ อตุโถ ๑ อปฺจ ยถา
ตฺติถฺยानํ อตฺตา นาม สภาวโต นตฺถิ น เอวเมตทา ๑
เอตทา ปน อตฺตโน สภาวํ ชาเรนฺตฺติ ชาตุโย ๑ ยถา จ
โลเก วิจิตฺตา หริตฺถาลมโนสฺลิตาทยสฺส เสงฺลวยวา ชาตุโยติ
วฺจจนฺติ เอวเมตทาปิ ชาตุโย วิทยาติ ชาตุโย ๑ วิจิตฺตา เหตทา
ณณนยฺยวาววาทิ ๑ ยถา วา สรฺรสงฺฆาตฺสส สมฺมทายสฺส
อวยวภูเตสฺส รสโสณิตาทิสฺส อณฺณมณฺณวิสภากลกฺขณปริจฺฉินฺเนสฺส
ชาตุสมณฺญา เอวเมเวเตสฺสปิ ปญฺจกฺขนธสงฺฆาตฺสส อตฺตภาวสฺส
อวยเวสฺส ชาตุสมณฺญา เวทิตพฺพา ๑ อณฺณมณฺณวิสภากลกฺขณ-
ปริจฺฉินฺนา เหตเต จกฺขาทโยติ ๑ อปฺจ ชาตุติ นิชฺชิวมตฺตสฺสเสตํ
อริวจัน ๑ ตถา หิ ภควา นชาตุโร อยํ ภิกฺขุ ปฺริโสติ(๒)อาทิสฺส
ชีวสณฺญาสมฺมหนนฺตถํ ชาตุเทสนํ อกาสิติ ๑

ยถาวฺจเตนตเถน จกฺขุ จ ตํ ชาตุ จาติ จกฺขุชาตุ ๑

เอวํ เสงฺสาปิ ๑

มโนชาตุติ จ ติสฺโส มโนชาตุโย ๑

ธมฺมาชาตุติ เวทนาสณฺญาสงฺฆารกฺขณฺธา โสฬส สฺขุม-
รูปานิ นิพฺพานญจ ๑

๑. ม. การณฺภูตาทิ ๑ ๒. ม. อ. ๑๔/๖๓๕/๔๓๖ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้ 144

มโนวิญญานชาตฺติ ฉสคฺตติ มโนวิญญานชาตฺโย ๑

จกฺขุณฺทริยาทีนึ พาวีสติ วิสฺสชฺชนานึ พาวีสตฺนฺทริย-
วเสน นิตฺทิกฺกฺจานึ ๑

จกฺขุเมว ทสฺสนลกฺขณเ อินฺทญฺจ การเตตฺติ จกฺขุณฺทริยํ ๑

โสตฺตเมว สวณลกฺขณเ อินฺทญฺจ การเตตฺติ โสตฺนฺทริยํ ๑

จมานเมว จมายนลกฺขณเ อินฺทญฺจ การเตตฺติ จมานนฺทริยํ

ชิวฺหา เอว สายนลกฺขณเ อินฺทญฺจ การเตตฺติ ชิวฺหิณฺทริยํ ๑

กาโย เอว ผุสนลกฺขณเ อินฺทญฺจ การเตตฺติ กายินฺทริยํ ๑

มณเต อิตฺติ มโน วิชานาตฺติ อคฺคโถ ๑ อญฺจกถาจรียา

ปนาหุ นาลิยา มินมาโน วีย มหาตุลา ย ธารยมาโน วีย

จ อารมฺมณํ มนติ ชานาตฺติ มโน ตเทว มนณลกฺขณเ

อินฺทญฺจ การเตตฺติ มนินฺทริยํ ๑

ชีวนฺติ เตน ตํสหาตา ฐมฺมาติ ชีวิตํ ตเทว

อนฺุपालนลกฺขณเ อินฺทญฺจ การเตตฺติ ชีวิตินฺทริยํ ๑ ตํ รุป-

ชีวิตินฺทริยํ อรฺุปชีวิตินฺทริยนฺุติ ทฺุวิธํ ๑ สพฺพกมฺมชฺรูปสหา

สหาชฺรูปานฺุपालนํ รฺุปชีวิตินฺทริยํ สพฺพจิตฺตสหา สหาชฺรูปานฺุ-

पालนํ อรฺุปชีวิตินฺทริยํ ๑

ถียติ สงฺฆาตํ คจฺจติ เอตฺตฺสสา กพฺโภติ อิตฺถิ

อิตฺถิลิงฺกาทีสุ อินฺทญฺจ การเตตฺติ อินฺทริยํ นิยมโต อิตฺถิยา-

เอว อินฺทริยํ อิตฺถินฺทริยํ ๑

*เล่มที่ 40 อภิญเฌยฺยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 145

ปุ-วฺจฺจติ นโรโย ปุ-สงฺขาเต นโรเย รัสสตติ(๑) หีสยตีติ
ปุโรโส ปุริสลิงฺคาทีสุ อินฺทฺภูจฺจํ การเตตีติ อินฺทฺริยํ นิยมโต
ปุริสสุเสว อินฺทฺริยํ ปุริสินฺทฺริยํ ๑ ทฺวีสุ เปเตสุ เอเกกํ สภาว-
กสฺส เอเกกสฺส กมฺมชฺรูปสทฺทํ โหติ ๑

กฺุสทฺวิปากกายวิญฺญาณสมฺปยุตฺตํ สฺขํ กายิกสทฺตลฺกฺขณเ
อินฺทฺภูจฺจํ การเตตีติ อินฺทฺริยํ สฺขเมว อินฺทฺริยํ สฺขินฺทฺริยํ ๑

อกฺุสทฺวิปากกายวิญฺญาณสมฺปยุตฺตํ ทฺกฺขํ กายิกอสทฺต-
ลฺกฺขณเ อินฺทฺภูจฺจํ การเตตีติ อินฺทฺริยํ ทฺกฺขเมว อินฺทฺริยํ
ทฺกฺขินฺทฺริยํ ๑

ปีติโสมนสฺสโยคโต โสภนํ มโน อสฺสาติ สฺมโน
สฺมณสฺส ภาโว โสมนสฺสํ เจตสิกสทฺตลฺกฺขณเ อินฺทฺภูจฺจํ การเตตีติ
อินฺทฺริยํ โสมนสฺสเมว อินฺทฺริยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ ๑

โทมนสฺสโยคโต ทฺกฺกฺจฺจํ มโน อสฺสาติ หินเวทนตฺตาวา
กฺุจฺจิตํ มโน อสฺสาติ ทฺกฺกฺมโน ทฺกฺกฺมณสฺส ภาโว โทมนสฺสํ
เจตสิกอสทฺตลฺกฺขณเ อินฺทฺภูจฺจํ การเตตีติ อินฺทฺริยํ โทมนสฺสเมว
อินฺทฺริยํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ ๑

สฺขทฺกฺขาการปวตฺตี อฺุเปกฺขติ มชฺฌตฺตการสณฺจิตตฺตา
เตนากาเรน ปวตฺตตีติ อฺุเปกฺขา มชฺฌตฺตลฺกฺขณเ อินฺทฺภูจฺจํ
การเตตีติ อินฺทฺริยํ อฺุเปกฺขา เอว อินฺทฺริยํ อฺุเปกฺขินฺทฺริยํ ๑

๑. ม. รัสยตีติ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 146

สทฺทหนฺติ เอตย สยฺ วา สทฺทหฺติ สทฺทหณฺมตฺตเมว
วา เอสาติ สทฺธา อสฺสทฺธิยสฺส อภิภวนโต อธิปฺตฺตฺเถน
อินฺทฺริยฺ อธิโมกฺขลกฺขณฺเน วา อินฺทฺฐจฺ จการฺตฺติ อินฺทฺริยฺ
สทฺธา เอว อินฺทฺริยฺ สทฺธิอินฺทฺริยฺ ฯ

วีรภาโว วีริยฺ วีรานํ วา กมฺมํ วิธินา วา นเยน
อีริยิตพฺพํ ปวตฺตยิตพฺพนฺติ วีริยฺ โกสชฺชสฺส อภิภวนโต
อธิปฺตฺตฺเถน อินฺทฺริยฺ ปกฺกหณฺลกฺขณฺเน วา อินฺทฺตถฺถํ จการฺตฺติ
อินฺทฺริยฺ วีริยเมว อินฺทฺริยฺ วีริยอินฺทฺริยฺ ฯ

สรณฺติ ตาย สยฺ วา สรติ สรณฺมตฺตเมว วา เอสาติ
สฺติ มฺภูจสจฺจสฺส อภิภวนโต อธิปฺตฺตฺเถน อินฺทฺริยฺ อฺปฺภูจาน-
ลกฺขณฺเน วา อินฺทฺฐจฺ จการฺตฺติ อินฺทฺริยฺ สฺติ เอว อินฺทฺริยฺ
สฺติอินฺทฺริยฺ ฯ

อารมฺมณฺณ จิตฺตํ สมฺมา อาธิยฺติ จเปตฺติ สฺมาธิ วิกฺเขปสฺส
อภิภวนโต อธิปฺตฺตฺเถน อินฺทฺริยฺ อวิกฺเขปลกฺขณฺเน วา อินฺทฺฐจฺ
จการฺตฺติ อินฺทฺริยฺ สฺมาธิ เอว อินฺทฺริยฺ สฺมาธิอินฺทฺริยฺ ฯ

อิทํ ทฺกฺขณฺตฺตฺตาทินา นเยน อริยสจฺจานิ ปชานาตฺติ
ปญฺญา ฯ อญฺจกถายํ ปน อนิจฺจํ ทฺกฺขมณฺตฺตาติ ปญฺญาปน-
วเสน ปญฺญาติ วุตฺตํ ฯ อวิชฺชาย อภิภวนโต อธิปฺตฺตฺเถน
อินฺทฺริยฺ ทสฺสนลกฺขณฺเน วา อินฺทฺฐจฺ จการฺตฺติ อินฺทฺริยฺ
ปญฺญาเอว อินฺทฺริยฺ ปญฺณอินฺทฺริยฺ ฯ

*เล่มที่ 40 อภิเษยนิตฺเทศวณณา หน้า 147

อนมตฺตเค สํสาราณฺเณ อนนฺดาตํ อมตํ ปทํ จตฺตจ-
จฺมมเมว วา ชานิสฺสามิติ ปฏิปนฺนสฺส อูปฺปชฺชนโต อินฺทฺริยญฺจ-
สมภวฺนโต จ อนนฺดาตลฺลสฺสามิตินฺทฺริยํ โสตาปตฺติมคฺค-
ณาสฺเสตํ นามํ ฯ

ปจฺมมคฺเคน ณาตํ มรียาทํ อนตฺติกฺกมิตฺวา เตสํเยว เตน
มคฺเคน ณาตานํ จตฺตจจฺมมานเมว ชานนโต อินฺทฺริยญฺจ-
สมภวโต จ อาชานนํ อินฺทฺริยํ อณฺณินฺทฺริยํ โสตา-
ปตฺติผลาทีสุ จสุ จานสฺส ณาณฺเสตํ นามํ ฯ

อณฺณาตาวิโน จตฺตจเจสุ นิญฺจิตฺตณณกิจฺจสฺส ปิณาสวสฺส
อูปฺปชฺชนโต อินฺทฺริยญฺจสมภวโต จ อณฺณาตาวิณฺทฺริยํ อณฺณา-
ตาวิณํ วา จตฺตสฺส สจเจสุ นิญฺจิตกิจฺจจัน จตฺตาริ สจจันนิ
ปฏฺวิชฺฉิตฺวา จิตานํ ฐมฺมานํ อพฺภนฺตเร อินฺทฺญฺจสาธเนน
อณฺณาตาวิณฺทฺริยํ อรหตฺตผลณาณฺเสตํ นามํ ฯ

สพฺพานิ เปตานิ ยถาโยคํ อินฺทฺลึงฺกญฺเจเน อินฺทฺเทสิตฺตญฺเจเน
อินฺทฺทิจฺญฺเจเน อินฺทฺสิทฺฐญฺเจเน อินฺทฺพฺมุชฺญญฺเจเน จ อินฺทฺริยานิ ฯ
ภควา หิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปรมิสฺสริยาภาวโต อินฺโท กุสลา-
กุสลณฺจ กมฺมํ กมฺเมสฺส กสฺสจิ อิสฺสริยาภาวโต ฯ เตนเนเวตฺถ
กมฺมชฺฉนิตานิ อินฺทฺริยานิ กุสลากุสลํ กมฺมํ อุลลึงฺเคนฺติ เตน จ
สิญฺจจันตี อินฺทฺลึงฺกญฺเจเน อินฺทฺสิญฺจญฺเจเน จ อินฺทฺริยานิ ฯ
สพฺพานเว ปเนตานิ ภควตา มุนินฺเทน ยถาภูตโต ปกาสิตานิ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 148

อภิสมฺพุทฺธานิ จาคิ อินฺทเทสิตฺตญฺเฐน อินฺททิกฺกุญฺญญฺเฐน จ
อินฺททฺริยานิ ฯ เตเนว จ ภควตา มุนินฺเทน กานินฺจิ โคจฺรา-
เสวนาย กานินฺจิ ภาวนาเสวนาย เสวิตานินฺติ อินฺทชฺชุกฺกุญฺญญฺเฐนปี
อินฺททฺริยานิ ฯ อปีจ อธิปฺปัจจสงฺขาเตน อีสฺสรียญฺญญฺเฐนปี เอตานิ
อินฺททฺริยานิ ฯ จกฺขุวิญญาณาทีปฺปวตฺตติยํ หิ จกฺขาทินฺนํ สิทฺธมาธิ-
ปฺปัจจํ ตสฺมีติ กฺเข ติกฺขตฺตา มนฺเต จ มนฺทตฺตาติ ฯ

กามชาตฺวาทินิ ทฺวาทส วิสฺสชฺชนานิ ภวปฺปภทฺวเสน
นินฺทิตฺตฺวานิ ฯ กามราคสงฺขาเตน กามเนน ยุตฺตา ชาตฺว กามชาตฺว
กามสงฺขาตา วา ชาตฺว กามชาตฺว ฯ

กามํ ปหาย รฺูเปน ยุตฺตา ชาตฺว รฺูปชาตฺว รฺูปสงฺขาตา
วา ชาตฺว รฺูปชาตฺว ฯ

กามณฺจ รฺูปณฺจ ปหาย อรฺูเปน ยุตฺตา ชาตฺว อรฺูป-
ชาตฺว อรฺูปสงฺขาตา วา ชาตฺว อรฺูปชาตฺว ฯ ตา เอว ชาตฺวโย
ปฺขุน ภวปริยาเยน วุตฺตา ฯ ภวตีติ หิ ภโว วุจฺจติ ฯ

สญฺญา ยุตฺโต ภโว สญฺญาภโว สญฺญาสทฺทโค
วา ภโว สญฺญาภโว สญฺญา วา เอตถ ภเว อตฺถิตฺติ
สญฺญาภโว ฯ

โส กามภโว จ อสญฺญาภวมุตฺโต รฺูปภโว จ เนว-
สญฺญานาสญฺญาภวมุตฺโต อรฺูปภโว จ โหติ ฯ น สญฺญาภโว
อสญฺญาภโว โส รฺูปภเวกเทโส ฯ

*เล่มที่ 40 อภิณเษยนิทุเทสวณณา หน้า 149

โอฟาริกตภาวโต เนวสณณา สุขุมตเตน สมภวโต
นาสณณาติ เนวสณณานาสณณา ตาย ยุตโต ภโว เนว-
สณณานาสณณาภโว อถ วา โอฟาริกาย สณณาย อภาวา
สุขุมาย จ ภวา เนวสณณานาสณณา อสมิ ภเวติ เนว-
สณณานาสณณาภโว โส อรูปภเวทโส ฯ

เอเคน รูปกขนุเชน โวกินฺโณ ภโว เอเคน โวกาโร
อสฺส ภวสฺสาติ เอกโวการภโว โส อสณณภโว ฯ

จตุหิ อรูปกขนุเชหิ โวกินฺโณ ภโว จตุหิ โวกาโร
อสฺส ภวสฺสาติ จตุโวการภโว โส อรูปภโวเอว ฯ

ปลฺจหิ ขนุเชหิ โวกินฺโณ ภโว ปลฺจหิ โวกาโร อสฺส
ภวสฺสาติ ปลฺจโวการภโว โส กามภโว จ รูปภเวทโส
จ โหติ ฯ

ปรมชฺฆานาทีนึ ทฺวาทส วิสฺสชฺชนานึ ฆานสมา-
ปตฺติวเสน นินฺทิตฺถจฺจานึ ฯ ฆานนฺติ อีธ พุรฺหุมวิหารมตฺตํ
อธิปฺเปตฺตํ ฯ

วิตกฺกวจิอารปีตีสฺขจิตฺเตกกฺกตาสมฺปยุตฺตํ ปจฺมํ ฆานํ ฯ

ปีตีสฺขจิตฺเตกกฺกตาสมฺปยุตฺตํ ทฺตียํ ฆานํ ฯ

สฺขจิตฺเตกกฺกตาสมฺปยุตฺตํ ตตฺตียํ ฆานํ ฯ

อุเปกฺขาจิตฺเตกกฺกตาสมฺปยุตฺตํ จตฺตถิ ฆานํ ฯ

เมทติ เมชฺชตีติ เมตฺตา สินฺนิยฺหตีติ อตฺถโถ ฯ มิตฺเต

วา ภาวา มิตตสสุส วา เอสา ปวตฺตีติ เมตฺตา ปจฺจนีก-
ชมฺเมหิ มุตฺตตฺตา อารมฺมเณ จ อธิมุตฺตตฺตา วิมุตฺติ เจตฺโต
วิมุตฺติ เจโตวิมุตฺติ เมตฺตา เอว เจโตวิมุตฺติ เมตฺตาเจโตวิมุตฺติ ฯ
กรฺรณา วุตฺตตฺตา เอว ฯ โมหนฺติ ตาย ตํสมฺภิกิโน สยฺม วา
โหมตฺติ โหมทนมตฺตเมว วา ตนฺนํ มุทิตา ฯ อเวรา โหนฺตฺติ-
อาทิปฺยาปารปฺพานน มชฺฌตฺตภาวูปคเมน จ อุเปกฺขตีติ
อุเปกฺขา ฯ เมตฺตาทโย ตโย พุรฺหมวิหารา ปจฺมาทีหิ ตีหิ
ฉานนํหิ ยุตฺตา อุเปกฺขาพุรฺหมวิหารโ จตฺตถชฺฌานนํ ยุตฺโต ฯ

พรณวเสน นตฺถิ เอตฺสฺส อนฺโตติ อนนฺโต อากาโส
อนนฺโต อากาसानนฺโต กสิณฺคฺคาฎิมากาโส ฯ อากาसानนฺโตเยว
อากาसानนฺจํ ตํ อากาसानนฺจํ อธิฎฺฐานญฺเณน आयตนมสฺส
สสมฺปยุตฺตรมฺมสฺส ฉานสฺส เทวานํ เทวายตนมิวาติ อากาสา-
นญฺจายตนํ อากาसानญฺจายตนมฺว สฺมาปฺตฺติ อากาสา-
นญฺจายตนมฺว สฺมาปฺตฺติ ฯ

พรณวเสน จ นตฺถิ เอตฺสฺส อนฺโตติ อนนฺตํ ตํ
อากาसारมฺมณํ วิญฺญาณํ ฯ อนนฺตเมว อานนฺจํ วิญฺญาณํ
อานนฺจํ วิญฺญาณานนฺจ
อัยฺย
อายตนมสฺส สสมฺปยุตฺตรมฺมสฺส ฉานสฺส เทวานํ เทวา-
ยตนมิวาติ วิญฺญาณญฺจายตนํ ฯ

*เล่มที่ 40 อภิเษยนิตุเทศาณนา หน้า 151

นตฺถิ เอตฺตสฺส กิณฺจนนฺตฺติ อภิณฺจนํ อนฺตมโธ ภงฺกมตฺตมปี
อสุส อวสฺสิฏฺฐํ นตฺถิตฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ อภิณฺจนสฺส ภาโว
อาภิณฺจณฺถํ ฯ อากาसानญายตฺนวิญญาณาภาวสฺสเสตํ อธิวจฺนํ ฯ
ตํ อาภิณฺจณฺถํ อธิญฺจฺจานญฺเจน อายตฺนมสฺส สสฺมปฺยตฺตตฺตมมสฺส
ฉานสฺส เทวานํ เทวายตฺนมิวาทิ อาภิณฺจณฺถายตฺนํ ฯ

โอฟาริกาย สลฺลยฺย อภาวโธ สฺขุมา ย จ ภาวโธ
เนวสฺส สสฺมปฺยตฺตตฺตมมสฺส ฉานสฺส สลฺลยฺย นาสลฺลยฺยติ
เนวสลฺลยฺยานาสลฺลยฺยํ เนวสลฺลยฺยานาสลฺลยฺยจ ตํ มนายตฺนตฺตมมมย-
ตฺนปริยาปนฺนตฺตตา อายตฺนญฺจาทิ เนวสลฺลยฺยานาสลฺลยฺยตฺนํ ฯ

อถ วา ยายเมตฺถ สลฺลยฺย สฺวา ปญฺญสลฺลยฺยกิจฺจํ กาคฺคํ
อสมตฺถตฺตย เนวสลฺลยฺย สงฺขาราวเสสสฺสขุมาภาเวน วิชฺชมานตฺตตา
นาสลฺลยฺยติ เนวสลฺลยฺยานาสลฺลยฺย เนวสลฺลยฺยานาสลฺลยฺย จ
สฺวา เสสตฺตมมานํ อธิญฺจฺจานญฺเจน อายตฺนญฺจาทิ เนวสลฺลยฺยานา-
สลฺลยฺยตฺนํ ฯ อาภิณฺจณฺถายตฺนารมฺมณาย สมาสฺสคฺติยา เอตํ
อธิวจฺนํ ฯ น เกวลํ เอตฺถ สลฺลยฺยว เอทิสฺสิ อถ โข เวทนาปี
เนวเวทนา นาเวทนา ฯ จิตฺตมฺปี เนวจิตฺตํ นาจิตฺตํ ฯ ผลฺลสฺสปี
เนวผลฺลสฺส นาสลฺลยฺย ฯ เอส นโย เสสสฺมปฺยตฺตตฺตมมสฺส ฯ สลฺลยฺย-
สฺสิเสน ปนายํ เทสฺนา กตฺตติ ฯ

อวิชฺชาทีนํ ทฺวาทส วิสฺสชฺชชฺชานานิ ปญฺญิจฺจสฺมปฺปาทงฺควเสน
นิตฺตฺติญฺจานานิ ฯ ปุเรตฺตํ อญฺจตฺตญฺเจน กายทฺวจฺจริตฺตาทิ อวิญฺญิยํ นาม

อลทฺรพฺพนฺติ อตฺโถ ๑ ตํ อวิญฺหิย วิญฺหิตฺติ อวิชฺชา ๑
ตพฺพิปริตฺโต กายสุจฺริตาที วิญฺหิย นาม ตํ วิญฺหิย น
วิญฺหิตฺติ อวิชฺชา ๑ ขนฺธานํ ราสฏฺฐํ อายตฺนानํ อายตฺนฏฺฐํ
ธาตุนํ สุลฺลฏฺฐํ อินฺทฺริยานํ อธิปฺตียฏฺฐํ สจฺจานํ ตถฏฺฐํ
อวิทิตํ กโรตฺตีติ อวิชฺชา ทุกฺขาทีนํ ปีนฺนาทิวเสน วุตฺตํ
จตุพฺพิชฺชํ จตุพฺพิชฺชํ อตฺถํ อวิทิตํ กโรตฺตีติปิ อวิชฺชา อนตฺ-
วิรฺหิตฺเต ตํสฺสเร สพฺพโยนิกฺคิภววิญฺญาณฏฺฐิติสตฺตวาเวสฺส สตฺเต
ชวาเปตฺตีติ อวิชฺชา ปรมตฺถโต อวิชฺชมาเนสุ อิตฺถิปฺริสาทีสุ
ชวตี วิชฺชมาเนสุปิ ขนฺธาทิสฺสุ น ชวตีติ อวิชฺชา อปีจ
จกฺขุวิญฺญาณาทีนํ วตฺถารมฺมณํ ปฏฺิจจสมฺบุปฺปาทปฏฺิจจ-
สมฺบุปฺปนฺนानนฺจ ฌมฺมานํ ฉาทนโตปิ อวิชฺชา ๑ สขฺขตมฺภิ-
สขฺขโรนฺตีติ สขฺขารา ๑ วิชานาตีติ วิญฺญาณํ ๑ นมตี นามํ
นามยตีติ วา นามํ รุปฺปตีติ รุปฺปี ๑ อาเย ตโนตี อายตฺนจ
นยตีติ อายตฺนํ ๑ สฺสุสตีติ สฺสุโส ๑ เวทยตีติ เวทนา ๑
ปฺริตสฺสตีติ ตณฺหา ๑ อุปาทยตีติ ภูสํ คณฺหาตีติ อุปาทานํ ๑
ภาวตี ภาวยตีติ วา ภโว ๑ ชนฺนํ ชาตี ๑ ชีรณํ ชรา
มรฺนฺติ เอเตนาตี มรณํ ๑ต

ทุกฺขาทีนํ อฏฺฐสตฺตานํ อฏฺฐ จ วิสฺสชฺชนานํ จตฺตจฺจโย-
ชนาวเสน นินฺทิตฺถฺจานํ ๑ ทุกฺขํ อภิญฺญเยยฺยนฺตฺตอาทิสฺสุ หิ ฉนฺนํ
จตฺตูกฺกานํ วเสน จตฺตฺวิสตี วิสฺสชฺชนานํ จกฺขุ ชรา มรณฺนฺติ

*เล่มที่ 40 อภิญญะยนิทฺเทสวณณา หน้า 153

เปยฺยาเล จกฺขุ อภิญญะยฺยํ โสติ อภิญญะยฺนฺตฺวาทินา ชาติ
อภิญญะยฺยาติ ปรีโยसानเนน ปญฺจนวฺตาริเกน วิสฺสชฺชนสฺเตน
โยเชตฺวา วฺตฺตานิ ฯ ปญฺจนวฺตาริกํ จตฺกุกสฺตํ โหติ เตสํ
จตฺกุกานํ วสเนน อสฺตีอธิกานิ สฺสฺต วิสฺสชฺชนสฺตานิ ฯ ชรา-
มรณํ อภิญญะยฺนฺตฺวาทิกเก จตฺกุกเก จตฺตาริ วิสฺสชฺชนานํติ
เอวํ สพฺพพานิ อญฺจ จ สฺตานิ อญฺจ จ วิสฺสชฺชนานิ
โหนติ ฯ

เอตฺถ จ ตฺสฺสฺตฺสฺส ฐมฺมสฺส ปชานกฺวโต ปจฺจโย
สมฺภุทโยติ เวทิตฺตพฺโพ สพฺพสงฺฆาเรหิ สฺลฺลํ นิพฺพานํ นิโรชฺติ
เวทิตฺตพฺพํ ฯ อนนฺตฺวาตลฺลสฺสํมีตฺนฺทฺริยาทินิ คิณฺณมฺปิ หิ
โลกุคฺตฺรินฺทฺริยานํ เอตฺถ อภาวํ สนฺธาย อนนฺตฺวาตลฺลสฺสํมีตฺนฺ-
ทฺริยํ นิโรชฺติอาทิ ยฺชฺชติ ฯ นิโรชฺคามินิปฏิปทาติ จ สพฺพตฺถ
อริยมคฺโค เอว ฯ หิ วุจฺจมาเน ผลเปปี มคฺคโวหารสมภฺวโต
อณฺณินฺทฺริยอณฺณาคาวินฺทฺริยานมฺปิ ยฺชฺชติ ฯ ปุณฺ ทุกฺขาทีนํ
ปรีลฺลญฺจาทิวเสเน อญฺจสฺตานิ อญฺจ จ วิสฺสชฺชนานิ นิตฺทฺทฺจฺจานิ
ปุณฺ ทุกฺขาทีนํ ปรีลฺลญาปฺปฏิเวธฺจาทิวเสเน อญฺจสฺตานิ อญฺจ จ
วิสฺสชฺชนานิ นิตฺทฺทฺจฺจานิ ฯ ปรีลฺลญา จ สฺวา ปฺปฏิวิชฺฉิตฺตพฺพญฺเจเน
ปฺปฏิเวชฺโ จาติ ปรีลฺลญาปฺปฏิเวชฺโ ปรีลฺลญาปฺปฏิเวชฺโ อตฺถโก
ปรีลฺลญาปฺปฏิเวธฺจโ จ

ปุณฺ ตาเนว ทุกฺขาทีนํ ชรามรณปรียฺนฺตานิ ทฺวอิธิกานิ

เทว ปทสตานี สมุทยาทีหิ สตุตฺทหิ สตุตฺทหิ ปเทหิ โยเชตฺวา
ทฺวิอริกันํ ทฺวินฺนํ อฏฺฐกสตานํ วเสน สทฺสสฺสจฺจ จ จ
สตานี โสฬส จ วิสฺสชฺชานานี นิตฺทิกฺขณานี ฯ

ตตฺถ ปธานภูโต ปจฺจโย สมุทโย ตสฺส นีโรโร
สมุทยนีโรโร ฯ ฉนฺโท เอว ราโค ฉนฺทราโค ทฺกฺเข สฺขสฺสณาย
ทฺกฺขสฺส ฉนฺทราโค ตสฺส นีโรโร ฉนฺทราคนีโรโร ฯ ทฺกฺขํ
ปฏฺิจฺจ อฺปฺปชฺชมานํ สฺขํ โทมนสฺสํ ทฺกฺขสฺส อสฺสาโท ฯ
ทฺกฺขสฺส อนิจฺจตา ทฺกฺขสฺส วิปริณามธมฺมตา ทฺกฺขสฺส
อาทีนโว ฯ ทฺกฺเข ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ ทฺกฺขสฺส
นิตฺสฺสรณํ ฯ ยํ โข ปน กิณฺจิจิ ภูตํ สงฺขตํ ปฏฺิจฺจสมฺปฺปนฺนํ
นีโรโร ตสฺส นิตฺสฺสรณนฺติ (๑) วจนโต นิตฺสฺสรณเมว ทฺกฺขสฺส
นิตฺสฺสรณํ ฯ ทฺกฺขนีโรโร สมุทยนีโรโร ฉนฺทราคนีโรโร ทฺกฺขสฺส
นิตฺสฺสรณนฺติ นานาสงฺขตปฏฺิจฺจทฺกฺขวเสน นานาปริยายวจนเห
จตุสฺส จานเนสฺส นิตฺสฺสรณเมว วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ เกจิ ปน
อาหารสมุทยา ทฺกฺขสมุทโย อาหารนีโรธา ทฺกฺขนีโรโร สรส-
วเสน สมุทยนีโรโร อถ วา อุตฺตพฺพทสฺสเนน สมุทยนีโรโร
สทฺ วิปสฺสนาย มคฺโค ฉนฺทราคนีโรโรติ วทฺนฺติ ฯ เอวญฺจ
วฺจฺจมานเ โลกุตฺตรินฺทฺริยานํ อวิปสฺสนฺนุปคฺคฺตา น สพฺพ-
สาธารณํ โหติติ ปจฺมํ วุตฺตนโยว คเหตุพฺโพ ฯ โลกุตฺตรินฺทฺริเยสฺส
๑. ขุ. ปฏฺิจ. ๓๑/๖๕/๓๘ ฯ

*เล่มที่ 40 อภิณฺเษยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 155

หิ ฉนฺทราคาภาวโตเยว ฉนฺทราคณิโรโรติ ยุชฺชติ ฯ สรีเร
ฉนฺทราเคนว สรีเรกเทเสสุ เกสชาติสุปี ฉนฺทราโค กโตว โหติ
ชรามรณฺวเนตฺสุ ฉนฺทราเคนว ชรามรณฺสุปี ฉนฺทราโค กโตว
โหติ ฯ เอวํ อสฺสาทาทินวปิ โยเชตฺตพฺพา ฯ ปุณฺ ทุกฺขาทีนึ
ชรามรณฺปริยนฺตานิ ทฺวอิธิกานิ เทว ปทสฺตานิ สมฺมุตฺยาทีนึ
ฉหิ ฉหิ ปเทหิ โยเชตฺตวา ทฺวอิธิกานํ ทฺวินฺนํ สตฺตกสฺตานํ
วเสน นยสฺสสฺสจ จตฺตาริ จ สฺตานิ จุทฺทส จ วิสฺสชฺชณานิ
นิตฺทิกฺขณานิ ฯ

อิทานิ รุปาทีนึ ชรามรณฺปริยนฺตานิ เอกาธิกานิ เทว
ปทสฺตานิ สตฺตหิ อนุปฺสฺสนาหิ โยเชตฺตวา นิตฺทิสิตฺตุ ปจฺมํ ตาว
อนิจฺจานุปฺสฺสนาทโย สตฺต อนุปฺสฺสนา นิตฺทิกฺขณา ฯ ตานิ
สพฺพานิ สตฺตหิ สฺพุทฺธิกอนุปฺสฺสนาวิสฺสชฺชเนหิ สทฺธี สหสฺสจ
จตฺตาริ จ สฺตานิ จุทฺทส จ วิสฺสชฺชณานิ โหนฺติ ฯ อนิจฺจนฺติ
อนุปฺสฺสนา อนิจฺจานุปฺสฺสนา ฯ สว นิจฺจสฺสญาปฺปฏิปฺกฺขา ฯ
ทุกฺขนฺติ อนุปฺสฺสนา ทุกฺขานุปฺสฺสนา ฯ สว สฺขสฺสญา-
ปฺปฏิปฺกฺขา ฯ อนตฺตาทิ อนุปฺสฺสนา อนตฺตานุปฺสฺสนา ฯ สว
อตฺตสฺสญาปฺปฏิปฺกฺขา ฯ ติสฺสนนํ อนุปฺสฺสนานํ ปฺริปฺรตฺตา
นิตฺทินฺทิตฺติ นิตฺทิททา นิตฺทิททา จ สว อนุปฺสฺสนา จาติ
นิตฺทิททานุปฺสฺสนา ฯ สว นนฺทิตฺทิตฺติปฺปฏิปฺกฺขา ฯ จตฺตสฺสนนํ อนุ-
ปฺสฺสนานํ ปฺริปฺรตฺตา วิรชฺชตฺติ วิราโค วิราโค จ โส

อนุปสฺสนา จาติ วิราคานุปสฺสนาฯ สฺวา รากปฏิปกฺษาฯ
ปณฺจนันฺ อนุปสฺสนานันฺ ปริปุรตฺตา รากํ นิโรเชตฺติ นิโรโธ
นิโรโธ จ โส อนุปสฺสนา จาติ นิโรธานุปสฺสนาฯ สฺวา
สมุทฺยปปฏิปกฺษาฯ ฉนฺนํ อนุปสฺสนานันฺ ปริปุรตฺตา ปฏิ-
นิสฺสชฺชตฺติ ปฏินิสฺสคฺโค ปฏินิสฺสคฺโค จ โส อนุปสฺสนา จาติ
ปฏินิสฺสคฺกานุปสฺสนาฯ สฺวา อาทานปฏิปกฺษาฯ โลกุตฺตริน-
ทฺริยานันฺ อสตีปิ วิปสฺสนูปคตฺเต สพฺเพ สงฺขรา อนิจฺจา
สพฺเพ สงฺขารา ทฺกฺษา สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ (๑) วจนโต
เตสมฺปิ อนิจฺจทฺกฺษานตตฺตฺตา ตตฺถ นิจฺจสุขตตฺตสฺถณานันฺ นนฺทียา
รากสฺส จ อภาวา นิโรชฺวณฺตานีติ อนุปสฺสนโต ปริจฺจา-
กปฏินิสฺสคฺกปกฺขนฺทนปฏินิสฺสคฺกสมฺภวโต จ เตหิปี สตฺต
อนุปสฺสนา โยชิตาติ เวทิตพฺพาฯ ชรามรณฺวณฺเตสุ อนิจฺจาทีโต
ทิกฺกุเจสุ ชรามรณฺมฺปิ อนิจฺจาทีโต ทิกฺกุจันฺ นาม โหติ
ชรามรณฺวณฺเตสุ นิพฺพินฺทนโต วิรชฺชนโต ชรามรณฺ นิพฺพินฺโน
จ วิรตฺโต จ โหติ ชรามรณฺวณฺเตสุ นิโรชฺโต ทิกฺกุเจสุ
ชรามรณฺมฺปิ นิโรชฺโต ทิกฺกุจันฺ นาม โหติ ชรามรณฺวณฺเตสุ (๒)
ปฏินิสฺสชฺชนโต ชรามรณฺ ปฏินิสฺสชฺชนโตว โหตฺติติ ชรามรณฺเห
สตฺต อนุปสฺสนา โยชิตาติ เวทิตพฺพาฯ

อิทานิ อาทีนฺวณฺณสฺส วตฺถุฏฺฏานันฺ อุปฺปาทาทีนันฺ

๑. ขุ. ฐ. ๒๕/๓๐/๕๒ ฯ ขุ. ปฏิ. ๓๑/๗๕/๕๓ ฯ

๒. สී. ชรามรณฺวณฺเต ฯ

*เล่มที่ 40 อภิถเญยนิทเทสวณณา หน้า 157

ปลฺจณฺ์ อารมฺณานํ วเสน อุปลาทาทินิ เตสํ เวจฺจนา
ปลฺจทส วิสฺสชฺชนานิ นิทฺทิจฺจานิ สนฺติปทณาสฺส ตปฺปฏิ-
ปกฺขารมฺมณวเสน อนุปลาทาทินิ ปลฺจทส วิสฺสชฺชนานิ
นิทฺทิจฺจานิ ปฺน ตาเนว อุปลาทานุปลาทาทินิ ปทานิ
ยูกพทวเสน โยเชตฺวา तीส วิสฺสชฺชนานิ นิทฺทิจฺจานि ฯ เอว
อิมสฺมี นเยว สฏฺจि วิสฺสชฺชนานิ โหนฺติ ฯ

ตตฺถ อุปลาทอติ ปฺริมกมฺมปจฺจยา อธิ อุปลตฺติ ฯ

ปวตฺตนฺติ ตถาอุปลนฺนสฺส ปวตฺติ ฯ

นิมิตฺตนฺติ สพฺพมฺปิ สงฺขารนิมิตฺตํ ฯ โยคาวจรสฺส หิ
สงฺขารา สสณฺจानา วิย อุปลฺจหนฺติ ตสฺมา นิมิตฺตนฺติ
วฺจฺจนฺติ ฯ

อายุหนาทิ อายตี ปฺฏิสนฺธิเหตุภูตํ กมฺมํ ฯ ตํ หิ
อภิสงฺขรณฺภูเจเน อายุหนาทิ วฺจฺจติ ฯ

ปฺฏิสนฺธิติ อายตี อุปลตฺติ ฯ สทา หิ ภาวนฺตร-
ปฺฏิสนฺธานโต ปฺฏิสนฺธิติ วฺจฺจติ ฯ

กตฺตีติ ยาย กตฺติยา สทา ปฺฏิสนฺธิ โหติ ฯ สทา หิ
กนฺตพฺพโต กตฺตีติ วฺจฺจติ ฯ

นิพฺพตฺตีติ ขนฺธานํ นิพฺพตฺตनํ ฯ

อุปลตฺตีติ สฺมาปนฺนสฺส วา อุปลนฺนสฺส วาติ (๑) เอว

๑. ขุ. ปฺฏิ. ๓๑/๑๗๓/๑๒๒ ฯ

วุดตา วิชาปวตติ ฯ

ชาติติ ชนนํ ฯ ตตถ ตตถ นิพพตตมานานํ สตตทานํ

เย เย ขนฺธา ปาตุภวานฺติ เตสํ เตสํ ปจฺมํ ปาตุภาโว ฯ

ชราติ ชีรณํ ฯ สทา ทูริชา จิตฺตณฺณตตฺตลฺกขณฺสงฺขาตํ
สงฺขตลฺกขณฺญจ ขณฺทิจฺจาติสมฺมโต สนนฺตติยํ เอกภวาปริยา-

ปนฺนุกฺขนฺชปุราณภาโว(๑) จ ฯ สทา อธิ อธิปฺเปตา ฯ

พฺยาธิติ ชาตฺกฺโขภปจฺจยสมฺภูจฺโติ ปิตตเสมฺหวาต-
สนฺนิปาตอฺตฺตฺปริณามวิสมฺปฺริหารอฺปกมฺมกมฺมวิชาปวเสน อฏฺจ-

วิโร อาพาโร ฯ วิวัธิ ทุกฺขํ อาทหติ วิทหติติ พฺยาธิ

พฺยาธยติ ตายติ กมฺปยติติ วา พฺยาธิ ฯ

มรณฺนฺติ มรณฺติ เอเตนาติ มรณํ ฯ ตํ ทูริชํ วยลฺกขณ-
สงฺขาตํ สงฺขตลฺกขณฺญจ เอกภวาปริยาปนฺนชีวิตินฺทฺริยปฺปพฺนฺช-
วิจฺเฉโท จ ฯ ตํ อธิ อธิปฺเปตํ ฯ

โสโกติ โสจณํ ฯ ฌาติโภคโรคสีลทิกฺกุธิพฺยสเนหิ สฺมุจฺจสฺส
จิตฺตสนฺดาโป ฯ

ปฺริเทโวติ ปฺริเทวนํ ฯ ฌาติพฺยสนาทีหิเยว สฺมุจฺจสฺส
วจฺิปลาโป ฯ

อฺปายาโสติ ภูโส อายาโส ฌาติพฺยสนาทีหิเยว สฺมุจฺจสฺส
อธิมตฺตเจโตทูกฺขปฺปภาวิโต โทโสเยว ฯ

๑. ม. เอกภวาปริยาปนฺนขนฺธานํ ปุราณภาโว ฯ

*เล่มที่ 40 อภิญเฌยยนิทฺเทสวณณา หน้า 159

เอตฺถ จ อุปฺปาทาทโย ปญฺเจว อาทีนวณณสฺส
วตฺถวเสน วุตฺตา เสสา เตสํ เวจจนวเสน ฯ นิพฺพตฺติตฺติ หิ
อุปฺปาทสฺส ชาตฺติตฺติ ปฏิสนฺธิยา เวจจนํ คตฺติ อุปฺปตฺติตฺติ
อิทํ ทวฺยํ ปวตฺตสฺส ชราทโย นิมิตฺตสฺสชาติ ฯ อนุปฺปาทาที-
วจนเหตี ปน นิพฺพานเมว วุตฺตํ ฯ

ปฺน ตาเนว อุปฺปาทานุปฺปาทาทีนํ สญฺจิจิ ปทานิ
ทฺกขสฺสขปเทหิ โยเชตฺวา สญฺจิจิ วิสฺสชฺชชานนํ ภยเขมปเทหิ
โยเชตฺวา สญฺจิจิ วิสฺสชฺชชานนํ สามิสนिरามิสปเทหิ โยเชตฺวา
สญฺจิจิ วิสฺสชฺชชานนํ สงฺขารนิพฺพานปเทหิ โยเชตฺวา สญฺจิจิ
วิสฺสชฺชชานนํ นินฺทิตฺถจฺจานิ ฯ

ตตฺถ ทฺกขนฺตฺติ อนิจฺจตฺตฺตา ทฺกขํ ฯ ทฺกขปฺปฏฺธิปฺกขโต
สฺขํ ฯ ยํ ทฺกขํ ตํ ภยํ ฯ ภยปฺปฏฺธิปฺกขโต เขมํ ฯ ยํ ภยํ
ตํ วญฺญามิสฺสโลกามิสฺสเหหิ อวิปฺปมฺตฺตตฺตฺตา สามิสฺสํ ฯ สามิส-
ปฏฺธิปฺกขโต นินฺทิตฺถจฺจานิ ฯ ยํ สามิสฺสํ ตํ สงฺขารมตฺตเมว ฯ สงฺขาร-
ปฏฺธิปฺกขโต สนฺตตฺตฺตา นินฺทิตฺถจฺจานิ ฯ สงฺขารา หิ อาทิตฺตฺตา
นินฺทิตฺถจฺจานิ สนฺตตฺตฺติ ฯ ทฺกขากาเรน ภาวกาเรน สามิสกาเรน
สงฺขารากาเรนาคี เอวํ เตน เตน อากาเรน ปวตฺตํ สนฺธาย
ตถา ตถา วุตฺตตฺตฺติ เวทิตฺถจฺจานิ ฯ

ปจฺมภาณวารวณณา นินฺทิตฺถจฺจานิ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 160

ปริคฺคหฺญาทีนึ เอกคฺตีส วิสฺสชฺชนานึ อริยมคฺคกฺขณ-
วเสน นิตฺทิกฺกฺขานึ ฯ อริยมคฺคสมฺปยุตฺตา หิ ธมฺมา อาทีโต
ปภฺติ อุปฺปาทนต์ถึ ปริคฺคยฺหนเต อิติ ปริคฺคหา เตสํ สภาโว
ปริคฺคหฺญาโ ๑

เตสํเขว อณฺณมณฺณปริวารภาเวน ปริวารฺญาโ ๑

ภาวนาปาริปุริวเสน ปริปุริวฺญาโ (๑) ๑

เตสํเขว สมาริวิวเสน เอการมฺมณฺณปริคฺคหฺมเปกฺกิตฺวา
เอกคฺคฺญาโ ๑

นानารมฺมณฺณวิกฺเขปภาวมเปกฺกิตฺวา อวิกฺเขปฺญาโ ๑

วิริยวเสน ปคฺคหฺญาโ ๑

สมาริวิวเสน อุทเคน นฺหานิยจฺจณฺณานํ วิย อวิปฺปกิณฺณตา
อวิสารฺญาโ ๑

สมาริโยเคน อลฺลิตตฺตา อนาวิลฺญาโ ๑

อวิกมฺปิตตฺตา อนิลฺชนฺญาโ ๑

เอกคฺคฺปฺญาจฺจานวเสนาคิ สมาริโยเคน จ เอการมฺมณฺณ ภูถึ
ปติญฺจานวเสน จ ๑

จิตฺญาโ ๑ อารมฺมณฺณ นิจฺจลภาเวน ปติญฺจิตฺญาโ ๑

ตสฺส นิตฺพานารมฺมณฺณสฺส อาลมฺพนภาเวน อารมฺมณฺญาโ ๑

ตตฺถเวว นิกามจารภาเวน โคจรฺญาโ ๑

๑. สี. ปริปุริวฺญาโ ๑

*เล่มที่ 40 อภิถเญยฺยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 161

นิตฺตฺรณปฺหณภาเวณ นิตฺตฺรณสฺส ปฺหณญฺโโจ ฯ

กิลฺลสฺสปรึจฺจาควเสณ อริยมคฺคสฺส ปฺริจฺจาญฺโโจ ฯ

อุภโต วุฏฺฐานวเสณ วุฏฺฐานญฺโโจ ฯ

นิตฺตฺตปวตฺเตหิ นิตฺตฺตนวเสณ นิตฺตฺตญฺโโจ ฯ

นิตฺตฺตตฺตา สนฺตฺตญฺโโจ ฯ

อตฺตปฺกตฺตา อุตฺตมตฺตา จ ปณฺธิตฺตญฺโโจ ฯ

กิลฺลเสหิ วิมุตฺตตฺตา อารมฺมเณ จ อธิมุตฺตตฺตา

วิมุตฺตญฺโโจ ฯ

อาสวานํ อวิสยภาเวณ ปฺริสฺสทฺตฺตา อนาสวญฺเญ ฯ

กิลฺลสกนฺตารสํสารถาราทิกมฺเนน ตฺรณญฺโโจ ฯ

สงฺขารนิตฺตฺตาภาเวณ อนิตฺตฺตญฺโโจ ฯ

ตณฺหาปณฺธิธิตฺตาภาเวณ อปฺปณฺธิทิตฺตญฺโโจ ฯ

อตฺตตฺสารถาภาเวณ สฺสยฺยตฺตญฺโโจ ฯ

วิมุตฺตฺติรเสณ เอกฺรตฺตาย สมถวิปฺสฺสนานํ เอกฺรตฺตาย วา

เอกฺรตฺตญฺโโจ ฯ

สมถวิปฺสฺสนานํ อลฺลยมลฺลํ อนตฺตฺตญฺโโจ ฯ

เตสํเยว ยุกนทฺตญฺโโจ ฯ

อริยมคฺคสฺส สงฺขารโต นิคฺคมฺเนน นิตฺตฺตญฺโโจ ฯ

นิตฺตฺตสมฺปปาปเนน เหตุญฺโโจ(๑) ฯ

๑. ม. ย. เหตุญฺโโจ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้ํ 162

นิพพานปจฺจกขกรณน ทสฺสนนฺุโ ๑

อธิปติภาเวน อธิปเตยฺยนฺุโติ ๑

สมถาทีนํ จตฺตาริ วิสฺสชฺชนานํ สมถวิปสฺสนาวเสน

นิทฺทินฺุจฺจานํ ๑ อนิจฺจาทิวเสน อนฺุ อนฺุ ปสฺสนโต อนฺุปสฺส-

นฺุโ ๑ ยฺคนทฺรตฺส สมถวิปสฺสนาทฺวยตฺส เอกรสภาเวน

อนตฺวตฺตนนฺุโติ

สิกฺขาทีนํ นว วิสฺสชฺชนานํ อริยมคฺคตฺส อาทิมชฺฌ-

ปริโยसानวเสน นิทฺทินฺุจฺจานํ ๑ สิกฺขิตพฺพตฺตา สิกฺขา ๑ ตสฺสา

สมาทาทพฺพโต สมาทานนฺุโ ๑ สีเล ปติญฺจาย กมฺมญฺจานวเสน

คหิตตฺส อารมฺมณตฺส ภาวนาปวตฺติญฺจานตฺตา

จ(๑) โคจรนฺุโ ๑ สมถกาเล วิปสฺสนากาเล วา โกสชฺชวเสน

ลีนตฺส จิตฺตตฺส ฌมฺมวិยวิริยปีติสมฺโพชฺฌงฺคภาวนาวเสน

อุสฺสาปนนฺุโ ปคฺคหฺนฺุโ ๑ อุทฺธจฺจวเสน อุทฺธตฺส จิตฺตตฺส

ปสฺสทฺธิสมาธิอุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคภาวนาวเสน สนนฺิสีทาปนนฺุโ

วินิคฺคหฺนฺุโ(๒) ๑ อุโ วิสฺสุทฺธานนฺุติ อุภโต วิสฺสุทฺธานํ ๑ ลีนฺุทฺธ-

ปกฺขโต นีวเรตฺวา วิสฺสุทฺธานํ จิตฺตานนฺุติ อคฺโธ ๑ มชฺฌิม-

ภาเว จิตฺตํ สนฺุตฺติวเสน ปวตฺตมานานํ จิตฺตํ วเสน

พหฺวจฺจํ กตฺนฺุติ เวทิตพฺพํ ๑ อุสฺสาหนฺุสนฺุสิทาปนเนสุ สพฺยา-

ปาราภาโว อชฺฌนฺุเปกฺขนนฺุโ ๑ สมปฺปวตฺตตฺส จิตฺตตฺส วเสน

๑. ปฺราณ. จสทฺโท นตฺถิ ๑ ๒. ม. นิกฺคหฺนฺุโ ๑

*เล่มที่ 40 อภิณฺเษยนิทฺเทสวณณา หน้า 163

ภาวนา วิเสสธคฺคณฺโง ๑ อริยมคฺคปาทุภาววเสน อุตฺตริ-
ปฏฺเวธฺโง ๑ อริยมคฺคสิทฺทจตุสจฺจปฏฺเวธวเสน สจฺจาภิสสมยฺโง ๑
ผลสมาปตฺติวเสน นิโรธ ปตฺติจฺจาปภฺโง ๑ สหิ ตํสมงฺคิ-
ปฺกคฺลํ นิโรธสงฺขาเต นิพฺพาน ปตฺติจฺจาเปตี ๑

สทฺธินฺทฺริยาทีนํ ปญฺจ วิสฺสชฺชนานํ อินฺทฺริยญฺจวเสน
วุตฺตานํ ๑ อธิโมกฺขญฺโงติ อธิมฺุจฺจนญฺโง ๑ อฺุปฺญฺจานญฺโงติ
อารมฺมณฺ อฺุเปจฺจ ปตฺติจฺจานญฺโง ๑ ทสฺสนญฺโงติ สภาว-
เปกฺขณญฺโง ๑

สทฺธาพลาทีนํ ปญฺจ วิสฺสชฺชนานํ พลญฺจวเสน
นิทฺทฺธิจฺจานํ ๑ อกมฺปิยญฺเจน สทฺธาว พลนฺติ สทฺธาพลํ ๑

อสฺสทฺธิเยตี อสฺสทฺธิเยน ๑ อสฺสทฺธิยนฺติ จ สทฺธา-
ปฏฺธิปฺกขฺญโต จิตฺตฺบุปฺปาโท ๑ อกมฺปิยญฺโงติ อกมฺปิตฺตพฺพญฺโง
กมฺเปตฺตํ น สกฺกาติ อตฺถโ ๑ โกสฺชเชตี กุสฺสิตฺถาวสงฺขาเตน
ถินมิตฺทฺเรน ๑ ปมาเทตี สติปฏฺธิปฺกฺเขน จิตฺตฺบุปฺปาเทน ๑ อฺุทฺทจฺเจตี
อฺุปฺสมสงฺขาเตน อฺุทฺทจฺเจน ๑ อวิชฺชายาตี โมเหณ ๑

สตีสมฺโพชฺฌนฺคานํ สตฺต วิสฺสชฺชนานํ โพชฺฌนฺคญฺจ-
วเสน นิทฺทฺธิจฺจานํ ๑ พุชฺฌนกสฺส องฺโก โพชฺฌนฺคโ ๑ ปสฺตฺถ
สฺนฺทโร จ โพชฺฌนฺค สมฺโพชฺฌนฺค สตีเยว สมฺโพชฺฌนฺค
สตีสมฺโพชฺฌนฺค ๑ ฐมฺเม วิจฺฉินฺตตี ฐมฺมวิจฺโย ๑ ปญฺญาเยตี
นํ ๑ ปวิจฺยญฺโงติ วิจฺจารญฺโง ๑ ปีนฺยตีตี ปีตี ๑ ฝรณฺญฺโงติ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 164

วิสุตฺตญฺโฆ ๑ ปสฺสสมฺภนํ ปสฺสทฺธิ ๑ อุปสฺมญฺโฆติ นิทฺทรรตฺตญฺโฆ ๑

อุปปตฺติโต อิกฺขตฺติติ อุปฺเภฺกฺขา สมํ เปฺกฺขติ อุปฺเภฺกฺขปตฺติตา

หฺตุวา เปฺกฺขตฺติติ อตฺโต ๑ สทา อธิ ตตฺตรมฺชฺชตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

โพชฺฌมฺก

ปฏฺธิสงฺฆานญฺโฆ ๑

สมฺมาทิฏฺฐาทีนํ อญฺจ วิสุตฺตชฺชนานํ มคฺควเสน

นิทฺททิฏฺฐานํ ๑

สมฺมาปสฺสตี สมฺมา วา ตาย ปสฺสสนฺติ ปสฺสตา

สุนฺทรา วา ทิฏฺฐีติ สมฺมาทิฏฺฐิ ๑ ตสฺสา สมฺมาทิฏฺฐิจฺยา ๑

สมฺมา สงฺกปฺเปติ สมฺมา วา เตน สงฺกปฺเปนฺติ ปสฺสตา

สุนฺทโร วา สงฺกปฺโปติ สมฺมาสงฺกปฺโป ๑

อภิโรปนญฺโฆติ จิตฺตสฺส อารมฺมณาโรปนญฺโฆ ๑ อารมฺมณา-

ภินิโรปนญฺโฆติปิ ปาโฆ ๑ สมฺมา วทติ สมฺมา วา ตาย

วทนฺติ ปสฺสตา วา สุนฺทรา วา วาจาติ สมฺมาวาจา ๑

มิจฺฉาวาจาวิรตฺติยา เอตํ นามํ ๑

ปริกฺคหญฺโฆติ จตฺต

สมฺมา วา เตน กโรนฺติ ปสฺสตี สุนฺทรํ วา กมฺมณฺติ

สมฺมากมฺมํ สมฺมากมฺมเมว สมฺมากมฺมนฺโต ๑ มิจฺฉากมฺมนฺต-

วิรตฺติยา เอตํ นามํ ๑

สมฺมญฺจานญฺโฆติ ติวฺชีกายสฺสวสมฺมญฺจานญฺโฆ ๑ สมฺมา

*เล่มที่ 40 อภินยณยนิทเทสวณณณา หน้ 165

อาชีโวติ สมนมา อาชีวติ สมนมา วา เตน อาชีวนติ ปสตุโถ สุนทโร วา

อาชีโวติ สมนมาอาชีโว ๑ มิฉฐาชีววิริติยา เอติ นามิ ๑

โวทานญฺโจะติ ปริสทุธญฺโจะ ๑ สมนมา วายมติ สมนมา วา
เตน วายมนติ ปสตุโถ สุนทโร วา วายาโมติ สมนมา-
วายาโม ๑

สมนมา สรติ สมนมา วา ตาย สรนติ ปสตุถา สุนทรา
วา สติติ สมนมาสติ ๑

สมนมา สมาริยติ สมนมา วา เตน สมาริยนติ ปสตุโถ
สุนทโร วา สมาริตีติ สมนมาสมาริ ๑

อินทุริยาทีนิ ทส วิสฺสชฺชนานิ ราสิกตฺวา อนฺอุปฺพ-
ปฏฺิปาฏิวเสน นิทฺทิฏฺจานิ ๑

อธิปเตยฺยญฺโจะติ อินฺทญฺจกรณวเสน อธิปติอตุโถ ๑

อกมฺปิยญฺโจะติ ปฏฺิปกฺเขหิ กมฺเปตุ อสกฺกณฺณยฺยญฺโจะ ๑

นิยฺยานญฺโจะติ โลกิยโลกุตฺตรานมฺปิ ปฏฺิปกฺชโต นิกฺคม-
นญฺโจะ ๑

เหตุญฺโจะติ(๑) มิฉฐาทิฏฺจาทินิ ปหานาย สมนมาทิฏฺจาทโย
เหตุติ วา สพุเพปิ สมนมาทิฏฺจาทโย นิพฺพานสมฺปาปกเหตุติ
วา เหตุญฺโจะ ๑

สติปฏฺจานเนสฺ อารมฺมณฺเนสฺ โอกฺชนฺทิตฺวา ปกฺชนฺทิตฺวา

๑. ม. เหตุญฺโจะ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 166

อุปฏฺจฺจานโต อุปฏฺจฺจํ สติเยว อุปฏฺจฺจํ สติปฏฺจฺจํ ฯ

กายเวทนาจิตตฺตมฺเมสุ ปนฺสฺสา อสุภทุกฺขานิจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ-
การคหฺนวเสณ สุกฺขุขนิจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ-
ปวตฺติโต จตุธา เกโท โหติ ฯ เอตานิ ปุพฺพภาเค นานา-
จิตฺเตสุ ลพฺภนฺติ มกฺกกฺขณฺเน ปนฺ เอกายเว สติ จตฺตารี
นามานี ลกฺติ ฯ

สมฺมปฺปฺชานฺเสสุ ปทฺหนฺติ เอเตนาติ ปฺชานํ โสภนํ
ปฺชานํ สมฺมปฺปฺชานํ สมฺมา วา ปทฺหนฺติ เอเตนาติ
สมฺมปฺปฺชานํ โสภนํ วา ตํ กิเลสวิริยุตฺตวิริหโต ปฺชานญจ
หิตฺสุขนิปฺพาทกฺคฺเตน เสฏฺฐภาวาวหนโต ปฺชานภาวกรณโต วา
สมฺมปฺปฺชานํ ฯ

วิริยฺสฺเสตํ อธิวจฺจํ ฯ อุปฺปนฺนํ อุปฺปนฺนํ อนฺุปฺปนฺนํ-
ปฺปนฺนํ อุกฺสฺลกฺสฺลนํ ฐมฺมานํ ปหฺนํ อุปฺปฺติอุปฺป-
ทฺจฺติกฺกฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ-
ปวตฺติโต ปนฺสฺส จตุธา เกโท โหติ ฯ
เอตานิปี ปุพฺพภาเค นานาจิตฺเตสุ ลพฺภนฺติ มกฺกกฺขณฺเน ปนฺ
เอกเมว วิริยํ จตฺตารี นามานี ลกฺติ ฯ

ปทฺหนฺนฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ-
โสเยวตฺโต ฯ

อิทฺธิปาทานนฺติ เอตฺถ ฉนฺทวิริยจิตฺตวิมฺสาสุ เอเกโก
อิชฺฌตฺติ อิทฺธิ สมฺมชฺฌตฺติ นิปฺปชฺชตฺติ อตฺโต ฯ อิชฺฌนฺติ วา

*เล่มที่ 40 อภิณฺเษยนิทฺเทสวณณา หน้า 167

เอตาย สตฺตา อิทฺธา วุฑฺธา อุกกัสมคฺตา โหนตฺตีติ อิทฺธิ
ปจฺเมนตฺเถน อิทฺธิ เอว ปาโท อิทฺธิปาโท อิทฺธิโกฏฺฐาโสติ
อตฺโต ฯ ทฺตฺติเยนตฺเถน อิทฺธิยา ปาโทติ อิทฺธิปาโท ฯ
ปาโทติ ปติฏฺฐา อธิคมฺปาโยติ อตฺโต ฯ เตน หิ ยสฺมา
อุปรูปริ วิเสสสงฺขาตํ อิทฺธิ ปชฺชนฺติ ปาปฺณนฺติ ตสฺมา
ปาโทติ วุจฺจติ ฯ เอเต ฉนฺทาทโย ปุพฺพภาเค ฯ อธิปติวเสน
นानาจิตฺเตสุ ลพฺภนฺติ มคฺคกฺขณฺเ ปน สหฺเว ลพฺภนฺติ ฯ
อิชฺฌณฺภูโจติ นิปฺผชฺชนฺภูโจ ปติฏฺฐานฺภูโจ วา ฯ
สจฺจานนฺติ จตฺตุนํ อริยสจฺจานํ ฯ
ตถฺภูโจติ ยถาสภาวฺภูโจ ฯ อิมานิ อฏฺฐ วิสฺสชฺชนานิ
โลกิยโลกุตฺตรมิสฺสกาณิ ฯ
ปโยคานนฺติ (๑) จตฺตุนํ อริยมคฺคปโยคานํ ฯ
ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธฺภูโจติ จตฺตุนํ อริยผลานํ ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธฺภูโจ ฯ
มคฺคปโยโค หิ ผลกฺขณฺเ ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธฺโร โหติ นิฏฺฐจิตฺ-
กิจฺจตฺตา ฯ มคฺคปโยคานํ ผลโลทฺเยน ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธฺภาโว วา ฯ
ผลานํ สจฺฉิกิริยฺภูโจติ อริยผลานํ ปจฺจเวกฺขณฺวเสน
ปจฺจกฺขกรณฺภูโจ ฯ อารมฺมณฺสจฺฉิกิริยา วุตฺตา โหติ ผลกฺขณฺเ
ปฏฺฐิตาภสจฺฉิกิริยา วา ฯ
วิตฺกกาทีนํ ปญฺจ วิสฺสชฺชนานิ ฉานงฺควเสน
๑. สี. โยคานนฺติ ฯ ปาฬิย ปน มคฺคานนฺติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้ 168

นิตฺทิกฺขจานี ๑ วิตกฺกนํ วิตกฺโก อูหณฺนติ วุตฺตํ โหติ ๑
วิจฺรณํ วิจาโร อนุสณฺจฺรณฺนติ วุตฺตํ โหติ ๑ อูปวิจฺจารญฺโจะติ
อนุมฺชฺชนญฺโจะ ๑ อภิสนฺทนญฺโจะติ เตมนญฺโจะ สมาริเวสณ จิตฺตสฺส
เอกคฺคญฺโจะ ๑

อวชฺชนาทีนํ ปญฺจทส วิสฺสชฺชนานํ ปภินฺณกฺวเสณ
นิตฺทิกฺขจานี ๑ ปญฺจทวารมโนทฺวาเรสุ ภวฺงการมฺมณโต อณฺวลา-
รณมฺมณเจ จิตฺตสนฺตานํ นเมณฺตานํ ทฺวินนํ จิตฺตานํ อวชฺช-
นญฺโจะ ๑ วิถฺถาณสฺส วิชานนญฺโจะ ๑ ปญฺญาเย ปชานนญฺโจะ ๑
สณฺญาเย สณฺชานนญฺโจะ ๑ สมาริสฺส เอโกทญฺโจะ ๑ ทฺติยชฺชมานสฺมี
หิ สมาริ เอโก อูเทตฺติ เอโกทิตฺติ วุจฺจติ ๑ วิตกฺกวิจฺจारेหิ
อนชฺฉมารุพฺพหฺตฺตา อคฺโค เสญฺโจะ หฺตฺวา อูปฺปชฺชตฺติ อคฺโค ๑
เสญฺโจะปี หิ โลเก เอโกติ วุจฺจติ ๑ วิตกฺกวิจฺจารวิริทฺโต วา
เอโก อสหาโย หฺตฺวา อูเทตฺติปี วญฺญฺติ ๑ สพฺโพปี วา
กฺุสสมาริ นีวรณาทีนํ อูทฺทจฺจสฺเสว วา ปฏฺิปกฺขตฺตา เตหิ
อนชฺฉมารุโพหติ อคฺโค หฺตฺวา อูเทตฺติ วา เตหิ วิริทฺโตติ
อสหาโย หฺตฺวา อูเทตฺติ วา เอโกทิตฺติ วา ยฺชชติ ๑

อภินฺญาเย ฅาตฺทญฺโจะติ ฅาตฺปฺริณฺญาเย สภาวชานนญฺโจะ ๑
ปฺริณฺญาเย ตีรณญฺโจะติ ตีรณปฺริณฺญาเย อนิจฺจาทีโต
อูปฺปริกฺขณญฺโจะ ๑

ปหานสฺส ปฺริจฺจาคฺคญฺโจะติ ปหานปฺริณฺญาเย ปฏฺิปกฺข-
ปชฺชนญฺโจะ ๑

*เล่มที่ 40 อภินฺเฒยฺยนิทุเทสวณฺณา หน้ํ 169

สมปฺปวตฺตาย ภาวนาย เกรสญฺโจ ๑

ผสฺสนญฺโจติ ผสฺสนญฺโจฝ วินฺทนญฺโจ ๑

ปีฬารวหนาทินา ขนฺธญฺโจ ๑ สฺลฺลนาทินา ธาตุญฺโจ(๑) ๑

สกกสมรียาทายตนาทินา อายตนญฺโจ ๑

ปจฺเจยหิ สงฺกมฺม กตวเสน สงฺขตญฺโจ ๑

ตพฺพิปริเตน อสงฺขตญฺโจ ๑

จิตฺตญฺจาทินิ ปณฺจทส วิสฺสชฺชนานิ จิตฺตสมพฺนฺเชน
นิทุทิญฺจาทินิ ๑ จิตฺตญฺโจติ เอตถ อารมฺมณฺณิ จินฺเตตฺติติ จิตฺตํ
วิชานาตฺติติ อตฺโถ ๑ ยํ ปเนตถ ชวณฺ โหติ ตํ ชวณฺวิธิ-
วเสน อตฺตโน สนฺตานิ จินฺตฺติปิ จิตฺตํ ยํ วิปากํ โหติ
ตํ กมฺมกิลเสหิ จิตฺตฺติปิ จิตฺตํ สพฺพมฺปิ ยถานฺรูปี จิตฺตตาย
จิตฺตํ จิตฺตกรณฺตาย จิตฺตํ ยํ วญฺญสฺส ปจฺเจโย โหติ ตํ
สํสารทุกฺขํ จินฺตฺติปิ จิตฺตํ ๑ เอวํ อารมฺมณฺณิ จิตฺตตาทิตฺโต
จิตฺตญฺโจ ๑ จิตฺตฺปฺปาทเน ผลฺปฺปาทเน วา นาสฺส อนฺตร-
มตฺถิติ อนนฺตรํ อนนฺตรสฺส ภาวो อานนฺตรียํ จิตฺตสฺส
อานนฺตรียํ จิตฺตานนฺตรียํ โส จิตฺตานนฺตรียญฺโจ อรหฺโต
จฺติจิตฺตํ วชฺเชตฺวา ยสฺส กสฺสจि สมนนฺตรนิรฺทุชฺส จิตฺตสฺส
อนนฺตรจิตฺตฺปฺปาทเน สมตฺถภาวो มกฺคจิตฺตสฺส อนนฺตรํ
ผลฺปฺปาทเน สมตฺถภาวติ อธิปฺปาโย ๑

จิตฺตสฺส วุญฺจานญฺโจติ โคตฺรภูจิตฺตสฺส นิमितฺตโต

๑. ม. ธาตุญฺโจ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคคฉนนา หน้ 170

มคคจิตตสส นิมิตตปวตตโต วุจจันญโ ๑

จิตตสส วิวญญนญโติ ตสเสว จิตตทวยสส ยถาวตตโต
วุจจิตตสส นินพพาน วิวญญนญโ ๑

จิตตสส เหตุญโติ(๑) จิตตสส เหตุปจจยญจทานัน นวนนัน
เหตุนัน เหตุญโ ๑

จิตตสส ปจจยญโติ จิตตสส วตถารมมฉนาที่น อนนเกถ
ปจจยยานัน ปจจยญโ ๑

จิตตสส วตถญโติ (๒) จิตตสส วตถญจทานัน จกขุโสตฉมาน-
ชิวหากายททยวตถนัน วตถญโ ๑

จิตตสส ญมญโติ จิตตสส อูปตติเทสวเสน กามา-
วจราทิญมิตโต ๑

จิตตสส อารมมฉนญโติ รุปาทิอารมมฉนญโ ๑

ปริจิตตสสารมฉนสส สฉจฉนญจันญเจฉน โคจฉนญโ ๑

อูปริ วตถวิญฉนาฉจริยวเสน จริยญโ ๑ อถ วา ปโยค-
สมุทาจารญโ จริยญโ ๑

จิตตสส คมฉนาภาเวปี พุรสนนติการมฉนคคหฉน
คคญโ ๑

อภินีหารญโติ คคิตารมฉนโต อฉฉนารมฉนมฉนฉนการตถ
จิตตสส อภินีหรรฉนญโ ๑

๑. ม. เหตุญโ ๑ ๒. ม. วตถญโ ๑

*เล่มที่ 40 อภิถเญยนิทเทสวณณา หน้า 171

จิตตสฺส นียยานญฺโจะติ มคฺคจิตตสฺส วญฺญโต นียยานญฺโจะ ๑
เนกขมมํ ปฏิตทฺธสฺส กามจฺจนทโท จิตฺตํ นิสฺสํ โหตีติ(๑)
อาทินา นเยน จิตตสฺส นิสฺสรณญฺโจะ ๑
เอกตฺตาทีนํ ทฺวาจตฺตาพีส วิสฺสชฺชนานํ เอกตฺตสมฺพนฺเชน
นิทฺทิจฺจานํ ๑
เอกตฺเตติ เอการมฺมณฺเณกตฺเต เอการมฺมณฺเณติ อตฺโถ ๑
ปรจฺฆมานวเสน ปกฺขนทฺนญฺโจะ ๑ ทฺติยฆฺฆมานวเสน
ปสีทฺนญฺโจะ ๑
ตฺติยฆฺฆมานวเสน สนฺติญฺจณญฺโจะ ๑ จตฺตถฆฺฆมานวเสน
มฺจฺจนญฺโจะ ๑
ปรจฺจเวกฺขณวเสน เอตํ สนฺตฺนฺติ ปสฺสนญฺโจะ ๑
ยานิกตฺตถาทโย ปญฺจ สมาริสฺส วสีภาววิเสสา ๑
ยานิกตฺตญฺโจะติ ยุตฺตยานสทิสกตฺตญฺโจะ ๑
วตฺตถกตฺตญฺโจะติ ปตฺติญฺจฺจเนน วตฺตฺต วิย กตฺตญฺโจะ ๑
อนฺนุจิตฺตญฺโจะติ ปจฺจปตฺติจิตฺตญฺโจะ ๑
ปริจิตฺตญฺโจะติ สมนฺตโต จิตฺตญฺโจะ ๑
สฺสมารทฺธญฺโจะติ สฺมฺมจฺจ สมารทฺธญฺโจะ สฺกตฺตญฺโจะติ อตฺโถ ๑
อวชฺชนสฺมาปชฺชนอริญฺจณวฺจฺจณปรจฺจเวกฺขณวสีตาวเสน วา
ปฏิปาฎิยา ปญฺจ ปทานิ โยเชตพฺพานิ ๑
๑. ขุ. ปฏฺ. ๓๑/๖๕/๓๘ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 172

กสถินาถอารมมณภาวนาย สีขาปุตตกาเล จิตตเจตสิกานัน
ปริคคหปริวารปริปุรภูโจ ๑

เตสเสว สมมา สมาหิตตดา เอการมมณเ สโมสรณเ
สโมธานภูโจ ๑

เตสเสว พลปุตติยา อารมมณัน อภิภวิตวา ปติภูจัน-
วเสน อธิภูจันภูโจ ๑

สมถสส วิปสสนาย วา อาทีโต อาทเรน วาเสวน-
วเสน อาเสวนภูโจ ๑

วทตทนนวนเสน ภาวนภูโจ ๑ ปุณปุณัน กรณวเสน พหุลิ-
กมมภูโจ ๑

พหุติกตสส สฎฐจ สฎฐจิตวเสน สฎฐมกคตภูโจ ๑

สฎฐมกคตสส ปจจนีเกหิ สฎฐจ วิมุตติวเสน อารมมณเ จ
สฎฐจ อธิมุตติวเสน สฎฐิมุตตภูโจ ๑

พุชฌณภูจาทินิ จตตาริ ปทานิ โพชฌงควเสน วุตตานิ ๑

โตตาปตติมคคโพชฌงกานัน พุชฌณภูโจ ๑ สกทากามิ-
มคคโพชฌงกานัน อนุพุชฌณภูโจ ๑

อนาคามิมคคโพชฌงกานัน ปฏิพุชฌณภูโจ ๑ อรหตต-
มคคโพชฌงกานัน สมพุชฌณภูโจ ๑ วิปสสนาโพชฌงกานัน วา
พุชฌณภูโจ ๑ ทสสนมคคโพชฌงกานัน อนุพุชฌณภูโจ ๑ ภาวนา-
มคคโพชฌงกานัน ปฏิพุชฌณภูโจ ๑ ผลโพชฌงกานัน สมพุชฌ-

*เล่มที่ 40 อภิถเญยนิทเทสวณณา หน้า 173

นญโจ ๑ ยถาวุตตนเยเนว โปษณังคานัน ตสส ตสส ปุคคตสส
โพธนาทิกเรณน โพธนญจาทโย จตุตารโ อตุถา เวทิตพพา ๑
ยถาวุตตานิเยว โปษณังคานัน พุชณนญเจเน โโพชิติ ลทุชนามสส
ปุคคตสส ปกเข ภวตุตา โพธิปกุชียา นาม ๑ เตสึ ยถา-
วุตตานิเยว โพธิปกุชียญจาทโย จตุตารโ อตุถา เวทิตพพา ๑

วิปัสสนาปลยวาวเสน โชตนญโจ ๑

กมโต จตุมคคปลยวาวเสน อชโชตนานุชโชตนปญชโชตน-
สยโชตนญโจ ๑ กมโต จตุมคคปลยวาวเสน วา โชตนญจาทโย
ผลปลยวาวเสน สยโชตนญโจ เวทิตพโพ ๑

ปตาปนญจาทินี (๑) อญจารส วิสสชชนานิ อริยมคควเสน
นิททิญจานี ๑ อริยมคโค หิ ยสสุปชชติ ตั ปตาเปติ ปภาเวติ
วิโรจาเปตีติ ปทานิ ตสส ปตาปนญโจ ๑ ตสเสว อติปกสสร-
ภาเวน สย วิโรจนญโจ ๑ กิเลสานัน วิโสสนเนน สนตاپนญโจ ๑
อมลนิพพานารมณตตุตา อมลญโจ ๑

สมปยุตตมลาภาเวน วิมลญโจ ๑ อารมณณกรรมลาภาเวน
นิมมลญโจ ๑

อถ วา โสตาปตติมคคสส อมลญโจ ๑ สกทาคามิ-
อนาคามิมคคานัน วิมลญโจ ๑ อรหตตมคคสส นิมมลญโจ ๑

อถ วา สวากมคคสส อมลญโจ ๑ ปจเจกพุทฐมคคสส

๑. สี. ปกาสนญจาทินี ๑

วิมลญฺโ ๑ สมฺมาสมฺพุทฺทมคฺคสฺส นิมฺมลญฺโ ๑

กิลฺลสฺวิสมภาเวน สมญฺโ ๑

สมฺมา มานาภิสฺมยาคีอาทีสุ (๑) วีย กิลฺลสฺสฺปฺหฺนญฺเจน

สมยญฺโ ๑ วิภฺขมฺภนตทงฺคสมฺมุจฺเจทปฺปฏิปฺปฺสฺสทฺธินิสฺสรณฺสงฺขาเตสุ

ปฺลยฺจฺสุ วิเวกฺสุ สมฺมุจฺเจทวิเวกฺคฺตฺตา วิเวกฺญฺโ ๑ วินาภาวญฺโ ๑

นิสฺสรณฺวิเวเก นีพฺพานे จรณฺโต วิเวกฺจฺริยญฺโ ๑

ปฺลยฺจฺสุ วิราแกลฺสุ สมฺมุจฺเจทวิราคฺคฺตฺตา วิราคฺญฺโ ๑ วิรชฺช-
นญฺโ ๑

นิสฺสรณฺวิราเค นีพฺพานे จรณฺโต วิราคฺจฺริยญฺโ ๑

ปฺลยฺจฺสุ นิโรเชสุ สมฺมุจฺเจทนิโรชฺคฺตฺตา นิโรชฺญฺโ ๑

ทฺถุขฺนิโรเช นีพฺพานे จรณฺโต นิโรชฺจฺริยญฺโ ๑

ปฺริจฺจาคปฺกฺขนฺทฺทวอสฺสคฺคฺคฺตฺตา วอสฺสคฺคฺญฺโ ๑ อริย-

มคฺคโค หิ สมฺมุจฺเจทวเสน กิลฺลสฺสฺปฺหฺนโต ปฺริจฺจาควอสฺสคฺโค

อารมฺมณฺกรณฺวเสน นีพฺพานปฺกฺขนฺทฺทวอสฺสคฺโค ปฺกฺขนฺทฺทวอสฺสคฺโค จ ๑

วิปฺสฺสนา ปน ตทงฺควเสน กิลฺลสฺสฺปฺหฺนโต ปฺริจฺจาควอสฺสคฺโค

ตฺนุณฺนินภาเวน นีพฺพานปฺกฺขนฺทฺทโต ปฺกฺขนฺทฺทวอสฺสคฺโค

น โส อธิ อธิปฺเปโต ๑

วอสฺสคฺคฺภาเวน จรณฺโต วอสฺสคฺคฺจฺริยญฺโ ๑

ปฺลยฺจฺสุ วิมุตฺตีสุ สมฺมุจฺเจทวิมุตฺตคฺตฺตา วิมุตฺตญฺโ ๑

นิสฺสรณฺวิมุตฺตีย์ จรณฺโต วิมุตฺติจฺริยญฺโ ๑

*เล่มที่ 40 อภิญเญยยนิตฺเตสวณณนา หน้า 175

ฉนฺทวีสฺยจิตฺตวิมฺสาตฺสขาทฺเตสฺ จตฺตฺส อิทฺธิปาเทสฺ เอเกก-
อิตฺธิปาทวเสน ทส ทส กตฺวา จตฺตฺริทฺธิปาทวเสน ฉนฺทญฺจาทีนํ
จตฺตฺตํพีสฺ วิสฺสชฺชนานํ นิตฺตฺทฺจฺจฺจํ ๑

กตฺตฺกมฺมยตฺตฺทฺจฺจํ ฉนฺทฺทฺจฺจํ ๑ ฉนฺทํ สีสฺ กตฺวา ภาวนา-
รมภกาเล มฺลทฺจฺจํ ๑

สทฺชาตํ ปตฺติญฺจาภาเวน ปาทฺทฺจฺจํ ๑ ปทฺทฺจฺจํตี วา
ปาโ ๑

อิตฺธิปาทตฺตฺตา อธิปตฺติภาเวน ปชานฺทฺจฺจํ ๑ ปโยคกาเล
อิชฺฌนฺทฺจฺจํ ๑

สทฺธาสมฺปโยเคน อธิโมกฺขญฺจฺจํ ๑ วิริยสมฺปโยเคน
ปคฺคหฺญฺจฺจํ ๑

สติสมฺปโยเคน อฺปญฺจฺจํ ๑ สฺมาธิสมฺปโยเคน
อวิกฺเขปญฺจฺจํ ๑

ปญฺญาสมฺปโยเคน ทสฺสนฺทฺจฺจํ ๑

ปคฺคหฺญฺจฺจํ วิริยญฺจฺจํ ๑ วิริยํ สีสฺ กตฺวา ภาวนา-
รมภกาเล มฺลทฺจฺจํ ๑ สยํ วิริยตฺตฺตา ปคฺคหฺญฺจฺจํ ๑

ฉินฺตฺนญฺจาทีโก จิตฺตฺทฺจฺจํ ๑ จิตฺตํ สีสฺ กตฺวา ภาวนา-
รมภกาเล มฺลทฺจฺจํ ๑

อฺปปริกฺขนฺทฺจฺจํ วิมฺสฺทฺจฺจํ ๑ วิมฺสํ สีสฺ กตฺวา ภาวนา-
รมภกาเล มฺลทฺจฺจํ ๑ สยํ วิมฺสฺตฺตฺตา ทสฺสนฺทฺจฺจํ ๑

ทฺกฺขสฺส ปิพนฺทฺจฺจํตีอาทีนํ โสพสฺ วิสฺสชฺชนานํ สจฺจํ

ตถลภขณฺวเสน นิตฺติภูจฺจานี ฯ

ทุกฺขทสฺสเนเนว ปิพฺพนฺโง ๑ ทุกฺขายฺหนสมฺมทสฺสเนน
สงฺขตฺตฺโง ๑

สพฺพกิลฺลสฺสนฺตาปฺหฺรตฺตีสิตฺตมคฺคทสฺสเนน สนฺตาปฺโง ๑
อวิปริณามชฺมฺมนิโรธทสฺสเนน วิปริณามฺโง ๑ สมฺมท-
ทสฺสเนเนว อายฺหนฺโง ๑

สมฺมทายฺหิตทุกฺขทสฺสเนน นิตฺทานฺโง ๑ วิสฺสโลคฺกุต-
นิโรธทสฺสเนน สลฺโลคฺกฺโง ๑

นิตฺยฺยานภูตมคฺคทสฺสเนน ปลิโพธฺโง ๑ นิโรธทสฺสเนเนว
นิตฺสฺสรณฺโง ๑

อวิเวกฺกุตสมฺมททสฺสเนน วิเวกฺโง ๑ สงฺขตฺตฺมคฺค-
ทสฺสเนน อสงฺขตฺตฺโง ๑

วิสฺสทฺททสฺสเนน อมตฺโง ๑ มคฺคทสฺสเนเนว
นิตฺยฺยานฺโง ๑

นิตฺยฺยานปฺตฺติยา อเหตุกฺกุตสมฺมททสฺสเนน เหตุกฺโง ๑

สฺสทฺททสฺสนิโรธทสฺสเนน ทสฺสนฺโง ๑

กปฺลชฺชนสทิสทุกฺขทสฺสเนน อุพฺวารกฺุสสทิสฺโส อธิปเตยฺ-
ยฺโง ปาตุภวตฺตีติ ฯ เอวํ ตํตํสจฺจทสฺสเนน ตทณฺณสจฺจ-
ทสฺสเนน จ เอเกกฺสฺส สจฺจสฺส จตฺตาโร จตฺตาโร ลภฺขณฺจฺจ
วฺจตฺตา ฯ

ตถฺจฺจทฺทินิ ทฺวาทส วิสฺสชฺชนานิ สพฺพชฺมฺมสงฺคาทก-

*เล่มที่ 40 อภินยเยยนิทเทสวณณณา หน้ 177

ทวาทสปทวเสน นิตุทิจุจันนิ ๑

ตถุจโติ ยถาสทวาทุจ ๑ อนตตถุจโติ อตตวิวิทถุจ ๑

สจจุจโติ อวิสวาทนุจ ๑ ปฏิวททจโติ ปฏิวชณ-
ตพพุจ ๑

อภินนุจโติ อภินตตพพุจ ๑ ปริญนนุจโติ
ถาตตีรณปริญนย(๑) ปริญนตพพุจ ๑

ธมมจโติ สทวาทณาทิตโต ๑ ธาตุจโติ สุตถา-
อตุโต ๑

ถาตจโติ ฆานิตุ สกุกณยยจ ๑ สจจิกิริยจโติ
สจจิกาทพพุจ ๑

สสุสนจโติ ถาณน สุตตพพุจ ๑ อภินนยจโติ
ปจจเวกขณถาณน อภินนมาคนตพพุจ (๒) ถาณน ปฏิต-
ตพพุจ วา ๑ ปฏิตลาโกปี หิ อตถาภินนย ฐีโรติ(๓)อาทิสุ
วีย อภินนยติ วุจตติ ๑

นททมมาทินิ สตุต วิสสุชชณนนิ อุปจาทชณนยวเสน
นิตุทิจุจันนิ ๑

นททมมณนติ กามจจจจจ ส ปฏิปกโข อโลโก ๑

อาโลกสณถาติ ถินนิตุสจ ส ปฏิปกเข อาโลกนินิตเต
สณถา ๑

อวิกเขโปติ อุทจจจจ ส ปฏิปกโข สมาริ ๑

๑. ม. ถาตตีรณปริญนย ๑ ๒. โปราณ. อภินนมาคนตพพุจ ๑

๓. ตี. ตี. ๑๕/๓๘๕/๑๓๐ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคความณณา หน้า 178

ธมมวตถุถานนติ วิจิกจฉาย ปฏิปกุขั ถาณั ๑

ถาณนติ อวิชชาย ปฏิปกุขั ถาณั ๑ ปาโมชชนติ อรติ

ปฏิปกุขา ปิติ ๑

ปจจมชฎานาทีนึ อฏฐ วิสสชชชานานึ รูปรูปสมาปตติวเสน
นิททธิฎจานานึ ๑ เหฎฐจา ปน รูปรสมาปตติอนนตฺรึ รูปชฎาน-
สมพนุเชน จตฺตาโร พุรหุมวิหารา นิททธิฎจา ๑

อนิจจานุปสฺสนาทีนึ โลกุตฺตรมคฺคสฺส ปุพฺพภาเถ อฏฐารส-
มหาวิปสฺสนาวเสน นิททธิฎจานานึ ๑ เหฎฐจา ปน รูปาทีนึ
โยชนูปคา สตฺต อนุปสฺสนา เอว วุตฺตา อิธ ปน สพฺพابی
วุตฺตา ๑ กลาปสมมสนอุทยพฺพยานุปสฺสนา กสฺมา น วุตฺตาติ
เจ ตาสั ทฺวินัน วเสน อนิจจานุปสฺสนาทีนึ สิชฺฉนโต อิมาสฺ
วุตฺตาสุ ตา เทวปี วุตฺตาว โหนติ อนิจจานุปสฺสนาทีนึ วา
วินา ตาสั ทฺวินัน อปฺปวตฺติโต อิมาสฺ วุตฺตาสุ ตา(๑) เทวปี วุตฺตาว
โหนติ ๑

ขยานุปสฺสนาติ ปจฺจุปปนฺนानัน รุปกฺขนฺธาทีนึ สงฺก-
ทสฺสนถาณญจ ตัตฺตขนฺธกฺกทสฺสนานนตฺรึ ตทารมฺมณจิตฺต-
เจตสิกกฺกทสฺสนถาณญจ ๑

วยานุปสฺสนาติ ปจฺจุปปนฺนानัน ขนฺธานัน กฺกทสฺสนานนตฺรึ(๒)
ตททฺวเยเนว อตีตानาคตฺตขนฺธานัน กฺกทสฺสนถาณั ๑

๑. ม. ตา เทวปี ๑ ๒. ม. ปจฺจุปปนฺนानัน ขนฺธานัน กฺกทสฺสนานนตฺรึ ๑

*เล่มที่ 40 อภินยเยยนิทเทสวณณนา หน้ 179

วิปริณามานุปลุสนาติ ตลุมิ ภงคสงขาเต นิโรเช
อธิมุตตตดา อถ สพเพปี อตีดา นาคตปจจุปปนา ขนุธา
วิปริณามานุโตติ สพเพสั วิปริณามทลุสนณณณั ๑

อนิมิตตทานุปลุสนาติ เอวิ สพพสงขารวิปริณามั(๑) ทิสวา
อนิจจโต วิปลุสนตลุส อนิจจทานุปลุสนาว นิจจนิมิตตปขหน-
วเสน นิจจนิมิตตภาวา อนิมิตตทานุปลุสนา นาม โหติ ๑

อปปริณิตทานุปลุสนาติ อนิจจทานุปลุสนานนตริ ปวตตาด-
มานา(๒) ทุกขทานุปลุสนาว สขปตถนาปขหนวเสน ปณิธิภาวา
อปปริณิตทานุปลุสนา นาม โหติ ๑

สุลลตทานุปลุสนาติ ทุกขทานุปลุสนานนตริ ปวตตาด
อนตตทานุปลุสนาว อตตาทินิเวสปขหนวเสน อตตสุลลตตาด-
ทลุสนโต สุลลตทานุปลุสนา นาม โหติ ๑

อธิปญญารมมวิปลุสนาติ เอวิ สงขารานั ภงคั ปลุสสิตวา
ปลุสสิตวา อนิจจาทิโต วิปลุสนตลุส สงขาราว ภิชขนุติ
สงขารานั มรณั น อญโล โกจิ อตถิติ ภงควเสน สุลลตต
คเหตุวา ปวตตาด วิปลุสนา ๑ สหิ อธิปญญา จ ฐมเมสุ
จ วิปลุสนาติ กตวา อธิปญญารมมวิปลุสนาติ วุจจติ ๑

ยถากุตถาณทลุสนนุติ ภงคั ทิสวา ทิสวา สภยา
สงขาราคิ ปวตตัต ภยคุปฏฐานณณั ๑

๑. สพพสงขารานั วิปริณามั ๑ ๒. ม. ปวตตาด ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฤณณา หน้า 180

อาทินวานุปลุสนาติ กยตุปฏฺจानวเสน อุปลฺปนฺนํ สพฺพ-
ภวาทิสฺส อาทินวทฺสสนณณํ ฯ ยา จ กยตุปฏฺจानเน ปญฺญา
ยญจ อาทินเว ฌณฺณํ ยา จ นิพฺพิทา อิมะ ฐมฺมา เอกคฺคา
พฺยลฺลชนเมว นานนฺติ (๑) วจนโต กยตุปฏฺจानาทินวานุปลุสนาสฺส
วุตฺตาสฺส นิพฺพิทานุปลุสนา อิทาปี วุตฺตาว โหติ ฯ อาทิตโต
จตุตฺถํ กตฺวา วุตฺตคฺคตา ปน อิท น วุตฺตวา ฯ

ปฏฺิสงฺขานุปลุสนาติ มฺลฺลจิตฺตมฺยตาณวเสน อุปลฺปนฺนํ
มฺลฺลจณฺสส อุปายกรณฺณํ ปฏฺิสงฺขานุปลุสนาสลฺลิตฺตํ อนิจฺจ-
ทฺถกขานตฺตานุปลุสนาณณํ ฯ ยา จ มฺลฺลจิตฺตมฺยตา ยา จ
ปฏฺิสงฺขานุปลุสนา ยา จ สงฺขารุเปกฺขา อิมะ ฐมฺมา เอกคฺคา
พฺยลฺลชนเมว นานนฺติ (๒) วจนโต ปฏฺิสงฺขานุปลุสนาย วุตฺตาย
มฺลฺลจิตฺตมฺยตาสงฺขารุเปกฺขาณณานิ วุตฺตानेว โหนฺติ ฯ

วิวฏฺฏฺานานุปลุสนาติ อนุโลมณวเสน อุปลฺปนฺนํ โคตฺตรภฺว-
ณณํ ฯ อนุโลมณเนน โคตฺตรภฺวณฺสส สิทฺถนโต โคตฺตรภฺว-
ณเน วุตฺเต อนุโลมณณํ วุตฺตเมว โหติ ฯ เอวํ หิ
อภฺยจฺจารสนฺนํ มหาวิปฺลฺลสนานํ ปฏฺิปาฏฺิ วุจฺจมานา ปาลิยา
สเมติ ฯ วุตฺตํ หิ อินฺทฺริยกถาย ปุพฺพภากะ ปญฺจหิ อินฺทฺริเยหิ
ปฺรสมชฺชณานวเสน ปญฺจอินฺทฺริยานิ นิสฺสฏฺฏานิ โหนฺติ ปฺรสม ฌาน
ปญฺจอินฺทฺริเยหิ ทฺติยชฺชณานวเสน ปญฺจอินฺทฺริยานิ นิสฺสฏฺฏานิ
โหนฺตฺติติ (๓) ฯ

๑. พุ. ปฏฺิ. ๓๑/๕๐๗/๓๕๖ ฯ ๒. พุ. ปฏฺิ. ๓๑/๕๐๘/๓๕๗ ฯ

๓. พุ. ปฏฺิ. ๓๑/๔๓๕/๓๑๕ ฯ

*เล่มที่ 40 อภิถเญยนิทเทสวณณา หน้า 181

อาทินา นเยน ยาว อรหตฺตผลา อุตฺตรุตฺตริปฏิปาฎิยา
อินฺทฺริยานิ วุตฺตานิ ฯ ตสฺมา อฏฺฐารส มหาวิปฺสฺสนา ยถา-
วุตฺตกุกเกน ปาฬิยา ยุชฺชนฺติ ฯ วิสุทฺธิมคฺเค ปน ขยานุ-
ปฺสฺสนาติ ฆนวินิพฺโถคํ กตฺวา อนิจฺจํ ขยฺญฺเจนาติ เอวํ ขยํ
ปฺสฺสโต ฌาณํ ฯ วิปริณามานุปฺสฺสนาติ รูปสฺตตฺกอรูปสฺตตฺกาทิ-
วเสน ตํ ตํ ปริจฺเจทํ อติกุกมฺม อณฺณถา ปวตฺติทสฺสนํ ฯ
อุปฺปนฺนสฺส วา ชฺราย มรเณน จ ทฺวีหากาเรหิ
วิปริณามทสฺสนํ ฯ ยถาภูตฌาณทสฺสนนฺติ สປฺปจฺจยนาจรูป-
ปริคฺคโหติ วุตฺตํ ฯ ตํ ตาย ปาฬิยา วิรุทฺธํ วิย ทิสฺสติ ฯ
วิวฏฺฏนानุปฺสฺสนาติ สงฺขารุเปกฺขา เจว อนฺุโลมํ จาติ วุตฺตํ ฯ
ตํ จ ปาฬิยา วิรุทฺธํ วิย ทิสฺสติ ฯ จริยาถายํ หิ
อนิจฺจानุปฺสฺสนตฺถาย อวชฺชนกิริยาพฺยาถตา วิญฺญาณจริยา ฯ
อนิจฺจानุปฺสฺสนา ฌาณจริยา ฯเปฯ ปฏิสงฺขานุปฺสฺสนตฺถาย
อวชฺชนกิริยาพฺยาถตา วิญฺญาณจริยา ฯ ปฏิสงฺขานุปฺสฺสนา
ฌาณจริยาติ (๑) ยสฺส ยสฺส ฌาณสฺส วิสฺสุ วิสฺสุ อวชฺชนํ ลพฺภติ
ตสฺส ตสฺส วิสฺสุ วิสฺสุ อวชฺชนํ วุตฺตํ ฯ วิวฏฺฏนानุปฺสฺสนาย
ปน อวชฺชนํ อวตฺตาว วิวฏฺฏนानุปฺสฺสนา ฌาณจริยาติ
วุตฺตํ ฯ ยถิ สงฺขารุเปกฺขานฺุโลมฌาณานิ วิวฏฺฏนानุปฺสฺสนา
นาม สฺสิยํ ตทาวชฺชนสพฺภาวา(๒) ตทตฺถาย จ อวชฺชนํ วเทยฺย
น จ ตทตฺถาย อวชฺชนํ วุตฺตํ ฯ โคตฺตรภูฌาณสฺส ปน
๑. บุ. ปฎิ. ๓๑/๑๖๕/๑๒๑ ฯ ๒. ม. ตทาวชฺชนสมฺภาวา ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 182

วิสุ อวชฺชนํ นตฺถิ อนุโลมวชฺชนวีนฺธิยฺเยว อุปฺปตฺติโต ฯ

ตสฺมา วิภฺวณฺณานุปฺสฺสนตฺถาย อวชฺชนสฺส อวตฺตตฺตา โคตฺรภู-
วณฺณเมว วิภฺวณฺณานุปฺสฺสนาติ ยุชฺชติ ฯ

โสตฺยาปฺตฺติมคฺคาทีนํ อญฺจ วิสฺสชฺชนานํ โลกุตฺตรมคฺคผล-
วเสน นินฺทิตฺวานํ ฯ

มคฺคโสตฺสฺส (๑) อาปชฺชนํ โสตฺยาปฺตฺติ โสตฺยาปฺตฺติ เอว มคฺโค
โสตฺยาปฺตฺติมคฺโค ฯ

โสตฺยาปฺตฺติยา ผลํ โสตฺยาปฺตฺติผลํ สฺมาปชฺชียตีติ สฺมาปฺตฺติ
โสตฺยาปฺตฺติผลเมว สฺมาปฺตฺติ โสตฺยาปฺตฺติผลสฺมาปฺตฺติ ฯ

ปฏฺิสนฺธิวเสน สกฺิเยว อิมํ โลกํ อากฺขณฺตีติ สกฺทาคามี
ตสฺส มคฺโค สกฺทาคามีมคฺโค ฯ

สกฺทาคามีสฺส ผลํ สกฺทาคามีผลํ ฯ

ปฏฺิสนฺธิวเสนเนว กามภวํ น อากฺขณฺตีติ อนาคามี ตสฺส
มคฺโค อนาคามีมคฺโค ฯ

อนาคามีสฺส ผลํ อนาคามีผลํ ฯ

กิลฺเสหิ อารกฺตฺตา กิลฺสาร์นํ หตฺตฺตา สํสาร์จกฺกสฺส
อรานํ หตฺตฺตา ปาปฺกรณฺเ รหาภาวา ปจฺจยาทีนํ อรหฺตฺตา
อรหํ อรหฺโต ภาโว อรหฺตฺติ ฯ กิ ตํ อรหฺตฺตผลํ ฯ อรหฺตฺตสฺส
มคฺโค อรหฺตฺตมคฺโค ฯ

๑. ม. โสตฺสฺส ฯ

*เล่มที่ 40 อภิถญญณนิตุเทสวณณณา หน้า 183

อรหตฺตเมว ผลํ อรหตฺตผลํ ฯ

อธิโมกฺขญฺเจน สทฺธินุทฺธิยนฺตืออาทินิ ตถญฺเจน สจฺจชาติ-
ปฺริยนฺตานิ เตตฺตีส วิสฺสชฺชนานิ นิตฺติญฺจานิ ฯ เหญฺจ
สทฺธินุทฺธิยสฺส อธิโมกฺขญฺโจตืออาทินิ เตตฺตีสาย วิสฺสชฺชนนินิ
สมานานิ ฯ เกวลํ ทิ ตตฺถ ฆมฺเมหิ อตฺถา นิตฺติญฺจานิ อธิ
อตฺถนินิ ฆมฺมา นิตฺติญฺจานินิ อธิ วิสฺโส ฯ อวิกฺเขปญฺเจน
สมโถตืออาทินนฺจ จคฺคณํ วิสฺสชฺชนานํ เหญฺจ สมถสฺส
อวิกฺเขปญฺโจตืออาทินนํ จคฺคณํ วิสฺสชฺชนานํ วิสฺโส วุคฺคณนฺเยน
เวทิตฺตโป ฯ

สํวญฺเจนาตืออาทินิ อญฺจ วิสฺสชฺชนานิ สีสาทิปฺลปฺริโยสาน-
ฆมฺมวเสน นิตฺติญฺจานิ ฯ

สีลวิสุทฺธิติ สฺปฺริสฺสทฺธาติโมกฺขสํวราทิจตฺตฺพิธิ สิลํ
ทฺสฺสสิลยฺมลวิโสชนโต ฯ

จิตฺตวิสุทฺธิติ สอฺปจารา อญฺจ สฺมาปคฺติโย ฯ จิตฺตสีเสน
เหตฺถ สฺมาธิ วุคฺคโต ฯ โส จิตฺตมลวิโสชนโต จิตฺตวิสุทฺธิติ ฯ

ทฺธิจวิสุทฺธิติ นามรฺูปานํ ยถาสภาวทฺสสนํ สคฺคทฺธิจ-
มลวิโสชนโต ทฺธิจวิสุทฺธิติ ฯ

มุตฺตญฺเจนาติ ตทฺจควเสน อฺปกฺกิลสโต วิมุตฺตญฺเจน
อารมฺมณ จ อธิมุตฺตญฺเจน ฯ

วิโมกฺโขติ ตทฺจวิโมกฺโข ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 184

ปฏิเวธกฺกุเจณ วิชชาติ ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติณามิ ปุริมภว-
ปปฏิเวธกฺกุเจณ วิชชา ทิพฺพจกฺขุณามิ สุตตานิ จุตฺตปฺปาท-
ปฏิเวธกฺกุเจณ วิชชา อาสวานิ ขเย ฌามิ สจฺจปฏิเวธกฺกุเจณ
วิชชา ฯ

ปฏิเวธกฺกุเจนาติ ชานนฺกฺกุเจณ ฯ

ปริจฺจจากฺกุเจณ วิมุตฺตํติ ยิ ยิ ปริจฺจจตฺตํ ตโต ตโต
วิมุตฺตตฺตา ผลวิมุตฺติ ฯ

สมฺมุจฺเจทกฺกุเจณ ขเย ฌาณนฺติ กิเลสสมฺมุจฺฉินฺทนฺกฺกุเจณ
กิเลสกฺขยฺกเร อริยมกฺเค ฌามิ ฯ

ปฏิปฺปสฺสทฺทกฺกุเจณ อนุปฺปาทเ ทาณนฺติ มกฺคกิจฺจสงฺฆาต-
ปโยคปฏิปฺปสฺสทฺทตฺตา ปฏิสนฺธิวเสน อนุปฺปาทกฺกุเต ตํตํมกฺค-
วชฺชกิเลสานิ อนุปฺปาทปฺริโยसानเ อุปฺปนฺเน อริยผล ฌามิ ฯ

ฉนฺโท มฺลกฺกุเจนาติอาทีนํ นว วิสฺสชฺชชานานิ อริยมกฺคสฺส
อาทิมชฺชปฺริโยसानวเสน นิตฺทิกฺกุเจณานิ ฯ

ฉนฺโท มฺลกฺกุเจนาติ กุสลานิ ฐมฺมานิ กตฺตกมฺยตาฉนฺโท
ปฏิปฺตฺติยา จ นิปฺตฺติยา จ มฺลตฺตา มฺลกฺกุเจณ ฯ

มนสิกาโร สมฺมุจฺจานกฺกุเจนาติ โยนิโสมนสิกาโร สพฺพกุสล-
ฐมฺเม สมฺมุจฺจาปฺตีติ สมฺมุจฺจานกฺกุเจณ ฯ

ผลฺโส สโมธานกฺกุเจนาติ ยสฺมา วิเสเสน ตณฺหาย เวทนา
ปธานการณิ ตณฺหา จ ปหฺยमानา วิเสเสน เวทนา

*เล่มที่ 40 อภิณเษยนิทเทสวณณนา หน้า 185

ปริณฺหวาตาย ปหียติ ตสฺสา จ เวทนาย ผสฺโสว ปธานการณํ
ตสฺมี ปริณฺหวาเต เวทนา ปริณฺหวาตา โหติ ตสฺมา สत्ตสฺ
อภิณเษยวตฺตสฺ ผสฺโส ปจฺมํ วุตฺโต ๑ โส จ ติกสนฺนิปาต-
สงฺฆาตสฺส อตฺตโน การณสฺส วเสน ปเวทิตตฺตา ติกสนฺนิปาต-
ปจฺจุปฺภูจฺาโนติ วุตฺตตฺตา สโมธานฺภูเจน อภิณเษโย ๑ เกจิ
ปน ฅาณผสฺโส ผสฺโสติ วทฺนฺติ ๑

ยสฺมา ปน เวทนา จิตฺตเจตฺตีก อตฺตโน วเส
วตฺตาปยมาณา ตตฺถ สโมสฺรติ ปวิสฺติ จิตฺตสนฺตานเมว วา
ปวิสฺติ ตสฺมา สโมสฺรณฺภูเจน อภิณเษยยาติ วุตฺตา ๑

เกจิ ปน สพฺพานิปี ปริณเษยยานิ เวทนาสุ สโมสฺรณฺติ
เวทนาสุ ปริณฺหวาตาสุ สพฺพํ ตณฺหาหฺวตฺถุ ปริณฺหวาตี โหติ ๑
ตี กิสฺส เหตุ เวทนา ปจฺจยา หิ สพฺพานิปี ตณฺหา ๑ ตสฺมา
เวทนา สโมสฺรณฺภูเจน อภิณเษยยาติ วทฺนฺติ ๑ ยสฺมา
สพฺพโคปานสีนํ อาพฺนฺชนฺโต กุฎฺฐาคารกณฺณิกา วิย จิตฺต-
เจตฺตีกานํ สมฺปิณฺชนฺโต สมฺมาธิ กุสลานํ ฅมฺมานํ ปมฺโข
โหติ เชฏฺฐโก ตสฺมา สมฺมาธิ ปมฺขณฺภูเจนาติ วุตฺตี ๑

ปามฺขณฺภูเจนาติปี ปาโธ ๑ ยสฺมา สมถวิปฺสฺสนํ ภาเวนตสฺส
อารมฺมณฺูปฺภูจฺานาธิปติ โหติ สติ สติยา อุปฺภูจฺิตฺเต อารมฺมณ
สพฺเพปี กุสลา ฅมฺมา สกํ กิจฺจํ สาเชนฺติ ตสฺมา
สติ อธิปเตยฺยณฺภูเจนาติ วุตฺตี ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 186

ปณณา ตทตฺตรฏฺเณนาติ อริยมคฺคปณณา เตสํ กุสลานํ
ชฺมมานํ อุตฺตรฏฺเณน เสฏฺฐฏฺเณน อภิญฺเณยฺยาฯ อถ วา ตโต
กิลเสหิ สํสารวฏฺเณโต วา อุตฺตรติ สมตฺติกมตฺตีติ ตทตฺตรา
ตสฺสา อตฺโถ ตทตฺตรฏฺเณโสฯ เตน ตทตฺตรฏฺเณนฯ

ตตฺตรฏฺเณนาติปิ ปาโจ ตโต อุตฺตรฏฺเณนาติ อตฺโถฯ
วิมุตฺติ สारฏฺเณนาติ ผลวิมุตฺติ อปรินานิวเสน ติรตฺตา สาโร
ตํ อตฺติกมิตฺวา อลฺลสฺส ปรีเยสิตพฺพสฺส อภาวโตปิ สาโรฯ
สา วิมุตฺติ เตน สारฏฺเณน อภิญฺเณยฺยาฯ

อมโตคฺชํ นิพฺพานนฺติ นตฺถิ เอตสฺส มรณสงฺขาตํ มตฺนฺติ
อมตํ กิลเสวิสปฏฺิปกฺขตฺตา อคทฺนฺติปิ อมตํ สจฺฉิกิริยาชฺ สตฺตานํ
ปตฺติจฺจา ภูตฺนฺติ โอคฺชํ สํสารทฺกฺขสนฺติภูตฺตฺตา นิพฺพตฺนฺติ
นิพฺพานํ นตฺถตฺถ ตณฺหาสงฺขาตํ วานนฺติปิ นิพฺพานํฯ

ตํ สาสนสฺส นิจฺจฺจาภูตฺตฺตาฯ ปรีโยसानฏฺเณน อภิญฺเณยฺยํฯ
เอวํ อิมสฺมี อภิญฺเณยฺยนิทฺเทเส สตฺตสทฺสฺसानิ สตฺตสฺตานิ
จตฺตาลีสญฺจ วิสฺสชฺชนานิ โหนฺติฯ

อิทานิ เตสํ เอว นิทฺธิจฺจฺจํ ชฺมมานํ เย เย ชฺมมา
อภิญฺเณวตา เต เต ชฺมมา ภาตา โหนฺตีติ นิคมนํ กโรติ
ตสฺส อภิมุขํ กตฺวา ภาตา โหนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ

ตํ ภาตฏฺเณน ภาตฺนฺติ เตสํ วุตฺตปฺปการานํ ชฺมมานํ
ชานนฏฺเณน ภาตฺนํฯ

*เล่มที่ 40 ปริยญฺยนิทฺทสวณณา หน้า 187

ปชานนญฺเจน ปญฺญาติ ปการโต ชานนญฺเจน ปญฺญา ฯ
เตน วุจฺจตีติอาทิตฺโต ปุจฺจติปุจฺจนา นิกเมตฺวา ทสฺสีตา ฯ
เตน การณฺน อิมํ ชมฺมา อภิญญฺเยยฺยาติ โสดาวธานํ
ตํ ปชานนา ปญฺญา สุตมเย ฅาณนฺติ วุจฺจตีติ อตฺถโถติ ฯ
อภิญญฺเยยฺยนิทฺทสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ
ทฺติยภาณวารวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปริยญฺยนิทฺทสวณณา

ปริยญฺยนิทฺทสวณณา กิลฺจาปี ปริยญฺยาสทฺทฺเทน ฅาต-
ปริยญฺยา ตีรณปริยญฺยา ปหานปริยญฺยาติ ติสฺโส ปริยญฺยา
สงฺกหิตา เหนฺจฺจา อภิญญฺเยยฺยาติ ฅาตปริยญฺยาย วุตฺตตฺตา
อุปริ ปหาตพฺพาติ ปหานปริยญฺยาย วุตฺตตฺตา ตีรณปริยญฺยว
อิธ อธิปฺเปตา ฯ

ผลฺโส สาสโว อุปาทานิโยติ อาสวานญฺเจว อุปาทานานญฺจ
ปจฺจยญฺญโต เตญฺมกผลฺโส ฯ โสปี หิ อตฺถคานํ อารมฺมณํ
กตฺวา ปวตฺตมานเนหิ สห อาสเวหิตี สาสโว อารมฺมณ-
ภาวํ อุปกนฺตฺวา อุปาทานสมฺพนฺธเนน อุปาทานานํ หิโตติ
อุปาทานิโย ฯ ยสฺมา ผลฺเส ตีรณปริยญฺยาย ปริยญฺยาเต
ผลฺสมฺมุขเน เสสาปี อรูปชฺมมา ตทฺนุสาเรน จ รูปชฺมมา
ปริยญฺยายนฺติ ตสฺมา เอโกว ผลฺโส วุตฺโต ฯ เอวํ เสเสสุปี

ยถาโยคํ โยเชตพพิ ฯ

นามนฺติ จตฺตารโ ขนฺธา อรูปิโน นิพฺพานญจ ฯ

รูปนฺติ จตฺตาริ จ มหาภูตานิ จตฺตุนฺนญจ มหาภูตานิ

อุปาทาย รูปานิ จตฺตวิสติ ฯ จตฺตารโ ขนฺธา นมนฺนฺเจน นามํ ฯ

เต हि อารมฺมณาภิมุขา นมนฺติ ฯ สพฺพมฺปิ นามนฺนฺเจน นามํ ฯ

จตฺตารโ हि ขนฺธา อารมฺมเณ อลฺลณฺมลฺลํ นามนฺติ นิพฺพานํ

อารมฺมณาธิปฺติปจฺจยตาย อตฺตนิ อนวชฺชชฺมเม นามนฺติ ฯ

สนฺตติวเสน สีตาทิหิ รูปปฺนฺนฺเจน รูปํ ฯ

รูปปฺนฺนฺเจนาติ กฺุรูปปฺนฺนฺเจน ฯ สนฺตติวิปริณามวเสน हि

สีตาทิหิ ฆฏฺฏนียํ ชฺมมชาติํ รูปนฺติ วุจฺจติ ฯ อิธ ปน นามนฺติ

โลกิกเมว อธิปฺเปตํ รูปํ ปน เอกนฺเตน โลกิกเมว ฯ

ติสฺโส เวทนาติ สุขา เวทนา ทฺกฺษา เวทนา อทุกฺขม-

สุขา เวทนา ฯ ตา โลกิกาเอว ฯ

อาหาราติ ปจฺจยา ฯ ปจฺจยา हि อตฺตโน ผลํ อาหารนฺตฺติ

อาหารา ฯ กพฺพีกาโร อาหาโร ผสฺสาหาโร มโนสฺสเจตนาหาโร

วิญฺญาณาหาโรติ จตฺตารโ ฯ วตฺตฺวเสน กวพฺพีกาทพฺพตฺตา

กพฺพีกาโร อชฺโฆหริตพฺพตฺตา อาหาโร ฯ โอทนฺกฺมมาสาทิ-

วตฺตฺกาย โອชาเยตํ นามํ ฯ सा हि ओชฺกฺมกรูปานิ อาหารตฺติ

อาหาโร ฯ จกฺขุสมฺผสฺสาทิโก ฉพฺพิโธ ผสฺโส ติสฺโส เวทนา

อาหารตฺติ อาหาโร ฯ มนโส สฺสเจตนา น สตฺตฺสฺสาติ

*เล่มที่ 40 ปริยญฺยนิทฺเทสวณณา หน้า 189

มโนสญฺเจตนา ยถา จิตฺเตกคฺคตา ฯ มนสา วา สมฺปยุตฺตา
สญฺเจตนา มโนสญฺเจตนา ยถา อาชญฺจโรโธ ฯ เตญฺมกกุสลา-
กุสลาเจตนา ฯ สทา หิ ตโย ภเว อahrtตีติ อahrtโร ฯ

วิญฺญาณนฺติ เอกุณฺวิสติเกทํ ปฏิสนฺธิวิญฺญาณํ ฯ ตํ หิ
ปฏิสนฺธินามรูปํ อahrtตีติ อahrtโร ฯ

อุปาทานกฺขนฺธาติ อุปาทานโคจฺรา ขนฺธา มชฺฌปท-
โลโป ทฺถุจฺจโพ ฯ อุปาทานสมฺภูตา วา ขนฺธา อุปาทานกฺ-
ขนฺธา ยถา ตินฺคฺคิ กุสฺคฺคิ ฯ อุปาทานวิเชยฺยา วา ขนฺธา
อุปาทานกฺขนฺธา ยถา ราชฺปฺริโส ฯ อุปาทานปฺปภา วา
ขนฺธา อุปาทานกฺขนฺธา ยถา ปฺปฺฝรฺกฺโข ฝรฺกฺโข ฯ
อุปาทานานิ ปน กามฺปาทานํ ทิฏฺฐปาทานํ สีลพฺพตฺปาทานํ
อตุตฺตวาทฺปาทานนฺติ จตฺตาริ ฯ อตุตฺโต ปน ภูตํ อาทานนฺติ
อุปาทานํ ฯ รูปฺปาทานกฺขนฺโธ เวทฺนฺปาทานกฺขนฺโธ สญฺญ-
ปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารฺปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณฺปาทานกฺ-
ขนฺโธติ ปญฺจ ฯ

ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตฺนानีติ จกฺขายตฺนํ โสตายตฺนํ
ฆานายตฺนํ ชิวฺหายตฺนํ กายายตฺนํ มนฺายตฺนํ ฯ

สตุตฺต วิญฺญาณญฺจิติโยติ กตฺมา สตุตฺต ฯ วุตฺตํ เหน้

ภกฺวตา

สนฺติ ภิกฺขเว (๑) สตุตฺตา นานตฺตกาเย นานตฺตสญฺญินิโน ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 190

เสยฺยถาปี มนุสฺสา เอกจฺเจ จ เทวา เอกจฺเจ จ วินิปาติกา ฯ

อัยฺ ปจฺมา วิญฺญาณญฺจิติ ฯ

สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา นานตฺตกาเย เอกตฺตสฺสณฺนิโน ฯ

เสยฺยถาปี เทวา พุรหุํภายิกา ปจฺมาภินิพฺพตฺตา ฯ อัยฺ ทฺติยา

วิญฺญาณญฺจิติ ฯ

สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา เอกตฺตกาเย นานตฺตสฺสณฺนิโน ฯ

เสยฺยถาปี เทวา อาภสฺสรา ฯ อัยฺ ตฺติยา วิญฺญาณญฺจิติ ฯ

สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา เอกตฺตกาเย เอกตฺตสฺสณฺนิโน ฯ

เสยฺยถาปี เทวา สุภิกิณฺหา ฯ อัยฺ จตฺตถา วิญฺญาณญฺจิติ ฯ

สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา สพฺพโส รุปรสฺสณฺนํ สมตฺติกมฺม

ปฏฺิขสฺสณฺนํ อตฺถงฺกมา นานตฺตสฺสณฺนํ อมนสิการา

อนนฺโต อากาโสติ อากาसानญฺจายตฺนุปรคา ฯ อัยฺ ปญฺจมี

วิญฺญาณญฺจิติ ฯ

สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา สพฺพโส อากาसानญฺจายตฺนํ

สมตฺติกมฺม อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตฺนุปรคา ฯ

อัยฺ ฉฎฺฐา วิญฺญาณญฺจิติ ฯ

สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตฺนํ

สมตฺติกมฺม นตฺถิ กิณฺจิติ อากิณฺจญฺจายตฺนุปรคา ฯ อัยฺ (๑)สตฺตมี

วิญฺญาณญฺจิติ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต วิญฺญาณญฺจิติโยติ ฯ

๑. อัง. สตฺตก. ๒๓/๔๑/๔๒ ฯ

*เล่มที่ 40 ปริยญฺเยยนิทฺเทสวณณา หน้า 191

วิญญาณญฺจิติโยติ ปฏิสนฺธิวิญญาณสฺส จานานิ

สฺวิญญาณกา ขนฺธาเอว ฯ

ตตฺถ เสยฺยถาปีติ นิทฺสฺสนญฺเจ นิปาโต ฯ

มนุสฺสชาติ อปริมาณฺสุปี จกฺกวาเพสฺส อปริมาณํ

มนุสฺसानํ วนฺณสณฺจานาทิวเสน เทวปี เอกสฺทิสฺสา นตฺถิ ฯ

เยปี วนฺณเณ วา สณฺจาเนน วา สฺทิสฺสา โหนฺติ เตปี

อาโลกิตฺวิโลกิตาทีหิ วิสฺทิสฺวา โหนฺติ ตสฺมา นานตฺตกาชาติ

วฺตุตา ฯ

ปฏิสนฺธิสฺสญฺชา ปน เนลฺลํ ติเหตุกาปี ทฺเหตุกาปี

อเหตุกาปี โหติ ตสฺมา นานตฺตสฺสญฺฉินฺติ วฺตุตา ฯ

เอกจฺเจ จ เทวาทิ จ กามาจรเทวา ฯ เตสฺส หิ เกสฺสญฺจิ

กาโย นิโล โหติ เกสฺสญฺจิ ปีตกาทิวณฺโณ สฺสญฺชา ปน เนลฺลํ

ติเหตุกาปี ทฺเหตุกาปี โหติ อเหตุกา น โหติ ฯ

เอกจฺเจ จ วินิปาติกาติ จตฺตอปายวินิมฺตฺตา ปฺนพฺพสฺมาตา

ยภฺจินิ ปิยงฺกรมาตา สฺสฺสสมิตฺตา ฐมฺมกฺตฺตาติ เอวมาทโย อญฺเญ

จ เวมานิกา เปตา ฯ เอเตลฺลํ หิ โอตาทกาพมฺงฺคุรจฺฉวิสาม-

วณฺณาทิวเสน เจว กิสฺสฺสฺสทฺสทิวเสน จ กาโย นานา

โหติ มนุสฺसानํ วิย ติเหตุกทฺวิเหตุกาเหตุกฺวเสน สฺสญฺชาปี ฯ

เต ปน เทวา วิย น มหฺสฺกฺขา กปณฺมนุสฺสา วิย อปฺเปสฺกฺขา

ทฺลลภมาสจฺฉาตนา ทฺกฺขปีพิตา วิหรนฺติ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 192

เอกจฺเจ กภาพกฺเข ทุกฺขิตา ชฺณหฺปกฺเข สุจิตา โหนฺติ
ตสฺมา สุขสมฺมุสฺสยโต วินิปติตตฺตา วินิปาติกาติ วุตฺตา ฯ เย
ปเนตฺถ ติเหตุกา เตสํ ชฺมฺมาภิสฺมโยปี โหติ ปิยงฺกรมาตาทีนํ
วีย ฯ พุรหฺมกายิกาติ พุรหฺมปาริสชฺชพุรหฺมปุโรหิตมฺหา-
พุรหฺมาโน ฯ

ปจฺมาภินิพฺพตฺตาติ เต สพฺเพปี ปจฺมชฺฌาเนน นิพฺพตฺตา ฯ
พุรหฺมปาริสชฺชา ปน ปริตฺเตน พุรหฺมปุโรหิตา มชฺฌิเมน กายो
จ เตสํ วิปฺสวริกตโร โหติ ฯ มหาพุรหฺมาโน ปณฺเฑน
กายो ปน เตสํ อติวิปฺสวริกตโร โหติ ฯ อิติ เต กายสฺส
นानตฺตา ปจฺมชฺฌานวเสน สลฺยาเย เอกตฺตา นานตฺตกาเย
เอกตฺตสลฺยนิโนติ วุตฺตา ฯ

ยถา จ เต เอวํ จตฺตฺส อปาเยสฺส สตฺตา ฯ นิริเยสฺส
หิ เกสฺยจฺจิ คาวุตฺติ เกสฺยจฺจิ อฑฺฒโยชนํ เกสฺยจฺจิ ติกาวุตฺติ
อตฺตภาโว โหติ เทวทตฺตสฺส ปน โยชนสฺติโก ชาโต ฯ
ติรจฺจนาเนสฺสปี เกจฺจิ ขุทฺทกา โหนฺติ เกจฺจิ มหนฺตา ฯ
เปตฺติวิสเยสฺสปี เกจฺจิ สญฺจฺจิตฺตา เกจฺจิ อสฺสีติหฺตฺตา โหนฺติ เกจฺจิ
สฺวณฺณา เกจฺจิ ทฺพพฺพณฺณา ฯ ตถา กภาพกฺขิกา อสุรา ฯ
อปีเจตฺถ ทีชฺฌปิฏฺจิกา เปตา นาม สญฺจฺจิโยชนิกาปี โหนฺติ สลฺยา
ปน สพฺเพสมฺปิ อกฺุสลวิปากาเหตุกาโว โหติ ฯ อิติ อปายิกาปี
นานตฺตกาเย เอกตฺตสลฺยนิโนติ สงฺขํ กจฺจณฺติ ฯ

*เล่มที่ 40 ปริยญฺเยยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 193

อาภสฺสรธาติ ทณฺฑทอฺกฺกาย อจฺฉิ วิย เอเตสํ สรโรโต
อาภา ฉิขฺชิตฺวา ฉิขฺชิตฺวา ปตฺนตี วิย สรติ วิสรตีติ
อาภสฺสรธาฯ เตสฺส ปญฺจกนฺเย ทุคฺคิตฺตฺยชฺฌมานทฺวํ ปรีตฺตํ
ภาเวตฺวา อุปฺปนฺนา ปรีตฺตาภา นาม โหนฺติ มชฺฌิมํ ภาเวตฺวา
อุปฺปนฺนา อปฺปมาณาภา นาม โหนฺติ ปณีตํ ภาเวตฺวา
อุปฺปนฺนา อาภสฺสรธา นาม โหนฺติฯ อีธ ปน อุกฺกฏฺจ-
ปรีจฺเจทฺวเสน สพฺเพว เต คหิตาฯ สพฺเพสํ หิ เตสํ กาโย
เอกวิปฺสาโรว โหติ สลฺยา ปน อวิตกฺกวิจฺจารมตฺตา จ
อวิตกฺกอวิจฺจารา จาติ นานาฯ

สุภิกฺขฺหาติ สุภณ โวกิณฺณา วิกิณฺณา สุภณ สรโรป-
ปภาวณฺเณน เอกกฺขนาติ อตฺโถฯ เอเตสํ หิ น อาภสฺสรธาณํ
วีย ฉิขฺชิตฺวา ฉิขฺชิตฺวา ปภา คจฺฉนตีติฯ จตฺตฺกนฺเย ตตฺตฺยสฺส
ปญฺจกนฺเย จตฺตฺกสฺส ปรีตฺตมชฺฌิมปณีตสฺส ฌานสฺส วเสน
ปรีตฺตสฺสอุปฺปมาณสฺสสุภิกิณฺหา นาม หุตฺวา นิพฺพตฺตฺนตีฯ
อิตฺติ สพฺเพปิ เต เอกตฺตกาเย เจว จตฺตฺกชฺฌานสลฺยาเย
เอกตฺตสลฺยโน จาติ เวทิตฺตฺวาฯ เวทิตฺตฺวาปิ จตฺตฺก-
วิญฺญาณญฺจิตฺติเมว ภขฺนตีฯ อสลฺยสฺสตา วิญฺญาณาภาโว
เอตฺถ สงฺคหํ น คจฺฉนตี สตฺตาเวเสสฺส คจฺฉนตีฯ

สุทฺธวาทา วิวญฺญูปกฺเข จิตา น สพฺพกาธิกา
กปฺปสฺตสฺสทฺสสมฺปิ อสงฺเขยฺยมฺปิ พุทฺธสฺสญฺเณ โลเก น อุปฺปชฺชนตี

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 194

โสปสภปฺปสทฺสพฺพนฺตเร พุทฺเชสุ อุปฺปนฺเนสุเยว อุปฺปชฺชนฺติ
ธมฺมจกฺกปฺวตฺตสฺส ภควโต ขนฺธาวารสทิสฺสา โหนฺติ ตสฺมา
เนว วิญฺญาณญฺจิสฺสี น จ สตฺตาวาสํ ภาชนฺติ ฯ มหาสํวตฺเถโร
ปฺน น โข ปฺน โส สารีปฺตฺต สตฺตาวาโส สฺลภฺฐโป
โย มยา อนาวตฺตปฺพุโป อิมินา ทีฆเณน อทฺธฺนา อณฺตฺร
สฺทฺธาวาเสหิ เทเวหีสึ (๑) อิมินา สฺตฺเตน สฺทฺธาวาสาปึ จตฺตํ
วิญฺญาณญฺจิสฺสี จตฺตํ สตฺตาวาสณฺจ ภาชนฺตึติ วทตี ตํ
อุปฺปฏิพาหิตตฺตา สฺตฺตสฺส อนฺนฺณณฺตํ ฯ

เนวสณฺณานาสณฺณายตฺนํ ยถเว สณฺณาย เอว
วิญฺญาณสฺสาปึ สุขุมตฺตา เนววิญฺณณํ นาวิญฺณณํ ตสฺมา
วิญฺญาณญฺจิสฺสี น วตฺตํ ฯ

อญฺจ โลกธมฺมาติ ลาโก อลาโก ยโส อยโส นินฺทา
ปฺลิสฺสา สุขํ ทฺกฺขณฺติ อิมเ อญฺจ โลกปฺปวตฺตติยา สติ อนุ-
ปรมธมฺมกตฺตา โลกสฺส ธมฺมาติ โลกธมฺมา ฯ เอเตหิ มฺตฺโต
สฺตฺโต นาม นตฺถิ พุทฺธานมฺปิ โหนฺติเยว ฯ ยถาห อญฺจิม
ภิกฺขเว โลกธมฺมา โลกํ อนุปฺริวตฺตณฺติ โลโก จ อญฺจ โลกธมฺเม
อนุปฺริวตฺตติ ฯ กตเม อญฺจ ลาโก จ อลาโก จ ยโส
จ อยโส จ นินฺทา จ ปฺลิสฺสา จ สุขณฺจ ทฺกฺขณฺจ ฯ

อิมเ โข ภิกฺขเว อญฺจ โลกธมฺมา โลกํ อนุปฺริวตฺตณฺติ โลโก

๑. ม.ม. ๑๒/๑๘๕/๑๖๓ ฯ

*เล่มที่ 40 ปริยญฺยนิทฺเทสวณณา หน้า 195

จ อฏฺฐ โลกธมฺเม อนุปฺริวตฺตตีติ ฯ (๑)

ตตฺถ อนุปฺริวตฺตฺตตีติ อนฺุพฺนฺชนฺติ นปฺปชฺหนฺติ โลกโต
น นีวตฺตฺตตีติ อตุโถ ฯ

ลาโกติ ปพฺพชิตฺตฺส จีวรฺราที กหฺฏฺฐตฺส ธนฺธณฺณาที
ลาโก ฯ โสเยว อลพฺภมาโน ลาโก อลาโก ฯ น ลาโก
อลาโกตี วุจฺจมาเน อตฺถาภาวปฺตตีโต ปริยญฺยโย น สียา ฯ
ยโสตี ปฺริวโร ฯ โสเยว อลพฺภมาโน ยโส อยโส ฯ
นินฺุทาตี อวณฺณณฺนํ ฯ ปสฺสํสาตี วณฺณณฺนํ ฯ

สฺขนฺติ กามาจฺจรานํ กายิกเจตฺตีกํ ฯ ทฺถุขนฺติ ปฺุชฺชฺชน-
โสตาปฺนฺนสฺกทาคามินํ กายิกเจตฺตีกํ อนาคามีอรฺหนฺตानํ
กายิกเมว ฯ

นว สฺตฺตาวาสาตี สฺตฺตานํ อวาสา วสนฺภูจฺจานานีตี
อตุโถ ฯ ตานี ปน ตธาปกาสิตา ขนฺุชา เอว ฯ กตฺเม นว ฯ
วฺตฺตตี เหน้ กวตา นวียเม ภิกฺขเว สฺตฺตาวาสา ฯ กตฺเม นว
สนฺติ ภิกฺขเว สฺตฺตา นานตฺตกาเย นานตฺตสฺสณฺณินโน เสยฺยถาปี
มนฺุสฺสา เอกจฺเจ จ เทวา เอกจฺเจ จ วินิปาติกา ฯ อัย
ปจฺโม สฺตฺตาวาโส ฯ

สนฺติ ภิกฺขเว สฺตฺตา นานตฺตกาเย เอกตฺตสฺสณฺณินโน
เสยฺยถาปี เทวา พุรฺหมกฺกายิกา ปจฺมาภินิพฺพตฺตา ฯ อัย ทฺตโย

๑. อญฺ. อฏฺฐก. ๒๓/๕๕/๑๕๘ ฯ

สตตาวาโส ฯ

สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา เอกตฺตกาเย นานตฺตสฺสยฺฉิโน
เสยฺยถาปี เทวา อภิสฺสรธา ฯ อัยฺ ตติโย สตตาวาโส ฯ

สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา เอกตฺตกาเย เอกตฺตสฺสยฺฉิโน
เสยฺยถาปี เทวา สุภิกฺขินฺหา ฯ อัยฺ จตฺตโถ สตตาวาโส ฯ

สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา อสฺสยฺฉิโน อปฺปฏิสฺสเวทฺธิโน เสยฺยถาปี
เทวา อสฺสยฺฉตฺตา ฯ อัยฺ ปญฺจโม สตตาวาโส ฯ

สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา สพฺพโส รุปรสฺสยฺฉานํ สมตฺติกมฺม
ปฏฺิษสฺสยฺฉานํ อตฺถงฺกมา นานตฺตสฺสยฺฉานํ อมนสิการา
อนนฺโต อากาโสติ อากาसानญายตฺนุปรคา ฯ อัยฺ ฉฺฉโถ
สตตาวาโส ฯ

สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา สพฺพโส อากาसानญายตฺนํ
สมตฺติกมฺม อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญายตฺนุปรคา ฯ
อัยฺ สตฺตโม สตตาวาโส ฯ

สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา สพฺพโส วิญฺญาณญายตฺนํ
สมตฺติกมฺม นตฺถิ กิณฺจิติ อากิณฺจญายตฺนุปรคา ฯ อัยฺ อฏฺฐโม
สตตาวาโส ฯ

สนฺติ ภิกฺขเว สตฺตา สพฺพโส อากิณฺจญายตฺนํ
สมตฺติกมฺม เนวสฺสยฺฉานาสฺสยฺฉายตฺนุปรคา ฯ อัยฺ นวโม
สตตาวาโส ฯ

อิเม โข ภิกฺขเว นว สุตฺตาวาสติ ฯ (๑)

ทสยตฺตานนฺตี จกฺขายตฺนํ รุปรายตฺนํ โสตายตฺนํ
สทฺททายตฺนํ ฆานายตฺนํ คนฺธราชตฺนํ ชิวฺหทายตฺนํ รสยตฺนํ
กายายตฺนํ โฝฏฺจพฺพายตฺนนฺตี เอวํ ทส ฯ มนฺนายตฺนธมฺมมาย-
ตฺตานนํ ปน โลกุตฺตรมิสฺสกกฺคตา น คหิตานนํ ฯ

อิเมสุ ทสสุ วิสฺสชฺชเนสุ วิปฺสฺสนาวเสน ตีรณปริณฺญา
วุตฺตา สพฺพิ ภิกฺขเว ปริณฺเอยนิตฺตอทิสฺส ปน อนนฺถวาทนฺตวาท-
สฺสามิตฺตทฺริยาทินํ ตินฺณํ นโรชฺชปฏิปทานํ สจฺฉิกิริยา-
ภาวณญฺจानํ เตสฺสเยว ปฏิเวชญฺจानํ ทฺกฺขาทินํ นิสฺสรณสฺส
อนฺุปรปาทาทินํ ปญฺจ- ทสนนํ ปฺริกฺคทญฺจาทินํ เอกตฺตีสาย
อฺุตฺตริปฺปฏิเวชญฺจาทินํ ตินฺณํ มกฺกญฺจาทินํ อญฺจนนํ ปโยคานํ
ปฺฏิปฺปสฺสทฺทญฺจโรตฺตอทินํ ทฺวินนํ อสงฺขตญฺจสฺส วุญฺจानญฺจาทินํ
ทฺวินนํ นิชฺยานญฺจสฺส อนฺุพฺพชฺฉนญฺจาทินํ ตินฺณํ อนฺุ-
โพชนญฺจาทินํ ตินฺณํ อนฺุโพชฺชปฺกฺขียาทินํ ตินฺณํ อฺุชฺชโชต-
นญฺจาทินํ จตฺตนนํ ปตฺตปฺนญฺจาทินํ อญฺจารสนนํ วิวญฺญานานฺุ-
ปฺสฺสนาทินํ นวนนํ ขยฺเณวอนฺุปรปาทญฺจาทินํ ปญฺญาวิมฺุตฺติ-
นิตฺตพฺพานนฺตี อิเมสฺส ธมฺมานํ ปฏฺติลาภวเสน ตีรณปริณฺญา
วุตฺตาเสสานํ ยถาโยคํ วิปฺสฺสนาวเสน จ ปฏฺติลาภวเสน
จ ตีรณปริณฺญา วุตฺตาทิ เวทิตฺตพฺพา ฯ

๑. อญฺ. นวก. ๒๓/๒๒๘/๔๑๔ ฯ

เยสํ เยสํ ชมฺมานํ ปฏิลาภคฺคทาย วายมนุตฺตสฺส เต เต
ชมฺมา ปฏิลทฺฐา โหนฺติ ฯ เอวนฺเต ชมฺมา ปริณฺญาตา เจว
โหนฺติ ตีริตา จาติ हि กิจฺจสมาปนฺนุเจน ตีริณา (๑) วุตฺตา ฯ
กิจฺजे हि समाปีเต เต ชมฺมา ปฏิลทฺฐา โหนฺตฺติ ฯ เกจิ
ปน อวิปฺสฺสนฺนุปลานํ (๒) ฌาตปริณฺญาตี วทฺนฺติ ฯ อภิญฺญเยยฺยน
ฌาตปริณฺญาเย วุตฺตคฺคตา ตํ น สฺนฺหริ ฯ

ปริณฺญาตา เจว โหนฺติ ตีริตา จาติ เต ปฏิลทฺฐาเอว
ชมฺมา ปริณฺญาตา จ นาม โหนฺติ ตีริตา จ นามาติ
อตุโถ ฯ เอวํ กิจฺจสมาปนฺนตฺถวเสน ปริณฺญาตตุโถ วุตฺโต
โหติ ฯ

อิทานิ ตเมวตฺถํ เอเกกชฺมเม ปฏิลาภวเสน โยเชตฺวา
อนฺเต จ นิกเมตฺวา ทสฺเสตฺถํ เนกชฺมมนฺตฺติอาทิมาห ฯ ตํ
สพฺพํ ปุพฺเพ วุตฺตานุสาเรเนว เวทิตพฺพนฺติ ฯ

ปริณฺญเยยฺยนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม.ตริณฺปริณฺญา ฯ ๒. ส. ทนฺทวิปฺสฺสนฺนุปลานํ ฯ

ปหาดพฺพนิตฺเตสวณฺณา

ปหาดพฺพนิตฺเตส อสฺมิมาโนติ รุปาทีสุ ปญฺจสุ
อุปาทานกฺขนฺเชสุ อสฺมิตฺติ มาโน ๑ ตสฺมี หิ ปหีนเ อรหตฺตํ
ปตฺตํ โหติ ๑ รุปราคาทีสุ วิชฺชมานเสุปี เสสานิ อวตฺวา
อสฺมิมานสฺเสว วจันํ ทิฏฺฐิปติรฺูปกตฺเตน ตสฺส โอฟาริกตฺตาติ
เวทิตพฺพํ ๑

อวิชฺชาติ สุตฺตฺนตฺตปริยาเยน ทฺุกฺขาทีสุ จตฺตฺส จานเสุ
อณฺณานิ ๑ อภิธมฺมปริยาเยน ปฺพพฺพฺนตาทีหิ สทฺธิ อฏฺฐสฺ ๑
วตฺตํ เหน็ด ตตฺถ กตฺมา อวิชฺชา ทฺุกฺเข อณฺณานิ ทฺุกฺขสมฺมทฺเย
อณฺณานิ ทฺุกฺขนิโรเช อณฺณานิ ทฺุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทา
อณฺณานิ ปฺพพฺพฺนเต อณฺณานิ อปรนฺเต อณฺณานิ ปฺพพฺพฺนตา-
ปรนฺเต อณฺณานิ อิทปฺปจฺจยาปฏิจฺจสมฺปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ
อณฺณานฺนติ ๑ (๑)

ภวตฺตฺหาติ กามภวาทึสุ ภเวสุ ปตฺถนา ๑ ยถา
ตตฺถ กตฺมา ภวตฺตฺหา โย ภเวสุ ภวจฺจนฺโท ภวราโค
ภวนนฺที ภวตฺตฺหา ภวสิเนโห ภวปริพาโห ภวมุจฺฉา
ภวชฺโณสฺสานนฺติ ๑ (๒)

ติสฺโส ตฺตฺตฺหาติ กามตฺตฺหา ภวตฺตฺหา วิภวตฺตฺหา ๑

๑. อภิ. สจ. ๓๔/๖๕๑/๒๓๓ ๑ ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๕๑๒/๔๘๕ ๑

๓. โปราณ. ภวทิจฺจิสทฺทโค ราโค สาราโค ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 200

ตาสํ อภิธมฺเม เอวํ นินฺทเทโส กโต ตตฺถ กตฺมา ภวตฺตฺหา
ภวทิกฺขิสฺสทฺโศ ราโค ฯเปฯ จิตฺตสฺส สาราโค อัย วุจฺจติ
ภวตฺตฺหา ฯ

ตตฺถ กตฺมา วิภวตฺตฺหา อุจฺเจททิกฺขิสฺสทฺโศ ราโค ฯเปฯ
จิตฺตสฺส สาราโค อัย วุจฺจติ วิภวตฺตฺหา ฯ อวเสสา ตตฺตฺหา
กามตตฺตฺหา ฯ

ตตฺถ กตฺมา กามตตฺตฺหา กามธาตฺตฺปฏฺฐิตฺตฺโศ ราโค ฯเปฯ
จิตฺตสฺส สาราโค ฯ อัย วุจฺจติ กามตตฺตฺหา ฯ

ตตฺถ กตฺมา ภวตฺตฺหา รูปรฺธาตฺตฺรฺฐิตฺตฺโศ
ราโค ฯเปฯ

ตตฺถ กตฺมา วิภวตฺตฺหา อุจฺเจททิกฺขิสฺสทฺโศ ราโค ฯเปฯ (๑)
อภฺยฺกถายํ ปน ปญฺจกามคฺคฺมิโก ราโค กามตตฺตฺหา รูปรฺฐ-
ภเวสฺส ราโค ฆานนิกนฺติสฺสทฺทิกฺขิสฺสทฺโศ ราโค ภวเวสน
ปตฺตฺนา ภวตตฺตฺหา อุจฺเจททิกฺขิสฺสทฺโศ ราโค วิภวตตฺตฺหาติ
วุตฺตํ ฯ อัย ทสฺสทฺตรสฺสทฺตฺตฺปรียาเยน โยชนา ฯ สจฺจติปรียาเยน
ปน อภิธมฺมปรียาเยน จ อปรายี ติสฺโส ตตฺตฺหา กาม-
ตตฺตฺหา รูปรตตฺตฺหา อรูปตตฺตฺหา ฯ อปรายี ติสฺโส ตตฺตฺหา
รูปรตตฺตฺหา อรูปตตฺตฺหา นิโรธตตฺตฺหาติ (๒) วุตฺตา ตตฺตฺหาปี เอตฺถ
ยฺชชฺชนฺติ ฯ ตาสฺ ปญฺจ กามธาตฺตฺรฺฐิตฺตฺโศ รฺฐิตฺตฺโศ
๑. อภ. วิ. ๓๕/๕๓๓/๔๕๔ ฯ ๒. ที. ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๒๘ ฯ

*เล่มที่ 40 ปหาคพฺพนิตฺตสวณฺณา หน้า 201

อนฺติมา อฺจฺเจททิกฺกุจิสฺสทคตา ฯ

จตุตฺตารอ โอมฺมาติ กามโอม ภาโวโอม ทิกฺกุโรโอม อวิชฺโชโอม ฯ
ยสฺส สํวิชฺชนฺติ ตํ วกฺกฺกสฺมี โอมฺหนฺนฺติ โอมฺสํทาเปณฺตํติติ โอมฺมา ฯ
พลวกิลเสา เอเต ฯ กามคฺคณฺสงฺขาเต กามเ โอม กามโอม ฯ
กามตณฺหาเยตํ นามํ ฯ ฐปารุปรสงฺขาเต กมฺมโต จ อุปฺตติโต
จ ทฺวิเชปี ภาเว โอม ภาโวโอม ฯ ภาวตณฺหาเยตํ นามํ ฯ
ทิกฺกุจเ อว โอม ทิกฺกุโรโอม ฯ สสฺสโต โลโกติอาทิกาย ทิกฺกุจียา
เอตํ นามํ ฯ อวิชฺชา เอว โอม อวิชฺโชโอม ฯ ทฺกฺขาทิสฺสุ
อณฺณณสฺเสตํ นามํ ฯ

ปฺลจ นีวรณานิติ กามจฺจนฺทนีวรณํ พฺยาปาทนีวรณํ
ถินมิทฺฐนีนฺวณฺณํ อฺทฺฐจฺจกฺกจฺจนีวรณํ วิจิกฺจฺจณานีนฺวณฺณํ ฯ จิตฺตํ
นีวรณฺติ ปรีโยนฺนฺทฺฐนฺตํติ(๑) นีวรณานิ ฯ กามีนฺนฺตํติ กามา ฯ
ปฺลจ กามคฺคณา ฯ กามเสฺ ฌนฺโท กามจฺจนฺโท ฯ กามยตีติ
วา กามโ กามโ เอว ฌนฺโท น กตฺตฺกมฺยตาณฺโท น
ฐมฺมจฺจนฺโทติ กามจฺจนฺโท ฯ กามตณฺหาเยตํ พฺยาปชฺชติ
เตน จิตฺตํ ปฺตติภาวํ คจฺจติ พฺยาปาทยติ วา วินยาจรรูป-
สฺมฺปตฺติทิตฺตฺขานินฺติ พฺยาปาโท ฯ โทสฺสเสตํ นามํ ฯ ถินฺตา(๒)
ถินํ มิทฺฐนฺตา มิทฺฐํ อฺนุสฺสาหสฺสํหนฺนฺตา อสฺตฺติวิจฺจมาโต จาติ
อตุโธ ฯ จิตฺตฺสฺส อฺนุสฺสาโ(๓) ถินํ เจตฺตีกานํ อกมฺมณฺณตา
๑. ม. ปรีโยนฺนฺทฺฐนฺตํติ ฯ ๒. ม. ถินฺนฺตา ฯ
๓. ปฺปราณ. จิตฺตฺสฺสทาเท อฺนุสฺสาโ ฯ

มิทฺฐิ ถินณฺจ มิทฺฐณฺจ ถินมิทฺฐ ๗ อุทฺตตสฺส ภาโว อุทฺทจฺจ
อวฺปสโมติ อตุโถ ๗ วิกุเขปฺสเสตฺตํ นามํ ๗ กุจฺฉิตฺตํ กตฺตํ กุกฺกตฺตํ(๑)
กุกฺกตสฺส ภาโว กุกฺกจฺจ ๗ ครหิตกิริยาภาโวติ อตุโถ ๗
ปจฺจณฺนาตปฺสเสตฺตํ นามํ ๗ วิคตา จิกิจฺฉาติ วิจิกิจฺฉา วิคต-
ปฺลยฺวาติ อตุโถ ๗ สภาวํ วา วิจินฺนโต เอตาย กิจฺฉติ กิลมฺตีติ
วิจิกิจฺฉา ๗ พุทฺธาทีสุ สํสยฺสเสตฺตํ นามํ ๗ กามจฺฉนฺโทเอว
นีวรณฺํ กามจฺฉนฺทนีวรณฺํ ๗ เอวํ เสเสสุปี ๗

ฉ ฉมฺมา ฉทฺฐมฺมาติ วา ปาโโจ ๗ ฉ ตณฺหากายาติ
รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คณฺฐตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา
ชฺมมตณฺหา ๗ รูปํ ตณฺหา รูปตณฺหา ๗ สวาเอว กาม-
ตณฺหาทีเกเทน อนนฺกเกทตฺตา ราสฏฺฐเณน กาโยติ วุตฺตา ๗
เอวํ เสเสสุปี ๗

สตุตฺต อณฺุสยาติ กามราคานฺุสโย ปฏฺฐิณฺานฺุสโย มานานฺุสโย
ทิกฺฐจฺานฺุสโย วิจิกิจฺฉานฺุสโย ภาวราคานฺุสโย อวิชฺชานฺุสโย ๗
อปฺปหีนฺุจฺเณน อณฺุสเสนฺตีติ อณฺุสยา ๗ กามเมสุ ราโค กามราโค
กาโม เอว วา ราโคติ กามราโค ๗ อารมฺมณฺุสฺมี ปฏฺฐิณฺุสฺตีติ
ปฏฺฐิณฺุสฺ ๗ อยฺยาถาวทสฺสนฺุจฺเณน ทิกฺฐิจิ ๗ เสยฺยาทิวเสน มณฺุสฺตีติ
มาโน ๗ ภาเวสุ ราโค ภาวราโค ๗ ภาวคโต กามราโค กาม-
ราคานฺุสโย ๗ เอวํ เสเสสุปี ๗

๑. ม. กุกฺกตฺตํ กุกฺกตสฺส ๗

*เล่มที่ 40 ปหาตพฺพนิตฺเตสวณฺณา หน้า 203

อฏฺฐ มิจฺฉุตฺตาติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ มิจฺฉาสงฺกปฺโป มิจฺฉา-
วจา มิจฺฉากมฺมนฺโต มิจฺฉาอาชีโว มิจฺฉาวายาโม มิจฺฉาสติ
มิจฺฉาสมาธิ ๙ หิตฺตฺวาหเม ภาวสฺสนฺตฺติ เอวํ อาสีสฺสตาปี (๑)
ตถาอภาวโต อสุภาทีสุเยว สุภนฺตฺยาทิวิปฺริตปฺปวตฺติโต จ
มิจฺฉาสภาวติ มิจฺฉุตฺตา ๙ มิจฺฉา ปฺสฺสติ มิจฺฉา วาเอตาย
ปฺสฺสนฺตฺติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ๙ อถ วา วิปฺริตา ทิฏฺฐีติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ
อयाถาวทิฏฺฐีติ वा มิจฺฉาทิฏฺฐิ วิรชฺฉิตฺวา คหณฺโต वा วิตถา
ทิฏฺฐาทิฏฺฐิ อนตฺถาวหตฺตา ปณฺหิตฺเตหิ กุจฺฉิตา ทิฏฺฐีติ
วา มิจฺฉาทิฏฺฐิ ๙ มิจฺฉาสงฺกปฺปาทีสุปี เอสฺว นโย ๙

มิจฺฉาทิฏฺฐีติ สสฺสจฺจเมทาภินิเวโส ๙
มิจฺฉาสงฺกปฺโปติ กามวิตถกาทิติวิโธ วิตถโก ๙
มิจฺฉาวาจาติ มุสาวาทาทิจคฺคฺพิธา เจตนา ๙
มิจฺฉากมฺมนฺโตติ ปาณาติปาตาทิติวิธา เจตนา ๙
มิจฺฉาอาชีโวติ มิจฺฉาชีวปโยคสมฺภูจฺจาปีกา เจตนา ๙
มิจฺฉาวายาโมติ อकुสลจิตฺตสมฺปยุตฺตํ วีริยํ ๙
มิจฺฉาสตีติ สตีปฺปฏิปกฺขภูโต อकुสลจิตฺตฺปฺปาโท ๙
มิจฺฉาสมาธฺตีติ อकुสลสมาธิ ๙

นว ตณฺหามุทกาทิ (๒) ตณฺหํ ปฏฺิจฺจ ปฺริยฺเสนา ปฺริยฺสนํ
ปฏฺิจฺจ ลาโภ ลาภํ ปฏฺิจฺจ วินิจฺฉโย วินิจฺฉยํ ปฏฺิจฺจ
๑. สี. อาสีสฺสโตปี ๙ ๒. ที. มหา. ๑๐/๕๕/๖๕ ๙

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 204

ฉนฺทราโค ฉนฺทราคํ ปฏิจฺจ อชฺโฆसानํ อชฺโฆसानํ ปฏิจฺจ
ปริคฺคโห ปริคฺคหํ ปฏิจฺจ มจฺจริยํ มจฺจริยํ ปฏิจฺจ อารกฺโข
อารกฺขาธิกรณํ ทณฺฑาทาทานสฺตถาทานกลหวิคฺคหวิวาทตฺวํตฺวํ-
เปสฺสญฺญมฺสาวาทา อนนฺเก ปาปกกา อกฺกุสลา ฐมฺมา สมภฺวานฺติ ฯ (๑)
อิเม นว ตณฺหามูลกา ฐมฺมา ฯ ตณฺหา มูลํ เอเตสฺสนฺติ
ตณฺหามูลกา ฯ ปรีเยสนาทโย อกฺกุสลาเอว ฯ

ตณฺหํ ปฏิจฺจจาติ ตณฺหํ นิสฺสาย ฯ

ปรีเยสนาติ รุปาทีอารมฺมณฺปรีเยสนา ฯ สาทิ ตณฺหา
สตี โหตี ฯ

ลาโกติ รุปาทีอารมฺมณฺปฏิลาโก โส ทิ ปรีเยสนาย สตี
โหตี ฯ วินิจฺจโย ปน ฅาณตณฺหาทีฏฺฐิจิวิตกฺกเวสฺน จตฺตพฺพิโธ ฯ

ตตฺถ สุขวินิจฺจยํ ฅญฺญา สุขวินิจฺจยํ ฅตฺวา อชฺฅตฺตํ
สุขมนฺยุญฺเชยฺยาติ (๒) อยํ ฅาณวินิจฺจโย ฯ

วินิจฺจโยติ เทว วินิจฺจยา ตณฺหาวินิจฺจโย ทีฏฺฐิจิวินิจฺจโย
จาติ (๓) เอวํ อากตานิ อฏฺฐสฺตตณฺหาวิจฺจิตานิ ตณฺหาวินิจฺจโย ฯ

ทฺวาสฏฺฐิ ทีฏฺฐิโย ทีฏฺฐิจิวินิจฺจโย ฯ ฉนฺโท โข เทวานมฺินท
วิตกฺกนินทาโนติ (๔) อิมสฺมี ปน สฺตฺเต อีธ วินิจฺจโยติ วุคฺโต
วิตกฺโกเยว อากโต ฯ ลากํ ลภิตฺวา ทิ อิกฺุจฺจานิกฺุจฺจํ สฺนฺทรา-

๑. ที. มหา. ๑๐/๕๕/๖๕ ฯ ๒. ม. อ. ๑๔/๖๕๔/๔๒๓ ฯ

๓. ขุ. มหา. ๒๕/๔๓๐/๓๑๕ ฯ ๔. ที. มหา. ๑๐/๒๕๖/๓๑๒ ฯ

*เล่มที่ 40 ปหาตพฺพนิตฺเตสวณฺณา หน้า 205

สุนฺทรณฺจ วิตฺกเกเนว วินิจฺฉินาติ เอตฺตํ เม รุปารมฺมณฺตถาย
ภวิสฺสตี เอตฺตํ สทฺทาทีอารมฺมณฺตถาย เอตฺตํ มยฺหิ ภวิสฺสตี
เอตฺตํ ปรสฺส เอตฺตํ ปริภุญฺชิสฺสामी เอตฺตํ นิตฺทิสฺสामीติ ฯ
เตน วุตฺตํ ตาภํ ปฏิจฺจ วินิจฺฉโยติ ฯ

ฉนฺทราโคติ เอวํ อกฺขลวิตฺกเกเน วิตฺกเกเต วตฺตฺตฺตฺตํ
ทพฺพลราโค จ พลวราโค จ อุปฺปชฺชติ ฯ
ฉนฺโทติ เอตฺถ ทพฺพลรากลฺลสฺสาธิวณฺํ ราโคติ พลวรากลฺลสฺ ฯ
อชฺโฆสฺสานนฺติ อหิ มมาตี พลวสนฺนิจฺจฺจานํ ฯ
ปริกฺคโหติ ตณฺหาทีฏฺจิวเสน ปริกฺคหกรณฺํ ฯ
มจฺฉริยนฺติ ปเรหิ สาธารณภาวสฺส อสหนตา ฯ เตเนวสฺส
โปราณา เอวํ วจนฺตถิ วทนฺติ อิทํ อจฺฉริยํ มยฺหเมว
โหตุ มา อณฺณสฺส อจฺฉริยํ โหตุติ ปวตฺตตฺตฺตา มจฺฉริยนฺติ
วจฺจตีติ ฯ

อารกฺโขติ ทวารปีทหนมณฺชฺชสโคปนาทิวเสน สฺสจฺจ รกฺขณฺํ ฯ
อธิกโรตีติ อธิกรณฺํ ฯ การณฺสฺเสตํ นามํ ฯ

อารกฺษาธิกรณฺนฺติ ภาวนปฺปสฺกํ อารกฺษเหตุติ อตุโถ ฯ
ทณฺฆาทานาทีสุ ปฺรนิเสชนฺตถิ ทณฺฆสฺส อาทานํ
ทณฺฆาทานํ ฯ

เอกโตธราธาทีโน สฺตถฺสฺส อาทานํ สฺตถฺธาทานํ ฯ
กายกลโหปี วาจากลโหปี กลโห ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 206

ปุริโม ปุริโม วิโรโธ วิคคโห ฯ ปจฺฉิมो ปจฺฉิมो

วิวาโท ฯ

ตุํวตฺตุนฺติ อการวเสน ตุํวตฺตวจันํ ฯ

ทส มิจฺฉตฺตาคิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิ มิจฺฉา-
ณณํ มิจฺฉาวิมุตฺติ ฯ ตตฺถ มิจฺฉาณณนฺติ ปาปกิริยาสุ
อุบายจินฺตาวเสน ปาปํ กตฺวา กตํ (๑) มยาติ ปจฺจเวกฺขณา-
การณ จ อุปฺปนฺโน โมโห ฯ มิจฺฉาวิมุตฺตํ อวิมุตฺตสฺเสว
สโต วิมุตฺติสลฺยณฺติ ฯ

อิทานิ อนนฺกเถเทน ปหานนํ ปหาตพฺเพ ทสฺเสตฺถ เทว
ปหานานํติอาทิ อารทฺธํ ฯ ปหานนฺสุ หิ วิญฺญาเตสฺส เตน เตน
ปหาตพฺพา ฐมฺมา สุวิญฺญเยยฺยา โหนฺติ ฯ ปญฺจสฺส ปหานนฺสุ
โลกิกานิ จ เทว ปหานานิ อปฺปโยคํ(๒) นิสฺสรณปฺปหานนฺจ
จเปตฺวา อปฺปโยคานนฺว(๑) เทว โลกุตฺตรปหานานิ ปจฺฉมํ วุตฺตานิ ฯ
ฐมฺมา อจฺฉินฺชนฺติ เอเตน กิเลสาคิ สมฺมุจฺเจโท ปหฺยณฺติ เอเตน
กิเลสาคิ ปหานํ สมฺมุจฺเจทสงฺขาตํ ปหานํ น เสสปฺปหานนฺติ
สมฺมุจฺเจทปฺปหานํ ฯ

กิเลสานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธตฺตา ปฏิปฺปสฺสทฺธิ ปหฺนิตฺตา
ปหานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิสงฺขาตํ ปหานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิปฺปหานํ ฯ
โลกํ อุตฺตรตฺติ โลกุตฺตรโร ฯ นิพฺพานสงฺขาตํ ขยํ คจฺฉตฺติ

๑. ม. สกตํ ฯ ๒. ม. อปฺปโยคํ ฯ ๓. โปราณ. สปฺปโยคานนฺว ฯ

*เล่มที่ 40 ปหาคพฺพนิตฺทสวณณา หน้ 207

ขยคามิ ขยคามิ จ โส มคฺโค จาติ ขยคามิมคฺโค ตํ ภาวยโต

โส มคฺโค สมฺจุเจทปฺปหานนฺติ อตฺโถ ฯ ตถา ผลกฺขณ

โลกุตฺตรผลเมว ปฏฺฐิปฺปสฺสทฺธิปฺปหานํ ฯ

กามาณเมตํ นิสฺสรณนฺติอาทิสฺส กามโต รฺูปโต สงฺขตโต
นิสฺสรณนฺติ เอเตนาติ นิสฺสรณํ เตหิ วา นิสฺสฏฺฏตฺตา (๑) นิสฺสรณํ ฯ
อสุกฺขณานํ ฯ กามะหิ นิกฺขนฺตตฺตา เนกฺขมฺมํ ฯ อนาคามิมคฺโค
วา ฯ อสุกฺขณานํ หิ วิกฺขมฺภนโต กามาณํ นิสฺสรณํ ตํ
ณานํ ปาทกํ กตฺวา อุปฺปาทิตอนาคามิมคฺโค ปน สมฺจุเจทโต
สพฺพโส กามาณํ อจฺจนฺตนิสฺสรณํ ฯ รฺูปปฺตีติ รฺูปํ น รฺูปํ อรฺูปํ
मितฺตปฏฺฐิปกฺขาอมิตฺตวา วีย โลกาทิปฏฺฐิปกฺขา อโลกาทโย
วีย จ รฺูปปฏฺฐิปกฺโขติ อตฺโถ ฯ ผลวเสน วา นตฺถตฺถ
รฺูปนฺติ อรฺูปํ อรฺูปเมว อารฺูปํ ฯ อรฺูปชฺฌานานํ ฯ ตานํ
รฺูปานํ นิสฺสรณํ นาม ฯ อรฺูปะหิปี อรฺหตฺตมคฺโค ปฺน
อุปฺปตฺตนิวารณโต สพฺพโส รฺูปานํ นิสฺสรณํ นาม ฯ ภูตฺนฺติ
ชาตํ ฯ สงฺขตฺนฺติ ปจฺจยะหิ สงฺกมฺม กตํ ฯ

ปฏฺฐิจฺจสมฺบุปฺปนฺนฺติ เต เต ปจฺจยะ ปฏฺฐิจฺจ สมฺมา สห
จ อุปฺปนฺนํ ฯ ปจฺจเมณ สลฺยชาตฺตตฺที่ปเนน อนิจฺจตา ทฺติเยน
อนิจฺจสฺสาปี สโต ปจฺจยानุภาวทีปเนน ปฺรายตฺตตฺตา ตฺติเยน
ปฺรายตฺตสฺสาปี สโต ปจฺจยानํ อพฺยาปารตฺตทีปเนน เอว
๑. สี. นิสฺสรณตฺตา ฯ

ธมฺมตา ทีปตา โหติ ฯ นิโรโรติ นิพฺพานํ ฯ นิพฺพานญฺหิ
อาคम्म ทุกฺขํ นิรุชฺฌตฺติ นิโรโรติ วุจฺจติ ฯ โส เอว จ
สพฺพสงฺขตโต นิสฺสฏฺฏตา ตสฺส สงฺขตสฺส นิสฺสรณํ นาม ฯ
อฏฺฐกถายํ ปน นิโรโร ตสฺส นิสฺสรณนฺติ อธิ อรหตฺตผลํ
นิโรโรติ อธิปฺเปตํ ฯ อรหตฺตผลนํ หิ นิพฺพานํ ทิฏฺฐเจ ปฺน
อายตฺติ สพฺพสงฺขารานํ โหนตฺติ อรหตฺตสงฺขาตสฺส นิโรธสฺส
ปจฺจยตฺตา นิโรโรติ วุตฺตนฺติ วุตฺตํ ฯ

เนกขมฺมํ ปฏฺฐิตทฺทสฺสาตฺถาทีสุ อสุภชฺฌานสฺส นิสฺสรณตฺเต
วิกฺขมฺภนปฺปหานนํ อนาคามิมกฺกสฺส นิสฺสรณตฺเต สมฺมุจฺเจทปฺ-
ปหานนํ กามา ปหีนา เจว โหนตฺติ ปจฺจยตฺตา จ ฯ
อรุพฺชฌานานํ นิสฺสรณตฺเต จ อรหตฺตมกฺกสฺส นิสฺสรณตฺเต
จ เอวเมว รุปา โยเชตพฺพา ฯ รุเปสุ หิ ฉนฺทราคปฺปหานนํ
รูปานํ สมฺมุจฺเจโท โหติ ฯ รูปาติ เจตฺถ ลิงฺควิปฺลลาโส กโต ฯ
นิพฺพานสฺส นิสฺสรณตฺเต นิสฺสรณปฺปหานนํ อรหตฺตผลสฺส
นิสฺสรณตฺเต ปฏฺฐิปฺปสฺสทฺธิปฺปหานนํ สงฺขารานํ ปหีนา เจว
โหนตฺติ ปจฺจยตฺตา จ ฯ นิพฺพานสฺส จ นิสฺสรณตฺเต อารมฺมณ-
กรณวเสน ปฏฺฐิตาโก เวทิตพฺโพ ฯ

ทูกฺขสจฺจนฺตฺถาทีสุ ปริณฺญาปฏฺฐิเวรฺณนฺตฺถาที ภาวนปฺุสท-
วจฺนํ ฯ ปริณฺญาปฏฺฐิเวโร ปริณฺญาปฏฺฐิเวโร ฯ ตํ ปริณฺญา-
ปฏฺฐิเวรํ ฯ เอส นโย เสเสสุปี ฯ

*เล่มที่ 40 ปหาตพุนิทฺทสวณณา หน้ 209

ปชหตีติ ตถา ตถา ปฏฺวณฺโถ ปหาตพฺเพ กิเลส
ปชหตีติ อตุโถ คเหตุพฺโพ ๑ โลกียโลกุตฺตเรสุปี ฉนฺท-
รากลปฺพหानน วา ตานี ปชหตีติ อตุโถ ๑ ปชหตีติปี ปาโโจ ๑
ยถา นาวา อปฺพุพฺ อจรมํ เอกกฺขณณ จตุตาริ กิจฺจานี
กโรติ โอรมํ ตีรํ ปชหติ โสตํ ฉินฺทติ ภาณํ ๑ วหติ ปาริมํ
ตีรํ อปฺเปติ เอวเมวํ มคฺคณณํ อปฺพุพฺ อจรมํ เอกกฺขณณ
จตุตาริ สจฺจานี อภิสเมติ ทุกฺขํ ปริณฺณากิสมเยน อภิสเมติ
สมุทฺยํ ปหานากิสมเยน อภิสเมติ มคฺคํ ภาวนากิสมเยน
อภิสเมติ นิโรธํ สจฺฉิกิริยาภิสมเยน อภิสเมติ ๑ กิ วุคฺตํ โหติ
นิโรธํ อารมฺมณํ กตฺวา จตุตาริ สจฺจานี ปาปฺณาคิ ปสฺสติ
ปฏฺวณฺณตีติ วุคฺตตฺตาเอกกฺขณณปี วิสุํ วิสุํ ๑ วิย ปหานานี
วุคฺตตานีติ เวทิตพฺพานี ๑

ปญฺจสุ ปหานนฺสุ ยํ สเสวเล อุกเก ปกฺขิตฺเตน ฉณฺเณ
เสวาลสฺส วิย เตน เตน โลกียสมารินา นีวรณาทินํ ปจฺจนิก-
ธมฺมานํ ๑ วิกฺขมฺภนํ ทูริกรณํ อิทํ ๑ วิกฺขมฺภนปฺพหानํ นาม ๑
๑ วิกฺขมฺภนปฺพหानญจ นีวรณานํ ปจฺมํ ๑ ฉานํ ๑ ภาวยโตติ
นีวรณานํเยว ปหานํ ปากญฺจตฺตา วุคฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ๑
นีวรณานี หิ ฉานนฺสสุ ปุพฺพภาเคปี ปจฺจนาภาเคปี น
สทฺสา จิตฺตํ อชฺโฆตฺถนฺติ อชฺโฆตฺถนฺติ อชฺโฆตฺถนฺติ จ เตสุ ฉานํ
ปรีหายติ ๑ วิตฺกกาทโย ปน ทุตฺติยชฺชณานาทิโต ปุพฺพเพ ปจฺจนา

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 210

จ อปปฏิปกุขา หุตวา ปวตตุนติ ฯ ตสฺมา นีวรรณัน
วิกขมฺภนํ สากฺกั ฯ ยํ ปน รตฺติภาเค สมฺมุชฺชติเตน ปทีเปน
อนุชการสฺส วีย เตน เตน วิปสฺสนาย อวยวภูเตน ฌานนฺเณ
ปฏิปกุขวเสเนว ตสฺส ตสฺส จ ปหาคพฺพชฺชมฺมสฺส ปหานํ อิทํ
ตทงฺคปฺปหานํ นาม ฯ

ตทงฺคปฺปหานณฺจ ทิฏฺฐิจิตฺตานํ นิพฺเพชฺชภาคิยํ สมาริ
ภาวยโตติ ทิฏฺฐิจิตฺตานํเยว ปหานํ โอปาริกวเสน วุตตุนติ
เวทิตพฺพํ ฯ ทิฏฺฐิจิตฺตํ หิ โอปาริกํ ฯ นิจฺจสฺสณฺณาทโย สฺขุมา ฯ

ตตฺถ ทิฏฺฐิจิตฺตานนฺติ ทิฏฺฐิเยว ทิฏฺฐิจิตฺตํ ภูถคตํ มุตต-
กตฺตุนติอาทีนํ (๑) วีย ฯ กนฺตพฺพภาวโต(๒) จ ทิฏฺฐิยา กตฺตมุตตเมเว-
ตฺตุนติปิ ทิฏฺฐิจิตฺตํ ทฺวาสนฺนิจิตฺตํ อนฺโตชฺชตฺตา ทิฏฺฐิจิตฺตํ กตฺตุนติปิ
ทิฏฺฐิจิตฺตํ ฯ พหุจเนน เตสํ ทิฏฺฐิจิตฺตานํ ฯ

นิพฺเพชฺชภาคิยํ สมารินฺติ วิปสฺสนาสมฺปยุตฺตํ สมาริ ฯ
ยํ ปน อสนฺนิวิจฺจกาภิหตฺสฺส รุกฺขสฺส วีย อริยมกฺกณฺณเณ
สํโยชนานํ ชฺมฺมานํ ยถา น ปฺน ปวตฺตติเอวํ ปหานํ
อิทํ สมฺจฺเจทปฺปหานํ นาม ฯ

นิโรโร นิพฺพานนฺติ นิโรชฺสงฺขาตํ นิพฺพานํ ฯ

เอวํ ปหานวเสน ปหาคพฺเพ ชฺมเม ทสฺเสตฺวา อิทานิ
สรูเปเนว ปฺน ปหาคพฺเพ ชฺมเม ทสฺเสตฺตํ สพฺพํ ภิกฺขเว

๑. อญ. นวก. ๒๓/๒๑๕/๓๘๘ ฯ ๒. ม. กนฺตพฺพภาวโต ฯ

*เล่มที่ 40 ภาเวตพุนิทุเทสวณฺณา หน้ํ 211

ปหาตพุนฺติอาทิมหา ๑

ตตฺถ จกฺขาทีนํ ฌนฺทรากปฺปหานเนน ปหาตพุนานิ ๑
รูปํ ปสฺสนฺโต ปชหาตีติอาทิสฺสุ รูปํ อนิจฺจาทีโต ปสฺสนฺโต
ปหาตพฺเพ กิเลสํ ปชหาตี ๑

จกฺขุํ ๑เป๑ ๑ชรามณฺ์ ๑เป๑ อมโตคฺธํ นิพฺพานนฺติ
เปยฺยาลทฺวเย อนณฺณตณฺณสฺสามิตินฺทริยํ ปสฺสนฺโต ปชหาตีติ-
อาทิสฺสุ เตสฺสุ โลกุตฺตเรสฺสุ อนณฺณตณฺณสฺสามิตินฺทริยํ ปสฺสนฺโต
อุทิกฺขณฺโต อเปกฺขมาโน อิจฺจมาโน วิปสฺสนากฺขณฺเตสฺสุ ปหาตพฺเพ
กิเลสํ ปชหาตีติ ตตฺถมฺมานุรูปेณ โยเชตพฺพิ ๑

ปหาตพุนิทุเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

ตติยภาณวารวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

ภาเวตพุนิทุเทสวณฺณา

ภาเวตพุนิทุเทเส กายคตาสตีติ กายคตสตีสุตฺตนฺเต (๑)
วฺตุตา อานาปานจตุอิริยาปถขุทฺทกอิริยาปถทฺวตฺตีสาการจตุ-
ธาตฺนวลวิทิกาปฏิญฺญวลวตฺถาปกมณสิการสมฺปยุตฺตา ยถานูรูปํ
รูปชฺชมานสมฺปยุตฺตา จ สตี ๑ สทา หิ เตสฺสุ กายเยสฺสุ คตา
ปวตฺตาทิ กายคตาทิ วุจฺจตี ๑

สาตสทคตาทิ มนฺรฺสุขเวทิตสงฺขาเตน สาทเนน สท

๑. ม. อ. ๑๔/๒๕๓/๒๐๓ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคคฉนนา หนา 212

เอคุปปาทาทีภาวคตา ๗ ตพภาเว โวกฉนเน อารมมฉเน นิสสเย
สัฏฐเจ ทิสสตี สหคตสทุโท ปญจสุ อตุเถสุ ชินวฉเน ๗
ยายั ตฉนหา โปโนพุกวีกา นนุทีราคสหคตาตี(๑) เอตุถ ตพภาเว
นนุทีราคคตาตี อตุโถ ๗ ยา กีกุขเว วีรมสา โกสขชสหคตา
โกสขชสมปยุตตาตี (๒) เอตุถ โวกฉนเน อนตุรณตุรา ออุปชชมานเนน
โกสขเชน โวกฉนนาตี อตุโถ ๗ ลาภี โหตี รุปสหคตานัน
วา สมาเป็นตตีนน อรูปสหคตานัน วา สมาเป็นตตีนนตี(๓) เอตุถ
อารมมฉเน รุปารุปารมมฉนนานนตี อตุโถ ๗ อญจกิสฉณาสหคตี
สตีสมโพชฉนงัก ภาเวตีตี(๔) เอตุถ นิสสเย อญจกิสฉณานิสสยั
อญจกิสฉณัน ภาเวควา ปฏิลทุชนตี อตุโถ ๗ อิทั สขั อิมาย
ปีติยา สหคตี โหตี สหชาติ สมปยุตตฉนตี (๕) เอตุถ สัฏฐเจ
สมมิตุสนตี อตุโถ ๗ อิมสมิมปี ปเท สัฏฐจญุโจ อธิปเปโต ๗
สาตสัฏฐจา(๖) ที สาตสหคตาตี วุคตา ๗

สา ที ฐเปควา จตุคตุฉฉฉฉฉฉ ฉเสสุ สาตสหคตา
โหตี สตีปี จ อูปะกขาสหคตคเต เขญยวเสน สาตสหคตาตี
วุคตา ปุริมฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ
อูปะกขาสหคตาปี วุคตาเว โหตี อูปะกขาย ปน สฉฉเต สขเย
วุคตคตา ภาวตา สาตสหคตาตี จตุคตุฉฉฉฉฉฉ สมปยุตตาปี
๑. วี. มหา. ๔/๑๔/๑๕ ๗ ๒. สั. มหา. ๑๕/๑๑๕๘/๓๖๐ ๗
๓. อภี. ปุ. ๓๖/๑๕-๒๔ ๗ ๔. สั. มหา. ๑๕/๖๔๒/๑๓๕ ๗
๕. อภี. วี. ๓๕/๖๖๔/๓๔๕ ๗ ๖. โปราฉ. สาเตสัฏฐจา ๗

วฺตุตฺตา วโหติ ฯ

สมโถ จ วิปฺสฺสนา จาติ กามจฺจนฺนทาทยโ ปจฺจณิกขมฺเม
สเมติ วินาสฺสตีติ สมโถ ฯ สมาริสฺสเสตํ นามํ ฯ อนิจฺจตาทิวเสน
วิวิเชหิ อากาเรหิ ขมฺเม วิปฺสฺสตีติ วิปฺสฺสนา ฯ ปญฺญาเยตํ
นามํ ฯ อิมะ ปน เทว ทสฺสุตฺตรปริยาเย ปุพฺพภากาติ วฺตุตา
สงฺคีติปริยาเย จ โลกียโลกุตฺตรมิสฺสกาติ ฯ

ตโย สมาริตี สวิตฺกโก สวิจาโร สมาริ อวิตฺกโก
วิจารมฺตุโต สมาริ อวิตฺกโก อวิจาโร สมาริ ฯ สมปฺยวฺตุต-
วเสน วตฺตมานเนน สห วิตฺกเกน สวิตฺกโก สห วิจारेน
สวิจาโร ฯ โส ขณิกสมาริ วิปฺสฺสนาสมาริ อฺปจฺจารสมาริ
ปจฺมขฺฆานสมาริ ฯ นตฺถิ เอตฺสฺส วิตฺกโกติ อวิตฺกโก ฯ
วิตฺกกวิจारेสฺสุ วิจาโร มตฺตา ปรมมา ปมาณํ เอตฺสฺสชาติ
วิจารมฺตุโต วิจาร์โต อุตฺตริ วิตฺกเกน สมปโยคํ น คจฺจตีติ
อตุโล ฯ โส ปญฺจกนเย ทฺติยขฺฆานสมาริ ตทฺถกยวิริหิโต
อวิตฺกโก อวิจาโร สมาริ ฯ โส จตฺกกนเย ทฺติยขฺฆานาทิ
ปญฺจกนเย ตติยขฺฆานาทิ รูปาจฺจรสมาริ ฯ อิมะ ตโยปิ โลกียา
เอว ฯ สงฺคีติปริยาเย อปเรปิ ตโย สมาริ วฺตุตา สฺสญฺญโต
สมาริ อนิมิตฺโต สมาริ อปฺปณฺหิโต สมาริตี (๑) น เต อธิ
อธิปฺเปตา ฯ

๑. ที. ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๓๑ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้ํ 214

จตุตทาโร สติปฏฺจํานาติ กายานุสฺสํนาสติปฏฺจํานํ
เวทนํานุสฺสํนาสติปฏฺจํานํ จิตฺตํานุสฺสํนาสติปฏฺจํานํ ฐมฺมา-
นุสฺสํนาสติปฏฺจํานํ ๑

ปฺพพฺภาเก จุทฺทสฺวิเชน กายํ ปรีคฺคณฺโหโต กายา-
นุสฺสํนาสติปฏฺจํานํ

นวิเชน เวทนํ ปรีคฺคณฺโหโต เวทนํานุสฺสํนาสติปฏฺจํานํ
โสพสฺวิเชน จิตฺตํ ปรีคฺคณฺโหโต จิตฺตํานุสฺสํนาสติปฏฺจํานํ
ปฺลยจฺวิเชน ฐมฺเม ปรีคฺคณฺโหโต ฐมฺมานุสฺสํนาสติปฏฺจํานํ
เวทิตพฺพํ ๑ โลกุตฺตฺรํ ปน อธิ น อธิปฺเปตํ ๑

ปฺลยจฺจกฺโก สฺมาธึตี(๑) ปฺลยจ อํงคํนิ อสฺส สนฺตีตี
ปฺลยจฺจกฺโก ๑ จตุตฺถชฺฌํานสฺมาธิ ๑ ปีตีผรณฺตา สฺขผรณฺตา
เจโตผรณฺตา อาโลกผรณฺตา ปจฺจเวกฺขณฺนิมิตฺตํนฺติ ปฺลยจ
อํงคํนิ ๑

ปี่ตี ผรมนํนา อฺปฺปชฺชตีตี ทฺวีสุ ฌํานํสุ ปฺลยณา
ปี่ตีผรณฺตา นํม ๑

สุขํ ผรมนํนา อฺปฺปชฺชตีตี ตีสุ ฌํานํสุ ปฺลยณา
สุขผรณฺตา นํม ๑

ปเรสํ เจโต ผรมนํนา อฺปฺปชฺชตีตี เจโตปรียปฺลยณา
เจโตผรณฺตา นํม ๑

๑. สฺยา. สฺมํมาสฺมาธิ ๑

*เล่มที่ 40 ภาเวตพฺพนิตฺเทสวณฺณา หน้า 215

อาโลกํ ปรมาณา อุปฺปชฺชตีติ ทิพฺพจกฺขุปลฺลยา

อาโลกพรณตา นาม ฯ

ปจฺจเวกฺขณณานํ ปจฺจเวกฺขณนิมิตฺตํ นาม ฯ วุตฺตมฺปิ
เจตํ ทฺวีสุ ฌาเนสุ ปลฺลยา ปิตฺติพรณตา ตีสุ ฌาเนสุ ปลฺลยา
สุขพรณตา ปรจิตฺตปลฺลยา เจโตพรณตา ทิพฺพจกฺขุปลฺลยา
อาโลกพรณตา ตมฺหา ตมฺหา สมาริมฺหา วุญฺจิตฺตสฺส ปจฺจ-
เวกฺขณณานํ ปจฺจเวกฺขณนิมิตฺตนฺติ ฯ (๑) ตํ ทิ วุญฺจิตฺตมาริตฺตสฺส
ปวตฺตการกฺกหนฺโต นิมิตฺตนฺติ วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ จ ปิตฺติพรณตา สุขพรณตา เทว ปาธา วีย
เจโตพรณตา อาโลกพรณตา เทว หตฺถา วีย อภินฺญาปาทกํ
จตฺตตฺถชฺชานํ มชฺฌิมกาโย วีย ปจฺจเวกฺขณนิมิตฺตํ สีลํ วีย ฯ
อิตฺติ อายสฺมา ฐมฺมเสนาปติ สาริปฺตฺตตฺถโร ปลฺลยจกฺกํ สมฺมา-
สมาธิ อํกฺกปจฺจกฺกสมฺปนฺนํ ปุริสํ วีย กตฺวา ทสฺเสสิ ฯ

น อนฺุสฺสตีญฺจานานีติ ปุณฺปุณฺํ อุปฺปชฺชนฺโต สติโยเอว
อนฺุสฺสตีโย ปวตฺตติทพฺพญฺจานมฺหิเยว ปวตฺตตฺตฺตา สทฺธาปพฺพชิตฺตสฺส
กฺลปฺตฺตสฺส อนฺุรฺรฺปา สติโยติปิ อนฺุสฺสตีโย อนฺุสฺสตีโยเอว
ปิตฺติอาทินํ จานตฺตา อนฺุสฺสตีญฺจานานี ฯ

กตฺมานิ น ฯ พุทฺธานุสฺสตี ฐมฺมานุสฺสตี สงฺฆานุสฺสตี
สีลานุสฺสตี จาคานุสฺสตี เทวตานุสฺสตี ฯ (๒)

๑. อภ. วิ. ๓๕/๘๓๓/๔๕๒ ฯ ๒. ที. ปา. ๑๑/๓๒๒/๒๖๒ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 216

โพชฌงฺกาคิ โโพธิยา โโพธิสฺส วา องฺกา ฯ อิทํ วุคฺตํ
โหติ ยาเอสา ฌมฺมสามคฺคิ ยาย โลกุตฺตรมคฺคกฺขณเ
อุปฺปชฺชมานาย ลีนุทฺทจฺจปติญฺจานายูหนกามสุขตฺตกิตฺมถานุโยค-
อุจฺเจตสฺสตาภินิเวสาทีนํ อนเนเกสํ อุปฺปทฺทวํ ปรฺฏิปกฺขญฺจาย
สตีจฺจมฺมวិยวีริยปีตีปฺสสทฺทิสฺสมาธิอุเปกฺขาสงฺขาทาย ฌมฺมสามคฺคิยา
อริยสาวโก พุชฺฌตีติ กตฺวา โพธิตี วุจฺจติ พุชฺฌตีติ กิเลส-
สนฺตानนิตฺททาย วุจฺจหติ จตฺตาริ วา อริยสจฺจจานิ ปรฺฏิวิชฺฌติ
นิพฺพานเมว วา สจฺจนิกรโรติ ตสฺสา ฌมฺมสามคฺคิสงฺขาทาย
โพธิยา องฺกาคิปี โพชฌงฺกา ฌมานงฺคมคฺคกฺกาทโย วีย ฯ โย
เจส (๑) ยถาวุคฺตปฺปการาย เอตาย ฌมฺมสามคฺคิยา พุชฺฌตีติ กตฺวา
อริยสาวโก โพธิตี วุจฺจติ ตสฺส โโพธิสฺส องฺกาคิ โพชฌงฺกา
เสนงฺครณฺกาทโย วีย ฯ เตนานุ อญฺจกถาจรียา พุชฺฌนกสฺส
ปฺกุกฺคตสฺส องฺกาคิ วา โพชฌงฺกาคิ ฯ อปฺปิจ โพชฌงฺกาคิ
เกนญฺเจน โพชฌงฺกา โพชฌาย ลํวตฺตตฺตตีติ โพชฌงฺกาคิ(๒)อาทินา
นเยน โพชฌงฺกญฺโจ เวทิตฺตพฺโพ ฯ

อริโย อญฺจงฺกิโก มคฺโคติ ตํตมคฺควชฺฌกิลเสหิ อารกตฺตา
อริยภาวกรตฺตา อริยผลปรฺฏิลาภตฺตา จ อริโย ฯ อญฺจ
องฺกานิ อสฺสาตี อญฺจงฺกิโก ฯ โสยฺ จตฺรฺงคิกา วีย เสนา
ปญฺจจฺจกิกํ วีย จ ตฺตริยํ องฺกมตฺตเมว โหติ องฺควินิมฺตฺโต
๑. ม. โย ปเนส ฯ ๒. บ. ปฏฺ. ๓๑/๕๕๗/๔๖๓ ฯ

นตฺถิ ฯ โปชฺฌนฺจคมคฺจฺจกา โลกุตฺตฺรา ทสฺสตรปรียาเยน ปุพฺพ-
ภากาปี ตพฺพนตฺติ ฯ

นว ปาริสฺสุทฺธิปฺธานิยงฺกานีติ สีลวิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิปฺธานิยงฺกํ
จิตฺตวิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิปฺธานิยงฺกํ ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิปฺธานิยงฺกํ
กงฺขาวิตฺตรณวิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิปฺธานิยงฺกํ มคฺคามคฺคณานทสฺสน-
วิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิปฺธานิยงฺกํ ปฏิปทาณานทสฺสนวิสุทฺธิ ปาริ-
สฺสุทฺธิปฺธานิยงฺกํ ฌานทสฺสนวิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิปฺธานิยงฺกํ ปญฺญา-
วิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิปฺธานิยงฺกํ วิมุตฺติวิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิปฺธานิยงฺกํ ฯ (๑)

สีลวิสุทฺธิติ วิสุทฺธิ ปาเปตฺติ สมตฺถํ จตฺตปาริสฺสุทฺธิสีลํ ฯ

ตํ หิ ทสฺสสีลมถฺ(๒) วิโสเชติ ฯ

ปาริสฺสุทฺธิปฺธานิยงฺกนฺตฺติ ปาริสฺสุทฺธิภาวสฺส (๓) ปฺธานํ อุตฺตมํ
องฺกํ ฯ

จิตฺตวิสุทฺธิติ วิปสฺสนาย ปทญฺจานญฺจตา ปคฺคณา อญฺจ
สมาปตฺติโย ฯ ตา หิ กามจฺจนฺนทาหิจิตฺตมถฺ วิโสเชนฺตฺติ ฯ

ทิฏฺฐิวิสุทฺธิติ สปฺปจฺจนามรฺูปทสฺสนํ ฯ ตํ หิ สตฺต-
ทิฏฺฐิมถฺ วิโสเชติ ฯ

กงฺขาวิตฺตรณวิสุทฺธิติ ปจฺจยาการณานํ ฯ เตน หิ ตีสุ
อทฺธาสุ ปจฺจยวเสน ฐมฺมา ปวตฺตนฺตฺติติ ปสฺสนนฺโต ตีสุปี
อทฺธาสุ สตฺตกงฺขามถฺ วิตรนฺโต วิสุชฺชตฺติ ฯ

๑. ที. ปา. ๑๑/๔๕๖/๓๒๙ ฯ ๒. ม. ทสฺสสีลยมถฺ ฯ

๓. ม. ปาริสฺสุทฺธิภาวสฺส ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 218

มคฺคามคฺคณาทสฺสนวิสฺฐีติ อุตฺตพฺพยานุปฺสฺสนกฺขณ
อุปฺปนฺนา โອภาสณณปิตฺตสฺสทฺธิสฺสอธฺโมกฺขปคฺคหอุปฺภูจฺจาน-
อุเปกฺขานิกนฺตฺติ ทส วิปฺสฺสนูปกฺกิลเสนา น มคฺโค วิธิปฺธิปฺนฺนํ
อุตฺตพฺพยณณํ มคฺโคติ เอวํ มคฺคามคฺคณณํ นาม ฯ
เตน หิ อมคฺคมลํ วิโสเชติ ฯ

ปฺธิปฺทาณณทสฺสนวิสฺฐีติ วิธิปฺธิปฺนฺนํ อุตฺตพฺพยานุ-
ปฺสฺสนาณณํ ภฺงคฺคานุปฺสฺสนาณณํ ภยคฺคปฺภูจฺจานานุปฺสฺสนา-
ณณํ อาทินฺวานุปฺสฺสนาณณํ นิพฺพิทานุปฺสฺสนาณณํ
มฺลจฺจิตฺตมฺยตณณํ ปฺธิสฺสงฺขานุปฺสฺสนาณณํ สฺงขารุเปกฺขา-
ณณํ อนฺนโลมณณนฺตฺติ อิมานิ นว วิปฺสฺสนาณณานิ ฯ
ตานิ หิ นิจฺจสฺสณฺณาทิมลํ วิโสเชนฺตฺติ ฯ

ณณทสฺสนวิสฺฐีติ จคฺคอรฺยิมคฺคปฺลยณฯ สทา หิ
สมฺมจฺเจทโธ สกสฺสคฺควชฺฌกิลเสมลํ วิโสเชติ ฯ

ปฺลยณวิสฺฐีตฺติ(๑) อรฺหคฺคตฺตผลปฺลยณ

วิมฺมุตฺตีวิสฺฐีตฺติ(๒) อรฺหคฺคตฺตผลวิมฺมุตฺติ ฯ

ทส กสิณฺณายตฺตนาณฺติ ปจฺจวิกสิณฺณเมโก สฺลยชานาติ อฺทฺธ
อโธ ติริยํ อทฺทยํ อปฺปมาณํ อาโปกสิณฺณเมโก สฺลยชานาติ ฯเปฯ
เตโชกสิณฺณเมโก สฺลยชานาติ ฯ วาโยกสิณฺณเมโก สฺลยชานาติ ฯ
นํลกสิณฺณเมโก สฺลยชานาติ ฯ ปิตฺตกสิณฺณเมโก สฺลยชานาติ ฯ
โลหิตกสิณฺณเมโก สฺลยชานาติ ฯ โອทาทกสิณฺณเมโก สฺลยชานาติ ฯ
๑. ม. ปฺลยณติ ฯ ๒. ม. วิมฺมุตฺตีติ ฯ

*เล่มที่ 40 ภาเวตพฺพนิตฺเตสวณฺณา หน้า 219

อากาศกสิณเมโก สยฺชานาติ ฯ วิญฺญาณกสิณเมโก สยฺชานาติ

อุทฺธํ อโห ติริยํ อุทฺธํ อปฺปมาณฺนติ (๑) เอวํ วุตฺตานิ ทส ฯ

เอตานิ หิ สกฺลพฺรณญฺเณ กสิณานิ ตทารมฺมณานํ ฐมฺมานํ

เขตฺตญฺเณ อธิญฺจานญฺเณ วา อายตฺนานิ ฯ

อุทฺธนฺติ อุปริกคนตลาภิมุขํ ฯ อโหติ เหฏฺฐาญฺจุมิตลาภิมุขํ ฯ

ติริยนฺติ เขตฺตมณฺฑลมิว สมฺนตฺตา ปริจฺฉินฺนํ ฯ เอกจฺโจ

หิ อุทฺธเมว กสิณํ วทฺฺเขตฺติ เอกจฺโจ อโห เอกจฺโจ

สมฺนตฺโต ฯ เอโกปี เตน เตน วา การณฺน เอวํ ปสาเรติ

อาโลกมิว รูปทสฺสนกาโม ฯ เตน วุตฺตํ ปจฺวีกสิณเมโก

สยฺชานาติ อุทฺธํ อโห ติริยนฺติ ฯ

อุทฺธยฺนติ อิทํ ปน เอกสฺส อณฺณภาวานุปกมฺนตฺถิ

วุตฺตํ ฯ ยถา หิ อุทฺธํ ปวิญฺจสฺส สพฺพทิสาสฺ อุทฺธเมว

โหติ น อณฺณํ เอวเมว ปจฺวีกสิณํ ปจฺวีกสิณเมว โหติ

นตฺถิ ตสฺส อณฺณกสิณสมฺภเวโหติ ฯ เอส นโย สพฺพตฺถุ ฯ

อปฺปมาณฺนติ อิทํ ตสฺส ตสฺส พฺรณอปฺปมาณวเสน

วุตฺตํ ฯ ตํ หิ มนฺสา พฺรณฺโต สกฺลเมว พฺรติ น อยมสฺส

อาทิ อิทํ มชฺจนฺติ ปมาณํ คณฺหาตีติ ฯ

อากาศกสิณนฺติ กสิณฺคฺฆาญฺจิมากาโส ปริจฺเจทาการส-

กสิณญจ ฯ

วิญฺญาณกสิณนฺติ กสิณฺคฺฆาญฺจิมากาเส ปวตฺตวิญฺญาณํ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 220

ตตฺถ กถินวเสน กถินคฺฆมาภูมิกาสเส กถินคฺฆมาภูมิกาสวเสน
ตตฺถ ปวตฺตวิญญาณ อุตฺธอโรตฺตริยตา เวทิตพฺพาฯ ปริจฺเจทา-
กาสกถินสฺสปี วทฺธนียตฺตา ตสฺส วเสนปีติ ฯ

อิทานิ ภาวนาปภทฺ ทสฺเสนุโต เทว ภาวนาตืออาทิมาท ฯ
ตตฺถ โลกียาตืออาทิสฺ โลโก วุจฺจติ ลุชฺชนปฺลุชฺชนภูเจเน วภูมฺมํ
ตสฺมี ปริยาปนฺนภาเวเน โลเก นียตฺตตฺติ โลกียา โลกียานํ
ชฺมฺมานํ ภาวนา โลกียาฯ กิจฺจาปี ชฺมฺมานํ ภาวนาติ
โวหารวเสน วุจฺจติ เตหิ ปน วิสฺสุ ภาวนา นตฺถิฯ เตเอว
หิ ชฺมฺมา ภาวียมานา ภาวนาติ วุจฺจนฺติฯ อุตฺตติณฺณาติ อุตฺตรรา
โลเก อปริยาปนฺนภาเวเน โลกโต อุตฺตรราติ โลกุตฺตรราฯ

รูปภวสงฺขาเต รูปเ อวจรนฺตฺติติ รูปาวจฺราฯ

กฺุสฺสทฺโท ปเนตฺถ อโรคฺยอนวชฺเชนคฺสุขวิปาเกสฺ ทิสฺสตี ฯ
กจฺจि นฺ โภโต กฺุสฺลํ กจฺจิ นฺ โภโต อนามยฺนติ(๑)อาทิสฺ
อโรคฺเยฯ กตโม ปน ภนฺเต กายสมาจาโร กฺุสฺโล โย
โฆ มหาราช กายสมาจาโร อนวชฺโชติ (๒) จ ปฺน จปฺริ
ภนฺเต เอตทานุตฺตรียํ ยถา ภควา ชฺมฺมํ เทเสติ กฺุสฺเสสฺ
ชฺมฺเมสฺสุติ (๓) จ เอวมาทิสฺ อนวชฺเชฯ ตํ กิ มลฺลสฺสิ ราชกฺุมาร
กฺุสฺโล ตฺวํ รตฺสฺส องฺคปจฺจกานนฺติ (๔) กฺุสฺลา นจฺจกิตฺสฺส
สิกฺขิตา จาตฺตริตฺถิโยติ (๕) จ อาทิสฺ เณเกฯ กฺุสฺลานํ ชฺมฺมานํ

๑. พ. ช. ๒๗/๒๑๓๓/๔๓๓ ฯ ๒. ม. ม. ๑๓/๕๕๔/๕๐๒ ฯ
๓. ที. ป. ๑๑/๗๕/๑๑๑ ฯ ๔. ม. ม. ๑๓/๕๕/๕๒ ฯ
๕. พ. ช. ๒๘/๔๓๖/๑๖๒ ฯ

*เล่มที่ 40 ภาเวตพฺพนิตฺเทสวณฺณา หน้า 221

สมาทานเหตุ เอวมิตํ ปุณฺณํ ปวตฺตตีติ(๑) กุสลสฺส กมฺมสฺส
กตตฺตา อูปจิตตฺตาติ(๒) จ อาทิสฺส สฺขวิปาเก ๗ สฺวามิธ
อาโรเคฺยปี อนวชฺเชปี สฺขวิปาเกปี วฏฺฐติ ๗ วจนฺตฺโต ปเนตฺถ
กฺขณฺตีเต ปาปาเก ชฺมเม สฺถยฺนฺติ จลยฺนฺติ กมฺเปนฺติ วิทฺธ
เสนฺตีติ กุสลา ๗ กฺขณฺตีเตน วา อากาเรน สฺถยฺนฺติ ปวตฺตนฺตีติ
กุสลา ๗ เต อกุสลสงฺขาตฺกุเส ลฺลนฺติ ฉินฺทนฺตีติ กุสลา
กฺขณฺตีตานิ วา สานโต ตนฺนฺกรณโต กุสํ ฅานํ ๗ เตน กุเสน
ลาตพฺพา กเหตุพฺพา ปวตฺเตตพฺพาติ กุสลา ๗ ยถา วา กุสลา
อฺภยภาคคํ หตฺถปฺเปทํ ลฺลนฺติ เอวมิเมปี อฺปฺปนฺนํ นปฺปน-
ภาเวน อฺภยภาคคํ สงฺกิลฺลสฺปกํ ลฺลนฺติ ตสฺมา กุสลา วีย
ลฺลนฺตีติ กุสลา ๗ เตสํ รูปรวจรกุสลาณํ ภาวนา ๗ อรูปภวสงฺขาเต
อวจรนฺตีติ อรูปวจฺรา ๗ เตญฺมกฺวญฺเญ ปฺริยาปฺนฺนา ๗
อนฺโตคฺชาติ ปฺริยาปฺนฺนา ตสฺมี น ปฺริยาปฺนฺนาติ อปฺริยาปฺนฺนา
โลกฺกุตฺตรา ๗

กามาวจรกุสลาณํ ชฺมมานํ ภาวนา กสฺมา น วุตฺตาติ
เจ อปฺปนาปฺตฺตาย เอว ภาวนาย อภิชฺมเม ภาวนาติ
อธิปฺเปตตฺตา ๗ วุตฺตํ หิ ตตฺถ โยคฺวิหิตฺสฺส วา กมฺมายตเนสฺส
โยคฺวิหิตฺสฺส วา สิปฺปายตเนสฺส โยคฺวิหิตฺสฺส วา วิชฺชาญฺจฺจฺจเนสฺส
กมฺมสฺสกตํ วา สจฺจ
อนิจฺจาติ วา สญฺญา อนิจฺจาติ วา สงฺขารา อนิจฺจาติ
๑. ที. ปา. ๑๑/๓๓/๖๒ ๗ ๒. อภ. สงฺ. ๓๔/๓๓๘/๑๒๘ ๗

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 222

วา ๔เป๔ วิณฺณณํ อนิจฺจนฺติ วา ยํ เอวรูปํ อนฺุโลมิกํ ขนฺุติ
ทิกฺุสิ รุจํ มุตฺตี(๑) เปกฺุขํ ฌมฺมนิขฺุณฺณกฺุขนฺุติ ปรโต อสุตฺวา
ปฏิลภติ อัย วุจฺจติ จินฺุตามยา ปญฺญา ๔ โยคฺวิหิตฺสุ วา
กมฺมายตเนสุ ๔เป๔ ฌมฺมนิขฺุณฺณกฺุขนฺุติ ปรโต สุตฺวา ปฏิลภติ
อัย วุจฺจติ สุตฺมยา ปญฺญา ๔ สพฺพานิปี สมาเป็นฺุณฺสุส ปญฺญา
ภาวนามยา ปญฺญาติ(๒) ๔ ส ปน กามาวจรภาวนา อาวชฺชน-
ภวฺกปาเตหิ อนฺุตริตตฺตา ภาวนาติ น วุตฺตาติ เวทิตพฺพา ๔
สพฺเพสํ ปน ปญฺญานํ ติวิธปฺญฺญกิริยวตฺถอนฺุโตคฺคตฺตา
อุปจารสมาธิวิปฺสฺสนาสมาธิํ ภาวนามยปฺญฺญตฺตา สิทฺธา ๔ อิธ
ปน โลกิยภาวนายเอว(๓) สงฺกหิตา ๔
รูปารูปาวจรานํ ติวิธภาเว ๔ หีนาคิ ลามกา ๔
หีนุตฺตมานํ มชฺุณฺเ ภวา มชฺุณฺมา มชฺุณฺมิมาติปี ปาโโจ ๔
ปฺชานภาวํ นิตาคิ ปณฺุติตา ๔ อุตฺตมาติ อตฺุโถ ๔
อายุหนวเสน อัย หีนมชฺุณฺมิปณฺุติตฺตา เวทิตพฺพา ๔ ยสุสา หิ
อายุหนกฺุขณฺเ ฉนฺุโท วา หิโน โหติ วีริยํ วา จิตฺตํ วา
วีรมฺุสา วา สหิ นานา นาม ๔ ยสุสา เต ฌมฺมา มชฺุณฺมิมา
สา มชฺุณฺมิมา นาม ๔ ยสุสาเต ฌมฺมา ปณฺุติตา สหิ ปณฺุติตา
นาม ๔ มุทฺุเกหิ วา อินฺุทฺุริเยหิ สมปฺยุตฺตา หีนา นาม ๔
มชฺุณฺมิเมหิ อินฺุทฺุริเยหิ สมปฺยุตฺตา มชฺุณฺมิมา อธิมตฺเตหิ อินฺุทฺุริเยหิ
๑. สี. มุตฺตี ๔ ม. มุทฺุที ๔ ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๘๐๔/๔๓๘ ๔
๓. สี. โลกิยภาวนา ๔

*เล่มที่ 40 ภาเวตพฺพนิตฺเตสวณฺณา หน้า 223

สมฺปยุตฺตา ปณฺธิตา นาม ฯ อปริยาปนฺนาย หินฺมชฺฌิมตฺตาภาว
ปณฺธิตฺตา เอว วุตฺตา ฯ สฺวา หิ อุตฺตมกฺุเรน อตฺตปฺกฺุเรน จ
ปณฺธิตา ฯ

ปจฺจมาภวณฺจตฺตฺกฺเก ภาเวตฺตีติ เอกสฺมีเยว ขณฺเณ ตถา ตถา
ปฏฺิวิชฺฌนฺโตะ อริยมคฺคํ ภาเวติ ฯ

ทฺุติยภาวณฺจตฺตฺกฺเก เอสนาภวณฺชาติ อปฺปนาปฺพุทฺธาเค
ภวณฺชา ฯ สฺวา หิ อปฺปนํ เอสนฺติ เอตฺยาติ เอสนาติ
วุตฺตา ฯ

ปฏฺิวลาภภวณฺชาติ อปฺปนาภวณฺชา ฯ สฺวา หิ ตาย เอสนาย
ปฏฺิวลาภกฺคิตฺติ ปฏฺิวลาภกฺคิตฺติ วุตฺตา ฯ

เอกรสาภวณฺชาติ ปฏฺิวลาภ เวสีภาวํ ปตฺตฺกามสฺส ปโยค-
กाल ภาวณฺชา ฯ สฺวา หิ เตน เตน ปหานนฺ เตหิ เตหิ
กิลเสหิ วิมุตฺตตฺตฺตา วิมุตฺตฺตฺรเสนฺ เอกรสชาติ กตฺวา เอกรสชาติ
วุตฺตา ฯ

อาเสวณฺภาวณฺชาติ ปฏฺิวลาภ เวสีปฺตฺตฺตฺสฺส ยถารุจิ-
ปริโถกกาล ภาวณฺชา ฯ สฺวา หิ ภฺุสํ เสวียตฺตีติ อาเสวณฺชาติ
วุตฺตา ฯ เกจิ ปนฺ อาเสวณฺภาวณฺชา เวสีกมฺมํ เอกรสา-
ภวณฺชา สฺพุทฺตฺกฺกิตฺติ วณฺณยนฺติ ฯ จตฺตฺกฺกวิภาเค สมารฺธี
สมายชฺชชฺชานนฺติ วตฺตฺมานสมฺมีเป วตฺตฺมานวณฺณํ ฯ

ตฺตฺถ ชาตฺตาติ ตฺตฺสมิ ปฺพุทฺธาเค ชาตฺตา ฯ เอกรสา โหนฺตีติ

อปฺปนุปฺปาทเน สมานกิจฺจา โหนฺติ ฯ สมาริ สฺมาปฺนฺนํ นฺนฺติ
อปฺปิตปฺปนํ ฯ

ตตฺถ ชาตาทิ ตสฺสา อปฺปนาย ชาตา ฯ อณฺณมณฺณํ
นาตีวตฺตนฺตฺติ สฺมปฺวตฺติยา อณฺณมณฺณํ นาตีกุมนฺติ ฯ

อธิโมกฺขญฺเณ สทฺธินฺทฺริยํ ภาวยโตติอาทิสฺส อฺเอกกฺขณฺปิ
เอกฺกสฺส อฺินฺทฺริยสฺส สกสกกิจฺจกรณฺเ ตตฺตนิสฺสยวเสน สกสก-
กิจฺจการณานิ เสสานิปี อฺินฺทฺริยานิ วิมุตฺติรเสน อฺเกรา
โหนฺตฺติ วิมุตฺติรเสนว (๑) อฺเกราญฺเณ ภาวนา ฯ พลโพชฺฌนฺค-
มคฺคฺกฺเสสุปี อฺเสว นโย ฯ อฺเกราติ จ ลิงฺควิปลฺลาโส กโต ฯ

อิธ ภิกฺขุติ อิมสฺมี สาสเน ภิกฺขุ ฯ ตํสเร ภยํ
อิกฺขตฺติติ ภิกฺขุ ฯ

ปฺพุพฺพนฺหสมยฺนฺติ(๒)อาทิสฺส อฺจฺจนฺตสฺโยคฺกุญฺเ อฺปโยคฺวณฺ
อตฺถโต ปน ภูมฺมเมว ทิวสสฺส ปฺพุพฺพกาเลติ อตฺถโต ฯ

อาเสวตฺติติ วสิปฺปตฺตสมาริ ภูตํ เสวติ ฯ

มชฺฌนฺตฺกสมยฺนฺติ(๓) ทิวสสฺส มชฺฌกาเล ฯ

สายนฺหสมยฺนฺติ ทิวสสฺส สายนฺหกาเล ฯ

ปฺุเรทตฺตฺนฺติ ทิวาทตฺตโต ปฺุเรกาเล ฯ

ปฺจฺจาทตฺตฺนฺติ ทิวาทตฺตโต ปฺจฺจากาเล ฯ

๑. สี. วิมุตฺติรเสนว ฯ ๒. สฺยา. ปฺพุพฺพนฺหสมยฺปี ฯ

๓. สฺยา. มชฺฌนฺตฺกสมยฺปี ฯ ม. มชฺฌนฺตฺกสมยฺนฺติ ฯ

*เล่มที่ 40 ภาเวตพฺพนิตฺเตสวณฺณา หน้า 225

ปฺริเมปี ยामะติ รตฺติยา ปจฺเม โกฏฺจาเส ฯ

กาเพติ กภาพกฺเข ฯ ชฺเณหติ สุกฺกปฺกเข ฯ

ปฺริเมปี วโยชนฺเรติ ปจฺเม วโยโกฏฺจาเส ปจฺมวเยติ

อตุโถ ฯ ตีสุ จ เวสฺส วสฺสสตาชฺคฺสฺส ปฺริสฺสฺส เอเกกฺสมิ

วเย จตฺมาสาริกานิ เตตฺตีสฺ วสฺसानิ โหนฺติ ฯ

ตฺติยภาวนาจตฺกฺเก ตตฺถ ชาตานิ ชฺมฺมานิ อนฺติวตฺต-
นญฺเณนาติ ตตฺถ เนกชฺมฺมาทิสฺ ภาวนาวิเสสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ชาตานิ สฺมาชิ-
ปฺลฺลวาสงฺชาตานิ ชฺคฺนทฺชชฺมฺมานิ อลฺลณฺมณฺณิ อนฺตีกุมน-
ภาเวน ฯ

อินฺทฺริยานิ เอกรสญฺเณนาติ ตตฺถเว สทฺธาทีนํ อินฺทฺริยานิ
นํานากิเลเสหิ วิมุตฺตตฺตา วิมุตฺติรเสน เอกรสภาเวน ฯ

ตทฺปคฺวีริยวาทนญฺเณนาติ เตสํ อนฺติวตฺตนเอกรสภาวานิ
อนฺจฺจวิกฺสฺส วิริยฺสฺส วาทนภาเวน ฯ

อาเสวนญฺเณนาติ ยา ตสฺส ตสฺมิ สฺมเย ปวตฺตา
อาเสวนา ตสฺสาอาเสวนาย อาเสวนภาเวน ฯ

รูปสฺลยฺนติ กุสฺลวิปากกิริยวเสน ปฺลยฺทสฺวิธิ รุปา-
วจรชฺชมานสงฺขาติ รูปสฺลยฺนํ ฯ รูปาวจรชฺชมานมฺปิ หิ รูปนฺติ
วฺจฺจติ รูปิ รูปานิ ปฺสฺสตีติ(๑)อาทิสฺ ตสฺส ฆานสฺส อารมฺมณฺมปิ
พหิทฺธา รูปานิ ปฺสฺสตี สฺวณฺณทฺพพฺณณานิติ(๒)อาทิสฺ ฯ

๑. ที. มหา. ๑๐/๑๐๑/๑๓๑ ฯ ๒. ที. มหา. ๑๐/๑๐๐/๑๒๕ ฯ

รูปวจรชณนํ หิ สณณาสีเสน รูป สณณาคิ กตุวา

รูปสณณาคิ วุจจติ ฯ

ปฐิมสณณนุติ กุสทวิปากา ปณจ อกุสทวิปากา ปณจาคิ

เอวํ ทสวธิํ ปฐิมสณณํ ฯ ทวิปณจวิณณสมปยุตฺตา หิ

สณณวา จกฺขาทินํ วตฺถุนํ รูปาทินํ อารมมณนณจ ปฐิมเตน

อุปฺปนฺนตฺตา ปฐิมสณณาคิ วุจจติ ฯ รูปสณณวา สททสณณวา

คณฺฐสณณวา รสสณณวา โผฏฐพฺพสณณาคิปี เอติสฺสา เอว นามํ ฯ

นณตฺตสณณนุติ อฏฺฐ กณววจรกุสทสณณวา ทวาทส

อกุสทสณณวา เอกาทส กณววจรกุสทวิปากสณณวา เทว อกุสท-

วิปากสณณวา เอกาทส กณววจรกิริยสณณาคิ เอวํ จตุ-

จตุตทาสวธิํ นณตฺตสณณํ ฯ สว หิ นณตฺเต นณนสภาว

รูปสทททาทิเกเท โคจเร ปวตฺตา สณณาคิ นณตฺตสณณวา จตุ-

จตุตทาสภทโต นณตฺตา นณนสภาวา อณฺณมณณํ อสทิสว

สณณาคิ วา นณตฺตสณณาคิ วุจจติ ฯ สณณวาพหุคฺคเตปี

ชาตிகุคฺคณณ เอกวงนํ กตํ ฯ

นิจฺจสณณนุติ นิจฺจนุติ สณณํ นิจฺจสณณํ ฯ เอวํ สุข-

สณณํ อตฺตสณณํ ฯ

นณฺทินุติ สปปีตีกํ ตณฺหํ ฯ รากนุติ นิปปีตีกํ ตณฺหํ ฯ

สมุทฺยนุติ รากสฺส สมุทฺยํ ฯ อถวา ภงฺกณฺนุสฺสณาย ภงฺกสฺเสว

ทสฺสนโต สงฺขารานํ อุทฺยํ ฯ

*เล็มที่ 40 ภาเวตพฺพนิตฺเตสวณฺณา หนา 227

อาทานนฺติ นีพฺพตฺตนวเสน กิเลสานํ อโทสทสฺสาวิตาย

สขฺขตารมฺมณฺสฺส วา อาทานํ ฯ

ฉนสยฺลนฺติ สนฺตติวเสน ฉนฺนฺติ สยฺลํ ฯ

อายุหนฺนฺติ สขฺขารานํ อตฺถาย ปโยคกรณฺํ ฯ

ฐวสยฺลนฺติ ธิรฺนฺติ สยฺลํ ฯ นิมิตฺตนฺติ นิจฺจนิมิตฺตํ ฯ

ปณฺธิณฺติ สขฺขปตฺถณฺํ ฯ

อภินิเวสนฺติ อตฺถิ อตฺถตาติ อภินิเวสํ ฯ

सारาทานาภินิเวสนฺติ นิจฺจसारตฺตसारคหณานิเวสํ ฯ

สมฺโฆมาภินิเวสนฺติ อโหสิ นุ โข อหํ อตฺติตมทุธานนฺติ(๑)-

อาทิวเสน อีสฺสรโต โลกิโ สມโภทิตฺติอาทิวเสน จ สมฺโฆมา-
ภินิเวสํ ฯ

อาลยาภินิเวสนฺติ อาทินวาทสฺสเนน อลฺลยิตพฺพมิตฺนฺติ

อภินิเวสํ ฯ

อปฺปฏิสขฺขนฺติ อนุปายคหณฺํ ฯ

สยฺโลคานิเวสนฺติ กามโยคาทิกํ กิเลสปฺปวตฺติ ฯ

ทีกฺุเจกฺกุเจติ ทีกฺุจฺหิ สห เอกสฺมี จิตาติ ทีกฺุเจกฺกุจา ฯ

เต ทีกฺุเจกฺกุเจ ฯ กิเลสฺนฺติ อูปตฺตาเปนฺติ วิพาเชนฺติ วา

กิเลส(๒) ฯ เต กิเลสฺ ฯ ทูวิธํ หิ เอกฺกุจฺจํ ปหานเนกฺกุจฺจํ

สทฺเชกฺกุจฺจญฺจ ฯ ปหานเนกฺกุจฺจํ สกฺกายทีกฺุจฺจิปปมฺขหาหิ เตสฺกุจฺจิยา

๑. สฺ. นี. ๑๖/๖๓/๓๑ ฯ ๒. ม. ...วิพาเชนฺติ วาติ กิเลสํ ฯ

ทิกุฉีหิ สห ยาว โสตาปตติมคเคน ปหานา ตาว เอกสมิ
ปุกุเล จิตาติ อตุโธ ๑ อิทมิธาธิปเปตติ ๑ ทสสุ หิ กิเลเสสุ
อิธ ทิกุฉิกิเลโสเยว อากโต ๑ เสเสสุ ปน อปายคมนิโย
โลโก โทโส โมโห มาโน วิจิจจนา ถินัน อุตฺตจจัน อหิริกั
อโนตฺตปฺปนฺติ นว กิเลสา ทิกุฉิยา สห ปหานเนกฺกฺจฺวา หุตฺวา
โสตาปตติมคเคน ปหิยนฺติ รากโทสโมหปมฺเจสุ วา ทิยฺชฺเชตฺสุ
กิเลสสทฺเสสุ โสตาปตติมคเคน ทิกุฉิยา ปหิยฺมานาย ทิกุฉิยา
สห อปายคมนิยา สพฺพกิเลสา ปหานเนกฺกฺจฺวเสน ปหิยนฺติ
สหเชกฺกฺเจ ทิกุฉิยา สห เอกสมิ จิตฺเต จิตาติ อตุโธ ๑
โสตาปตติมคเคน หิ ทฺวิสุ ทิกุฉิสมฺปยุตฺตอสงฺขาริกจิตฺเตสุ
ปหิยฺมานesu เตหิ สหชาโต โลโก โมโห อุตฺตจจัน อหิริกั
อโนตฺตปฺปนฺติ อิม กิเลสา สหเชกฺกฺจฺวเสน ปหิยนฺติ ทฺวิสุ
ทิกุฉิสมฺปยุตฺตอสงฺขาริกจิตฺเตสุ ปหิยฺมานesu เตหิ สหชาโต
โลโก โมโห ถินัน อุตฺตจจัน อหิริกั อโนตฺตปฺปนฺติ อิม กิเลสา
สหเชกฺกฺจฺวเสน ปหิยนฺติ ๑

โอพาริเก กิเลเสติ โอพาริกฺกฺเต กามราคพฺยาปาเท ๑

อนุสหคเต กิเลเสติ สุขุมฺกฺเต กามราคพฺยาปาเท ๑

สพฺพกิเลเสติ มคฺคตฺตเยน ปหิณาวเสเส ๑

วีริยฺ วาหตีติ โยคาวโร วีริยฺ ปวตฺเตติ ๑ เหฏฺฐา

เอสนาปฏิลาภเอกรสอาเสวนวจนานิ ภวานานัน วิเสสทฺสสนตฺถิ

*เล่มที่ 40 สจฺฉิกาตพฺพนิทฺเทสวณฺณา หน้า 229

วฺตุตฺตานี เอวํวฺตุตา จ ภาวนาติ ฯ อิธ ตตฺถ ชาตานิ
ธมฺมานํ อนตฺตวฺตุตฺตนภฺภูเจเน อินฺทฺริยานํ เอกรสภฺภูเจเน ตทฺฐปค-
วีริยวาทนภฺภูเจเน อาเสวนภฺภูเจนาติ วจฺจานิ ภาวนาเหตุทสฺสนคฺคํ
วฺตุตฺตานี อิมินา จ อิมินา จ เหตุนา ภาวนาติ ฯ เหฏฺฐา
อาเสวนา ภาวนาติ นานากุขณวเสน วฺตุตฺตา อิธ อาเสวนภฺภูเจเน
ภาวนาติ เอกกุขณวเสนาติ วิเสโส ฯ

รูปํ ปสฺสนนฺโต ภาวตฺตีอาทิสฺสุ รูปาทินิ ปสฺสิตพฺพากาเรน
ปสฺสนนฺโต ภาวตฺตพฺพิ ภาวนํ ภาวตฺตีติ อตฺถโถ ฯ

เอกรสา โหนตฺตีติ วิมุตฺตฺริเสน กิจฺจฺรเสน วา เอกรสา
โหนติ ฯ

วิมุตฺตฺริโสติ สมฺปตฺตฺริโส ฯ กิจฺจฺรสมฺปตฺตฺริอตฺถเณน รโส
นาม ปวฺจฺจตฺตีติ หิ วฺตุตฺตฺนฺติ ฯ

ภาวตฺตพฺพนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

จตฺตฺถภาณวารวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สจฺฉิกาตพฺพนิทฺเทสวณฺณา

สจฺฉิกาตพฺพนิทฺเทเส ทสฺ เอกุตฺตรวิสฺสชฺชนานิ ปฏฺฐิลาภ-
สจฺฉิกิริยวเสน วฺตุตฺตานี ฯ

ตตฺถ อกฺุปปา เจโตวิมุตฺตฺตีติ อรหตฺตผลวิมุตฺติ ฯ สทา หิ
น กฺุปปติ น จตฺติ น ปริหายตฺตีติ อกฺุปปา สพฺพกิลเสหิ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺชาวณฺณา หน้า 230

จิตฺตสฺส วิมุตฺตตฺตา เจโตวิมุตฺตตี วุจฺจติ ฯ

วิขฺชาติ ติสฺโส วิขฺชา ฯ

วิมุตฺตตี ทสฺสตรปรียาเยน อรหฺตฺตผลํ วุตฺตํ สงฺคีติ-

ปรียาเยน ปน วิมุตฺตตี เทว วิมุตฺตโย จิตฺตสฺส จ อธิมุตฺติ
นิพฺพานญฺจาติ วุตฺตํ ฯ เอตถ จ อญฺจ สฺมาปฺตฺติโย นีวรณาทิหิ
สฺกฺขุ วิมุตฺตตฺตา วิมุตฺติ นาม นิพฺพานํ สพฺพสงฺขตโต
วิมุตฺตตฺตา วิมุตฺติ นาม ฯ

ติสฺโส วิขฺชาติ ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติถาณํ วิขฺชา สตฺตานํ
จฺตุปปาเต ฅาณํ วิขฺชา อาสวานํ ขเย ฅาณํ วิขฺชา ฯ
ตมวิขฺณณญฺเจน วิขฺชา วิทิตฺตกรณญฺเจนาปิ วิขฺชา ฯ ปุพฺเพ-
นิวาสานุสฺสติถาณํ หิ อฺปปชฺชมานํ ปุพฺเพนิวาสํ ฉาทฺเตว
จิตฺตํ วิขฺณติ ปุพฺเพนิวาสํ จ วิทิตํ กโรตีติ วิขฺชา ฯ
จฺตุปปาเต ฅาณํ จฺติปฺปฏิสฺนฺธิจฺฉาทกํ ตมํ วิขฺณติ จฺตุปปาตํ
จ วิทิตํ กโรตีติ วิขฺชา ฯ อาสวานํ ขเย ฅาณํ จตฺตจฺจจฺฉาทกํ
ตมํ วิขฺณติ จตฺตจฺจจฺฉมฺเม จ วิทิตํ กโรตีติ วิขฺชา ฯ

จตฺตาริ สามญฺญผลานีติ โสตาปฺตฺติผลํ สกฺทาคามิผลํ
อนาคามิผลํ อรหฺตฺตผลํ ฯ ปาปชฺชมฺเม สเมติ วินาสเตตีติ สมโณ
สมณฺสสฺส ภาโว สามญฺญํ ฯ จตฺตุนํ อริยมคฺคานเมตํ นามํ ฯ
สามญฺญสฺส ผลานิ สามญฺญผลานิ ฯ

ปฺลยจ ชฺมมกฺขนฺธาติ สีสกฺขนฺโธ สมาริกฺขนฺโธ

*เล่มที่ 40 สจฺฉิกถพุพนิตุเทสวณฺณา หน้ํ 231

ปญฺญาขุณฺโห วิมุตฺติขุณฺโห วิมุตฺติฅาณทสฺสนขุณฺโห ฯ

ธมฺมขุณฺธาติ ธมฺมวิภาคา ธมฺมโกฏฺฐาสา ฯ

สึลขุณฺธาทีสุปี เอเสว นโย ฯ โลกียโลกุตฺตรา สึล-
สมาธิปญฺญา เอว สึลสมาธิปญฺญาขุณฺธา ฯ สมฺมจฺเฉทปฏิป-
ปสฺสทุธินึสฺสรณวิมุตฺติโย เอว วิมุตฺติขุณฺโห ฯ ติวิธา วิมุตฺติ-
ปจฺจเวกฺขณา เอว วิมุตฺติฅาณทสฺสนขุณฺโห ฯ โส โลกียเอว ฯ
ชานนญฺเณ ฅาณเมว ทสฺสนญฺเณ ทสฺสนนฺติ ฅาณทสฺสนํ
วิมุตฺตินํ ฅาณทสฺสนํ วิมุตฺติฅาณทสฺสนนฺติ วุจฺจติ ฯ วิกฺขมฺภน-
ตทงฺควิมุตฺติโย ปน สมาธิปญฺญาขุณฺเธหฺว สงฺกหิตา ฯ อิเม
ปญฺจ ธมฺมขุณฺธา เสกฺขานํ เสกฺขา อเสกฺขานํ อเสกฺขชาติ
วุตฺตา ฯ เอเตสุ หิ โลกียา จ นึสฺสรณวิมุตฺติ จ เนวเสกฺขา-
นาเสกฺขา ฯ เสกฺขา โหนฺตาปี เสกฺขานํ อิเม อิติ เสกฺขา
อเสกฺขานํ อิเม อิติ อเสกฺขชาติ วุจฺจนฺติ ฯ เสกฺเขน วิมุตฺติขุ-
ณฺเธน สมฺนฺนาคโต โหตีติ เอตฺถ ปน นึสฺสรณวิมุตฺติยา
อารมฺมณฺกรณฺวเสน สมฺนฺนาคโตติ เวทิตฺพุโป ฯ

ณ อภิญฺญาติ ณ อธิกานี ฅาณานี ฯ กตฺมา ณ
อิทุธิวิธฅาณํ ทิพฺพโสตรธาตฺตฺวณํ ปุพฺเพนิวาसानุสฺสตีฅาณํ
เจโตปริยฅาณํ ทิพฺพจกฺขุฅาณํ อาสวานํ ขเย ฅาณนฺติ
อิมานฺติ ฯ

สตุตฺต จึณฺาสวพลาณีติ จึณฺา อาสวา อสฺสาติ จึณฺาสโว

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 232

จีณาสวสฺส พฺลานี จีณาสวพฺลานี ๑ กตมานี สตุต วุตฺตานิ
ภควตา อธิ ภิกฺขเว จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน อนิจฺจโต สพฺเพ
สงฺขารา ยถาภูตํ สมฺมปฺปลนฺนาย สุตฺติจฺจา โหนฺติ ๑ ยมฺปิ
ภิกฺขเว จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน อนิจฺจโต สพฺเพ สงฺขารา
ยถาภูตํ สมฺมปฺปลนฺนาย สุตฺติจฺจา โหนฺติ อิทมฺปิ ภิกฺขเว
จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน พลฺ โหติ ยํ พลฺ อากมฺม จีณาสโว
ภิกฺขุ อาสวานํ ขยํ ปฏฺิขานาติ จีณา เม อาสวาติ ๑

ปฺน จปริ ภิกฺขเว จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน อํการกาสุปฺมา
กามา ยถาภูตํ สมฺมปฺปลนฺนาย สุตฺติจฺจา โหนฺติ ๑ ยมฺปิ
ภิกฺขเว ๑เป๑ อิทมฺปิ จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน พลฺ โหติ ๑เป๑

ปฺน จปริ ภิกฺขเว จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน วิเวกนินฺนํ
จิตฺตํ โหติ วิเวกโปณฺณํ วิเวกปฺพการิ วิเวกจฺจํ เนกขมฺมา-
ภิริตํ พุยนฺตฺติภูตํ สพฺพโส อาสวญฺจานิเยหิ ฐมฺเมหิ ๑ ยมฺปิ
ภิกฺขเว ๑เป๑ อิทมฺปิ จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน พลฺ โหติ ๑เป๑

ปฺน จปริ ภิกฺขเว จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน จตฺตาโร
สตีปฺญฺจานา ภาวิตา โหนฺติ สุภาวิตา ๑ ปฺนจฺินฺนุทฺริยานิ
ภาวิตานิ โหนฺติ สุภาวิตานิ ๑ สตุต โพชฺฌนฺคา ภาวิตา โหนฺติ
สุภาวิตา ๑ อริโย อญฺจจฺกโก มคฺโค ภาวิตो โหติ สุภาวิตो ๑
ยมฺปิ ภิกฺขเว จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน อริโย อญฺจจฺกโก มคฺโค
ภาวิตो โหติ สุภาวิตอ อิทมฺปิ จีณาสวสฺส ภิกฺขุโน พลฺ
โหติ ยํ พลฺ อากมฺม จีณาสโว ภิกฺขุ อาสวานํ ขยํ

*เล่มที่ 40 สจฺฉิกาตพฺพนิตฺเตสวณฺณา หน้า 233

ปฏฺิษานาติ จีณา เม อาสวาติ ฯ

ตตฺถ ปจฺเมเน พฺเลน ทฺกฺขสจฺจปฏฺิเวโร ทฺติเยเน สฺมฺทฺย-
สจฺจปฏฺิเวโร ตติเยเน นิโรธสจฺจปฏฺิเวโร จตฺตฺหิ มคฺคสจฺจปฏฺิเวโร
ปกาสิโต โหติ ฯ

อฏฺฐ วิโมกฺขาติ อารมฺมเณ อธิมฺุจฺจนฏฺเฐเน ปจฺจนีกธมฺเมหิ
จ สฺฐจฺจ มุจฺจนฏฺเฐเน วิโมกฺขา ฯ กตฺเม อฏฺฐ รุปี รุปานิ
ปสฺสตี อํย ปจฺโม วิโมกฺโข ฯ อชฺฌตฺตํ อรูปสฺสณฺณิ พหิทฺธา
รูปานิ ปสฺสตี อํย ทฺติโย วิโมกฺโข ฯ สฺกนฺเตว อธิมฺุตฺโต
โหติ อํย ตติโย วิโมกฺโข ฯ สพฺพโส รูปสฺสณฺณานํ สฺมตฺติกฺกมา
ปฏฺิษสฺสณฺณานํ อตฺถจฺจมา นานตฺตสฺสณฺณานํ อมนฺสิการา อนนฺโต
อากาสิตี อากาसानญฺายตฺนํ อุปสฺมปฺชฺช วิหฺรตี อํย จตฺตฺโต
วิโมกฺโข ฯ สพฺพโส อากาसानญฺายตฺนํ สฺมตฺติกฺกมฺม อนนฺตํ
วิญฺญาณญฺายตฺนํ อุปสฺมปฺชฺช วิหฺรตี อํย
ปญฺจโม วิโมกฺโข ฯ สพฺพโส วิญฺญาณญฺายตฺนํ สฺมตฺติกฺกมฺม
นตฺถิ กิณฺจิติ อากิณฺจญฺายตฺนํ อุปสฺมปฺชฺช วิหฺรตี อํย
จฺจฺจโร วิโมกฺโข ฯ สพฺพโส อากิณฺจญฺายตฺนํ สฺมตฺติกฺกมฺม
เนวสฺสณฺณานาสฺสณฺณายตฺนํ อุปสฺมปฺชฺช วิหฺรตี อํย สตฺตโม
วิโมกฺโข ฯ สพฺพโส เนวสฺสณฺณานาสฺสณฺณายตฺนํ สฺมตฺติกฺกมฺม
สฺสณฺณาเวทฺยตฺนโรธํ อุปสฺมปฺชฺช วิหฺรตี อํย อฏฺฐโม วิโมกฺโขติ ฯ (๑)

นว อนฺุพฺพพฺพนโรธาติ นว อนฺุพฺพปฏฺิปาฏฺิยา นิโรธา ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 234

กตเม นว ปจฺมชฺฌานํ สฺมาปฺนฺนสฺส กามสฺสยฺวา(๑) นฺริทฺฐา
โหติ ทฺตยชฺฌานํ สฺมาปฺนฺนสฺส วิตฺถกฺกวิจฺจรา นฺริทฺฐา โหฺนฺติ
ตฺตยชฺฌานํ สฺมาปฺนฺนสฺส ปีติ นฺริทฺฐา โหติ จตฺตถชฺฌานํ
สฺมาปฺนฺนสฺส อสฺสาสฺปสฺสาธา นฺริทฺฐา โหฺนฺติ อากาธา-
นญฺจายตฺนํ สฺมาปฺนฺนสฺส รฺูปสฺสยฺวา นฺริทฺฐา โหติ วิญฺญา-
ณญฺจายตฺนํ สฺมาปฺนฺนสฺส อากาธานญฺจายตฺนสฺสยฺวา นฺริทฺฐา
โหติ อากิณฺจยฺวายตฺนํ สฺมาปฺนฺนสฺส วิญฺญาณญฺจายต-
สฺสยฺวา นฺริทฺฐา โหติ เนวสฺสยฺวานาสฺสยฺวายตฺนํ สฺมาปฺนฺนสฺส
อากิณฺจยฺวายตฺนสฺสยฺวา นฺริทฺฐา โหติ สฺสยฺวาเวทยิตฺนโรธํ
สฺมาปฺนฺนสฺส สฺสยฺวา จ เวทนา จ นฺริทฺฐา โหฺนฺตฺติ ๑ (๒)

ทส อเสกฺขา ชฺมฺมาติ อฺุปริ สิกฺขิตฺตพฺพาภาวโต น
สิกฺขนฺตฺติ อเสกฺขา ๑ อถ วา ตีสุ สิกฺขาสุ สิกฺขนฺตฺติ เสกฺขา
วฺุทฺธิปฺปตฺตา เสกฺขาติ อเสกฺขา อรฺหนฺโต ๑ อเสกฺขานํ อิม
อิตฺติ อเสกฺขา ๑ กตเม ทส อเสกฺขา สฺมฺมาทิฏฺฐิ อเสกฺโข
สฺมฺมาสงฺกปฺโป อเสกฺขา สฺมฺมาวาจา อเสกฺโข สฺมฺมากมฺมนฺโต
อเสกฺโข สฺมฺมาอาชีโว อเสกฺโข สฺมฺมาวายาโม อเสกฺขา
สฺมฺมาสฺติ อเสกฺโข สฺมฺมาสมฺมธิ อเสกฺโข สฺมฺมาถาณํ อเสกฺขา
สฺมฺมาวิมฺุตฺตฺติ ๑ (๓) อเสกฺโข สฺมฺมาถาณนฺติ(๔) อรฺหฺตฺตผลปฺลยฺณํ จเปตฺวา
เสสฺโลกิยปฺลยฺวา ๑ สฺมฺมาวิมฺุตฺตฺติ อรฺหฺตฺตผลวิมฺุตฺติ ๑ อฏฺฐกฺกถาย

๑. อญฺ. นวก. ๒๓/๒๓๔/๔๒๓ ๑ อามิสฺสยฺวา ๑

๒. ที. ปา. ๑๑/๓๕๖/๒๘๐ ๑

๓. ที. ปา. ๑๑/๓๖๒, ๔๓๕/๒๘๖, ๓๔๒ ๑

๔. โปราณ. สฺมฺมาถาณนฺติ ๑

*เล่มที่ 40 สจฺฉิกถพุณฺนิทฺทสวณฺณา หน้า 235

วฺตุตฺติ อเสกฺขา สมฺมาทิกฺขจฺฉิตฺติอาทโย สพฺเพปิ ผลสมฺปยุตฺตธมฺมา-
เอว ฯ เอตฺถ จ สมฺมาทิกฺขจฺฉิตฺติ สมฺมาถาณนฺติ ทฺวิสุ จาเนสุ
ปฺลยฺวา ว กถิตา ฯ สมฺมาวิมฺุตฺติตฺติ อิมินา ปน ปเทน วฺตุตฺตาเวเสสา
ผลสมฺปาตฺตฺติธมฺมา สจฺฉกฺกิตฺติ(๑) ฯ

สพฺพํ ภิกฺขเว สจฺฉิกถพุณฺนิทฺทสวณฺณํ อารมฺมณสจฺฉิกิริยา
เวทิตฺวา ฯ รูปี ปสฺสนฺโต สจฺฉิกโรตฺติอาทิสฺสุ รูปาทีนํ โลกียานํ
ปสฺสิตฺตพฺพากาเรน ปสฺสนฺโต ตาเนว รูปาทีนํ อารมฺมณ-
สจฺฉิกิริยาย สจฺฉิกโรตฺติ รูปาทีนํ วา ปสฺสิตฺตพฺพากาเรน
ปสฺสนฺโต เตน เหตุนา สจฺฉิกถพุณฺนิทฺทสวณฺณํ สจฺฉิกโรตฺติ ฯ
ปสฺสนฺโตตฺติ หิ ปทํ เหตุอฺตฺถเอปิ อกฺขรจฺฉินฺตกา อิจฺฉนฺติ ฯ
อนนฺถวาทนฺตฺตสฺสามิตฺตฺตฺติทฺริยาทีนํ ปน โลกฺกุตฺตรานํ ปจฺจเวกฺขณ-
วเสน ปสฺสนฺโต ตาเนว อารมฺมณสจฺฉิกิริยาย สจฺฉิกโรตฺติ ฯ
อมโตคฺชํ นินฺนํ ปรีโยคานฺนุเจน สจฺฉิกโรตฺติ อิทํ
ปรีณฺนเยยฺยปฺหาตพฺพสจฺฉิกถพุณฺนิทฺทสวณฺณํ สจฺฉิกถพุณฺนิทฺทสวณฺณา
อฺชุกเมว ฯ

เอ เอ ธมฺมา สจฺฉิกถา โหนฺติ เต เต ธมฺมา ผสฺสิตา(๒)
โหนฺตฺติ อารมฺมณสจฺฉิกิริยาย สจฺฉิกถา อารมฺมณผสฺเสน สจฺฉิกถา
โหนฺติ ปฏฺฐิตสจฺฉิกิริยาย สจฺฉิกถา ปฏฺฐิตสจฺฉิกิริยาย สจฺฉิกถา
โหนฺตฺติ ฯ

สจฺฉิกถพุณฺนิทฺทสวณฺณา นินฺนํ ฯ

๑. สจฺฉิกถ. ๓/๓๑๘ ฯ ๒. ม. ผสฺสิตา ฯ

หानภาคิยจตุกฺกนิทฺเทสวณฺณา

อิทานิ ยสฺมา หานภาคิยาทิตา เอเกกฺเสว สมาริสฺส
อวตฺถาเกเทน โหติ ตสฺมา หานภาคิยจตุกฺกํ เอกโตเยว
นิทฺทิฏฺฐิ ๑

ตตฺถ ปจฺมสฺส ฉานสฺส ลากินฺติ ปจฺมสฺส ฉานสฺส
ลาภิโน ๑ สามิอตฺถे อุปโยคฺวณฺ ๑ ลาโภ สจฺฉิกริยา อสฺส
อตฺถิติ ลาภิติ วุจฺจติ ๑

กามสทฺคตาติ เอตฺถ สทฺคตสทฺทสฺส อารมฺมณฺตฺโต
อิทฺปิเปโต วตฺถุกามกิเลสกามารมฺมณาติ อตฺถโถ ๑

สยฺยวามนสิการาติ ชวนสยฺยวา จ ตทาวชฺชนมนสิกาโร
จ ๑ สยฺยวามนสิการาโรปี วุจฺจติ ๑ สมฺมาจรฺนฺตฺติ
ปวตฺตนฺติ ๑

ธมฺโมติ ปจฺมชฺฉานธมฺโม ๑ ฉานา ปรีหายนฺโต ตีหิ
การณฺเห ปรีหายติ กิเลสสมฺมาจเรณ วา อสฺปฺปายกิริยาย
วา อนนฺุโยเคน วา ๑ กิเลสสมฺมาจเรณ ปรีหายนฺโต สีนฺํ
ปรีหายติ กมฺมารามตาสฺสอารมฺมณานิทฺทารามตาสงฺคณฺิการม-
ตานุโยคฺวเสน อสฺปฺปายกิริยาย ปรีหายนฺโต ทนฺธํ ปรีหายติ
เคลณฺญปฺจฺยเวกฺลลาทินา ปลิโพเรน อภิกุขณฺํ อสมฺมาปชฺชนฺโต
อนนฺุโยเคน ปรีหายนฺโตปี ทนฺธํ ปรีหายติ ๑ อิธ ปน พลว-
การณฺเมว ทสฺเสนฺโต กิเลสสมฺมาจเรวาท ๑

*เล่มที่ 40 หานภาคิยจตุกุกนิตุทสวณณา หน้า 237

ทฺติยชฺฌานาทิหิ ปน ปรีหานุโต เหฏฺฐิมเหฏฺฐิมชฺฌาน-
นิกนฺตีสฺมาจาเรนปี ปรีหายติ ฯ กิตฺตาวตา ปรีหิโน โหตีติ
ยทา น สกฺโกติ สฺมาปชฺชิตฺตุ เอตฺตาวตา ปรีหิโน โหตีติ ฯ

ตทฺนุชฺฌมตาติ อนุปฺปวตฺโต ฐมฺโม อนุชฺฌมฺโม ฌานํ อธิกํ
กตฺวา ปวตฺตสฺส นิกนฺตีสฺมสฺเสตฺถ อธิวณฺํ ฯ อนุชฺฌมฺโมเอว
อนุชฺฌมฺมา ตสฺส ฌานสฺส อนุชฺฌมฺมา ตทฺนุชฺฌมฺมา ฯ

สตีติ นิกนฺติ ฯ สนฺตีสฺสตีติ ปตีฏฺฐาติ ฯ ตํ ปจฺมชฺฌานํ
อนุวตฺตมฺนา นิกนฺติ ปวตฺตตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ

อวิตกฺกสทฺทตาติ ทฺติยชฺฌานารมฺมณา ฯ ตํ หิ นตฺถेतฺถ
วิตกฺโกติ อวิตกฺกนฺติ วุจฺจติ ฯ

นิพฺพิทาสทฺทตาติ วิปฺสฺสนารมฺมณา ฯ สฺวา หิ สจฺจาเรสุ
นิพฺพิทฺทนโต นิพฺพิทาติ วุจฺจติ นิพฺพิทฺทํ วิรชฺชตีติ (๑) หิ
วุตฺตํ ฯ

วिरาฏฺปสฺสิตาติ อริยมกฺคปฺปฏิสณฺณตฺตา วิปฺสฺสนา ฯ
วิปฺสฺสนา หิ สฺขาปฺปตฺตา มกฺควุฏฺฐานํ ปาเปติ ฯ ตสฺมา วิปฺสฺสนา-
รมฺมณา สณฺณามนสิการา วิราฏฺปสฺสิตาติ วุจฺจนฺติ วิราคา
วิมุจฺจตีติ(๒) หิ วุตฺตํ ฯ

วิตกฺกสทฺทตาติ วิตกฺกวเสณ ปจฺมชฺฌานารมฺมณา ฯ

อุเปกฺขาสุขสทฺทตาติ ตฺตรมชฺฌตฺตฺเพกฺขาย จ สุขเวทนาย

๑. วิ. มหา. ๔/๒๓/๒๘ ฯ ๒. ส. ข. ๑๓/๑๐๕ ฯ

จ วเสณ ตติยชฺฌานารมฺมณา ฯ

ปิติสฺขสทฺทตาติ ปิตียา จ สฺขเวทนาย จ วเสณ

ทฺติยชฺฌานารมฺมณา ฯ

อทุกฺขมสฺขสทฺทตาติ อุเปกฺขาเวทนายวเสณ จตฺตถชฺฌานา-
รมฺมณา ฯ สทา หิ เวทนา น ทฺกฺขา สฺขตาติ อทุกฺขม-
สฺขตาติ วุจฺจติ มกาโร ปเนตฺถ ปทสนฺธิวเสณ วุตฺโต ฯ

รูปสทฺทตาติ รูปชฺฌานารมฺมณา ฯ เนวสณฺณานาสณฺญา-
ยตเน จิตฺตสฺส หานภากิยจิติภากิยนินฺุเพชภากิยตฺเตสฺส วิชฺชมาเนสฺสปี
วิเสสภากิยตฺตาภาวา เนวสณฺณานาสณฺญาตนฺนํ น นินฺุทฺธิจฺจํ ฯ
สพฺโพปี เจส โลกิโย สมาธิ ปมาทวiharิสฺส มุทินฺุทฺธิยสฺส
หानภากิโย โหติ อปฺปมาทวiharิสฺส มุทินฺุทฺธิยสฺส จิติภากิโย
โหติ ตณฺหาจริตฺตสฺส ติกฺขินฺุทฺธิยสฺส วิเสสภากิโย โหติ ทฺธิจฺจ-
จริตฺตสฺส ติกฺขินฺุทฺธิยสฺส นินฺุเพชภากิโย โหตีติ วุจฺจติ ฯ

หानภากิยจตฺตฺกนินฺุเพชวณฺณณา นินฺุจิจฺจา ฯ

ลกฺขณตฺติกนินฺุเพชวณฺณณา

อิทานิ ยสฺมา เอเกโกปี โลกิยธมฺโม ติลกฺขณพฺภาหโต
ตสฺมา ลกฺขณตฺติกํ เอกโต นินฺุทฺธิจฺจํ ฯ

ตตฺถ อนินฺุจํ ขยญฺุเจนาติ ตตฺถ ตตฺถเวว ขียนภาเวน
อนินฺุจํ ฯ ขยธมฺมตฺตา วยธมฺมตฺตา วิราคธมฺมตฺตา นินฺุโรธธมฺมตฺตา

*เล่มที่ 40 ทุกฺขสจฺจนินิเทศวณฺณนา หน้า 239

อนิจฺจนฺติ เอเก ฯ

ทุกฺขํ ภยฺภูเจนาติ สปรปฺภิกฺขตาย ทุกฺขํ ฯ ยํ หิ อนิจฺจํ
ตํ ภยวาทํ โหติ สีโหปมฺสฺสฺสฺสฺส (๑) เทวานํ วีย ฯ ชาติชฺรา-
พฺยาธิมฺรณภยฺภูเจเน ทุกฺขนฺติ เอเก ฯ

อนตฺตา อสฺสาร์ภยฺภูเจนาติ อตฺตา นิวาสิ การโก เวทโก
สยฺวสิตี เอวํ ปริกปฺปิตสฺส อตฺตสฺสาร์สฺส อภาเวน อนตฺตา ฯ ยํ
หิ อนิจฺจํ ทุกฺขํ ตํ อตฺตโนปี อนิจฺจํ ตํ วา อุทฺยพฺพ-
ปีพนํ วา ชารตฺตํ น สกฺโกติ กุโต ตสฺส การกาทิภาโว ฯ
วตฺตตฺตจ รุปตฺตจ หิํ ภิภฺขเว อตฺตา อภวิสฺส นยิํ รุปี
อาพาชาย สยฺวตฺตยฺยติอาทิ ฯ (๒) อตฺตสฺสาร์นิจฺจสฺสาร์วิริทิตฺตฺตา
อนตฺตาทิ เอเก ฯ

ลกฺขณตฺติกนินิเทศวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ทุกฺขสจฺจนินิเทศวณฺณนา

อริยสจฺจจตฺตกมฺปี ตถภยฺภูเจเน สจฺจจัน อเกสมฺพนฺนตฺตฺตา
เอกโต เอว นินิฏฺฐิตํ ฯ

ตตฺถ ตตฺถาติ เตสฺ จตฺตฺส อริยสจฺจเจสฺส ฯ กตมฺนฺติ
กเถตฺตกมฺยตาปฺจฺจนา ฯ

ทุกฺขํ อริยสจฺจนฺติ ปุจฺจิตชฺมมฺนินิเทศวณฺณนา ฯ ตตฺถ ชาติปี
๑. ส. ข. ๑๓/๑๕๕/๑๐๓ ฯ ๒. วิ. มหา. ๔/๒๐/๒๔ ฯ

ทุกฺขชาติอาทิสฺส ชาติสทฺทสฺส ตาว อนเนเก อตฺถา ปเวทิตา ฯ

ยถาห

ภโว กุลํ นิกายो จ   สีสํ ปญฺจนฺตฺติ ลกฺขณํ

ปสฺสูติ สนฺธิ เจวาทิ   ชาติอตฺถา ปเวทิตา ฯ

ตถา หิสฺส เอกมฺปิ ชาติ เตวปิ ชาติโยติอาทิสฺส (๑) ภโว
อตฺถโถ ฯ อกฺขิตฺโต อนฺุปกฺกฺวจิ ชาติวาเทนาคิ (๒) เอตฺถ กุลํ ฯ
อตฺถิ วิสาเข นิกณฺฐา นาม สมณชาติติ (๓) เอตฺถ นิกายो ฯ
ยโตหํ ภิกฺขิ อริยาย ชาติยา ชาโต นากิขานามิตฺติ (๔) เอตฺถ
อริยีสีสํ ฯ ติริยา นาม ตินฺชาติ นากิยา อุกฺกนฺตฺวา นภํ
อาหจฺจ จิตา อโหสีติ (๕) เอตฺถ ปญฺจนฺตฺติ ฯ ชาติ ทฺวิหิ ขนฺุเชหิ
สงฺกหิตาคิ (๖) เอตฺถ สงฺขตลกฺขณํ ฯ สมฺปติชาโต อานนฺท
โพธิสฺสโตติ (๗) เอตฺถ ปสฺสูติ ฯ ภวปจฺจยา ชาติติ (๘) จ ชาติปิ
ทุกฺขชาติ (๙) จ เอตฺถ ปริยายโต ปฏิสนฺธิขนฺุธา ฯ นิปฺปริยายโต
ปน ตตฺถ ตตฺถ นิพฺพตฺตมานานํ สตฺตทานํ เย เย ขนฺุธา
ปาคฺควณฺติ เตสํ เตสํ ปจฺมปาคฺควาโว ฯ

กสฺมา ปเนสา ชาติ ทุกฺขชาติ เจ อนเนกสํ ทุกฺขานํ

วตฺถุถาวโต ฯ อนเนกานิ หิ ทุกฺขานิ เสยฺยถิทํ ทุกฺขทุกฺขํ

๑. วิ. มหาว. ๑/๓/๗ ฯ ๒. ที. ส. ๘/๒๐๒/๑๖๕ ฯ

๓. อจฺ. ติก. ๘/๕๑๐ ฯ ๔. ม. ม. ๑๓/๕๑๓ ฯ

๕. อจฺ. ปญฺจก. ๒๒/๑๕๖/๒๖๗ ฯ ๖. อภ. ฐา. ๓๖/๖๗/๑๔ ฯ

๗. ม. อุ. ๓๗๗/๒๕๓ ฯ ๘. อภ. วิ. ๓๕/๒๕๕/๑๘๑ ฯ

๙. ขุ. ปฏฺ. ๓๑/๘๐/๕๔ ฯ

*เล่มที่ 40 กุกขสจฺจนินุทเทสวณฺณนา หน้า 241

วิปริณามกุกฺโข สงฺขารกุกฺโข ปุณฺณนุกฺโข อปฺปยุณฺณนุกฺโข
ปริยายกุกฺโข นิปฺปริยายกุกฺขนฺติ ๑ เอตฺถ กายิกเจตฺติกา กุกฺขา
เวทนาสภาวโต จ นามโต จ กุกฺขตฺตา กุกฺขกุกฺขนฺติ วุจฺจติ ๑
สุขา เวทนา วิปริณามน กุกฺขุปฺปตฺติเหตุโต วิปริณาม-
กุกฺโข ๑

อุเปกฺขาเวทนา เจว อวเสสา จ เตภูมกสงฺขารา
อุทฺตพฺพยปฏิปฺปิตตฺตา สงฺขารกุกฺโข ๑

กณฺณสฺสทนต์สฺสราชฺชปริพาหโทสชฺชปริพาหาทิ กายิกเจตฺตีกิ
อาพาโธ ปุณฺณิตฺวา ชานิตพฺพโต อุปกุมสฺส จ อปากฺกาวโต
ปุณฺณนุกฺโข ๑

ทวตฺตีสกมฺมกรณาทิสมฺภูจฺจาโน อาพาโธ อปุณฺณิตฺวาว
ชานิตพฺพโต อุปกุมสฺส จ ปากฺกาวโต อปฺปยุณฺณนุกฺโข ๑

จเปตฺวา กุกฺขกุกฺโข เสสํ กุกฺขสจฺจวิภงฺเก(๑) อากตฺ ๑ ชาติอาทิ
สพฺพมฺปิ ตสฺส ตสฺส กุกฺขสฺส วตฺตูกาวโต ปริยายกุกฺโข ๑
กุกฺขกุกฺโข ปน นิปฺปริยายกุกฺขนฺติ วุจฺจติ ๑

ตฺตรายํ ชาติ ยนฺตํ พาลปณฺทิตสฺสตาทีสุ (๒) ภควตาปี
อุปมาเวสน ปกาสิตํ อาปายิกํ กุกฺโข ยนฺจ สุกฺคิยมฺปิ
มนุสฺสโลเก คพฺุโภกฺกนฺติมฺลกาทิเกทํ กุกฺโข อุปฺปชฺชติ ตสฺส
วตฺตูกาวโต กุกฺขา ๑ ตฺตฺริทํ คพฺุโภกฺกนฺติมฺลกาทิเกทํ กุกฺโข
๑. อภิ. วิ. ๓๕/๑๔๔/๑๒๗ ๑ ๒. ม. อุ. ๑๔/๔๖๘/๓๐๕ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณฉนวน หน้า 242

อัย หิ สตุโต มาตุกัจฉิมหิ นิพพตตมาโน น อุปลปฬุม-
ปฺณทริกาทีสุ นิพพตตติ อถ โข เหฏฐา อามาสยสฺส อุปริ
ปกฺกาสยสฺส อุตฺรปฏฺฐปฏิจิกณฺณกานํ เวมชฺเฌ ปรมสมฺพาเช
ติพฺพนุชกาเร นานากุณปคฺนุชปริภาวิตปรมทฺถคฺนุชปวนวิจฺริเต
อธิมตฺตเชจฺจุเจ กุจฺฉิปฺปะเทเส ปฺติมจฺฉปฺตีกุมฺมาสจฺจนุทนิกาทีสุ กิมิ
วีย นิพพตตติ ๑ โส ตตฺถ นิพพตฺโต ทส มาเส มาตุ-
กัจฉิสมฺภเวเน อสฺมณา ปฏฺฐปํกํ วีย ปจฺจมาโน ปิฏฺฐปิณฺฑิ
วีย เสทฺธิมาโน สมิลฺลชนปสฺสารณาทีวิริโต อธิมตฺตํ ทฺถกฺขํ
ปจฺจันุโกตีติ ๑ อิํ ทาว คพฺโปกฺกนฺติมฺมลกํ ทฺถกฺขํ ๑

ยํ ปน โส มาตุ สหสา อุปกฺขลนคฺมนนีสีทฺนอุฏฺฐาน(๑)-
ปฺริวตฺตนาทีสุ สุราฐตฺตหตฺถคโต เอพฺกโปตโก(๒) วีย อหิตฺถุฑฺฑิก-
หตฺถคโต สปฺปโปตโก วีย จ อากทฺถนปฺริกทฺถนโอรุณน-
นิทฺฐนนาทีนา อุปกฺกเมเน อธิมตฺตํ ทฺถกฺขมฺนุโกตี ยถจ มาตุ
สีตฺถกปฺนกาเล สีตฺนรฺกูปนฺโน วีย อุณฺหยาคุภตฺตาทีอชฺโฌ-
หฺรณกาเล องฺการวฺภูจิสฺมปฺริกณฺโณ วีย โลณมฺพิลาทีอชฺโฌ-
หฺรณกาเล ขารापฺฏิจฺฉกาทีกมฺมการณปฺปตฺโต(๓) วีย อธิมตฺตํ(๔)
ทฺถกฺขมฺนุโกตี อิํ คพฺพปฺริหฺรณมฺมลกํ ทฺถกฺขํ ๑

ยํ ปนสฺส มุพฺพหคพฺพาย มาตุยา มิตฺตามจฺจุสฺสหาทีหิปี

๑. ม. อุปกฺขลนคฺมนนีสีทฺนอุฏฺฐาน... ๑

๒. ม. เอพฺโก ๑ ๓. ม. ขารापฺตฺจฺฉกาที... ๑

๔. โปราณ. ติพฺพํ ๑

*เล่มที่ 40 กุกกสจจนิตุเทสวณณา หน้า 243

อทสสนารเห กุกกขุปปตติฏจนเน เจทนผลานาทีหิ กุกกขมณูกวติ
อิทํ คพุกวิปตติมุลกํ กุกกํ ฯ

ยํ วิชายนานาย มาตุยา กมมเชหิ วาเตหิ ปริวตเตตวา
นรคปุปปาดํ วิย อติถยานกํ โยนิมคुकํ ปฐิปาทิยมานสุต ปรม-
สมุพาเชน จ โยนิมูเชน ตาลจุกुकเลน(๑) วิย นิกทติยมานสุต
มหานาคสุต นรคตตสุต วิย จ สงฆมาตปพพเทหิ วิจุกณณิย-
มานสุต กุกกขมุปปชชติ อิทํ วิชายนมุลกํ กุกกํ ฯ

ยํ ปน ชาตสุต ตรุกณณสทิสสุต สุกุมารสริรสุต หตถ-
คुकณนุหาปนโรชนโจพปริมชชนาทิกালে สุกิมุขชुरชาราวิชณ-
ผลานสทิส กุกกขมุปปชชติ อิทํ มาตุกุกุกโต พหิ นิกขมณมุลกํ
กุกกํ ฯ

ยํ ตโต ปริ ปวตติยํ อตตนาเว อตตทานํ เวชนุตสุต
อเจลกวตาทิวเสน อาตาปนปริตาปนนานุโยคมนุยุตตสุต โกะธ-
วเสน อุกุกชนุตสุต อุกุกพนุชนุตสุต จ กุกกํ โหติ อิทํ
อตตูปกุกกมมุลกํ กุกกํ ฯ

ยํ ปน ปรัตโต วรพนุชนาทีนินิ อุกุกกานุตสุต อุกุกปชชติ
อิทํ ปรุกุกกมมมุลกํ กุกกํ

อิติ อิมสุต สพพสสาปี กุกกสส อัย ชาติ วตถุมเว
โหติ ฯ เตเนตํ วุกุกจติ

๑. ม. ตาพจุกुकเพน ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 244

ชาเยถ โน เจ นรเกสุ สตฺโต
ตตฺตคฺคิทาหาทิกมปฺปสยฺหิ
ลเถถ ทุกฺขํ นฺ กุหิ ปติฏฺฐํ
อิจฺจาห ทุกฺขาติ มฺนึชฺ ชาติ ๑๓
ทุกฺขํ ติริจฺเจสุ กสาปโตท-
ทณฺฑาภิฆาตาทิกวํ อเนกํ
ยนฺตํ กถิ ตตฺต ภาเวยฺย ชาติ
วินา ตหิ ชาติ ตโตปิ ทุกฺขา ๑
เปเตสุ ทุกฺขํ ปน ขุปฺปิปาสา-
วาทาตปาทิตฺตํ วิจิตฺตํ
ยสฺมา อชาตสฺส น ตตฺต อตฺถิ
ตสฺมาปี ทุกฺขํ มฺนิ ชาติมาห ๑
ติพฺพนฺชกาเร จ อสยฺหสิเต
โลกนฺตเร ยํ อสุเรสุ ทุกฺขํ
น ตํ ภาเว ตตฺต น จสฺส ชาติ
ยโต อยิ ชาติ ตโตปิ ทุกฺขา ๑
ยญฺจาปี กฺุณนเร วิย มาตฺคพฺเพ
สตฺโต วสณฺจิริมโต พหิ นิกฺขมณฺจ
ปฺปโปติ ทุกฺขมติโฆรมิทมฺปิ นตฺถิ
ชาติ วินา อิติปิ ชาติ อยิ หิ ทุกฺขา ๑

*เล่มที่ 40 ทุกฺขสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 245

กั ภาสึเตน พหุณา นนุ ยั กุหิณฺจึ

อตุถึช กิณฺจึทปิ ทุกฺขมึท กทาจิ

เนวตุถิ ชาตึวิรเห ยทโต มเหสี

ทุกฺขชาติ สพฺพปจฺมึ อิมมาห ชาตึนฺตึ ฯ (๑)

ชราปี ทุกฺขชาติ เอตุถ ทูริชา ชรา สงฺขตลกฺขณณฺจ
ขณฺทิจจาทิสฺมมโต สนฺตติยึ เอกภวปริยาปนฺนขนฺชปฺราณภาโว
จ ฯ สา อึช อธิปฺเปตา ฯ สา ปเนสาไ ทุกฺขา สงฺขาร-
ทุกฺขภาวโต เจว ทุกฺขวตฺตุโต จ ฯ ยั หึทึ องฺคปจฺจงฺคสิถึธิ-
ภาวอินฺทฺริยวิการวิรูปฺตา โยพฺพนวินาสพลฺลุปฺมาตสตีมตีวิปฺปวาส-
ปรปริภาวทือเนกปฺปจฺจยั กายิกเจตสิกั ทุกฺขมฺปฺปชฺชติ ชรา
ตสฺส วตฺตุ ฯ เตเนตฺ วุจฺจติ

องฺคานั สิถึสิภาวา อินฺทฺริยานั วิการโต

โยพฺพนสฺส วินาเสน พลสฺส อุปฺมาตโต ฯ

วิปฺปวาสา สตาทึนั ปฺตฺตทาเรหิ อตุตฺโน

อปฺปสาทนียโต เจว กิยโย พาลตุตฺปตุตฺติยา ฯ

ปฺปโปติ ทุกฺขั ยั มจฺโจ กายิกั มานสิ ตถา

สพฺพเมตฺ ชราเหตุ ยสฺมา ตสฺมา ชรา ทุกฺขชาติ ฯ

ชราทุกฺขานนฺตรึ พฺยาธิทุกฺเข วตฺตพฺเพปี(๑) กายิกทุกฺขคฺ-
คหณฺเนว พฺยาธิทุกฺขั คหิตึ โหตีติ น วุตฺตุนฺตึ เวทิตพฺพิ ฯ

๑. ปฺปราณ. ปวตฺเตปี ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฤณณา หน้า 246

มรณมปี ทุกขนุติ เอตถาปี ทูริช มรณัง สงขตลภขณณจ
ยั สนุชชา ยุตติ ชรามรณัง ทูริหิ ขนุเชหิ สงกหิตนุติ ฯ (๑)
เอกภวาปริยาปนุชชีวิตินุทริยปฺปนุชวิจฺเจโท จ ยั สนุชชา
วุตติ นิจฺจ มรณโตะ ภยนุติ ฯ (๒) ตั อธิ อธิปฺเปตติ ฯ ชาติ-
ปจฺจยมรณัง อุปกกมมรณัง สรสมรณัง आयุกฺขมรณัง ปุณฺณกฺขย-
มรณนุติปี ตสฺเสว นาม ฯ ปุณ ขณิกมรณัง สมมุติมรณัง
สมฺภุเจทมรณนุติ อยมฺเปตฺต เกโท เวทิตพฺโพ ฯ ปวตฺเต รุปา-
รูปฐมฺมานัน เกโท ขณิกมรณัง นาม ฯ

ติสุโส มโต ปุสุโส(๓) มโตติ อิทํ ปรมตฺตโต สตฺตสฺส
อภาวา สสฺสํ มตฺตํ รุกฺโข มโตติ อิทํ ชีวิตินุทริยสฺส อภาวา
สมมุติมรณัง นาม ฯ

จิณาสวสฺส อปฺปฏิสนฺธิกา กาลกิริยา สมฺภุเจทมรณัง
นาม ฯ พาหิรํกํ สมมุติมรณัง จเปตฺวา อิตฺรํ สมมุติมรณณจ
สมฺภุเจทมรณณจ ขถาวุตฺตปฺปนุชวิจฺเจเทเนว สงกหิตํ ฯ
ทุกฺขสฺส ปน วตฺตภาวโตะ ทุกฺขํ ฯ เตเนตฺตํ วุจฺจติ

ปาปสฺส ปาปกมฺมาทิ	นิมิตฺตมฺนุสฺสโตะ
ภทฺทสฺสา ปสฺหนุตฺสส	วิโยคํ ปิยวตฺตํ
มียมานสฺส ยั ทุกฺขํ	มานสํ อวิเสสโตะ ฯ
สพฺเพสญฺจาปี ยั สนุธิ	พฺนุชฺชนจฺเจทนาทิกํ
วิตฺชฺชมานมฺมมานัน	โหติ ทุกฺขํ สรีรชฺชํ ฯ

๑. อภ. ฐ. ๓๖/๖๓/๑๔ ฯ

๒. ปุ. ส. ๒๕/๓๘๐/๔๔๘ ฯ ๓. ม. สุตฺโต ฯ

*เล่มที่ 40 ทุกฺขสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 247

อสยหฺมปฺปฏิการี ทุกฺขสเสตฺสสิทฺ ยโต

มรณํ วตฺถุ เตเนตฺติ ทุกฺขมิจฺเจว ภาสิตนฺติ ฯ

โสกาทีสุ โสโก นาม ฅาติพฺยสนาทีหิ ฅุฏฺฐสฺส อนฺโต-
นิชฺฅานลฺกฺขโณ จิตฺตสนฺตาโป ฯ ทุกฺโข ปน ทุกฺขทุกฺขโต
ทุกฺขวตฺถุโต จ ฯ เตเนตฺติ วุจฺจติ

สตฺตานํ หทยํ โสโก วิสสฺลลํว ตฺชชฺติ

อฺคฺคิตตฺโตว นาราโจ ภูสณฺจํ(๑) ทฺเท ปฺน ฯ

สมาวหฺติ พฺยาธึ จ ชรามรณเกทฺนํ

ทุกฺขมปฺปี วิวิธึ ยสฺมา ตสฺมา ทุกฺโขติ วุจฺจตีติ ฯ

ปริเทโว นาม ฅาติพฺยสนาทีหิ ฅุฏฺฐสฺส วิปฺลาโป ฯ

ทุกฺโข ปน สงฺขารทุกฺขภาวโต ทุกฺขวตฺถุโต จ ฯ เตเนตฺติ วุจฺจติ

ยํ โสกสฺลลวิหโต ปฺริเทวมาโน

กณฺโโจฏฺฐตฺตาลุสฺสชฺมปฺปสยฺหิ

ภฺยโยธิมตฺตมชฺชิจฺจติเยว ทุกฺขํ

ทุกฺโขติ เตน ภาควา ปฺริเทวมาหาติ ฯ

ทุกฺขํ นาม กายปฺปีฬนลฺกฺขณํ กายิกทุกฺขํ ฯ ทุกฺขํ ปน

ทุกฺขทุกฺขโต มานสทุกฺขาวหนโต จ ฯ เตเนตฺติ วุจฺจติ

ปฺปีเพติ กายิกามิหิ(๒) ทุกฺขํ ทุกฺขณฺจ มานสิ ภฺยโย

ชนยติ ยสฺมา ตสฺมา ทุกฺขนฺติ วิเสสโต วุตฺตนฺติ ฯ

โทมนสฺสํ นาม จิตฺตปฺปีฬนลฺกฺขณํ มานสิ ทุกฺขํ ฯ ทุกฺขํ

๑. ม. ภูสิว ฯ ๒. ม. กายิกมิทฺ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 248

ปน ทุกฺขทุกฺขโต กายิกทุกฺขาวหนโต จ ๑ เจโตทุกฺขสมปปีตา
หิ เกเส ปกริย กนฺทนต์ อูรานี ปฏิปัสฺนติ(๑) อวณฺฺณนฺติ
วิวณฺฺณนฺติ อุทฺธปาทำ ปตฺตนฺติ สตฺถิ อหฺรณฺติ วิสฺ ขาทนฺติ
รชฺชยา อุพฺพนฺธนฺติ อคฺคิ ปวิสฺนฺตีติ นานปฺปการกํ ทุกฺข-
มนฺุภวณฺฺติ ๑ เตเนตํ วุจฺจติ

ปีเพติ ยโต จิตฺตํ กายสฺส จ ปีพนํ สมาวหติ
ทุกฺขนฺติ โทมนสฺสํ วิโทมนสฺสา ตโต อหฺูติ ๑

อุปายาโส นาม ฅาติพฺยสนาทีหิ ฅุณฺฺนสฺส อธิมตฺตเจโต-
ทุกฺขปฺปภาวิโต โทโสเยว ๑ สงฺขารทุกฺขนฺธปริยาปนฺโน เอโก
ธมฺโมติ เอเก ๑ ทุกฺโข ปน สงฺขารทุกฺขภาวโต จิตฺตปริทหนโต
กายวิสาทนโต จ ๑ เตเนตํ วุจฺจติ

จิตฺตสฺส จ ปริทหนา กายสฺส วิสาทนา จ อธิมตฺตํ
ยํ ทุกฺขมุปายาโส ฅเนติ ทุกฺโข ตโต วุตฺโตติ ๑

เอตฺถ จ มนฺุทคฺคินา อนฺุโตภาชเน ปาโก วิย โสโก
ติกฺขคฺคินา ปจฺจมานสฺส ภาชนโต พหฺินิกฺขมณฺ์ วิย ปริเทโว
พหฺินิกฺขนฺฺดาวเสสสฺส นิกฺขมิตฺตมฺปิ อปฺปโหนฺตสฺส อนฺุโตภาชเนเยว
ยาว ปริกฺขยา ปาโก วิย อุปายาโส ทณฺฺจพฺุโพ ๑

อปฺปิยสมปโยโค นาม อปฺปิเยหิ สตฺตตฺตสงฺขารเหหิ สโมธานํ ๑
ทุกฺโข ปน ทุกฺขวตฺตฺตโต ๑ เตเนตํ วุจฺจติ

๑. ม. ปฏิปัสฺนติ ๑

*เล่มที่ 40 ทุกฺขสจฺจนิตุเทสวณฺณา หน้า 249

ทิสฺวาว อปฺปิเย ทุกฺขํ ปจฺมํ โหติ เจตฺติ
ตทฺทปุกฺกมสมฺภูต- มถ กายเย โย อธิ ๑
ตโต ทุกฺขทฺวยสฺสาปี วตฺถุโต โส มเหสิณา
ทุกฺโข วุตฺโตติ วิญฺญเยโย อปฺปิเยหิ สมากโมติ ๑

ปียวิปฺโยโค นาม ปิเยหิ สตฺตสงฺขารเหหิ วินาภาโว ๑
ทุกฺโข ปน วตฺถุโต ๑ เตเนตฺตํ วุจฺจติ

ฅาติโกคา(๑)ทิวโยคา โสกสรสมปฺปิตา วิตุชฺชติ
พาลา ยโต ตโตยํ ทุกฺโขติ มโต ปียวิปฺโยโคติ ๑ (๒)

อิจฺฉิตาลาเก อลพฺกเนยฺยวตฺถุสฺส อิจฺฉาว ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ
ตมฺปิ ทุกฺขนฺติ วุตฺตา ๑ เยนปี ฐมฺเมน อลพฺกเนยฺยวตฺถุมฺหิ(๑)
อิจฺฉนฺโต น ลภติ ตมฺปิ อลพฺกเนยฺยวตฺถุมฺหิ อิจฺฉนํ ทุกฺขนฺติ
อตุโถ ๑ ทุกฺโข ปน ทุกฺขวตฺถุโต ๑ เตเนตฺตํ วุจฺจติ

ตํ ตํ ปตฺถยมานานํ ตสฺส ตสฺส อลาภโต
ยํ วิฆาตมยํ ทุกฺโข สตฺตทานํ อธิ ชายติ ๑
อลพฺกเนยฺยวตฺถุนํ ปตฺถนา ตสฺส การณํ
ยสฺมา ตสฺมา ชิโน ทุกฺโข อิจฺฉิตาลาภมพฺรวิติ(๔) ๑

สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาติ เอตฺถ ปน สงฺขิตฺเตนาติ
เทสนํ สนฺธาย วุตฺตํ ๑ ทุกฺโข หิ เอตฺตกาณิ ทุกฺขานีติ วา

๑. วิสฺสุทฺธิมกฺค. ม. ฅาติชน... ๑ ๒. ม. ปียวิโยโคติ ๑

๓. ม. อลพฺกเนยฺยวตฺถุ ๑ ๔. โปราณ. มาพฺรวิติ ๑

เอตตฺตานิ ทฺวักขสฺตานีติ วา สงฺขิปฺตี น สกฺกาเทสฺนา
ปฺน สกฺกาฯ ตสฺมา ทฺวักขํ นาม น อณฺณํ กิณฺจิ สงฺขิตฺเตน
ปฺลจฺจุปาทานกฺขนฺธา ทฺวักขาติ เทสํ สงฺขิปฺนฺโต เอวมาหฺ ฯ
ปฺลจฺจาติ คณฺนปฺริจฺเจโท ฯ อุปาทานกฺขนฺธา อุปาทานโคจฺรา
ขนฺธา ฯ

ชาติปฺปฏฺติกํ ทฺวักขํ ยํ วุตฺตมิชฺ ตาทินา
อวุตฺตํ ยลฺลจํ ตํ สพฺพิ วนา เอเตน วิชฺชติ ฯ
ยสฺมา ตสฺมา อุปาทานก- ขนฺธา สํเขปฺโต อิเม
ทฺวักขาติ วุตฺตา ทฺวักขนฺต- เทสเกน มहेสินา ฯ

ตถา หิ อินฺธฺนมิว ปาวโก ลกฺขมิว ปหฺรณานิ
โครูปํ วิย ทํสมกฺสาทโย เขตฺตมิว ลายกา คามํ วิย คาม-
ฆาตกา อุปาทานกฺขนฺธปฺลจฺกเมว ชาติอาทโย นานปฺปกาเรหิ
วิพาเชนฺตา ติลลตาทินิ วิย ภูมियํ ปฺปฺผลปฺลลวานิ วิย รุกฺเขสุ
อุปาทานกฺขนฺธเรสุเยว นิพฺพตฺตฺนฺติ ฯ อุปาทานกฺขนฺธานญฺจ
อาทิตฺวักขํ ชาติ มชฺเฌทฺวักขํ ชฺรา ปฺริโยสานทฺวักขํ มรณํ
มารณฺนฺตีกทฺวักขาภิฆาเตน ปฺริทฺยฺหนทฺวักขํ โสโก ตทสฺหนโต
ลาลปฺปนทฺวักขํ ปฺริเทโว ตโต ธาตุกฺโขภสฺงขาตอนิฏฺฐโฝฏฺฐพฺพ-
สฺมาโยคโต กายสฺส อาพาธนทฺวักขํ ทฺวักขํ เตน อาพาธียมานานํ
ปฺลจฺชฺชานํ ตตฺถ ปฺฏิฆฺปฺตฺติโต เจโตพาธนทฺวักขํ โทมนสฺสํ
โสกาทิวุฏฺฐิยา ชนิตฺวิสาทานํ อนฺตฺตฺนนทฺวักขํ อุปายาโส

*เล่มที่ 40 ทุกฺขสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 251

มโนรทวิฆาตปฺปตฺตทานํ อิจฺฉาวิฆาตทุกฺขํ อิจฺฉิตาธาโกติ เอวํ
นानปฺปรการโต อุปฺปรกฺขิยมาณา อุปาทานกฺขนฺธาว ทุกฺขาติ
ยเทตฺติ เอกเมกํ ทสฺเสตฺวา วุจฺจมานํ อนเนเกหิปี กปฺเปหิ น
สทฺกกา อนวเสสโต วตฺตํ ตํ สทฺพมฺปิ ทุกฺขํ เอกชลพิณฺทมฺหิ
สทฺกสฺมทฺทชฺรลลํ วิย เยสุ เกสฺสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺธेषุ
สงฺขิปีตฺวา ทสฺเสตฺตํ สงฺขิตฺเตน ปญฺจอุปาทานกฺขนฺธาว ทุกฺขาติ
ภควตา วุตฺตเมว เถโร อโวจาทิ ฯ

ตตฺถ กตฺมา ชาตฺติอาทิสฺส ปทฺทาชฺนีเยสุ ตตฺถาติ ทุกฺข-
สจฺจนิทฺเทเส วุตฺเตสุ ชาตฺติอาทิสฺส ฯ

ยา เตลฺลํ เตลฺลํ สตฺตฺตานนฺติ อนเนเกลฺลํ สตฺตฺตานํ
สาธารณฺนิทฺเทโส ฯ ยา เทวทตฺตสฺส ชาติ ยา โสมทตฺตสฺส
ชาตฺติ เอวํ หิ ทิวสฺมฺปิ กถิยมาเน เนว สตฺตฺตา ปรียาทานํ
กจฺจนฺติ น สทฺพํ อปรตฺถทีปํ สิชฺฆตฺติ อิมฺเห ปน ทฺวีหิ
ปเทหิ น โกจิสฺสโต อปรียาทินฺโน โหติ น กิณฺจ
อปรตฺถทีปํ น สิชฺฆตฺติ ฯ

ตมฺหิ ตมฺหิตี อโย คคิชาตฺติวเสน อนเนเกลฺลํ สตฺตฺตนิกาเย
สาธารณฺนิทฺเทโส ฯ

สตฺตฺตนิกาเยติ สตฺตฺตานํ นิกาเย สตฺตฺตมฺภายํ สตฺตฺตสมฺมุเหติ
อตุโถ ฯ

ชาตฺติ ชายนวเสน ฯ อิทฺเมตฺถ สภาวปฺจจตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 252

สญชาติตี สญชายนวเสน ฯ อุปสกุเคน ปทํ วฑฺฒิตํ ฯ

โอกกนฺตตี โอกกมนวเสน ฯ ชายนญฺเจน วา ชาตี สา
อปฺริปฺพณฺณายตนวเสน วุตฺตา ฯ สญชายนญฺเจน สญชาติ สา
ปฺริปฺพณฺณายตนวเสน วุตฺตา ฯ โอกกมนญฺเจน โอกกนฺตตี สา
อนฺทชชลาพฺพวเสน วุตฺตา ฯ เต หิ อนฺทโกสํ วตฺถิโกสญจ
โอกกมนฺตตี โอกกมนฺตตี ปวิสฺสนฺตา วิย ปฏิสฺสนฺตี คณฺหนฺตตี ฯ
อภินิพฺพตฺตนญฺเจน อภินิพฺพตฺตี สา สํเสทชโอบปาตีกวเสน
วุตฺตา ฯ เต หิ ปากฺกฺวาเอว หุตฺวา นิพฺพตฺตนฺตตี อยนฺตาว
สมฺมุติกเถ ฯ

อิทานิ ขนฺธานํ ปาตุภาโว อายตฺนानํ ปฏฺฐิตาโกตี
ปฺรมตฺถกเถ โหตี ฯ ขนฺธา เอว หิ ปฺรมตฺถโต ปาตุภวฺนฺตตี
น สตฺตฺตา ฯ เอตฺถ จ ขนฺธานนฺตตี เอกโวการภเว เอกสฺส
จตุโวการภเว จตฺนํ ปฺลจฺจโวการภเว ปฺลจฺจนฺนํปฺปี คหณํ
เวทิตพฺพํ ฯ

ปาตุภาโวตี อุปฺปตฺตี ฯ

อายตฺนानนฺตตี ตตฺร ตตฺร อุปฺปชฺชमानายตนวเสน สงฺคโ
เวทิตพฺโพ ฯ

ปฏฺฐิตาโกตี สนฺตตียํ ปาตุภาโวเอว ฯ ปาตุภวฺนฺตฺตานเว หิ
ตานิ ปฏฺฐิตทฺธานิ นาม โหนฺตตี ฯ

อัย วุจฺจตี ชาตีตี อัย ชาตี นาม กถียตี ฯ

*เล่มที่ 40 ทุกขสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 253

ชรานิทฺเทเส ชรติ สภาวปจฺจตุตฺถํ ๑ ชีรณตติ อาการ-
นิตฺเทโส ๑

ขณฺฑิจฺจนฺติอาทโย ตโย กาลาติกุกเม กิจฺจนิทฺเทสา
ปจฺจิมมา เทว ปกตินิทฺเทสา ๑ อัยฺ หิ ชรติ อิมินา ปเทน
สภาวโต ทีปิตา เตนฺสฺสา อิทํ สภาวปจฺจตุตฺถํ ๑ ชีรณตติ
อิมินา อาการโต เตนฺสฺสายฺ อาการนิตฺเทโส ๑ ขณฺฑิจฺจนฺติ
อิมินา กาลาติกุกเม ทนฺตนฺขานํ ขณฺฑิตภาวกรณกิจฺจโต ๑

पालิจฺจนฺติ อิมินา เกสโลมานํ ปลิตภาวกรณกิจฺจโต ๑

วติตฺตจตติ อิมินา มํสํ มิลาเปตฺวา ตเจ วลิกาว-
กรณกิจฺจโต ทีปิตา ๑ เตนฺสฺสา อิเม ตโย กาลาติกุกเม
กิจฺจนิทฺเทสา ๑ เตหิ อิเมสํ วิการานํ ทสฺสนวเสน ปากฺกฺวิภูตา
ปากฺกฺชรา ทสฺสิตา ๑ ยเถว หิ อุทกฺสฺส วา วาตฺสฺส วา
อคุคิโน วา ตินฺรูกฺขาทีนํ สมฺภคฺคปฺลิกฺคตฺตาย วา ฉามตฺตาย
วา คตฺมคฺโค ปากฺโก โหติ น จ โส คตฺมคฺโค ตาเนว
อุทกาทีนํ เอวเมว ชราย ทนฺตาทีสุ ขณฺฑิจฺจาทีวเสน คตฺมคฺโค
ปากฺโก จกฺขุ อุมฺมีเลตฺวาปี คยฺหติ น จ ขณฺฑิจฺจาทีเนว
ชรา ๑ น หิ ชรา จกฺขุวิญญฺเยยฺยา โหติ ๑

อายุโน สํหานิ อินฺทฺรียานํ ปรีปาโกติ อิเมหิ ปน ปเทหิ
กาลาติกุกเมเยว อภิปฺยตฺตาย อายุกฺขยจฺกฺขาทีอินฺทฺรียปรีปาก-
สฺงฺขตฺตาย ปกตฺติยา ทีปิตา เตนฺสฺสิเม เทว ปกตินิทฺเทสาคติ
เวทิตฺตพฺพา ๑

*เลมที่ 40 มหาวคความฉนนา หนา 254

ตตถ ยสุมมา ชรี ปตตสส อายุ หายติ ตสุมมา ชรา
อายุโน สัหานีติ ผลุปจารเนน วุตตาฯ ยสุมมา จ ทหรรกาเล
สุปปลนนานิต สขุมมปิ อตตโน วิสย สขเนนว คณหนสมตถานี
จกขาทินี อินุทริยานี ชรี ปตตสส ปรีปกุกานี อาลูปิตานี
อวิสทานี โอพาริกมปิ อตตโน วิสย คเหตุ อสมตถานี โหนติ
ตสุมมา อินุทริยานัน ปรีปาโกติ ผลุปจารเนน วุตตาฯ

สา ปเนสา เอว นีททิฏฐา สพพปิ ชรา ปากฎา
ปฏิจฉนนาติ ทูริชา โหติฯ

ตตถ ทนตาทิสู ขณทาทีกาวทสสนโต รุปขมเมสฺ ชรา
ปากฎชรา นาม อรูปขมเมสฺ ปน ชรา ตาทิสสฺส วิการสส
อทสสนโต ปฏิจฉนนชรา นามฯ

ตตฺร ยวายั ขณทาทีกาโว ทิสฺสติ โส ตาทิสานัน
ทนตาทินัน วณโณเยวฯ ตั จกขุณา ทิสฺวา มโนทวาเรน
จินเตควา อิเม ทนตา ชราย ปหตติ ชรี ชานาติ
อุทกฏจानเน พทฺธานี โคสิงกาทีนึ เหฎฐา อุทกสฺส
อตุถีกาวชานัน วิยฯ ปุณ อัย ชรา สวีจิติ เอวมปิ
ทูริชา โหติฯ

ตตถ มณิกนกรชตปวาพจนุทสุริยาทีนัน มนุททสกาทีสุ
ปาณินัน วิย ปุปฺพลผลปลุทวาทีสุ อปาณินัน วิย จ อนฺตรนฺตรา
วณฺณวิเสสาทีนัน ทุพฺพิณฺณเยยฺยตฺตา ชรา อวีจิชรา นาม

*เล่มที่ 40 ทุกขสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 255

นินฺตรชราติ อตุโถ ๗ ตโต อญฺเฐสุ ปน ยถา วุตฺเตสุ
อนฺตรนฺตรา วณฺณวิเสสาทินฺ สฺวิญญฺเยยฺยตฺตา ชรา สฺวีจฺชรา
นาม ๗

ตตฺถ สฺวีจฺชรา อุปาทินฺนกอณฺุปาทินฺนกวเสณ เหว
เวทิตพฺพา ทหฺรกฺุมารกานฺ หิ ปจฺมเมว จีรทฺนฺตา นาม
อุกฺกฺขหนฺติ น เต ติรฺา ๗ เตสุ ปน ปติเตสุ ปฺน ทนฺตา
อุกฺกฺขหนฺติ ๗ เต ปจฺมเมว เสตา โหนฺติ ชรฺาวาเตน ปหฺฎฺกฺาเล
กาพฺกา โหนฺติ ๗ เกสา ปจฺมเมว ตมฺพา โหนฺติ ตโต กาพฺกา
ตโต เสตา ๗ ฉฺวี ปน สโลหิตฺิกา โหติ ๗ วทฺฒนฺตํ
วทฺฒนฺตํ โอทาทนํ โอทาทภาโว กาพฺกานํ กาพฺกภาโว
ปญฺญาติ ๗ ชรฺาวาเตน ปน ปหฺฎฺกฺาเล วลี คณฺฺหาติ ๗
สพฺพมฺปิ สสฺสํ วปีตกาเล เสตํ โหติ ปจฺฉา นิลํ ๗
ชรฺาวาเตน ปน ปหฺฎฺกฺาเล ปญฺทุกํ โหติ ๗ อมฺพงฺกุเรนาปี
ทีเปตุํ วฏฺฏฺติ ๗

มรณฺนิทฺเทเส จุติติ จวนวเสณ วุตฺตํ ๗ เอกจตุปญฺจก-
ขนฺธานํ สามญฺญวจนเมตํ ๗

จวนดาติ ภาววจเนน ลกฺขณฺนิทฺสสนํ ๗

ภโหติ จุติขนฺธานํ กงฺคุปฺปตฺติปริทีปนํ ๗

อนฺตรชานนฺติ ฆฏฺสฺส วิย กิณฺนสฺส กิณฺนํ จุติ-
ขนฺธานํ เยน เกนจิ ปรียาเยน จานาภาวปริทีปนํ ๗

*เล่มที่ 40 มหาวคควณณ หน้ 256

มจจุ มรณนติ มจจุสงขาคิ มรณิ น ขณิกมรณิ ๑

กาโล นาม อนนุโก ตสส กิริยาติ กาลกิริยา ๑

เอตตาวตา จ สมมุติยา มรณิ ทีปิติ ๑

อิทานิ ปรมตฺถน ทีเปตุ ขนฺธานิ เกโทติอาทิมาห ๑

ปรมตฺถน หิ ขนฺชาเยว กิษฺชนฺติ น สตุโต นาม โกจิ

มรติ ๑ ขนฺเชสุ ปน กิษฺชมานฺสุ สตุโต มรติ กิณฺเนสุ มโตติ

โวหาโร โหติ ๑ เอตถ จ จตุโวการปญจโวการวเสน ขนฺธานิ

เกโท เอกโวการวเสน กเพวรฺสส นิกฺเขโป จตุโวการวเสน

วา ขนฺธานิ เกโท เสสทฺวยวเสน กเพวรฺสส นิกฺเขโป

เวทิตฺพุ ๑ กสฺมา ภาวทฺวยเปี รุปกายสงขาคตฺสส กเพวรฺสส

สมุทฺวาโต ๑ ยสฺมา วา จาตุมหาราชิกาทิสฺสุปี ขนฺชา กิษฺชนฺเตว

น กิลฺยจิ นิกฺขิปติ ตสฺมา เตสํ วเสน ขนฺธานิ เกโท

มนฺุสฺสาทิสฺสุ กเพวรฺสส นิกฺเขโป ๑ เอตถ จ กกเพวรฺสส

นิกฺเขปกรณโต มรณิ กเพวรฺสส นิกฺเขโปติ วุตฺติ ๑

ชีวิตินฺทฺริยฺสฺสุปฺจเจโทติ อิมินา อินฺทฺริยพฺทฺสฺเสว มรณิ

นาม โหติ อนินฺทฺริยพฺทฺสฺส มรณิ นาม นตฺถิติ ทสฺเสติ ๑

สสฺสํ มตฺ รุกฺโข มโตติ อิํ ปน โวหารมตฺตเมว อตฺถโต

ปน เอวรฺุพานิ วจนานิ สสฺสาทินิ ขยวยภาวเมว ทีเปนฺติ ๑

อปีจ อิมานิ ชาติชฺรามรณานิ นาม อิเมสํ สตฺตานํ

วธกปฺจจามิตฺตา วิย โอตาริ คเวสนฺตานิ วิจรฺนฺติ ๑ ยถา

*เล่มที่ 40 ทุภฺขสจฺจนิตุเทสวณฺณา หน้า 257

หิ ปุริสสฺส ตีสฺส ปจฺจามิตฺเตสฺส โอตาราเปกฺขเสสฺส วิจฺรณฺเตสฺส
เอโก วเทยฺย อหํ อสฺสกอรณฺณสฺส นาม วณฺณํ กเถตฺวา
เอตํ อาทาย ตตฺถ คมิสฺสสามิ เอตฺถ มยฺหํ ทุภฺกัรํ นตฺถิตฺติ ฯ
ทฺติโย วเทยฺย อหํ ตว (๑)เอตํ กเถตฺวา คตฺกाले โปเถตฺวา
ทฺพฺพลํ กริสฺสสามิ เอตฺถ มยฺหํ ทุภฺกัรํ นตฺถิตฺติ ฯ ตติโย
วเทยฺย ตยา เอตสฺมี โปเถตฺวา ทฺพฺพลे กเต ติเณฺหน
อสิณา สีสจฺเจทฺถนํ นาม มยฺหํ ภาโร โหตฺตุติ เต เอวํ วตฺวา
ตถา กเรยฺยํ ฯ

ตตฺถ ปจฺมปจฺจามิตฺตสฺส อรณฺณวณฺณํ กเถตฺวา ตํ
อาทาย ตตฺถ คตฺกालो วีย สฺหชฺชวาทิมณฺฑลโต นิกฺกทฺถิตฺตฺวา
ยตฺถ กตฺถจิ นินฺพตฺตฺวาปนํ นาม ชาตฺติยา กิจฺจํ ทฺติยสฺส
โปเถตฺวา ทฺพฺพลกรณฺณํ วีย นินฺพตฺตฺกฺขนฺเชสฺส นินฺปิตฺตฺวา
ปราชินมณฺจปฺรายนภาวกรณฺณํ ชฺราย กิจฺจํ ตติยสฺส ติเณฺหน
อสิณา สีสจฺเจทฺถนํ วีย ชีวิตฺกฺขยปฺปาปนํ มรณฺสฺส กิจฺจนฺติ
เวทิตฺตฺพํ ฯ

อปีเจตฺถ ชาตฺติทฺกฺขํ สาทินววมหากนฺตารปฺปเวโส วีย
ทฺฐสฺสทฺพํ ชฺราทฺกฺขํ ตตฺถ อนฺนปानรหิตสฺส ทฺพฺพลํ วีย
มรณฺทฺกฺขํ ทฺพฺพลสฺส อิริยาปถปวตฺตเน วิหตฺปฺรทฺกมสฺส
วาพาทีหิ อนฺยพฺยสนาปาทนํ วีย ทฺฐสฺสทฺพนฺติ ฯ

๑. สี่. อหํ ตาว ฯ

โสกนิตฺเตส วิยสตีติ (๑) พุยสนํ หิตฺตํ ขิปตี วิทฺธิ เสตีติ
อตุโถ ๑ ฌาตีนํ พุยสนํ ฌาตีพุยสนํ โจรโรภยาทีหิ ฌาตีกฺขโย
ฌาตีวินาโสตติ อตุโถ ๑ เตน ฌาตีพุยสเนน ๑ ศุฏฺฐสฺสาตี
อชฺโฆตฺตอฏฺฐส อภิกฺขตฺตส สมณฺนาคตฺตสชาติ อตุโถ ๑ เสเสสฺสปี
เอเสว นโย ๑ อัย ปน วิเสโส โภคานํ พุยสนํ โภคพุยสนํ
ราชโจราทิวเสน โภคกฺขโย โภควินาโสตติ อตุโถ ๑ โรโคเยว
พุยสนํ โรคพุยสนํ ๑ โรโค หิ อารอกฺขยํ วิยสตี วินาเสตีติ
พุยสนํ ๑ สีสฺส พุยสนํ สีสฺสพุยสนํ ๑ ทฺตฺตีสฺสยฺสเสตี นามํ ๑
สมฺมาทิฏฺฐี วินาสยมานา อูปฺปนฺนา ทิฏฺฐิ เอว พุยสนํ
ทิฏฺฐิพุยสนํ ๑ เอตฺต จ ปฺริมานิ เทว อนิปปฺนฺนานิ ปจฺฉิมานิ
ตีณิ นิปปฺนฺนานิ ติลกฺขณพฺภาหตานิ ปฺริมานิ จ ตีณิ
เนว กุสลานิ น อกุสลานิ สีสฺสทิฏฺฐิพุยสนทวํ อกุสลํ ๑

อณฺตรลฺลตเรนาตี คหิตฺเตสฺ วา เยน เกนจิ อกฺคหิตฺเตสฺ
วา มิตฺตามจฺจพุยสนาทิสฺ เยน เกนจิ ๑

สมณฺนาคตฺตสชาติ สมณฺพนฺทสฺส อปฺริมุจฺจมานสฺส ๑

อณฺตรลฺลตเรน ทฺกฺขมฺเมนาตี เยน เกนจิ โสก-
ทฺกฺขสฺส อูปฺตฺติเหตุนา ๑

โสกโกตี โสจนกวเสน โสโก ๑ อิทฺ เตหิ การเณหิ
อูปฺชฺชนกโสกสฺส สภาวปจฺจตฺตํ ๑

๑. สี. พุยสตีติ ๑

*เล่มที่ 40 ทุกขสจฺจนิทุเทสวณฺณา หน้า 259

โสจนาติ โสจนากาโร ฯ

โสจิตตุนฺติ โสจิตภาโว ฯ

อนฺโตโสโกติ อพฺกนฺตรโสโก ฯ ทุติยปํ อฺปสฺสเคน

วทฺธิตํ ฯ โส หิ อพฺกนฺตรํ สุกฺขาเปนฺโต วีย ปริสฺสูกฺขาเปนฺโต

วีย อฺปฺปชฺชตีติ อนฺโตโสโก อนฺโตปริโสโกติ วุจฺจติ ฯ

เจตโส ปริชฺฌายนาติ จิตฺตสฺส ปริชฺฌายนากาโร ฯ โสโก

หิ อฺปฺปชฺชมาโน อคฺคิ วีย จิตฺตํ ฌาเปติ ทหติ จิตฺตํ

เม ฌามํ น เม กิณฺจิ ปฏฺฐิภาตีติ วทาเปติ ฯ

ทุกฺขจิตฺโต มโน ทุมฺมโน ตสฺส ภาโว โทมนสฺสํ ฯ

อนฺุปฺวิญฺญฺญฺเจน โสโกว สลฺลนฺติ โสกสลฺลํ ฯ

ปริเทวนิทุเทเส มยฺหํ ธีตา มยฺหํ ปฺตฺโตติ เอวํ

อาทิสฺส อาทิสฺส เทวนฺติ โรทฺนฺติ เอเตนาติ อาเทโว ฯ

ตํ ตํ วณฺณํ ปฺริกิตฺเตตฺตฺวา ปฺริกิตฺเตตฺตฺวา เทวนฺติ เอเตนาติ ปฺริเทโว ฯ

ตโต ปฺรานิ เทว เทว ปทานิ ปฺริมทฺวยสฺเสว

อาการภาวนิทุเทสวเสน วุตฺตานิ ฯ

วาจาติ วจัน ฯ ปลาโปติ ตฺวจฺฉํ นฺิรตฺถกวจัน ฯ

อฺปฺทตฺถกณฺิตอณฺุณกณฺิตาทิวเสน วิรูโป ปลาโปติ

วิปฺปลาโป ฯ

ลาลปฺโปติ ปฺนปฺปฺนํ ลปฺนํ ฯ ลาลปฺปนากาโร

ลาลปฺปนา ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 260

ลาลปฺปิตสฺส ภาโว ลาลปฺปิตตฺตํ ฯ

ทฺถุขนิทฺเทเส กายนิสฺสิตตฺตา กายิกํ ฯ อมฺรฺรตฺตฺเตน
อสาตํ ฯ กายิกปฺเพน เจตสิกอสาตํ ปฏฺฐิกฺขิปฺติ อสาตปฺเพน
กายิกสาตํ ฯ ตทฺทว ทฺถุขยตีติ ทฺถุขํ ยสฺสุปฺปชฺชติ ตํ ทฺถุขิตฺตํ
กโรตีติ อตฺถโธ ฯ ทฺถุขมตฺตฺตา วา ทฺถุขํ ฯ กายสมฺมผลสฺสชฺนฺติ
กายสมฺมผลเส ชาตํ ฯ อสาตํ ทฺถุขํ เวทยิตฺตฺนฺติ อสาตํ เวทยิตฺตํ
น สาตํ ทฺถุขํ เวทยิตฺตํ น สฺขํ ฯ ปฺรโต ตีณิ ปทานิ
อิตฺถิลิํงคฺวเสณ วุตฺตฺตานิ ฯ อสาตา เวทนา น สาตา ทฺถุขา
เวทนา น สฺขาทิ อยเมว ปฺเนตฺถ อตฺถโธ ฯ ยํ กายิกํ
อสาตํ ทฺถุขํ เวทยิตฺตํ ยา กายสมฺมผลสฺสชา อสาตา ทฺถุขา
เวทนา อิทํ วุจฺจติ ทฺถุขนฺติ เอวํ โยชฺณา เวทิตพฺพา ฯ

โทมนสฺสนิทฺเทเส ทฺถุจฺจุ มโนติ ทฺถุมนฺโน หินเวทนตฺตฺตา
วา กุจฺจติ มโนติ ทฺถุมนฺโน ทฺถุมนสฺส ภาโว โทมนสฺสํ ฯ
จิตฺตนิสฺสิตตฺตา เจตสิกํ ฯ

เจโตสมฺมผลสฺสชฺนฺติ จิตฺตสมฺมผลเส ชาตํ ฯ

อุปายาสนิทฺเทเส อายาสนญฺเจเน อายาโส ฯ ลํสีทฺน-
วิสีทฺนการปฺปวตฺตสฺส จิตฺตกิลมถสฺเสตฺตํ นามํ ฯ พลวอายาโส
อุปายาโส ฯ อายาสิตภาโว อายาสิตตฺตํ อุปายาสิตภาโว
อุปายาสิตตฺตํ ฯ

อปฺปิยสมฺปโยคนิทฺเทเส อิธาติ อิมสฺมี โลเก ฯ ยสฺสาติ

*เล่มที่ 40 ทุกขสจฺจนิตุเทสวณฺณา หน้า 261

เย อสฺส ฯ อนินฺนุจาทิ อปริเยสิตา ฯ ปริเยสิตา วา โหนตุ
อปริเยสิตา วา นามเมเวตฺติ อมฺนาปารมฺมณานํ ฯ มนฺสฺมี น
กมนฺติ น ปวิสฺนฺตฺติ อกนฺตา ฯ มนฺสฺมี น อปฺปิยนฺติ
น วา มนฺํ วทฺฒนฺตฺติ อมฺนาปา ฯ รูปาติอาทิ เตสํ
สทฺวานิทสฺสนํ ฯ อนตฺถํ กามนฺติ อิจฺจนฺตฺติ อนตฺถกามา ฯ
อหิตํ กามนฺติ อิจฺจนฺตฺติ อหิตกามา ฯ อผาสฺสุ ทุกขวิหารี
กามนฺติ อิจฺจนฺตฺติ อผาสฺสุกามา ฯ จตฺตฺติ โยเคหิ เขมฺม
นิพฺภยํ วิวฏฺฐํ น กามนฺติ สภยํ วฏฺฐเมว เนสํ กามนฺติ
อิจฺจนฺตฺติ อโยคกฺเขมกามา ฯ อปิจ สทฺธาทีนํ วุทฺธิสฺงฆาตสฺส
อตฺถสฺส อกามนฺโต เตสํเยว หานิสฺงฆาตสฺส อนตฺถสฺส จ
กามนฺโต อนตฺถกามา ฯ สทฺธาทีนํเยว อฺปายภูตสฺส หิตสฺส
อกามนฺโต สทฺธาหานีอาทีนํ อฺปายภูตสฺส อหิตสฺส จ กามนฺโต
อหิตกามา ฯ ผาสฺสุวิหารสฺส อกามนฺโต อผาสฺสุวิหารสฺส จ
กามนฺโต อผาสฺสุกามา ฯ ยสฺส กสฺสจฺจิ นิพฺภยสฺส (๑) อกามนฺโต
ภยสฺส จ กามนฺโต อโยคกฺเขมกามาติ เอวเมตฺถ อตฺถโถ
ทฏฺฐทฺโพ ฯ

สฺงคตฺติ คนฺตุวา สํโยโค ฯ สมากโมติ อากเตหิ สํโยโค ฯ

สโมธานนฺติ จานนีสชฺชาทีสุ สทฺธาโว ฯ

มิสฺสีภาโวติ สทฺพทฺกิจฺจานํ สทฺกรณํ ฯ อยํ สตฺตวเสน

๑. ส. นิพฺภยโยคสฺส ฯ

โยชณาฯ สงฺขารวเสน ปน ยํ ลพฺภติ ตํ กเหตุพฺพํฯ โส
ปน อปฺปิยสมฺปโยโค อตฺถโต เอโก ฌมฺโม นาม นตฺถิ เกวลํ
อปฺปิยสมฺปยุตฺตานํ ทฺวิธสฺสาปี ทฺกฺขสฺส วตฺถุภาวโต ทฺกฺโขติ
วตฺถโตฯ

ปิยวิปฺปโยคนิทฺเทโส วตฺตปฺปฏฺฐิภฺกฺขนเยน เวทิตพฺโพฯ
มาตา วาติอาทิ ปเนตฺถ อตฺถกาม สรฺฐเปณ ทสฺเสตฺถ
วตฺถติฯ

ตตฺถ มมายตีติ มาตา ปิยายตีติ ปีตาฯ ภชตีติ
ภาตาฯ ตถา ภคินีฯ

เมตฺตา ขนฺตีติ มิตฺตา มินฺนติ วา สพฺพกุญฺเฬสุ อนฺโต
ปฏฺฐิปนฺตีติ มิตฺตาฯ

กิจฺจกรณฺเฬสุ สทฺทาวภูเจณ อมา โหนฺตีติ อมฺจจาฯ
อัย อมฺหากํ อชฺฉตฺติโกติ เอวํ ชายนฺติ ฌายนฺตีติ วา
ฌาตีฯ

โลหิตฺเตน สมฺพนฺธาติ สาโลหิตาฯ

ปีตุภฺกฺชิกา ฌาตี มาตฺรภฺกฺชิกา สาโลหิตาฯ มาตาปีตุ-
ภฺกฺชิกา วา ฌาตี สสฺสสฺสรภฺกฺชิกา สาโลหิตาฯ อยมฺปิ
ปิยวิปฺปโยโค อตฺถโต เอโก ฌมฺโม นาม นตฺถิ เกวลํ
ปิยวิปฺปยุตฺตานํ ทฺวิธสฺสาปี ทฺกฺขสฺส วตฺถุภาวโต ทฺกฺโขติ
วตฺถโตฯ อิทฺเมตฺถ สพฺพอฏฺฐกถาวจันํฯ สจฺจจันํ ปน

*เล่มที่ 40 ทุกฺขสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 263

ตถลฺกฺขณตฺตา สมฺปโยคฺวิปฺปโยคฺวเนหิ อปฺปิยฺปิยวตฺถุนิเยว

วิเสสิตานีติ วตฺถุํ ยฺยชฺชตีติ ฯ

อิจฺฉิตาถาณินิทฺเทเส ชาตฺธิมฺมานนฺติ ชาตฺธิสภาวานํ ชาตฺธิ-
ปฏฺติกานํ ฯ

อิจฺฉา อุปฺปชฺชตีติ ตณฺหา อุปฺปชฺชติ ฯ อโห วตฺตติ
ปตฺตณา ฯ

อสุสฺสามาติ ภเวยฺยาม ฯ น โข ปเนตฺติ อิจฺฉาย
ปตฺตพฺพนฺติ ยํ เอตํ อโห วต มยํ น ชาตฺธิมฺมาอสุสฺสาม
น จ วต โน ชาตฺธิ อากฺขณฺเยยฺยติ เอวํ ปหีนสมฺมทฺเยสุ
สาธฺตุสุ วิชฺชมานํ อชาตฺธิมฺมตฺตํ ปรีนินฺนพฺเตสุ จ วิชฺชมานํ
ชาตฺธิยา อนาคมนํ อิจฺฉิตํ ตํ อิจฺฉนฺตฺตฺสฺสาปี มคฺคภาวนาย วินา
อฺปฺปตฺตพฺพโต อนิจฺฉนฺตฺตฺสฺสาปี จ ภาวนาย ปตฺตพฺพโต น
อิจฺฉาย ปตฺตพฺพํ นาม โหติ ฯ อิทมฺปิตี เอตมฺปิ ฯ อฺปฺริ
เสสฺยานิ อฺปาทาย อปฺิสทฺโท ฯ

อฺปาทานกฺขนฺธินิทฺเทเส เสยฺยถิถนฺติ นิปาโต ตฺสฺส
เต กตฺเม อิติ เจติ อตฺโถ ฯ รฺูปเมว อฺปาทานกฺขนฺธโรติ
รฺูปฺปาทานกฺขนฺธโร ฯ เอเสว นโย เสเสสุ ฯ

ทุกฺขสจฺจนิทฺเทสวณฺณา นิจฺฉิตา ฯ

สมุทฺยสจฺจนินฺทเทสวณฺณา

สมุทฺยสจฺจนินฺทเทส ยายิ ตณฺหาติ ยา อัย ตณฺหา ฯ

โปโนพุกวีกาติ (๑) ปุณฺพุกวกรณฺณํ ปุณฺพุกโว ปุณฺพุกโว
สิลมสฺสาติ โปโนพุกวีกา ฯ อปีจ ปุณฺพุกวํ (๒) เทติ ปุณฺพุกวาย
สํวตฺตติ ปุณฺปฺปุณฺ ภาวํ (๓) นิพฺพตฺเตตฺตีติ โปโนพุกวีกา ฯ สา
ปเนสา ปุณฺพุกวสฺส ทายิกาปี อตฺถิ อทายิกาปี ปุณฺพุกวาย
สํวตฺตนิกาปี อตฺถิ อสํวตฺตนิกาปี ทินฺนุยา ปฏฺฐิสนฺธิยา
อุปฺริเวปฺกมตฺตาปี ฯ สา ติปฺปการาปี โปโนพุกวีกาติ นามํ
ลภติ ฯ โปโนพุกวีกาติปี ปาโจ โสเขวตฺโต ฯ

อภินนฺทนสงฺขาเตน นนฺทิตราเคน สหคตาติ นนฺทิตราค-
สหคตา นนฺทิตราเคน สทฺธิ อตฺถโต เอกตฺตเมว กตาติ วุตฺตํ
โหติ ฯ

ตฺตร ตฺตราภินนฺทินฺตีติ ยตฺร ยตฺร อตฺตภาโว นิพฺพตฺตติ
ตฺตร ตฺตร อภินนฺทินิ รุปาทีสุ วา อารมฺมณฺเส ตฺตร
ตฺตราภินนฺทินิ รุปาภินนฺทินิ สทฺทคณฺธรสโผฏฺจพฺพธมฺมา-
ภินนฺทินฺตีติ อตฺโต ฯ ตฺตร ตฺตราภินนฺทิติปิ ปาโจ ตฺตร ตฺตร
อภินนฺทยตีติ อตฺโต ฯ

เสยฺยถินฺทติ นิปาโต ตสฺส สา กตฺมา อิติ เจติ
อตฺโต ฯ

๑. ม. โปโนพุกวีกาติ ฯ ๒. ส. ปุโนภวํ ฯ ๓. ม. ภเว ฯ

*เล่มที่ 40 สมุทยสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 265

กามตณฺหาติ กามะ ตณฺหา ปลายกามคฺฉนิกฺราศเสตฺ

อริวจฺนํ ฯ

ภวตณฺหาติ ภเว ตณฺหา ฯ ภวปตฺถนาวเสน อุปฺปนฺนสฺส
สสฺสตทิกฺกิสทคตฺส รากสฺส รุปรูปรวรากสฺส จ ฉาน-
นิกนฺตยา จ เอตํ อริวจฺนํ ฯ

วิภวตณฺหาติ วิภเว ตณฺหา ฯ อฺจุฉนทิกฺกิสทคตฺสเสตฺ
อริวจฺนํ ฯ

อิทานิ ตสฺสา ตณฺหาย วตฺถุํ วิตฺถารโต ทสฺเสตฺ ส
โฆ ปเนสาดิอาทิมาย ฯ

ตตฺถ อุปฺปชฺชตีติ ชายติ ฯ

นิวิสตีติ ปฺนปฺปนํ ปวตฺติวเสน ปตฺติจฺจาทิ ฯ อุปฺปชฺชมานา
กตฺถ อุปฺปชฺชติ นวิสมานา กตฺถ นวิสตีติ สมฺพนฺ โฆ ฯ

ยํ โลกํ ปิยรูปํ สาทฺรฺปนฺติ ยํ โลกสฺมี ปิยสภาวญฺเจว
มธฺรฺสภาวญฺจ ฯ

จกฺขุ โลเกติอาทิสฺ โลกสฺมี หิ จกฺขุอาทิสฺ มมตฺเตน
อภินิวิจฺจา สตฺตา สมฺปตฺติยํ ปตฺติจฺจาทิ อตฺตโน จกฺขุ
อาทาสาทิสฺ นิมิตฺตคฺคหณานุสारेณ วิปฺปสนฺนํ ปลายปฺปสาทํ
สฺวณฺณวิมานํ อฺกุฉนทิกฺกิสทคตฺสเสตฺ วิย มลฺลนฺติ โสตํ
รชตฺปนาพิกํ วิย ปามจฺจสฺสตฺตํ วิย จ มลฺลนฺติ ตฺถกฺกนาสาดิ
ลทฺธวโหหารํ ฉานํ วญฺญฺเตวา จปิตฺทริตฺทาลวญฺญํ วิย มลฺลนฺติ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 266

ชีวหํ รตฺตกมฺพลปฺภุถํ วย มฺหุสนิฑฺฐมธฺรฺรสทํ มณฺณนฺติ กายํ
สาลลญฺจํ วย สุวณฺณโตรณํ วย จ มณฺณนฺติ มนํ
อณฺเณสํ มเนน อสทิสํ อุพาริ มณฺณนฺติ รุปี สุวณฺณ-
กณฺนิการปฺปฺผาทิวณฺณํ วย สทฺทํ มตฺตกรวิกโกกิลมณฺฑมิต-
มณฺวิสฺนิโฆลํ วย อตฺตนา ปฏฺฐิทฺธานิ จตฺตสมฺภูจฺจานิกคนฺธา-
รมฺมณาทินิ กสฺสณฺณสฺส เหวรฺรูปานิ อตฺถิติ มณฺณนฺติ เตลํ
เอวํ มณฺณมานานํ ตานิ จกฺขาทินิ ปิยฺรูปานิ เจว ตณฺหา
อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนา จ ปฺนปฺปนํ ปวตฺติวเสน นินฺวิสฺติ ฯ ตสฺมา
เถโร จกฺขุ โลกํ ปิยฺรูปํ สาทฺรฺรูปํ เอตฺตเสว ตณฺหา
อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชตฺติอาทิมาท ฯ

ตตฺถ อุปฺปชฺชมานาติ ยทา อุปฺปชฺชติ ตทา เอตฺถ
อุปฺปชฺชตฺติ อตฺถโถ ฯ

สมฺมทฺยสจฺจนินฺทเทสวณฺณณา นินฺวิจิตา ฯ

นินฺวโรสจฺจนินฺทเทสวณฺณณา

นินฺวโรสจฺจนินฺทเทส โย ตสฺสาเยว ตณฺหาयाติ เอตฺถ โย
ตสฺเสว ทฺกฺขสฺสาติ วตฺตพฺเพ ยสฺมา สมฺมทฺยนินฺวโรเชน(๑) ทฺกฺขํ
นินฺวโรสจฺจติ โน อณฺณธา ฯ ยถาห

ยถาปี มฺลเ อณฺนปฺทเว ทเพห

ฉินฺโนปี รุกฺโข ปฺนเรว รุหฺติ

๑. ม. สมฺมทฺยนินฺวโรเชนา ฯ

*เล่มที่ 40 นิโรธจจนิตุเทสวณณา หน้า 267

เอวมปี ตณฺหานุสเย อนฺนุหเต

นิพฺพตฺตตี ทฺกฺขมิมํ ปฺนปฺนฺนติ ฯ (๑)

ตสฺมา ตํ ทฺกฺขนิโรธํ ทสฺเสนฺโต สมฺมทฺยนิโรเชน ทสฺเสตฺถุ
เอวมมาห ฯ สีหสฺमानวฺตุตฺติโน หิ ตถาคตาเต ทฺกฺขํ นิโรเชนฺตา
ทฺกฺขนิโรธจฺจ ทสฺเสนฺตา เหตุํหิ ปฺฐิปชฺชนฺติ น ผลे ฯ
สฺวานวฺตุตฺติโน ปน อลฺลตฺติตฺถิยา เต ทฺกฺขํ นิโรเชนฺตา
ทฺกฺขนิโรธจฺจ ทสฺเสนฺตา อตฺตกิลมถานฺนโยเคน เจว ตสฺเสว
จ เทสฺนาย ผลे ปฺฐิปชฺชนฺติ น เหตุํหิตี สีหสฺमानวฺตุตฺติตฺถาย
สตุถา เหตุํหิ ปฺฐิปชฺชนฺโต โย ตสฺสาเยวาทิอาทิมมาห ฯ
ธมฺมเสนาปติปี สตุถารา วฺตุตฺตกฺกเมเนวมาห ฯ

ตตุถ ตสฺสาเยว ตณฺหาชาติ ยา สฺวา ตณฺหา
โปโนพฺภวีกาติ วตุวา กามตณฺหาทิวเสน วิภตุตา อุปฺปตฺติ-
นิเวสนวเสน จ เหฏฺฐา ปกาสิตา ตสฺสาเยว ตณฺหา ฯ

อเสสฺวิราคนิโรธตี วิราโค วฺจฺจติ มคฺโค วิราคา(๒)
วิมฺวฺจฺจตีติ หิ วฺตุตฺตํ ฯ วิราเคน นิโรโธ วิราคนิโรโธ อนฺนุสย-
สมฺมกฺขมาตโต อเสโส วิราคนิโรโธ อเสสฺวิราคนิโรโธ ฯ อถวา
วิราโคตี หิ ปหานํ วฺจฺจติ ตสฺมา อเสโส วิราโค อเสโส
นิโรโธตี เอวมเปตฺถ โยชฺนา ทฺกฺขพฺพา ฯ อตฺถโต ปน
สพฺพานาว ปเนตานิ อเสสฺวิราคนิโรโธตีอาทีนิ นิพฺพานสฺเสว
เววจฺจนาณิ ฯ ปรมตฺถโต หิ ทฺกฺขนิโรธํ อริยสจฺจนฺติ นิพฺพานํ
๑. ขุ. ธ. ๒๕/๓๔/๖๐ ฯ ๒. วิ. มหา. ๔/๒๓/๒๘ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 268

ววจติ ฯ ยสุมา ปน ตํ อากมม ตณฺหา อเสสา วิรชฺชติ
นिरุชฺชติ ตสุมา ตํ ตสฺสาเยว ตณฺหาเย อเสสวिरากนโรโรติ
ววจติ ฯ นิพพานญจ อากมม ตณฺหา จชียติ ปฏินิสฺสชฺชียติ
มวจติ น อลฺลียติ กามคฺคณาลเยสุ เจตฺถ เอโกปี อาลโย
นตฺถิ ตสุมา นิพพานํ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโยติ
ววจติ ฯ

เอกเมว हि निपुपानं नामानि पनसुस सपुपसङ्खतानि
नामपुपिपुखवเสน अनैकानि โหนฺติ ฯ เสຍຍိທိ อเสสวिरาโค
อเสสนโรโรติ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย รากุขโย
โทสกุขโย โมหกุขโย ตณฺหากุขโย อนุปฺปาโท อนุปฺปวตฺตํ
อนิมิตฺตํ อนุปฺปนิหิตํ อนุยฺยหฺนํ อนุปฺปฏินฺนุริ อนุปฺปตฺติ อคฺติ
อชาตํ อชฺรํ อพฺยาธิ อมตํ อโสภํ อปริเทวํ อนุปฺปายาสํ
อสงฺกิติฏฺจนฺตอาทินิ ฯ

อิทานิ มกฺเคน ฉินฺนํ นายน นิพพานํ อากมม อนุปฺปวตฺติปฺ-
ปตฺตายปี จ ตณฺหาเย เยสุ วตฺถุสุ ตสฺสา อนุปฺปตฺติ ทสฺสิตา
ตตฺถเวย อภาวํ ทสฺเสตฺถุ สา โข ปเนสาคิอาทิมานํ ฯ

ตตฺถ ยถา ปุริโส เขตฺเต ชาตํ ติตฺตกฺลาพฺวุลลํ ทิสฺวา
อคฺคโต ปฏฺจาย มฺลํ ปรีเยสิตฺวา ฉินฺนํ เทยฺย สา อนุปฺปพฺเพน
มิลายิตฺวา อนุปฺปญฺจตฺตี (๑) กจฺเจยฺย ตโต ตสฺมี เขตฺเต ติตฺตกฺลาพฺ
๑. สี่. อนุปฺปวตฺติ ฯ

*เล่มที่ 40 นิโรธจจนิทฺเทสวณณา หน้า 269

นินฺรุทฺธา ปหีนาคี วุจฺเจยฺย เอวเมว เขตฺเต ติตฺตกฺลาพู วีย
จกฺขาทิสฺสุ ตณฺหา ฯ สฺวา อริยมกฺเคน มฺลจฺฉินฺนา นินฺรุทฺธานํ
อาคมม อปฺปวตฺตี กจฺฉติ ฯ เอวํ กตา ปน เตสุ วตฺถุสุ
เขตฺเต ติตฺตกฺลาพู วีย น ปณฺณายติ ฯ

ยถา จ อฏฺฐวิทฺโต โจเร อาเนตฺวา นครสฺส ทกฺขินฺทวารे
มาเตยฺยํ ตโต อฏฺฐวียํ โจรา มตาติ วา มาริตาติ วา
วุจฺเจยฺยํ เอวเมว อฏฺฐวียํ โจรา วีย ยา จกฺขาทิสฺสุ ตณฺหา
สฺวา ทกฺขินฺทวารे โจรา วีย นินฺรุทฺธานํ อาคมม นินฺรุทฺธตฺตา
นินฺรุทฺธานे นินฺรุทฺธา ฯ เอวํ นินฺรุทฺธา ปน เตสุ วตฺถุสุ อฏฺฐวียํ
โจรา วีย น ปณฺณายติ ฯ เตนฺสฺสา ตตฺถेว นินฺโรธํ ทสฺเสนโต
จกฺขุ โลเก ปิยรूपํ สาทฺรूपํ เอตฺถेสฺสา ตณฺหา ปหิยฺมานา
ปหิยฺตีติอาทิมาท ฯ

อถวา ตณฺहुปฺปาทวตฺถุสฺส ปรีณฺญาตตฺตา ปรีณฺญาต-
วตฺถุสฺสํ ปฺน น อฺปฺปชฺชนโต อนฺนฺปฺปาทนินฺโรทฺวเสน ตณฺहुป-
ปาทวตฺถุสฺสํเยว นินฺรุทฺธตฺตี วุจฺฉติ ฯ เอตฺถ จ อฺปฺปชฺชนปฺปฏฺธิ-
ปกฺขวเสน ปหิยฺตีติ วุจฺฉติ นินฺวิสณฺนปฏฺธิปกฺขวเสน นินฺรุทฺธตฺตี ฯ

นินฺโรธจจนิทฺเทสวณณา นินฺรุทฺธา ฯ

มคฺคสจฺจนินฺทเทสวณฺณา

มคฺคสจฺจนินฺทเทส อยเมวาทิ อณฺณมคฺคปฏฺฐิกุขนินฺยมนฺ(๑) ฯ

อริโยติ ตํตํมคฺควชฺฌกิลเสหิ อารกตฺตา อริยภาวกรตฺตา

อริยผลปฏฺฐิตาภกรตฺตา จ อริโย ฯ อญฺจ อํกานิ อสุสาคิ

อญฺจจฺกโก ฯ สุวํยํ จตฺตฺรจฺกิกา วิย เสนา ปณฺจจฺกิกํ วิย

ตฺตฺริยํ อํกมตฺตเมว โหติ อํกวิณฺมุตฺโต นตฺถิ ฯ

อิทานิ อํกมตฺตเมว มคฺโค อํกวิณฺมุตฺโต นตฺถิติ

ทสฺเสนฺโต สมฺมาทิกฺกุจิ ฯเปฯ สมฺมาสมาริธิอาทิมานห ฯ

ตตฺถ สมฺมา ทสฺสนลกฺขณา สมฺมาทิกฺกุจิ

สมฺมา อภินิโรปนลกฺขโณ สมฺมาสงฺกปโป

สมฺมา ปรีคฺคหลลกฺขณา สมฺมาวาจา

สมฺมา สมฺภูจฺจาปนลกฺขโณ สมฺมากมฺมุนฺโต

สมฺมา โวทาปนลกฺขโณ สมฺมาสติ

สมฺมา ปคฺคหลลกฺขโณ สมฺมาวาયાโม

สมฺมา อุปฺภูจฺจานลกฺขณา สมฺมาสติ

สมฺมา สมฺมาธานลกฺขโณ สมฺมาสมาริธิ ฯ

เตสุ เอเกกสฺส ตีณิ ตีณิ กิจฺจานิ โหนฺติ ฯ เสยฺยถิทํ

สมฺมาทิกฺกุจิ ตาว อณฺเณหิปี อตฺตโน ปจฺจนีกกิลเสหิ สทุธิ

มิจฺจาทิกฺกุจฺจํ ปชฺหติ นิโรธณฺจ อารมฺมณฺ กโรติ สมฺปยุตฺตธมฺเม

๑. ม. อณฺณมคฺคปฏฺฐิกุขนินฺยมนฺ ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิตุเทสวณณา หน้ 271

จ ปสฺสตี ตปฺปฏิจฺจาทกโมหวิธมนวเสน อสมฺโมหโต ๑
สมฺมาสงฺกปฺปาทโยปี ตเถว มิจฺจาสงฺกปฺปาทีนิ จ ปชหนฺติ
นิพฺพานญจ อารมฺมณฺ์ กโรนฺติ ๑ วิเสสโต ปเนตฺถ สมฺมา-
สงฺกปฺโป สหชาตธมฺเม สมฺมา อภินิโรเปตี สมฺมาวาจา สมฺมา
ปริกฺคณฺหาตี สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมา สมฺภูจฺจาเปตี สมฺมาอาชีโว
สมฺมา โวทาเปตี สมฺมาวายาโม สมฺมา ปคฺคณฺหาตี สมฺมาสติ
สมฺมา อูภฺจฺจาเปตี สมฺมาสมาธิ สมฺมา สมาทหตี ๑

อปีเจสา สมฺมาทิฏฺฐิ นาม ปุพฺพภาเค นานากุขณา
นानารมฺมณา โหตี มคฺคกาเล เอกกุขณา เอการมฺมณา ๑
กิจฺจโต ปน ทฺกฺเข ฉาณนฺติอาทีนิ จตฺตารี นามานี
ลภตี ๑ สมฺมาสงฺกปฺปาทโยปี ปุพฺพภาเค นานากุขณา นานา-
รมฺมณา โหนฺติ มคฺคกาเล เอกกุขณา เอการมฺมณา ๑ เตสุ
สมฺมาสงฺกปฺโป กิจฺจโต เนกขมฺมสงฺกปฺโปตีอาทีนิ ตีณิ นามานี
ลภตี ๑ สมฺมาวาจาทโย ตโย ปุพฺพภาเค วิรตีโยปี โหนฺติ
เจตนาโยปี มคฺคกุขเณ ปน วิรตีโยเยว ๑ สมฺมาวายาโม
สมฺมาสตีตี อิทมฺปิ ทฺยํ กิจฺจโต สมฺมปฺปชานสตีปฺภฺจฺจานวเสน
จตฺตารี นามานี ลภตี ๑ สมฺมาสมาธิ ปน ปุพฺพภาเคปี
มคฺคกุขเณปี สมฺมาสมาธิเยว ๑

อตี อิเมสุ อฏฺฐสุ ธมฺเมสุ ภควตา นิพฺพานาธิคฺมาย
ปฏฺิปนฺนสฺส โยคิโน พหุปการตฺตตา ปจฺมํ สมฺมาทิฏฺฐิ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 272

เทสิตา ฯ อัยฺ หิ ปณฺณปชฺโชโต ปณฺณาสตฺถนฺติ (๑) จ
วุตฺตา ฯ ตสฺมา เอตถ ปุพฺพภาเค วิปฺสฺสนาณาสงฺขาทาย
สมฺมาทิฏฺฐิยา อวิชฺชนฺธการํ วิธมิตฺวา กิเลสฺโจเร มาเตนฺโต
เขเมน โยคาวจโร นิพฺพานํ ปาปฺณาติ ฯ ตสฺมา ปจฺม
สมฺมาทิฏฺฐิ เทสิตา ฯ

สมฺมาสงฺกปโป ปน ตสฺสา พหุปการो ฯ ตสฺมา
ตทนนฺตรํ วุตฺโต ฯ ยถา หิ เหรณฺณโก หตฺถเณ ปรีวตฺเตตฺวา
ปรีวตฺเตตฺวา จกฺขุณา กหาปณฺโ อโโลกฺเนโต อัย
กุญฺโฏ อัยฺ เณโกติ ชานาติ เอวํ โยคาวจโรปิ ปุพฺพภาเค วิตกฺเณ
วิตกฺเกตฺวา วิตกฺเกตฺวา วิปฺสฺสนาปณฺณาย โอลอกฺยมาโน อิม
ธมฺมา กามาวจรา อิม รูปาวจราทโยติ ชานาติ ฯ ยถา
วา ปน ปุริเสน โกฏฺธิยํ กเหตุวา ปรีวตฺเตตฺวา ปรีวตฺเตตฺวา
ทินฺนํ มหารุกฺขํ ตจฺจโก วาสิยา ตจฺจเหตุวา กมฺเม อูปเนติ
เอวํ วิตกฺเณ วิตกฺเกตฺวา วิตกฺเกตฺวา ทินฺนธมฺเม โยคาวจโร
ปณฺณาย อิม กามาวจรา อิม รูปาวจราตีอาทินา
นเขน ปรีจฺฉินฺทิตฺวา กมฺเม อูปเนติ ฯ ตสฺมา สมฺมาสงฺกปโป
สมฺมาทิฏฺฐานนฺตรํ วุตฺโต ฯ

สฺวายํ ยถา สมฺมาทิฏฺฐิยา เอวํ สมฺมาวาจาปิ
อูปการโก ฯ ยถาห ปุพฺเพ โข กหปติ วิตกฺเกตฺวา

๑. อภิ. สจ. ๓๔/๓๕, ๔๔/๑๓, ๑๕ ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้ 273

วิจาเรตฺวา ปจฺญา วาจํ ภินฺทตีตฺติ ฯ (๑) ตสฺมา ตทนนฺตรํ

สมฺมาวาจา วุตฺตา ฯ

ยสฺมา ปน อิทฺถจิทฺถจ กริสฺสามาติ ปจฺมํ วาจา
ลํวิทฺทิตฺวา โลเก กมฺมุนฺเต ปโยเชนฺติ ฯ ตสฺมา วาจา กายกมฺมสฺส
อุปการิกาทิ สมฺมาวาจา อนนฺตรํ สมฺมากมฺมุนฺโต วุตฺโต ฯ

จตุพฺพิชํ ปน วจิทฺถจฺจริตํ ติวิชํ กายทฺถจฺจริตํ ปหาย
อุภยํ สฺจจริตํ ปุเรนฺตสฺเสว ยสฺมา อาชีวญฺจกสิลํ ปุริตํ น
อิตรสฺส ตสฺมา ตทญานนฺตรํ สมฺมาอาชีโว วุตฺโต ฯ

เอวํ วิสฺสุทฺธาชีเวน ปน ปริสฺสุทฺโธ เม อาชีโวติ
เอตฺตาวตฺตา ปริโตลํ กตฺวา สุตฺตปฺปมตฺเตน วิหริตฺตํ น ยุตฺตํ
อถ โข สพฺพอิริยาปถสฺส อิทํ วิริยมารภิตพฺพนฺติ ทสฺเสตฺตํ
ตทนนฺตรํ สมฺมาวาจาโม วุตฺโต ฯ

ตโต อารทฺธวิริเยนาปี กายาทิสฺส จตฺตสฺส วตฺตสฺส สติ
สฺสปญฺจิตา กาทพฺพาติ ทสฺเสตฺตํ ตทนนฺตรํ สมฺมาสติ วุตฺตา ฯ

ยสฺมา ปน เอวํ สฺสปญฺจิตาย สติยา สมာธิสฺส
อุปการานุปการานํ ฃมฺมานํ คติโย สมเนวสิตฺวา ปโหติ
เอกตฺตารมฺมเณ จิตฺตํ สมာธาตฺตํ ตสฺมา สมฺมาสติอนนฺตรํ
สมฺมาสมาธิ วุตฺโตติ เวทิตพฺโพติ ฯ

สมฺมาทิฏฺฐินิทฺเทเส ทฺถุเข ฃาณนฺตฺติอาทินา จตฺตสจฺจ-
๑. ม. ม. ๑๒/๕๐๘/๕๕๐ ฯ

กมฺมฏฺฐานํ ทสฺสตีติ ฯ

ตตฺถ ปุริมานิ เทว สจฺจานิ วฏฺฐํ ปจฺฉิมานิ เทว
วิวฏฺฐํ เตสฺส ภิกฺขุโน วฏฺฐเณ กมฺมฏฺฐานาภินเวโส โหติ วิวฏฺฐเณ
นตฺถิ อภินเวโส ฯ ปุริมานิ หิ เทว สจฺจานิ ปญฺจกฺขนฺธา
ทุกฺขํ ตณฺหา สมุทโยติ เอวํ สงฺเขเปเนว(๑) จ กตฺเม ปญฺจกฺ-
ขนฺธา รุปกฺขนฺโธติอาทินา นเยน วิตุถาเรน จ อจฺจริย-
สนฺติเก อุกฺกณฺหิตฺวา วาจาเย ปฺนปฺปฺนํ ปรีวตฺเตนฺโต โยคา-
วจโร กมฺมํ กโรติ ฯ อิตเรสฺส ปน ทฺวีสุ สจฺเจสฺส นิโรธสจฺจํ
อิฏฺฐํ กนฺตํ มนาปํ มคฺคสจฺจํ อิฏฺฐํ กนฺตํ มนาปฺนติ เอวํ
สวเนเนว กมฺมํ กโรติ ฯ โส เอวํ กมฺมํ กโรนฺโต จตฺตารี
สจฺจานิ เอกปฏฺิวเชน ปฏฺิวิชฺชติ เอกาภิสฺมเยน อภิสฺเมติ ฯ
ทุกฺขํ ปริณฺญาปฏฺิวเชน ปฏฺิวิชฺชติ สมุทฺยํ ปหานปฏฺิวเชน
ปฏฺิวิชฺชติ ฯ นิโรธํ สจฺจิกิริยาปฏฺิวเชน ปฏฺิวิชฺชติ มคฺคํ
ภาวนาปฏฺิวเชน ปฏฺิวิชฺชติ ฯ ทุกฺขํ ปริณฺญาภิสฺมเยน ฯเปฯ
มคฺคํ ภาวนาภิสฺมเยน อภิสฺเมติ ฯ

เอวมสฺส ปุพฺพภาเค ทฺวีสุ สจฺเจสฺส อุกฺกหปริปฺจฺจนา-
สวณฺธารณสมฺมสนปฏฺิวเโห โหติ ทฺวีสุ สวณปฏฺิวเโหเยว ฯ
อปรภาเค ตีสุ กิจฺจโต ปฏฺิวเโห โหติ นิโรเธ อารมฺมณปฏฺิว-
เโห ฯ ตตฺถ สพฺพมฺปิ ปฏฺิวเธวณํ โลกุตฺตรํ สวณฺธารณ-
๑. ม. สงฺเขเปเนว ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเตสวณฺณา หน้า 275

สมฺมสนฺนาณํ โลกียํ กามาวจฺรํ ๑ ปจฺจเวกฺขณา ปน มคฺค-
สจฺจสฺส(๑) โหติ อยฺยจ อาทิกมฺมิโก ๑ ตสฺมา สฺวา อีธ น
วุตฺตา ๑ อิมสฺส จ ภิกฺขุโน ปุพฺเพ ปรีคฺคหโต ทุกฺขํ ปรีชานามิ
สมุทฺทํ ปชหามิ นิโรธํ สจฺจนิกรอมิ มคฺคํ ภาเวมิตฺติ อาโภค-
สมนฺนาหารมนสฺสิการปจฺจเวกฺขณา นตฺถิ ปรีคฺคหโต ปฏฺฐาย
โหติ ๑ อปรภาเค ปน ทุกฺขํ ปรีชณฺวตเมว โหติ ๑เป ๑
มคฺโคภาวิตฺว โหติ ๑

ตตฺถ เทว สจฺจจاني ทฺวทฺสตฺตา คมฺภีรานิ เทว คมฺภี-
รตฺตา ทฺวทฺसानิ ๑ ทฺวทฺสจฺจํ หิ อฺปฺปตฺติโต ปากฺกํ ขาณฺ-
กณฺฏกปฺปหาราทิสฺส อโห ทฺวทฺสนฺติ วตฺตพฺพตฺตมฺปิ อาปชฺชติ ๑
สมุทฺทสจฺจํ ขาทิตฺตคามตฺวาณฺชิตฺตคามตฺวาทิวเสน อฺปฺปตฺติโต
ปากฺกํ ๑ ลกฺขณปฺปฏฺฐเวรโต ปน อุกฺกมฺปิ คมฺภีรํ ๑ อิติ ตานิ
ทฺวทฺสตฺตา คมฺภีรานิ ๑ อิตเรสํ ปน ทฺวินฺนํ ทสฺสนตฺถาย
ปโยโค ภวคฺคคฺคหตฺถํ หตฺถปฺปสฺสาร์ณํ วีย อวิจฺจุสนตฺถํ
ปาทปฺปสฺสาร์ณํ วีย สตฺตธา(๒) ภินฺนสฺส วาลสฺส โภจฺจียา
โภจฺจิปฺปาทนํ วีย จ โหติ ๑ อิติ ตานิ คมฺภีรตฺตา
ทฺวทฺसानิ ๑ เอวํ ทฺวทฺสตฺตา คมฺภีเรสฺส คมฺภีรตฺตา จ ทฺวทฺเสสฺส
จตฺตสฺส สจฺเจสฺส อุกฺกหาทิวเสน ปุพฺพภากฺกณฺฏปฺปตฺตี สนฺธาย
อิทํ ทฺวทฺเช ฅาณฺนตฺติอาทิ วุตฺตํ ๑ ปฏฺฐเวรทฺวทฺส ปน เอกเมว
๑. ม. ปตฺตสจฺจสฺส ๑ ๒. ม. สตฺธา ๑

ตํ ฅาณํ โหติ ฯ

อปฺเร ปนาหุ จตฺตฺพิธิ สจฺเจสุ ฅาณํ สุตมยฅาณํ
วตฺตฺถานฅาณํ สมฺมสนฅาณํ อภิสมยฅาณนฺติ ฯ

ตตฺถ กตมํ สุตมยฅาณํ สจฺจิตฺเตน วา วิตฺถาเรน วา
จตฺตฺตาริ สจฺจจฺานิ สุตฺวา ชานาติ อิทํ ทฺกขํ อยํ สมฺทโย
อยํ นิโรธํ อยํ มคฺโคติ อิทํ สุตมยฅาณํ ฯ

กตมํ วตฺตฺถานฅาณํ โส สุตานํ อตฺถํ อฺปฺปริกฺขติ
ธมฺมโต จ ลกฺขณโต จ อิมํ ธมฺมา อิมสฺมี สจฺเจ
ปฺริยาปฺนฺนา อิมสฺส สจฺจสฺส อิทํ ลกฺขณนฺติ สนฺนิฏฺจฺานํ
กโรติ ฯ อิทํ วตฺตฺถานฅาณํ ฯ

กตมํ สมฺมสนฅาณํ โส เอวํ ยถาปฺพุทฺธิ จตฺตฺตาริ
สจฺจจฺานิ วตฺตฺถาเปตฺวา อถ ทฺกฺขเมว คเหตฺวา ยาว
โกตฺตรภฺวณํ อนิจฺจโต ทฺกฺขโต อนตฺตโต สมฺมสฺติ อิทํ
สมฺมสนฅาณํ ฯ

กตมํ อภิสมยฅาณํ โลกุตฺตรมคฺคกฺขณฺเ เอเกน ฅาณฺเณ
จตฺตฺตาริ สจฺจจฺานิ อฺปฺพุทฺธิ อจฺริมํ อภิสเมติ ทฺกฺขํ ปฺริยฺฅาภิ-
สมเยน สมฺทยํ ปฺหานาภิสมเยน นิโรธํ สจฺจิกิริยาภิสมเยน
มคฺคํ ภาวนาภิสมเยน อภิสเมตีติ อิทํ อภิสมยฅาณนฺติ ฯ

สมฺมาสจฺกปฺปนิทฺเทเส กามโต นิสฺสโฏติ เนกฺขมฺม-
สจฺกปฺโป ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิตฺตเสวณฺณนา หน้า 277

พฺยาปาทโต นิสฺสโณติ อพฺยาปาทสงฺกปโป ฯ วิหีสาย
นิสฺสโณติ อวิหีสายสงฺกปโป ฯ

ตตฺถ เนกขมฺมวิตกฺโก กามวิตกฺกสฺส ปทฺฆาตํ ปทฺจฺเจทํ
กโรนฺโต อุปฺปชฺชติ อพฺยาปาทวิตกฺโก พฺยาปาทวิตกฺกสฺส
อวิหีสาวิตกฺโก วิหีสาวิตกฺกสฺส ฯ ตถา เนกขมฺมอพฺยาปาท-
อวิหีสาวิตกฺกา กามพฺยาปาทวิหีสาวิตกฺกานํ ปจฺจณิกา หุตฺวา
อุปฺปชฺชนฺติ ฯ

ตตฺถ โยคาวจโร กามวิตกฺกสฺส ปทฺฆาตนตฺถํ กามวิตกฺกํ
วา สมฺมสฺติ อณฺณํ วา ปน กิณฺจิ สงฺขาริ ฯ อถสฺส
วิปฺสฺสนากฺขณฺเ วิปฺสฺสนาสมฺปยุตฺตสงฺกปโป ตทฺทวเสน
กามวิตกฺกสฺส ปทฺฆาตํ ปทฺจฺเจทํ ฯ กโรนฺโต อุปฺปชฺชติ วิปฺสฺสนํ
อุสฺสูกาเปตฺวา มคฺคํ ปาเปติ ฯ อถสฺส มคฺคกฺขณฺเ มคฺค-
สมฺปยุตฺโต สงฺกปโป สมฺมจฺเจทวเสน กามวิตกฺกสฺส ปทฺฆาตํ
ปทฺจฺเจทํ กโรนฺโต อุปฺปชฺชติ ฯ พฺยาปาทวิตกฺกสฺสปี ปท-
ฆาตนตฺถํ พฺยาปาทวิตกฺกํ วา อณฺณํ วา สงฺขาริ วิหีสาย-
วิตกฺกสฺส ปทฺฆาตนตฺถํ วิหีสาวิตกฺกํ วา อณฺณํ วา สงฺขาริ
สมฺมสฺติ ฯ อถสฺส วิปฺสฺสนากฺขณฺเติ สพฺพํ ปุริมนฺนเยเนว
โยชตพฺพํ ฯ

กามวิตกฺกาทํนํ ตินฺนณฺมปี ปาพิยํ วิภคฺเตสฺ
อฏฺฐตฺถีสารมฺมณฺเสฺ อเอกกมฺมฏฺฐานมฺปี อปฺจฺจณิกํ นาม นตฺถิ ฯ

เอกนตโต ปน กามวิตกกุสส ตาว อสุเกสุ ปจฺมชฺฌานเมว
ปจฺจนีกั พฺยาปาทวิตกกุสส เมตฺตตาย ติกจตุกชฺฌานานี
วิหีสาวิตกกุสส กรุณาย ติกจตุกชฺฌานานี ฯ ตสฺมา อสุก-
ปริกมฺมึ กตฺวา ฌานั สฺมาปนฺนสฺส สฺมาปตฺติกฺขเณ
ฌานสมฺปยุตฺโต วิตกโก วิขมฺภนวเสน กามวิตกกุสส ปจฺจนีโก
หุตฺวา อุปฺปชฺชติ ฌานั ปาทกั กตฺวา วิปสฺสนั ปญฺจเปนฺตสฺส
วิปสฺสนากฺขเณ วิปสฺสนาสมฺปยุตฺโต สงฺกปโป ตทงฺควเสน
กามวิตกกุสส ปจฺจนีโก หุตฺวา อุปฺปชฺชติ วิปสฺสนั อสุสฺสกา-
เปตฺวา มคฺคั ปาเปนฺตสฺส มคฺคกฺขเณ มคฺคสมฺปยุตฺโต สงฺกปโป
สมฺมุจฺเจทวเสน กามวิตกกุสส ปจฺจนีโก หุตฺวา อุปฺปชฺชติ ฯ
เอวํ อุปฺปนฺโน เนกขมฺมสงฺกปโปติ วุจฺจติติ เวทิตฺพุโป ฯ

เมตฺตตาย ปน ปริกมฺมึ กตฺวา กรุณาย ปริกมฺมึ กตฺวา
ฌานั สฺมาปนฺนสฺสาคิ สพฺพิ ปุริมฺนเยเนว โยเชตฺพุพิ ฯ
เอวํ อุปฺปนฺโน อพฺยาปาทสงฺกปโปติ วุจฺจติ อวิหีสาสงฺกปโปติ
วุจฺจติติ เวทิตฺพุโป ฯ เอวเมเต เนกขมฺมสงฺกปฺปาทย วิปสฺสนา-
ฌานวเสน อุปฺปตฺตึนั นานตฺตา ปุพฺพภาเค นานา มคฺคกฺขเณ
ปน อิมสฺส ตีสฺส จาเนสฺส อุปฺปนฺนสฺส อกฺกุสลสงฺกปฺปสฺส
ปทจฺเจทโต อนุปฺปตฺติสาธนวเสน มคฺคกฺกั ปุรยมาโน เอโกว
กฺกุสลสงฺกปโป อุปฺปชฺชติ อัย สมฺมาสงฺกปโป นาม ฯ

สมฺมาวาจานิทฺเตสปี ยสฺมา อญฺเณเนว จิตฺเตน มฺสา-

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณณา หน้า 279

วาทา วิรมติ อณฺเณน อณฺเณน ปิสฺสนาวาจาทีหิ ตสฺมา
จตฺสฺโสเปตา เวรมณฺโณ ปุพฺพภาเค นานา มคฺคกฺขณ
ปน มิจฺฉาวาจาสงฺฆาตาย จตฺตฺพิชาย อกฺขลทฺสฺสึลฺยเจตฺตนา
ปทฺจเจทโต อนฺุปรตฺตฺติสาธฺนวเสณ มคฺคกฺกํ ปุรฺยมาณา เอกาว
สมฺมาวาจาสงฺฆาตา กุสฺลเวรมณฺโณ อฺุปรชฺชติ อຍฺ สมฺมาวาจา
นาม ฯ

สมฺมากมฺมนฺต
ปาณาติปาตา วิรมติ อณฺเณน อทินฺนาทานา อณฺเณน
มิจฺฉาจารา ตสฺมา ติสฺโสเปตา เวรมณฺโณ ปุพฺพภาเค นานา
มคฺคกฺขณ ปน มิจฺฉากมฺมนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ทฺสฺสึลฺยเจตฺตนา ปทฺจเจทโต อนฺุปรตฺตฺติสาธฺนวเสณ มคฺคกฺกํ
ปุรฺยมาณา เอกาว สมฺมากมฺมนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อฺุปรชฺชติ อຍฺ สมฺมากมฺมนฺโต นาม ฯ

สมฺมาอาชีวนิทฺเทส อีธาติ อิมสฺมี สาสเน ฯ

อริยสาวโกติ อริยสฺส พุทฺธสฺส สาวโก ฯ

มิจฺฉาอาชีโว ปหาชาติ ปาปกํ อาชีโว ปชฺหิตฺวา ฯ

สมฺมาอาชีเวนาคี พุทฺธปรสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ชีวิกํ กปฺเปตฺติ ชีวิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

ชีวิกํ กปฺเปตฺติ ชีวิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

อีธาปี ยสฺมา อณฺเณน จิตฺเตน กายทฺวารวิตฺตฺกมา วิรมติ

อณฺเณน วจิตฺตฺวารวิตฺตฺกมา ตสฺมา ปุพฺพภาเค นานากฺขณสฺ

อุปัชฺชติ มคฺคกฺขณ ปน ทฺวีสุ ทฺวารเสสุ สตฺตุนฺนํ กมฺมปถานํ

วเสน อุปฺปนฺนาย มิจฺจนาอาชีวะทฺสฺสึลฺยเจตนา ปทฺปจฺเจทโต

อนุปฺตฺติสาธนวเสน มคฺคกฺกํ ปุรฺยมาณา เอกาว สฺมมาอาชีวะ-

สงฺฆาตา กุสฺลเวรมณี อุปัชฺชติ อัย สฺมมาอาชีโว นาม ฯ

สฺมมาวายามนิทฺเทเส อีธ ภิกฺขุติ อิมสฺมี สาสเน

ปฏฺธิปฺนฺนโก ภิกฺขุ ฯ

อนุปฺปนฺนानนฺติ อนิพฺพตฺตानํ ฯ ปาปกาณนฺติ ลามกานํ ฯ

อกุสฺลลानํ ฌมฺมานนฺติ อโกสฺลลสฺมมฺภูตानํ ฌมฺมานํ ฯ

อนุปฺปาทายาติ น อุปฺปาทนตฺถาย ฯ

ฉนฺทํ ชเนตฺติ กตฺตฺกมฺยตาสงฺฆาตํ กุสฺลฉนฺทํ ชเนติ

อุปฺปาเทติ ฯ

วามตฺติติ ปโยคํ ชเนติ ปฺรกฺกมํ กโรติ ฯ

วีริยํ อารภตฺติ กายิกเจตสิกํ วีริยํ กโรติ ฯ

จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตฺติ เตเนว สหชาตวีริเยน จิตฺตํ

อุกฺขิปฺติ ฯ

ปทฺทตฺติ ปฺธานวีริยํ กโรติ ฯ ปฏฺธิปาฏฺฐิยา ปเนตานิ

จตฺตารี ปทานิ อาเสวนาภาวนาพหุสํกมฺมสาตฺตจฺจกิริยาหิ

โยเชตฺตพฺพานิ ฯ

อุปฺปนฺนानนฺติ อนุปฺปนฺนानนฺติ อวตฺตพฺพตฺ อापฺนฺนानํ ฯ

ปฺหานายาติ ปชฺहनตฺถาย ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 281

อนฺุปฺปนฺนํ กุสลํ ฌมฺมานนฺติ อนิพฺพตฺตํ โกสล-
สมฺภูตํ ฌมฺมานํ ฯ

อุปฺปาทายาติ อุปฺปาทนฺตถาย ฯ

อุปฺปนฺนํ นินิพฺพตฺตํ ฯ

จิตฺติยาติ จิตฺตถาย ฯ

อสมฺโฆสายาติ อนสฺสณตฺถํ ฯ

ภิกฺขุโยภาวายาติ ปฺนปฺปฺนํ ภาวาย ฯ

เวปฺปฺลลาเยติ วิปฺปฺลภาวาย ฯ

ภาวนฺยาติ วทฺธิยา ฯ

ปาริปุริยาติ ปรีปุรณฺตถาย ฯ

เอเต ปน สมฺมาเวยามสงฺฆาตา จตฺตาริ สมฺมปฺปชานา

ปฺพพฺภาเก โลภฺยา มคฺคกฺขณฺเ โลภฺตฺตฺตรา ฯ มคฺคกฺขณฺเ ปน

เอกเมว วีริยํ จตฺกิจฺจสาธนฺวเสน จตฺตาริ นามานิ ลภฺติ ฯ

ตตฺถ โลภฺยา กสฺสปลฺลยฺตฺเต วุคฺตฺนเยเนว เวทิตฺตฺวา ฯ

วุคฺตํ หิ ตตฺถ ฯ

(จตฺตาริเม อวฺุโส สมฺมปฺปชานา กตฺเม จตฺตาริ ฯ) (๑)

อิธวฺุโส ภิกฺขุ อนฺุปฺปนฺนา เม ปาปกา อกุสลา ฌมฺมา

อุปฺปชฺชมนฺนา อนฺตถาย สํวตฺเตยฺยฺนฺติ อาตปฺปํ

กโรติ อุปฺปนฺนา เม ปาปกา อกุสลา ฌมฺมา อปฺปหฺยมนฺนา

๑. ปาลียํ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 282

อนตฺถาย สํวตฺเตยฺยุนฺติ อาตปฺปี กโรติ อนุปฺปนฺนา เม
กุสลา ฐมฺมา อนุปฺปชฺชมาณา อนตฺถาย สํวตฺเตยฺยุนฺติ อาตปฺปี
กโรติ อนุปฺปนฺนา เม กุสลา ฐมฺมา นีรุชฺฌมาณา อนตฺถาย
สํวตฺเตยฺยุนฺติ อาตปฺปี กโรตีติ ฯ (๑)

ตตฺถ จ อนุปฺปนฺนาติ อสมฺมาจรรวเสน วา อนนฺนุฏฺตา-
รम्मณฺวเสน วา อนุปฺปนฺนา ฯ อณฺณถา หิ อนมตฺตฺเต สํสारे
อนุปฺปนฺนา ปาปกา อกุสลา ฐมฺมา นาม นตฺถิ อนุปฺปนฺนา
ปนฺน อนุปฺปชฺชมานาปี เอเตยฺเว อนุปฺปชฺชนฺติ ปหิยฺมานาปี เอเตยฺเว
ปหิยฺนฺติ ฯ

ตตฺถ เอกจฺจสฺส วตฺตคณฺธรฺตงฺกสมฺมาธิวิปฺสฺสนานว-
กมฺมภวานํ อณฺณตฺรวเสน กิเลสํ น สมฺมาจรรนฺติ ฯ กถิ
เอกจฺจโ จิ วตฺตสมฺปนฺโน โหติ ฯ อสีติ ขนฺธกาวตฺตานี (๒) จุฑทส
มหาวตฺตานี (๓) เจตियงฺกณฺโพธิยงฺกณฺปานี ยมาพกอุโปสธาการ-
อาคณฺตฺถกมฺมิกาวตฺตานี จ กโรนฺตฺสเสว กิเลสํ โอกาสํ น
ลภนฺติ ฯ อปรภาเค ปนฺสฺส วตฺตานี วิสฺสชฺเชตฺวา ภินฺนวตฺตสฺส
จโรโต อโยนิโสมนสิการิ สติโวสฺสคฺกณฺจ อากมฺม อนุปฺปชฺชนฺติ ฯ
เอวมฺปิ อสมฺมาจรรวเสน อนุปฺปนฺนา อนุปฺปชฺชนฺติ นาม ฯ

เอกจฺจโ คณฺณยฺยฺจโรโต โหติ เอกมฺปิ นิกายิ คณฺหาติ
เทวฺปิ ตโยปิ จตฺตาโรปิ ปญฺจปิ ฯ ตสฺส เตปิฏฺกํ พุทฺธ-

๑. ส. นี. ๑๖/๔๖๖/๒๓๑ ฯ ๒. วิ. จุ. ๗/๑/๑ ฯ

๓. วิ. จุ. ๗/๔๑๔/๒๑๓ ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิตฺเทสวณณนา หน้า 283

วจนํ อตฺถวเสน ปาฬิวเสน อนฺุสนฺุริวเสน ปุพฺพปาปฺรวเสน
คณฺุหนตฺตสฺส สขฺมายนตฺตสฺส จินฺุเตนตฺตสฺส วาเจนตฺตสฺส เทเสนตฺตสฺส
ปกาสเนตฺตสฺส กิเลสา โอกาสํ น ลภนฺุติฯ อปรภาเค
ปนสฺส คนฺุถมมํ ปหาย กุสฺสีตฺตสฺส จรโต อโยนิโสมนสิ
การสฺติโวสฺสคฺเค อากมฺม อุปฺปชฺชนฺุติฯ เอวมฺปิ อสมฺุทาจาร-
วเสน อนฺุปฺปนฺุนา อนฺุปฺปชฺชนฺุติ นามฯ

เอกจฺใจ ปน ชฺุตฺตงฺกฺชโร โหติ เตรสฺส ชฺุตฺตงฺกฺคฺเณ สฺมาทาย
วตฺตติ ตฺตสฺส ชฺุตฺตงฺกฺคฺเณ ปฺริหรนฺุตฺตสฺส กิเลสา โอกาสํ น
ลภนฺุติฯ อปรภาเค ปนสฺส ชฺุตฺตงฺกานิ วิสฺสชฺุชฺเขตฺวา พาหุสฺลยา
อวตฺตนตฺตสฺส(๑) จรโต อโยนิโสมนสิการสฺติโวสฺสคฺเค อากมฺม
อุปฺปชฺชนฺุติฯ เอวมฺปิ อสมฺุทาจารวเสน อนฺุปฺปนฺุนา อุปฺปชฺชนฺุติ
นามฯ

เอกจฺใจ อญฺุจฺสุ สฺมาปตฺตีสฺสุ จินฺุณวสิ โหติ ตฺตสฺส
ปฺจฺมชฺุฆานาที่สฺสุ อวชฺุชนวสิอาทิวเสน วิหรนฺุตฺตสฺส กิเลสา
โอกาสํ น ลภนฺุติฯ อปรภาเค ปนสฺส ปฺริหีนชฺุฆานสฺส
วา วิสฺสญฺุชฺฆานสฺส วา ภสฺสาที่สฺสุ อนฺุยฺุตฺตสฺส วิหรโต
อโยนิโสมนสิการสฺติโวสฺสคฺเค อากมฺม อุปฺปชฺชนฺุติฯ เอวมฺปิ
อสมฺุทาจารวเสน อนฺุปฺปนฺุนา อุปฺปชฺชนฺุติ นามฯ

เอกจฺใจ ปน วิปฺสฺสโก โหติ สฺตฺตสฺส วา อนฺุวิปฺสฺสนาสฺส(๒)

๑. ม. อวตฺตตฺตสฺสฯ ๒. ขุ. ปฏฺิ. ๓๑/๗๒๓/๖๒๓ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 284

อฏฺฐารสฺสุ วา มหาวิปฺสฺสนาสฺสุ (๑) กมฺมํ กโรนฺติ วิหฺรติ
ตฺสฺส เอวํ วิหฺรโต กิเลสา โอกาสิ น ลภนฺติ ฯ อปรภาเค
ปนฺสฺส วิปฺสฺสนากมฺมํ ปหาย กายทพฺพีพฺหุลสฺส วิหฺรโต
อโยนิโสมนสิการสฺติไวสฺสคฺเค อากมฺม อูปฺชฺชนฺติ ฯ เอวมฺปิ
อสมฺมาจารวเสน อนฺุปฺปนฺนา อูปฺชฺชนฺติ นาม ฯ

เอกจฺโจ นวกมฺมิโก โหติ อฺุโปสธาคารโกชนสาธาทีนํ
กโรติ ตฺสฺส เตสํ อฺุปรกณานิ จินฺเตนตฺสฺส กิเลสา โอกาสิ
น ลภนฺติ ฯ อปรภาเค ปนฺสฺส นวกมฺเม นิฏฺฐิจิเต วา วิสฺสญฺเจ
วา อโยนิโสมนสิการสฺติไวสฺสคฺเค อากมฺม อูปฺชฺชนฺติ ฯ เอวมฺปิ
อสมฺมาจารวเสน อนฺุปฺปนฺนา อูปฺชฺชนฺติ นาม ฯ

เอกจฺโจ ปน พฺรหฺมโลโกโต อากโต สฺุทฺธสฺสโต โหติ
ตฺสฺส อนาเสวนาย กิเลสา โอกาสิ น ลภนฺติ อปรภาเค
ปนฺสฺส ลทฺธาเสวนสฺส อโยนิโสมนสิการสฺติไวสฺสคฺเค
อากมฺม อูปฺชฺชนฺติ ฯ เอวมฺปิ อสมฺมาจารวเสน อนฺุปฺปนฺนา
อูปฺชฺชนฺติ นาม ฯ เอวํ ตาว อสมฺมาจารวเสน อนฺุปฺปนฺตา
เวทิตพฺพา ฯ

กถํ อนนฺุฏฺฐิตารมฺมณฺวเสน อิเชกจฺโจ อนนฺุฏฺฐิตปฺุพฺพิ
มฺนาปีกาทีเกทํ อารมฺมณํ ลภติ ตฺสฺส ตตฺถ อโยนิโสมนสิการ-
สฺติไวสฺสคฺเค อากมฺม รากาทโย กิเลสา อูปฺชฺชนฺติ ฯ เอวํ

๑. ขุ. ปฏฺ. ๓๑/๖๑/๓๕ ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 285

อนนฺภูตารมฺมณฺวเสน อนฺุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ นาม ฯ เอว
อนฺุปฺปนฺนํ อุกฺสลาณํ อุปฺปาเท สติ อตฺตโน อนตฺถํ ปสฺสิตฺวา
เตสํ อนฺุปฺปาทาย สติปฺภฺจฺจานภาวานฺุโยเคน ปจฺมํ สมฺมปฺปชานํ
ภาเวติ อุปฺปนฺเนสุ ปนฺ เตสุ เตสํ อุปฺปหานโต อตฺตโน
อนตฺถํ ปสฺสิตฺวา เตสํ ปหานาย ทฺติยํ ตเถว สมฺมปฺปชานํ
ภาเวติ ฯ

อนฺุปฺปนฺนา กุสลา ฆมฺมาติ สมถวิปฺสฺสนา เจว มคฺโค
จ ฯ เตสํ อนฺุปฺปาเท อตฺตโน อนตฺถํ ปสฺสิตฺวา เตสํ
อุปฺปาทนฺตถาย ตเถว ตฺติยํ สมฺมปฺปชานํ ภาเวติ ฯ

อุปฺปนฺนา กุสลา ฆมฺมาติ สมถวิปฺสฺสนา ฯ มคฺโค ปน
สกี อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺชมาโน อนตฺถาย สิวตฺตนโก นาม
นคฺคิ ฯ โส หิ ผลสฺส ปจฺจยํ ทตฺตวาว นิรุชฺชติ ฯ ตาสํ
สมถวิปฺสฺสนานํ นิโรธโต อตฺตโน อนตฺถํ ปสฺสิตฺวา ตาสํ
จิตฺติยา จตฺตถํ สมฺมปฺปชานํ ภาเวติ ฯ โลกุตฺตรมคฺคกฺขณ
ปนฺ เอกเมว วิริยํ ฯ

เย เอว อนฺุปฺปนฺนา อุปฺปชฺเชยฺยํ เต ยถา เนว
อุปฺปชฺชนฺติ เอว เตสํ อนฺุปฺปนฺนํ อนฺุปฺปาทกิจฺจํ
อุปฺปนฺนํ นนฺจ ปหานกิจฺจํ สาเชติ ฯ

อุปฺปนฺนาติ เจตฺถ จตฺตพฺพิธํ อุปฺปนฺนํ วตฺตมานุปฺปนฺนํ
ภูตาปคฺคอุปฺปนฺนํ โอกาสกฺคอุปฺปนฺนํ ภูมิลทฺธอุปฺปนฺนํ นนฺติ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 286

ตตฺถ สพฺพมฺปิ อุปฺปาทชฺรารงฺคสมงฺคีสงฺขาตํ วัตต-
มานุปฺปนํ นาม ฯ

อารมฺมณฺรตํ อนุภวิตฺวา นิรุทฺธํ อนุภฺวตาปคตสงฺขาตํ
กฺุสลาภุสฺสํ อุปฺปาทาทิตฺตยมนุปฺปตฺวา นิรุทฺธํ ภูตฺวา
ปคตสงฺขาตํ เสตสงฺขตฺตยจ ภูตฺวาปคตฺุปฺปนํ นาม ฯ

ยานิสฺส ตานิ ปุพฺเพ กตานิ กมฺมานีติ(๑) เอวมาทินา
นเยน วัตตํ กมฺมํ อตีตมฺปิ สมานํ อยลฺมํ วิปากํ ปฏฺิพาหิตฺวา
อตฺตโน วิปากสฺส โอภาสํ กตฺวา จิตฺตฺตา ตถา กโตะกาสฺสจ
วิปากํ อนุปฺปนฺนํปิ สมานํ เอวํ กเต โอภาเส เอกนฺเตน
อุปฺปชฺชนโต โอภาสกตฺุปฺปนํ นาม ฯ

ตาสฺว ตาสฺว ภูมฺิสฺส อสมฺมุหตํ อภุสฺสํ ภูมิลทฺฐปฺปนํ
นาม ฯ

เอตฺถ จ ภูมฺิยา ภูมิลทฺฐสฺส จ นานตฺตํ เวทิตพฺพิ ฯ
ภูมฺิตี หิ วิปฺสฺสนาย อารมฺมณฺภฺวตา เตภฺวมกา ปญฺจกฺุขนฺธา ฯ
ภูมิลทฺฐํ นาม เตสฺส ขนฺเธสฺส อุปฺปตฺตฺิรหํ กิลฺลชชาติ ฯ เตน
หิ สวา ภูมิลทฺฐานาม โหตีตี ตสฺมา ภูมิลทฺฐนฺติ วุจฺจตี ฯ
สวา จ โข น อารมฺมณฺวเสน ฯ อารมฺมณฺวเสน หิ สพฺเพปิ
อตีตนาคเต ปรีณฺญาเตปิ จ จีณฺยาสวานํ ขนฺเธ อารพฺภ
กิลฺลสา อุปฺปชฺชนตี ฯ ยถิ จ ตํ ภูมิลทฺฐนฺนาม สฺยิยา ตสฺส

๑. ม. อ. ๑๔/๔๗๑/๓๑๓ ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 287

อปรฺพหฺยโธ น โภจฺจ ภาวฺมฺลํ ปชฺชหฺย ๑ วตฺถวเสน ปน
ภูมิลทฺธ เวทิตพฺพ ๑ ยตฺถ ยตฺถ หิ วิปสฺสนาย อปรฺริยณฺตา
ขนฺธา อปรฺพชฺชนฺติ ตตฺถ ตตฺถ อปรฺปาทโธ ปภฺตฺติ เตสฺ วฏฺฏมฺมฺลํ
กิลฺลชาตํ อนฺุเสตฺติ ๑ ตํ อปรฺพหีนฺภูเจน ภูมิลทฺธเวทิตพฺพ ๑
ตตฺถ จ ยสฺส ยสฺส ขนฺธเสสฺ อปรฺพหีนฺภูเจน อนฺุสยิตา
กิลฺลสา ตสฺส เต เอว ขนฺธา เตสํ กิลฺลสํ วตฺถ น
อณฺเณสํ สนฺตกา ขนฺธา ๑ อตฺตกขนฺธเสสฺ จ อปรฺพหีนานฺุสยิตานํ
กิลฺลสํ อตฺตกขนฺธาว วตฺถ น อิตเร ๑ เอส นโย
อนาคตาทิสฺ ๑ ตถา กามาวจรกขนฺธเสสฺ อปรฺพหีนานฺุสยิตานํ
กิลฺลสํ กามาวจรกขนฺธาเอว วตฺถ น อิตเร ๑ เอสว นโย
รฺูปารฺูปาวจรเรสฺ ๑ โสตาปนฺนาทิสฺ ปน ยสฺส อริย-
ปฺุคฺคตสฺส ขนฺธเสสฺ ตํ ตํ วฏฺฏมฺมฺลํ กิลฺลชาตํ เตน เตน
มคฺเคน ปหีนํ ตสฺส ตสฺส เต เต ขนฺธา ปหีนานํ เตสํ
เตสํ วฏฺฏมฺมฺลกานํ กิลฺลสํ อวตฺถุโธ ภูมิตฺติ สงฺขํ น
ลภฺนฺติ ๑ ปฺุชฺชชฺชนสฺส สพฺพโส วฏฺฏมฺมฺลกิลฺลสํ อปรฺพหีนตฺตา
ยํ กิลฺลจฺจ กริยมาณํ กมฺมํ กุสลฺมกฺุสลํ วา โหติ อิจฺจสฺส
กมฺมกิลฺลสปรฺจยาว วฏฺฏํ วฏฺฏติ ตสฺเสว ตํ วฏฺฏมฺมฺลํ
รฺูปกขนฺธเยว น เวทนาทิสฺ ๑ วิญฺญาณกขนฺธเยว วา น
รฺูปกขนฺธาทิสฺติ น วตฺถพฺพ ๑

กสฺมา อวิเสเสน ปญฺจสฺสปี ขนฺธเสสฺ อนฺุสยิตตฺตา ๑ กถิ

ปจฺวีรสาทิ วิย รุกฺเข ฯ ยถา หิ มหารุกฺเข ปจฺวีตลํ อธิฏฺฐาย
ปจฺวีรสถจฺจ นิสฺสาย ตปฺปจฺจยา มฺลขนฺรสาขาปสาขา-
ปลฺลวปลาสปฺปผลฺเลหิ วฑฺฒิตฺวา นภํ ปฺบูรตฺวา ยาว
กปฺปาวสานา พิชฺปรมฺปราย รุกฺขปเวณิ สนฺตानยมาเน (๑) จิตฺเต
ตํ ปจฺวีรสาทิมฺลเยว น ขนฺธาทิสฺสุ ฯ ผลฺเยว วา น มฺลทาทิสฺสุติ
น วตฺตพฺพิ ฯ

กสฺมา อวเสเสน สพฺเพสุ มฺลทาทิสฺสุ อนฺนคตฺตตาทิ ฯ ยถา
ปน ตสฺเสว รุกฺขสฺส ปฺปผลฺลทาทิสฺสุ นิพฺพินฺโน โกจิ ปฺริโส
จตฺตฺส ทิสฺสํ มณฺฑกคณฺณกํ นาม วิสคณฺณกํ อาโกญฺเญยฺย อถ
โส รุกฺโข เตน วิสสมฺผลฺเสน สฺมุจฺโจะ ปจฺวีรสอาโปรสานํ
ปฺริยาทินฺนตฺตา อปฺปสวธมฺมตํ อากมฺม ปฺน สนฺตानํ นิพฺพตฺเตตฺตํ
น สกฺกญฺเญยฺย เอวเมว ขนฺธปฺปวตฺตติยํ นิพฺพินฺโน กุลปฺตฺโต
ตสฺส ปฺริสสฺส จตฺตฺส ทิสฺสํ รุกฺเข วิสโยชนํ วิย อตฺตโน
สนฺตानเณ จตฺมคฺคภวานํ อารภติ ฯ

อถสฺส โส ขนฺธสนฺตานิ เตน จตฺมคฺควิสสมฺผลฺเสน
สฺมุจฺโจะ สพฺพโส วฏฺฏมฺลทิลีสานํ ปฺริยาทินฺนตฺตา กิริยสภาว-
มตฺตํ อุปคตฺกายกมฺมาทิสพฺพกมฺมปฺปเกโท หุตฺวา आयตี ปฺนพฺ-
ภวานภินิพฺพตฺตนธมฺมตํ อากมฺม ภวานฺตรสนฺตानํ นิพฺพตฺเตตฺตํ
น สกฺโกติ เกวลํ จริมิวญฺญาณนิโรเชน นิรินฺธโน วิย ชาตเวโท
๑. สี่. สนฺธารยมาเน ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 289

อนฺุปาทาโน ปรีนินฺุพพายติ ฯ เอวํ ภูมียา ภูมิลทฺทสฺส จ นานตฺตํ
เวทิตพฺพํ ฯ

อปรมฺปิ จตฺตพฺพิธึ อฺุปฺปนฺนํ สมฺมาจารุปฺปนฺนํ
อารมฺมณาริคฺคหิตฺตฺุปฺปนฺนํ อวิภฺขมฺภิตฺตฺุปฺปนฺนํ อสมฺมุหตฺตฺุปฺปนฺนนฺติ ฯ
ตตฺถ วตฺตมานุปฺปนฺนเมว สมฺมาจารุปฺปนฺนํ ฯ

จกฺขาทินฺนํ ปนฺ อาปาถคเต อารมฺมณเ ปุพฺพภาเค
อนฺุปฺปชฺชมานมฺปิ กิเลสชาตํ อารมฺมณสฺส อริคฺคหิตตฺตฺาเอว
อปรภาเค เอกนฺุเตน อฺุปฺปตฺติโต อารมฺมณาริคฺคหิตฺตฺุปฺปนฺนนฺติ
วฺุจฺจติ ฯ

สมถวิปสฺสนานํ อณฺุตรวเสน อวิภฺขมฺภิตํ กิเลสชาตํ
จิตฺตสนฺตติมนารุพฺหมฺปิ อฺุปฺปตฺตินิวารกสฺส เหตุโน อภาวา
อวิภฺขมฺภิตฺตฺุปฺปนฺนํ นาม ฯ

สมถวิปสฺสนาวเสน ปนฺ วิภฺขมฺภิตมฺปิ อริยมกฺเคน
อสมฺมุหตตฺตฺา อฺุปฺปตฺติธมฺมตํ อนตฺติตตฺตฺา อสมฺมุหตฺตฺุปฺปนฺนนฺติ
วฺุจฺจติ ฯ

ติวิธมฺปิเจตํ อารมฺมณาริคฺคหิตาวิภฺขมฺภิตาสมฺมุหตฺตฺุปฺปนฺนํ
ภูมิลทฺทเชเนว สงฺกหํ คจฺจตฺติติ เวทิตพฺพํ ฯ

อิจฺเจตสฺมี วตฺตปฺปเกเท อฺุปฺปนฺเนน ยเทตํ วตฺตมาน-
ภูตาปคโตกาสกตสมฺมาจารสงฺขาตํ อฺุปฺปนฺนํ ตํ อมกฺควชฺชตฺตฺา
เคนจิ มกฺคณาณน ปหาตพฺพํ น โหติ ฯ ยํ ปเนตํ

ภูมิลทฺธารมฺมณาธิคฺคหิตาวิกฺขมภิตาสมฺมุตตสงฺฆาตํ อุปฺปนฺนํ ตสฺส

ตํ อุปฺปนฺนภาวํ นาสยฺมานํ ยสฺมา ตํ ตํ โลกียโลกุตฺตรณานํ

อุปฺปชฺชติ ตสฺมา ตํ สพฺพมฺปิ ปหาตพฺพํ โหตีติ ฯ เอวํ เย

มคฺโค กิเลสํ ปชฺชติ เต สนฺธาย อุปฺปนฺนानนฺตฺยาทิ วุตฺตํ ฯ

อถ มคฺคกฺขณํ กถํ อนุปฺปนฺนानํ กุสลานํ อุปฺปาทาย

ภาวนา โหติ กถญฺจ อุปฺปนฺนानํ จิตฺยาติ มคฺคปฺปวตฺตฺติยา-

เอวํ มคฺโค หิ ปวตฺตมาโน ปฺพเพ อนุปฺปนฺนปฺพพตฺตา

อนุปฺปนฺโน นาม วุจฺจติ ฯ อนาคตปฺพพํ หิ จานํ อากนฺตฺวา

อนนฺนุตฺตปฺพพํ วา อารมฺมณํ อนฺนุภวิตฺวา วตฺตารอ กฺวณฺติ

อนาคตญฺจานํ อากตมฺห อนนฺนุตฺตํ อารมฺมณํ อนฺนุภวามาติ ฯ

ยา ตสฺส(๑) ปวตฺติ อยเมว จิตฺติ นามาติ จิตฺติยา ภาเวตีติปิ

วตฺตํ วุจฺจติ ฯ เอวเมตสฺส ภิกฺขุโน อิทํ โลกุตฺตรมคฺคกฺขณํ

เอกเมว วีริยํ อนุปฺปนฺนानํ ปาปกาณํ อกุสลานํ ฐมฺมานํ

อนุปฺปาทายาติอาทินิ จตฺตาริ นามานิ ลภติ ฯ อयํ โลกุตฺตร-

มคฺคกฺขณํ สมฺมปฺปชานกถา ฯ เอวเมตถ โลกุตฺตรมิตฺสกา

สมฺมปฺปชานา นิตฺติญฺจชาติ ฯ

สมฺมาสตฺตินิทฺเตเส กาเยติ รูปกาเย ฯ รูปกาโย หิ อธิ

องคฺปจฺจกานํ เกสาทินญฺจ ฐมฺมานํ สมฺมญฺเจน หตฺถิกาย-

รตฺถกายาทโย วีย กาโยติ อธิปฺเปโต ฯ ยถา จ สมฺมญฺเจน

๑. ม. ยาวสฺส ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 291

เอวํ กุจฺจนิตานํ อายญฺเฐน ฯ กุจฺจนิตานํ หิ ปรมเชคฺคจฺจนานํ โส
อาโยติปิ กาโย ฯ อาโยติ อฺปฺปตฺติเทโส ฯ ตตฺตฺราयํ วจนฺตโถ
อายนฺติ ตโตติ อาโย ฯ เก อายนฺติ กุจฺจिता เกสาทโย ฯ
อิตฺติ กุจฺจนิตานํ อาโยติ กาโย ฯ

กายานุปฺสฺสึตฺติ กายํ อฺนุปฺสฺสนสีโถ กายํ วา อฺนุ-
ปฺสฺสฺมานิ ฯ กายฺเต จ วตฺวาปี ปฺนุ กายานุปฺสฺสึตฺติ ทฺตฺติยํ
กายคฺคหณฺณํ อสมฺมิสฺสโต ววตฺถานฉนวินิพฺโถกาทิตฺสฺสนตฺถํ
กตฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เตน น กาย (๑) เวทฺนानุปฺสฺสึ จิตฺต-
ธมฺมานุปฺสฺสึ วา อถ โข กายานุปฺสฺสึยฺเววาทิ กายสงฺขาเต
วตฺถุสฺมี กายานุปฺสฺสนาการสฺเสว ทฺสฺสเนน อสมฺมิสฺสโต
ววตฺถานํ ทฺสฺสึตฺติ โหติ ฯ ตถา น กาย อํคฺปจฺจจฺควินิมุตฺต-
เอกธมฺมานุปฺสฺสึ นปิ เกสโลมาทิวินิมุตฺตอิตฺติปริสํมานุปฺสฺสึ ฯ
โยปิ เจตฺถ เกสโลมาทิกอ กฺวตฺปาทายสมฺมุหสงฺขาโต กาโย
ตตฺถาปี น กฺวตฺปาทายวินิมุตฺตเอกธมฺมานุปฺสฺสึ อถ โข รถ-
สมฺภารานุปฺสฺสโก วिय อํคฺปจฺจจฺคสมฺมุหานุปฺสฺสึ นคราวยวานุ-
ปฺสฺสโก วिय เกสโลมาทิสฺมุหานุปฺสฺสึ กทฺลิกขนฺรปฺตฺตวณฺณิ-
วินิฏฺชชโก วिय ริดฺตมฺภูจฺจิวินิเวจฺจโก วिय จ กฺวตฺปาทายสมฺมุหานุ-
ปฺสฺสึยฺเววาทิ สมฺมุหเสเนว กายสงฺขาทสฺส วตฺถุโน นานปฺ-
ปการโต ทฺสฺสเนน ฉนวินิพฺโถโก ทฺสฺสึโต โหติ ฯ น เหตุถ
๑. สึ. กายเยว ฯ

ยถาวคฺตสมฺหวินิมุคฺโต กาโย วา อิตฺถิ วา ปุริโส วา
อณฺโณ วา โกจิ ฐมฺโม่ ทิสฺสติ ยถาวคฺตฐมฺมสมฺมุหฺมตฺเตยฺว
ปน ตถา ตถา สตฺตา มิจฺฉาภินิเวสํ กโรนฺติ ฯ เตนานุ
โปราณา

ยํ ปสฺสติ น ตํ ทิฏฺฐิํ ยํ ทิฏฺฐิํ ตํ น ปสฺสติ

อปสฺสํ พชฺชเต มุโปห พชฺชมาโน น มุจฺจตีติ ฯ

ฉนวินิพฺโภกาทิตฺสฺสนตฺถนฺติ วุคฺคํ ฯ อาทิสทฺเทน เจตฺถ
อยมฺปิ อตฺถิ เวทิตฺตฺโป ฯ อยํ หิ เอตฺสฺมี กายเ กายานุ-
ปสฺสีเยว น อณฺณฐมฺมานุปสฺสี. ก็ วุคฺคํ โหติ ยถา อณฺทก-
ภูตฺยาปี มริจฺยา อุกทานุปสฺสีโน โหณฺติ น เอวํ อนิจฺจทุกฺขา-
นตฺตาสุภฺภูตฺเตยฺว อิมสฺมี กายเ นิจฺจสุขตฺตสุภฺภาวานุปสฺสี อถ
โฆ กายานุปสฺสี อนิจฺจทุกฺขานตฺตาสุภฺภาการสมฺมทานุปสฺสีเยวาทิ
วุคฺคํ โหติ ฯ

อถวา ยวายํ มหาสตีปฺภูจฺจเน อีธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ
อรณฺณคฺโต วา รุกฺขมฺลคฺโต วา ฯเปฯ โส สโตว อสฺสสตีติ(๑)-
อาทินา นยฺเน อสฺสสาสฺปสฺสาสาทิจฺฉณฺณกฺชาตอฏฺฐิกปริโยสานโน
กาโย วุคฺโต โย จ ปฺรโต สตีปฺภูจฺจนถายํ อิธกจฺโจ
ปจฺวิกาเย อนิจฺจโต อณฺุปสฺสติ อาโปกาเย เตโฆกาเย วาโยกาเย
เกสกาเย โลมกาเย ฉวิกาเย จมฺมกาเย มํสกาเย รุหฺริกาเย

๑. ที. มหา. ๑๐/๒๗๔/๓๒๖ ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 293

นุหารุกายํ อฏฺฐิกายํ อฏฺฐิมิณฺชกายนฺตีกาโย(๑) วุฑฺโฒ ตสฺส
สพฺพสฺส อิมสฺมีเยว กายเ อนฺุปสฺสนโต กายเ กายานฺุปสฺสตีติ
เอวมฺปิ อตุโธ ทฏฺฐพฺุโพ ฯ

อถ วา กายเ อหนฺติ วา มมนฺติ วา เอวํ คเหตุพฺพสฺส
กสฺสจฺจ อนฺุปสฺสนโต ตสฺส ตสฺเสว ปน เกสโลมาทิกสฺส
นानาธมฺมสมฺมุหสฺส อนฺุปสฺสนโต กายเ เกสาทิธมฺมสมฺมุหสฺสงฺขาต-
กายานฺุปสฺสตีติ เอวมฺปิ อตุโธ ทฏฺฐพฺุโพ ฯ อปีจ อิมสฺมี กายเ
อนิจฺจโต อนฺุปสฺสตี โน นิจฺจโตติอาทินา อนฺุกฺกเมน ปรโต
อาคตฺนยสฺส สพฺพสฺเสว อนิจฺจกฺกขณาทิโน อาการสมฺมุห-
สฺสงฺขาตสฺส กายสฺส อนฺุปสฺสนโตปิ กายเ กายานฺุปสฺสตีติ เอวมฺปิ
อตุโธ ทฏฺฐพฺุโพ ฯ อยํ ปน จตฺสตีปฏฺุจฺานสาธาโรณ อตุโธ ฯ

กายเ กายานฺุปสฺสตีติ อสฺสาสปสฺสาสกายาทิเก พหุธา
วุฑฺเต กายเ เอเกกกายานฺุปสฺสี ฯ

วิหฺรตีติ จตฺส อิริยาปถวิหฺเรสฺส อณฺุตรวิหฺรตฺสมาโยค-
ปฺริตีปนเมตฺถ์ เอกํ อิริยาปถพารณํ อณฺุเณน อิริยาปถเณ
วิจฺฉินฺุทิตฺวา อปตฺมานํ อตฺตานํ หฺรตี ปวตฺเตตีติ อตุโธ ฯ

อาตานิตี กายปฺริคฺคาหกวีริยสมาโยคปฺริตีปนเมตฺถ์ ฯ โส หิ
ยสฺมา ตสฺมี สมเย ยํ ตํ วีริยํ ตีสุ ภาเวสุ กิเลสานํ
อาตานิโต อาตานิโต วิจฺจติ เตน สมฺนฺนาคโต โหติ ตสฺมา

๑. ขุ. ปฏฺิ. ๓๑/๓๒๓/๖๒๓ ฯ

อาตาศิปฺตี วุจฺจติ ฯ

สมฺปชาโนติ กายปริคฺคาหเกณ สมฺปชฌณสงฺขาเตน
ฉาณน สมฺนุณาคโต ฯ

สติมาติ กายปริคฺคาหิกาย สติยา สมฺนุณาคโต ฯ อัย
ปน ยสฺมา สติยา อารมฺมณํ ปริคฺคเหตฺวา ปญฺฉาย
อนฺุปสฺสตี ฯ น หิ สติวิริหิตสฺส อนฺุปสฺสนา นาม อตุถิ ฯ
เตเนวาท สติฉฺจ ขฺวาทํ ภิกฺขเว สพฺพตฺถิกิ วทามิติ (๑)
ตสฺมา เอตฺถ กายเ กายานฺุปสฺสี วิหริตีติ เอตฺตาวตาทา
กายานฺุปสฺสนาสตีปฺญฺจานกมฺมญฺจานํ วุตฺตํ โหติ ฯ

อถ วา ยสฺมา อนาตาศิปฺโน อนฺุโตสงฺเขโป อนฺุตรายกโร
โหติ อสมฺปชาโน อฺุปายปริคฺคเห อนฺุปายปริวชฺชเน จ สมฺมุยฺหติ
มฺญฺจสฺสตี อฺุปายปริจฺจาเก อนฺุปายปริคฺคเห จ อสมฺตฺโต โหติ
เตนสฺส ตํ กมฺมญฺจานํ น สมฺปชฺชติ ตสฺมา เยสํ ฐมฺมานํ
อานฺุภาเวเน ตํ สมฺปชฺชติ เตสํ ทสฺสนตฺถํ อาตาศิปฺ สมฺปชาโน
สติมาติ อิทํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อติ กายานฺุปสฺสนาสตีปฺญฺจานํ สมฺปโยคณฺจ(๒) ทสฺเสตฺวา
อิทานิ ปหานงฺกํ ทสฺเสตฺตุ วิเนยฺย โสเก อภิขฺฌาโทมนสฺสนฺติ
วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ วิเนยฺยชาติ ตทงฺควินยฺเน วา วิภฺขมฺภนวินยฺเน

๑. สํ. มหา. ๑๕/๕๗๒/๑๕๕ ฯ ๒. ม. สมฺปโยคณฺจจ ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 295

วา วินยิตฺวา ฯ

โลเกติ ยวายํ กาโย ปุพฺเพ ปริกฺคหิตฺโต เสฺว อธิ
ลฺลชฺชนภฺจเณ(๑) โลโก นาม ฯ ตสฺมี โลเก อภิชณฺม โทมนสฺสญจ
ปชหิตฺวาติ อตฺโต ฯ

ยสฺมา ปนสฺส น กายมตฺเตเยว อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ปหียติ
เวทนาทีสุปี ปหียติเยว ตสฺมา ปณฺจปี อูปาทานกฺุขฺนธา
โลโกติ วิภงฺเก วุตฺตํ ฯ โลกสงฺฆาตตฺตาเยว เตถํ ฃมฺมานํ
อตฺตทฺฐารวเสเนตํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ยํ ปนาห ตตฺถ
กตโม โลโก เสฺว กาโย โลโกติ (๒) อยเมเวตฺถ อตฺโต ฯ
อภิชฺฌาโทมนสฺสนฺติ จ สมฺมาเสตฺวา(๓) วุตฺตํ ฯ สํยุตฺตงฺกุตฺตร-
ปาจนฺตเรสุ (๔) ปน วิถุํ กตฺวา ปจนฺติ ฯ สา ปน อภิชฺฌายนฺติ
ปตฺถยนฺติ เอตาย สยํ วา อภิชฺฌายติ อภิชฺฌายนมตฺตเมว
วา เอสาติ อภิชฺฌา ฯ ยสฺมา ปเนตฺถ อภิชฺฌากหณฺน
กามจฺจนฺโท โทมนสฺสคฺคหณฺน พฺยาปาโท สงฺกหํ คจฺจติ
ตสฺมา นีวรณฺปริยาปนฺนพลวธมฺมทฺวยทสฺสเนน นีวรณฺปฺพานํ
วุตฺตํ โหติตี เวทิตพฺพํ ฯ

วิเสเสน ปเนตฺถ อภิชฺฌาวิเนน กายสมฺปตฺติมฺลกสฺส
อนฺุโรธสฺส โทมนสฺสวินเณน กายวิปตฺติมฺลกสฺส วิโรธสฺส

๑. ม. ลฺลชฺชนปฺลชฺชนภฺจเณ ฯ ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๔๔๐ ฯ

๓. ม. สมฺมาเสตฺวา ฯ ๔. สี. สํยุตฺตงฺกุตฺตรเรสุ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคความณณา หน้ 296

อภิชฌาวินเยน จ กายเ อภิริตียา โทมณสุสวีนเยน กาย-
ภาวนาย อนภิริตียา อภิชฌาวินเยน กายเ อฏฏานัน สุกสุข-
ภาวาทินัน ปกุเขปสุส โทมณสุสวีนเยน กายเ ฏฏานัน อสุภา-
สุภภาวาทินัน อปนยณสุส ปหานัน วุตตติ ๑ เตน โยคาวจรสุส
โยคานุกาโว โยคสมตตตจ ทิปิตา โหติ ๑ โยคานุกาโว
หิ เอส ยทิต(๑) อนุโรธวิโรธวิปมุตโต อรติริตีสโ อฏฏ-
ปกุเขปฏฏาปนยณวิริโต จ โหติ ๑ อนุโรธวิโรธวิปมุตโต
เจส อรติริตีสโ อฏฏติ อปกุขิปนโต ฏฏตจ อนปนเนนโต
โยคสมตโต โหติติ ๑

อปโร นโย กายเ กายานุปสุสตีติ เอตถ อนุปสุสนาย
กมมฏฏานัน วุตตติ วิหริตีติ เอตถ วุตตติวิหาเรน กมมฏฏานิกสุส
กายปิริหณัน ๑ อาตاپิตีอาทิสู อาตاپเนน สมมปปชานัน
สตีสมปชณเณน สพุพตถกมมฏฏานัน กมมฏฏานปิริหณปาโย
วา ๑ สตียา วา กายานุปสุสนาวเสน ปฏิลทุสมโก
สมปชณเณน วิปสุสนา อภิชฌาโทมณสุสวีนเยน ภาวนาพลัน
วุตตตุนตี เวทิตพุพิ ๑

เวทนาสุ เวทนานุปสุสตีติ อาทิสู จ เวทนาทินัน ปุน
วจนเ ปโยชนัน กายานุปสุสนายัน วุตตตุนเเนนเว ยถาโยคัน
โยเชตวา เวทิตพุพิ ๑ อัย ปน อสธารณตโต สุขาทิสู
๑. ม. ยทีย ๑

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิตฺเทศวณฺณนา หน้า 297

อนนฺกปฺปภทาสฺส เวทนาสุ วิสฺสํ วิสฺสํ อนิจฺจาทีโถ เอกน-
 เวทนานุปฺสฺสํ สราคาทีเก โสฬสปฺปภทเต จิตฺเต วิสฺสํ วิสฺสํ
 อนิจฺจาทีโถ เอกนจิตฺตานุปฺสฺสํ กายเวทนาจิตฺตานํ จเปตฺวา
 เสสตีฏมกฺขมเมสฺส วิสฺสํ วิสฺสํ อนิจฺจาทีโถ เอกนชฺมมานุปฺสฺสํ
 สตีปฺปญฺจนสฺสฺสฺส(๑) วุตฺตนเยน นีวรณาทิชฺมมานุปฺสฺสํ วา ฯ
 เอตฺถ จ กายเต อิกวนํ สรรีรสฺส เอกตฺตา จิตฺเตตี
 เอกวนํ จิตฺตสฺส สภาวภทาทวโถ ชาตึคฺคหณฺน กตฺนฺตี
 เวทิตพฺพํ ฯ ยถา จ เวทนาทโย อนุปฺสฺสิตพฺพา ตถา
 อนุปฺสฺสนโถ เวทนาสุ เวทนานุปฺสฺสํ จิตฺเต จิตฺตานุปฺสฺสํ
 ชฺมเมสฺส ชฺมมานุปฺสฺสํ เวทิตพฺโพ ฯ ถมฺ ตาว เวทนา
 อนุปฺสฺสิตพฺพา สุขา ตาว เวทนา ทุกฺขโถ ทุกฺขา เวทนา
 สลฺลโถ อทุกฺขมสุขา เวทนา อนิจฺจโถ อนุปฺสฺสิตพฺพา ฯ ยถาห
     โย สุขํ ทุกฺขโถ อทฺท   ทุกฺขมททกฺขิ สลฺลโถ
     อทุกฺขมสุขํ สนฺตํ   อทฺทกฺขิ นํ อนิจฺจโถ
     ส เว สมฺมทฺทโส ภิกฺขุ   ปริชานาตี เวทนาตี (๒) ฯ
 สพฺพา เอว เจตฺตา ทุกฺขโถปี อนุปฺสฺสิตพฺพา ฯ วุตฺตณฺเฑหํ
 ยํ กิณฺจ เวทยิตํ สพฺพนฺตํ ทุกฺขสฺมฺินฺตี วทามิตฺติ(๓) ฯ สุขทุกฺขโถปี
 จ อนุปฺสฺสิตพฺพา ฯ ยถาห สุขา เวทนา จิตฺตึสุขา วิปริณาม-
 ทุกฺขา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตึทุกฺขา วิปริณามสุขา อทุกฺขมสุขา
 # ๑. ที. มหา. ๑๐/๒๗๓/๓๒๕ ฯ ๒. ถี. สฟา. ๑๘/๓๖๘/๒๕๗ ฯ
 # ๓. ถี. สฟา. ๑๘/๓๕๑/๒๖๘ ฯ

เวทนา ฌาณสุขา อญฺญาณทุกฺขาติ(๑) อปีจ อนิจฺจาติสตุต-
อนุปฺสฺสนาวเสนาปี อนุปฺสฺสิตพฺพา ฯ

จิตฺตธฺมฺเมสุปี จิตฺตํ ตาว อารมฺมณาธิปฺติสทฺธาต-
ภูมิกมฺมวิปากกิริยาทินานตฺตเภทานํ อนิจฺจาติสตุตอนุปฺสฺสนานํ
สราคาทิสฺโสฬสเภทานํ จ วเสน อนุปฺสฺสิตพฺพํ ฐมฺมา สลกฺขณ-
สามณฺณลกฺขณานํ สุลฺลตฺตาธฺมฺมสุสฺส อนิจฺจาติสตุตอนุปฺสฺสนานํ
สนฺตาสนฺตาทินํ จ วเสน อนุปฺสฺสิตพฺพา ฯ กามณฺเจตฺตํ ยสฺส
กายสฺงฺขาเต โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ปหีนํ ตสฺส เวทนาทิ-
โลเกสุปี ตํ ปหีนเมว นานาปฺกฺคฺลวเสน ปน นานากฺขณิก-
สตีปฺภูจฺานกาวนาเวสน จ สพฺพตฺตํ วุตฺตํ ฯ ยโต วา
เอกตฺตํ ปหีนํ เสเสสุปี ปหีนํ โหติ ฯ เตเนวสุสฺส ตตฺถ
ปหานทสฺสนตฺตมฺปิ เอวํ วุตฺตนฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อิตฺติ อิมํ จตฺตาโร สตีปฺภูจฺานา ปุพฺพภาเค นานาจิตฺเตสุ
ลพฺภนฺติ ฯ อญฺเณเนว หิ จิตฺเตน กายํ ปรีกฺคฺณหาติ อญฺเณน
เวทณํ อญฺเณน จิตฺตํ อญฺเณน ฐมฺเม ปรีกฺคฺณหาติ ฯ
โลกุตฺตรมคฺคกฺขณํ ปน เอกจิตฺเตเชว ลพฺภนฺติ ฯ อาทิตฺโต หิ
กายํ ปรีกฺคฺณหิตฺวา อากตฺสฺส วิปฺสฺสนาสมฺปยุตฺตา สตี
กายานุปฺสฺสนา นาม ตาย สตียา สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล
กายานุปฺสฺสี นาม ฯ วิปฺสฺสนํ อุตฺตฺตฺกกาเปตฺวา อริยมคฺคํ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 299

ปตฺตสฺส มคฺคกฺขณฺเน มคฺคสมฺปยุตฺตา สติ กายานุปฺสฺสนา นาม
ตาย สติยา สมฺนฺนาคโธ ปุคฺคโล กายานุปฺสฺสี นาม ฯ เวทนํ
ปริคฺคณฺหิตฺวา จิตฺตํ ปริคฺคณฺหิตฺวา ฌมฺเม ปริคฺคณฺหิตฺวา
อากตฺสฺส วิปฺสฺสนาสมฺปยุตฺตา สติ ฌมฺมานุปฺสฺสนา นาม ตาย
สติยา สมฺนฺนาคโธ ปุคฺคโล ฌมฺมานุปฺสฺสี นาม ฯ วิปฺสฺสนํ
อุสฺสูกฺกาเปตฺวา อริยมคฺคํ ปตฺตสฺส มคฺคกฺขณฺเน มคฺคสมฺปยุตฺตา
สติ ฌมฺมานุปฺสฺสนา นาม ตาย สติยา สมฺนฺนาคโธ ปุคฺคโล
ฌมฺมานุปฺสฺสี นาม ฯ เอวํ ตาว เทสฺนา ปุคฺคเล ติฏฺฐติ ฯ
กายเ ปน สุภฺนฺติ วิปลฺลาสฺปฺปหฺนา กายปริคฺคาหิกา สติ
มคฺเคน สมฺมิชฺฌตฺติ กายานุปฺสฺสนา นาม ฯ เวทนาย สุขาติ
วิปลฺลาสฺปฺปหฺนา เวทนาปริคฺคาหิกา สติ มคฺเคน สมฺมิชฺฌตฺติ
เวทนานุปฺสฺสนา นาม ฯ จิตฺเต นิจฺจนฺติ วิปลฺลาสฺปฺปหฺนา
จิตฺตปริคฺคาหิกา สติ มคฺเคน สมฺมิชฺฌตฺติ จิตฺตานุปฺสฺสนา
นาม ฯ ฌมฺเมสุ อตฺตาคิ วิปลฺลาสฺปฺปหฺนา ฌมฺมปริคฺคาหิกา
สติ มคฺเคน สมฺมิชฺฌตฺติ ฌมฺมานุปฺสฺสนา นาม ฯ อิติ เอกาว
มคฺคสมฺปยุตฺตา สติ จตฺกิจฺจสาธกฺคเตน จตฺตาริ นามานิ
ลภฺติ ฯ เตน วุตฺตํ โลกุตฺตรมคฺคกฺขณฺเน ปน เอกจิตฺเตยว
ลพฺภนฺตฺติ ฯ

สมฺมาสมาธิทฺเทเส วิวิจฺเจว กามะหิติ กามะหิ วิวิจฺจิตฺวา
วินา หุตฺวา อปฺกมิตฺวา ฯ โย ปนายเมตฺถ เอวกาโร โส

นิยมนตฺโตติ เวทิตพุโพ ๑ ยสฺมา จ นียมนตฺโต ตสฺมา ปจฺมชฺฌานํ
อุปสมฺปชฺช วิหรณฺสเม อวิชฺชมานานมฺปิ กามานํ ตสฺส
ปจฺมชฺฌานสฺส ปฏิปกฺขภาวํ กามปริจฺจาเคนเนว จสฺส อธิคมํ
ทีเปติ ๑ ถลํ วิวิจฺเจว กามเมหีติ เอวํ หิ นียเม กรียมาเน
อิทํ ปณฺณายติ นฺนนิมฺสฺส (๑) ฌานสฺส กามา ปฏิปกฺขกฺขตา
เยสุ สติ อิทํ นปฺปวตฺตติ อนฺธกาเร สติ ปทีโปภาโส วีย
เตตํ ปริจฺจาเคนเนว จสฺส อธิคม โหติ โอริมตีรปริจฺจาเคน
ปาริมตีรสฺส วีย ๑ ตสฺมา นียมํ กโรตีติ ๑

ตตฺถ ลียา กสฺมา ปเนส ปุพฺพปเทเยว วุตฺโต น
อุตฺตรปเท ก็ อกฺสเลหิ ฐมฺเมหิ อวิวิจฺจาปี ฌานํ อุปสมฺปชฺช
วิหเรยฺยาติ น โข ปเนตํ ทกฺขพฺพิ ๑ ตํนิสฺสรณโต
หิ ปุพฺพปเท เอส วุตฺโต ๑ กามธาตฺสมตฺติกฺกมนโต หิ
กามราคปฺปฏิปกฺขโต จ อิทํ ฌานํ กามานเมว นิสฺสรณํ ๑
ยถาห กามานเมตํ นิสฺสรณํ ยทิตํ เนกฺขมฺมนฺติ (๒) อุตฺตรปเทปี
จ ยถาห อิเชว ภิกฺขเว สมฺโณ อิธ ทฺติโย สมฺโณติ (๓)
เอตฺถ เอวกาโร อาเนตฺวา วุจฺจติ เอวํ วตฺตพุโพว ๑ น หิ
สฺกกาอิโต อณฺเณหิปี นีวรณฺสงฺขาเตหิ อกฺสเลหิ ฐมฺเมหิ
อวิวิจฺ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตุํ ๑ ตสฺมา วิวิจฺเจว กามเมหิ
วิวิจฺเจว อกฺสเลหิ ฐมฺเมหีติ เอวํ ปททฺวเยหิ เอส ทกฺขพฺพิ ๑

๑. สี. นนฺวิมฺสฺส ๑ ๒. พุ. อิติ. ๒๕/๒๕๐/๒๗๗ ๑

๓. ม. มุ. ๑๒/๑๕๔/๑๒๘ ๑

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 301

ปททฺวเยปี จ กิณฺจาปี วิวิจฺจาติ อิมินา สาธารณวจนฺน
ตทฺงคฺวิกฺขมฺภนสมฺมุจฺเจทปฺปฏิปฺปสฺสทฺธิวิเวกานิสฺสรณวิเวกา จิตฺตกาย-
อุปฺธิวิเวกา จ สงฺคหํ คจฺจนฺตติ ตถาปี ปุพฺพภากฺเก กาย-
วิเวกจิตฺตวิเวกวิกฺขมฺภนวิเวกา ทฺฐจฺพฺพา โลกุตฺตรมคฺคกฺขณ
กายวิเวกจิตฺตวิเวกสมฺมุจฺเจทวิเวกปฺปฏิปฺปสฺสทฺธิวิเวกานิสฺสรณวิเวกา ฯ

กามหีติ อิมินา ปน ปเทน เย จ มหานิทฺเทเส กตเม
วตฺตูกามา มนาปีกา รูปาติอาทินา นเยน วตฺตูกามา วุตฺตา ฯ
เย จ ตตฺถเว วิงฺเก จ ฉนฺโท กามิ ราโค กามิ
ฉนฺทราโค กามิ สงฺกปฺโป กามิ ราโค กามิ สงฺกปฺปราโค
กามิติ (๑) เอวํ กิเลสกาма วุตฺตาเต สพฺเพปี สงฺคหิตา อิจฺเจว
ทฺฐจฺพฺพา ฯ เอวํ หิ สติ วิวิจฺเจว กามหีติ วตฺตูกาเมหิปี
วิวิจฺเจวาทิ อตฺถโถ ยฺชฺชติ ฯ เตน กายวิเวโก วุตฺโต โหติ ฯ

วิวิจฺจ อกฺุสเลหิ ฐมฺเมหีติ กิเลสกาเมหิ สพฺพากุสเลหิ
วา วิวิจฺจาติ อตฺถโถ ยฺชฺชติ ฯ เตน จิตฺตวิเวโก วุตฺโต โหติ ฯ
ปุริเมน เจตฺถ วตฺตูกาเมหิ วิเวกวจนโต เอว กามสุขปริจฺจาโค
ทฺติเยน กิเลสกาเมหิ วิเวกวจนโต เนกฺขมฺมุสุขปริคฺคโห วิภาวิท
โหติ ฯ เอวํ วตฺตูกามกิเลสกามวิเวกวจนโตเยว จ เอเตสํ ปจฺเมน
สงฺกิลเสวตฺตูปฺปหานํ ทฺติเยน สงฺกิลเสปฺปหานํ ฯ ปจฺเมน
โลลภาวสฺส เหตุปริจฺจาโค ทฺติเยน พาลภาวสฺส ฯ ปจฺเมน จ

๑. ขุ. มหา. ๒๕/๒/๒ ฯ

ปโยคสุทฺธิ ทฺติเยน อาสยโปสนํ วิภาวิตํ โหตีติปิ วิญญาตพฺพํ ฯ

เอส ตาว นโย กามะหีติ เอตฺถ วุตฺตคามะสุ วตฺตคามปฺกฺเข ฯ

กิละสคามปฺกฺเข ปน ฉนฺโทติ จ ราโคติ จ เอวมาทีหิ

อนะกเกโท กามฉนฺโทว กามโติ อธิปฺเปโต ฯ โส จ

อกุสลาปริยาปนฺโนปิ สมานํ ตตฺถ กตมะ กามา ฉนฺโท

กามโติ(๑)อาทีนา นเยน วิภงฺเก อฺปฺริชฺฌานปฺปฺกฺกฺขโต วิตุํ

วตฺโต กิละสคามตฺตา วา ปฺริมปเท วตฺโต อกุสลาปริยาปนฺนตฺตา

ทฺติยปเท ฯ อนะกเกโท จสฺส กามโติติ อวตฺวา กามะหีติ

วตฺตํ ฯ อญฺเฒสมฺปิ จ ฐมฺมานํ อกุสลาเว วิชฺชมาเน

ตตฺถ กตมะ อกุสลา ฐมฺมา กามฉนฺโทติอาทีนา นเยน

วิภงฺเก อฺปฺริชฺฌานงฺคปฺจจฺนิกปฺกฺกฺขภาวทสฺสนโต นีวรณาเนว

วตฺตานิติ ฯ นีวรณานิ หิ ฉานงฺคปฺจจฺนิกานิ เตสํ ฉานงฺคานะว

ปฺกฺกฺขานิ วิทฺธสฺสานิ วินาสกานีติ วตฺตํ โหติ ฯ ตถา หิ

สมาธิ กามฉนฺนทสฺส ปฺกฺกฺกฺโข ปีติ พยาปาทสฺส วิตฺกโก

ถีนมิทฺธสฺส สฺขํ อฺทฺธจฺจกุกฺกฺจจฺส วิจาโร วิจิกิจฺฉายาติ

เปญฺเเก วตฺตํ ฯ

เอวเมตฺถ วิวิจฺเจว กามะหีติ อิมินา กามฉนฺนทสฺส

วิกฺขมฺภนวิเวโก วตฺโต โหติ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ฐมฺมะหีติ

อิมินา ปญฺจนฺนํปิ นีวรณานํ ฯ อคฺคหิตคฺคหณฺเนน ปน

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๖๕๑/๓๔๖ ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 303

ปจฺเมน กามจฺจนฺทสฺส ทฺติเยน เสสนีวณฺณํ ฯ ตถา ปจฺเมน
ตีสุ อกฺุสฺสมฺมุเสสุ ปณฺจกามคฺคณภทิสยสฺส โลกสฺส ทฺติเยน
อามาตฺวตฺถุภทาทิสยณฺณํ โทสโมหณฺณํ ฯ โอฆาทีสุ วา ฐมฺมุเสสุ
ปจฺเมน กาโมฆกามโยคกามาสวกามุปาทานอภิขุณฺณาภยคณฺถ-
กามราคสฺสโลชนณฺณํ ทฺติเยน อวเสสโอมโยคาสวอุปาทาน-
คณฺถลัโชนณฺณํ ฯ ปจฺเมน ตณฺหยา คัสมฺปยุตฺตกานณฺจ
ทฺติเยน อวิขฺชาย คัสมฺปยุตฺตกานณฺจ ฯ อปีจ ปจฺเมน โลก-
สมฺปยุตฺตอณฺุจจิตฺตูปปาทานํ ทฺติเยน เสสนันฺ จคฺคณฺณํ อกฺุสฺส-
จิตฺตคฺคณฺณํ วิภขมฺภนวิเวโก วุตฺโต โหตีติ เวทิตฺตพฺโพ ฯ
เอตฺตาวตฺตา จ ปจฺมสฺส ฆานสฺส ปหานงฺกํ ทสฺเสตฺวา
อิทานิ สมฺปโยคงฺกํ ทสฺเสตฺถ สวิตกฺกํ สวิจารนฺนตีอาที วุตฺติ ฯ
ตตฺถ อารมฺมณฺเจ จิตฺตสฺส อภินิโรปนลภฺขโณ วิตกฺโก ฯ
อารมฺมณฺณามฺชชนลภฺขโณ วิจาโร ฯ
สนฺเตปี จ เนลลํ กคฺคจฺจ อวิปฺปโยเค โอพาริกญฺเฐน
ปฺพพฺพงคฺคญฺเฐน จ ฆณฺเฑทาทิกมาโต วีย เจตฺโต ปจฺมาภินิปาโต
วิตกฺโก สฺขมฺญฺเฐน อนฺมชชนสภาวเณ จ ฆณฺเฑทานุโร วีย
อนฺุปฺปพฺพนโร วิจาโร ฯ วิปฺพารวา เจตฺถ วิตกฺโก ปจฺมฺปฺปตฺติ-
กาเล ปรีปฺพนฺทนฺนุโต จิตฺตสฺส อากาเส อุปฺปตฺติคฺกามสฺส
ปภฺขินิ ปภฺขวิกฺเขโป วีย ปทฺมาภิมฺขปาโต วีย จ คณฺฐาน-
พฺนฺธเจตฺโต ฆมฺรสฺส ฯ สนฺตวุตฺติ วิจาโร นาตีปรีปฺพนฺทนฺนุโต

จิตตสฺส อากาเส อุปฺปตฺตสฺส ปกฺขิโน ปกฺขปฺปสารณํ วิย
ปริพฺภมณํ วิย จ ปทฺมาภิมฺขปตฺตสฺส ภมรสฺส ปทฺมสฺส
อุปริภาเค ฯ

ทฺกนิปาตกฺกถายํ ปน อากาเสน คจฺจโต มหาสกฺกสฺส
อุโภหิ ปกฺเขหิ วาตํ คเหตุวา (๑) ปกฺเข สนนีสีทาเปตฺวา คมณํ
วิย อารมฺมเณ เจตโส อภิโรปนภาเวน ปวตฺโต วิตกฺโก
วาทคฺคหณตฺถํ ปกฺเข ฝนฺทาปยมานสฺส คมณํ วิย อนฺนุชฺชน-
ภาเวน ปวตฺโต วิจาโรติ วุตฺตํ ฯ ตํ อนฺนุปฺปนฺนุเชน ปวตฺตियํ
ยฺชฺชติ ฯ โส ปน เตสํ วิเสโส ปจฺมทฺตियชฺชฎาเนสุ ปากโฏ
โหติ ฯ อปีจ มลคฺคหิตํ กัสภาชนํ เอเกน หตฺถน ทพฺหํ
คเหตุวา อิตฺเรน หตฺถน จฺจณฺณเตลวาลณฺนุปฺเพน ปริมชฺชนตฺตสฺส
ทพฺหคฺคหณตฺถโ วิย วิตกฺโก ปริมชฺชนตฺถโ วิย วิจาโร ฯ
ตถา กุมภการสฺส ทณฺนุปฺปหารเณ จกฺกํ ภมยิตฺวา ภาชนํ
กโรนตฺตสฺส อุปฺปิปฺพนตฺถโ วิย วิตกฺโก อิตฺ จิตฺ จ สัสรณ-
ตฺถโ วิย วิจาโร ฯ ตถา มณฺฑลํ กโรนตฺตสฺส มชฺเณ
สन्नฺนฺรุชฺชิตฺวา จิตกณฺณโ วิย อภินิโรปนํ วิตกฺโก พหิ
ปริพฺภมณกณฺณโ วิย อนฺนุชฺชนโน วิจาโร ฯ อิติ อิมินา จ
วิตกฺเกน อิมินา จ วิจาเรณ สห วตฺตติ รุกฺโข วิย ปุปฺเพน
ผลเณ จาติ อิทํ ฌานํ สวิตกฺกํ สวิจารนฺติ วุจฺจติ ฯ
๑. สี. คาหาเปตฺวา ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณณณา หน้า 305

วิเวกชนฺติ เอตฺถ วิวิตฺติ วิเวโก นีวรณวิคฺคโมติ อตุโถ ๕
วิวิตฺโตติ วา วิเวโก นีวรณวิวิตฺโต ฌานสมฺปยุตฺตธมฺมราสีติ
อตุโถ ๕ ตสฺมา วิเวกา ตสฺมี วา วิเวเก ชาตฺนฺติ วิเวกํ ๕

ปีติสฺสชนฺติ เอตฺถ ปีณยตีติ ปีติ สว สมฺปิยายนลกฺขณา ๕
สว ปเนสว ขุทฺทกาทปีติ โอกฺกนฺตีกาปีติ ขณฺิกาปีติ อุพฺเพงฺกาปีติ
ผรณาปีตีติ ปณฺจวิธาปีติ ๕

ตตฺถ ขุทฺทกาทปีติ สรีเร โลมฺหฺสนมตฺตเมว กาทฺถ สกฺโกติ ๕
ขณฺิกาปีติ ขณฺเ ขณฺเ วิชฺชุปฺปาตสทิสสา (๑) โหติ ๕
โอกฺกนฺตีกาปีติ สมฺกฺทตีริ วิจิ วิย กายํ โอกฺกมิตฺวา
โอกฺกมิตฺวา ภิชฺชติ ๕

อุพฺเพงฺกาปีติ พลวตี โหติ กายํ อุทฺทคฺคํ กตฺวา
อากาเส ลงฺฆาปนปฺปมาณปฺปตฺตา ๕

ผรณาปีติ อติพลวตี โหติ ๕
ตาย หิ อุปฺปนฺนาย สกฺลสรีริ ฐมิตฺวา ปฺปฺริตวตฺถิ วิย มหตา
อุทฺโทณฺน ปกฺขนฺทปพฺพตฺถจฺฉิ วิย จ อนฺุปริฝุญฺญํ โหติ ๕
สว ปเนสว ปณฺจวิธา ปีติ คพฺภํ คณฺฺหนฺตี ปฺริปากํ คจฺฉนฺตี
ทฺวิธํ ปสฺสทฺธิ ปฺริปฺุเรติ กายปสฺสทฺธิณฺจ จิตฺตปสฺสทฺธิณฺจ ๕
ปสฺสทฺธิคพฺภํ คณฺฺหนฺตี ปฺริปากํ คจฺฉนฺตี ทฺวิธมฺปิ สฺขํ
ปฺริปฺุเรติ กายิกณฺจ เจตฺตีกณฺจ ๕ สฺขํ คพฺภํ คณฺฺหนฺตี ปฺริปากํ
๑. สี. วิชฺชุปฺปาตสทิสสา ๕

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 306

คจฺจนฺตํ ติวริํ สมารีํ ปริปุเรติ ขณิกสมารีํ อุปจารสมารีํ
อปฺปนาสมาริณฺจาติ ฯ ตาสฺ จ ยา อปฺปนาสมาริสฺส มฺถํ
หุตฺวา วฑฺฒมานา สมาริสฺสํปโยคํ คตา ผรณาปีติ อัย
อิมสฺมี อตฺเต อธิปฺเปตา ปีติติ ฯ

อิตรํ ปน สุขยตีติ สุขํ ยสฺสํปชฺชติ(๑) ตํ สุขิตํ กโรตีติ
อตฺโถ ฯ สุขนํ वा สุขํ สฺกุญฺจ वा ขาทติ ขนฺติ จ
กายจิตฺตาพารนฺติ สุขํ โสมนสฺสเวทนาเยตํ นามํ ฯ ตํ
สาตลภฺขณํ ฯ สนฺเตปี จ เนตํ กตฺถจि อวิปฺปโยเค อธิจฺจา-
รณฺมณฺปปฏิลาภคฺกุจฺจि ปีติ ปฏฺิถทฺรฺรฺสฺนาณฺวณํ สุขํ

ยตฺถ ปีติ ตตฺถ สุขํ ฯ ยตฺถ สุขํ ตตฺถ น นิยมโต
ปีติ ฯ สงฺขารกฺขนฺธสงฺกหิตา ปีติ เวทนาภฺขนฺธสงฺกหิตํ สุขํ
กนฺตารจินฺนสฺส วณฺนตฺถกนฺตทสฺสนสฺวเนสฺส วิย ปีติ วณฺจญา-
ปเวสนอุทกปริโภเกสฺส วิย สุขํ ฯ ตสฺมี ตสฺมี สมเย ปากฺกฺภาวโต
เจตํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อิติ อยญฺจ ปีติ อิทญฺจ สุขํ
อสฺส ฌานสฺส ตสฺมี वा ฌานเ อตฺถิติ อิทํ ฌานํ ปีติสุขนฺติ
วฺจฺจติ ฯ

อถวา ปีติ จ สุขญฺจ ปีติสุขํ ฌมฺมวินยาทโย วิย ฯ
วิเวกขํ ปีติสุขํ อสฺส ฌานสฺส อสฺมี वा ฌานเ อตฺถิติ
เอวมฺปิ วิเวกขํ ปีติสุขํ ฯ ยถเว หิ ฌานํ เอวํ ปีติสุขมฺเปตฺถ
๑. โปราณ. ยสฺส สมนฺปชฺชติ ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 307

วิเวกขเมว โหติ ฯ ตถจสฺส อตฺถลิตฺติ ตสฺมา อโลปสฺมาสํ กตฺวา
เอกปเทเนว วิเวกํ ปิติสฺขนฺตปิ วุตฺตํ ยุชฺชติ ฯ

ปรจฺมนฺติ คณฺณานุปฺพุตฺตา ปจฺมํ ปจฺมํ อุปฺปนฺนฺตปิ
ปจฺมํ ฯ ฌานนฺติ ทฺวริชฺ ฌานํ อารมฺมณฺฺปนฺชฺฌานนฺจ ลกฺขณฺ-
ปนฺชฺฌานนฺจ ฯ ตตฺถ อฏฺฐสฺมาปตฺติโย ปจฺวิกฺสิณฺหาทฺวารมฺมณฺํ
อุปฺนฺชฺฌายนฺตฺติ อารมฺมณฺฺปนฺชฺฌานนฺติ สงฺขยํ คตา ฯ
วิปฺสฺสนามคฺคผลานิ ปน ลกฺขณฺฺปนฺชฺฌานํ นาม

ตตฺถ วิปฺสฺสนา อนิจฺจาทิลกฺขณฺสฺส อุปฺนฺชฺฌานโต
ลกฺขณฺฺปนฺชฺฌานํ วิปฺสฺสนาย กตฺกิจฺจสฺส มกฺเคน อิชฺฌนโต
มกฺโค ลกฺขณฺฺปนฺชฺฌานํ ผลํ ปน นิโรธสจฺจํ ตถลกฺขณฺํ
อุปฺนฺชฺฌายตฺติ ลกฺขณฺฺปนฺชฺฌานํ ฯ เตสฺ อิชฺ ปรุพฺพภาเค
อารมฺมณฺฺปนฺชฺฌานํ โลกุตฺตรมคฺคกฺขณฺเ ลกฺขณฺฺปนฺชฺฌานํ
อชิปฺเปตํ ตสฺมา อารมฺมณฺฺปนฺชฺฌานโต ลกฺขณฺฺปนฺชฺฌานโต
จ ปจฺจนีกฺขณฺาปนโต จ ฌานนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อุปฺสมฺปชฺชชาติ อุปฺคนตฺวา ปาปฺณิตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ
อุปฺสมฺปาทยิตฺวา วา นิปฺพาเทตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ

วิหฺรตฺติ ตทฺนฺรูเปน อิริยาปถวิหาเรน อิตฺิวุตฺตปฺปการชฺ-
ฌานสมงฺคี(๑) หุตฺวา อตฺตภาวสฺส วุตฺตี อภินิปฺพาเทติ ฯ

วิตกฺกวิจฺจารนํ วุปฺสฺมาติ เอตฺถ วิตกฺกสฺส จ วิจฺจารสฺส

๑. ม. ตทฺนฺรูเปน อิริยาปถวิหาเรน อิริยติ วุตฺตปฺปการฌานสมงฺคี ฯ

จาดิ อิมสั ทฺวินนั วุปฺสมา สมตฺกุกมา ทฺติยชฺฌานกฺขณ
อปาตุภาวติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ กิณฺจาปี ทฺติยชฺฌานเ สพฺเพปี
ปจฺมชฺฌานธฺมา น สนฺติ อญฺเณเยว หิ ปจฺมชฺฌานเ ผสฺสาทโย
อญฺเณ อีธาติ ฯ โอฟาริกสฺส ปน โอฟาริกสฺส องฺกสฺส
สมตฺกุกมา ปจฺมชฺฌานโต ปเรสั ทฺติยชฺฌานาทีนั อธิคฺคโม โหตีติ
ทสฺสนตฺถั วิตกฺกวิจารานั วุปฺสมาติ เอวํ วุตฺตุนฺติ เวทิตพฺพั ฯ

อชฺฌตฺตุนฺติ อธิ นียกชฺฌตฺตํ อธิปฺเปตี ตสฺมา อตฺตนิ
ชาตํ อตฺตสนฺตานเ นิพฺพตฺตุนฺติ อตฺโต ฯ

สมฺปสาทนฺนติ สมฺปสาทนั วุจฺจติ สทฺธา ฯ สมฺปสาทน-
โยคโต ฉานนฺปิ สมฺปสาทนั นิลวณฺณโยคโต นิลวตฺถั วิย ฯ
ยสฺมา วา ตั ฉานัน สมฺปสาทนสมนฺนาคตตฺตา วิตกฺกวิจารกฺโข-
ภวฺปสมเนน จ เจโต สมฺปสาทยติ ตสฺมาปี สมฺปสาทนฺนติ
วตฺตํ ฯ อิมสฺมิญจ อตฺถวิกปฺเป สมฺปสาทนั เจตโสติ เอวํ
ปทสมฺพนฺโร เวทิตพฺโพ ปฺริมสฺมี ปน อตฺถวิกปฺเป เจตโสติ
เอตํ เอโกทิกภาเวน สทฺธี โยเชตพฺพั ฯ

ตฺตรายํ อตฺถโยชฺนา ฯ เอโก อุเทตีติ เอโกทิ วิตกฺกวิจारेหิ
อนชฺฌารุพฺพหตฺตา อคฺโค เสฏฺโฐ หุตฺวา อุเทตีติ อตฺโต ฯ
เสฏฺโฐปี หิ โลเก เอโกติ วุจฺจติ ฯ วิตกฺกวิจารวิริโต วา
เอโก อสหาโย หุตฺวา อิติปี วตฺตํ วญฺญติ ฯ อถ วา สมฺปยุตฺต-
ธฺมเม อุทายตีติ อุทิ อุญฺจเปตีติ อตฺโต ฯ เสฏฺฐญฺเณ เอโก

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณณา หน้า 309

จ โส อุทฺธิ จาติ เอโกทฺธิ ๑ สมาริสฺเสตฺตํ อธิวณฺณํ ๑ อิติ อิมํ
เอโกทฺธิ ภาเวติ วทฺเตตฺตีติ อิทํ ทฺตฺติยํ ฌานํ เอโกทฺธิภาวํ ๑
โส ปนายิ เอโกทฺธิ ยสฺมา เจตโส น สตฺตสฺส น ชีวสฺส ๑
ตฺสฺมาเอตํ เจตโส เอโกทฺธิภาวนฺติ วุตฺตํ ๑

นनु จายิ สทฺธา ปจฺมชฺฌาเนปิ อตฺถิ อยฺยจฺ เอโกทฺธิ-
นามโก สมาริ อถ กสฺมา อิทเมว สมฺปสาทณํ เจตโส
เอโกทฺธิภาวนฺติ [๑] จ วุตฺตฺนฺติ ๑ วุจฺเจเต อํหํ ทิ ปจฺมชฺฌานํ
วิตกฺกวิจาร์กฺโขเภณ วิจิตฺรจฺกสมากุลมिव ชลํ น สฺสฺปฺสนนํ
โหติ ตสฺมา สติยาปิ สทฺธาย สมฺปสาทณนฺติ น วุตฺตํ ๑ น
สฺสฺปฺสนนฺตฺตาเยว เจตถ สมาริปี น สฺสุจฺจ ปากโณ ตสฺมา
เอโกทฺธิภาวนฺติปี น วุตฺตํ ๑ อิมสฺมี ปน ฌาเน วิตกฺก-
วิจาร์ปฺลิโพธาภาเวณ ลทฺโธกาสา พลวตี สทฺธา พลวสทฺธา-
สหายปฺภูลาเภเนว จ สมาริปี ปากโณ ตสฺมา อิทเมว เอวํ
วุตฺตฺนฺติ เวทิตพฺพํ ๑

อวิตกฺกํ อวิจาร์นฺติ ภาวนาย ปหิณฺตฺตา เอตสฺมี เอตสฺส
วา วิตกฺโก นตฺถิตีติ อวิตกฺกํ ๑ อิมินาว นเยน อวิจาร์ ๑
เอตฺถาห นนุ จ วิตกฺกวิจาร์ณํ วุปฺสมาติ อิมินาปี อยมตฺโถ
สิทฺโธ อถ กสฺมา ปฺน วุตฺตํ อวิตกฺกํ อวิจาร์นฺติ ๑
วุจฺเจเต เอวเมว(๒) สิทฺโธวามตฺโถ น ปเนตํ ตทฺตฺถทีปํ นนุ
๑. ม. เอตฺถนฺตฺเร จาติ ทิสฺสตีติ ๑ ๒. ม. เอวเมตํ ๑

อโวจุมห อโฬาริกสุส ปน อโฬาริกสุส องคสุส สมติกุกมา
ปจฺมชฺฌานโต ปเรสฺส ทฺติยชฺฌานาทินฺ อธิคฺคโม โหตฺติ
ทสฺสนคฺคํ วิตกฺกวจิหารานํ ฐปสฺมาติ เอวํ ฐคฺคตฺตฺนฺติ ฯ

อปัจ วิตกฺกวจิหารานํ ฐปสฺมา อิํ สมนฺปสฺสาทนํ น
กิลเสทกาฬุสฺสยฺสฺส ฯ วิตกฺกวจิหารานญจ ฐปสฺมา เอโกทิกาวํ
น อุปจารชฺฌานมिव นีวรณฺปฺปหานา น ปจฺมชฺฌานมिव(๑) จ
องคฺปาตฺฐกาวัตติ เอวํ สมนฺปสฺสาทนเอโกทิกาวานํ เหตุปรฺติทฺปกมิตํ
วจนํ ฯ ตถา วิตกฺกวจิหารานํ ฐปสฺมา อิํ อวิตกฺกอวิจาร์
น ตตฺติยจตฺตฺตชฺฌานานํ วย จกฺขุวิญญานาทินิ วย จ
อภาวัตติ เอวํ อวิตกฺกอวิจาร์ภาวสุส เหตุปรฺติทฺปกญจ ฯ น
วิตกฺกวจิหารภาวมตฺตปรฺติทฺปกํ วิตกฺกวจิหารภาวมตฺตปรฺติทฺปกเมว
ปน อวิตกฺกํ อวิจาร์นฺติ อิํ วจนํ ฯ ตสฺมา ปฺริมํ ฐคฺควาปี
ปฺน ฐคฺคทพฺพเมวาทิ ฯ

สมาธิชฺชนฺติ ปจฺมชฺฌานสมาธิโต สมนฺปยฺยตฺตสมาธิโต วา
ชาตฺตฺนฺติ อตฺถโธ ฯ ตตฺถ กิลฺยจาปี ปจฺมชฺฌานมฺปิ สมนฺปยฺยตฺต-
สมาธิโต ชาตฺ อถ โข อยเมว สมาธิ สมารฺติ ฐคฺคทพฺพตฺ
อรหตี วิตกฺกวจิหารกฺโขภวिरเหณ อตฺติวีย อจลคฺคตา สฺฐปฺสนฺนคฺคตา
จ ฯ ตสฺมา อิมสุส ฐณฺณภณนคฺคํ อิทเมว สมาธิชฺชนฺติ
ฐคฺคตฺ ฯ ปิตฺติสุชฺชนฺติ อิํ ฐคฺคตฺตฺนยเมว ฯ ทฺติยชฺชนฺติ คณฺณานุปฺพุพฺพตา
๑. ม. น ปจฺมชฺฌานมिव ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเตสวณฺณา หน้า 311

ทฺติยํ อิทํ ทฺติยํ อุปฺปนฺนํ ทฺติยํ ฯ

ปีติยา จ วิราคาคิ วิราโค นาม วุคฺคตฺตปฺการาย ปีติยา
ชฺิคุจฺจนํ วา สมตฺติกฺกโม วา อุภินฺนํ ปน อนฺตรา จสทฺโท
สมปฺปิณฺฑนตฺโต โส วุปฺสํมํ วา สมปฺปิณฺฑเทติ วิตฺกฺกวิจฺจรวุปฺสํมํ
วา ฯ ตตฺถ ยทา วุปฺสํมเมว สมปฺปิณฺฑเทติ ตทา ปีติยา วิราคา
จ กิลฺลจ กิโย วุปฺสํมา จาติ เอวํ โยชฺนา เวทิตฺตพฺพา ฯ
อิมิสฺสา จ โยชฺนาย วิราโค ชฺิคุจฺจนตฺโต โหติ ตสฺมา ปีติยา
ชฺิคุจฺจนา จ สมตฺติกฺกมา จาติ อยมตฺโต ทฺฐจฺจพฺโพ ฯ ยทา
ปน วิตฺกฺกวิจฺจรวุปฺสํมํ สมปฺปิณฺฑเทติ ตทา ปีติยา จ วิราคา
กิลฺลจ กิโย วิตฺกฺกวิจฺจรานญจ วุปฺสํมาติ เอวํ โยชฺนา
เวทิตฺตพฺพา ฯ อิมิสฺสา จ โยชฺนาย วิราโค สมตฺติกฺกมนตฺโต
โหติ ตสฺมา ปีติยา จ สมตฺติกฺกมา วิตฺกฺกวิจฺจรานญจ วุปฺสํมาติ
อยมตฺโต ทฺฐจฺจพฺโพ ฯ

กามญฺเจเต วิตฺกฺกวิจฺจรา ทฺติยชฺุณฺณาเนยฺเว วุปฺสนฺตา
อิมิสฺส ปน ฌานสฺส มคฺคปฺริทฺธิปฺนตฺถํ วนฺณภณฺนตฺถญฺเจตฺถํ
วุคฺคตฺถํ ฯ วิตฺกฺกวิจฺจรานํ วุปฺสํมาติ หิ วุคฺคเต อิทํ ปญฺญาตฺติ
นฺน (๑) วิตฺกฺกวิจฺจรวุปฺสํมํ มคฺโค อิมิสฺส ฌานสฺสาติ ฯ ยทา
จ ตตฺติเย อริยมคฺเค อปฺปหีนานมฺปิ สกฺกายทฺธิจฺจาทีนํ ปญฺจนํ
โอรมภาคิยานํ สํโยชฺนํ ปหานาติ (๒) เอวํ ปหานํ วุจฺจมานํ
๑. ส. นนุ ฯ ๒. ที. ส. ๕/๕๒๕/๒๐๐ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺฉวนณา หน้า 312

วณฺณภณฺนํ โหติ ตทฺธิคฺคมา ย อฺสุสฺสูกานํ อฺสุสาหชนกํ เอวมเว
อิธ อวฺปสฺนุตานมฺปิ วิตกฺกวิจารานํ วฺปสฺโม วฺจจฺมาโน
วณฺณภณฺนํ โหติ เตนายมตฺโต วฺตฺโต ปิตฺยา จ สมตฺติกฺกมา
วิตกฺกวิจารานญจ วฺปสฺมาติ ฯ

อฺเปกฺขโก จ วิหฺรตีติ เอตฺถ อฺปฺปตฺติโต อิกฺขตีติ อฺเปกฺขา
สมํ ปสฺสตี อฺปฺกฺขปฺตีตา หุตฺวา ปสฺสตีติ อตฺโต ฯ ตาย
วิสทาย วิปฺลายนํ อามกตาย สมฺนฺนาคตฺตฺตา ตตฺติยชฺฆมานสมงฺกิ
อฺเปกฺขโกติ วฺจจฺติ ฯ

อฺเปกฺขา ปน ทสฺวิธา โหติ ฉฟงฺกุเปกฺขา พุรฺหม-
วิหฺรฺวเปกฺขา โฟชฌงฺกุเปกฺขา วิริยฺเปกฺขา สงฺขารฺเปกฺขา
เวทฺนฺเปกฺขา วิปฺสฺสนฺเปกฺขา ตตฺตรมชฺฆตฺตฺเปกฺขา ฌานฺเปกฺขา
ปาริสฺสุทฺธฺเปกฺขาติ ฯ

ตตฺถ ยา อิธ [๑] อิกฺขเว ชีณาสโว อิกฺข จกฺขุนา รูปํ
ทิสฺวา เนว สฺมโน โหติ น ทฺมมโน อฺเปกฺขโก จ วิหฺรตี
สโต สมฺปชาโนติ (๒) เอวมาคตา ชีณาสวสฺส ฉสฺส ทฺวาเรสฺส
อิกฺขจฺฉนฺนพารมฺมณาปาเถ ปริสฺสุทฺธิปกฺติภาวาวิหฺรณาการฺภูตา
อฺเปกฺขา อโย ฉฟงฺกุเปกฺขา นาม ฯ

ยา ปน อฺเปกฺขาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสฺสิ ผริตฺวา
วิหฺรตีติ (๓) เอวมาคตา สตฺเตสฺส มชฺฆตฺตฺตาการฺภูตา อฺเปกฺขา อโย

๑. ม. เอตฺถนฺตเร อิกฺขเวติ ทิสฺสตี ฯ

๒. อ.จ. ฉกฺก. ๒๒/๒๗๒/๓๑๑ ฯ ๓. ที. ที. ๕/๓๘๔/๓๑๐ ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิตุเทสวณฺณา หน้ 313

พฺรหฺมวิหารุเปกฺขา นาม ๑

ยา ปน อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตนฺติ (๑)
เอวมาคตา สหชาตธมฺมานํ มชฺฌตฺตการุตา อุเปกฺขา อัย
โพชฺฌงฺคฺเปกฺขา นาม ๑

ยา ปน กาเลน กาลํ อุเปกฺขานิमितฺตํ มนสิกโรตฺติติ (๒)
เอวมาคตา อนจฺจารทุชนาตีสิตฺถวิริยสงฺฆาตา อุเปกฺขา อัย
วิริยฺเปกฺขา นาม ๑

ยา ปน กติ สงฺขารุเปกฺขา สมถวเสน อุปฺปชฺชนฺติ กติ
สงฺขารุเปกฺขา วิปสฺสนาวเสน อุปฺปชฺชนฺติ อญฺจ สงฺขารุเปกฺขา
สมถวเสน อุปฺปชฺชนฺติ ทสสงฺขารุเปกฺขา วิปสฺสนาวเสน
อุปฺปชฺชนฺตฺติ (๓) เอวมาคตา นีวรณาทีปฺปฏิสงฺฆาสนฺติญฺจนาคหณ
มชฺฌตฺตการุตา อุเปกฺขา อัย สงฺขารุเปกฺขา นาม ๑

ยา ปน ยสฺมี สมเย กามาวจริ กุสลํ จิตฺตํ อุปฺปนํ
โหติ ๑ อุเปกฺขาสหคตฺนฺติ (๔) เอวมาคตา อทุกฺขมสุขสญฺญิตา อุเปกฺขา
อัย เวทฺนุเปกฺขา นาม ๑

ยา ปน ยทฺตฺถิ ยํ ภูตํ ตํ ปชฺหติ อุเปกฺขํ ปฏฺฐิตฺติ (๕)
เอวมาคตา วิจฺฉินเน มชฺฌตฺตการุตา อุเปกฺขา อัย วิปสฺสนุเปกฺขา
นาม ๑

๑. ม.ม. ๑๓/๓๓๘/๓๒๖ ๑ ๒. อจฺ. ติก. ๒๐/๕๔๒/๓๒๕ ๑

๓. พุ. ปฏฺ. ๓๑/๑๓๓/๕๒ ๑ ๔. อภิ. สจฺ. ๓๔/๑๓๕/๔๒ ๑

๕. ม. อุ. ๑๔/๕๐/๓๘ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺความณฺณา หน้า 314

ยา ปน จนนฺทาทิสฺส เอวาปนเกสฺส อากตา สหชานัน
สมวาทิตถุตา อุเปกฺขา อิมํ ตตฺตรมชฺชตฺต

ยา ปน อุเปกฺขโก จ วิหรตฺตฺติ (๑) เอวมาคตฺตา อคฺคสุเขปํ
ตสฺมี อปกฺขปาตชนนํ อุเปกฺขา อิมํ ฉานฺนุเปกฺขา นาม ฯ

ยา ปน อุเปกฺขาสติปาริสฺสทฺธิ จตฺตํ ฉานนฺตฺติ (๒)
เอวมาคตฺตา สพฺพจจนิกปฺริสฺสทฺธา ปจฺจนิกวุปสมเปปํ อพฺยา-
ปารภฺตฺตา อุเปกฺขา อิมํ ปาริสฺสทฺธิอุเปกฺขา นาม ฯ

ตตฺตฺตฺต จพฺงฺกุเปกฺขา จ พุรฺหมวิหารุเปกฺขา จ โพชฺฌงฺกุ-
เปกฺขา จ ตตฺตรมชฺชตฺต
สฺสทฺธิอุเปกฺขา จ อตฺถโต เอกา ตตฺตรมชฺชตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เตน เตน อวคฺคาเกเทน ปนฺสฺสายํ เกโท ฯ เอกสฺสํ สโต
สत्ตสฺส กุมารยฺวตฺเถรสฺนาปติราชาทิวสฺเสน เกโท วย ตสฺมา
ตาสฺส ยตฺถ จพฺงฺกุเปกฺขา น ตตฺตฺตฺต โพชฺฌงฺกุเปกฺขาทโย ฯ
ยตฺถ วา ปน โพชฺฌงฺกุเปกฺขา น ตตฺตฺต จพฺงฺกุเปกฺขาทโย
โหนตฺตฺติ เวทิตพฺพา ฯ

ยถา เจตาสํ อตฺถโต เอกิภาโว เอวํ สงฺขารุเปกฺขา-
วิปฺสฺสนุเปกฺขานมฺปิ ฯ ปญฺญา เอว हि สภา กิจฺจวสฺเสน ทฺวิธา
ภินฺนนา ฯ ยถา हि ปฺริสฺสสฺส สฺสายํ เคहि ปวิภฺจฺสิ สปฺปํ
อชปททณฺฑํ คเหตุวา ปฺริเยสฺมานสฺส ตํ กุสโกภฺจฺสเก นินฺนํ
๑. ที. ส. ๕/๑๒๕/๕๕ ฯ ๒. อภ. สจ. ๓๔/๑๔๖/๔๗ ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทศวณฺณา หน้า 315

ทิสฺวา สປโป นฺุโ ขอ โนติ อวโลเกนฺตุสฺส โสวตฺถิกตฺตยํ
ทิสฺวา นิพฺเพตฺติกสฺส สປโป น สປโปติ วิจฺฉินเน มชฺฌตฺตตา
อุປฺปชฺชติ เอวเมว ยา อารทฺธวิປฺสฺสกสฺส วิປฺสฺสณานิณณ
ลกฺขณตฺตยํ ทิฏฺฐเ จ สงฺขารานํ อนิจฺจภาวาทิวิจฺฉินเน มชฺฌตฺตตา
อุປฺปชฺชติ อຍံ วิປฺสฺสนฺุပ္ပกฺขา ๑ ยถา ปน ตสฺส ปุริสฺส
อชປฺเทน ทณฺเฑน คาฬุหํ สປປံ กเหตุวา กิณฺดาหํ อิมํ สປປံ
อวิเหตุเนฺโต อตฺตทานนฺจ อิมินา อหํสาປေနฺโต มฺลฺเจยฺยນฺติ
มฺลฺจนการเมว ปริยေสฺโต กเหตุ มชฺฌตฺตตา โหติ เอวเมว
ยา ลกฺขณตฺตยสฺส ทิฏฺฐตฺตา อาทิตฺเต วิย ตโย ภเว
ປسฺสโต สงฺขารกฺเหตุ มชฺฌตฺตตา อຍံ สงฺขารูปฺကော ๑ ๑ อติ
วิປฺสฺสนฺุပ္ပกฺขาย สิทฺทาย สงฺขารูปฺကောປိ สิทฺทาว โหติ ๑
อิมินา ปนော วิจฺฉินนฺุคฺเหตุสฺส มชฺฌตฺตสงฺขာเตน กิจฺเจน
ทฺวิธา กิณฺดาติ ๑ วິရိယูปฺကော ปน เวทນูปฺကော ๑ อถฺย-
มถฺยလ္လจฺ อวเสสา หိ ๑ อตฺถโต กิณฺดา อောติ ๑ อาห જેတ
    มชฺฌตฺตပုရုမ္ပโปชฺฌนฺุค- ဣပျံကမ္မာနန္တုစိယ
        วิປฺสฺສနာ ๑ สงฺขาร-   เวทนา วิရိယံ อติ ๑
        วิตถารโต တสိပျံကော   ဣမမ္မထူတာထိတံ တံ
        တူဝေ ပလ္လဝာ တံ တုဝိဟိ   ဣတုပ္ပိစ္ဆာန္တ ဝပာပုတိမာတိ ๑ (๑)
        အိတိ အိမာပူ ဝုပျံကောပူ ဣပျံကော အိစ အစိပျံပတာ ๑
၁. ဟီ. ဝပာပုတိ မာတိ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 316

สา มชฺฌตฺตลกฺขณาฯ เอตฺถาห นนฺุ จายี อตฺถโต ตฺตร-
มชฺฌตฺตฺเพกฺขาว โหติ สา จ ปจฺมทฺตฺยชฺฌมานนฺุปี อตฺถิ ตสฺมา
ตฺตรปี อุเพกฺขโก จ วิหฺรตีติ เอวมยํ วตฺตพฺพา สียา สา
กสฺมา น วุตฺตาทิ อปริพฺยตฺตกิจฺจโตฯ อปริพฺยตฺตญฺหิ ตสฺส
ตฺตฺถ กิจฺจํ วิตกฺกาทีหิ อภิกฺขตฺตฺตา อิธ ปนํยํ วิตกฺกวิจฺจาร-
ปีตีหิ อนภิกฺขตฺตฺตา อุกฺขิตฺตฺสิรา วิย หุตฺวา ปริพฺยตฺตกิจฺจา
ชาตา ตสฺมา วุตฺตาทิฯ

อิทานิ สโต จ สมฺปชาโนติ เอตฺถ สรตีติ สโตฯ
สมฺปชานาตีติ สมฺปชาโนฯ อิติปฺกฺกเลน สติ จ สมฺปชฌณฺณจ
วุตฺตํฯ ตตฺถ สรณฺลกฺขณา สติฯ อสมฺโมหลกฺขณํ สมฺปชฌณฺณํ
ตตฺถ กิณฺจาปี อิํ สติสมฺปชฌณฺณํ ปฺริมชฺฌมานนฺุปี อตฺถิ
มฺกฺกฺสสฺสตีสฺส หิ อสมฺปชานสฺส อุปจฺจารมตฺตมฺปี น สมฺปชชฺติ
ปเกว อุปฺปนาฯ โอพาริกตฺตฺตา ปน เตสํ ฌานานํ ญฺมียํ
วิย ปฺริสสฺส จิตฺตสฺส คติ สฺฐา โหติ อพฺยตฺตํ ตตฺถ
สติสมฺปชฌณฺณกิจฺจํฯ โอพาริกงฺกปฺปหานนฺุ ปน สฺฐมตฺตฺตา
อิมสฺส ฌานสฺส ปฺริสสฺส ชุรชฺชารายํ วิย สติสมฺปชฌณฺณกิจฺจ-
ปฺริคฺคหิตา เอว จิตฺตสฺส คติ อิจฺฉิตฺตพฺพาติ อิเชว วุตฺตํฯ
กิณฺจ กิณฺโย ยถา เชนฺุปโค วจฺโถ เชนฺุโต อปฺนีโต อรฺกฺขิย-
มานโน ปฺนทเว เชนฺุ อุปคจฺฉติ เอวมิตํ ตตฺตฺยชฺฌมานนฺุปี ปีตีโต
อปฺนีตํ สติสมฺปชฌณฺณารกฺขนฺุ อรฺกฺขิยมานํ ปฺนทเว ปีตี

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 317

อุปคจฺเจยฺย ปีติสมฺปยุตฺตเมว สียา ฯ สุขเข วาปี(๑) สตุตา
สธารชฺชนติ อิทฺถจฺ อติมธฺรํ สุขํ ตโต ปรี สุขภาวา ฯ
สติสมฺปชฺฌณฺณานฺภาเวน ปเนตฺถ สุขเข อสธารชฺชนา โหติ โน
อณฺณถาติ ฯ อิํปี(๒) อตฺถวิเสสํ ทสฺเสตฺถุ อิํ อิเชว วุตฺตนฺติ
เวทิตฺพุทฺ ฯ

อิทานิ สุขณฺจ กายน ปฏิสฺเวเทตีติ เอตฺถ กิณฺจาปี
ตติยชฺฌานสมฺภิกิโน สุขปฺปฏิสฺสเวทนา โภโค นตฺถิ เอวํ สนฺเตปี
ยสฺมา ตสฺส นามกายน สมฺปยุตฺตํ สุขํ ยํ วา ตํ
นามกายสมฺปยุตฺตํ สุขํ ตํ สมฺภูจฺจเนนตฺส ยสฺมา อติปณฺเฑน
รูปน รูปกาโย สฺมุจฺโจ ยสฺส สฺมุจฺจตฺตา ฌานา วุฏฺฐิตฺโตปี
สุขํ ปฏิสฺสเวเทยฺย ตสฺมา เอตมตฺถํ ทสฺเสนฺโต สุขณฺจ
กายน ปฏิสฺสเวเทตีติ อาห ฯ

อิทานิ ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก สติมา
สุขวิหารีติ เอตฺถ ยมฺมานเหตุ ยมฺมานการณา ตํ ตติยชฺฌาน-
สมภิกิปฺคฺคํ พุทฺธาทโย อริยา อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺติ
ปญฺญาเปนฺติ ปญฺจเปนฺติ วิวรนฺติ วิภนฺติ อุตฺตานิโกโรนฺติ
ปกาสเนนฺติ ปสฺสนตีติ อธิปฺปาโย ฯ กิณฺติ อุเปกฺขโก สติมา
สุขวิหารีติ ฯ ตํ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรีตีติ เอวเมตฺถ
โยชฺนา เวทิตฺพุทฺ ฯ

๑. สี่. สุขเข จาปี ฯ ๒. ม. อิมมปี ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคความณณา หน้า 318

กสฺมา ปน เต เอวํ ปัสฺสนตฺตีติ ปัสฺสารหโต ฯ

อัยฺ หิ ยสฺมา อติมธฺรสุเข สุขปารมีปตฺเตปี ตติยชฺฌาเน
อุเปกฺขโก น ตตฺถ สุขาภิสงฺเคน อากทฺฐมฺยติ ฯ ยถา จ
ปีติ น อุปฺปชฺชติ เอวํ อุปฺภูจิสฺสตีตยา สติมา ฯ ยสฺมา จ
อริยชนกนฺตํ อริยชนเสวิตเมว จ อสงฺกิลิฏฺฐํ สฺขํ นามกาเยน
ปฏฺฐิสฺสเวเตติ ตสฺมา ปัสฺสารโห โหติ ฯ อิติ ปัสฺสารหโต นํ
อริยา เต เอวํ ปัสฺสารหเหตุญฺเต กุณฺเ ปกาเสนฺตา อุเปกฺขโก
สติมา สุขวิหารีติ เอวํ ปัสฺสนตฺตีติ เวทิตพฺพํ ฯ ตติยนฺติ
กณฺณานุปฺพโต ตติยํ ตติยํ อุปฺปนฺนตฺตีปี ตติยํ ฯ

สุขสฺส จ ปหานา ทฺกขสฺส จ ปหานาติ กายิกสุขสฺส
จ กายิกทฺกขสฺส จ ปหานา ฯ

ปฺพเพวาทิ ตยจ โข ปฺพเพว น จตฺตถชฺฌานกฺขณฺเ ฯ

โสมนสฺสโทมนสฺसानํ อตฺถงฺกมาติ เจตสิกสุขสฺส เจตสิก-
ทฺกขสฺส จาติ อิมสฺมปี ทฺวินนํ ปฺพเพว อตฺถงฺกมา ปหานา
อิจฺเจว วุตฺตํ โหติ ฯ

กทา ปน เนสํ ปหานํ โหติ จตฺนุนํ ฌานานํ
อุปจารกฺขณฺเ ฯ โสมนสฺสํ หิ จตฺตถสฺส ฌานสฺส อุปจา-
รกฺขณฺเยว ปหียติ ทฺกขโทมนสฺสสุขานิ ปจฺมทฺติยตฺติยานํ
อุปจารกฺขณฺเสุ ฯ เอวเมเตสํ ปหานกฺกเมเน อวุตฺตานํ อินฺทฺริย-
วิภงฺเก (๑) ปน อินฺทฺริยานํ อุทฺเทศกฺกเมเนว อิชาปี วุตฺตานํ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๒๓๖/๑๖๑ ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 319

สุทฺทกฺขโสมนสฺสโทมนสฺसानํ ปหานํ เวทิตพฺพิ ฯ

ยถิ ปเนตานิ ตสฺส ตสฺส ฌานสฺส อุปจากรกฺขณฺเยว
ปหฺยีนฺติ อถ กสฺมา กตฺถ จุปฺปนฺนํ ทฺถกฺขินฺทฺริยํ อปฺริเสถํ
นฺริชฺชณฺติ อธิ กิกฺขเว กิกฺขู วิวิจฺเจว กามะหิ ฯเปฯ
ปจฺมชฺฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ ฯ เอตฺถจุปฺปนฺนํ(๑) ทฺถกฺขินฺทฺริยํ
นฺริชฺชณฺติ กตฺถ จุปฺปนฺนํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ ฯ
สฺวกฺขินฺทฺริยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ อปฺริเสถํ นฺริชฺชณฺติ ฯ อธิ กิกฺขเว
กิกฺขู สุทฺสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตฺตถฺถ ฌานํ อุปสมฺปชฺช
วิหฺรติ ฯ เอตฺถ จุปฺปนฺนํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ อปฺริเสถํ นฺริชฺชณฺติ(๒)
เอวํ ฌานะเสว นฺโรโร วุตฺโตติ อติสยนิโรธตฺตา ฯ อติสย-
นฺโรโร หิ เตถํ ปจฺมชฺฌานาทีสุ น นฺโรโรเยว
ปนฺนํ อุปจากรกฺขณฺ นาคิสยนิโรโร ฯ ตถา หิ นานาวชฺชเนน
ปจฺมชฺฌานูปจारे นฺริชฺชณฺสสาปํ ทฺถกฺขินฺทฺริยสฺส ทํสมกฺสาทิ-
สมฺพฺสเสน วา วิสฺมาสนฺนูปตฺตาเปน วา สฺยิยา อุปฺปตฺติ นฺนํ เควว
อนฺนโต อุปฺปนฺนํ ฯ อุปฺปนฺนํ วา นฺริชฺชณฺมเปถํ นฺนํ สฺกฺกฺจฺ นฺริชฺช-
นฺริชฺชณฺทฺริยํ ปฏฺธิกฺกฺเขน อวิหฺรตฺตฺตา ฯ อนฺนโตอุปฺปนฺนํ ปนฺนํ ปิตฺติพฺรณฺเณน
สพฺโพ กายิ สฺวโฆกฺกนฺนโต โหติ สฺวโฆกฺกนฺนตฺกายสฺส จ สฺกฺกฺจฺ
นฺริชฺชณฺทฺริยํ โหติ ทฺถกฺขินฺทฺริยํ ปฏฺธิกฺกฺเขน วิหฺรตฺตฺตา นานา-
วชฺชเนเยว จ ทฺถกฺขินฺทฺริยสฺส ปหฺนฺนสฺสาปํ โทมนสฺสินฺทฺริยสฺส
ยสฺมา เอถํ วิทฺถกฺกฺวิจฺจเรปฺปจฺเจยฺปิ กายกิลมฺเถ จิตฺตฺตฺปมาเต
๑. ม. เอตฺถ จุปฺปนฺนํ ฯ ๒. ส. มหา. ๑๕/๕๕๗/๒๘๓ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 320

จ สติ อุปฺปชฺชติ วิตกฺกวิจาราภาเวเนว อุปฺปชฺชติ ฯ ยตถ
ปน อุปฺปชฺชติ ตตฺถ วิตกฺกวิจาราเว ฯ อุปฺปหีนายเว จ
ทฺติยชฺชฌานูปจारे วิตกฺกวิจाराติ ฯ ตตฺถสฺส สฺทียา อุปฺปตฺติ
น เตวว ทฺติยชฺชฌานे ปหีนูปฺปจฺจยตฺตา ฯ ตถา ตตฺติยชฺชฌานู-
ปจारे ปหีนสฺสาปี สฺขินฺทฺริยสฺส ปิติสมฺภูจฺจानปณฺิตฺรูปคฺกุจ-
กายสฺส สฺทียา อุปฺปตฺติ นเตวว ตตฺติยชฺชฌานे ฯ ตตฺติยชฺชฌานे
หิ สฺขสฺส ปจฺจยภฺจตา ปิติ สพฺพโส นฺริทฺธา โหติ (๑) ฯ ตถา
จตฺตชฺชฌานูปจारेณ ปหีนสฺสาปี โสมนสฺสินฺทฺริยสฺส อาสนฺนตฺตา
อุปฺปนาอุปฺปตฺตาย อุปฺเปกฺขาย อภาเวณ สมฺมา อนตฺติกนฺตตฺตา
จ สฺทียา อุปฺปตฺติ นเตวว จตฺตชฺชฌานे ฯ ตสฺมา เอวํ
จ เอตฺถอุปฺปนํ ทฺกขินฺทฺริยํ อปฺริเสสํ นฺริชฺชตฺติติ ฯ ตตฺถ ตตฺถ
อปฺริเสสคฺคหณฺํ กตฺนฺติ ฯ

เอตฺถาห อเอวํ ตสฺส ตสฺส ฌานสฺสุปจारे ปหีนาย
เอตา เวทนา อธิปฺ กสฺมา สมําหริติ ฯ สฺขคฺคหณฺตํ ฯ ยา
หิ อัยํ อทฺกขอสฺขนฺติ เอตฺถ อทฺกขมฺสฺซา เวทนา วฺจตฺตา ฯ
สา สฺขมา ทฺวิญญेยฺยาน สกฺกา สฺเชน คหิตฺตํ ตสฺมา
ยถา นาม ทฺกุจฺจสฺส ยถา ตถา วา อุปฺสงฺกมิตฺวา คเหตฺตํ
อสกฺกญेยฺยสฺส โคณสฺส คหณฺตํ โคโป เอกสฺมี วเช สพฺพา
คาโว สมําหริติ อเถเกกํ นฺิหรนฺโต ปฏฺิปาฏฺิยา อาคตํ อัย
๑. สฺ. นฺริชฺชตฺติ ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 321

โส คณฺหถ นนฺติ ตมฺปิ คาทาเปติ เอวเมว สฺขคฺคหณฺตถํ
สพฺพทาปี เอตา สมหาริ ฯ เอวํ หิ สมหาญา เอตา ทสฺเสตฺวา
ยํ เนว สฺขํ น ทฺกขํ น โสมนสฺสํ น โทมนสฺสํ อยํ
อทฺกขมสฺสาเวทนาติ สกฺกา โหติ เอสา คาทยิตฺถํ ฯ

อปิจ อทฺกขมสฺสาช เจโตวิมุตฺติยา ปจฺจยทสฺสนตฺถณฺจาปี
เอตา วุตฺตาติ เวทิตพฺพา ฯ สฺขทฺกขปฺปหานาทโย หิ ตสฺสา
ปจฺจยา ฯ ยถาห จตฺตาโร โข อวฺโส ปจฺจยา อทฺกขม-
สฺสาช เจโตวิมุตฺติยา สฺมาปตฺติยา อีธาวิโส ภิกฺขุ สฺขสฺส
จ ปหานา ฯเปฯ จตฺตถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริติ ฯ อีเม
โข อวฺโส จตฺตาโร ปจฺจยา อทฺกขมสฺสาช เจโตวิมุตฺติยา
สฺมาปตฺติยาติ (๑)

ยถา วา อณฺณตฺถ ปหีนาปี สกฺกายทิกฺกฺจาทโย
อนาคามิมคฺคสฺส วณฺณภณฺนตฺถํ ตตฺถ ปหีนาติ วุตฺตา
เอวํ วณฺณภณฺนตฺถมฺเปตฺส ฌานสฺเสตฺวา อีธ วุตฺตาติปี
เวทิตพฺพา ฯ ปจฺจยมาเตน วา เอตฺถ รากโทสานํ อติทฺูร-
ภาวํ ทสฺเสตฺมฺเปตา วุตฺตาติ เวทิตพฺพา ฯ เอตาสุ หิ สฺขํ
โสมนสฺสสฺส ปจฺจโย โสมนสฺสํ รากสฺส ทฺกขํ โทมนสฺสสฺส
โทมนสฺสํ โทสสฺส ฯ สฺขาทิมมาเตน จ สปฺปจฺจยา รากโทสา
หตาติ อติทฺูเร(๒) โหนฺตฺติ ฯ

๑. ม. ม. ๑๒/๕๐๓/๕๔๓ ฯ ๒. ม. อวิทฺูเร ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 322

อทุกขมสุขนฺติ ทุกฺขาภาเวน อทุกฺขํ ฯ สุขภาเวน
อสุขํ ฯ เอเตเนตฺถ ทุกฺขสุขปฺปฏิกฺขณฺตํ ตติยเวทณฺ์ ทีเปติ น
ทุกฺขสุขภาวมตฺตํ ฯ ตติยเวทนา นาม อทุกฺขมสุขา อุเปกฺขาติปิ
วฺจจติ ฯ สว อิฏฺฐานิฏฺฐวิปริตานุภวนลกฺขณา ฯ
อุเปกฺขาสติปาริสฺสุทฺธินฺติ อุเปกฺขาย ชนิตสติปาริสฺสุทฺธิ ฯ
อิมสฺมี หิ ฌาเน สฺสปริสฺสุทฺธา สติ ยา จ ตสฺสา สติยา
ปาริสฺสุทฺธิ สว อุเปกฺขาย กตฺตา น อญฺเณน ฯ ตสฺมา เอตฺ
อุเปกฺขาสติปาริสฺสุทฺธินฺติ วฺจจติ ฯ ยาย จ อุเปกฺขาย เอตฺถ
สติยา ปาริสฺสุทฺธิ โหติ สว อตฺถโต ตตฺตรมชฺชตฺตตฺตาติ
เวทิตฺตพฺพา ฯ น เกวลญฺเจตฺถ ตาย สติเยว ปริสฺสุทฺธา อปิ จ
โฆ สพฺเพปิ สมฺปยุตฺตตฺตรมฺมา สติสีเสณ ปน เทสฺนา วุตฺตา ฯ
ตตฺถ กิณฺจาปี อัยฺ อุเปกฺขาเหฏฺฐาปี ตีสุ ฌาเนสุ
วิหฺชติ ยถา ปน ทิวา สุริยปฺปภาภิกฺวา โสุมภาเวน(๑) จ
อตฺตโน อุปการกตฺเตน วา สภาคฺาย รตฺติยา อลาภา ทิวา
วิหฺชมานาปี จนฺทเลขา อปริสฺสุทฺธา โหติ อปฺริโยทาคา
เอวมยฺมปิ ตตฺตรมชฺชตฺตฺเตเปกฺขาจฺนฺทเลขา วิตฺกฺกาทีปฺจฺจนิกรมฺม-
เตชาภิกฺวา สภาคฺาย จ อุเปกฺขาเวทนารตฺติยา อลาภา
วิหฺชมานาปี ปจฺมชฺชฌานาทีเกเท อปริสฺสุทฺธา โหติ ฯ ตสฺสา จ
อปริสฺสุทฺธาย ทิวา อปริสฺสุทฺธจฺนฺทเลขาย ปภา วิย สหฺชาตาปี
๑. ม. โสุมภาเวน ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิตุเทสวณณณา หน้า 323

สตฺติอาทโย อปฺริสฺสุทฺธา ว โหนฺติ ๑ ตสฺมา เตสฺส เอกมฺปิ
อุเปกฺขาสติปาริสฺสุทฺธินฺติ น วุตฺตํ ๑ อิธ ปน วิตฺกุกาทีปจฺจนิก-
เตชาภิกฺขวาภาวา สภาคาย จ อุเปกฺขาวาทนารตฺติยา ปฏฺิ-
ลาภา อัยฺย ตตฺตรมชฺชตฺต-
ตสฺสา ปฺริสฺสุทฺธตฺตา ปฺริสฺสุทฺธจฺนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต-
สตฺติอาทโย ปฺริสฺสุทฺธา โหนฺติ ปฺริโยทาทา ๑ ตสฺมา อิทฺเมว
อุเปกฺขาสติปาริสฺสุทฺธินฺติ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ๑ จตฺตฺตฺตฺตฺต-
ปฺพุพฺโต จตฺตฺตฺตฺตฺต ๑ จตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต-
ปฺพุพฺพาทฺตฺตฺตฺต ๑ จตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ๑

อิมานิ จตฺตฺตฺตฺตฺต ฌานานิ ปฺพุพฺพาทฺตฺตฺต นานา
มคฺคกฺขณฺณี ๑ ปฺพุพฺพาทฺตฺต สฺมาปตฺตฺตฺตฺต นานา มคฺคกฺขณ-
นานา มคฺควเสน ๑ เอกสฺส หิ ปฺจฺมมคฺโค ปฺจฺมชฺชฌานิก-
โหติ ทฺตฺติยมคฺคาทโยปิ ปฺจฺมชฺชฌานิกา วา ทฺตฺติยาทีสุ อลฺยตฺตรชฺ-
ฌานิกา วา ๑ เอกสฺส ปฺจฺมมคฺโค ทฺตฺติยาทีนํ อลฺยตฺตรชฺ-
ฌานิก โหติ ทฺตฺติยาทโยปิ ทฺตฺติยาทีนํ อลฺยตฺตรชฺชฌานิกา วา
ปฺจฺมชฺชฌานิกา วา ๑ เอวํ จตฺตฺตฺตฺตฺตโรปิ มคฺคา ฌานวเสน
สทฺทิสฺสา วา อสทฺทิสฺสา วา เอกจฺจสทฺทิสฺสา วา โหนฺติ ๑ อัย-
ยนสฺส วิเสโส ปาทกชฺชฌานนฺนฺยเมน โหติ ๑ ปฺจฺมชฺชฌานลาภิน-
หิ ปฺจฺมชฺชฌานา วุฏฺฏาย วิปฺสฺสนตฺตฺตฺต อุปฺปนฺนมคฺโค
ปฺจฺมชฺชฌานิก โหติ มคฺคจฺจคโปชฺชฌานิก ปนฺตฺตฺตฺต ปฺริปฺปฺณณานว
โหนฺติ ๑ ทฺตฺติยชฺชฌานโต วุฏฺฏาย วิปฺสฺสนตฺตฺตฺต อุปฺปนฺน-

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 324

ทฺติยชฺฌานินิโก โหติ มคฺคกฺกา ปเนตฺถ สตฺต โหนฺติ ฯ
ตฺติยชฺฌานินิโก วุฏฺฐาย วิปสฺสนนฺตสฺส อุปฺปนฺโน ตฺติยชฺฌานินิโก
โหติ มคฺคกฺกานินิ ปเนตฺถ สตฺต โปชฺฌกฺกานินิ จ โหนฺติ ฯ เอส นโย
จตฺตชฺฌานินิโก ปฏฺฐาย(๑) ยาว เนวสฺสณฺณานาสฺสณฺณายตฺนา ฯ
อารุเปเป จตฺตชฺฌานินิโก อุปฺปชฺชติ ตณฺจ โข โลกุตฺตรํ
น โลกิยนฺติ วุตฺตํ(๒) ฯ เอตฺถ กถนฺติ เอตฺถปิ ปจฺจชฺฌานานาทิสฺสุ
ยโธ วุฏฺฐาย โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏฺฐิตฺวา อรฺุปสฺมาปตฺติ
ภาเวตฺวา โย อรฺุเป(๓) อุปฺปนฺโน ตฺมณิกาวตฺส(๔) ตตฺถ ตโย
มคฺคา อุปฺปชฺชนฺติ ฯ เอวํ ปาทกชฺฌานเมว นียเมตฺติ ฯ เกจิ
ปนฺ เถรา วิปสฺสนาย อารมฺมณฺฏตา ขนฺธา นียเมตฺติตี
วทฺนฺติ ฯ เกจิ ปุคฺคชฺฌานสโย นียเมตฺติตี วทฺนฺติ ฯ เกจิ
วุฏฺฐานกามินิ วิปสฺสนา นียเมตฺติตี วทฺนฺติ ฯ

ตฺตฺราຍํ อณฺุပ္พุพิกถา วิปสฺสนานียเมตฺติ หิ สุกฺข-
วิปสฺสกสฺส อุปฺปนฺนํมคฺคโคปิ สฺมาปตฺติลาภินิ ฌานํ ปาทกํ
อกถวา อุปฺปนฺนํมคฺคโคปิ ปจฺจชฺฌานํ ปาทกํ กถวา
ปภินฺณกสงฺขารเ สมฺมสฺติวา อุปฺปาทิตมคฺคโคปิ ปจฺจชฺฌานินิโก
โหติ สพุเพสฺส สตฺต โปชฺฌกฺกานินิ อฏฺฐ มคฺคกฺกานินิ ปณฺจ
ฌานกฺกานินิ โหติ ฯ เตสฺมปิ ปุพฺพภาควิปสฺสนา โสมนสฺส-
สทฺคตาปิ อุเปกฺขาสทฺคตาปิ หุตฺวา วุฏฺฐานกาเล สงฺขารุเปกฺขา-
๑. ส. วุฏฺฐาย ฯ ๒. ม. น โลกิยนฺติ วุตฺตํ ฯ
๓. ม. อารุเปเป ฯ ๔. ม. ตฺมณิกาว ตสฺส ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 325

ภาวํ ปตฺตา โสมนสฺสสทฺทาว โหติ ฯ

    ปญฺจนเย ทฺติยตฺติยจตุตฺถชฺฆานานิ ปาทกานิ กตฺวา
    อุปฺปาติตมคฺเคสุ ยถากุเมเนว ฆานํ จตฺรํคิกํ ติวํคิกํ
    ทิวํคิกณฺจ โหติ สพฺเพสุ ปน สตฺต มคฺคกฺขานิ โหนฺติ
    จตุตฺเถ น โขชฺฌกฺขานิ ฯ อัย วิเสโส ปาทกชฺฆานนियเมเน เจว
    วิปฺสฺสนานियเมเน จ โหติ ฯ เตสมฺปิ หิ ปุพฺพภาควิปฺสฺสนา
    โสมนสฺสสทฺทาวปี อุเปกฺขาสทฺทาวปี โหติ ฐฏฺฐานคามินิ
    โสมนสฺสสทฺทาว ฯ

    ปญฺจมชฺฆานํ ปาทกํ กตฺวา นิพฺพตฺติตมคฺเค ปน
    อุเปกฺขาจิตฺเตกคฺคตาวเสน เทว ฆานกฺขานิ โขชฺฌกฺคมคฺคกฺขานิ
    น สตฺต เจว ฯ อยมฺปิ วิเสโส อุภยนิยมวเสน โหติ ฯ อิมสฺมี
    หิ นเย ปุพฺพภาควิปฺสฺสนา โสมนสฺสสทฺทาว อุเปกฺขา-
    สทฺทาว โหติ ฐฏฺฐานคามินิ อุเปกฺขาสทฺทาว โหติ ฯ
    อรุปชฺฆานานิ ปาทกานิ กตฺวา อุปฺปาติตมคฺเคปี เอสว
    นโย ฯ อิทฺ ปน จตฺกุกนเย อวิตกฺกวิจฺจารมตฺตสฺส ทฺติยชฺฆานสฺส
    อภาวา ตํ อปเนตฺวา เสสํ น วเสน โยเชตพฺพิ ฯ เอว
    ปาทกชฺฆานโต ฐฏฺฐาย เยเกจิ สงฺขารे สมนฺนสฺสิตฺวา
    นิพฺพตฺติตมคฺคสฺส อาสนฺนเทเส ฐฏฺฐิตสมาปตฺติ อตฺตนา
    สภาคํ กโรติ ฐมฺมิวณฺโณ วีย โคธวณฺณสฺส ฯ

    ทฺติยตฺเตรเวท ปน ยโต ยโต สฺมาปตฺติโต ฐฏฺฐาย

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 326

เยเย สฬาปคตติชเม สมมุสตีวา มคโค นิพพคตติโต โหติ
ตตสฬาปคตติสทิสว โหติฯ ตตตราปี จ วิปสสนานนิโย
วุตตุนเยเนว เวทิตพุโพ ฯ

ตติยคเถรวาเท อตตโน อชฌาสนานูรูเปเน ยั ยั ฉานัน
ปาทกั กตฺวา เย เย ฉานชเม สมมุสตีวา มคโค
นิพพคตติโต ตตฉานสทิสว โหติฯ ปาทกชฉานัน ปน
สมมุสตีชฉานัน วา วินา อชฌาสนมตเตเนว ตัน นิชฉติฯ
เอตตราปี จ วิปสสนานนิโย วุตตุนเยเนว เวทิตพุโพ ฯ

อัย วุจจติ สมมาสมาริตี ยา อิเมสุ จตุสุ ฉานนสุ
เอกคคตา อัย ปุพพภาเค โลกियो อปรภาเค โลกุตตโร
สมมาสมาริ นาม วุจจติฯ เอว โลกียโลกุตตรวเสน ชมุ-
เสนาปติ มคคสจจัน เทเสติฯ ตตถ โลกียมคเค สพพาเนว
มคคกณานิ ยถานูรูปี จสุ อารมมณนสุ อลลตตรารมมณานิ
โหนติฯ โลกุตตรมคเค ปน จตฺสจจปปฏิเวชาัย ปวตตสส
อริยสาวกสส นิพพานารมมณัน อวิชชานุสยสมมุคฆาตกั ปญญา-
จกขุ สมมาทิฏฐิ ตถา สมปนฺนทิฏฐิสส ตสฺมปยุตโต
ติวิชมิจฉาสงกปฺปสมมุคฆาตโก เจตโส นิพพานปทาณิโรปน
สมมาสงกปฺโป ตถา ปสฺสนุตสส ตกฺกนุตสส จ ตสฺมปยุตตาว
จตุพพิชวจิทุจจิตสมมุคฆาตกา มิจฉาวาจา ย วิรติ สมมาวาจา
ตถา วิรมนุตสส ตสฺมปยุตตาว ติวิชมิจฉากมฺมนุตสมุจเจทิกา

*เล่มที่ 40 มคฺคสจฺจนิทฺเทสวณฺณา หน้า 327

มิจฺฉากมฺมนฺตา วิรติ สมฺมากมฺมนฺโต เตสฺสเยว จสฺส วาจา-
กมฺมนฺตานํ โวทานกฺวตา ตํสมฺปยุตฺตาว กุหนาทิสมฺมุเจตฺติกา
มิจฺฉาอาชีวา วิรติ สมฺมาอาชีโว ตสฺสาเยวสฺส สมฺมาวาจา-
กมฺมนฺตาชีวสงฺฆาตาย สีสฺสุมิยํ ปติภฺจฺจมานสฺส ตทฺนุรูป
ตํสมฺปยุตฺโตว โกสฺซชฺชสมฺมุเจตฺตโก อนฺนุปฺปนฺนุปฺปนฺนํ อกฺกุส-
กฺกุสลาณํ อนฺนุปฺปาทปฺปหานุปฺปาทภฺจฺจิตฺตีสาทโก จ วิริยารมฺโก
สมฺมาวาयाโม เอวํ วายมฺนตสฺส ตํสมฺปยุตฺโตว มิจฺฉาสติ-
วินิทฺตฺนโก เกสาทิสฺส กายานุสฺสนาทิสาทโก จ เจตฺโต
อสมฺโมโส สมฺมาสติ เอวํ อนฺนตฺตราย สติยา สุวิทฺตจิตฺตารกฺขสฺส
ตํสมฺปยุตฺตาว มิจฺฉาสมาธิวิทฺตฺติกา จิตฺเตกคฺคตา สมฺมาสมาธิ(๑) ฯ
เอส โลกุตฺตโร อริโย อภฺจฺจกฺโก มคฺโค ฯ

โย สห โลกิเยน มคฺเคน ทฺกฺขณิโรธคามินีปฺปฏิปทาติ
สงฺขยํ คโต โส โข ปเนส มคฺโค สมฺมาทิกฺกุจฺจสงฺกปฺปานํ
วิหฺขาย เสสธมฺมานํ จรณฺเนน สงฺกหิตตฺตา วิหฺขาย เจว
จรณฺณจ ฯ ตถา เตสฺส ทฺวินฺนํ วิปฺสฺสนายาเนน อิตเรสฺส
สมถยาเนน สงฺกหิตตฺตา สมโถ เจว วิปฺสฺสนา จ ฯ เตสฺส
ทฺวินฺนํ ปญฺญาทฺกฺขณฺเชน ตทฺนนฺตรานํ ตินฺณํ สีสฺสทฺกฺขณฺเชน
อวเสสานํ ตินฺณํ สมာธิทฺกฺขณฺเชน อธิปญฺญาอธิสีสฺสอธิจิตฺต-
สิทฺทกา หิ จ สงฺกหิตตฺตา ขนฺนตฺตยลเจว สิทฺทตฺตยลจ โหติ ฯ
๑. สีสฺ. สมฺมาสมาธิติ ฯ

เยน สมฺนาคโต อริยสาวโก ทสฺสนสมตฺเถหิ จกฺขุหิ
คฺมนสมตฺเถหิ ปาทฺเหหิ สมฺนาคโต อทฺธิโก วีย วิชฺชา-
จฺรณสมฺปนฺโน หุตฺวา วิปสฺสนายานเนน กามสุขลฺลิกานุโยคํ
สมถยานเนน อตฺตกิลฺมถานุโยคนฺติ อนตฺตทวํ ปรีวชฺเชตฺวา
มชฺฌิมํ ปฏิปทฺ(๑) ปฏิปนฺโน ปญฺญากุขฺนุเชน โมหกุขฺนุชฺ
สึลกุขฺนุเชน โทสกุขฺนุชฺ สมာธิกุขฺนุเชน จ โลกกุขฺนุชฺ
ปทาเลนฺโต อธิปญฺญาสิกฺขาเย ปญฺญาสมฺปทํ อธิสึลสิกฺขาเย
สึลสมฺปทํ อธิจิตฺตสิกฺขาเย สมာธิสมฺปทนฺติ ติสฺโส สมฺปตฺติโย
ปตฺวา อมตํ นิพฺพานํ สจฺฉิกโรติ ฯ อาทิมชฺฌปริโยสานกฺลฺยาณํ
สจฺฉตฺตํ สโทธิปฺกขิยธมฺมรตนวิจิตฺตํ สมมตฺตนิยามสงฺขาตํ อริยญฺมึ
โองฺกนฺโต โหตีติ ฯ

มคฺคสจฺจนิทฺเตสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สจฺจปกิณฺณกวณฺณา

จตุสฺส ปน สจฺเจสฺส พารณลฺกฺขณํ ทฺกฺขสจฺจํ ปภวลฺกฺขณํ
สมุทฺยสจฺจํ สนฺติลฺกฺขณํ นิโรธสจฺจํ นิยฺยานลฺกฺขณํ มคฺคสจฺจํ
อปิจ ปวตฺติปวตฺตกนิวตฺตนิวตฺตกกลฺกฺขณานิ ปฏิป้าฎิยา ฯ ตถา
สงฺขตตณฺหาอสงฺขตทสฺสนลฺกฺขณานิ จ ฯ

กสฺมา ปน จตฺตารเว อริยสจฺจานิ วุตฺตานิ อญฺญานานิ

๑. ม. มชฺฌิมปฏิปทฺ ฯ

*เล่มที่ 40 สจฺจปกิณฺณกวณฺณา หน้า 329

อนธิกาณิถิ เจ อณฺณสฺส อสมฺภวโต อณฺณตฺรสฺส จ
อนปเนยฺยภาวโต ๑ น หิ เอเตหิ อณฺณํ อธิกํ วาเอเตสํ
วาเอกมฺปิ อปเนตพฺพํ สมฺโภติ ๑ ยถาห อธิ กิกฺขเว
อากจฺเจยฺย สมฺโณ วา พฺราหฺมโณ วา นยิทํ (๑) ทุกฺขํ อริย-
สจฺจํ อณฺณํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ๑ ยํ สมณฺเนน โคตเมเน เทสิตํ
อหฺมิตํ(๒) ทุกฺขํ อริยสจฺจํ จเปตฺวา อณฺณํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ
ปลฺลวฺวาเปสฺสามิถิ เนตํ จานํ วิชฺชตีติอาทิ ๑

ยถา จาห โย หิ โกจิ กิกฺขเว สมฺโณ วา พฺราหฺมโณ
วาเอวํ วทฺเยยฺย เนตํ ทุกฺขํ ปจฺมํ อริยสจฺจํ ยํ สมณฺเนน
โคตเมเน เทสิตํ อหฺเมตํ ทุกฺขํ ปจฺมํ อริยสจฺจํ ปจฺจกฺขาย
อณฺณํ ทุกฺขํ ปจฺมํ อริยสจฺจํ ปลฺลวฺวาเปสฺสามิถิ เนตํ จานํ
วิชฺชตีติ(๓)อาทิ ๑

อปิจ ปวตฺตติมาจิกฺขนฺโต ภควา สเหตุกํ อจิกฺกขิ
นิวตฺตติยจ สจฺจปายํ ๑ อิติ ปวตฺตตินิวตฺตติตทฺภยเหตุนํ เอตปฺปรมโต
จตุตฺตาเรว วุตฺตตานี ๑ ตถา ปริณฺเวยฺยปฺหาคพฺพสจฺจิกิ-
ตพฺพภาเวตพฺพานํ ตณฺหาวตฺถุตฺตณฺหาคณฺหานิโรธตฺตณฺหา-
นิโรธฺปายานํ อาลยอาลยารามตาอาลยสมฺมุขมาตอาลยสมฺมุขมาตุ-
ปายานญจ วเสนาปี จตุตฺตาเรว วุตฺตตานีติ ๑

เอตถ จ โอฟาริกตฺตา สพฺพสตุตฺตสาธารณตฺตา จ

๑. ม. เนตํ ๑ ๒. ม.อหฺเมตํ ๑ ๓. ส. มหา. ๑๕/๑๑๕๓/๓๕๕ ๑

สุวิญญะยุนฺติ ทุกฺขสจฺจํ ปจฺมํ วุตฺตํ ๑ ตสฺเสว เหตุทสฺสนตฺถํ
ตทนนฺตรํ สมุทฺยสจฺจํ เหตุนิโรธา ผลนิโรโธติ ฅาปนตฺถํ
ตโต นิโรธสจฺจํ ตททคฺมฺพายทสฺสนตฺถํ อนฺเต มคฺคสจฺจํ
ภวสุขสฺสาทคฺชิตานํ วา สตฺตานํ สํเวคชนนตฺถํ ปจฺมํ ทุกฺขมาห
ตํ เนว อกตํ อากจฺฉติ น อิตฺสฺรนิมฺมานาทิโต โหติ อิตฺ
ปน โหติติ ฅาปนตฺถํ ตทนนฺตรํ สมุทฺยํ ตโต สเหตุเกน
ทุกฺขเณ อภิกฺกตตฺตา สํวคฺคมานसानํ ทุกฺขนิสฺสรณคเวสีนํ
นิสฺสรณทสฺสเนน อสฺสาสชนนตฺถํ นิโรธํ ตโต นิโรธาธคฺมนตฺถํ
นิโรธสมฺปาปํ มคฺคนฺติ อยเมเตสํ กโม ๑

เอเตสุ ปน ภาโร วีย ทุกฺขสจฺจํ ทฏฺฐพฺพิ ภาราทานมิว
สมุทฺยสจฺจํ ภารนิกฺเขปนมิว นิโรธสจฺจํ ภารนิกฺเขปนฺนุปาโย วีย
มคฺคสจฺจํ ๑ โรโค วีย วา(๑) ทุกฺขสจฺจํ โรคนิธานมิว สมุทฺยสจฺจํ
โรควุปสโม วีย นิโรธสจฺจํ เกสชฺชมิว วา มคฺคสจฺจํ ๑ ทฺพภิกฺขมิว
วา ทุกฺขสจฺจํ ทฺพพฺพฏฺฐิจิ วีย สมุทฺยสจฺจํ สุภิกฺขมิว นิโรธสจฺจํ
สุวฏฺฐิจิ วีย มคฺคสจฺจํ ๑ อปีจ เวรีเวรฺมฺมุลเวรสมฺมุคฺฆาตเวรสมฺมุคฺฆาต
เวรสมฺมุคฺฆาตฺปาเยหิ วิสฺรูกฺขรูกฺขมฺมุลมฺลุปฺจเจตทฺพจฺเจทฺพปาเยหิ
ภยภยมฺมุลนิพฺภยตททคฺมฺพายเยหิ โอริมตีรมโหฆปาริมตีรตฺตสมฺปาปก-
วายาเมหิ จ โยเชตฺวาเปตานิ อุปมาโต เวทิตพฺพานีติ ๑

สพฺพพานเว ปเนตานิ สจฺจานิ ปรมตฺถเณ เวทกการก-

๑. สี. จ ๑

*เล่มที่ 40 สจจปภินณกวรรณนา หน้า 331

นิพพุตคภกาวโต สุลณานีติ เวทิตพพานิ ฯ เตเนตฺ วุจจติ

ทุกขเมว หิ น โกจิ ทุกขิโต

การโก น กิริยาว วิชชติ

อตฺถิ นิพพุติ น นิพพุโต ปุมา

มคฺคมตฺถิ คมโก น วิชชตีติ ฯ

อด วา

ฐวสุภสุขตฺตสฺสณํ ปริมทวยมตฺตสฺสณมมตฺ ปทํ(๑)

ฐวสุขอตฺตวิริหิโต มคฺโค อิติ สฺสณตาเตสุ ฯ

นิโรธสฺสณานิ วา ตีณิ นิโรโธ จ เสตตฺตยสฺสณโธ ฯ

ผลสฺสณโธ วา เอตฺถ เหตุ สมฺทเย ทุกฺขสฺส อภาวโต มคฺเค

จ นิโรธสฺส น ผลน สคฺพโก ปกฺติวาทีนํ ปกฺติ วิย ฯ

เหตุสฺสณนฺจ ผลํ ทุกฺขสมฺทธานํ นิโรธมคฺคานนฺจ อสมวายา

น เหตุสมเวตฺ เหตุผลํ สมวายวาทีนํ(๒) ทฺวิณฺฏกาที วิย ฯ

เตเนตฺ วุจจติ

ตฺยมิธนิโรธสฺสณํ ตฺยเน เตนาปี นิพพุตี สฺสณา

สฺสณโธ ผลน เหตุ ผลมฺปิ ตํเหตุนา สฺสณนฺติ ฯ

สพฺพานเว สจฺจานิ อณฺณมณฺณสภากานิ อวิตถโต

อตฺตสฺสณโต ทุกฺกรปฏฺิเวธ โต จ ฯ ยถาห ตํ ก็ มณฺณสิ

อานนฺท กตมํ นฺ โข ทุกฺกรตฺร วา ทฺรภิสมฺภวตฺร วา โย

๑. ม. ...มตฺตสฺสณมมตฺปทํ ฯ ๒. สී. เหตุผลสมวายวาทีนํ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 332

ทฺรโตว สุขฺเมน ตาพจฺฉิคฺคเพน อสนํ อติปาเตยฺย โปงฺขานู-
โปงฺ(๑) อวิราชิตํ โย วา สตฺตธา ภินฺนสฺส วาสฺส โกฏฺฐิยา
โกฏฺฐี ปฏฺวิชฺฌเมยฺยติ ฯ เอตเทว ภนฺเต ทฺกกรตฺตญฺเจว ทฺรภิ-
สมภวตฺตญฺจ ฯ วา สตฺตธา(๒) ภินฺนสฺส วาสฺส โกฏฺฐิยา
โกฏฺฐี ปฏฺวิชฺฌเมยฺยติ ฯ อถ โข เต อานนฺท ทฺปฺปฏฺวิชฺฌตฺริ
ปฏฺวิชฺฌนฺติ ye อิทํ ทฺกขนฺติ ยถา ภูตํ ปฏฺวิชฺฌนฺติ ฯเปฯ อຍ
ทฺกขนิโรธคามินิ ปฏฺปิพทาติ ยถาภูตํ ปฏฺวิชฺฌนฺตีติ ฯ (๓)

วิสภากานิ สลภฺขณวตฺถุถานโต ฯ ปริมาณิ จ เทว
สภากานิ ทฺรวคาหตฺถุถน คมฺภีรตฺถุตา โลภฺยตฺถุตา จ สาสวตฺถุตา
จ วิสภากานิ ผลเหตุภทโต ปริณฺญะยฺยปหาตพฺพโต จ ฯ
ปจฺฉิมานิปิ เทว สภากานิ คมฺภีรตฺถุถน ทฺรวคาหตฺถุตา
โลภฺยตฺถุถน อนาสวตฺถุตา จ วิสภากานิ วิสยวิสยิภทโต
สจฺฉิกาทพฺพภาเวตพฺพโต จ ฯ ปรมตฺติยานิ จาปี สภากานิ
ผลาปเทสโต วิสภากานิ สงฺขตาสงฺขตโต ฯ ทฺติยจตฺถุถานิ จาปี
สภากานิ เหตุอปเทสโต วิสภากานิ เอกนตฺถุสลาภฺยสโต ฯ
ปรมจตฺถุถานิ จาปี สภากานิ สงฺขตโต วิสภากานิ โลภฺย-
โลภฺยตฺถุถนโต ฯ ทฺติยตฺติยานิ จาปี สภากานิ เนวเสภฺขานา-
เสภฺขภาวโต วิสภากานิ สาทมฺมณานารมฺมณโต ฯ
๑. โปราณ. โปภฺขานูโปภฺขํ ฯ ม. โปงฺขานูโปงฺขํ ฯ
๒. สී. ม. สตฺธา ฯ ๓. สී. มหา. ๑๕/๑๓๘๓/๕๖๖ ฯ

*เล่มที่ 40 สจฺจปภินฺณกวณฺณา หน้า 333

อิติ เอวํ ปกาเรหิ นเยหิ จ วิจกฺขโณ

วิษณฺณา อริยสจฺจจันํ สภาควิสภาคตฺนฺติ ฯ

สพฺพเมว เจตฺถ ทุกฺขํ เอกวิธํ ปวตฺตภาวโต ทฺวิธํ

นามรूपโต ติวิธํ กามรूपารूपปวตฺตภาวโต จตฺตพฺพิธํ จตฺ-
อาหารภทโต ปญฺจวิธํ ปญฺจปาทานกฺขนฺธภทโต ฯ สมฺมทโยปิ
เอกวิธํ ปวตฺตภาวโต ทฺวิธํ ทิฏฺฐิสมฺปยุตฺตาสมฺปยุตฺตโต
ติวิธํ กามภววิภวตฺตภาวโต จตฺตพฺพิธํ จตฺตมคฺคปฺปเหยยโต
ปญฺจวิธํ รุปาภินนฺทนาทภทโต ฉพฺพิธํ ฉตฺตมฺหากายภทโต ฯ
นิโรโรปิ เอกวิธํ อสงฺขตธาตฺตภาวโต ปริยายโต ปน ทฺวิธํ
สอุปาทิสเสตฺตูปาทิสเสโต ติวิธํ ภวตฺตยวฺปสมโต จตฺตพฺพิธํ
จตฺตมคฺคคาริคมนียโต ปญฺจวิธํ ปญฺจาภินนฺทนวฺปสมโต ฉพฺพิธํ
ฉตฺตมฺหากายกฺขยภทโต ฯ มคฺคโลปิ เอกวิธํ ภาเวตฺตพฺพโต ทฺวิธํ
สมถวิปฺสฺสนาภทโต ทสฺสนภาวนาภทโต วา ติวิธํ ขนฺธตฺตย-
ภทโต ฯ อัยํ หิ สปฺปเทสฺตฺตนาครํ วิย รัชฺเชน นปฺปเทเสหิ
ตีหิ ขนฺธเรหิ สงฺคหิตโต ฯ ยถา น โข อาวุโส วิสาข
อริเยน อฏฺฐจฺจกิกเณน มคฺคเณน ตโย ขนฺธา สงฺคหิตาตีหิ จ โข
อาวุโส วิสาข ขนฺธเรหิ อริโย อฏฺฐจฺจกิกโก มคฺคโค สงฺคหิตโต ฯ
ยา จาวุโส วิสาข สมฺมาวาจา โย จ สมฺมามมฺนฺโต โย
จ สมฺมาอาชีโว อิเม ฐมฺมา สีสกฺขขนฺธเร สงฺคหิตา ฯ โย จ
สมฺมาวายาโม ยา จ สมฺมาสตี โย จ สมฺมาสมาธิ อิเม

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 334

ธมฺมา สมาริขฺนุเช สงฺกหิตา ฯ ยา จ สมาริฏฺฐิ โย

จ สมาริสฺสํกปโป อิมํ ธมฺมา ปญฺญาขฺนุเช สงฺกหิตาติ ฯ (๑)

จตุพฺพิโซ โสตาปตฺติมคฺคาทิวเสน ฯ อปีจ สพฺพานว

สจฺจანი เอกวิธานี อวิตถตฺตา อภินฺนุญฺยตฺตา วา ทูวิธานี

โลกิยโลกุตฺตรโต สงฺขตาสงฺขตโต วา ฯ ติวิธานี ทสฺสนภาวนาหิ

ปฺหาคพฺพโต อปฺปฺหาคพฺพโต จ(๒) ฯ จตุพฺพิธานี ปริณฺนุญฺย-

ปฺหาคพฺพนาปฺหาคพฺพโต ฯ

เอวํ อริยสจฺจานํ ทูพฺโพธานํ พุโร วิธิ

อนกเกทโต ชลฺยา หิตาย จ สุขาย จาติ ฯ

สจฺจปภินฺนคฺควณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อิทานิ ธมฺมเสนาปติ ภควตา เทสิตกฺกเมเนว อนฺนเต

สจฺจจตุกฺกํ นิทฺทิสิตฺวา ตํ ฌาตญฺฺเรน ฌาณนฺตฺติอาทินา

สจฺจจตุกฺกวเสน สุตมเย ฌาณํ นิคเมตฺวา ทสฺเสตฺติ เอวํ

โสตาวารานํ ปญฺญา สุตมเย ฌาณนฺตฺติ ปุพฺเพ วุตฺตํ สพฺพํ

นิกเมตฺวา ทสฺเสตฺตีติ(๓) ฯ

สทฺธมฺมปฺปกาสนินิยา ปฏิสมภิทามคฺคกุกกถาย

สุตมยฌาณนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. ม. ๑๒/๕๐๘/๕๕๐ ฯ ๒. ม. อปฺปฺหาคพฺพโต

เนวปฺปฺหาคพฺพนาปฺปฺหาคพฺพโต จ ฯ ๓. ม. ทสฺเสตฺตีติ ฯ

สัลมยฉนนา นิตุเทสวฉนนา

สัลมยฉนนา นิตุเทส ปฉจาติ คฉนปริฉเจโท ๑ สัลนาตี
ปริฉฉินนธมม นิตุสสน ๑ ปริฉนตปาริสุทธิสัลนติอาทิ ปฉฉน
สรูโปโต สสน ๑ ปริฉนตปาริสุทธิตีอาทิสู ยถา นีลวฉนโยคโต
วตถมปิ นีลมสส อตถิตี นีลนติ วุฉฉติ เอว คฉนวเสน
ปริฉนโต ปริฉเจโท อสสา อตถิตี ปริฉนตา อุปสมปนุนสัล
ปคเต อนุปสมปนุนสัลสส อวसानสพทาวโต วา ปริฉนโต
อวसान อสสา อตถิตี ปริฉนตา ๑ สปริฉนตาติ วา วตตพเพ
สการโลโป กโตติ เวทิตพโพ ทก ทกาสยา ปวิสนตีติ (๑)
เอตถ อการโลโป วีย ๑ ปริสุทธิภาโว ปาริสุทธิ ปริฉนตา
จ ส ปาริสุทธิ จาติ ปริฉนตปาริสุทธิ ปริฉนตปาริสุทธิ-
สฉขาตี สัล ปริฉนตปาริสุทธิสัล ๑

วตตปปฏิปกฉน น ปริฉนตาติ อปริฉนตา นตถิ
เอติสสา ปริฉนโตตีปี อปริฉนตา วุทธิ เอติสสา ปริฉนโตตีปี
อปริฉนตา ๑ สฆาทานโต ปภุติ อฉนฉิตตตตา ฉนฉิตตาปี
กตปฏิกมมตตตา จิตตูปาทยตตเตนาปี มเลน วิริหิตตตตา จ
ปริสุทธิชาติ มฉิ วีย สุปริกมมกตสวฉฉฉ(๒) วีย จ ปริสุทธิตตตา
อริยมกคสส ปทฉฉานฉตา อนุนฉฉฉน ปรีปฉฉฉา ๑

ทิจฉฉิยา ปหีนตตตา ทิจฉฉิปรามาเสน อคคหิตตตตา

๑. ส. ข. ๑๗/๑๕๕/๑๐๓ ๑ ๒. ม. สุนตสุปริกมมกตสวฉฉฉ ๑

อปฺรามญฺจาฯ อัยฺ เต สีสฺโทโสติ เคนฺจิ โจทเคนฺ ปฺรามสฺตีตุ
อสกฺกุณฺณยฺยตุตา วา อปฺรามญฺจาฯ อรหฺตฺตผลกฺุขณฺเ สพฺพ-
ทรธปฺปฏิปฺปสฺสทฺธิยา ปฏิปฺปสฺสทฺธิฯ

อนุปสมฺปนฺนानฺนติ อนวเสสสมาทานวเสนฺ สีสฺสมฺปทาย
กฺุสฺ สมฺปนฺนาติ อุปสมฺปนฺนาฯ น อุปสมฺปนฺนา
อนุปสมฺปนฺนา เตสฺ อนุปสมฺปนฺนानํฯ

ปริยฺนตฺตสิกฺขาปทานฺนติ เอตฺถ สิกฺขิตฺตพฺพญฺเจเน สิกฺขา
โกฏฺฐาสฺญเจเน ปทานิ สิกฺขิตฺตพฺพโกฏฺฐาสานิตี อตุโถฯ อปิจ
สีเล ปติญฺจฺเตเน อุปริปตฺตพฺพตุตา สพฺเพ กุสลา ฐมฺมา
สิกฺขา สีลานิ ตาสฺ สิกฺขานํ ปติญฺจฺญเจเน ปทานิตี สิกฺขานํ
ปทตฺตา สิกฺขาปทานิ ปริยฺนตฺตานิ สิกฺขาปทานิ เอตฺสฺนติ
ปริยฺนตฺตสิกฺขาปทาฯ เตสฺ ปริยฺนตฺตสิกฺขาปทานํฯ เอตฺถ จ
เทวฺ ปริยฺนตา สิกฺขาปทปริยฺนโต จ กาลปริยฺนโต จฯ กตโม
สิกฺขาปทปริยฺนโต อุปาสโกปาสิกานํ ยถาสมาทานวเสนฺ เอกํ
วา เทวฺ วา ตีณิ วา จตฺตารี วา ปญฺจ วา อฏฺฐ
วา ทส วา สิกฺขาปทานิ โหนฺติ สิกฺขมานาสามณฺเระสามณฺเระนํ
ทส สิกฺขาปทานิฯ อัยฺ สิกฺขาปทปริยฺนโตฯ กตโม กาล-
ปริยฺนโต อุปาสโกปาสิกานํ ทานํ ททมานา ปรีเวสนปริยฺนตํ
สีลํ สมาทิยฺนติ เอกํ วา เทวฺ วา ตโย วา ภิยฺโย วา รตฺตินฺทิวานิ
ปรีจฺเฉทํ กตฺวา สีลํ สมาทิยฺนติฯ อัยฺ กาลปริยฺนโตฯ อิมฺเสสุ

*เล่มที่ 40 สีสมยณณินทุเทสวณฺณา หน้ 337

ทุวิสุ ปริยนฺเตสุ สิกฺขาปทปริยนฺตํ กตฺวา สมหินฺนสึลํ สึลํ
วึตติกุมนเน วา มรณฺเน วา ปฏิปฺปสุสมฺภตฺติ กาลปริยนฺตํ
กตฺวา สมหินฺนํ ตตฺกกาลตฺติกุมนเน ปฏิปฺปสุสมฺภตฺติ ฯ

อปริยนฺตสิกฺขาปทานนฺติ

นว โกภูิสหฺสุสานิ อสีติ สตโกภูิโย
ปฺลยณาส สตสหฺสุสานิ ฉตฺตีส จ ปุณาปเร ฯ
เอเต สัวรวิญญา สมฺพุทฺเธน ปกาสิตา
เปยฺยาลมฺุเขน นินฺทุทฺฐจา สิกฺขา วิญญัสมฺวเรติ ฯ

เอวํ กณฺนวเสน ปริยนฺตานมฺปิ สิกฺขาปทานํ อนวเสสสมาทาน-
ภาววเสน ลากยสวาคิองฺคชิวิตเหตุ อทิฏฺฐปริยนฺตภาววเสน
อุปริ รกฺขิตพฺพสึลปฺริจฺเจทาภาววเสน จ นตฺถิ เอเตสํ ปริยนฺโตตฺติ
อปริยนฺตานิ อปริยนฺตานิ สิกฺขาปทานิ เอเตสนฺติ อปริยนฺต-
สิกฺขาปทา ฯ เตสํ อปริยนฺตสิกฺขาปทานํ วุทฺธปริยนฺตสิกฺขา-
ปทานนฺติ วา อตฺถิ ฯ

ปฺลุชฺชนกฺลยณกานนฺติอาทิสฺสุ

ปฺลุณฺนํ ชนนาทึหิ การณฺเหหิ ปฺลุชฺชนโน
ปฺลุชฺชนนฺโตคฺคตฺตา ปฺลุวายํ ชโน อิติ

วุตฺตปฺลุชฺชนลกฺขณานตฺติกุเมปิ

ทุเว ปฺลุชฺชนา วุตฺตา พุทฺเธนาทิจฺจนฺธนา
อนฺุโร ปฺลุชฺชนโน เอโก กฺลยณเโก ปฺลุชฺชนนฺติ

วุตฺตปฺลุชฺชนทุเวเย กฺลยณธมฺมสมาคเมเน อนฺุชปฺลุชฺชนภาวํ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 338

อติกฺกมฺม กฺลฺยาณปฺปุชฺชนภาเว จิตานํ ปฺปุชฺชนกฺลฺยาณกานํ
กฺลฺยาณปฺปุชฺชนานนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ปฺปุชฺชนเนสุ วา กฺลฺยาณกานํ
ปฺปุชฺชนกฺลฺยาณกานํ ฯ

กฺสฺตรมฺเม ยุตฺตานนฺติ เอตฺถ กฺสฺตรสทฺโท ตาว
อาโรคฺยานวชฺชเนกฺสุขวิปาเกสุ ทิสฺสตี ฯ อัยฺ หิ กจฺจि นฺ
โกโต กฺสฺลํ กจฺจิ โภโต อนามยฺนฺติ(๑)อาทิสฺสุ อาโรคฺเย
ทิสฺสตี ฯ กตโม ปน ฆนฺเต กายสมาจาโร กฺสฺโล โย โข
มหาราช กายสมาจาโร อนวชฺไซฺติ (๒) จ ปฺน จปฺริ ฆนฺเต
เอตทานุตฺตรियฺยตา ภควา ฆมฺมํ เทเสตี กฺสฺเลสุ ฆมฺเมสุตี (๓)
จ เอวมาทิสฺสุ อนวชฺเช ฯ กฺสฺโล ตวํ รตฺสฺส อํกฺปจฺจกานํ (๔)
กฺสฺลา นจฺจกิตฺสฺส สิกฺขิตา จาตุริตฺถิโยตี(๕)อาทิสฺสุ เณเก ฯ กฺสฺลानํ
ภิกฺขเว ฆมฺมานํ สมาทานเหตุ ฯ (๖) กฺสฺลสฺส กมฺมสฺส กตฺตฺตา
อุปฺจิตฺตฺตาตี(๗)อาทิสฺสุ สุขวิปาเก ฯ สุวามิธฺ อาโรคฺเยปี อนวชฺเชปี
สุขวิปาเกปี วญฺญตี ฯ

วจนฺตุโถ ปเนตฺถ กฺจฺจิตฺเต ปาปเก ฆมฺเม สลยฺนฺติ จลยฺนฺติ
กมฺเปนฺติ วิทฺธฺเสนฺตีตี กฺสฺลา กฺจฺจิตฺเตน วา อากาเรน สยฺนฺติ
ปวตฺตฺนฺตีตี กฺสฺลา เต กฺเส ลฺนฺนฺติ ฉินฺทนฺตีตี กฺสฺลา กฺจฺจิตฺตานํ
๑. พุ. ขา. ๒๗/๒๑๓๓/๔๓๓ ฯ ๒. ม. ม. ๑๓/๕๕๔/๕๐๒ ฯ
๓. ที. ปา. ๑๑/๗๕/๑๑๑ ฯ ๔. ม. ม. ๑๓/๕๕/๕๒ ฯ
๕. พุ. ขา. ๒๘/๔๓๒/๑๖๒ ฯ ๖. ที. ปา. ๑๑/๓๓/๖๒ ฯ
๗. อภ. สํ. ๓๔/๓๓๘/๑๒๘ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 340

กาเย จ ชีวิตฺเต จ อนเปกฺขานนฺติ เอตฺถ กาเยติ
สรีเร ฯ สรีริํ หิ อสุจิสฺสญฺยโต กุจฺฉิตานญฺจ เกสาทินํ จกฺขุ-
โรคาทินญฺจ โรคสฺตานํ อายกฺกตฺตฺตา กาโยติ วุจฺจติ ฯ

ชีวิตฺเตติ ชีวิตฺตฺนฺทฺริเย ฯ ตํ หิ ชีวฺนฺติ เตนาติ ชีวิตฺตฺนฺติ
วุจฺจติ ฯ นตฺถิ เอเตสํ อเปกฺขาทิ อนเปกฺขา นิสฺสึเนหาติ
อตุโถ ฯ เตสํ ตสฺมี กาเย จ ชีวิตฺเต จ อนเปกฺขานํ ฯ

อิทานิ เตสํ เตสฺส อนเปกฺขตฺตฺสฺส การณํ ทสฺเสนฺโต
ปริจฺจตฺตชีวิตานนฺติ อหา ฯ ภควโต อัจฉริยสฺส วา สกชีวิต-
ปริจฺจาเคนเว หิ เต กิลมฺมานเป กายे วินสฺสฺมานเป ชีวิต
อนเปกฺขา โหนฺตฺติติ ฯ

สฺตฺตฺตฺนํ เสกฺขานนฺติ ลิกฺขนฺตฺติติ เสกฺขาทิ ลทฺธฺนํมานํ
โสตาปตฺตํคฺคกฺกฺจาทินํ สฺตฺตฺตฺนํ อริยปฺกฺคฺลานํ ฯ

ตถาคตฺสวากานนฺติ ตถาคตฺสฺส สวากานํ ฯ อญฺจาปี หิ
อริยปฺกฺคฺลา สวณฺนฺเต อริยาย ชาตฺยา ชาตฺตฺตา ภควโต เทสนํ
อนุสฺสฺสฺสึ อเวจฺจปฺปสาทโยเคน สกฺกจฺจํ สฺสนฺตฺติติ สวากา ฯ
เตสฺสปี อรหฺตฺตผลญฺเจเว วิเสเสตฺวา ทสฺเสนฺโต ชีณาสวานนฺติ
อหา อรหฺตฺตมคฺคภาณนํ ปริกฺชีณสพฺพาสวานนฺติ อตุโถ ฯ

ปจฺเจกพฺพฺพานนฺติ ตํ ตํ การณํ ปฏฺิจฺจ เอโกว
อนาฉริยโก จตฺสจฺจํ พุชฺฉิตฺวาติ ปจฺเจกพฺพฺโพ ฯ ตาทิสานํ
ปจฺเจกพฺพฺพานํ ฯ

*เล่มที่ 40 สีสถมยณณนิตุทเทสวณณณา หน้า 341

ตถาคตานุติ เอตฺถ อฏฺฐหิ การณเหหิ ภควา ตถาคโต
ตถา อากโตติ ตถาคโต ตถา คโตติ ตถาคโต ฯ ตถตถกฺขณํ
อากโตติ ตถาคโต ตถธมฺเม ยถาวาโต อภิสมฺพุทฺโธติ ตถาคโต
ตถทสฺสิตาย ตถาคโต ตถาวาทิตาย ตถาคโต ตถา การิตาย
ตถาคโต อภิภวนฏฺฐเณ ตถาคโต ฯ

กถํ ภควา ตถา อากโตติ ตถาคโต ยถา สพฺพโลกहितาย
อฺสฺสํกมา ปนฺนา ปฺริมกา สมฺมาสมฺพุทฺธา อากตา ฯ กิ วุตฺตํ
โหติ เยนานินฺหาเรณ ปฺริมกา ภควนฺโต อากตา เตเนว
อมฺหากมฺปิ ภควา อากโต ฯ อถ วา ยถา ปฺริมกา ภควนฺโต
ทานสึลเนกขมฺมปญฺญาวิริยขนฺติสจฺจาทีฏฺฐานเมตฺตฺตฺเพกฺขาสงฺขาตา
ทส ปารมิโย ทส อฺปปารมิโย ทส ปรมตฺตฺปารมิโยติ สมตฺตีส-
ปารมิโย ปฺรูเรตฺวา อํกฺคปริจฺจาคํ นยนชนฺรชฺชปฺตฺตทารปริจฺจาคาติ
อิเม ปญฺจ มหาปริจฺจาคे ปริจฺจชิตฺวา ปุพฺพโยคปุพฺพจริย-
ธมฺมกฺขานณาทตฺตจฺริยาทโย ปฺรูเรตฺวา พุทฺธจฺริยา(๑) โกฏฺฐิ ปตฺวา
อากตา ตถา อมฺหากมฺปิ ภควา อากโต ฯ ยถา จ ปฺริมกา
ภควนฺโต จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน จตฺตาโร สมฺมปฺปชานे จตฺตาโร
อิทฺธิปาเท ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจ พลานิ สตฺต โฟชณฺงเค
อริยํ อฏฺฐจฺงกิกํ มคฺคํ ภาวेतฺวา พุรฺุเหตุวา(๒) อากตา ตถา
อมฺหากมฺปิ ภควา อากโตติ ตถาคโต ฯ

๑. ม. พุทฺธจฺริยา ฯ ๒. กตฺถจฺจิ โปฏฺฐเก ปฺริตฺวาปี

ปฺรูเรตฺวาติปี ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺชาวณฺณา หน้า 342

ยถว ทิปฺงกรพฺพุทฺธอาทโย

สพฺพณฺณภาวํ มฺนโย อีชาคตา

ตถา อัย สกฺขมฺนีปี อาคโต

ตถาคโต วุจฺจติ เตน จกฺขุมมาติ ฯ

กถํ ตถา คโตติ ตถาคโต ยถา สมฺปติชาตา ปุริมกา
ภควนฺโต คตา ฯ กถญจ เต คตา เต หิ สมฺปติชาตา
สเมหิ ปาเทหิ ปจฺวิยํ ปติญฺจาย อุตฺตเรน มฺขา สุตฺตปท-
วีดิตฺทาเรน คตา ฯ ยถาห สมฺปติชาโต อานนฺท โพธิสฺสโต
สเมหิ ปาเทหิ ปจฺวิยํ ปติญฺจหิตฺวา อุตฺตรากิมฺโข สุตฺตปท-
วีดิตฺทาเรน กจฺจติ เสตมฺหิ นตฺเต อนฺุชารยมาเน(๑) สพฺพา จ
ทิสา อนฺุวิโลเกติ อาสภินฺจ วาจํ ภาสติ อคฺโคหมสฺมิ
โลกสฺส เสฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส เสฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส อยมฺนฺติมา
ชาติ นตฺถิ ทานิ ปฺนพฺภโวติ ฯ (๒) ตถจฺจสฺส คมนํ ตถํ อโหสิ
อวิตถํ อนเนกํ วิเสสชาติคฺมานํ ปฺพพฺพนิมิตฺตภาเวเน ฯ ยํ หิ โส
สมฺปติชาโต สเมหิ ปาเทหิ ปติญฺจหิ อิทมฺสฺส จตฺตริทฺธิปาท-
ปฏฺฐิตาภสฺส ปฺพพฺพนิมิตฺตํ อุตฺตรมฺขภาโว ปนสฺส สพฺพโลกุตฺตร-
ภาวสฺส ปฺพพฺพนิมิตฺตํ สุตฺตปทวีดิตฺทาโร สุตฺตโพชฌนฺจกรตน-
ปฏฺฐิตาภสฺส ปฺพพฺพนิมิตฺตํ สุวณฺณทณฺหา วีดิตฺตฺนฺติ จามราติ (๓)
เอตฺถ วุตฺตจามรฺกฺเขโป ปน สพฺพตติยนิมฺมถนสฺส ปฺพพฺพนิมิตฺตํ

๑. ม. อนฺุชารยมาเน ฯ ๒. ม. อ. ๑๔/๓๗๓/๒๕๓ ฯ

๓. พ. ศ. ๒๕/๓๘๘/๔๖๘ ฯ

*เล่มที่ 40 สีสมยณณินิทฺเตสวณณา หน้า 343

เสตจฺจตฺตชารณํ (๑)อรหตฺตวิมุตฺติวเสน วรวิมลเสตจฺจตฺตปฏฺฐิตาภสฺส(๑)

ปฺพพฺพนิมิตฺตํ สพฺพาทิสานูวិโลกนํ สพฺพพฺพญฺญตฺตานาวรณณณ-
ปฺปฏฺฐิตาภสฺส ปฺพพฺพนิมิตฺตํ อาสภิวาจาภาสนํ ปน อปฺปวตฺตติย-
วธมฺมจกฺกปฺปวตฺตตนสฺส ปฺพพฺพนิมิตฺตํ ๑ ตถา อัย ภควาปิ คโต ๑
ตลฺยจฺจสฺส คมนํ ตถํ อโหสิ อวิตถํ เตสฺสเยว วิเสสาธคฺมานํ
ปฺพพฺพนิมิตฺตภาเวน ๑ เตนานุ โปราณา

มฺหุตฺตชาโตว ควมฺปตี ยถา
สเมหิ ปาเทหิ สฺสูสิ วสุณฺธริ
โส วิภฺกมฺมี สตฺต ปทานิ โคตโม
เสตลฺยจฺจ จตฺตํ อนฺุชารยฺมฺม ๑
กนฺุตฺวาน โส สตฺต ปทานิ โคตโม
ทิสวา วิโลเกสิ สฺมา สมนฺุโต
อภฺยจฺจกุเปตฺติ คิริมพฺภทฺทิริยิ
สีโห ยถา ปพฺพตมฺมทฺธนิภฺยจฺจิตฺติ ๑

เอวํ ตถา คโตติ ตถาคโต ๑

อถ วา ยถา ปฺริมกา ภควานฺุโต อยมฺปิ ภควา ตเถว
เนกขมฺเมเนน กามจฺจนฺุทํ ๑เปฯ ปจฺมชฺชณณเนน นีวรณณ ๑เป(๒)๑
อนิจฺจานุปฺสฺสนาย นิจฺจสฺสณฺณํ ๑เปฯ อรหตฺตมคฺเคน สพฺพทฺทิลเส
๑. ม. อรหตฺตผลวิมุตฺติวรวิมลเสตจฺจตฺตปฏฺฐิตาภสฺส ๑
๒. เปยฺยาลนฺุตเร อตฺถิโก สฺมจฺจกลวิลาสินิยญฺเจว ปฺปญฺยสุทฺทนิยญฺจ
วุตฺตนเยน โยเชตพฺโพ ๑

ปหาย คโต เอวมปี ตถาคโตติ ตถาคโต ฯ

กถํ ตถลกฺขณํ อากโตติ ตถาคโต ปจฺวีชาตฺยา กภฺขพตฺต-
ลกฺขณํ ตถํ อวิตถํ อาโปชาตฺยา ปคฺฆมรณลกฺขณํ เตโชชาตฺยา
อุณฺหตฺตลกฺขณํ วาโยชาตฺยา วิตฺถมฺภนลกฺขณํ อากาสชาตฺยา
อสมฺมุฏฺฐลกฺขณํ วิญฺญาณชาตฺยา วิชานนลกฺขณํ ฯ

รูปสฺส รูปปนลกฺขณํ เวทนาย เวทยิตลกฺขณํ สลฺยา
สลฺขานนลกฺขณํ สงฺขารานํ อภิสงฺขรณลกฺขณํ วิญฺญาณสฺส
วิชานนลกฺขณํ ฯ

วิตกฺกสฺส อภินิโรปนลกฺขณํ วิจารสฺส อนฺุมชฺชนลกฺขณํ
ปีติยา ฝรณลกฺขณํ สุขสฺส สาทลกฺขณํ จิตฺเตกฺกตฺยา
อวิกฺเขปลกฺขณํ ฝสฺสสฺส ฝุสนลกฺขณํ ฯ

สทฺธินฺทุริยสฺส อธิโมกฺขลกฺขณํ วีริยนฺทุริยสฺส ปคฺคห-
ลกฺขณํ สตินฺทุริยสฺส อุปฺภูจฺานลกฺขณํ สมารินฺทุริยสฺส อวิกฺเขป-
ลกฺขณํ ปญฺณินฺทุริยสฺส ปชานนลกฺขณํ ฯ

สทฺธาพลสฺส อสฺสทฺธิเย อกมฺปิยลกฺขณํ วีริยพลสฺส
โกสชฺเช สติพลสฺส มุฏฺฐสจฺเจ สมาริพลสฺส อุทฺชจฺเจ
ปญฺญาพลสฺส อวิชฺชาย อกมฺปิยลกฺขณํ ฯ

สติสมฺโพชฃงฺคสฺส อุปฺภูจฺานลกฺขณํ ฐมฺมวิจฺย-
สมฺโพชฃงฺคสฺส ปวิจฺยลกฺขณํ วีริยสมฺโพชฃงฺคสฺส ปคฺคหลกฺขณํ
ปีติสมฺโพชฃงฺคสฺส ฝรณลกฺขณํ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฃงฺคสฺส

*เล่มที่ 40 สีสถมยณณินิทฺเตสวณณณา หน้า 345

อุปสมลกฺขณํ สมาริสฺมโฆษณฺจฺจสฺส อวิกฺเขปฺลกฺขณํ อุเปกฺขา-
สมโฆษณฺจฺจสฺส ปฏิสงฺขานลกฺขณํ ฯ

สมฺมาทิฏฺฐิจิยา ทสฺสณลกฺขณํ สมฺมาสงฺกปฺปสฺส อภิ-
นิโรปฺลกฺขณํ สมฺมาวาจา ย ปริกฺคหฺลลกฺขณํ สมฺมากมฺมฺนฺตสฺส
สมฺภูจฺจานลกฺขณํ สมฺมาอาชีวะสฺส โวทานลกฺขณํ สมฺมาวายามสฺส
ปคฺคหฺลลกฺขณํ สมฺมาสตียา อุปฺภูจฺจานลกฺขณํ สมฺมาสมาริสฺส
อวิกฺเขปฺลกฺขณํ ฯ

อวิขฺชาย อณฺณณลกฺขณํ สงฺขารานํ เจตนาลกฺขณํ
วิญฺญาณสฺส วิชานนลกฺขณํ นามสฺส นมฺนลกฺขณํ รุปสฺส
รูปฺปนลกฺขณํ สพายตฺนสฺส อายตฺนลกฺขณํ ผสฺสสฺส ผุสฺนลกฺขณํ
เวทนาย เวทยิตลกฺขณํ ตณฺหาย เหตุลกฺขณํ อุปาทานสฺส
คหณลกฺขณํ ภาวสฺส อายุหณลกฺขณํ ชาตียา นิพฺพตฺตลกฺขณํ
ชฺรราย ชีรณลกฺขณํ มรณสฺส จุตฺตลกฺขณํ ฯ

ธาตุนํ สฺสณฺณตาลกฺขณํ อายตฺนानํ อายตฺนลกฺขณํ
สตีปฺภูจฺจานานํ อุปฺภูจฺจานลกฺขณํ สมฺมปฺปชานานํ ปทหนลกฺขณํ
อิทฺธิปาทานํ อิชฺฉณนลกฺขณํ อินฺทฺริยานํ อธิปตฺตลกฺขณํ พลาณํ
อกมฺปิยลกฺขณํ โฆษณฺจฺจกานํ นิยฺยานลกฺขณํ มคฺคสฺส เหตุลกฺขณํ ฯ

สจฺจานํ ตถลกฺขณํ สมถสฺส อวิกฺเขปฺลกฺขณํ วิปฺสฺสนาย
อนุปฺสฺสนาลกฺขณํ สมถวิปฺสฺสนานํ เอกรสลกฺขณํ ยุกนฺทฺธานํ
อนตฺวิตฺตลกฺขณํ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 346

สีลวิสุทฺธิยา สํวรลกฺขณํ จิตฺตวิสุทฺธิยา อวิกฺเขปลกฺขณํ
ทิกฺขวิสุทฺธิยา ทสฺสนลกฺขณํ ฯ
ขเย ฅาณสฺส สมฺมุจฺเจทลกฺขณํ อนุปฺปาเท ฅาณสฺส
ปฺสฺสทฺธิลกฺขณํ ฯ
ฉนฺทสฺส มฺูลลกฺขณํ มนสิการสฺส สมฺมุจฺจานลกฺขณํ
ผสฺสสฺส สโมชานลกฺขณํ เวทนาย สโมสรณลกฺขณํ สมาธิสฺส
ปมฺุขลกฺขณํ สติยา อาธิปฺเตยฺยลกฺขณํ ปญฺ ฅาย ตทฺตฺตริลกฺขณํ
วิมุตฺติยา สารลกฺขณํ อมโตะทสฺส นิพฺพานสฺส ปรีโยสานลกฺขณํ
ตถิ อวิตถิ ฯ เอตฺติ ตถลกฺขณํ ฅาณคฺคิยา อากโตะ อวิรชฺฌิตฺวา
ปฺตฺโต อนุปฺปตฺโตติ ตถาคโตะ ฯ เอวํ ตถลกฺขณํ อากโตะติ
ตถาคโตะ ฯ
กถิ ตถธมฺเม ยถาวโตะ อภิสมฺพุทฺโตะติ ตถาคโตะ
ตถธมฺมา นาม จตฺตารี อริยสจฺจานิ ฯ ยถาห จตฺตารีมานิ
ภิกฺขเว ตถานิ อวิตถานิ อนนฺถถานิ ฯ กตฺมานิ จตฺตานิ
อิทฺถิ ทฺกฺขนฺนฺติ ภิกฺขเว ตถเมตฺติ อวิตถเมตฺติ อนนฺถถเมตฺตฺนฺติ (๑)
วิตถาโร ฯ ตานิ ภควา อภิสมฺพุทฺโตะติ ตถา นํ อภิ-
สมฺพุทฺธตฺตา ตถาคโตะติ วุจฺจติ ฯ อภิสมฺโพทฺโตะโต หิ เอตฺถ
คตฺสทฺโตะ ฯ
อปิจ ชรามรณสฺส ชาติปจฺจยสมฺมุตฺตสมฺุทฺทาคตฺถุโตะ ตโถ
๑. สํ. มหา. ๑๕/๑๖๕๗/๕๔๐ ฯ

*เล่มที่ 40 สีสถมยณณินิทฺเตสวณฺณนา หน้า 347

อวิตโถ อนนฺณโถ ๑เป๑ สงฺขารานํ อวิชฺชาปจฺจยสมฺภูตสมฺทา-
คตฺถุโจ ตโถ อวิตโถ อนนฺณโถ ๑ อวิชฺชาย สงฺขารานํ
ปจฺจยฺภูโจ ตโถ อวิตโถ อนนฺณโถ ๑เป๑ ชาตียา ชรามรณสฺส
ปจฺจยฺภูโจ ตโถ อวิตโถ อนนฺณโถ ๑ ตํ สพฺพํ ภควา
อภิสมฺพุทฺโธ ๑ ตสฺมาปปี ตถา อภิสมฺพุทฺธตฺตา ตถาคโธ ๑
เอวํ ตถธมฺเม ยถาวโธ อภิสมฺพุทฺโธติ ตถาคโธ ๑

กถํ ตถทสฺสตีตาย ตถาคโธ ภควา ยํ สทฺเวเก โลก ๑เป๑
สทฺเวมนุสฺสาย อปริมาณาสฺว โลกธาตฺวสฺว อปริมาณานํ สตฺตทานํ
จกฺขุทฺวาเร อาปาถํ อากจฺจนฺตํ รูปารมฺมณฺณนาม อตฺถิ
ตํ สพฺพกาเรน ชานาติ ปสฺสตี ๑ เอวํ ชานตา ปสฺสตา
จ เตน ตํ อธิจฺจานินฺจจาทิวเสน วา ทิฏฺฐสฺสตฺมตฺวิญฺญาเตสฺว
ลพฺภมานกปทวเสน วา กตมํ ตํ รูปํ รูปายตฺนํ ยํ รูปํ
จตฺนุนํ มหาภูตानํ อุปาทาย วณฺณนิกา สนิทฺสฺสนํ สปฺปฏฺธิจฺม
นีลํ ปิตฺนฺติ(๑)อาทินา นเยน อนเณเกหิ นามะหิ เตรสฺหิ วาเรหิ
ทฺวิปฺลฺญาสาช นเยหิ วิภชฺชมานํ ตถเมว โหติ วิตถํ นตฺถิ ๑
เอส นโย โสตทฺวาราทิสฺวปี อาปาถมาจฺจนฺเตสฺว สทฺทาทิสฺว ๑
วตฺตมฺปิ เจตํ ภควตา ยํ ภิกฺขเว สทฺทวกฺสฺส โลกสฺส ๑เป๑
สทฺเวมนุสฺสาย ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปรีเยตีตํ
อนฺนฺวิจฺริตํ มนสา ตมहि ชานามิ ตมहि อพฺภณฺณวาสี ตํ
๑. อภ. สจ. ๓๔/๕๒๑/๒๐๔ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 348

ตถาคตสฺส วิทิตํ ตํ ตถาคเต(๑) อุปฏฺฐาสีตฺติ(๒) ฯ เอวํ
ตถทสฺสตีตยา ตถาคโต ฯ ตตฺถ ตถทสฺสตีตฺเต ตถาคโตติ
ปทสมภโว เวทิตพฺโพ ฯ

กถํ ตถาวาทิตาย ตถาคโต ยํ รตฺตี ภาควา โปชฺฉิมณฺเฑ
อปราชิตปลลฺงเก นิสินฺโน จตฺตุนํ มารานํ มตฺถกํ มทฺทิตฺวา
อนฺนตฺตรํ สมนฺมาสมฺโพชฺชํ อภิสมฺพุทฺโธ ยถจ รตฺตี ยมกสาลาน-
มนฺตเร อนฺนปาทิสเสสาย นินฺพพานชาตฺยา ปรีนินฺพพายิ เอตฺถนฺตเร
ปญฺจจตฺตวาฬิสวสฺสปริมาเณ กाले ปจฺมโพชฺชียาปี มชฺฉิมฺโพชฺชียาปี
ปจฺฉิมฺโพชฺชียาปี ยํ ภาควตา ภาสิตํ สุตฺตํ เคยฺยํ ฯเปฯ เวทลฺลํ
สพฺพํ อตฺถโต จ พุยฺยชนโต จ อนวชฺชํ อนฺนปวชฺชํ
อนฺนมนนฺธิกํ สพฺพการปรีปฺณณํ รากมทนิมฺมทนํ โทสโมหมท-
นิมฺมทนํ นตฺถิ ตตฺถ วาลคฺคตฺตมฺปี ปกฺขลิตํ สพฺพนฺตํ
เอกมฺทฺทิกาย ลณฺณิตํ(๓) วิย เอกนาฬิกาย มิตํ วิย เอกตฺถาย
ตฺถิตํ วิย จ ตถเมว โหติ ฯ ยถาห ยถจ จุนฺท รตฺตี
ตถาคโต อนฺนตฺตรํ สมนฺมาสมฺโพชฺชํ อภิสมฺพุชฺฉตฺติ ยถจ รตฺตี
อนฺนปาทิสเสสาย นินฺพพานชาตฺยา ปรีนินฺพพายติ ยถจ เอตฺถมฺมี
อนฺตเร ภาสติ ลปฺติ นินฺทิสติ สพฺพนฺตํ ตถเมว โหติ โน
อณฺณถา ฯ ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจตีติ ฯ (๔) คทอตุโถ หิ เอตฺถ

๑. ม. ตถาคโต ฯ ๒. อ.จ. จตฺตูก. ๒๑/๒๔/๓๒ ฯ

๓. ม. ลณฺณิตํ ฯ ๔. ที. ปา. ๑๑/๑๑๕/๑๔๘ ฯ

*เล่มที่ 40 สีสมยณณนิตุเทสวณณณา หน้ 349

คตสทุโท ๑ เอวํ ตถาวาทิตาย ตถาคโต ๑

อปีจ อากทานํ อากโท วจนนฺติ อตุโถ ๑ ตโถ
อวิปริโต อากโท อสุสชาติ ทการสฺส ตการํ กตุวา ตถาคโตติ
เอวมตฺสมี อตุเถ ปทสิทฺธิ เวทิตพฺพา ๑

กถํ ตถาการิตาย ตถาคโต ภควโต หิ วาจา ยกาโย
อนฺุโลเมติ กายสฺสาปี วาจา ตสฺมา ยถาวาทิ ตถาการิ
ยถาการิ ตถาวาทิ จ โหติ ๑ เอวํกุตสฺส จสฺส ยถา วาจา
กาโยปี ตถา คโต ปวตุโตติ อตุโถ ๑ ยถา จ กาโย วาจาปี
ตถา คโต ปวตุโตติ ตถาคโต ๑ เตนวาท ยถาวาทิ ภิกฺขเว
ตถาคโต ตถาการิ ยถาการิ ตถาวาทิ ๑ อิติ ยถาวาทิ
ตถาการิ ยถาการิ ตถาวาทิ ๑ ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจตีติ(๑) ๑
เอวํ ตถาการิตาย ตถาคโต ๑

กถํ อภิกฺวณฺเณน ตถาคโต อฺปริ ภวคฺคํ เหนฺจฺจา อวิจึ
ปริยนฺตํ กตุวา ติริยํ อปริมาณาสฺ โลกธาตฺสฺ สพฺพสตุเต
อภิกฺวติ สีเลน สมานินา ปญฺญา ยิมุตฺติยา ยิมุตฺติณณ-
ทสฺสเนน น ตสฺส ตฺโล(๒) วา ปมาณํ วา อตุถิ อตุโถ
อปฺปเมยฺโย อนฺุตฺตโร ราชราชา(๓) เทวเทโว(๔) สกฺกานํ อติสกฺโก
พฺรหฺมานํ อติพฺรหฺมา ๑ เตนาท สเทวเก ภิกฺขเว โลก ๑เป ๑

๑. อญฺ. จตุกฺก. ๒๑/๒๓/๓๐ ๑ ๒. ม. ตฺลา ๑

๓. ม. ราชาธิราชา ๑ ๔. ม. เทวานํ อติเทโว ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 350

สทฺทวมนุสฺสาย ตถาคโต อภิกฺขุ อนภิกฺขุโต อณฺณทตฺถุทโส

วสวตฺตี ฯ ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจตีติ(๑) ฯ

ตตฺถเฏว ปทสฺสิทฺธิ เวทิตพฺพา อคฺโท วีย อคฺโท ฯ โภ

ปเนส ทฺเทศนาวิลาโส เจว ปุณฺณมโย(๒) จ ฯ เตนฺ เหนส มหานุ-

ภาโว ภิสฺสโก(๓) ทิพฺพาคเทน สปฺเป วีย สพฺพปรปฺปวาทิน

สทฺทวณฺจ โลกํ อภิกฺขวติ ฯ อิติ สพฺพโลกาภิกฺขเว ตโต อวิปริโต

ทฺเทศนาวิลาสมโย เจว ปุณฺณสุสโย จ อคฺโท อสฺสาติ ทการสุส

ตการิ กตฺวา ตถาคโตติ เวทิตพฺโพ ฯ เหว อภิกฺขวณฺเฐน

ตถาคโต ฯ

อปีจ ตถาย คโตติปี ตถาคโต ตถิ คโตติปี ตถาคโตติ ฯ

คโตติ อวคโต อตีโต ปตฺโต ปฏฺธิปนฺโนติ อตฺโต ฯ

ตตฺถ สกฺลํ โลกํ ตีรณปริณฺญาเย ตถาย คโต อวคโตติ

ตถาคโต โลกสมฺมุทโย ปหานปริณฺญาเย ตถาย คโต อตีโตติ

ตถาคโต โลกนิโรธํ สจฺฉนิกิริยาย ตถาย คโต ปตฺโตติ ตถาคโต

โลกนิโรธคามินิปฏิปทํ ตถิ คโต ปฏฺธิปนฺโนติ ตถาคโต ฯ

เตน ยํ วุตฺถํ ภควตา โลโก ภิกฺขเว ตถาคเตน

อภิสฺมพฺพุโร โลกสมฺมา ตถาคโต วิสฺยุตฺโต ฯ โลกสมฺมุทโย ภิกฺขเว

ตถาคเตน อภิสฺมพฺพุโร โลกสมฺมุทโย ตถาคตฺตสฺส ปหีน

โลกนิโรธํ ภิกฺขเว ตถาคเตน อภิสฺมพฺพุโร โลกนิโรธ

๑. อญฺ. จตฺตุก. ๒๑/๒๓/๓๐ ฯ ๒. ม. ปุณฺณสุสโย ฯ

๓. ม. ภิสฺสโก ฯ

*เล่มที่ 40 สีสถมยณณนิตุเทสวณฺณา หน้า 351

ตถาคตฺสฺส สจฺฉิกโต ๑ โลกนโรชคามินี ปฏิปทา ภิกฺขเว
ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา โลกนโรชคามินี ปฏิปทา ตถาคตฺสฺส
ภาวิตา ๑ ยํ ภิกฺขเว สเทวกตฺสฺส โลกตฺสฺส ๑เป ๑ อนุวิจริตํ
มนสา สพฺพนฺตํ ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธํ ๑ ตสฺมา ตถาคโตติ
วฺจฺจตีติ ๑ (๑) ตตฺสฺส เอวมฺปิ อตุโถ เวทิตฺพุโป ๑ อิทมฺปิ จ
ตถาคตฺสฺส ตถาคตภาวทีปเน มุขมตฺตเมว ๑ สพฺพากาเรน ปน
ตถาคโตว ตถาคตฺสฺส ตถาคตภาวํ วณฺเณยฺย ๑ ยสฺมา ปน
สพฺพพุทฺธา ตถาคตคฺวณฺณานิ สมสฺมา ตสฺมา สพฺเพสํ วเสน
ตถาคตานนฺตํ อิท ๑

อรหนตฺตานนฺตํ กิเลสฺส อารกตฺตา อรินํ อรณญจ
หตฺตฺตา ปจฺจยาทีนํ อรหตฺตา ปาปกรณฺณ รหากาวา ตถาคโต
อรหํ ๑ อารกา หิ โส สพฺพกิเลสฺสํ สุวฑฺฒวิฑฺฒเร จิตฺโต มคฺเคน
สวาสนานํ กิเลสานํ ปหีนตฺตาติ อรหํ ๑

โส ตโต อารกา นาม ยสฺส เยนาสมฺจฺจิตฺตา
อสมฺจฺจํ โทเสหิ นาโถ เตนารหํ มโต ๑

เต จาเนน กิเลสฺสโร มคฺเคน หตฺตาติ อรินํ หตฺตฺตาปี
อรหํ ๑

ยสฺมา รากาหิสฺงขาตา สพฺเพปี อโรโย หตา
ปญฺญาสตุเถน นาเถน ตสฺมาปี อรหํ มโต ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 352

ยณฺเจตฺ อวิชฺชาภวตณฺหามยนาภิ ปุณฺณาทิอภิสงฺขาราริ
ชรามรณเนมิอาสวสมุทฺทมยเนน อกฺเขนปิ วิชฺฌิตฺวา ติภวเร
สมาโยจิตฺ อนาทิกาลปฺปวตฺตํ สํสารจกฺกํ ตสฺसानน โพธิมณฺเฑ
วีริยปาเทหิ สีลปจฺวิยํ ปตฺติจฺจาย สทฺธาหตฺเถน กมฺมกฺขยกร-
ณานผรสุํ กเหตุวา สพฺเพ อรา หตฺตํ อรานํ หตฺตฺตาปี
อรหํ ฯ

อรา สํสารจกฺกสฺส   หตาณานาสนา ยโต
โลกนาถน เตเนส   อรหนฺติ ปฺวจฺจติ ฯ

อคฺคทกฺขิณฺเอยฺยตฺตา จ จีวราทิปจฺเจเย อรหฺติ ปุชฺชา-
วิเสสญฺจ ฯ เตเนว จ อุปฺปนฺเนน ตถาคเต เย เกจิ มหเสกฺขา
เทวมนุสฺสา น เต อณฺณตฺถ ปุชฺชํ กโรนฺติ ฯ ตถา หิ พุรฺหฺมา
สหมฺปติ สีนฺรุมตฺเตน รตนทาเมน ตถาคตํ ปุชฺเชติ ยถาพลญฺจ
อณฺเณ เทวา มนุสฺสา จ พิมฺพิสารโกสลราชาทโย ฯ ปริ-
นิพฺพุตมฺปิ จ ภควนฺตํ อุตฺทิสฺส ฉนฺนวุติโกฏฺฐนํ วิสฺสชฺเชตฺวา
อโสภมหาราชา สกถชมฺพุทฺธิเป จตุราสีติ วิหารสหสฺसानิ
ปตฺติจฺจาเปสิ โภ ปน วาโท อณฺเณสํ ปุชฺชาวิเสสานนฺติ
ปจฺจยาทีนํ อรหฺตฺตาปี อรหํ ฯ

ปุชฺชาวิเสสํ สห ปจฺเจเยหิ
ยสฺมา อยํ อรหฺติ โลกนาโถ
อตุถานูรูปํ อรหนฺติ โลก
ตสฺมา ชิโน อรหฺติ นามเมตํ ฯ

*เล่มที่ 40 สีสมยณณนิตุเทสวณณณา หน้ 353

ยถา จ โลกเ ย เกจิ ปณฺฑิตมานิโน พาลา
อสิโลกภยเณ รโห ปาปํ กโรนฺติ เอวมเส น กทาจิ กโรตฺติ
ปาปกรเณ รหาภาวโตปิ อรหํ ฯ

ยสุมา นตฺถิ รโห นาม ปาปกมฺเมสุ ตาทิโน
รหาภาเวณ เตเนส อรหํ อิติ วิสุตฺโต ฯ

เอวํ สพฺพถาปี

อารกตฺตา หตตฺตา จ กิเลสาริณ โส มฺหิ
หตฺถัสสารจกฺกาโร ปจฺจยาทีนมารโห
น รโห กโรติ ปาปานิ อรหนฺเตน ปวฺจจตฺติ ฯ

ยสุมา สพฺพพฺพุชา อรหตฺตคฺคณณาปี สมสฺมา ตสุมา
สพฺเพสํ วเสน อรหนฺตานนฺติ อาห ฯ

สมฺมาสมฺพุชานนฺติ สมฺมา สามณฺจ สพฺพธมฺมานํ
พฺพุชตฺตา สมฺมาสมฺพุชโ ๑ ตถาหเส สพฺพธมฺเม สมฺมา-
สมฺพุชโ อภิญฺเญยฺเย ธมฺเม อภิญฺเญยฺยโต พฺพุชโ ปริณฺเญยฺเย
ธมฺเม ปริณฺเญยฺยโต ปหาตพฺเพ ธมฺเม ปหาตพฺพโต
สจฺฉิกาทพฺเพ ธมฺเม สจฺฉิกาทพฺพโต ภาเวตพฺเพ ธมฺเม
ภาเวตพฺพโต ฯ เตเนวาท

อภิญฺเญยฺยํ อภิญฺญาตํ ภาเวตพฺพญจ ภาวิตํ
ปหาตพฺพํ ปหีนมฺเม ตสุมา พฺพุชโสมฺมิ พุราหฺมณฺณาติ ฯ (๑)

อถวา จกฺขุํ ทุกฺขสจฺฉิํ ตสฺส มฺลการณภาเวณ

สมุฏฺฐาปีกา ปุริมตณฺหา สมุทยสจฺจํ อุกินฺนํ อปฺปวตฺติ
นิโรธสจฺจํ นิโรธปชานนา ปฏิปทา มคฺคสจฺจนฺตํ เอวํ
เอเกกปทุทฺธาเรนาปี สพุพฺพมฺเม สมฺมา สามณฺจ พุทฺโธ ๕
เอส นโย โสตฺมานชิวฺหากายมเนสุ ๕ เอเตเนว นเยน รุปาทีนํ
ฉ อายตนาณํ จกฺขุวิญฺญาณาทโย ฉ วิญฺญาณาถา ย จกฺขุ-
สมฺผัสสาทโย ฉ ผสฺสา จกฺขุสมฺผัสสชาติโย ฉ เวทนา รูป-
สณฺญาทโย ฉ สณฺญา รูปสณฺเจตนาทโย ฉ เจตนา รูป-
ตณฺหาทโย ฉ ตณฺหาถา ย รูปวิตกฺกาทโย ฉ วิตกฺกา รูป-
วึจจาราทโย ฉ วึจจารา รูปกฺขนฺธาทโย ปญฺจกฺขนฺธา ทส
กสิณานํ ทส อนุสฺสตีโย อุตฺตมตฺกสณฺญาทิวเสน ทส
สณฺญา เกสาทโย ทวตฺตีสาการา ทวาทสายนานํ อฏฺฐารส
ชาติโย กามภวาทโย นว ภวา ปจฺมาทีนํ จตฺตารี ฉานานํ
เมตฺตาภวานาทโย จตฺสฺโส อปฺปมณฺญา จตฺสฺโส อรูปสม-
ปตฺตีโย ปฏิโลมโต ชรามรณาทีหิ อนุโลมโต อวึชชาตินํ ปฏิจฺจ-
สมฺปฺปาตงฺคานํ จ โยเชตพุพานํ ๕

ตฺตรายํ เอกปทโยชนา ชรามรณํ กุขสจฺจํ ชาติ สมุทย-
สจฺจํ อุกินฺนํ นิสฺสรณํ นิโรธสจฺจํ นิโรธปชานนา ปฏิปทา
มคฺคสจฺจนฺตํ เอวํ เอเกกปทุทฺธาเรน สพุพฺพมฺเม สมฺมา สามณฺจ
พุทฺโธ อนุพุทฺโธ ปฏิวึทฺโธ ๕ ยํ วา ปน กิณฺจ อตฺถิ เนยฺยํ
นาม สพุพฺพสฺ สมฺมา สมฺพุทฺธตฺตา วิโมกฺขนฺตีกถาณวเสน

*เล่มที่ 40 สีสมยณณินทุเทสวณฺณา หน้ 355

สมฺมาสมพุทฺโธ ๑ ตสฺส ปน วิภาโค อุปริ อวิ ภวิสฺสตี ๑

ยสฺมา ปน สพุพพุทฺธา สมฺมาสมพุทฺธคฺวณฺณานิ สมสฺมา

ตสฺมา สพุเพสํ วเสน สมฺมาสมพุทฺธานนฺตี อหา ๑

อิทานิ ปริยนฺตปาริสฺสุทฺธิอปริยนฺตปาริสฺสุทฺธิสึลทฺวเย เอเกก-

เมว สึลํ ปลจฺจธา ภินฺทิตฺวา ทสฺเสตฺถํ อตฺถิ สึลํ ปริยนฺตํ

อตฺถิ สึลํ อปริยนฺตนฺตีอาทิมหา ๑ อิตเรสุ ปน ตีสฺสุ สึเลสุ

ตถาวิชฺ เภโท นตฺถิตฺติ ๑

ตตฺถ ลากปริยนฺตนฺตี ลาเภณ ปริยนฺโต เภโท เอตฺตสฺสาตี

ลากปริยนฺตํ ๑ เอวํ เสสานิปี ๑

ยโสตี ปเนตฺถ ปริวาริ ๑ อิชาติ อิมสฺมี โลก ๑ เอกจฺจจิตฺติ

เอโก ๑

ลากเหตุตี ลาโกเขว เหตุ ลากเหตุ ตสฺมา ลากเหตุโตตี

วฺจฺจตี โหตี ๑ เหตุวฺจฺจเถ นิสฺสกกฺวณฺํ ๑ ลากปจฺจยา ลาก-

การณฺาตี ตสฺเสว เววณฺํ ๑

เหตุเมว हि ปญฺจิจฺจ เอตํ ผลเมตีตี ปจฺจโยตี จ ผลปฺปตฺตี

การยตีตี การณฺนตี จ วฺจฺจตี ๑

ยถาสมาทินฺนนฺตี ยํ ยํ สમાทินฺนํ กหิตํ ๑ วิติกฺกมตีตี

อชฺฌาจรตี ๑

เอวรฺูปานีตี เอวํสภาวานิ วฺจฺจตฺตปฺปการานีตี อธิปฺปาโย ๑

สึลานีตี กหฺญฺจสึลานิ วา โหนฺตฺต ปพฺพชิตสึลานิ วา

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 356

เยสํ อาทิมฺหิ วา อนฺเต วา เอกํ ภินฺนํ ตานิ ปริยฺนเต
ฉินฺนสาฎฺโกล วิย ขณฺฑานิ ฯ เยสํ เวมฺชเณ เอกํ ภินฺนํ ตานิ
มชฺเณ วินิวิทฺฐสาฎฺโกล วิย ฉิทฺทานิ ฯ เยสํ ปฏฺฐิปาฎฺฐิยา เทว
วา ตีณิ วา ภินฺนानิ ตานิ ปิฎฺฐิยา วา กุจฺฉิยา วา
อุฏฺฐิตฺเตน ที่มฺวณฺเณทิสณฺจฺจเนน วิสภากวณฺเณน กภาพรตฺตาทินิ
อลฺลตรสรีรวณฺณา คาวิ วิย สพลานิ ฯ เยสํ อนฺตรนฺตรรา
เอเกกานิ ภินฺนानิ ตานิ อนฺตรนฺตรรา วิสภากวณฺเณพินฺทุวิจิตฺตรา
คาวิ วิย กมฺมาसानิ ฯ อวิเสเสน วา สพฺพานิปี สตฺตฺติเชน เมถุน-
ลํโยเคน(๑) โกธฺอุปนาหาทีหิ จ ปาปฺชเมหิ อุปฺหตฺตฺตา ขณฺฑานิ
ฉิทฺทานิ สพลานิ กมฺมาसानีติ ฯ ตานิเยว ตณฺหาทาสพฺยโต
โมเจตฺวา ภูชิสฺสภาวากรณฺเนน น ภูชิสฺसानิ ฯ พุทฺธาทีหิ
วิญฺญฺหิ นปฺสตฺตฺตฺตา น วิญฺญฺบุปฺสตฺถานิ ฯ ตณฺหาทีฏฺฐิที
ปฺรามณฺญตฺตฺตา เกนจิ วา อัยฺ เต สีเสสุ โทโสติ ปฺรามณฺญํ
สทฺกฺกณฺเษยตฺตา ปฺรามณฺญานิ ฯ อุปฺจารสมาริ อฺปฺปนาสมาริ วา
อถ วา มกฺกสมาริ ผลสมาริ วา น สํวตฺตฺนฺตฺติ(๒) อสมาริ-
สํวตฺตฺนิกานิ ฯ น สมาริสํวตฺตฺนิกานีติปิ ปาโจ ฯ

เกนจิ(๓) ปน ขณฺฑานีติ กุสลานํ ฐมฺมานํ อปฺปติฏฺฐจา-
ภูตฺตฺตา ฉิทฺทานีติปิ เอวํ ฯ สพลานีติ วิวณฺณกรณฺตฺตา
กมฺมาसानีติปิ เอวํ น ภูชิสฺसानีติ ตณฺหาทาสพฺยํ คตฺตฺตา ฯ
๑. ม. สตฺตฺติเชน เมถุนลํโยเคน ฯ ๒. ม. น สํวตฺตฺยนฺตฺติ ฯ
๓. ม. เกจิ ฯ

*เล่มที่ 40 สีสมยณณินทฺเทศวณณา หน้า 357

น วิณฺณปฺปสตุกานีติ กุสเลหิ ครหิตตฺตา ฯ ปรามญฺจานีติ
ตณฺหยา คหิตตฺตา ฯ อสมาริสํวตฺตนิกานีติ วิปฺปฏิสํวตฺต-
กฺตตฺตาติ เอวมคฺคํ วณฺณยนฺติ ฯ

น อวิปฺปฏิสํวตฺตกานีติ วิปฺปฏิสํวตฺตกานีติ อวิปฺปฏิ-
สํวตฺตสส ปตฺติญฺจา น โหนฺตีติ อตฺโถ ฯ

น ปาโมชฺชวตฺตกานีติ อวิปฺปฏิสํวตฺตกานีติ ทุพฺพลปิตฺติยา น
วตฺตกานีติ ตสฺสา อนาวตฺตกานีติ เอวํ เสเสสฺสุปี โยชนา
กาทพฺพา ฯ

น ปิตฺตวตฺตกานีติ ทุพฺพลปิตฺติยา พลวปิตฺติยา น
วตฺตกานีติ ฯ

น ปสฺสทฺธิวตฺตกานีติ พลวปิตฺติยา กายจิตฺตปฺปสฺสทฺธิยา
น วตฺตกานีติ ฯ

น สุขวตฺตกานีติ ปสฺสทฺธิสฺส กายิกเจตฺตสิกฺขสฺส น
วตฺตกานีติ ฯ

น สมาริวตฺตกานีติ สุขสฺส สมาริสฺส น วตฺตกานีติ ฯ

น ยถากฺวณณทสฺสนวตฺตกานีติ สมาริปทฺทญฺจานสฺส
ยถากฺวณณทสฺสนสฺส น วตฺตกานีติ ฯ

น เอกนฺตนิพฺพิทายาติอาทิสฺส นการเมว อหริตฺวา

น วิราคยาติอาทินา นเยน เสสฺสปเทหิปี โยเชตพฺพํ ฯ

น วิราคยาติอาทิสฺส สนการโก วา ปาโง ฯ

*เลมที่ 40 มหาภคความฉนนา หนา 358

ตตุถ เอกนตนิพพิทายาติ เอกนตเนน วฏฺเฐ นิพพินท-
นตถาย น ลํวตตุนตํตีติ สมพนฺโฆ ฯ เอวํ เสเสสุปี โยเชตพฺพํ ฯ

วิราคายาติ วฏฺเฐ วิรชชนตถาย ฯ นิโรชายาติ วฏฺเฐสุต
นิโรชนตถาย ฯ

อุปสมายาติ นิโรชิตสุต ปุณฺณ อนุปฺปตฺติวเสน วฏฺเฐสุต
อุปสมนตถาย ฯ

อภิณฺณายาติ วฏฺเฐสุต อภิขานนตถาย ฯ

สมุโพชายาติ กิเลสํนิทฺทาวิกุคเมน วฏฺเฐโต ปพฺพชณนตถาย ฯ
นิพฺพานายาติ อมตนิพฺพานตถาย ฯ

ยถาสมาทินฺนํ ลิกฺขาปทํ วิตฺติกมฺมายาติ ยถาสมาทินฺนํสุต
ลิกฺขาปทสุต วิตฺติกมฺนตถาย ฯ วิภคฺติวิปลฺลสาสวเสน ปเนตถ
อุปโยควจันํ กตํ ฯ

จิตฺตมฺปิ น อุปฺปาเทตํตีติ จิตฺตูปฺปาทสุทฺธิยา ลีลสุต
อติวิสุทฺทภาวทสุตสนตถํ วุตตํ น ปน จิตฺตูปฺปาทมตฺเตน ลีลํ
ภิชชติ ฯ

ก็ โส วิตฺติกมฺิสสตีติ กิมตถํ วิตฺติกมํ กริสฺสตี เนว
วิตฺติกมํ กริสฺสตีติ อตฺถโถ ฯ

อชณฺทานีตฺถิทินิ เหฏฺฐา วุตตฺตปฺปฏิปกฺขนเยน เวทิตฺตพฺพานิ ฯ
น ชณฺทานีตฺถิปิ ปาโห ฯ เอกนตนิพพิทายาติอาทิสฺส เอกนตเนน
วฏฺเฐ นิพพินทนตถายาติอาทินา นเยน โยเชตพฺพํ ฯ

*เล่มที่ 40 สีสณณณนินทเทสวณณณา หน้า 359

เอตถ ปน นินทพิทายาติ วิปสฺสนา ฯ วิราคยาติ มคฺโค ฯ
นินโรชย อุปสมายาติ นินทพณฺ ๑ อภินุณาย สมุโพชยาติ
มคฺโค ฯ

นินทพณายาติ นินทพณเมว ฯ เอกสฺมี จาเน วิปสฺสนา
ทวิสฺส มคฺโค ตีสฺส นินทพณํ วุตฺตนฺติ เอวํ อวตฺถานกถา
เวทิตพพา ฯ ปริยาเยน ปน สพฺพานิเปตานิ มคฺคเวจฺจนานิปี
นินทพณเวจฺจนานิปี โหนฺติเยว ฯ

อิทานิ ปริยฺนตฺตาปริยฺนตฺตวเสน วิชฺชมานปฺปเกทํ ทสฺเสตฺวา
ปฺน ฌมฺมวเสน ชาติวเสน ปจฺจยวเสน สมฺปยุตฺตวเสน สีสลปฺปเกทํ
ทสฺเสตฺถึ กิ สีสลนฺติอาทิมหา ฯ

ตตฺถ สมฺภูจาทิ เอเตนาติ สมฺภูจณฺ ๑ ปจฺจยสฺเสตฺถึ
นามํ ๑ กิ สมฺภูจณมสฺสาติ กิสมฺภูจณฺ ๑ กตฺตินิ ฌมฺมานํ
สโมชานํ สมวาโย อสฺสาติ กตฺติฌมฺมสโมชานํ ๑

เจตนา สีสลนฺติ ปาณาติปาตาทีนํ วิรมนฺตสฺส วตฺตปฺปฏิปตฺตี
วา ปฺนเรนฺตสฺส เจตนา ฯ

เจตสิกํ สีสลนฺติ ปาณาติปาตาทีนํ วิรมนฺตสฺส วิรติ ๑
อปีจ เจตนาสีลํ นาม ปาณาติปาตาทีนํ ปชฺชนฺตสฺส
สตฺตกมฺมปถเจตนา ฯ เจตสิกํ สีลํ นาม อภิชณฺํ โลเก
ปหาย วิคตฺตาภิชฺเณน เจตสา วิหฺรตฺตีติ(๑)อาทินา นเยน วุตฺตา
๑. ที. สี. ๘/๑๒๕/๘๕ ๑

อนภิชฺฌาอพฺยาปาทสมฺมาทิฏฺฐิธมฺมา ฯ

สํวโร สีสฺนติ เอตฺถ ปญฺจวิโร เวทิตพฺโพ

ปาติโมกฺขสํวโร สติสํวโร ฌานสํวโร ขนฺติสํวโร วิริยสํวโรติ ฯ

ตตฺถ อิมินา ปาติโมกฺขสํวเรน อุเปโต โหติ สมฺเปโตติ (๑)

อัยฺ ปาติโมกฺขสํวโร ฯ รกฺขติ จกฺขุณฺทริยํ จกฺขุณฺทริเย สํวโร

อาปชฺชตีติ (๒) อัยฺ สติสํวโร ฯ

ยานิ โสตานิ โลกสฺมี (อชิตาติ ภควา) สติเตสํ นิวารณํ

โสทานํ สํวโร พุรุมิ ปญฺญาเยเต ปิธียเรติ (๓)

อัยฺ ฌานสํวโร ฯ ปจฺจยปฺปฏฺฐเสวนมฺปิ เอตฺถเว สโมธานํ

คจฺจติ ฯ โย ปนํยํ ขโม โหติ สีสฺนสฺส อุนฺนหฺสฺสาติ(๔)อาทินา

นเยน อาคโต อัยฺ ขนฺติสํวโร นาม ฯ โย จายํ อุปฺปนฺนํ

กามวิตกฺกํ นาธิวาเสตีติ(๕)อาทินา นเยน อาคโต อัยฺ วิริย-

สํวโร นาม ฯ อาชีวาปาริสฺสุทฺธิปี เอตฺถเว สโมธานํ คจฺจติ ฯ

อิตฺติ อัยฺ ปญฺจวิโรปี สํวโร ยา จ ปาปภีรฺูกานํ กุลปฺตฺตานํ

สมฺปตฺตวตฺตฺโต วิรติ สพฺพเมตํ สํวโร สีสฺนติ เวทิตพฺพํ ฯ

อวิติกฺกโม สีสฺนติ สมมาทินฺนีสฺลสฺส กายิกวาจสิโก

อวิติกฺกโม ฯ อิทํ ตาว ก็ สีสฺนติ ปญฺหสฺส วิสฺสชฺชนํ ฯ

กติ สีสฺนตีติ ปญฺหสฺส วิสฺสชฺชนเณ กุสลสีลํ อกุสลสีลํ

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๖๐๒/๓๓๑ ฯ ๒. อัง. ติก. ๒๐/๔๕๕/๑๔๓ ฯ

๓. พุ. ศุ. ๒๕/๔๒๕/๕๓๐ ฯ ๔. ม. มุ. ๑๒/๑๕/๑๘ ฯ

๕. ม. มุ. ๑๒/๑๗/๑๕ ฯ

*เล่มที่ 40 สීමขณณนิตุเทสวณณนา หน้า 361

อพฺยาคตสีลนฺติ เอตฺถ ยสฺมา โลก เตสํ เตสํ สตฺตํ ปกฺติ
สีลนฺติ วุจฺจติ ยํ สนฺชาย อยํ สุขสีโล อยํ ทฺกฺขสีโล
อยํ กลหสีโล อยํ มณฺจหนสีโลติ ภาณนฺติ ฯ ตสฺมา เตน
ปรียาเยน อตฺถทฺชารวเสน อกฺุสสสีลมฺปิ วุคฺคํ ฯ ตํ
ปนํ สุตฺวาน ลํวเร ปญฺญาติ (๑) วจนฺโต อีชาธิปฺเปตสีลํ น
โหสีติ ฯ

ยสฺมา ปน เจตนาทีกฺเทศสฺส สีลสฺส สมฺปยุตฺตจิตฺตํ
สมฺภูจฺจํ ตสฺมา กุสฺลจิตฺตสมฺภูจฺจํ กุสฺลสีลนฺติอาทิมายํ ฯ

ลํวรสโมชานํ สีลนฺติ ลํวรสมฺปยุตฺตขณฺธา ฯ เต หี ลํวเรน
สมาคตา มิสฺสีฏฺฐตาติ ลํวรสโมชานนฺติ วุคฺคา ฯ เอวํ อวีตีกุม-
สโมชานํ สีลมฺปิ เวทิตพฺพํ ฯ

ตถาภาเว ชาตเจตนา สโมชานํ สีลนฺติ ลํวรภาเว
อวีตีกุมภาเว ชาตเจตนาสมฺปยุตฺตขณฺธา ฯ ยสฺมา จ ตีสุปี
เจเตสุ ตํสมฺปยุตฺตชฺมมา อธิปฺเปตา ตสฺมา เจตนาสโมชานน
เจตสิกานมฺปิ สจฺกหิตตฺตา เจตสิกสโมชานสีลํ วิสุํ น
นิตฺทีกุจฺจนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เหฏฺฐา เจตนาทโย ชฺมมา สีลนฺติ
วุคฺคา ฯ น เกวลํ เต เอว สีลํ ตํสมฺปยุตฺตา ชฺมมาปี สีลเมวาติ
ทสฺสนตฺถํ อยํ ตีโก วุคฺโคติ เวทิตพฺโพ ฯ

อิทานิ ยสฺมา เจตนาเจตสิกา ลํวราวีตีกุมาเยว โหนฺติ

๑. ขุ. ปฎิ. ๓๑/๘๖/๖๑ ฯ

น วิสุํ ตสฺมา สํวราวิตฺตํกเมเยว ยาว อรหตฺตมคฺคา
สาธาณกฺกเมน โยเชนฺโต ปาณาติปาตํ สํวรฺภูเจน สีสํ
อวิตฺตํกมฺภูเจน สีสนฺตํอาทิมายํ ปาณาติปาตา เวรมณฺเอย
หิ ยสฺมา อตฺตโน อตฺตโน ปจฺจนิกํ สํวรนฺตํ น วิตฺตํกมนฺตํ
จ ตสฺมา สํวรนฺโต อวิตฺตํกมนฺโต จ สํวรฺภูเจน สีสํ
อวิตฺตํกมนฺตํภูเจน สีสํ นาม โหติ ฯ ตตฺถ ปาณาติปาตํ
สํวรฺภูเจนาติ ปาณาติปาตสฺส ปิณฑนฺตํภูเจน สีสํ ฯ กิํ ตํ
ปาณาติปาตา เวรมณฺเอย ฯ สวา จ ตํ สํวรนฺตํเยว ตํ น
วิตฺตํกมฺตํติ อวิตฺตํกมฺภูเจน สีสํ ฯ เอวเมว อทินฺนาทานา
เวรมณฺเอย อนภิขฺฌาอพฺยาปาทสมฺมาทิฏฺฐิโย โยเชตพฺพา ฯ
ปาณาติปาตนฺตํอาทิสฺส ปน ทสฺส อกฺุสสกมฺมปฺเถสฺส ปาณสฺส
อติปาโต ปาณาติปาโต ปาณวโร ปาณมาโตติ วุตฺตํ โหติ ฯ
ปาณฺติ เจตฺถ โวหารโต สตฺโต ปรมตฺถโต ชีวิตินฺทริยํ ฯ
ตสฺมี ปน ปาณฺ ปาณสญฺญิโน ชีวิตินฺทริยฺยฺจฺเจตฺถกอุปกฺกม-
สมฺภูจฺจาปิคา กายวชิทฺวารานํ อญฺญตรทฺวารปฺปวตฺตา วรฺกเจตนา
ปาณาติปาโต ฯ โส คฺุณฺวิริเตสฺส ตฺริจฺจนนคตาทิสฺส ปาณฺสฺ
ขุทฺทเก ปาณฺ อปฺปสวชฺโซ มหาสรีเร มหาสวชฺโซ ฯ กสฺมา
ปโยคฺมหนฺตตาย ฯ ปโยคสมตฺเตปี วตฺถมหนฺตตาย ฯ คฺุณฺวเนเตสฺ
มนุสฺสทาทิสฺส อปฺปคฺุณฺ ปาณฺ อปฺปสวชฺโซ มหาคฺุณฺ
มหาสวชฺโซ ฯ สรีรคฺุณฺนํ ปน สมภาเว สติ กิเลसानํ

*เล่มที่ 40 สีสมยณณินิทฺเตสวณณา หน้า 363

อุปกฺกมานณฺจ มุฑฺตาย อปฺปสวชฺชโ ติพฺพตฺตย มหาสวชฺชโติ
เวทิตฺตพฺโพ ๑ ตสฺส ปณฺจ สมฺภารา ปาโณ ปาณสณฺณิตฺตา
วธกฺกิตฺตํ อุปกฺกโม เตน มรณฺนติ ๑

อทินฺนสฺส อาทานํ อทินฺนาทานํ ปรสฺส หรณฺ (๑) เถยฺย
โจริกาติ วุตฺตํ โหติ ๑

ตตฺถ อทินฺนนฺติ ปรปริคฺคหิตํ ยตฺถ ปโร ยถากาม-
การิตํ อาปชฺชนฺโต อทณฺฑารโห อนฺนุปวชฺชโ จ โหติ ตสฺมี
ปรปริคฺคหิตํ ปรปริคฺคหิตสณฺณินฺ ตทาทยกอุปกฺกมสมฺภุจฺจาปีกา
กายวชิทฺวารานํ อณฺณตฺรทฺวารปฺปวตฺตา เถยฺยเจตนา อทินฺนา-
ทานํ ๑ ตํ หีนํ ปรสนฺตเก อปฺปสวชฺชํ ปณฺเฑ มหาสวชฺชํ ๑
กสฺมา วตฺตฺตปณฺเฑตฺตย ๑ วตฺตฺตสมตฺเต สติ คฺุณฺธาธิกานํ สนฺตเก
วตฺตฺตสฺมี มหาสวชฺชํ ตํ ตํ คฺุณฺธาธิกํ อุปาทย ตโต ตโต
หีนคฺุณฺสฺส สนฺตเก วตฺตฺตสฺมี อปฺปสวชฺชํ ๑ ตสฺส ปณฺจ
สมฺภารา ปรปริคฺคหิตํ ปรปริคฺคหิตสณฺณิตฺตา เถยฺยจิตฺตํ อุปกฺกโม
เตน หรณฺนติ ๑

กามสฺสูติ เมณฺณสมฺจาเรสุ ๑ มิจฺจจาโรติ เอกนฺตนินฺนทิตฺโต
ลามกาจโร ๑ ลกฺขณโต ปน อสทฺธมฺมาริปฺปาเยน กายทฺวารปฺ-
ปวตฺตา อคมนิยฺญจฺานวิตฺตฺกมเจตนา กามสฺสู มิจฺจจาโร ๑

ตตฺถ อคมนิยฺญจฺานํ นาม ปุริสานํ ตาว มาตฺรคฺุชิตา
๑. ม. ปรสฺสฺหณฺ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 364

ปีตุรฺกฺขิตา มาตาปีตุรฺกฺขิตา ภาตุรฺกฺขิตา ภคินีรฺกฺขิตา ฌาติ-
รฺกฺขิตา โคตุตุรฺกฺขิตา ฌมฺมรฺกฺขิตา สารฺกฺขา สปริทฺตฺทาทิ
มาตุรฺกฺขิตาทโย ทส ฌนฺกฺกิตา ฌนฺทวาสนี โภคฺวาสนี
ปฏฺวาสนี โอบทตฺตฺกฺกิตี โอบตฺตฺจุมฺพฺญา ทาสี จ ภริยา จ
กมฺมการี จ ภริยา จ ฌชาหฺญา มุหฺตฺตฺกาทิ ฌนฺกฺกิตาทโย
ทสาติ วีตติ อิตฺถิโย ฯ อิตฺถิสฺส ปน ทฺวินฺนํ สารฺกฺขาส-
ปริทฺตฺทาทนํ ทสฺนฺนฺจ ฌนฺกฺกิตาทินฺนฺติ ทฺวาทสฺนฺนํ อิตฺถินํ
อณฺณปฺริสฺตานํ(๑) อิทํ อคฺมนิยฺญฺจานํ นาม ฯ

โส เนส มิจฺจจาโร สีลาทิกฺขณฺรหิเต อคฺมนิยฺญฺจานเ
อปฺปสฺวาชฺโซ สีลาทิกฺขณฺสมฺปนฺเน มหาสฺวาชฺโซ ฯ ตสฺส จตฺตาโร
สมฺภารา อคฺมนิยวตฺถุ ตสฺมี เสวนจิตฺตํ เสวนปฺปโยโค
มคฺเคนมคฺคปฺปฏิปตฺติอริวสฺนฺนฺติ ฯ

มุสาติ วิสฺวาทนปฺเรกฺขารสฺส อตฺถภณฺชโก วจิปโยโค
กายปฺปโยโค วา ฯ วิสฺวาทนาธิปฺปาเยน ปนสฺส ปรีวิสฺวาทก-
กายวจิปโยคสมฺภฺจฺจาปีกา เจตนา มุสฺวาโท ฯ อปฺโร นโย
มุสาติ อฏฺถํ อตฺถํ วตฺถุ ฯ วาโทติ ตสฺส ภูตโต ตจฺจโต
วิญฺญาปนํ ฯ ลกฺขณโต ปน อตฺถํ วตฺถุ ตถโต ปรี
วิญฺญาเปตฺตฺกามสฺส ตถาวิญฺญตฺติสมฺภฺจฺจาปีกา เจตนา มุสฺวาโท ฯ
โส ยมตฺถํ ภณฺชติ ตสฺส อปฺปตฺตาย อปฺปสฺวาชฺโซ มหฺนฺตฺตาย
๑. ม. อณฺณ ปฺริสฺตา ฯ

*เล่มที่ 40 สีสมยณณนิตุเทสวณณนา หน้ 365

มหาสาวชฺโซ ๑ อปีจ คหฏฺฐานํ อตุตโน สนุตกํ อทาทูกามตาย
นตุตฺตีอาทินยปฺวตุโต อปฺปสาวชฺโซ สกฺขินา หุตฺวา อตุต-
ภณฺชนตุถํ วุตฺโต มหาสาวชฺโซ ๑ ปฺพพชิตานํ อปฺปกํ เตสํ
วา สปปี วาลกิตฺวา หสาธิปฺปาเยน อชฺช คามे เตสํ
นที มณฺเฒ สนุตฺตีตี ปฺรณกถานเยน ปวตุโต อปฺปสาวชฺโซ
อทิฏฺฐิเยว ปน ทิฏฺฐนฺตฺตีอาทินา นเยน วทนฺตานํ มหาสาวชฺโซ ๑
ตสฺส จตุตฺตาริ สมฺภาราอตุถํ วตุถุ วิสฺวาทนจิตฺตํ ตชฺโซ
วายาโม ปฺรตฺส ตทตฺตวิชานนนฺติ ๑

ยาย วาจา ยสฺส ตํ วาจํ ภาสตี ตสฺส หทยे
อตุตโน ปิยภาวํ ปฺรตฺส จ สฺสณฺณภาวํ กโรตี สา ปิสุณา
วาจา ๑ ยาย ปน อตุตตานมฺปิ ปฺรมฺปิ ผรุสํ กโรตี ยา
วาจา สยมฺปิ ผรุสา เนว กณฺณสุขา น หทยสุขา वा
อัย ผรุสา วาจา ๑ เยน สมฺผํ ปลปตี นีรตุถกํ โส
สมฺผปฺปลาโป ๑ เตสํ มฺลภฺตุตา เจตนาปี ปิสุณา วาจา ทินามเมว
ลภตี ๑ สา เอว จ อธิ อธิปฺเปตตี ๑

ตตุถ สํกิลิฏฺฐจิตฺตสฺส ปเรสํ วา เกทาย อตุตโน
ปิยกมฺยตาย วา กายวชิปโยคสมฺภุจาปีกา เจตนา ปิสุณา
วาจา ๑ สา ยสฺส เกทํ กโรตี ตสฺส อปฺปคฺณตาย
อปฺปสาวชฺชชา มหาคฺณตาย มหาสาวชฺชชา ๑ ตสฺสา จตุตฺตาริ
สมฺภารา ภินฺทิตพฺโพ ปโร อิติ อิเม นานา ภวิสฺสนฺตฺตีตี

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 366

เกทปุเรกขารตา วา อิติ อหํ ปิโย ภวิสฺสามิ วิสฺสาสิโกติ
ปิยกมุยตา วา ตชฺโช วายาโม ตสฺส ตทตฺถวิชานนฺนฺติ ฯ
ปเร ปน อภินฺเน กมฺมปถเกโท นตฺถิ ภินฺเนยฺว โหติ ฯ

ปรสฺส มมฺมจฺเจทกกายวจีปโยคสมฺภูจฺจาปีกา เอกนฺตผรุส-
เจตนา ผรุสา วาจา ฯ มมฺมจฺเจทโกปี ปน ปโยโค
จิตฺตสณฺหตฺตย ผรุสวาจา น โหติ ฯ มาตาปิตโร หิ
กทาจิ ปุตฺตเก เอวมฺปิ วทนฺติ โจรา โว ขณฺฑาขณฺฑิกํ
กโรนฺตฺติ ฯ อุปลปตฺตมฺปิ จ เนลํ อุปฺริ ปตฺนตํ น
อิจฺฉนฺติ ฯ อจฺริยฺชฺฌายา จ กทาจิ นิสฺสิตเก เอวํ วทนฺติ
กึ อิเม อหิริกา อนนฺตปฺปิโน นิทฺถมถ เนติ ฯ อถ จ
เนลํ อากมาธิกมสมฺปตฺตี อิจฺฉนฺติ ฯ ยถา จ จิตฺตสณฺหตฺตย
ผรุสวาจา น โหติ เอวํ วจนฺสณฺหตฺตย อผรุสวาจาปี น
โหติ ฯ น หิ มาราเปตฺตกามสฺส อิทํ สุขํ สยาเปถาติ
วจนํ อผรุสวาจา โหติ จิตฺตผรุสตฺตย ปเนสา ผรุสวาจาว ฯ
สา ยํ สนฺธาย ปวตฺติตา ตสฺส อุปลกฺขณตฺตย อุปล-
สาวชฺชา มหาคฺขณตฺตย มหาสาวชฺชา ฯ ตสฺสา ตโย สมฺภารา
อกุโกสิตพฺโพ ปโร กุปิตจิตฺตํ อุกุโกสนาติ ฯ

อนตฺถวิญญาปกกายวจีปโยคสมฺภูจฺจาปีกา อุกุสลเจตนา
สมฺภปฺปลาโป ฯ โส อาเสวนมฺนฺทตฺตย อุปลสาวชฺโช อาเสวน-
มฺนฺทตฺตย มหาสาวชฺโช ฯ ตสฺส เทว สมฺภารา ภารตฺยทฺธ-

*เล่มที่ 40 สีสมยณณินิทฺเตสวณฺณนา หน้า 367

สีตาทรรณาทินิรตุตถกาปฺเรกฺขารตา ตถารูปิกถากถนณฺจาทิ ฯ
ปเร ปน ตํ กถิ อคณฺหนุเต กมฺมปถเกโท นตุถิ ปเรน
สมฺผปฺปลาเป คหิตฺเตเยว โหติ ฯ

อภิขฺฌายตีติ อภิขฺฌมา ปรรณฺฑาทาภิมุจฺิ หุตฺวา ตนฺนินฺนตาย
ปวตฺตตีติ อตุโถ ฯ สว อโห วต อิทํ มมฺสฺสาติ เอว
ปรรณฺฑาทาภิขฺฌายนลกฺขณา อทินฺนา ทานํ วิย อปฺปสวชฺชา
มหาสวชฺชา จ ฯ ตสฺส เทว สมฺภารา ปรรณฺฑํ อตุตโน
ปริณามนณฺจาทิ ฯ ปรรณฺฑทวตฺตฺเก หิ โลกฺเก อุปฺปนฺเนปี น
ดาว กมฺมปถเกโท โหติ ยาว อโห วต อิทํ มมฺสฺสาติ
อตุตโน น ปริณามติ ฯ

หิตฺสฺขํ พฺยาปาทยตีติ พฺยาปาโท ฯ โส ปรวินาสาย มโน
ปโทสลกฺขโณ ผรฺุสา วาจา วิย อปฺปสวชฺโซ มหาสวชฺโซ จ ฯ
ตสฺส เทว สมฺภารา ปรรสฺตุโต จ วินาสจินฺนตาทิ ฯ
ปรรสฺตุตวตฺตฺเก (๑) หิ โกเช อุปฺปนฺเนปี น ดาว กมฺมปถเกโท
โหติ ยาว อโห วตยํ อฺุจฺฉิขฺเชยฺย วินฺสฺเสยฺยชาติ ตสฺส
วินาสํ น จินฺนเตติ ฯ

ยถากุจฺจกฺคหณฺนาภาเวน มิจฺฉา ปสฺสตีติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯ
สา นตุถิ ทินฺนนฺนฺติอาทินา นเยน วิปริตทสฺสนลกฺขณา
สมฺผปฺปลาโป วิย อปฺปสวชฺชา มหาสวชฺชา จ อปีจ
อนียตา อปฺปสวชฺชา นียตา มหาสวชฺชา ฯ ตสฺสา เทว

สมภารา วตฺถโน คหิตาการวิปริตฺตา ยถา จ ตํ คณฺหาติ
ตถาภาเวน ตสฺสุปฺภูจฺานนฺติ ฯ ตตฺถ นตฺถิกาเหตุกอกิริยทิกฺุจฺิหิ-
เอว กมฺมปถเกโท โหติ อณฺณทิกฺุจฺิหิ ฯ

อิเมสํ ปน ทสนฺนํ อกฺุสลกมฺมปถานํ ฐมฺมโต โกฏฺจาสโต
อารมฺมณโต เวทนาโต มฺลโตติ ปญฺจหาการเหหิ วินิจฺฉโย
เวทิตพฺโพ ฯ

ตตฺถ ฐมฺมโตติ เอเตสฺ หิ สตฺต ปฏฺิปาฏฺิยา เจตนาฐมฺมาว
โหนติ อภิชฺฌาพโย ตโต เจตนาสมฺปยุตฺตา ฯ

โกฏฺจาสโตติ ปฏฺิปาฏฺิยา สตฺต มิจฺฉาทิกฺุจฺิ จาติ อิเม
อกฺุจ กมฺมปถา เอว โหนติ โน มฺลानิ ฯ อภิชฺฌาพฺยาปาทา
กมฺมปถา เจว มฺลानิ จ ฯ อภิชฺฌา หิ มฺลํ ปตฺวา โลโก
อกฺุสลมฺลํ โหติ พฺยาปาโท โทโส อกฺุสลมฺลํ ฯ

อารมฺมณโตติ ปาณาติปาโต จีวิตินุทฺริยารมฺมณโต
สงฺขารารมฺมโณ ฯ อทินฺนาทานํ สตฺตารมฺมณํ สงฺขาราร-
มฺมณํ วา ฯ มิจฺฉาจาโร โสฏฺฐพฺพวเสน สงฺขารารมฺมโณ ฯ
สตฺตารมฺมโณติปิ เอเก ฯ มุสาวาโท สตฺตารมฺมโณ วา
สงฺขารารมฺมโณ วา ฯ ตถา ปิสฺสุณา วาจา ฯ ฬรฺุสาวาจา
สตฺตารมฺมณาว สมฺผปฺปลาโป ทิกฺุจฺิสฺตมฺตวิณฺญาตวเสน
สตฺตารมฺมโณ วา สงฺขารารมฺมโณ วา ตถา อภิชฺฌา ฯ
พฺยาปาโท สตฺตารมฺมโณว มิจฺฉาทิกฺุจฺิ เตญฺมกฐมฺมวเสน

*เล่มที่ 40 สีสถมยณณินทฺทศวณณา หน้้า 369

สงฺขารารมมณา ๑

เวทนาโตติ ปาณาติปาโต ทุกฺขเวทโน โหติ ๑ กิจฺจจาปี
หิ ราชานโน โจริ ทิสฺสุวา หสมานาปี คจฺจนถ ภณเ มาเรธาติ
นนฺตติ วทนฺตติ สนนฺนิฏฺฐาปกเจตนา ปน เนสิ ทุกฺขสมปยุตฺตาว โหติ ๑
อทินฺนาทานันฺติ ทิวทนนฺ ๑ ตํ หิ ปรรณํทํ ทิสฺสุวา ภูจฺจตุฏฺฐสฺส
คณฺหโต สุขเวทนนฺ โหติ ภูตฺตภิตฺตสฺส(๑) คณฺหโต ทุกฺขเวทนนฺ ตถา
วิปากนิตฺตสนฺทผลานินิ ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส ๑ คณฺนกาเล มชฺฌตฺต-
ภาเว จิตฺตสฺส ปน คณฺหโต อทุกฺขมสุขเวทนนฺ โหติ ๑ มิจฺฉาจาโร
สุขมชฺฌตฺตวเสน ทฺวิเวทโน สนนฺนิฏฺฐาปกจิตฺเต ปน มชฺฌตฺต-
เวทนา(๒) น โหติ ๑ มุสวาโว อทินฺนาทานเน วุตฺตณฺเนเนว
ติเวทโน ๑ ตถา ปิสฺสุณา วาจา ผรุสฺสา วาจา ทุกฺขเวทนาว ๑
สมฺมุขปฺปลาโป ทิวทโน ๑ ปเรสุ หิ สาธุกาโร เทนฺเตสุ เจลาทีนินิ
อูกฺขิปนฺเตสุ ภูจฺจตุฏฺฐสฺส สิตาหรรณภาเรตฺตยฺทฺธาทีนินิ กณฺนกาเล
โส สุขเวทโน โหติ ปจฺจมํ ทินฺนเวตฺตเนน เอนเณ ปจฺฉา
อาคณฺตฺวา อาทิตโต ปญฺจาย กเถหิตฺติ วุตฺเต นีรวเสสิ
ยถานุสนฺธิกํ ปกิณฺณกถํ กเถสฺสามินุ นุ โข โนติ
โทมนสฺสิตฺตสฺส กณฺนกาเล ทุกฺขเวทโน โหติ มชฺฌตฺตสฺส
กถยโต อทุกฺขมสุขเวทโน โหติ ๑ อภิชฺฌา สุขมชฺฌตฺตวเสน
ทฺวิเวทนา ตถา มิจฺฉาทิฏฺฐินิ ๑ พฺยาปาโว ทุกฺขเวทโน ๑
๑. ม. ภูตฺตภิตฺตสฺส ๑ ๒. ม. มชฺฌตฺตเวทโน ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 370

มุลโตติ ปาณาติปาโต โทสโมหเวน ทฺวิมฺลโก โหติ
อทินฺนาทานํ โทสโมหเวน วา โลกโมหเวน วา มิจฺจจาโร
โลกโมหเวน มุสาวาโท โทสโมหเวน วา โลกโมหเวน
วาฯ ตถา ปิสฺสุณา วาจา สมฺผปฺปลาโป จฯ ผรุสวาวา
โทสโมหเวน อภิขุณา โมหเวน เอกมฺลตา ตถา พฺยาปาโทฯ
มิจฺจาทิฏฺฐิ โลกโมหเวน ทฺวิมฺลาคีฯ

อกุสลกมฺมปถกถา นิฏฺฐิตาฯ

ปาณาติปาตาทีหิ ปน วิรติโย อนภิขุณาอพฺยาปาท-
สมฺมาทิฏฺฐิโย จาคี อิม ทส กุสลกมฺมปถา นามฯ
ปาณาติปาตาทีหิ เอตาย วิรมนฺติ สยํ วา วิรมติ
วิรมณฺมตฺตเมว วา เอตนฺติ วิรติฯ ยา ปาณาติปาตาทีหิ
วิรมนฺตสฺส กุสลจิตฺตสมฺปยุตฺตา วิรติ สวา ปเภทโต ติวิธา
โหติ สมฺปตฺตวิรติ สมากานวิรติ สมฺจุญฺทวิรติตีฯ

ตตฺถ อสมาทินฺนสิกฺขาปทานํ อตฺตโน ชาติวฺยพาหุ-
สจฺจาทีนํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อยุตฺตํ อมฺหากํ เอวรूपํ ปาปํ
กาทฺตฺตํ สมฺปตฺตวตฺถุ อวิตฺติกมฺนฺตานํ อฺปปชฺชมานา วิรติ
สมฺปตฺตวิรติ นามฯ

สมาทินฺนสิกฺขาปทานํ ปน สิกฺขาปทสมาทานเ จ
ตทฺตฺตริ (๑) จ อตฺตโน ชีวิตมฺปิ ปฺริจฺจชิตฺวา วตฺถุ อวิตฺติก-
๑. ม. ตตฺตฺตริฯ

*เล่มที่ 40 สีสถมยณณินทฺทศวณฺณนา หน้า 371

มนฺตานิ อฺปฺปชฺชมานา วิรติ สฺมาทฺทณวิรติ นาม ฯ

อริยมคฺคสมฺปยุตฺตา ปน วิรติ สฺมฺมุจฺเจทวิรติ นาม ฯ

ยสฺมา อฺปฺปคฺคตฺติโต ปกฺกติ อริยปฺกฺคถานํ ปาณํ จฺมาเตสฺสํมาติ-
อาทิจิตฺตมฺปิ น อฺปฺปชฺชตฺติติ ฯ

อิทฺทานิ อกฺกุสลกมฺมปถานํ วิย อิมลํ กุสลกมฺมปถานํ
ชฺมมโต โกกฺกุจาสโต อารมฺมณโต เวทฺทนาโต มฺลโตติ ปญฺจหา-
การฺหิ วินิจฺฉโย เวทิตฺตพฺโพ ฯ

ตตฺถ ชฺมมโตติ เอเตสฺสปี หิ(๑) ปฏิปฺภาภฺยิยา สตฺต เจตฺตนาปี
วฏฺฏนฺตติ วิรติโยปี อนฺเต ตโย เจตฺตนาสมฺปยุตฺตาว ฯ

โกกฺกุจาสโตติ ปฏิปฺภาภฺยิยา สตฺต กมฺมปถา เอว โน มฺลทานิ
อนฺเต ตโย กมฺมปถา เจว มฺลทานิ จ ฯ อนภิชฺฉมา หิ มฺลํ
ปคฺควา อโลโก กุสลมฺลํ โหติ อพฺยาปาโท อโทโส กุสลมฺลํ
สมฺมาทิจฺฉิจิ อโมโห กุสลมฺลํ ฯ

อารมฺมณโตติ ปาณาติปาตาทฺธินํ อารมฺมณานฺเว เอเตลํ
อารมฺมณานิ ฯ วิตฺติกุกฺกมิตฺตพฺพโตเยว หิ เวรมณฺณี นาม โหติ ฯ
ยถา ปน นิพฺพานารมฺมโณ อริยมคฺคโต กิเลส ปชฺหติ เอว
ชีวิตฺตินุทฺตริยาทฺธิอารมฺมณา เจเต(๒) กมฺมปถา ปาณาติปาตาทฺธินํ
ทฺตฺสึสึลฺยานิ ปชฺहनฺตฺติติ ฯ

เวทฺทนาโตติ สพฺเพ สุขเวทฺทนา วา โหณฺตติ มชฺชตฺตเวทฺทนา
๑. ม. หิ สทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. เปเต ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺคฤคณา หน้า 372

วา ฯ กุสลํ ปตฺวา หิ ทุกฺขา เวทนา นาม นตฺถิ ฯ

มุลโตติ ปฏิป้าฎิยา สตฺต ฅาณสมปยุตฺตจิตฺเตน วัรมนฺตสฺส
อโโลกอโทสอโหมวเสน ติมฺมุลา โหนฺติ ฅาณวิปฺปยุตฺตจิตฺเตน
วัรมนฺตสฺส อโโลกาโทสวเสน ทฺวิมฺมุลา ฯ อนภิชฅา ฅาณ-
สมปยุตฺตจิตฺเตน วัรมนฺตสฺส อโทสาโหมวเสน ทฺวิมฺมุลา ฅาณ-
วิปฺปยุตฺตจิตฺเตน วัรมนฺตสฺส อโทสวเสน เอกมฺมุลา ฯ อโโลก
ปน อตฺตนาเว อตฺตโน มฺมํ น โหติ ฯ อพฺยาปาเทปิ เอเสว
นโย ฯ สมมฺมาทิฎฺฐิ อโโลกาโทสวเสน ทฺวิมฺมุลาวาติ ฯ

กุสลกมฺมปถกถา นิฎฺฐิตา ฯ

เอวํ ทสฺสกุสลกมฺมปถวเสน สึลํ ทสฺเสตฺตวา อิทานิ
เนกขมฺมาทีนํ อรหตฺตมคฺคปริโยสานานํ สตฺตตฺตตีสรฺมมานํ วเสน
ทสฺเสตฺตํ เนกขมฺเมเน กามจฺจนฺทํ สัวรฺภูเจเน สึลํ อวิติกฺกมฺภูเจเน
สึลนฺติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ยสฺมา เนกขมฺเมเน กามจฺจนฺทํ สัวรฺติ
น วิติกฺกมฺมติ ตสฺมา เนกขมฺมํ สึลนฺติ อธิปฺปาโย ฯ ปจฺจตฺตตฺเถ
วา กรณฺวณํ เนกขมฺมมฺนฺติ อตฺถโถ ฯ เอส นโย เสเสสฺสุ ฯ
ปาฬิยํ ปน เนกขมฺมอพฺยาปาเท ทสฺเสตฺตวา เหฎฺฐา วุตฺตณยตฺตา
เสสฺสํ สจฺจิปิตฺวา อนฺเต อรหตฺตมคฺคโคเยว ทสฺสึโต ฯ

เอวํ สัวรวิติกฺกมวเสน สึลํ ทสฺเสตฺตวา อิทานิ เตสฺสึเยว
ทฺวินฺนํ ปภททสฺสนตฺถํ ปญฺจ สึลานิ ปาณฺดาติปาตสฺส ปหานํ
สึลนฺติอาทิมาห ฯ เอตฺถ จ ปาณฺดาติปาตสฺส ปหานํ สึลํ

*เล่มที่ 40 สีสมยณานิเทศวณฺณา หน้า 373

ปาณาติปาตา เวรมณี สีสํ ปาณาติปาตสฺส ปฏิปกฺขเจตนา
สีสํ ปาณาติปาตสฺส สฺวโร สีสํ ปาณาติปาตสฺส อวิติกฺกโม
สีสนฺติ โยชฺณา กาทพฺพา ฯ

ปหานนฺติ จ โกจิ ฐมฺโหม นาม นตฺถิ อญฺญตฺร
วุตฺตปฺปการานํ ปาณาติปาตาทึนํ อนุปฺปาทมตฺตโต ฯ ยสฺมา
ปนํ ตํ ตํ ปหานํ ตสฺส ตสฺส กุสลสฺส ฐมฺมสฺส ปตฺติจฺจานญฺเจน
อุปฺชารณํ โหติ วิปฺปกิณฺณสภาวากระณนํ จ สโมชานํ
ตสฺมา ปุพฺเพ วุตฺเตเนว อุปฺชารณสโมชานสงฺขาเตน สีสนฺนฺจ
สีสนฺติ วุตฺตํ ฯ อิตเร จตฺตาโร ฐมฺมา ตโต เวรมณฺวิเสส
ตสฺส ตสฺส สฺวารวเสสํ ตทฺกยสมฺปยุตฺตเจตนาเวสํ ตํ ตํ
อวิติกฺกมนฺตสฺส อวิติกฺกมวเสสํ จ เจตโส ปวตฺตีสมฺภาวํ สนฺชาย
วุตฺตา ฯ

อถวา ปหานมฺปิ ฐมฺมโต อตฺถิเยว ฯ กถํ ฯ ปหียเต
อนนํ ปาณาติปาตาทึปฺปฏิปกฺโข ปชหติ วา ตํ ปฏิปกฺขนฺติ
ปหานํ ฯ กิณฺติ สพฺเพปิ กุสลา ขนฺธา ฯ อญฺเณ ปน
อาจริยา เนกขมฺมาทิสฺสุปี เวรมณี สีสนฺติ วจนมตฺตํ คเหตุวา
สพฺพกุสเลสุปี นียตเยวาปนกฺกฺกตา วิรติ นาม อตฺถิติ วทนฺติ
น ตถา อีธาติ ฯ เอวมิเมหิ ปหานาทึหิ ปญฺจหิ ปเทหิ
วิเสเสตฺวา ปริยฺนตาปริยฺนตสีลทฺวเย อปริยฺนตสีลเมว วุตฺตํ ฯ
ตสฺมา เอวํ หิ เอวรูปานิ สีลานิ จิตฺตสฺส อวิปฺปฏิสํสารา

ถ้วตฺตฺนติ ๑เปฯ สจฺจิกาทพฺพํ สจฺจิกโรนฺโต สิกฺขตีติ วุตฺตํ ๑
ตฺตฺถ อวิปฺปฏิสําราย ถ้วตฺตฺนตีติ ถ้วโร อวิปฺปฏิ-
สํารตฺถายาติ (๑) จ อวิปฺปฏิสํารตฺถานี โข อานนฺท กุสลานี
สีลานี อวิปฺปฏิสํารานีสํานีติ (๒) จ วจนฺโต อวิปฺปฏิสํารตฺถาย
สมฺมา ปวตฺตฺนติ(๓) ๑ อวิปฺปฏิสํารอ ปาโมชฺชตฺถายาติ จ โยนิโส
สิกโรโต ปาโมชฺช(๔) ชายตีติ (๕) จ วจนฺโต ปาโมชฺชาย ถ้วตฺตฺนติ
ปามุชฺชํ ปี ตฺถายาติ จ ปมฺพิตฺตสฺส ปีติ ชายตีติ (๖) จ วจนฺโต
ปีติยา ถ้วตฺตฺนติ ๑ ปีติ ปสฺสทฺทตฺถายาติ จ ปีติมนสฺส
กาโย ปสฺสมภฺตีติ จ วจนฺโต ปสฺสทฺทริยา ถ้วตฺตฺนติ ปสฺสทฺทริ
สุขตฺถายาติ (๗) จ ปสฺสทฺทกาโย สุขํ เวเทตีติ(๘) จ วจนฺโต
โสมนสฺสาย ถ้วตฺตฺนติ ๑ เจตสิกํ สุขํ หิ โสมนสฺสนฺติ
วุจฺจติ ๑ อาเสวนายาติ ภูสา เสวนา อาเสวนา ๑ กสฺส
อาเสวนา อนนฺตรํ โสมนสฺสวจนฺเนน สุขสฺส วุตฺตตฺตฺตา สุขํ
สิทฺธิ ๑ สุขิโน จิตฺตํ สมานิชิตฺตีติ(๙) จ วจนฺโต เตน สุขฺเขน
สมานิ สิทฺธิโร โหติ ๑ เอวํ สิทฺทสฺส สมานิสฺส อาเสวนา ๑
ตสฺส สมานิสฺส อาเสวนาย ถ้วตฺตฺนติ ปคฺคณฺพลวภาวาย
ถ้วตฺตฺนตีติ อตฺถโถ ๑ ภาวานายาติ ตสฺเสว สมานิสฺส วุทฺธิยา ๑
๑. วิ. ปรี. ๘/๑๐๘๔/๔๐๖ ๑ ๒. อจฺ. เอกาทสก. ๒๔/๒๐๘/๓๓๕ ๑
๓. ม. ถ้วตฺตฺนติ ๑ ๔. ม. ปาโมชฺช ๑ ๕. บุ. ปฎิ. ๓๑/๑๘๓/๑๒๖ ๑
๖. อจฺ. ปญฺจก. ๒๒/๒๖/๒๓ ๑ ๗. วิ. ปรี. ๘/๑๐๘๔/๔๐๖ ๑
๘. อจฺ. ปญฺจก. ๒๒/๖๔/๕๒ ๑ ๙. ที. ปา. ๓๐๒/๒๕๕ ๑

*เล่มที่ 40 สีสถมยณณนิตุเทสวณณณา หน้า 375

พหุสีกมมยาคี ตสฺเสว สมาริสฺส ปุณฺปุณฺนี กิริยาย ฯ
อวิปฏิสาราทีปฺวตฺตยา มุลการณฺ์ หุตฺวา สมาริสฺส
สทฺธินฺทฺริยาทีอลงฺการสาธเนน อลงฺการาย สํวตฺตนฺติ ฯ
อวิปฏิสาราทีกสฺส สมาริสฺสการสฺส สาธเนน ปริกฺขาราย
สํวตฺตนฺติ เย จ โข อิม ปพฺพชิตฺเตน ชีวิตปริกฺขารา
สมุทธานตพฺพาคี(๑)อาทีสุ วีย หี เอตฺถ สมฺการตฺโถ ปริกฺขาร-
สทฺโท ฯ รโถ เสตปริกฺขาโร ฌานกฺโข จกฺกวีริโยติ(๒)อาทีสุ ปน
อลงฺการตฺโถ ฯ สตฺตหี นครปริกฺขาเรหี สฺสปริกฺขตฺ์ โหตีติ(๓)อาทีสุ
ปรีวารตฺโถ ฯ อีธ ปน อลงฺการปรีวารานํ วิสุํ อากตฺตฺตา
สมฺการตฺโถติ วุคฺตฺ์ ฯ สมฺการตฺโถ จ ปจฺจยตฺโถติ ฯ
มุลการณฺภาเวเนว สมาริสฺสพฺยตฺตตฺสสาทิสฺสมฺสพฺตฺติสาธเนน ฯ
ปรีวาราย สํวตฺตนฺติ (๑) สมาริสฺส วิปฺสฺสนาย จ ปทฺฐจฺาน-
ภาวปาปเนน วสีกาวปาปเนน จ ปรีปฺณณฺภาวสาธนโต
ปารีปฺรียา สํวตฺตนฺติ ฯ

เอวํ สีสฺฐปรีสฺสเย สพฺพภาการปรีปฺริ สมารี ทสฺเสตฺวา
อิทานี สมารีเตน จิตฺเตน ยถากฺกตฺ์ ปชานาติ ปสฺสตี ยถากฺกตฺ์
ชานํ ปสฺสํ นีพฺพินฺทติ นีพฺพินฺทํ วิรัชฺชตี วิราธา วิมฺจฺจตีติ(๔)
วจนโต สีสฺฐมุลกานี สมารีปทฺฐจฺานานี ยถากฺกตฺถวณทสฺสนาทีนึ
๑. ม. ม. ๑๒/๒๓๓/๒๑๔ ฯ ๒. ส. มหา. ๑๕/๒๔/๓ ฯ
๓. อจ. สตฺตก. ๒๓/๖๔/๒๑ ฯ ๔. ป. ปฏฺ. ๓๑/๑๘๒/๑๒๕ ฯ

ทสฺเสนุโต เอกนฺตนิพฺพิทายาติอาทิมาย ๑ นิพฺพิทาย หิ ทสฺสิตาย
ตสฺสา ปทญฺจानญฺตํ ยถาญฺจตถาณทสฺสนํ ทสฺสิตเมว โหติ ๑
ตสฺมี หิ อสิทฺเช นิพฺพิทา น สีขณฺตติ ๑ ตานิ ปน
วุตฺตตฺถาเนว ๑ ยถาญฺจตถาณทสฺสนํ ปเนตฺถ สປฺປจฺจนาม-
รูปปริคฺคโห ๑

เอวํ อมตฺมทานิพฺพานปริโยสานํ สีลປฺປโยชนํ ทสฺเสตฺวา
อิทานิ ตสฺส สีลสฺส อธิสีลสิกฺขาภาวํ คัมมฺลกา จ อธิจิตฺต-
อธิปณฺณาสิกฺขา ทสฺเสตฺกาโม เอวรूपานํ สีลานํ สํวรปาริสฺสุทฺธิ
อธิสีลนฺติอาทิมาย ๑

ตตฺถ สํวโรเยว ๑ ปาริสฺสุทฺธิ สํวรปาริสฺสุทฺธิ ๑

เอวรूपานํ อປฺริยนฺตญฺจทานํ วิวญฺญฺนิสฺสิตานํ สีลานํ
สํวรปาริสฺสุทฺธิ วิวญฺญฺนิสฺสิตตฺถาเสสสีลโต อธิกํ สีลนฺติ
อธิสีลนฺติ วุจฺจติ ๑

สํวรปาริสฺสุทฺธิยา จิตฺตํ จิตฺตนฺต เอทิสาย สีลสํวรปาริ-
สุทฺธิยา ปตฺติญฺจิตฺตํ จิตฺตํ สญฺจํ อวิປฺປกฺกิสาราทินํ อวทฺธโต
น วิกฺเขປฺປ กจฺจติ สฺมาธิสฺมี ปตฺติญฺจาทิตฺติ อตฺถโถ ๑

อวิกฺเขປฺປเยว ปาริสฺสุทฺธิ อวิกฺเขປฺປปาริสฺสุทฺธิ ๑

โส สพฺพมลวิริหิตो นิพฺเพชฺภาคิโย สฺมาธิ เสสสฺมาธิโต
อธิกตฺถา อธิจิตฺตนฺติ วุจฺจติ ๑ จิตฺตสีเสน เหตุถ สฺมาธิ
นิทฺทญฺโโส ๑

*เล่มที่ 40 สีสมยวณณินทฺทสวณณา หน้า 377

ถาวรปาริสฺสุทฺธิ สมมา ปสฺสตีติ ปริสฺสุทฺธิ สีสถาวร
ณาทปริณฺณาวเสน ตีรณปริณฺณาวเสน จ สมมา ปสฺสตี เอวเมว
อวิกฺเขปปาริสฺสุทฺธิสงฺฆาตํ ปาริสฺสุทฺธิ สมมาธิ สมมา ปสฺสตี ฯ เอว
ปสฺสโต จสฺส ทสฺสนสงฺฆาตา ปาริสฺสุทฺธิ ทสฺสนปาริสฺสุทฺธิ ฯ
สาเยว เสสปลฺณาย อธิกตฺตา อธิปลฺณวาทิ วุจฺจติ ฯ
โย ตตฺถวาทิ โย ตตฺถ ถาวรอวิกฺเขปทสฺสนเนสุ ฯ ถาวรภูจฺจติ
ถาวรภาโว ฯ
เอวเมว อวิกฺเขปภูทสฺสนภูจฺจา จ เวทิตพฺพา ฯ อธิสีลเมว
สิกฺขา อธิสีลสิกฺขา ฯ เอว อิตฺราปี เวทิตพฺพา ฯ
เอว ติสฺโส สิกฺขาโย ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตาสํ ปาริปุริกมํ
ทสฺเสตฺตุ อีมา ติสฺโส สิกฺขาโย อวชฺชนฺโต สิกฺขตีติอาทิมาน ฯ
ตสฺสโต ปจฺเจกํ ปริปุเรตฺตุ อวชฺชนฺโตปี สิกฺขติ นาม
อวชฺชิตฺวา อโย นาม สิกฺขาติ ชานนฺโตปี สิกฺขติ นาม
ชานิตฺวา ปุณฺปุณฺ ปสฺสนฺโตปี สิกฺขติ นาม ปสฺสิตฺวา
ยถาทิภูจฺจํ ปจฺจเวกฺชนฺโตปี สิกฺขติ นาม ปจฺจเวกฺขิตฺวา ตตฺถเอว
จิตฺตํ อจฺจํ กตฺวา ปติภูจฺจเปณฺโตปี สิกฺขติ นาม ตํตํสิกฺขา-
สมฺปยุตฺตสทฺธาวิริยสตีสมมาธิปลฺณวาทิ สกสกกิจฺจํ กโรณฺโตปี
สิกฺขาติ นาม อภินฺนเยยฺยาภิกษานนกาเลปี ตํ ตํ กิจฺจํ
กโรณฺโต ติสฺโสปี สิกฺขาโย สิกฺขาติ นามาติ ฯ ปุณฺ ปญฺจ
สีลานีติอาทินิ วุตฺตตฺถาเนว ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 378

อรหตฺตมคฺเคน สพฺเพ กิเลสนนฺตืออาทิสฺส ปน อรหนตฺตานํ
สฺกฺขสฺส วิปฺปฏิสํวาทือภาวโต อาเสวนาทิสภาวโต จ ตานํ
ปทานํ ยฺชชฺชนฺเตว ฯ

เอกนฺตนิพฺพิทายาติอาทินิ ปน สติปญฺ्ञานสมฺมปฺปชานานิ
วีย มคฺคกฺขณฺเวย โยเชตพฺพานิ ฯ

ถึวฺรปาริสฺสทฺธิ สมฺมา ปสฺสตี อวิกฺเขปปาริสฺสทฺธิ สมฺมา
ปสฺสตีตี อิทํ ปน วจนทฺวํยํ ผลสมฺมาปตฺตตฺถาย วิปสฺสนา-
วเสน โยเชตพฺพิ ทฺถุติยวจนํ ปน นิโรธสมฺมาปตฺตตฺถาย
วิปสฺสนาวเสนานิ ยฺชชฺชติ ฯ

อวชฺชชฺชโต สิกฺขตีติอาทิสฺส ปณฺจสฺส วจนฺสฺส อรหโต
สิกฺขิตพฺพาภาเวปี อเสกฺขสีลกฺขณฺฐาทิสภาวโต สิกฺขาตีตี วุตฺตนฺตือ
เวทิตพฺพิ ฯ

สทฺธราย อธิมฺจฺจนฺโต สิกฺขตีติอาทินิ ปน มคฺคกฺขณฺเวย
สนฺธราย วุตฺตตานิ ฯ อณฺณานิปี อุปจารวิปสฺสนามคฺค-
วเสน วุตฺตตานิ วจนานิ ยถาโยคํ โยเชตพฺพานีตี ฯ

สีลมยณฺณนิตฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

สมาธิภาวนามยณานิเทศวณฺณา

สมาธิภาวนามยณานิเทศ อาทีโต ตาว เอกโกโต
ปฏฺุจาย ยาว ทสกา สมาธิปฺุเภทํ ทสฺเสนฺุโต เอโก สมาธิติ-
อาทิมาย ๕

ตตฺถ จิตฺตสฺส เอกกฺกตาติ นานารมฺมณวิกฺเขปภาวโต
เอกํ อารมฺมณํ อคฺคํ อุตฺตมํ อสฺสาติ เอกกฺโก เอกกฺกสฺส
ภาโว เอกกฺกตา ๕ สวา ปน เอกกฺกตา จิตฺตสฺส น สตฺตสฺสาติ
ทสฺสนตฺถํ จิตฺตสฺสาติ วุตฺตํ ๕

ทุก โลกิโยติ โลกิโก วุจฺจติ ลุชฺชนปฺุชฺชนญฺเณน วญฺญํ
ตสฺมี ปรียาปฺุณฺภาเวน โลกิโย นียฺุตฺโตติ โลกิโย ๕

โลกุตฺตโรติ อุตฺตนิมฺโณติ อุตฺตโร โลกิโย อปรียาปฺุณ-
ภาเวน โลกิโย อุตฺตโรติ โลกุตฺตโร ๕

ติเก สวิตกฺโก จ โส สวิจฺจาโร จาติ สวิตกฺกสวิจฺจาโร
เอวํ อวิตกฺกสวิจฺจาโร

วิตกฺกสวิจฺจาเรสุ วิจฺจาโรว มตฺโต ปฺุมาณํ เอตสฺสาติ
วิจฺจามตฺโต วิจฺจโร อุตฺตโร วิตกฺกเกน สทฺธิ สมฺปโยคํ น
คจฺจตีติ อตฺถิ ๕ อวิตกฺโก จ โส วิจฺจามตฺโต จาติ
อวิตกฺกสวิจฺจามตฺโต ๕

ตีสุปี วิจฺเจทํ กตฺวาปี ปจฺนติ ๕ จตฺกฺกปฺุญฺจกา
วุตฺตตฺถา ๕ จกฺกเก ปฺุณฺปฺุณฺ อปฺุชฺชนโต สติเยว อฺุสฺสตี

ปวตติตพพภูจันมฺหิเยว วา ปวตตตตตา สทฐาปพพชิตสส
กฺลปฺตตสส อนฺรฺรฺปา สติติปิ อนฺสฺสติ พุทฺธ อารพฺภ อุปฺปนฺนา
อนฺสฺสติ พุทฺธา- นฺสฺสติ ฯ อรหตฺตาทิพุทฺธคฺคณารมฺมณาย สติยา เอตํ
อริวจันํ ฯ ตสฺสา พุทฺธานฺสฺสติยา วเสน จิตฺตสส เอกกฺคตาเยว
อุทฺทจฺจสงฺขาตสส วิกฺเขปสส ปฏิปกฺขภาวโต น วิกฺเขโปติ
อวิกฺเขโป ฯ

ธมฺมํ อารพฺภ อุปฺปนฺนา อนฺสฺสติ ธมฺมานฺสฺสติ ฯ
สฺวากฺขาตตาทิธมฺมคฺคณารมฺมณาย สติยา เอตํ อริวจันํ ฯ
ธมฺมํ อารพฺภ อุปฺปนฺนา อนฺสฺสติ สงฺฆานฺสฺสติ ฯ
สฺวปฏิปนฺนตาทิสงฺฆคฺคณารมฺมณาย สติยา เอตํ อริวจันํ ฯ

สีลํ อารพฺภ อุปฺปนฺนา อนฺสฺสติ สีลานฺสฺสติ ฯ อตฺตโน
อชณฺทตาทิสีลคฺคณารมฺมณาย สติยา เอตํ อริวจันํ ฯ

จกฺกํ อารพฺภ อุปฺปนฺนา อนฺสฺสติ จกฺกานฺสฺสติ ฯ
อตฺตโน มุตฺตจกฺกตาทิจกฺกคฺคณารมฺมณาย สติยา เอตํ อริวจันํ ฯ

เทวตา อารพฺภ อุปฺปนฺนา อนฺสฺสติ เทวตานฺสฺสติ ฯ
เทวตา สกฺขิภูจันเน จเปตฺวา อตฺตโน สทฺฐาทิคฺคณารมฺมณาย
สติยา เอตํ อริวจันํ ฯ

สตุตฺเตก สมาริภูสสตาติ เอกวิธาติเกเทน อนเนกเกเท
สมาริมฺหิ อยเมวํวิโร สมาริ อยเมวํวิโร สมาริตี เนกภาโว ฯ
สมาริปริจฺเจทกฺปญฺญาเยตํ อริวจันํ ฯ สมาริอุปฺปาทนวิธานน(๑)

๑. ม. สมาริอุปฺปาทนวิธานนปิ ฯ

*เล่มที่ 40 สมานภานามยวณนันทุเทสวณฺณา หน้ 381

วธานเป เจกภาโว สมานภิสลตา ฯ

สมานภิสล สมานปตฺตภิสลตาคี อุปาทิตลล สมานภิสล
สมานภุชเน เจกภาโว ฯ เอเตน สมานภุชนวสิตา วุตฺตา
โหติ ฯ

สมานภิสล จิตภิสลตาคี สมานปนนลล สมานภิสล สนนตติ-
วเสน ยถารุจ ฐปน เจกภาโว ฯ เอเตน อธิภุชานวสิตา
วุตฺตา โหติ ฯ

อถวา นิมิตฺตคฺคหณฺน จลล ปฺน เต อากาเร
สมปาทยโต อุปฺปนามตฺตเมว อิชฺตติ น จิริภุชานํ ฯ จิริภุชานํ
ปน สมานภิปรีปนฺณํ ฐมฺมานํ สุวิโสธิตตฺตา โหติ ฯ โย
หิ ภิกฺขุ กามาทีนวปจฺจเวกฺขณาทีหิ กามจฺจนฺทํ น สฺภุจฺ
วิกฺขมเกตฺวา กายปฺปสฺสทฺฐิวเสน กายทฺฐุจฺจลล น สฺภุจฺป-
ปสฺสทฺฐิ กตฺวา อารภธาตฺมณสิการาทิวเสน ถินมิทฺธํ น สฺภุจฺ
ปฺภุจฺวิโนเทตฺวา สมนนนิมิตฺตมณสิการาทิวเสน อุทฺทจฺจกฺกจฺจํ น
สฺภุจฺ สฺมฺหตํ กตฺวา อญฺเฬเปี สมานภิปรีปนฺเถ ฐมฺเม น สฺภุจฺ
วิโสธเตตฺวา ฆานํ สมานภุชติ โส อวิโสธิตํ อาสยํ ปวิภุจฺภมโร
วีย อสุทฺธํ อญฺยานํ ปวิภุจฺรธา วีย จ ฐปนฺเมว นิกฺขมติ ฯ
โย ปน สมานภิปรีปนฺเถ ฐมฺเม สฺภุจฺ วิโสธเตตฺวา ฆานํ
สมานภุชติ โส สุวิโสธิตํ อาสยํ ปวิภุจฺภมโร วีย สฺปรีสุทฺธํ
อญฺยานํ ปวิภุจฺรธา วีย จ สกถมเปี ทิวสกาถํ อนฺโต-
สมานปตฺตติยเยว โหติ ฯ เตนาหุ โปราณา

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 382

กามสฺส ฌนฺทํ ปฏฺฐิํ วิโนทเย

อุทฺทจฺจถินํ (๑) วิจิกิฉฺฉปญฺจมํ

วิเวกปาโมชชกเรน(๒) เจตสา

ราชาว สฺสทฺธนฺตคโธ ตทฺธี รเมติ ฯ

ตสฺมา จิรฏฺฐิติกามเนน ปริปฺปนฺตสิกฺขมฺเม โสเชตฺวา ฌานํ
สมาปชฺชิตพฺพนฺติ วุตฺตตฺตา ตํ วิธึํ สมฺปาเทตฺวา สมาธิสฺส
จิรฏฺฐิติการणे เมกกาโวติ วุตฺตํ โหติ ฯ

สมาธิสฺส วุฏฺฏจฺฉานกฺุสฺสตาติ สนฺตติวเสน ยถารุจิ ปวตฺตสฺส
สมาธิสฺส ยถา ปริฉินฺนกาเลเยว วุฏฺฏจฺฉานเนน สมาธิสฺส วุฏฺฏจฺฉาน
เมกกาโว ฯ ยสฺสาปี(๓) ฌมฺมํ ปรุโธ วิชฺฌณาติ(๔)อาทิสฺส วิย
นิสฺสกฺกเถ วา สามิวจฺฉนํ กตฺตุนฺติ เวทิตพฺพนฺติ ฯ เอเตน
วุฏฺฏจฺฉานวสิตา วุตฺตา โหติ ฯ

สมาธิสฺส กฺุสฺสตาติ อคิลานภาโว
อโรคภาโว กฺุสฺสตา ฯ กิลานโน ทิ อกฺุสฺสโกติ วุจฺจติ ฯ วินเยปี วุตฺตํ
นาหํ ฆนฺเต อกฺุสฺสโกติ ฯ (๕) อนนฺจกณฺตฺตวตฺตฺตฺตฺเตสฺ (๖) วุตฺตानํ
ฌานปฺปฏิทาภปจฺฉนีกานํ ปาปกานํ อิจฺฉาวจฺฉานํ อภาเวน จ
อภิขฺฌาทีนํ จิตฺตสฺส อุปฺกุกิเลसानํ วิคเมเนน สมาธิสฺส
อคิลานภาวกรणे เมกกาโว สมาธิสฺส กฺุสฺสตาติ กิเลส-

๑. อุทฺทจฺจมิตฺทนฺติ วิสฺสทฺธิมคฺเค อากตํ ฯ

๒. ม.วิเวกปาโมชชกเรน ฯ ๓. ม. ยสฺส ทิ ฯ

๔. พุ. ขา. ๒๓/๑๔๓๐/๒๕๗ ฯ ๕. วิ. มหาวิ. ๑/๑๕๒/๑๑๖ ฯ

๖. ม. มุ. ๑๒/๕๔/๕๒ ฯ

*เล่มที่ 40 สมานภาวนามยวณนิตุเทสวณณนา หน้ 383

เคลณณรหิตภาเว กุสลตาติ วุตฺตํ โหติ ฯ

อถวา กุลลตาติ กมฺมณฺณตา กมฺมณฺณตาปริยายตฺตา

กกุลลาจนฺตฺส ฯ ยา จิตฺตฺสฺส อกกุลลา อกมฺมณฺณตาติ (๑) วุตฺตํ ฯ

กกุลจิตฺตํ มฺหุจิตฺตํ วินีวรณจิตฺตฺนฺติ ฯ (๒) เอตฺถ กกุลสทฺโท

จ กมฺมณฺณตฺโต ฯ ตสฺมา กสิณานฺุโลมโต กสิณปฺปฏิโลมโต กสิณานฺุ-

โลมปฺปฏิโลมโต ฆานานฺุโลมโต ฆานปฺปฏิโลมโต ฆานานฺุโลมปฺปฏิ-

โลมโต ฆานุกฺกนฺตฺกโต กสิณุกฺกนฺตฺกโต ฆานกสิณุกฺกนฺตฺกโต

องฺคสงฺกนฺตฺกโต อารมฺมณฺสงฺกนฺตฺกโต องฺการมฺมณฺสงฺกนฺตฺกโต

องฺคววตฺถานโต อารมฺมณฺวตฺถานโตติ อิมฺหิ จุทฺทสฺหิ อากาเรหิ

องฺการมฺมณฺวตฺถานโตติ อิมินา สห ปญฺจทฺสฺหิ วา อากาเรหิ

จิตฺตปฺริทฺมเนน สมานิสฺส กมฺมณฺณภาวกรณฺเ กุสลภาโวติ

วุตฺตํ โหติ ฯ

สมานิสฺส โคจรกุสลตาติ สมานิสฺส โคจรฺสุ กสิณาทิสฺสุ

อารมฺมณฺสุ ตํ ตํ ฆานํ สมานปฺชฺชิตฺตฺกามตฺยา ยถารุจฺจิ

อวชฺชนกรณฺวเสน เตสุ อารมฺมณฺสุ เณกาโว ฯ เอเตน

กสิณาวชฺชนวเสน อาสชฺชนวสิตา วุตฺตา โหติ ฯ

อถ วา ตสฺมี ตสฺมี ทิสภาเค กสิณฺพรณฺวเสน เอวํ

มุญฺจฺสฺส กสิณฺสฺส จิรฺภูจฺานวเสน จ สมานิสฺส โคจรฺสุ

เณกาโว ฯ

๑. อภ. สจ. ๓๔/๓๕๑/๒๕๖ ฯ ๒. วิ. มหา. ๔/๒๖/๓๐ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 384

สมาธิสฺส อภินิหารกุสลตาติ เอกตฺตนเยน เหฏฺฐาเหฏฺฐา-
สมาธี อุปรุปริสมาธิภาวูปนยเนน อภินิหเรณ อภินินฺนามเน
เลกภาโว ๑ อุปจารชฺฌานํ หิ วสิปฺปตฺตํ ปจฺมชฺฌานตฺถาย
วิปฺสฺสนตฺถาย วา อภินิหริตี เอวํ ปจฺมชฺฌานาทีนํ ทฺถายชฺฌา-
นาทีตฺถาย วิปฺสฺสนตฺถาย วา จตฺตชฺฌานํ อรูปสมาปตฺตตฺถาย
อภิณฺณตฺถาย วิปฺสฺสนตฺถาย วา อากาसानญายตนาทโย
วิญฺญาณญายตนาทีตฺถาย วิปฺสฺสนตฺถาย วา อภินิหริตีติ เอวํ
สมาธิสฺส ตตฺถ ตตฺถ อภินิหารกุสลตา ๑ ยสฺมา ปน กุสลตา
นาม ปญฺญา สา สมาธิ น โหติ ตสฺมา สมาธิ ปริณายก-
ปริญฺญาเวสเณ สตฺตวิโรปิ วุตฺโตติ เวทิตพฺโพ ๑

เอจํ ปน อัจริยา สมาธิกุสลตาติ เยน มลิกาเรน
จิตฺตํ น วิกฺขิปปตี ตตฺถ กุสลตา สมาปตฺติกุสลตาติ เยน
มนสิกาเรน สมาปชฺชนตฺสส ฌานงฺคานํ ปาตุภวณฺตี ตตฺถ
กุสลตา ๑ จิตฺติกุสลตาติ เยน มนสิกาเรน อปฺปิโต สมาธิ
น วิกฺขิปปตี ตตฺถ กุสลตา ๑ วุฏฺฐานกุสลตาติ นีวรณวุฏฺฐานํ
ชานาติ ปจฺมชฺฌาเน องฺควุฏฺฐานํ ชานาติ ตีสุ ฌาเนสุ
อารมฺมณวุฏฺฐานํ ชานาติ อรูปสมาปตฺติสฺส วิกฺเขปวุฏฺฐานํ
ชานาติ วิสยาธิมตฺเต สฺสจฺจนทวุฏฺฐานํ ชานาติ ปริยนฺตกาเล
จ อวसानกรณียกาเล จ ๑ กุลฺลตาทุสลตาติ จิตฺตผาสฺสตาย
สรีรผาสฺสตาย อาหารผาสฺสตาย เสนาสนผาสฺสตาย ปุคฺคผลผาสฺสตาย

*เล่มที่ 40 สมานิทาวนามยณณนิตุเทสวณณนา หน้ 385

จ สมานิสฺส กุลลตา โหตีติ ชานาติ ฯ โคจรกฺกุสลาติ
อารมฺมณฺสฺส ปริจฺเจทํ กาคํ ชานาติ ทิสาวรณํ กาคํ ชานาติ
วทุเฒตุํ ชานาติ ฯ อภินีหารกฺกุสลาติ ตตฺถ ตตฺถ สมมา
มนสิการณ จิตฺตํ อภินีหริติ อภินินฺนาเมติ อุปจาเร วสิปฺปตฺเต
ปจฺจชฺฌาเน อภินีหริติ เอวํ อุปรูปริณาเนสุ อภิลฺลาสุ อรูป-
สมปาตตีสุ วิปฺสสนาสุ จ อภินีหริติ ฯ เอวํ ตตฺถ ตตฺถ
อภินีหารกฺกุสลาติ เอวเมเตสํ ปทานํ อตฺถํ วณฺณยฺนฺติ ฯ

อฏฺฐกํ วุตฺตตฺถเมว ฯ นวเก รุปาจโรติ กตเม ชมมา
รุปาจรา ฯ เหฏฺฐโต พุรหฺมโลกํ(๑) ปริยฺนตํ ปริยฺนตํ กริตฺวา อุปรีโต
อกนิฏฺเฐ เทเว อนฺโตกริตฺวาติ(๒)อาทินา นยฺน วุตฺเตสุ รุปาจ-
รชฺฌเมสุ ปริยาปนฺโน ฯ ตตฺรารยํ วจนฺตฺโต รูปขณฺธสงฺขาตํ
รูปํ เอตฺถ อวฺจรติ น กาโมติ รุปาจโร ฯ รูปกฺขนฺโรปิ
หิ รูปนฺติ วุจฺจติ รูปกฺขนฺโร รูปนฺติ(๑)อาทิสฺส วิย ฯ โส
ปน พุรหฺมปาริสชฺชพุรหฺมปุโรหิตมฺหาพุรหฺมานํ ปรีตฺตาภา-
อูปฺปมาณาภากฺกุสฺสรานํ ปรีตฺตสฺสอูปฺปมาณฺสฺสูกฺกุณฺหานํ
อสลฺลยสฺสคฺเตวหฺปฺผลานํ อวิหาตปฺปสุทฺสฺสทฺสฺสตีอกนิฏฺฐานณฺจ
วเสน โสพฺสวโร ปเทโส ฯ โส รุปาจรสฺสงฺขาโต ปเทโส
อุตฺตรปทโลปี กตฺวา รูปนฺติ วุจฺจติ ตสฺมี รูปเ อวฺจรตีติ
รุปาจโร ฯ รูปกโว วา รูปํ ตสฺมี อวฺจรตีติ รุปาจโร ฯ

๑. ม.พุรหฺมปาริสชฺช ฯ ๒. อภ. สง. ๓๔/๘๒๕/๓๒๔ ฯ
๓. อภ. ย. ๓๘/๒๔/๑๗ ฯ

กิญจาปี หิ เอโส สมาริ กามภเวปี อวจรติ ยถา ปน
สงฺคามเอ อวจรนฺโต สงฺคามาวจโรติ ททฺธนาโม นาโค นคร
จรนฺโตปี สงฺคามาวจโรติ วุจฺจติ ถลจฺรา ชลจฺรา จ ปาณิน
อถเล อชเลปี จ จิตาปี ถลจฺรา ชลจฺราติ วุจฺจนฺติ เอวมยํ
อณฺตถถ อวจรนฺตฺติปี รูปาวจโรติ วุตฺโต ๑ อปีจ รูปภวสงฺขาเต
รูปे ปฏิสนฺธิ อวจาเรตฺติปี รูปาวจโร ๑ หีนฺติ ตามโก ๑
หีนฺตฺตมานํ มชฺฌเ ภโว มชฺฌโม ๑ มชฺฌิมฺติปี ปาโจ โสเยวตฺโต ๑
ปธานภาวํ นีโต ปณฺนิโต อุตฺตโมติ อตฺโต ๑ เอเต หิ(๑)
อายุหนวเสน เวทิตพฺพา ๑ ยสฺส หิ อายุหนกฺขณเ ฉนฺโท
วา หีนฺ โหติ วีริยํ วา จิตฺตํ วา วิมฺสา วา โส
หีนฺ นาม ๑ ยสฺส เต ชมฺมา มชฺฌิมา โส มชฺฌิม ๑
ยสฺส ปณฺนิตา โส ปณฺนิโต ๑ อฺปฺปาทิตมตฺโต วา หีน
นาติสฺภาวิทอ มชฺฌิม อตฺติสฺภาวิทอ วสฺปฺปตฺโต ปณฺนิโต ๑
อรูปาวจโร รูปาวจเร วุตฺตนยानุสาเรน เวทิตพฺโพ ๑

สุณฺณโต สมาริตฺติอาทิสฺส สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา ทฺกฺขา
อนตฺตาติ วิปฺสฺสนาปฺปฏิปาฏิยา วิปฺสฺสนตฺตสฺส อนตฺตานุปฺสฺสนาย
มคฺควุจฺจานเ ชาเต ยสฺมา สว วิปฺสฺสนา อตฺตวิริหิตฺส
สงฺขารेतฺสฺสุ สฺสุณฺณโต ปวตฺตา ตสฺมา สฺสุณฺณโต นาม โหติ ๑
ตาย สิทฺโธ อริยมคฺคสมาริ สฺสุณฺณโต สมาริ นาม โหติ
สุณฺณตวเสน ปวตฺตสมาริตฺติ อตฺโต ๑ วิปฺสฺสนาย ปวตฺตาทาเรน
๑. ม. ปน ๑

*เล่มที่ 40 สมาธิภาวนามยฅาณนิตฺเตสวณฺณา หน้า 387

หิ โส ปวตฺตติ ฯ อนิจฺจานุปฺสฺสนาย มกฺควณฺณาเน ชาเต
ยสฺมา สา วิปฺสฺสนา นิจฺจนิมิตฺตปฏิปกฺขวเสน ปวตฺตาตสฺมา
อนิมิตฺตา นาม โหติ ฯ สิทฺุโธ อริยมกฺกสมมาธิ อนิมิตฺโต
สมมาธิ นาม โหติ นิจฺจนิมิตฺตวิริหิตฺโต สมมาธิติ อตฺถโธ ฯ
วิปฺสฺสนาย ปวตฺตกาเรน หิ โส ปวตฺตติ ฯ ทฺุขานุปฺสฺสนาย
มกฺควณฺณาเน ชาเต ยสฺมา สา วิปฺสฺสนา ปณฺธิปฏิปกฺขวเสน
ปวตฺตา ตสฺมา อปฺปณฺธิตา นาม โหติ ฯ ตาย สิทฺุโธ
อริยมกฺกสมมาธิ อปฺปณฺธิหิตฺโต สมมาธิ นาม โหติ ฯ ปณฺธิวิริหิตฺโต
สมมาธิติ อตฺถโธ ฯ วิปฺสฺสนาย ปวตฺตกาเรน หิ โส ปวตฺตติ ฯ
ตาทิสา เอว ตโย ผลสมมาธิโยปี เอเตหิเยว ตีหิ สมมาธิหิ
กหิตา โหนตฺติติ เวทิตฺตพฺพา ฯ โลกุตฺตรสมมาธิเน ปณฺธิตฺตตา
หีนาทิกฺเกโท น อฺุทฺธโต ฯ

ทสเก อฺุทฺธมาตกสณฺณาวเสนาติอาทิสฺสุ ภสฺสตา วิย
วายุณา อฺุทฺธํ ชีวิทปริยาทานา ยถานุกกมฺมํ สมฺกฺกเตน
สุนภาเวน อฺุทฺธมาตตฺตตา อฺุทฺธมาตํ อฺุทฺธมาตเมว อฺุทฺธมาตกํ
ปฏิกฺกตฺตตา วา กุจฺจิตํ อฺุทฺธมาตนฺติ อฺุทฺธมาตกํ ฯ ตถารูปสฺส
ฉวสรีรสฺเสตํ อธิวจฺนํ ฯ วินีลํ วุจฺจติ วิปริกฺกนฺนวณฺณํ วินีลเมว
วินีลกํ ปฏิกฺกตฺตตา วา กุจฺจิตํ วินีลนฺติ วินีลกํ ฯ มํสฺสส-
ทฺุจฺจาเนสฺสุ รตฺตวณฺณสฺส ปุพฺพสนฺนิจิตฺตฺุจฺจาเนสฺสุ(๑) เสตวณฺณสฺส
เยภฺยเยน จ นีลวณฺณสฺส นีลฺกฺุจฺจาเน นีลสาณฺกปารูปสฺเสว
๑. ม. ปุพฺพสนฺนิจิตฺตฺุจฺจาเนสฺสุ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 388

ฉวสรีรสเสตํ อธิวจันํ ฯ ปริภินฺนญฺจฺจเนสุ วิสฺสนุทฺมานปฺพุพฺพิ
วิปฺพุพฺพิ วิปฺพุพฺพเมว วิปฺพุพฺพํ ปฏฺฏิคฺคฺตฺตา วา กุจฺฉิตฺติ วิปฺพุพฺพนฺติ
วิปฺพุพฺพํ ฯ ตถารุปฺสฺส ฉวสรีรสเสตํ อธิวจันํ ฯ วิทฺธิทฺทํ วุจฺจติ
ทฺวิธา ฉินฺนุทฺเนน อปฺชาริตฺติ วิจฺฉินฺนุทฺทเมว วิจฺฉินฺนุทฺทํ ปฏฺฏิคฺคฺตฺตา
วา กุจฺฉิตฺติ วิจฺฉินฺนุทฺทนฺติ วิจฺฉินฺนุทฺทํ ฯ มชฺเช ฉินฺนุสฺส
ฉวสรีรสเสตํ อธิวจันํ ฯ อิโต จ เอโต จ วิวิธากาเรน
โสณฺสังคฺกาลาทีหิ ขายิตฺนฺติ วิขายิตฺนฺติ วตฺตพฺเพ
วิกขายิตฺนฺติ วิกขายิตฺนฺติ วุตฺตํ ฯ วิกขายิตฺนฺตเมว วิกขายิตฺกํ ปฏฺฏิคฺคฺตฺตา วา
กุจฺฉิตฺติ วิกขายิตฺนฺติ วิกขายิตฺกํ ฯ ตถารุปฺสฺส ฉวสรีรสเสตํ
อธิวจันํ ฯ วิวิธํ ชิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ วิกฺขิตฺตเมว วิกฺขิตฺตํ ปฏฺฏิ-
คฺคฺตฺตา วา กุจฺฉิตฺติ วิกฺขิตฺตฺนฺติ วิกฺขิตฺตํ ฯ อณฺเณน หตฺถา(๑)
อณฺเณน ปาทา(๒) อณฺเณน สีสนฺติ เอวํ ตโต ตโต ชิตฺตสฺส
ฉวสรีรสเสตํ อธิวจันํ ฯ หตฺถจ ตํ ปุริมฺนเยเนว วิกฺขิตฺตกณฺจาทิ
หตฺวิกฺขิตฺตํ ฯ กากปฺทากาเรน อํคฺปจฺจํเกสุ สฺสเถน หนิตฺวา
วุตฺตนฺเยน วิกฺขิตฺตสฺส ฉวสรีรสเสตํ อธิวจันํ ฯ โลหิตํ กิรฺติ
วิกฺขิปฺติ อิโต จิโต จ ปคฺขมฺรตีติ โลหิตํ ฯ ปคฺขมฺรติโลหิต-
มกฺขิตฺตสฺส ฉวสรีรสเสตํ อธิวจันํ ฯ ปุพฺพวา วุจฺจนฺติ กิมีโย ปุพฺพเว
กิรฺตีติ ปุพฺพํ ฯ กิมีปฺริปฺญฺณสฺส ฉวสรีรสเสตํ อธิวจันํ ฯ
อฏฺฐิเยว อฏฺฐิกํ ปฏฺฏิคฺคฺตฺตา วา กุจฺฉิตฺติ อฏฺฐีติ อฏฺฐิกํ ฯ
๑. ม. หตฺถํ ฯ ๒. ม. ปาทํ ฯ

*เล่มที่ 40 สมาธิภาวนามยวณนิตุเทศวณฺณา หน้า 389

อฏฺฐจิกสงฺขลิกายปี เอกอฏฺฐจิกสฺสปี เอตํ อธิวจันํ ฯ อิมานิ จ
ปน อุตฺตมาตกาทีนินิ นิสฺสาย อุปฺปนฺนนิมิตฺตानมฺปิ นิมิตฺเตสฺ
ปฏฺฐิตทฺชฌานานมฺปิ เอตानเนว นามานิ ฯ อิธ ปน อุตฺต-
มาตกนิมิตฺเต ปฏฺฐิตลาการคฺคหิตา อปฺปนาวเสน อุปฺปนฺนา
สณฺญา อุตฺตมาตกสณฺญา ตสฺสา อุตฺตมาตกสณฺญาย วเสน
อุตฺตมาตกสณฺญาวเสน ฯ เสเสสฺสปี เอเสว นโย ฯ ปณฺจปณฺญาส
สมาธิตี เอกกาทิวเสน วุตฺตา ฯ

เอวํ เอกกาทิวเสน สมาธิปฺปเกทํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ
อณฺเณนปี ปริยาเณน สมาธิ ทสฺเสตฺกาโม อปีจาทิ อณฺเณ
ปริยาขารมฺภํ ทสฺเสตฺวา ปณฺจวิสตตีอาทิมาย ฯ ตตฺถ สมาธิสฺส
สมาธิญฺจาติ สมาธิสฺส สมาธิภาเว สภาวาเยหิ สภาเวหิ โส
สมาธิ โหติ เต ตสฺมี อตฺถา นาม ฯ ปริกฺคหฺญฺเจน สมาธิตี
สทฺธาทีหิ อินฺทฺริเยหิ ปริกฺคหิตตฺตา ตสฺมา ปริกฺคหิตสภาวเณ
สมาธิ ฯ ตาเนว จ อินฺทฺริยานิ อณฺเณปรีวารานิ
โหนติ ภาวนาปารีปฺริยา ปรีปฺญฺณานิ จ โหนติ ฯ ตสฺมา
ปรีวารญฺเจน ปรีปฺญฺญฺเจน สมาธิ ฯ เตสฺสเยว สมาธิวเสน
เอการมฺมณฺมเปกฺขิตฺวา เอกคฺคญฺเจน นานารมฺมณฺวิกฺเขปาทว-
มฺเปกฺขิตฺวา อวิกฺเขปญฺเจน โลกุตฺตรสฺเสว มหตา วีริยพลปริกฺคเณ(๑)
ปตฺตพฺพตฺตา โลกุตฺตรมคฺคสฺเสว จ ปรีหานิวเสน วิสาราภาวโต
๑. ม. วีริยพลปคฺคเณ ฯ

เหฎฐา คหิตปคฺคปฎฐอวารฎฐา(๑) อิทฺ น คหิตาติ เวทิตพฺพา ฯ
 กิเลสกาตฺสูตีสฺสสาภาเวน อนาวิตฎฐเณ สมာธิ ฯ อวิกมฺปตฺตา
 อนิลฺชนฎฐเณ สมาธิ ฯ วิกฺขมฺภนฺวเสณ สมุจฺเจทฺวเสณ วา
 กิเลสเหที วิมุตตตฺตา อารมฺมณฺเจ จ อธิมุตตตฺตา วิมุตตฎฐเณ
 สมาธิ ฯ

เอกตฺตฺปฎฐานฺวเสณ จิตฺตฺสฺส จิตฺตฺตาติ สมာธิโยเคเนว
 เอการมฺมณฺเณ ภูสฺปติฎฐานฺวเสณ จิตฺตฺสฺส อารมฺมณฺเณ นิจฺจล-
 ภาเวน ปติฎฐจิตฺตฺตา ฯ อฏฺฐสฺสู ยฺยุคเสฺสู เอสติ เนสติ อาทียติ
 นาทียติ ปฏิปชฺชติ น ปฏิปชฺชตีติ อิมานิ ตีณฺณิ ยฺยุคานิ
 อปฺปนาวิธิโต ปุพฺพภาเค อุปจารสฺส มุฑฺมชฺชฌาธิมุตตฺตาเวเสณ
 จิตฺตฺสฺส วุตฺตานิตี เวทิตพฺพานิ ฌายติ ฌาเปตีติ อิทํ
 อปฺปนาวิธิยํ อุปจารเวเสณ เวทิตพฺพํ ฯ เอสิตตฺตา เนสิตตฺตา
 อาทินฺนตฺตา อนาทินฺนตฺตา ปฏิปนฺนตฺตา นปฺปปฏิปนฺนตฺตา
 ฌาปิตตฺตา น ฌาปิตตฺตาติ อิมานิ จตฺตานิ ยฺยุคานิ
 อปฺปนาวเสณ วุตฺตานิตี เวทิตพฺพานิ ฯ

ตฺตถ สมํ เอสตีติ สมาริตฺทิสฺสู สมฺนฺติ อปฺปนํ ฯ
 สฺวา หิ ปจฺจณีกรมฺเม สมฺเมติ นาสตีติ สฺมา ปจฺจณีกวิสฺมาภาวโต
 วา สมญฺจติ สฺมา ฯ ตํ สมํ เอสติ อชฺชฌาสยเวเสณ คเวสติ ฯ
 อิตฺทิสฺสุโท การณฺตฺโต ยสฺมา สมํ เอสติ ตสฺมา สมาริตฺติ
 อตฺโต ฯ วิสมํ เนสติตีติ ตํ ตํ ฌานปจฺจณีกสงฺฆาตํ วิสมํ

๑. สพฺพตฺถ. คหิตปrikคหฎฐ... ฯ

*เล่มที่ 40 สมาริภาวนามยณณินทุเทสวณฺณา หน้ 391

น เอสติ ๑

มทุฏโธ หิ ปุพฺพภากสมาริ อาทิฏฺฐตฺตา สมัน เอสติ

วิสมัน เนสติ นาม ๑

มชฺฌิมภุโธ ธิรภุฏฺฐตฺตา สมัน อาทียติ วิสมัน นาทียติ

นาม ๑

อธิมตฺตภุโธ อปฺปนาวิธิยา อาสนนภุฏฺฐตฺตา สมัน ปฏิปชฺชติ

วิสมัน นปฏิปชฺชติ นาม ๑

สมัน ฌายตีติ ภาวนปฺปสกวจัน สมัน หุตฺวา ฌายติ

สเมน วา อากาเรน ฌายตีติ อตุโธ ๑ อปฺปนาวิธิยํ หิ

สมาริ ปจฺจนิกมมวิกุคเมน สนตฺตฺตา สนตฺตาย อปฺปนาย

อนุกฺลภาเวน จ จิตฺตฺตา สเมนากาเรน ปวตฺตติ ๑

ฌายตีติ ปชฺชตตีติ อตุโธ เอเต มณฺฑลมาเล ทีปา

ฌายนฺติ (๑) สพฺพรตฺตี สพฺพรตฺติโย จ เตลปฺปทีโป ฌายติ

เตลปฺปทีโป เจตฺถ ฌายยฺยาติ(๒)อาทิสฺสู วีย ๑ สมัน ฌายตีติปิ

ปาโจ สเมนากาเรน อปฺปชฺชตีติ อตุโธ ๑ ฌายติ ฌาเปตีติ

ยฺกฺลตฺตา ปุริมปาโจปิ สุนฺทรตโร ๑

ฌาเปตีติ จ ทหตีติ อตุโธ ๑ โส หิ สมาริ

ปจฺจนิกมเม ทฺวฺตรกรณน ทหติ นาม ๑ เอสนาเนสนาทีนํ

ปน อปฺปนาย สิทฺตฺตฺตา เอสิตฺตฺตา เนสิตฺตฺตาติอาทียิ

อปฺปนาสมาริ วุตฺโต ๑

๑. ที. ส. ๕/๕๒/๖๕ ๑ ๒. ส. น. ๑๖/๒๐๑/๑๐๓ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 392

สํ ฌาตตฺตาติ สํ ชลิตตฺตา สํ ชาตตฺตาติปี
ปาโจ ๑ อิติ อิมสํ อฏฺฐนฺนํ ยุกถานํ วเสน โสฬส ปุริมา
จ นวติ อิม ปณฺจวีตติ สมาริสฺส สมาริฏฺฐา ๑
สโม จ หิโต จ สุโข จาติ สมาริทธิ อิทํ ปน
ปณฺจวีตติยา อากาเรหิ สาทิตฺสฺส สมาริสฺส อตฺถสาธนตฺถํ
วุตฺตํ ๑ ตตฺถ สโมติ สมนสทฺทสฺส ตํสทฺทสฺส วา อตฺโถ ๑
โส หิ ปจฺจนิกฺโขภวิสฺมวิริทตฺตา สโม ๑ หิโตติ อธิสทฺทสฺส
อตฺโถ อารมฺมณฺเ อาหิโต นิจุจลภาวกรณฺน ปติฏฺฐาปีโตติ
อธิปฺปาโย ๑ อุกฺเขน สโม จ อาหิโต จาติ สมาริทธิ วุตฺตํ
โหติ ๑ สุโขติ สนฺตฏฺฐเณ สุโข ๑ ยายํ ฆนฺเต อทุกฺขมสุขา
เวทนา สนฺตสฺสมี เอสา ปณฺเเต สุขเ วุตฺตา ภควตฺตาติ (๑) จ
อุเปกฺขา ปน สนฺตตฺตา สุขมิจฺเจว ภาสิตฺตาติ จ วุตฺตตฺตา
เตน สนฺตคฺคเณ สุขสทฺเทน อุเปกฺขาสทฺคตฺสมาริปี คหิโต
โหติ ๑ อนิยาเมน หิ สพฺพสฺมาริโย อธิ วุจฺจนฺติ ๑ เตน
จ สุขสทฺเทน อาหิตภาวสฺส การณํ วุตฺตํ โหติ ๑ ยสฺมา
สนฺโต ตสฺมาเอการมฺมณฺเ อาหิโตติ อธิปฺปาโย เวทิตฺพุโพติ ๑

สมาริภาวนามยถาณนิตฺเตสวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. ม. ๑๓/๕๘/๕๔ ๑

ธมมฏจิติถาณนิตุเทสวณฺณา

ธมมฏจิติถาณนิตุเทส อวิชฺชาสงฺขารานํ อุปฺปาทฏจิติ-
อาทิสฺสุ ติฏฺฐจฺนฺติ เอตาย สงฺขาราทิ จิติ ฯ กา สฺวา อวิชฺชา ฯ
สฺวา หิ สงฺขารานํ อุปฺปาทาย นิตฺพุตฺตติยา จิติ การณฺนฺติ
อุปฺปาทฏจิติ ฯ อุปฺปนฺนํ ปวตฺตติยาปี การณฺนฺติ ปวตฺตฏจิติ ฯ
กิลฺลจาปี หิ ชนกกปจฺจยสฺส ชนกกขณฺเวยว กิจฺจํจฺนุภาโว โหติ
เตน ปน ชนกันฺเวยว ปวตฺตตฺตฺตา สกกขณฺเวยว ปวตฺตติยาปี การณฺ-
นาม โหติ สนฺตฺติวเสน วา ปวตฺตติยา การณฺนฺติ อตฺถโ ๑
ปวตฺตนฺติ จ นปฺสเก ภาววจนฺเมตํ ตสฺมา ปวตฺตํ ปวตฺตติ-
อตฺถโ เอกํ ฯ ปวตฺตติสทฺทสฺส ปน ปากฏตฺตา เตน โยเชตฺวา
อตฺถโ วุตฺโต ฯ ภาเวปี จิตฺตทฺทสฺส สิชฺฉนฺโต น อิท ภาเว
จิตฺตทฺโท การณฺ จิตฺตทฺโทติ ทสฺสสนฺตํ นิมิตฺตฏจิติติ วุตฺตํ
นิมิตฺตฏตฺตา จิตฺติ อตฺถโ การณฺฏตฺตาติ วุตฺตํ โหติ ฯ น เภวํ
นิมิตฺตมตฺตํ โหติ อล โข สงฺขารชนเน สพุยาปารา วिय
หุตฺวา आयุหติ วายมตีติ ปจฺจยสมตฺถตํ ทสฺสเสนฺโต आयุหนฏจิติติ
อาห आयุหนฏตฺตา จิตฺติ อตฺถโ ๑ ยสฺมา อวิชฺชา สงฺขारे
อุปฺปาทยมาณา อุปฺปาเท สํโยเชติ นาม ฆณฺเฑตีติ อตฺถโ
สงฺขारे ปวตฺตยมานาว ปวตฺตติยํ ปลิตฺพุนฺธติ (๑) นาม พนฺธตีติ (๒)
อตฺถโ ตสฺมา สลฺยโลภฏจิติ ปลิตฺพุนฺธจิติ วุตฺตา สลฺยโลภฏตฺตา
๑. สี. ปลิตฺพุนฺธติ ฯ ม. ปลิตฺพุนฺธติ ฯ ๒. กตฺถจ. กนฺธตีติ ฯ

จิตฺติ ปฺลิวโธฏฺฐตา จิตฺตีติ อตุโถ ๑ ยสฺมา อวิชฺชาว สงฺขาร
อุปาทยมาณา อุปฺปาทาย ปวตฺติยา จ มฺลการณญฺเณ
สมฺภโย นาม สมฺภยฏฺฐตา จิตฺตีติ สมฺภยญฺจิติ มฺลการณญฺฐตา
จิตฺตีติ อตุโถ ๑ อวิชฺชาว สงฺขารานํ อุปฺปาเท ชนกปจฺจยตฺตา
ปวตฺติยํ อุปตฺถมฺภกปจฺจยตฺตา เหตุญฺจิติ ปจฺจยญฺจิตฺตีติ วุตฺตา
เหตุญฺฐตา จิตฺติ ปจฺจยญฺฐตา จิตฺตีติ อตุโถ ๑ ชนกปจฺจโย หิ เหตุติ
อุปตฺถมฺภกปจฺจโย ปจฺจโยติ วุจฺจติ ๑ เอวํ เสเสสฺสุปี โยเชตพฺพํ ๑
ภโว ชาตฺติยา ชาติ ชรามรณสฺสาติ เอตฺถ ปน
อุปฺปาทญฺจิติ สณฺโณคญฺจิติ เหตุญฺจิติ อุปฺปาทวเสน โยชิตานํ
ปทานํ ชาติชรามรณวณฺตํ ขนฺธานํ วเสน ปรียาเยน
วุตฺตานํติ เวทิตพฺพานํ ๑ เกจํ ปน อุปฺปาทาย จิตฺติ
อุปฺปาทญฺจิตฺตีติ เอวมาทึนา นเยเนตฺถ อตฺถํ วณฺณยณฺนติ ๑
อวิชฺชา ปจฺจโยติ อวิชฺชาย สงฺขารานํ ปจฺจยภาวํ อเปกฺขิตฺวา
วุตฺตํ ๑ อวิชฺชายปี ปจฺจยสมฺภุตตฺตา ตสฺสา อปี ปจฺจย-
ปรีคฺคหณทสฺสนตฺถํ อุโภเปเต ฐมฺมา ปจฺจยสมฺภุปนฺนาติ
ปจฺจยปรีคฺคเห ปณฺณตฺติ วุตฺตํ ๑ เอวํ เสเสสฺสุปี โยเชตพฺพํ ๑
ชาติ ปจฺจโย ชรามรณํ ปจฺจยสมฺภุปนฺนณฺนติ ปน ปรียาเยน
วุตฺตํ ๑ อตฺถมฺปิ อทฺธานนฺติ อตฺถกนฺตมฺปิ กาลํ ๑ อนาคตมฺปิ
อทฺธานนฺติ อปฺปตฺตมฺปิ กาลํ ๑ อุภยตฺถาปี อจฺจนตฺถํโยคตฺถ
อุปฺโยควณฺณํ ๑

*เล่มที่ 40 ธรรมภูจิติณานิเทศวณฺณนา หน้า 395

อิทานิ นวการวารานนฺตรํ เต นวการเว วิहाय
เหตุปัจจุจปจฺจยปเทเหว โยเชตฺวา อวิชฺชา เหตุ สงฺขาร
เหตุสมฺปฺปนฺนาตฺติอาทโย ตโย วาราน นิทฺทิกฺกฺกา นวการวาร
ชนกอุปตฺตมกฺกวเสณ ปจฺจโย วุตฺโต ๑ อิธ ปน เหตุวารสฺส
จ ปจฺจยวารสฺส จ วิสฺสุ อากตฺตฺตา เหตุติ ชนกปจฺจยตฺตํ ปจฺจโย
ติ อุปตฺตมกฺกปจฺจยตฺตํ เวทิตพฺพํ เอเกกสฺสาปี อวิชฺชาทิกสฺส
ปจฺจยสฺส อุภยถา สมฺภวโต ๑ ปฺกฺกฺจฺจวเร อวิชฺชา ปฺกฺกฺจฺจติ
อตุตฺตโน อุปฺปาเท สงฺขารานํ อวิชฺชาเปกฺขตฺตา สงฺขารเห
อวิชฺชา ปฺกฺกฺมฺขํ เอตพฺพา คนฺตพฺพาติ ปฺกฺกฺจฺจ ๑ เอเตน
อวิชฺชาย สงฺขารูปาทนสมตฺตฺตา วุตฺตา โหติ ๑ สงฺขาร
ปฺกฺกฺจฺจสมฺปฺปนฺนาติ สงฺขารอ วิชฺชํ ปฺกฺกฺจฺจ ตทกฺกฺมา ปวตฺตนโต
ปฺกฺกฺมฺขํ กตฺวา น วิहाย สมํ อุปฺปนฺนา ๑ เอวํ เสเสสฺสุปี
ลิ่งคานฺนรูปเณ โยเชตพฺพํ ๑ เอวํ เสเสสฺสุปี ๑ จตฺตฺสปี จ เอตฺส
วารสฺส ทฺวาทสนฺนํ ปฺกฺกฺจฺจสมฺปฺปาทงฺคานํ ปจฺจยสฺเสว วเสณ
ธมฺมภูจิติณาสฺส นิทฺทิสิตพฺพตฺตา อวิชฺชาทินํ เอกาทสนฺนํเยว
องฺคานํ วเสณ ธมฺมภูจิติณานํ นิทฺทิกฺกฺจํ ชรามรณสฺส ปน
อนฺเต จิตฺตฺตาตฺสว วเสณ น นิทฺทิกฺกฺจํ ๑ ชรามรณสฺสาปี
โสภปริเทวทฺกฺขโทมนสฺส
ปจฺจยํ กตฺวา อุปฺปริกฺขมานสฺส ตฺสฺสาปี ชรามรณสฺส วเสณ
ธมฺมภูจิติณานํ ยุชฺชเตว ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 396

อิทานิ ตาเนว ทฺวาทส ปฏิจฺจสมุปฺปาตงฺคานิ วิสตี-
อาการวเสน วิภชิตฺวา จตฺตสงฺเขปตฺยทฺชตฺติสฺนฺธิโย ทสฺเสตฺวา
ธมฺมฏฺฐิตฺติลาณํ นิทฺทิสิตฺตกาโม ปุริมกมฺมภวตฺตมฺนฺติอาทิมาย ๑

ตตฺถ ปุริมกมฺมภวตฺตมฺนฺติ ปุริเม กมฺมภเว อตีตฺชาตฺตีย
กมฺมภเว กรียมาเนตฺติ อตฺตโถ ๑

โมโห อวิชฺชาตฺติ โย ตทา ทฺกฺขาทีสุ โมโห เยน มฺุโฬห
กมฺมํ กโรตฺติ สฺวา อวิชฺชา ๑

อายุหนฺนา สงฺขาราทฺติ ตํ กมฺมํ กโรนฺตตฺสฺส ปุริมเจตนาโย
ยถา ทานํ ทสฺสามิตฺติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา มาสมฺปิ ตํวจฺจรมฺปิ
ทานุปรกรรมานิ สชฺเชนตฺสฺส อุปฺปนฺนา ปุริมเจตนาโย ๑
ปฏิกฺกาทฺทกานํ ปน หตฺถเถ ทกฺกจิณฺํ ปตฺติฏฺฐาปยฺโต เจตนา ภโวตฺติ
วฺจจฺจติ ๑ เอกาวชฺชเนสฺสุ วา จสฺสุ ชวเนสฺสุ เจตนา อายุหนฺนา
สงฺขารา นาม สตฺตมชวเน เจตนา ภโว ๑ ยา กาจิ วา
ปน เจตนา ภโว ตํสมฺปยุตฺตฺตา อายุหนฺนา สงฺขารานาม ๑

นิกฺกนฺติ ตณฺหาตฺติ ยํ กมฺมํ กโรนฺตตฺสฺส ตสฺส ผล
อุปฺปตฺตติภเว นิกามนา ปตฺตนา สฺวา ตณฺหา นาม ๑

อุปกมฺนํ อุปาทานนฺติ ยํ กมฺมํ ภวตฺสฺส ปจฺจยภฺภูตํ อิมสฺมึ
นาม กมฺเม กเต กามา สมฺปชฺชนฺตฺติติ วา อิทํ กตฺวา
อสุกฺกสฺมึ นาม จาเน กามे เสวิตฺสํมิตฺติ วา อตฺตฺตา อุจฺฉินฺโน
สุจฺฉินฺโน โหตฺติติ วา สฺวชฺชิตฺติ(๑) วิคตฺตปริพาโหติ วา สีสฺสพฺพตฺตํ
๑. ม. สฺวชฺชิตฺติ โหติ ๑

*เล่มที่ 40 ธรรมภูสิตินิพนิตุเทสวณฺณา หน้า 397

สุเขน ปริปุรตีติ วา ปวตฺตํ อุปกมฺนํ ทพฺพหุคฺคหณฺณํ อิํ
อุปาทานํ นาม ฯ

เจตนา ภโวติ อายุหนาวसानะ วุตฺตา เจตนา ภโว
นาม ฯ

ปุริมกมฺภวสุมิณฺติ อตีตชาติยา กมฺภเว กรียมาเน
ปวตฺตา ฯ

อิธ ปฏิสนฺธิยา ปจฺจยาติ ปจฺจุปปนฺนปฏิสนฺธิยา
ปจฺจยภูตฺตา ฯ

อิธ ปฏิสนฺธิ วิญฺญาณนฺติ ยํ ปจฺจุปปนฺนภวสุ
ภวณฺตรปฏิสนฺธานวเสน อุปปนฺนตฺตา ปฏิสนฺธิติ วุจฺจติ ตํ
วิญฺญาณํ ฯ

โอกุกนฺติ นามรูปนฺติ ยา คพฺพะ รุปรูปรชฺชมาณํ
โอกุกนฺติ อากนฺตฺวา ปวิสนํ วิย อิํ นามรูปํ ฯ

ปสาโท आयตฺนนฺติ โย ปสนฺนภาโว อิํ आयตฺนํ ฯ
ชาติคฺคหณฺเนน เอกวณฺณํ กตํ ฯ เอเตน จกฺขาทินิ ปญฺจายตฺตานิ
วุตฺตานิ ฯ ปกฺขสฺสรมิํ ภิคฺขเว จิตฺตํ ตณฺจ โข อากนฺตฺเกหิ
อุปกฺกิลเสหิ อุปกฺกิลิฏฺฐนฺติ (๑) เอตถ ภวณฺคจิตฺตํ อธิปฺเปตฺนฺติ
วณฺโต อิธาปี มนายตฺนสฺส วิปากภูตฺตฺตา ตสฺส จ กิลเส-
กาลุสฺสียาภาเวน ปสนฺนตฺตา ปสาทวณฺเนน มนายตฺนมุปี
วุตฺตฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

๑. อัง. เอก. ๒๐/๕๐/๔๕๕ ฯ

ผุฏฺโฐ ผสฺโสติ โย อารมฺมณฺ์ ผุฏฺโฐ ผฺสนฺโต อุปฺปนฺโน
อัย ผสฺโส ๑

เวทยิตฺ เวทนาติ ยํ ปฏิสนฺธิวิญฺญาณฺน วา สพฺยตฺน-
ปจฺจเยน วา ผสฺเสน สห อุปฺปนฺนํ วิปากเวทยิตฺ อัย
เวทนา ๑

อิชฺฐปฺตฺตฺติภวสฺมี ปฺเรกตสฺส กมฺมสฺส ปจฺจยาติ ปจฺจูปฺปนฺเน
วิปากภเว อตฺตฺชาตฺตฺยํ กตสฺส กมฺมสฺส ปจฺจเยน ปวตฺตฺนฺตฺติ
อตุโถ ๑

อิชฺ ปริปกฺกตฺตา อายตฺนानนฺติ ปริปกฺกายตฺนสฺส กมฺม-
ปกรณกาเล โมหาทโย ทสฺสิตา ๑

อายตฺี ปฏิสนฺธิยาติ(๑) อนาคเต ปฏิสนฺธิยา ๑

อายตฺี ปฏิสนฺธิ(๑) วิญฺญาณฺนฺตฺยาตีนิ วุตฺตฺตฺถานี ๑

กถํ ปน ทฺวาทสฺหิ ปฏิจฺจสมฺบุปฺปาทงฺเคหิ อิมํ วีสฺติ

อาการา คหิตา โหนฺตฺติ อวิหฺชา สงฺขาราติ อิมํ เทว

อตฺตฺเหตุโย สรฺูปโต วุตฺตา ๑ ยสฺมา ปน อวิทฺวา ปริตฺสฺสตี

ปริตฺสฺสโต อุปาทฺยตี ตสฺสุปาทานปจฺจยา ภโว ตสฺมา เตหิ

ทฺวีหิ คหิตฺเตหิ ตณฺหุปาทานภวาปี คหิตาว โหนฺติ ๑ ปจฺจูปฺปนฺเน

วิญฺญาณฺนามรฺูปสพฺยตฺนผสฺสเวทนา สรฺูปโต วุตฺตาเยว ๑

ตณฺหุปาทานภวา ปจฺจูปฺปนฺนเหตุโย สรฺูปโต วุตฺตา ๑ ภเว

๑. โปราณ. อายตฺิปฏิสนฺธิยา ๑

*เล่มที่ 40 ธรรมภูสิติณานิเทศวณฺณา หน้า 399

ปน คหิตเต ตสฺส ปุพฺพภาคา ตํสมฺปยุตฺตา วา สงฺขารา
คหิตาว โหนฺติ ตณฺหุปาทานคฺคหณฺน จ ตํสมฺปยุตฺตา ฯ ยาย
วามูพฺห กมฺมํ กโรติ สฺวา อวิชฺชา คหิตาว โหติ ฯ
อนาคเต ชาติ ชรามรณฺนติ เทว สฺรฺูปเน วุตฺตานิ ชาติ-
ชรามรณคฺคหณฺเนว ปน วิญฺญาณาทีนํ ปญฺจ อนาคตผลานํ
คหิตาเนว โหนฺติ ฯ เตสํเยว हि ชาติชรามรณานํตี เอวํ
ทฺวาทสฺสहि อญฺเคะหิ วิสฺสติ อาการา คหิตา โหนฺติ ฯ
    อดีตเต เหตุโย(๑) ปญฺจ   อิทานิ ผลปญฺจกํ
    อิทานิ เหตุโย(๑) ปญฺจ   อายตี ผลปญฺจกนฺติ
    กาถาย อยมเวตฺโต วุตฺโต ฯ อิติเมติ อิติ อิม ฯ อิติ อิมติ
    วา ปาโธ ฯ

    จตุสฺสงฺเขเปติ จตุโร ราสี อดีเต ปญฺจ เหตุสมฺมา
    เอโก เหตุสฺสงฺเขโป ปจฺจุปฺปนฺเน ปญฺจ ผลสมฺมา เอโก
    ผลสฺสงฺเขโป ปจฺจุปฺปนฺเน ปญฺจ เหตุสมฺมา เอโก เหตุสฺสงฺเขโป
    อนาคเต ปญฺจ ผลสมฺมา เอโก ผลสฺสงฺเขโป ฯ

    ตโย อทุเรติ ตโย กาลे ฯ ปรมฺปญฺจกฺวเสน อดีตกาโล
    ทฺวิตฺตติยปญฺจกฺวเสน ปจฺจุปฺปนฺนกาโล จตุตฺถปญฺจกฺวเสน
    อนาคตกาโล เวทิตฺตฺตโป ฯ

    ติสนฺธินฺติ ตโย สฺนฺธิโย อสฺสาติ ติสฺนฺธิ ตํ ติสฺนฺธี ฯ

๑. ม. เหตุโว ฯ

อดีตเหตุปัจจุปปนฺนผลานมนฺตรา เอโก เหตุผลสนฺธิ ปัจจุปปนฺนผลอนาคตเหตุมนฺตรา เอโก ผลเหตุสนฺธิ ปัจจุปปนฺนเหตุอนาคตผลานมนฺตรา เอโก เหตุผลสนฺธิ ฯ

ปฏิจฺจสมฺบุปฺปาตปาพฺปิยฺ สรฺูปโต อนาคตวเสน ปน อวิชฺชา-
สงฺขารา เอโก สงฺเขโป วิญฺญาณามรฺูปสพฺยตฺนผลสฺสเวทนา
ทฺุติโย ตฺนุหฺปาทานภฺวา ตฺติโย ชาตฺิชรามรฺณํ จคฺคฺตุโธ ฯ
อวิชฺชา สงฺขาราตฺิ เทว อกฺคานิ อดีตกาลานิ วิญฺญาณาทฺินิ
ภฺวาวสานานิ อกฺุจ ปัจจุปปนฺนกาลานิ ชาตฺิ ชฺรา มรฺณนฺติ เทว
อนาคตกาลานิ ฯ สงฺขารวิญฺญาณํ อนฺตรา เอโก เหตุผล-
สนฺธิ เวทนาตฺนุหฺนมนฺตรา เอโก ผลเหตุ สนฺธิ ภฺวชาติ-
มนฺตรา เอโก เหตุผลสนฺธิ ฯ

วีสตฺิยา อากาเรหิตฺิ วีสตฺิยา โกฏฺุจาสฺหิ ฯ จคฺคฺสงฺเขเป
จ ตฺติโย อทฺุเช จ สนฺธิ ปฏิจฺจสมฺบุปฺปาตฺุจ วีสตฺิยา
อากาเรหิ ชานาตฺิตฺิ สมฺพนฺุโ ฯ

ชานาตฺิตฺิ สฺุตฺานุสาเรน ภฺวานารมฺภภาณฺน ชานาตฺิ ฯ
ปฺุสฺสตฺิตฺิ ภาตเมว จกฺุชฺนา ทฺิฏฺุจํ วิย หตฺุถตฺเล อามลกํ
วีย จ สฺุฏฺุจํ กคฺุวา ภาณฺเนว ปฺุสฺสตฺิ ฯ

อณฺุภาตฺิตฺิ ทฺิฏฺุจมรฺิยาเทเนว อาเสวนํ กโรนฺุโต ภาณฺเนว
ชานาตฺิ ฯ มรฺิยาทคฺุโธ หิ เอตฺุถ อากาโร ฯ

ปฏฺิวิชฺฌตฺิตฺิ ภฺวานาปฺริปฺุรฺิยา ทฺิฏฺุจํ ปาเปนฺุโต ภาณฺเนว

*เล่มที่ 40 ธรรมภูจิตินาณนิตฺเตสวณฺณา หน้า 401

ปฏิวิธึ กโรติ ฯ สลฺลกฺขณวเสน วา ชานาติ สรสวเสน ปสฺสตี

ปจฺจุปฺปญฺจานวเสน อณฺเฑาติ ปทฺฐจฺญานวเสน ปฏิวิชฺฌตี ฯ

ตตฺถ ปฏิจฺจุสมฺปปฺปาโทติ ปจฺจุยธฺมมา เวทิตพฺพา ฯ

ปฏิจฺจุสมฺปปฺปนา ธมฺมาติ เตหิ เตหิ ปจฺจุเยหิ นิพฺพตฺต-
ธมฺมา ฯ กถมิทํ ชานิตพฺพนฺติ เจ ภควโธ วจเนน ฯ ภควตา

หิ ปฏิจฺจุสมฺปปฺปาทปฏิจฺจุสมฺปปฺปนฺนธฺมมเทสนาสฺสจฺเจ กตโม จ

ภิกฺขเว ปฏิจฺจุสมฺปปฺปาโท ชาตีปจฺจุยา ภิกฺขเว ชรามรณํ

อุปฺปาทา วา ตถาคตาณํ อนฺุปฺปาทา วา ตถาคตาณํ จิตาว

สา ธาตุ ธมฺมภูจิตตา ธมฺมนิยามตา อิทปฺปจฺจุยตา ตํ

ตถาคโธ อภิสมฺพุชฺฌตี อภิสเมตี อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อภิสเมตฺวา

อากฺขตี เทเสตี ปณฺเฑเปตี ปฏฺฐเปตี วิวรตี วิภชตี

อุตฺตทานิ กโรตี ปสฺสเถตี จาห ฯ ชาตีปจฺจุยา ภิกฺขเว ชรา-

มรณํ ภวปจฺจุยา ภิกฺขเว ชาตี ฯเป ฯ อวิชฺชาปจฺจุยา ภิกฺขเว

สงฺขารา ฯ อุปฺปาทา วา ตถาคตาณํ ฯเป ฯ อุตฺตทานิ กโรตี

ปสฺสเถตี จาห ฯ อวิชฺชาปจฺจุยา ภิกฺขเว สงฺขารา ฯ อิติ

โฆ ภิกฺขเว ยา ตตฺตร ตถตา อวิตถตา อนณฺเฑถตา

อิทปฺปจฺจุยตา ฯ อัย วุจฺจตี ภิกฺขเว ปฏิจฺจุสมฺปปฺปาโทติ(๑) เอว

ปฏิจฺจุสมฺปปฺปาทํ เทเสนฺเตน ตถตาทีหิ เจว วจเนหิ ปจฺจุยธฺมมาว

ปฏิจฺจุสมฺปปฺปาโทติ วุตฺตา ฯ ตสฺมา ชรามรณาทีนํ ปจฺจุยลกฺขโณ

๑. ส. น. ๑๖/๖๑/๓๑ ฯ

ปฏิจสมุปปาโท ทุกขานุพนุทธโร กम्मคคปจจุปฏจาโน
สยมปี สปลจยตตะตา อตตะโน วิเสสปลจจยปทฏจาโน ฯ

อุปปาทา วา อนุปปาทา วาติ อุปปาเท วา อนุปปาเท
วา ตถาคเตสุ อุปฺปนฺเนสุปี อนุปปนฺเนสุปีติ อตฺโถ ฯ

จิตาว สวา ธาตุติ จิตฺว โส ปจจยสภาโว น กทาจิ
ชาติชรามรณสฺส ปจจโย น โหตีติ อตฺโถ ฯ

ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา อิทปฺปจจยตาติ ชาติ-
ปจจโยเยว ฯ ชาติปจจเยน หิ ชรามรณสงฺขาโต ปจจย-
สมุปฺปนฺนธมฺโม ตทายตฺตตาย ติฏฺฐติ ชาติปจจโยว ชรามรณ-
ธมฺมํ นิยามเมติ ตสฺมา ชาติ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตาติ
ววจฺติ

ชาติเยว อิมสฺส ชรามรณสฺส ปจจโยติ อิทปฺปจจโย
อิทปฺปจจโยว อิทปฺปจจยตา ฯ

ตฺนฺตี ตํ ปจจยํ ฯ อภิสมฺพุชฺชตีติ ฅาณฺน อภิสมฺพุชฺชตี ฯ

อภิสเมตีติ ฅาณฺน อภิสมากจฺจตี ฯ

อจฺจกฺขตีติ กเถตี ฯ เทเสตีติ ทสฺเสตี ฯ

ปญฺญาเปตีติ ชานาเปตี ฯ ปฏฺฐเปตีติ ฅาณฺมุเข จเปตี ฯ

วิวรตีติ วิวริตฺวา ทสฺเสตี ฯ วิภชตีติ วิภากโต ทสฺเสตี ฯ

อุตฺตานิโกโรตีติ ปากฺกํ กโรตี ฯ อิติ ไซติ เอวํ ไซ ฯ

ยา ตตฺตราติ ยา เตสุ ชาติปจจยา ชรามรณนฺตฺยาทีสุ ฯ

โส ปนายํ ปฏิจสมุปปาโท เตหิ เตหิ ปจจเยหิ อนุนาธิ-

*เล่มที่ 40 สมมสนณานิทุเทสวณฺณา หน้ 403

เกแหว ตสฺส ตสฺส ชมฺมสฺส สมภวโต ตถตาคี สามคฺคี
อุปกเตสฺส ปจฺจเยสฺส มฺหุตฺตมฺปิ ตโต นิพฺพตฺตณชฺมมานํ อสมภวา-
ภวโต อวิตถตาคี อณฺณชฺมมปจฺจเยหิ อณฺณชฺมมานุปรตฺติโต
อนณฺณถตาคี ยถาวุตฺตานํ เอเตสํ ชรามรณาทินํ ปจฺจยโต วา
ปจฺจยสมฺมุหโต วา อิทปฺปจฺจยตาคี วุตฺโต ฯ

ตตฺรารํ วจนตฺโร อิมสํ ปจฺจยา อิทปฺปจฺจยา
อิทปฺปจฺจยาเยว อิทปฺปจฺจยตา อิทปฺปจฺจยานํ วา สมฺมุโ
อิทปฺปจฺจยตา ฯ ลกฺขณํ ปเนตฺถ สทุทสฺสตุตโต เวทิตพฺพนฺติ ฯ
ชฺมมฏฺฐิตินานิทุเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สมมสนณานิทุเทสวณฺณา

สมมสนณานิทุเทเส ยํ กิณฺจิติ อนวเสสปรียาทานํ ฯ
รูปนฺติ อติปรสฺสคณิยมนํ ฯ เอวํ ปททฺวเยนาปี รูปสฺส
อเสสปริภุคฺโห กโต โหติ ฯ อถสฺส อตีตาทินา วิภาคํ
อารภติ ฯ ตํ หิ กิณฺจิ อตีตํ กิณฺจิ อนาคตาทิภทฺนฺติ ฯ
เอส นโย เวทนาทิสฺสุ ฯ ตตฺถ รูปํ ตาว อทุธาสนฺตติ-
สมยชณฺวเสน จตุธา อตีตํ นาม โหติ ตถา อนาคต-
ปจฺจูปฺปนฺนํ ฯ

ตตฺถ อทุธวเสน ตาว เอกสฺส เอกสฺมี (๑) ภเว ปฏิสนฺธิโต
ปฺพเพ อตีตํ จุตฺโต อูทุธํ อนาคตํ อุกิณฺนมนฺนฺตเร ปจฺจูปฺปนฺนํ ฯ
๑. สี. เอกสฺมี วา ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 404

สนตติวเสน สภาคเอกกอุตฺตสมฺภูจัน อิกอาหารสมฺภูจันญจ
ปฺพุพาปริยาเวน ปวตฺตมานมฺปิ ปจฺจุปฺปนฺนํ ตโต ปฺพุเพ
วิสหาคอุตฺตอาหารสมฺภูจัน อตีตํ ปจฺญา อนาคตํ ฯ จิตฺตञ्
เอกวีถิเอกชวเนกสมาปตฺติสมฺภูจัน ปจฺจุปฺปนฺนํ ตโต ปฺพุเพ อตีตํ
ปจฺญา อนาคตํ ฯ กมฺมสมฺภูจันสฺส ปาฏฺฐิเยกํ สนตติวเสน
อตีตาทีเกโท นตฺถิ เตสญฺเณว ปน อุตฺตอาหารจิตฺตสมฺภูจันนํ
อุปตฺตมฺภกเวสน ตสฺส อตีตาทีภาโว เวทิตฺพุโพ ฯ

สมยวเสน เอกมฺหุตฺตปฺพุพณฺหสายนฺหฺรตฺตนิทิวาทิสฺส สมเยสุ
สนตฺตานวเสน ปวตฺตมานํ ตํ ตํ สมยํ ปจฺจุปฺปนฺนํ นาม
ตโต ปฺพุเพ อตีตํ ปจฺญา อนาคตํ ฯ

ขณฺนิกวเสน อุปฺปาทาทีขณฺตฺตยปริยาปนฺนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ ตโต
ปฺพุเพ อนาคตํ ปจฺญา อตีตํ ฯ อปีจฺ อตฺถิกนฺตเหตุปจฺจยกิจฺจํ
อตีตํ นิฏฺฐจิตฺเหตุกิจฺจมนิฏฺฐิจปจฺจยกิจฺจํ ปจฺจุปฺปนฺนํ อุภยกิจฺจม-
สฺมปตฺตํ อนาคตํ ฯ สกฺิจจกฺขณฺเณ วา ปจฺจุปฺปนฺนํ ตโต ปฺพุเพ
อนาคตํ ปจฺญา อตีตํ ฯ เอตฺถ จ ขณฺนาทีกถาว นิปฺปริยาया
เสสา ปริยาया ฯ

อชฺมตฺตฺตฺนติ ปญฺจสฺสปี ขนฺนเรสุ อีธ นิยกชฺมตฺตํ อธิปฺเปตํ
ตสฺมา อตฺตโน อตฺตโน สนตฺตานเว ปวตฺตํ ปาฏฺฐิปุคฺคตฺถิ กฺรูปํ
อชฺมตฺตฺตฺนติ เวทิตฺพุพํ ฯ

ตโต พหิภูตํ ปน อินฺทฺริยพฺพทฺธิ วา อนินฺทฺริยพฺพทฺธิ

*เล่มที่ 40 สมมสนณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 405

วา รูปํ พหิทฺธา นาม ฯ

โอฟาริกนฺติ จกฺขุโสตฆฺมานชีวฺหากายรูปสทฺทกนฺทรสโฝฏ-
จพฺพสงฺขตา ปจฺวีเตโชวาโย จาติ ทฺวาทสวธิํ รูปํ ฆณฺณนวเสน
คเหตุพฺพโต โอฟาริกํ ฯ

เสถํ ปน อาโปธาคฺค อิตฺถินฺทฺริยํ ปฺริสฺสินฺทฺริยํ จีวิตินฺทฺริยํ
หทยวตฺถุ โอลา อากาสธาคฺค กายวิญญตฺติ วจฺวิญญตฺติ รูปสฺส
ลหฺตฺตา มฺหฺตฺตา กมฺมณฺญตฺตา อุปฺจโย สนฺตฺติ ชรตา อนิจฺจตาติ
โสพสวธิํ รูปํ ฆณฺณนวเสน อคฺคเหตุพฺพโต สุขุมํ ฯ

หีนํ วา ปณฺธิตํ วาติ เอตฺถ หีนปณฺธิตภาโว ปฺริยายโต
นิปฺปฺริยายโต จ ฯ ตตฺถ อกฺนิฏฺจานํ รูปโต สฺทสฺสสินํ รูปํ
หีนํ ตทฺทว สฺทสฺสจฺจานํ รูปโต ปณฺธิตํ ฯ เอวํ ยาว นรกสฺตฺตานํ
รูปํ ตาว ปฺริยายโต หีนปณฺธิตตาเวทิตฺพฺพา ฯ นิปฺปฺริยายโต
ปน อกฺสฺลวิปากํ อุปฺปชฺชติ ตํ หีนํ ยตฺถ กฺสฺลวิปากํ
ตํ ปณฺธิตํ ฯ

ยํ ทฺวเร สนฺตฺติเก วาติ เอตฺถ ยํ สุขุมํ ตทฺทว
ทฺวปฺปฺริยวิชฺชสภาวตฺตา ทฺวเร ฯ ยํ โอฟาริกํ ตทฺทว สฺทปฺปฺริ-
ยวิชฺชสภาวตฺตา สนฺตฺติเก ฯ

สพฺพํ รูปํ อนิจฺจโต ววตฺถตฺติ เอกํ สมฺมสนํ ทฺวคฺชโต
ววตฺถตฺติ เอกํ สมฺมสนํ อนตฺตโต ววตฺถตฺติ เอกํ สมฺมสนนฺติ
เอตฺถ อยํ กิถฺกฺขุ ยํ กิถฺกฺจํ รูปนฺติ เอวํ อนิยมนิทฺทฺธิจฺจํ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 406

สพพมปี รูป อตีตตติเคน เจว จตุหิ จ อชตตตาทิทูเกหิ จาติ
เอกาทสหิ โอกาเสหิ ปริจฉินฺนิตฺวา สพพํ รูปํ อนิจฺจโต
วตฺถเตติ อนิจฺจนฺติ สมฺมสฺติ ฯ กถํ ปรโต วุตฺตนฺเยน ฯ
วุตฺตํ เหน้ติ รูปํ อตีตนาคตปจฺจบุปฺพนํ อนิจฺจํ
ขยญฺเณนาติ (๑) ตสฺมา เอส ยํ อตีตํ รูปํ ตํ ยสฺมา อตีเตเยว
จีณํ นยิมํ ภวํ สมฺปตฺตนฺติ อนิจฺจํ ขยญฺเณน ยํ อนาคตํ
รูปํ ตํ อนนฺตรภเว นิพฺพตฺติสฺสฺติ ตมฺปิ ตตฺถเวว จียิสฺสฺติ น
ตโต ปรํ ภวํ กิมสฺสฺตีติ อนิจฺจํ ขยญฺเณน ยํ ปจฺจบุปฺพนํ
รูปํ ตํ อิเชว จียติ น อิโต กจฺจตีติ อนิจฺจํ ขยญฺเณน
ยํ อชตตตํ รูปํ ตมฺปิ อชตตตเมว จียติ น พหิทฺธาภาวํ
กจฺจตีติ อนิจฺจํ ขยญฺเณน ยํ พหิทฺธา โอพาริกํ สุขุมํ หีนํ
ปณฺธิตํ ทูเร สนฺตฺติเก ตมฺปิ เอตฺถเวว จียติ น ทูรภาวํ
กจฺจตีติ อนิจฺจํ ขยญฺเณนาติ สมฺมสฺติ ฯ อิํ สพพมปี อนิจฺจํ
ขยญฺเณนาติ เอตฺสฺส วเสน เอกํ สมฺมสนํ ปเภทโต ปน
เอกาทสฺวิธํ โหติ ฯ

สพพเมว เจตํ ทุกฺขํ ภยญฺเณนาติ สมฺมสฺติ ฯ ภยญฺเณนาติ
สปฺปฏิภยตฺยา ฯ ยํ หิ อนิจฺจํ ตํ ภยวาทํ โหติ สีโหปมฺสฺสฺเต
เทวานํ วिय ฯ อติ อิทมฺปิ ทุกฺขํ ภยญฺเณนาติ เอตฺสฺส วเสน
เอกํ สมฺมสนํ ปเภทโต ปน เอกาทสฺวิธํ โหติ ฯ

๑. ขุ. ปฎิ. ๓๑/๑๐๐/๗๗ ฯ

*เล่มที่ 40 สมมสนณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 407

ยถา จ ทุกฺขํ เอวํ สพฺพมฺปิ ตํ อนตฺตา อสาร-
กฺกุเจนาติ สมฺมสฺติ ฯ อสารกฺกุเจนาติ อตฺตา นิวาสิ การโก
เวทโก สยฺวสีติ เอวํ ปริกปฺปิตฺตสฺส อตฺตสารสฺส อภาเวน ฯ
ยํ หิ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อตฺตโนปี (๑) อนิจฺจํ ตํ วา อุตฺถวยปีฬํ
วา วาเรตฺตํ น สกฺโกติ กุโธ ตสฺส การกาธิภาโว ฯ เตนาห
รูปฺลจฺ หิ ํ ํ กิกฺขเว อตฺตา อภวิสฺส นยิ ํ ํ รูปี อาพาชาย
สํวตฺเตยฺยาติ(๒)อาทิ ฯ อิติ อิทํ อนตฺตา อสารกฺกุเจนาติ เอตฺตสฺส
วเสน เอกํ สมฺมสนํ ปเภทโต ปน เอกาทสฺวิธํ โหติ ฯ
เอเสว นโย เวทนาทิสฺสุ ฯ อิติ เอเกกฺสฺมี ขนฺฺเช เอกาทส
เอกาทส กตฺวา ปฺลจฺสฺ ขนฺฺเชสฺ ปฺลจฺปฺลจฺวาส สมฺมสนานิ
โหนติ อนิจฺจโต ปฺลจฺปฺลจฺวาส ทุกฺขโต ปฺลจฺปฺลจฺวาส
อนตฺตโต ปฺลจฺปฺลจฺวาสชาติ ติวิธานุปฺสฺสนาวเสน สพฺพานิ
ปฺลจฺสฺสจฺจิสฺตสมฺมสนานิ โหนติ ฯ

เกจิ ปน สพฺพํ รูปี สพฺพํ เวทนํ สพฺพํ สลฺยํ
สพฺเพ สงฺขารे สพฺพํ วิญฺญาณนฺติ ปทฺมปี ปกฺขิปีตฺวา
เอเกกฺสฺมี ขนฺฺเช ทฺวาทส ทฺวาทส กตฺวา ปฺลจฺสฺ สจฺจิ
อนุปฺสฺสนโต อสํติสฺตํ สมฺมสนานินฺติ วทฺนติ ฯ

อตีตาทิวิภาเค ปเนตฺถ สนฺตติวเสน ขณาทิวเสน จ
เวทนาย อตีตานาคตปฺจฺจูปฺนฺนภาโว เวทิตฺพุโป ฯ ตตฺถ

๑. วิสฺสุทฺธิมกฺกเถ ตํ อตฺตโนปีติ ทิสฺสตี ฯ

๒. วิ. มหา. ๔/๒๐/๒๔ ฯ

สนฺตติวเสน เอกวิถิเอกชวณเอกสมาปฺตติปริยาปนฺนา เอกวิธ-
วิธยสมาโยคปฺวตฺตา จ ปจฺจุปฺปนฺนา ตโต ปุพฺเพ อตีตา
ปจฺฉา อนาคตาฯ ขณาทิวเสน ขณตฺตยปริยาปนฺนา ปุพฺพนฺดา-
ปฺรณตฺตมชฺฉกตา(๑) สกฺกิจฺจ จ กุรฺมานา เวทนา ปจฺจุปฺปนฺนา
ตโต ปุพฺเพ อตีตา ปจฺฉา อนาคตาฯ อชฺฉตฺตพหิทฺธาภโ
นียกชฺฉตฺตวเสนว เวทิตฺตพฺโพ ฯ

โอพาริกสุขุมภาโว (๒) อกุสลา เวทนา โอพาริกา กุสลา-
พฺยากตา เวทนา สุขุมมาติ(๓)อาทินา นเยน วิภงฺเก วุตฺเตน
ชาติสภาวปฺคฺคฺลโลกิยโลกุตฺตรวเสน เวทิตฺตพฺโพ ฯ ชาติวเสน
ดาว อกุสลา เวทนา สวชฺชกิริยเหตุโต กิเลสสนฺตาปภาวโต
จ อวฺุปฺสนตฺตวตฺตติ กุสลาเวทนาย โอพาริกา สพฺยาปารโต
สอฺุสฺสาหโต สวิปากโต กิเลสสนฺตาปภาวโต สวชฺชโต จ
วิปากาพฺยากตาย โอพาริกา สวิปากโต กิเลสสนฺตาปภาวโต
จ สพฺยาพฺชฺฉโต(๔) จ สวชฺชโต จ กิริยาพฺยากตาย โอพาริกา ฯ
กุสลาพฺยากตา ปน วุตฺตปริยายโต อกุสลา เวทนาย
สุขุมมาฯ เทวปี กุสลากุสลา เวทนา สพฺยาปารโต สอฺุสฺสาหโต
สวิปากโต จ ยถาโยคํ ทฺวิธาปี อพฺยากตาย โอพาริกา
วุตฺตปริยาเยน ทฺวิธาปี อพฺยากตา ตา หิ สุขุมมาฯ เอว
ดาว ชาติวเสน โอพาริกสุขุมตา เวทิตฺตพฺพา ฯ
๑. ม. ปุพฺพนฺดาปฺรณตฺตมชฺฉกตาฯ ๒. วิสฺสุทฺธิมคฺเค
โอพาริกสุขุมภโทติ ทิสฺสติ ฯ ๓. อภิ. วิ. ๓๕/๑๑/๔ ฯ
๔. ม. สพฺยาพฺชฺฉโต ฯ

*เล่มที่ 40 สมมสนณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 409

สภาววเสน ปน ทุกฺขา เวทนา นิสฺสาทโต สวิปฺผารโต
โฆภกรณโต อุพฺเพชนียโต อภิภวนโต จ อิตราหิ ทฺวีหิ
โอฬาริกา อิตรา ปน เทว สาทโต สนฺตโต ปณฺธิโต
มณาปโต มชฺชตฺตโต จ ยถาโยคํ ทุกฺขาย สุขุมาฯ อุโภ
ปน สุขทุกฺขา สวิปฺผารโต อุพฺเพชนียโต โฆภกรณโต ปากฺกโต
จ อทุกฺขมสุขาย โอฬาริกา สา วุตฺตวิปริยาเยน ตทฺถยโต
สุขุมาฯ เอวํ สภาววเสน โอฬาริกสุขุมตา เวทิตพฺพาฯ

ปฺกุกฺลวเสน ปน อสมานฺนุสฺส เวทนา นานารมฺมณ
วิกฺขิตฺตภาวโต สมานฺนุสฺส เวทนาย โอฬาริกา วิปริยาเยน
อิตรา สุขุมาฯ เอวํ ปฺกุกฺลวเสน โอฬาริกสุขุมตา เวทิตพฺพาฯ

โลกิยโลกุตฺตรวเสน ปน สาสวา เวทนา โลภิยา สา
อาสวฺปฺตฺติเหตุโต โอนฺนียโต โยคฺนียโต นีวรณฺนียโต
อุปาทานิยโต สกฺกิลลิกโต ปฺกุกฺชชนสาธาณโต จ อนาสวาย
โอฬาริกา อนาสวา จ วิปริยาเยน สาสวาย สุขุมาฯ เอวํ
โลกิยโลกุตฺตรวเสน โอฬาริกสุขุมตา เวทิตพฺพาฯ

ตตฺถ ชาตฺติอาทิวเสน สมฺภโท ปฺริหริตพฺโพฯ อุกฺสล-
วิปากกายวิญฺญาณสมฺปยุตฺตา หิ เวทนา ชาตฺติวเสน อพฺยา-
กตตฺตา สุขุมาปี สมานา สภาวาทิวเสน โอฬาริกา โหติฯ
วุตฺตํ เหน้ อพฺยาคตา เวทนา สุขุมา ทุกฺขา เวทนา
โอฬาริกาฯ สมานฺนุสฺส เวทนา สุขุมา อสมานฺนุสฺส
เวทนา โอฬาริกาฯ อนาสวา เวทนา สุขุมา สาสวา เวทนา

โอฟาริกาติ ฯ (๑) ยถา จ ทุกฺขา เวทนา เอวํ สุขาทโยปิ ฯ
ตาปี हि ชาติวเสน โอฟาริกา สภาวาทิวเสน สุขุมา
โหนติ ฯ ตสุมา ยถา ชาติอาทิวเสน สมฺเภโท น โหติ ตถา
เวทนानํ โอฟาริกสุขุมตา เวทิตพฺพา ฯ เสยฺยลิตํ อพฺยาคตา
ชาติวเสน กุสลากุสลา हि สุขุมา ฯ ตตฺถ กตฺมา อพฺยาคตา
กึ ทุกฺขา กึ สุขา กึ สฺมาปฺนฺนสฺส กึ อสฺมาปฺนฺนสฺส
กึ สาสวา กึ อนาสวาติ กึ เอวํ สภาวาทิเกโท น ปฺรามลิต
ตพฺโพ ฯ เอส นโย สพฺพตฺถ ฯ

อปีจ ตํ ตํ วา ปน เวทนํ อุปาทายูปาทาย
เวทนา โอฟาริกา สุขุมา ทฏฺฐพฺพาทิ(๑) วจนโต อกุสลาทิสฺสุปี
โลภสฺสหคฺตาย โทสสฺสหคฺตา เวทนา อคฺคิ วิย นิสฺสยทฺหนโต
โอฟาริกา โลภสฺสหคฺตา สุขุมา ฯ โทสสฺสหคฺตาปี นียตา
โอฟาริกา อนียตา สุขุมา ฯ นียตาปี กปฺปฏฺฐิจิตฺก้า โอฟาริกา
อิตฺรา สุขุมา ฯ กปฺปฏฺฐิจิตฺก้าสฺสุปี อสงฺขาริกา โอฟาริกา อิตฺรา
สุขุมา ฯ โลภสฺสหคฺตา ปน ทิฏฺฐิสฺสมฺปยุตฺตา โอฟาริกา อิตฺรา
สุขุมา ฯ ส่าปี นียตา กปฺปฏฺฐิจิตฺก้า อสงฺขาริกา โอฟาริกา
อิตฺรา สุขุมา ฯ อวิเสเสน จ อกุสลา พหุวิปากา โอฟาริกา
อปฺปวิปากา สุขุมา ฯ กุสลา ปน อปฺปวิปากา โอฟาริกา
พหุวิปากา สุขุมา ฯ

อปีจ กามาวจรกุสลา โอฟาริกา รูปาจรรา สุขุมา ฯ

*เล่มที่ 40 สมมสนถาณินิทุทสวณณา หน้า 411

ตโต อรูปาวจรา ตโต โลกุตตรา ฯ กามาวจรา จ ทานมยา
โอฬาริกา สีมยา สุขุมมา ฯ สีมยาปี โฬฬาริกา ตโต
ภาวนามยา สุขุมมา ฯ ภาวนามยาปี ทุเหตุกา โฬฬาริกา
ติเหตุกา สุขุมมา ฯ ติเหตุกาปี สสงขาริกา โฬฬาริกา อสงขาริกา
สุขุมมา ฯ รูปาวจรา จ ปจมชฌานิกา โฬฬาริกา ฯเปฯ
ปลจมชฌานิกา สุขุมมา ฯ อรูปาวจรา จ อากาसानญายตน-
สมปยุตตา โฬฬาริกา ฯเปฯ เนวสณณานาสณญายตน-
สมปยุตตา สุขุมมา ฯ โลกุตตรา จ โสตาปตติมคคสมปยุตตา
โฬฬาริกา ฯเปฯ อรหตตมคคสมปยุตตา สุขุมมา ฯ เอส นโย
ตตัมมิวิปากกิริยาเวทนาสุ ทุกขาทีอสมปนุณาทีสาสวาทีวเสน
วุตตเวทนาสุ จ ฯ โอภาสวเสน วาปี นริเย ทุกขา โฬฬาริกา
ติรจฌานโยนิย สุขุมมา ฯเปฯ ปรมิมิตวสวตติสุ สุขุมมา ฯ ยถา
จ ทุกขา เอว สุขยาปี สพพตถ ยถานรูป โยเชตพพา ฯ
วตถวเสน จาปี หีนวตถุกา ยา กาจิ เวทนา โฬฬาริกา
ปณิตวตถุกา สุขุมมา ฯ หีนปณิตเกเท ยา โฬฬาริกา สา
หีนา ฯ ยา สุขุมมา สา ปณิตาติ ทฎฐพพา ฯ

ทุรสนตักปเท(๑) ปน อกุสลา เวทนา กุสลาพุยาถาหิ
เวทนาหิ ทุเร อกุสลา๕ เวทนา เวทนาย สนตักเกติ(๒)-
อาทีนา นเยน วิภังเก วิภตฺตา ฯ ตสฺมา อกุสลา เวทนา
วิสภาคโต อสฺสฎฺฐโต อสริภโต จ กุสลาพุยาถาหิ ทุเร
๑. ม. ทุรสนตักปเท ฯ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๑๓/๖ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 412

ตถา กุสลาพฺยาตฺตา อกุสลาฯ เอส นโย สพฺพวาเรสุฯ
อกุสลา ปน เวทนา สภาคโต จ สํสฏฺฐโต สริกฺขโต จ อกุสลาฯ
สนฺตฺติเกติ อิทํ เวทนาย อตีตาทิวิกาเ เวตุถารกถามุขํฯ
ตํตํเวทนาสมฺปยุตฺตํ ปน สลฺลาทินมฺปิ เอตํ เอวเมว
เวทิตพฺพํฯ

เย ปเนตฺถ เวทนาทีสุ จกฺขุฯ เปฯ ชรามรณฺนติ
เปยฺยาเลน สงฺจิตฺเตสุ จ รมฺเมสุ โลกุตฺตรรมฺมา อากตา
เต อสมฺมสนฺนุปลตฺตา อิมสฺมี อธิกาเร น คเหตุพฺพาฯ เต
ปน เกวลํ เตน เตน ปเทน สงฺกหิตฺตมฺมทสฺสนวเสน จ
อภิณฺเณยฺยนิทฺเทเส อากตฺนเยน จ วุตฺตาฯ เยปี จ
สมฺมสนฺนุปลกา เตสุ เย ยสฺส ปากฺกฺวา โหนฺติ สุเขน ปริกฺคหํ
กจฺจนฺติ เตสุ เตน สมฺมสนํ อารกิตพฺพํฯ ชาติชรามรณ-
วเสน วิสฺสุ สมฺมสนภาเวปี ชาติชรามรณวเนเตสุเยว ปน
สมฺมสฺสิตฺเตสุ ตานิปี สมฺมสฺสิตานิ โหนฺตฺติติ ปรียาเยน เตสมฺปิ
วเสน สมฺมสนํ วุตฺตฺนติ เวทิตพฺพํฯ

อตีตานาคตฺปจฺจุปฺปนํ อนิจฺจโต ววตฺเตตฺติอาทินา นเยน
อตีตฺตติกฺสฺเสว จ วเสน สมฺมสนสฺส วุตฺตฺตฺตา อชฺมตฺตาทิกฺกทํ
อนามสฺสิตฺวาปี อตีตฺตติกฺสฺเสว วเสน ปรีจฺฉินฺนิตฺวาปี อนิจฺจาทิตโต
สมฺมสนํ กาทพฺพเมวฯ

ยํ ปน อนิจฺจํ ตํ ยสฺมา นิยมโต สงฺขตาทิกฺกทํ โหติ
เตนสฺส ปรียาทสฺสนตฺถํ นานากาเรหิ วา มนสิการปฺปวตฺติ-

*เล่มที่ 40 สมมสนธานนิตฺเทศวณณา หน้า 413

ทสฺสนตฺถํ รูปํ อตฺตึตฺตนาทตฺตปจฺจปฺปนฺนํ อนิจฺจํ สงฺขตฺตฺต-
อาทิมหา ฯ ตํ หิ หุตฺวา อภาวภูเจเน อนิจฺจํ อนิจฺจนตฺตีกตฺตาย
อาทิตฺตฺตวณฺตตฺตาย วา อนิจฺจํ ฯ ปจฺจเยหิ สฺมาคณฺตฺตวา กตฺตตฺตา
สงฺขตฺตํ ฯ ปจฺจเย ปฏฺิจฺจ นิสฺสาย สมฺมํ สห วา อูปฺปนฺนตฺตวา
ปฏฺิจฺจสมฺบปฺปนฺนํ ฯ เอเตเน ปจฺจเยหิ กเตปี ปจฺจยानํ อพฺยาปารตฺตํ
ทสฺเสตฺติ ฯ

ขยธมฺมมฺนตฺติ จิยธมฺมํ จิยธมฺมปคตฺติกํ ฯ

วยธมฺมมฺนตฺติ นสฺสนธมฺมํ ฯ นยิตฺถํ มนฺทิตฺถาภวขยวเสเน
ขยธมฺมํ เกวลํ วิคคณนปคตฺติกํ ปหุตฺตสฺส มนฺทิตฺถาโวปี หิ โลก
ขโยตฺติ วุจฺจติ ฯ

วิราคธมฺมมฺนตฺติ นยิตฺถํ กุหิลฺลจฺจ กคณนวเสเน วยธมฺมํ เกวลํ
สภาวาทิกคณนปคตฺติกํ ฯ วิราโค นาม ชฺคฺคจฺจณฺนํ วา สคคตฺติกคโม
วาทิ หิ วุจฺจตฺตํ ฯ

นิโรธธมฺมมฺนตฺติ นยิตฺถํ สภาวาทิกคณนเมเน ปุณฺนราวตฺตติธมฺมํ
เกวลํ อปุณฺนราวตฺตตินิโรธเน นิรุชฺชนนปคตฺติกคณฺตติ ปุริมปุริมปทสฺส
อคฺคตฺตวิวรคณนวเสเน ปจฺจณฺนํปจฺจณฺนํปทํ วุจฺจตฺตฺตติ เวทิตฺตพฺพํ ฯ

อถวา เอกภวปริยาปนฺนรูปภงฺกควเสเน ขยธมฺมํ เอก-
สคคตฺติปริยาปนฺนรูปภวขยวเสเน วยธมฺมํ รูปสฺส ขณภงฺกควเสเน
วิราคธมฺมํ ตินฺณมฺปิ อปุณฺนปุณฺนปุณฺนตฺตติวเสเน (๑) นิโรธธมฺมมฺนตฺติปี
โยเชตฺตพฺพํ ฯ

๑. สี. อปุณฺนปุณฺนรูปตฺตติวเสเน ฯ ม. อปุณฺนปุณฺนตฺตติวเสเน ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 414

ชรามรณํ อนิจฺจนฺตฺวาทีสุ ชรามรณํ น อนิจฺจํ อนิจฺจ-
สภาวานํ ปน ขนฺธานํ ชรามรณตฺตา อนิจฺจํ นาม ชาตํ ฯ
สงฺขตาทีสุปี เอสฺว นโย ฯ อนฺตรเปยฺยาเล ชาตฺยาปี อนิจฺจาที-
ตาย เอสฺว นโย ฯ

ชาติปจฺจยา ชรามรณฺตฺ(๑)อาที น วิปฺสฺสนาวเสน(๒) วุตฺตํ เกวลํ
ปฏฺิจฺจสมฺปฺปาทสฺส เอเกกองฺควเสน สงฺขิปิตฺวา ววตฺถานโต
สมฺมสนฺนาณํ นาม โหตีตี ปรียา เยน วุตฺตํ ฯ น ปเนตํ
กลาปสมฺมสนฺนาณํ ธมฺมฏฺิจิตฺวาณเมว ตํ โหตีตี ฯ อสตี
ชาติยาตี ลิงฺควิปฺลลาโส กโต อสนฺตฺยา(๓) ชาตฺยาตี วุตฺตํ
โหตี ฯ อสตี สงฺขาราเรสุตี วจนฺวิปฺลลาโส กโต อสนฺเตสุ
สงฺขาราเรสุตี วุตฺตํ โหตี ฯ ภาวปจฺจยา ชาตี อสตีตีอาที ภาวปจฺจยา
ชาติ อสตี ภาเว นตฺถิ ชาตีตีอาทีนา นเยน โยเชตฺพุพฺพ์ ฯ

สมฺมสนฺนาณนินฺทุเทสฺวณฺณา นิฏฺิจิตา ฯ

๑. สี. ชรามรณฺตฺวาทีสุ ฯ ๒. ม. น วิปฺสฺสนาวเสน ฯ

๓. ม. อสตียา ฯ

อุทฺทพฺพยณานิทฺเทสวณฺณา

อิทานิ อนนฺตรํ วุตฺตสฺส สมฺมสนฺนาณสฺส นานานเยหิ
ภาวนาถิรกรณฺน ปาริ คนฺตุวา จิตฺน อนิจฺจาทีโต ทิฏฺฐเ
สงฺขารฺ อุทฺทพฺพเยน ปริจฺฉินฺนํทิตฺวา อนิจฺจาทีโต วิปฺสฺสนตฺถิ
วุตฺตสฺส อุทฺทพฺพยานุปฺสฺสนาณสฺส นิตฺเทเส ๑ ชาตํ รุปฺนติ-
อาทีสุ สนฺตติวเสน ยถาสกํ ปจฺจเยหิ นิตฺพตฺตํ รุปํ ๑ ตสฺส
รูปฺสฺส ชาตสฺส นิตฺพตฺติลกฺขณํ ชาตี อุปฺปาตํ อภินวาการิ
อุทโยติ วิปริณามลกฺขณํ ขยิ ภงฺคิ วโยติ อนุปฺสฺสนา ปฺนปฺปนํ
นิตฺตมฺนา อุทฺทพฺพยานุปฺสฺสนาณนฺติ อตฺถิ ๑ เวทนาทีสุปี
เอเสว นโย ๑ ชาตฺชรามรณฺวณฺดานํเยว อุทฺทพฺพยสฺส ปฺริกฺกเห-
ตพฺพตฺตา ชาตฺชรามรณํ อุทฺทพฺพยาภาวโต ชาตฺชรามรณํ
อนามสฺติวา ชาตํ จกฺขุ ๑เป ๑ ชาโต ภโวติ เปยฺยาลํ กตํ ๑
โส เอวํ ปณฺจนํ ขนฺธานํ อุทฺทพฺพยํ ปฺสฺสนโต เอวํ ชานาติ
อิเมสํ ขนฺธานํ อุปฺปตฺติโต ปุพฺเพ อนุปฺปนฺนํ ราสี วา
นิจโย วา นตฺถิ อุปฺปชฺชมานานมฺปิ ราสีโต วา นิจโยโต
วา อากมฺนํ นาม นตฺถิ นิตฺชฺชมานานมฺปิ ทิสาวิตฺตาคมฺนํ
นาม นตฺถิ นิตฺชฺชานมฺปิ เอกสฺมี จาเน ราสีโต นิจโยโต
นิตฺชานโต อวฺภูจฺจํ นาม นตฺถิ ๑ ยถา ปน วิณฺยา
วาทิยมานาย อุปฺปนฺนสฺส สทฺทสฺส เนว อุปฺปตฺติโต ปุพฺเพ
สนฺนิจโย อตฺถิ น อุปฺปชฺชมาโน สนฺนิจโยโต อากโต น

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 416

นินฺรุชฌมานสฺส ทิสาวิทิสา คมนํ อตฺถิน นินฺรุทฺโธ กตฺถจ
สณฺนิจิตฺโต ตินฺนุจฺจติ อถ โข วิณฺณจ อุปฺวิณฺณจ ปุริสสฺส จ
ตชฺชํ วายามํ ปฏฺิจจ อหุตฺวา สมฺโภติ หุตฺวา ปฏฺิเวติ
เอวํ สพฺเพปิ รูปรูปีโน ฐมฺมา อหุตฺวา สมฺโภนฺติ หุตฺวา
ปฏฺิเวเนตฺติติ ปสฺสตี(๑) ฯ

เอวํ สงฺเขปโต อุตฺยพฺพยทสฺสนตฺถํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ
วิตถารโต ทสฺเสตฺถํ ปณฺจณฺนํ ขนฺธานํ อุตฺยํ ปสฺสนฺโต กติ
ลกฺขณานิ ปสฺสตีตฺติอาทึหิ ราสีโต คณฺนํ ปุจฺฉิตฺวา ปณฺจณฺนํ
ขนฺธานํ อุตฺยํ ปสฺสนฺโต ปณฺจวิสตี ลกฺขณานิ ปสฺสตีตฺติอาทึหิ
ราสีโตว คณฺนํ วิสฺสชฺเชตฺวา ปุเน รุปกฺขนฺธสฺส อุตฺยํ ปสฺสนฺโต
กติ ลกฺขณานิ ปสฺสตีตฺติอาทึหิ วิภาคโต คณฺนํ ปุจฺฉิตฺวา
รูปกฺขนฺธสฺส อุตฺยํ ปสฺสนฺโต ปณฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสตีตฺติอาทึหิ
วิภาคโต คณฺนํ วิสฺสชฺเชตฺวา ปุเน รุปกฺขนฺธสฺส อุตฺยํ ปสฺสนฺโต
กตฺมานิ ปณฺจ ลกฺขณานิ ปสฺสตีตฺติอาทึหิ ลกฺขณวิภากํ ปุจฺฉิตฺวา
วิสฺสชฺชนํ กติ ฯ

ตตฺถ อวิชฺชาสมุทฺทยา รูปสมุทฺโยติ ปุริมกมฺมภวสฺมี โมโห
อวิชฺชาติ วุตฺตาย อวิชฺชาย สติ อิมสฺมี ภเว รูปสฺส อุปฺปาโท
โหตีติ อตฺถโ ๑ ปจฺจยสมุทฺทยฺเจนาติ ปจฺจยสฺส อุปฺปนฺนภาเวนาติ
อตฺถโ ๑ อวิชฺชาตณฺหากมฺมานิ เจตฺถ อึชฺ ปฏฺิสนฺธิเหตุฏฺฐตา
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ สพฺพตฺถ. ปฏฺิเวเนตฺติติ ปสฺสตี ฯ

วิสฺสุทฺธิมคฺค. ๓/๒๖๓ ๑

*เล่มที่ 40 อุทยพพยณณินทุเทสวณฺณา หน้ 417

อติตปจยยา ๑ อิมสฺ จ ตีสฺ คหิตสฺ สงฺขารุปาทานานิ
คหิตาเนว โหนฺติ ๑ อาหารสมุทยติ ปวตฺติปจยเยสฺ กพพิง-
การาหารสฺส พลวตฺตา โสเยว คหิตฺ ๑ ตสมฺ ปน คหิต
ปวตฺติเหตุฏฺฏานิ อุตฺจิตฺตานิปี คหิตาเนว โหนฺติ ๑ นิพฺพตฺติ-
ลกฺขณฺนฺติ อทุธาสนฺตติขณฺวเสน รุปสฺส อุปฺปาทํ อุปฺปาโทเยว
สงฺขตลกฺขณฺตฺตา ลกฺขณฺนฺติ จ วุตฺโต ๑ ปญฺจ ลกฺขณานีติ
อวิชฺชาตณฺหากมฺมาหารา นิพฺพตฺติ จาติ อิมานิ ปญฺจ
ลกฺขณานิ ๑ อวิชฺชาทโยปี หิ รุปสฺส อุทโย ลกฺขียติ เอเตหิตี
ลกฺขณา ๑ นิพฺพตฺติ ปน สงฺขตลกฺขณฺเมว ตมฺปี สงฺขตฺนฺติ
ลกฺขียติ เอเตนาติ ลกฺขณํ ๑

อวิชฺชานิโรธา รูปนิโรธติ อนาคตภาวสฺส ปจยญฺจตฺตาย
อิมสมฺ ภาเว อวิชฺชาย อรหตฺตมคฺคณฺวาณฺน นิโรเช กเต
ปจยยาภาวา อนาคตสฺส รุปสฺส อนุปฺปาโท วิโรธ โหตีติ
อตุโธ ๑ ปจยนิโรธญฺเจนาติ ปจยสฺส นิรุทฺฐภาเวนาติ อตุโธ ๑
นิโรธ เจตฺถ อนาคตปฏิสนฺธิปจยยานํ อธิ อวิชฺชาตณฺหา-
กมฺมานํเยว นิโรธ ๑ อาหารนิโรธา รูปนิโรธติ ปวตฺติปจยเยสฺ
กพพิการาหารสฺส อภาเว ตํสมฺภูจฺจานรูปภาโว โหติ ๑ วิปริ-
ณามลกฺขณฺนฺติ อทุธาสนฺตติขณฺวเสน รุปสฺส ภงฺกํ ภงฺโกเยว
สงฺขตลกฺขณฺตฺตา ลกฺขณฺนฺติ วุตฺโต ๑ อธิ ปญฺจ ลกฺขณานีติ
อวิชฺชาตณฺหากมฺมาหารานํ อภาวนิโรธา จตฺตารี วิปริณาโม

เอกนฺติ ปณฺจ ๑ เอส นโย เวทนาภฺขณฺธาทีสุ ๑ อัย ปน
วิเสโส อรุภฺกขณฺธานํ อุทฺยพฺพทสฺสนํ อทฺธาสนฺตติวเสน น
ขณฺวเสน ๑ ผสฺโส เวทนาสณฺญาสงฺขารภฺกขณฺธานํ ปวตฺติปฺจโย
ตฺนุณีโรธา จ เตสํ นิโรโธ ๑ นามรูปํ วิญฺญาณภฺกขณฺทสฺส ปวตฺติ-
ปฺจโย ตฺนุณีโรธา จ ตสฺส นิโรโธติ ๑

เกจฺจ ปนาหุ จตุธา ปฺจยโต อุทฺยพฺพทสฺสเน อตีตาที-
วิภาคํ อนามสฺติควาว สพฺพสามณฺวเสน อวิชฺชาทีหิ อุเทตีติ
อุปฺปชฺชमानภฺวามตฺตํ ตณฺหาติ น อุปฺปาทำ ๑ อวิชฺชานีโรธา
นิรุชฺชตีติ อนุปฺปชฺชमानภฺวามตฺตํ คณฺหาติ น ภงฺกํ ขณฺโต
อุทฺยพฺพทสฺสเน ปฺจจุปฺปนฺนํ อุปฺปาทำ ภงฺกํ ตณฺหาตีติ ๑

วิปฺสฺสมาโน ปน วิปฺสฺสโก ปจฺมํ ปฺจยโต อุทฺยพฺพยํ
มนสิกริตฺวา วิปฺสฺสนา กาลे อวิชฺชาทีเก จตุโร ชฺมเม
วิสุสฺชเชตฺวา อุทฺยพฺพยวฺนเตยฺว ขนฺเช คเหตฺวา เตสํ อุทฺยพฺพยํ
ปฺสฺสตี ๑ เอวณฺจ ตสฺส วิปฺสฺสทสฺส เอวํ รูปาทินํ อุทโย
เอวํ วโย เอวํ รูปาทโย อุเทนฺติ เอวํ เวณฺตีติ ปฺจยโต จ
ลกฺขณฺโต(๑) จ วิตุถาเรน อุทฺยพฺพยํ ปฺสฺสโต อิติ กิร อิเม
ชฺมมา อหุตฺวา สมฺโภนฺติ หุตฺวา ปฏฺิเวณฺตีติ ฌาณํ วิสทฺตรํ
โหติ สจฺจปฏฺิจฺจสมฺบุปฺปาทนยลกฺขณฺเกทา ปากฺกฺวา โหนฺติ ๑ ยํ
หิ โส อวิชฺชาทีสมฺมทฺยา ขณฺธานํ สมฺมทฺยํ อวิชฺชาทีนีโรธา
๑. ม. ขณฺโต ๑

*เล่มที่ 40 อุทฺยพฺพยณณนิตฺเตสวณณณา หน้า 419

จ ขนฺธานํ นิโรธํ ปสฺสตี อิทมสฺส ปจฺจยโต อุทฺยพฺพย-
ทสฺสนํ ๑ ยํ ปน นินฺพตฺตติลฺกขณวิปริณามลฺกขณานิ ปสฺสนฺโต
ขนฺธานํ อุทฺยพฺพยํ ปสฺสตี อิทมสฺส ขณโต อุทฺยพฺพย-
ทสฺสนํ ๑ อฺปฺปตฺตติลฺกขณเยว หิ นินฺพตฺตติลฺกขณํ ภงฺกขณเยว จ
วิปริณามลฺกขณํ ๑

อิจฺจสฺเสวํ ปจฺจยโต เจว ขณโต จ เทวธา อุทฺยพฺพยํ
ปสฺสโต ปจฺจยโต อุทฺยทสฺสเนน สมฺมทฺยสจฺจํ ปากฺกั โหตี
ชนกาวโพรโต ๑ ขณโต อุทฺยทสฺสเนน ทฺกขสจฺจํ ปากฺกั โหตี
ชาติทฺกขาวโพรโต ๑ ปจฺจยโต วยทสฺสเนน นิโรธสจฺจํ ปากฺกั
โหตี ปจฺจยानุปฺปาเทน ปจฺจยวตฺติ อานุปฺปาทาวโพรโต ๑ ขณโต
วยทสฺสเนน ทฺกขสจฺจเมว ปากฺกั โหตี มรณทฺกขาวโพรโต ๑
ยณฺจสฺส อุทฺยพฺพยทสฺสนํ มคฺโควายํ โลกิโกตี มคฺคสจฺจํ ปากฺกั
โหตี ตตฺตร สมฺโมหวิฆาตโต ๑

ปจฺจยโต จสฺส อุทฺยทสฺสเนน อานุโลโม ปฏิจฺจสมุปฺปาโท
ปากฺกั โหตี อิมสฺมี สตี อิทํ โหตีติ (๑) อวโพรโต ๑ ปจฺจยโต
วยทสฺสเนน ปฏิจฺจโลโม ปฏิจฺจสมุปฺปาโท ปากฺกั
โหตี อิมสฺส นิโรธา อิทํ นินฺรุชฺชตีติ (๒) อวโพรโต ๑ ขณโต
ปน อุทฺยพฺพยทสฺสเนน ปฏิจฺจสมุปฺปนา ฐมา ปากฺกา
โหนตี สจฺจตลฺกขณาวโพรโต ๑ อุทฺยพฺพยวณฺโต หิ สจฺจตา

๑. ม. ม. ๑๒/๔๔๘/๔๘๒ ๑

๒. ม. ม. ๑๒/๔๕๐/๔๘๕ ๑

เต จ ปฏิจฺจสมุปฺปนนาติ ฯ

ปจฺจยโต จสฺส อุทยทสฺสเนน เอกตฺตนโย ปากโฏ โหติ
เหตุผลสมฺพนฺเชน สนฺदानสฺส อนุปฺจเจทาวโพธโต ฯ อถ สฺกฺขจฺจฺตรํ
อุจฺเจททิกฺกฺจํ ปชฺหติ ฯ ขณฺโต อุทยทสฺสเนน นานตฺตนโย ปากโฏ
โหติ นวนวานํ อุปฺปาทาวโพธโต ฯ อถ สฺกฺขจฺจฺตรํ สสฺสตทิกฺกฺจํ
ปชฺหติ ฯ ปจฺจยโต จสฺส อุทยพฺพยทสฺสเนน อพฺยาปารนโย
ปากโฏ โหติ ฌมฺมานํ อวสวตฺติภาวาวโพธโต ฯ อถ สฺกฺขจฺจฺตรํ
อตุตฺทิกฺกฺจํ ปชฺหติ ฯ ปจฺจยโต ปน อุทยทสฺสเนน เอว ฌมฺมตฺตานโย
ปากโฏ โหติ ปจฺจยानุรูปฺน ผลสฺสอุปฺปาทาวโพธโต ฯ อถ
สฺกฺขจฺจฺตรํ อภิริยทิกฺกฺจํ ปชฺหติ ฯ

ปจฺจยโต จสฺส อุทยทสฺสเนน อนตฺตลกฺขณํ ปากฺกํ
โหติ ฌมฺมานํ นิรีหคตฺตปจฺจยปฏิพทฺฐวตฺติตาวโพธโต ฯ ขณฺโต
อุทยพฺพยทสฺสเนน อนิจฺจลกฺขณํ ปากฺกํ โหติ หุตฺวา อภาวาว-
โพธโต ปุพฺพนฺดาปรนฺตวิเวกาวโพธโต จ ฯ ทุกฺขลกฺขณมฺปิ
ปากฺกํ โหติ อุทยพฺพยฺเหยหิ ปฏิปฺปนาวโพธโต ฯ สภาวลกฺขณมฺปิ
ปากฺกํ โหติ อุทยพฺพยปริจฺฉินฺนาวโพธโต ฯ สภาวลกฺขณ-
สขฺยลกฺขณสฺส ตาวกาลิกตฺตมฺปิ ปากฺกํ โหติ อุทยลกฺขณ-
วยสฺส วยฺกฺขณ จ อุทยสฺส อภาวาวโพธโตติ ฯ

ตสฺเสวํ ปากฺกํภูตสจฺจปฏิจฺจสมุปฺปาทนยลกฺขณภทฺสส เอวํ
กิริ นามิเม ฌมฺมา อนุปฺปนฺนปุพฺพา อุปฺปชฺชนฺติ อุปฺปนฺนา

*เล่มที่ 40 อุทฺยพฺพยณฺณนิตฺเตสวณฺณนา หน้า 421

นินฺรุชฺฌนฺตฺติ นิจฺจนวาว หุตุวา สงฺขารว อฺปฺภูจฺหนฺติ ฯ น
เกวลณฺจ นิจฺจนวาว สุริยฺคฺคฺมเน อฺสุสวพินฺทุวีย อฺทก-
ปฺพุโพ วีย อฺทเก ทณฺทราชี วีย อารคฺเค สาสโป วีย
จ วิชฺชูปฺปาโท วีย จ ปฺริตฺตฺทฺฐายินฺ มายามริจฺสุปฺนฺต-
อลาตจกุกนฺธพฺพนครเณฺกทลฺลิตฺทโย วีย อสวรา นิสฺสวราติ
จาปี อฺปฺภูจฺหนฺติ ฯ เอตฺตวตฺตา เตน วยฺธมฺมเมว อฺปฺปฺชชฺติ
อฺปฺปฺนฺนณฺจ วยฺ อฺเปตฺติ อิมินา อากาเรน สมปฺลยณฺส
ลกฺขณานิ ปฏฺวิวิชฺฌิตฺวา จิตฺ อฺทฺยพฺพยณฺนุสฺสนา นาม ปจฺม
ตฺรณฺวิปฺสฺสนาณานํ อธิคฺคตํ โหติ ยสฺสวธิคฺมา อารทฺธ-
วิปฺสฺสโกติ สงฺขํ กจฺจติ ฯ อิมสฺมี ฉาณฺเจ จิตฺสฺส โอภาสวทโย
ทส วิปฺสฺสนุปกฺกิลฺลสา อฺปฺปฺชชฺนฺติ เยสํ อฺปฺปฺตฺติยา อฺกฺสโล
โยควจโร เตสฺ มคฺคณฺณสณฺณิ หุตุวา อมคฺคเมว มคฺคโคติ
คณฺหาติ อฺปฺกฺกิลฺลสฺสวณฺณิโต จ โหติ ฯ กฺสโล ปน โยควจโร
เตสฺ วิปฺสฺสนํ อโรเปนฺโต อฺปฺกฺกิลฺลสฺสวณฺณิ วิชฺฌเณตุวาเอเต
ธมฺมา น มคฺคโค อฺปฺกฺกิลฺลสฺสวณฺณิ ปน วิธิปฏฺปิปฺนํ วิปฺสฺสนา-
ณานํ มคฺคโคติ มคฺคณฺจ อมคฺคณฺจ ววตฺถเปติ ฯ ตสฺเสว
มคฺคณฺจ ญตฺวา จิตฺ ฌานํ มคฺคามคฺคณฺณทสฺสน-

วิสุทฺธิ นาม ฯ
เอตฺตวตฺตา จ ปน เตน จตฺตุนํ สจฺจจันํ ววตฺถานํ
กตํ โหติ ฯ กถํ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 422

นามรูปปริคฺคเห สติ ปจฺจยปริคฺคหสภาวโต ฌมฺมภูจิติ-
ณาวณฺจเนเนว วุตฺเตน ทิฏฺฐิวิสุทฺธิสฺสงฺขาเตน นามรูปวตฺถา-
ปนฺน (๑) ทฺถุขสจฺจวตฺถานํ กตฺติ โหติ กงฺขาวิตฺถณ-
วิสุทฺธิสฺสงฺขาเตน ปจฺจยปริคฺคหณฺน สมฺมุตฺตสจฺจสฺส วตฺถานํ
อฺทฺตพฺพยानุสฺสเนน จ ฌนฺโต อฺทฺตพฺพยทฺสฺสเนน ทฺถุข-
สจฺจวตฺถานํ กตฺติ ปจฺจยโต อฺทฺตทฺสฺสเนน สมฺมุตฺตสจฺจสฺส
วตฺถานํ ปจฺจยโต วยทฺสฺสเนน นิโรธสจฺจสฺส วตฺถานํ
ยณฺจสฺส อฺทฺตพฺพยทฺสฺสนํ มคฺคโควายํ โลกิโกติ ตตฺถ สมฺโมห-
วิฆาตโต อิมิสฺสณฺจ มคฺคคามคฺคณณทฺสฺสนวิสุทฺธิยํ วิปฺสฺสโต
สมฺมา มคฺคสฺส อวชารณฺน มคฺคสจฺจสฺส วตฺถานํ กตฺติ ฯ
เอวํ โลกิเยน ตาว ณาณฺน จตฺตุนํ สจฺจานํ วตฺถานํ กตฺติ
โหตีติ ฯ

อฺทฺตพฺพยณณนิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. สี. นามรูปวตฺถาเนน ฯ

ภงฺกานุปสฺสนาณานิทฺเทสวณฺณา

โส อุทฺทยพฺพยานุปสฺสนาย จิโต โยคาวจโร มคฺคา-
มคฺควตฺตธาปนฺน อุปกฺกิลฺลสฺวิมฺตฺตํ วิธิปฏิปนฺนํ อุทฺทยพฺพยานุ-
ปสฺสนาณานิ มคฺโคติ ฌตฺวา ติลกฺขณสฺลลกฺขณฺน ตสฺเสว
มคฺคสฺส สุวิสทฺทกรณตฺถํ ปุณฺณ อุทฺทยพฺพยานุปสฺสนํ อารภิตฺวา
อุทฺทยพฺพเยน ปริจฺฉินฺนฺเน สงฺขารเ อนิจฺจาทีโต วิปสฺสตี ๑ เอวํ
ตสฺส ตํ ฌาณํ ติกฺขํ หุตฺวา วหตี สงฺขารธา ลหุํ อุปฺภูจฺจนฺตฺติ
ฌาณํ ติกฺขวหนฺเต สงฺขารเสฺ ลหุํ อุปฺภูจฺจนฺเตสฺ อุปฺปาทำ
อติกฺกมิตฺวา ภงฺเก เอว สตี สนนฺติภูจฺตี ๑ นิโรธาธิมฺตตฺตฺตา
วา อุทฺถํ ปหาย ภงฺเกเยว สตี อุปฺภูจฺเปตี เอตสฺมี จาเน
ภงฺกานุปสฺสนาณานิ อุปฺปชฺชตี ๑ อิทานิ ตสฺส ฌาณสฺส
นิทฺเทเส รุปารมฺมณฺตา จิตฺตํ อุปฺปชฺชิตฺวา ภิชฺชตีตี รุปา-
รมฺมณํ จิตฺตํ อุปฺปชฺชิตฺวา ภิชฺชตี ๑ อถ วา รุปารมฺมณฺภาเว
จิตฺตํ อุปฺปชฺชิตฺวา ภิชฺชตีตี อตฺถโธ ๑

ตํ อารมฺมณํ ปฏิสงฺขาตี ตํ รุปารมฺมณํ ปฏิสงฺขาย
ชานิตฺวา ขยโต วยโต ทิสฺวาตี อตฺถโธ ๑

ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺกํ อนุปสฺสตีตี เยน จิตฺเตน ตํ
รูปารมฺมณํ ขยโต วยโต ทิฏฺฐํ ตสฺส จิตฺตสฺส ปเรณ จิตฺเตน
ภงฺกํ อนุปสฺสตีตี อตฺถโธ ๑ เตนานุ โปราณา ฌาตญฺจ
ฌาณญฺจ อุโภ วิปสฺสตีตี ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺคาณณา หน้า 424

จิตฺตุนฺติ เจตฺถ สมนฺปยุตฺตจิตฺตํ (๑) อธิปฺเปตฺตํ ฯ

อนฺุปสฺสตีติ อนฺุ อนฺุ ปสฺสตี อนเนเกหิ อากาเรหิ

ปฺนปฺนํ ปสฺสตีติ อตฺถโถ ฯ เตนาห อนฺุปสฺสตีติ กถํ อนฺุปสฺสตี

อนิจฺจโต อนฺุปสฺสตีติอาทิ ฯ

ตตฺถ ยสฺมา ภงฺโก นาม อนิจฺจตา ย ปฺรมา โภจฺจ

ตสฺมา ภงฺกานฺุปสฺสโก โยคาวจโร สพฺพํ รูปคตฺตํ อนิจฺจโต

อนฺุปสฺสตี โน นิจฺจโต ฯ ตโต อนิจฺจสฺส ทฺกฺขตฺตา ทฺกฺขสฺส

จ อนตฺตตฺตา ตเทว ทฺกฺขโต อนฺุปสฺสตี โน สฺขโต ฯ อนตฺตโต

อนฺุปสฺสตี โน อตฺตโต ฯ

ยสฺมา ปน อຍฺ อนิจฺจํ ทฺกฺขมนตฺตา น ตํ

อภินนฺุทิตพฺพํ ฯ ยถจ น อภินนฺุทิตพฺพํ น ตตฺถ รชฺชิตพฺพํ ฯ

ตสฺมา เอส ตสฺมี ภงฺกานฺุปสฺสนานฺุสาเรณ อนิจฺจํ ทฺกฺข-

มนตฺตาติ ทิฏฺฐเจ รูปคเต นิพฺพินฺุทติ โน นนฺุทติ ฯ วิรชฺชติ

โน รชฺชติ ฯ

โส เอวํ วิรชฺชนฺุโต โลกิเกเนว ตาว ฅาณฺเณ รากํ

นิโรเชติ โน สมนฺุเทติ สมนฺุทยํ น กโรตีติ อตฺถโถ ฯ อถวา

โส เอวํ วิรตฺโต ยถา ทิฏฺฐจํ รูปคตฺตํ ตถา อทิฏฺฐมฺปิ

อนฺุวฅาณฺวเสน นิโรเชติ โน สมนฺุเทติ ฯ นิโรชฺโตว มนสิ

กโรติ นิโรชฺเมวสฺส ปสฺสตี โน สมนฺุทยนฺุติ อตฺถโถ ฯ โส

๑. สี. สมนฺุยุตฺตํ จิตฺตํ ฯ ม. สสมนฺุยุตฺตจฺจิตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 40 ภฺงคานุปฺสฺสนาณานิทฺทสวณฺณา หน้า 425

เอวฺ ปฏิปนฺโน ปฏินิสฺสชฺเชติ โน อาทียติ ฯ กิ วุคฺคํ
โหติ อัยฺ หิ อนิจฺจาทีอนุปฺสฺสนา ตทฺทวเสน สทฺธิ
ขนฺธาภิสฺสงฺขารเหที กิเลสํ ปฺริจฺจนโต สงฺขตโทสทฺสเสน จ
ตพฺพิปริเต นิพฺพานे ตนนินฺนตาย ปกฺขนฺทโต ปฺริจฺจา-
ปฺฏินิสฺสคฺโค เจว ปกฺขนฺทปฺฏินิสฺสคฺโค จาติ วุจฺจติ ฯ

ตสฺมา ตาย สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ยถาวุคฺคเตน นเยน
กิเลสे จ ปฺริจฺจติ นิพฺพานे จ ปกฺขนฺทติ ฯ นาปี นิพฺพตฺต-
นวเสน กิเลส อาทียติ น อโทสทฺสิตวเสน สงฺขตา-
รมฺมณฺ ๑ เตน วุจฺจติ ปฺฏินิสฺสชฺชติ โน อาทียตีติ ฯ

อิทานิสฺส เตหิ ฉาณเหที เยสํ ฆมฺมานํ ปฺหํ โหติ
คํ ทสฺเสตฺถ อนิจฺจโต อนุปฺสฺสนโต อนิจฺจสณฺณํ ปชฺหตีติอาที ฯ
วุคฺคํ ฯ

ตตฺถ นนฺทินฺติ สປປိຕิกตฺถนํ ๑ รากนฺติ เสสํ ตถฺนํ ๑
สมฺภทฺยนฺติ รากสฺส อุປປตฺตี ๑ อถ วา รุปคตฺสฺส อุทฺยํ ๑
อาทานนฺติ นิพฺพตฺตนวเสน กิเลสํ อาทานํ ๑ เวทนา-
รมฺมณตาคิอาทีนํ อิธ จ เหฏฺฐา จ วุคฺคตฺนเยเนว
เวทิตพฺพานิ ๑

คาถาสฺ ปน วตฺถุสงฺกมฺนาตี รูปาทิสฺส เอเกกสฺส ภงฺคํ
ทิสฺวา ปฺน येन จิตฺเตน ภงฺโก ทิฏฺฐโธ ตสฺสาปี
ภงฺกทสฺสนวเสน ปฺริมวตฺถุโต อณฺณวตฺถุสงฺกมฺนา ๑ ปญฺญา

จ วิวญฺเณนาติ อุทฺถิ ปฺหาย วเย สฺนฺติญฺจนา ฯ อวชฺชณา
พลญฺเจวาติ รูปาทีสุ เอเกกสฺส ภงฺคิ ทิสฺวา ปฺน ภงฺกา-
รมฺมณฺสฺส จิตฺตสฺส ภงฺกทสฺสสฺนฺตํ อนนฺตรเมว อวชฺชน-
สมตฺตตา ฯ ปฏิสงฺขา วิปสฺสนาติ เอสา อารมฺมณฺปฏิสงฺขา
ภงฺกานุปสฺสนา นาม ฯ

อารมฺมณฺอนวเยน อุโภ เอกวตฺถนาติ (๑) ปจฺจกฺขโต
ทิญฺจสฺส อารมฺมณฺสฺส อนวเยน อนุกฺกมฺเนน ยถา อิํ
ตถา อตีเตปิ สงฺขารกตํ ภิชฺชิ อนาคเตปิ ภิชฺชิสฺสตีติ เอวํ
อุภินฺนํ เอกสฺภาเวเนว ววตฺถาปนฺนติ อตฺโถ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ
ไปราณเห

ลํวิชฺชมานมฺหิ วิสุทฺธทสฺสโน
ตทฺนวยํ เนติ อตีตฺนาคเต
สพฺเพปิ สงฺขารกตา ปโลกิโน
อุสฺสาวพินฺนุ สุริเยว อุกฺกเตติ ฯ

นิโรเช อธิมุตฺตตาติ เอวํ อุภินฺนํ ภงฺควเสน เอกวตฺถานํ
กตฺวา ตสฺมีเยว ภงฺกสฺงฺขาเต นิโรเช อธิมุตฺตตา ตกฺกรุตรา
ตฺนฺนินฺนตา ตปฺโปณฺตา ตปฺปพฺพการฺตาติ อตฺโถ ฯ

วยลฺกฺขณฺวิปสฺสนาติ เอสา วยลฺกฺขณฺวิปสฺสนา นามาติ
วุตฺตํ โหติ ฯ

๑. ม. เอกวตฺถนาติ ฯ

*เล่มที่ 40 ภงฺคานุปสฺสนาถาณนิตฺเตสวณฺณา หน้า 427

อารมฺมณฺณจ ปฏิสงฺขาติ ปุริมณฺจ รูปาทิอารมฺมณฺ
ชานิตฺวา ฯ

ภงฺคณฺจ อนุปสฺสตีติ ตสฺสอารมฺมณฺสส ภงฺคํ ทิสฺวา
ตทอารมฺมณฺสส จิตฺตสฺส ภงฺคํ อนุปสฺสตีติ ฯ

สุณฺณโต จ อุปฺภูจฺจานนฺติ ตสฺเสวํ ภงฺคมฺนุปสฺสโต
สงฺขาราว ภิชฺชนฺติ เตสํ เกโท มรณฺํ น อณฺโณ โภจิ
อตุลิตฺติ สุณฺณโต อุปฺภูจฺจานํ อิชฺฌตีติ ฯ เตนาหุ โปราณา

ขนฺธา นิรุชฺฌนฺติ น จตฺถิ อณฺโณ

ขนฺธาน เกโท มรณฺนฺติ วุจฺจตี

เตสํ ขยํ ปสฺสตีติ อปฺปมตฺโต

มณฺีว วิชฺฌํ วชิเรน โยนิโสตีติ ฯ

อธิปฺลฺลาวิปฺสฺสนาติ ยา จ อารมฺมณฺปฏิสงฺขา ยา
จ ภงฺคานุปสฺสนา ยณฺจ สุณฺณโต อุปฺภูจฺจานํ อัย อธิปฺลฺลา
วิปฺสฺสนา นามาติ วุตฺตํ โหตีติ ฯ

กุสโล ตีสฺส อนุปสฺสนาสฺสูติ อนิจฺจานุปสฺสนาทีสฺส ตีสฺส
เฉโก ภิกฺขุ ฯ

จตฺตฺส(๑) จ วิปฺสฺสนาสฺสูติ นิพฺพิทาทีสฺส จ จตฺตฺส วิปฺสฺสนาสฺสูติ ฯ

ตโย อุปฺภูจฺจานเณ กุสลตาติ ขยโต วยโต สุณฺณโตติ

อิมสฺมี จ ติวิเช อุปฺภูจฺจานเณ กุสลตายน ฯ

๑. ม. จตฺตฺสโต ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺคาณณา หน้า 428

นानาทิกฺกิสฺสู น กมฺปตฺติ สสฺสททิกฺกิจฺจาทีสู นานปฺปการาสู
ทิกฺกิสฺสู น เวตติ ๗ โส เอว อเวธมาโน อนิรุทฺธเมว
นิรุทฺธตฺติ อภินฺนเมว กิซฺชตฺติ ปวตฺตมนสิกาโร ทุพฺพลภาชนสฺส
วีย กิซฺชมานสฺส สุขุมรชฺสเสว วิปฺปกริยามานสฺส ติลานํ
วีย กิซฺชยิมานานํ สทฺทสงฺขารานํ อุปฺปาทกฺกิจฺติปวตฺตนิมิตฺตํ
วิสุทฺทเชตฺวา เกทเมว ปสฺสตี ๗ โส ยถา นาม จกฺขุมา
ปฺริโส โปกฺขรณฺตีเร วา นทีตีเร วา จิตฺตํ ผลฺลิตฺตเก
เทเว สฺสสนฺเต อุทกปฺปิฏฺเจ มหนฺตานิ มหนฺตานิ อุทกปฺพุพฺพานิ
อุปฺปชฺชิตฺวา อุปฺปชฺชิตฺวา สีนํ สีนํ กิซฺชมานา ปสฺสเสยฺย
เอวเมว สทฺทเพ สงฺขารา กิซฺชนฺติ กิซฺชนฺตีตี ปสฺสตี ๗ เอวรूपํ
หิ โยคาวจฺริ สนฺธาย วุตฺตํ ภควตา

ยถา ปฺพุพฺพกํ ปสฺสเส ยถา ปสฺสเส มริจิกํ

เอวํ โลกํ อเวกฺขนตฺตํ มจฺจุราชา น ปสฺสตีตี(๑) ๗

ตสฺสเสวํ สทฺทเพ สงฺขारे กิซฺชนฺติ กิซฺชนฺตีตี อภินฺนํ
ปสฺสโต อญฺจานิสฺสปรिवาริ กงฺกานุสฺสสนาถาณํ พลปฺปตฺตํ
โหตี ๗ ตตฺตริเม อญฺจานิสฺสธา ภาวทิกฺกิจฺปฺปหานํ ชีวิตฺตนิกฺกนฺติ-
ปฺริจฺจาโค สทาเยตฺตปฺยตฺตตา วิสุทฺทชาชีวิกา อสฺสูกฺกปฺปหานํ
วิกตภยตา ขนฺติโสฺรจฺจปฺปฏฺฐาโก อรตฺตสหนฺตาทิ ๗ เตนานุ
โปราณา

๑. บ. ๒๕/๒๓/๓๘ ๗

*เล่มที่ 40 กงฺกานุปสฺสนาถาณนิตฺเทศวณฺณา หน้า 429

อิมานิ อฏฺฐคฺคณมุตฺตมานิ

ทิสฺวา ตเห สมฺมสฺตี ปุณฺปนฺนํ

อาทิตฺตเจตฺตสฺสตีรสฺสปโม มุณี

กงฺกานุปสฺสตี อมตฺตสฺส ปตฺตติยาตี ฯ

กงฺกานุปสฺสนาถาณนิตฺเทศวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อาทีนวณฺณ(๑)นิตฺเทศวณฺณา

อาทีนวณฺณนิตฺเทศ อุปฺปาโทติ ปุริมกมฺมปจฺจยา อิทฺ

อุปฺปตฺติ ฯ

ปวตฺตนฺติ ตถา อุปฺปนฺนสฺส ปวตฺติ ฯ

นิมิตฺตนฺติ สทฺทพฺมปิ สงฺขารนิมิตฺตํ ฯ

อายุหนาคี आयเต ปฏฺฐิสฺสฺสเหตฺตญฺจํ กมฺมํ ฯ

ปฏฺฐิสฺสฺสฺสตี आयเต อุปฺปตฺติ ฯ

กตฺตีติ ยาย กตฺติยา สวา ปฏฺฐิสฺสฺสฺส โหติ ฯ

นิพฺพตฺตีติ ขนฺธานํ นิพฺพตฺตณฺํ ฯ

อุปฺปตฺตีติ สวาปนฺนสฺส วา อุปฺปนฺนสฺส วาตี (๒) เหว

วตฺตทา วิปากปฺปวตฺติ ฯ

ชาติตีติ ชราทีนํ ปจฺจยญฺจตา ภวปจฺจยา ชาติ ฯ

๑. กยฺตฺตปฏฺฐานถาณญฺจเวจฺจ อาทีนวณฺณญฺจาคี เทวฺ ธาณานิ

๑. วณฺณนิยฺนเต ฯ ๒. อภี. สงฺ. ๓๔/๘๓๐/๓๒๕ ฯ

นึปฺปริยาโยโต ตตฺถ ตตฺถ นึพฺพตฺตมานานํ สตฺตานิ เย

เย ขนฺธา ปาตุภวฺนติ เตสํ ปจฺมปาตุภาโว ชาติ ฯ

ชฺรชาติ ขณฺฑิจฺจาทิสมฺมโต สนฺตติยํ เอกภวปริยาปนฺน-
ขนฺธสนฺตานุสฺส ปุราณภาโว ฯ

โถโกติ ฅาติพฺยสนาทีหิ สฺมุจฺจสฺส จิตฺตสนฺตาโป ฯ

ปริเทโวติ ฅาติพฺยสนาทีหิ สฺมุจฺจสฺส วจีปลาโป ฯ

อุปายาโสติ ภูโส อายาโส ฅาติพฺยสนาทีหิ สฺมุจฺจสฺส

อชิมนฺตเจโตทุกฺขปฺภาโวโต โทโสเยว ฯ เอตฺถ จ อุปฺปาทาทยो

ปญฺเจว อาทึนฺวณฺณสฺส วตฺตฺวเสน วตฺตา เสา เตสํ

เววจนฺวเสน ฯ นึพฺพตฺติ ชาตีติ อิทํ หิ ทฺวยํ อุปฺปาทสฺส

เจว ปฏฺิสนฺธิยา จ เววจนํ คติ อุปฺปตฺติติ อิทํ ทฺวยํ

ปวตฺตสฺส ชฺราทโย นึมิตฺตสฺสชาติ ฯ เตนาหุ

อุปฺปาทญฺจ ปวตฺตญฺจ นึมิตฺตํ ทุกฺกขนฺติ ปสฺสติ

อายุหนํ ปฏฺิสนฺธิ ฅาณํ อาทึนฺเว อิทฺนฺติ จ ฯ

อิทํ อาทึนฺเว ฅาณํ ปจฺจกฺุจฺจาเนสุ ชายตีติ จ ฯ

สพฺพปเทสุ จ ภยฺนฺติ อิจฺเจตฺสฺส วจนฺสฺส ภยํ อิตฺติ

ปทฺจเจโท ฯ

ภยฺนฺติ ปีฟาโยคโต สปฺปฏิภยฺตาย ภยํ อิตฺติ

ภยฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต การณฺนึทฺเทโส ฯ

อนฺุปฺปาโท เขมฺนฺติ สนฺติปเท ฅาณฺนฺติอาทึ ปน

*เล่มที่ 40 อาทีนวณณนิตุเทสวณณา หน้า 431

อาทีนวณณสฺส ปฏฺฐิปกฺขณณทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ๑ ภยตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
วา อาทีนํ ทิสฺวา อุพฺพิคฺคหทยานํ อภยมฺปิ อตฺถิ เชม
นिरาทินฺนวฺนติ อสฺสทสฺสนตฺตมฺปิ เอตฺติ วุตฺตํ ยสฺมา วา ยสฺส
อุปฺปาทาทยิ ภยโต สฺวปฺภูจฺจिता โหนฺติ ตสฺส ตปฺปฏฺฐิปกฺขณินฺนํ
จิตฺตํ โหติ ตสฺมา ภยตฺตฺตฺตฺตฺตฺต สิทฺทสฺส อาทีนวณณสฺส
อานิสฺสทสฺสนตฺตมฺเปตฺติ วุตฺตณฺติ เวทิตพฺพิ ๑

อนุปฺปาโท อุปฺปวตฺตณฺติอาทิ นิพฺพานเมว ๑

สนฺติปเทติ สนฺติโกฏฺฐาเส นิพฺพานติ อตฺถิ ๑ อนฺตฺสว-
วเสนาปิ หิ สนฺติปทฺนติ นามมตฺตํ คเหตุวา อุปฺปนฺนํ
ณณมฺปิ สนฺติปเท ณาณฺติ วุตฺตํ ๑

อุปฺปาโท ภยํ อนุปฺปาโท เชนฺนติอาทิ วิปฺกฺขปฏฺฐิปกฺข-
วเสน อุกฺขํ สฺมาเสตฺวา อุปฺปชฺชมานํ ณาณํ คเหตุวา วุตฺตํ ๑
เอตฺถ จ ยํ ภยํ ตํ ยสฺมา นิยมโต ทุกฺขํ ๑ ยลฺลจ ทุกฺขํ
ตํ วฏฺฐามิสฺส โลกามิสฺส กิเลสํมิสฺส อวิปฺปมฺตฺตฺตฺตฺต สํมิสฺสเมว ๑
ยลฺลจ สํมิสฺสํ ตํ สงฺขารมตฺตเมว ๑ ตสฺมา อุปฺปาโท ทุกฺขณฺติ
ภยตฺตฺตฺตฺตฺต ปณฺณวา อาทีนวณณนฺติอาทิ วุตฺตํ ๑

เอวํ สนฺเตปิ ภยกาเรน ทุกฺขากาเรน สํมิสฺสกาเรน
สงฺขารา การนาติ เอวํ อาการนํนตฺตโต ปวตฺติวเสนตฺถ
นํนตฺตํ เวทิตพฺพิ ๑

อุปฺปาโท ภยํ ทุกฺขํ สํมิสฺสํ สงฺขาราติ จาติ อุปฺปาทาติ-

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 432

ลึงคมนตรีเพกขิตวา เนตฺ โข สรณฺ เขมฺ เนตฺ สรณมุตตมนฺติ(๑)-
อาทิสฺ วีย อุตฺตโน ลึงคาเพกขเมว วุตฺตํ ฯ

สงฺขาราคิ จ เอกตฺตมนเพกขิตวา อปฺปจฺจยา ฐมฺมา
อสงฺขตา ฐมฺมาติอาทิสฺ (๒) วีย พหฺวณฺํ กตฺ อฺปฺปาทาทีนํ วา
สงฺขารเอกเทศฺตฺตา อุตฺตเร ปญฺจาลา ทกฺขิณฺเ ปญฺจาลาติอาทิสฺ
วีย พหฺนฺณํ เอกเทศฺปี พหฺวณฺํ กตฺนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ

เขมฺ สฺขํ นิรามิสฺ นิพฺพานนฺติ นิพฺพานเมว วุตฺตาคารานํ
ปฏิบัติกฺขวเสน จตฺธา วุตฺตํ ฯ

ทส ฅาณฺ ปชานาตีติ อาทีนเว ฅาณฺ ปชานนฺโต
อฺปฺปาทาทีวตฺตฺกานิ ปญฺจ อฺนุปฺปาทาทีวตฺตฺกานิ ปญฺจาคิ
ทส ฅาณฺ ปชานาติ ปฏิวิชฺฅติ สจฺฉิกโรติ ฯ

ทฺวินฺนํ ฅาณานํ กุสลตฺตาติ อาทีนวฅาณสฺส เจว
สนฺติปทฅาณสฺส จาติ อิมสฺ ทฺวินฺนํ ฅาณานํ กุสลตฺตาย ฯ

นानาทิกฺกิสฺสู น กมฺปตีติ ปรมทิกฺกฐมฺมนิพฺพานาทิวเสน
ปวตฺตาสฺ ทิกฺกิสฺสู น เวธตีติ ฯ

อาทีนวฅาณนิตฺเทศวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. พุ. ฐ. ๒๕/๒๔/๔๐ ฯ ๒. อภ. สงฺ. ๓๔/๓/๒ ฯ

สงฺขารุเปกฺขาณานิทฺเทสวณฺณา

สงฺขารุเปกฺขาณานิทฺเทเส อุปฺปาทาทีนํ วุตฺตตฺถาเนว ฯ

ทฺถุขฺนฺติ ภยฺนฺติ สามิสฺนฺติ สงฺขาราทิ อุปฺปาทาทีมฺลฺจน-
ณาสฺส(๑) การณวณฺณานิ ฯ เอวฺยจ ลกฺขณโต สงฺขารุเปกฺขํ
ทสฺเสตฺวา อิทานิ อตฺถโต ทสฺเสตฺถํ อุปฺปาโท สงฺขารา เต
สงฺขारे อชฺฌเปกฺขตีติ สงฺขารุเปกฺขาติอาทิมาย ฯ

ตตฺถ สงฺขारे อชฺฌเปกฺขตีติ ตสฺส อารทฺธวิปฺสฺสทสฺส
วิปฺสฺสณาณานเณ ลกฺขณตฺตยสฺส ทิฏฺฐตฺตา ลกฺขณวิจฺจเน
ปหฺนินฺนุยาปารสฺส อาทิตฺเต วิย ตโย ภเว ปสฺสโต
สงฺขารกฺคหเณ มชฺฌตฺตสฺส ตํ วิปฺสฺสณาณานิ เต สงฺขारे
วิเสเสน จ อิกฺขติ กหเณน วชฺชิตฺถจฺ หุตฺวา อิกฺขติ
โอโลเกตีติ สงฺขารุเปกฺขา นามาติ อตฺถโต ฯ ยถา โลก
วิเสเสน ชยฺนโต อธิชฺยตีติ อนฺเนน วชฺชิตฺโต วสนฺโต อุปฺวาตตีติ
วฺจฺจติ ฯ ปฺน สงฺขारे อนิจฺจาทีโต วิปฺสฺสิตฺวา กหเณ มชฺฌตฺต-
ภาวสณฺจิตฺตํ สงฺขารุเปกฺขมฺปิ อนิจฺจาทีโต วิปฺสฺสิตฺวา ตสฺสาปี
สงฺขารุเปกฺขาย กหเณ มชฺฌตฺตการสณฺจิตฺตาย สงฺขารุเปกฺขาย
สภาวโต เย จ สงฺขารา ยา จ อุเปกฺขาติอาทิมาย วุตฺตํ ฯ

อิทานิ สงฺขารุเปกฺขาย จิตฺตานิหารเณทํ ทสฺเสตฺถํ
กตฺติหากาเรหิตฺติอาทิมาย ฯ ตตฺถ สงฺขารุเปกฺขายาติ ภูมฺมวณฺณํ ฯ
๑. สี. อุปฺปาทาทีมฺลฺจนสฺส ฯ

จิตตสฺส อภินิหารโรติ สงฺขารุเปกฺขาลาภินโน ตโต อณฺณสฺส
จิตตสฺส สงฺขารุเปกฺขามิขฺม กตฺวา ภฺสํ หรณฺม ฯ อภิมุขตฺโถ
หิ เอตฺถ อภิสทฺโท ภฺสตฺโถ นีสทฺโท ฯ กตฺติหากาเรหิตฺติ ปุจฺฉิตฺ
ปุจฺฉํ อภฺจฺจหากาเรหิตฺติ วิชฺสชฺเชตฺวา ทฺตฺติยปุจฺฉาวิสฺสชฺชเนเนว
เต อภฺจฺจกาเร ทสฺเสตฺถกาโม เต อทสฺเสตฺถวาว ปุจฺฉชฺชนสฺส
กตฺติหากาเรหิตฺติอาทิตฺติ ปุจฺฉํ อกาสิ ฯ ปุจฺฉชฺชนสฺสชาติ เอตฺถ

ทฺเว ปุจฺฉชฺชนา วุตฺตา พุทฺธเรณาทิจฺจพนฺธฺนา
อนฺโร ปุจฺฉชฺชนโน เอโก กลฺยาณโก ปุจฺฉชฺชนนฺติ ฯ

ตตฺถ ยสฺส ขนฺธชฺชาตฺถายตฺนนาทิสฺส อุกฺกหปริปุจฺฉา-
สวณฺชารณปุจฺฉเวกฺขณาทินิ นตฺถิ อํยํ อนฺธปุจฺฉชฺชนโน ยสฺส
ตานิ อตฺถิ โส กลฺยาณปุจฺฉชฺชนโน ฯ ทฺวิโรปิ ปเนส

ปุจฺฉนํ ชนนาทิตฺติ การณฺเหหิ ปุจฺฉชฺชนโน
ปุจฺฉชฺชนนฺโตคฺคตฺตา ปุจฺฉวํ ชฺชนนฺ อิตฺติ ฯ

โส หิ ปุจฺฉนํ นานปฺปการานํ กิเลสาทินํ ชนนาทิตฺติ
การณฺเหหิ ปุจฺฉชฺชนโน ฯ ยถาห ปุจฺฉ กิเลสฺ ชนเนนฺตฺติติ ปุจฺฉชฺชนา
ปุจฺฉ อวิหตสฺสกายทิจฺจกาทิตฺติ ปุจฺฉชฺชนา ปุจฺฉ สตฺถารานํ
มฺขลฺโลกิกาทิตฺติ ปุจฺฉชฺชนา ปุจฺฉ สพฺพคตฺติหิ อวฺภูจิตฺตาทิตฺติ ปุจฺฉชฺชนา
ปุจฺฉ นานาภิสงฺขารे อภิสงฺขโรนฺตฺติติ ปุจฺฉชฺชนา ปุจฺฉ นานา-
โอเขหิ วุยฺหนฺตฺติติ ปุจฺฉชฺชนา ปุจฺฉ นานาสนฺดาเปหิ สนฺตปฺเปนฺตฺติติ
ปุจฺฉชฺชนา ปุจฺฉ นานาปริพาเหหิ ปริทฺยฺหนฺตฺติติ ปุจฺฉชฺชนา ปุจฺฉ

*เล่มที่ 40 สงฺขารุเพฺกขาณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 435

ปฺลยฺสฺส กามคฺเชสฺส รตฺตา คิทฺธา คธิตฺตา มุจฺฉิตฺตา อชฺโฆสนฺนา(๑)
ลคฺคฺคา ลคฺคฺคิตฺตา ปฺลิตฺพุทฺทสฺสตี ปุณฺณชฺชนา ปุณฺณ ปฺลยฺสฺส นีวเรณฺหิ
อาวฺตฺตา นินฺวณฺญา โอยูตฺตา ปิหิตฺตา ปฺกฺกฺจฺฉนฺนา ปฺกฺกฺกฺชฺชิตฺตาติ
ปุณฺณชฺชนาติ(๒) ฯ ปุณฺณํ วา คณฺนปฺถาตีตํ อริยธมฺมปฺรมฺมุขานํ
นิจฺธมฺมสฺมาจารานํ ชนํ อนฺโต คธตฺตาปี ปุณฺณชฺชนา ปุณฺณ วา
อํยํ วิสฺสเยว สงฺขํ คโต วิสฺสณฺุโจ สีสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ชโนตีปี ปุณฺณชฺชโน ฯ เตสฺส กฺลยฺยานปุณฺณชฺชโน อธิราชิปฺเปโต
อิตรสฺส ภาวนาย เอว อภาวา ฯ

เสกฺขสฺส
สทฺทากามิมคฺคผลอนาคามิมคฺคผลอรหตฺตมคฺคณฺุจฺจา ฯ เต หิ
ตีสุสฺสปี สิกฺขา สิกฺขนฺุตีตี เสกฺขา ฯ เตสฺส โสตาปตฺติสทฺทากามิ-
อนาคามิผลณฺุจฺจา ตโย อธิราชิปฺเปตา มคฺคณฺุจฺจํ สงฺขารุเพฺกขาย
จิตฺตาทินิหาราภาวา ฯ

วีสฺสราคฺคสฺส
อสฺส
ชาติคฺคฺคหณฺณ เอกวจนํ กตํ ฯ

สงฺขารุเพฺกขํ อภินฺนุทตีตี ตสฺสมิ อฺุเพฺกขาวิหาเร ฬาสฺส-
วิหาเรสฺส
มุโข หุตฺวา นนฺุทตี สปฺปีตีกํ ตณฺุหํ อฺุปฺปาเทตี อตฺโต ฯ
๑. โปราณ. อชฺโฆสนฺนา ฯ ๒. ขุ. มหา. ๒๕/๔๒๕/๒๕๘ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺชาวณฺณา หน้า 436

วิปสฺสตีติ โสตาปตฺติมคฺคปฺปฏิลาภคฺคํ อนิจฺจาทิวเสนา
วิวิธา ปสฺสตี เสกฺโข อุปริมคฺคคฺคํ วีตราโค ทิฏฺฐธมฺมสุข-
วิหารคฺคํ วิปสฺสตี ฯ

ปฏิสงฺขายาติ อนิจฺจาทิวเสเนว อุปปริกฺขิตฺวา ฯ ยสฺมา
ปน โสตาปนฺนาทโย อริยา สกํ สกํ ผลสฺมาปตฺตี
สฺมาปชฺชมานา อุทฺยพฺพยณฺณาทีหิ นวหิ วิปสฺสนาณาณฺเหหิ
อวิปสฺสิตฺวา สฺมาปชฺชิตฺุ น สกฺโกนฺนติ ตสฺมา ปฏิสงฺขาย วา
ผลสฺมาปตฺตี สฺมาปชฺชนฺตีติ วุคฺคํ ฯ

ผลสฺมาปตฺติยา ปวตฺตติทสฺสนคฺคํ ปน เตสํ อิหํ
ปญฺหกมฺมํ กา ผลสฺมาปตฺติ เก ตํ สฺมาปชฺชนฺติ เก น
สฺมาปชฺชนฺติ กสฺมา สฺมาปชฺชนฺติ กถฺลจฺจสฺสา สฺมาปชฺชนํ
โหติ กถฺล จานํ กถฺล วุฏฺฐานํ ก็ ผลสฺส อนนฺตรํ กสฺส
จ ผลํ อนนฺตรนฺติ

ตคฺคถ กา ผลสฺมาปตฺตีติ ยา อริยผลสฺส นิโรเช
อปฺปนา ฯ

เก ตํ สฺมาปชฺชนฺติ เก น สฺมาปชฺชนฺตีติ สพฺเพปิ
ปฺลุชฺชนา น สฺมาปชฺชนฺติ ฯ กสฺมา อนธิคตฺตตา ฯ อริยา
ปน สพฺเพปิ สฺมาปชฺชนฺติ ฯ กสฺมา อธิคตฺตตา ฯ อริยา
ปน เหฏฺฐิมํ น สฺมาปชฺชนฺติ ปฺคฺคถนฺตรภาวูปกมฺเนน
ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธคฺคตา เหฏฺฐิมา จ อุปริมํ อนธิคตฺตตา ฯ อคฺคตโน

*เล่มที่ 40 สงฺขารุเพกฺขาณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 437

อตุตฺตโนเยว ปน ผลํ สพฺเพปี สฺมาปชฺชนฺตฺติ อิทฺเมตฺถ

สนฺนินฺภูจฺจํ ฯ

เกจฺจ ปน โสตาปนฺนสทฺทาคามิโนปี น สฺมาปชฺชนฺติ
อุปริมา เทวเยว สฺมาปชฺชนฺตฺติ วทฺนฺติ ฯ อิทฺถจฺจ เนถํ
การณํ เอเต हि สฺมาธิสฺสมี ปริปรุการิโนติ ฯ ตํ ปุณฺณชฺชนฺตฺสตาปี
อตุตฺตนา ปฏฺฐิตทฺธํ โลกิยสฺมาธิํ สฺมาปชฺชนฺโต อการณเมว ฯ
กิลฺยเจตฺถ การณการณจฺินฺตฺยา ฯ นนฺนุ อีเชว ปาฬิยํ กตฺเม
ทสฺ สงฺขารุเพกฺขา วิปฺสฺสนาวเสน อุปฺปชฺชนฺติ (๑) กตฺเม ทส
โคตรภฺรุมฺมา วิปฺสฺสนาวเสน อุปฺปชฺชนฺตฺติ อิมํสํ ปญฺหานํ
วิสุตฺตชฺชนฺเน โสตาปตฺติผลสฺมาปตฺตตฺถาย สทฺทาคามิผล-
สฺมาปตฺตตฺถายาติ วิสฺสุํ วิสฺสุํ วุตฺตา ฯ ตสฺมา สพฺเพปี อริยา
อตุตฺตโน ผลํ สฺมาปชฺชนฺตฺติ นินฺภูจฺจเมตฺถ กนฺตพฺพํ ฯ

กสฺมา สฺมาปชฺชนฺตฺติ ทิฏฺฐจฺจมฺมสุขวิหฺารตฺถํ ฯ ยถา हि
ราชาโน รชฺชสฺสุขํ เทวตา ทิพฺพสุขมฺนุภวฺนฺติ เอวํ อริยา
โลกุตฺตรสฺสุขํ อนฺุภวิสฺสามาติ อทฺธานปริจฺเจทํ กตฺวา อิจฺฉิ-
ติจฺฉิตกฺขณฺเน ผลสฺมาปตฺตี สฺมาปชฺชนฺติ ฯ

กถฺยจฺจสฺสา สฺมาปชฺชนํ โหติ กถํ จานํ กถํ วุฏฺฐจฺจานฺนฺติ
ทฺวิहि ตาว อากาเรหิ อสฺสา สฺมาปชฺชนํ โหติ
นิพฺพานโต อญฺญสฺส อารมฺมณฺสส อมนสิการา นิพฺพานสฺส
๑. ขุ. ปฏฺ. ๓๑/๑๓๔/๕๓ ฯ

จ มนสิการาฯ ยถาห เทว โข อาวุโส ปจฺจยา อนิมิตฺตตาย
เจโตวิมุตฺตยา สฺมาปตฺตยา สพฺพนิมิตฺตानญจ อมนสิกาโร
อนิมิตฺตตาย จ ธาตุยา มนสิกาโรติ(๑)ฯ อัย ปเนตฺถ สฺมา-
ปชฺชนกฺโก โผลสฺมาปตฺตตฺถิเกน หิ อริยสาวเกน รโหคเตน
ปฏิสลฺลีเนน อุทฺทพฺพยาทิวเสน สงฺขาราวิปสฺสิตพฺพาฯ ตสฺส
ปวตฺตานุพฺพวิปสฺสนสฺส สงฺขารารมฺมณโคตรภูณณานนฺตรํ
ผลสฺมาปตฺติวเสน นิโรเช จิตฺตํ อปฺเปติฯ ผลสฺมาปตฺตিনিฺนตาย
เจตฺถ เสกฺขสฺสาปี โผลเมว อุปฺปชฺชติ น มคฺโคฯ เย ปน
วทฺนติ โสตาปนฺโน โผลสฺมาปตฺตี สฺมาปชฺชิสฺสามิติ วิปสฺสนํ
ปฏฺฐเปตฺวา สกทาคามี โหติ สกทาคามี จ อนาคามีติ
เต วตฺตพฺพา เอวํ สติ อนาคามี อรหา ภวิสฺสติ อรหา
ปจฺเจกพฺพุโธ ปจฺเจกพฺพุโธ จ พฺพุโธติ ตสฺมา น กิณฺจ
เอตํ ปาฬิวเสเนว จ ปฏฺฐิกฺขิตฺตนฺตปิ น คเหตุพฺพํฯ อิทฺเมว
ปน คเหตุพฺพํฯ เสกฺขสฺสาปี โผลเมว อุปฺปชฺชติฯ น มคฺโคฯ
ผลญฺจสฺส สเจ อนเนน ปจฺมชฺฌานิกโก มคฺโค อธิคโต โหติ
ปจฺมชฺฌานิกเมว อุปฺปชฺชติ สเจ ทฺติยาทีสุ อญฺญตรชฺฌานิกโก
ทฺติยาทีสุ อญฺญตรชฺฌานิกเมวาติ เอวํ ตาวสฺสา สฺมาปชฺชนํ
โหติฯ

ตโย โข อาวุโส ปจฺจยา อนิมิตฺตตาย เจโตวิมุตฺตยา

*เล่มที่ 40 สงฺขารุเพฺกขาณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 439

จิตฺติยา สพฺพนิมิตฺตานญจ อมนสิกาโร อนิมิตฺตตาย จ ธาตุยา
มนสิกาโร ปุพฺเพ จ อภิสงฺขารโรติ วจนโต ปนฺสฺสา
ตีหาคารเหหิ จานํ โหติ ฯ

ตตฺถ ปุพฺเพ จ อภิสงฺขารโรติ สฺมาปตฺติโต ปุพฺเพ กาล-
ปริจฺเณโท ฯ อสุกฺสฺมี นาม กาลे วุฏฺฐหิสฺสามิติ ปริจฺฉินฺนตฺตา
หิสฺสา ยาว โส กาลो นาคจฺฉติ ตาว จานํ โหติ ฯ
เอวมสฺสา จานํ โหติ ฯ

เทว โข อาวุโส ปจฺจยา อนิมิตฺตตาย เจโตวิมุตฺติยา
วุฏฺฐานาย สพฺพนิมิตฺตานญจ มนสิกาโร อนิมิตฺตตาย จ ธาตุยา
อมนสิกาโรติ(๑) วจนโต ปนฺสฺสา ทฺวีหาคารเหหิ วุฏฺฐานํ โหติ ฯ

ตตฺถ สพฺพนิมิตฺตานนฺติ รูปนิมิตฺตเวทนาสญฺญาสงฺขาร-
วิญฺญาณนิมิตฺตานํ ฯ กามญจ น สพฺพานเวदानิ เอกโต
มนสิกาโรติ สพฺพสงฺกาหิกวเสน ปเนตํ วุตฺตํ ฯ ตสฺมา ยํ
ภวํกฺสฺส อารมฺมณํ โหติ ตํ มนสิกาโรโต ผลสฺมาปตฺติโต
วุฏฺฐานํ โหตีติ เอวมสฺสา วุฏฺฐานํ เวทิตพฺพิ ฯ

ก็ ผลสฺส อนนฺตรํ กสฺส จ ผลํ อนนฺตรนฺติ ผลสฺส
ตาว ผลเมว วา อนนฺตรํ โหติ ภวํกํ วา ฯ ผลํ ปน
อตฺถิ มกฺคานนฺตรํ อตฺถิ ผลานนฺตรํ อตฺถิ โคตรฺภอนนฺตรํ
อตฺถิ เนวสญฺญานาสญฺญาตฺตานนฺตรนฺติ ฯ ตตฺถ มกฺควิธิย

๑. ม. มุ. ๑๒/๕๐๓/๕๔๓ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคควณณา หน้า 440

มคคานนตฺรํ ปุริมสฺส ปุริมสฺส ปจฺฉิมํ ปจฺฉิมํ ผลานนตฺรํ

ผลสมาปตฺตีสฺส ปุริมํ ปุริมํ โคตฺรภูอนนตฺรํ ฯ

โคตฺรภูติ เจตฺถ อนฺุโลมํ เวทิตพฺพํ ฯ วุตฺตํ เหน็ด

ปฏฺฐาเน อรหโต อนฺุโลมํ ผลสมาปตฺติยา อนนตฺรปจฺเจเน

ปจฺจโย(๑) ฯ เสกขานํ อนฺุโลมํ ผลสมาปตฺติยา อนนตฺรปจฺเจเน

ปจฺจโยติ ฯ (๒) เยน ผลเนน นิโรธา วุฏฺฐานํ โหติ ตํ เนว-

สญฺญานาสญฺญาตนาอนนตฺรนฺติ ฯ ตตฺถ จเปตฺวา มคฺควิธิยํ

อุปฺปนฺนผลํ อวเสถํ สพฺพํ ผลสมาปตฺติวเสน ปวตฺตํ นาม ฯ

เอวเมตํ มคฺควิธิยํ ผลสมาปตฺติยํ วา อุปฺปชฺชนวเสน

ปฏฺฐิปสฺสทฺทธรถํ อมตารมฺมณํ สุขํ(๓)

วณฺฺตโลกามิสฺสํ สนฺตํ สามณฺญผลมตฺตมฺนฺติ ฯ

อฺยเมตฺถ ผลสมาปตฺติกถา ฯ

ตทชฺชฺฏเปกฺขิตฺวาติ ตํ สงฺขารุเปกฺขํ อญฺเณน ตาทิเสเนว

วิปฺสฺสนาถาเณน อชฺชฺฏเปกฺขิตฺวา ฯ สฺสญฺญตฺตวิหาเรณ วาติอาทิสฺส

ผลสมาปตฺตี วินา วิปฺสฺสนาวิหาเรเนว วิหริตฺตฺกามสฺส อรหโต

อตฺตภาณินิเวสฺ(๔) ภัยโต ทิสฺวา สฺสญฺญตฺตาริหมตฺตสฺส สงฺขารุเปกฺขาย

วํยํ ปสฺสฺสนตฺตสฺส วิปฺสฺสนตฺตยวิหาโร สฺสญฺญตฺตวิหาโร นาม

สงฺขารนิมิตฺตํ ภัยโต ทิสฺวา อนิมิตฺตาริหมตฺตสฺส สงฺขารุเปกฺขาย

๑. อภิ. ป. ๔๐/๕๐๕/๑๖๓ ฯ ๒. อภิ. ป. ๔๐/๕๑๓/๑๖๔ ฯ

๓. ม. สฺสํ ฯ ๔. คณฺจิปท. อภินิเวสฺ ฯ

*เล่มที่ 40 สงฺขารุเปกฺขาณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 441

วํ ปรสฺสนุตฺตสฺส วิปรสฺสนตฺตยวิหาโร อนิมิตฺตํ ตวิหาโร นาม
ตณฺหาปณฺธิ ภยโต ทิสฺวา อปฺปณฺธิตานิคมุตฺตสฺส สงฺขารุเปกฺขาย
วํ ปรสฺสนุตฺตสฺส วิปรสฺสนตฺตยวิหาโร อปฺปณฺธิตวิหาโร นาม ฯ
ตถา หิ ปรโต วุตฺตํ อภินิเวสํ ภยโต สมฺปรสฺสมานิ สฺสณฺเต
อชิมุตฺตตฺตา ผุสฺส ผุสฺส วํ ปรสฺสตี สฺสณฺโต วิหาโร ฯ
นิมิตฺตํ ภยโต สมฺปรสฺสมานิ อนิมิตฺเต อชิมุตฺตตฺตา ผุสฺส ผุสฺส
วํ ปรสฺสตี อนิมิตฺโต วิหาโร ฯ ปณฺธิ ภยโต สมฺปรสฺสมานิ
อปฺปณฺธิเต อชิมุตฺตตฺตา ผุสฺส ผุสฺส วํ ปรสฺสตี อปฺปณฺธิโต
วิหาโรติ ฯ (๑) ฉพฺงฺกุเปกฺขาสมฺภาเวน ปฏฺฐิณฺเฏ อปฺปฏฺฐิณฺ-
สณฺณาทิวินยาสภาเวน จ อรหโตเยว สพฺพากาเรน จิตฺตํ
วเส วตฺตติ ตโต อํ วิปรสฺสนาวิหาโร อรหโตเยว อชิมุตฺตี
วุตฺตํ โหติ ฯ วิตรากิ สงฺขารุเปกฺขํ วิปรสฺสตี วาติ เอตฺถ
ปนฺ ติธา จ ภยํ ติธา จ อชิมุตฺตี อนาปฺชฺชิตฺวา เภวํ
วิปรสฺสนาติ เวทิตฺพฺพา ฯ เอวํ หิ สตี ปุพฺพปาริเสโส โหติ ฯ
อิทานิ ทฺวินฺนํ ตินฺนํ ปุคฺคณํ วเสน สงฺขารุเปกฺขาย
เอกตฺตนาณตฺตเกทํ ทสฺเสตฺถกาโม กถํ ปุณฺณชนฺสฺส จ เสกฺขสฺส
จาติอาทิมาย ฯ
ตฺตถ จิตฺตสฺส อภินิหาโร เอกตฺตํ โหตีติ เอโก โหติ
สกตฺถ ภาววจนฺนติ เวทิตฺพฺพิ ฯ ยถา อิทปฺปจฺจาเอว
๑. ขุ. ปฏฺ. ๓๑/๒๐๒/๑๓๔ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคความณณา หน้า 442

อิทปปัจจยตาติ วุตตํ ตถา เอโก เอกตตํ ฯ

อภินีหาโรติ สามิอตุเถ ปัจจตุตวณํ วา อภินีหารสุสาติ
อตุโถ ฯ โส เทโส สมมุชชิตฺวาติ(๑)อาทีสุ วिय วิภตฺติวิปลลาโส
กโถติ เวทิตพฺโพ ฯ

จิตฺตํ กิลิสฺสตีติ วิปลฺสนานิกนฺตีสงฺขาเตน โลกกิลเสน
จิตฺตํ กิลิสฺสตี ตาปียตี พาริยตีติ อตุโถ ฯ

ภาวนาย ปริปนฺโน โหตีติ ปฏิลทฺธาย วิปลฺสนาภาวนาย
อุปมาโต โหติ ฯ

ปฏิวเรสฺส อนฺตราโย โหตีติ วิปลฺสนาภาวนาย
ปฏิลกิตพฺพสฺส สจฺจปฏิวเรสฺส ปฏิลากนฺตราโย โหติ ฯ

อายุตี ปฏิสนฺธิยา ปจฺจโย โหตีติ สงฺขารุเปกฺขา-
สมฺปยุตฺตกมฺมสฺส พลวตฺตา เตเนว สุกฺคิปฏิสนฺธิยา ทิยมานาย
อภินนฺทนสงฺขาโต โลกกิลโส อนาคเต กามาวจรสुकฺคิปฏิสนฺธิยา
ปจฺจโย โหติ ฯ ยสฺมา กิลเสสฺสหายํ กมฺมํ วิปากํ ชเนติ ตสฺมา
กมฺมํ ชนกปจฺจโย โหติ ฯ กิลโส อุปตฺถมฺภกปจฺจโย ฯ

เสกฺขสฺส ปน อุตฺตริปฏิวเรสฺสตีติ สกทาคามิมคฺคาทิ-
วเสน สจฺจปฏิวเรสฺส ฯ

อายุตี ปฏิสนฺธิยา ปจฺจโย โหตีติ เสกฺขเสสุ โสตาปนฺน-
สกทาคามินํ อนธิคฺคตฺชฌานานํ สงฺขารุเปกฺขากมฺเมเน ทิยมานาย

๑. วิ. มหา. ๔/๑๘๕/๒๔๔ ฯ

*เล่มที่ 40 สงฺขารุเพฺกขาณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 443

กามาจรสฺสคฺติปฏิสนฺธิยา อภินนฺทนกิเลโส ปจฺจโย โหติ
ณานลาภินํ ปน อนาคามิสฺส จ พฺรหฺมโลเกเยว ปฏิสนฺธานโต
ปจฺจโย น โหติ(๑) อนฺุโลมโคตฺรภูทิจ ทิยมานาย ปฏิสนฺธิยา
อยเมว กิเลโส ปจฺจโย โหตีติ เวทิตพฺโพ ฯ

อนิจฺจโตติ หุตฺวา อภาวญฺเณน อนิจฺจนฺตฺกตตาย อาทิจ-
อนฺตวณฺตตตาย จ อนิจฺจโต ฯ

ทฺกฺขโตติ อภินฺหํ ปฏิปฺปิยญฺเณน อฺุปฺปาทวยปฺปฏิ-
ปฺปิพนตตาย ทฺกฺขวตฺตตตตาย จ ทฺกฺขโต ฯ

อนตฺตโตติ อวสวตฺตตตญฺเณน ปจฺจยายตฺตวตฺตตตตตาย
สามินิवासีการกเวทกภาเวน จ อนตฺตโต ฯ

อนฺุปฺสฺสนญฺเณนาติ อนฺุ อนฺุ อนิจฺจาทิจโต ปฺสฺสนญฺเณน ฯ
อภินิหารโร นานตฺตํ โหตีติ อภินิหารโร นานา โหตีติ
วา อภินิหารสฺส นานาภาโว โหตีติ วา เวทิตพฺพิ ฯ

กฺุสลาติ อาโรกฺยญฺเณน อนวชฺชญฺเณน โกสลฺลสมฺภุตญฺเณน ฯ
จ ฯ

อพฺยาคตาติ กฺุสลากฺุสลภาเวน น พฺยาคตา ฯ

กิลฺยจิกาล สฺวิทิตาติ วิปฺสฺสนากาล สฺสุญฺจฺ วิทิตา ฯ

กิลฺยจิกาล น สฺวิทิตาติ อภินนฺทนกาล น สฺสุญฺจฺ
วิทิตา ฯ

๑. ม. น โหติ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 444

อจนุต สุติตาติ อภินนุทนาย ปหีนตดา เอกนุเตน
สุวิตาติ ฯ

วิทิตฏเจน จ อวิทิตฏเจน จาติ เอตถ ปุณฺชนเสกขานัน
สุวิทิตฏโจปี วีตราคสฺส อจนุตสุวิทิตฏโจปี วิทิตฏโจว โหติ
ทวินนฺมปี สุวิทิตฏโจ อวิทิตฏโจว ฯ

อติตตตดาติ วิปสฺสนาย กรณียสฺส อปริโยสิตตดา
อปปณีตภาเวน ฯ ตพฺพิปริเตน ติตตตดา ฯ

ติณฺณํ สลฺโยชนานัน ปหานายาติ สกฺกายทิกฺขจิจิกิจฺจนา-
สีลพฺพตปรามาสานัน ปหารตฺถํ ฯ ปจฺฉิมภวิกาปี โปธิสฺสตา
เอตฺถเว สงฺกหํ กจฺฉนฺติ อปจฺฉิมภวิกา ปน วิปสฺสนัน
สงฺขารุเปกฺขํ ปาเปตฺวา จเปนฺติ ฯ

โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏฺิลาภตฺถายาติ อสมมาเสตฺวา ปจฺฉนฺติ
สมมาเสตฺวา ปาโจ สุนฺทรตโร ฯ

เสกฺโข ติณฺณํ สลฺโยชนานัน ปหีนตดาติ โสตาปนฺน-
สททาคามิอนาคามีนํ สามณฺเณน วุตฺตํ ฯ สททาคามิ-
อนาคามีนฺมปี หิ ตานี ปหีนานเว ฯ

อตุตฺตริปฏฺิลาภตฺถายาติ อปรุปริมคฺคปฺปฏฺิลาภตฺถํ ฯ

ทิกฺขธรรมสุขวิหารตฺถายาติ ทิกฺขเจ ฐมฺเม ปจฺจกฺเข
อตุตฺถาเว โย สฺวโจ วิหาโร ตตฺถาย ฯ

วิหารสมมาปตฺตฏฺเฐนาติ เสกฺขสฺส ผลสมมาปตฺตฏฺเฐน

*เล่มที่ 40 สงฺขารุเพกฺขาณานิทุเทสวณฺณา หน้ 445

วืตฺราคสฺส วืปสฺสนาวืหารผลสมําปตฺตญฺเณ ๑

อืทานี สงฺขารุเพกฺขานํ คณนปรีจฺเจทํ ทสฺเสตฺถ กตติ

สงฺขารุเพกฺขาติอาทิมําห ๑

ตตฺถ สมถวเสนาติ สมําธิวเสน ๑ อยเมว วา ปาโจ ๑

นืวเรน ปฏิสงฺขาคติ ปญจ นืวเรนานิ ปหาคพฺพภาเวน

ปรีคฺคเหตุวา ๑

สนตฺติญฺจนาคติ นืวเรนํ ปหานาภิมุขีญฺจตตฺตา เตสํ

ปหานเป อพฺยาปารภาวูปคฺมเนน มชฺฌตตฺตาย สนตฺติญฺจนา ๑

สงฺขารุเพกฺขาสฺสตี นืวเรนปฺปหานเ พฺยาปารกรณเณ

นืวเรนสงฺขาคานํ สงฺขารานํ อฺเพกฺขนาสุ ๑ เอส นโย

วืตกฺกวิจฺจาราทิสฺส อฺปฺปาทาทิสฺส (๑) จ ๑ สมเถ สงฺขารุเพกฺขา นาม

อฺปฺปนาวืธียา อาสนนฺนปฺพพฺพภาเค พลปฺปตตฺถาวนามยณานิ ๑

โศตฺวาปตฺติมคฺคํ ปฏฺฐิลาภตฺถายาติอาทิสฺส จตฺตฺส มคฺควาเรสุ

สุญฺญตฺตานิมิตฺตอฺปฺปณิหิตมคฺคานํ อญฺญตฺตรญฺญตโร (๒) มคฺโค ลพฺภติ ๑

โศตฺวาปตฺติผลสมําปตฺตตฺถายาติอาทิสฺส จตฺตฺส ผลวาระสุ ปน

อฺปฺปณิหิตาผลสมําปตฺติ เวทิตพฺพา ๑ กสฺมา สุญฺญต-

วืหารสมําปตฺตตฺถาย อนิมิตฺตวืหารสมําปตฺตตฺถายาติ อิตฺราสํ

ทฺวินนํ ผลสมําปตฺตีนํ วีสํ วุตตตฺตา ๑ อนิจฺจานุปสฺสนา-

วฺญฺจานวเสน หิ อนิมิตฺตมคฺโค ตเถว ผลสมําปตฺติกาเถ

๑. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. โปราณ. อญฺญตโร ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 446

อนิมิตตผลสมาปตติ ทุกขานุปัสสนา วุฏฺจानวเสน อปฺปณฺหิต-
มคฺคผลสมาปตติโย อนตฺตทานุปัสสนา วุฏฺจानวเสน สุตฺต-
มคฺคผลสมาปตติโย สุตฺตุนฺตนเยเนว เวทิตพฺพา ฯ

เอตถ จ จตุสฺส มคฺควาเรสฺส อุปฺปาทนฺตืออาทีนึ ปญฺจ
มฺลปทานึ คตฺตินฺตืออาทีนึ ทสฺส เววจนปทานึตี ปณฺณรสฺส ปทานึ
วุตฺตทานึ ฯ ฉสฺส ปนฺ ผลสมาปตฺติวาเรสฺส ปญฺจ มฺลปทานเว
วุตฺตทานึ ฯ ตํ กสฺมา อิติ เจ สงฺขารุเปกฺขาย ติกฺขภาเว
สตี กิเลสฺปฺปหานเ สมนฺตฺตสฺส มคฺคสฺส สมนฺทวโต ตสฺสา
ติกฺขภาวทสฺสนตฺถึ เววจนปเทหิ สห ทพฺพํ กตฺวา มฺลปทานึ
วุตฺตทานึ ฯ ผลสฺส นีรฺสฺสาหภาเวน สมนฺตสฺสวตฺตทา มคฺคา-
ยตฺตตฺตทา จ มนฺทกฺกตฺตปิ สงฺขารุเปกฺขา ผลสฺส ปจฺจโย โหตีตี
ทสฺสนตฺถึ มฺลปทานเว วุตฺตทานึตี เวทิตพฺพานึ ฯ

อิทานึ ชาตีวเสน ปุจฺจณฺตฺวา ลพฺภมานวเสน วิสฺสชฺเชตฺถึ
กตี สงฺขารุเปกฺขา กุสลาตีอาทีมาห ฯ

ตตฺถ ปณฺณรสฺส สงฺขารุเปกฺขาตี สมนฺทวเสน อญฺฺจ
จตฺตุนฺนํ มคฺคานํ ตินฺณํ ผลานํ วเสน สตฺตตฺตตี ปณฺณรสฺส ฯ
สมนฺทวเสน อญฺฺจ สงฺขารุเปกฺขา อรหโต นีวรณฺปฏิสงฺขา-
อภาวโต วิตกฺกวิจาราทีนํ ปทานพฺยาปารี วินา สฺสฺเสน
ปทานโต จ สงฺขารุเปกฺขานามสฺส อนนฺรูปาตี กตฺวา ตาสึ
อพฺยาคตฺตทา น วุตฺตตฺตตี เวทิตพฺพา ฯ อรหตา ปนฺ ผลสมาปตฺตี

*เล่มที่ 40 สงฺขารุเพกฺขาณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 447

สมาปชฺชนฺเตน สงฺขารุเพกฺขํ วนา สมาปชฺชิตฺตํ น สกฺกาติ
ติสฺโส สงฺขารุเพกฺขา อพฺยาगतติ วุตฺตาฯ อปฺปณฺหิตสฺสณฺณตา-
นิมิตฺตวเสน หิ อรฺหโต ติสฺโส สงฺขารุเพกฺขาฯ

อิทานิ สงฺขารุเพกฺขานํ สํวณฺณนาวเสน วุตฺตาสุ ติสฺ
กาถาสฺ ปฏิสงฺขา สนฺติภฺจยา ปณฺณตติ สงฺขารุเพกฺขาฯ

อภฺจ จิตฺตสฺส โคจรฺรติ สมถวเสน วุตฺตา อภฺจ
สงฺขารุเพกฺขา สมาธิสฺส วิสยา ภูมฺิโยติ อตฺโถฯ จิตฺตํ
ปณฺณณจ ภาวณฺติ(๑)อาทิสฺ วิย จิตฺตสีเสน สมาธิ นินฺทิตฺโจ
โคจรฺร กิขฺเวจฺรธ สเก เปตฺติเก วิสเยติ(๒)อาทิสฺ วิย
โคจรฺรทฺเทน วิสโยฯ ยํ หิ ยทฺยตฺตํ ตสฺเสโส วิสโยติ
วฺจจติฯ

ปฺนุชฺชนสฺส เทวติ สมถวเสน วิปฺสฺสนาวเสน จฯ

ตโย เสกฺขสฺสชาติ สมถวิปฺสฺสนาสมาปตฺติวเสนฯ

ตโย จ วิตฺรากลฺสชาติ อปฺปณฺหิตสฺสณฺณตานิมิตฺตผลสมา-
ปตฺติวเสนฯ ติสฺโสติ วตฺตพฺเพ ตโยติ จ ลิงฺควิปฺลลาโส
กโตฯ ตโย สงฺขารุเพกฺขา ฐมฺมาติ วา โยเชตพฺพํฯ
เยหิ จิตฺตํ วิวญฺญตีติเยหิ สงฺขารุเพกฺขาฐมฺเมหิ
วิตกฺกวิจฺจาทิโต อูปฺปาทาทิโต วา จิตฺตํ อปฺคจฺจติฯ วิต-
รากลฺสชาติ หิ สงฺขารุเพกฺขาสภาวโต จ สงฺขารโต จิตฺตํ
๑. ส. ส. ๑๕/๑๖ฯ ๒. ส. มหา. ๑๕/๓๐๓/๒๐๐ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 448

วิวญฺญิตฺวา นิพฺพานํ ปกฺขนฺทตฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ

อญฺจ สมာธิสฺส ปจฺจยาติ สมถวเสน วุตฺตา อญฺจ
อปฺปนาสมฺปาปกตฺตา อปฺปนาสมာธิสฺส ปจฺจยา ฯ

ทส ฅาณสฺส โคจฺราติ วิปสฺสนาวเสน วุตฺตา ทส
มคฺคฅาณสฺส ผลฅาณสฺส จ ญฺมิโย ฯ

ติณฺณํ วิโมกฺขานปจฺจยาติ สฺลลฺลตานิมีตฺตอปณฺนิหิต-
วิโมกฺขานํ (๑)อุปฺนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย(๑) ฯ

นानาทิฏฺฐิสฺส น กมฺปตฺติ ภงฺกํ อวิสฺสชฺชิตฺตวาว สงฺขาร
อนิจฺจาทิวเสน วิปสฺสนฺโต (๒) สสฺสตฺติฏฺฐิจาทีสฺส นานปฺปการาสฺส
ทิฏฺฐิสฺส น เวทิตฺติ ฯ

สงฺขารุเปกฺขาฅาณนินฺทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

โคตฺตรญฺญาณนินฺทฺเทสวณฺณา

โคตฺตรญฺญาณนินฺทฺเทเส อภิกฺขุยฺยตฺติ อภิกฺวาติ อตฺติกฺกมฺติ ฯ

พหิทฺธา สงฺขารนินฺตฺตฺนฺติ สกฺสนฺตฺตานปฺปวตฺตอกุสสฺส-
กฺขนฺธโต พหิทฺธาญฺจํ สงฺขารนินฺตฺตํ ฯ โลกิกสงฺขารา หิ
กิลฺลสถานํ นินฺตฺตฺตฺตา นินฺตฺตฺตากาเรน อุปฺญฺจานฺโต วา นินฺตฺตฺนฺติ
วุจฺจนฺติ ฯ

อภิกฺขุยฺยตฺติ โคตฺตรญฺจ จ ปุณฺนุชฺชนโคตฺตฺตฺตฺกาวนฺโต

๑. ม. อุปฺนิสฺสยปจฺจยา ฯ ๒. ม. วิปสฺสนฺโต ฯ

*เล่มที่ 40 โคตรภูณานิทุเทสวณฺณา หน้ 449

โคตรภูภาโว วุตโต ฯ

ปกฺขนทุตตี โคตรภูติ อริยโคตรภูวณโต โคตรภูภาโว
วุตโต ฯ

อภิกฺขุยิตฺวา ปกฺขนทุตตี โคตรภูติ อุโภ อตุเถ สฺมาเสตฺวา
วุตฺตํ ฯ

วฺภูจาสีตี โคตรภูติ จ วิวฺภูจีสีตี โคตรภูติ จ มาตีกาย
วฺภูจันวิวฺภูจันปทานุรูปน ปุณฺชชนโคตฺตาทิกฺวณโตโยเยว วุตโต ฯ
สมถวเสน วุตฺตโคตรภูณํ ปน นีวรณาทิโคตฺตาทิกฺวณโต
โคตรภูติ โสตาปตฺติผลสฺมาปตฺตตฺถายาติอาทิสฺส จฺจ สฺมาปตฺติ-
วารสฺส อุปฺปาทาติโคตฺตาทิกฺวณโต โคตรภูติ สกทาคามิ-
มคฺคํ ปฏฺฐิลาภตฺถายาติอาทิสฺส ตีสฺส มคฺควารสฺส โสตาปนฺนาทิ-
โคตราทิกฺวณโต โคตรภูติ อตุโธ เวทิตฺพุโป ฯ โคตฺตตฺถโธ
เจตฺถ พิชตฺถโธ ฯ วตฺตนิปกรณเ กิร วุตฺตํ โคตฺตํ วุจฺจติ
นิพฺพานํ สพฺพปริปนฺเนหิ กุตฺตตฺตทา ตํ ปฏฺฐิพฺชชตีตี โคตรภูติ
อภฺจสฺมาปตฺติโยปี โคตฺตํ โคตรภูปริปนฺเนหิ กุตฺตตฺตทา ตํ โคตฺตํ
ปฏฺฐิพฺชชตีตี โคตรภูติ วุตฺตํ ฯ จตฺตุนํ มคฺคานํเยว โคตรภู
นิพฺพานารมฺมณํ จตฺตสฺสนนํ ผลสฺมาปตฺตินํ โคตรภู สฺงขาราร-
มฺมณํ ผลสฺมาปตฺตินินฺนตฺตาทิ วทฺนติ ฯ วุตฺตํ เหน้ วิสฺสุทฺธิ-
มคฺเค ตสฺส ปวตฺตานุพุพฺวิปสฺสนสฺส สฺงขารารมฺมณโคตรภู-
ณานนฺตรํ ผลสฺมาปตฺติวเสน นิโรเช จิตฺตํ อปฺเปตีตี ฯ

*เลมที่ 40 มหาภคความฉนนา หนา 450

เตเนเวตถ มคฺควาเรสุ โสฬสมํ กตฺวา คหิตฺตฺส พหิทฺธา-
สงฺขารนินิตฺตฺปทฺสฺส สฺมาปฺตฺติวาทฺสฺส ฉนฺนํ กตฺวา คหณํ น
กตฺนฺติ เวทิตฺตฺพํ ๑ อิตฺรธา หิ มฺลปทคฺคหณํ(๑) คเหตุพฺพํ
ภเวยฺย ๑

อณฺเณ ปน โย นินฺพฺพานे ปจฺมาโกโค ปจฺมสมนฺนาหาโร
อํยํ วุจฺจติ โคตฺรภูติ วทฺนฺติ ๑ ตํ ผลํ สนฺธาย น ยฺชชฺติ ๑
ปณฺณรส โคตฺรภฺรุมฺมา กุสลาติ เอตถ อรหโต อภิกฺกิตฺตฺพ-
นินฺวารณาทฺโต วิตคฺกวิจฺจาราทีนํ สฺุเขเนว ปหาตพฺพทฺวาโต จ
อภิกฺกวณฺณเจเน โคตฺรภฺรูนามํ นาทฺรนฺตีติ กตฺวา โคตฺรภฺรูนํ
อพฺยาคตฺตา น วุตฺตาติ เวทิตฺตฺพํ ๑ อรหตา ผล-
สฺมาปฺตฺติ สฺมาปฺชฺชนฺเตน สงฺขารे อนภิกฺกยฺย สฺมาปฺชฺชิตฺตํ
น สกฺกาติ ตโย โคตฺรภฺรุมฺมา อพฺยาคตฺตาติ วุตฺตา เกจิ
ปน อญฺจ สฺมาปฺตฺติโย นินฺพฺเพรภากิยา เอว อธิ นินฺทิตฺตฺจฺจํ (๒)
อริยมคฺคานํ วเสน ตสฺมา อญฺจสฺมาปฺตฺติโคตฺรภฺรํ กุสลา โหนฺตีติ
วทฺนฺติ ๑ ตธา สงฺขารุเปกฺขายปี เวทิตฺตฺพํ ๑

สํมิสนฺจาทิอาทีสุ วฏฺฐามิสฺโลกามิสกิลฺลสํมิสํนํ กิลฺลสํ-
มิเสน สํมิสํ สนิกนฺตฺกตฺตา ๑ กิณฺตํ อญฺจวิธํ สมถโคตฺรภฺร-
ณานํ ๑ วฏฺฐามิสฺนฺติ เจตถ เตภฺมกาวฏฺฐเมว ๑ โลกามิสฺนฺติ
ปญฺจกามคฺคณา ๑ กิลฺลสํมิสนฺติ กิลฺลสา เอว ๑ นินฺรามิสฺนฺติ ทสฺวิธํ
๑. ม. มฺลปทคฺคหณน ๑ ๒. ม. นินฺทิตฺตฺจฺจ ๑

*เล่มที่ 40 โคตรภูวณนิทฺเทสวณฺณา หน้า 451

วิปสฺสนาโคตรภูวณฺ อนิกนฺตีกตฺตา ฯ น หิ อริยา โคตร-
ภูสฺมี นิกนฺตี กโรนฺติ ฯ โปตฺถเก สามิสฺสเจติ ลิกนฺติ ตํ
น สฺนุทฺตรํ ฯ เอวเมว ปณฺหิตํ อปฺปณฺหิตํ สลฺลยฺตฺตลฺยจ
วิสฺลยฺตฺตํ ฐฏฺฐิตลฺยจ อวฺฐฏฺฐิตํ เวทิตพฺพํ ฯ นิกนฺติปณฺธิยา หิ
ปณฺหิตํ ปตฺถิตนฺติ อตฺโถ ฯ ตทภาเวน อปฺปณฺหิตํ ฯ นิกนฺติ-
สลฺลยเณว สลฺลยฺตฺตํ ฯ ตทภาเวน วิสฺลยฺตฺตํ ฯ

ฐฏฺฐิตนฺติ วิปสฺสนาโคตรภูวณฺเมว ฯ ตํ หิ นิกนฺติจฺเจท-
กตฺตา ฐฏฺฐิตํ นาม ฯ อิตฺริ อวฺฐฏฺฐิตํ ฯ พหิทฺธา ฐฏฺฐานตฺตา
วา ฐฏฺฐิตํ ฯ ผลโคตรภูปี หิ นิพฺพานชฺฌาสยวเสน นิพฺพานา-
ภิมุขีภุตตฺตา พหิทฺธา สงฺขารนิมิตฺตา ฐฏฺฐิตํ นามาติ เวทิตพฺพํ ฯ
เหตุจาทิกวนวฺฐฏฺฐานวิวฺฐฏฺฐานวาเรสุปี ผลโคตรภู อชฺฌาสย-
วเสน นิพฺพานาภิมุขีภุตตฺตา อภิกฺขยฺยติ ฐฏฺฐาติ วิวฺฐฏฺฐีติ
เวทิตพฺพํ ฯ

ติณฺณํ วิโมกฺขานปจฺจยาติ ติณฺณํ โลกุตฺตรวิโมกฺขานํ
สมถโคตรภู ปกฺคฺคฺปนฺนิตฺสยปจฺจยา โหนฺติ วิปสฺสนาโคตรภู
อนนฺตรสมนฺตรูปนฺนิตฺสยปจฺจยา โหนฺติ ฯ

ปฺลยฺยาสฺส ปฺริจฺจิตาติ ปุพฺพภาคปฺลยฺยาย ปฺริจฺจิตา
ปฺริจฺจณฺณา ฯ

กฺสโล วิวฺฐฏฺฐี ฐฏฺฐานนฺติ อสมฺโมหเสเนว วิวฺฐฏฺฐสงฺขาเต
โคตรภูวณฺ กฺสโล เจโก ปุพฺพภาคณาณฺน วา กฺสโล ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 452

นนานาทิกฺุจิสฺสู น กมฺปตฺติ สมฺจุเจทน ปหีนาสุ
นนานปฺปการาสฺสู ทิกฺุจิสฺสู น เวรตฺติ ฯ
โคตฺตรกฺุณณนินฺทุเทสวณฺณนา นิกฺุจิตา ฯ

มคฺคณณนินฺทุเทสวณฺณนา

มคฺคณณนินฺทุเทเส มิจฺฉาทิกฺุจิสฺสู วุฏฺฐาตฺติ ทิกฺุจานฺ-
สยปฺปหานเนน สมฺจุเจทวเสน ทฺวาตฺตฺกฺุจิกฺุทโต (๑) มิจฺฉาทิกฺุจิสฺสู
วุฏฺฐาติ ฯ

ตทฺนฺวตฺตกฺิเลเสหีติ มิจฺฉาทิกฺุจิสฺสูปโยควเสน จ มิจฺฉา-
ทิกฺุจิสฺสูปนิสฺสเยน จ อุปฺปชฺชมานเหิ จ มิจฺฉาทิกฺุจิสฺสู อนฺวตฺตมานเหิ
นนานาวิเรหิ กิเลเสหิ ฯ เตน ตเททกฺุจิกิเลสปฺปหานํ วุตฺตํ
โหติ ฯ ทฺวีสฺสู หิ เอกกฺุจิสฺสู สหเชกฺุจิสฺสู ปหานเนกฺุจิสฺสูจ ฯ ตาย
ทิกฺุจิสฺสู สห เอกสฺมี จิตฺเต เอกสฺมี ปุคฺคเล วา ยาว ปหานา
จิตฺตาติ ตเททกฺุจิสฺสู ฯ ทิกฺุจิสฺสู หิ ปหียมานาย ทิกฺุจิสฺสูปยุตฺเตสฺสู
ทฺวีสฺสู อสฺสงฺขาริกจิตฺเตสฺสู ตาย ทิกฺุจิสฺสู สหชาตา โลโก โมโห
อุทฺทจฺจํ อหิริกํ อโนตฺตปฺปนฺติ อิเม กิเลสา ทฺวีสฺสู สสฺสงฺขาริก-
จิตฺเตสฺสู ตาย ทิกฺุจิสฺสู สหชาตา โลโก โมโห ถินฺนํ อุทฺทจฺจํ
อหิริกํ อโนตฺตปฺปนฺติ อิเม กิเลสา สหเชกฺุจิสฺสูวเสน ปหียนฺติ ฯ

ทิกฺุจิสฺสูกิเลเสยว ปหียมานเ เตน สห เอกสฺมี ปุคฺคเล

๑. สทฺพตฺต. เตสฺสูทฺตฺกฺุจิกฺุทโต ฯ

*เล่มที่ 40 มคฺคณณนิตฺตสวณณา หน้า 453

จิตา อปายคมนียา โลโก โทโส โมโห มาโน วิจิกจฺจลา ถินํ
อุทฺทจฺจํ อหิริกํ อโนตฺตปฺปนฺติ อิเม กิเลสา ปหานนฺกฺกุจฺจวเสน
ปหียนฺติ ฯ

ขนฺุเชหิตี ตทฺทวตฺตเกหฺว ขนฺุเชหิ ตํ ทิฏฺฐี อนวตฺต-
มานนฺหิ สหเชกฺกุเจหิ จ ปหานนฺกฺกุเจหิ จ จคฺคฺหิ อรูปขนฺุเชหิ
ตํสมฺภูจฺจานรูปนฺหิ วา สห ปณฺจหิ ขนฺุเชหิ มิจฺฉาทิฏฺฐิอาทิ-
กิเลสปฺจจยา อนนาคเต อุปฺปชฺชิตพฺเพหิ วิปាកฺกขนฺุเชหิ ฯ

พหิทฺฐา จ สพฺพนิมิตฺเตหิตี ยถาวตฺตกิเลสขนฺุชฺโถ
พหิฏฺฐเตหิ สพฺพสงฺขารนิมิตฺเตหิ ฯ

มิจฺฉาสงฺกปฺปา วุฏฺฐาตีตี โสตาปตฺติมคฺเคน ปหานนฺกฺกุเจหิ
จคฺคฺสุ ทิฏฺฐิสมฺปยุตฺเตสุ วิจิกจฺจนาสทฺทเต จาตี ปณฺจสุ จิตฺเตสุ
อปายคมนียเสสา กุสลจิตฺเตสุ จ มิจฺฉาสงฺกปฺปา วุฏฺฐาตี ฯ

มิจฺฉาวาจา ย วุฏฺฐาตีตี มุสาวาทโต เจว อปายคมนีย-
ปิสฺสนนฺคฺคสมฺมุขปฺปลาเปหิ จ วุฏฺฐาตี ฯ

มิจฺฉากมฺมมฺนฺตา วุฏฺฐาตีตี ปาณนฺติปาตาทินฺนาทาน-
มิจฺฉาจาเรหิ วุฏฺฐาตี ฯ

มิจฺฉา อาชีวา วุฏฺฐาตีตี กุหนฺนา ลปฺนา นนฺมิตฺตคฺกตา
นินฺนฺเปสิคฺกตา ลาภนฺลาภํ นินฺนฺคิสนฺตา(๑) อาชีวเหตฺตเกหิ วา สตฺตหิปี
กายวจฺจิกมฺเมหิ วุฏฺฐาตี ฯ

๑. ม. ลาภนฺ ลาภํ นินฺนฺคิสนฺตา ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 454

มิจฺฉาวายามมิจฺฉาสติมิจฺฉาสมาธิหิ วุฏฺฐานํ มิจฺฉา-
สงฺกปฺปวุฏฺฐานเน วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิ ฯ

มิจฺฉาสตีติ จ สติยา ปฏิปกฺขากาเรน อุปฺปชฺชมานา
กฺสจฺจิตฺตฺตฺปาทมตฺตเมว ฯ

อุปริมกฺคตฺตเย ทสฺสนญฺเจเน สมฺมาทิฏฺฐิตีอาทีนํ อฏฺฐ
มคฺคํคานํ ยถา ปจฺมชฺฌานํเก ปจฺมมคฺเค ลพฺพนฺติ ตเถว
ลพฺพนฺติ ฯ

ตตฺถ ปจฺมมคฺเค สมฺมาทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปชฺหตีติ
สมฺมาทิฏฺฐิ ฯ สมฺมาสงฺกปฺปาทโยปี มิจฺฉาสงฺกปฺปาทีนํ
ปชฺหนญฺเจเนว เวทิตพฺพา ฯ เอวํ สนฺเต ปจฺมมคฺเคเนว
ทฺวาสญฺฐิยา(๑) ทิฏฺฐิคตฺตํ ปหีนตฺตา อุปริมกฺคตฺตเยน ปหาตพฺพา
ทิฏฺฐิ นาม นตฺถิ ฯ

ตตฺถ สมฺมาทิฏฺฐิตี นามํ กถํ โหตีติ ยถา วิสํ อตฺถิ
วา โหตุ มา วา อคฺโท อคฺโทเตวว วุจฺจติ เอวํ มิจฺฉาทิฏฺฐิ
อตฺถิ วา โหตุ มา วา อยํ สมฺมาทิฏฺฐิ เอว นาม ฯ
ยทิ เอวํ นานมตฺตเมเวตํ โหติ อุปริมกฺคตฺตเย ปน สมฺมา-
ทิฏฺฐิยา กิจฺจาทาโว อาปชฺชติ มคฺคํคานํ น ปริปฺุเรนฺติ ฯ
ตสฺมา สมฺมาทิฏฺฐิ สกฺิจจกา กาทพฺพา มคฺคํคานํ ปริปฺุเร-
ตพฺพานีติ ฯ สกฺิจจกา เจตฺถ สมฺมาทิฏฺฐิ ยถาลาภนฺนิยเมน
๑. กตฺถจฺ. เตสฺญฺฐิยา ฯ

ทีเปตพฺพา ฯ อุปฺปริมคฺคตฺตยวชฺโฆ หี เอโก มาโน อตฺถิ โส
ทิกฺขิณฺณาเน ติกฺขติ สฺวา ตํ มานํ ปชหตีติ สมฺมาทิกฺขติ ฯ
โสตาปตฺติมคฺคสฺมี หี สมฺมาทิกฺขติ มิจฺฉาทิกฺขติ ปชหติ ฯ โสตา-
ปนฺนสฺส ปน สกทาคามิมคฺควชฺโฆ มาโน อตฺถิ ตํ มานํ
ปชหตีติ สมฺมาทิกฺขติ ฯ ตสฺเสว สตฺตอกุสลจิตฺตสทฺธาโต สงฺกปฺโป
อตฺถิ เตเหว จิตฺเตหิ วาจฺงคฺโจปนํ อตฺถิ กายฺงคฺโจปนํ อตฺถิ
ปจฺจยปริโกโก อตฺถิ สทฺธาตวายาโม อตฺถิ อสฺสตีภาโว อตฺถิ
สทฺธาตจิตฺเตกคฺคตา อตฺถิ เอเต มิจฺฉาสงฺกปฺปาทโย นาม ฯ
สกทาคามิมคฺเค สมฺมาสงฺกปฺปาทโย เตสํ ปทานเนน สมฺมา-
สงฺกปฺปาทโยติ เวทิตพฺพา ฯ เอวํ สกทาคามิมคฺเค อฏฺฐงฺกานิ
สทฺธิจฺจกา โหนติ ฯ สกทาคามิสฺส อนาคามิมคฺควชฺโฆ มาโน
อตฺถิ โส ทิกฺขิณฺณาเน ติกฺขติ ฯ ตสฺเสว สตฺตหิ จิตฺเตหิ สทฺธาตา
สงฺกปฺปาทโย อตฺถิ ฯ เตสํ ปทานเนน อนาคามิมคฺเค อฏฺฐนฺนํ
องฺกานํ สทฺธิจฺจกตา เวทิตพฺพา ฯ อนาคามิสฺส อรหตฺตมคฺค-
วชฺโฆ มาโน อตฺถิ โส ทิกฺขิณฺณาเน ติกฺขติ ฯ ยานิ ปนฺนสฺส
ปญฺจ อกุสลจิตฺตานิ เตหิ สทฺธาตา สงฺกปฺปาทโย อตฺถิ ฯ
เตสํ ปทานเนน อรหตฺตมคฺเค อฏฺฐนฺนํ องฺกานํ สทฺธิจฺจกตา
เวทิตพฺพา ฯ

โอฟาริกาทิ กายวจิทฺวารे วิตฺถกมฺสฺส ปจฺจยภาเว
อฏฺฐมฺหา ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 456

กามราคสฺยโลชนาติ เมถุนราคสงฺฆาตา สยฺยโลชนา ฯ

โส หิ กามภเว สยฺยโลเชตฺติ สยฺยโลชนนฺติ วุจฺจติ ฯ

ปฏฺิฆสยฺยโลชนาติ พยาปาทสยฺยโลชนา ฯ โส หิ อารมฺมเณ

ปฏฺิหณฺยตฺติ ปฏฺิฆนฺติ วุจฺจติ ฯ เต เอว ฅามคตฺตฺุเจน สนฺตฺานเณ

อนฺุเสนฺตฺิ อนฺุสยา ฯ

อนฺุสหคตฺาติ อนฺุญฺตา สฺขมฺญฺตาติ อตฺุโถ ฯ ตพฺภาเว

หิ ฅตฺุถ สหคตสทฺุโท ฯ สกทาคามิสฺส หิ กามราคพฺยาปาทา

ทฺุวิหิ การเณหิ ตนฺุญฺตา(๑) อธิจฺจุปฺตฺุติยา จ ปฺริยฺญฺจฺาน-

มนฺุทตฺาย จ ฯ ตสฺส หิ พาลปฺุชฺชนสฺส วิย กิเลสา อภิณฺุหิ

น อฺุปฺุชฺชนฺติ กทาจิ กรหจิ อฺุปฺุชฺชนฺติ ฯ อฺุปฺุชฺชมานา

จ พาลปฺุชฺชนสฺส วิย มทฺุทนฺุตา ผรนฺุตา ฉาเทนฺุตา

อนฺุชอนฺุชฺ กโรนฺุตา น อฺุปฺุชฺชนฺติ ทฺุวิหิ ปน มคฺุเคหิ

ปฺุหิณฺุตฺา มนฺุทมนฺุทา ตนฺุกาการา หุตฺุวา อฺุปฺุชฺชนฺติ

วฺิติกฺกมฺิ ปาเปตฺุ สมนฺุตา น โหณฺุติ ฯ เอวฺิ ตนฺุญฺตา อนฺุคามิ-

มคฺุเคน ปฺุหิยฺนฺติ ฯ

รฺุปราคาติ รฺุปรภเว ฉนฺุทราคา ฯ อรฺุปราคาติ อรฺุปรภเว

ฉนฺุทราคา ฯ

มานาติ อฺุณฺุณฺติลภฺุณา ฯ อฺุทฺุชฺจฺาติ อฺุวฺุปฺุสฺมลภฺุณา ฯ

อวิชฺุชายาติ อนฺุชฺลภฺุณฺาย ฯ ภวราคานฺุสยาติ รฺุปราคา-

๑. ม. อนฺุญฺตา ฯ

รูปราควเสน ปวตตทวราคานุสยา ฯ

อิทานิ มคคณณณสัวณณนั กโรนุโต อชาตั ฉาเปตตีติ-
อาทิมหา ฯ

ตตถ อชาตั ฉาเปตตีติ ชาเตน ฉานนงเคน ปวจจตีติ
อตตโน สนุตาเน ปาตุฏเฐน เตน เตน โลกุตตรฉาเนน
ตัสมงกัปปุคคโล อชาตเมว ตั ตั กิเลสั ฉาเปติ ทหติ สมุจจนินุทตีติ
เตน การณเน ตั โลกุตตริ ฉานนุติ ปวจจตีติ อตุโถ ฯ

ฉานวิโมกขเ กุสลตาติ ตสุมิ อริยมคคสมปยุตเต วิตกกาทิกเ
ฉาเน จ วิโมกขสงขาเต อริยมคคเ จ อสมโมหเวเสน กุสลตาย
ปจรมมคเคนเว ปหีนาสุ นานาทิฏฐิสุ น กมปติ ฯ ฉานัน
นาม ทูริชั อารมมณุปนิชฉานนุจ ลกขณุปนิชฉานนุจ ฯ
โลกิยปจรมชฉานาทิกั กสิฉาติอารมมณุปนิชฉานนุเจเน ฉานัน
วิปสสนาสงขารานัน สกาวสามนุถลกขณุปนิชฉานนุเจเน ฉานัน
โลกุตตริ นิพพานเ ตถลกขณุปนิชฉานนุเจเน ฉานัน ฯ อิธ ปน
โคตรภูนาปี สาธารณัน ลกขณุปนิชฉานนุจัน อนามสตีควา
อสาธารณเน กิเลสฉापนุเจเน ฉานัน วุตตั ฯ วิโมกขภูโจ
ปเนตถ นิพพานารมมณเ สุกุจ อธิมุจจนภูโจ กิเลสหิ จ
สุกุจ มุจจนภูโจ ฯ

สมาทหิตวา ยถา เจ วิปสสตีติ อปฺปนุปจารขณิก-
สมารินัน อณุถเรน สมารินา ปจรม จิตตสมารานัน กตวา

ปจฺจลา ยถา วิปสฺสตี จ ฯ สมฺมจฺจยตุโถ เจ-สทฺโท วิปสฺสนํ
สมฺมจฺจโนติ ฯ

วิปสฺสमानโน ตถา เจ สฺมาทเหตุ วิปสฺสณา นามเสา
ลฺลขณฺตา นิสฺสสาทา สมโถ จ นาม สีนฺทฺธภูโต สอฺสสาโท ฯ
ตสฺมา ตาย ลฺลขณฺตํ สีนฺเหตุํ วิปสฺสमानโน ตถา
จ สฺมาทเห ฯ วิปสฺสमानโน ปฺน สฺมาธี ปวีตฺติวา จิตฺต-
สฺมาธานญจ ตเถว กเรยฺย ยเถว วิปสฺสนนฺติ อตุโถ ฯ อธิ
เจ-สทฺโท สฺมาทหนํ สมฺมจฺจโนติ ฯ น อุกฺยตฺถาปี กาทาพฺนธฺนา-
วตฺตเนน เจกาโร กโต อตุโถ ปน จ-การตฺโถเอว ฯ

วิปสฺสณา จ สมโถ ตทา อหฺมฺติ ยสฺมา สมถวิปสฺสนานํ
ยฺคนทฺธภาเว สติ อริยมคฺคปาคฺคาโว โหติ ตสฺมา อริยมคฺค-
ชนนสมตฺถตฺตา ยทา ตทฺกยสหายโค โหติ ตทา วิปสฺสณา
จ สมโถ จ อหฺมฺ สมถวิปสฺสณา ภูตา นาม โหตีติ อตุโถ ฯ
ตา จ สมถวิปสฺสณา อริยมคฺคาภิมุขีกาเล จ มคฺคกฺขณฺ
จ สฺมานภาคา ยฺคนทฺธา วตฺตเร สฺमानโน สโม ภาโค
โกฏฺฐาโส เอเตสนฺติ สฺมานภาคา ยฺคนทฺธา วิทยาติ ยฺคนทฺธา
อญฺณมญฺญํ อนตฺติวตฺตญฺเจน สฺมธฺธา สฺมพลาติ อตุโถ ฯ
วิตฺถาโร ปนสฺส ยฺคนทฺธกถายํ อวิภวิสฺสตี ฯ

ทฺกฺขา สงฺขารา สุโข นิโรโรติ(๑) ทสฺสนํ ฯ ทฺกโต ฐฺฐิตา
๑. ม. นิโรโร อิติ ฯ

ปณฺญา ผสฺเสตฺติ อมตํ ปทฺนฺติ ทฺกฺขา สงฺขารํ สุโข นิโรโธ
นิพฺพานนฺติ ปฏิปนฺนสฺส ตโต นิพฺพานทสฺสนํ อริยมคฺคณณณํ
ทฺกฺโต วุฏฺฐิตา ปณฺญา นาม ๑ สฺวา เหว จ ปณฺญา อมตํ
ปทํ นิพฺพานํ อารมฺมณผสฺสเนน ผสฺสติ ปฏิถกฺกิตฺติ อตฺถโธ ๑
นิพฺพานํ หิ อตฺตปฏฺกฺเจน อมตตทิสฺนฺติ อมตํ นาสฺส มตฺ
มรณํ วโย อตฺถิตฺติปิ อมตํ ปุพฺพภากโต ปฏฺกฺจาย มหตา
อฺสฺสาเหน มหติยา ปฏิปทาย ปชฺชติ ปฏิปชฺชียตฺติ ปทฺนฺติ
วฺจฺจติ ๑

วิโมกฺขจริยํ ชานาตฺติ วิโมกฺขปฺปวตฺตี อสมฺโมหวเสน
ชานาติ ปจฺจเวกฺขณวเสน ชานาติ ๑ ทฺกฺโต วุฏฺฐาโน วิโมกฺโข
ทฺกฺโต วุฏฺฐานา จตฺตารो วิโมกฺขา ทฺกฺโต วุฏฺฐานานํ
อนฺุโลมา จตฺตารो วิโมกฺขา ทฺกฺโต วุฏฺฐานปฏฺิปปสฺสทฺธิ
จตฺตารो วิโมกฺขาติ หิ อฺปฺริ วิโมกฺขกถายฺเขว (๑) อากโต
วิโมกฺขจริยาเวทิตฺตพฺพา ๑ เตสํ วิตฺถารो ตตฺถเวว อากโต ๑

นानตฺเตกตฺตโกวิทฺติ เตสํ วิโมกฺขานํ นานาภาเว
เอกภาเว จ กุสโล ๑ ทฺกฺโตวฺจฺจานวิโมกฺขวเสน หิ เตสํ
เอกตฺตํ จตฺตอริยมคฺควเสน นานตฺตํ เอกกสฺสาปี วา อริย-
มคฺคสฺส อนฺุปสฺสนาภเทน นานตฺตํ อริยมคฺคภาเวน เอกตฺตํ
เวทิตฺตพฺพิ ๑

๑. ขุ. ปฏฺิ. ๓๑/๔๗๐/๔๗๐ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคควณณ หน้ 460

ทวึนุ์ ฅาณันุ์ กุสลตาคิ ทสฺสนสงฺฆาตสฺส จ ภาวนา-
สงฺฆาตสฺส จาคิ อิมสฺส ทวึนุ์ ฅาณันุ์ กุสลตาย ฯ

ทสฺสนนุติ หิ โสตาปตฺติมคฺโค ฯ โส หิ ปจฺม
นิพฺพานทสฺสนโต ทสฺสนนุติ วุตฺโต ฯ โคตฺรภุ ปน กิณฺจาปี
ปจฺมตฺร นิพฺพานํ ปสฺสตี ยถา ปน รณฺโฆ สนฺตีกิ
เกนจิทเว กรณฺเยน อากโต ปฺริโส ทูรโตว รติกาย จรณฺตํ
หตฺถิกขนฺธคตฺ ราชนํ ทิสฺวาปี ทิฏฺโฐ เต ราชาตี ปฏฺโฐ
ทิสฺวา กตฺตพฺพกิจฺจสฺส อกตฺตตฺตา น ปสฺสามิตี อาห เอวเมว
นิพฺพานํ ทิสฺวา กตฺตพฺพสฺส กิเลสฺปฺพานสฺสาภาวา น
ทสฺสนนุติ วุจฺจตี ฯ ตํ หิ ฅาณํ มคฺคสฺส อวชฺชนภฺจฺจเน
ติฏฺฐตี ฯ

ภาวนาตี เสสมคฺคตฺตยํ ฯ ตํ หิ ปจฺมมคฺเคน ทิฏฺฐสฺมึเวยว
ธมฺเม ภาวनावเสน อฺปฺปชฺชตี น อทิฏฺฐปฺพหิ กิณฺจิปสฺสตี
ตสฺมา ภาวนาตี วุจฺจตี ฯ เหฏฺฐา ปน ภาวนามคฺคสฺส
อฺปรินิฏฺฐิตตฺตา ทวึนุ์ ฅาณานนุติ อวตฺวา โสตาปตฺติ-
สททาคามิอนาคามิมคฺคลาภิโน สนฺธาย ฅานวิโมกฺเข กุสลาตี
วุตฺตํ อรหตฺตมคฺคลาภิโน ปน ภาวนามคฺคสฺส ปฺรินิฏฺฐิตตฺตา
ทวึนุ์ ฅาณันุ์ กุสลาตี วุตฺตนุติ เวทิตพฺพํ ฯ

มคฺคฅาณนิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ผลณณนัทเทสวณณณา

ผลณณนัทเทเส ตั ปโยคปฏัปปสทฐตตาทั ตสส
อชฌตตพหัทธา วุณณณานปโยคสส ปฏัปปสทฐตตาทั มคโค
หิ สกกขณณ กัเลสปปหานณน อุกโต วุณณณานปโยคั กโรตติ
ผลกขณณ กัเลส้าน ปห็นตตาทั มคคสส อุกโต
วุณณณานปโยคั ปฏัปปสทฐทโธ วุสสนโต นาม โหตติ ๑
อุปปชชตติ มคคานนตตรั สกั วา ทวักขตตु วา
อุปปชชตติ ผลสมมาปตตติกาเล ปน พหุขตตु นัโรธา
วุณณณหนตสส ทวักขตตु อุปปชชตติ สพพมปิ หิ ตัปโยคป-
ปฏัปปสทฐตตาทั อุปปชชตติ ๑

มคคสเสตติ ผลนตติ ผลั อเปกขิตตวา นปสททวณณ กตติ ๑
สททากามิมคคกขณณาทิสุปี เอเกกมคคคควเสเนว วุณณณานโยชณา
เวทิตพพา ๑

ผลณณนัทเทสวณณณา นัฎจัตตา ๑

วิมุตติถาณนิตฺเทศวณฺณา

วิมุตติถาณนิตฺเทศ สกฺกายทิกฺขิตฺติ วิชฺชมานญฺเณ สติ
ขนฺธปญฺจกสงฺขาเต กายे สยฺ วา สตี ตสฺมี กายे ทิกฺขิตฺติ
สกฺกายทิกฺขิตฺติ ฯ

วิจิกฺขณาติ วิคฺตา จิกฺขณา สภาวํ วา วิจินฺนโต เอตาย
กิกฺขณฺติ กิลมฺตีติ วิจิกฺขณา ฯ

สีลพฺพตฺปรามาโสติ สีเลน สุทฺธิ วเตน สุทฺธิ ฯ สีลพฺพเตน
สุทฺธิติ คหิตถิกฺกนิเวโส ฯ โส หิ สภาวํ อติกฺกมิตฺวา ปรโต
อามสตีติ สีลพฺพตฺปรามาโส ฯ อุภินฺนํ สมานนฺปิ ทิกฺขิตฺติกาเว
ตกฺกณฺจ ปฺรฺูปเทสณฺจ วินา ปกฺติยา เอว สกฺกายทิกฺขิตฺติค-
หณฺโต ปกฺติญฺจตาย วิสตีวตฺตญฺจ สกฺกายทิกฺขิตฺติยา ปหานเนว
สพฺพทิกฺขิตฺติปฺปหานทสฺสนตฺถํ สกฺกายทิกฺขิตฺติ วุตฺตา ฯ สีลพฺพต-
ปฺรามาโส ปน สุทฺธิปฺปทํ ปฺปทฺติปฺปชฺชามาติ ปฺปทฺติปฺปหานํ
ปฺปทฺติปฺปทํ มิจฺฉาภาวทสฺสนตฺถํ วิสุํ วุตฺโตติ
เวทิตฺตํ ฯ ตินฺนํมฺปิ อนุสยปฺปหานเนว ปหานํ ทสฺเสตฺถํ
ทิกฺขิตฺติกาเว วิจิกฺขิตฺติกาเว วุตฺตํ น วิสุํ กิลมฺตีติ ฯ
อุปกฺกิลมฺสตีติ กิลมฺสตีติ อุปกฺกิลมฺสตีติ วิพฺพาเชนฺตีติ กิลมฺส
ถาณคตฺตญฺเณ ภูสา กิลมฺสตีติ อุปกฺกิลมฺสตีติ ฯ สมฺมา สมฺมจฺฉินฺนา
โหนตีติ สมฺมจฺฉนฺตปฺปหานเนว อนฺนปฺปาทนโรเชน สมฺมา
สมฺมจฺฉินฺนา โหนตีติ ฯ สปริยญฺจนาเนหิตฺติ จิตฺตํ ปฺริยญฺจนาเน

*เล่มที่ 40 ปจฺจเวกฺขณณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 463

อุฏฺเฐนฺติ อุปฺปชฺชนฺตฺติ ปริยฺญานานิ สมฺมาจารปฺปตฺตานํ
กิลฺเลสานเมตฺตํ อธิวณฺํ ๑ สห ปริยฺญานเหีติ สปริยฺญานานิ ๑
เตหิ สปริยฺญานเหี อนฺุสยิตฺตอฺปฺกฺกิลฺเสหิ ๑ จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหตีติ
เตสํ อภพฺพุปฺปตฺติกกฺกุตฺตตา สนฺุตฺติวเสน ปวตฺตมฺมานํ จิตฺตํ ตโต
วิมุตฺตํ นาม โหติ ๑ ตเทว สฺกุจฺจํ วิมุตฺตตฺตตา สฺวิมุตฺตํ ๑
ตฺวิมุตฺตติลาตฺตญฺเฐนาติ ตสฺสา วิมุตฺตติยา ชานนญฺเฐน ๑
วิมุตฺตติลาตฺตนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

ปจฺจเวกฺขณณานิทฺเทสวณฺณา

ปจฺจเวกฺขณณานิทฺเทส มกฺกกฺขณฺเฆว เหตฺตญฺเฐน(๑) ปจฺมํ
มกฺกคฺงคานิ วิสฺสุ วิสฺสุ วตฺวา ปฺน มกฺกคฺงคฺกฺกฺเต อมกฺกคฺงคฺกฺกฺเต
จ ฌมฺเม พุชฺฌณญฺเฐน โปชฺชิติ ลทฺธนามสฺส อริยสฺส องฺคภาเวน
โพชฺฌนฺเจ วิสฺสุ ทสฺเสหิ ๑ สติธมฺมวิจยวิริยสมฺมาธิสมฺโพชฺฌนฺจกา
หิ มกฺกคฺงคานเว ปีตฺติปฺสฺสทฺธิอุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺจกา อมกฺกคฺงคานิ ๑
ปฺน พลวเสน อินฺุทฺริยวเสน จ วิสฺสุ นิทฺทิกฺกฺกฺเจสฺส สทฺธาเอว
อมกฺกคฺงคฺกฺกฺตา ๑ ปฺน มกฺกคฺกฺขณฺเฆ ชาเตยฺเว ฌมฺเม ราสิวเสน
ทสฺเสนฺโต อาธิปเตยฺยญฺเฐนาติอาทิมฺมาห ๑

ตตฺถ อุปฺปญฺจานญฺเฐน สติปฺปญฺจานาติ เอกาว นิพฺพานา-
รณฺณมณฺา สติ กายเวทนาจิตฺตฌมฺเมสฺส สฺกุสฺสขนิจฺจอตฺตสณฺญา-
๑. ม. เหตฺตญฺเฐน ๑

ปหานกิจฺจสาธนวเสน จตฺตารโ สติปฏฺจานา นาม ฯ นิพฺพานา-
รम्मณฺ์ เอกเมว วิริยํ อุปฺปนฺนानฺุปนฺนानํ อกุสฺลानํ ปหานา-
นฺุปนฺตติกิจฺจสฺส อนฺุปนฺนानฺุปนฺนानํ กุสฺลानํ อุปฺปาทภฺูจิติ-
กิจฺจสฺส สาธนวเสน จตฺตารโ สมฺมปฺปชานา นาม ฯ

ตถภฺูเจเน สจฺจาทิ ทุกฺขภาวาทิสฺสู อวิสฺสวาทกฺกฺเจเน จตฺตานิ
อริยสจฺจานิ ฯ เอตฺตานเว เจตฺถ ปฏฺฏิเวธกฺกฺเจเน ตทา สมฺมทาคตานิ
อมฺโถคฺธํ นิพฺพานนฺตติ วิสฺสุ วุคฺคํ นิพฺพานณฺจ เสสา ปน
ธมฺมา ปฏฺฐิตาภกฺกฺเจเน ตทา สมฺมทาคตา ฯ ตถภฺูเจเน สจฺจา
ตทา สมฺมทาคตาทิ วจนฺโต มคฺคผลปรีโยสานเเน อวสฺสํ จตฺตาริ
สจฺจานิ ปจฺจเวกฺขตฺติติ นิฏฺฐเมตฺถ กนฺตพฺพิ ฯ กตํ กรรมิยํ
นาปรี อิตฺถตฺตยาชาติ ปชานาตฺติติ (๑) วจนฺโต จ ทุกฺขํ เม
ปรีณฺณาคํ สมฺมทโย เม ปหิโน นิโรโธ เม สจฺจนิกฺโต มคฺโค
จ เม ภาวิทฺตติ ปจฺจเวกฺขณฺ์ วุคฺคเมว โหติ ฯ ตถา ปจฺจเวกฺขณฺ์
ยฺชชติ จ ฯ สมฺมทโยติ เจตฺถ ตตฺตมคฺควชฺโฆเวย เวทิตพฺโพ ฯ
เอตฺถ วุคฺคสมฺมทยปจฺจเวกฺขณฺวเสนเว อภฺภูจกถายํ ทฺวิริํ กิเลส-
ปจฺจเวกฺขณฺ์ มคฺคผลนิพฺพานปจฺจเวกฺขณฺานิ อิทฺ สรฺูปเเนว
อาคตานิติ วุคฺคตานิ ฯ เกวลํ ทุกฺขปจฺจเวกฺขณฺเมว น วุคฺคํ ฯ
กิญฺจาปี น วุคฺคํ อถ โข ปาสสพฺภาวโต ยฺชชติสพฺภาวโต
จ กเหตุพฺพเมว ฯ สจฺจปฺปฏิเวธคฺคํ หิ ปฏฺฐิปฺนฺนสฺส นิฏฺฐิตเ
๑. วิ. มหา. ๔/๒๓/๒๘ ฯ

*เล่มที่ 40 ปจฺจเวกฺขณณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 465

สจฺจปฏฺฏิเวเช สยฺม กตฺตกิจฺจปจฺจเวกฺขณํ ยุตฺตเมวาทิ ฯ

อวิกฺเขปฏฺฐเณ สมโถติอาทิ มคฺคสมฺปยุตฺเต เอว สมถ-
วิปฺสฺสนาธมฺเม เอกรสฏฺฐเณ อนตฺวิตฺตณฏฺฐเณ จ ทสฺเสตฺถุ
วุตฺตํ ฯ

สํวรฏฺฐเณ สิลวิสุทฺธิติ สมฺมาวาจาภมฺมฺนฺตาสีวาเอว ฯ

อวิกฺเขปฏฺฐเณ จิตฺตวิสุทฺธิติ สมฺมาสมาธิเอว ฯ

ทสฺสนฏฺฐเณ ทิฏฺฐิจิวิสุทฺธิติ สมฺมาทิฏฺฐิจิเอว ฯ

วิมุตฺตฏฺฐเณติ สมฺจฺเจทวเสน มคฺควชฺฌกิลเสหิ

มฺจฺจนฏฺฐเณ นิพฺพานารมฺมเณ वा อธิมฺจฺจนฏฺฐเณ ฯ

วิโมกฺโขติ สมฺจฺเจทวิโมกฺโข อริยมคฺโคเอว ฯ

ปฏฺฏิเวชนฏฺฐเณ วิชฺชาติ สจฺจปฏฺฏิเวชนฏฺฐเณ วิชฺชา

สมฺมาทิฏฺฐิจิเอว ฯ

ปริจฺจาภฏฺฐเณ วิมุตฺตีติ มคฺควชฺฌกิลเสสนํ ปชฺชนฏฺฐเณ

ตโต มฺจฺจนโต วิมุตฺติ อริยมคฺโคเอว ฯ

สมฺจฺเจทฏฺฐเณ ขเย ฉานฺนติ กิลเสสมฺจฺฉินฺทณฏฺฐเณ

กิลเสกฺขยฺกเร อริยมคฺเค ฉานฺํ สมฺมาทิฏฺฐิจิเอว ฯ

ฉนฺทาทโย เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตฺตพฺพา ฯ เกวลํ เหตุถ

มคฺคกฺขณฺเยว มคฺคสฺส อาทิมชฺฌปริโยสานากาเรน ทสฺสีตา ฯ

วิมุตฺตีติ เจตฺถ มคฺควิมุตฺติเอว ฯ ตถฏฺฐเณ สจฺจชาติ เอตฺถ

คหิตมฺปิ จ นิพฺพานํ อธิ ปริโยสานภาวทสฺสนตฺถํ ปฺน วุตฺตณฺติ

เวทิตพฺพํ ๑ ผลกฺขณเปปี เอเสว นโย ๑ เอตุถ ปน เหตุฏฺฐเณ
มคฺโคติ ผลมคฺคภาเวเนว ๑

สมฺมปฺปชานาติ มคฺคกฺขณ จตฺกัจจสาธกวีริยกิจฺจสฺส
ผลสฺส อุปฺปาตกฺขณ สิทฺธตฺตา วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ๑ อณฺณถา
หิ ผลกฺขณ สมฺมปฺปชานา เอว น ลพฺภนฺติ ๑ วุตฺตํ หิ
มคฺคกฺขณ สตฺตตีส โปธิปฺกขิยธมฺเม อุทฺธรนฺเตน เถเรน
ผลกฺขณ จเปตฺวา จตฺตาโร สมฺมปฺปชานเ อวเสสาเตตฺตีส
ธมฺมา ลพฺภนฺติ ๑ เอวเมว ปฏฺิเวธกัจจาทิสิทฺธิวเสน สจฺจาทินิปี
ยถาโยคํ เวทิตพฺพานิ ๑

วิโมกฺโขติ จ ผลวิโมกฺโข ๑ วิมุตฺตีติ ผลวิมุตฺติ ๑
ปฏฺิปฺปสฺสทฺธฏฺฐเณ อนฺุปฺปาเท ฌาณํ วุตฺตตฺถเมว ๑
วฺภูจฺหิตฺวาติ อนฺุตฺตรา วฺภูจฺจานาภาวา ผลวเสน(๑) เอว
วุตฺตํ ๑

อิเม ธมฺมา ตทา สมฺมทาคตาติ อิเม วุตฺตปฺปการา
ธมฺมา มคฺคกฺขณ จ ผลกฺขณ จ สมฺมทาคตาติ ปจฺจเวกฺขตีติ
อิตฺติสทฺทํ ปาฐเสสํ กตฺวา สมฺพนฺโร เวทิตพฺโพ ๑

ปจฺจเวกฺขณฌาณนิตฺเตสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. ผลาวสานน ๑

วตถูนานตตถาณนิตุเทสวณณนา

วตถูนานตตถาณนิตุเทเส จกขุ อชฌตตํ ววตถेतตีติ
อชฌตตถุตํ จกขุ ววตถเปตี ฯ ยถา โส จกขุ ววตถเปตี
ตถา วตถุกาโม กถิ จกขุ อชฌตตํ ววตถेतตีติ ปุจฺจติววา
ปนุ จกขุ อวิชชาสมภูตฺตติ ววตถेतตีอาทินา ววตถาปนาการิ
ทสฺเสตีติ ฯ

ตตถถ อวิชชาตถนหา อตีตา อุปตถมภกเหตุโย กम्मํ
อตีตํ ชนกเหตุ อาหาโร อิทานิ อุปตถมภกเหตุ ฯ เอเตน
จกขุอุปตถมภกานิ อุตฺตจิตฺตานิ คหิตาเนว โหนฺติติ ฯ

จตฺตุนํ มหาภูตานิ อุปาทายาติ อุปโยคตถเส สามิวจัน
จตฺตาริ มหาภูตานิ อุปาทิยิตฺวา ปวตฺตตฺตติ อตฺโตติ ฯ เอเตน
ปสาทจกขุภาโว ทสฺสิติโต โหติ สสมภการภาโว ปฏิกฺขิตฺโตติ ฯ

อุปฺปนฺนติ อทฺธาวเสน สนฺตติชฌวเสน วา ปจฺจุปปนฺนํ ฯ
สมฺมทาตตฺตติ เหตุโต สมฺมจฺจิตํ ฯ เอตฺตวตฺตา วิปฺสฺสนาปฺพุพฺภาเค
จกขุ ววตถานํ ทสฺสิติติ ฯ อหุตฺวา สมฺมภูตฺตติอาทิตฺติ อนิจฺจานุ-
ปฺสฺสนา ฯ ปุพฺเพ อุตฺथा อวิชชมานโต อหุตฺวา สมฺมภูตํ อทฺธํ
วยา อภาวโต หุตฺวาน น ภวิสฺสตีติ ฯ อนฺตวณฺตโตติ อนฺโต
อสฺส อตฺถิติติ อนฺตวา อนฺตวา เอว อนฺตวณฺโตติ ฯ ยถา สติมนฺโต
คติมนฺโต ธิติมนฺโต จ โย อีสฺสิติ (๑) ตโต อนฺตวณฺตโต
๑. ขุ. เถร. ๒๖/๓๕๓/๔๐๘ ฯ คติมนฺโต สติมนฺโต... ฯ

ขุททกนิกายกุกกถา ปฏิสมภิทามกคุณณา (สทฐมมปกาสินี ๑) - หน้าที่ 468
*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 468

ภงควิชขมานโตติ อตุโถ ๑

อทฐวนตุติ สพพาวตุถานิปาติตาย ถิรภาวสฺส จ

อภาวตายน น ถิริ ๑

อสสฺสตนฺติ น นิจฺจํ ๑

วิปริณามธมฺมนฺติ ชราย เจว มรณฺน จาติ เทวธา

ปริณามปกตฺกํ ๑

จกขุํ อนิจฺจนฺตฺิอาทีนฺติ จกขุํ อนิจฺจโตติอาทีนฺติ จ

วตุตตุถานิ ๑

มโนติ อิท ภวํกมฺนสฺส อธิปฺเปตตุตา อวิชฺชาสมฺภูโตติ-

อาที ยฺชชติเยว ๑

อาหารสมฺภูโตติ เอตุถ สมฺปยุตฺตผลฺสอาหารมโนสญฺเจตนา-

หารวเสน เวทิตพฺพิ ๑

อุปฺปนฺโนติ จ อทฺธาสนฺตฺิวเสน ๑

วตุถุนานตุตถาณนิตฺุเทสวณฺณา นิจฺจิตา ๑

โคจรนาคตถาณนิตฺเตสวณฺณา

โคจรนาคตถาณนิตฺเตส รุเป พหิทฺธา ววตฺเตตีติ
อชฺชตฺตโต พหิทฺธาภูเต รุปรายตฺนชฺชเม ววตฺถเปตีติ อตฺถโ ๑
อวิชฺชาสมฺภูตาคิอาทิจ อตฺตภาวปริยาปนฺนํกมฺมชฺรูปตฺตา
วตฺตํ ๑ อหารโรปี หิจ กมฺมชฺรูปสฺส อุตฺตมฺภกปจฺจโย โหตี ๑
สทฺทสฺส ปน อุตฺตจิตฺตสมฺภูจฺจานตฺตา อวิชฺชาสมฺภูตาทิจจกฺกํ น
วตฺตํ ๑ โฝฏฺจพฺพานํ สยํ มหาภูตตฺตา จตฺตุนํ มหาภูตानํ
อุปาทายาตี น วตฺตํ ๑

ชฺชมาตี เจตฺต ภาวํกมฺโนสมฺปยุตฺตา ตโย อรูปินฺน ชฺชชา
ชฺชมายตฺนปริยาปนฺนानิ สฺชชฺรูปานิ จ กมฺมสมฺภูจฺจานานนิจิ
สพฺพานนิจิ รูปาทินิ จ ๑ อปิจฺ ยานิ ยานิ เยน เยน
สมฺภูจฺจหนฺติ ตานิ ตานิ เตน เตน เวทิตพฺพานิ ๑ อิตฺรธา
หิจ สกสฺนตฺตานปริยาปนฺนानิจิ รูปาทโย ชฺชมา สพฺเพ น
สงฺกณฺเหยฺยํ ๑ ยสฺมา อนินฺนทฺริยพฺพชฺรูปาทโยปิ วิปฺสฺสนฺนปคา
ตสฺมา เตสํ กมฺมสมฺภูตปฺเทน สงฺกโห เวทิตพฺโพ ๑ เตปิ
หิจ สพฺพสฺตตฺตสฺสชฺชาเรณกมฺมปจฺจยอุตฺตสมฺภูจฺจานา ๑ อญฺเณ ปน
อนินฺนทฺริยพฺพชฺรา รูปาทโย น วิปฺสฺสนฺนปคาตี วทฺนฺติ ๑ ตํ ปน
สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาตี ยथा ปญฺญา ย ปสฺสตี
อถ นิจฺพิณฺนตฺติ ทฺกฺเข เอส มคฺโค วิสฺสุทฺธิยาตี (๑)

*เล่มที่ 40 มหาวคฺคความณณา หน้า 470

อาทิกาย ปาฬิยา วิรุชฺฌติ ฯ วุตตณฺจ วิสุทฺธิมคฺเค อิเชจฺจโ
อาทิตฺว อชฺฌตฺตสงฺขารे อภินิวิสิตฺวา วิปสฺสตี ยสฺมา ปน
น สฺทฺธอชฺฌตฺตทสฺสนมตฺเตเนว มคฺควฺภูจฺฉานํ โหติ พหิทฺธาปี
ทฺฐจฺพพเมว ตสฺมา ปฺรสฺส ขนฺนุเชปี อนุปาทินฺนสงฺขารेปี อนิจฺจํ
ทฺกขณมตฺตาตี วิปสฺสตีตี ตสฺมา ปเรสํ จกฺขาทิวตฺถานมฺปี
อนินฺทฺริยพทฺธรฺฐปาทิวตฺถานมฺปี อิจฺฉิตฺพพเมว ตสฺมา เตภฺมก
สงฺขารา อวิปสฺสนฺูปคา นาม นตฺถิ ฯ

โภจฺรณานตฺตถาณนิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

จฺริยานานตฺตถาณนิทฺเทสวณฺณนา

จฺริยานานตฺตถาณนิทฺเทส วิญฺญาณจฺริยาตีอาทิสฺ อารมฺมณ
จฺรตีตี จฺริยา วิญฺญาณเมว จฺริยา วิญฺญาณจฺริยา ฯ

อญฺญาณน จฺรณํ อญฺญาณน วา จฺรตี อญฺญาเต
วา จฺรตี อญฺญาณสฺส วา จฺรณนฺตี อญฺญาณจฺริยา ฯ

ญาณเมว จฺริยา ญาณน วา จฺริยา ญาณน วา
จฺรตี ญาเต วา จฺรตี ญาณสฺส วา จฺรณนฺตี ญาณจฺริยา ฯ

ทสฺสนตฺถายาตี รูปทสฺสนตฺถาย ปวตฺตา ฯ

อวชฺชนกิริยาอพฺยาคตาตี ภวฺงคฺสนฺตานโต อปเนตฺวา
รูปารมฺมณ จิตฺตสนฺตานํ อวชฺเชตี นามตีตี อวชฺชนํ
วิปากาภวโต กรรมมตฺตนฺตี กิริยา กุสลาकुสลวเสน น
อพฺยาคตาตี ออพฺยาคตา ฯ

*เล่มที่ 40 จรียานานตตฉนนาหนิเทสฉนนา หนา 471

ทสสนนุจโติ ปสสนนุติ เตน สยั วา ปสสติ ทสสน-
มตตเมว วา ตนุติ ทสสนันุ ทสสนเมว อตุโถ ทสสนนุจโติ ฯ

จกขุวิญฉนนาณนุติ กุสลวิปากันุ วา อกุสลวิปากันุ วา ฯ

ทิกุสจตตาคติ อทิกุสเจ สมนุปฏิฉนณนุสส อภาวโต จกขุ-
วิญฉนนาณนุ รุปรามมฉนสส ทิกุสจตคา ฯ

อภินิโรปนนา วิปากมโนฉนาคูติ ทิกุสจรามมฉนเมว อาโรหตีติ
อภินิโรปนนา อุกยวิปากา สมนุปฏิฉนณนุมนฉนาคู ฯ

อภินิโรปิฉตตาคติ รุปรามมฉนั อภिरุพุหตคา ฯ

วิปากมโนวิญฉนนาฉนาคูติ อุกยวิปากา สนุตีรฉนมนุ-
วิญฉนนาฉนาคู ฯ เอส นโย โสคทวาราทิสูปี ฯ สนุตีรฉนนานนุตี
โวฏุจพพเน อวคเตปี อฏุจกถาจรียเอหิ วุคตตคา ลพุกตีติ
คเหตุพพิ ฯ

วิชานนตถายาคติ ชมมารมมฉนสส เจว รุปราทิอามมฉนสส
จ วิชานนตถาย ฯ

อวชชนกิริยาพุยาทาคติ มโนทวาราวชชนฉนฉนุติ ฯ

วิชานนุจโติ ตทนนุตีรฉนวนวเสน อามมฉนสส วิชานนเมว
อตุโถ น อญโย ฯ อูปริ อกุสลฉนวนันุ วิปสสนนามคคผล-
ฉนวนานญจ วิสุ วุคตตคา เสสฉนวนานิ อีฉ คเหตุพพานิ สियู ฯ
กุสเลหิ กมเมหิ วิปยุคตคา จรตีติ วิญฉนนาฉนริยาคติ(๑)อาทิ-
วฉนโต ปน หสตีคูปาทฉนฉนวนเมว คเหตุพพิ ฯ ฉสุ ทวารเอส
๑. พุ. ปฎิ. ๓๑/๑๖๖/๑๑๗ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 472

อเหตุกานันฺเยว จิตฺตานิ วุตฺตตฺตา เทว อวชฺชนานิ เทว
ปญฺจวิญฺญาณานิ เทว สมฺปญฺจิณฺณานิ ตีณิ สนนฺตีรณานิ เอกํ
หสิตฺตฺตฺปาทจิตฺตฺตฺติ อญฺจารส อเหตุกจิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
จริยาติ เวทิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ๑

อิทานิ วิสยวิชานนมตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต วิญฺญาณจริยาติ ทสฺเสตฺตํ
นึราคา จรตีตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต วิญฺญาณํ หิ รากาติสมฺปโยเค
สทฺธาติสมฺปโยเค จ อวตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ปาปฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เตสฺส อสตี
สทฺทวตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ตฺตฺตฺตฺตฺต ๑ ตฺตฺตฺตฺต นึราคาทิวจเนน เตสฺ
วุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต วิญฺญาณกิจฺจมตฺตํ ทสฺเสตฺตํ ๑ นตฺตฺติ เอตฺตฺตฺตฺต
ราโคติ นึราคา ๑ นึราคาติ รสฺสํ กตฺวาปี ปจฺนตฺติ ๑ โส
ปน รชฺชนวเสน ราโค ๑ อิตเรสฺส ทฺตฺตฺตฺตฺตวเสน โทโส ๑
มฺยฺยหฺนวเสน โมโห ๑ มณฺยฺยหฺนวเสน มาโน ๑ วิปริตฺตฺตฺตฺต-
วเสน ทิฏฺฐิ ๑ อฺทฺตฺตฺตภาโว อวฺปสฺนตฺตภาโว วา อฺทฺตฺตจฺจํ ๑
วิจิกิจฺจนา วุตฺตฺตฺตฺต ๑ อนฺนฺเสนตีตฺติ อนฺนฺสยา ๑ นึรนฺนฺสยาติ วตฺตฺตฺตฺต
นानฺนฺสยาติ วุตฺตํ โสเยวตฺตฺต ๑ ปริยฺยญฺจานปฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต อภาโว
เวทิตฺตฺตฺต ๑ น หิ วิญฺญาณจริยา ปหีนานฺนฺสยานันฺเยว วุตฺตฺต ๑
ยา จ นึราคาทินามา สว รากาตีหิ วิปฺปยฺตฺตฺตว นาม
โหตีตฺติ ปริยาขนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต รากวิปฺปยฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ๑ ปฺน
อณฺเณหิ จ วิปฺปยฺตฺตฺตํ ตํ ทสฺเสตฺตํ กุสเลหิ กมฺเมหิตฺตฺตฺตฺต ๑
กุสลาณฺนฺเยว รากาตีวชฺชาภาวา อนวชฺชนานิ ๑ ปริสฺสทฺตฺตฺตวาทเรหิ

*เล่มที่ 40 จริยานานตฺตณณนิตฺเทสวณฺณา หน้า 473

หิริโอดตฺตปฺเปหิ ยุตฺตตฺตา สุกฺกานิ ฯ ปวตฺตีสฺสขตฺตา สฺโข อุทโย
อุปฺปตฺตติ เอเตสฺนฺติ สฺขทฺุรฺยานิ สฺขวิปากตฺตา วา สฺโข อุทโย
วทฺุฒิ เอเตสฺนฺติ สฺขทฺุรฺยานิ ฯ วุตฺตวิปฺกฺเขน อุกฺสฺถานิ
โยเชตฺตพฺพานิ ฯ

วิญฺญาเต จรฺตฺติ วิญฺญาณน วิญฺญาณมานํ อารมฺมณํ
วิญฺญาตํ นาม ตสฺมี วิญฺญาเต อารมฺมณนฺ ฯ กิ วุตฺตํ
โหติ นิลวณฺณโยคโต นิลวตฺถํ วิย วิญฺญาณโยคโต วิญฺญาณํ
นาม โหติ ตสฺมี วิญฺญาณน จรฺตฺติ วิญฺญาณจริยาติ
วุตฺตํ โหติ ฯ

วิญฺญาณสฺส เอวฺรฺุปา จริยา โหติติ วุตฺตปฺปการสฺส
วิญฺญาณสฺส วุตฺตปฺปการา จริยา โหติติ อตฺถโถ ฯ วิญฺญาณสฺส
จริยาติ จ โวหารวเสน วุจฺจติ วิญฺญาณโต ปน วิสฺสุ จริยา
นตฺถิ ฯ

ปกตฺติปริสฺสุทฺุรมิํ จิตฺตํ นิกฺกิลสฺสุเจนาติ อิทํ วุตฺตปฺปการํ
จิตฺตํ รากาทิกิลสฺสาภาเวน ปกตฺติยา เอว ปริสฺสุทฺุริํ ฯ ตสฺมา
วิฆานนมตฺตเมว จริยาติ วิญฺญาณจริยาติ วุตฺตํ โหติ ฯ
นิกฺกิลสฺสุเจนาติปิ ปาโจ ฯ

อณฺุณจริยาย มนาปีเกสฺสุติ(๑) มนสิ อปฺุเปนฺติ ปสฺสีทฺุนฺติ
มณฺิ วา อปฺุปายนฺติ วทฺุณฺเณตฺติ มนาปานิ มนาปานิเยว
๑. ม. มนาปีเยสฺสุติ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้ํ 474

มณาปีกานี(๑) ๑ เตสุ มณาปีเยสุ ๑ ตานี ปน อัญฺจานี วา

โหนตุ อนัญฺจานี วา คหณวเสน มณาปียานี ๑ น หี

อัญฺจสฺมีเยว ราโค อนัญฺจสฺมีเยว โทโส อุปฺปชฺชติ ๑

ราคสฺส ชวนตฺถายาติ สนฺตติวเสน รากสฺส ชวนตฺถาย

ปวตฺตา ๑

อวชฺชนกิริยาพฺยาถตาติ จกฺขุทฺวาเร อโยนีสมนสิการ-

กฺกตา อวชฺชนกิริยาพฺยาถตา มโนธาตุ ๑

ราคสฺส ชวนาติ เขภฺยุเยน สตฺตถกฺขตฺตํ รากสฺส ปวตฺติ

ปฺนปฺปฺนํ ปวตฺโต ราโคเยว ๑

อณฺณาณจริยาติ อณฺณาณน รากสฺส สมภวโต อณฺณาณน

รากสฺส จริยาติ วุตฺติ โหติ ๑ เสเสสุปี เอเสวน นโย ๑

ตทฺถเยน อสมเปกฺขนสฺมี วตฺถสฺมินฺติ รากโทสวเสน

สมเปกฺขนวิริหิเต รุปารมฺมณสงฺขาเต วตฺถสฺมี ๑

โมหสฺส ชวนตฺถายาติ วิจิกฺจฺจฺจฺจวเสน โมหสฺส

ชวนตฺถาย ๑

อณฺณาณจริยาติ อณฺณาณสฺเสว(๒) จริยา น อณฺณสฺส ๑

วินิพนฺธสฺสาติอาทีนํ มานาทีนํ สภาววจฺจานี ๑

ตตฺถ วินิพนฺธสฺสาติ อณฺณตฺถวเสน วินิพนฺธิตฺวา จิตฺสฺส ๑

ปรามญฺจายาติ รูปสฺส อนิจฺจภาวาทิ อติกฺกมิตฺวา ปรโต

๑. ม. มณาปียานี ๑ ๒. โปราณ. อณฺณาณเมว ๑

*เล่มที่ 40 จริยานานตตถาณนิตฺเทสวณฺณา หน้า 475

นิจฺจาวาที อามกฺุจาย คหิตาย ฯ

วิกฺุเขปคตฺสฺสชาติ รูปารมฺมณฺเ วิกฺุจิตฺตภาวํ คตฺสฺส ฯ

อนิฏฺุจาคตฺายาติ(๑) อสนฺุณิฏฺุจานภาวํ คตฺาย ฯ

ถามคตฺสฺสชาติ พลปฺปตฺตฺาย ฯ

ชฺมเมสฺสุติ รูปาทิสฺสุ วา ชฺมมารมฺมณฺณฺเทสฺสุ วา ชฺมเมสฺสุ ฯ

ยสฺมา รากาทโย อณฺุณาณฺน โหนฺุติ ตสฺมา รากาทิ-

สมฺปิโยเคน อณฺุณาณฺ วิเสเสนฺโต สรภา จรฺตีติอาทิมาย ฯ

ตตฺถ สรภา จรฺตีติ โมหมานทิกฺุจิมานานุสยทิกฺุจानุสย-

อวิชฺขานุสยชฺวณฺวเสน ฯ จริยา เวทิตฺพุพา ฯ

สโทสา จรฺตีติ โมหอวิชฺขานุสยชฺวณฺวเสน ฯ

สโมหา จรฺตีติ รากโทสมานทิกฺุจิทฺุจจวิจิกิจฺุจานุสยชฺวณ-
วเสน ฯ

สมานา จรฺตีติ รากโทสมอกมรากภวรากาวิชฺขานุสยชฺวณ-
วเสน ฯ

สทิกฺุจิจิ จรฺตีติ รากโมหอกมรากาวิชฺขานุสยชฺวณฺวเสน ฯ

สอฺุทฺุจจา จรฺติ สวิจิกิจฺุจนา จรฺตีติ โมหอวิชฺขานุสยชฺวณ-
วเสน ฯ

सानุสยา จรฺตีติ เอตฺถาปี วุตฺตนเยเนว เอเกกํ อณฺุสยํ

มุถิ กตฺวา ตสฺมิ จิตฺเต ลพฺุภมานกเสสานุสยวเสน สานุสยตา

๑. ม. อนิฏฺุจกตฺายาติ ฯ

โยเชตพฺพา ฯ

ราคสมฺปยุตฺตาคีอาทึ สราคาทึเววจนเมว ฯ สว เอว หึ
จริยาสมฺปโยควเสน สห ราคาทึหึ วุตฺตตีตึ สราคาทึอาทึหึ
นามานึ ลกทึ ฯ ราคาทึหึ สมํ เอกุปฺปาเทกนโรเชกเวตฺเตกา-
รมฺมณาทึหึ ปกาเรหึ ยุตฺตาคี รากสมฺปยุตฺตานีตึอาทึนึ นามานึ
ลกทึ ฯ สวเยว จ ยสฺมา กุสลาทึหึ กมฺเมหึ วิปฺปยุตฺตา
อกุสลาทึหึ กมฺเมหึ สมฺปยุตฺตา ตสฺมาปึ อญฺญาณจริยาตึ ทสฺเสตฺถุ
กุสเลหึ กมฺเมหึตึอาทึมาห ฯ

ตตฺถ อญฺญาเตตึ โมหสฺส อญฺญาณลกฺขณตฺตา ยถา-
สกาเวน อญฺญาเต อารมฺมณฺเ ฯ เสถํ วุตฺตตฺถเมว ฯ

ญาณจริยาํ ยสฺมา วิวญฺญานานุปสฺสนาทึนึ อนนฺตร-
ปจฺจยญฺจตา อวชฺชนกิริยาพฺยากตา นตฺถิ ตสฺมา เตสํ อตฺถาย
อวชฺชนกิริยาพฺยากตํ อวตฺวา วิวญฺญานานุปสฺสนาทโย วุตฺตา ฯ
อนฺุโลมญาณตฺถาย เอว หึ อวชฺชนา โหตึ ตโต วิวญฺญานานุ-
ปสฺสนามคฺคผลานึ ฯ

ผลสมฺปาตฺตตีตึ เจตฺถ มคฺคานนฺตรชา วา โหตุ
กาลนฺตรชา (๑) วา อุโภปี อธิปฺเปตา ฯ

นึราคา จรตีตึอาทึสุ ราคาทึนึ ปฏิกฺขิปนเวเสน นึราคาทิตา
เวทิตพฺพา วิญฺญาณจริยาํ ราคาทึนึ อภวตฺตญฺเจน ฯ

๑. สึ. กาลานนฺตรชา ฯ

*เล่มที่ 40 จรียนานตฺตณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 477

ณาคเตติ(๑) ยถาสภาวโต ณาเต ฯ

อณฺญา วิญฺญาณจรียาติอาทีหิ ติสฺสนฺนํ จรียนํ อณฺญ-
มณฺญสมฺมสิสฺสํ ทสฺเสติ ฯ วิญฺญาณกิจฺจมตฺตวเสน หิ อเหตุก-
จิตฺตูปฺปาทา วิญฺญาณจรียา อณฺญณกิจฺจวตฺตํ ทฺวาทสนฺนํ
อกุสลจิตฺตูปฺปาทานํ วเสนว อณฺญาณจรียา วิเสเสน ณาณ-
กิจฺจการีนํ วิปฺสฺสนามกุผลานํ วเสน ณาณจรียา ฯ เอวมินา
อณฺญมณฺญสมฺมสิสฺสา จ วิปฺสฺสนํ จเปตฺวา สเหตุกกามาวจร-
กิริยาकुสลา จ สเหตุกกามาวจรวิปากา จ รุปาวจรรูปา-
วจรกุสลาพฺยากตา จ ตีหิ จรียาหิ วินิมตฺตาคติ เวทิตพฺพา ฯ
นิพฺพานารมฺมณาย วิวญฺญานานุปฺสฺสนาย ณาณจรียาย
นิทฺทิจฺจตฺตา นิพฺพานมกุผลปฺจฺจเวกฺขณญฺจทานิ เสกฺขาเสกฺขานํ
ปฺจฺจเวกฺขณณานานิ ณาณจรียาย สงฺกฺขิตานีติ เวทิตพฺพานิ ฯ
ตานปี หิ วิเสเสน ณาณกิจฺจกรานเวาติ ฯ

จรียนานตฺตณานิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. สฺยา. ณาณ ฯ

ภูมินานตฺตวณนิตุเทสวณณา

ภูมินานตฺตวณนิตุเทเส ภูมियोติ ภาคา ปริจฺเจทา วา ฯ
กามาจรตติ เอตฺต ทุวิโร กามิ กิเลสคามิ วตฺตูกามิ
จ ฯ กิเลสคามิ ฉนฺทราโค วตฺตูกามิ เตภูมกวมฺภูมฺมิ ฯ กิเลสคามิ
กามตฺตติ กามิ วตฺตูกามิ กามิยตฺตติ กามิ ฯ โส ทุวิโร
กามิ ปวตฺติวเสน ยสฺมี ปเทเส อจรตติ โส ปเทโส กามิ
เอตฺต อจรตฺตติ กามาจรโร ฯ โส ปน ปเทโส จตฺตุนฺนํ อปายานํ
มนุสฺสโลกสฺส ฉนฺนณฺจ เทวโลกานํ วเสน เอกาทสฺวิโร ฯ
ยถา หิ ยสฺมี ปเทเส สสตฺถา ปฺริสา อจรนฺติ โส
วิขฺขมานสฺปิ อญฺเญสฺ ทุวิปทจตฺตปฺเทสฺ อจรนฺเตสฺ เตสํ
อภิลกฺขิตตฺตทา สสตฺถาวจรโรติ วุจฺจติ เอวํ วิขฺขมานสฺปิ
อญฺเญสฺ รุปาจรทิสฺส ตตฺต อจรนฺเตสฺ เตสํ อภิลกฺขิตตฺตทา
อัย ปเทโส กามาจรโรเตว วุจฺจติ ฯ สุวายํ ยถา รุปภโว
รูปํ เอวํ อุตฺตรปทโลปํ กตฺวา กามิเตว วุจฺจติ ฯ
ตปฺปฏิพทฺโร เอกโก ฐมฺโม อิมสฺมี เอกาทสฺวิธปเทสสงฺขาเต
กามิ อจรตฺตติ กามาจรโร ฯ กิณฺจาปี หิ เอตฺต เกจิ
ฐมฺมา รุปารูปภเวสฺปิ อจรนฺติ ยถา ปน สงฺคาม
อจรนฺโต สงฺคามาวจรโรติ ลทฺธนาโม นาโค นฺนเร จรนฺโตปี
สงฺคามาวจรโรเตว วุจฺจติ ถลจฺจรา ปาณินอ อถเล
อชฺชเล จ จิตาปี ถลจฺจรา ชลจฺจราเตว วุจฺจนฺติ เอวํ

*เล่มที่ 40 ภูมินานตตถาณนิตุเทสวณณนา หน้า 479

เต อถถตถ อวจนตูปิ กามาวจราเยวาทิปี เวทิตพพา ฯ

อารมมณกรณวเสน วา เอเตสุ วุตตปการเสฐ ชมเมสุ
กาโม อวจรตีติ กามาวจรา ฯ กามณเจส รูปาวจระชมเมสุปี
อวจรติ ยถา ปน วทตีติ วจโน มหิย เสตีติ มหิโสติ
วุตเต น ยตตกา วทนติ มหิย วา เสนติ สพเพสั ตั
นาม โหติ ฯ เอวสมปทमितุ เวทิตพพา ฯ

เอตถ สพเพ เต ชมเม เอกราสี กตวา วุตตภูมิ-
สทฐมเปกขิตวา กามาวจราติ อตถิลิงกวจนัน กตติ ฯ รูปาวจราติ-
อาทิสู รูปกโว รูปิ ตสุมิ รูปเป อวจนตติติ รูปาวจรา ฯ

อรูปกโว อรูปิ ตสุมิ อรูปเป อวจนตติติ อรูปาวจรา ฯ
เตญมกวกวญญู ปรียาปนุนา อนนโตคชาติ ปรียาปนุนา
ตสุมิ น ปรียาปนุนาติ อปรียาปนุนา ฯ

กามาวจราทิกุมินิตุเทเสสุ เหญจโตติ เหญจาทาเคน ฯ
อวีจันนิตติ ชาลัน วา สตตानัน วา เวทนानัน วา
วีจันนิตติ นิตุเท เอตถ นตถิตติ อวีจันนิตติ ฯ สุขสงขาโต อโย
เอตถ นตถิตติ นิตุเท นิตุเทอถเนปี นิตุเท ฯ

ปรียนุตติ กริตวาติ ตั อวีจันนิตติ นิตุเท อนนุตติ กตวา ฯ

อูปริโตติ อูปริทาเคน ฯ

ปรนนิมิตวสวตตี เทเวติ ปรีนนิมิตเสฐ กามเสฐ วสิ
วตตนโต เอवलทฐโวหารเท เทเว ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 480

อนฺโต กริตฺวาติ อนฺโต ปกฺขิปิตฺวา ฯ

ยฺ เอตฺสฺมี อนฺตเรติ เย เอตฺสฺมี โอคาสฺ ฯ ยนฺติ จ
ลึงฺควจฺนวิปลฺลาโส กโต ฯ

เอตฺถาวจฺราติ อิมินา ยสฺมา ตสฺมี อนฺตเร อญฺเณปี
จฺรณฺติ กทาจิ กตฺถจิ สมฺภวโต ตสฺมา เตสฺ อสงฺกณฺหนตฺถํ
อวจฺราติ วุตฺตํ ฯ เตนฺ เย เอตฺสฺมี อนฺตเร โอคาสฺพา หุตฺวา
จฺรณฺติ สพฺพตฺถ สทา จ สมฺภวโต อโรภาเก จฺรณฺติ
อวิจฺนิริยสฺส เหฏฺฐา ภูตฺปาทาย ปวตฺติภาเวน เตสฺ สงฺคโ
กโต โหติ ฯ เต หิ โอคาสฺพา จฺรณฺติ อโรภาเก จ
จฺรณฺตีติ อวจฺรา ฯ

เอตฺถ ปฺริยาปนฺนาติ อิมินา ปนฺ ยสฺมา เอเต เอตฺถาวจฺรา
อญฺตฺถาปี อวจฺรณฺติ น ปนฺ ตตฺถ ปฺริยาปนฺนา โหนฺติ
ตสฺมา เตสฺ อญฺตฺถาปี อวจฺรณฺตานํ ปฺริคฺคโ กโต โหติ ฯ

อิทานิ เต เอตฺถ ปฺริยาปนฺเน ชฺมเม ราสิสฺสญฺจตา-
ปจฺจยภาวโต เจว สภาวโต จ ทสฺเสนฺโต ขนฺธาตฺวาตฺตนาติ-
อาทิมานฺ ฯ

พฺรหฺมโลกนฺติ ปจฺมชฺชมานญฺมิสงฺขาตํ พฺรหฺมญฺจานํ
อกนฺนิฏฺเจติ อุตฺตมญฺเจน น กนฺนิฏฺเจ ฯ

สมาปนฺนสฺสาติ สมาปตฺตี สมาปนฺนสฺส ฯ เอเตน
กุสลชฺชานํ วุตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 40 ภูมินานตฺตถาณนิตฺตสวณฺณา หน้า 481

อุปนฺนสฺสชาติ วิปากวเสณ พุรหฺมโลเก อุปนฺนสฺส ๑

เอเตน วิปากชฺฌานํ วุตฺตํ ๑

ทิกฺกุชฺชมฺมสุขวิหาริสฺสชาติ ทิกฺกุเจ ชฺมเม ปจฺจกฺเข อตฺตภาเว
สุโข วิหาโร ทิกฺกุชฺชมฺมสุขวิหารโร โส อสฺส อตฺถิติ ทิกฺกุช-
ชมฺมสุขวิหารี อรหา ๑ ตสฺส ทิกฺกุชฺชมฺมสุขวิหาริสฺส ๑ เอเตน
กิริยชฺฌานํ วุตฺตํ ๑

เจตฺติกาติ เจตฺติ ภาวา เจตฺติกา จิตฺตสมฺปยุตฺตาติ อตฺโถ ๑

อากาसानญายตฺนุปลเคติ อากาसानญายตฺนสงฺขาติ ภาว
อุปกเต ๑ ทฺติยปเทปิ เอเสว นโย ๑

มกฺกาคติ จตฺตารอ อริยมกฺกา ๑ มกฺกผลานีติ จตฺตานิ

อริยมกฺกผลานิ ๑

อสงฺขตา จ ชาติฺติ ปจฺจเยหิ อกฺตา นิพฺพานชาติ ๑

อปราปี จตฺสฺโส ภูมฺโยติ เอเกกจตฺกฺกวเสณ เวทิตฺตพฺพา ๑

จตฺตารอ สติปฺภูจฺจานาติ กายานุสฺสสนาสติปฺภูจฺจํ เวทนานุ-
ปฺสฺสสนาสติปฺภูจฺจํ จิตฺตานุสฺสสนาสติปฺภูจฺจํ ชฺมมานุสฺสสนา-
สติปฺภูจฺจํ ๑ ตสฺสตฺโถ ปติปฺภูจฺจํ ปฺภูจฺจํ อุปฺภูจฺจํ

โอกฺกนฺตฺติวา (๑) ปกฺขนฺตฺติวา ปวตฺตตฺติติ อตฺโถ ๑ สติเยว ปฺภูจฺจํ
สติปฺภูจฺจํ ๑ อถ วา สรณฺญฺเจน สติ อุปฺภูจฺจํ สรณฺญฺเจน ปฺภูจฺจํ
สติ จ สภา ปฺภูจฺจํ สรณฺญฺเจน สติปฺภูจฺจํ ๑ อารมฺมณฺวเสณ

๑. สี่. โอกฺกนฺตฺติวา ๑

พหุกา ตา สติโยติ สติปฏฺจานา ฯ

จตุตฺวาโร สมฺมปฺปชานาติ อนุปฺปนฺนํ อกุสลาณํ
อนุปฺปาทาย สมฺมปฺปชานํ อนุปฺปนฺนํ อกุสลาณํ ปหานาย
สมฺมปฺปชานํ อนุปฺปนฺนํ กุสลาณํ อนุปฺปาทาย สมฺมปฺปชานํ
อนุปฺปนฺนํ กุสลาณํ จิตฺยา สมฺมปฺปชานํ ฯ ปทหนฺติ วายมนฺติ
เอเตนาติ ปชานํ วีริยสุเสตํ นามํ ฯ

สมฺมปฺปชานนฺติ อวิปริตฺตปฺปชานํ การณปฺปชานํ อุบายป-
ปชานํ โยนิโสปชานํ ฯ เอกเมว วีริยํ กิจฺจวเสน จตุธา กตฺวา
สมฺมปฺปชานาติ วุตฺตํ ฯ

จตุตฺวาโร อิทธิปาทาติ ฉนฺทิตฺธิปาทอ จิตฺติตฺธิปาทอ
วีริยิตฺธิปาทอ วิมฺลิตฺธิปาทอ ฯ ตสฺสสตฺโถ วุตฺโตเยว ฯ

จตุตฺวาริ ฆานานีติ วิตกฺกวิจาร์ปิตฺตฺสุขจิตฺเตกคฺคตาวเสน
ปญฺจกิกํ ปรมฺชฆานํ ปิตฺตฺสุขจิตฺเตกคฺคตาวเสน ติวงฺกิกํ
ทฺุคฺคิตฺตฺฆานํ สฺุขจิตฺเตกคฺคตาวเสน ทฺุวงฺกิกํ ตตฺตฺยฆานํ
อุเปกฺขาจิตฺเตกคฺคตาวเสน ทฺุวงฺกิกํ จตุตฺถฆานํ ฯ อิมานิ หิ
องฺคานิ อารมฺมณฺุปนฺนิชฆานณฺุเรน ฆานนฺติ วุจฺจนฺติ ฯ

จตฺสฺโส อปฺปมณฺุณาโยติ เมตฺตฺตา กรุณา มุทิตา
อุเปกฺขา ฯ ฝรณฺอปฺปมาณฺวเสน อปฺปมณฺุณาโย ฯ เอตาโย
หิ อารมฺมณฺวเสน อปฺปมาณฺ วา สตฺเต ฝรณฺติ เอกํ
สตฺตมฺปิ วา อนฺวเสสฝรณฺวเสน ฝรณฺตีติ ฝรณฺอปฺปมาณฺวเสน

*เล่มที่ 40 ภูมินานตฺตณณนิตฺตทสวณณณา หน้า 483

อปรฺปนณณณโยติ วุจฺจนฺติ ฯ

จตฺสฺโส อรุปรฺสมาปรฺตฺติโยติ(๑) อากาสาณณจายตฺนสมาปรฺตฺติ
วิณฺณณณจายตฺนสมาปรฺตฺติ อากิณฺณจณฺณจายตฺนสมาปรฺตฺติ เนว-
สณฺณณณาสณฺณจายตฺนสมาปรฺตฺติ ฯ

จตฺสฺโส ปฏิสมภิกขา วุตฺตตฺตธา เอว ฯ

จตฺสฺโส ปฏิปทาติ ทฺกฺขาปรฺปฏิปทาทฺนฺธาภิณฺณา
ทฺกฺขาปรฺปฏิปทา จิปรฺปาภิณฺณา สฺขาปรฺปฏิปทา ทฺนฺธาภิณฺณา
สฺขาปรฺปฏิปทา จิปรฺปาภิณฺณาติ (๒) วุตฺตธา จตฺสฺโส ปฏิปทา ฯ

จตฺตฺตาริ อารมฺมณณนิตฺติ ปรฺตฺตติ ปรฺตฺตตฺตารมฺมณฺณ ปรฺตฺตติ
อปรฺปนณณณารมฺมณฺณ อปรฺปนณณ ปรฺตฺตตฺตารมฺมณฺณ อปรฺปนณณ
อปรฺปนณณณารมฺมณณนฺติ (๓) วุตฺตทานิ จตฺตฺตาริ อารมฺมณณนิตฺติ กสิณณาทิ-
อารมฺมณณนํ อววตฺตธาปรฺตฺตพฺพโต อารมฺมณณนฺติ(๔) อารมฺมณณณวณฺณทานิ
ณณณานนิตฺติ เวทิตฺตพฺพทานิ ฯ

จตฺตฺตาริ อริยวฺสชาติ อริยธา วุจฺจนฺติ พุทฺธธา จ
ปรฺจเจกพุทฺธธา จ ตถาคตฺตสวกา จ เตสํ อริยณณนํ วฺสธา
ตฺนฺติโย ปรฺเวณฺณโยติ อริยวฺสธา ฯ เก ปน เต จิวรสนฺนฺโตโส
ปิณฺณทปรฺตฺตสนฺนฺโตโส เสนาสนสนฺนฺโตโส ภาวณารมณณตฺติ อิม
จตฺตฺตาริ ฯ คิถานปรฺจจยสนฺนฺโตโสปี ปิณฺณทปรฺตฺตสนฺนฺโตเส วุตฺตเต
๑. ปรฺราณ. อรุปรฺวาจรสมาปรฺตฺติโย ฯ ๒. ที. ปา. ๑๑/๘๒/๑๑๕ ฯ
๓. อภิ. สจฺ. ๓๔/๑๖๗-๑๗๑/๕๔ ฯ ๔. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคความณนา หน้า 484

วุตโตเยว โหติ ฯ โย หิ ปิณฑปาเต สนตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
คิลานปัจจเย อสนตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ฯ

จตุตฺตาริ สงฺกหตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต จตุตฺตาริ ชนสงฺกณฺหนการณานิ
ทานนฺจ เปยฺยวชฺชนฺจ อตฺตฺตจริยา จ สมานตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต จาติ (๑) อิมานิ
จตุตฺตาริ ฯ ทานนฺติ ยถารหํ ทานํ ฯ เปยฺยวชฺชนฺติ ยถารหํ
ปิยวณฺํ ฯ อตฺตฺตจริยาติ ตตฺตฺต ตตฺตฺต กตฺตฺตพฺพสฺส กิจฺจสฺส
กรณวเสน กตฺตฺตพฺพากตฺตฺตพฺพานุสาสนวเสน จ วุทฺธิกิริยา ฯ
สมานตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต สห มาเนน สมานो สปริมาโณ สปริคณฺโนติ
อตุโถ ฯ

สมานो ปรสฺส อตฺต
ภาโว สมานตฺต
อํ มยา อธิโกติ ปริคณฺตฺวา ตทฺนฺรูเปน อุปฺจรณฺํ กรณนฺติ
อตุโถ ฯ สมานสุขทุกฺขตา สมานตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต จ วทฺนฺติ ฯ

จตุตฺตาริ จกฺกานฺตีติ เอตฺตฺต จกฺกํ นาม ทารุจกฺกํ รตนจกฺกํ
ธมฺมจกฺกํ อิริยาปถจกฺกํ สมฺปตฺต
ปนํ ตํ เทว จกฺกํ จหิ มาเสหิ นิฏฺฐิตํ จารตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ทารุจกฺกํ ฯ จกฺกํ วตฺต
มยา ปวตฺต
จตุจกฺกํ นวทวารนฺติ (๕)

๑. อ.จ. จ. ๒๑/๓๒/๔๒ ฯ ๒. อ.จ. ต. ๒๐/๔๕๔/๑๔๐ ฯ

๓. พ. ข. ๒๗/๑๗๕๑/๓๕๒ ฯ ๔. พ. ส. ๓๗๗/๔๔๔ ฯ

๕. ส. ส. ๑๕/๗๔/๒๓ ฯ

*เล่มที่ 40 ภูมินานตฺตถาณนิตฺทเทสวณฺณา หน้า 485

อิทฺ อิริยาปถจกฺกํ ฯ จตฺตาริmani ภิภุขเว จกฺกานิ เยหิ
สมนฺนาคตานํ เทวมนฺุสฺสานํ จตฺตจกฺกํ วตฺตติ ฯ

กตmani จตฺตานิ ฯ ปตฺริรูปเทสวาโส สปฺปริสาปสฺสโย (๑)
อตฺตสมฺมาปณฺธิ ปุพฺเพ จ กตฺปฺลฺลตฺตติ (๒) อิทฺ สมฺปตฺติจกฺกํ ฯ
อิธาปี เอตเทว อธิปฺเปตฺติ ฯ

ตตฺต ปตฺริรูปเทสวาโสติ ยตฺต จตฺสฺโส ปฺริสา สนฺทิสฺสนฺติ
เอวรูปเ อนฺุจฺฉวิเก เทเส วาโส ฯ สปฺปริสาปสฺสโยติ พุทฺธาทีนํ
สปฺปริसानํ อปสฺสโย เสวนํ ภขณํ ฯ

อตฺตสมฺมาปณฺธิตฺติ อตฺตโน สมฺมา ปตฺติจฺจานํ ฯ สเจ ปุพฺเพ
อสฺสทฺธาทีหิ สมนฺนาคโต โหติ ตานิ ปหาย สทฺธาทีสุ
ปตฺติจฺจาปนํ ฯ

ปุพฺเพ จ กตฺปฺลฺลตฺตติ ปุพฺเพ อฺุปจิตฺกฺุสฺลตา ฯ อิทมเว
เจตฺถ ปmani ฯ เยน หิ ฃาณสมฺปยุตฺตจิตฺเตน กฺุสฺลกมฺมํ
กตฺติ โหติ ตเทว กฺุสฺลํ ตํ ปฺริสํ ปตฺริรูปเทเส อฺุปเนติ สปฺปริเส
ภขาเปติ โส เอว จ ปฺุคฺคโล อตฺตานํ สมฺมา จเปตฺติ ฯ

จตฺตาริ ฐมฺมปทานีติ จตฺตาริ ฐมฺมโกฏฺฐาสา ฯ กตmani
จตฺตาริ ฯ อนภิขฺฃา ฐมฺมปทํ อพฺยาปาโท ฐมฺมปทํ สมฺมาสฺติ
ฐมฺมปทํ สมฺมาสมาธิ ฐมฺมปทํ ฯ

อนภิขฺฃาฐมฺมปทํ นาม อโลโก วา อนภิขฺฃาวเสน
๑. ม. สปฺปริสาปสฺสโย ฯ ๒. อ.จ. จกฺก. ๒๑/๓๑/๔๑ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาภคความฉนนา หนา 486

อธคคชฌานวปสฺสนามคคผลนพพานานี วา ๑

อพฺยาปาโท ฐมฺมปทํ นาม อโกโธ วา เมตฺตาสีเสน

อธคคชฌานานาถีนี วา ๑

สมฺมาสมาธิ ฐมฺมปทํ นาม สฺสปตฺติจฺจิตฺตติ วา สตฺตีสีเสน

อธคคชฌานานาถีนี วา ๑

สมฺมาสมาธิ ฐมฺมปทํ นาม อภฺจฺจสมาปตฺติ วา อภฺจ-

สมาปตฺตีสีเสน อธคคชฌานานาถีนี วา ๑ ทสอสุภวเสน วา

อธคคชฌานานาถีนี อนภิชฺฌา ฐมฺมปทํ จตฺตพฺรหฺมวิหารวเสน

อธคคตานี อพฺยาปาโท ฐมฺมปทํ ทสฺสานุสฺสตีอาหาเรปภฺจฺจ-

สญฺญาวเสน อธคคตานี สมฺมาสตี ฐมฺมปทํ ทสคคค-

อานาปานวเสน อธคคตานี สมฺมาสมาธิ ฐมฺมปทนฺตติ ๑

อิมา จตฺตสฺโส ภฺมมฺมโยตี เอเกกํ จตฺตภฺจฺจวเสนว โยเชตพฺพํ ๑

ภฺมมฺมมานตฺตตฺตวณฺนินทฺเตสวณฺณนา นภฺจฺจิตฺตา ๑

ธมฺมนานตฺตถาณนิตฺตเสวณฺณา

ธมฺมนานตฺตถาณนิตฺตเส กมฺมปเถติ กมฺมานิ จ ตานิ
ปลา จ อปายคมนายาติ กมฺมปลา เต กมฺมปเถ ฯ

ทส กุสลกมฺมปลา นาม ปาณาติปาตา อทินฺนาทานา
กาเมสุมิจฺจจาโร เวรมณฺตี ตีณิ กายสุจฺจิตานิ มุสาวาทา
ปีสุณาย วาจา ยสุสา ยวจา สมฺผลปา เวรมณฺตี
จตุตฺตาริ วีสฺจฺจิตานิ อนภิชฺฌา อพฺยาปาโท สมฺมาทิฏฺฐีติ ตีณิ
มโนสุจฺจิตานิ ฯ

ทส อกุสลกมฺมปลา นาม ปาณาติปาโต อทินฺนาทานํ
กาเมสุมิจฺจจาโรติ ตีณิ กายทฺจฺจิตานิ มุสาวาโท ปีสุณา
วาจา ยสุสา วาจา สมฺผลปาโปกิ จตุตฺตาริ วีสฺจฺจิตานิ
อภิชฺฌา พฺยาปาโท มิจฺจาทิฏฺฐีติ ตีณิ มโนทฺจฺจิตานิ ฯ
กุสลากุสลาปี จ ปฏิสนฺธิชนกาเยว กมฺมปลาติ วุตฺตา
วุตฺตาวเสสา ปฏิสนฺธิชนเน อนนฺตคฺคตฺตา กมฺมปลาติ น
วุตฺตา ฯ โอปาริกกุสลากุสลาคฺคหณฺเนว เสสกุสลากุสลาปี
คหิตาติ เวทิตพฺพา ฯ

รูปนฺติ ภูโตปาทายภทฺโต อฏฺฐวีสตีวิธํ รูปํ ฯ

วิปากนฺติ กามาวจรกุสลาวิปากานํ โสฬสนนํ อกุสลา-
วิปากานํ สตฺตุนฺนญจ วเสน เตวีสตีวิธํ วิปากํ ฯ

กิริยานฺติ (๑) ตินฺณํ ปริตฺตกิริยานํ อฏฺฐนฺนํ มหากิริยานญจ(๑)

๑. ม. ตินฺณมฺเหตฺตกิริยานํ อฏฺฐนฺนํ สเหตฺตกิริยานญจ ฯ

วเสน เอกาทสวธิ กามาวจรกิริยํ ๑ วิปากาทวโต กิริยา-
มตฺตาทิ กิริยา ๑ เอตฺตาวตฺตา กามาวจรเมว รุปาพฺยาคต-
วิปากาพฺยาคตกิริยาพฺยาคตวเสน วุตฺตํ ๑

อิทฺฐสฺสชาติ อิมสฺมี โลเก จิตฺสฺส ๑ เขภฺยฺเยน มนุสฺสโลเก
ฉานภวานาสพฺกาวโต มนุสฺสโลกวเสน วุตฺตํ ฉานานิ ปน
กทาจิ กรหจิ เทวโลเกปิ ลพฺภนฺติ รุปี พฺรหฺมโลเกปิ
ตตฺรรูปตฺตติกเหภฺฐูปตฺตติกอปรูปตฺตติگانํ วเสน ลพฺภนฺติ ๑
สุทฺธาวาเส ปน อรฺูปาวจเร จ เหภฺฐูปตฺตติกา นตฺถิ ๑
รุปรฺูปาวจเรสุ อภาวิตชฺชานา เหภฺฐา นิพฺพตฺตมานา
กามาวจรสฺสคฺคิยฺเยว นิพฺพตฺตนฺตนิ ทฺถคฺคิยฺยํ ๑

ตตฺรูปปฺนฺนสฺสชาติ วิปากวเสน พฺรหฺมโลเก อปรฺูปปฺนฺนสฺส
ปฏฺิสนฺธิภวํกจฺจิวเสน วตฺตมานานิ จตฺตารี วิปากชฺชานานิ ๑
รุปรฺูปาวจระชฺชานสมาปตฺตีสฺส กิริยาพฺยาคตานิ น วุตฺตานิ ๑
กิลฺยจาปี น วุตฺตานิ อถ โข กุสเลหิ สฺमानปฺวตฺตติตฺตา
กุสเลสุ วุตฺตानฺนฺว โหนฺตฺตีติ เวทิตพฺพานิ ๑ ยถา ปฏฺุจฺจเน
กุสลากุสเล นิรุทฺเธ วิปาโก ตทารมฺมณฺตา อปรฺุชชตีติ (๑)
กุสลาชฺชนคฺคหณฺนฺนฺว กิริยาชฺชนํ สํกฺกหิตํ เอวมิธาปี ทฺถจพฺพํ ๑

สามญฺญผลานีติ จตฺตารี สามญฺญผลานิ ๑ เอเตน
โลกุตฺตรวิปากาพฺยาคตํ วุตฺตํ ๑

๑. อภ. ป. ๔๐/๔๘๘/๑๕๖ ๑

*เล่มที่ 40 ฐมมณนตฺตณณนิตุเทสวณฺณน หน้ 489

นิตฺพณนตฺติ นิตฺพณนตฺติ ๑

ปณโมชฺชมฺลกาติ ปณโมชฺชํ มฺลํ อทิตฺติ เอเตสนตฺติ ปณโมชฺชมฺลกา
ปณโมชฺชชทิตฺติ อตฺตอ ๑ ปณโมชฺชเชน ทิตฺติ สมหคตณนเว โทหนตฺติ ๑

อนิจฺจโต มนสิกรโต ปณโมชฺชํ ชยตฺติติ เอตฺตอ โยนิโส-
มนสิกรโตเยว ปณโมชฺชํ ชยตฺติ น อโยนิโสมนสิกรโต ๑
อโยนิโส ทิตฺติ มนสิกรโต กุสฺลปฺปตฺติเยว นตฺติ ปเคว วิปฺสฺสนน ๑
กสฺสุม สรฺฐเปณ วุตฺตณนตฺติ เจ ปณโมชฺชชสฺส พลวภวทสฺสสนตฺติ ๑
ปณโมชฺชเช ทิตฺติ ปนฺเตสฺส จ เสนนสเนสฺส อธิกฺกุสเลสฺส จ
ฐมฺเมสฺส อรตฺติ อุกฺกณจิตฺตา อฺปฺปชฺชตฺติ ๑ เอวํ สติ ภวณนเยว
อุกฺกมตฺติ ๑ ปณโมชฺชเช ปน สติ อรตฺติอภวโต ภวณน ปณริปฺปรี
กจฺจตฺติ ๑ โยนิโสมนสิกรสฺส ปน มฺลภวณน ภวณนย
พหุปการตฺติ ทสฺเสตฺตํ อฺปฺริ นวกํ วกฺขตฺติ ๑

ยโต ยโต สมฺมสฺสติ ขณฺฐณนํ อุกฺกยพฺพยํ

ลภตฺติ ปิตฺติปณโมชฺชํ(๑) อมตฺตณนตฺติ วิชณนตฺติ (๒)

วจนโต วิปฺสฺสกสฺส วิปฺสฺสณนปจฺจย ปณโมชฺชํ อฺปฺปชฺชตฺติ ๑
อิฐ ปน กลปสฺสมฺมสนปจฺจย ปณโมชฺชํ คเหตุพฺพํ ๑ ปมฺมทิตฺตสฺส
ภวโว ปณโมชฺชํ ทฺพพลา ปิตฺติ ๑ อทิตฺกมฺมตฺเต ป- กนโร
ทญฺฐพฺโพ

ปมฺมทิตฺตสฺสทิตฺติ เตน ปณโมชฺชเชน ปมฺมทิตฺตสฺส ตฺตญฺฐสฺส ๑

๑. ม. ปิตฺติปณโมชฺชํ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑ ๒. บ. ๒๕/๓๕/๖๖ ๑

ปโมทิตฺตฺสาตีปี ปาโ จ โส เอวตฺโต ๑

ปีตีติ พลวปีติ ๑ ปีติมนฺตฺสาตี ปีติยุตฺตมนฺตฺส ๑
ยุตฺตสทฺทฺสฺส โลโป ทฺฐจฺพุโพ ยถา อสฺสรโถติ ๑ กาโยติ
นามกาโย รูปกาเยน สห วา ๑ ปสฺสสมภฺตีติ วุปฺสนฺตฺทรโ
โหติ ๑

ปสฺสทฺฐกาโยติ อุภยปฺปสฺสทฺฐิโยเคน นิพฺพุตฺตกาโย ๑
สฺขํ เวเทตีติ เจตฺตีกํ สฺขํ วินฺทติ กายิกสฺสฺเซน สห
วา ๑

สฺขินฺโถติ สฺขสมภฺกิสฺส ๑
จิตฺตํ สฺมาธิยตีติ จิตฺตํ สฺมํ อาริยตี เอกกฺกํ โหติ ๑
สฺมาหิเต จิตฺเตติ ภาเวน ภาวตฺกฺขณตฺเถ ภูมฺมวจัน ๑
จิตฺตสฺมาहितภาเวน หิ ยถาภูตฺตฺชานนํ ลกฺขิยตี ๑

ยถาภูตฺตํ ชานาตีติ อุทฺยพฺพยวณฺณาทิวเสน สฺงฺขาริ
ยถาสภาวํ ชานาติ ๑

ปสฺสตีติ ตํเยว จกฺขุณา ทิฏฺฐจํ วิย สฺมุจฺจ(๑) กตฺวา
ปญฺญาจกฺขุณา ปสฺสตี ๑

นิพฺพุตฺตตีติ นววิธวิปฺสฺสนาถาณโยเคน สฺงฺขาราเส
อุกฺกณฺจตี ๑

นิพฺพุตฺตํ วิรชฺชตีติ ตํ วิปฺสฺสนํ สฺขํ ปาเปนฺโต

๑. ม. สฺมุจฺจ ๑

*เล่มที่ 40 ธรรมานตตถาณินิเทศวณณา หน้า 491

มกคุณณโยเคน สงฺขารเหหิ วิรตุโต โหติ ฯ

วิราคา วิมฺจุจตีติ วิราคสงฺขาทมกฺกเหตุ ผลวิมฺตุตฺติยา
นิพฺพานเ อธิคฺมกฺเขน วิมฺจุจริ ฯ เกสฺสิ ปน โปตฺถเกสฺ
อิมฺสฺมี วาเร สฺมาหิตฺเตน จิตฺเตน อิทํ กุขฺขนฺติ ยถาภูตํ
ปฺชานาตีตฺติอาทิสจฺจนโย ลิจฺจโต โสปี เกสฺสิ โปตฺถเกสฺ
อิทํ กุขฺขนฺติ โยนิโสมนสิ กโรตีตฺติอาทินา นเยน ลิจฺจโต ฯ
วารทฺวเยปี พฺยณฺชนโตเยว วิเสโส น อตฺถโต ฯ นิพฺพินฺทํ
วิรัชตีติ หิ มกฺกคุณณฺสฺส วุตฺตตฺตา มกฺกคุณาณเ จ สิทฺเช
จตุสจฺจาภิสฺมยภิจฺจํ สิทฺชเมว โหติ ฯ ตสฺมา จตุสจฺจนเยน
วุตฺตวาโรปี อิมินา วาเรน อตฺถโต อวิสิญฺโจะเยว ฯ

อิทานิ อนิจฺจโตตฺติอาทิจิ อารมฺมณฺสฺส อวิเสเสตฺวา
วุตฺตตฺตา อารมฺมณฺ วิเสเสนฺโต รูปํ อนิจฺจโต มนสิ กโรตีตฺติ-
อาทิมหา ฯ

โยนิโสมนสิการมฺูลกาคิ โยนิโสมนสิกาโร มฺูลํ ปตฺติญฺจา
เอเตสนฺติ โยนิโสมนสิการมฺูลกา ฯ โยนิโสมนสิ การิ มฺุญฺจิตฺวาเยว
หิ ปาโมชฺชาทโย นว น โหนฺติ ฯ

สฺมาหิตฺเตน จิตฺเตนาติ การณฺภูเตน จิตฺเตน ฯ

ยถาภูตํ ปฺชานาติ ปฺลยฺยาเย ปฺชานาติ ฯ อิทํ กุขฺขนฺติ
โยนิโสมนสิ กโรตีติ วุจฺจมาเน อนฺุสฺสวเสน ปฺุพฺพภาค-
สจฺจานฺุโพโรปี สงฺกฺยฺหติ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 492

โยนิโสมนสิกาโรติ จ อุปาเยน มนสิกาโร ฯ

ธาตุนานตฺตํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตฺนฺติ จกฺขาทิ-
ธาตุนานตฺตฺลจฺ ปฏิจฺจ จกฺขุสมฺผสฺสาทินานตฺตํ อุปฺปชฺชตีติ อตฺถ โถ ฯ

ผสฺสนานตฺตํ ปฏิจฺจจาทิ จกฺขุสมฺผสฺสาทินานตฺตํ ปฏิจฺจ ฯ

เวทนนานตฺตฺนฺติ จกฺขุสมฺผสฺสาทิเวทนนานตฺตํ ฯ

สญฺญานานตฺตฺนฺติ กามสญฺญาทินานตฺตํ ฯ

สงฺกปฺปนานตฺตฺนฺติ กามสงฺกปฺปาทินานตฺตํ ฯ

ฉนฺทฺนานตฺตฺนฺติ สงฺกปฺปนานตฺตฺตาย รูเป ฉนฺโท สทฺเท
ฉนฺโทติ เอวํ ฉนฺทฺนานตฺตํ อุปฺปชฺชติ ฯ

ปริพาหฺนานตฺตฺนฺติ ฉนฺทฺนานตฺตฺตาย รูปริพาโห

สทฺทฺปริพาโหติ เอวํ ปริพาหฺนานตฺตํ อุปฺปชฺชติ ฯ

ปริเยสนานานตฺตฺนฺติ ปริพาหฺนานตฺตฺตาย รูปริเยสนาทิ-
นานตฺตํ อุปฺปชฺชติ ฯ

ลาภานานตฺตฺนฺติ ปริเยสนานานตฺตฺตาย รูปรปฺปฏิลาภาทิ-
นานตฺตํ อุปฺปชฺชตีติ ฯ

ธมฺมนานตฺตฺตวณฺนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ฅาณปลยจกนิตฺเตสวณฺณา

ฅาณปลยจกนิตฺเตส เตสํ ปลยจณฺํ ฅาณานํ อปฺพุพ-
สมฺพนุชสภาวโต เอกโตว ปุจฺฉาวิสุตฺตชฺชนานิ กตานิ ฯ

อภิณฺฑวตา โหนฺตฺติ ฅมฺมสภาวลกฺขณชานนวเสน สุกฺกุ-
วตา โหนฺติ ฯ

วตา โหนฺตฺติ ฅาตปริณฺหวาวเสน สภาวโต ฅาตตุตา
วตา นาม โหนฺติ ฯ เยน ฅาณน เต ฅมฺมา ฅาตา
โหนฺติ ตํ ฅาตญฺเจน ฅาณํ ปชานนญฺเจน ปลยวตํ
สมฺพนุโช ฯ อิมินาว นเยน เสสวณฺณานิปี โยเชตพฺพานิ ฯ

ปริณฺหวตา โหนฺตฺติ สามณฺยลกฺขณวเสน สมฺนุตโต
วตา โหนฺติ ฯ

ตฺริตา โหนฺตฺติ ตฺริณฺปริณฺหวาวเสน อนิจฺจาติโต
อุปปริกฺขิตา สมฺปิตา นาม โหนฺติ ฯ

ปหีนา โหนฺตฺติ อนิจฺจานุปฺสฺสนาทินา ฅาณน
นิจฺจสณฺหาทโย ภฺงคานุปฺสฺสนโต ปญฺจาย ปหีนา โหนฺติ ฯ

ปริจฺจตุตา โหนฺตฺติ ปหานวเสนว จจฺจิตา นาม
โหนฺติ ฯ

ภาวิตา โหนฺตฺติ วฑฺฒิตา ปรีภาวิตา จ โหนฺติ ฯ

เอกรสา โหนฺตฺติ สกฺิจฺจสาธนปฺปฏิปฺกฺขปฺปหานน เอก-
กิจฺจา โหนฺติ ปจฺจนิกโต วา วิมุตฺติวเสน วิมุตฺติรเสน

เอกรสา โหนฺติ ฯ

สจฺฉิกตา โหนฺตฺติ ปฏิลาภวเสน ผลธมฺโม ปฏิเวธวเสน
นิพฺพานธมฺโมติ ปจฺจกฺขตา โหนฺติ ฯ

ผลฺลิตา(๑) โหนฺตฺติ ปฏิลาภมุสเนน ปฏิเวธมุสเนน จ
ผลฺลิตา อนุภฺตฺตา โหนฺติ ฯ อิมานิ ปลฺลจ ฅาณานิ เหภฺจฺจา
สุตฺตมยฅาณวเสน วุตฺตานิ อีธ สกฺิจจวเสน ฯ

ฅาณปฺลฺลจกนิทฺเทสวณฺณา นิภฺจฺจิตา ฯ

ปฏิสมภิตาฅาณนิทฺเทสวณฺณา

ปฏิสมภิตาฅาณนิทฺเทเส ยสฺมา ธมฺเม อวุตฺเต ตสฺส กิจฺจํ
น สกฺกา วตฺตํ ตสฺมา อุกฺกฏฺจํ ปฏิปาณฺนี อนาทิยิตฺวา
ปจฺมํ ธมฺมานิ ทฺทฺทิภฺจฺจา ฯ ธมฺมาทฺนํ อตฺถา วุตฺตาเยว ฯ

สทฺธชินฺทฺริยํ ธมฺโมติอาทฺธิ ธมฺมสทฺทฺทฺปริยาปนฺเน ธมฺเม
วตฺวา นานตฺตสทฺทฺสฺส อตฺถํ ทสฺเสนฺโต อลฺโย สทฺธชินฺทฺริยํ
ธมฺโมติอาทฺธิมาห ฯ อลฺโย ธมฺโมติ หิ วุตฺเต ธมฺมานํ
นานตฺตํ ทสฺสิตํ โหติ ฯ

ปฏิวิทิตาติ อภิมฺขภาเวน วิทิตา ปากฺกา นาม
โหนฺติ ฯ เตน ปฏิสมภิตาปทสฺส อตฺถโถ วุตฺโต ฯ

อธฺโมกฺขญฺโจ อตฺถโถติอาทฺธิ เตสฺส สทฺธาทฺนํ อธฺมฺจฺจนาทิ-
กิจฺจํ อตฺถโถ นามาทิ ทสฺเสติ ฯ

๑. สฺยา. ผลฺลิตา ฯ

*เล่มที่ 40 ปฏิสมภิทาณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 495

สนฺทสฺเสตฺตุนฺติ ปรี สยฺวาเปตฺกามสฺส(๑) ปรี สนฺทสฺเสตฺตํ ๑
ปรสฺส ปน วจันํ สฺตฺตฺตสฺสปี ลพฺภติเยว ๑

พฺยณฺชนนินฺรุตฺตาทิลาปาติ นามพฺยณฺชนํ นามนินฺรุตฺติ
นามาทิลาไป ๑ นามํ หิ อตฺถํ พฺยณฺชยตีติ พฺยณฺชนํ
สงฺขตฺตมภิสงฺขโรนฺตีติ โข ภิกฺขเว ตสฺมา สงฺขาราทิ วุจฺจนฺตีติ (๒)
เอวํ วิตฺถาเรตฺวา สเหตฺถํ กตฺวา วุจฺจมานตฺตา นินฺรุตฺติ
อภิลปียติ เอเตน อตฺถโถติ อภิลาไปติ วุจฺจติ ๑

นามณฺจ นามตฺถํ จตฺตฺตพิริํ สามณฺณนามํ คุณนามํ
กิตฺติมนามํ โอปปาติกนามนฺติ ๑ ตตฺถ ปจฺมกปฺปิเกสฺส มหาชเนน
สมฺมมฺนิตฺวา จปิตตฺตา มหาสมฺมโตติ รยฺโย นามํ สามณฺณ-
นามํ ๑

ยํ สนฺธาย วุตฺตํ มหาชนสมฺมโตติ โข วาเสฏฺฐ
มหาสมฺมโต มหาสมฺมโตเตว ปจฺมํ อกฺขรํ อุปนิพฺพตฺตุนฺติ(๓) ๑
ธมฺมกถิโก ปัสฺสูกถิโก วินยฺชโร ติปปิฏฺฐกโร สทฺโธ สโตติ
เอวรูปํ คุณโต อากตฺตนามํ คุณนามํ นาม ๑ ภควา อรหํ
สมฺมาสมฺพุทฺโธติอาทีนึปี ตถาคตฺตสฺส อนิกานิ นามสฺตานิ
คุณนามาเนว ๑ เตน วุตฺตํ

อสงฺเขยฺยยานิ นามานิ สกฺุณฺเนน มเหสิโน

คุณฺเหหิ นามทฺุเทยฺยํ อปี นามสทฺสฺสโตติ ๑

ยํ ปน ชาตฺตสฺส กุมารสฺส นามคฺคหณทิวเส

๑. ม. ฅวาเปตฺกามสฺส ๑ ๒. ส. ข. ๑๗/๑๕๕/๑๐๖ ๑

๓. ที. ปา. ๑๑/๖๓/๑๐๒ ๑

ขุททกนิกายกุกกถา ปฏิสมภิทามคฺวณฺณา (สทฺธมฺมปกาสนี ๑) - หน้าที่ 496
*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 496

ทกฺขิณฺเอยานํ สกฺกาโร กตฺวา สมิเป จิตฺตา ฌาตกา
กปฺเปตฺวา กปฺเปตฺวา อโย อสุโก นามาติ นามํ กโรนฺตุ
อิทํ กิตฺติมนามํ

ยา ปน ปุริมฺปณฺณตฺติ อปรปณฺณตฺติยํ ปตฺติ
ปุริมโวหาโร ปจฺฉิมโวหาเร ปตฺติฯ เสยฺยถิทํ ปุริมกปฺเปปิ
จนฺโท จนฺโทเยว นาม เอตฺรหิปี จนฺโทเยวฯ อตีเต สุริโย
สมฺพุทฺโธ ปจฺวี ปพฺพุโต ปพฺพุโตเยว นาม เอตฺรหิปี
ปพฺพุโตเยวาทิ อิทํ โอปปาทิกนามํ นามฯ อิทํ จตฺตพฺพิชฺฌปิ นามํ
เอกํ นามเมว โหติ ตํ โลกสงฺเกตมตฺตสิทฺธิํ ปรมตฺตโต
อวิชฺชมานํฯ อญฺเณ ปน นามํ นาม อตฺถโชตโก สทฺโทติ
วทฺนฺติฯ

พลโพชฺฌนฺจคมคฺคฺจกานํ วุคฺตฺนยานุสारेเนว อตฺถโถ
เวทิตฺตพฺโพฯ

ปฏิสมภิทาณานิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐจิตฺตาฯ

ฅาณตฺตยนิทฺเทสวณฺณา

ฅาณตฺตยนิทฺเทส นิมิตฺตฺตติ สงฺขารนิมิตฺตํ ๑

อนิมิตฺตเตติ สงฺขารนิมิตฺตปฏิปกฺเข นิพฺพาน ๑

อริมุตฺตตฺตติ ตฺนนินฺนภาเวน จิตฺตสฺส วิตฺตสฺสจฺจตฺตา ๑

มุสฺส มุสฺส วยํ ปสฺสตีติ สงฺขารนิมิตฺตํ ฅาณน มุสฺสตีตฺวา

มุสฺสตีตฺวา ตสฺส ภงฺกํ วิปสฺสนาฅาณนฺน ปรสฺสตี ๑ เอเตน

ภงฺกานุปสฺสนา สิทฺธา ๑ สว อนิจฺจानุปสฺสนํ สวเชติ อนิจฺจสฺส

ทฺกขตฺตา สว ทฺกขานุปสฺสนํ ทฺกขสฺส อนตฺตตฺตา สว

อนตฺตานุปสฺสนนฺติ เอวเมตฺถ ติสฺโส อนุปสฺสนา วุตฺตา

โหนตี ๑

อนิมิตฺโต วิหาโรติ นิมิตฺตํ ภยโต ทิฏฺฐตฺตา โส

วิปสฺสนาตฺตยวิหาโร อนิมิตฺตวิหาโร นาม โหติ ๑ ปณฺธินฺติ

ตฺนุหํ ๑ อปฺปณฺธิเตติ ตฺนุหาปฏิปกฺเข นิพฺพาน ๑

อภินิเวสนฺติ อตฺตาภินิเวสํ ๑ สฺยณเตติ อตฺตวิริหิต

นิพฺพาน ๑

สฺยณโตติ สฺยณญฺเวย สฺยณโต ๑ ปวตฺตํ อชฺฅมฺเปกฺขิตฺวาติ

วิปากปวตฺตํ สงฺขารุเปกฺขาย อชฺฅมฺเปกฺขิตฺวา ๑ สฺกตฺติสงฺขาต-

วิปากปวตฺตาภินฺนุทฺติโน หิ สตฺตา ๑ อยํ ปน ผลสฺมาปตฺตี

สฺมาปชฺชิตฺกาโม ตมฺปิ ปวตฺตํ สพฺพญจ สงฺขารคตํ อนิจฺจาทีโต

ปรสฺสตีตฺวา อชฺฅมฺเปกฺขิตฺเวว ๑ เอวํ หิ ทิฏฺฐเจ ผลสฺมาปตฺตี

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 498

สมาปชฺชิตฺตํ สกฺโกติ น อณฺณตา ฯ

อวชฺชิตฺวาติ อวชฺชเนน อวชฺชิตฺวา ฯ

สมาปชฺชตีติ ผลสมาปตฺตีติ ปฏิปชฺชติ ฯ

อนิมิตฺตา สมาปตฺตีติ นิมิตฺตํ ภยโต ทิสฺวา สมา-
ปนฺนตฺตา อนิมิตฺตา สมาปตฺติ นาม ฯ

อนิมิตฺตวิหารสมาปตฺตีติ วิปสฺสนาวิหารวเสน จ
ผลสมาปตฺติวเสน จ ตทฺทกฺกํ นาม โหติ ฯ

อิทานิ สงฺขารนิมิตฺตเมว วิภชฺเชตฺวา ทสฺเสนฺโต รูป-
นิมิตฺตนฺตฺติอาทิมาห ฯ

ชฺรามรณกฺกหณฺณ วตฺตพฺเพ ปุพฺเพ วุตฺตเมว ฯ อณฺโณ
อนิมิตฺตวิหาโรติอาทิหิ วุตฺเตยฺว นิคฺเคตฺวา ทสฺเสติ ฯ สงฺเขเปน
วิหารญฺเจ ฅาณฺํ นาม ผลสมาปตฺติยา ปุพฺพภาเค สงฺขาร-
เปกฺขาณาณฺณ จิตฺตสฺส วิปสฺสนาวิหารนानตฺเต ฅาณฺํ ฯ

สมาปตฺตญฺเจ ฅาณฺํ นาม ผลสมาปตฺตินานตฺเต ฅาณฺํ ฯ

วิหารสมาปตฺตญฺเจ ฅาณฺํ นาม ตทฺทกฺกนานตฺเต ฅาณฺํ ฯ
วิปสฺสนาวิหารเนว วิตฺตินาเมตฺตกาโม วิปสฺสนาวิหารเมว ปวตฺเตติ
ผลสมาปตฺติวิหารเนว วิตฺตินาเมตฺตกาโม วิปสฺสนาปฏิปาฎิยา
อุสฺสสฺกิตฺวา ผลสมาปตฺติวิหารเมว ปวตฺเตติ ตทฺทกฺกเณ วิตฺตินาเมตฺตกาโม
ตทฺทกฺกํ ปวตฺเตติ ฯ เอวํ ปุคฺคลาธิปฺปายวเสน ติวริชฺ ชาติ ฯ
เสสเมตฺถ วตฺตพฺพิ สงฺขารเปกฺขาณาณฺณวณฺณนํยํ วุตฺตเมว ฯ

ฅาณฺตฺตยนิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺจิตฺตา ฯ

อาณนฺตริกสมาธิภาณนิตฺเทศวณฺณา

อาณนฺตริกสมาธิภาณนิตฺเทศ เนกขมฺมวเสนาติอาทิสฺสุ
เนกขมฺมอพฺยาปาทอาโลกสฺสวณฺโณวิกฺเขปชฺรมฺมวตฺถานภาณปามุชฺ-
ชานี สุกฺขวิปสฺสกสฺส อุปจารชฺฌานสมฺปยุตฺตา ตสฺส ตสฺส
กิลฺลสฺส วิปกฺขญฺตา สุตฺต ชฺมฺมาเอกจิตฺตสมฺปยุตฺตาเอว ฯ

จิตฺตสฺส เอกกฺคตา อวิกฺเขโปติ เอกกฺคสฺส ภาโว
เอกกฺคตา นานารมฺมณฺเณ น วิกฺขิปฺติ เตน จิตฺตฺนฺติ อวิกฺเขโป
จิตฺตสฺส เอกกฺคตาสงฺขาโต อวิกฺเขโปติ อตุโถ ฯ

สมาธิติ เอกการมฺมณฺเณ สมนํ อาริยฺติ เตน จิตฺตฺนฺติ
สมาธิ นามาทิ อตุโถ ฯ

ตสฺส สมาธิสฺส วเสนาติ อุปจารสมาธินาปี สมหิต-
จิตฺตสฺส ยถาภูตาวโพรโต วุตฺตปฺปการสฺส สมาธิสฺส วเสน ฯ

อุปฺปชฺชติ ภาณนฺติ มคฺคภาณํ ยถากฺกเมเน อุปฺปชฺชติ ฯ
ชียนฺตีติ สมฺมจฺเจทวเสน ชียนฺติ ฯ

อิตฺตีติ วุตฺตปฺปการสฺส อตฺถสฺส นิคมนํ ฯ

ปจฺมํ สมโถติ ปุพฺพภาเค สมาธิ โหติ ฯ

ปจฺจภา ภาณนฺติ อปรภาเค มคฺคกฺขณฺเณ ภาณํ โหติ ฯ

กามาสโวติ ปญฺจกามคฺคณฺโโก ราโค ฯ

ภวาสโวติ รูปรูปภเวสุ จฺนฺทราโค ฌานนิกนฺติ

สฺสสฺสทิกฺกุจิสฺสหาโต ราโค ภววเสน ปตฺถนา ฯ ทิกฺกุจาสโวติ
ทฺวาสญฺจ ทิกฺกุจิสฺสโย ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 500

อวิชชาสวัตติ ทุกขาทีสุ อฏฐสุ จาเนสุ อณณานิ ฯ
ภุมมวจนเนน โอกาสปฺจันํ กตฺวา โสตาปตฺติมคฺเคนาติอาทินา
อาสวกฺขยกฺกรเนน มคฺเคน อาสวกฺขยํ ทสฺเสตฺวา เอตฺถาติ
โอกาสวิสุตฺตชฺชนํ กตํ มคฺคกฺขณฺเต วิตุตํ โหติ ฯ

อนวเสโสติ นตฺถิ เอตฺสฺส อนวเสโสติ อนวเสโส ฯ

อปายมณีโยติ นิริยตฺริจฺจนานิเปตฺติวิสยาสุรกาเย
จตฺตาโร สุขสงฺขาทา อยา อเปตฺตฺตา อปาเยยฺสฺส สํวิชฺชติ
ตํ ปุคฺคํ อปาเย คเมตฺติติ อปายมณีโย ฯ อาสวกฺขยกถา
ทูกโตวฺจฺจนกถายํ วิตุตา ฯ

อวิกฺเขปวเสนาติ วตฺตมานสุสฺส สมานิสฺสฺส อฺปนีสฺสยภฺกต-
สมานิวเสน ฯ

ปจฺวิกฺสิณฺวเสนาติอาทีสุ ทสฺ กสิณานิ กสิณารมฺมณิ-
กปฺปนาสมานิวเสน(๑) วิตุตานิ พุทฺธานุสฺสฺสตีอาทโย มรณฺสฺสฺสตี
อฺปสมานุสฺสฺสตี จ อฺปจารชฺฌานวเสน วิตุตา อานาปานสุสฺสตี
กายคตาสฺสตี จ อฺปปนาสมานิวเสน วิตุตา ทสฺ อสุภา
ปจฺมชฺฌานวเสน วิตุตา ฯ

พุทฺธํ อารพุทฺธ อฺปฺปนฺนา อนุสฺสฺสตี พุทฺธานุสฺสฺสตี ฯ
อิติปิ โส ภควา อรหนฺติ(๒)อาทิพุทฺธคฺคณารมฺมณาย สฺตียา เอตํ
อริวจันํ ตสฺสา พุทฺธานุสฺสฺสตีเย วเสน ฯ

๑. ม. ตทารมฺมณิกอฺปฺปนาสมานิวเสน ฯ

๒. ม. ม. ๑๒/๕๕/๖๓ ฯ

*เล่มที่ 40 อานนฺตริกสมาธิภาณนิตฺเทศวณฺณา หน้า 501

ตถา ชมฺมํ อารพฺภ อุปฺปนฺนา อนฺุสฺสตี ชมฺมานฺุสฺสตี ฯ
สุวากุขาโต ภควตา ชมฺโมติอาทิสฺมมคฺคณารมฺมณาย สติยา
เอตํ อธิวจฺนํ ฯ

สงฺฆํ อารพฺภ อุปฺปนฺนา อนฺุสฺสตี สงฺฆานฺุสฺสตี ฯ
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ(๑)อาทิสฺงคฺคณารมฺมณาย สติยา
เอตํ อธิวจฺนํ ฯ

สีลํ อารพฺภ อุปฺปนฺนา อนฺุสฺสตี สีลานฺุสฺสตี ฯ อตฺตโน
อชฺชตฺตาทิสีลคฺคณารมฺมณาย สติยา เอตํ อธิวจฺนํ ฯ

จาคํ อารพฺภ อุปฺปนฺนา อนฺุสฺสตี จาคานฺุสฺสตี ฯ อตฺตโน
มุตฺตจาคตาทิจาคคฺคณารมฺมณาย สติยา เอตํ อธิวจฺนํ ฯ

เทวตา อารพฺภ อุปฺปนฺนา อนฺุสฺสตี เทวตานฺุสฺสตี ฯ
เทวตา สกฺขิภูจฺจเน จเปตฺวา อตฺตโน สทฺธาทิกคฺคณารมฺมณาย
สติยา เอตํ อธิวจฺนํ ฯ

อานาปานํ อารพฺภ อุปฺปนฺนา สติ อานาปานฺุสฺสตี ฯ
อานาปานนินิตฺตารมฺมณาย สติยา เอตํ อธิวจฺนํ ฯ

มรณํ อารพฺภ อุปฺปนฺนา สติ มรณฺุสฺสตี ฯ เอกภว-
ปริยาปนฺนชีวิตินฺุทฺธิยฺุจฺเจทสงฺขาตมรณารมฺมณาย สติยา เอตํ
อธิวจฺนํ ฯ

กุจฺฉิตานํ เกสาทินํ ปฏิกฺุณานํ อายตฺตา อากรตฺตา
๑. ม. ม. ๑๒/๕๕/๖๗ ฯ

กาโยติสงฺขาเต สรีเร คตา ปวตฺตา ตาทิสฺ วา กายํ คตา
สติ กายคตาสติ ฯ กายคตสตีติ วุตตพฺเพ รสฺสํ อกตฺวา
กายคตาสตีติ วุตฺตา ฯ ตเถว อิธปิ กายคตาสตีวเสนาติ
วุตฺตํ ฯ เกสาทิเกสุ กายโกฏฺฐาเสสุ ปฏิภูณนิตฺตารมฺมณาย
สตฺยิยา เอตํ อธิวจฺนํ ฯ

อุปสมฺม อารพฺภ อุปฺปนฺนา อนุสฺสตี อุปสมานุสฺสตี ฯ
สพฺพทกฺขุปรสมารมฺมณาย สตฺยิยา เอตํ อธิวจฺนํ ฯ
ทส อสุภาเหฏฺฐา วุตฺตตฺถา ฯ

ทึมฺม อสฺสาสวเสนาติอาทีนึ อุปฺปนฺนุปรจฺรสมาริเกทฺมเยว
ทสฺเสตฺถํ วุตฺตานึ ฯ

ทึมฺม อสฺสาสวเสนาติ ทึมฺนฺติ วุตฺตอสฺสาสวเสน ฯ ทึมฺม
วา อสฺสสนฺโตะ ทึมฺม อสฺสสามีติ ปชานาตีติ (๑) หิ วุตฺตํ ฯ
เอส นโย เสเสสุปี ฯ

สพฺพทกฺขุปรจฺรสมาริเกทฺมเยว ทสฺเสตฺถํ อสฺสาสปฺสฺสาสทกฺขุ
ปรจฺรสมาริเกทฺมเยว ฯ

ปรจฺรสมาริเกทฺมเยว กายสงฺขารนฺติ โอปาริกํ อสฺสาสปฺสฺสาสสงฺขาตํ
กายสงฺขารํ ปรจฺรสมาริเกทฺมเยว วุตฺตเมว โตะ ทึมฺม รสฺสํ สพฺพ-
ทกฺขุปรจฺรสมาริเกทฺมเยว สงฺขารนฺติ อิมินาว จตฺตฺถเกน
อุปฺปนฺนาสมาริ วุตฺโต ฯ

ปีติปรจฺรสมาริเกทฺมเยว ปีตี ปากฺกํ กโรนฺโตะ ฯ

*เล่มที่ 40 อานนตริกสมาธิญาณนิตฺเตสวณฺณา หน้า 503

จิตตสงฺขารปฏิสัเวตีติ สยฺยเวทนาสงฺขาตํ จิตตสงฺขารํ
ปากฎํ กโรนฺโต ฯ

อภิปปโมทยํ จิตฺตฺตํ จิตฺตํ โมทฺเทนฺโต ฯ สมากทํ
จิตฺตฺตํ อารมฺมเณ จิตฺตํ สํ ฐเปนฺโต ฯ

วิโมจยํ จิตฺตฺตํ จิตฺตํ นีวรณาทีหิ วิโมเจนฺโต ฯ

ปีติปฏิสัเวตีติ สฺวปฏิสัเวตีติ จิตตสงฺขารปฏิสัเวตีติ ปสฺสสมภยํ
จิตตสงฺขารนฺตํ จตฺตกฺกณฺจ จิตตปฏิสัเวตีติ อภิปปโมทยํ จิตฺตํ
สมากทํ จิตฺตํ วิโมจยํ จิตฺตฺตํ จตฺตกฺกณฺจ อปฺปนาสมาธิ-
วเสน จ วิปสฺสนาสมฺปยุตฺตสมาธิวเสน จ วุตฺตานิ ฯ

อนิจฺจानุสฺสึตีติ อนิจฺจानุสฺสนาวเสน ฯ

วिरากานุสฺสึตีติ นิพฺพิทานุสฺสนาวเสน

นิโรธานุสฺสึตีติ ภงฺกานุสฺสนาวเสน ฯ

ปฏินิสฺสกฺกานุสฺสึตีติ วุฏฺฐานคามินีวิปสฺสนาวเสน ฯ สภา
หิ ตทงฺควเสน สทฺธี ขนฺธธาภิสงฺขารเหหิ กิเลสํ ปริจฺจชตีติ ฯ
สงฺขตโทสทสฺสเนน จ ตพฺพิปริเต นิพฺพานํ ตนฺนินฺนคาย
ปกฺกขนฺตํ ฯ อิทํ จตฺตํ วิปสฺสนาสมฺปยุตฺตสมาธิวเสน วุตฺตํ ฯ

อสุสาสวเสน ปสฺสาสวเสนาติ เจตฺถ อสุสาสปสฺสาสป-
ปวตฺติมตฺตํ คเหตฺวา วุตฺตํ น ตทารมฺมณฺณวเสน ฯ วิตฺถาโร
ปนฺตฺถ อานาปานกถาย อวิภวิสฺสตีติ ฯ

อานนตริกสมาธิญาณนิตฺเตสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อธณวฬารณณณนทททสวณณณา

อธณวฬารณณณนทททสวณณณา อนนจนานุปลสสนาทโย วุตตตถาฯ
สฺลยลโธ วฬารโธ อนตฺตานุปลสสนาย วุณณนทสฺส สฺลยลตา-
การณนว ปวตฺตา อธตฺตผลสมาปตฺติฯ

อนนมตฺโธ วฬารโธ อนนจนานุปลสสนาย วุณณนทสฺส
อนนมตฺตาการณน ปวตฺตา อธตฺตผลสมาปตฺติฯ

อปลนณนทโธ วฬารโธ ทุกขานุปลสสนาย วุณณนทสฺส
อปลนณนทาการณน ปวตฺตา อธตฺตผลสมาปตฺติฯ

สฺลยลเต อธมตฺตาทน สฺลยลเต ผลสมาปตฺตยน ปุพฺพภาค-
ปลยวเสน अधมตฺตตฺตาฯ เสสทวณนเป อเสว นโยฯ

ปลมฺม ฆานนตฺถอาทนน अधตฺตผลสมาปตฺตนน สમાปชชตฺ-
กานสฺส วปลสสนาย อารมฺมณณุตตา ฆานนสมาปตฺตโย วุตฺตาฯ
อธทโธยว นน วปลสสนาผลสมาปตฺตनปลนณนทตฺถฆานนสมาปตฺตโย
สพฺพกนเลसानน ปลนณตฺตา อธณवलฬารโธ วตฺถุ อธณนตฺติฯ

ปลมณน ฆานนน นนवलณน นรตฺตนน अधณवलฬารโธ
ปลมชฆานนสมงฺกน ปลมณน ฆานนน นนवलณน นรตฺตนน ตํ ปลมฺม
ฆานน अधณवलฬารโธ อตฺถโธฯ เสสสฺสพนเป อเสว นโยฯ अधทโธ
นवलณนภาวณน นवलณนवलกขตฺตา ปลมสฺส ฆานนสฺส นนवलณน
นรตฺตนน วุตฺตณนตฺติ เวทนทพพฺฯ

วปลสสนาสมาปตฺตनปลนณนทตฺถทวเสน ตนธา अधณवलฬาร-

*เล่มที่ 40 อรณวิหารณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 505

ณํ อุกฺทิสิตฺวา กสฺมา ฌานสมาปตฺติโยว อรณฺวิหาโรติ
นิทฺทิกฺกฺชาติ เจ อุกฺเทสวเสนว ตาสํ ติสฺสนนํ อรณฺวิหารตาย
สิทฺทตฺตา ฯ ผลสมาปตฺติวิปฺสฺสนาย ปน ภูมิกฺกฺตานํ ฌาน-
สมาปตฺตินํ อรณฺวิหารตา อวฺตฺเตน น สิทฺธติ ตสฺมา อสิทฺทเมว
สาเชตฺถํ ปจฺมํ ฌานํ อรณฺวิหาโรติอาทิ วฺตฺตฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

ตาสํ หิ อรณฺวิหารตา อุกฺเทสวเสน อสิทฺทธาปี นิทฺเทเส
วฺตฺตฺตฺตา สิทฺธาติ ฯ เตสํ วา โยชิตฺนเยเนว อนิจฺจํ นุปฺสฺสนา
นิจฺจสฺสณํ หรฺตฺติ อรณฺวิหาโร ทุกฺขํ นุปฺสฺสนา สุขสฺสณํ หรฺตฺติ
อรณฺวิหาโร อนตฺตํ นุปฺสฺสนา อตฺตสฺสณํ หรฺตฺติ อรณฺวิหาโร
สฺสณฺโต วิหาโร อสฺสณฺตํ หรฺตฺติ อรณฺวิหาโร อนิมิตฺโต
วิหาโร นิमितฺตํ หรฺตฺติ อรณฺวิหาโร อปฺปณฺหิตฺโต วิหาโร
ปณฺธี หรฺตฺติ อรณฺวิหาโร สฺสณฺตํ อสฺสณฺตํ อสฺสณฺตํ อสฺสณฺตํ
หรฺตฺติ อรณฺวิหาโร อนิมิตฺตํ อสฺสณฺตํ นิमितฺตํ อสฺสณฺตํ หรฺตฺติ
อรณฺวิหาโร อปฺปณฺหิตํ อสฺสณฺตํ ปณฺหิตํ อสฺสณฺตํ หรฺตฺติ
อรณฺวิหาโรติ โยเชตฺวา คเหตพฺพํ ฯ

อรณฺวิหารณานิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

นโรธสมปตฺตถานนทเทวณฺณา

นโรธสมปตฺตถานนทเทเส สมถพลนฺตถิ กามจฺจนฺทาทโย
ปจฺจณทกมฺเม สเมตถิตถิ สมโถ โสเยว อกมฺปนียญฺเจน พลํ ๑
อนาคามอรหนฺตानํเยว สมာธิปฏทปทฺทสฺส กามจฺจนฺทสฺส
ปหาเนน สมာธิสฺสุมิ ปรีปฺรการทภาวปฺตตฺตตฺตา เตลล์เยว สมာธิ
พลปฺตฺโตตถิ กตฺวา สมถพลนฺตถิ วุจฺจติ น อญฺเฒลล์ ๑
สมာธพลนฺตถิปิ ปาโจ ๑

วทฺสสนาพลนฺตถิ อนทจฺจาททวเสน วทฺเชทหิ อากาเรทหิ ฐมฺเม
ปสฺสสทิตถิ วทฺสสนา สาทเยว อกมฺปนียญฺเจน พลํ ๑ เตลล์เยว
อุภทนํ พลปฺตฺตํ วทฺสสนาณานํ ๑

ตตฺถ สมถพลํ อนุพฺพุเพน จิตฺตสนฺตทานวูปสมนตฺถํ นโรธ
จ ปฏทปาทนตฺถํ วทฺสสนาพลํ จ(๑) วญฺเญ(๒) อาทททวทฺสสนตฺถํ
นโรธจ อานทสฺสทสฺสนตฺถํ ๑

นทวเรณตถิ นทมิตฺตตฺถเต ฎุมฺมวจันํ นทวเรณนทมิตฺตํ นทวเรณ-
ปจฺจยาคทอตุโถ ๑ กรณตฺถเต วา ฎุมฺมวจันํ นทวเรณาตถิ
อตุโถ ๑

น กมฺปตฺตถิตถิ ฌานสมงฺคทปฺกคฺคโถ ๑ อถ วา ฌานนฺตถิ
ฌานนฺจกานํ อธทปฺเปตตฺตตฺตา ปจฺเมเนน ฌานเนน ตํสมปยฺตฺตสมมาธท
นทวเรณ น กมฺปตถิ ๑ อยเมว เจตฺถโยชนา คเหตุพฺพา ๑
๑. ม. จสทฺโท นตฺถท ๑ ๒. ม. ปวตฺเต ๑

*เล่มที่ 40 นิโรธสมาปตฺติณณนิตุเทวณฺณา หน้ 507

อุทุจเจ จาติ อุทุจจสหคตจิตฺตูปปาเท อุทุจเจ จ ๑

อุทุจจนฺติ จ อุทุตภาโว ตํ อวุปสมตฺกขณฺ ๑

อุทุจจสหคตกิเลส จาติ อุทุจเจน สหคเต เอกุป-
ปาทาทิกาวํ คเต อุทุจจสมฺปยุตฺเต โมหหิริโกโนตฺตูปกิเลส
จ ๑

ขนฺเช จาติ อุทุจจสมฺปยุตฺตจตุกฺขนฺเช จ ๑

น กมฺปติ จลติ น เวรตีติ อณฺณมณฺณเววจนานิ ๑

อุทุจเจ น กมฺปติ อุทุจจสหคตกิเลส น จลติ อุทุจจสห-
คตขนฺเช น เวรตีติ โยเชตพฺ ๑ วิปฺสสนาพลํ สตฺตุนฺนํเยว
อนฺุปฺสสนานํ วุตฺตตฺตา ตาสํเยว วเสน วิปฺสสนาพลํ ปริปฺณณฺ
โหตีติ เวทิตพฺ ๑

อวิขชาย จาติ ทฺวาทสสุปี อกฺุสลจิตฺตูปปาเทสุ อวิขชาย

จ ๑

อวิขชายสหคตกิเลส จาติ ขลาโยคํ อวิขชาย สมฺปยุตฺต-
โลภโทสมานทิกฺุจิจิจิกฺุณณินอุทุจจอหิริโกโนตฺตูปกิเลส จ ๑

วธิสฺขาราคิ วิตกฺกวจิอารา ๑ ปุพฺเพ โข อาวุโส วิสาข

วิตกฺกเหตุวา วิจารเหตุวา ปจฺญา วาจิ กิณฺทติ ตฺสฺมา

วิตกฺกวจิอารา วธิสฺขารโรติ วจนโต วาจิ สงฺขโรนฺติ

อุปฺปาเทนฺตีติ วธิสฺขารา ๑

กายสฺขาราคิ อสฺสาสปฺสสาธา ๑ อสฺสาสปฺสสาธา โข

อาวุโส วิสาข กายิกา เอเต ชมฺมา กายปฺปฏิพฺพทฺธา ตสฺมา
อสุสสาปสุสสา กายสงฺขาโรติ วจนโต กายน สงฺขริยนฺตฺติ
กายสงฺขารา ฯ

สฺลฺลาเวทยิตฺนโรชนฺติ สฺลฺลา ย เวทนาย จ นิโรธํ ฯ

จิตฺตสงฺขาราติ สฺลฺลา จ เวทนา จ ฯ เจตสิกกา (๑) เอเต
ชมฺมา จิตฺตปฺปฏิพฺพทฺธา ตสฺมา สฺลฺลา จ เวทนา จ
จิตฺตสงฺขาโรติ วจนโต จิตฺเตน สงฺขริยนฺตฺติ จิตฺตสงฺขารา(๒) ฯ

ฅานจฺริยาสุ อนฺุปสุสนาวเสน (๓) วิวญฺญานานฺุปสุสนากฺหณฺน
วา ตสฺสา อาทิกฺกตา จฺริยากถาย ฅานจฺริยาติ วุตฺตา
เสสวานฺุปสุสนาปี กหิตา โหนฺตฺติ เวทิตฺพุํ(๔) ฯ

โสฬสฺหิ ฅานจฺริยาหิตี จ อุกฺกฏฺจปริจฺเจโท อนาคามิสฺส
ปน อรหตฺตมกฺคผลวชฺชหาหิ จุทฺทสฺหิปี โหติ ปริปฺุณฺณผลตฺตา ฯ

นวหิ สฺมาธิจฺริยาหิตี เอตฺถ ปฺจฺมชฺฅานาทีนฺิ อฏฺฐ
ปฺจฺมชฺฅานาทีนฺิ ปฺฏิลาภตฺถาย สฺพฺพตฺถ อฺุปจารชฺฅานาวเสน
เอกาติ นว สฺมาธิจฺริยา ฯ พฺลจฺริยานํ กิ นานตฺตํ สฺมถฺพลปี
หิ เนกฺขมฺมวเสนาคีอาทีหิ สฺตฺตฺหิ ปฺริยาเยหิ อฺุปจารสฺมาธิ
วุตฺโต เปยฺยาลวิตฺถารโต ปฺจฺมชฺฅานาวเสนาคีอาทีหิ สฺมสฺตฺตฺติยา
วเรหิ ยถาโยคํ อฺุปฺนฺุปจารสฺมาธิ วุตฺโต สฺมาธิจฺริยาปี

๑. โปราณ. ยสุมา โข อาวุโส วิสาข เจตสิกกา ฯ

๒. ม. ม. ๑๒/๕๐๕/๕๕๐ ฯ ๓. ม. อนฺุปสุสนาวสานे ฯ

๔. ม. เวทิตฺพุํ ฯ

*เล่มที่ 40 นิโรธสมาปตฺติณณิทุเทวณฺณา หน้า 509

ปจฺม ฌานนฺตฺติอาทึหิ อฏฺฐหิ ปรียาเยหิ อุปจารสมาธิ วุตฺโต ๑

ปจฺม ฌานํ ปฏฺฐิลาภตฺถายาติอาทึหิ อฏฺฐหิ ปรียาเยหิ
อุปจารสมาธิ วุตฺโตติ ๑ อุภยตฺถาปี อปฺปนฺนูปจารสมาธิเยว
วุตฺโต ๑ เอวํ สนฺเตปี อกมฺปิยญฺเณน พลานิ วสีทาวญฺเณ
จริยาติ เวทิตพฺพา ๑ วิปสฺสนาพเล ปน สตฺต อนฺุปสฺสนาว
วิปสฺสนาพลนฺติ วุตฺตา ฌานจริยาย สตฺต จ อนฺุปสฺสนา
วุตฺตา วิวญฺญานานฺุปสฺสนาทโย นว จ วิเสเสตฺวา วุตฺตา ๑
อิทํ เนลํ นานตฺตํ ๑ สตฺต อนฺุปสฺสนา ปน อกมฺปิยญฺเณ
พลานิ วสีทาวญฺเณ จริยาติ เวทิตพฺพา ๑

วสีทาวตา ปญฺญาติ (๑) เอตฺถ วุตฺตวสฺสโย วิสฺสชฺเชตฺตํ วสฺสตี
ปญฺจ วสฺสโยติ อิตฺถิลิํจกฺวโหาเรน วุตฺตํ ๑ วโส เอว วสฺสตี
วุตฺตํ โหติ ๑

ปฺน ปุคฺคลาทิฏฺฐานาย เทสนาย ตา วสฺสโย วิสฺสชฺเชนฺโต
อวชฺชนวสฺสตีอาทึมาห ๑ อวชฺชนาย วโส อวชฺชนวโส โส
อสฺส อตฺถิตฺติ อวชฺชนวสฺสตี ๑ เอสว นโย เสเสสฺสุ ๑

ปจฺม ฌานํ ยตฺถิจฺจกนฺติ ยตฺถ ยตฺถ ปเทเส อิจฺจติ
คามे वा अरण्ये वा तत्तु तत्तु अवच्छति ๑

ยทิจฺจกนฺติ ยทา ยทา กाले สิตฺกाले वा อุนฺหกาลे
วา ตทา ตทา अवच्छति ๑ อถ वा ยํ ยํ ปจฺม ฌานํ

๑. ขุ. ปฏฺ. ๓๑ / มาติกา / ๒ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 510

อิจฺจติ ปจฺวิกสิณารมฺมณํ วา เสสํารมฺมณํ วา ตํ ตํ
อวชฺชติ ฯ เอกกสิณารมฺมณสฺสาปี ฌานสฺส วสิตานํ
วุตฺตตฺตา ปุริมโยชณาเยว สุนฺุทฺตรา ฯ
    ยวตฺติจฺจนฺติ ยวตฺกํ กาลํ อิจฺจติ อจฺจราสฺงฺฆาตมตฺตํ
วา สตฺดาหํ วา ตวตฺกํ กาลํ อวชฺชติ ฯ
    อวชฺชนายาติ มโนทฺวาราวชฺชนาย ฯ
    ทฺนุชยิตฺตฺตนฺติ อวสวตฺติภาโว อลสฺภาโว วา ฯ
    สมาปชฺชตีติ ปฏิปชฺชติ อปฺเปตีติ อตฺโถ ฯ
    อิทฺฐจฺจาตีติ อนฺุโตสมาปตฺตฺติยํ อธิกํ กตฺวา ติฏฺฐติ ฯ
วุจฺจนาวสียํ ปจฺมํ ฌานนฺติ นิสฺสกฺกตฺเถ อฺโปโยคฺวณฺํ
ปจฺมชฺฆานาติ อตฺโถ ฯ
    ปจฺจเวกฺขตีติ ปจฺจเวกฺขณชฺวเนหิ นินฺุตฺตฺติคฺวา ปสฺสตี ฯ
    อยเมตฺถ ปาฬิณฺณนา ฯ
    อโย ปน อตฺถปฺปกาสนา ปจฺมชฺฆานโต วุจฺจาย
    วิตฺกํ อวชฺชนโต ภวํกํ อฺปจฺฉินฺุทฺติคฺวา ปวตฺตาวชฺชนานนฺุตรํ
    วิตฺกการมฺมณาเนว จตฺตารี ปญฺจ ชฺวานานิ ชฺวนฺุติ ตโต
    เทว ภวํคานิ ตโต ปฺนุ วิจารารมฺมณํ อวชฺชนํ วุตฺตนเยเนว
    ชฺวานานีติ เอวํ ปญฺจสฺสุ ฌานํเคสฺสุ ยทา นินฺุตรํ จิตฺตํ เปเสตฺถ
    สทฺโถติ อถสฺส อวชฺชนวสี สิทฺฐาว โหตี ฯ
    อโย ปน มตฺถกปฺปตฺตา วสี ภควโต ยมกปาฏิหาริเยว

*เล่มที่ 40 นิโรธสมาปตฺติถาณนิตุเทวณฺณา หน้ 511

ลพฺกตฺติ ๑ อิตฺ ปรี สีมฺตรา อวชฺชนวสี นาม นตฺติ ๑
อณฺเณสํ ปน อนนฺตรา ภวฺงควาเร คณฺนา นตฺติ ๑
มหาโมคฺคฺคฺลฺลานตฺเตรสฺส นนฺโทปนนฺทมฺเน วิย สีมํ สมาปตฺติ-
สมาปชฺชนสมตฺถตา สมาปชฺชนวสี นาม ๑ อจฺจรามตฺตํ วา
ทสจฺจรามตฺตํ วา ขณฺํ สมาปตฺติ จเปตฺถ สมตฺถตา อธิจฺจานวสี
นาม ๑ ตเถว ตโต ลหุํ วุจฺจานสมตฺถตา วุจฺจานวสี นาม ๑
ปจฺจเวกฺขณวสี ปน อวชฺชนวสียา เอว วุตฺตา ๑ ปจฺจ-
เวกฺขณชวฺนानเว หิ ตตฺถ อวชฺชนานนฺตรานีติ ๑ อิติ
อวชฺชนวสียา สิทฺธาเย ปจฺจเวกฺขณวสี สิทฺธา โหติ
อธิจฺจานวสียา จ สิทฺธาเย วุจฺจานวสี สิทฺธา โหติ ๑ เอวํ
สนฺเตปี อัย ปน มตฺถกปฺปตฺตา วสี ภควโต ยมก-
ปาฏิหาริเย ลพฺกตฺติ วุตฺตตฺตา ปาฏิหาริยกาเล ฆานงฺค-
ปจฺจเวกฺขณํ อภาวโต นานาวิชวณฺณาทีนิมฺมานสฺส นานา-
กสิณฺวเสน อิชฺฉนฺโต ตตฺถกสิณารมฺมณํ ฆานํ สมาปชฺชิตฺ-
กามสฺส ยถารุจิ ลหุํ ตสฺมี กสิณเ วุตฺตนเยน อวชฺชน-
ปวตฺตนสมตฺถตา อวชฺชนวสี ตทาวชฺชนวีสึยเว ตสฺส ตสฺส ฆานสฺส
อปฺปนาสมตฺถตาสมาปชฺชนสมตฺถตา สมาปชฺชนวสี ๑ เอวํ หิ
วุจฺจมานเ ยุตฺติ จ น วิรุชฺชติ วสีปฺปฏิปาฏิ จ ยถากฺกเมเนว
ยฺชฺชติ ๑ ฆานงฺคปจฺจเวกฺขณายํ ปน มตฺถกปฺปตฺตาเยว ปญฺจ
ชวฺนानीติ วุตฺตตฺตา วุตฺตนเยน สตฺตสฺสปี ชวเนสฺส ชวเนเตสฺ

ปัจจเวกฺขณาวสีเยว โหติ ฯ

เอวํ สนฺเต ปรมชฺฌานํ อวชฺชตีติ วจันํ น ยชฺชตีติ
เจ ยถา กสิณฺเณ ปวตฺตํ ฌานํ การโณปจารเณ กสิณฺนฺติ
วตฺตํ ตถา ฌานปจฺจยํ กสิณํ สุโข พุทฺธานมฺปฺปาโทติ(๑)อาทิสฺสุ
วีย ฝโลปจารเณ ฌานนฺติ วตฺตํ ฯ ยถาปริจฺฉินฺนฺเณ กาเล จตฺวา
วฺภูจิตฺตสฺส นิทฺทหาย ปพุทฺธสฺส ปฺน นินฺทโทกฺกมเน วีย ปฺน
ฌานโนกฺกมเน สติปิ อธิจฺ्ञานาวสีเยว นาม ยถาปริจฺเฉเทน
วฺภูจิตฺตสฺส ปน วฺภูจฺ्ञานเ สติปิ วฺภูจฺ्ञานาวสี นาม
โหตีติ อัย เตสํ วิเสโส ฯ

นิโรธสมาปฺตติยา วิภาวนตฺถํ ปน อิทํ ปณฺหากมฺมํ กา
นิโรธสมาปฺตติ เก ตํ สมาปชฺชนฺติ เก น สมาปชฺชนฺติ
กตฺถ สมาปชฺชนฺติ กสฺมา สมาปชฺชนฺติ กถญฺจสฺสา
สมาปชฺชนํ โหติ กถํ จานํ กถํ วฺภูจฺ्ञานํ วฺภูจิตฺตสฺส
กึ นินฺนํ จิตฺตํ โหติ มตฺตสฺส จ สมาปนฺนสฺส จ โโก
วิเสโส นิโรธสมาปฺตติ กึ สงฺขตา อสงฺขตา โลกียา
โลกุตฺตรา นิปฺพนฺนา อนิปฺพนฺนาติ

ตตฺถ กา นิโรธสมาปฺตตีติ ยา อนฺนุปฺพุพฺพนโรธวเสน
จิตฺตเจตสิกานํ ฌมฺมานํ อปฺปวตฺติ ฯ

เก ตํ สมาปชฺชนฺติ เก น สมาปชฺชนฺตีติ สพุเพปี

๑. พุ. ฐ. ๒๕/๒๔/๓๕ ฯ

*เล่มที่ 40 นิโรธสมาปตฺติยาณนิตฺเตวณฺณา หน้า 513

ปฺนุชฺชนา โสตา ปนฺนา สกทาคามิโน สุกฺขวิปสฺสกา จ
อนาคามี อรหฺนฺโต น สมาปชฺชนฺติ อฏฺฐสมาปตฺติลาภิโน
ปน อนาคามิโน จ จีณาสวา จ สมาปชฺชนฺติ ฯ

กตฺถ สมาปชฺชนฺตฺติ ปญฺจโวการภเว ฯ กสฺมา อนุ-
ปฺพุพฺพสมาปตฺติสพฺภาวโต ฯ จตุโวการภเว ปน ปจฺมชฺฌานาทีนํ
อุปฺตฺติเยว นตฺถิ ตสฺมา น สกฺกา ตตฺถ สมาปชฺชิตฺถุ ฯ

กสฺมา สมาปชฺชนฺตฺติ สงฺขารานํ ปวตฺติเกเท อุกฺกณฺจิตฺวา
ทิฏฺฐเวย ฌมฺเม อจิตฺตกา หุตฺวา นิโรธํ นิพฺพานํ ปตฺวา
สุขํ วิหริสฺสามาติ สมาปชฺชนฺติ ฯ

กถญฺจสฺสา สมาปชฺชนํ โหตฺติ สมนฺวิปสฺสนาวเสน
อุสฺสกกิตฺวา กตฺปฺพุพฺพกิจฺจสฺส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ
นิโรธยโต เอวมสฺสา สมาปชฺชนํ โหติ ฯ โย หิ สมน-
วเสนเนว อุสฺสกกติ โส เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺตี
ปตฺวา ติฏฺฐติ ฯ โย วิปสฺสนาวเสนเนว อุสฺสกกติ โส ผล-
สมาปตฺตี ปตฺวา ติฏฺฐติ ฯ โย ปน อุกฺขวเสน อุสฺสกกิตฺวา
เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ นิโรธติ โส ตํ สมาปชฺชตฺติ อยมตฺถ
สงฺเขโป ฯ

อัย ปน วิตฺถาโร อิท ภิภฺขุ นิโรธํ สมาปชฺชิตฺกामो
กตฺถตฺตฺกจิโจ สุโรตฺตฺถปาโท วิวิตฺเต โอกาเส สฺปญฺญตฺเต
อาสเน นิสิตฺติ ปฺลลฺงกํ อากฺขิตฺวา อุกฺขํ กายํ ปณฺิชาย

ปริมุขํ สตี อุปฺภุจเปตฺวา โส ปจฺมชฺฌานํ สฺมาปชฺชิตฺวา
วฺภูจาย ตตฺถ สงฺขารे อนิจฺจโต ทฺกฺขโต อนตฺตโต วิปฺสฺสติ ฯ
วิปฺสฺสนา ปเนสา ติวิธา โหติ สงฺขารปริคฺคณฺหนกวิปฺสฺสนา
ผลสฺมาปตฺติวิปฺสฺสนา นิโรธสฺมาปตฺติวิปฺสฺสนาติ ฯ

ตตฺถ สงฺขารปริคฺคณฺหนกวิปฺสฺสนา มนฺทา วา โหตุ
ติกฺขา วา มคฺคสฺส ปทฺฐจฺานํ โหติเยว ฯ ผลสฺมาปตฺติ-
วิปฺสฺสนา ติกฺขา ว ฏฺฐติ มคฺคภาวนาสทิสฺสา ฯ นิโรธ-
สฺมาปตฺติวิปฺสฺสนา ปน นาทิมนฺทา นาทิติกฺขา ว ฏฺฐติ ฯ
ตสฺมา เอส นาทิมนฺทาย นาทิติกฺขาย วิปฺสฺสนาย เตสํ สงฺขารे
วิปฺสฺสติ ตโต ทฺติยํ ฌานํ สฺมาปชฺชิตฺวา วฺภูจาย ตตฺถ
สงฺขารे ตเถว วิปฺสฺสติ ฯ ตโต ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตโต
วิญฺญาณญายตฺนํ สฺมาปชฺชิตฺวา วฺภูจาย ตตฺถ สงฺขารे ตเถว
วิปฺสฺสติ ฯ อถ วา(๑) อากิณฺญญายตฺนํ สฺมาปชฺชิตฺวา วฺภูจาย
จตุพฺพิธํ ปุพฺพกิจฺจํ กโรติ นานาพทฺธอวิโกปนํ สงฺฆปฏฺิमानํ
สตฺถุปกฺโกสนํ อทฺธานปริจฺเจทฺนติ ฯ

ตตฺถ นานาพทฺธอวิโกปนฺนติ ยํ อิมินา ภิกฺขุณา สทฺธี
เอกาพทฺธํ น โหติ นานาพทฺธํ หุตฺวา จิตฺํ ปตฺตจิวริ วา
มญฺจปีจํ วา นิवासนเคหํ วา อญฺญํ วา ปน กิณฺจ
ปริกฺขารชาตํ ตํ ยถา น กุปฺปติ อคฺคิอุททวาทโจรอนฺนทฺธาทีนํ
๑. สี. ตถา. ฯ ม. อถ ฯ

*เล่มที่ 40 นิโรธสมาปตฺติยาณนิตฺเตวณฺณา หน้า 515

วเสน น วินสฺสตี เอวํ อธิญฺจฺจานวิธานํ ตฺตริทํ อธิญฺจฺจานวิธานํ
อิทฺถจฺจิตฺถจ อิมสฺมึ สฺตฺตาทพฺภนฺตเร มา อคฺคิณา ฌายตฺ
มา อุตฺเทน วุยฺหตฺตฺ มา วาเตน วิทฺธึสฺสฺตฺ มา โจเรหิ
หฺริยตฺ มา อุนฺนุทฺธาทีหิ ขชฺชตฺตฺติ ฯ เอวํ อธิญฺจฺจฺเจ ตํ สฺตฺตาทํ
ตฺสฺส น โกจฺจิ ปฺริสฺสฺสโย โหติ อนฺธิญฺจฺจฺจฺโหติ ปน อคฺคิอาทีหิ
วินสฺสตี ฯ อิทํ นานาพทฺธอวิโกปนํ นาม ฯ ยํ ปน เอกา-
พทฺธํ โหติ นิวาสนปารูปนํ वा निस्सिन्नाสนं वा तत्तु विसु
อธิญฺจฺจานกิจฺจํ นตฺถิ สฺมาปตฺติเยว (๑) นํ รกฺขตฺติ ฯ

สงฺฆปฏฺิมาณนฺนตฺติ ภิกฺขุสงฺฆปฏฺิมาณนํ อุกฺกขณํ ฯ
ยว โส ภิกฺขุ อากจฺฉตฺติ ตาว สงฺฆกมฺมสฺส อกรณฺนตฺติ
อตฺถโถ ฯ เอตฺถ จ น ปฏฺิมาณนํ เอตฺสฺส ปุพฺพกิจฺจํ
ปฏฺิมาณนาวชฺชนํ ปน ปุพฺพกิจฺจํ ฯ ตสฺมา เอวํ อวาชฺชิตพฺพิ
สเจ มยํ สฺตฺตาทํ นิโรธํ สฺมาปชฺชิตฺวา นิสนฺเน สงฺโฆ
อปโลกนกมฺมาทีสุ (๒) กิณฺจฺจิตฺเตว กมฺมํ กตฺตฺกาโม โหติ ยว มํ
โกจฺจิ ภิกฺขุ อากนฺตฺวา น ปกฺโกสตี ตาวเทว วุญฺจฺหิสฺสํมิตฺติ ฯ
เอวํ กตฺวา สฺมาปนฺโน หิ ตสฺมึ สฺมเย วุญฺจฺจฺติเยว ฯ โย
ปน เอวํ น กโรตี สงฺโฆ จ สนฺนิปตฺติวา ตํ อปฺสฺสนฺโถ
อสุโก ภิกฺขุ กุหิณฺตี ปุจฺฉิตฺวา นิโรธํ สฺมาปนฺโนติ วุตฺเต
กิณฺจฺจิ ภิกฺขุ เปเสตี กจฺฉ ตํ สงฺฆสฺส วจฺเนน ปกฺโกสตี ฯ

๑. วิสฺวทฺธิมคฺค. สฺมาปตฺติวเสเนว ฯ

๒. วิสฺวทฺธิมคฺค. ฌตฺตฺกมฺมาทีสุ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 516

อถสฺส เตน ภิกฺขุณา สวณฺุปรจาเร จตฺวา สงฺโฆ ตํ อาวุโส
ปฏฺิมาเนตฺติ วุตฺตมตฺเตเยว วุฏฺจานํ โหติ ฯ เอวํ คุรฺกกา หิ
สงฺฆสฺส อาณา นาม ฯ ตสฺมา ตํ อวชฺชิตฺวา ยถา ปจฺมเมว(๑)
วุฏฺจาทิ เอวํ สฺมาปชฺชิตพฺพํ ฯ

สฺตถฺถุ ปกฺโกสนนฺติ อธิปปี สฺตถฺถุ ปกฺโกสนาวชฺชนเมว
อิมสฺส ปุพฺพกิจฺจํ ฯ ตสฺมา ตมฺปิ เอวํ อวชฺชิตพฺพํ สเจ
มยํ สฺตถฺทาหํ นิโรธํ สฺมาปชฺชิตฺวา นิสินฺเน สฺตถฺตา โอตินฺณเ
วตฺถุสฺมี ลิกฺขาปทํ ปณฺณาเปติ ฯ ตถารูปราย วา อฏฺฐุปรปฺตติยา
ธมฺมํ เทเสติ ฯ ยาว มํ โกจฺิ อากนฺตฺวา น ปกฺโกสฺติ
ตาวเทว วุฏฺจหิสฺสามีติ ฯ เอวํ กตฺวา นิสินฺโน หิ ตสฺมี
สมเย วุฏฺจาทิเยว ฯ โย ปน เอวํ น กโรติ สฺตถฺตา จ
สงฺฆเ สนฺนิปฺตเต ตํ อปฺสฺสนฺโต อสุโก ภิกฺขุ กุหิณฺติ
ปฺุจฺจิตฺวา นิโรธํ สฺมาปนฺโนติ วุตฺเต กิณฺจิ ภิกฺขุํ เปเสติ
คจฺฉ ตํ มม วจฺเนน ปกฺโกสฺสาคิ ฯ อถสฺส เตน ภิกฺขุณา
สวณฺุปรจาเร จตฺวา สฺตถฺตา आयสฺมฺนฺตํ อามนฺเตตฺติ วุตฺต-
มตฺเตเยว วุฏฺจานํ โหติ ฯ เอวํ คุรฺกํ หิ สฺตถฺถุ ปกฺโกสนํ ฯ
ตสฺมา ตํ อวชฺชิตฺวา ยถา ปจฺมเมว(๑) วุฏฺจาทิ เอวํ
สฺมาปชฺชิตพฺพํ ฯ

อทฺธานปริจฺเฉโทติ ชีวิตฺทฺธานสฺส ปริจฺเฉโท ฯ อิมินา

๑. ม. สยเมว ฯ

*เล่มที่ 40 นิโรธสมาปตติยานนิตุเทวณณา หน้า 517

หิ ภิกขุณา อทธานปริจเฉทสสุ กุสเลน(๑) ภวิตพุฬิ ๗ อตตโน
อายุสงขารรา สตตทาหิ ปวตติสสนนุติ น ปวตติสสนนุติ
อวชชิตตวาว สสมาปชชิตพุฬิ ๗ สเจ หิ สตตทาหพณนุเตร
นिरุชฌนเก อายุสงขารเ อนาวชชิตตวาว สสมาปชชิต ตสส
นิโรธสมาปตติ มรณั ปฐิพาหิตุ น สกโกติ ๗ อนนโตนิโรธ
มรณสส นตถิตาย อนนตราว สสมาปตติโต วุจ्जाติ ตสสมา
เอตติ อวชชิตตวาว สสมาปชชิตพุฬิ ๗ อวเสถั หิ อนาวชชิตตุมปี
วภูจ्जाติ อิทิ ปน อวชชิตตพพเมวาทิ วุตตติ ๗ โส เอวั
อากิลญญายตณิ สสมาปชชิตตวาว วุจ्जाติ อิมิ ปุพพกิจจ
กตวาว เนวสญญายตณิ สสมาปชชิต ๗ อเถกั วา เทว วา
จิตตวาวเร อติกกमितตวาว อจิตตโก โหติ นิโรธ
มุสสิ ๗ กสสมา ปนสส ทวินัน จิตตानิ อุปริ จิตตानิ
นปวตตุนนุติ นิโรธสส ปโยคตตวา ๗ อิทิ หิ อิมสส ภิกขุโน
เทว สมหวิปสสนาธมเม ยुकนทเท กตวาว อฏฐสมาปตติ-
อาโรหนิ อนุปุพพ- นิโรธสส ปโยโค น เนวสญญานาสนญาย-
ตนสมาปตติยาติ นิโรธสส ปโยคตตวา ทวินัน จิตตानิ
อุปรินปวตตุนนุติ ๗

กถิ จานนุติ เอวั สสมาปนนาย ปนสสา(๒) กาล-
ปริจเฉทวเสน เจว อนนตรา อายุกขยสงขมปฐิमानนสตุ-
๑. วิสสุทฐิมกค. สุกุสเลน ๗ ๒. ส. สสมาปนนสส ปนสส ๗

ปกฺโกสนาภาเวน จ จานํ โหติ ฯ

กถํ วุฏฺฐานนฺติ อนาคามิสฺส อนาคามิผลสฺมาปฺตฺติยา
อรหโต อรหตฺตผลสฺมาปฺตฺติยาติ เอวํ เทวธา วุฏฺฐานํ โหติ ฯ

วุฏฺจิตฺตสฺส กิณฺณินฺนํ จิตฺตํ โหตีติ นิพฺพานินฺนํ ฯ
วุตฺตญฺเหหํ สลฺยญาเวทยิตฺติโรธสฺมาปฺตฺติยา วุฏฺจิตฺตสฺส โข
อาวุโส วิสาข ภิกฺขุโน วิเวกนินฺนํ จิตฺตํ โหติ วิเวกโปณฺณํ
วิเวกปฺพการนฺติ ฯ (๑)

มตฺตสฺส จ สฺมาปฺนฺนสฺส จ โก วิเสโสติ อยมฺปิ
อตุโถ สุตฺเต วุตฺโตเยว ฯ ยถาห ยวายํ อาวุโส
มโต กาลงฺกโต ตฺตสฺส กายสงฺขารธา นิรุทฺธา ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธา
วจิสฺสงฺขารธา จิตฺตสงฺขารธา นิรุทฺธา ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธา อายุ
ปริกฺขิโณ อุตฺตมา วุปฺสนฺตา อินฺทฺริยานิ ปรีกฺขินฺนานิ ฯ ยวายํ
ภิกฺขุ สลฺยญาเวทยิตฺติโรธสฺมาปฺนฺโน ตฺตสฺสปี กายสงฺขารธา
นิรุทฺธา ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธา วจิสฺสงฺขารธา จิตฺตสงฺขารธา นิรุทฺธา
ปฏฺธิปฺปสฺสทฺธา อายุ อปริกฺขิโณ อุตฺตมา อวฺวปฺสนฺตา
อินฺทฺริยานิ อปริกฺขินฺนานิติ ฯ (๒)

กึ นิโรธสฺมาปฺตฺติ สงฺขตา อสงฺขตาติอาทิจฺจุจฺจายํ ปน
สงฺขตาติปิ อสงฺขตาติปิ โลกียาติปิ โลกุตฺตราติปิ น
วตฺตพฺพา ฯ กสฺมา สภาวโต นตฺถิตาย ฯ ยสฺมา ปน สฺมา-
๑. ม. ม. ๑๒/๕๑๐/๕๕๒ ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๕๐๒/๕๔๓ ฯ

*เล่มที่ 40 ปรีนิจฺพานณณินุทเทสวณฺณา หน้้า 519

ปชฺชนุตฺตสฺส วเสน สมนปฺนโน นาม โหติ ตสฺมา นิจฺพนฺนาคี

วตฺตํ วฏฺฏติ น อนิจฺพนฺนาคี ฯ

อิตี สนฺตฺตา สมนปฺตฺติ อัย อริยนิเสวิตา(๑) ฯ

ทิจฺฐเจว ฐมฺเม นิจฺพาน- มิตี สงฺขมฺปากตฺตํ ฯ

นิโรธสมนปฺตฺติณณินุทเทสวณฺณา นิจฺฐิตา ฯ

ปรีนิจฺพานณณินุทเทสวณฺณา

ปรีนิจฺพานณณินุทเทส อีธาติ อิมสฺมี สาสเน ฯ

สมฺปชานนฺติ สาทถกสมฺปชณฺณํ สปฺปายสมฺปชณฺณํ โคจร-
สมฺปชณฺณํ สมฺปชณฺณนฺติ(๒) อิมหิ จตฺถิ สมฺปชณฺณเวหิ สมฺปชานโน ฯ

ปวตฺตนฺติ สพฺพตถ ยถานรฺรูปํ ปรียฺญจฺจานปฺวตฺตณฺจ
อนุสยปฺวตฺตณฺจ ฯ

ปรียาทียตีติ อฺปจารปฺปนาวเสน วุตฺเตสฺส วิกฺขมฺภน-
วเสน วิปฺสฺสณาวเสน วุตฺเตสฺส ตทงฺควเสน มกฺควเสน วุตฺเตสฺส
สมฺมุจฺเจทวเสน เขเปติ อปฺปวตฺตํ กโรติ ฯ เปยฺยาลมฺุเขน หิ
ทฺุคียาทิณณสมมนปฺตฺติมหาวิปฺสฺสณามกฺคา สงฺจิตฺตา ฯ ยสฺมา
เอตํ ปจฺจเวกฺขณุตฺตสฺส ปวตฺตํ ฅณฺณํ ปรีนิจฺพานเน ฅณฺณํ นาม
โหติ ตสฺมา วิกฺขมฺภนปรีนิจฺพานํ ตทงฺกปรีนิจฺพานสมฺมุจฺเจท-
ปรีนิจฺพานนฺติปี วุตฺตเมว โหติ ฯ เอเตหิ กิเลสปรีนิจฺพาน-
๑. กตฺถจฺจ. อริยนิเสวิตา ฯ ๒. ม. อสมฺโมหสมฺปชณฺณนฺติ ฯ

ปัจจุเวกขณณานํ วุตฺตํ ฯ

อถวา ปนาตืออาทึหิ ขนฺธปรินิพฺพานปัจจุเวกขณณานํ
นินฺทิตฺตึ ฯ

อนฺุปาทึเสสยา นินฺุพานธาตฺยาติ ทฺุวิชา หิ นินฺุพานธาตฺ
สอฺุปาทึเสสา จ อนฺุปาทึเสสา จ ฯ ตตฺถ อฺุปาทึยเต อหํ
มมาติ ภูถํ คณฺุหิยตฺตีติ อฺุปาทึ ขนฺุชปฺลจกสฺเสตฺติ อชิวจณฺํ ฯ
อฺุปาทึยเว เสโส อวตฺติฏฺุจโรติ อฺุปาทึเสโส สห อฺุปาทึเสเสน
วตฺตตฺตีติ สอฺุปาทึเสสา ฯ นตฺถตฺถ อฺุปาทึเสโสติ อนฺุปาทึเสสา ฯ
สอฺุปาทึ เสสา ฯ ปจฺมํ วุตฺตา อຍံ ปน ปนฺุปาทึเสสา ฯ ตาย
อนฺุปาทึเสสยา นินฺุพานธาตฺยา ฯ

จกฺขุปวตฺตฺนฺุติ จกฺขุปวตฺติ จกฺขุสมฺทาจาโร ฯ

ปรียาทึยตฺตีติ เขปฺยติ มทฺุทึยตฺตีติ ฯ เอส นโย เสเสสฺสุ ฯ

ปรินิพฺพานณานินฺุเทสวณฺุณา นินฺุจิตา

สมสี่สฏฺฐณณินทฺเทสวณฺณา

สมสี่สฏฺฐณณินทฺเทส ปณฺจกฺขนฺธาตอิทฺทิ ทสฺหิ ราสีหิ
สพฺพธมฺมสงฺคโห เวทิตฺตฺโพ ๑ น หิ เอเกกสฺส วเสน อายตฺน-
ธาตฺราสีวชฺเชหิ เสเสหิ อฏฺฐหิ ราสีหิ วิสฺสุ วิสฺสุ สพฺพธมฺโม
สงฺคยฺหตีติ ๑ ยตฺมา ปน โลกุตฺตรธมฺมา เหตุสมฺมุจฺเจเทน
สมฺมุจฺฉินฺทิตฺตฺพพา น โหณฺติ ตสฺมา สพฺพธมฺมสทฺเทน สงฺคหิตฺตฺปิ
โลกุตฺตรธมฺมา สมฺมุจฺเจทวจนฺสมฺภวโต(๑) อิทฺ น กเหตุพฺพา เหตุ-
สมฺมุจฺเจเทน สมฺมุจฺฉินฺทิตฺตฺพพา เอว เตญฺมกธมฺมา กเหตุพฺพา ๑

สมฺมา สมฺมุจฺฉินฺทิตฺติ ยถาโยคํ วิกฺขมฺภนตทงฺกสมฺมุจฺเจท-
ปฺปหานวเสน ปฺริยฏฺฐจันฺ อณฺุสยลฺลจ นิโรเชนฺโต สมฺมา
สมฺมุจฺฉินฺทิตฺติ ๑ เอวํ ปุคฺคลาทิฏฺฐจันาย เทสนาย สมฺมา
สมฺมุจฺเจโท นิตฺทิกฺกุโ ๑

นิโรเชตีติ อณฺุปฺปาทนิโรเชน นิโรเชตี ๑ อิมินา สมฺมุจฺเจทตฺโต
วฺตุโต ๑

น อฺุปฺปฐจตีติ เอวํ นิโรเช กเต โส โส ธมฺโม ปฺน น
อฺุปฺตฺติฏฺฐติ น อฺุปฺปชฺชตีติ อตฺโต ๑ อิมินา นิโรเชตฺโต วฺตุโต ๑
เอวํ อณฺุปฺตฺติฏฺฐมานธมฺมวเสน(๒) อณฺุปฺปฐจนาภาโว นิตฺทิกฺกุโ ๑

สมฺนฺติ กามจฺจนฺทาทินํ สมิตตฺตา สมํ ๑ ตานิ ปน
เนกฺขมฺมาทินิ สตฺต รุปรุชฺฌานานิ อฏฺฐ มหาวิปฺสฺสนา
๑. ม. สมฺมุจฺเจทวเสน สมฺภวโต ๑ ๒. ม. อณฺุปฺปฐจหนธมฺมวเสน ๑

อฏฺฐารส อริยมคฺคา จตฺตารโธ สตฺตตฺตีสฺสา(๑) โหนฺติ ฯ

เตรส สีสานี สีสฏฺฏานํ สพฺเพสํ สงฺกหเวสเน วุตฺตานี ฯ

อิธ ปน สทฺธาทีนํ อฏฺฐเจว สีสานี ยฺชฺชนฺติ ฯ น หิ อรโหโต

ตณฺหาทีนํ ปญฺจ สีสานี สนฺติ ฯ

ปฺลิโพธิสฺสนฺติ ปฺริพฺพุทฺธนํ(๒) ปฺลิโพธิ นินฺพฺพานมคฺคาวารณฺนฺติ
อตุโธ ฯ

สีสฺสนฺติ ปฺชานํ อธิกนฺติ อตุโธ ฯ ปฺลิโพธิเยว สีสํ
ตฺสมฺปยุตฺตาทิสพฺพลิปฺโพธิเชสุ วา สีสฺสนฺติ ปฺลิโพธิสีสํ เอส
นโย เสเสสุ ฯ วิเสสโต ปน พนฺชนนฺติ(๓) อุนฺณตฺวิเวสเน ตํสारे
พนฺชนํ ฯ

ปฺรามาสฺสตี อภินิเวโส ฯ วิกฺเขโปติ วิปฺปกิณฺณตา ฯ
กิลฺลีสฺสตี กิลฺลิสฺสนํ ฯ

อธิโมกฺโขติ อธิมฺจฺจนํ ฯ ปคฺคโหติ อุตฺสาหนํ ฯ
อุปฏฺฐานนฺติ อปฺปิลานํ ฯ

อวิกฺเขโปติ อวิปฺปกิณฺณตา ฯ ทสฺสนนฺติ ยถาสภาว-
ปฺปฏฺฐิเวโร ฯ

ปวตฺตนฺติ อุปาทินฺนทฺทฺชนฺตฺตํ ปวตฺตํ ฯ โคจโรติ อารมฺมณํ ฯ
อิเมสุ ทฺวาทสฺสุปี วาเรสุ ปฺชานญฺโจะ สีสฏฺฐโจะ ฯ

วิโมกฺโขติ วิกฺขมฺภนตทงฺกสมฺจเจทปฏฺฐิปฺปสฺสทฺธินฺตฺสรณ-
๑. ม. สตฺตตฺตีส ฯ ๒. ม. ปฺลิพฺพุทฺธนํ ฯ ๓. ม. วินิพฺพนฺติ ฯ

*เล่มที่ 40 สมศีสฏฺฐณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 523

วิมุตฺตีสฺส ปณฺจสฺส นิสฺสรณวิมุตฺติ นิพฺพานํ ฯ

สงฺขารสึสนฺติ สพฺพสงฺขตสงฺขารานํ สีสํ โภถฺติ อวสานนฺติ
อตุโถ ฯ

เอเตน อนุปาทิสฺสปรินิพฺพานํ วุตฺตํ ฯ สงฺขารากา-
มตฺตวเสน วา ขนฺธปรินิพฺพานเมว วุตฺตํ โหติ ฯ เนกขมฺมาทิกํ
สมณฺจ สทฺธาทิกํ สึสณฺจ สมศีลํ วา อสฺส อตฺถิตฺติ สมศีลิตฺติ ฯ
อถวา เทรสนนฺํ สีสานํ ตณฺหาทินิ ปณฺจ สีสานิ สมฺมทฺยสจฺจํ
สทฺธาทินิ ปณฺจ มคฺคสจฺจํ ปวตฺตสึลํ ชีวิตินฺทฺริยํ ทฺกฺขสจฺจํ
โคจรสึสณฺจ สงฺขารสึสณฺจ นิโรธสจฺจนฺติ อิมํ จตฺตุนํ
อริยสจฺจานํ เอกสฺมี โรเค วา เอกสฺมี อิริยาปเถ วา เอกสฺมี
สภากชีวิตินฺทฺริเย วา อภิสมโย จ อนุปาทิสฺสปรินิพฺพานณฺจ
ยสฺส โหติ โส ปุพฺเพ วุตฺตสมานณฺจ อิมสณฺจ สีสานํ
อตุถิตาย สมศีลิตฺติ วุจฺจติ ฯ

สมศีสฏฺฐณานิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สตฺเลขณฺณณินิทฺเตสวณฺณา

สตฺเลขณฺณณินิทฺเตส ราโค ปุณฺณติ ราโค วิสฺสุ โลกุตฺตเรหิ
อสมฺมิสฺโสติ อตุโถ ๑ เอส นโย เสเสสฺ ๑

ราโคติ รณฺชนณฺเณ ๑ โทโสติ ทุสฺสนณฺเณ ๑ โมโหติ
มฺยฺहनณฺเณ ๑ รณฺชนลกฺขโณ ราโค ทุสฺสนลกฺขโณ โทโส
มฺยฺहनลกฺขโณ โมโหติ ๑ อิม ตโย สีสกิลเส วตุวา อิทานิ
ปเกทโต ทสฺเสนโต โโกโรติอาทิมาย ๑

ตตฺถ กุชฺฌนลกฺขโณ โโกโรติ อิชฺ สตฺตวตฺถโก อธิปฺเปโต ๑
อุปนนฺชนลกฺขโณ(๑) อุปนาโห ทพฺพทวปฺปโต โโกโรเยว ๑
ปรคฺคณมกฺขนลกฺขโณ มกฺโข ปรคฺคณปฺปณฺณนฺติ อตุโถ ๑
ยฺกคฺคาหลกฺขโณ ปฟาโส ยฺกคฺคาหเวสณ ปรคฺคณ-
ทุสฺสนนฺติ อตุโถ ๑

ปรสฺมปฺตฺติชฺยนลกฺขณา อิสฺสา อฺสุยนาติ อตุโถ ๑
อตุตฺตสมฺปฺตฺตินิคุहनลกฺขณฺนิ มจฺจริยํ ๑ มยฺหํ อจฺจริยํ มา
ปรสฺส โหตุติ อตุโถ ๑

อตุตฺตนา กตปาปปฏิจฺจาทนลกฺขณา มายา ปฏิจฺจาท-
นณฺเณ มายา วิทยาติ อตุโถ ๑

อตุตฺตโน อวิชฺขมานคฺคณปฺปกาสนลกฺขณฺนิ สาเจยฺย สกฺภาโวติ
อตุโถ ๑

๑. ม. อุปนนฺชนลกฺขโณ ๑

*เล่มที่ 40 สลเลขกฺวณณานิทฺทสวณณา หน้า 525

จิตฺตสฺส อุทฺฐมาตภาวลกฺขโณ ฌมฺโภ ฌทฺฐภาโวติ อตฺถโถ ๑
กรณฺตฺตริยลกฺขโณ สารมฺโภ ๑ อุณฺนตฺติลกฺขโณ มาโน ๑
อพฺภุณฺนตฺติลกฺขโณ อติมาโน ๑
มตฺตภาวลกฺขโณ มโท ๑
ปฺลยจฺสุ กามคฺุณฺณสฺส จิตฺตโอสฺสคฺคลกฺขโณ ปมาโท ๑
เอวํ วิสฺสุ วิสฺสุ กิเลสวเสน ปฺภู ทสฺเสตฺวา วุตฺตกิเลเส
จ อวุตฺเต อลฺลเย จ สพฺพสงฺกาคฺคิวกวเสน ทสฺเสตฺถฺ สพฺเพ
กิเลสาคฺคิอาทิมาน ๑

ตตฺถ ทิฏฺฐชฺมมสมฺปฺราเยสฺส สตฺเต กิเลสนฺติ อฺปฺตาเปนฺติ
วิพาเชนฺตฺติ กิเลสา ๑ อกฺุสลกมฺมปฺดสงฺกคฺคิทา อสงฺกคฺคิทา
จ ๑ ทฺฏฺฐ วา จริตา ทฺฏฺฐา วา จริตาคฺคิ ทฺฏฺฐจริตา ๑
เต ปน กายทฺฏฺฐจริตํ วจฺจิตฺตจริตํ มโนทฺฏฺฐจริตฺตํ
ติปฺปการา ๑ วิปากํ อภิสงฺขโรนฺตฺติ อภิสงฺขารา ๑

เตปี ปฺลฺลยวาทิสงฺขารो อปฺลฺลยวาทิสงฺขารโถ อานลฺลยวาทิ-
สงฺขารโถติ ติปฺปการา ๑ วิปากวเสน ภวํ คจฺจนฺตฺติ ภวคามิโน
ภวคามิโน กมฺมา ภวคามิกมฺมา ๑ อิมิโน อภิสงฺขารภาเวปี
สตี อเวทนียานิ กมฺมานิ ปฺภิกฺขจิตฺตานิ โหนฺตฺติ อโย วิเสโส ๑
ทฺฏฺฐจริตาคฺคิ จ กมฺมาตฺติ จ ลิงฺควิปฺลฺลยโส กโถ ๑

นานตฺเตกตฺตฺตํ เอตฺถ อุทฺทเทเส เอกตฺตสทฺทสฺส อภาเวปี
นานตฺเตกตฺตํ อลฺลยวาทิสงฺกคฺคิทา เอกตฺตมฺปี นิตฺทิสิตฺกามน

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 526

นํนตฺเตกตฺตุนฺติ อุกฺุเทโส กโธ ๑ นํนตฺตสฺลเลขเก เอกตฺเต
ทสฺสึเต สฺลเลขณํ สฺเชน ทสฺสึยตีติ ๑ นํนตฺตุนฺติ อนวญฺจิตฺตฺตา
สปริปฺพนทฺตฺตา จ นํนํสภํว ๑ เอกตฺตุนฺติ อวญฺจิตฺตฺตา
อปริปฺพนทฺตฺตา จ เอกสภํว ๑

จรรณเตโชติ จรรณฺติ เตน อคตํ ทิสํ นิพฺพานํ กจฺจนฺตีติ
จรรณํ ๑ กิํ ตํ สึลํ ๑ ตเทว ปฏฺธิปกฺขตาปนญฺเจน เตโช ๑
คฺุณเตโชติ สึเลน ลทฺธปตฺติญฺโ จ สมาริเตโช ๑
ปญฺญาเตโชติ สมารินา ลทฺธปตฺติญฺโ จ วิปฺสฺสนาเตโช ๑
ปฺุณฺณเตโชติ วิปฺสฺสนาหิ ลทฺธปตฺติญฺโ จ อริยมกฺกกฺุสฺลเตโช ๑
ธมฺมเตโชติ จตฺตุนฺนํ เตชานํ ปตฺติจฺจาญฺโโต พุทฺธวจนเตโช ๑
จรรณเตเชน เตชิตฺตฺตาติ สึลเตเชน ติจิณฺณิกตฺตฺตา ๑
ทฺุสฺสึลฺยเตชนฺติ ทฺุสฺสึลฺยภาวสงฺขาตํ เตชํ ๑ ตมฺปิ หิ
สนตฺตานํ ตาปนโธ เตโช นาม ๑

ปริยาทียตีติ เขเปติ ๑ อคฺุณเตชนฺติ สมาริสฺส ปฏฺธิปกฺขํ
วิกฺเขปเตชํ ๑

ทฺุปฺปญฺญาเตชนฺติ วิปฺสฺสนาภาณปฏฺธิปกฺขํ โมหเตชํ ๑
อฺุณฺณเตชนฺติ ตํตํมคฺควชฺฌกิลฺลสฺปฺพานน กิลฺลสฺสหายํ
อคฺุสฺลกมฺมเตชํ ๑ น เกวลํ เหนือ อฺุณฺณเมว เขเปติ อตฺถิ
ภิกฺขเว กมฺมํ อคฺุณฺหํ อคฺุณฺกํ อคฺุณฺหอสฺสุกฺกวิปากํ กมฺมํ
กมฺมกฺขยา ยํ สํวตฺตตีติ (๑) วจนโธ กุสฺลกมฺมมฺปิ เขเปติเยว ๑

๑. อจฺ. จตฺกฺก. ๒๑/๒๓๓/๓๑๔ ๑

*เล่มที่ 40 สลฺเลขภูจฺจณณิทุทฺทสวณฺณา หน้า 527

ปฺลฺลยเตชปฺปฏฺฐิปกฺขวเสน อปฺลฺลยเตชเมว วุคฺคํ ฯ

อธมฺมเตชนฺติ นานาติคฺคิยานํ สมยวจนเตชํ ฯ อิมสฺส
ฉาณสฺส อุตฺทสวณฺณนํ วุคฺเต ทฺติเย อตฺถวิกปฺเป รากาทโย
เอณฺนวิสฺติ ปฺลฺลยทฺตฺสึลยเตชา โหนฺติ ฯ อภิสงฺขารา ภวคามิ-
กมฺมาติ เอตฺถ อปฺลฺลยภิสงฺขารา อกฺุสลกมฺมณฺจ อปฺลฺลยเตชา
โหนฺติ อานณฺชาภิสงฺขารานํ โลกียกฺุสลกมฺมานํ ปฺลฺลยเตเชเนว
เขปนียโต อปฺลฺลยเตชปฺกฺขิกาว โหนฺติ ฯ กามจฺจนฺทาทโย
ปฺลฺลยทฺส นานตฺตา อคฺคณเตชา โหนฺติ นิจฺจสฺสณฺทาทโย อฏฺฐารส
นานตฺตา ทฺปฺปฺลฺลยเตชา โหนฺติ จตฺตมกฺควชฺฌา จตฺตาโร
นานตฺตา อปฺลฺลยเตชา โหนฺติ ฯ โสตาปตฺตติมกฺควชฺฌนานตฺเตน
อธมฺมเตโช สงฺกฺเขตฺตพฺโพ ฯ

นิทฺทเตส สลฺเลขปฺปฏฺฐิปกฺขเนน อสลฺเลขเนน สลฺলেখํ ทสฺเสตฺต-
กามเนน อสลฺเลขปฺพุทฺทโก สลฺলেখो นิทฺททิฏฺฐโจ ฯ เนกฺขมฺมาทโย
สฺสคฺคตฺตีสฺ อเอกตฺตธมฺมาว ปจฺจนิกานํ สลฺลิกฺขนโต สลฺলেখติ
วุคฺคตา ฯ ตสฺมี เนกฺขมฺมาทิกเ สคฺคตฺตีสฺปภეთ สลฺলেখเ ฉานํ
สลฺলেখภูจฺจณณิทุทฺทสวณฺณนิทฺทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สลฺเลขภูจฺจณณิทุทฺทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

วีรียารมกณณนิตุเทสวณณณา

วีรียารมกณณนิตุเทเส อนุปฺปนฺนํ นนฺติ เอกสฺมี อตฺต-
ภาเว เอกสฺมี วา อารมฺมเณ อนิพฺพตฺตํ ๑ อนมตฺตคฺเค
หิ สฺสํเร อนุปฺปนฺนา อกฺุสลา นาม นตฺถิ กุสลา ปน
อตฺถิ ๑

ปฺปาگانนฺติ ลามกานํ ๑ อกฺุสลา นํ ฐมฺมานนฺติ อโกสลฺย-
สมฺภูตํ ฐมฺมานํ ๑

อนุปฺปาทายาติ น อฺุปฺปาทนตฺถาย ๑ อฺุปฺปนฺนํ นนฺติ
อิมสฺมี อตฺตภาเว นิพฺพตฺตํ ๑

ปฺพานายาติ ปชฺชนตฺถาย ๑ อนุปฺปนฺนํ กุสลา นํ
ฐมฺมานนฺติ อิมสฺมี อตฺตภาเว อนิพฺพตฺตปฺพพานํ โกสลฺย-
สมฺภูตํ ฐมฺมานํ ๑ อฺุปฺปาทายาติ อฺุปฺปาทนตฺถาย ๑

อฺุปฺปนฺนํ นนฺติ อิมสฺมี อตฺตภาเว นิพฺพตฺตํ ๑ จิตฺติยาติ
จิตฺตตฺถาย ๑

อสมฺโฆสํยาติ อนสฺสํนตฺถํ(๑) กิโยภายาติ ปฺนปฺปน-
ภาย ๑

เวปฺปฺลยาติ วิปฺปฺลภาย ๑ ภานายาติ วทฺธิยา ๑
ปฺริปฺปฺริยาติ ปฺริปฺปฺรณตฺถาย ๑

อิทานิ อกฺุสเลสุ กามจฺจนฺทํ กุสเลสุ เนกฺขมฺมํ วิเสเสตฺวา
๑. ม. อวินาสตฺถาย ๑

*เล่มที่ 40 วีรียารมฺภณณินทุเทสวณฺณา หน้ํ 529

ทสฺเสตฺถุ อุนฺอุปฺนฺนสฺส กามจฺจนฺนทสฺสาตฺติอาทิมหา ฯ

ตตฺถ กามจฺจนฺนโทติ สมาริปฺปฏิปกฺโข กามราโค ฯ

เนกฺขมฺมฺนฺติ ปจฺมชฺฌานสมาริ ปจฺมชฺฌานํ วา สพฺเพ

เอวํ วา กุสลา ธมฺมา เนกฺขมฺมํ ฯ

อิทานิ สพฺพกิเลสานํ สพฺพกิเลสปฺปฏิปกฺขสฺส อรหตฺต-

มกฺกสฺส จ วเสน โยเชตฺวา ทสฺเสตฺถุ อุนฺอุปฺนฺนํ สพฺพ-

กิเลสานนฺตฺติอาทิมหา ฯ

ตตฺถ อุนฺอุปฺนฺนสฺส อรหตฺตมกฺกสฺส จิตฺติยาตฺติอาทิสฺส

อุนฺอุปฺนฺนทกฺขณฺ อุนฺอุปฺนฺนสฺส อรหตฺตมกฺกสฺส จิตฺติกฺขณกฺกขณ-

วเสน จิตฺติยาตฺติอาทิสฺสเนนา เวทิตพฺพา ฯ วิภงฺกฏฺจกถายมฺปิ

ยา จสฺส ปวตฺตติ อยเมว จิตฺติ นามาทิ วุตฺตํ ฯ เกจิ ปน

อรหตฺตมกฺกสฺส ปุพฺพภากมฺกฺโค ทฏฺฐพฺโพติ วทนฺติ ฯ

วีรียารมฺภณณินทุเทสวณฺณา นิฏฺฐจิตฺตา ฯ

อตุถสนทฺสฺสนณณนินทฺเทสวณณา

อตุถสนทฺสฺสนณณนินทฺเทส ปณฺจกฺขนฺธาติอาทินิ วุตฺตตฺตา-
เนว ๑ ปกาเสตีติ ปากฺกั กโรติ ๑ โสตุณฺ ฅาณจกฺขุณา ทสฺสนํ
สมฺปาเทตีติ อตุโถ ๑

นนานาธมฺมาติ โลกียโลกุตฺตรา สพฺพธมฺมา วุตฺตา ๑
กสฺมา ปกาสนา นินทฺเทส โลกียา เอว วุตฺตาติ เจ อนิจฺจาทิวเสน
ปกาสนาย อารทฺธตฺตา ๑ โลกุตฺตรานณฺจ อสมฺมสนฺนุปกตฺตา
โลกุตฺตรา น วุตฺตา ๑ นานาธมฺมนินทฺเทส ปน อตุถ-
สนทฺสฺสนนินทฺเทเสน จ เตสํ สงฺกหิตตฺตา ยถา เต
ปกาเสตพฺพา ตถา ปกาสนา ปกาสนาเยว ๑

ปชหนฺโตติ โสตุณฺ(๑) ปชหาเปนฺโตติ อตุโถ ๑

สนทฺสฺเสตีติ โสตุณฺ สมฺมา ทสฺเสตี ๑ เกจิ ปน
กามจฺจนทสฺส ปหีนตฺตา เนกขมฺมตฺถํ สนทฺสฺเสตีติอาทินา
นเยน ปจฺนติ ๑ เตสํ อฺชุกเมว โสตุณฺ โทสปฺปหานเณ กุณ-
ปฏฺฐิลาภ จ กเต สิบาปฺปตฺตํ เทสนาณณฺ โหตีติ ทสฺสนตฺถํ
อัย นโย วุตฺโตติ เวทิตพฺโพ ๑

อตุถสนทฺสฺสนณณนินทฺเทสวณณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. โสตานํ ๑

ทศสนวิสุทฺธิวณนิตุเทสวณฺณา

ทศสนวิสุทฺธิวณนิตุเทเส สพุเพ ฐมฺมา เอกสงฺคหิตา
สพุเพ สงฺขตฐมฺมา เอเคน สงฺคหิตา ปริจฺฉินฺนา ฯ
ตถฺกุเจนาติ ภูตฺกุเจน อตฺตโน อตฺตโน สภาวเสน
วิขฺขมานฺกุเจนาติ อตุโถ ฯ
อนตฺตฺกุเจนาติ การกเวทกสงฺขาเตน อตฺตนา รหิตฺกุเจน ฯ
สจฺจฺกุเจนาติ อวิตฺวาทกฺกุเจน อตฺตโน สภาวณฺณตฺตา-
ภาเวนาติ อตุโถ ฯ
ปฏฺวิเวทฺกุเจนาติ สภาวโต ฌาณโต ฌาณน ปฏฺวิวิฆฺฉิตฺพุพฺกุเจน ฯ
อิธ โลกุตฺตรฌาณน อสมฺโมหโต อารมฺมณโต จ ปฏฺวิเว
เวทิตฺพุโพ ฯ
อภิขานนฺกุเจนาติ โลกิเกน ฌาณน อารมฺมณโต
โลกุตฺตรน ฌาณน อสมฺโมหโต อารมฺมณโต จ เตสํ เตสํ
ฐมฺมานํ สภาวโต อภิขานิตฺพุพฺกุเจน ฯ สพุพฺ ภิภฺขเว
อภิณฺเวยฺยนฺติ(๑) หิ วุตฺตํ ฯ
ปริขานนฺกุเจนาติ วุตฺตนเยเนว โลกิยโลกุตฺตรเรหิ ฌาณนหิ
สภาวโต อภิณฺณตานํ ฐมฺมานํ อนิจฺจาติโต นิชฺยานาติโต จ
ปริจฺฉินฺนิตฺตฺวา ขานิตฺพุพฺกุเจน ฯ สพุพฺ ภิภฺขเว ปริณฺเวยฺยนฺติ(๒)
หิ วุตฺตํ ฯ
๑. สฺ. สฟา. ๑๘/๔๕/๓๔ ฯ ๒. สฺ. สฟา. ๑๘/๕๐/๓๔ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 532

ธมฺมกฺุเจนาติ สภาวธารณาทีนา ธมฺมกฺุเจน ฯ

ธาคฺุเจนาติ(๑) นิชฺชิวตาทีนา ธาคฺุเจน ฯ

ธาคฺุเจนาติ โลกียโลกุตฺตเรหิ ธาณฺเหหิ ธาคฺุ

สทฺกฺุณฺณยฺกฺุเจน ฯ ยถา ทกฺุจฺุ สทฺกฺุณฺณยฺยาทีนา อตฺถเณ ทิกฺุจฺุ

สฺตฺติ มฺตฺติ วิธฺธธาคฺุ รุปนฺนติ วุตฺตํ เอวมิธฺธาปี ธาคฺุ สทฺกฺุณฺณยฺกฺุโจ

ธาคฺุโจติ เวทิตพฺุโพ ฯ

สจฺุจฺุทิกิริยฺกฺุเจนาติ อารมฺมณโต ปจฺุจกฺุขกาทพฺุกฺุเจน ฯ

ผฺุสนฺกฺุเจนาติ ปจฺุจกฺุขกตฺสส อารมฺมณโต ปฺุณฺปฺุณฺ

ผฺุสฺสิตพฺุกฺุเจน ฯ

อภิสมยฺกฺุเจนาติ โลกิเกณ ธาณฺเณน อภิสมาคณฺตพฺุกฺุเจน ฯ

กิลฺยจาปี หิ ตถกฺุเจ ปฺุณฺณธา สจฺุจวิวฺกฺุณฺเณ ธาณฺเณ อภิลฺยธา

ปฺุณฺณธา ธาคฺุเจ ธาณฺเณ สจฺุจฺุทิกิริยา ปฺุณฺณธา ผฺุสนฺกฺุเจ

ธาคฺุณฺนติ เอเกกเมว ธาณฺเณ วุตฺตํ อกฺุจกถายลฺยจ

สมวาเย ขณฺเณ กาลे สมฺมเห เหตุทิกฺุจฺุ

ปฺุกฺุลาเภ ปฺุหาเนจ ปฺุกฺุเวเรจ ทิสฺสตีติ

คาคาธวณฺณนํ(๒) อภิสมยสทฺทสฺส ปฺุกฺุเวเรตฺโถ วุตฺโต อธิ ปน

ยถาวุตฺเตน อตฺถเณ เตสํ นานตฺตํ เวทิตพฺุพฺุ ฯ อกฺุจกถายเมว

หิ โส โลกิกธาคฺุณฺนเวเสน(๓) ธมฺมาภิสมโย วุตฺโตติ ฯ

กามจฺุณฺนโท นานตฺตณฺนติ วิกฺุเขปสพฺุภาวโต นานา-

๑. ม. ธาคฺุเจน ฯ ๒. ม. คาคาธวณฺณนํ ฯ

๓. ม. โลกียธาคฺุณฺนเวเสน ฯ

*เล่มที่ 40 ทสฺสนวิสฺฐทฺธิณณนิตฺตสวณฺณนา หน้า 533

รฺมมณฺตฺตา จ นานาสภาวโติ อตุโถ ๑ เอวํ สพฺพกิลฺเลสา
เวทิตพฺพา ๑

เนกขมฺมํ เอกตฺตฺนฺติ จิตฺเตกคฺคตาสภาวโติ นานา-
รฺมมณฺวิกฺเขปภาวโติ จ เอกสภาวนฺติ อตุโถ ๑ เอวํ สพฺพ-
กฺุสลา เวทิตพฺพา ๑ อธิ เปยฺยาเลน สงฺขิตฺตํ พฺยาปาทาที่นํ
อกุสลาณํ ยถาวุตฺเตน อตฺเถน นานตฺตมฺปิ เวทิตพฺพํ ๑ วิตกฺก-
วิจาราที่นํ ปน เภฏฺจิมานํ เภฏฺจิมานํ อฺปริมโติ อฺปริมโติ
โอพาริกฺกุญฺเณ นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ๑ ยสฺมา เอกสงฺกฺหิต-
นानตฺเตกตฺตํ ปฏฺิวโร มคฺคกฺขณฺเ สจฺจปฏฺิวเเรน สิขฺมฺติ
ตสฺมา ปฏฺิวโรติ ปทํ อฺทฺทฺริตฺวา สจฺจาภิสมฺยํ ทสฺเสติ ๑

ปริณฺญาปฏฺิวโร ปฏฺิวิขฺมฺตีติ ปริณฺญาภิสมฺเยน อภิสเมติ ๑
เอส นโย เสเสสุ ๑ สจฺจาภิสมฺยกาลสฺมี หิ มคฺคณณฺสฺส
เอกกฺขณฺเ ปริณฺญา ปหานํ สจฺจิกิริยา ภาวนาติ จตฺตาริ
กิจฺจานิ โหนฺติ ๑ ยถา นาวา อปฺพุพฺพํ อจฺริมํ เอกกฺขณฺเ
จตฺตาริ กิจฺจานิ กโรติ โอริมํ ตีริ ปชฺหติ โสตํ ฉินฺนฺติ
ภณฺฑํ วหฺติ ปาริมํ ตีริ อปฺเปติ เอวเมว มคฺคณณฺอํ อปฺพุพฺพํ
อจฺริมํ เอกกฺขณฺเ จตฺตาริ สจฺจํ อภิสเมติ ทฺกขํ ปริณฺญาภิ-
สมฺเยน อภิสเมติ สมฺทฺยํ ปหานาภิสมฺเยน อภิสเมติ ก็
วุตฺตํ โหติ อารมฺมณฺอํ กตฺวา กิจฺจวเสน จตฺตาริปี
สจฺจํ ปาปฺณาติ ปสฺสติ ปฏฺิวิขฺมฺตีติ ๑ ยถา โอริมํ ตีริ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 534

ปชหติ ฯ เอวํ มคฺคณานํ ทุกฺขํ ปรีชานาติ ฯ ยถา โสถํ
ฉินฺนุทติ เอวํ สมุทฺธํ ปชหติ ฯ ยถา ภาณํ วัหติ ฯ เอวํ
สหชาตาทีปจฺจยตาย มคฺคํ ภาเวติ ฯ ยถา ปาริมํ ตีริ อปฺเปติ
เอวํ ปาริมตีรภูตํ นิโรธํ สจฺฉิกโรนฺตีติ เอวํ อุปมาสฺสนุทนต์
เวทิตพฺพํ ฯ

ทสฺสํ วิสุขฺฉเตตีติ ตํตํมคฺควขฺฉกเกสฺสตมปฺปหานน
ณานทสฺสํ วิสุทฺธิภาวํ ปาปฺณาติ ฯ

ทสฺสํ วิสุทฺถนฺติ ตสฺส ตสฺส ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขณ
ตสฺส ตสฺส มคฺคณานสฺส กิจฺจสิทฺธิปฺปตฺติโต ณาณทสฺสํ
วิสุทฺธิภาวปฺปตฺตํ โหติ ฯ สพฺพธมฺมานํ เอกสงฺกหิตาย นานตฺเต-
กตฺตปฺปฏิเวชปญฺญาย มคฺคผลณานเหี สิทฺธิโต อนฺเต มคฺคผล-
ณานานิ วุตฺตานิ ฯ

ทสฺสํวิสุทฺธิณานินิทฺเตสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ขุทฺติณณปริโยคาหณณณนิตฺเตสวณฺณนา

ขุทฺติณณปริโยคาหณณณนิตฺเตสสุ รุปี อนิจฺจโต

วิทฺตฺตฺติ อนิจฺจานุปฺสฺสนาย อนิจฺจฺนฺตฺติ ฅาตํ ๑ รุปี ทฺกฺกฺขโต

วิทฺตฺตฺติ ทฺกฺกฺขานุปฺสฺสนาย ทฺกฺกฺขนฺตฺติ ฅาตํ ๑ รุปี อนตฺตฺโต

วิทฺตฺตฺติ อนตฺตฺตานุปฺสฺสนาย อนตฺตฺตาติ ฅาตํ ๑ ยํ ยํ วิทิตํ

ตํ ตํ ขมตฺตีติ ยํ ยํ รุปี อนิจฺจาทิโต วิทิตํ ตํ ตํ รุปี

อนิจฺจาทิโต ขมตฺติ รุจฺจติ ๑ รุปี อนิจฺจโต วิทิตํ ยํ ยํ

วิทิตํ ตํ ตํ ขมตฺตีติ วิสฺสุ วิสฺสุจ กตฺวา เกสฺสุจิ โปตฺถเกสฺสุ

ลิจิตํ ๑ เวทฺนา สณฺณวา สงฺขารฺวา อนิจฺจโต วิทิตฺตาติอาทินา

ลิจฺจวณฺณานิ ปริวตฺเตตฺวา โยเชตฺตฺพพานิ ๑

มุสฺสตีติ วิปฺสฺสนาณณมุสฺสเนน มุสฺสตี ฝรตี ๑

ปริโยคหตีติ วิปฺสฺสนาณณเนน ปวิสตี ๑ ปริโยคาหตีติปิ

ปาโห ๑

ขุทฺติณณปริโยคาหณณณนิตฺเตสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ๑

ปเทศวิหารณณินทุเทศวณฺณา

ปเทศวิหารณณินทุเทศ เยนากาเรน อุทุทิกฺุโจ
ปเทโส ปจฺจเวกฺขิตพุโพ ตํ ทสฺเสนุโต มิจฺฉาทิกฺุจิปจฺจยาปี
เวทยิตนฺตืออาทิมหา ฯ

ตตฺถ มิจฺฉาทิกฺุจิปจฺจยาตี ทิกฺุจิสมฺปยุตฺตเวทนาปี วฏฺฏตี
ทิกฺุจี อฺปนิสฺสยํ กตฺวา อฺปฺปนฺนา กุสลาकुสลเวทนาปี
วิปากเวทนาปี ฯ ตตฺถ มิจฺฉาทิกฺุจิสมฺปยุตฺตา อฺกุสลาว โหนฺตึ
ทิกฺุจี ปน อฺปนิสฺสาย กุสลาปี อฺปฺปชฺชนฺตึ อฺกุสลาปี ฯ
มิจฺฉาทิกฺุจิกา ทิ ทิกฺุจี อฺปนิสฺสาย ปกฺขทิวเสสฺสุ ยากุคฺคตาทีนึ
เทนฺตึ อนฺธกฺุฏฐิอาทินฺ(๑) วตฺตํ ปฏฺฐเปนฺตึ จตฺมहाปเถ สาลํ
กาเรนฺตึ(๒) โปกฺขรณฺนิ ขณฺาเปนฺตึ ปุปฺผารามํ ผลารามํ โรเปนฺตึ
นทีวิทฺกฺุเคสฺสุ เสตฺถุ อตฺถรณฺตึ วิสมํ สมํ กโรนฺตึ ฯ อิติ เตสํ
กุสลา เวทนา อฺปฺปชฺชนฺตึ(๓) ฯ มิจฺฉาทิกฺุจี ปน นิสฺสาย
สมฺมาทิกฺุจิกเก อกฺโกสนฺตึ ปรีภาสนฺตึ วรพฺนฺชาทีนึ กโรนฺตึ
ปาณํ วรฺตฺวา เทวตानํ อฺปฺพรณฺตึ ฯ อิติ เนสํ อฺกุสลา
เวทนา อฺปฺปชฺชตึ ฯ วิปากเวทนา ปน ภาวนฺตรคตानํ โหตี ฯ
สา ปน มิจฺฉาทิกฺุจि สหชาตาย เวทนาย สหชาตอณฺณ-
มณฺณนิสฺสยสมฺปยุตฺตอตฺถิวิกตฺปจฺจเยหิ ปจฺจโย โหตี สมนฺนฺตร-
นिरุทฺธา มิจฺฉาทิกฺุจि ปจฺจปฺปนฺนมิจฺฉาทิกฺุจิสมฺปยุตฺตาย เวทนาย
๑. กตฺถจฺจิ. คณฺธกฺุฏฐิอาทินฺ ฯ ๒. ม. กโรนฺตึ ฯ
๓. ม. อฺปฺปชฺชตึ ฯ

*เล่มที่ 40 ปเทศวิหารณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 537

อนนฺตรสมนฺนฺตรูปนิสฺสยอาเสวณฺนตฺถิวิกตฺตปฺจเยหิ ปฺจโย โหติ
มิจฺฉาทิฏฺฐี คุรุ กตฺวา อภินนฺทนฺตฺสฺส โลกสฺสทฺตเวทนาย
อารมฺมณฺชิปฺติ(๑)อารมฺมณฺูปนิสฺสยปฺจเยหิ ปฺจโย โหติ สพฺพา-
กฺุสเลหิปี มิจฺฉาทิฏฺฐี อารมฺมณฺมตฺตํ กโรนฺตฺสฺส สพฺพกฺุส-
ลเวทนาย มิจฺฉาทิฏฺฐี ปฺจยเวกฺุขนฺตฺสฺส วิปฺสฺสนนฺตฺสฺส กฺุสลา-
พฺยาคตเวทนาย อารมฺมณฺปฺจเยน ปฺจโย โหติ มิจฺฉา-
ทิฏฺฐิปฺจเยน อุปฺปชฺชมานานํ กฺุสลา-
กฺุสลเวทนานํ กฺุสลา-
กฺุสลเวทนาย อารมฺมณฺปฺจเยน ปฺจโย โหติ มิจฺฉา-
ทิฏฺฐิปฺจเยน อุปฺปชฺชมานานํ กฺุสลา-
กฺุสลเวทนานํ กฺุสลา-
กฺุสลเวทนาย อารมฺมณฺปฺจเยน ปฺจโย โหติ ๑

มิจฺฉาทิฏฺฐิวิปฺสฺสนนฺตฺสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิวิปฺสฺสนนฺตฺสฺส นาม สมฺมา-
ทิฏฺฐิ ตสฺมา ยํ สมฺมาทิฏฺฐิปฺจเยน เวทียตี วุคฺตํ ตเวท
มิจฺฉาทิฏฺฐิวิปฺสฺสนนฺตฺสฺส เวทียตี ๑ เกจิ ปน มิจฺฉา-
ทิฏฺฐิวิปฺสฺสนนฺตฺสฺส นาม วิปฺสฺสนนฺตฺสฺส จ โสตาปฺตฺติผลกฺุขณฺ (๒) จาติ
วทนฺติ ๑

สมฺมาทิฏฺฐิปฺจเยน เวทียตฺตนิ เอตฺถาปี สมฺมาทิฏฺฐิ-
สมฺปยุคฺตเวทนาปี วุคฺตํ สมฺมาทิฏฺฐิ อุปฺนิสฺสยํ กตฺวา อุปฺปนฺนา
กฺุสลา-
กฺุสลเวทนาปี วิปฺกเวทนาปี ๑ ตตฺถ สมฺมาทิฏฺฐิสมฺปยุคฺตา
กฺุสลา-
กฺุสลา โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ ปน อุปฺนิสฺสย พุทฺธปฺปชา ทีปมาลา-
โรปนํ มหาชฺมมฺสฺสวณฺ อปฺปติฏฺฐิตฺเต ทิสฺสาภาเค เจตฺติยปฺติฏฺฐา-
ปนฺนติ เอวมาทีนํ ปุณฺณานิ กโรนฺติ ๑ อติ เนลํ กฺุสลเวทนา

๑. ม. อารมฺมณฺอารมฺมณฺชิปฺติ... ๑

๒. ม. โสตาปฺตฺติผลกฺุขณฺ ๑

อุปชฺชติ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิเมว นิสฺสาย มิจฺฉาทิฏฺฐิเก อุกฺโกสนฺติ
ปริภาสฺนติ อุตฺตानํ อุกฺกัสนฺติ ปริ วมฺเภนติ ฯ อิติ เนลํ
อกุสลเวทนา อุปฺปชฺชติ ฯ วิปากเวทนา ปน ภวนฺตรคตฺตานํเยว
โหติ ฯ ตา ปน สมฺมาทิฏฺฐิ สหชาตฺย สมฺนฺตรนिरุทฺธาย
ปจฺจุปฺนฺนํเยว เวทนาย มิจฺฉาทิฏฺฐิยา วุตฺตปจฺจเยเหว ปจฺจโย
โหติ โลกิกสมฺมาทิฏฺฐิ ปจฺจเวกฺขณสมฺปยุตฺตํ วิปสฺสนา-
สมฺปยุตฺตํ นิกนฺตสมฺปยุตฺตํ จ เวทนาย อารมฺมณปจฺจเยน
ปจฺจโย โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิยา วุตฺตนเยเนว อุปฺนิสฺสยปจฺจเยน
ปจฺจโย โหติ มกฺคผลสมฺมาทิฏฺฐิ ปจฺจเวกฺขณสมฺปยุตฺตํ
เวทนาย อารมฺมณชาติปติอารมฺมณฺณูปนิสฺสยวเสน ปจฺจโย
โหติ ฯ

สมฺมาทิฏฺฐิวิปสฺสมปจฺจยาปิ เวทิตนฺติ สมฺมาทิฏฺฐิวิปสฺโม
นาม มิจฺฉาทิฏฺฐิ ตสฺมา ยํ มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยา เวทิตํ วุตฺตํ
เตทว สมฺมาทิฏฺฐิวิปสฺมปจฺจยาตี เวทิตพฺพํ ฯ

มิจฺฉาสงฺกปฺปจฺจยา มิจฺฉาสงฺกปฺปวูปสฺมปจฺจยาตีอาทิสฺสปี
เอเสว นโย ฯ ยสฺส ยสฺส หิ วูปสฺมปจฺจยาตี วุจฺจติ ตสฺส
ตสฺส ปฏฺฐิปกฺขมฺมปจฺจยว ตํ ตํ เวทิตํ อธิปฺเปตํ ฯ
มิจฺฉาถาณาทิสฺส ปน มิจฺฉาถาณํ นาม ปาปกิริยาสุ
อุปายจินฺตา ฯ อถ วา มิจฺฉาถาณํ มิจฺฉापจฺจเวกฺขณถาณํ ฯ
สมฺมาถาณํ นาม วิปสฺสนา สมฺมาทิฏฺฐิ โลกุตฺตรสมฺมา-

*เล่มที่ 40 ปเทสวิหารณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 539

ทิกฺขณฺจ จเปตฺวา อวเสสกุสลาพฺยาถคํ ฅาณํ ฯ

มิจฺจนาวิมุตฺติ นาม ปาปาวิมุตฺติตา ฯ อถ วา อยาถาว
วิมุตฺติ อนิยุยานิกวิมุตฺติ อวิมุตฺตเสว สโต วิมุตฺติสณฺณีติ ฯ

สมฺมาวิมุตฺติ นาม กลฺยาณาธิมุตฺติตา ผลวิมุตฺติ จ ฯ
สมฺมาทิกฺขณฺจาทโย เหฏฺฐา วุตฺตตฺถาเยว ฯ

ฉนฺทปจฺจยาปิตฺติอาทิสฺส ปน ฉนฺโท นาม โลกโก ฉนฺท-
ปจฺจยา อฏฺฐโลภสทฺทจิตฺตสมฺปยุตฺตเวทนา เวทิตพฺพา ฯ

ฉนฺทวูปสมปจฺจยา ปจฺจชฺฅานเวทนา ฯ วิตกฺกปจฺจยา
ปจฺจชฺฅานเวทนา ฯ

วิตกฺกวูปสมปจฺจยา ทฺถิชฺฅานเวทนา ฯ สลฺลาปจฺจยา
จเปตฺวา ปจฺจชฺฅานํ เสสา ฉ สลฺลาสมาปตฺติเวทนา(๑) ฯ
สลฺลาวูปสมปจฺจยา เนวสลฺลานาสลฺลาเยตนเวทนา ฯ

ฉนฺโท จ อวฺอุปสนฺโต โหตีติอาทิสฺส สเจ ฉนฺทวิตกฺก-
สลฺลา อวฺอุปสนฺตา โหตีติ อตฺถโธ ฯ

ตปฺปจฺจยาติ โส ฉนฺทวิตกฺกสลฺลานํ อวฺอุปสโม เอว ปจฺจโย
ตปฺปจฺจโย ตสฺมา ตปฺปจฺจยา ฯ ฉนฺทวิตกฺกสลฺลาอวฺอุปสมปจฺจยา
เวทนา โหตีติ อตฺถโธ ฯ สา อฏฺฐโลภสทฺทจิตฺตสมฺปยุตฺตเวทนา
โหตี ฯ สเจ ฉนฺโท วูปสนฺโต วิตกฺกสลฺลา อวฺอุปสนฺตา ฯ

ตปฺปจฺจยาติ โส ฉนฺทสฺส วูปสโม วิตกฺกสลฺลานํ

๑. ม. สมาปตฺติเวทนา ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฤวณณา หน้า 540

อวุปสโม เอว ปจฺจโย ตปฺปจฺจโย ตสฺมา ตปฺปจฺจยาฯ สทา
ปจฺจชฺฌานเวทนาฯ สเจ ฉนฺทวิตกฺกา วุปฺสนฺตา สลฺยา
อวุปฺสนฺตาฯ

ตปฺปจฺจยาติ โส ฉนฺทวิตกฺกานํ วุปฺสโม สลฺยา
อวุปฺสโม เอว ปจฺจโย ตปฺปจฺจโย ตสฺมา ตปฺปจฺจยาฯ สทา
ทฺติยชฺฌานเวทนาฯ สเจ ฉนฺทวิตกฺกสลฺยา วุปฺสนฺตาฯ

ตปฺปจฺจยาติ โส ฉนฺทวิตกฺกสลฺยานํ วุปฺสโม เอว ปจฺจโย
ตปฺปจฺจโย ตสฺมา ตปฺปจฺจยาฯ สทา เนวสลฺยานาสลฺยา-
ยตนเวทนาฯ เกจิ ปน ฉนฺโท นาม อปฺปนํ ปาปฺณิสฺสามิตฺติ
ปฺพพฺภาเค ฐมฺมฉนฺโท อปฺปนาปฺตตฺตสฺส โส ฉนฺโท วุปฺสนฺโต
โหติฯ ปจฺจชฺฌาน เวทโก โหติ ทฺติยชฺฌานปฺตตฺตสฺส เวทโก
วุปฺสนฺโต โหติฯ สตตฺตสฺส สฺมาปฺตฺตีสฺส สลฺยา โหติ เนว-
สลฺยานาสลฺยาตนํ สฺมาปฺนฺนสฺส จ นิโรธํ สฺมาปฺนฺนสฺส
จ สลฺยา วุปฺสนฺตา โหติติ เอวํ วณฺณยนฺติฯ อิทฺ ปน
นิโรธสฺมาปฺตฺติ น ยฺชฺชติฯ

อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยาติ อรหตฺตผลสฺส ปตฺตตฺถายฯ

อตุถิ อายวณฺติ (๑) อตุถิ วิริยํฯ आयวณฺติปิ (๒) ปาโงฯ

ตสฺมิมฺปิ จาน อนุปฺปตฺเตติ ตสฺส วิริยารมฺภสฺส วเสน

ตสฺมี อรหตฺตผลสฺส การณ อริยมคฺเค อนุปฺปตฺเตฯ

๑. สฺ. อาสวณฺติฯ ๒. สฺ. อาสวณฺติฯ

*เล่มที่ 40 วิวญฺญวณฺณกุกนิตุเทสวณฺณา หน้ 541

ตปฺปจฺจยาปี เวทยิตนฺติ อรหตฺตสฺส จานปฺปจฺจยา เวทยิตํ ๑
เอเตน จตฺตมกฺคสหชาตา นิพฺพตฺติตโลกุตฺตรเวทนา คหิตา ๑ เกจิ
ปน อายวณฺติ ปฏฺฐิตฺติ ๑ ตสฺสมิมฺปิ จานเ อนฺุปฺตฺเตติ ตสฺสา
ญมฺมียา ปตฺติยาติ(๑) วณฺณยนฺติ ๑
ปเทสฺวิหารวณฺณนิตุเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

วิวญฺญวณฺณกุกนิตุเทสวณฺณา

วิวญฺญวณฺณกุกนิตุเทส เนกขมฺมาริพตฺตฺตา ปฺลฺลาติ
เนกขมฺมํ อธิกํ กตฺวา เนกขมฺมาริกภาเวน ปวตฺตฺตา ปฺลฺลา ๑
กามจฺจนฺโท ปฺลฺลาเย วิวญฺญตฺติติ เนกขมฺมาริพตี-
กตปฺลฺลาเย สมฺปยุตฺตปฺลฺลาเย เหตุญฺตฺตเย การณญฺตฺตเย(๒) วา
กามจฺจนฺโท วิวญฺญติ ปฺราวตฺตติ ปฺรมฺมุจฺิ โหตีติ อตฺถิ ๑
เอส นโย เสเสสุ ๑

กามจฺจนฺโท นานตฺตฺตฺติ กามจฺจนฺโท สนฺตฺตฺตฺติตฺตเย
อภาวโต น เอกสฺภาโว ๑

เนกขมฺมํ เอกตฺตฺตฺติ เนกขมฺมํ สนฺตฺตฺตฺติภาวโต เอก-
สฺภาโว ๑

เนกขมฺเมกตฺตํ เจตฺยโตติ กามจฺจนฺเท อาทิณฺวทสฺสเนน
เนกขมฺมํ ปวตฺตฺตฺติ ๑

๑. ม. ปตฺติยา ๑ ๒. ม. การณญฺตฺตเย ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 542

กามจฺจนฺทโต จิตฺตํ วิวญฺญตฺติ ภิญฺจาทีนฺวโต กามจฺจนฺทโต
เนกขมฺมกฺขณฺณํ จิตฺตํ วิวญฺญตฺติ ฯ เอส นโย เสเสสุ ฯ

กามจฺจนฺทํ ปชฺชนฺโตติ เนกขมฺมปฺปวตฺตีกฺขณฺณํ กามจฺจนฺทํ
วิกฺขมฺภนปฺปหานนํ ปชฺชนฺโต ฯ

เนกขมฺมวเสน จิตฺตํ อธิญฺจาตฺติ ปฏฺฐิตทฺทสฺส เนกขมฺมสฺส
วเสน คํสมปฺยุตฺตจิตฺตํ อธิตฺติจฺจติ อธิกํ กโรนฺโต ตฺถิจฺจติ
ปวตฺเตตฺติ อตฺโถ ฯ เอส นโย เสเสสุ ฯ

จกฺขุํ สุณฺณํ อตฺเตน วาติ พาลชนปฺริกปฺปีตสฺส การก-
เวทกสฺงฺชาตสฺส อตฺตโน อภาวา จกฺขุํ อตฺเตน สุณฺณํ ฯ
ขํ หิ ยตฺถ น โหติ เตนํ ตํ สุณฺณํ นาม โหติ ฯ

อตฺตนิยฺนํ วาติ อตฺตโน สภาเวเนว สนฺตกสฺสปี
อภาวา (๑) อตฺตโน สนฺตเกเนว สุณฺณํ ฯ โลกสฺส อตฺตาทิ จ
อตฺตนิยฺนํ จ อุกฺขยา คาหสมฺภวโต ตทฺทกฺกคาหปฺปฏิเสชนตฺถํ
อตฺตภาวา อตฺตนิยาภาวา จ วุตฺโต ฯ

นิจฺเจน วาติ ภงฺกํ อติกฺกมิตฺวา ตฺถิจฺจนฺตสฺส กสฺสจฺ
อภาวโต นิจฺเจน จ สุณฺณํ ฯ ฐเวณ วาติ ปวตฺตีกฺขณฺณปี
ถิรสฺส กสฺสจฺ อภาวโต ฐเวณ จ สุณฺณํ ฯ

สสฺสเตน วาติ สพฺพกาเลปี วิชฺชมานสฺส กสฺสจฺ
๑. สี. สนฺตกสฺส กสฺสปี อภาวา ฯ ม. อตฺตโน อภาเวเนว
อตฺตโน สนฺตกสฺสปี อภาวา ฯ

*เล่มที่ 40 วิวุญญาณจกุกนิตุเทสวณณา หน้า 543

อภาวโต สฺสฺเตน จ สฺยุณํ ฯ

อวิปริณามชฺมุเมน วาติ ชฺราราภฺงควเสน ทฺวิธา อปริ-
วตฺตมานปฺกติกสฺส กสฺสจฺจ อภาวโต อวิปริณามชฺมุเมน จ
สฺยุณํ ฯ

อถวา นิจฺจภาเวน จ ชฺฐภาเวน จ สฺสฺตภาเวน จ
อวิปริณามชฺมุเมภาเวน จ สฺยุณนฺติ อตฺถโถ ฯ สมฺมจฺจยตฺถे वा
สทฺโท ฯ

ยถากฺกฺติ ชานโต ปฺสฺสโตติ อิจฺเจวํ อนตฺตานุปฺสฺสนา-
ณานเนน ยถาสภาวํ(๑) ชานนตฺสฺส จกฺขุณา วิย จ ปฺสฺสนตฺสฺส ฯ

จกฺขากินิเวสโต ฌาณํ วิวุญฺญตีติ จกฺขํ อตฺตาทิ वा
อตฺตนิยฺนติ वा ปวตฺตมานโต ทิฏฺฐากินิเวสโต ตทฺงคปฺปหान-
วเสน ฌาณํ วิวุญฺญติ ฯ เอส นโย เสเสสุ ฯ

เนกขมฺเมเนน กามจฺฉนฺนํ โวสฺสชฺชตีติ เนกขมฺมลาภี ปุคฺคโถ
เนกขมฺเมเนน ตปฺปฏิปกฺขํ กามจฺฉนฺนํ ปริจฺจชติ ฯ

โวสฺสคฺเค ปณฺญาติ กามจฺฉนฺนตฺสฺส จ โวสฺสคฺคฺกุเต เนกขมฺเม
ตฺสมฺมฺยฺยตฺตา ปณฺญา ฯ เอส นโย เสเสสุ ฯ

ปีพฺนญฺจาทโย เหญฺฐา วุตฺตตฺถาเอว ฯ

ปริชานนฺโต วิวุญฺญตีติ ปุคฺคลาทิฏฺฐานา เทสนา มคฺค-
สมฺมจฺจํ ปุคฺคโถ ทฺกฺขสฺส จตฺตฺพพิชฺชํ อตฺถํ กิจฺจวเสน ปริชานนฺโต

๑. ม. ยถาสภาเวน ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 544

ทฺภโต วุฏฺจานวเสน วิวญฺญตฺติ(๑) ฅาณวิวญฺญเนปี ฅาณสมงฺคี
วิวญฺญตฺติ วุตฺโต ฯ

ตถฺภูเจ ปณฺณวาตี เอตฺสฺส ปุคฺคตฺสฺเสว ตถฺภูเจ วิวญฺญา
ปณฺณวา ฯ เอส นโย เสเสสฺส ฯ อิทานิ มคฺคกฺขณเ เอว กิจฺจ-
วเสน อาการนานตฺโต ฉ วิวญฺญาณานิ ทสฺเสตฺถฺ สณฺณวา-
วิวญฺญตฺติอาทิมาคิ กฺ ฅเปตฺวา ตํ อตฺถโต วิกฺขฺชนฺโต สณฺชานนฺโต
วิวญฺญตฺติอาทิมาท ฯ

ตตฺถ สณฺชานนฺโต วิวญฺญตฺติ สณฺณวา วิวญฺญตฺติ ยสฺมา
ปุพฺพภาเถ เนกฺขมฺมาทึ อธิปฺติโก สณฺชานนฺโต โยคิ ปจฺจนา
เนกฺขมฺมสมฺปยุตฺตฅาณน กามจฺจนฺทาทีโต วิวญฺญตฺติ ตสฺมา ตํ
ฅาณํ สณฺณวาวิวญฺญ นามาคิ อตฺถโต ฯ

เจตฺยนฺโต วิวญฺญตฺติ เจโตวิวญฺญตฺติ ยสฺมา โยคิ
เนกฺขมฺเมกตฺตาที(๒) เจตฺยนฺโต ตํสมฺปยุตฺตฅาณน กามจฺจนฺทาทีโต
วิวญฺญตฺติ ตสฺมา ตํ ฅาณํ เจโตวิวญฺญ นามาคิ อตฺถโต ฯ

วิชานนฺโต วิวญฺญตฺติ จิตฺตวิวญฺญตฺติ ยสฺมา โยคิ
เนกฺขมฺมาทิวเสน จิตฺตาริฏฺฐาเนน วิชานนฺโต ตํสมฺปยุตฺตฅาณน
กามจฺจนฺทาทีโต วิวญฺญตฺติ ตสฺมา ตํ ฅาณํ จิตฺตวิวญฺญ นามาคิ
อตฺถโต ฯ

ฅาณํ กโรนฺโต วิวญฺญตฺติ ฅาณวิวญฺญตฺติ ยสฺมา โยคิ

๑. ม. วิวญฺญตฺติ ฯ ๒. ม. เนกฺขมฺเมกตฺตาทีนิ ฯ

*เล่มที่ 40 วิวุญญาณกุกกนิตฺเตสวณณา หน้า 545

ฉพุพิธิ อชฺฌตฺติกาตฺถนํ อนตฺตานุปฺสฺสนาถาณน สฺสณฺโถ
วิทิตฺ กโรนฺโถ เตเนว ถาณน ทิฏฺฐาภินิเวสฺโถ วิวุญฺจติ
ตสฺมา ตํ ถาณํ ถาณวิวุญฺโถ นามาติ อตฺโถ ฯ

โอสฺสชฺชนฺโถ วิวุญฺจตีติ วิโมกฺขวิวุญฺจติ ยสฺมา โยคี
เนกขมฺมาทีหิ กามจฺจนฺทาทีนํ โอสฺสชฺชนฺโถ ตํสฺมปฺยตฺตถาณน
กามจฺจนฺทาทีโถ วิวุญฺจติ ตสฺมา ตํ ถาณํ วิโมกฺขวิวุญฺจ
นามาติ อตฺโถ ฯ

ตถญฺเจ วิวุญฺจตีติ สจฺจวิวุญฺจติ ยสฺมา โยคี จตฺพุพิเช
ตถญฺเจ ทฺวโถวฺจฺจานวเสน วิวุญฺจติ ตสฺมา มกฺกถาณํ
สจฺจวิวุญฺจ นามาติ อตฺโถ ฯ มกฺกถาณเมว วา ตถญฺเจ
ทฺวโถ วฺจฺจานภาเวน วิวุญฺจตีติ สจฺจวิวุญฺจติ อตฺโถ ฯ

ยตฺถ สณฺถาวิวุญฺจติอาทิ สจฺจวิวุญฺจญาณนิตฺเตสวณฺเณ วุตฺตตฺตา
สจฺจวิวุญฺจญาณกฺขณเมว สนฺธาย วุตฺตนฺติ เวทิตฺพุพิ ฯ
มกฺกกฺขณเณยว หิ สพุพานิ ยฺชชฺชนฺติ ฯ กถํ ถาณวิวุญฺจ
ถาณํ หิ วชฺเชตฺวา เสเสสฺสุ อริยมกฺโค สรฺฐเปเนว อากฺโถ ฯ
วิปฺสฺสนากิจฺจสฺส ปน มกฺกเณว สิทฺถนฺโถ วิปฺสฺสนากิจฺจ-
สิทฺธิวเสน ถาณวิวุญฺจญาณมฺปิ มกฺกกฺขณเณ ยฺชชฺชนฺติ ฯ มกฺก-
ถาณเนว วา จกฺขุ สฺสณฺถนฺติอาทิ กิจฺจวเสน ปฏฺวิทฺธเมว
โหตีติ มกฺกกฺขณเณ ตํ ถาณํ วตฺต(๑) ยฺชชฺชนฺติเยว ฯ อตฺถโยชฺนา
๑. ม. วตฺตํ ฯ

ปเนตฺถ ยตฺถ มคฺคกฺขณฺเณ สลฺยณาวีวญฺญโณ ตตฺถ เจโตวีวญฺญโณ ฯ
ยตฺถ มคฺคกฺขณฺเณ เจโตวีวญฺญโณ ตตฺถ สลฺยณาวีวญฺญโณติ เอวมาทินา
นยฺน สพฺพสัสนฺทเนสุ โยชนา กาทพฺพา ฯ อถ วา สลฺยณาวี-
วญฺญเจโตวีวญฺญจิตฺตวีวญฺญวิโมกฺขวีวญฺญเสสุ จ จตฺตุนํ อริยมคฺคานํ
อากตตฺตา สจฺจวีวญฺญโณ อากโตเยว โหติ ฯ ฅณวีวญฺญโณ จ
สจฺจวีวญฺญเณว กิจฺจวเสน สิทฺโธ โหติ ฯ สลฺยณเจโตจิตฺต-
วิโมกฺขวีวญฺญเสสุว จ เปยฺยาลวิตฺถาริยมาเน อนตฺตานุ-
ปสฺสณาริปตฺตตฺตา ปณฺญา อภินิเวสโต สลฺยณาย วีวญฺญตีติ
อริปตฺตตฺตา ปณฺญา สลฺยณาวีวญฺญ ฅณนฺติ จ อภินิเวโส
นानตฺตํ อนตฺตานุปสฺสณา เอกตฺตํ ฯ อนตฺตานุปสฺสเนกตฺตํ
เจตยโต อภินิเวสโต จิตฺตํ วีวญฺญตีติ นานตฺเต ปณฺญา
เจโตวีวญฺญ ฅณนฺติ จ อภินิเวสํ ปชฺชนฺโต อนตฺตานุ-
ปสฺสณาวเสน จิตฺตํ อธิญฺจาตีติ อธิญฺจानฺเ ปณฺญา จิตฺตวีวญฺญ
ฅณนฺติ จ อนตฺตานุปสฺสณาย อภินิเวสํ โวสุสชฺชตีติ
โวสุสคฺเค ปณฺญา วิโมกฺขวีวญฺญ ฅณนฺติ จ ปาจรสภาวโต(๑)
ฅณวีวญฺญ ฅณนฺปี เตสุ เตสุ อากตเมว โหติ ฯ ฅณ-
วีวญฺญ จ อนตฺตานุปสฺสณาย วุญฺจาย อริยมคฺคํ ปฏฺฐิตทฺธสฺส
กิจฺจวเสน (๒) จกฺขุ สฺสณํ อตฺเตน วา อตฺตนิยฺน วาติอาทิ-
ยฺชชฺชนโต สจฺจวีวญฺญโณ ลพฺภติ ตสฺมา เอกกสฺมี วีวญฺญ เสสา
๑. ม. ปาจรสภาวโต ฯ ๒. ส. จิตฺตวเสน ฯ

*เล่มที่ 40 อิทฺธิวิธฺยานิทฺเทสวณฺณา หน้า 547

ปณฺจ ปณฺจ ๑ วิวญฺญา ลพฺภนฺติ ๑ ตสฺมา เอวํ ยตฺถ สณฺณา-
วิวญฺโฏ ตตฺถ เจโตวิวญฺโฏติอาทิกานิ สํสนฺหนานิ วุตฺตานิตี
เวทิตพฺพิ ๑

วิวญฺญณานนฺกนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

อิทฺธิวิธฺยานิทฺเทสวณฺณา

อิทฺธิวิธฺยานิทฺเทส อิธ ภิกฺขุติ อิมสฺมี สาสเน ภิกฺขุ ๑
ฉนฺทสมาริปรานสงฺขารสมนฺนาคตฺนฺติ เอตฺถ ฉนฺทเหตุโก
สมาธิ ฉนฺทาทิโก วา สมาธิ ฉนฺทสมาธิ กตฺตุมฺมยตาฉนฺทํ
อธิปฺตี กริตฺวา ปฏฺฐิตทฺธสมาธิสฺเสตฺติ อธิวณฺํ ๑ ปรานญฺตา
สงฺขารา ปรานสงฺขารา จตฺตกิจฺจสาธกสฺส สมฺมปฺปราน-
วีริยสฺเสตฺติ อธิวณฺํ ๑ จตฺตกิจฺจสาธนวเสน พหฺวณฺํ กตฺติ ๑
สมนฺนาคตฺนฺติ ฉนฺทสมาธิเน จ ปรานสงฺขารเอหิ จ
อุเปตฺติ ๑

อิทฺธิปาทฺนฺติ นิปฺพตฺติปริยาเยเน วา วิชฺฌนญฺเจเน อิชฺฌนฺติ
เอตาย สตฺตฺตา อิทฺธา วุทฺธา อุกกํสคฺตา โหนฺตีติ อิมินา
วา ปริยาเยเน อิทฺธีติ สงฺขํ คตฺนํ อุปจารชฺฌานาทิกุสล-
จิตฺตสมฺปยุตฺตํ ฉนฺทสมาริปรานสงฺขารานํ อธิญฺจานญฺเจเน
ปาทญฺตํ เสสจิตฺตเจตฺตสิกราสินฺติ อตฺถโก ๑ วุตฺตํ หิ อิทฺธิ-
ปาทวิภฺงเค สุตฺตฺนตฺตภาชนิเย อิทฺธิปาโทติ ตถาญฺตสฺส

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 548

เวทนา กุขนุโธ ๗เป๗ วิณณากุขนุโธติ ๗ (๑)

อภิธมฺภานีเย จ อิทฺธิปาโทติ ตถาภูตสฺส ผสฺโส

เวทนา ๗เป๗ ปคฺคาโห อวิกฺเขโปติ (๒) วุคฺคํ ๗

ตสฺมา เสตจิจฺจเจตสิกฺราสินฺติ เอตฺถ ฉนฺทสมาริปราน-
สงฺขารสฺส เอเกกํ อิทฺธิ กตฺวา ทฺวีหิ ทฺวีหิ สห เสสฺวจัน
กตฺนฺติ เวทิตพฺพํ ๗

เอวํ หิ จตฺตาริ ขนฺธา สพฺเพ จ ผสฺสาทโย ฌมฺมา
สงฺกฺหิตา โหนฺติ ๗ อิมินา นเยน เสเสสฺสปี อตฺถโถ เวทิตพฺโพ ๗
ยถเอว หิ ฉนฺทํ อธิปฺตี กริตฺวา ปฏฺฐิตทฺธสมาริ ฉนฺทสมาริ
วุคฺคโต เอวํ วิริยํ จิตฺตํ วิมฺสํ อธิปฺตี กริตฺวา ปฏฺฐิตทฺธสมาริ
วิมฺสาสมาริตี วุจฺจติ ๗

เอวเมเกกสฺมี อิทฺธิปาเท ฉนฺทาทโย วิริยาทโย จิตฺตาทโย
วิมฺสาทโยติ ตโย ฌมฺมา อิทฺธิปี โหนฺติ อิทฺธิปาทาปี
เสสฺสว ปน สมฺปยุคฺตกา จตฺตาริ ขนฺธา อิทฺธิปาทาเยว ๗
ยสฺมา วา อิมํ ตโย ตโย ฌมฺมา สมฺปยุคฺตเกหิ จตฺตหิ
ขนฺเธหิ สทฺธิเยว อิชฺฉนฺติ น วินา เตหิ ตสฺมาเตน
ปริยาเยน สพฺเพ จตฺตาริปี ขนฺธา อิชฺฉนฺนฺนฺเจน อิทฺธิ
นาม โหนฺติ ปตฺธิจฺจเจตฺตเจน ปาทา นามาทิปี เวทิตพฺพํ ๗

วิริยสมาริปรานสงฺขารสมนฺนาคตฺนฺติ เอตฺถ ปน วิริยนฺติ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๕๐๘/๒๕๓ ๗ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๕๒๑/๒๕๘ ๗

*เล่มที่ 40 อิทฺธิวิธณณนิตฺเทสวณฺณา หน้ 549

จ ปธานสงฺขารโรติ จ เอโกเยว ๆ กสฺมา ทฺวิธา วุตฺตุนฺติ
 เจ วิริยสฺส อธิปฺติภาวทสฺสนวเสเนตฺถ ปจฺมํ วิริยคฺคหณฺํ กตฺติ
 ตสฺเสว จตฺถิจฺจสาธกตฺตทสฺสนตฺถํ ปธานสงฺขารวจนฺํ กตฺติ ฯ
 เอวํ ทฺวิธา วุตฺตา เอว เจตฺถาปี ตโย ตโย ฐมฺมาติ
 วุตฺตํ ฯ เกจิ ปน วิภงฺเก อิทฺธิตี ยา เตสํ ฐมฺมานํ
 อิทฺธิ สมิทฺธิ อิชฺฌนา สมิชฺฌนาติ (๑) วุตฺตตฺตา อิทฺธิ นาม
 อนิปฺพนฺนา อิทฺธิปาโท นิปฺพนฺโนติ วทฺนฺติ ฯ อธิ ปน อิทฺธิปี
 อิทฺธิปาโทปี นิปฺพนฺโนติ ลกฺขณพฺภาหโตติ สนนฺนิฏฺฐานํ กตฺติ ฯ
 อิทฺธิ สมิทฺธิตีอาทึหิ อิชฺฌนากาเรน ฐมฺมา เอว วุตฺตาติ
 เวทิตพฺพํ ฯ

ภาเวตีติ อาเสวติ ฯ สุตฺตุนฺตภาชนิเย (๒) วิย อิทฺธาปี
 อิทฺธิปาทภาวนา โลกียา เอว ฯ ตสฺมา อิทฺธิวิธํ ตาว
 สมฺปาเทตฺถกาโม โลกิยํ อิทฺธิปาทํ ภาเวนฺโต ปจฺวิกสิณฺนาทิสฺสุ
 อฏฺฐสฺส กสิณฺเสสฺส อธิกตฺวสฺสิปฺตตฺตอฏฺฐสมฺปาตฺติโก(๓) กสิณฺนาสุโลมโต
 กสิณฺปฏฺธิโลมโต กสิณฺนาสุโลมปฏฺธิโลมโต ฌานานฺสุโลมโต ฌาน-
 ปฏฺธิโลมโต ฌานานฺสุโลมปฏฺธิโลมโต ฌานุกฺกนฺติกโต กสิณฺุกฺกนฺติกโต
 ฌานกสิณฺุกฺกนฺติกโต องฺกสงฺกนฺติกโต อารมฺมณฺสงฺกนฺติกโต
 องฺการมฺมณฺสงฺกนฺติกโต องฺคววตฺถานโต อารมฺมณฺวตฺถานโตติ

๑. อภิ. วิ. ๓๘/๕๒๑ ฯ ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๕๑๘/๒๕๗ ฯ

๓. ม. อธิกตฺวสฺสิปฺตตฺตอฏฺฐสมฺปาตฺติโก ฯ

อิเมหิ จุททสหิ อากาเรหิ จิตตํ ปริทเมตฺวา ฉนทสึสวีสึส-
จิตตสึสวีสึสวเสน ปุณฺปุณฺณํ ฉานํ สมาเป็นชฺชติ ฯ
องฺการมมฉนวตฺถานมฺปิ เกจิ อิจฺฉนฺติ ฯ ปุพฺพเหตุสมฺปนฺเนน
ปน กสิณฺสุ จตฺกถฉนมตฺเต จฉนฺวสนาปี กาคฺ์ วฏฺฐตีติ
ตํ ตํ อิทฺธิปาทสมารึ ภาเวนฺโต อนฺุปนฺนํ ปาปกานํ
อกุสลาณํ ฆมฺมานํ อนฺุปาทายาติอาทิกํ (๑) จตฺุปรการึ วีริย
อธิฏฺฐาติ วีริยสฺส จ หานิวุทฺธิโย ฉตฺวา วีริยสมตฺตํ อธิฏฺฐาติ ฯ
โส เอวํ จตฺสุ อิทฺธิปาเทสุ จิตตํ ปรีภาเวตฺวา อิทฺธิวึ
สมปาเทติ ฯ

โส อิเมสุ จตฺสุ อิทฺธิปาเทสุติอาทิสฺสุ โสติ โส
ภาวิตจตฺริทฺธิปาโท ภิกฺขุ ฯ

จตฺสุ อิทฺธิปาเทสุ จิตตํ ปรีภาเวตีติ ปุณฺปุณฺณํ ฉนทาทีสุ
เอเกกํ อธิปตี กตฺวา ฉนสม่าปชฺชวเสน เตสุ จิตตํ
ปรีภาเวตี นาม ฉนทาทีวสนํ คาหาเปตีติ อตฺโถ ฯ

ปรีทเมตีติ นิพฺพิเสวนํ กโรตี ฯ ปุริมํ ปจฺฉิมสฺส
การฉนจณํ ฯ ปรีภาวิตํ หิ จิตตํ ปรีทमितํ โหตีติ ฯ

มฺหํ กโรตีติ ตถา ทนฺตํ จิตตํ วสิปฺปตฺตํ กโรตี ฯ
วเส วตฺตมานํ หิ จิตตํ มฺหฺนฺติ(๒) วุจฺจติ ฯ

กมฺมณิยฺนฺติ กมฺมกฺขมํ กมฺมโยคฺคํ กโรตี ฯ มฺหํ(๓) หิ จิตตํ

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๕๐๕/๒๕๓ ฯ ๒. ม. มฺหฺนฺติ ฯ

๓. ม. มฺหฺนฺติ ฯ

*เล่มที่ 40 อิทฺธิวิธณณนิตฺเทสวณฺณา หน้ 551

กมฺมณีย โหติ สฺรณฺตมिव สฺวณฺณํ อธิ ปน อิทฺธิวิธกมฺมกฺขมํ ฯ

โสตฺติ โส ปริภาวิตฺตจิตฺโต ภิกฺขุ ฯ

กายมฺปิ จิตฺเต สโมทหตีติอาทิ อิทฺธิกรณกาเล ยถาสฺสํ

จิตฺตจารสฺส อธิชฺฉนตฺถํ โยคฺวิธานํ ทสฺเสตฺถํ วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ กายมฺปิ จิตฺเต สโมทหตีติ อตฺตโน กรชกายมฺปิ

ปาทกชฺฉมานจิตฺเต สโมทหตีติ ปเวเสตี อาโรเปตี กายํ จิตฺต-

นุกฺคติกํ กโรตีติ อตฺถโ ๑ เอวํ กรณํ อธิสฺสमानน กายน

กมฺนสฺส อุปการาย โหตี ฯ

จิตฺตมฺปิ กาย สโมทหตีติ ปาทกชฺฉมานจิตฺตํ อตฺตโน

กรชกาย สโมทหตีติ อาโรเปตี จิตฺตมฺปิ กายานุกฺคติกํ กโรตีติ

อตฺถโ ๑ เอวํ กรณํ อธิสฺสमानน กายน กมฺนสฺส อุปการาย

โหตี ฯ สมหาทหตีติปิ ปาโ จ ปติฏฺฐาเปตีติ อตฺถโ ๑

กายวเสน จิตฺตํ ปริณามเตตีติ ปาทกชฺฉมานจิตฺตํ คเหตุวา

กรชกาย อาโรเปตี กายานุกฺคติกํ กโรตี อิทํ จิตฺตํ กาย

สโมทหนสฺส เววจนํ ฯ

จิตฺตวเสน กายํ ปริณามเตตีติ กรชกายํ คเหตุวา

ปาทกชฺฉมานจิตฺเต อาโรเปตี จิตฺตานุกฺคติกํ กโรตี อิทํ กาย

จิตฺเต สโมทหนสฺส เววจนํ ฯ

อธิฏฺฐาตีติ เอวํ โหตุติ อธิฏฺฐาตีติ ฯ สโมทหนสฺส

อตฺถวิวรณตฺถํ ปริณามโ วุตฺโต ปริณามสฺส อตฺถวิวรณตฺถํ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 552

อริฏฺฐานํ วุตฺตํ ๑ ยสฺมา สโมทหตีติ มฺลปทํ ปริณาเมติ
อริฏฺฐาตีติ ตสฺส อตฺถนินฺทเทสปทานิ ตสฺมา เตสํ ทฺวินฺนํเยว
ปทานํ วเสน ปริณาเมตฺวาติ อริฏฺฐหิตฺวาติ วิตฺตํ น วุตฺตํ(๑)
สโมทหิตฺวาติ ๑

สุขสณฺณญจ ลหุสณฺณญจ กายเ อิกุกมิตฺวา วิหฺรตีติ
จตุตฺถชฺฆาเนน สหชาตสุขสณฺณญจ ลหุสณฺณญจ สฺมาปชฺชน-
วเสน กรชกาเย อิกุกมิตฺวา ปเวเสตฺวา วิหฺรติ ๑ ตาย สณฺญา
อิกุกนตฺกายสฺส ปนสฺส กรชกาโยปี ตฺลปิ จู วิย ลหุโก โหติ ๑
โสติ โส กตโยคฺวิธาโน ภิกฺขุ ๑

ตถา ภาวิตฺเตน จิตฺเตนาติ อิตฺถมฺภูตลกฺขณเ กรณวณฺํ
เหตุอตุเถ วา ตถา ภาวิตฺเตน จิตฺเตน เหตุภูตฺเตนาติ อตุโถ ๑

ปริสฺสุทฺเทนนาติ อูเปกฺขาสติปาริสฺสุทฺธิภาวโต ปริสฺสุทฺเทน ๑
ปริสฺสุทฺชตฺตาเยว ปริโยทาเตน ปภสฺสเรนาต อตุโถ ๑

อิทฺธิวิธวณฺาयाติ อิทฺธิโกฏฺฐาเส อิทฺธิวิกปฺเป วา
ณานตฺถาย ๑

จิตฺตํ อภินิหฺรตีติ โส ภิกฺขุ วุตฺตปฺปการวเสน ตสฺมี
จิตฺเต อภินฺญาปาทเก ชาเต อิทฺธิวิธวณฺาธคฺมตฺถาย ปริกมฺม-
จิตฺตํ อภินิหฺรติ กสฺนิรณฺมณโต อปเนตฺวา อิทฺธิวิธวณฺิมฺข
เปเสติ ๑

๑. น วุตฺตนฺติ โปราณโปฏฺฐเก นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 40 อธิวิธธณนิตุเทสวณฺณา หน้ 553

อภินินนาเมตตี อธิคณตพพอธิโปณั อธิธิปพการั
กโรติ ฯ

โสติ โส เอวั กตจิตตภาินีหาโร ภิกขุ ฯ

อนกวิหิตนติ อนกวิธั นานปฺปการกั ฯ

อธิวิธธนติ อธิโกฏฐาสั อธิวิภปปี วา ฯ

ปจฺจนุโกตตีติ ปจฺจนุภวติ ผสฺเสติ สจฺฉิกโรติ ปาปฺณาตตี
อตุโถ ฯ

อิทานิสฺส อนกวิหิตภาวั ทสฺเสนฺโต เอโกปี หุตฺวาติ-
อาทิมหา ฯ

ตตฺถ เอโกปี หุตฺวาติ อธิธิกรณฺโต ปฺพเพ ปกคิยา
เอโกปี หุตฺวา ฯ

พหุธา โหตตีติ พหุณฺนั สนฺติเก จงฺกมิตฺตกาโม วา
สชฺฌายั วา กตฺตฺตกาโม ปณฺหั วา ปฺจฺฉิตฺตกาโม หุตฺวา
สทมฺปิ สหสฺสมฺปิ โหติ ฯ ถถ ปนายเมวั โหติ อธิธิยา
ภุมิปาทปทมูลภฺเต ฐมฺเม สมฺปาเทตฺวา อภินฺถาปาทกชฺฌานั
สมาปชฺชิตฺวา ภฺจฺจาย สเจ สตํ อิจฺฉติ สตํ โหมิ สตํ
โหมีติ ปริกมฺมํ กตฺวา ปน ปาทกชฺฌานั สมาปชฺชิตฺวา
ภฺจฺจาย อธิฐฺฐาติ ฯ อธิฐฺฐานจิตฺเตน สหเว สตํ โหติ ฯ
สทฺสสาทีสุปี เอสเว นโย ฯ สเจ เอวั น อิชฺฉติ ปฺน
ปริกมฺมํ กตฺวา หุตฺยมฺปิ สมาปชฺชิตฺวา ภฺจฺจาย อธิฐฺฐาตพฺพิ ฯ

สํยุตฺตกุกกถายํ หิ เอกวารํ เทววารํ สฺมาปชฺชิตุํ วุฏฺฐิตีติ
วุตฺตํ ๑ ตตฺถ ปาทกชฺฌานจิตฺตํ นิมิตฺตารมฺมณํ ปริกมฺมจิตฺตานิ
สฺตารมฺมณานิ วา สหสฺสสารมฺมณานิ วา ๑ ตานิ จ โข
วณฺณวเสเนว (๑) โน ปณฺณตฺติวเสน ๑ อธิฏฺฐานจิตฺตมฺปิ ตเถว
สฺตารมฺมณํ วา สหสฺสสารมฺมณํ วา ตํ ปจฺมปฺปนาจิตฺตมिव
โคตรกฺกอนนฺตรํ เอกเมว อุปฺปชฺชติ รุปราวจรจตฺตชฺฌานิกํ ๑
ตตฺถ เย เต พหุ นิมฺมิตฺตา เต อนิยามเตจฺวา นิมฺมิตฺตฺตา
อิทฺธิมิตฺตา สทิสาว โหนฺติ ๑ จานนิตฺตชฺชชาติสุ ภาสิต-
ตฺตฺถนํภาวาทิสฺสุ วา ยํ ยํ อิทฺธิมา กโรติ ตํ ตเทว
กโรติ ๑ สเจ ปน นานาวณฺเณ กาคฺคาโม โหติ เกจิ
ปจฺมวเย เกจิ มชฺฌิมวเย เกจิ ปจฺฉิมวเย ตถา ทิมฺเกเส
อุปฺตมฺมณฺฑมฺมณฺฑเท มิสฺสกกเกเส อุปฺตมฺมรตฺตจิวเร ปณฺฑกจิวเร
ปทภาณมฺมกถาสฺสภณฺณปฺลหาวิสฺสชฺชนรชนปจฺนจิวเรสิพฺพนโร-
วนาทีนํ กโรนฺเต อปเรปี วา นานปฺปการเก กาคฺคาโม
โหติ เตน ปาทกชฺฌานโต วุฏฺฐาย เอตฺตกา ภิกฺขุ ปจฺมวยา
โหนฺตฺตฺติอาทินา นเยน ปริกมฺมํ กตฺวา ปฺน สฺมาปชฺชิตฺวา
วุฏฺฐาย อธิฏฺฐาตพฺพิ ๑ อธิฏฺฐานจิตฺเตน สทฺธิ อิจฺฉิตป-
ปการาเยว โหนฺตฺตีติ ๑ เอส นโย พหุธาปี หุตฺวา เอโก
โหตฺตีติอาทิสฺสุ ๑ อัย ปน วิเสโส อิมินา หิ ภิกฺขุณา เอว
๑. สี. วณฺณนาวเสน ๑

*เล่มที่ 40 อิทธิวิธธณณินิเทศวณณณา หน้า 555

พหุภาวํ นิมนนิตฺวา ปุณฺ เอิโกว หุตฺวา จงฺกมิตฺตสํมิ
สชฺชณฺยํ กริตฺตสํมิ ปญฺหํ ปุจฺจิตฺตสํมิติ จินฺนเตตฺวา วา อัย
วิหาโร อปฺปภิกฺขุโก สเจ เกจิจ อคฺคมิตฺตสนฺนติ กุโธ อิม
เอตฺตกาเอกสทิสํมิ ภิกฺขุ อทฺธา เถรสฺส เอสานุกาโวติ
มํ ชานิตฺตสนฺนตีติ อปฺปิจฺจตย วา อนฺตราว เอโก โหมีติ
อิจฺจนฺนเตน ปาทกชฺชณฺณํ สมนํปชฺชิตฺวา วุจฺจาย เอโก โหมีติ
ปริกมฺมํ กตฺวา ปุณฺ สมนํปชฺชิตฺวา วุจฺจาย เอโก โหตี ๑
อชฺชิตฺตทพฺพํ ๑ อชฺชิตฺตจิตฺเตน สทฺธิเยว เอโก
โหตี ๑

อาวิภาวณฺติ ปากุกฺกาว่า กโรตีติ อตฺโถ ๑ ตโรภาวณฺติ
ปฏิจฺจนฺนภาวํ กโรตีติ อตฺโถ ๑ อาวิภาวํ ปจฺจนฺนโกติ
ตโรภาวํ ปจฺจนฺนโกตีติ ปุริเมน วา สมนํปชฺชิตฺวา ๑ ตตฺตราชํ
อิทฺธิมา อาวิภาวํ กตฺตกาโม อนฺธการํ วา อาโลกํ กโรตี
ปฏิจฺจนฺนํ วา วิวุกฺกํ กโรตี อนาปาถํ วา อาปาถํ
กโรตี ๑ กถํ

อัย หิ ยถาปฏิจฺจนฺนโนปี พุเร จิตฺตปี วา ทิสฺสตี
เอวํ อตฺตณํ วา ปรี วา กตฺตกาโม ปาทกชฺชณฺณโต วุจฺจาย
อิทํ อนฺธการํ อาโลกชฺชิตํ โหตุติ วา อิทํ ปฏิจฺจนฺนํ
วิวุกฺกํ(๑) โหตุติ วา อิทํ อนาปาถํ อาปาถํ โหตุติ วา
๑. ม. วิวุกฺกํ ๑

อวชชิตฺวา ปริกมฺมํ กตฺวา วุตฺตนเยเนว อธิฏฺฐาติ ฯ สห
อธิฏฺฐานาย (๑) ยถาอธิฏฺฐจิตฺเมว โหติ ฯ ปเร ทฺูเร จิตาปี ปสฺสฺสนฺติ
สยฺมปี ปสฺสฺสิตฺกาโม ปสฺสฺสติ ฯ ติโรภาวํ กตฺตฺกาโม ปน อาโลกํ
วา อนุชการํ กโรติ อปฺปปฏิจฺจนฺนํ วา ปฏิจฺจนฺนํ อาปาถํ
วา อนาปาถํ กโรติ ฯ กถํ อัยฺ หิ ยถา ปฏิจฺจนฺโนปี
สมิเป จิโตปี วา น ทิสฺสติ เอวํ อตฺตฺตานํ วา ปรี วา
กตฺตฺกาโม ปาทกชฺฌานา วุฏฺฐหิตฺวา อิทํ อาโลกฏฺฐานํ อนุชการํ
โหตุติ วา อิทํ อปฺปปฏิจฺจนฺนํ ปฏิจฺจนฺนํ โหตุติ วา อิทํ
อาปาถํ อนาปาถํ โหตุติ วา อวชชิตฺวา ปริกมฺมํ กตฺวา
วุตฺตนเยเนว อธิฏฺฐาติ ฯ สห อธิฏฺฐานาย(๑) ยถาอธิฏฺฐจิตฺเมว
โหติ ฯ ปเร สมิเป จิตาปี น ปสฺสฺสนฺติ สยฺมปี อปฺปสฺสฺสิตฺกาโม
น ปสฺสฺสติ ฯ อปีจ สพฺพมฺปิ ปากฏฺปาฎิหาริยํ อวิภาโว นาม
อปากฏฺปาฎิหาริยํ ติโรภาโว นาม ฯ

ตตฺถ ปากฏฺปาฎิหาริเย อิทฺธิปี ปญฺญาติ อิทฺธิมาปี ฯ
ตํ ยมกปาฎิหาริเยน ทีเปตพฺพํ ฯ อปากฏฺปาฎิหาริเย อิทฺธิเยว
ปญฺญาติ ฯ น อิทฺธิมา ฯ ตํ ยมกสฺสุตฺเตน (๓) จ พฺรหฺมณินฺนตฺตนิค-
สฺสุตฺเตน (๔) จ ทีเปตพฺพํ ฯ

ติโรกฺขทฺทฺหนฺติ ปฺรกฺขทฺทํ กฺขทฺทสฺส ปฺรภาคนฺติ วุตฺตํ

๑. ม. สห อธิฏฺฐานา ฯ ๒. ม. วุฏฺฐหิตฺวา ฯ

๓. ม. มหกสฺสุตฺเตน ฯ ๔. ม. ม. ๑๒/๕๕๒/๕๕๑ ฯ

*เล่มที่ 40 อิทธิวิธญาณนิตฺเตสวณฺณา หน้า 557

โหติ ฯ เอส นโย ตโรปการติโรปพฺพเตสุ ฯ

กฺุฑฺโฑติ จ เกหภิตฺติ ฯ

ปการโรติ เกหวิหารคามาทินฺ ปริกฺเขปปการโร ฯ

ปพฺพโตติ ปฺสฺสฺปพฺพโต วา ปาสานปพฺพโต วา ฯ

อสชฺชมาโนติ อลคฺคมาโน ฯ

เสยฺยถาปี อากาเสติ อากาเส วีย ฯ เอวํ กนฺตฺกามาเนน

ปน อากาสกสิณฺ สฺมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย กฺุฑฺโฑ วา

ปการโร วา ปพฺพโต วา อวชฺชิตฺวา กตฺตปrikมฺเมน อากาโส

โหตุติ อธิฏฺฐาตพฺโพ อากาโส โหติ ฯ อโธ ออตฺตริตฺตฺกามสฺส

อฺุฑฺธโร วา อโรหิตฺตฺกามสฺส สฺสโร โหติ วินิวิชฺฌิตฺวา กนฺตฺ-

กามสฺส นิตฺโโท ฯ

โส ตตฺถ อสชฺชมาโน คจฺจนฺติ ฯ สเจ ปนสฺส ภิกฺขุโน

อธิฏฺฐหิตฺวา คจฺจนฺตฺสฺส อนฺตรา ปพฺพโต วา รุกฺโข วา

อฺุฏฺฐเจติ ก็ ปฺน สฺมาปชฺชิตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพนฺติ โทโส

นตฺถิ ฯ ปฺน สฺมาปชฺชิตฺวา อธิฏฺฐานํ หิ อฺุปชฺฌายสฺส

สนฺตฺเถ นิสฺสยคฺคหณฺสทิสํ โหติ ฯ อิมินา ปน ภิกฺขุณา

อากาโส โหตุติ อธิฏฺฐิตฺตฺตา อากาโส โหติเยว ฯ ปฺริมาธิฏฺฐาน-

พฺเลนเนว จสฺส อนฺตรา อณฺโณ ปพฺพโต วา รุกฺโข วา

อฺุฑฺธมโย อฺุฏฺฐหิสฺสตีติ อฺุฏฺฐานเมตฺติ ฯ อณฺเณน อิทธิมิตฺตา นิมฺมิเตน(๑)

๑. ม. นิมฺมิเต ฯ

ปน ปจฺมํนิมฺมานํ(๑) พลวํ โหติ ฯ อิตเรณ ตสฺส อุทฺธํ วา อโธ วา
คณฺตพฺพํ ฯ

ปจฺวิยาปี อุมฺมุชฺชนิมุชฺชนฺติ เอตถ อุมฺมุชฺชนฺติ อุกฺกจฺานํ
นิมุชฺชนฺติ สํสึทํ อุมฺมุชฺชณฺจ นิมุชฺชณฺจ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ ฯ
เอวํ กตฺตกาเมน ปน อาโปกสิณฺํ สฺมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย
เอตฺตเก จาเน ปจฺวี อุทกํ โหตุติ ปฺริจฺฉินฺนิตฺวา ปฺริกมฺมํ
กตฺวา วุตฺตนเยเนว อธิกฺกจฺาตพฺพํ ฯ สห อธิกฺกจฺานา ยถา-
ปฺริจฺฉินฺเน จาเน ปจฺวี อุทกเมว โหติ ฯ

โส ตตฺถ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กโรติ เสยฺยถาปี อุทเก ฯ
น เกวลณฺจ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชเมว นุหฺานปฺานมุขโรชนกณฺฑก-
โรชนาทีสุ ยํ อิจฺฉติ ตํ ตํ กโรติ ฯ น เกวลณฺจ
อุทกเมว กโรติ สปฺปิเตลมรฺฐผาณิตาทีสุปี ยํ ยํ อิจฺฉติ ตํ
ตํ อิทฺถจ อิทฺถจ เอตฺตํ โหตุติ อวชฺชิตฺวา ปฺริกมฺมํ กตฺวา
อธิกฺกจฺหนตฺสฺส ยถาธิกฺกจฺิตเมว โหติ ฯ อุทฺธริตฺวา ภาชนคตํ
กโรนตฺสฺส สปฺปิ สปฺปิเยว โหติ เตลาทีนํ เตลาทีนํเยว
อุทกํ อุทกเมว ฯ

โส ตตฺถ เตมิตฺกาโมว เตเมติ น เตมิตฺกาโม น
เตเมติ ฯ ตสฺเสว จ สฺวา ปจฺวี อุทกํ โหติ เสสชนสฺส
ปจฺวีเยว ฯ ตตฺถ มนุสฺสา ปตฺติกาปี กจฺฉนฺติ ยานาทีหิปี
๑. ม. ปจฺมํ นิพฺพานํ ฯ

*เล่มที่ 40 อิทฺธิวิธธณนินฺทเทสวณฺณา หน้า 559

คจฺจนฺติ กสิกมฺมาทีนปิ กโรนฺติเยว ฯ สเจ ปนํยํ เตสมฺปิ
อุทกํ โหตุติ อิจฺจนฺติ โหติเยว ฯ ปริจฺฉินฺนกาถํ ปน อติกฺกมิตฺวา
ยํ ปกตฺติยา ฆฏฺฏพาทาทิสฺสุ อุทกํ ตํ จเปตฺวา อวเสถิ
ปริจฺฉินฺนญฺจานํ ปจฺวีเยว โหติ ฯ

อุทกเปปี อภิขฺชมาเน คจฺจนฺตีติ เอตฺถ ยํ อุทกํ อกฺกมิตฺวา
ถึสึทติ ตํ ภิขฺชมานนฺติ วุจฺจติ วิปริตํ อภิขฺชมานํ ฯ เอวํ
คนฺตุกามเนน ปน ปจฺวีกสิณฺณํ สมากฺขชิตฺวา วุจฺจายเอตฺตเก
จฺจเน อุทกํ ปจฺวี โหตุติ ปริจฺฉินฺนทิตฺวา ปริกมฺมํ กตฺวา
วุตฺตเนเยเนว อธิญฺจาทพฺพิ ฯ สห อธิญฺจานา ยถาปริจฺฉินฺนญฺจาน
อุทกํ ปจฺวีเยว โหติ ฯ

โส ตตฺถ คจฺจนฺติ เสยฺยถาปี ปจฺวียํ ฯ น เกวลญฺจ
คจฺจนฺติ ยํ ยํ อิริยาปถิ อิจฺจนฺติ ตํ ตํ กปฺเปติ ฯ น
เกวลญฺจ ปจฺวีเมว กโรติ มณฺิสฺวณฺณนปพฺพตฺรฺกฺขาทีสุปี ยํ
ยํ อิจฺจนฺติ ตํ ตํ วุตฺตเนเยเนว อวชฺชิตฺวา อธิญฺจาทิ
ยถาธิญฺจิตเมว โหติ ฯ ตสฺเสว จ ตํ อุทกํ ปจฺวี โหติ
เสสชฺชนสฺส อุทกเมว ฯ มจฺจนฺกจฺจปา จ อุทกกาทโย จ
ยถารุจิ วิจฺจนฺติ ฯ สเจ ปนํยํ อญฺเณสมฺปิ มนุสฺसानํ ตํ
ปจฺวี กาทุ อิจฺจนฺติ กโรติเยว ฯ ยถาปริจฺฉินฺนกาถาทิกฺกเมเน
ปน อุทกเมว โหติ ฯ

อากาเสปี ปลฺลลฺงฺเกน จงฺกมตีติ อนฺตลิกฺเข สมฺนุตโต

อูรฺพทฺธาสนน คจฺจติ ฯ

ปกฺขี สกฺโณติ ปกฺเขหิ ยุตฺโต สกฺโณ น อปริปฺณณ-
ปกฺโข ลฺลนปกฺโข วา ฯ ตาทิสฺส หิ อากาเส คนฺตุํ น
สกฺโกติ ฯ เอวมกาสฺส คนฺตุกาเมน ปจฺวีกสิณฺํ สฺมาปชฺชิตฺวา
วฺภูจาย สเจ นิสินฺโน คนฺตุมิจฺจติ ปฺลลงฺกปฺปมาณฺํ จานฺํ
ปฺริจฺฉินฺทิตฺวา ปฺริกมฺมํ กตฺวา วุตฺตนเยเนว อธิฏฺฐาตพฺพิ ฯ
สเจ นิปฺนโน คนฺตุกาโม โหติ มลฺลจปฺปมาณฺํ สเจ ปทสา
คนฺตุกาโม โหติ มคฺคปฺปมาณฺณติ เอวํ ยถานฺรูปํ จานฺํ
ปฺริจฺฉินฺทิตฺวา วุตฺตนเยเนว ปจฺวี โหตุติ อธิฏฺฐาตพฺพิ ฯ
สทฺ อธิฏฺฐานา ปจฺวีเยว โหติ ฯ อากาเส คนฺตุกาเมน จ
ภิกฺขุณา ทิพฺพจกฺขุลาภินาปิ ภวิตพฺพิ ฯ กสฺมา

ยสฺมา อนฺตรธา อุตฺตสมฺภูจานา ปพฺพตฺรฺกฺขาทโย
โหนติ นาคสฺปณฺณาทโย วา อุตฺตยฺนฺตา มาเปฺนติ เตสํ
ทสฺสนคฺคํ ฯ เต ปน ทิสฺวา ก็ กาทพฺพนฺติ ปาทกชฺฌานํ
สฺมาปชฺชิตฺวา วฺภูจาย อากาโส โหตุติ ปฺริกมฺมํ กตฺวา
อธิฏฺฐาตพฺพิ ฯ อปีจ อิกาสฺส อโรหนคฺคมฺปิ อิมินา ทิพฺพ-
จกฺขุลาภินา ภวิตพฺพิ ฯ อยํ หิ สเจ อนิกาสฺส นฺหานติคฺคเ
วา คามทฺวาเร วา อโรหติ มหาชนสฺส ปากโฏ โหติ
ตสฺมา ทิพฺพจกฺขุณา ปสฺสิตฺวา อนิกาสํ วชฺเชตฺวา อิกาสฺ
โอตฺรตีติ ฯ

*เล่มที่ 40 อิทธิวิธญาณิทุเทสวณฺณา หน้า 561

อิมปิ จฺนุทิมสุริเย เอวฺมहिทธิเก เอวฺมหรานุภาเวติ เอตถ
จฺนุทิมสุริยานํ ทฺวาจตุตถาสโยชนสทฺสโสปริจรณน มหิทธิกตา
ตีสุ ทีเปสุ เอกกฺขณฺเ อาโลกพรณน มหรานุภาวตา เวทิตพฺพา
เอวํ อุปริจรณอาโลกพรณฺเหหิ วา มหิทธิเก เตเนว มหิทธิ-
กตฺเตน มหรานุภาเว ฯ

ปรามสตีติ ปริคฺคณฺหาติ เอกเทเส วา ผุสฺสตี ฯ

ปริมฺชชตีติ สมฺนุตโต อาทาสถลํ วิย ปริมฺชชตี ฯ อัย
ปนฺนสฺส อิทธิ อภิญญาปาทกชฺฌานวเสเนว อิชฺฌติ นตฺถตถ
กสิณสมฺปาตฺตนิยโม ฯ สุวํ ยทิ อิฉฺฉติ คนฺตฺวา ปรามลิตฺตุ
คนฺตฺวา ปรามลตี ฯ สเจ ปนฺ อิเชว นิสินฺนโก วา นิปนฺนโก
วา ปรามลิตฺตุกาโม โหติ หตฺถปาเส โหตฺตุติ อธิฏฺฐาติ ฯ
อธิฏฺฐานพเลน วณฺเฏว มุตฺตตตาลผลํ วิย อากนฺตฺวา หตฺถปาเส
จิตฺเต วา ปรามลตี หตฺถํ วา วทฺเตตฺวา ปรามลตี ฯ หตฺถํ
วทฺเตนตฺสฺส ปนฺ กิ อฺปาทินฺนํ วทฺตติ อนฺปาทินฺนํ วาติ
อฺปาทินฺนํ นิสฺสาย อนฺปาทินฺนํ วทฺตติ ฯ โย เอวํ กตฺวา
น เภวํ จฺนุทิมสุริเย ปรามลตี สเจ อิฉฺฉติ ปาทกจลิกํ
กตฺวา ปาทจเปตี ปีจํ กตฺวา นิสิตฺติ มณฺจํ กตฺวา
นิปฺชชตี อปฺสฺเสนผลกํ กตฺวา ปสฺสยตี ฯ ยถา จ เอโก
เอวํ อปฺโรปี ฯ อนเณสฺสุปี หิ ภิกฺขุสทฺสทฺสเสสฺส เอวํ กโรนฺเตสฺสุ
เตสฺสจ เอกเมกสฺส ตเถว อิฉฺฉติ ฯ จฺนุทิมสุริยานญจ คมนมฺปิ

อาโลกกรณมฺปี ตเถว โหติ ฯ ยถา หิ ปาติสสเสสฺส อุตทปฺปเรสฺส
สพฺพปาตีสฺส จนนฺทณฺฑลานิ ทิสฺสนฺติ ปากติกเมว จนนฺทสฺส
คมนํ อาโลกกรณญจ โหติ ฯ ตถูปเมตํ ปาฎิหาริยํ ฯ

ยว พุรหฺมโลกาปี กาเยน วสํ วตฺเตตฺตีติ พุรหฺมโลกํ
ปริจฺเจทํ กตฺวา เอตฺถนฺตเร อนเภาวึชํ อภิญฺญํ กโรนฺโต
อตฺตโน กาเยน วสํ อีสฺสรियํ วตฺเตติ ฯ วิตุตาโร ปเนตฺถ
อิทฺธิกถายํ อาวิภวิสฺสตีติ ฯ

อิทฺธิวิธวณฺณินิทฺเตสวณฺณา นิฏฺจिता ฯ

โสตฺธาตฺวิสฺสุทฺธิวณฺณินิทฺเตสวณฺณา

โสตฺธาตฺวิสฺสุทฺธิวณฺณินิทฺเตส พุเรปี สทฺทานนฺตฺอาทิ
ทิพฺพโสตฺติ อฺปฺปาเทตฺถกามสฺส อาทิกมฺมิทฺสส ภิกฺขุโน อฺปาย-
สนฺทสฺสสนฺตฺถิ วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ พุเรปี สทฺทานํ สทฺทนิมิตฺตนฺติ พุเร สตฺตานํ
อนฺตเร สทฺทํ ฯ สทฺโทเยว หิ นิมิตฺตกรณฺวเสน สทฺทนิมิตฺตํ ฯ
พุเรติ วุตฺเตปี ปกฺติโสตฺสส อปาถญฺจานเยว ฯ

โอพาริกานนฺติ ฐลานํ ฯ สุขุमानนฺติ อณฺฺนํ ฯ

สณฺหสณฺหานนฺติ สณฺหโตปี สณฺหานํ อตฺตสณฺหานนฺติ
อตฺถโต ฯ เอเตน ปรมฺสุขุมา สทฺทา วุตฺตา โหนฺติ ฯ อิมํ
ณานํ อฺปฺปาเทตฺถกามเณ อาทิกมฺมิเณ ฉายินา อภิญฺญา-

*เล่มที่ 40 โสตราวุธวิสุทฺธิญาณิทุเทสวณฺณา หน้า 563

ปาทกชฺฌานํ สฺมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย ปริกมฺมสฺมาธิจิตฺเตน
ปจฺมตฺรํ ปกฺติโสตฺตปเถ ทูเร โอปาริกโก อรณฺเย สีหาทีนํ
สทฺโท อวชฺชิตพฺโพ ๑ วิหารเ ฌณฺทิสทฺโท (๑) เภริสทฺโท
สงฺขสทฺโท สามเณรทหฺรภิกฺขุณํ สพฺพถาเมน สชฺฌายนฺตानํ
สชฺฌายนสทฺโท ปกฺติกถํ กถเณตानํ ก็ ภนฺเต ก็ อวฺโสติ-
อาทิสทฺโท สกฺกนสทฺโท วาตสทฺโท ปทสทฺโท ปกฺกุกฺกิตฺตอฺทกฺสฺส(๒)
จิจฺจิกฺขายนสทฺโท อาตเป สฺสสฺमानตาตปณฺณสทฺโท กฺนฺจ-
กิปฺปลิคาทิสทฺโทติ เอวํ สพฺโพพาริกโต ปกฺติ ยถากุเมน
สฺขมฺสฺขมฺสทฺทา อวชฺชิตพฺพา ๑

เอวํ กโรนฺเตน จ ปฺรตฺถิมาทิสฺส ทสฺส ทิสฺส กเมน
เอเกกิสฺสา ทิสาย สทฺทนิมิตฺตํ วุตฺตเนน มนสิกาตพฺพํ ๑
มนสิกรोเนน จ เย สทฺทา ปกฺติโสตฺตสฺส สฺขยฺติ เตสฺ
ปกฺติโสตฺตโมชาย มโนทวาริเกน จิตฺเตน มนสิกาตพฺพํ ๑ ตสฺส
เต สทฺทา ปกฺติจิตฺตสฺสาปี ปากฺกฺวา โหนฺติ ปริกมฺมสฺมาธิ-
จิตฺตสฺส ปน อติวिय ปากฺกฺวา โหนฺติ ๑ ตสฺเสวํ สทฺทนิมิตฺตํ
มนสิกรोโต อิทานิ ทิพฺพโสตราตฺต อฺปฺปชฺชิสฺสตีติ เตสฺ สทฺเทสฺ
อณฺดตฺรํ อารมฺมณํ กตฺวา มโนทวาราวชฺชนํ อฺปฺปชฺชติ ตสฺมี
นिरุทฺเต จตฺตาริ ปญฺจ วา ชวนานิ ชวนฺติ ๑ เยสํ ปุริมานิ
ตีณิ จตฺตาริ วา ปริกมฺโมปจารานุโลมโคตรกฺกนามกานิ
๑. สี. คณฺทิสทฺโท ๑ ๒. ม. ปกฺกุกฺกิตฺตอฺทกฺสฺส ๑

กามาวจรานิ จตุตถํ ปณฺจมนํ วา อปฺปนาจิตฺตํ ฐปาจร-
จตุตฺถชฺฌานิกํ ฯ

ตตฺถ ยํ เตน อปฺปนาจิตฺเตน สทฺธิ อฺปฺปนํ ฌานํ
อโย ทิพฺพโสตราตุ ฯ ตํ ฌามคฺตํ กโรนฺเตน เอตฺถนฺตเร
สทฺทํ สฺฐนามิตฺติ เอกงฺกุลมตฺตํ ปริจฺฉินฺนิตฺตวา วทฺเตตฺตพฺพิ ตโต
ทวงฺกุลจตฺรงฺกุลอฏฺฐงฺกุลวิทฺตติรตนอนฺโตคฺคพฺกปฺมุขปาสาทปริเวณ-
สงฺฆารามโฌจรคามชนปทาทิวเสน ยาว จกฺกวาฬํ ตโต วา
ภิกฺขุโยปี ปริจฺฉินฺนิตฺตวา ปริจฺฉินฺนิตฺตวา วทฺเตตฺตพฺพิ ฯ เอวํ
อธฺคตาทิภฺยโฬ เอส ปาทกชฺฌานารมฺมณฺเณน ผุฏฺโฐกาสพฺกนฺตร-
คเต สทฺเท ปฺน ปาทกชฺฌานํ อสมฺมาปชฺชิตฺตวาปี อภิญญาฌา-
ณฺเณน สฺฐนาติเยว ฯ เอวํ สฺฐนฺนฺโต จ สเจปี ยาว
พฺรหฺมโลคา สงฺขเธรปณฺวาทิสทฺเทหิ เอกโกลาหฺลํ อโหนติ
ปาภฺนฺนฺยํ ววตฺถาเปตฺตคามตฺตาย สติ อโย สงฺขสทฺโท อโย
เธรสทฺโทติ ววตฺถาเปตฺตํ สกฺโกติเยว ฯ อภิญญาฌาณฺเณน สฺเต
สาตฺถเก สทฺเท ปจฺจนา กามาวจรจิตฺเตน อตฺถํ ชานาติ ฯ
ทิพฺพโสตํ ปกฺติโสตฺวโตเยว อฺปฺปชฺชติ โน พฺริสฺส ปจฺจนา
ปกฺติโสเต วินฺนฺเจปี ทิพฺพโสตํ น วินฺสฺสตีติ วทฺนฺติ ฯ

โส ทิพฺพาย โสตราตุยาติ เอตฺถ ทิพฺพสทิสฺตฺตา ทิพฺพา ฯ
เทวานํ หิ สฺวจริตกมฺมาภินิพฺพตฺตา ปิตฺตเสมฺหฺรฐิราทีหิ
อปลิพฺพธา อฺปฺกฺกิลฺเลสฺวิมฺตฺตาย ทูเรปี อารมฺมณํ สมฺปฏฺิจฺจน-

*เล่มที่ 40 โสตฺธาตฺวีสุทฺธิธานนิตฺตสวณฺณา หน้า 565

สมตฺถา ทิปฺพา ปสาทโสตฺธาตฺว โหติ ฯ อยฺยจาปี อิมสฺส
ภิกฺขุโน วีริยาภานาพฺลนิตฺตพฺพตฺตา ฌานโสตฺธาตฺว ตาทิสายเววติ
ทิตฺตทิสตฺตฺตา ทิปฺพา ฯ อปีจ ทิปฺพวิหารวเสน ปฏฺฐิตทฺตฺตา
อตฺตนาเว ทิปฺพวิหารสนฺนิตฺตตฺตฺตาปี ทิปฺพา สวณฺฺเจน
นิตฺตชีวณฺฺเจน จ โสตฺธาตฺว โสตฺธาตฺวทิจฺจกรณฺเณน จ โสตฺธาตฺว
เวยฺยาติปี โสตฺธาตฺว ฯ ตาย ทิปฺพาย โสตฺธาตฺวยา ฯ

วิสุทฺธายาติ ปริสุทฺธาย นโรปกฺกิลฺลสย ฯ

อติกฺกนตฺมานุสติกายาติ มนุสฺสูปจารี อติกฺกมิตฺวา

สทฺทสวเนน มานุสึกํ มํสโสตฺธาตฺว อติกฺกนตฺตาย วิทิวตฺติตฺวา
จิตฺตาย ฯ

อุโป สทฺทเท สฺสณฺาตีติ เทว สทฺทเท สฺสณฺาติ ฯ กตฺเม เทว

ทิตฺตเพ จ มานุเส จ เทวานญจ มนุสฺसानญจ สทฺทเทติ

วฺจฺจํ โหติ ฯ เอเตน ปเทสปรียาทานํ เวทิตฺตพฺพํ ฯ

เย ทฺวเร สนฺตฺติเก จาติ ये สทฺททา ทฺวเร ปฺรจกฺก-

วาเพปี ये จ สนฺตฺติเก อนฺตฺมโส สเทหสนฺนิตฺตปฺลาณกสทฺททาปี

เต สฺสณฺาตีติ วฺจฺจํ โหติ ฯ เอเตน นิปฺปเทสปรียาทานํ

เวทิตฺตพฺพนฺติ ฯ

โสตฺธาตฺวีสุทฺธิธานนิตฺตสวณฺณา นินฺฺจิตฺตา ฯ

เจโตปริยญาณนิตุเทศวณณนา

เจโตปริยญาณนิตุเทศ โส เอว ปชานาตีติ อิทานิ

วตตพพ วิชานัน อุกทิสติ ฯ

อิทํ รูปํ โสมนสฺสินทฺริยสมฺภูจิตฺตุนฺตีอาทิจ อาทิกมฺมิเกน
ฌายีนา ปฏิปชฺชิตพฺพวิชานัน ฯ กถํ เอตํ หิ ฌานัน
อุปฺปาเทตฺถกามเนน ฌายีนา ปจฺมํ ตาว ทิปฺพจกฺขุฌานัน
อุปฺปาเทตพฺพํ ฯ เอตํ หิ ทิปฺพเพน จกฺขุวเสน อិขฺฌติ ตํ เอตสฺส
ปริกมฺมํ ฯ ตสฺมา เตน ภิกฺขุณา อาโลกํ วทฺเตตฺถวา ทิปฺพเพน
จกฺขุณา ปฺรสุส ททฺยรูปํ นิสฺสาย วตฺตมานสฺส โลหิตสฺส
วณฺณํ ปสฺสิตฺถวา ปสฺสิตฺถวา จิตฺตํ ปฺริเยสฺสิตพฺพํ ฯ ตํ หิ โลหิตํ
กฺกุสลโสมนสฺเส วตฺตมานเน รตฺตํ โหติ นิโอรฺชปฺกกวณฺณํ
อฺกุสลโสมนสฺเส วตฺตมานเน ตทฺเว ลฺลพิตํ โหติ โทมนสฺเส
วตฺตมานเน กาทกํ โหติ ชมฺพปฺกกวณฺณํ ลฺลพิตํ ฯ กฺกุสลฺลพฺกฺขาย
วตฺตมานาย ปสฺนุนํ โหติ ติลเตลวณฺณํ ฯ อฺกุสลฺลพฺกฺขาย
วตฺตมานาย ตทฺเว ลฺลพิตํ โหติ ฯ ตสฺมา เตน อิทํ รูปํ
โสมนสฺสินทฺริยสมฺภูจิตฺตํ อิทํ รูปํ โทมนสฺสินทฺริยสมฺภูจิตฺตํ อิทํ
รูปํ อุเปกฺขินทฺริยสมฺภูจิตฺตุนฺตี ฯ ททฺยโลกहितวณฺณํ ปสฺสิตฺถวา
ปสฺสิตฺถวา จิตฺตํ ปฺริเยสนฺเตน เจโตปริยญาณัน ฌามปฺรสุส กถํ กาทพฺพํ ฯ
เอวํ ฌามคเต หิ ตสฺมี อฺนุกฺกเมเน สพฺพมฺปิ กามาวจฺราทิจเกทํ
จิตฺตํ ปชานาตี จิตฺตา จิตฺตเมว สงฺกนฺโต วิณา ททฺยรูป-

*เล่มที่ 40 เจโตปริยาธณนิตุเทสวณฺณา หน้ํ 567

ทสฺสเนน ๑ วุคฺตมปิ เจตํ อฏฺฐกถาย อารุเปเป ปฺรสุส จิตฺตํ
ชานิตฺคาโม กสฺส หทยรูปี ปฺรสุสติ กสฺสสินุทฺริยวิการํ โอลเกตฺตี
น กสฺสจ ๑ อิทฺธิมโต วิสโย เอส ยทิตํ ยตฺถ กตฺถจ จิตฺตํ
อวชฺชนโต โสฬสปฺเปเกทํ จิตฺตํ ชานาติ ๑ อกตาทินิเวสสฺส
ปน วเสน อัย กถาติ ๑ (๑)

ปฺรสุตฺตานนฺติ อตฺตทานํ จเปตฺวา เสสสฺตฺตานํ ๑

ปฺรปฺรคฺคถานนฺติ อิทฺธิมปิ อิมินา เอกตฺถเมว เวเนยฺยวเสน
ปน เทสनावิลาเสน จ พฺยณฺชเนน นานตฺตํ กตํ ๑

เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานาตีติ อตฺตโน จิตฺเตน เตสํ
จิตฺตํ ปริจฺจอินฺทิตฺวา สรากาทิวเสน นานปฺปการโต ชานาติ ๑

สรากํ วาติอาทิสฺ วาสทฺโท สมฺมจฺยตฺโต ๑ ตตฺถ อฏฺฐจฺวิธํ
โลภสหคฺตจิตฺตํ สรากํ จิตฺตํ นาม อวเสสํ จตฺถุมกฺกุสลาพฺยาगत-
จิตฺตํ วีตฺรากํ นาม ๑

เทว โทมฺนสฺสจิตฺตานี เทว วิจิจฺจณาอูทฺธจฺจิตฺตานีติ

อิมานี ปน จตฺตารี จิตฺตานี อิมสฺมี ทฺเเก สงฺกหํ น
คจฺจนฺติ ๑ เกจิ ปน เถรา ตานปี วีตฺราคปเทน สงฺกณฺหนฺติ ๑
ทฺวิธํ ปน โทมฺนสฺสสหคฺตํ จิตฺตํ สโทสํ จิตฺตํ นาม สพฺพมฺปิ
จตฺถุมกฺกุสลาพฺยาगतํ วีตฺโทสํ นาม ๑ เสธานี ทส

อกุสฺลจิตฺตานี อิมสฺมี ทฺเเก สงฺกหํ น คจฺจนฺติ ๑ เกจิ ปน

๑. วิสฺทุทฺธิมกฺก. ๒/๒๔๗-๘ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 568

เถรา ตานปี วิติโทสปเทน สงฺคณฺหนฺติ ฯ

สโมหํ วิตโมหนฺติ เอตฺถ ปน โมเหกเหตุกฺวเสน วิจิกฺจฺญา-
อุทฺทจฺจสทฺททวยเมว สโมหํ ฯ โมหสฺส ปน สพฺพากุสเลสุ
สมฺภวโต ทฺวาทสฺวิธมฺปี อุกฺสํ จิตฺตํ สโมหนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ
อวเสถํ กุสลาพฺยาคํ วิตโมหํ ฯ ถินมิตฺธานุคํ ปน สงฺจิตฺตํ
อุทฺทจฺจानุคํ วิกฺขิตฺตํ ฯ

รฺูปาวจรารฺูปาวจรี มหคฺคตํ อวเสถํ อมหคฺคตํ
สพฺพมฺปี เตฏฺวมกํ สอฺุตฺตรํ โลกฺุตฺตรํ อนฺุตฺตรํ ฯ
อุปจฺวารปฺปนาปฺปตฺตตฺตจฺจ สฺมาหิตํ ตทฺทกฺยมปฺปตฺตํ(๑)

อสมฺมาหิตํ ฯ

ตทฺทกฺวิกฺขมฺภนสมฺภเจทปฺปฏิปฺปสฺสทฺธินิสฺสรณวิมฺุตฺติปฺปตฺตํ
วิมฺุตฺตํ ปฺลจฺวิธมฺปี เอตํ วิมฺุตฺติปฺปตฺตํ อวิมฺุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อิติ เจโตปฺริยวณฺณลาภี ภิกฺขุ โสพฺสปฺปเกทํ จิตฺตํ
ปฺชานาติ ฯ ปฺลฺลชฺชนา ปน อริยานํ มคฺคผลจิตฺตํ น ชานนฺติ
อริยาปฺปิ จ เภฏฺจิมฺมา เภฏฺจิมฺมา อุปฺริมานํ อุปฺริมานํ มคฺคผลจิตฺตํ
น ชานนฺติ อุปฺริมา อุปฺริมา ปน เภฏฺจิมานํ เภฏฺจิมานํ
จิตฺตํ ชานนฺตีติ ฯ

เจโตปฺริยวณฺณนิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

๑.ม .ตทฺทกฺยมสมฺปตฺตํ ฯ

ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตินิทฺเทสวณฺณา

ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตินิทฺเทส เอวํ ปชานาตีตฺถิทํ
จตุสฺส อิทฺธิปาเทสฺส ปรีภาวิตจิตฺตสฺส ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตินาณํ
อุปปาเทตฺถกามสฺส ตตฺถุปฺปาทนิทานทสฺสเนน วุตฺตํ ๑ กมฺโตะ
หิ ปฏฺิจจสมุปฺปาทํ ปสฺสิตฺวา วิญฺญาณนามรूपสพฺพายตฺนผลส-
เวทนาสงฺขาตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ ผลสงฺเขปํ ปสฺสตี ตสฺส ปจฺจยํ
ปุริมภเว กมฺมกิลฺเลสสงฺขาตํ เหตุสงฺเขปํ ปสฺสตี ตสฺส ปจฺจยํ
ปุริมภเวเว ผลสงฺเขปํ ปสฺสตี ตสฺส ปจฺจยํ ตตฺถิกเว
เหตุ สงฺเขปํ ปสฺสตี ๑ เอวํ ปฏฺิจจสมุปฺปาททสฺสเนน ชาตีปรมฺปิ
ปสฺสตี ๑ เอวํ พหุปกาวโร ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตินาสฺส ปฏฺิจ-
จสมุปฺปาทมนสิกาโร ๑

ตตฺถ อิมสฺมี สตี อิทํ โหตี อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ
อุปฺปชฺชตีตี อิทํ ปฏฺิจจสมุปฺปาทนิทานทสฺสเนน อุกฺกุเทสวณฺณํ ๑ เอวํ
เตสํ อณฺฺตรวณฺเณนเว อตฺถเถ สิทฺเท ทูริชา วณฺณํ กสฺมาตี
เจ อตฺถนนานตฺตสพฺภาวโต ๑ กถํ อิมสฺมี สตีตี อิมสฺมี ปจฺจเย
วิชฺชมาเน ๑ อิทํ สพฺพปจฺจยानํ สาธารณวณฺณํ ๑ อิทํ โหตีตี
อิทํ ปจฺจยุปฺปนฺนํ ภวตี ๑ อิทํ สพฺพปจฺจยุปฺปนฺนानํ หิ
สาธารณวณฺณํ ๑ อิมินา สกฺเลน วณฺเนน อเหตุกวาโท ปฏฺิสิทฺโ
โหตี ๑ เย หิ ฐมฺมา ปจฺจยสมฺภวา โหนตี น ปจฺจยาภาวา
เต อเหตุกา นาม น โหนตีตี ๑ อิมสฺสุปฺปาทาตี อิมสฺส

ปจฺยสฺส อุปฺปาทเหตุ ๑ อิํ สพฺพปจฺยยานํ อุปฺปาทวนฺตตา-
ทีปนวณฺํ ๑ อิํ อุปฺปชฺชตีติ อิํ ปจฺยอุปฺปนํ อุปฺปชฺชติ ๑
อิํ สพฺพปจฺยอุปฺปนํ ตโต อุปฺปชฺชมานตาทีปนวณฺํ ๑
อิมินา สกเลน วจเนน สสฺสตาเหตุกฺวาโท ปฏฺฐิสฺสทฺโธ โหติ ๑
เย हि อุปฺปาทวนฺโต ฐมฺมา เต อนิจฺจา ๑ ตสฺมา สติปิ
สเหตุกฺตเต อนิจฺจเหตุกา เอเต ฐมฺมา น โลกํ นิจฺจสมฺมต-
ปกตฺติปริสาทีเหตุกาตี วุตฺตํ โหติ ๑

ยทิตฺนติ นิตฺทิสิตพฺพตฺตสนฺทสฺสนํ ๑

อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ เอตฺถ ยํ ปฏฺฐิจฺจ ผลเมติ โส
ปจฺจโย ๑

ปฏฺฐิจฺจาติ น วินา อปจฺจกฺขิตฺวาติ อตฺถโธ ๑

เอตฺตีติ อุปฺปชฺชติ เจว ปวตฺตติ จาติ อตฺถโธ ๑ อปิจ
อุปการกฺกฺโข ปจฺจยฺกฺโข อวิชฺชา จ สทา ปจฺจโย จาติ
อวิชฺชาปจฺจโย ๑ ตสฺมา อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สมฺภวนฺตีติ
โยชนา ๑ เอวํ สมฺภวนฺตีสทฺทสฺส เสสฺสเปหิปี โยชนา
กาตพฺพา ๑ โสกาทีสุ จ โสจันํ โสโก ๑ ปริเทวนํ ปริเทโว ๑
ทฺกฺขยตีติ ทฺกฺขํ ๑ อุปฺปาทกฺกฺขิตฺวเสน วา เทวธา ขนตีติปี
ทฺกฺขํ ๑ ทฺมนสฺส ภาโว โทมนสฺสํ ๑ ภูโส อายาโส
อุปายาโส ๑

สมฺภวนฺตีติ นิตฺพตฺตนฺติ ๑ เอวณฺติ นิตฺทิกฺกฺจนยนิตฺทสฺสนํ ๑

*เล่มที่ 40 ปุพเพนิวาสานุสสติญาณนิตุเทศวณฺณนา หน้า 571

เตน อวิชชาทีเหว การณเห น อิสฺสรนิมมานาทีหิตี ทสฺเสตี ฯ
เอตตฺสชาติ ยถาวุตฺตตฺส ฯ เภวตฺสชาติ อสมฺมิตฺสตฺส สกตฺส วา ฯ
ทุกฺขกฺขนฺธตฺสชาติ ทุกฺขสมฺภูตฺส น สตฺตตฺส น สุขสุภาทีนํ ฯ
สมฺมทโยตี นิตฺตตฺส ฯ โหตีตี สมฺภวตี ฯ

ตตฺถ กตฺมา อวิชฺชา ทุกฺเข อญฺญาณํ ทุกฺขสมฺมทเย
อญฺญาณํ ทุกฺขนิโรธเ อญฺญาณํ ทุกฺขนิโรธคามินียา ปฏิปทาย
อญฺญาณํ ปุพฺพนฺเต อญฺญาณํ อปรนฺเต อญฺญาณํ ปุพฺพนฺตา-
ปรนฺเต อญฺญาณํ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมฺปฺปนฺเนสุ ฐมฺเมสุ
อญฺญาณํ ฯ

กตฺเม สงฺขารา ปุญฺญาภิสงฺขารो อปุญฺญาภิสงฺขารो
อาเนญฺชาภิสงฺขารो กายสงฺขารो วจิสงฺขารो จิตฺตสงฺขารो ฯ
อภฺภูจ กามาวจรกฺุสฺสเจตนา ปญฺจ รุปาจรกฺุสฺสเจตนา ปุญฺญาภิ-
สงฺขารो ทฺวาทส อกฺุสฺสเจตนา อปุญฺญาภิสงฺขารो จตฺสโส
อรุปาจรเจตนา อาเนญฺชาภิสงฺขารो ฯ กายสญฺเจตนา
กายสงฺขารो วจิสญฺเจตนา วจิสงฺขารो มโนสญฺเจตนา จิตฺต-
สงฺขารो ฯ

ตตฺถ ลียา กถํ ปเนตํ ชานิตพฺพํ อิมเ สงฺขารา
อวิชฺชาปจฺจยา โหนตีตี อวิชฺชาภาเว ภาวโต ฯ ยสฺส หิ
ทุกฺขาทีสุ อวิชฺชาสงฺขาตํ อญฺญาณํ อปฺปหีนํ โหตี โส ทุกฺเข
ตาว ปุพฺพนฺตาทีสุ จ อญฺญาเนน สํสารทุกฺขํ สุขสญฺญาเย

*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 572

คเหตุวา ตสฺส (๑) เหตุภูเต ติวิเชปี สงฺขารเ อารภติ ฯ สมุทเย
อณฺณาณน ทุกฺขเหตุภูเตปี ตณฺหาปริกฺขารเ สงฺขารเ สุขเหตุภูเต
มณฺณมาโน อารภติ ฯ นิโรเช ปน มคฺเค จ อณฺณาณน
ทุกฺขสฺส อนิโรชภูเตปี คตฺวิเสเส ทุกฺขนิโรชสณฺณิ หุตฺวา
นิโรชสฺส จ อมคฺคภูเตสฺสปี ยณฺณามรตปาทีสุ นิโรชมคฺคสณฺณิ
หุตฺวา ทุกฺขนิโรชํ ปตฺถยมาโน ยณฺณามรตปาทีมุเชน ติวิเชปี
สงฺขารเ อารภติ ฯ

อปิจ โส ตาย จตฺตฺสฺส สจฺเจสฺส อปฺปหีนาวิชฺชตาย วิเสสโต
ชาติชฺรารโคมรณาทิเอนกาทีนวโวกิณฺณมฺปิ อปฺปณฺณผลสงฺขาตํ ทุกฺขํ
ทุกฺขโต อชานนฺโต ตสฺส อธิคฺมาย กายวจิจิตฺตสงฺขารเกทํ
ปฺปณฺณาสงฺขารํ อารภติ เทวจฺจรรกามโก วिय มรฺุปฺปาตํ ฯ
สุขสมฺมตสฺสปี จ ตสฺส ปฺปณฺณผลสฺส อนฺเต มหาปริพาหชนิกํ
ปริณามทุกฺขตํ อปฺปสฺสาทตฺถจ อปฺปสฺสนฺโตปี ตปฺปจฺจยํ
วุตฺตปฺปการเมว ปฺปณฺณาสงฺขารํ อารภติ สลโก วिय ทีปสิขา-
ภินิปาตํ มรฺุพินฺนทุกฺกิทฺโร วिय จ มรฺุทิตฺตสฺสจฺจธรรบาลेหนํ ฯ
กามฺุปฺเสวนาทีสุ จ วิปาเกสฺส อาทินวํ อปฺปสฺสนฺโต สุข-
สณฺณาย เจว กิเลสาภิกฺกตาย จ ทฺวารตฺถยปฺปวตฺตมฺปิ
อปฺปณฺณาสงฺขารํ อารภติ พาโล วिय คฺคกัปปินํ มรฺุคฺคาโม
วिय วิสขาทหนํ ฯ อารุปฺปวิปาเกสฺส จาปี สงฺขารวิปริณาม-
ทุกฺขตํ อนวพฺุชฺชมาโน สสฺสตาทีวิปฺลลาเสน จิตฺตสงฺขารภูตํ
๑. ม. ตสฺเสว ฯ

*เล่มที่ 40 ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตินาณนิตฺตเสวณฺณา หน้า 573

อาเนญฺชาภิสงฺขาริ อารภติ ทิสามุโพห วิย ปีสางนฺครา-
ภิมุขมคฺคกมฺนี ฯ เอวิ ยสฺมา อวิชฺชาภาวโต สงฺขารภาโว น
อภาวโต ตสฺมา ชานิตฺตพฺพเมตฺติ อิม สงฺขารา อวิชฺชา-
ปจฺจยา โหนตฺติติ ฯ

เอตฺตถาห คณฺหาม ตาว เอตฺติ อวิชฺชา สงฺขารานํ
ปจฺจโยติ ฯ กิ ปนายเมกาว อวิชฺชา สงฺขารานํ ปจฺจโย
อุทาทุ อญฺเฌปี ปจฺจยา สนฺตฺติติ กิลฺลิจิ ปเนตฺถ ยทิ ตาว
เอกาว เอกการณฺวาโท อาปชฺชติ ฯ อตฺถญฺเฌ สนฺติ
อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราคิ เอกการณฺนิตฺตเสวณฺโ ส นุปฺปชฺชติติ น
อุปฺปชฺชติ(๑) กสฺมา ยสฺมา

เอกํ น เอกโต อิท นานกมเนกโตปิ โน เอกํ
ผลมคฺคฺติ อตฺถิ ปน เอกเหตุผลทีปเน อตฺถิโต ฯ

ภควา หิ กตฺถจฺจ ปธานตฺตทา กตฺถจฺจ ปากฺกตฺตทา
กตฺถจฺจ อสาทารณตฺตทา เทสนาวิลาสสฺส จ เวเนยฺยานญฺจ
อนฺรูปโต เอกเมว เหตุญฺจ ผลญฺจ ทีเปติ ฯ ตสฺมา อยมิธ
อวิชฺชา วิชฺชมานนฺสุปี อญฺเฌสฺสุ วตฺถการมฺมณฺสหาตฺตมฺมาทิสฺสุ
สงฺขารการณฺสฺสุ อสฺสาทานุปฺสฺสิโน วิหฺรโต ตณฺหา ปวทฺตเตตฺติ(๒) จ
อวิชฺชาสมฺมทยา อาสวสมฺมทโยติ(๓) จ วจนโต อญฺเฌสมฺปิ ตณฺหาทีนํ
สงฺขารเหตุญฺญํ เหตุติ ปธานตฺตทา อวิทฺวา ภิกฺขเว อวิชฺชากโต

๑. ส. นุปฺปชฺชติ ฯ ม. น นุปฺปชฺชติ ฯ ๒. ส. นี. ๑๖/๑๕๓/๑๐๒ ฯ

๓. ม. ม. ๑๒/๑๓๐/๑๐๑ ฯ

ปุลณภิสงขารมปี อภิสงขารโติ ปากกุตตา อสธารณตตา

จ สงขารานัน เหตุภาเวน ที่ปีตาดิ เวทิตพพา ๑ เอเตเนว

จ เอเกกเหตุผลที่ปนบริหารวจนน สพพตถ เอเกกเหตุผลที่ปน

ปโยชนัน เวทิตพพิ ๑

เอตถาห เอว สนุเตปี เอกนตานิฏฐผลาย สาวชชชช

อวิชชชช กถิ ปุลณภินนชภิสงขารปจจยตติ ยชชชช น หิ

นิมพพิชโต อจจจ อปปชชชชติ ๑ กถิ น ยชชชช โลกสมิ หิ

วิรุทโท จาวิรุทโท จ สทิสสทิสโต ตถา

ชมมมานัน ปจจโย สิทโท วิปากาเอว เต จ น ๑

อติ อยิ อวิชชชช วิปากวเสน เอกนตานิฏฐผลา สทาววเสน

จ สาวชชชชปี สมานา สพพสมปี เอเตส ปุลณภิสงขาราทินัน

ยถานรูปี จานกิจจสทาววิรุททาวิรุททปจจยวเสน สทิสสทิส-

ปจจยวเสน จ ปจจโย โหติติ เวทิตพโพ ๑

อปิจ

จตุปปาเต สัสสเร สงขารานนจ ลกขณ

โย ปฎิจจสมุปปน- ชมเมส จ วิมยุหติ ๑

อภิสงขโรติ โส เอเต สงขาร ติวิเช ยโต

อวิชชชช ปจจโย เตส ติวิชนัน สย(๑) ตโต

ยถาปี นาม ชจจนุโร นโร อปริณายโก

เอกทายาติ มกเคน อุมมกเคนาปี เอกทา ๑

*เล่มที่ 40 ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตินาณินิทฺเตสวณฺณา หน้า 575

สํสาเร สํสรํ พาลो ตถา อปริณายโก
กโรติ เอกทา ปุณฺณํ อปุณฺณมปิ เอกทา ฯ
ยทา จ ญฺตฺวา โส ฆมฺมํ สจฺจจฺานิ อภิสเมสฺสตติ
ตทา อวิชฺชุปสฺมา อุปสนฺโต จริสฺสตตีติ ฯ

สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ จ วิญฺญาณกาเย จกฺขุ-
วิญฺญาณํ โสตฺวิญฺญาณํ ฆมานวิญฺญาณํ ชิวฺหาวิญฺญาณํ กาย-
วิญฺญาณํ มโนวิญฺญาณํ ฯ ตตฺถ จกฺขุวิญฺญาณํ กุสลวิปากํ
อกุสลวิปากนฺติ ทฺวิริํ ฯ ตถา โสตฆมานชิวฺหากายวิญฺญาณานิ ฯ
มโนวิญฺญาณํ เทว วิปากมโนธาตุโย ติสฺโส อเหตุกมโน-
วิญฺญาณธาตุโย อภฺจ สเหตุกวิปากจิตฺตานิ ปญฺจ รุปาวจรานิ
จตฺตาริ อรูปาวจรานิตฺติ พาวีสตฺติวิริํ ฯ อิติ สพฺพพานิ พาดตฺตีส
โลกิยวิปากวิญฺญาณานิ ฯ

ตตฺถ สฺยา กถํ ปเนตฺติ ชานิตพฺพํ อิทํ วุตฺตปฺปการํ
วิญฺญาณํ สงฺขารปจฺจยา โหตฺตีติ อุปจิตกมฺมภาเว วิปากา-
ภาวโต ฯ วิปากํ เหน้ตฺติ วิปากญฺจ น อุปจิตกมฺมภาเว
อุปฺปชฺชติ ฯ ยทิ อุปฺปชฺชเยยฺย สพฺพเพสํ สพฺพวิปากานิ อุปฺปชฺชเยยฺย
น จ อุปฺปชฺชนตฺตีติ ชานิตพฺพเมตฺติ สงฺขารปจฺจยา อิทํ วิญฺญาณํ
โหตฺตีติ ฯ สพฺพเมว หิ อิทํ ปวตฺตติปฺปฏิสนฺธิวเสน เทวธา
ปวตฺตติ ฯ ตตฺถ เทว ปญฺจวิญฺญาณานิ เทว มโนธาตุโย
โสมนสฺสสทฺทคธาเหตุกมโนวิญฺญาณธาตุติ อิมานิ เทรส ปญฺจ-
โวการภาเว ปวตฺตติยฺเยว ปวตฺตนฺติ เสสฺตานิ เอญฺนวิสติ ติสฺสุ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 576

ภเวสุ ยถานรूपํ ปวตฺติยมฺปิ ปฏิสนฺธิยํ ปวตฺตุนฺติ ฯ

ลทฺธปฺปจฺจยมิตฺติ ธมฺม- มตฺตเมตฺตํ ภาวนฺตรมฺเปตฺติ

นาสฺส ตโต สงฺกนฺติ น ตโต हेतुํ วนา โหติ ฯ

อิตฺติ हेतुํ ลทฺธปฺปจฺจยํ รุปารูปธมฺมตฺตํ อุปฺปชฺชमानํ ภาวนฺตร-

มฺเปตฺติตฺติ วุจฺจติ น สตฺโต จ ชีโว ฯ ตสฺส จ นาปี

อิตฺตภาวโต อिธ สงฺกนฺติ อคฺคฺติ นาปี ตโต हेतुํ วนา

อิธ ปาตุภาโว ฯ เอตฺถ จ ปุริมํ จวนฺโต จุติ ปจฺจิมํ

ภาวนฺตราทิปฏิสนฺธานโต ปฏิสนฺธิตฺติ วุจฺจติ ฯ

เอตฺถาห นนฺ เหวํ อสงฺกนฺติปาตุภาเว สติ เย อิมสฺมี

มนฺุสฺสตฺตภาเว ขนฺธา เตสํ นิรุทฺธตฺตา ผลปฺปจฺจยสฺส จ

กมฺมสฺส ตตฺถ อคฺมนฺโต อณฺุสฺส อณฺุยโต จ ตํ ผลํ

สียา ฯ อุปฺกฺกชฺชเก จ อสฺติ กสฺส ตํ ผลํ สียา ฯ ตสฺมา

น สุนฺทรมิตฺติ วิชานนฺติ ฯ ตตฺริทํ วุจฺจติ

สนฺตานเณ ยํ ผลํ เอตฺตํ นานฺุสฺส น จ อณฺุยโต

พีชานํ อภิสงฺขาโร เอตฺสฺสตฺถสฺส สาธโก ฯ

ผลสฺสอุปฺปตฺติยาเอว สิทฺธา ภูณฺชกสมฺมตฺติ

ผลูปฺปาเทน รุกฺขสฺส ยถา ผลตฺติสมฺมตฺติ(๑) ฯ

โยปี วเทยฺย เหวํ สนฺเตปี เอเต สงฺขารา วิชฺชमानา

วา ผลสฺส ปจฺจยา สियํ อวิชฺชमानา वा ฯ ยทิ วิชฺชमानา

๑. ม. ผลตฺติ สมฺมตฺติ ฯ

*เล่มที่ 40 ปุพฺเพนิวาसानุสฺสติณณนิทฺเทสวณฺณา หน้า 577

ปวตฺติกฺขณฺเวย เนสํ วิปาเคน ภวิตพฺพํ ฯ อถาปี อวิชฺชมานา
ปวตฺติตฺโต ปุพฺเพ ปจฺจมา จ นิจฺจผลาวหา(๑) สियฺนฺติ โส เอวํ
วตฺตพฺโพ

กตฺตา ปจฺจยา เอเต น จ นิจฺจผลาวหา(๑)

ปาฏฺฐโกถาทิกํ ตตฺถ เวทิตพฺพํ นิตฺสสนฺนฺติ ฯ

วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ อิทฺ เวทนา สลฺยณา

สงฺขารกฺขนฺธา นามํ จตฺตารี จ มหาภูตานิ จตฺนุนฺณจ

มหาภูตานิ อุปาทยารูปํ รูปํ ฯ อภาวกคฺคพฺกเสยฺยกาณํ อณฺฑ-

ชานนฺจ ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺเวย วตฺตทสฺกํ กายทสฺกนฺติ วิสฺติ รูปานิ

ตโย จ อรูปิโน ขนฺธาติ เอเต เตวิสฺติ ฐมฺมา วิญฺญาณ-

ปจฺจยา นามรูปนฺติ เวทิตพฺพา ฯ สภาวกาณํ ภาวทสฺกํ

ปภฺจิปิตฺวา เตตฺตีส โอปปาติกสฺตฺเตสฺ พุรฺหมกายิกาทีนํ ปฏฺิ-

สนฺธิกฺขณฺเวย จกฺขุโสตฺวตฺตทสฺกานิ ชีวิตินฺทฺริยนวกณฺจชาติ เอกฺกน-

จตฺตาฬิส รูปานิ ตโย จ อรูปิโน ขนฺธาติ เอเต เทว จตฺตาลีส

ฐมฺมา วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ ฯ กามภเว ปน เสส-

โอปปาติกานํ สํเสทชานํ วา สภาวกปริปฺปฺณณายตฺนानํ ปฏฺิ-

สนฺธิกฺขณฺเวย จกฺขุโสตฺชมานชีวหากายวตฺตทสฺกานินฺติ สตฺตติ

รูปานิ ตโย จ อรูปิโน ขนฺธาติ เอเต เตสฺตฺตติ ฐมฺมา

วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ ฯ เอส อุกฺกัโส ฯ อวกัเสน ปน

๑. ม. นิจฺจํ ผลาวหา ฯ

ตํตํทสทกวิกฺลानํ ตสฺส ตสฺส วเสน หาเปตฺวา หาเปตฺวา

ปฏิสนฺธิยํ วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปสขฺขารธา เวทิตพฺพา ฯ

อรูปีนํ ปน ตโย อรูปีโน ขนฺธา อสฺสณฺณํ รูปโต

ชีวิตินฺทฺริยนวกเมวาทิ ฯ เอส ตาว ปฏิสนฺธิยํ นโย ฯ

ตตฺถ ลียา กถํ ปเนตํ ชานิตพฺพํ ปฏิสนฺธินามรูปํ

วิญฺญาณปจฺจยา โหตีติ สุตฺตโต ยุตฺติโน จ ฯ สุตฺเต หิ

จิตฺตานุปริวตฺติโน ฆมฺมาติ(๑)อาทินา นเยน พหุชา เวทนาทึนํ

วิญฺญาณปจฺจยตา สิทฺธา ฯ ยุตฺติโต ปน

จิตฺตเชน หิ รูปेณ อิท ทิฏฺฐเณ ลีขณฺติ ฯ

อทิฏฺฐสฺสาปํ รูปสฺส วิญฺญาณํ ปจฺจโย อิติ

นามรูปปจฺจยา สพายตฺนนฺติ นามํ วุตฺตเมว ฯ อิท ปน

รูปํ นิยมโต จตฺตาริ ภูตานิ ฉ วตฺถุณี ชีวิตินฺทฺริยนฺติ

เอกาทสฺวิธํ ฯ สพายตฺนํ จกฺขายตฺนํ โสตายตฺนํ ฆานายตฺนํ

ชีวฺหายตฺนํ กายายตฺนํ มนฺนายตฺนํ ฯ

ตตฺถ ลียา กถํ ปเนตํ ชานิตพฺพํ นามรูปํ สพายตฺนสฺส

ปจฺจโยติ นามรูปภาเว ภาวโต ตสฺส ตสฺส หิ นามสฺส

รูปสฺส จ ภาเว ตํ ตํ आयตฺนํ โหติ น อญฺญถาติ ฯ

สพายตฺนปจฺจยา ผลฺโสติ

ฉเพว ผลฺสา สงฺเขปา จกฺขุสมฺผลฺสอาทโย

วิญฺญาณมिव พาทฺตีส วิตฺถาเรน ภาวนฺติ เต ฯ

*เล่มที่ 40 ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตินาณนิตฺตเสวณฺณา หน้า 579

ผลฺสปรจฺจยา เวทนาติ

ทวารโต เวทนา วุตฺตา จกฺขุสมฺผลฺสชาติกา
สเพว ตา ปภเวทน อิทฺ พาคฺตีส เวทนา ฯ

เวทนาปรจฺจยา ตณฺหาติ

รูปตณฺหาทิภเวทน จ ตณฺหา อิทฺ ทิปิตา
เอเกกา ติวิธา ตตฺถ ปวตฺตการโต มตา ฯ
ทูกฺชี สฺขํ ปตฺถยติ สฺขี ภิโยปิ อิจฺฉติ
อุเปกฺขา ปน สนฺตตฺตา สฺขมิจฺเจว ภาสิตา ฯ
ตณฺหาปรจฺจยา ตสฺมา โหนฺติ ติสฺโสปี เวทนา
เวทนาปรจฺจยา ตณฺหา อิติ วุตฺตา มहेสินา ฯ

ตณฺหาปรจฺจยา อุปาทานนฺติ จตฺตาริ อุปาทานานิ กามุ-
ปาทานํ ทิฏฺฐุปาทานํ สีลพฺพตฺตูปาทานํ อตฺตวาทูปาทานํ ฯ

อุปาทานปรจฺจยา ภโวติ อิทฺ กมฺมภโว อธิปฺเปโต ฯ
อุปฺปตฺติภาโว ปน สทฺททฺฐารวเสน(๑) วุตฺโต ฯ

ภวปรจฺจยา ชาติติ กมฺมภวปรจฺจยา ปฏฺฐิสฺนุชฺชนฺธานํ
ปาตฺตภาโว ฯ

ตตฺถ สียา กถํ ปเนตฺติ ชานิตพฺพํ ภโว ชาติยา
ปรจฺจโยติ เจ พาทฺธิปรจฺจยสมตฺเตปิ หีนปฺปณฺิตตาทิวีสทฺทสฺสนโต ฯ
พาทฺธิรณํ หิ ชนกชนนีสูกฺกโสณฺิตาหาราทินํ ปรจฺจยานํ สมตฺเตปิ
สตฺตทานํ ยมกานํ ยมกานมฺปิ สตฺติ หีนปฺปณฺิตตาทิวีสโต ทิสฺสติ ฯ โส

๑. ม. ปทฺททฺฐารวเสน ฯ

จ น อเหตุโก สพฺพทา จ สพฺเพสญฺจ อภาวโต น กมฺมภวโต
อญฺญเหตุโก ตทกฺกนิพฺพตฺตกสฺส สตุตฺตานํ อชฺมตฺตสนฺตฺตนาเน อญฺญสฺส
การณฺสฺส อภาวโตติ กมฺมภวเหตุโกเยว ๑ กมฺมํ หิ สตุตฺตานํ
หีนปฺปณฺธิตตาทิวีสสสฺส เหตุ ๑ เตนนาห ภควา กมฺมํ สตุตฺเต
วิกฺขติ ยทฺทํ หีนปฺปณฺธิตตายาติ ๑ (๑)

ชาติปฺจฺจยา ชรามรณฺนติอาทิสฺสุ ยสฺมา อสฺติ ชาติยา
ชรามรณฺนํ นาม โสกาทโย วา ชมฺมา น โหนฺติ ชาติยา
ปฺน สฺติ ชรามรณฺญเจว ชรามรณฺสงฺขาตทฺกขชฺมมฺมุจฺจสฺส จ
พาลสฺส ชรามรณฺภิสฺสมฺพฺนฺธา วา เตน เตน ทฺกขชฺมเมเน
มุจฺจสฺส อนภิสฺสมฺพฺนฺธา วา โสกาทโย จ ชมฺมา โหนฺติ
ตสฺมา อํยํ ชาติ ชรามรณฺสฺส เจว โสกาทินญฺจ ปฺจฺจโย
โหตีติ เวทิตพฺพาทิ ๑

โส ตถาภาวเตน จิตฺเตนาติอาทิสฺสุ ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติ-
ณานายาติ เอตสฺส ฌานสฺส อธิคฺมาย ปฺตฺติยาติ วุตฺตํ โหติ ๑

อนेกวิหิตนฺติ อนेกวริชฺชํ นานปฺปการิ อนेเกहि वा
ปกาเรहि ปวตฺติตํ สํวณฺณิตนฺติ อตุโถ ๑

ปุพฺเพนิวาสนฺติ สมนนฺตราตีตํ ภวํ อาที กตฺวา ตตฺถ
ตตฺถ นิวุตฺตสนฺตฺตานํ ๑

อนุสฺสรตีติ ขนฺธปฺปฏฺฐิปาฏฺฐิวเสเน จุตฺติปฏฺฐิสนฺธิวเสเน वा

*เล่มที่ 40 ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตินาณนิตฺตเสวณฺณา หน้า 581

อนฺุคฺนตฺวา อนฺุคฺนตฺวา สรตฺติ ฯ อิมํ หิ ปุพฺเพนิวาสํ ฃ ชนา
อนฺุสฺสรนฺติ ติตฺถิยา ปกตฺติสาวกา มหาสาวกา อคฺคสาวกา
ปจฺเจกพฺพุทฺธา พฺพุทฺธาติ ฯ

ตตฺถ ติตฺถิยา จตฺตาลีลํเสว กปฺเป อนฺุสฺสรนฺติ น ตโต
ปรี ฯ กสฺมา ทฺพฺพลปฺลยตฺตา ฯ เตลํ หิ นามรूपปริจฺเจท-
วิริหิตตฺตา ทฺพฺพลา ปฺลยว โหติ ฯ

ปกตฺติสาวกา กปฺปสฺตมฺปี กปฺปสฺหสฺตมฺปี อนฺุสฺสรนฺติเยว
พลวปฺลยตฺตา ฯ

อสีติ มหาสาวกา สตสฺหสฺลํ กปฺเป อนฺุสฺสรนฺติ ฯ

เทว อคฺคสาวกา เอกมฺสงฺเขยฺยํ สตสฺหสฺสณฺจ ฯ

ปจฺเจกพฺพุทฺธา เทว อสงฺเขยฺยยานิ สตสฺหสฺสณฺจ ฯ เอตฺตโก
หิ เตลํ อภินิหารโ ฯ

พฺพุทฺธานํ ปน ปริจฺเจโท นาม นตฺถิ ฯ ติตฺถิยา จ
ขนฺธปฺปฏิปาฏิเมว สรนฺติ ปฺปฏิปาฏิ มฺลยจิตฺตวาว จุตฺติปฺปฏิสฺนฺธิวเสน
สริตฺตํ น สกโกนฺติ ฯ ยถา อนฺธา ยญฺจ อมฺลยจิตฺตวา กจฺฉนฺติ
เอวํ เต ขนฺธปฺปฏิปาฏิ อมฺลยจิตฺตวา สรนฺติ ฯ ปกตฺติสาวกา ฯ
ขนฺธปฺปฏิปาฏิยาปี อนฺุสฺสรนฺติ จุตฺติปฺปฏิสฺนฺธิวเสนปี สงฺกมฺนฺติ
ตถา อสีติ มหาสาวกา ฯ ทฺวินนํ ปน อคฺคสาวกานํ
ขนฺธปฺปฏิปาฏิกิจฺจํ นตฺถิ ฯ เอกสฺส อตฺตภาวสฺส จุตฺติ ทิสฺวา
ปฺปฏิสฺนฺธิ ปสฺสนฺติ ปฺน อปรสฺส จุตฺติ ทิสฺวา ปฺปฏิสฺนฺธินฺติ เอวํ

จฺติปฺปฏิสฺนฺธิวเสเนว สงฺกมฺนฺตา กจฺจนฺติ ฯ ตถา ปจฺเจกพฺพุทฺธา ฯ
พฺพุทฺธานํ ปน เนว ขนฺธปฺปฏิปาฎิกิจฺจํ น จฺติปฺปฏิสฺนฺธิวเสน
สงฺกมฺนฺกิจฺจํ อตฺถิ ฯ เตสํ หิ อนเกาสุ กปฺปโกฎฺฐิสุ เหนฺจฺจา
วา อุปริ วา ยํ ยํ จานํ อิจฺจนฺติ ตํ ปากฏเมว
โหติ ฯ ตสฺมา อนเกาปิ กปฺปโกฎฺฐิโย สงฺขิปิตฺวา ยํ ยํ อิจฺจนฺติ
ตตฺถ ตตฺถเว โอกกมฺนฺตา สิทฺโหกฺกนฺตวเสน กจฺจนฺติ ฯ เอวํ
กจฺจนฺตานนฺจ เนสํ ฉานํ อนฺตรนฺตฺราสุ ชาตีสุ อสขฺชฺมานํ
อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตฺวจานเมว คณฺหาติ ฯ

อิมสุ ปน ฉสุ ปุพฺเพนิวาสํ อนฺตฺสรนฺตฺสุ ติตฺถิยานํ
ปุพฺเพนิวาสทสฺสนํ ขชฺโชปนกปฺปภาสทิสํ หุตฺวา อุปฺภูจฺาติ
ปกฺติสฺวากานํ ทิปฺปภาสทิสํ มหาสฺวากานํ อุกฺกาปภาสทิสํ
อคฺคสฺวากานํ โอสธิตารกฺาปภาสทิสํ ปจฺเจกพฺพุทฺธานํ จนฺทปฺ-
ปภาสทิสํ ฯ พฺพุทฺธานํ รสฺมิสฺสทสฺสปฏิมณฺฑิตฺสรทสฺสุริยมณฺฑลสฺทิสํ
หุตฺวา อุปฺภูจฺาติ ฯ ติตฺถิยานํ ปุพฺเพนิวาสานฺตฺสรณํ อนฺธานํ
ยญฺฉิโกฎฺฐิคมนํ วिय โหติ ฯ ปกฺติสฺวากานํ ทณฺฑทกเสตฺถคฺมนํ วिय
มหาสฺวากานํ ชงฺฆเมเสตฺถคฺมนํ วिय อคฺคสฺวากานํ สกฺกเมเสตฺถคฺมนํ
วिय ปจฺเจกพฺพุทฺธานํ ชงฺฆมคฺคคฺมนํ วिय พฺพุทฺธานํ มหาสกฺก-
มคฺคคฺมนํ วिय โหติ ฯ อิมสฺมี ปน อธิกาเร สฺวากานํ
ปุพฺเพนิวาสานฺตฺสรณํ อธิปฺเปตํ ฯ

ตสฺมา เอวํ อนฺตฺสฺริตฺถกฺาเมเนว อาทิกมฺมิเณน ภิกฺขุณา

*เล่มที่ 40 ปุเพนินวสานุสฺตติณณนินทุเทสวณณนา หน้ 583

ปจฺจภคฺคํ ปิณฺฑปาทปฏิกฺกนฺเตน รโหคเตน ปฏิสลฺลีนเณ
ปฏิปาฏฺฐิยา จตุตาริ ฌานานิ สฺมาปชฺชิตฺวา อภิญญาปาทก-
จตุตฺถชฺฌานโต(๑) วุฏฺฐาย วุตฺตนเณน ปฏิจฺจสมุปฺปาตํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา
สพฺพปจฺจิมมา นิสชฺชา อวชฺชิตพฺพาฯ ตโต อาสนปฺลยฺวาปนํ
เสนาสนปฺปเวสนํ ปตฺตจิวรปฏิสามนํ โภชนกาโล คามโต
อาคมนกาโล คามะ ปิณฺฑทาย จลิตกาโล คามํ ปิณฺฑทาย
ปวิฏฺฐกาโล วิหารโต นิกฺขมฺนกาโล เจตฺติยโพธิวนฺทนกาโล
ปตฺตโรชนกาโล ปตฺตปฏิกฺกคฺคหนฺนกาโล ปตฺตปฏิกฺกคฺคหนฺนโต ยาวมุข-
โรชนา กตฺตกิจฺจํ ปจฺจสกาเล กตฺตกิจฺจํ มชฺฌิมยามะ ปจฺจยามะ
กตฺตกิจฺจนฺติ เหวํ ปฏฺฐิโถมกฺกเมเนน สกฺกํ รตฺตินฺทิวํ กตฺตกิจฺจํ
อวชฺชิตพฺพํฯ เอคฺคตํ ปน ปกตฺติจิตฺตสฺสปี ปากฺกํ โหติ
ปรีกมฺมสมาริทธิจิตฺตสฺส ปน อติปากฺกเมวฯ สเจ ปเนตฺถ
กิญฺจิ น ปากฺกํ โหติ ปุณฺ ปาทกชฺฌานํ สฺมาปชฺชิตฺวา
วุฏฺฐาย อวชฺชิตพฺพํฯ เอคฺคตเกเนน ทีเป ชลิตเเต วิย ปากฺกํ
โหติฯ เหวํ ปฏฺฐิโถมกฺกเมเนน ทุตฺติยทิวเสปี ตตฺติยจตุตฺถปฺลยฺจมทิว-
วเสสฺสปี ทสาเหปี อทุธมาเสปี มาเสปี ล้วจฺจเรปี กตฺตกิจฺจํ
อวชฺชิตพฺพํฯ เอเตเนน อฺปปาเณน ทส วสฺसानิ วิสตี วสฺसानีตี
ยว อิมสฺมี ภเว อตฺตโน ปฏฺฐิสนฺธิ ตาว อวชฺชนฺเตน
ปฺปรีมภเว จุตฺติกฺขณเณ ปวตฺตนาจรูปํ อวชฺชิตพฺพํฯ ปโหติ
๑. ม. อภิญญาปาทกชฺฌานโตฯ

หิ ปณฺฑิตโต ภิกฺขุ ปจฺมวารเณว ปฏิสนฺธิ อุกฺขมาเถตฺวา
จฺติกฺขณ นามรูป อารมฺมณฺ คาคฺคฺ ๗ ยสฺมา ปน ปุริมภเว
นามรูป อเสถํ นิรุทฺธํ อธิ อณฺณํ อุปฺปนฺนํ ตสฺมา ตํ
จํานํ อานุนฺทริกํ อนฺธตมมिव โหติ สฺสทฺททลํ ทุปฺปญฺเณน ๗
เตนาปี น สกฺโกมฺหํ ปฏิสนฺธิ อุกฺขมาเตวา จฺติกฺขณ
นามรูปารมฺมณฺ คาคฺคฺนฺติ ชฺรณิกฺเขโป น กาดพฺโพ ๗ ตเทว
ปน ปาทกชฺฌานํ ปฺนปฺปฺนํ สฺมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย วุฏฺฐาย
ตํ จํานํ อวชฺชิตพฺพิ ๗

เอวํ กโรนฺโต หิ เสยฺยถาปี นาม พลวา ปุริโส
กฺวณฺณการกณฺณิกถาย มหารุกฺขํ ฉินฺทนฺโต สาขาปลาจฺเจทน-
มตฺเตเนว ผรสุธาราย วิปฺนนาย มหารุกฺขํ ฉินฺทิตฺตํ อสกฺโกนฺโตปี
ชฺรณิกฺเขปี อกตฺวาว กมฺมารสาถํ คนฺตฺวา ติจิณฺ ผรสุ
การาเปตฺวา ปฺน อากนฺตฺวา ฉินฺทเทยฺย ปฺน วิปฺนนาย จ
ปฺนปี ตเถว การเตตฺวา ฉินฺทเทยฺย โส เอวํ ฉินฺทนฺโต ฉินฺนสฺส
ฉินฺนสฺส ปฺน เจตฺตพฺพาภาวโต อฉินฺนสฺส จ เจทนโต น
จิริสฺเสว มหารุกฺขํ ปาเตยฺย เอวเมว ปาทกชฺฌานา วุฏฺฐาย
ปฺพเพ อวชฺชิตํ อนวชฺชิตฺวา ปฏิสนฺธิเมว อวชฺชนฺโต ตํ
นจิริสฺเสว ปฏิสนฺธิ อุกฺขมาเถตฺวา จฺติกฺขณ นามรูป
อารมฺมณฺ กรเยยาคิ ๗ ตตฺถ ปจฺฉิมนิสชฺชโต ปภฺติ ยาว
ปฏิสนฺธิโต อารมฺมณฺ กตฺวา ปวตฺตถาณํ ปฺพเพนิวาสถาณํ

*เล่มที่ 40 ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตินิเวสวณฺณา หน้า 585

นาม น โหติ ตํ ปน ปริกมฺมสมาธิวณฺณํ นาม โหติ ฯ อตีตฺส-
ถาณนฺติเปตฺติ เอเก วทนฺติ ฯ ตํ อตีตฺสถาณสฺส รูปาวัจรตฺตา
รูปาวัจรี สนฺธาย วณฺณํ น ยุชฺชติ ฯ ยथा ปนสฺส ภิกฺขุโน
ปฏฺฐิสนฺธิ อติกมฺม จุติกฺขณฺเ ปวตฺตํ นามรูปํ อารมฺมณํ
กตฺวา มโนทวาราวชฺชนํ อุปฺปชฺชิตฺวา ปุพฺเพ วุตฺตนเยน
อุปฺปนาจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ ตทาสุสฺ เตน จิตฺเตน สมฺปยุตฺตํ ถาณํ
ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตินิเวสวณฺณํ นาม ฯ เตน ถาณฺเณน สมฺปยุตฺตตาย
สตฺธิยา ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ ฯ

ตตฺถ เสยฺยถิทนฺติ อารทฺธปฺปการทสฺสนตฺถे นิปาโต ฯ
เตเนว ยวายํ ปุพฺเพนิวาสो อารทฺธो ตสฺส ปการปฺปเกทํ
ทสฺเสนฺโต เอกมฺปิ ชาตินฺติอาทิมายา ฯ

ตตฺถ เอกมฺปิ ชาตินฺติ เอกมฺปิ ปฏฺฐิสนฺธิมุลํ จุตฺติปริโยสานํ
เอกาวปริยาปนฺนํ ขนฺธสนฺตานํ ฯ เอส นโย เทว ชาตีโยติ-
อาทิสฺสุ ฯ

อนนฺตํ สํวณฺณกฺกเปตฺติอาทิสฺสุ ปน ปริหายมาโน กปฺโป
สํวณฺณกปฺโป ตทา สพฺเพสํ พุรหฺมโลเก สนฺนิปตฺนโต ฯ
วทฺธมาโน กปฺโป วิวณฺณกปฺโป ตทา พุรหฺมโลกโต สุตฺตานํ
วิวณฺณโต ฯ ตตฺถ สํวณฺเณน สํวณฺณจฺจายี กหิโต โหติ ฯ
ตํมุลตฺตา ฯ วิวณฺเณน จ วิวณฺณจฺจายี ฯ เอวํ หิ สติ
จตฺตาริมาณี ภิกฺขเว กปฺปสฺส อสงฺเขยฺยยานิ ฯ กตฺมานิ จตฺตาริ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 586

ยทา ภิกฺขเว กปฺโป สํวณฺฺติ ตํ น สุกฺริ สงฺขาตุํ
ยทา ภิกฺขเว กปฺโป สํวณฺฺ โย ตินฺฺจติ ตํ ๗เป๗ ยทา ภิกฺขเว
กปฺโป วิวณฺฺจติ ๗เป๗ ยทา ภิกฺขเว กปฺโป วิวณฺฺจ โย ตินฺฺจติ
น สุกฺริ สงฺขาคฺคฺติ (๑) วุตฺตานิ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยยานิ
ปริคฺคหิตานิ โหนฺติ ๗

ตตฺถ ตโย สํวณฺฺ เทโฆสํวณฺฺ อาโปสํวณฺฺ วาโย-
สํวณฺฺจติ ๗ ติสฺโส สํวณฺฺสีมา อากฺขรธา สุกฺคินฺหา
เวหฺปฺผลาติ ๗ ยทา กปฺโป เตเชน สํวณฺฺจติ อากฺขรธา
เหฏฺฐา อคฺคินา ทฺยฺหติ ๗ ยทา อาเปน สํวณฺฺจติ สุกฺคินฺหา
เหฏฺฐา อุกฺเคน วิลียติ ๗ ยทา วายฺนา สํวณฺฺจติ ๗ เวหฺปฺผลาติ
เหฏฺฐา วาเตน วิทฺธิยติ ๗ วิตฺถารธา ปน สทาปี เอกํ
พฺพุทฺธกฺเขตฺตํ วินสฺสติ ๗ พฺพุทฺธกฺเขตฺตํ นาม ติวริ โหติ
ชาติกฺเขตฺตํ อาณากฺเขตฺตํ วิสยกฺเขตฺตณฺจ ๗

ตตฺถ ชาติกฺเขตฺตํ ทสฺสทฺสจกฺกวาพฺปริยฺนตํ โหติ ยํ
ตถาคตฺสส ปฺปฏิสนฺธิคฺคหณาทิสฺส กมฺปติ ๗ อาณากฺเขตฺตํ โกณฺ-
ตสฺสทฺสจกฺกวาพฺปริยฺนตํ ยตฺถ รตนฺปริตฺตํ ขนฺธฺปริตฺตํ
ธชฺคฺคปริตฺตํ อาณานาณฺยปริตฺตํ โมรฺปริตฺตณฺติ อิมสฺส ปริตฺตานิ
อานฺนภาโว วตฺตติ ๗ วิสยกฺเขตฺตํ อนนฺตมฺปริมาณํ ยํ ยาวตา
วา ปน อากฺขเยยฺยาติ (๒) วุตฺตํ ๗ ตตฺถ ยํ ยํ ตถาคธา

๑. อจฺ. จตฺกฺก. ๒๑/๑๕๖/๑๕๑ ๗

๒. อจฺ. ติก. ๒๐/๕๒๐/๒๕๓ ๗ ค. ม. ตตฺถ ๗

*เล่มที่ 40 ปุพเพนิวาสานุสสติญาณนิตุเทสวณฺณา หน้า 587

อากงฺขติ ตํ ตํ ชานาติ ฯ เอวเมเตสุ ตีสุ พุทฺธกฺเขตฺเตสุ
เอกํ อาณา­ก­เขตฺตํ วินสฺสตี ฯ ตสฺมี ปน วินสฺสนฺเต ชาตีก­เขตฺตํ
วินฺนฺชเมว โหตี วินสฺสนฺตญฺจ เอกโตว วินสฺสตี สณฺจ­หฺนฺตญฺจ
เอกโตว สณฺจ­หตี ฯ

ตสฺเสวํ วินาโส จ สณฺจ­หฺนฺตญฺจ เวทิต­พฺพิ ยสฺมี สมเย
ก­ปโป อคฺคิ­นา นสฺสตี อาทิ­โตว ก­ป­ป­วิ­นา­ส­ก­ม­หา­เม­โฆ
วฺจฺจ­หิตฺวา โภ­จฺจ­ส­ส­ห­ส­จ­ก­วา­เพ เอ­กํ มหา­ว­สฺสํ ว­สฺสตี ฯ
ม­นุ­ส­สา ตฺว­จฺจา ส­พ­พ­พี­ชานี นี­ห­ริ­ตฺวา ว­ป­น­ติ ฯ ส­ส­เส­สุ ป­น
โ­ค­ข­าย­ิต­ม­ต­เต­สุ ชา­เต­สุ ก­ท­ร­กร­วํ ร­ว­น­โต เอก­พ­ิน­ทุ­ป­ปี(๑) น
ว­สฺส­ตี ต­ทา ป­จ­ฉ­ิน­น­เม­ว ว­สฺสํ โห­ตี ฯ ว­สฺ­สุ­ป­ชี­วิ­โน
ส­ต­ตา ก­เม­น พุ­ร­หุ­ม­โล­เก นี­พ­พ­ต­น­ติ ปุ­ป­ผ­ล­ุ­ป­ชี­วิ­นิ­โย(๒) จ
เท­ว­ตา ฯ เอ­वं ที­เม อ­ท­ธา­เน วิ­ตี­ว­ค­เต ต­ตฺถ ต­ตฺถ อ­ท­กํ
ป­ริ­ก­ข­ยํ ก­จ­ฉ­ติ อ­ถ­า­นุ­ก­ก­เม­น ม­จ­ฉ­ก­จ­ฉ­ป­า­ปี ก­ถํ ก­ตฺวา
พุ­ร­หุ­ม­โล­เก นี­พ­พ­ต­น­ติ เน­ร­ย­ิก­ส­ต­ตา­ปี ฯ ต­ตฺถ เน­ร­ย­ิกา
ส­ต­ต­ม­สุ­ริ­ย­ป­า­คฺคา­เว วิน­สฺส­ตี­ตี เอ­เก ฯ ฉ­านํ วิ­นา น­ตฺถิ
พุ­ร­หุ­ม­โล­เก นี­พ­พ­ต­ตี เอ­เต­ส­ญฺจ เก­จิ ท­ุ­พ­ก­ิ­ก­ข­ป­ี­พิ­ตา เก­จิ
อ­ภ­พ­พา จ ฉ­านา­ธิ­ค­มา­ย เต ก­ถํ ต­ตฺถ นี­พ­พ­ต­น­ตี­ตี

เทว­โล­เก ป­กฺก­ิล­ท­ุ­ช­ฉ­าน­ว­เส­น ฯ ต­ทา หิ ว­สฺ­ส­ส­ต­
ส­ห­สฺ­ส­สฺส อ­จ­จ­เย­น ก­ป­ป­ว­จฺจ­จ­านํ ภ­วิ­สฺ­ส­ตี­ตี โลก­พ­ุ­ย­หา นาม
๑. ม. เอ­พ­ิน­ทุ­ม­ต­ต­ม­ป­ปี ฯ ๒. โป­รา­ณ. สี. ปุ­ณฺณ­ผ­ล­ุ­ป­ชี­วิ­นิ­โย ฯ

กามาจรเทวา มุตตสีรา วิภิกิณฺณเกสา รุทมฺขา อสุสูนิ หตฺเถหิ
ปฺลฺยมาณา รตฺตวตฺตนิวตฺตา อติวิยวิรูปเวสธาริโน หุตฺวา
มนุสฺสฺสฺสฺสฺสฺส อจฺจเยน กปฺปวฺภูจฺจัน ภิวิสฺสติ อัย
โลโก วินสฺสฺสฺสฺสฺสฺส มหาสมุทฺโทปี อสุสฺสฺสฺสฺสฺส อยฺยจ มหาปจฺวี
สิเนรุพฺพตฺราชา(๑) อุทฺทยฺหิสุสฺสนฺติ วินสฺสฺสฺสฺสฺสฺส ยาว พฺรหฺมโลกา
โลกวินาโส ภิวิสฺสฺสฺสฺสฺส เมตฺตํ มาริสา ภาเวถ กรุณฺมํ มุทิตํ
อุเปกฺขํ มาริสา ภาเวถ มาตฺรํ อุปฺภูจฺจหถ ปิตฺรํ อุปฺภูจฺจหถ
กุเล เชฏฺฐาปจายิโน โหถาติ ฯ เตสํ วจันํ สุตฺวา เขภฺยเยน
มนุสฺสฺสา จ ภูมฺมา เทวา จ สํเวคชาตา อลฺยณมณฺยณํ มุทฺจิตฺตา
หุตฺวา เมตฺตาทีนํ ปฺลฺยณานิ กริตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺตฺนฺติ ฯ
ตตฺถ ทิพฺพสุธาโกชนํ ภูณฺชิตฺวา วาโยกสิณฺเณ ปฺริกมฺมํ กตฺวา
ฉานํ ปฏฺฐิถนฺติ ฯ ตทณฺเณ ปน ออปรายฺเวทนีเยน(๒) กมฺเมน
เทวโลเก นิพฺพตฺตฺนฺติ ฯ อปรายฺเวทนีเยกมฺมฺรหิโต หิ สํสारे
สํสฺรณฺโต นาม สฺสฺสฺสฺสฺสฺส นฺตฺติ ฯ เตปี ตตฺถ ตตฺถเว ฉานํ
ปฏฺฐิถนฺติ ฯ เอวํ เทวโลเก ปฏฺฐิถนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
พฺรหฺมโลเก นิพฺพตฺตฺนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

วสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส ปน อุทฺธํ ทิมฺสฺส อทฺธฺโน อจฺจเยน
ทฺติโย สุริโย ปาตฺถวติ ตสฺมี ปาตฺถเวเต เนว รตฺตฺติปฺริจฺเจโท
๑. ม. สิเนรุ จ ปพฺพตฺราชา ฯ ๒. ม. อปรายฺเวทนีเยน ฯ

*เล่มที่ 40 ปุพเพนิวาसानุสสติวณนิตุเทสวณณณา หน้า 589

น ทิวสปริจเฉโท ปณณายติ ฯ เอโก สุริโย อุเทติ ฯ เอโก
อตุถิ คจจติ อวิจจिनุสุริยสนุนตาไปว โลโก โหติ ฯ ยถา
จ ปกตีสुरิเย สุริยเทวปุตโต โหติ เอวํ กปฺปวินาสสุริเย
นตฺถิ ฯ ตตฺถ ปกตีสुरิเย วตฺตมานเ อากาเส วลาหกาปี
ฐุมสิขาปี จรฺนติ ฯ กปฺปวินาสกสุริเย วตฺตมานเ วิคตฐุมวลาหกํ
อาทาสมณฺฑลํ วิย นิมฺมลํ นภํ โหติ ฯ จเปตฺวา ปณฺจ
มหานทีโย เสสกฺขนฺทีอาทีสุ อุกํ สุตฺตติ ฯ

ตโตปี ทิมฺสส อทฺฐโน อจฺจเยน ตติโย สุริโย ปาตุภาวติ
ยสฺส ปาตุภาวา มหानทีโยปี สุตฺตฺนติ ฯ

ตโตปี ทิมฺสส อทฺฐโน อจฺจเยน จตฺตโต สุริโย ปาตุภาวติ
ยสฺส ปาตุภาวา หิมวติ มหานทีนํ ปภาวา สีหปฺปาดโน หัสปาดโน
กณฺณมฺมุฑาโก รตฺถาทโ อโนตตตฺทโ นทฺทนฺตทโ
กณฺณาลทโหติ อิมเ สตฺต มหาสรา สุตฺตฺนติ ฯ

ตโตปี ทิมฺสส อทฺฐโน อจฺจเยน ปณฺจโม สุริโย ปาตุภาวติ
ยสฺส ปาตุภาวา อนุปุพฺเพน มหาสมฺมุเท อจฺจคฺลิตฺตพฺพเตมน-
มตฺตมฺปิ อุกํ น สณฺจจติ ฯ

ตโตปี ทิมฺสส อทฺฐโน อจฺจเยน ฉฏฺโฐ สุริโย ปาตุภาวติ
ยสฺส ปาตุภาวา สกฺลจกฺกวาฬิ เอกฐมฺ โหติ ปริยาทีนฺนสินเฬํ
ฐูเมน ฯ ยถา จิหํ เอวํ โกฏิสตฺสทสฺสจกฺกวาฬานิปี ฯ

ตโตปี ทิมฺสส อทฺฐโน อจฺจเยน สตฺตโม สุริโย ปาตุภาวติ

ยสฺส ปาตุภาวา สกถจกฺกวาฬิ เอกชาลํ โหติ สทฺธิ
โกฏิสตฺสทฺสจกฺกวาเพหิ ฯ โยชนสติกาทิเกทานิ สีนฺรูกฺวานิปี
ปลุชฺชิตฺวา อากาเสยฺว อนฺตรธายนฺติ ฯ สา อคฺคิชาลา
อุฏฺฐหิตฺวา จาตุมหาราชิกे คณฺหาติ ฯ ตตฺถ กนฺกวิมาน-
รตนวิมานมณฺวิมานานิ ฌาเปตฺวา ตาว ตีสฺสวณฺํ คณฺหาติ ฯ
เอเตเนว อุปาเยน ยาว ปจฺมชฺฌานญฺมึ คณฺหาติ ฯ ตตฺถ
ตโยปี พุรฺหมโลกे ฌาเปตฺวา อากสฺสเร อาหจฺจ ติฏฺฐติ ฯ
สายาว อณฺุมตฺตมฺปิ สงฺขารคตฺติ อตฺถิ ตาว น นีพฺพายติ ฯ
สพฺพสงฺขารปริกฺขยา ปน สปฺปีเตลฌมานคฺคิสิขา วिय ฉาริกมฺปิ
อนวเสเสตฺวา นีพฺพายติ ฯ เหฏฺฐาอากาเสน สทฺ อฺปริอากาโส
เอโก โหติ มหนฺธกาโร ฯ

อถ ทีฆสฺส อทฺฐโน อจฺจเยน มหามโฆ อุฏฺฐหิตฺวา
ปจฺมํ สุขุมํ สุขุมํ วสฺสติ ฯ อนฺุพฺพเพน กุมฺพนาพฺยญฺจิมฺสล-
ตาลกฺขนฺธาทีปฺปมาณาหิ ธาราหิ วสฺสนฺโต โกฏิสตฺสทฺสจกฺก-
วาเพสฺสุ สพฺพํ ททฺตญฺจานํ ปฺุเรตฺวา อนฺตรธายติ ฯ ตํ อุทกํ
เหฏฺฐา จ ติริยญฺจ วาโต สมฺภูฏฺฐหิตฺวา ฌนฺํ กโรติ ฯ ปรีวญฺมํ
ปทุมฺนิปฺตเต อุทกพิณฺทุสทิสํ ฯ กถํ ตาว มหนฺตํ อุทกราสี
ฌนฺํ กโรตีติ เจ วิวรสมฺปทานโต ฯ ตํ หิสฺส ตหิ ตหิ
วิวรํ เทติ ฯ ตํ เอวํ วาเตน สมฺปิณฺฑิยมาณํ ฌนฺํ กริยมาณํ
ปริกฺขยมาณํ อนฺุพฺพเพน เหฏฺฐา โอตฺรติ ฯ โอตฺตณฺเณ

*เล่มที่ 40 ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตินาณนิตฺตเสวณฺณา หน้า 591

โอดีณฺเณ อุทเท พุรหุํโลกกฺุจฺจาเน พุรหุํโลโก(๑) อุปรี จตุกามาจรเทว-
โลกกฺุจฺจาเน จ เทวโลกา ปาตุกฺวณฺติ ฯ ปุริมปจฺวีกฺุจฺจัน โอดีณฺเณ
ปน พลววาตา อุปฺปชฺชนฺติ ฯ เต ตํ ปีหิตทฺวาเร ฌมกรณ
จิตฺตอกมฺิว นิสฺสํสาตี(๒) กตฺวา รุํมฺกนฺติ ฯ มชฺุโรทกํ ปริกฺขยํ
คจฺจมานํ อุปรี รสฺปจฺวี สมฺกฺุชฺเปตี ฯ สา วณฺณสมฺปนฺนา
เจว โหตี คนฺชรสสมฺปนฺนา จ นีรฺุทกปายาสฺส อุปรี
ปตลํ วีย ฯ ตทา จ อากฺุสฺสรพุรหุํโลเก ปจฺมตฺราภินิพฺพตฺตา
สฺตฺตาอายุกฺขยา วา ปฺลฺลณฺกฺขยา วา ตโต จิตฺวา
อิชฺ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ เต โหนฺติ สยฺปภา อนฺตลิกฺขจฺรา ฯ เต
อกฺกณฺณสฺสฺเต (๓) วุคฺตนฺเยน ตํ รสฺปจฺวี สายิตฺวา ตณฺหาภิกฺุตา
อาลฺุปฺการกํ ปริกฺกฺุชฺติ อุปฺกมฺนฺติ ฯ

อถ เตสํ สยฺปภา อนฺตรชฺายตี อนฺชกาโร โหตี ฯ เต
อนฺชกาโร ทิสฺวา ภายนฺติ ฯ ตโต เนสํ ภยํ นาเสตฺวา สุรภาวํ
ชนฺยนฺตี ปฺริปฺลณฺณปฺลณฺณาสโยชนํ สุริยมณฺฑลํ ปาตุกฺวติ ฯ เต
ตํ ทิสฺวา อาโลกํ ปฏฺิถภิมหาตี หฺกฺุชฺตฺกฺุจฺจา หุคฺวา อมฺุหากํ
ภิตานํ ภยํ นาเสตฺวา สุรภาวํ ชนฺยนฺโต อุฏฺุจฺโิต ตสฺมา
สุริโย โหตฺติ สุริโยเตววสฺส นามํ กโรนฺติ ฯ อถ สุริเย
ทิวสํ อาโลกํ กตฺวา อตฺถจฺกเต ยมปี อาโลกํ ลภิมฺห
โสปี โน นฺกฺุจฺติ ปฺน ภิตา โหนฺติ เตสํ เอวํ โหตี

๑. ม. พุรหุํโลกา ฯ ๒. ม. นิสฺสํสาตี ฯ

๓. ที. ปา. ๑๑/๕๖/๕๒ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 592

สาธฺ วตฺสฺส สเจ อณฺณํ อาโลกํ ลภฺยยามาติ ฯ เตสํ จิตฺตํ
ณฺตฺวา วิย เอกฺขนฺปณฺณาสโยชนํ จนฺทมนฺทลํ ปาตุภวติ ฯ เต
ตํ ทิสฺวา ภิชฺโยโส มตฺตตาย หนฺนฺจตฺตฺวา หุตฺวา อมฺหากํ
จนฺทํ ณฺตฺวา วิย อญฺจิสฺสโต ตสฺมา จนฺโท โหตุติ จนฺโทเตววตฺส
นามํ กโรนฺติ ฯ

เอวํ จนฺทิมฺสฺสุริเยสฺส ปาตุภฺวเตสฺส นกฺขตฺตานิ ตารกรูปานิ
ปาตุภวณฺติ ฯ ตโต ปภฺวติ รตฺตนิทฺทิวา ปณฺณายนฺติ อนุกกเมน
จ มาสทฺตมาสอตุสฺสํวจฺจรา ฯ จนฺทิมฺสฺสุริยานํ ปนฺ ปาตุภฺวต-
ทิวเสเยว สินฺนฺรจกฺกวาพหิมวณฺตปฺพพฺตา ปาตุภวณฺติ ฯ เต จ
โฆ อปฺพพฺ อจริมํ ผกฺกณฺปณฺณมทิวเสเยว ปาตุภวณฺติ ฯ กถํ
ยถา นาม กงฺกุกตฺเต ปจฺจมานเ เอกปฺปหารเเนว ปฺพพฺลกา (๑)
อญฺจหนฺติ เอเก ปเทสา ญฺปญฺปา โหนฺติ เอเก นินฺนฺนินฺนา
เอเก สมสฺมา เอวเมว ญฺปญฺปญฺจानเ ปพฺพตา โหนฺติ
นินฺนฺนินฺนฺญฺจानเ สมฺมทฺทา สมสฺมญฺจानเ ทิปาติ ฯ

อถ เตสํ สตฺตานํ รสฺปจฺวี ปริภฺวชนฺตานํ กเมน
เอกจฺเจ วณฺณวณฺโต เอกจฺเจ ทฺพพฺพณฺณา โหนฺติ ฯ ตตฺถ
วณฺณวณฺโต ทฺพพฺพณฺเ อติมณฺณนฺติ ฯ เตสํ อติมานปจฺจยา
สาปี รสฺปจฺวี(๒) อนฺตรธายติ ญฺมิปฺปฺปญฺโก ปาตุภวติ ฯ

อถ เตสํ เตเนว นเยน โสปี อนฺตรธายติ ปทาลตา (๓)
ปาตุภวติ ฯ เตเนว นเยน สาปี อนฺตรธายติ อกฺกฺจปาโก
๑. สี. พฺพพฺลกา ฯ ๒. ม. ส. รสฺปจฺวี ฯ ๓. สี. พทาลตา ฯ

*เล่มที่ 40 ปุพเพนิวาสานุสฺสตินาณนิตฺตเสวณฺณา หน้า 593

สตฺถิ ปาตุภวติ อภิโณ อฏฺโฐ สุตฺโต สุกนฺโธ ตณฺหุลปฺพลโ ๑
ตโต เนลฺล ภาชนานิ อุปฺปชฺชนฺติ ๑ เต สตฺถิ ภาชเน จเปตฺวา
ปาสาณปฏฺฐิขิ จเปนฺติ ๑ สยเมว ชาลาสิขา อฏฺฐหิตฺวา ตํ
ปจฺจติ ๑ โส โหติ โอทโน สุมฺนชาติปฺปฺพลสทฺติโส ๑ น ตสฺส
สฺสูปเน วา พุยฺยชเนน วา กรณฺธิยํ อตฺถิ ยํยรํ ภูยฺยชิตฺตกา
มา โหนฺติ ตํตฺโรสว โหติ ๑ เตลฺลํ ตํ โอพาริกํ อหาริ อหารยตํ
ตโต ปภฺจติ มุตฺตกริํ สลฺยชยติ ๑

อถ เนลฺล ตสฺส นิกฺขมฺนตฺถาย วณฺมุขานิ ปภฺจชฺชนฺติ ๑
ปฺริสสฺส ปฺริสกาโว อิตฺถิยา อิตฺถิกาโว ปาตุภวติ ๑ ตตฺร
สฺสํ อิตฺถิ ปฺริสํ ปฺริโส จ อิตฺถิ อติเวลํ อุปฺนิชฺฌายติ ๑
เตลฺลํ อติเวลํ อุปฺนิชฺฌายนปจฺจยา กามปฺริพาโห อุปฺปชฺชนฺติ ๑
ตโต เมถุนธมฺมํ ปฏฺฐิเสวนฺติ ๑ เต อสทฺทมมปฏฺฐิเสวนปจฺจยา
วิญญฺหิ ครหิยมาณา วิหะสิยมาณา ตสฺส อสทฺทมมสฺส
ปฏฺฐิจฺฌาพฺนเหตุ อคารานิ กโรนฺติ ๑ เต อการิ อชฺฌมาวสมาณา
อนุกกเมน อณฺณตฺรสฺส อลสชาติกสฺส สตฺตสฺส ทิฏฺฐจฺานุกตฺตี
อาปชฺชนฺตา สนนฺธิ กโรนฺติ ๑ ตโต ปภฺจติ กโณปิ ภูโสปี
ตณฺหุลํ ปฺริโยนทฺรติ ลายิตฺตจฺานมฺปิ น ปฏฺฐิวิรุหติ เต
สन्नฺธิปตฺติตฺวา อนฺตฺตฺถนฺนฺติ ปาปกา วต โภ ฐมฺมา สตฺเตสฺ
ปาตุภฺจตา มยฺหิ ปุพฺเพ มโนมยา อหุมฺหาติ อกฺคณฺณสฺสฺเต (๑)
วุตฺตนเยน วิตฺถาเรตพฺพิ ๑ ตโต มรียาํ จเปนฺติ ๑

๑. ที. ปา. ๑๑/๖๑/๕๕ ๑

อถ อถตโร สตโต อถตสส ภาค อทินัน อาทิตติ ฯ
ตํ ทวิภตฺตํ ปริภาสิตฺวา ตติยวเร ปาณิตฺตทททเทหิ
ปหรนฺติ ฯ เต เอวํ อทินนาทานครหฺมสวาทททททาทานนฺต
อุปนฺนเนสฺส สนนฺิปตฺติวา จินฺตยนฺติ ยนฺนฺน มยฺย เอกํ สตฺตํ
สมฺมมฺนฺนฺยยาม โย โน สมฺมา จิยิตพฺพํ จิเยยฺย กรหิตพฺพํ
ครหฺเยยฺย ปพฺพาเขตพฺพํ ปพฺพาเชยฺย มยฺย ปนฺสฺส สาลีนํ
ภาคํ อฺนุปฺปทสฺสามาติ ฯ เอวํ กตสนฺนิฏฺฏจฺานนฺต ปนฺ สตฺเตสฺ
อิมสฺมี ตาว กปฺเป อยเมว ภควา โพธิสฺตตฺตฺโต เตน สมฺเยน
เตสฺ สตฺเตสฺ อภิรฺูปตโร จ ทสฺสนิยตโร จ มหฺสทกฺขตโร
จ พุทฺธิสมฺปนฺโน ปฏฺิพฺโล นิกฺกหปฺกุกฺหํ กาทฺ ๑ เต ตํ
อุปฺสงฺกมิตฺวา ยาจิตฺวา สมฺมมฺนฺนีสฺ ๑ โส เตน มหาชนน
สมฺมโตติ มหาสมฺมโต เขตฺตานํ อธิปฺตีติ ขตฺติโย ฐมฺเมน
สเมน ปเรสํ ธรฺเชตีติ ราชาคิ ตีหิ นามฺเหิ ปญฺญาติตฺถ ๑
ยํ หิ โลกํ อจฺจริยญฺจฺานํ โพธิสฺตฺโตว ตตฺถ อาทิปฺริโสติ ๑
เอวํ โพธิสฺตฺตํ อาทิ กตฺวา ขตฺติยมฺนฺทเท สนฺนิจิเต อฺนุปฺพุเพน
พฺุราหฺมณฺทโยปี วณฺณา สนฺนจฺิหีสฺ ๑

ตตฺถ กปฺปวินาสกมฺหาเมฆโต ยาว ซาลาปจฺเจโท
อิทเมกมฺสงฺเขยฺยํ สํวญฺญฺโถติ วุจฺจติ ๑ กปฺปวินาสกซาลปจฺเจทโต
ยาว โกฏิสฺตสทสฺสจฺกฺกวาพริปฺุรโต สมฺปตฺติมฺหาเมฆอิ อิทํ
ทฺุติยมฺสงฺเขยฺยํ สํวญฺญฺจฺายีติ วุจฺจติ ๑ สมฺปตฺติมฺหาเมฆโตว ยาว

*เล่มที่ 40 ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตินาณนิตฺตเสวณฺณา หน้า 595

จฺนฺทิมสุริยปาตุภาโว อิทํ ตตฺติยมสงฺเขยฺยุยํ วิวญฺญูตฺติ วุจฺจติ ฯ
จฺนฺทิมสุริยปาตุภาวโต ยาว ปฺน กปฺปวินาสกมฺหามมโฆ อิทํ
จตฺตตฺตสงฺเขยฺยุยํ วิวญฺญูจฺจายีติ วุจฺจติ ฯ อิมานิ จตฺตาริ
อสงฺเขยฺยุยานิ เอโก มหากปฺโป โหติ ฯ เอวํ ตาว อคฺคินา
วินาโส จ สณฺจหนนฺจ เวทิตพฺพํ ฯ

ยสฺมี ปน สมเย กปฺโป อุตฺเทน นสฺสติ อาทิโตว
กปฺปวินาสกมฺหามมโฆ อญฺจหิตฺวาติ(๑) ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว
วิตฺถารตพฺพํ ฯ อยํ ปน วิเสโส ยถา ตตฺถ ทฺติโย
สุริโย เอวมิธ กปฺปวินาสโก ขารุทกมฺหามมโฆ อญฺจติ(๒) ฯ
โส อาทิโต สุขุมํ วสฺสนฺโต อนุกกเมน มหาธาราหิ
โกฏิสตฺสทฺสจกฺกวาพานํ(๓) ปฺนเรนฺโต วสฺสติ ฯ ขารุทเคน
ผุจฺจผุจฺจา ปจฺจวิปฺพตาทโย วิลียนฺติ ฯ อุกกํ สมฺนุตโต วาเตหิ
ธารียติ ฯ ปจฺจวิโต ยาว ทฺติยชฺฌานญฺมี อุกกํ กณฺหติ ตตฺถ
ตโยปี พุรฺหมฺโลกํ วิลียาเปตฺวา สุภิกฺขเห อหจฺจ ติฏฺฐติ ฯ ตํ
ยาว อณฺุมตฺตมฺปิ สงฺขารคตํ อตฺถิ ตาว น วุปฺสมติ ฯ
อฺทกานุคตํ ปน สพฺพสงฺขารคตํ อภิกฺกวิตฺวา สหสา วุปฺสมติ
อนฺตรธานํ กจฺจติ ฯ เหนฺจจากาเสน สห อฺปริอากาโส
เอโก โหติ มหฺนุชกาโรติ สพฺพํ วุตฺตสทฺธิสํ ฯ เกวลํ ปนฺธ
อภสฺสรพุรฺหมฺโลกํ อาทิ กตฺวา โลโก ปาตุภวติ ฯ สุภิกฺขโหโต
๑. ม. อญฺจหิตฺวา ฯ ๒. ม. อญฺจติ ฯ ๓. ส. ...จกฺกวาพํ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 596

จ จวิตฺวา อากฺขสฺสรณฺณานาทิสฺส สตฺตฺตา นิพฺพตฺตฺตฺนฺติ ฯ ตตฺถ
กปฺปวินาสกมฺหามฺเมตฺโต ยาว กปฺปวินาสกขารุทฺทกฺุจฺเจทฺโธ อิทฺเมกํ
อสงฺขฺเขยฺยํ ฯ อุทฺทกฺุจฺเจทฺโธ ยาว สมฺปตฺตฺติมฺหามฺเมโฆ อิทํ
ทฺุติยฺมสงฺขฺเขยฺยํ ฯ สมฺปตฺตฺติมฺหามฺเมตฺโต ฯเปฯ อิมานิ จตฺตฺตฺตฺริ
อสงฺขฺเขยฺยยานิ เอโก มหากปฺโป โหติ ฯ เอวํ อุทฺเทน วินาสฺโส
จ สณฺจหนฺนจ เวทิตฺพํ ฯ

ยสฺมี ปน สมฺเย กปฺโป วา เตนฺ วินสฺสติ อาทิโตว
กปฺปวินาสกมฺหามฺเมโฆ วุฏฺฐหิตฺวาติ ปุพฺเพ วตฺตฺนเยเนว
วิตฺถารตฺตฺพํ ฯ อัยํ ปน วิเสโส ยถา จ ตตฺถ ทฺุติยฺสฺสุริโย
เอวมิทฺ กปฺปวินาสนตฺถิ วาโต สมฺภูจฺจาติ ฯ โส ปจฺมํ ฉฺฉรชฺ
อุฏฺฐาเปติ ตโต สณฺหรชฺ สฺขุมวาลิกํ ฉฺฉวาลิกํ สกฺขร-
ปาสาณาทโยติ ยาว ฉฺฉวาลิกํ ปาสาณํ วิสมฺภูจฺจเน
จิตฺมหารุกฺเข จ อุฏฺฐาเปติ ฯ เต ปจฺวิโต นภฺมกฺกตฺตา น ปฺน
ปตฺนฺติ ตตฺถเอว จฉฺฉนฺวิจฉฺฉนฺนา หุตฺวา อภาวํ กจฺฉนฺติ ฯ
อถานุกฺกเมเนน เหฏฺฐามฺหาปจฺวิยา วาโต สมฺภูจฺหิตฺวา ปจฺวี
ปรีวตฺเตตฺวา อุทฺธํ มฺลํ กตฺวา อากาเส จิปีติ ฯ โยชน-
สตฺปฺปมาณา ปจฺวิปฺปเทสา ทฺุวิโยชนติโยชนจตฺตฺโยชนปญฺจ-
โยชนสตฺปฺปมาณาปี ภิชฺชิตฺวา วาตเวคฺคฺกฺุชิตฺตา อากาเสยว
จฉฺฉนฺวิจฉฺฉนฺนา หุตฺวา อภาวํ กจฺฉนฺติ ฯ จกฺกวาพฺพตฺตฺมปิ
ตีเนรฺูปพฺพตฺตฺมปิ วาโต อุคฺคิปีติว อากาเส จิปีติ ฯ เต

*เล่มที่ 40 ปุพเพนิวาสานุสฺสติวณนิตุเทสวณฺณา หน้า 597

อณฺณมณฺณํ อภินฺตฺวา จุณฺณวิจฺจฺณา หฺตฺวา วินฺตฺสนฺติ ฯ
เอเตเนว อุปาเยน ภูมฺมฏฺฐกวิมานานิ จ อากาสนฺฏฺฐกวิมานานิ
จ วินาเสนฺโต ฉกามาจรเทวโลเก วินาเสตฺวา โกณฺฐิต-
สทฺสจกฺกวาพานิ วินาเสติ ฯ

ตตฺถ จกฺกวาพา จกฺกวาเพหิ หิมวฺนฺตา หิมวฺนฺเตหิ
สินฺรุ สินฺรุหิ อณฺณมณฺณํ สฺมาหฺนฺตฺวา(๑) จุณฺณวิจฺจฺณา หฺตฺวา
วินฺตฺสนฺติ ฯ ปจฺจวิโต ยาว ตติยชฺฌานญฺมึ วาโต คณฺหาติ

ตตฺถ ตโย พุรฺหมฺโลเก วินาเสตฺวา เวหฺปฺผลे อหจฺจ
ติฏฺฐติ ฯ เอวํ สพฺพสงฺขารคตํ วินาเสตฺวา สยมฺปิ วินฺตฺสฺติ ฯ
เหฏฺฐาอากาศฺเสน สห อุปฺริอากาศฺโส เอโก โหติ มหฺนฺชกาโรติ
สพฺพํ วุตฺตสทิสํ ฯ อิธ ปน สุภกิณฺหฺพุรฺหมฺโลกํ อาทิ กตฺวา
โลโก ปาตุภวติ ฯ เวหฺปฺผลโต จ จวิตฺวา สุภกิณฺหฺญฺจนาทิสฺ
สฺตฺตา นิพฺพตฺตฺนฺติ ฯ

ตตฺถ กปฺปวินาสกฺมหาเมฆโต ยาว กปฺปวินาสกฺวาตฺว-
ปจฺจเฉโท อิทฺเมกํ อสงฺเขยฺยํ ฯ วาตฺวปจฺจเฉทโต ยาว สยมฺปตฺติ-
มหาเมฆอ อิทํ ทุตฺติยมฺสงฺเขยฺยํ ฯเปฯ อิมานิ จตฺตฺตฺริ
อสงฺเขยฺยยานิ เอโก มหากปฺโป โหติ ฯ เอวํ วาเตน วินาโส
จ สณฺจหนฺนจ เวทิตฺพฺพิ ฯ

กัการณา เอวํ โลโก วินฺตฺสฺติ อกฺุสลมฺูลการณา ฯ

๑. สี. สฺมาหฺตา ฯ ม. สฺมาคฺนฺตฺวา ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้ 598

อกุสลมุเลสุ หิ อุกฺสนฺเนสุ เอวํ โลกโ วินฺสฺสติ ฯ โส จ
โฆ รากุ อุกฺสนฺนตเร อคฺคินา วินฺสฺสติ โทเส อุกฺสนฺนตเร
อุทเกน วินฺสฺสติ ฯ เกจิ ปน โทเส อุกฺสนฺนตเร อคฺคินา
รากุ อุทเกนาติ วทฺนฺติ ฯ โมะเห อุกฺสนฺนตเร วาเตน วินฺสฺสติ
เอวํ วินฺสฺสนฺโตปิ จ นินฺนตฺรเมว สตฺต วาเร อคฺคินา นฺสฺสติ
อฏฺฐเม วาเร อุทเกน ฯ ปฺน สตฺต วาเร อคฺคินา อฏฺฐเม
วาเร อุทเกนาติ เอวํ อฏฺฐเม อฏฺฐเม วาเร วินฺสฺสนฺโต
สตฺตกฺขตฺตํ อุทเกน วินฺสฺสิตฺวา ปฺน สตฺต วาเร อคฺคินา
นฺสฺสติ ฯ เอตฺตาวตา เตสฺสจฺจ กปฺปา อติตา โหนฺติ ฯ
เอตฺถนฺตเร อุทเกน นฺสฺสนวารี สมฺปตฺตมฺปิ ปฏฺฐาหิตฺวา
ลทฺโธกาโส วาโต ปริปฺณฺณจตฺสฺสจฺจกปฺปาเยเก สุกฺกิณฺเห
วิทฺธฺเสนฺโต โลกํ วินาเสติ ฯ

ปฺพุเพนิวาสํ อนฺสฺสรนฺโตปิ จ กปฺปानฺสฺสรณโก ภิกฺขุ
เอเตสุ กปฺเปสุ อนเเกปี สํวณฺณกปฺเป อนเเกปี วิวณฺณกปฺเป
อนเเกปี สํวณฺณวิวณฺณกปฺเป อนฺสฺสรติ ฯ

สํวณฺณกปฺเป วิวณฺณกปฺเปติ จ กปฺปสฺส อฑฺฒํ คเหตุวา
วฺตุตฺตํ ฯ

สํวณฺณวิวณฺณกปฺเปติ สกฺลกปฺปี คเหตุวา วฺตุตฺตํ ฯ กถิ
อนฺสฺสรตีติ เจ อมฺตฺราสินฺติอาทินา นเยน ฯ

ตฺตถ อมฺตฺราสินฺติ อมฺมฺหิ สํวณฺณกปฺเป อหิ อมฺมฺหิ ภเว

*เล่มที่ 40 ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตินิทฺเทสวณฺณา หน้า 599

วา โยนินฺยา วา คตฺติยา วา วิญฺญาณญฺจิตฺติยา วา สตุตฺตาวาเส

วา สตุตฺตนิกาเย วา อาสี ๑

เอวฺนาโมติ ติสฺโส วา ปุสฺโส วา ๑

เอวฺโคตฺโตติ กจฺจาโน วา กสฺสโป วา ๑ อิทฺมสฺส

อติตฺถเว อตฺตโน นามโคตฺตานุสฺสรณวเสน วุตฺต ๑ สเจ ปน

ตสฺมี กาลे อตฺตโน วณฺณสมฺปตฺตี วา ลฺลขปณฺธีชิวิตฺถาวํ วา

สุขทฺถุขพฺหุลตํ วา อปฺปายุกฺทึฆายุกฺทาวํ วา อนุสฺสรตฺตูกาโม

โหติ ตมฺปิ อนุสฺสรตฺติเยว ๑ เตนานฺห เอวฺวณฺโณ ๑เป ๑ เอวมายู-

ปรียนฺโตะติ ๑

ตตฺถ เอวฺวณฺโณติ โอทาทโต วา สามี วา ๑

เอวมานาโรติ สาลิมฺโสทนานาโร วา ปวตฺตผลโกชโน

วา ๑

เอวฺสุขทฺถุขปฺปฏิสฺสเวทิตฺติ อนฺกปฺปกาเรน กายิกเจตฺตีกานํ

สามิสฺนिरามิสาทิปฺปเกทานํ วา สุขทฺถุขานํ ปฏิสฺสเวทิตฺติ ๑

เอวมายูปรียนฺโตะติ เอวํ วสฺสสฺตปฺริมาณายูปรียนฺโตะ วา

จตุราสิตฺกปฺปสฺตสฺสหายูปรียนฺโตะ วา ๑

โส ตโต จูโต อมฺุตร อฺุทปาทีนฺติ โส อหํ ตโต ภวโต

โยนินฺโต คตฺติโต วิญฺญาณญฺจิตฺติโต สตุตฺตาวาสโต สตุตฺตนิกาเยโต

วา จูโต ปฺน อมฺุทสฺมี นาม ภเว โยนินฺยา คตฺติยา

วิญฺญาณญฺจิตฺติยา สตุตฺตาวาเส สตุตฺตนิกาเย วา อฺุทปาที ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 600

ตตฺราปาสินฺติ อถ ตตฺราปี ภเว โยนินฺยา คตฺติยา

วิญญาณญฺจิตฺติยา สตฺตาวาเส สตฺตนิกาเย วา ปฺนุ อโหสี ฯ

เอวํนาโมตฺติอาทิ วุตฺตณฺยเมว ฯ

อปัจจ ยสฺมา อมุตฺราสินฺติ อิทํ อนุปฺพุเพน อาโรหนตฺสส
ยาวตฺติจฺจกํ (๑) อนุสฺสรณํ โส ตโต จุโตติ ปฏฺนิวตฺตณฺตฺสส
ปจฺจเวกฺขณํ ตสฺมา อิจฺฐปฺนฺโนติ อิมิสฺสา อิจฺฐปฺตฺติยา
อนนฺตรเมวตฺส อุปฺตฺติญฺจานํ สนฺชาย อมุตฺร อุทฺปาทินฺติ อิทํ
วุตฺตณฺติ เวทิตฺพุทฺ ฯ

ตตฺราปาสินฺติ เอวมาทิ ปนฺตฺส ตตฺร อิมิสฺสา อุปฺตฺติยา
อนนฺตเร อุปฺตฺติญฺจานเ นามโคตฺตาทินํ อนุสฺสรณทฺสสนคฺถํ
วุตฺตํ ฯ

โส จุโต อิจฺฐปฺนฺโนติ สุวาหํ ตโต อนนฺตรูป-
ปฺตฺติญฺจานโต จุโต อิท อมุกฺสฺมี นาม ขตฺติยกุลเ วา
พฺราราหฺมณกุลเ วา นิพฺพุตฺโตติ ฯ

อิตฺติ เอวํ ฯ สาการํ สอุทฺเทสนฺติ นามโคตฺตวเสน
สอุทฺเทสํ วนฺณาทิวเสน สาการํ ฯ นามโคตฺเตน หิ สตฺโต
ติสฺโส สฺสโส กสฺสโปติ อุทฺทิสฺยติ วนฺณาทฺหิ สาโม โอทาทิตฺติ
นानตฺตโต (๒) ปญฺญาติ ฯ ตสฺมา นามโคตฺตํ อุทฺเทโส ฯ อิตเร
อาการาติ ฯ

ปฺพุเพนิวาसानุสฺสตีวณฺนินิทฺเทสวณฺณา นิญฺจิตา ฯ

๑. วิสฺพุทฺธิมคฺค. ยาวทฺติจฺจกํ ฯ ๒. นามโคตฺโตติ มณฺเณ ฯ

ทิพฺพจกฺขุณณนิตฺตเสวณฺณา

ทิพฺพจกฺขุณณนิตฺตเส อาโลกสณฺณํ มนสิ กโรตฺติ ทิวา
วา รตฺตํ วา สุริยชฺเชติจฺจนฺตมณฺเฑอาโลกํ อาโลโกติ มนสิกโรติ ฯ
เอวํ มนสิกโรนฺโตว อาโลโกติ สณฺณํ มนสิ ปวตฺตนโต
อาโลกสณฺณํ มนสิ กโรตฺติ วุจฺจติ ฯ

ทิวาสณฺณํ อธิฏฺฐาตฺติ เอวํ อาโลกสณฺณํ มนสิกคฺวา
ทิวาติ สณฺณํ จเปติ ฯ

ยถา ทิวา ตถา รตฺตินฺนติ ยถา ทิวา อาโลโก ทิฏฺฐโ
ตถเอว รตฺติมปี มนสิกโรติ ฯ

ยถา รตฺตํ ตถา ทิวาติ ยถารตฺตํ อาโลโก ทิฏฺฐโ
ตถเอว ทิวาปี มนสิ กโรติ ฯ

อิตฺติ วิวฏฺฐเณ เจตฺสาติ เอวํ อปีหิตฺเตน จิตฺเตน ฯ

อปริโยนทุเรณาติ สมนฺตโต อนทุเรณ ฯ

สปปภาสณฺจิตฺตํ ภาเวตฺติ สโสภาสํ จิตฺตํ วฑฺฒเตติ ฯ

เอเตน ทิพฺพจกฺขุสฺส ปริกมฺมาโลการมฺมณฺํ จิตฺตํ กถิตํ ฯ

อาโลกกสิณารมฺมณฺํ จตฺตถชฺฌานเมว วา สนฺธาย วุตฺตํ ฯ

ตสฺเสวํ ภาวยโต โสภาสชาตํ จิตฺตํ โหติ วิคตฺตฺนุชการาวรณฺํ ฯ

เตน หิ ทิพฺพจกฺขุํ อฺปปาเทตฺตกาเมน อาทิกมฺมิเกน กุลปฺตฺเตน

อิมิสฺสาเยว ปาพิยา อนฺุสาเรณ กสิณารมฺมณฺํ อภิญฺญา-

ปาทกชฺฌานํ สพฺพากาเรณ อภินิหารกฺขมํ กคฺวา เตโชกสิณฺํ

โอทาทกสิณฺํ อาโลกกสิณฺฺนติ อิมิสฺสํ ตีสุ กสิณฺฺนํ อณฺฺยตฺรํ

อาสนุนิ กาดพพิ อุปจารชฺฆานโคจริ กตุวา วฑฺฒเตตฺวา
จเปตพพิ น ตตฺถ อุปปนา อุปฺปาเทตพฺพาทิ อธิปฺปาโยฯ
สเจ หิ อุปฺปาเทติ ปาทกชฺฆานนิตฺสยํ โหติ น ปริกมฺม-
นิตฺสยํฯ อิมสฺส ปน ตีสุ อาโลกกสิณฺเวย เสฏฺฐจฺตร
ตทฺทฺโลเมน ปน อิตฺริ กสิณทฺวยมฺปิ วุตฺตํฯ ตสฺมา อาโลกกสิณฺ
อิตเรตฺถ วา อลฺลยจฺตร อารมฺมณฺ์ กตุวา จตฺตาริ ฆานานิ
อุปฺปาเทตฺวา ปฺน อุปจารกฺกมฺมียเวย จตุวา กสิณฺ วฑฺฒเตตพพิฯ
วฑฺฒิตฺวาฑฺฒิตฺกฺกชฺฆานสฺส อนฺโตเวย รูปคตฺ ปสฺสิตพพิฯ รูปคตฺ
ปสฺสโต ปนสฺส เตน พฺยาปารน ปริกมฺมจิตฺเตน อาโลกพฺรณฺ
อกุพฺพโต ปริกมฺมสฺส วาโร อติกฺกมฺติ ตโต อาโลโก
อนฺตรชายติ ตสฺมี อนฺตรหิตे รูปคตมฺปิ น ทิสฺสติฯ อถาเนน
ปฺนปฺปฺนํ ปาทกชฺฆานเมว ปวิสิตฺวา ตโต วุฏฺฐาย อาโลโก
พฺริตพฺโพฯ เหวํ อนุกฺกเมน อาโลโก ถามคโต โหตีติฯ เอตฺถ
อาโลโก โหตีติ ยตฺตํ ฆานํ ปริจฺฉินฺนฺหติ ตตฺถ อาโลโก
ติฏฺฐติเวยฯ ทิวสมฺปิ นิสีทิตฺวา ปสฺสโต รูปทสฺสนํ(๑) โหติฯ
ตตฺถ ยทา ตสฺส ภิกฺขุโน มิสฺสจฺกชฺฆาน อนาปาถคตฺ อนฺโต-
กฺกจฺฉิตฺตํ ททฺยวตฺถนิตฺสตีตฺตํ เหฏฺฐาปจฺวีตลนิตฺสตีตฺตํ ติโรกฺกชฺฆานพฺพต-
ปาการิ คตฺปรจฺกชฺฆานพคตฺนฺติ อิทํ รูปํ ฆานจฺกชฺฆาน อนาปาถ
อาคจฺฉติ มิสฺสจฺกชฺฆาน ทิสฺสมานํ วีย โหติ ตทา ทิพฺพจฺกชฺฆ
๑. สี. รูปทสฺสนํ วียฯ

*เล่มที่ 40 ทิพฺพจกฺขุณฺณนิตฺเทสวณฺณนา หน้า 603

อุปฺปนฺนํ โหติ ฯ ตทฺเว เจตฺถ รูปทสฺสนสมตฺถํ น ปุพฺพ-
ภาคจิตฺตานิ ฯ

ตฺตรายํ ทิพฺพจกฺขุโน อุปฺปตฺติกฺกโม วุตฺตปฺปการเมตฺถ
รูปมารมฺมณํ กตฺวา มโนทฺวาราวชฺชเน อุปฺปชฺชิตฺวา นินฺรุทฺเธ
ตทฺเว รูปมารมฺมณํ กตฺวา จตฺตารี ปญฺจ วา ชวนานิ
อุปฺปชฺชนฺตํ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว เวทิตฺพํ ฯ อิทํ ปน
ณานํ สตฺตานํ จุตฺตปฺปาเต ญาณนฺตปิ ทิพฺพจกฺขุณฺณนฺตปิ
วฺจจติ ฯ ตํ ปเนตํ ปุณฺณชฺชนสฺส ปรีปนฺโถ โหติ ฯ โส ทิ
ยตฺถ อาโลโก โหตฺติ อธิฏฺฐาติ ตํ ตํ ปจฺวิสมฺมทฺตปฺพเต
วินิวิชฺฌิตฺวาปี เอกาโลกํ โหติ ฯ อตฺสฺส ตตฺถ ภาณกานิ
ยกฺขรกฺขสาทิสฺसानิ ปสฺสโต ภาเย อุปฺปชฺชติ ฯ เตน จิตฺตวิกฺเขปํ
ปตฺวา ฌานวิพฺภนฺตโก โหติ ฯ ตสฺมา รูปทสฺสเน อุปฺปมตฺเตน
ภวิตฺพํ ฯ

สตฺตานํ จุตฺตปฺปาตณฺณายาติ สตฺตานํ จุตฺติยา จ อุปฺปาเต
จ ญาณาย ฯ เยน ญาณน สตฺตานํ จุตฺติ จ อุปฺปาโต
จ ญาณติ ตทฺตถํ ทิพฺพจกฺขุณฺณตฺถนฺตนิ วุตฺตํ โหติ ฯ

ทิพฺเพน จกฺขุณาติ วุตฺตตฺถเมว ฯ

วิสุทฺเธนาติ จุตฺตปฺปาตทสฺสเนน ทิฏฺฐิวิสุทฺธิเหตฺตตฺตา วิสุทฺธํ ฯ
โย ทิ จุตฺติมตฺตเมว ปสฺสติ น อุปฺปาตํ โส อฺจฺเจททิฏฺฐิ
คณฺหาติ ฯ โย อุปฺปาตเมว ปสฺสติ น จุตฺติ โส นวสตฺตปฺปาต-

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 604

ภาวทิจฺฉี คณฺหาติ ฯ โย ปน ตทฺถยํ ปสฺสตี ฯ โส ยสฺมา
ทฺวิธมฺปิ ตํ ทิจฺฉิตตมตีวตฺตตี ฯ ตสฺมาสฺส ตํ ทสฺสนํ ทิจฺฉีวิสุทฺธิ-
เหตุ โหตี ฯ อุภยญฺเจตํ พุทฺธปฺตฺตา ปสฺสนตี ฯ เตน วุตฺตํ
จตุปฺปาททสฺสเนน ทิจฺฉีวิสุทฺธิเหตุตฺตา วิสุทฺธนตี ฯ มนุสฺสฺสฺสฺสจาร์
อติกก- มิตฺวา รุปทสฺสเนน อติกกนฺตมานุสํกํ มานุสํกํ วา
มํสจกฺขุ อติกกนฺตตฺตา อติกกนฺตมานุสํกํ ฯ เตน ทิพฺเพน
จกฺขุณา วิสุทฺเธน อติกกนฺตมานุสเกน ฯ

สตฺเต ปสฺสตีติ มนุสฺสํสจกฺขุณา(๑) วีย สตฺเต โอลเกตี ฯ

จวมานे อุปฺปชฺชมานตี เอตฺถ จตฺติกฺขณे อุปฺปตฺตติกฺขณे
วา ทิพฺพจกฺขุณา ทญฺจํ น สกฺกา ये ปน อาสนฺนจตฺติกา
อิทานิ จวิสฺสนตีติ(๒) เต จวมานา ฯ ये จ กหิตฺปฏิสนฺธิกา
สมฺปตฺตินิพฺพตฺตา วา (๓) เต อุปฺปชฺชมานาตี อธิปฺเปตา ฯ เต
เอวรูเป จวมานे อุปฺปชฺชมานे จ ปสฺสตีติ ทสฺเสตี ฯ

หีนตี โมหนิสฺสนทฺยตฺตตฺตา หีนานํ ชาตฺติกฺลโกคาทินํ
วเสน หีพิเต โอลหีพิเต โอลญาเต อวญาเต ฯ

ปณฺตีเตติ โอลโมหนิสฺสนทฺยตฺตตฺตา ตพฺพิปรีเต ฯ

สฺวณฺณเตติ โอลโทสนิสฺสนทฺยตฺตตฺตา อิจฺฉกนฺตมฺนาปวณฺณ-
ยฺตฺเต ฯ

ทพฺพณฺณเตติ โอลโทสนิสฺสนทฺยตฺตตฺตา อนิจฺฉกนฺตมฺนาป-

๑. ม. มนุสฺสํสจกฺขุณา ฯ ๒. ม. จวิสฺสนตี ฯ

๓. ส. สมฺปตฺตินิพฺพตฺตา ฯ

*เล่มที่ 40 ทิพฺพจกฺขุณณานิทฺทสวณณา หน้า 605

วณฺณยฺยเต อนภฺริเป วิรูปฺติปิ อตุโถ ๑

สฺกเตติ สฺกตฺติเต โลกนิตฺสสนฺทฺยฺยตฺตฺตา วา อทฺเฒ

มทฺทฺธเน ๑

ทฺกฺกเตติ ทฺกฺกตฺติเต ๑ โลกนิตฺสสนฺทฺยฺยตฺตฺตา วา ทลิตฺทเท
อปฺปนฺนปฺาเน ๑

ยถากมฺมุปคเตติ ยํ ยํ กมฺมํ อฺุปจิตฺ เตน เตน
อฺุปคเต ๑ ตตฺถ ปฺริเมหิ จวมาเนติอาทิตฺทํ ทิพฺพจกฺขุจิจฺจํ
วฺุตฺตํ อิมินา ปน ปเทน ยถากมฺมุปคณณจิจฺจํ ๑

ตสฺส จ ฅาณสฺส อยมฺบุปฺตฺติกฺกโม อิทฺ ภิกฺขุ
เหฏฺฐานิรยาภิมฺขํ อาโลกํ วทฺเฒเตว เนรยิกเ สฺกเต ปสฺสติ
มหาทฺกฺขมฺนฺวมาเน ตํ ทสฺสนํ ทิพฺพจกฺขุจิจฺจเมว ๑ โส เอวํ
มนสิ กโรติ กิ นฺุ โข กมฺมํ กตฺวา อิเม สฺกตา เอตํ
ทฺกฺขมฺนฺวณฺนิตฺติ ๑ อถสฺส อิทํ นาม กตฺวาติ ตํ กมฺมารมฺมณํ
ฅาณมฺบุปฺชฺชติ ๑ ตถา อฺุปริเทวโลกาภิมฺขํ อาโลกํ วทฺเฒเตว
นฺนทฺทวณนิตฺสสทฺทวณนิตฺสทฺทวณนิตฺส สฺกเต ปสฺสติ มหาสมฺบุตฺติ
อนฺุทวมาเน ตมฺปิ ทสฺสนํ ทิพฺพจกฺขุจิจฺจเมว ๑ โส เอวํ
มนสิ กโรติ กิ นฺุ โข กมฺมํ กตฺวา อิเม สฺกตา
เอตํ สมฺบุตฺติ อนฺุทวณฺนิตฺติ ๑ อถสฺส อิทํ นาม กตฺวาติ
กมฺมารมฺมณํ ฅาณมฺบุปฺชฺชติ ๑ อิทํ ยถากมฺมุปคณณํ นาม ๑
อิมสฺส วิสฺสุ ปฺริกมฺมํ นาม นตฺถิ ๑ ยถา จิมสฺส เอวํ

อนาคตฺสวณสฺสาปี ฯ ทิพฺพจกฺขุปาทกาเนว หิ อิมานิ

ทิพฺพจกฺขุณา สหเว อิชฺฌนฺติ ฯ

อิม เวต โภณฺโตติอาทิสฺสู อิเมติ ทิพฺพจกฺขุณา ทิฏฺฐานัน
นิตฺสฺสนวณฺนํ ฯ วตาคิ อนุโลมฺนตฺเถ นินฺปาโต ฯ โภณฺโตติ
ภวฺนฺโต ฯ ทฺถุจฺ จริตฺ ทฺถุจฺ วา จริตฺ กิเลตฺปฺตฺกตฺตาคิ
ทฺถุจฺจริตฺ กายเณ ทฺถุจฺจริตฺ กายโต วา อุปฺปนฺนํ ทฺถุจฺจริตฺนฺติ
กายทฺถุจฺจริตฺ ฯ อิตเรสุปี เอเสว นโย ฯ สมนฺนาคตาคิ
สมจฺกฺกฺกฺกา ฯ อริยานัน อุปฺวาทกาติ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธสวากานัน
อริยานัน อนฺตมฺโส กิหิโสตาปฺนฺนानมฺปิ อนตฺถกามา หุตฺวา
อนฺติมวตฺถุณา วา คฺคณฺปฺริชฺสเนน วา อุปฺวาทกา อุกฺโกสกา
ครทฺกาติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ นตฺถิ อิเมสฺ สมนฺนชฺโม
อสฺสมณฺณาเอเตติ วทฺนฺโต อนฺติมวตฺถุณา อุปฺวาทติ นตฺถิ
อิเมสฺ ฌานัน วา วิโมกฺโข วา มคฺโค วา ผลํ วาติอาทีนินิ
วทฺนฺโต คฺคณฺปฺริชฺสเนน อุปฺวาทตีติ เวทิตฺพุโฬ ฯ โส จ ชานัน
วา อุปฺวาทฺเขยฺย อชานัน วา อุกฺกยถาปี อริยฺยูปฺวาโทว โหติ ฯ
ภาริยํ กมฺมํ อานนฺตฺริยสทฺทิสฺ สคฺคาวรณฺ มคฺคาวรณฺญจ
สเตกิจฺจํ ปน โหติ ฯ ตสฺมา โย อริยฺยํ อุปฺวาทติ เตน กนฺตฺวา
สเจ อตฺตนา วุทฺธตโร โหติ อุกฺกุกฺกิกํ นิสฺสิทฺตฺวา อหํ
อายสฺมฺนฺตํ อิทฺถจิทฺถญจ อวํจํ ตํ เม ขมาหิตี ขมาเปตฺพุโฬ ฯ
สเจ นวตโร โหติ วนฺทิตฺวา อุกฺกุกฺกิกํ นิสฺสิทฺตฺวา อญฺชลฺลํ

*เล่มที่ 40 ทิพฺพจกฺขุณณานิทฺเทสวณฺณนา หน้า 607

ปคฺคเหตฺวา อหํ ฆนฺเต ตฺตฺเมห อิทฺถจิทฺถจ อวจํ ตํ เม
ขมถาติ ขมาเปตฺพุโป ๙ สเจ ทิสสา ปกฺกนฺโต โหติ สยํ วา
คนฺตฺวา สทฺธิวิหริเก วา เปเสตฺวา ขมาเปตฺพุโป ๙ สเจ
นาปี คนฺตฺ น เปเสตฺ สกฺกา โหติ เย ตสฺมี วิหารเ
ภิกฺขุ วสนฺติ เตสํ สนฺติกํ คนฺตฺวา สเจ นวกตฺรา โหนฺติ
อูกฺกฏิกํ นิสิตฺติววา สเจ วุฑฺฒเ วุตฺตนเยเนว
ปฏฺธิปฺชชิตฺวา อหํ ฆนฺเต อสุกํ นาม อายสฺมนฺตํ อิทฺถจิทฺถจ
อวจํ ตํ ขมตฺ เม โส อายสฺมาติ วตฺวา ขมาเปตฺพุโป ๙ สมนฺมุขา
อูกฺขมนฺเตปี เอตฺเทว กาทพฺพิ ๙ สเจ เอกจาริกภิกฺขุ โหติ
เนว ตสฺส วสนฺนฺจฺจํ น คตฺนฺจฺจํ ปณฺณายติ เอกสฺส
ปณฺชิตสฺส ภิกฺขุโน สนฺติกํ คนฺตฺวา อหํ ฆนฺเต อสุกํ
นาม อายสฺมนฺตํ อิทฺถจิทฺถจ อวจํ ตํ เม อนฺนสฺสรโต
วิปฺปฏิสโร โหติ ก็ กโรมีติ วตฺตพฺพิ ๙ โส วกฺขติ ตฺตฺเมห
มา จินฺตยิตฺถ เถโร ตฺตฺมหากํ ขมติ จิตฺตํ วุปฺสเมถาติ ๙
เตนาปี อริยสฺส คตฺทิสากิมฺเขน อณฺชลี ปคฺคเหตฺวา ขมาติ
วตฺตพฺพิ ๙ ยถิ โส ปรีนฺพุตฺโต โหติ ปรีนฺพุตฺตปณฺจจฺจํ
คนฺตฺวา ยาว สิวถิกํ คนฺตฺวาปี ขมาเปตฺพุพิ ๙ เอวํ กเต
เนว สกฺคาวรณํ น มกฺคาวรณํ โหติ ปากตฺกเมว โหตีติ ๙

มิจฺฉาทิฏฺฐิกาทิ วิปรีตทสฺสนา ๙ มิจฺฉาทิฏฺฐิกมม-
สมาทานาติ มิจฺฉาทิฏฺฐิวเสน สมานินฺนนานาวิธกมฺมา เย จ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 608

มิจฉาทิกุจิมุลเกสุ กายกมมาทีสุ อณฺเฎปี สมหาทเปณฺติ ฯ เอตถ
จ วจิจุจริตคฺคหณฺเนว อริยุปวาเท มโนจุจริตคฺคหณฺน จ
มิจฉาทิกุจียา สงฺคหิตายปี อิมสํ ทฺวินฺนํ ปน วจันํ มหา-
สาวชฺชภาวทสฺสนตฺถนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ มหาสาวชฺโช หิ อริยุป-
วาโท อานนฺตริกสทิสตฺตา ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ เสยฺยถาปี
สาริปฺุตต ภัทฺทขุ สีสสมฺปนฺโน สมหาสิสมฺปนฺโน ปณฺณาสมฺปนฺโน
ทิกฺุเจว ฐมฺเม อณฺเฎ อาราเชยฺย เอวํสมฺปทมิทํ สาริปฺุตต
วทามิ ตํ วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิกฺุจึ
อปฺปปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถากตํ นิกฺุขิตฺโต เอวํ นิริเยติ ฯ (๑) มิจฉา-
ทิกฺุจิตฺโต จ มหาสาวชฺชตฺริ นาม อณฺเฎ นตฺถิ ฯ ยถาห
นาหํ ภัทฺทเว อณฺเฎ เอกฐมฺมมฺปิ สมนฺุสฺสามิ ยํ เอวํ
มหาสาวชฺชํ ยถิทํ ภัทฺทเว มิจฉาทิกฺุจึ มิจฉาทิกฺุจึปรมานิ
ภัทฺทเว วชฺชานีติ(๒) ฯ

กายสฺส เกทาติ อุปาทินฺนขนฺธปริจฺจาका ฯ ปรมฺรณาติ
ตทนนฺตฺริ อภินิพฺพตฺติกฺุขนฺธคฺคหณฺน ฯ (๓) อถ วา กายสฺส เกทาติ
ชีวิตินฺทริยสฺสุปฺเจทา ฯ ปรี มรณาติ จุตฺติจิตฺโต อุทฺธํ ฯ
อปายนฺติ เอวมาทิสพฺพํ นิริยเววจนฺเมว ฯ นิริโย หิ สคฺค-
โมกฺขเหตุกฺุตา ปุณฺณสมฺมตา อยา(๔) อเปตตฺตา สฺขานํ วา
๑. ม. ม. ๑๒/๑๖๗/๑๔๕ ฯ ๒. อ.จ. เอก. ๒๐/๑๕๓/๔๔ ฯ
๓. ส. อภินิพฺพตฺติกฺุขนฺธคฺคหณฺน ฯ ๔. โปราณ. อายา ฯ

*เล่มที่ 40 ทิพพจกขุณยานิทเทศวณณนา หน้า 609

อายุสส อภาวา อปาโย ฯ ทุกขสส คติ ปฏิสสรณนุติ ทุกุคติ
โทสพหุลตาย วา ทฏฺเฐน กมฺมฺนา นิพฺพตฺตา คติ ทุกุคติ ฯ
วิวสา นิปตฺนุติ ตตฺถ ทุกุกฺกการิโนติ วินิปาโต วินสฺสนฺตา
วา เอตฺถ ปตฺนุติ สมภิชฺชมานจฺกปจฺจกาคิปี วินิปาโต ฯ
นตฺถิ เอตฺถ อสฺสาทสณฺณิโต อโยติ นิรโย ฯ

อถ วา อปายคฺคหณฺน ติริจฺจานโยนิ ทีเปติ ฯ ติริจฺจาน-
โยนิ หิ อปาโย สุกฺคิโต อเปตฺตฺตา น ทุกุคติ มฺหเสกฺขานํ
นาคราชาทีนํ สมภวโต ฯ ทุกุคติกฺคหณฺน ปิตฺติวิสยํ ฯ โส
หิ อปาโย เจว ทุกุคติ จ สุกฺคิโต อเปตฺตฺตา ทุกฺขสฺส
จ คติภฺตตฺตา น ตฺว วินิปาโต อสุรฺสทิสํ อวินิปาตตฺตา ฯ
วินิปาตคฺคหณฺน อสุรฺกายํ ฯ โส หิ ยถาวุตฺเตน อตฺถเณ
อปายो เจว ทุกุคติ จ สพฺพสมฺมุสฺสเยหิ จ วินิปตฺติตฺตา
วินิปาโตติ วุจฺจติ ฯ นิริยคฺคหณฺน อวิจิจาติมเนกปฺปการิ
นิริยเมวาทิ ฯ อุปฺปนฺนาติ อุปคฺคา ตตฺถ อภินิพฺพตฺตาติ
อธิปฺปาโย ฯ วุตฺตวิปริยาเยน สุกฺกปฺกฺโข เวทิตฺพุโป ฯ

อยมฺปน วิเสโส ตตฺถ สุกฺคิกฺคหณฺน มนฺุสฺสคฺคิปี
สงฺกยฺหติ สกฺคคฺคหณฺน เทวคฺคิเยว ฯ ตตฺถ สุนฺทรา คตฺติ
สुकฺคิ ฯ รูปาทีหิ วิสเยหิ สุกฺกฺจฺ อคฺโคติ สกฺโค ฯ โส
สพฺพุโปปี ลุชฺชนปฺลฺลชฺชนกฺฺเฐน โลโกติ อัย วจนฺตุโล ฯ อิติ ทิพฺเพน
๑. ม. ลุชฺชนปฺลฺลชฺชนกฺฺเฐน ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้ 610

จกฺขุณาตืออาทิสพฺพิ นิคมนวจัน ๑ เอวํ ทิปฺเพน จกฺขุณา

ปสฺสตีติ อยเมตฺถ สงฺเขปตฺโถติ ๑

ทิวพจกฺขุณณินิทฺเตสวณณา นิฏฺฐิตา ๑

อิมสฺส ปญฺจสฺส ฅาณสฺส อิทฺธิวิธณณํ ปริตฺตมคฺคต-
อตีตนาคตปจฺจุปฺนฺนอชฺฅตฺตพหิทฺธารมฺมณวเสน สตฺตสฺส
อารมฺมณสฺส ปวตฺตติ ๑ โสตธาตฺวิสุทฺธิณณํ ปริตฺตปจฺจุปฺนฺน-
อชฺฅตฺตพหิทฺธารมฺมณวเสน จตฺตสฺส อารมฺมณสฺส ปวตฺตติ ๑
เจโตปริยณณํ ปริตฺตมคฺคตอปฺปมาณมคฺคตอตีตนาคตปจฺจุป-
ปฺนฺนพหิทฺธารมฺมณวเสน อฏฺฐสฺส อารมฺมณสฺส ปวตฺตติ ๑
ปฺพุเพนิวาसानุสฺสตีณณํ ปริตฺตมคฺคตอปฺปมาณมคฺคตอตีต-
อชฺฅตฺตพหิทฺธานวตฺตพพารมฺมณวเสน อฏฺฐสฺส อารมฺมณสฺส
ปวตฺตติ ๑ ทิวพจกฺขุณณํ ปริตฺตปจฺจุปฺนฺนอชฺฅตฺตพหิทฺธา-
รมฺมณวเสน จตฺตสฺส อารมฺมณสฺส ปวตฺตติ ๑ ยถากมฺมุปก-
ณณํ ปริตฺตมคฺคตอตีตอชฺฅตฺตพหิทฺธารมฺมณวเสน ปญฺจสฺส
อารมฺมณสฺส ปวตฺตติ ๑ อนาคตฺสณณํ ปริตฺตมคฺคตอปฺปมาณ-
มคฺคตอชฺฅตฺตพหิทฺธานวตฺตพพารมฺมณวเสน อฏฺฐสฺส
อารมฺมณสฺส ปวตฺตตีติ ๑

ปญฺจฅาณปคิณฺณกํ นิฏฺฐิตํ ๑

อาสวกฺขณณินทฺเทศวณฺณา

อาสวกฺขณณินทฺเทศ อนนฺดาตถลยสฺสามิตินฺทฺริยาทีนินิ
วุตฺตตฺถานินิ ๑ กติ จานานินิ กจฺจตฺติ(๑) เอเกกสฺส อุปฺปตฺติฏฺจาน-
นินมฺนตฺถํ ปุจฺจนา ๑ เอกํ จานันํ กจฺจตฺติ เอกสฺมี จานเ
อุปฺปชฺชตฺติ วุตฺตํ โหติ ๑ อุปฺปตฺติโองาสฏฺจานันํ หิ ติฏฺจติ
เอตฺถาติ จานนฺติ วุจฺจติ ๑ ฉ จานานินฺติ ฉ มกฺกผลกฺขณเ ๑
อินฺทฺริยานันํ อนนฺดาตถลยสฺสามิตินฺทฺริยาทีสุ ตีสุ เอเกกเมว
อริกํ โหตฺติ ทสฺสนตฺถํ สทฺธินฺทฺริยํ อริโมกฺขปริวารํ โหตฺติอาทิ
วุตฺตํ ๑ ยถา สทฺธินฺทฺริยสฺส อริโมกฺขญฺโจติ(๒)อาทีสุ อริโมกฺขาทโย
สทฺธินฺทฺริยาทีนินํ กิจฺจวเสน วุตฺตา อวมิธาปี อริโมกฺขปริวารํ
โหตฺติ สทฺธินฺทฺริยํ อริโมกฺขกิจฺจเณ(๓) ปริวารํ โหตฺติ วุตฺตํ
โหติ ๑ เอส นโย เสเสสุปี ๑ ปริวารนฺติ จ ลิงฺควิปฺลลาโส
กโต ๑ ปญฺณินฺทฺริยนฺติ อนนฺดาตถลยสฺสามิตินฺทฺริยเมว ปชานน-
สทฺธาทสฺสนตฺถํ วิสฺสุ กตฺวา วุตฺตํ ๑ อภิธฺมเมปี (๔) หิ ปญฺญา
กิจฺจวิเสสทสฺสนตฺถํ มกฺกกฺขณเ ผลกฺขณเ จ เอกาว ปญฺญา
อฏฺฐธา วิกตฺตา ๑ อภิสนฺทฺนปริวารนฺติ นฺหานินฺยจฺจณฺณานันํ อุกกํ
วีย จิตฺตเจตฺตีสถานันํ สีนฺहनกิจฺจเณ ปริวารํ โหติ ๑ อิทํ
โสมนสฺสสมฺปยุตฺตมกฺควเสเนว วุตฺตํ ๑ อุปฺเปกฺขาสมฺปยุตฺตมกฺเค
๑. ม. กติ จานานินิ ๑ ๒. พุ. ปฏิ. ๓๑/๓๒/๒๓ ๑
๓. ม. อริโมกฺขตฺถเณ ๑ ๔. อภ. วิ. ๓๕/๒๓๖/๑๖๑ ๑

ปน โสมนสฺสสินุทฺธิยญฺจเน อุเปกฺชินุทฺธิยํ ทญฺจพฺพํ ฯ ตมฺปน
สมฺปยุตฺตทานํ นาคิอุปพฺรุหนปริวารนฺติ กเหตุพฺพํ ฯ ปวตฺต-
สนฺตตาริเปเตยฺยปริวารนฺติ ปวตฺตา สนฺตติ ปวตฺตสนฺตติ
วตฺตมานสนฺตทานนฺติ อตฺโถ ฯ อธิปฺติภาโว อาริเปเตยฺย
ปวตฺตสนฺตติยา อาริเปเตยฺยํ ปวตฺตสนฺตตาริเปเตยฺยํ ฯ วตฺตมาน-
ชีวิตินุทฺธิยสฺส อุปริ ปวตฺตติยา จ ปจฺจยตฺตา ปุพฺพาปรวเสน
ปวตฺตสนฺตติยา อธิปฺติภาเวน อนนฺตณตณฺตสฺสามีดินุทฺธิยสฺส
ปริวาริ โหติ ฯ

โสตปาตฺตติมกฺกกฺขณฺเน ชาตา ธมฺมาติอาทิ สพฺเพสํ มกฺก-
สมฺปยุตฺตทานํ(๑) วณฺณณนตฺถิ วุตฺติ ฯ ตตฺถ มกฺกกฺขณฺเน ชาตาติ
มกฺกสมฺภูจिता เอว ฯ น อนฺนเถ ฯ ยสฺมา ปน มกฺกสมฺภูจิตมฺปิ
รูปํ กุสลาทินามํ น ลภติ ตสฺมา ตํ อปฺเนนฺโต จเปตฺวา
จิตฺตสมฺภูจันํ รูปนฺติ อาห ฯ สพฺเพว हि เต ธมฺมา กุจฺจิตานํ
สลาทาสิ อตฺเถสิ กุสลา ฯ เต อารมฺมณํ กตฺวา ปวตฺตมานา ฯ
นตฺถิ เอเตสํ อาสวาติ อนาสวา ฯ วญฺญมฺลํ ฉินฺทนฺตา นิพฺพานํ
อารมฺมณํ กตฺวา วญฺญโต นิยฺยนฺตฺติ นิยฺยานิกา ฯ กุสลา-
กุสลสงฺฆาตา จ ยา อเปตฺตฺตา อปฺจยสงฺฆาตํ นิพฺพานํ
อารมฺมณํ กตฺวา ปวตฺตนฺโต อปฺจยํ กจฺจนฺตฺติ อปฺจยคามิโน
ปวตฺตํ อปฺจินฺนฺตา วิทฺธิเสนฺตา กจฺจนฺตฺติ อปฺจยคามิโน ฯ
๑. โปราณ. มกฺกสมฺปยุตฺตทานํ ฯ

*เล่มที่ 40 อาสวกุขยณณินิทฺเตสวณณณา หน้า 613

โลกเ อปริยาปนฺนภาเวน โลกโต อุตฺตรา อุตฺตินฺณาติ

โลกุตฺตราฯ นิพฺพานํ อารมฺมณํ เอเตสนฺติ นิพฺพานารมฺมณา ฯ

อิมานิ อฏฺฐินฺทฺริยานีตฺยาทิ ปุพฺเพ วุตฺตปริวารภาวสฺส
จ เตน สหคตาทิภาวสฺส จ อาทิวุตฺตอการานณฺจ ทีปนฺตุถิ
วุตฺติ ฯ

ตตฺถ อฏฺฐินฺทฺริยานีติ ปุพฺเพ วุตฺตนเยน ปณฺณินฺทฺริเยน
สทฺ อฏฺฐ ฯ

สหชาตปริวาราทิ อฏฺฐสฺ อเณน สทฺ อิตฺเร อิตฺเร
สจฺจ สหชาตา หุตฺวา ตสฺส สหชาตปริวารา โหนฺติ ฯ ตเถว
อณฺณํ อณฺณสฺส อณฺณํ อณฺณสฺสชาติ เอวํ อณฺณมณฺณปริวารา
โหนฺติ ฯ ตเถว อณฺณมณฺณํ นิสฺสยปริวารา สมฺปยุตฺตปริวารา
จ โหนฺติ ฯ

สหคตาทิ เตน อนณฺญาตณฺณสฺสสามิตินฺทฺริเยน สทฺ
เอกุปฺปาทาทิภาวํ คตา ฯ

สหชาตาทิ เตน สหชาตา ฯ

สํสฺฐจาทิ เตนฺว สทฺ มิสฺสิตา ฯ

สมฺปยุตฺตาทิ เตนฺว สมฺ เอกุปฺปาทาทิปฺปการฺเหติ ยุตฺตา ฯ

เตวาทิ เต เอว อฏฺฐ อินฺทฺริยธฺมมา ฯ

ตสฺสชาติ อนณฺญาตณฺณสฺสสามิตินฺทฺริยสฺส ฯ

อการาทิ ปริวารา โกฏฺฐาสา ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 614

ผลกขณ ชาตา ฐมา สพุเพว อพยากตา โหนตตี
รูปสสุปี อพยากตตตา จิตตสมุฏฐานรูปน สห วุตตา ฯ
มคคสเสว กุสลตตตา นิยุยานิกตตตา อปจยคามิตตตา จ ผลกขณ
กุสลาติ จ นิยุยานิกาติ จ อปจยคามิโนติ จ น วุตต์ ฯ
อิตตีอาทิ วุตตปการนิคมน ฯ
ตตต อฏฐกุกกานีติ อฏฐส มคคผลเส อเอกกส
อฏฐกสส วเสน อฏฐ อินุทริยอฏฐกานิ ฯ
จตุสฏฐิ โหนตตีติ จตุสฏฐิ อาการา โหนติ ฯ
อาสวาติ อาทิ เหฏฐา วุตตตตตเมว ฯ
อิธ อรหตตมคควษเมเยว อาสเว อวตฺวา เสสมคคตตตย-
วษุณามนุปี วจัน อาสวกขยวจนสามณณมตฺเตน วุตตตตติ
เวทิตพุทฺ ฯ อรหตตมคคณณเมว หิ เกจิ อาสเว อเสเสตฺวา
อาสวานันฺ เชนโต ขยณณนฺติ วุจจติ ฯ ตสฺมาเยว จ
อรหาเยว ชีณาสโวติ วุจจตีติ ฯ
อาสวกขยณณนินุทเทสวณณนา นิฏฐิตา ฯ

สจฺจณณจตฺตกทฺวยนิตฺเตสวณฺณา

สจฺจณณจตฺตกนิตฺเตเส ทฺกฺขสฺส ปิพฺนญฺโจติอาทีนิตฺติ

วุตฺตตฺตาเนว ฯ

มคฺคสมํกฺคิสฺส ฌาณํ ทฺกฺเข เจตฺ ฌาณนฺตฺติอาที อนนฺตร-
จตฺตเก วีย เอกาภิสมยวเสน วุตฺตํ ฯ ทฺวิธํ หิ สจฺจณณํ
โลกิยํ โลกุตฺตรณฺจ ฯ โลกิยํ ทฺวิธํ อนฺุโพชฌาณํ ปจฺจเวกฺขณ-
ฌาณณฺจ ฯ

อนฺุโพชฌาณํ อาทิกมฺมิกสฺส อนฺุสฺสวาทิวเสน นโรเช
มคฺเค จ ปวตฺตติ ทฺกฺเข สมฺทเย จ อารมฺมณฺกรณวเสน ฯ

ปจฺจเวกฺขณฌาณํ ปฏฺวิทฺธสจฺจสฺส จตฺตสฺปิ สจฺเจสุ
อารมฺมณฺกรณวเสน ฯ โลกุตฺตรํ ปฏฺเวชฌาณํ นโรชฺมารมฺมณํ
กตฺวา กิจฺจโต จตฺตาริ สจฺจานิ ปฏฺวิวิษฺตติ ฯ ยถาห โย
ภิกฺขเว ทฺกฺขํ ปสฺสติ ทฺกฺขสมฺทยมฺปิ โส ปสฺสติ ทฺกฺขนิโรธมฺปิ
ปสฺสติ ทฺกฺขนิโรธคามินี ปฏฺปิทฺมฺปิ ปสฺสตีติ ฯ (๑) สพฺพํ วตฺตพฺพํ ฯ
อิธาปี อิมินา วาเรน อิทเมว วุตฺตํ ฯ ตํ ปน โลกุตฺตรมฺปิ
ทฺกฺเข ฌาณนฺตฺติอาทีนิตฺติ นามานิ ลภตีติ ทสฺสณตฺถํ วุตฺตํ ฯ
อิธ ปน โลกิกฌาณเมว อธิปฺเปตํ ฯ ตสฺมาเยว จ ตตฺถ
กตมํ ทฺกฺเข ฌาณนฺตฺติอาทีมาห ฯ

ตตฺถ ทฺกฺขํ อารพฺภาติ ทฺกฺขสจฺจํ อาลมฺพิตฺวา อารมฺมณํ

๑. ส. มหา. ๑๕/๑๗๑๑/๕๔๗ ฯ

กตฺวาติ อตฺโต ๕

ปณฺณาติอาทิสฺส ตสฺส ตสฺส อตฺตสฺส ปากฺกกรณฺสงฺขาเตน

ปณฺณาปนฺนุเจเน ปณฺณา เตเน เตเน วา อนิจฺจาทีนา

ปกฺกาเรเน ชมฺเม ชานาตีติ ปณฺณา ๕ อิทฺมสฺสา สภาวปํ ๕

ปชานนากาโร ปชานนา ๕ อนิจฺจาทีนํ วิจฺจนาตีติ วิจโย ๕

ปวิจโยติ อุปสฺสฺเคน ปํ ๕ วทฺธิตํ ปกาเรเน วิจโยติ

อตฺโต ๕ จตฺสจฺจชมฺมํ วิจฺจนาตีติ ชมฺมวิจโย ๕ อนิจฺจาทีนํ

สมฺมา ลกฺขณฺวเสน สลฺลลกฺขณา ๕ สฺวา เอว อุปสฺสฺคณานตฺเตน

อุปสฺสฺคณา ปจฺจุสฺสคณาติ วุตฺตา ๕ ภูถํ ลกฺขณา เต เต

อนิจฺจาทีชมฺเม ปฏฺิจฺจ อุปสฺสคณาติ อตฺโต ๕ ปณฺหิตฺภาโว

ปณฺหิตฺจํ ๕ กุสฺลภาโว โกสฺลํ ๕ นิปฺนฺภาโว เนปฺนฺลํ ๕

อนิจฺจาทีนํ วิภาวฺวเสน เวภฺพฺยา ๕ อนิจฺจาทีนํ จินฺตฺนก-

วเสน จินฺตา ยสฺส อุปฺปชฺชติ ๕ ตํ อนิจฺจาทีนํ จินฺตาเปตีติปิ

จินฺตา ๕ อนิจฺจาทีนํ อุปฺปริกฺขตีติ อุปฺปริกฺขา ๕

ภฺวริตี ปจฺวี ๕ อยมฺปิ สณฺหฺนุเจเน จ วิตฺถตฺตฺนุเจเน จ ภฺวริ

วียาติ ภฺวริ ๕ อถ วา ปณฺณาเยว ภูเต อตฺเถ รมตีติ ภฺวริตี

วฺจฺจติ ๕ อสนิ วิย สิลฺลจฺเจ เกเส เมชฺติ หีเสตีติ เมธา

จิปฺปํ กหณฺชารณฺนุเจเน วา เมธา ๕ ยสฺสอุปฺปชฺชติ ตํ

สत्ตฺตฺหิตฺปฏฺิปตฺตฺยิ(๑) สมฺปยุตฺตชมฺเม จ ยาถาวลกฺขณฺปฏฺิเวเช

๑. ม. อตฺตฺหิตฺปฏฺิปตฺตฺยิ ๕

*เล่มที่ 40 สจฺจณณจตุกทฺวณฺนิทฺทสวณฺณา หน้า 617

ปริเนตฺติ ปริณายิกาฯ ชมฺเม อนิจฺจาทิวเสน วิวิธา ปสฺสตีติ
วิปสฺสนาฯ สมฺมา ปกาเรหิ อนิจฺจาทีนํ ชานาตีติ สมฺปชาโน
ตสฺส ภาโว สมฺปชฌณฺ์ฯ อุปลปฏิปนฺเน สินฺธุเว วีถิ
อาโรปนตฺถ(๑) ปโตโท วีย อุปลเถ ชวานกํ กฺุจฺจิตฺตํ วีถิ
อาโรปนตฺถํ วิชฺฌตีติ ปโตโท วีย ปโตโทฯ

ทสฺสนลกฺขณเ อนฺทญฺจํ กโรตีติ อนฺทริยํ ปณฺณาสงฺขาตํ
อนฺทริยํ ปณฺณินฺทริยํฯ กิ วุตฺตํ โหติ นยิทํ ปุริสสฺส อนฺทริยํ
ปุริสินฺทริยนฺติอาทิ วีย ปณฺณาย อนฺทริยํ ปณฺณินฺทริยํ อถ
โฆ ปณฺณาเอว อนฺทริยํ ปณฺณินฺทริยนฺติ วุตฺตํ โหติฯ
อวิชฺชาย น กมฺปตีติ ปณฺณาพลํฯ กิเลสจฺเจทนญฺเจน ปณฺณาว
สตฺถํ ปณฺณาสตฺถํฯ

อุจฺจคฺคตญฺเจน ปณฺณาว ปาสาโท ปณฺณาปาสาโทฯ
อาโลกนญฺเจน ปณฺณาว อาโลโก ปณฺณาอาโลโกฯ
โอภาสนญฺเจน ปณฺณาว โอภาโส ปณฺณาโอภาโสฯ
ปโชตนญฺเจน ปณฺณาว ปชฺโชโต ปณฺณาปชฺโชโตฯ
ปณฺณวโต หิ เอกปลฺลสงฺเกน นิสินฺนสฺส ทสฺสหสฺสีโลกชาตุ
เอกาโลกา เอโกภาสา เอกปชฺโชตา โหติฯ เตเนตฺตํ วุตฺตํฯ
อิมสฺส ปน ตีสุ ปเทสุ เอกปเทนานิ เอกสฺมี อตฺเถ สิทฺเท
ยานตานิ(๒) ภควตา จตฺตาริเม ภิกฺขเว อาโลกาฯ กตเม
๑. ม. วิธิอาโรปนตฺถํฯ ๒. ม. ยานิ ปเนตานิฯ

จตุตฺตารโ จนฺทาลโโก สุรียาลโโก อคฺคาลโโก ปญฺญาโลโก ฯ
อิม โข ภิกฺขเว จตุตฺตารโ อาโลกา ฯ เอตทคฺคํ ภิกฺขเว
อิมสํ จตฺตุนํ อาโลกาณํ ยทิตํ ปญฺญาโลโก ตถา
จตุตฺตารเม ภิกฺขเว โอบาสา ฯ จตุตฺตารเม ภิกฺขเว ปชฺโชตาทิ (๑)
สตฺตานิ อชฺฌาสยวเสน สุตฺตานิ เทสิตานิ ฯ ตทนฺรูเปเนว
อิธปิ เถเรน เทสนา กตา ฯ อตุโถ หิ อนนเกหิ
อากาเรหิ วิชชมาโน สุวิกฺตโต โหติ อญฺญถา จ อญฺญโ
พฺพชฺฌติ อญฺญถา จ อญฺญโถติ ฯ รัตติกรณตฺถเณ ปน รัตติยา-
กกฎฺเณ รัตติชนกกฎฺเณ จิตฺตีกตกฎฺเณ ทฺถลภปาตฺถภาวกฎฺเณ
อตุลกฎฺเณ อนนฺมสฺตตฺตปริโภกกฎฺเณ จ ปญฺญาว รัตนํ ปญฺญา-
รัตนํ ฯ

น เตน สตฺตมา มุขฺหนฺติ สยํ วา อารมฺมเณ น
มุขฺหตฺติ อโมโห ฯ ฐมฺมวิจยปทํ วุตฺตตฺถเมว ฯ กสฺมา ปเนตํ
ปนฺน วุตฺตตฺถติ อโมหสฺส โมหปฺปฏิปกฺขภาวทูปนตฺถํ ฯ เตนตํ
ทูปเตติ ยวายํ อโมโห โส น เกวลํ โมหโต อญฺญโถ ฐมฺโม
โมหสฺส ปน ปฏูปกฺโข ฐมฺมวิจยสงฺขาโต อโมโห นาม อิธ
อิธปฺเปโตติ ฯ

สมฺมาทิฏฺฐีติ ยถาวนียฺยานิกกฺกุสลทิฏฺฐิ ฯ ตตฺถ กตมํ
ทูกฺขสมฺมทเย ฌาณํ ตตฺถ กตมํ ทูกฺขนิโรธเ ฌาณํ ตตฺถ

๑. อัง. จตฺกุก. ๒๑/๑๔๔, ๑๔๕/๑๘๘ ฯ

*เล่มที่ 40 สุตฺธิกปฏิสมภิทาณนิตฺเตสวณฺณา หน้า 619

กตมํ ทฺกฺขณิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ฅาณนติ ปุจฺฉาวจนา
สงฺเขปวเสน วุตฺตานิติ ฯ

สจฺจฅาณจตฺกุกนิตฺเตสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สุทฺธิกปฏิสมภิทาณนิตฺเตสวณฺณา

สุทฺธิกปฏิสมภิทาณนิตฺเตส อิมํ ฅาณนํ ปภท-
ทาวโตเขว เหฏฺฐา วิย ปภทํ อทฺสเสตฺวาเขว อตฺเตสุ ฅาณํ
อตฺถปฏิสมภิทาณนิตฺเตส วุตฺตํ ฯ ปญฺญาปภทาทาเวปี อตฺตนา
ปฏฺวิทฺธจตฺตจจฺมมตฺตวเสน นานตฺตสทาวโต อตฺถนานตฺเต
ปญฺญา อตฺถปฏิสมภิทาณนิตฺเตส วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ นานตฺเตติ อตฺถาทินํ อนนฺกทเว ฯ

ววตฺถาเนติ อตฺถาทินํ นิจฺจนเน ฯ

สจฺจกฺขณนติ อตฺถาทินํ สมฺมาทสฺสเน ฯ

อฺปลกฺขณนติ อตฺถาทินํ ภูสํ ทสฺสเน ฯ

ปภทเทติ อตฺถาทินํ นานาทเว ฯ

ปภทเวเนติ อตฺถาทินํ ปากฺกกรณน อฺปฺปาทเน ฯ

โฆตฺตเนติ อตฺถาทินํ ทิปเน ฯ

วิโรจเนติ อตฺถาทินํ วิวิธา ทิปเน ฯ

ปกาสเนติ อตฺถาทินํ ปกาสเน ฯ

นานตฺเตติ มฺลปทํ กตฺวา สพฺพสาธาธวเสน วุตฺตํ ฯ

ขุททกนิกายจุจกถา ปฏิสมภิทามคฺวณฺณา (สทฺธมฺมปกาสนี ๑) - หน้าที่ 620
*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 620

ววตฺตฺวาเนติ โสตาปฺนฺนสฺส วเสน สลฺลทฺถเณ อุปฺลทฺถเเนติ
สทฺทาคามิสฺส วเสน ปภเว ปภาวเนติ อนาคามิสฺส วเสน
โชนฺเน วิโรจเน ปภาสเนติ อรหฺโต วเสน วุตฺตฺนฺติ เอวมตฺถ(๑)
โชนฺนา กาทพฺพาติ ฯ

สฺวทฺธิกปฺฏิสมภิทาณานิทฺเทสวณฺณา นิฎฺฐิตา ฯ

อินฺทฺริยปโรปฺริยตฺตวณฺณานิทฺเทสวณฺณา

อินฺทฺริยปโรปฺริยตฺตวณฺณานิทฺเทส ตถาคตฺตฺสาติ วจเน
อฺทฺทเทส สรฺูปโต อวิชฺชมานเป นฺ ฌานานิ อสาคฺชาณานิ
สวาทฺเทหิติ วุตฺตตฺตา ตถาคตฺตฺสาติ วุตฺตเมว โหติ ฯ ตสฺมา
อฺทฺทเทส อตฺถโต สิทฺทสฺส ตถาคตฺตวณฺนสฺส นิทฺเทส คณฺ
กตฺติ ฯ

สจฺเจเต ปสฺสตีติ รูปาทิสฺส ฌนฺทฺราเคน สจฺเจตฺตาย ลกฺกตฺตาย
สจฺเจตฺตาเต สจฺเจเต อินฺทฺริยปโรปฺริยตฺตวณฺเนน จกฺขุณา ปสฺสตี
โไอโลเกติ ฯ

อปฺปฺรชกฺเขติ ปญฺญามเย อกฺขิมฺหิ อปฺปํ ราคาทฺริชฺ
เอเตสนฺติ อปฺปฺรชกฺขา ฯ อปฺปํ ราคาทฺริชฺ เอเตสนฺติ วา
อปฺปฺรชกฺขา เต อปฺปฺรชกฺเข ฯ

มหารชกฺเขติ ปญฺญามเย มหนฺตํ ราคาทฺริชฺ

๑. ม. เอวมเปตฺถ ฯ

*เล่มที่ 40 อินฺทฺริยปโรปรียตฺตวณนินฺทฺเสวณฺณา หน้า 621

เอเตสนฺติ วา มหารชกฺขา มหนฺตํ รากาธิรโช เอเตสนฺติ วา
มหารชกฺขา ฯ

ติกฺขินฺทฺริเย มฺุทินฺทฺริเยติ ติกฺขานิ สทุธาทีนํ
เอเตสนฺติ ติกฺขินฺทฺริยา มฺุทฺุณิ สทุธาทีนํ อินฺทฺริยานิ เอเตสนฺติ
มฺุทินฺทฺริยา ฯ

สุวากาเร ทฺุวากาเรติ สฺุณฺทฺรา สทุธาทโย อาการา
โกฏฺฐาสา เอเตสนฺติ สุวาการา กุจฺฉิตา กรหิตา สทุธาทโย
อาการา โกฏฺฐาสา เอเตสนฺติ ทฺุวาการา ฯ

สุวิณฺญาปเย ทฺุวิณฺญาปเยติ เย กถิตํ การณํ สลลฺกฺเขณฺติ
สุเขน สกฺกา โหนฺติ วิณฺญาเปตฺุ เต สฺุวิณฺญาปยา ตพฺุพิปริตฺตา
ทฺุวิณฺญาปยา ฯ

อฺุปกฺกเจจฺจ ปฺุรโลกวชฺชกฺกยทฺุสฺสาวิโนติ อฺุปี เอเก ปฺุร-
โลกกฺกเจจฺจ รากาทิวชฺชกฺกย กฺกยโต ปฺุสฺสนฺเต อิมฺุสฺส ปน
ปฺุทฺุสฺส นินฺทฺเส ปฺุรโลกสฺุเสว น วุตฺตตฺตา ขนฺุชาทิลเก จ
รากาทิวชฺเช จ ปฺุริ พาพฺุหํ ยํ ปฺุสฺสนฺตีลาติ ปฺุรโลกวชฺช-
กฺกยทฺุสฺสาวิโน ฯ เต ปฺุรโลกวชฺชกฺกยทฺุสฺสาวิเนติ (๑) เอวมตฺุโลก
คเหตพฺุโท ฯ

อฺุปกฺกเจจฺจ น ปฺุรโลกวชฺชกฺกยทฺุสฺสาวิโนติ ตพฺุพิปริเต ฯ

โลโกติ จ ปฺุลฺุชฺชนกฺุเจน(๒) ฯ

๑. สี. ...ทฺุสฺสาวิโนติ ฯ ๒. ม. ลฺุชฺชนปฺุลฺุชฺชนกฺุเจ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 622

วชฺชนฺติ วชฺชนียญฺเจน ฯ เอตฺตาวตฺตา อุตฺเทศสฺส
นิทฺเทโส จ กโต โหติ ฯ
ปฺนุ นิทฺเทศสฺส ปฺนุณินิทฺเทสํ กโรนฺโต อปฺปรชกฺเข
มหารชกฺเขตฺติอาทิมาท ฯ
ตตฺถ ตีสฺส รตฺเนสฺส โอบปฺนสงฺฆาตฺตา สทฺธา อสฺส
อตฺถิตฺติ สทฺโธ ฯ
โส สทฺธาสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อสฺสทฺธิยรชสฺส เจว
อสฺสทฺธิยมฺลกสฺส เสสากุสลรชสฺส จ อปฺปกตฺตา อปฺปรชกฺโข ฯ
นตฺถิ เอตฺสฺส สทฺธาติ อสฺสทฺโธ ฯ
โส วุคฺตปฺปการสฺส รชสฺส มหนตฺตตฺตา มหารชกฺโข ฯ
อารทฺธํ วิริยมฺเนนาติ อารทฺธวิริโย ฯ
โส โกสชฺชรชสฺส เจว โกสชฺชมฺลกสฺส เสสากุสลรชสฺส
จ อปฺปกตฺตา อปฺปรชกฺโข ฯ หินฺวิริยตฺตา กุจฺฉิตฺเตน อากาเรน
สีทฺตีติ กุสิโท กุสิโท เอว กุสิโต ฯ
โส วุคฺตปฺปการสฺส สีทรชสฺส(๑) มหนตฺตตฺตา มหารชกฺโข ฯ
อารมฺมณฺ์ อูเปจฺจ จิตฺตา สติ อสฺสาติ อฺปฺนุจฺฉิตฺสฺสตี ฯ
โส มฺนุจฺฉสฺสจฺจรชสฺส เจว มฺนุจฺฉสฺสจฺจมฺลกสฺส เสสากุสล-
รชสฺส จ อปฺปกตฺตา อปฺปรชกฺโข ฯ มฺนุจฺฉา นฺนุจฺฉา สติ
อสฺสาติ มฺนุจฺฉสฺสตี ฯ
๑. ม. รชสฺส ฯ

*เล่มที่ 40 อินฺทฺริยปโรปรียตฺตณณินฺทฺเทสวณฺณนา หน้า 623

โธ วุตฺตปฺปการสฺส รชสฺส มหนฺตตฺตนา มหารชฺชกฺโข ฯ
อฺปฺปนาสมารินา อฺปฺจารสมารินา วา อารมฺมณฺ สมฺ สมฺมา
วา อาหิโต จิโตติ สมาริโต ฯ สมาริตฺตจิตฺโตติ วา สมาริโต ฯ

โธ อฺทฺทจฺจรชสฺส เจว อฺทฺทจฺจมฺลกสฺส เสสากฺสตรชสฺส
จ อฺปฺปกตฺตนา อฺปฺปรชฺชกฺโข ฯ น สมาริโต อสมาริโต ฯ

โธ วุตฺตปฺปการสฺส รชสฺส มหนฺตตฺตนา มหารชฺชกฺโข ฯ
อฺทฺทตฺตคามินิ ปณฺณวา อสฺส อตฺถิติ ปณฺณวา ฯ

โธ โมหรชสฺส เจว โมหมฺลกสฺส เสสากฺสตรชสฺส จ
อฺปฺปกตฺตนา อฺปฺปรชฺชกฺโข ฯ โมหมฺพฺหตฺตนา ทฺฐจฺจา ปณฺณวา
อสฺสชาติ ทฺปฺปณฺโณ ฯ

โธ วุตฺตปฺปการสฺส รชสฺส มหนฺตตฺตนา มหาราชฺชกฺโข ฯ
สทฺทฺโร ปุคฺคโล ติกฺขินฺทฺริโยติ พหุลฺลํ อฺปฺปชฺชมานาย พลวติยา
สทฺทฺราย สทฺทฺโร เตเนว สทฺทฺรินฺทฺริเยน ติกฺขินฺทฺริโย ฯ

อสฺสสทฺทฺโร ปุคฺคโล มุทินฺทฺริโยติ พหุลฺลํ อฺปฺปชฺชมานเนน
อสฺสสทฺทฺริเยน อสฺสสทฺทฺโร อนฺตรนฺตฺตรา อฺปฺปชฺชมานเนน ทฺทฺทฺพเลน
สทฺทฺรินฺทฺริเยน มุทินฺทฺริโย ฯ เอส นโย เสเสสฺสุปี ฯ

สทฺทฺโร ปุคฺคโล สุวากาโรติ ตาย เอว สทฺทฺราย
โธภนากาโร ฯ

อสฺสสทฺทฺโร ปุคฺคโล ทฺวากาโรติ เตเนว อสฺสสทฺทฺริเยน
วิรูปกากาโร ฯ เอส นโย เสเสสฺสุปี ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 629

สุวิณฺวาปโยติ สุเขน วิณฺวาเปตฺติ สกฺกณฺเอยโย ฯ

ทฺวิณฺวาปโยติ ทฺกุเขน วิณฺวาเปตฺติ สกฺกณฺเอยโย ฯ

ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวีติ เอตฺถ ยสฺมา ปณฺญาสมฺปนฺนสฺเสว
สทฺธาทีนํ สุปริสฺสุทฺธานํ โหนฺติ ตสฺมา สุปริสฺสุทฺธสทฺธาทีสมฺปนฺโน
ตํสมฺปยุตฺตาย สุปริสฺสุทฺธสทฺธาทีสมฺปนฺโนปิ วา ตปฺปจฺจาย
ปณฺญาย ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวี โหติ ฯ ตสฺมา เอว हि
สทฺธาทยปิ จตฺตาริ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวีติ วุตฺตา ฯ

อิทานิ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวีติ เอตฺถ วุตฺตํ โลกณฺจ
วชฺชณฺจ ทสฺเสตฺถํ โลโกติอาทิมาห ฯ

ตตฺถ ขนฺธา เอว ลุชฺชนปฺลชฺชนญฺเณน โลโกติ ขนฺธโลโก ฯ
เสสทฺวาเยปิ เอเสว นโย ฯ

วิปตฺติภวโลโกติ อปายโลโก ฯ โส हि อนิฏฺฐผลตฺตา
วิรูโป โลโกติ(๑) วิปตฺติ ภวตีติ ภโว วิปตฺติ เอว ภโว
วิปตฺติภโว วิปตฺติภโว เอว โลโก วิปตฺติภวโลโก ฯ

วิปตฺติสมฺภวโลโกติ อปายูปคํ กมฺมํ ฯ ตํ हि สมฺภวติ
เอตสฺมา ผลนฺติ สมฺภโว วิปตฺติยา สมฺภโว วิปตฺติสมฺภโว
วิปตฺติสมฺภโว เอว โลโก วิปตฺติสมฺภวโลโก ฯ

สมฺปตฺติภวโลโกติ สุกฺติโลโก ฯ โส हि อิฏฺฐผลตฺตา
สุนฺทโร ตาโกติ สมฺปตฺติ ภวตีติ ภโว สมฺปตฺติ เอว ภโว

๑. ม. ตาโกติ ฯ

*เล่มที่ 40 อินฺทฺริยปโรปรียตฺตณณินฺทฺเทสวณฺณา หน้า 625

สมฺปตฺติภโว สมฺปตฺติภโว เอว โลโก สมฺปตฺติภวโลโก ฯ

สมฺปตฺติสมฺภวโลโกติ สุกฺตฺตฺตํ กมฺมํ ฯ ตํ หิ สมฺภวติ
เอตฺตฺตมา ผลนฺติ สมฺภโว สมฺปตฺติยา สมฺภโว สมฺปตฺติสมฺภโว ฯ

สมฺปตฺติสมฺภโว เอว โลโก สมฺปตฺติสมฺภวโลโก ฯ

เอโก โลโกติอาทีนึ เหฏฺฐา วุตฺตตฺตนาเนว ฯ

วชฺชนฺติ นปฺปัสกวจนํ ฯ อสุโกติ อนินฺทฺทิฏฺฐตฺตํ กตํ ฯ

กิลฺลสาคิ รากาทยํ ทฺวจฺจริตาคิ ปาณาติปาตาทโย ฯ

อภิสงฺขาราคิ ปุณฺณภิสงฺขาราทโย ฯ

ภวคามิกมฺมาติ อตฺตโน วิปากทานวเสน ภวํ กจฺจนฺตฺติ

ภวคามินอ อภิสงฺขารสฺสุปี วิปากชนกานเนว กมฺมานิ วุตฺตานิ ฯ

อิตีติ วุตฺตปฺปการนินฺทฺสนํ ฯ

อิมสฺมิณจ โลกเ อิมสฺมิณจ วชฺเชติ วุตฺตปฺปการเ โลเก

จ วชฺเช จ ฯ

ติพฺพา ภยสฺสณฺณาคิ พลวตี ภยสฺสณฺณา ฯ

ติพฺพาคิ น สทฺทสฺส(๑) อตฺโต วุตฺโต

ภยสฺสณฺณาคิ ภยสทฺทสฺส ฯ โลกวชฺชทฺทวมฺปิ หิ ภยวตฺตตฺตนา

สยณฺจ ภยตฺตนา (๒) ภยํ ภยมิตฺติ สณฺณา ภยสฺสณฺณา ฯ

ปจฺจุปฺปจฺจिता โหตีติ ตํ ตํ ปจฺจิจฺจ อฺเปจฺจ จิตฺตา โหตี ฯ

เสยฺยถาปี อุกฺขิตฺตาสิกเ วชฺเคติ ยถา นาม ปหริตฺตุ

๑. ม. ปฺรสทฺทสฺส ฯ ๒. ม. สภยตฺตนา ฯ

อุจฺจาริตฺตคฺเค ปจฺจามิตฺเต ติปฺพา ภยสฺสณฺวา ปจฺจุปฺภูจิตฺตา

โหติ เอวเมว โลกํ จ วชฺเช จ ติปฺพา ภยสฺสณฺวา

ปจฺจุปฺภูจิตฺตา โหติ ฯ

อิเมหิ ปฺลณฺวสาย อากาเรหิตฺติ อปฺปรชฺกฺขปฺลนฺจกาทีสุ

ทสฺสุ ปฺลนฺจเกสุ เอเกกสฺมึ ปฺลนฺจณฺนํ ปฺลนฺจณฺนํ อาการานํ

วเสน ปฺลณฺวสาย อากาเรหิ ฯ

อิมานิ ปฺลนฺจินฺทฺริยานีติ สทฺธินฺทฺริยาทีนํ ปฺลนฺจินฺทฺริยานิ ฯ

ชานาตีติ ตถาคโต ปฺลนฺวาย ปชานาติ ฯ

ปสฺสตีติ ทิปฺพจกฺขณา ทิปฺภูจํ วิย กโรติ ฯ

อณฺญาตีติ สทฺพทาการมฺริยาทาหิ ชานาติ ฯ

ปฏฺวิชฺฌตีติ เอกเทสํ อเสเสตฺวา นีรวเสสทสฺสนวเสน

ปฺลนฺวาย ปทาเลตีติ ฯ

อินฺทฺริยปโรปฺริยตฺตณฺณานิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

อาสยานุสยณฺณานิทฺเทสวณฺณนา

อาสยานุสยณฺณานิทฺเทเส อิธ ตถาคโตติอาทิ ปฺลนฺจธา

จปีโต นิตฺเทโส ฯ

ตตฺถ อาสยานุสยา วุตตตฺถา เอว ฯ

จฺริตฺตฺตํ ปุพฺเพ กตํ กุสฺลาคุสฺลํ กมฺมํ ฯ

อริมฺตฺตฺตํ สมฺปตฺติ กุสฺเล อกุสฺเล वा จิตฺตโวสฺสคฺคํ(๑) ฯ

๑. ม. จิตฺตโวสฺสคฺโค ฯ

*เล่มที่ 40 อาศยานุสยณณินิทฺเทสวณฺณา หน้า 627

ภพฺพาภพฺเพติ ภพฺเพ จ อภพฺเพ จ ฯ อริยาย ชาตียา
สมภฺวานฺตฺติ ชายนฺตฺติติ ภพฺพา ฯ วัตฺตฺมานสมิเป วัตฺตฺมานวณฺํ ฯ
ภวิสฺสนฺตฺติ ชายิสฺสนฺตฺติติ วา ภพฺพา ภาชนฺนฺตฺตฺติ อตฺตฺโต ฯ
เย อริยมคฺคปฺปฏิเวธสฺส อนฺนฺจฺจวิกา อุปฺนิสฺสยสมฺปนฺนา เต
ภพฺพา ฯ วัตฺตฺตฺปฺปฏิปกฺขา อภพฺพา ฯ

กตโม จ (๑) สตฺตฺนํ อาสโยติอาทิ นิทฺเทสสฺส ปฺปฏินิทฺโท ฯ
ตตฺตฺตฺ สสฺสโตติ นิจฺโจ ฯ

โลโกติ อตฺตฺตา ฯ อิธ สรีริเยว นสฺสติ อตฺตฺตา ปน
อิธ ปฺปรตฺตฺจ โสเยวาติ มลฺลณฺตฺติ ฯ โส หิ สยฺเยว
อาโลเกตฺติติ กตฺวา โลโกติ มลฺลณฺตฺติ ฯ

อสสฺสโตติ อนฺจฺโจ ฯ อตฺตฺตา สรีเรเนว สห นสฺสตีติ
มลฺลณฺตฺติ ฯ

อนฺตฺวาติ ปฺปรตฺเต กสิณฺเณ ฉานํ อุปฺปาเทตฺวา ตํปฺปรตฺต-
กสิณารมฺมณํ จิตฺตํ สปรियนฺโต อตฺตฺตาติ มลฺลณฺตฺติ ฯ

อนนฺตฺวาติ น อนฺตฺวา อปฺปมาณฺเณ กสิณฺเณ ฉานํ
อุปฺปาเทตฺวา ตํ อปฺปมาณกสิณารมฺมณํ จิตฺตํ สปรियนฺโต อตฺตฺตาติ
มลฺลณฺตฺติ ฯ

ตํ ชีวํ ตํ สรีรณฺตฺติ ชีโว จ สรีรณฺจ ตํเยว ฯ

ชีโวติ อตฺตฺตา ฯ ลิงฺควิปฺลฺลาเสน นปฺปัสกวจนํ กตํ ฯ

สรีรณฺตฺติ ราสญฺเจน ขนฺธปฺปญฺจกํ ฯ

๑. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺชาวณฺณา หน้า 628

อณฺณํ ชีวํ อณฺณํ สรีรณฺติ อณฺโณ ชีโว อณฺณํ

ขณฺฐปณฺจกํ ฯ

โหติ ตถาคโต ปรี มรณฺติ ขณฺฐา อีเชว วินสฺสนฺติ
สตฺโต มรณฺโต ปรี โหติ วิชฺชติ น นสฺสติ ฯ ตถาคโตติ
เจตฺถ สตฺตาธิวณฺณฺติ วทณฺติ ฯ เกจฺ(๑) ปน ตถาคโตติ
อรหฺติ วทณฺติ ฯ อีเม น โหตีติ ปกฺเข โทสํ ทิสฺวา
เอวํ คณฺหนฺติ ฯ

น โหติ ตถาคโต ปรี มรณฺติ ขณฺฐา อีเชว นสฺสนฺติ
ตถาคโต จ มรณฺโต ปรี น โหติ อุกฺกขฺชติ วินสฺสติ ฯ
อีเม โหตีติ ปกฺเข โทสํ ทิสฺวา เอวํ คณฺหนฺติ ฯ

โหติ จ น จ โหตีติ อีเม เอเกกปกฺขปริคฺคเห โทสํ
ทิสฺวา อุกฺกขฺชํ คณฺหนฺติ ฯ

เนว โหติ น น โหตีติ อีเม อุกฺกขฺชปริคฺคเห อุกฺก-
ขฺชปริคฺคเห อุกฺกทิสฺวาปฺตฺตี ทิสฺวา โหตีติ จ น โหติ เนว โหตีติ จ
น โหตีติ อมราวิกฺเขปปกฺขํ คณฺหนฺติ ฯ

อัย ปเนตฺถ อฏฺฐกถานโย สสฺสโต โลโกติ วาตีอาทีหิ
ทสฺหากาเรหิ ทิฏฺฐปเถโทว วุตฺโต ฯ

ตตฺถ สสฺสโต โลโกติ จ ขณฺฐปณฺจกํ โลโกติ คเหตุวา
อัย โลโก นิจฺโจ ชฺโว สพฺพกาลิโกติ คณฺหนฺตสฺส สสฺสตนฺติ
๑. ม. วทณฺติ ฯ

*เล่มที่ 40 อาศยานุสยณานิเทศวณณา หน้า 629

คหณาการปฺปวตฺตา ทิฏฺฐิ ๗

อสฺสฺสโตติ ตเมว โลกํ อุจฺฉิขฺชติ วินสฺสตีติ คณฺหนตฺสฺส
อุจฺฉตฺตคหณาการปฺปวตฺตา ทิฏฺฐิ ๗

อนฺตวาติ ปฺริตฺตกสฺสึณลาภิโน สฺสฺสฺสฺสฺสฺส วา สฺสฺสวตฺตเต
วา กสฺสึณ สฺมาปฺนฺนสฺส อนฺโตสฺมาปฺตฺติยํ ปวตฺติตฺตรูปารูปชฺมเม
โลโกติ จ กสฺสึณปฺริจฺเจทฺนฺเตน อนฺตวาติ จ คณฺหนตฺสฺส
อนฺตวา โลโกติ คหณาการปฺปวตฺตา ทิฏฺฐิ ๗ สฺส สฺสฺสตฺติฏฺฐิปี
โหติ อุจฺฉตฺตทิฏฺฐิปี ๗ วิปฺลกสฺสึณลาภิโน ปน ตสฺมี กสฺสึณ
สฺมาปฺนฺนสฺส อนฺโตสฺมาปฺตฺติยํ ปวตฺติตฺตรูปารูปชฺมเม โลโกติ
จ กสฺสึณปฺริจฺเจทฺนฺเตน น อนฺตวาติ จ คณฺหนตฺสฺส อนฺตวา
โลโกติ คหณาการปฺปวตฺตา ทิฏฺฐิ ๗ สฺส สฺสฺสตฺติฏฺฐิปี โหติ
อุจฺฉตฺตทิฏฺฐิปี ๗

ตํ ชีวํ ตํ สฺริรฺรฺรฺรติ เกทฺนชฺมมฺสฺส สฺริรฺรฺรฺรเสว
ชีวฺรฺรฺรติ คหิตฺตฺตฺตา สฺริเร อุจฺฉิขฺชฺมาเน ชีวฺรฺรฺรปี อุจฺฉิขฺชฺตีติ
อุจฺฉตฺตคหณาการปฺปวตฺตา ทิฏฺฐิ ๗ ทฺติยปฺเท สฺริรฺรฺรโต
อณฺณสฺส ชีวฺรฺรฺร สฺหิตฺตฺตฺตา สฺริเร อุจฺฉิขฺชฺมาเนปี ชีวํ น
อุจฺฉิขฺชฺตีติ สฺสฺสตฺตคหณาการปฺปวตฺตา ทิฏฺฐิ ๗

โหติ ตถาคโตติอาทิสฺส สฺสฺสฺสฺส ตถาคโต นาม โส
ปฺริ มรณา โหตีติ คณฺหนโต ปจฺมา สฺสฺสตฺติฏฺฐิ ๗ น โหตีติ
คณฺหนโต ทฺติยา อุจฺฉตฺตทิฏฺฐิ ๗ โหติ จ น จ โหตีติ

*เลมที่ 40 มหาภคความฉนนา หนา 630

คณหโต ตตยา เอกจจสสสททิกฺขี ๗ เนว โหติ น น

โหตีติ คณหโต จตฺตถา อมราวิกฺเขปทิกฺขีตี ๗

อิตีติ วุตฺตปฺปการทิกฺขีนิสฺสยนิทฺสสนํ ๗

ภวทิกฺขีสนฺนิสฺสิตา วา สตฺตา โหนฺติ วิภวทิกฺขีสนฺนิสฺสิตา

วาทิ ภโว วุจฺจติ สสฺสโต สสฺสทวเสน อุปฺปชฺชมานา ทิกฺขี

ภวทิกฺขี ภโวติ ทิกฺขีตี วุตฺตํ โหติ ๗ วิภโว วุจฺจติ อฺจฺเจโท

อฺจฺเจทวเสน อุปฺปชฺชมานา ทิกฺขี วิภวทิกฺขี วิภโวติ ทิกฺขีตี

วุตฺตํ โหติ ๗ วุตฺตปฺปการา ทสฺวิธา ทิกฺขี ภวทิกฺขี จ

วิภวทิกฺขี จาติ ทฺวิธาวิ โหติ ๗ ตาสฺ ทฺวิสุ เอกกํ

สนฺนิสฺสิตา อปฺสฺสิตา อลฺลีนํ สตฺตา โหนฺติ ๗

เอเต วา ปน อฺโก อนฺเต อนฺอุปคฺมมาติ เอตฺถ

อคฺคิโต วา อฺทกโต วา มิถฺเกทา วาติอาทิสฺสู วิย วาสฺทโท

สมฺมจฺจยฺตฺโต ๗ เอเต วุตฺตปฺปการเ สสฺสทฺจฺเจทวเสน เทว

ปฺกฺเข จ น อุปคฺนฺตฺวา อนลฺลียิตฺวา ปหาชาติ อตฺโต ๗

อนฺุโลมิกา วา ขนฺตีติ วิภปฺตฺโตว ๗

อิทฺปฺปจฺจยตาปฺปฏิจฺจสมฺปฺปนฺเนสุติ อิมสฺสํ ชรามรณาทีนํ

ปฺจฺจยา อิทฺปฺปจฺจยา อิทฺปฺปจฺจยา เอว อิทฺปฺปจฺจยตา

อิทฺปฺปจฺจยานํ วา สมฺโห อิทฺปฺปจฺจยา ๗ ลกฺขณํ ปเนตฺถ

สทฺทสฺตฺถโต ปรีเยสิตพฺพิ ๗ เต เต ปฺจฺจเย ปฺปฏิจฺจ สห สมฺมา

จ อุปฺปนฺนา ปฺปฏิจฺจสมฺปฺปนฺนา ๗ ตสฺสา อิทฺปฺปจฺจยตาย จ

*เล่มที่ 40 อาศยานุสยณณินิทฺเทสวณฺณา หน้า 631

เตสุ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ จ ฌมฺเมสุ ฯ

อนฺุโลมิกาคิ โลกุตฺตรฌมฺมานํ อนฺุโลมโตะ อนฺุโลมิกา ฯ

ขณฺุตฺติ ฌาณํ ฯ ฌาณํ หิ ขมฺนโตะ ขณฺุติ ฯ

ปฏิทฺทธา โหตฺติ สตฺเตหิ อธิคฺตา โหติ อิทฺปฺจฺจยตาย
ขณฺุติยา อุจฺเจตฺตตฺตานุปคโม โหติ ปฺจฺจยฺุปฺปนฺนฌมฺมานํ ปฺจฺจย-
สํมคฺคิยํ อายตฺตวฺวตฺติตฺตา ปฺจฺจยฺานุปรมทสฺสเนน ผลานุปรม-
ทสฺสนโตะ ฯ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ฌมฺเมสุ ขณฺุติยา สสฺสตฺตตฺตานุ-
ปคโม โหติ ปฺจฺจยสํมคฺคิยํ นวนวานํ ปฺจฺจยฺุปฺปนฺนํ

ฌมฺมานํ อฺุปฺปาททสฺสนโตะ ฯ เอวเมเต อฺุโก อนฺุเต อนฺุปคมฺม
ปฏิจฺจสมุปฺปาทปฏิจฺจสมุปฺปนฺนฌมฺมทสฺสเนน น อฺุจฺเจโท น
สสฺสโตะติ ปวตฺตํ สมฺมาทสฺสนํ อนฺุโลมิกา ขณฺุตฺติ เวทิตฺพุพฺ ฯ
เอวํ หิ ตทฺภยทิฏฺฐิปฏิปคฺขณฺุตา สมฺมาทิฏฺฐิ วุตฺตา โหติ ฯ

ยถาภูตํ วา ฌาณนฺุติ ยถาภูตํ ยถาสภาวํ เนยฺยํ ฯ

ตคฺคถ ปวตฺตตฺตวณฺุมฺปิ วิสยโวหารเณ ยถาภูตตฺตวณฺุติ วุตฺตํ ฯ
ตํ ปนฺ สงฺขารุเปกฺขาปริยนฺุตํ วิปสฺสนาฌาณํ อธิชาธิปฺเปตํ ฯ
เหฏฺฐา ปนฺ ยถาภูตตฺตวณฺุทสฺสนนฺุติ ภยคฺคฺปฏิจฺจานฌาณํ วุตฺตํ ฯ
ยถาภูตํ วา ฌาณํ สตฺเตหิ ปฏิทฺทฺธํ โหตฺติ สมฺพนฺุโร ฯ

อิทานิ สสฺสโตะ โลโกติอาทึหิ มิจฺจนาทิฏฺฐิปริภาวิตํ เอเต
วา ปนาติอาทึหิ สมฺมาทิฏฺฐิปริภาวิตํ สตฺตสนฺุตานํ ทสฺเสตฺวา
กามํ เสวณฺุตฺตญฺเวยวาติอาทึหิ เสสากุสเสหิ เสสกุสเสหิ จ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 632

ปริภาวิต สุตตสนุทานัน ทสเสติ ฯ ตตถ กามัน เสวนุตฺเตยว

ปุกคถัน ตถาคโต ชานาตีติ โยชนา กาทพฺพา ฯ

เสวนุตฺตยฺเววติ (๑) จ อภินฺนุสฺมทาจารวเสน เสวมานัน ฯ

ปุกฺกเพ อาเสวิตวเสน กิเลสกาโม ครุ อสฺสาติ กามครุโก ฯ

ตถเวว กามิ อาสเย สนุทานเน อสฺสาติ กามาสโย ฯ

สนุทานนวเสนเนว กามเ อธิมุตฺโต ลกฺโขติ กามาธิมุตฺโต ฯ

เสเสสุปี เอเสว นโย ฯ

เนกขมฺมาทีนิน วุตตตฺถาเนว ฯ กามาทีนิน จ ตีหิ

เสสากฺุสลา เนกขมฺมาทีนิน ตีหิ เสสากฺุสลา คหิตาว โหนตีติ

เวทิตพฺพา ฯ อัย สุตตทานัน อาสโยติ ติธา วุตฺตํ สนุทานเนว

ทสเสติ ฯ

อัย ปเนตถ อญฺจกถานโย อิติ ภาวทิกฺุจิสฺสนุสนิสฺสิตา วาติ

เอวํ สสฺสตทิกฺุจิน วา สนุสนิสฺสิตา ฯ สสฺสตทิกฺุจิน หิ เอตถ

ภาวทิกฺุจิน วุตฺตา อุกฺเขททิกฺุจิน จ วิภาวทิกฺุจินติ ฯ สพฺพทิกฺุจินัน

หิ สสฺสตุจฺเจททิกฺุจินิน สงฺกหิตตฺตา สพฺเพปิเม ทิกฺุจิคคิตฺตา สุตฺตา

อิมาว เทว ทิกฺุจโย สนุสนิสฺสิตา โหนตี ฯ วุตฺตมฺปิ เจตฺ

ทฺวยนินฺสฺสิตโต ขวายนํ กจฺจาน โลโก เยภฺยเยน อตฺถิตฺตยฺเจว

นตฺถิตฺตยฺจาติ (๒) ฯ

เอตถ หิ อตฺถิตฺตาติ สสฺสตํ นตฺถิตฺตาติ อุกฺเขโท ฯ

อัย ตาว วญฺุณนินฺสฺสิตานัน ปุณฺุชชานานัน สุตตทานัน อาสโย ฯ

๑. ม. เสวนุตฺตยฺติ ฯ ๒. ส. น. ๑๖/๔๓/๒๑ ฯ

*เล่มที่ 40 อาศยานุสยณณินิทฺเทสวณฺณา หน้า 633

อิทานิ วิวญฺญนิสฺสิตานํ สุตฺตสฺสคฺคานํ อาสยํ ทสฺเสตฺถ
เอเต วา ปน อุโภ อนฺนเต อนฺนปคฺคมาติอาทิ วุคฺคตํ ๑ ตตฺถ
เอเต วา ปนาติ เอเตเยว ๑ อุโภ อนฺนเตติ สสฺสจฺจุเจทสงฺขาเต
เทว อนฺนเต ๑ อนฺนปคฺคมาติ น อลฺลียิตฺวา ๑ อิทปฺปจฺจยตา-
ปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ รมฺเมสุติ อิทปฺปจฺจยตาย เจว ปฏิจฺจ-
สมุปฺปนฺนรมฺเมสุ จ ๑ อนฺนโลมิกา ขนฺตีติ วิปฺสฺสนาณานํ ๑
ยถาภูตํ ฅาณนฺติ มคฺคณานํ ๑ อิํ วุคฺคตํ โหติ ยา
ปฏิจฺจสมุปฺปาเท เจว ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนรมฺเมสุ จ เอเต อุโภ
สสฺสจฺจุเจทอนฺนเต อนฺนปคฺคมาติ วิปฺสฺสนา ปฏิลทฺธา อณฺจ
ตโต อุตฺตรํ มคฺคณานํ อยํ สคฺคานํ อาสโย ๑ อยํ
วญฺญนิสฺสิตานณฺจ วิวญฺญนิสฺสิตานณฺจ สพฺเพสมฺปิ สคฺคานํ
อาสโย อิํ วสนฺนญฺจานนฺติ ๑ อยํ อจาริยานํ สฺมานญฺจกถา ๑

วิคฺคฺขวาที ปนาห มคฺโค นาม วาสํ วิทฺธเสนฺโต
คจฺจติ ตฺวํ มคฺโค วาโสติ วเทสีติ ๑ โส วคฺคตพฺโพ ตฺวํ
อริยวาสภานฺโก โหสิ น โหสีติ ๑ สเจ น โหมีติ วทติ
ตฺวํ อภานฺนคฺคตฺวา น ขานาสิติ วคฺคตพฺโพ ๑ สเจ ภานฺนโกสมฺมิติ
วทติ สุตฺตํ อหฺรติ วคฺคตพฺโพ ๑ สเจ อหฺรติ อิจฺเจตํ
กุสลํ ๑ โน เจ อหฺรติ สยํ อหฺรติพฺพํ ทสฺยเม ภิกฺขเว
อริยวาสา เย อริยา(๑) อวสีสุ วา อวสนฺติ วา อวสีสุสนฺติ
วาติ (๒) เอตํ หิ สุตฺตํ มคฺคสฺส วาสภาวํ ทีเปติ ๑ ตสฺมา

๑. ม. ยทริยา ๑ ๒. อญ. ทสก. ๒๔/๑๕/๓๑ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณนนา หนา 634

สูกถิตเมเวตุนติ ๑ อิมํ ปน ภควา สตุตทานํ อาสยํ ชานนุโต
อิมสยจ ทิกุจิกทานํ อิมสยจ วิปสุสนาณณมคคณณณ
อปฺวตฺตคฺกขณเปี ชานาติ เอว ๑ ตสฺมาเยว จ กามํ เสวนตุํเยว
ชานาตีตฺติอาทิ วุตฺตุนติ ๑

อนุสยนิทเทเส อนุสยชาติ เกนญฺเจน อนุสยา อนุสย-
นญฺเจน ๑ โก เอส อนุสยนญฺโจ นามาติ อปฺปหีนญฺโจ ๑
เอเต หิ อปฺปหีนญฺเจน ตสฺส ตสฺส สนฺตนาเน อนุเสนฺติ
นาม ๑ ตสฺมา อนุสยชาติ วุจฺจนฺติ ๑

อนุเสนตีติ อนุรูปํ การณํ ลภิตฺวา อฺปฺปชฺชตีติ
อตุโธ ๑ อถาปี สียา อนุสยนญฺโจ นาม อปฺปหีนากาโร
โส จ อฺปฺปชฺชตีติ วุตฺตํ น ยฺชฺชตี ตสฺมาน อนุสยา
อฺปฺปชฺชตีติ ๑ ตตฺริทํ ปฏฺิวจฺนํ น อปฺปหีนากาโร อนุสโยติ
ปน อปฺปหีนญฺเจน ถามคตฺกิลโสติ วุจฺจติ ๑

โส จิตฺตสมฺปยุตฺโต สารมฺมโณ สบฺปจฺจยญฺเจน สเหตุโก
เอกนฺตาคุสโล อตีโตปี โหติ อนาคโตปี ปจฺจบุปนฺโนปี ตสฺมา
อฺปฺปชฺชตีติ วตฺตํ ยฺชฺชตี ๑ ตตฺริทํ ปมาณํ อีเชว ตาว
อภิสมยกถาย ปจฺจบุปนฺเน กิเลสํ ปชฺหตีติ (๑) ปุจฺจํ กถฺวา
อนุสยานํ ปจฺจบุปนฺนภาวสุส อตฺถิตาย ถามคโต อนุสยํ
ปชฺหตีติ วุตฺตํ ๑ ฐมฺมสงฺกณฺยํ โมหสุส ปทภาชเน อวิชฺชานุสโย
อวิชฺชาปริยญฺจานํ อวิชฺชาลงฺคี โมหโ อกฺุสลมูลํ อยํ ตสฺมี
๑. พุ. ปฏฺิ. ๓๑/๖๕๘/๖๐๕ ๑

*เล่มที่ 40 อาศยานุสยฉนนา นิตุเทสฉนนา หน้ 635

สมเย โมห โหตีตี (๑) อกุสฉฉิตเตน สทุธิ โมหสสุ ออุปนุณาโว
วุดโต ๑ กถาวตุถุสมิ อนุสยา อพุยาถตา อนุสยา อเหตุกา
อนุสยา ฉิตตุวิปยุตุตติ (๒) สพุเพ วาธา ปฏิเสธิตา ๑ อนุสยยมเก
สตุตุนันิ วารานันิ (๓) อฉฉตตรสมิ ออุปชชนวาระ ยสสุ กาม-
ราคานุสโย ออุปชชติ ตสสุ ปฏิฆานุสโย ออุปชชตีตีอาทิ (๔)
วุดตี ๑ ตสมมา อนุเสนตีตี อนุรูปิ การฉฉิ ลกิตวา ออุปชชติตี
ยิ วุดตี ติ อิมินา ตนติปุปมาฉเนน ยุตุนติ เวทิตพุพิ ๑
ยมปิ ฉิตตุสมปยุตุโต สารมมโฉตีอาทิ (๕) วุดตี ตมปิ สวุดตเมว ๑
อนุสโย หิ นามเส ปรีนิปุณโน ฉิตตุสมปยุตุโต อกุสฉสมุโฉตี
นิฉฉเมตถ คนตพุพิ ๑

กามราคานุสโยตีอาทิสู กามราโค จ โส ออุปหีนฉฉเจน
อนุสโย จาติ กามราคานุสโย ๑ เสสปะเทสุปิ เอเสว นโย ๑
กามราคานุสโย เจตถ โลกสหคฉฉิตเตสุ สหชาตวเสน
อารมมฉฉวเสน จ มนาเปสุ (๖) อวเสสคามาวจรสมุเมสุ อารมมฉฉ-
วเสเนว ออุปชชมาโน โลโก ๑

ปฏิฆานุสโย จ โทมนสสุสหคฉฉิตเตสุ สหชาตวเสน
อารมมฉฉวเสน จ อมนาเปสุ (๗) อวเสสคามาวจรสมุเมสุ อารมมฉฉ-
วเสเนว ออุปชชมาโน โทโส ๑

๑. อภิ. สจ. ๓๔/๓๐๐/๑๑๓ ๑ ๒. อภิ. ก. ๓๗/๑๔๓๒/๔๗๔ ๑

๓. ม. มหาวารานันิ ๑ ๔. อภิ. ย. ๓๘/๑๕๖๒/๗๓๔ ๑

๕. สී. ย. อารมมโฉ ๑ ๖. สී. อมนาเปสุ ๑ ๗. สී. ย. มเนเปสุ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคควณณ หน้ 636

มานานุสโย ทิฏฐิตวิปยุตฺตโลภสทตจิตฺเตสุ สหชาต-
วเสน อารมณฺวเสน จ ทุกฺขเวทนาวชเชสุ อวเสสกามาจร-
ฐมฺเมสุ รูปารูปาจรฐมฺเมสุ จ อารมณฺวเสนว อุปฺปชฺชมานโน
มานโน ฯ

ทิฏฐานุสโย จตฺตฺส ทิฏฐิตตสมฺปยุตฺเตสุ ฯ

วิจิกิจฺจนุสโย วิจิกิจฺจาสทคเต ฯ

อวิชฺชานุสโย ทฺวาทสฺส อกฺสลจิตฺเตสุ สหชาตวเสน
อารมณฺวเสน จ ฯ ตโยปี อวเสสเตฏุมกฐมฺเมสุ อารมณ-
วเสนว อุปฺปชฺชมานา ทิฏฐิวิจิกิจฺจामโหา ฯ

ภวราคานุสโย จตฺตฺส ทิฏฐิตวิปยุตฺเตสุ อุปฺปชฺชมานโนปี
สหชาตวเสน น วุตฺโต อารมณฺวเสนว ปน รูปารูปาจร-
ฐมฺเมสุ อุปฺปชฺชมานโน โลโภ วุตฺโต ฯ

อิทานิ ยถาวุตฺตานิ อนุสฺยานิ อนุสฺยณญฺจานิ ทสฺเสนฺโต
ยํ โลเกติอาทิมาห ฯ

ตตฺถ ยํ โลเก ปิยรูปนฺติ ยํ อิมสฺมี โลเก ปิยชาติกั
ปิยสภาวํ ฯ สาทรูปนฺติ สาทชาติกั อสฺสาทปทญฺจานิ
อิฏฐารมณฺณิ ฯ

เอตฺถ สตฺตานิ กามราคานุสโย อนุเสตฺติ เอตฺสฺมี
อิฏฐารมณฺเณ สตฺตานิ อุปฺปหีนญฺเจน กามราคานุสโย อนุเสติ ฯ
ปิยรูปํ สาทรูปนฺติ จ อิธ กามาจรฐมฺโमेยว อธิปฺเปโต ฯ

*เล่มที่ 40 อาศยานุสยณณินิทฺเทสวณฺณา หน้า 637

ยถา นาม อุทเท นิมุคฺคสฺส เหฏฺฐา จ อุปฺริ จ
สมนฺตา จ อุทกเมว โหติ เอวเมว อิฏฺฐารมฺมเณ รากุปฺปตฺติ
นาม สตฺตานํ อัจฉณฺสมาฉฉณฺนา ฯ ตถา อนิฏฺฐารมฺมเณ
ปฏฺธิมุปฺปตฺติ ฯ

อิติ อิมेषฺ ทฺวีสุ ฌมฺเมสุติ เอวํ อิมेषฺ ทฺวีสุ อิฏฺฐา-
นิฏฺฐารมฺมณฺฌมฺเมสุ ฯ

อวิชฺขานุปฺติตาติ กามราคปฏฺธิสมฺปยุตฺตา หุตฺวา
อารมฺมณฺกรณฺวเสน อวิชฺขานุปฺติตา อนุปฺติตา อวิชฺชา อนุปฺริตา
อนุกฺตา ฯ วิจฺเจทํ กตฺวาปี ปาโใจ ฯ

ตฺเทกฺกุโฉติ ตาย อวิชฺชาย สหเชกฺกุจฺวเสน เอกโต
จิโต ฯ

มาโน จ ทิฏฺฐิ จ วิจิกิจฺฉา จาติ นววิธมาโน
ทฺวาสฏฺฐิจิวิธา ทิฏฺฐิ อฏฺฐวตฺตฺถกา วิจิกิจฺฉา ตฺเทกฺกุโฉ มาโน
จ ตฺเทกฺกุจฺฉา ทิฏฺฐิ จ ตฺเทกฺกุจฺฉา วิจิกิจฺฉา จาติ โยชนา ฯ

ทฺฐุจฺพฺพาติ ปสฺสิตฺพฺพา อวคฺนตฺพฺพา ฯ ตโย เอกโต
กตฺวา พหฺวจฺนํ กตํ ฯ ภวราคานุสโย ปเนตฺถ กามราคานุ-
สเยเนว สงฺคหิโตติ เวทิตฺพฺโพ ฯ

จริตฺนิทฺเทส เตรส เจตนา ปุณฺณภิกฺสงฺฆาโร ฯ ทฺวาทส
อปุณฺณภิกฺสงฺฆาโร ฯ จตฺสฺโส อานณฺชาภิกฺสงฺฆาโร ฯ

ตฺตฺถ กามาวจโร ปรีตฺตฺถุมโก ฯ อิตโร มหาภุมโก ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 638

ตีสุปี วา เอเตสุ โย โภจโ อปฺปวิปาโก ปรีตฺตญฺมโก
มหาวิปาโก มหาญฺมโกติ เวทิตฺตํโพ ๑
อธฺมุตฺตนิทฺเทเส สนนฺตีติ สํวิชฺชนฺติ ๑
หีนธฺมุตฺตีกาติ ลามกชฺฆมาสยา ๑
ปณฺธิตธฺมุตฺตีกาติ กฺลฺยาณชฺฆมาสยา ๑
เสวนฺตีติ นิสฺสยณฺติ อลฺลียณฺติ ๑
ภชฺชนฺตีติ อุปฺสงฺกมณฺติ ๑
ปยฺริฐปาสนฺตีติ ปุณฺนปฺปนํ อุปฺสงฺกมณฺติ ๑
สเจ หิ อจฺริยฺปชฺฌายา น สีสฺวานฺโต โหนฺติ อนฺเต-
วาสิกสทฺธิวiharika สีสฺวานฺโต ๑ เต อตฺตโน อจฺริยฺปชฺฌายเปี น
อุปฺสงฺกมณฺติ อตฺตโน สทฺธิเส สารุปฺเป ภิกฺขุเยว อุปฺสงฺกมณฺติ ๑
สเจ ปี อจฺริยฺปชฺฌายา สารุปฺปา ภิกฺขุ อิตฺเร
อสารุปฺปาเตปี น อจฺริยฺปชฺฌายเ อุปฺสงฺกมณฺติ อตฺตโน
สทฺธิเส หีนธฺมุตฺตีกเยว อุปฺสงฺกมณฺติ ๑
เอว อุปฺสงฺกมณฺ ปน น เภวลํ เอตฺรหิเยว อตีตา-
นาคเตปีติ ทสฺเสตฺถุ อตีตมฺปี อทฺธานนฺติอาทิมาท ๑
ตตฺถ อตีตมฺปี อทฺธานนฺติ อตีตสฺมี กาลเ อจฺจนฺต-
สํโยคตฺถ(๑) วา อุปฺโยควณฺ ๑ เสสํ อุตฺตานตฺถเมว อิทมฺปน
ทฺสฺสีสฺวานํ ทฺสฺสีสฺเสวนเมว สีสฺวานฺตานํ สีสฺวานฺตเสวนเมว
๑. ม. อจฺจนฺตสํโยคตฺถ วา ๑

*เล่มที่ 40 อาศยานุสยณณินิทฺเทสวณณนา หน้า 639

ทฺุปฺปณฺณานํ ทฺุปฺปณฺณเสวณเมว ปณฺณวณฺณานํ ปณฺณวณฺณต-
เสวณเมว โโก นินฺยาเมตฺติติ อชฺฌาตยชฺชาตฺติ นินฺยาเมตฺติติ ฯ

ภพฺพาทภพฺพนินฺทฺเทเส ฉทฺุเทตฺตพฺเพ ปจฺมํ นินฺทฺทิสิตฺวา
คเหตฺตพฺเพ ปจฺจนา นินฺทฺทิสิตฺตํ อฺุทฺเทสสฺส อฺุปฺปฏฺิปาฏฺิยา ปจฺมํ
อภพฺพา นินฺทฺทิสฺสา ฯ อฺุทฺเทเส ปน ทฺุวณฺทสมฺมาเส อจฺจิตฺตสฺส
จ มนฺททฺุขรสฺส จ ปทสฺส ปุพฺพนินฺปาตลกฺุขณฺวเสน ภพฺพ-
สทฺุโท ปุพฺพํ ปยฺตุโต

กมฺมารณณนาติ ปณฺณจวิเชน อานนฺตรียกมฺเมน ฯ สมนฺนา-
คตฺาติ สมนฺกฺิฏฺฏตฺา ฯ

กิลเสวณณณนาติ นินฺยตมิจฺจนาทฺิฏฺฏจฺิยา ฯ อิมานิ เทว
สคฺุคคฺุคานํ อวณฺณโต อวณฺณานิ ฯ กิกฺุขฺุณินฺทฺุสกาทีนิกมฺมานิปิ(๑)
กมฺมารณณเนว สงฺคหิตานิ ฯ

วิปาการณณนาติ อเหตุกปฏฺิสนฺธิยา ฯ ยสฺมา ปน
ทฺุเหตุกานมฺปิ อริยมคฺุคปฏฺิเวโร นตฺุถิ ตสฺมา ทฺุเหตุกา
ปฏฺิสนฺธิปี วิปาการณณเมวาทิ เวทิตพฺพา ฯ

อสฺสทฺุชฺชาติ พุทฺุชาทีสฺสุ สทฺุชฺธารหิตา ฯ

อจฺจนฺทิกาทิ กตฺุคคฺุคตฺากุสจฺจนฺทฺุชฺธา ฯ อุตฺตรกฺุรฺก
มนฺุสฺสา อจฺจนฺทิกจฺจนฺทฺุชฺชานํ ปวิฏฺุชฺชา ฯ

ทฺุปฺปณฺณนาติ ภวฺงคปณฺณาย ปรีหีนา ฯ ภวฺงคปณฺณาย

๑. ม. กิกฺุขฺุณินฺทฺุสกาทีนิกมฺมานิปิ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 640

ปน ปริปฺพณายปี ยสฺส ภวํกํ โลกุตฺตรสฺส ปาทกํ น

โหติ โสปี ทฺวปฺปญฺโฆเยว นาม ฯ

อกฺพฺพา นียามํ โอกฺกมิตฺตุ กุสฺเสสฺส ฐมฺเมสฺส สมฺมตฺตฺนฺติ

กุสฺเสสฺส ฐมฺเมสฺส สมฺมตฺตฺนียามสงฺขาตํ อริยมคฺคํ โอกฺกมิตฺตุ

อกฺพฺพา ฯ อริยมคฺโค หิ สมฺมา สภาโวติ สมฺมตฺตํ โสเยว

อนนฺตรผลทาเน สยเมว วา อจลภาวโต นียโม(๑) ตํ โอกฺกมิตฺตุ

ปฺวีสิตฺตุ อกฺพฺพา ฯ

น กมฺมารณฺนาติอาทีนํ วุคฺตฺวิปฺริยาเยเนว เวทิตฺพฺพานีติ ฯ

อาสยानุสยณณินิทฺเตสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ยมกปาฎิหีรณณินิทฺเตสวณฺณนา

ยมกปาฎิหีรณณินิทฺเตเส (๒) อสาธารณฺ สวาทฺเทหิตฺติ เสสา-

สธารณณณินิทฺเตเส อญฺจวณฺเนหิ โอกาสภาวโต น วุคฺตํ

อิธ ปน อญฺจวณฺนาภาวโต วุคฺตฺนฺติ เวทิตฺพฺพํ ฯ

อุปฺริมกายโตติ นาทิยา อุทฺธํ สรฺริโต ฯ

อคฺคิกฺขนฺโธ ปวคฺตฺตฺติเต เตโฆกสิณารมฺมณฺ ปาทกชฺฌานํ

สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย อุปฺริมกายโต อคฺคิชาลา วุฏฺฐาตุติ

อวชฺชิตฺวา ปริกมฺมํ กตฺวา อนนฺตรํ อภิญญาณณน อุปฺริม-

กายโต อคฺคิชาลา วุฏฺฐาตุติ อธิฏฺฐิตเต สห อธิฏฺฐานา อุปฺริม-

๑. ม. นียาโม ฯ ๒. สී. ย. ยมกปาฎิหาริยณณินิทฺเตเส ฯ

*เล่มที่ 40 ยมกปาฏิหิรณานิทฺเตสวณฺณา หน้า 641

กายโต อคฺคิชาลา วุฏฺฐาติ ฯ สฺวา หิ อธิ ราสฺสญฺเจน ขนฺุโรติ
วุตฺตา ฯ

เหฏฺฐิมกายโตติ นาทิโต เหฏฺฐา สรีโรโต ฯ

อุทฺทธารา ปวตฺตตีติ อาโปกสิณารมฺมณํ ปาทกชฺฌานํ
สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย เหฏฺฐิมกายโต อุทฺทธารา วุฏฺฐาตุติ
อวชฺชิตฺวา ปริกมมํ กตฺวา อนนฺตรํ อภินฺวณฺณาณน
เหฏฺฐิมกายโต อุทฺทธารา วุฏฺฐาตุติ อธิญฺเจเต สห อธิญฺจานา
เหฏฺฐิมกายโต อุทฺทธารา วุฏฺฐาติ ฯ อุภยตฺถาปี อพฺโพเจเนท-
วเสน ปวตฺตตีติ วุตฺติ ฯ อธิญฺจานสฺส จ อวชฺชนสฺส จ
อนฺตเร เทว ภาวฺกจิตฺตานิ วตฺตนฺติ ตสฺมาเยว ยุกฺลา หุตฺวา
อคฺคิกฺขนฺธอุทฺทธารา ปวตฺตนฺติ อนฺตรํ น ปณฺณายติ ฯ
อณฺเณสํ ปน ภาวฺกปริจฺเจโท นตฺถิ ฯ

ปุรตฺถิมกายโตติ อภิมุขปสฺสโต ฯ ปจฺฉิมกายโตติ ปิฏฺฐิ-
ปสฺสโต ฯ

ทกฺขิณอกฺขิโต วามอกฺขิโตติอาทิ สมาสปาโจเยว น
อณฺโณ ฯ ทกฺขิณนาสิกาสโตโต วามนาสิกาสโตติ ปาโจ
สุนฺทโร ฯ รสฺสํ กตฺวาปี ปจฺนติ ฯ

อํสญฺญโตติ เอตฺถ อพฺพุคฺคตฺถญฺเจน ญฺโฆ วิทยาติ ญฺโฆ
อํโสเยว ญฺโฆ อํสญฺญโฆ ฯ

องฺคุลงฺกุเลหิตี องฺคุลีหิ องฺคุลีหิ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 642

องกุลนตริกาทิ องกุลินัน อนตริกาทิ ฯ

เอเกกโลมโต อคคิกขนุโธ ปวตตติ เอเกกโลมโต อุททธารา
ปวตตตีติ อุกยตุถาปี อามณตติวจนน สพพโลมานัน ปริยา-
ทินนตตะตา เอเกกโลมโตว อคคิกขนุธอุททธารา ยุคตา ยุคตา
หุตตะวา ปวตตตติ วุตตติ โหติ ฯ

โลมกูปโต โลมกูปโต อคคิกขนุโธ ปวตตติ โลมกูปโต
โลมกูปโต อุททธารา ปวตตตีติ เอตุถาปี เอเสว นโย ฯ เกสุจิ
โปตฺถเกสุ เอเกกโลมโต อคคิกขนุโธ ปวตตติ ฯ โลมกูปโต
โลมกูปโต อุททธารา ปวตตติ โลมกูปโต อคคิกขนุโธ
ปวตตติ เอเกกโลมโต อุททธารา ปวตตตีติ ลิจิตติ ฯ ตมปี
ยฺชชติเยว ฯ ปาฎิหิรสุส อติสุขมตตทิปนโต ปน ปุริมปาโจเยว
สุนทรตโร ฯ

อิทานิ จนนัน วณณานนติ โโก สมพนุโธ เหฎฐา
อุปริมกายโตติอาทิหิ อเนเกหิ สริราววา วุตตะตา ฯ เตน
สริราววสมพนุโธ ปวตตตีติ วจนสมพนุเชน จ ยมกปาฎิ-
หิราธิกาเรน จ จนนัน วณณานัน สริราววภูตทานัน รัสสิโย(๑)
ยมกา หุตตะวา ปวตตตติ วุตตติ โหติ ฯ สามิวจนสมพนุเชน
จ อวสสิ รสสิโยติ ปาเสโส อิจฺฉิตพุโพเยว ฯ

นีลานนติ อุมานุปฺพวณณานัน(๒) ฯ

๑. ม. รสสิโย ฯ ๒. อุมานุปฺพวณณานัน ฯ

*เล่มที่ 40 ยมกปาฎิหีรณานนิตุเทสวณฺณนา หน้ 643

ปีตกานนฺติ กณิการปฺปวณฺณานํ ๑

โลहितกานนฺติ อินฺทโคปกวณฺณานํ ๑

โอทาทานนฺติ โอสธิตารกาวณฺณานํ ๑

มณฺชิฎฺฐานนฺติ มนฺทรตฺตวณฺณานํ ๑ ปกฺสฺสรานนฺติ ปกฺสฺสร-
ปกตีกานํ วณฺณานํ (๑)๑ ปกฺสฺสรวณฺโร (๒) วิสฺสุ อวิชฺชามาเนปี (๓) วุตฺเตสฺสุ
ปลฺลจฺจสฺวณฺณเสฺยเย ปภา สมฺมุชฺชลาเต เต ปกฺสฺสรธา ๑

ตถา หิ ตถาคตฺตสฺส ยมกปาฎิหีร กโรนตฺตสฺส ยมกปาฎิหีรณาน-
พลเนว เกสมสฺสฺสนฺนญฺเจว อกฺขินฺนญฺจ นีลฎฺฐานเนหิ นีลรสฺมิโย

นิกฺขมฺนฺติ ยาสํ วเสน คคนตลํ อลฺลชฺชนจฺจนฺณสฺมาภินฺณํ (๔) วีย

อุมารปฺปฬนึลฺลปฺลทลตฺตลนฺนํ วีย วิติปฺตนฺตมณฺิตาลวณฺณํ วีย

ปสฺสาริตเมจกปฏฺฐํ วีย จ โหติ ๑ ฉวิทฺโต เจว อกฺขินฺนญฺจ

ปีตกฎฺฐานเนหิ ปีตรสฺมิโย นิกฺขมฺนฺติ ยาสํ วเสน ทิสฺสาภาคา

สฺวณฺณรสฺสนิสิญฺจมานา วีย สฺวณฺณปฏฺฐปสฺสาริตา วีย กุญฺจกม-

จฺจนฺณกณิการปฺปฬสมฺปริกิณฺณา (๕) วีย จ วิโรจนฺติ ๑ มํสฺโลหิตฺเตหิ

เจว อกฺขินฺนญฺจ รตฺตกฎฺฐานเนหิ โลहितรสฺมิโย นิกฺขมฺนฺติ ยาสํ

วเสน ทิสฺสาภาคา จินฺนปฏฺฐจฺจนฺณรสฺชิตา วีย สฺสปกฺกลาหารส-

นิสิญฺจมานา วีย รตฺตกมฺพลปฺริกฺขิตฺตวณฺณํ วีย ชยสฺสมนฺปาติภทฺทก-

พนฺธุชฺชีวากุสุมสมฺปริกิณฺณา วีย จ วิโรจนฺติ ๑ อญฺจิสฺสีหิ เจว

๑. ม. ปภาสนปกตีกานํ ปกฺสฺสรวณฺณานํ ๑

๒. ม. ปกฺสฺสรวณฺณ ๑ ๓. ม. อวิชฺชามาเนปี ๑

๔. ม. อลฺลชฺชนจฺจนฺณสโมภินฺณํ ๑

๕. ม. กุญฺจกมฺจฺจนฺณกณิการปฺปฬสมฺปริกิณฺณานา ๑

ทนุเตหิ จ อกขินญจ เสตฏจानेहि โอทาทรสุมิโย นิกขมณฺติ
ยาถํ วเสน ทิสากาธา รชตคฺกุเฐหิ อาสิญจมานขีรธारा-
สมฺปฺริกขณฺณา วิย ปสาริตฺรชตปฏฺฐวิทานา วิย วิตีปตนฺตรชต-
तालवणฺणा วิย กุณฺทกมุทสินฺหุवारसुมนมฺลิติกาทิกุसुमसฺลยฺจนฺนา
วिय จ วิโรจนฺติ ๑ หตฺถตลปาตตลาทีหิ มนฺทฺรตฺตฏจानेहि
มณฺชิฏฺฐรสุมิโย นิกขมณฺติ ยาถํ วเสน ทิสากาธา ปวาพชาล-
ปฺริกขิตฺตา วิย รตฺตคฺกวรกกุसुमสโมกขณฺณา วิย จ วิโรจนฺติ ๑
อุณฺณาทาจानขาทีหิ (๑) ปกฺสฺสรฏจानेहि ปกฺสฺสรรสุมิโย นิกขมณฺติ
ยาถํ วเสน ทิสากาธา โอสธีตารกปฺลชฺชปฺลณฺณา วิย วิชฺช-
ปฏฺฐลาทีปฺริปฺลณฺณา วิย จ วิโรจนฺติ ๑

ภควา จงฺกมตีตฺติอาทิ ภควโต จ นิมฺमितานญจ
นानาอิริยาปถกรณฺณํ ยมกปาฎิหิเรเนว โหตีตฺติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ๑
เตสํ หิ นิมฺमितานํ อิริยาปถา ยุกฺทลาव หุตฺวา วตฺตณฺติ ๑
ยทิ นิมฺมิตา พหุกา โหนฺติ นิมฺมิโตตฺติอาทิ กสฺมา เอกวจนฺ
กตณฺติ เจ นิมฺมิเตสุปี เอกกสฺส นานาอิริยาปถภาวทสฺสนตฺถํ ๑
พหุวจนฺนํ หิ วุตฺเต สพฺเพปี นิมฺมิตา สกึเอกกอิริยาปถิกา
วिय โหนฺติ ๑ เอกวจนฺนํ ปน วุตฺเต นิมฺมิเตสุ เอกโก
นानาอิริยาปถิกोติ ฉายตี ๑ ตสฺมา เอกวจนฺนินฺหุเทโส กโต ๑
จูปนฺนถกฺตฺเถโรปี ตาว นานาอิริยาปถิกภิกฺขุณฺ สหสฺสํ มาเปสิ
๑. ม. อุณฺณานขาทีหิ ๑

*ล่่มที่ 40 ยมกปฏฐฐิรณณนทุเทสวณณนา หน้ถ 645

กึ ปน ภควา ยมกปฏฐฐิเร พนุ นมมตเต น กริสฺสตี ๑
จฺพปตฺถกตฺถเร มฺลจติจฺวา อณฺเณลฺลํ สวากานํ เอกวชฺชเนน
นทานอิริยาปถิกานํ นานารูปานณฺจ นมฺมานํ น อิขฺหมตี ๑
อนิยเมตฺวา หิ นมฺมิตา อิทุธิมตา สทิสาว โหนฺตติ ๑
จานนีสชฺชวาทิสฺส วา ภาสิตตฺถนฺนทฺทวาทิสฺส วา ยํ ยํ อิทุธิมา
กโรตี ตํ ตเทว กโรนฺตติ วิสทิสกรณฺณํ นานากิริยากรณณฺจ(๑)
เอตฺตกา อิทิสว โหนฺตฺตุ เอตฺตกา อิมํ นาม กโรนฺตฺตุติ
วิสุํ วิสุํ อวชฺชจฺจวา อธิฏฺฐจฺจเนน อิขฺหมตี ๑ ตถากตฺตสฺส
ปน เอกวชฺชนาธิฏฺฐจฺจเนเนว นานปฺปการนมฺมานํ อิขฺหมตี ๑
เอวเมว(๒) อกกกิกขนฺธชฺชวทฺทวาทิรณณนาณ นมฺมานเน จ นานาวณณณนมฺมานเน จ
เวทิตพฺพํ ๑

ตตฺถ ภควา จงฺกมตฺตี อากาเส วา ปจฺวิยํ วา
จงฺกมตี ๑ นมฺมโตติ อิทุธิยา มาปิตพฺพชฺชรูปํ ๑
ติฏฺฐติ วาทอิทินนปปี อากาเส วา ปจฺวิยํ วา ๑
กปฺเปตฺตีติ กโรตี ๑

ภควา ติฏฺฐตฺตีติอาทิสฺสปี เอเสว นโยตี ๑

ยมกปฏฐฐิรณณนทุเทสวณณนา นิฏฺฐจติ ๑

๑. ม. นานากิริยากรณณจ ๑ ๒. ม. เอวเมว ๑

มหากรณญาณินิเทศวณฺณา

มหากรณญาณินิเทศ พุเกหิ อากาเรหิติ อิทานิ
วฺจฺจมานะหิ เอกฺกนฺนวุตฺติยา ปกาเรหิ ฯ

ปัสสฺสนฺตานนฺติ ฌาณจกฺขุณา จ พุทฺธจกฺขุณา จ
โธโลเกนฺตานิ

โธกฺกมตฺตฺติ โธตฺรตฺติ ปวิสฺติ ฯ

อาทิตฺโตตฺติ ทฺกฺขลกฺขณฺวเสน ปิปาโยคฺโต สฺนฺตฺวาปนฺนุเจน
อาทิตฺโตตฺติ ยถนิจฺจํ ตํ ทฺกฺขนฺนฺติ (๑) วฺจฺจตฺตฺตา สทฺทฺสงฺขตฺตฺส
เจว ทฺกฺขลกฺขณฺวเสน ปิปิตฺตฺตา ทฺกฺขสฺส จ กรุณฺยา
มฺลฺลวฺจฺจตฺตฺตา ปจฺมํ ทฺกฺขลกฺขณฺวเสน อาทิตฺโตตฺติ วฺจฺจตฺตฺนฺติ
เวทิตฺตฺพํ ฯ ราคาทิตฺติ อาทิตฺตฺตํ ปน อฺปฺริ วกฺขตฺติ ฯ

อถฺวา อาทิตฺโตตฺติ ราคาทิตฺติเยว อาทิตฺโตตฺติ อฺปฺริ ปน
ตฺสส นตฺถลฺลโธ โภจฺจํ นิพฺพาเปตฺตฺติ อตฺถาเปกฺขณฺวเสน (๒) ปฺน
วฺจฺจตฺตฺนฺติ เวทิตฺตฺพํ ฯ

โลกสฺนฺนิวาโสติ ปญฺจกฺขณฺธา ลฺลฺลชนฺนุเจน (๓) โลโก
ตฺถนฺหาทิกฺกฺขิณฺวเสน สฺนฺนิวสนฺติ เอตฺถ สตฺตฺตาติ สฺนฺนิวาโส
โลโกว สฺนฺนิวาโส โลกสฺนฺนิวาโส ฯ ทฺกฺขิตฺติ ชนฺธสฺนฺตฺนํ
อฺปาทฺยา สตฺตฺตฺวาหารสทฺทฺทฺวาโต โลกสฺนฺนิวาโสโยคฺโต สตฺตฺ-
ตฺมฺโหปี โลกสฺนฺนิวาโส โสปี จ สทฺทฺชนฺนุโกเยว ฯ

๑. ส. ข. ๑๓/๔๒/๒๘ ฯ ๒. ม. อตฺถาเปกฺขณฺวเสน ฯ

๓. ม. ลฺลฺลชนฺนุเจน ฯ

*เล่มที่ 40 มหากรุณาณานิเทศวณณา หน้า 647

อุยฺยตุโตติ อนนเกสุ กิจฺเจสุ นิจฺจพฺยาปารตาย กตโยโค
กตอุสุสาโห สตตกิจฺเจสุ (๑) สอุสุสุโกติ อตุโถ ๑ ฃญฺญนฺยตุโต(๒) วา
อุยฺยตุโต ๑

ปฺยาโตติ ปพฺพเตยฺยา นที วย อนวญฺจิตกมเนน มรณาย
ยาคฺ์ อารทฺุโร ๑

กมฺมคฺคํ ปฏฺิปนฺโนติ กุจฺฉิตํ มิจฺฉามคฺคํ ปฏฺิปนฺโน ๑
อุปริ ปน วิปถปกฺขนฺโทติ นานาปเทหิ วิเสตฺตฺวา วุตฺตํ ๑
อุปฺนียตีติ ชรราวเสน มรณาย อุปฺนียติ หริยติ ๑ ชรา
หิ आयฺโน สํหานีติ (๓) วุตฺตา ๑

อทฺฐวฺวติ น ถิโร สทา ตถฺว(๔) น โหติ ยสฺมา อทฺฐวฺว
ตฺสฺมา อุปฺนียตีติ ปุริมสฺส การณวจนเมตฺ ๑ เอเตน สการณํ
ชราทฺุขํ วุตฺตํ ๑ ตํ ชราทฺุขํ ทิสฺวา ชราปาริชฺฌณฺรหิตาปี
วิญฺญ ปพฺพชนฺติ ๑

อตาโณติ ตายิตฺุ รกฺขิตฺุ สมตฺถเนน รหิโต อนารกฺโขติ
วุตฺตํ โหติ ๑

อนนฺิสฺสโรติ อภิสฺสริตฺวา อภิกนฺตฺวา พฺยาหฺรณฺเนน
อสุสาเสตฺุ สมตฺถเนน รหิโต อสหาโยติ วา อตุโถ ๑ ยสฺมา
อนนฺิสฺสโร ตฺสฺมา อตาโณติ ปุริมสฺส การณวจนเมตฺ ๑ เอเตน
สการณํ ปิยวิปฺปโยคทฺุขํ วุตฺตํ ๑ ตํ ปิยวิปฺปโยคทฺุขํ ทิสฺวา
๑. กตฺถจฺ. สตตกิจฺเจสุ ๑ ๒. ม . ฃญฺญนฺยตุโตติ ๑

๓. สํ. นี. ๑๖/๖/๓ ๑ ๔. ม. ตถฺว ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 648

ฉาติปาริซุณฺณรหิตาปี วิณฺญ ปพฺพชนฺติ ฯ

อสุสโกติ สกภณฺฑรหิโต ฯ

สพฺพ ปหาย คมนียนฺติ สกภณฺฑนฺติ สลฺลภฺจิตฺ สพฺพ

ปหาย โลกเกน คนฺตฺพฺพ ฯ ยสฺมา สพฺพ ปหาย คมนีย

ตสฺมา อสุสโกติ ปุริมสฺส การณฺวจนเมตฺ ฯ เอเตน สการณฺ

มรณทุกฺขํ วุตฺตํ ฯ ตํ ทิสฺวา โภคปาริซุณฺณรหิตาปี วิณฺญ

ปพฺพชนฺติ ฯ อญฺญตฺถ(๑) กมฺมสฺสกา มาณว สตฺตาคิ (๒) วุตฺตํ

อิธ จ รฏฺฐปาลสฺสฺเต จ อสุสโก โลโกติ (๓) วุตฺตํ ตํ กถิ

ยฺชชฺตีติ เจ ปหาย คมนีย สนฺธาย อสุสโกติ วุตฺตํ กมฺม

ปน น ปหาย คมนีย ฯ ตสฺมา กมฺมสฺสกาติ วุตฺตํ ฯ

รฏฺฐปาลสฺสฺเตยฺว จ เอวเมตฺ วุตฺตํ ตฺว ปน ยถากมฺม

คมิสฺสสีติ (๔) ฯ

อุโนติ ปาริปุริรหิโต ฯ

อติคฺโตติ ภฺยโย ภฺยโย ปตฺถนายนปี น สุหิโต ฯ อิหิ

อุณภาวสฺส การณฺวจนํ ฯ

ตณฺหาทาโสติ ตณฺหา หเส วตฺตนโต ตณฺหา

ทาสฺสุโต ฯ อิหิ อติคฺตภาวสฺส การณฺวจนํ ฯ เอเตน อิจฺฉา-

โรคาปเทเสน สการณฺ พฺยาธิทุกฺขํ วุตฺตํ ฯ ตํ พฺยาธิทุกฺขํ

๑. ม. อญฺญตฺถ ฯ ๒. ม. อุ. ๑๔/๕๘๑/๓๗๗ ฯ

๓. ม. ม. ๑๓/๔๔๖/๔๐๖ ฯ ๔. ม. ม. ๑๓/๔๔ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาคฺรณฺณาณนิตฺตฺสวณฺณา หน้า 649

ทิสฺวา พุยาธิปาริหฺนฺณฺวริตฺตปิ วิญญฺ ปพฺพชนฺติ ฯ

อตฺตายนฺติ ปุตฺตาทิหิปี ตายนฺตฺส อภาวโต อตฺตายนฺ
อนารกฺโข อลพฺกเนยฺยเขโม วา ฯ

อเลณฺติ อลลฺลียิตฺตํ นิสฺสิตฺตํ อนรโห อลลฺลีนานมฺปิ จ
เลณฺกิจฺจการโก ฯ

อสรณฺติ นิสฺสิตานํ น ภยหารโก(๑) น ภยวินาสโก ฯ

อสรณฺฏฺโตติ ปฺเร อุปฺปตฺติยา(๒) อตฺตโน อภาเวนฺว
อสรณฺ อุปฺปตฺติสมกฺกาลเมว อสรณฺฏฺโตติ อตฺโต ฯ

อุทฺธโตติ สพฺพากุสเสสฺ อุทฺธจฺจสฺส อุปฺปชฺชนโต
สตฺตสนฺตฺตเน จ อกฺุสฺลอุปฺปตฺติ พาทุสฺลโต อกฺุสฺลสมฺมจฺติ โลโก
เตน อุทฺธจฺเจน อุทฺธโต ฯ

อวฺุสฺนฺโตติ อวฺุสฺมณฺลกฺขณฺสฺส อุทฺธจฺจสฺสเวว โยเคน
อวฺุสฺนฺโต ภนฺตมิกปฏฺิกโก ฯ อุปฺนียติ โลโกติอาทิสฺ จจฺจสฺ
จ อุทฺธโต โลโกติ จ ปณฺจสฺ จานฺสฺ โลโกติ อากตฺตํ เสเสสฺ
โลกสนฺนิวาโสติ ฯ อุภยถาปี โลโกเยว ฯ

สสฺลโลติ ปีพชฺชนกตฺตายนฺ อนฺโตคฺุทฺทนตฺตายนฺ ทฺุณฺนฺิหรณฺนียตฺตายน
จ สลฺลลาติ สจฺจํ คเตหิ รากาทีหิ สลฺลเลหิ สหฺวตฺตฺตนโก ฯ

วิทฺุโรติ มิกาทโย กทาจิ ปเรหิ วิทฺุธา โหนฺติ อຍ
ปนฺ โลโก นิจฺจํ อตฺตฺตนาวิวิทฺุโร ฯ

๑. ม.ภยสารโก ฯ ๒. ส. อุปฺปตฺติ ฯ

ขุททกนิกายกุกกถา ปฏิสมภิทามคฺวณฺณา (สทุธมมปกาสนี ๑) - หน้าที่ 650
*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 650

ปฺนุสฺส
มานสฺส
สฺส
สฺส

ตสฺส

สฺส
อฺนุทฺธฺรฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

อณฺณตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สฺส
อณฺณตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

อวิขฺขณฺนการารวโรตฺติ อวิขฺขา เอว สภาวทสฺสนจฺฉาทนฺน
อนฺนํ วิย กโรตฺติ อวิขฺขณฺนการโร โสว สภาวคฺมนนินฺวารณฺน
อวารณฺนํ เอตสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส

กิลฺลสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
นณฺณเจน ปณฺนชโรตฺติ กิลฺลสฺสฺสฺส
ปณฺนชโร อวิขฺขาปภเว กิลฺลสฺส
ปณฺนชโร ปาติ

อาโลกํ ทสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
โลกทสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส (๒) วา อตฺถ

อวิขฺขาตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อวารณฺนตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อวิขฺขาโกสฺสฺส อนฺน

๑. ขุ. มหา. ๒๕/๘๐๕/๕๐๒ ๑ ๒. ม. ปณฺณาโลกสฺส ทสฺสฺส

*เล่มที่ 40 มหาคฺรณฺณาณนิตฺตสวณฺณา หน้า 651

ปวิญฺโจติ ปุริมโต วิเสโส ๑

อณฺฑทฺโถติอาทโย จ วิเสสาเยว ๑

อณฺฑทฺโถติ อณฺฑทฺ โถติ นิพฺพตฺโต ๑ ยถา หิ อณฺฑทฺ

นิพฺพตฺตา เอกจฺเจ สตฺตา อณฺฑทฺตาทิ วุจฺจนฺติ เอวมยฺ

โลโก อวิชฺชณฺทโกเส นิพฺพตฺตตฺตา อณฺฑทฺโถติ วุจฺจติ ๑

ปริโยนทฺโธติ เตน อวิชฺชณฺทโกเสน สมฺนตฺโต โอนทฺโธ
พทฺโธ เวจฺโติ ๑

ตฺนตฺตาทฺกฺขาโตติ (๑) ตฺนตฺ วิย อากฺลทฺโถ ๑ ยถา นาม

ทฺนตฺกฺจติตฺตํ มฺลิกจฺฉินฺนํ เปสการานํ ตฺนตฺ ตฺหิ ตฺหิ อากฺล

โหติ อิทํ อคฺคํ อิทํ มฺลนฺติ อคฺเคน วา อคฺคํ มฺเลน

วา มฺลํ สมานตฺตํ ทฺกฺกริ โหติ เอวมฺว สตฺตา ปจฺจยาการ

ขลิตฺตา อากฺตพฺยาการฺตา(๒) โหณฺติ น สกฺโกณฺติ ปจฺจยาการิ อฺจฺ

การฺตุ ๑ ตตฺถ ตฺนตฺ ปจฺจตฺตปฺริสการ เจตฺวา สกฺกาปี ภเวยฺย

อฺจฺ การฺตุ จเปตฺวา ปน เทว โปธิสตฺเต อณฺโฆ สตฺโต

อตฺตโน ฐมฺมตฺยา ปจฺจยาการิ อฺจฺ การฺตุ สมตฺโถ นาม

นตฺติ ๑ ยถา ปน อากฺล ตฺนตฺ กณฺชิกิ(๓) ทตฺวา โกจฺเจน ปทฺถิ

ตตฺถ ตตฺถ กฺลทฺชาตํ โหติ คณฺจิปทฺธิ(๔) เอวมยฺ โลโก ปจฺจเยสฺ

ปทฺขลิตฺวา(๕) ปจฺจเย อฺจฺ การฺตุ อสกฺโกณฺโต ทฺวาสทฺถิจิตฺตวเสน

๑. ม.ตฺนตฺตาทฺกฺขาโตติ ๑ ๒. ม. อากฺลา พฺยาการฺตา ๑

๓. ม. กิณฺชิกิ ๑ ๔. ม. คณฺจิปทฺธิ ๑ ๕. ย. ปทฺธิปิตฺวา ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 652

กฺลทชาโต โหติ คณฺจิทฺุโร(๑) ฯ เย หิ เกจฺจ ทิฏฺฐิจโย นิสฺสิตา ฯ
สพฺเพ เต ปจฺจยํ อูหุํ กาคฺคํ น สกฺโกนฺตฺยเยว ฯ

กฺลาคณฺจิกชาโตติ กฺลาคณฺจิกํ(๒) วีย ภาโต ฯ กฺลาคณฺจิกํ
วฺจฺจติ เปสการกณฺชิกสฺสฺตํ ฯ กฺลา(๓) นาม สกฺกนิกา ตสฺสา
กฺลาวกอติปิ เอเก ฯ ยถา ตทฺถมฺปิ อากฺลํ อคฺเคน วา
อคฺคํ มฺเลน วา มฺลํ สฺมานนฺตุํ ทฺกกรนฺติ ปริมนเยเนว
โยเชตพฺพํ ฯ

มฺลชปพฺพชฺฐาโตติ มฺลชฺติณฺ วิย ปพฺพชฺติณฺ วิย จ
กฺโต มฺลชฺติณปพฺพชฺติณสทิสฺส ชาโต ฯ ยถา ตานิ ตินานิ
ตินานิ โกฏฺฏฺเวตฺวา โกฏฺฏฺเวตฺวา กตฺรชฺช ชินฺณกาเล กตฺถจฺจ ปตฺติตํ
กเหตุวา เตสํ ตินานํ อิทํ อคฺคํ อิทํ มฺลนฺติ อคฺเคน
วา อคฺคํ มฺเลน วา มฺลํ สฺมานนฺตุํ ทฺกกรํ ตมฺปิ ปจฺจตฺตปฺริสการ
จฺตฺวา สกฺกา ภาเวยฺย อูหุํ กาคฺคํ จเปตฺวา ปน เทว โปชฺิสตฺเต
อณฺโณ สตฺโต อตฺตโน ฐมฺมตฺยา ปจฺจยาการํ อูหุํ กาคฺคํ
สมตฺถิธ นาม นตฺถิ ฯ เอวมยํ โลโก ปจฺจยาการํ อูหุํ กาคฺคํ
อสกฺโกนฺโต ทฺวาสภูจฺจิทิฏฺฐิกตฺวเสเนว คณฺจิชฺาโต หุตฺวา อปายํ
ทฺกคฺตํ วินิปาตํ สํสารํ นาตฺวตฺตติ ฯ

ตตฺถ อปาโยติ นฺริโย ตฺริจฺจานโยนิ เปตฺติวิสโย

๑. ม. คณฺจิทฺุโร ฯ ๒. ที. มหา. ๑๐/๔๗ ฯ

ม. กฺลาคณฺจิกชาโต กฺลาคณฺจิกชาโตติปิ ฯ

ปาโจ ฯ ๓. ม. กฺลา ฯ

*เล่มที่ 40 มหากรุณาณานิทฺเทศวณฺณา หน้า 653

อสุรกาย ๗ สพุเพปี หิ เต วฑฺฒิสงฺขาตฺตฺส(๑) อายฺตฺส อภาวโต
อปาโยติ วุจฺจนฺติ ๗

ตถา ทุกฺขตฺส คตฺติภาวโต ทุกฺคตฺติ ๗

ตฺตฺส ตฺมตฺสยโต วินิปตฺตตฺตา วินิปาโต ๗ อิตโร ปน

ขนฺธานนฺจ ปฏฺิปาฏฺิ ธาตุอายตฺนान จ

อพุโพจฺฉินฺนํ วตฺตฺมานํ สํสาโรติ ปวฺจฺจติ ๗

ตํ สพุพฺมปี นาทิวตฺตติ นาทิกุกฺคตฺติ ๗ อถ โข จฺจติโต

ปฏฺิสนฺธิ ปฏฺิสนฺธิโต จฺจติโต เอวํ ปฺนปฺปฺนํ จฺจติปฏฺิสนฺธิโย

คณฺหฺมานโน ตฺิสฺ จ ภเวตฺ จจฺจฺจ โยนิสฺ ปณฺจสฺ จ

คตฺิสฺ สตฺตฺสฺ จ วิญฺญาณจฺจฺจฺจ นวตฺ จ สตฺตฺวาเวตฺ

มหาสมฺมุเท วตฺตฺจฺจฺจฺจนาวา วิย ขนฺตฺโคโณ(๒) วิย จ

ปริพฺภมฺติเยว ๗

อวิขฺชาวิสโทสสลฺลิตฺโตติ อวิขฺชาเยว อกฺขลฺลปฺปาพเนน

กฺขลฺลชีวิตนาสนโต วิสฺนฺติ อวิขฺชาวิสํ ตเทว สนฺตฺตานทฺตฺสนโต

อวิขฺชาวิสโทโส เตน อนฺุสยปริยฺญานทฺจจฺจิตฺตฺเตน กฺกํ ลิตฺโต

มกฺกฺจฺจติ อวิขฺชาวิสโทสสลฺลิตฺโตติ ๗

กิลฺลสฺกิลฺลิตฺโตติ อวิขฺชาทิมฺมุทกา กิลฺลสา เอว โอสฺทฺนทฺจฺจ

กิลฺลํ กทฺทโมติ กิลฺลสฺกิลฺลํ ตทตฺส อตฺตฺติติ กิลฺลสฺกิลฺลํ เอว

ทฺจฺจติ ๗

๑. ม. วฑฺฒิสงฺขาตฺตฺส ๗ ๒. ม. ขนฺตฺโคโณ ๗

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 654

รอกโทสโมหชฎาชฎิตฺติ โลกปปฏิฆาวิชาสงฆาตา รอก-
โทสโมหา เอว รูปาทิสฺส อารมฺมณฺสฺส เหฏฺฐุปริยวเสน ปุณฺนปุณฺน
อุปฺปชฺชนโต สํสิปฺพนญฺเจน เวพฺพคฺุมพาทินฺนํ สาขาชาลสงฆาตา
ชฎา วิทยาติ ชฎา ตาย รอกโทสโมหชฎาย ชฎิตฺติ ๑ ยถา
นาม เวพฺพชฎาทีหิ เวพฺพอาทโย เอวํ ตาย ชฎาย อัย โลก
ชฎิตฺติ วินทฺุโร (๑) สํสิปฺพิตฺติ อตุโถ ๑

ชฎิ วิชญฺเฒาติ อิมํ เอวํ เตชาคุกํ โลกํ ชญฺเฒวา จิตฺ
ชฎิ วิชญฺเฒา สณฺณินฺนิตฺตา สมฺปทาลยิตา ๑

ตณฺหาสงฆาฏปฏิมุกโกติ ตณฺหา เอว อพฺโพจณฺนินฺนํ
ปวคฺติโต สงฆมฺภูตญฺเจน สงฆาฏฺโถติ ตณฺหาสงฆาฏฺโถ ตสฺมี
ตณฺหาสงฆาฏฺเฏ ปฏิมุกโก อนุปฺวิญฺโจ อนฺโตคฺคโตติ ตณฺหา-
สงฆาฏปฏิมุกโก ๑

ตณฺหาชาเลน โอตฺถฏฺโถติ (๒) ตณฺหา เอว ปุพฺเพ วุตฺตนเยน
สํสิปฺพิตฺตญฺเจน(๓) ชาลนฺติ ตณฺหาชาลํ เตน ตณฺหาชาเลน โอตฺถฏฺโถ
สมนฺตโต ฉาทิตฺติ ปฺลิวฺจิตฺติ ๑

ตณฺหาโสเตน วุยฺหตีติ ตณฺหา เอว สํสาเร อากทฺุฒ-
นญฺเจน โสโตติ ตณฺหาโสโต เตน ตณฺหาโสเตน วุยฺหตี
อากทฺุฒียตี ๑

ตณฺหาสณฺโฆชเนน สณฺญตฺโตติ(๔) ตณฺหา เอว โลกํ วฏฺฏสฺมี

๑. ยฺ. วินิวิทฺุโร ๑ ๒. สี. โอตฺถโต ๑ ๓. ม. สํสิปฺพนญฺเจน ๑

๔. ยฺ. ตณฺหาสํโฆชเนน สณฺญตฺโต ๑

*เล่มที่ 40 มหาครรุณาณานิทฺเทศวณฺณา หน้า 355

สํโยชนโต พนฺชนโต สํโยชนนฺตฺติ ตณฺหาสํโยชนํ เตน ตณฺหา-
สํโยชนเนน สณฺญตฺโต พทฺโธ ฯ

ตณฺหานุสเยน อนุสโณตฺติ ตณฺหา เอว อนุสยนฺนุเจน
อนุสโยตฺติ ตณฺหานุสโย เตน ตณฺหานุสเยน อนุสโณ อนุคโต
ถามคโต ฯ

ตณฺหาสนฺดาเปน สนฺตปฺปตฺติ ตณฺหาเอว ปวตฺติกาเล
ผลกาเล จ โลกํ สนฺดาเปตฺติ สนฺดาโป เตน ตณฺหาสนฺดาเปน
สนฺตปฺปตฺติ สนฺดาปียตฺติ ฯ

ตณฺหาปริพาเหณ ปฺริทฺยหตฺติ ตณฺหา เอว พลวกฺกตา
ปวตฺติกาเล ผลกาเล จ สมฺนตโต ทหนฺนุเจน มหาปริพาโหติ
ตณฺหาปริพาโห เตน ตณฺหาปริพาเหณ ปฺริทฺยหตฺติ สมฺนตโต
ทฺยหตฺติ (๑) ฯ

ทิกฺขิสงฺฆมาทฺทโย อิมินาว นเยน โยเชตพฺพทา ฯ

อนุคโตตฺติ อนุปฺวิทฺโธ ฯ อนุสโณตฺติ อนุชาวิทฺโต ฯ อภิกฺกโตตฺติ
ปฺพิโต ฯ

อภิทโตตฺติ(๒) อภิทโต อภิมุขํ ภูสํ ปหาโต(๓) ฯ

ทฺกฺเข ปตฺติทฺกฺกโตตฺติ ทฺกฺเข ขนฺธปฺปญฺจเก สุขวิปฺลลาเสน
ปตฺติทฺกฺกโต อภินิวิทฺโธ ฯ

ตณฺหาเย อฺกฺกทฺกฺกโตตฺติ ตณฺหาเย อฺกฺกทฺกฺกโต ฯ จกฺขุ หิ
ตณฺหารชฺชุนา อวฺนิตฺวา รูปนาคทฺนฺเต อฺกฺกทฺกฺกโต สโตทาทีนํ
๑. ม. ทฺกฺกโต ฯ ๒. ส. ม. อภิทโต ฯ ๓. ม. ปหาโต ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 656

ตณฺหารชฺชุนา อาวุนิตฺวา สทฺทาทินาคทฺนฺเตสุ อฺุฑฺฑิตานิ ฯ

ตํสมฺภุคฺคิโลกิปี (๑) อฺุฑฺฑิตฺเตยฺว นาม ฯ

ชฺรธาปการปริกฺขิตฺโตติ อนตฺติกุมนิยฺญฺเจน ปการภูตฺยา
ชฺรธา ยปริวาสิตฺโต ฯ

มจฺจุปาเสน ปริกฺขิตฺโตติ ทฺวมฺโฆจนิยฺญฺเจน ปาสฺภูเตน
มรณฺเนน พทฺุชฺโ ฯ

มหาพนฺธฺนพทฺุชฺโติ ทพฺุทตฺตา ทฺุจฺเจทตฺตา จ มหนฺเตหิ
พนฺธฺเนหิ พทฺุชฺโ ฯ

รากพนฺธฺเนนาติ ราโค เอว พนฺธฺติ สํสารโต จลิตฺุ น
เทตฺติติ รากพนฺธฺนํ ฯ เตน รากพนฺธฺเนน ฯ เสเสสฺสุปี เอเสว
นโย ฯ

กิเลสพนฺธฺเนนาติ วุคฺตฺวาเสเสน กิเลสพนฺธฺเนน ฯ

ทฺุจฺจริตพนฺธฺเนนาติ ติวิเรน ทฺุจฺจริตพนฺธฺเนน ฯ สฺุจฺริตํ
ปน พนฺธฺนโมกฺขสฺส เหตุญฺุติ พนฺธฺนโมกฺขญฺุติ จ อคฺุถิ ฯ
ตสฺมา ตํ น กเหตุพฺุพิ ฯ

พนฺธฺนํ โฆเจตาติ ตสฺส พนฺธฺ (๒) โฆเจตา ฯ พนฺธฺนา
โฆเจตาติปี ปาโง พนฺธฺนโต ตํ โฆเจตาติ อคฺุถิ ฯ

มหาสมฺพาทฺปปฏิปนฺโนติ กุสลสฺญจารปีพฺเนน มหาสมฺพาทฺ-
สฺงฺขาตํ รากโทสโฆหฺมานทฺิฏฺฐิกิเลสทฺุจฺจริตคฺหนํ ปฏิปนฺโน ฯ

๑. ยฺุ. ตํสมฺภุคฺคิปฺุคฺคิโลกิปี ฯ ๒. ม. พนฺธฺนํ ฯ

*เล่มที่ 40 มหากรุณาณานิทฺเตสวณฺณา หน้า 657

โอกาสฺ ทสฺเสตาดิ โลกียโลกุตฺตรสมาธิปญฺโญกาสฺ

ทสฺเสตาดิ ๑

มหาปฺลิวฺเชน ปฺลิวฺชุตฺติ มหานิวารณฺน นินฺนิตฺตํ ๑

มหาเลเปน วา ลิตฺตํ ๑

ปฺลิวฺชุตฺติ จ รากาธิสฺตฺตฺวิโร เอว ๑ ตณฺหาทิกฺกุชิปฺลิวฺชุตฺติ

เอเก ๑

ปฺลิวฺชฺ ฌเตตาดิ(๑) ตํ ปฺลิวฺชฺ นินฺนิตฺตา ๑

มหาปฺปาเตติ ปฺญจคฺคิปปาเต ชาตฺติชฺรามรณปฺปาเต วา ๑

ตํ สพฺพมฺปิ ทฺรุตฺตรญฺเณน ปฺปาโต ๑

ปฺปาตา อุทฺธตาดิ ตมฺหา ปฺปาตโต อุทฺธริตา ๑

มหากนฺตารปฺปฺฏิปฺนฺโนติ ชาตฺติชฺรพฺยาธิมรณโสภปริเทว-

ทูกฺขโทมนสฺสุปายาสกนฺตาริ ปฺปฺฏิปฺนฺโน ๑ สพฺพมฺเปตํ ทฺรุตฺติก-

มณฺญฺเณน กนฺตาริ ตํ กนฺตาริ ตาเรตา ๑ กนฺตารา

ตาเรตาดิ(๒) ปาโง ๑

มหาสํสฺสารปฺปฺฏิปฺนฺโนติ อพฺโพจฺจินฺนํ ขนฺธสนฺตานิ

ปฺปฺฏิปฺนฺโน ๑

สํสฺสारा โมเจตาดิ สํสฺสารโต โมเจตา ๑ สํสฺสारा(๓) โมเจตาดิ

วา ปาโง ๑

มหาวิทฺทุกฺเคติ สํสฺสารวิทฺทุกฺเค ๑ สํสฺสาริเยว หิ ทฺทุกฺคมณฺญฺเณน

๑. ม. ฌเตตาดิ ๑ ๒. ม. ตาเรตาดิ ๑ ๓. ม. สํสฺสारे ๑

วิทฺตุคฺโค ๑

สมฺปรีวตฺตตฺติ ภูถึ นีวตฺติตฺวา จรตฺติ ๑

มหาปฺลิตฺปี (๑) มหนฺเต กามกทฺทเม (๒) กาโม หิ โอสีทฺนญฺเจน

ปฺลิตฺปี(๓) ๑

ปฺลิตฺปฺโนตฺติ ลคฺโค ๑ มหาปฺลิตฺปีปฺลิตฺปฺโนตฺตี(๔) ปาโจ ๑

อพฺภาหโตตฺติ สพฺโพปทฺทเวหิ อพฺภาหโต ๑

ราคคฺคินาตฺติ รากาทโยเยว อนฺนทฺนญฺเจน อคฺคิ ๑ เตน

ราคคฺคินา ๑ เสเสสฺสุปี เอเสว นโย ๑

อนฺนิตฺโกตฺติ อคฺคเหตุว(๕) นีโต ชาตฺติยา อคฺคเหตุว

ชราทฺธิอุปทฺทวาย นีโตตฺติ อตฺโต ๑ กกาโร ปเนตฺถ อนฺนํปาย

ทญฺจพฺโพ ๑

หญฺญตฺติ นิจฺจมตาโณตฺติ ปรีตฺตายนเณ (๖) รหิตฺโต สตตฺ

ปีพฺยตฺติ ๑

ปตฺตทณฺโฑตฺติ ราชาทฺธิ ลทฺธธาโณ ๑ ตกฺกโรตฺติ (๗) โจโร ๑

วชฺชพฺนฺธนพฺโพโรตฺติ(๘) รากาทิวชฺชพฺนฺธเนหิ พฺโพโร(๘) ๑

อาฆาตฺนปจฺจุปฺญฺจิตฺติ มรณฺธมฺมคณฺจิกญฺจานํ(๙) อฺเปจฺ

จิตฺติ ๑

๑. ม. ยฺ. มหาปฺลิตฺปี ๑ ๒. ยฺ. มหากามกทฺทเม ๑

๓. ม. ยฺ. ปฺลิตฺปี ๑ ๔. ม. ยฺ. มหาปฺลิตฺปีปฺลิตฺปฺโนตฺตี ๑

๕. ยฺ. อคฺคเหตุว อคฺคเหตุว ๑ ๖. ยฺ. ปรีตฺตายนเณ ๑

๗. ม. ตกฺกโรตฺติ ๑ ๘. ส. ม. ...พฺโพโร ๑

๙. ม. มรณฺธมฺมคณฺจิกญฺจานํ ๑

*เล่มที่ 40 มหากรณญาณิทุเทสวณณา หน้า 659

โกจิ พนฺธนา โมเจตาฯ โกจิ พนฺธนฺ(๑) โมเจตาติปี
ปาโงฯ

อนาโถติ นตฺถิ เอตฺตสฺส นาโถ อิสฺสโร สยฺ วา น
นาโถ อิสฺสโร อนาโถ อสรโณติ วา อตฺโถฯ

ปรมกาปฺลยฺปฺตฺโตติ ชฺรธาทีปฺภีพาหणे อปฺปหฺตาย อตีว
กปณฺภาวํ ปตฺโตติฯ

ตฺายตฺตาติ รกฺขิตฺตาฯ ตฺายิตฺตาติ วา ปาโง สฺนฺทโรฯ

ทฺุกฺขาภิตฺตฺโนติ ชาตฺิทฺุกฺขาทีหิ อนเนเกหิ ทฺุกฺเขหิ อภิตฺตฺโน

อติพฺยาริโต อติกมฺปิโต(๒)

จิรฺรตฺตฺปีพิโตติ ทฺุกฺเขหฺว ทิम्मทฺุชานํ ปีพิโต อมฺภูฏิตฺโตฯ

กฺธิโตติ เกเชน กิฑฺุโร (๓) อภิชฺุฌากายคฺนฺเถน วา คฺนฺถิตฺโตฯ

นิจฺจํ ปีปาสีโตติ ปาตุํ ภูณฺชิตฺตุํ อิจฺฉาปีปาสา สฺวา

ตณฺหาเอว ตณฺหาปีปาสาย นีรฺนฺตรํ ปีปาสีโตติฯ

อนฺุโรติ ทสฺสฏฺุเจน จกฺุขุหิ สฺงฺขํ คตฺตาย ปฺลฺยณฺาย

อภาวโต กาโณฯ ปฺลฺยณา(๔) หิ ชฺมมฺภาวํ ปสฺสตีติฯ

อจกฺุขุโกติ ตํ ปนฺ อนฺุชตฺตํ น ปจฺฉา สมฺภูตํ ปกตฺติยา-

เอว อวิชฺุชฺมานจกฺุขุโกติ ตเมว อนฺุชตฺตํ วิเสเสตีติฯ

หตฺเนตฺโตติ นยฺนณฺุเจน เนตฺตฺนฺติ สฺงฺขาตฺตาย(๕) ปฺลฺยณฺาย

๑. ม. พนฺธนํฯ ๒. ม. อติพฺยาริโต อติกมฺปิโต จฯ

๓. ยฺ. วิฑฺุโรฯ ๔. ยฺ. ปฺลฺยณฺายฯ ๕. ม. สฺงฺขํ คตฺตายฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 660

อภาวโตเขว วินญฺจนตฺตโก ๑ สมวิสมํ ทสฺเสนตฺตํ อตฺตภาวํ
เนตฺตี เนตฺตุนฺตี หิ(๑) วุตฺตํ ๑ ปญฺญา ย สุกฺตี (๒) จ อคฺตี จ
เนตฺตี ๑

หตฺตเนตฺตตฺตาเยวสฺส เนตฺต อภาวํ ทสฺเสนตฺตํ อปริณายโกตฺติ
อาห อวิชฺชามานเนตฺตโกตฺติ อตฺตโก ๑ อญฺโณปิยสฺส เนตา น
วิชฺชตฺตี วุตฺตํ โหตฺตี ๑

วิปฺลปฺกขฺนฺโทตฺติ วิปริตฺโต วิสโม วา ปโต วิปโต ตํ
วิปฺลํ ปกฺขฺนฺโต(๓) ปวิญฺโจ ปฏฺิปนฺโนตฺติ วิปฺลปฺกขฺนฺโท มิจฺจลา-
ปฺตสฺงขาตํ มิจฺจลาทิกฺขฺจํ ปฏฺิปนฺโนตฺติ อตฺตโก ๑

อณฺชสาปรทฺโธตฺติ อณฺชเส อชฺชมกฺกสฺมี มชฺฉิมปฏฺิปปาย
อปรทฺโธ วิรทฺโธ ๑

อริยปฺลํ อาเนตฺตาตฺติ อริยํ อญฺจจฺจกิกํ มกฺกํ อฺปนฺเตตา
ปฏฺิปปาทยิตฺตา ๑

มโหฆปฺกขฺนฺโตตฺติ(๓) ยสฺส สํวิชฺชนฺตฺติ ตํ วญฺญสฺมี โอหนฺตฺติ
โอสีทาเปนฺตฺตีตฺติ โอฆา ปกฺคิโอมโต มหนฺตฺตา โอฆาตฺติ มโหฆา ๑
เต กาโมฆํ ภาโวฆํ ทิกฺขฺโจฆํ อวิชฺชโฆตฺติ จตฺตฺตฺตฺตภา ๑
เต มโหฆํ ปกฺขฺนฺโท ปวิญฺโจตฺติ มโหฆปฺกขฺนฺโท สํสาร์สฺงขาตํ
มโหฆํ วา ปกฺขฺนฺโทตฺติ ๑

อิทานิ เอกตฺตริกนโย ตตฺถ ทฺวีหิ ทิกฺขฺจิกเตหิตฺติ

๑. โปราณ. นตฺติ ๑ ๒. ย. ทฺวคฺคตี ๑ ๓. ม. ปกฺขฺนฺโท ๑

*เล่มที่ 40 มหากรุณาณานิเทศวณณา หน้า 661

สสฺสจฺเจททิกฺกฺขีหิ ฯ

ตตฺถ ทิกฺกฺขีเยว ทิกฺกฺขีคตฺ กุถคตฺ มุตฺตคตฺนฺติ(๑)อาทีนึ วีย ฯ
คณฺตพฺพาภาวโต วา ทิกฺกฺขียา คตฺมตฺตเมเวตฺนฺติ ทิกฺกฺขีคตฺ
ทิกฺกฺขีสฺส คตฺ อิทํ ทสฺสนํ ทฺวาตฺทิกฺกฺขีทิกฺกฺขีอนฺโตคฺชตฺตาตีปี
ทิกฺกฺขีคตฺ ฯ ทฺวาตฺทิกฺกฺขีเตสฺทิกฺกฺขีทิกฺกฺขีโยปี หิ สสฺสจฺเจททิกฺกฺขีจฺเจททิกฺกฺขีตี
เทวว ทิกฺกฺขีโย โหณฺติ ฯ ตสฺมา สงฺเขเปณ สพฺพา ทิกฺกฺขีโย
อนฺโต กโรนฺโต ทฺวีหิ ทิกฺกฺขีคเตหีตี วุตฺตํ ฯ

ปริยฺยูกฺกิตฺติ ปริยฺยูกฺกานํ ปตฺโต สมนฺทาจาร์ ปตฺโต
อุปฺปชฺชิตฺติ อุปฺปทานเนน กุสฺลจาร์สฺส (๒) กหณฺํ ปตฺโตตี อตฺโต ฯ
วุตฺตํ เหนฺติ ภควตา ทฺวีหิ ภิกฺขเว ทิกฺกฺขีคเตหิ ปริยฺยูกฺกิตฺตา
เทวมนฺุสฺสา โอลียนฺติ เอเก อติชฺวานฺติ เอเก จกฺขุมนฺโต จ
ปฺสฺสนฺตีตี(๓)อาที ฯ

ตีหิ ทฺวจฺจเรเตหีตี ตีวฺชกายทฺวจฺจเรเตน จคฺคพฺพิชฺวจี-
ทฺวจฺจเรเตน ตีวฺชมนฺททฺวจฺจเรเตน จ ฯ

วิปฺปฏฺธิปฺนฺโนติ วิรูปฺ ปฏฺธิปฺนฺโน มิจฺฉาปฏฺธิปฺนฺโนติ อตฺโต ฯ
โยเคหิ ยุตฺโตตี วฏฺฏฺฐมฺมี โยเชตีตี โยคา อีตฺติอตฺถเนน
วา โยคาเตหิ โยเคหิ ยุตฺโต สมนฺปปีโต ฯ

จคฺคโยคโยชิตฺติ กามโยโค ภวโยโค ทิกฺกฺขีโยโค อวิชฺชาโยโคตี

๑. อ.ง. นวก. ๒๓/๒๑๕/๓๘๘, ๓๘๙ ฯ ๒. ส. กุสฺลจาร์สฺส ฯ

ม. กุสฺลจาร์สฺส ฯ ๓. พ. อิติ. ๒๕/๒๒๗/๒๖๓ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 662

อิเมหิ จตุหิ โยเคหิ สกฏฺฐมฺหิ โยโค (๑) วยิ วฏฺฐมฺหิ โยชิตฺ ๑
ปญฺจกามคฺคณฺโก ราโค กามโยโค ๑ รูปรูปรกเวสุ ฉนฺทราโค
ฉานนิกนฺติ จ สสฺสททิกฺกิสฺสหาโต ราโค ภวเวสน ปตฺตนา
ภวโยโค ๑ ทฺวาตฺถกฺกิสฺส ทิกฺกิสฺสโยโค ๑ อฏฺฐสฺ จานฺตฺ
อณฺณานํ อวิชฺชาโยโค ๑ เต เอว จตฺตาริ พลวฏฺฐา โอมิ
ทฺพฺพลวฏฺฐา โยคา ๑

จตุหิ คณฺเถหิติ ยสฺส ตํวิชฺชนฺติ ตํ จุตฺติปฏิสฺสนฺธิวเสน
วฏฺฐมฺหิ คณฺเณนฺติ ฉนฺเณนฺติคฺติ คณฺธา ๑ เต อภิชฺฉมา กายคณฺโถ
พฺยาปาโท กายคณฺโถ สีสฺสพฺพตฺปรามาสฺส กายคณฺโถ อิทฺ-
สจฺจาภินิเวสฺส กายคณฺโถติ จตฺตฺปรกธา ๑ อภิชฺฉายนฺติ เอตาย
สยฺ ๖ อภิชฺฉายติ อภิชฺฉานมตฺตเมว ๖ เอสาติ อภิชฺฉมา ๑
โลโกเยว ๑ นามกายํ คณฺเถติ จุตฺติปฏิสฺสนฺธิวเสน วฏฺฐมฺหิ ฉนฺเณนฺติคฺติ
กายคณฺโถ ๑ พฺยาปชฺชติ เตน จิตฺตํ ปฺตฺติภาวํ คจฺฉติ
พฺยาปาทยติ ๖ วินยารรฺรูปสมฺปตฺติหิตฺสฺสาทีนฺติ พฺยาปาโท ๑
อิตฺติ พหิทฺฐา สมณพฺราหฺมณานํ สีสฺเลน สฺทฺธิ ๖ เตน
สฺทฺธิ สีสฺสพฺพเตน สิทฺธิคฺติ ปรามสนํ สีสฺสพฺพตฺปรามาสฺส ๑
สพฺพณฺณภาสิตมฺปิ ปฏิกฺกชฺปิตฺวา สสฺสโต โลโก อิทฺเมว สจฺจํ
โมฉมณฺณนฺติอาทินา อากาเรน อภินิเวสฺสตีติ อิทฺสจฺจาภินิเวสฺส ๑
เตหิ จตุหิ คณฺเถหิ คณฺถิตฺ พทฺชิตฺ อตฺถโถ ๑
๑. ย. คาโว ๑

*เล่มที่ 40 มหากรณญาณิทุเทสวณฺณา หน้า 663

จตุหิ อุปาทานเหตี ภูสํ อาทियนฺติ ทพฺหคฺคาหํ
คณฺหนฺตตี อุปาทานา ๑ เต กามฺปาทานํ ทิฏฺฐปาทานํ
สีลพฺพตฺปาทานํ อตฺตวาทฺปาทานนฺติ จตฺตปฺเปทา ๑ วตฺตฺตฺสขาคํ
กามํ อุปาทียตีติ กามฺปาทานํ กาโม จ โส อุปาทานํ
จาตีปี กามฺปาทานํ ๑ ทิฏฺฐิ จ สฺวา อุปาทานํ จาตี
ทิฏฺฐปาทานํ ทิฏฺฐี อุปาทียตีตีปี ทิฏฺฐปาทานํ สสฺสโต
อตฺตา จ โลโก จาตีอาทิสฺ (๑) หิ ปฺริมฺทิฏฺฐี อตฺตรทิฏฺฐิ
อุปาทียตี ๑ สีลพฺพตํ อุปาทียตีติ สีลพฺพตฺปาทานํ สีลพฺพตํ
ตํ อุปาทานํ จาตีปี สีลพฺพตฺปาทานํ ๑ โคสีล โควตาทินิ
หิ เอวํ วิสุทฺธิติ อภินิเวสโต สยเมว อุปาทานานิ ๑
วทฺนตี เอเตนาตี วาโท อุปาทियนฺติ เอเตนาตี อุปาทานํ ๑
กิวทฺนตี อุปาทियนฺติ วา อตฺตानํ ๑ อตฺตโน วาทฺปาทานํ
อตฺตวาทฺปาทานํ อตฺตวาทฺมตฺตเมว วา อตฺตาตี อุปาทियนฺติ
เอเตนาตี อตฺตวาทฺปาทานํ ๑ จเปตฺวา อีมา เทว ทิฏฺฐิโย
สพฺพาปี ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐปาทานํ ๑ เตหิ จตฺตฺหิ อุปาทานเหตี ๑

อุปาทียตีติ ภูสํ คณฺหาตี (๒) ๑ อุปาทียตีติ วา ปาโจ โลโก
อุปาทานเหตี ตํ ตํ อารมฺมณํ ภูสํ คณฺหาตีตี อตฺโต ๑

ปญฺจคฺติสมารุโฬหตี สุกตฺตทฺกฏการณเหตี คมฺมตี
อุปฺสงฺกมียตีติ คติ สโหกาสกา ขนฺธา ๑ นิรโย ติริจฺฉานโยนิ

๑. ขุ. ปฏฺ. ๓๑/๓๕๔/๒๓๗ ๑ ๒. ม. ภูสํ คณฺหียตี ๑

ยู. ...คณฺหนฺตตี ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 664

เปตฺติวิสโย มนุสฺสา เทวาทิ อีมา ปณฺจ คตฺติโย โวกฺกมณ-
ภาเวน (๑) ภูถึ อารุโฬห ๑

ปณฺจหิ กามคฺุณฺเหหิติ รูปสทฺททกนฺุทธสโฬฏฺฐพฺพสงฺขาเตหิ
ปณฺจหิ วตฺถุกามโกฏฺฐาเสหิ ๑

รชชตีตติ อโยนิโสมนสีการิ ปฏฺิจฺจ รากุปฺปาทเนน เตหิ
รณฺชียตติ สารตฺโตท กรียตฺติตติ อตฺโต ๑

ปณฺจหิ นีวรณฺเหหิติ จิตฺตํ นีวรนฺติ ปรีโยนนฺุชนฺุตฺติ
นีวรณา ๑ กามจฺจนฺุทพฺยาปาทณฺิมิทฺุชฺุชฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจฺุจ-
สงฺขาเตหิ ปณฺจหิ นีวรณฺเหหิ ๑

โอดฺถโฏตติ อฺุปรีโต โอดฺถโฏ ปีหิโต(๒) ๑

ณฺหิ วิวาทมฺุเลหิติ ณฺหิ วิวาทสฺุส มฺุเลหิ ๑ ยถา
ณฺยิมานิ ภิกฺุขเว วิวาทมฺุลานิ ๑ กตฺมานิ ณฺ อธิ ภิกฺุขเว
ภิกฺุขุ โภชโน โหติ อฺุปนาหิ ๑ โย โส ภิกฺุขเว ภิกฺุขุ โภชโน
โหติ อฺุปนาหิ โส สตฺถริปิ อคารโว วิหฺรติ อฺุปฺปตฺติสฺุโส
ธมฺเมปิ สงฺเมปิ สิกฺุขายปิ น ปรีปฺุรการิ โย โส ภิกฺุขเว
ภิกฺุขุ สตฺถริ อคารโว วิหฺรติ อฺุปฺปตฺติสฺุโส ธมฺเมปิ สงฺเมปิ
สิกฺุขายปิ น ปรีปฺุรการิ โส สงฺเม วิวาทํ ชนฺติ ๑ โย โหติ
วิวาทอ พฺุช-
อหิตาย ทฺุช-
๑. สี. อโวกฺกมณภาเวน ๑ ๒. ม. อฺุปรีโต ปีหิโต ๑

*เล่มที่ 40 มหากรุณาณานิทุเทสวณฺณา หน้า 665

วิวาทมูลํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา สมนฺนปฺสฺเสยฺยาถ ตตฺร
ตุเมห ภิกฺขเว ตสฺเสว ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส ปหานาย
วายเมยฺยาถ ฯ เอวรูปํ เจ ตุเมห ภิกฺขเว วิวาทมูลํ อชฺฌตฺตํ
วา พหิทฺธา วา น สมนฺนปฺสฺเสยฺยาถ ฯ ตตฺร ตุเมห
ภิกฺขเว ตสฺเสว ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส อายตี อนวสฺสวาย
ปฏฺฐิพฺชเชยฺยาถ ฯ เอวเมตสฺส ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส ปหานํ
โหติ เอวเมตสฺส ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส อายตี อนวสฺสโว
โหติ ฯ

ปฺน จ ปรี ภิกฺขเว ภิกฺขุ มกฺขิ โหติ ปฟาสิ ฯ
อิสฺสุกิ โหติ มจฺจรี ฯ สโจ โหติ มายาวิ ฯ ปาปิจฺโณ โหติ
มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯ สนฺทิกฺขิ ปรามาสี โหติ อาชานคฺคาหิ
ทฺฐปฺปฏินิสฺสคฺคิ ฯ โย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ สนฺทิกฺขิปรามาสี
โหติ อาชานคฺคาหิ ทฺฐปฺปฏินิสฺสคฺคิ โส สตุถฺริปี ฯเปฯ
อายตี อนวสฺสโว โหตีติ ฯ (๑)

ตตฺถ โภชฺโณติ กุชฺฌนลภฺขณฺน โภเชน สมนฺนาคโต ฯ
อุปฺนาหิติ เวรอปฺปฏินิสฺสชฺชนลภฺขณฺน อุปฺนาเหณ
สมนฺนาคโต ฯ

อหิตาย ทฺฐาย เทวมนฺุสฺसानนฺติ ทฺวินฺนํ ภิกฺขุณฺ
วิวาทอ กถํ เทวมนฺุสฺसानํ อหิตาย ทฺฐาย สํวตฺตติ(๒)

๑. อ.จ. น.ก. ๒๒/๓๐๓/๓๓๔ ฯ ๒. ม. สํวตฺตติติ ฯ

โกสมพิภกฺขนฺธเก (๑) วีย ทฺวีสุ ภิกฺขุสุ วิวาทํ อาปนฺเนสุ ตสฺมี
วิหारे เตสํ อนฺเตวาสิกา วทฺนฺติ เตสํ โอวาทํ คณฺหนฺโต
ภิกฺขุภิกฺขุณิสฺงฺโฆ (๒) วิวทฺติ ตโต เตสํ อฺปฺภุจฺจากา วิวทฺนฺติ ฯ
อถ มนุสฺसानํ อารกฺขเทวตา เทว โภจฺจฺจาสา โหนฺติ ฯ
ธมฺมวาทินํ อารกฺขเทวตา ธมฺมวาทินิโย โหนฺติ อธมฺมวาทินํ
อธมฺมวาทินิโย ฯ ตโต อารกฺขเทวตานํ มิตฺตา ภูมฺมกฺกุจฺเทวตา
ภิกฺขุขฺนฺติ ฯ เอวํ ปรมฺปราย ยาว พุรฺหมโลกา จเปตฺวา
อริยสาวเก สพฺเพ เทวมนุสฺสา เทว โภจฺจฺจาสา โหนฺติ ฯ
ธมฺมวาทินิ ปน अधมฺมวาทินोว พหุตรา โหนฺติ ฯ ตโต ยํ
พหุเกหิ กหิตํ สพฺพิํ ตํ สจฺจนฺติ ธมฺมํ วิสฺสชฺเชตฺวา
พหุตราว अधมฺมํ คณฺหนฺติ ฯ เต अधมฺมํ ปฺรฺกฺขตฺวา วิหรนฺตา
อปาเยสุ นิพฺพตฺตนฺติ ฯ เอวํ ทฺวินฺนํ ภิกฺขุณํ วิวาทो
เทวมนุสฺसानํ อหิตาย ทฺกฺขาย โหติ ฯ

อชฺชตฺตํ วาติ ตุมฺหากํ อพฺกนฺตรปฺริสาย วา ฯ

พหิทฺธา วาติ ปเรสํ ปฺริสาย วา ฯ

มกฺขิตฺติ ปเรสํ คณฺมกฺขณฺลกฺขณฺน มกฺขณฺ สมนฺนาคโต ฯ

ปฟาสิตฺติ ยุกฺคคาหฺลกฺขณฺน ปฟาเสนฺ สมนฺนาคโต ฯ

อิสฺสุกฺกิตฺติ ปเรสํ สกฺการาหิอิสฺสายนฺลกฺขณฺนํ อิสฺสา

สมนฺนาคโต ฯ

๑. วิ. มหา. ๕/๒๓๘/๓๑๒ โกสมพิภกฺขนฺธเก ฯ

๒. สී. ภิกฺขุสฺงฺโฆ ฯ ม. ภิกฺขุณิสฺงฺโฆ ฯ

*เล่มที่ 40 มหากรุณาณานิทฺเทศวณฺณา หน้า 667

มจฺฉริตี อาวาสมจฺฉริยาทีหิ ปญฺจหิ มจฺฉริเยหิ

สมนฺนาคโต ฯ

สโจติ เกราฎโก ฯ มายาวีติ กตปาปปฺปฏิจฺฉาทโก ฯ

ปาปิจฺฉโณติ อสนฺตสมฺภาวนิจฺฉโก ทฺสฺสีโล ฯ

มิจฺฉาทิฏฺฐีติ นตฺถิกวาที อเหตุกวาที อภิรียวาที ฯ

สนฺทิฏฺฐิปรามาตีติ สยฺมํ ทิฏฺฐิเมว ปรามสตี ฯ

อาชานคฺคาคีติ ทพฺหคฺคาคี ฯ

ทฺสปฺปฺนิสฺสคฺคิตี น สกฺกา โหติ กหิตํ วิสฺสชฺชาเปตฺตํ ฯ

ขุทฺทกตฺตฺตฺวิจฺจเก ปน ตตฺถ กตฺมานิ น วิวาทฺมูลานิ โโกโช

มกฺโข อิสฺสา สาเจยฺยํ ปาปิจฺฉตา สนฺทิฏฺฐิปรามาตีตา ฯ อิมานิ

น วิวาทฺมูลานีติ (๑) ปชานวเสน เอเกโกเยว ธมฺโม วุตฺโต ฯ

ณฺหิ ตณฺหากายะหีติ รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คณฺฐตณฺหา

รสตณฺหา โฝฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหาติ (๒) วุตฺตาคี ณฺหิ

ตณฺหากี ฯ ตตฺถ ยสฺมาเอเกกาเยว ตณฺหา อนนฺกวิสยตฺตา

เอเกกสมิมปิ วิสเย ปฺนปฺปฺนํ อุปฺตติโต อนนฺกา โหนฺติ ตสฺมา

สฺมฺภูเจเนน กายสทฺเทน โยเชตฺวา ตณฺหากายาติ วุตฺตํ ฯ

ตณฺหากายาติ วุตฺเตปี ตณฺหาเอว ฯ

รชชตีติ สยฺมํ อารมฺมเณ รชชตี ฯ สารตฺโต โหติ ฯ

ณฺหิ ทิฏฺฐิกเตหีติ สพฺพาสวสฺสฺเต วุตฺเตหิ ฯ วุตฺตํ หิ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๕๕๑/๕๑๓ ฯ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๕๐๔ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺคคุณณา หน้า 668

ตตถ อสฺส เอวํ โยนิโส มนสิกรโธ ฉนฺนํ ทิฏฺฐินํ อณฺเฏตรา
ทิฏฺฐิ อูปฺปชฺชติ ฯ อตฺถิ เม อตฺตาคิ วา อสฺส สจฺจโต
เถตโต ทิฏฺฐิ อูปฺปชฺชติ นตฺถิ อตฺตนาเว อตฺตานิ วา อสฺส สจฺจโต
เถตโต ทิฏฺฐิ อูปฺปชฺชติ อตฺตนาเว อตฺตานิ สลฺยชานามิตฺติ วา
อสฺส สจฺจโต เถตโต ทิฏฺฐิ อูปฺปชฺชติ อตฺตนาเว อนตฺตานิ
สลฺยชานามิตฺติ วา อสฺส สจฺจโต เถตโต ทิฏฺฐิ อูปฺปชฺชติ
อตฺตนาเว อนตฺตานิ สลฺยชานามิตฺติ วา อสฺส สจฺจโต เถตโต
ทิฏฺฐิ อูปฺปชฺชติ อถ วา ปนสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ โหติ โย เม
อํ อตฺตนาเว โท เวทฺเยยฺย ตตฺร ตตฺร กลฺยาณปาปกานํ
กมฺมานํ วิปากํ ปฏิสฺสเวเทติ โส จ โข ปน เม อํ
อตฺตนาเว นิจฺโจ ชฺว สสฺสโต อวิปริณามชฺชโม สสฺสตีสมํ
ตเถว จสฺสตีติ (๑) ฯ

ตตถ อตฺถิ เม อตฺตาคิ สสฺสตีทิฏฺฐิ สพฺพกาเลสุ อตฺตโน
อตฺถิตํ คณฺหาติ ฯ

สจฺจโต เถตโตติ ภูโต จ ธีรโต จ อิทํ สจฺจนฺตติ
สจฺจํ ทพฺพภาเวนาติ วุตฺตํ โหติ ฯ

นตฺถิ เม อตฺตาคิ อจฺเจททิฏฺฐิ สโต สตฺตสฺส ตตถ
ตตถ วิทวคฺคคหณโต ฯ อถ วา ปุริมาปี(๒) ตีสุ กาลेषु
อตฺถิตํ คหณโต สสฺสตีทิฏฺฐิ ปจฺจุปปนฺนเมว อตฺถิตํ คหณโต(๓)

๑. ม. ม. ๑๒/๑๒/๑๔ ฯ ๒. ม. อถ วา ปุริมาปี ฯ

๓. ส. ม. คณฺหนตี ฯ

*เล่มที่ 40 มหากรุณาณานิทุเทสวณฺณา หน้า 669

อุจฺเจททิกฺกุจฺจ ปจฺฉินมาปี อตีตนาทเตสุ นตฺถิติ คหณโต
ภสฺสมนฺดา(๑) อาหุติโยติ คหิตทิกฺกุจฺจคฺคิกานํ วิย อุจฺเจททิกฺกุจฺจ ๕
อตีเต เอว นตฺถิติ คณฺหนฺติ อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกสฺส(๒) วิย สสฺสต-
ทิกฺกุจฺจ ๕

อตฺตนาว อตฺตานํ สลฺยชานามิตฺติ สลฺยถากุขนฺธสีเลน ขนฺธ
อตฺตาทิ คเหตุวา สลฺยถาย อวเสสกุขนฺธ สลฺยชานโต อิมินา
อตฺตนา อิมํ อตฺตานํ สลฺยชานามิตฺติ โหติ ๕

อตฺตนาว อนตฺตานนฺติ สลฺยถากุขนฺธเวยว อตฺตาทิ คเหตุวา
อิตเร จตฺตาโรปี อนตฺตาทิ คเหตุวา สลฺยถาย เต สลฺยชานโต
เอวํ โหติ ๕

อนตฺตนาว อตฺตานนฺติ สลฺยถากุขนฺธ อนตฺตาทิ คเหตุวา
อิตเร จตฺตาโรปี อตฺตาทิ คเหตุวา สลฺยถาย เต สลฺยชานโต
เอวํ โหติ ๕ สพฺพปาปี สสฺสตุจฺเจททิกฺกุจฺจโยว ๕

วโท เวทยโยติอาทโย ปน สสฺสตทิกฺกุจฺจยา เอวํ
อภินิเวสาการา ๕ ตตฺถ วทตฺติ วโท วจิกมฺมสฺส การโกติ
วุตฺตํ โหติ ๕ เวทยตฺติ เวทยโย ชานาติ อนฺนภวติ จาติ
วุตฺตํ โหติ ๕ ก็ เวทยตฺติ ตตฺถ ตตฺถ กลฺยาณปาปกาณํ กมฺมานํ
วิปากํ ปฏฺฐิสฺสเวทติ ๕

ตตฺถ ตตฺถราติ เตสุ เตสุ โยนิกคิจฺจิตินิवासนิกาเยสุ
๑. ส. ภสฺสมนฺดา ๕ ๒. ม. อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกสฺส ๕

อารมฺมณฺสุ วา ฯ

นิจฺโจติ อุปฺปาทวฺรหิโต ฯ ฐโวติ ธิโร สารญฺโต ฯ

สสฺสโตติ สพฺพกาลิโก ฯ

อวิปริณามชฺมุโมติ อตฺตโน ปกฺติภาวํ อวิชนชฺมุโม

กณฺณโก วิย นานปฺปการํ นาปชฺชติ ฯ

สสฺสตีสมนฺติ จนฺตสุริยสมฺมุตฺตมฺหาปจฺวีปพฺพตาโลกโวหารณ

สสฺสตีโยติ วุจฺจนฺติ ฯ สสฺสตีหิ สมํ สสฺสตีสมํ ฯ ยาว สสฺสตีโย

ติญฺจนฺติ ตาว ตเถว จสฺสตีติ กณฺโหโต เอวํ ทิญฺจิจิ โหติ ฯ

ขุทฺทกทตฺตวิภงฺเก ปน ตตฺร ตตฺร ทีฆมฺรตฺตํ กฺลฺยาณ-

ปาปกาณํ กมฺมานํ วิปากํ ปจฺจนฺโภติ น โส ชาโต นาโหสิ

น โส ชาโต น ภวิสฺสตี นิจฺโจ ฐโว สสฺสโต อวิปริณาม-

ชฺมุโมติ วา ปนสฺส สจฺจโต เตตฺโต ทิญฺจิจิ อุปฺปชฺชตีติ (๑) น

ทิญฺจิจิ เอวํ วิเสเสตฺวา วุตฺตา ฯ

ตตฺถ น โส ชาโต นาโหสีติ โส อตฺตา อชาติ-

ชฺมุโมโต น ชาโต นาม สทา วิชฺชมาโนเยวติ อตฺถิ ฯ

เตเนว อตีเต นาโหสิ อนาคเต น ภวิสฺสตี ฯ โย หิ

ชาโต โส อโหสิ ฯ โย จ ชายิสฺสตี โส ภวิสฺสตีติ วุจฺจติ ฯ

อถวา น โส ชาโต นาโหสีติ โส สทา วิชฺชมานตฺตา

อตีเตปี น ชาตุ น อโหสิ อนาคเตปี น ชาตุ น

๑. อภ. วิ. ๓๕/๑๐๐๔/๕๑๖ ฯ

*เล่มที่ 40 มหากรุณาณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 671

ภวิสฺสตี ๑ อนุสาธา วุคฺคตฺถา ๑

สฺสฺสตี สลฺโยชนเหตี สฺสฺสตีปาเต วุคฺคเตหิ ๑ วุคฺคตฺ
หิ ตตฺถ สฺสฺสตีมานิ ภิกฺขเว สลฺโยชนานิ ๑ กตฺมานิ สฺสฺส
อนฺนยสลฺโยชนํ ปฏฺฐิสลฺโยชนํ ทิฏฺฐิสลฺโยชนํ วิจิกฺขณา-
สลฺโยชนํ มานสลฺโยชนํ ภวราคสลฺโยชนํ อวิชฺชาสลฺโยชนํ ๑
อิมานิ โข ภิกฺขเว สฺสฺสตี สลฺโยชนานิตี ๑ (๑)

ตตฺถ อนฺนยสลฺโยชนนฺติ กามราคสลฺโยชนํ ๑ สพฺพา-
เนเวตานิ พนฺธนญฺเจน สลฺโยชนานิ ๑

สฺสฺสตี มาเนหีตี ขุทฺทกวตฺถุวิภงฺเก วุคฺคเตหิ ๑ วุคฺคตฺหิ
ตตฺถ มาโน อติมาโน มานาคิมาโน โอมานอ อธิมาโน
อสุมิมาโน มิจฺจามาโนติ (๒) ๑

ตตฺถ มาโนติ เสยฺยาทิวเสน ปุคฺคลํ อนามสิตฺวา
ชาติอาทิสฺส วตฺถุวเสนเว อนฺนติ ๑

อติมาโนติ ชาติอาทิหิ มยา สทิสฺส นตฺถิตฺติ อติกฺกมิตฺวา
อุณฺณติ(๓) ๑

มานาคิมาโนติ อัยฺ ปุพฺเพ มยา สทิสฺส อิทานิ อหิ
เสฏฺโฐ อัยฺ หีนตโรติ อุปฺปนฺนมาโน ๑

โอมานอติ ชาติอาทิหิ อตฺถานํ เหฏฺฐา กตฺวา ปวตฺตมาโน
หิโนหฺมสุมีติ มาโนเยว ๑

๑. อญฺ. สฺสฺสตี. ๒๓/๘/๕ ๑ ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๑๐๑๐/๕๑๘ ๑

๓. สී. ม. อุณฺณติ ๑

*เลมที่ 40 มหาคุณฉนนา หนา 672

อธมาโนติ อนธคเตเยว จตุสจจธมเม อธคโตติ มาโน ๑
อยั ปน อธมาโน ปฤษทุทฐสึลลสฺส กम्मฏฺจानเน อปฺปมตฺตสฺส
นามรูปั ววตฺถเปตฺวา ปจฺจยปฤษคฺคเหน วิตฺถณกงฺขสฺส ติลกฺขณั
อาโรเปตฺวา สงฺขารे สมนฺสนตฺตสฺส อารทุทฐวิปสฺสทกฺสฺส
ปฺลฺลชฺชนสฺส อฺปฺปชฺชติ น อณฺเณสั ๑

อสมัมาโนติ รูปาทีสุ ขนฺนเชสฺส อสมัติ มาโน อหั
รูปฺนติอาทิวเสน อฺปฺปนฺนมาโนติ วุตฺตํ โหติ ๑

มิจฺจมาโนติ ปาปกเนน กम्मายตนาทินา อฺปฺปนฺนมาโน ๑

โลกธมฺมา วุตฺตตฺถา ๑ สมนฺปรีวตฺตตีติ โลกธมฺเมหิ เหตุฏฺเฐหิ
ลาภาทีสุ จตฺตฺสฺส อนฺโรธวเสน อลาภาทีสุ จตฺตฺสฺส ปฏีวีโรธวเสน
ภุสั นีวตฺตติ ปกตฺติภาวั ชหตีติ อตฺถโถ ๑

มิจฺจตฺตาปี วุตฺตตฺถา ๑ นียฺยาโตติ คโต ปกฺขนฺโต(๑)
อภิกฺกโตติ อตฺถโถ ๑

อฏฺฐหิ ปฺฤษโทเสหีติ อฏฺฐกนิปาเต อฺปฺปมาหิ สห
ขุทฺททวตฺตฺถวิภงฺเก อฺปฺปมั วินา วุตฺเตหิ ๑ วุตฺตํ หิ ตตฺถ กตฺตเม
อฏฺฐ ปฺฤษโทสา ๑ อธิ ภิกฺขุ ภิกฺขุ อापตฺติยา โจเทนฺติ
โส ภิกฺขุ ภิกฺขุหิ อापตฺติยา โจทฺยมาโน น สรามิ น
สรามีติ อสตียาว(๒) นีพฺเพเชติ (๓) ๑ อัย ปจฺโม ปฺฤษโทโส ๑

ปฺปน จปรี ภิกฺขุ ภิกฺขุ อापตฺติยา โจเทนฺติ โส ภิกฺขุ

๑. ม. ปกฺขนฺโต ๑ ๒. ม. อสตียาว ๑ ๓. ส. นีพฺเพเชติ ๑

*เล่มที่ 40 มหากรุณาณานิทุเทสวณฺณา หน้ํ 673

ภิกฺขุหิ อําปตฺติยา โจทยมาโน โจทกัเยว ปฏิปุพฺรติ กิณฺนุ
โฆ ตฺยหัง พาลสฺส อพฺยตฺตสฺส ภณฺิเตน ตฺวมปิ นาม มํ
ภณฺิตพฺพิ มลฺลสึตฺติ ฯ อัยฺ ทฺติโย ปุริสโทโส ฯ

ปุณ จปรี ภิกฺขุ ภิกฺขุ อําปตฺติยา โจเทนฺติ โส ภิกฺขุ
ภิกฺขุหิ อําปตฺติยา โจทยมาโน โจทกัเยว ปจฺจาโรเปติ ตฺวมปิ
โฆสิ อิตฺถนฺนามํ อําปตฺติ อําปนฺโน ตฺวํ ตาว ปจฺมํ
ปฏฺิกโรหิตฺติ ฯ อัยฺ ตฺติโย ปุริสโทโส ฯ

ปุณ จปรี ภิกฺขุ ภิกฺขุ อําปตฺติยา โจเทนฺติ โส ภิกฺขุ
ภิกฺขุหิ อําปตฺติยา โจทยมาโน อณฺเณนณฺณํ ปฏฺิจรติ พหิทฺธา
กถํ อปนาเมติ โโกปณฺจ โทสณฺจ อปฺปจฺจยณฺจ ปาตฺกโรติ ฯ
อัยฺ จตฺตฺโถ ปุริสโทโส ฯ

ปุณ จปรี ภิกฺขุ ภิกฺขุ อําปตฺติยา โจเทนฺติ โส ภิกฺขุ
ภิกฺขุหิ อําปตฺติยา โจทยมาโน สงฺฆมฺฆณฺเณ พาทาวิกฺเขปกั
ภณฺติ ฯ อัยฺ ปณฺจโม ปุริสโทโส ฯ

ปุณ จปรี ภิกฺขุ ภิกฺขุ อําปตฺติยา โจเทนฺติ โส ภิกฺขุ
ภิกฺขุหิ อําปตฺติยา โจทยมาโน อนาทิยิตฺวา สงฺฆํ อนาทิยิตฺวา
โจทกั สําปตฺติโกว เยน กามํ ปกฺกมติ ฯ อัยฺ ญฺุโจ
ปุริสโทโส ฯ

ปุณ จปรี ภิกฺขุ ภิกฺขุ อําปตฺติยา โจเทนฺติ โส ภิกฺขุ
ภิกฺขุหิ อําปตฺติยา โจทยมาโน เนวาทิ อําปนฺโนมฺหิ น

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้ 674

ปนาหิ อนาปนฺโนมฺหิตี โส ตฺวณฺหิภูโต สงฺฆํ วิหเสติ ฯ อัย
สตุตโฆ ปุริสโทโส ฯ

ปฺน จปฺริ ภิกฺขุ ภิกฺขุ อปฺตติยา โจเทนฺติ โส
ภิกฺขุ ภิกฺขุหิ อปฺตติยา โจทียมาโน เอวมานํ กิ นฺุ โข
ตุเมห อายสฺมนฺุโต อติพาพฺหิ มยิ พฺยาราฎฺฐา อิทานานํ สิกฺขํ
ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสามิตี ฯ โส สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย
หีนายาวตฺติตฺวา เอวมานํ อิทานิ โข ตฺวเมห อายสฺมนฺุโต
อตุตมฺนา โหถาติ ฯ วัย อฏฺฐโฆ ปุริสโทโส ฯ อิมเ อฏฺฐ
ปุริสโทสาติ (๑) ฯ

ตตุถ ปุริสโทสาติ ปุริสานํ โทสา เต ปน ปุริสสนฺุตานํ
ทฺวเสนฺุติติ โทสา ฯ

น สรามิตี(๒) มยา เอตสฺส กมฺมสฺส กตฺถุจฺจานํ นสฺสรามิ
น สลฺลทฺกฺเขมิตี เอวํ อสฺติภาเวน(๓) นิพฺเพเจติ โฆเจติ ฯ

โจทกฺเขว ปฺภูปฺพรตฺติติ ปฺภูวิรุทฺโธ หุตฺวา พรตฺติ ปฺภู-
อาณิภาเวน (๔) ติฏฺฐติ ฯ

กิ นฺุ โข ตฺวณฺุติ ตฺวณฺุหิ พาลสฺส อพฺยตฺตสฺส ภณิเตน
นามํ กิ โย ตฺวํ เนว วตฺถุ น อปฺตฺติ น โจทณํ
ชานาสิตี ทิเปติ ฯ ตฺวมฺปิ นาม เอวํ กิณฺุจฺจ อชานนฺุโต

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๑๐๑๗/๕๒๔ ฯ ๒. ม. น สรามิ น สรามิตี ฯ

๓. ม. อสฺสติภาเวน ฯ ๔. สมฺโฆวิโนทนี. ๖๗๒ ปฺภูภาณิตภาเวน ฯ

*เล่มที่ 40 มหากรณญาณิทุทเทสวณณา หน้า 675

ภณิตพฺพ มณฺณสํตี อชฺโฆตฺถรติ ฯ

ปจฺจาโรเปตฺติ ตฺวมปิ โขสํตีอาทินิ วทฺนฺโต ปติอาโรเปติ ฯ

ปฏิกโรหิตฺติ เทสนาคามินิ เทเสหิ วุฏฺจฺจานคามินิโต วุฏฺจฺจาหิ
ตโต สฺทฺทฺธนฺเต (๑) ปติภูจฺจโต อณฺณํ โจอฺเทศสํตี ที่เปติ ฯ

อณฺณณณณณํ ปฏิจฺจเรตฺติ อณฺณณ การณณ วจฺเนน วา
อณฺณํ การณณํ วจฺนํ วา ปฏิจฺจนาเทติ ฯ อาปตฺตี อาปนฺโนสํตี
วฺตุโต โภ อาปนฺโน ก็ อาปนฺโน กิสมิ อาปนฺโน กถํ
อาปนฺโน กํ ภณฺถ ก็ ภณฺถาติ วทฺติ(๒) ฯ เอวฺรูปี กิณฺจฺจ ตยา
ทิฏฺจฺจนฺติ วฺตุเต น สฺตฺตามิติ โสตํ อฺปนฺเนติ (๓) ฯ

พหิทฺธา กถํ อปฺนํเมตฺติ อิตฺถนฺนํ อาปตฺตี อาปนฺโนสํตี
ปฺภูโจ ปาฏฺลิปฺตฺตํ คโตมฺหิตฺติ วตฺวา ปฺน น ตว ปาฏฺลิ-
ปฺตฺตคฺมณํ ปฺจฺจามฺมาติ วฺตุเต(๔) ตโต ราชคหํ
คโตมฺหิตฺติ ฯ ราชคหํ วา ยาหิ พฺราหฺมณคหํ(๕) วา อาปตฺตี
อาปนฺโนสํตี ฯ ตตฺถ เม สฺตฺกรมฺสํ ลทฺธนฺติอาทินิ วทฺนฺโต
กถํ พหิทฺธา วิกฺขิปปติ ฯ

โกปฺนฺติ กฺุปีตภาวํ โทสนฺติ พุฏฺจฺจภาวํ ฯ อุกฺขมฺเปตฺติ
โกธสฺเสว นามํ ฯ

อฺปฺปจฺจยฺนฺติ อสนฺตฺฏฺจากรํ โทมนสฺสสฺเสตํ นามํ ฯ

๑. ยฺ. สฺทฺทฺธตฺเต ฯ ๒. ม. ภฺรฺติ ฯ ๓. ยฺ. อฺปนฺเนติ ฯ

๔. สี. ปฺจฺจาม อาปตฺตี ปฺจฺจามฺมาติ ฯ ม. ปาฏฺลิปฺตฺตคฺมณํ ฯ

วฺตุเต ฯ ๕. ม. พฺราหฺมณคหํ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฤคณา หน้า 676

ปาคูกโรตตี ทสเสติ ปกาเสติ ฯ

พาหาวิกุเขปก็ ภณตตี พาหิ วิกุขิปิตวา วิกุขิปิตวา

อลชชิวจัน วทติ ฯ

อนาทียิตวาติ จิตตีกาเรน อคคเหตุวา อวชานิตวา อนาทโร

หุตวาติ อตุโถ ฯ

วิหเสตตี วิหเสติ พาชติ ฯ อติพาพุนติ อติทพหิ

อติปป์มาณิ ฯ

มยิ พุยาภาติ มยิ พุยาปารี อาปนนา ฯ

หีนายาวตติตวาติ หีนสฺส กิหิภาวสฺส อตถาย อาวตติตวา

กิหิ หุตวาติ อตุโถ ฯ

อตุตมนา โหถาติ ตุฏฺจจิตฺตา โหถ มยา ลภิตพหิ

ลภถ มยา วสิตพพฺภุจฺจเน วสถ ผาสฺสูวิหาโร โวมยา กโตติ

อธิปป์ปาเยน วทติ ฯ

ทุสฺสตีติ ทุฏฺโจ โหติ ฯ

นวาหิ อาฆาตวตฺตฺถุหิตี สตฺเตสฺสู อุปฺปตฺติวเสเนว กถิตานิ ฯ

ยถาห นวยิมานิ ภิกฺขเว อาฆาตวตฺตฺถุหิ ฯ กตมานิ นว

อนตฺถิ เม อจฺริตี อาฆาตํ พนฺชติ ฯ อนตฺถิ เม จรตีตี

อาฆาตํ พนฺชติ อนตฺถิ เม จริสฺสตีตี อาฆาตํ พนฺชติ

ปิยสฺส เม มนนาปฺสฺส อนตฺถิ อจฺริ อนตฺถิ จรติ อนตฺถิ

จริสฺสตีตี อาฆาตํ พนฺชติ อปฺปิยสฺส เม อมนนาปฺสฺส อตฺถิ

*เล่มที่ 40 มหากรุณาณานิทุเทสวณฺณา หน้ํ 677

อจริ อตุถิ อจริ อตุถิ จริสฺสตีติ อามาดิ พนฺชติ ๑ อิมานิ

โฆ ภิกฺขเว น อามาทวตุถฺนิตฺติ (๑) ๑

ตตุถ อามาทวตุถฺนิตฺติ อามาทการณานิ ๑

อามาทนฺติ เจตุถ โโกโป โสเยว อุปรูปริ โโกปสฺส

วตุถฺตุตา อามาทวตุถฺ ๑

อามาดิ พนฺชตีติ โโกปี (๒) พนฺชติ กโรติ อุปฺปาเทติ ๑

อตุถิ เม นาจริ น จริติ น จริสฺสตีติ ๑ ปิยสฺส เม

มณาปสฺส อตุถิ นาจริ น จริติ น จริสฺสตีติ ๑ อปฺปิยสฺส

เม อมณาปสฺส อนตุถิ นาจริ น จริติ น จริสฺสตีติ (๓)

นิทุเทส วุตฺตานิ อปรานิปิ นว อามาทวตุถฺนิตฺติ อิมเหว นวหิ

สํกฺขิตานิ ๑ อามาทิตฺติ ฆณฺฎิตฺติ ๑

นววิธมานเหตีติ กตฺเม นววิธมานา ๑ เสยฺยสฺส เสยฺโย-

หฺมสมฺมิตฺติ มาโน เสยฺยสฺส สทิสฺสทฺส สทิสฺสทฺส มาโน เสยฺยสฺส

หิโนหฺมสมฺมิตฺติ มาโน สทิสฺสทฺส เสยฺโยหฺมสมฺมิตฺติ มาโน สทิสฺส

สทิสฺสทฺส มาโน สทิสฺสทฺส หิโนหฺมสมฺมิตฺติ มาโน หินฺสฺส

เสยฺโยหฺมสมฺมิตฺติ มาโน หินฺสฺส สทิสฺสทฺส มาโน หินฺสฺส

หิโนหฺมสมฺมิตฺติ มาโน ๑ อิม นววิธมานา (๔) ๑

เอตุถ ปน เสยฺยสฺส เสยฺโยหฺมสมฺมิตฺติ มาโน ราชนฺญเจว

๑. อํ. นวก. ๒๓/๒๓๓/๔๒๒ ๑ ๒. ย. โภธิ ๑

๓. พ. มหา. ๒๕/๓๘๔/๒๕๗ ๑ ๔. อภิ. วิ. ๓๕/๑๐๒๒/๕๒๗ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 678

ปพฺพชิตานญจ อฺปฺปชฺชติ ฯ ราชฯ หิ ฐฺญเณ วา ฐเนน
วา วาหเนหิ วา โภ มยา สทฺธิโส อตฺถิติ เอตฺ มานํ
กโรติ ปพฺพชิตฺปิ สีสฺฐตฺตงฺกาทีหิ โภ มยา สทฺธิโส อตฺถิติ
เอตฺ มานํ กโรติ ฯ

เสยฺยสฺส สทฺธิโสหฺมสฺสมิตี มาโนปี เอเตสฺสเยว อฺปฺปชฺชติ ฯ
ราชฯ หิ ฐฺญเณ วา ฐเนน วา วาหเนหิ วา
อญฺญราชฺหิ สทฺธิ มยฺหํ กิ นานาภรณฺนติ เอตฺ มานํ
กโรติ ปพฺพชิตฺติ สีสฺฐตฺตงฺกาทีหิ อญฺเณน ภิกฺขุณา มยฺหํ
กิ นานาภรณฺนติ เอตฺ มานํ กโรติ ฯ

เสยฺยสฺส หิโนหฺมสฺสมิตี มาโนปี เอเตสฺสเยว อฺปฺปชฺชติ ฯ
ยสฺส หิ ฐฺญโธ ฐฺญจฺ วา ฐนํ วา วาหนาทีนํ วา
นาตีสมฺปนฺนานิ โหนฺติ โส มยฺหํ ราชฯติ โวหารสฺสุขมตฺตกเมว
กิ ราชฯ นาม อหฺนติ เอตฺ มานํ กโรติ ปพฺพชิตฺปิ
อฺปฺปลาภสฺสกาโร อหํ ฐมฺมกฺธิโก พหุสฺสุโต มหาเถโรติ
กถามตฺตเมว กิ ฐมฺมกฺธิโก นามาทํ กิ พหุสฺสุโต นามาทํ
กิ มหาเถโร นามาทํ ยสฺส เม ลาภสฺสกาโร นตฺถิติ เอตฺ
มานํ กโรติ ฯ

สทฺธิสฺสเสยฺโยหฺมสฺสมิตี มานาทโย อมจฺจาทีนํ
อฺปฺปชฺชนฺติ ฯ อมจฺโจ วา หิ ฐฺญจฺโย วา โภคยานวาหนาทีหิ
โภ มยา สทฺธิโส อญฺโธ ราชปฺริโส อตฺถิติ วา มยฺหํ

*เล่มที่ 40 มหากรณญาณิทุเทสวณฺณา หน้า 679

อญฺเฬหิ สทฺธิ์ กิ นานากรณฺนติ วา อมฺจฺโจติ นามเมว
มยฺหิ ฆาสจฺจาทนฺมตฺตมฺปิ เม นตฺถิ กิ อมฺจฺโจ นามหนฺติ
วา เอตฺ มานํ กโรติ ฯ

หีนฺสฺส เสยฺโยหฺมสฺมีติ มานาทโย ทาสาทินํ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ
ทาสิ หิ มาติโต วา ปิติโต วา โภ มยา สทฺธิโส
อญฺโฬ ทาสิ นาม อตฺถิ อญฺโฬ ชีวิตฺ อสฺกโกนฺตา กุจฺฉิเหตุ
ทาสา นาม ฆาตา อหิ ปน ปเวณฺโณคตฺตฺตา เสยฺโยติ วา
ปเวณฺโณคตฺตาเวณ อุกฺโตสฺสทฺธิกทาสตฺเตน อสฺสกทาสเณ นาม
สทฺธิ์ มยฺหิ กิ นานากรณฺนติ วา กุจฺฉิวเสนาหิ ทาสพฺย
อุปฺคโต มาตาปิตฺุโกภฺยิยา ปน เม ทาสญฺจานํ นตฺถิ กิ
ทาสิ นาม อหนฺติ วา เอตฺ มานํ กโรติ ฯ ยถา จ
ทาสิ เอวํ ปุ่กฺกุสจฺจทาลาทโยปิ เอตฺ มานํ กโรนฺติเยว ฯ
เอตฺถ จ เสยฺยสฺส เสยฺโยหฺมสฺมีติ อุปฺปนฺนมาโนว ยถาวมาโน
อิตฺเร เทว อยถาวมานา ฯ ตถา สทฺธิสฺส สทฺธิโสหฺมสฺมีติ
หีนฺสฺส หิโนหฺมสฺมีติ อุปฺปนฺนมาโนว ยถาวมาโน อิตฺเร เทว
อยถาวมานา ฯ ตตฺถ ยถาวมานา อรหตฺตมคฺควชฺฉา
อยถาวมานา โสตาปตฺติมคฺควชฺฉาติ ฯ

ตณฺหามูลกา วุตฺตาเยว ฯ รัชชตีติ น เกวลํ ราเคเนว
รัชชติ อถ โข ตณฺหามูลกานํ ปริเยสนาทินมฺปิ สมภวโต
ตณฺหามูลเกหิ สพฺเพหิ อุกฺสฺลธมฺเมหิ รัชชติ ยุชฺชติ พชฺฉตีติ

อธิปฺปาโย ฯ

ทสฺหิ กิเลสวตฺถุหีติ กตฺมานิ ทส กิเลสวตฺถุณี ฯ โลโก
โทโส โมโห มาโน ทิฏฺฐิ วิจิกิञฺฉา ถินํ อุทฺธจฺจํ อหิริกํ
อโนตฺตปฺปนฺติ อิมานิ ทส กิเลสวตฺถุณี ฯ

ตตฺถ กิเลสา เอว กิเลสวตฺถุณี วสนฺติ วา เอตฺถ
อชฺฉินาสฺวา สตฺตา โลภาทีสุ ปติฏฺฐิตตฺตาติ วตฺถุณี กิเลสา
จ เต ตปฺปติฏฺฐานํ สตฺตานํ วตฺถุณี จาติ กิเลสวตฺถุณี ฯ
ยสฺมา เจตฺถ อนนฺตรปจฺจยาทิภาเวน อุปฺปชฺชฺชมานาปี กิเลสา
วสนฺติ เอว นาม ตสฺมา กิเลสานํ วตฺถุณีตีปี กิเลสวตฺถุณี(๑) ฯ

ลฺพฺภนฺติ เตน สยํ วา ลฺพฺภนฺติ ลฺพฺภนฺตฺตเมว วา
ตฺนฺติ โลโก ฯ

ทฺสฺสนฺติ เตน สยํ วา ทฺสฺสติ ทฺสฺสนฺตฺตเมว วา
ตฺนฺติ โทโส ฯ

มฺยฺหนฺติ เตน สยํ วา มฺยฺหติ มฺยฺหนฺตฺตเมว วา
ตฺนฺติ โมโห ฯ

มณฺณตีติ มาโน ฯ ทิฏฺฐิอาทโย วุตฺตตฺถาว ฯ น หิริยตีติ
อหิริโก ตสฺส ภาโว อหิริกํ ฯ น โอตฺตปฺปตฺตีติ อโนตฺตปฺป
ตสฺส ภาโว อโนตฺตปฺปํ ฯ เตสฺ อหิริกํ กายทฺวจฺจริตาทีหิ
อชฺฉิคุञฺฉนฺตฺถุณฺณํ อโนตฺตปฺปํ เตเหว อสารถฺชนนฺตฺถุณฺณํ ฯ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๑๐๒๖/๕๒๘ ฯ

*เล่มที่ 40 มหากรุณาณานิเทศวณฺณา หน้า 681

กิลิสฺสตีติ อุปตปิยติ วิพาริยติ ฯ

ทสฺหิ อามาตฺวตฺถุหีติ ปุพฺเพ วุตฺเตหิ นวฺหิ จ อฏฺฐาเน
วา ปนาฆาโต ชายตีติ (๑) วุตฺเตน จาติ ทสฺหิ ฯ อนตฺถิ
เม อจฺริตฺวาทีนปิ หิ อวิกปฺเปตฺวา ขาณุกณฺฎกาทิมฺหิปี
อฏฺฐาเน อามาโต อุปฺปชฺชติ ฯ

ทสฺหิ อุกฺสฺลกมฺมปเถหีติ กตฺเม ทสฺ อุกฺสฺลกมฺมปเถ ฯ
ปาณาติปาโต อทินฺนาทานํ กามสฺมุจฺฉาจาโร มุสาวาโท
ปิสุณา วาจา ผรุสา วาจา สมฺผปฺปลาโป อภิขฺเฒา
พฺยาปาโท มิจฺฉาทิฏฺฐิ (๒) ฯ อิมํ ทสฺ อุกฺสฺลกมฺมปเถ ฯ

ตตฺถ อุกฺสฺลกมฺมานิ จ ตานิ ปเถ จ ทฺกคฺคิยาติ
อุกฺสฺลกมฺมปเถ ฯ

สมนฺนาคโตติ สมงฺกิฏฺโธติ ฯ

ทสฺหิ สลฺโยชนเหตีติ กตฺมานิ ทสฺ สํโลชนานิ (๓) ฯ
กามราคสํโลชนํ ปฏฺิฆสํโลชนํ มานสํโลชนํ ทิฏฺฐิจิสํโลชนํ
วิจิกิจฺฉาสํโลชนํ สีลพฺพตฺปรามาสสํโลชนํ ภวราคสํโลชนํ
อิสฺสาสํโลชนํ มจฺจฺริยสํโลชนํ อวิชฺชาสํโลชนํ ฯ อิมานิ
ทสฺ สํโลชนานิ ฯ

มิจฺฉตฺตา วุตฺตาเยว ฯ

ทสฺวตฺถุกาย มิจฺฉาทิฏฺฐิยาติ กตฺมา ทสฺวตฺถุกา

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๑๐๒๗/๕๒๘ ฯ

๒. ที. ปา. ๑๑/๔๗๐/๓๓๗ ฯ ๓. อภิ. วิ. ๓๕/๑๐๒๕/๕๒๕ ฯ

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณณา หน้า 682

มิจฺฉาทิฏฺฐิ ๑ นตฺถิ ทินฺนํ ๑ นตฺถิ ยิฏฺฐิ นตฺถิ หุตํ นตฺถิ
สูกตทูกกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก นตฺถิ อัย โลโก นตฺถิ
ปโร โลโก นตฺถิ มาตา นตฺถิ ปิตา นตฺถิ สตุตา โอปปาดิกา
นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏฺฐิปนฺนา เย
อิมญจ โลกํ ปรญจ โลกํ สยํ อภิญญา ย สจฺฉิกตฺวา
ปเวทนตฺติ ๑ อัย ทสวตฺตูกา มิจฺฉาทิฏฺฐิ (๑)๑

ตตฺถ ทสวตฺตูกาติ ทส วตฺตฺตฺนิ เอติสฺสาติ ทสวตฺตูกา ๑
นตฺถิ ทินฺนนตฺติ ทินฺนํ นาม อตฺถิ สกฺกา กสฺสจฺจิ
กิลฺลจฺจิ ทาตฺตฺนตฺติ ชานาติ ๑ ทินฺนสฺส ปน ผลํ วิปาโก นตฺถิตฺติ
คณฺหาติ ๑

นตฺถิ ยิฏฺฐนตฺติ ยิฏฺฐิ วุจฺจติ มหยาโย ตํ ยชิตฺตุ
สกฺกาติ ชานาติ ๑ ยิฏฺฐสฺส ปน ผลํ วิปาโก นตฺถิตฺติ
คณฺหาติ ๑

หุตฺนตฺติ อาหฺนปาทฺนมนฺจกฺลกริยา ตํ กาคฺตุ สกฺกาติ
ชานาติ ๑ ตสฺส ปน ผลํ วิปาโก นตฺถิตฺติ คณฺหาติ ๑

สูกตทูกกฏานนตฺติ เอตฺถ ทส กุสลกมฺมปถา สูกตกมฺมานิ
นาม ทส อกุสลกมฺมปถา ทูกกฏกมฺมานิ นาม ๑ เตสํ
อตฺถิภาวํ ชานาติ ๑ ผลํ วิปาโก ปน นตฺถิตฺติ คณฺหาติ ๑

นตฺถิ อัย โลโกติ ปรโลเก จิโต อิมํ โลกํ นตฺถิตฺติ
คณฺหาติ ๑

๑. อภ. วิ. ๓๕/๑๐๓๑/๕๒๕ ๑

*เล่มที่ 40 มหากรุณาณานิทุเทสวณฺณา หน้ 683

นตุถิ ปโร โลโกติ อธิโลเก จิโต ปโรโลกํ นตุถิติ

คณฺหาติ ฯ

นตุถิ มาตา นตุถิ ปิตาติ มาตาปีตฺวอตุถิกาวํ(๑) ชานาติ ฯ

เตสุ กตฺปฺปจฺเจเนน โกจิ ผลํ วิปาโก นตุถิติ คณฺหาติ ฯ

นตุถิ สตุตา โอปปาติกาติ จวนกอุปฺปชฺชนกาสตุตา (๒)

นตุถิติ คณฺหาติ ฯ

สมฺมกุกกา สมฺมาปฏิปนฺนาติ อนุโลมปฏิปํ ปฏิปนฺนา

ธมฺมิกสมณฺพฺราหฺมณา โลกสฺมี นตุถิติ คณฺหาติ ฯ

เย อิมญฺจ โลกํ ปฺรณฺจ โลกํ สยํ อภินฺญา

สจฺฉิกตฺวา ปเวทนฺตฺติ อิมญฺจ ปฺรณฺจ โลกํ อตุตฺตนา

อภิวินฺญาเจเนน ฌาเนน ตฺวา ปเวทนสมตฺโต สพฺพญฺญ พุทฺโธ

นตุถิติ คณฺหาติ ฯ

อนตุคฺคาหิกาย ทินฺนุจฺยาคิ สสฺสโต โลโกติอาทิกํ เอเกกํ

อนตุํ ภากํ (๓) คณฺหาติติ อนตุคฺคาหิกา ฯ อถวา อนตุสฺส คาโ

อนตุคฺคโ อตุคฺคโ อสุสา อตุถิติ อนตุคฺคาหิกา ฯ ตาย

อนตุคฺคาหิกาย ฯ สา ปน วุตฺตาเยว ฯ

อญฺจสตุตฺตณฺหาปฺปญฺจสเตหิติ อญฺจตุตฺตรํ สตุํ อญฺจสตุํ

สํสारे ปฺปญฺเจติ จิรํ วสาเปตฺติ ปฺปญฺโจ ตณฺหา เอว ปฺปญฺโจ

ตณฺหาปฺปญฺโจ อารมฺมณฺเกเทน ปฺนปฺปฺนํ อุปฺปตฺติวเสน จ

๑. ม. มาตาปีตฺนํ อตุถิกาวํ ฯ ๒. ม. จวนกอุปฺปชฺชนกาสตุตา ฯ

๒. ย. จวนกอุปฺปชฺชนกา สตุตา ฯ ๓. ย. อนตุภาวํ ฯ

ตณฺหานํ พหุคตฺตา พหุจณฺํ กตฺวา ตณฺหาปฺปญฺจณฺํ สติ
ตณฺหาปฺปญฺจสตี ๑ เตน ตณฺหาปฺปญฺจสเตนาติ วุตฺตพฺเพ วจน-
วิปลฺลาสวเสน ตณฺหาปฺปญฺจสเทหีติ พหุจณฺนิทฺเทโส กโต ๑
อฏฺฐสตนฺติ สงฺขาเตน ตณฺหาปฺปญฺจสเตนาติ อตุโถ ทฏฺฐพฺโพ ๑
อฏฺฐ อพฺโพหาริกานี กตฺวา สตเมว คหิตนฺติ เวทิตพฺพ์ ๑
ขุทฺทกวัตฺตุวิงฺเก ปน ตณฺหาวิจฺจิตานีติ อาคตี ยถาห
อฏฺฐารส ตณฺหาวิจฺจิตานี อชฺชตฺติกสฺส อุปาทาย อฏฺฐารส
ตณฺหาวิจฺจิตานี พาหิรสฺส อุปาทาย ตเทกชฺฌํ อภิสณฺญหิตฺวา
อภิสงฺขิปิตฺวา ฉตฺตีส ตณฺหาวิจฺจิตานี โหนฺติ อิติ อตีตานี
ฉตฺตีส ตณฺหาวิจฺจิตานี ปจฺจุปฺปนฺนानी ฉตฺตีส ตณฺหาวิจฺจิตานี
ปจฺจุปฺปนฺนาติ ฉตฺตีส ตณฺหาวิจฺจิตานี ตเทกชฺฌํ อภิสณฺญหิตฺวา
อภิสงฺขิปิตฺวา อฏฺฐสตี ตณฺหาวิจฺจิตี(๑) โหตีติ (๒) ตณฺหาปฺปญฺจาเยว
ปเนตฺถ ตณฺหาวิจฺจิตานีติ วุตฺตา ๑ ตณฺหาสมฺมทาจารา ตณฺหา-
ปวตฺติโยติ อตุโถ ๑

อชฺชตฺติกสฺส อุปาทายาติ อชฺชตฺติกํ ขนฺธปฺปญฺจกํ
อุปาทาย ๑ อิทํ หิ อุปฺโยคตฺถ สามิวจฺนํ ๑ วิตฺถาโร ปนสฺส
ตสฺส นิตฺเทเส (๓) วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพ ๑ อัย ปเนตฺถ(๔) อปฺโร
นโย รูปารมฺมณาเยว กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหาติ

๑. สี. ม. อฏฺฐตณฺหาวิจฺจิตสตี ๑

๒. อภี. วิ. ๓๕/๑๐๓๑/๕๔๑ ๑ ๓. อภี. วิ. ๓๕/๑๐๓๓/๕๓๐ ๑

๔. ม. อัย ปน ๑

*เล่มที่ 40 มหากรุณาณานิเทศวณฺณา หน้า 685

ติสุโส ตณฺหา โหนฺติ ตถา สทฺทาทิอารมฺมณาคิ จสุ
อารมฺมณฺเส อฏฺฐารส ตณฺหา โหนฺติ อชฺมตฺตารมฺมณา
อฏฺฐารส พหิทฺฐารมฺมณา อฏฺฐารสาติ จตฺตีส โหนฺติ ฯ
ตา เอว อตีตารมฺมณา จตฺตีส อนาคตารมฺมณา จตฺตีส
ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณา จตฺตีสาติ อฏฺฐตณฺหาวิจฺริตสตัดฺ โหติ ฯ
ปฺปณฺจิจิตฺติ อารมฺมณฺ สํสาเร वा ปฺปณฺจิจิตฺติ จิรวาสิตฺติ ฯ

ทฺวาสนฺภูจฺชยา ทิฏฺฐิจฺเจเทหีติ กตฺมานิ ทฺวาสนฺภูจฺช ทิฏฺฐิจฺจทานิ
พฺรหฺมชาเล เวยฺยากรณฺ เวตฺตานิ ภควตา ฯ จตฺตาริ สสฺส-
วาทา จตฺตาริ เอกจฺจสสฺสวาทา จตฺตาริ อนฺตฺตานนฺตฺติกา
จตฺตาริ อมฺราวิกฺเขปิกา เทว อธิจฺจสมฺปฺปนฺนิกา โสพส
สณฺณิวาทา อฏฺฐ อสณฺณิวาทา อฏฺฐ เนวสณฺณินาสณฺณิวาทา
สจฺจ อจฺเจทฺวาทา ปฺณจฺ ทิฏฺฐจฺจมฺมฺนิพฺพานวาทาติ อิมานิ
ทฺวาสนฺภูจฺช ทิฏฺฐิจฺจทานิ พฺรหฺมชาเล เวยฺยากรณฺ เวตฺตานิ
ภควตาติ (๑) ฯ วิตฺถาริ ปฺเนตฺถ พฺรหฺมชาลสฺสจฺเจ เวตฺตฺนเยเนว
เวทิตฺตฺโป ฯ

อหฺลจฺมฺหิ ตินฺนฺโณติ อหฺลจฺจ จตฺโรจฺจํ สํสารสมฺมทฺทํ वा
ตินฺนฺโณ อมฺหิ ภวามิ ฯ

มฺตฺโตติ รากาติพฺนฺชเนหิ มฺตฺโตติ ฯ ทนฺโตติ นิพฺพิเสวโน
นิปฺปริปฺพนฺโท ฯ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๑๐๗๒/๕๔๑ ฯ

สนุโตติ สัตถุโต ๑ อสตุโตติ นัพพานทสเสน (๑)

ลทุสสาโส ๑

ปรนัพพุโตติ กิลสปรนัพพานน ปรนัพพุโต ๑ ปโหมตี
สมตุโอมหิ ๑

โ ข อติ เอกัสตุเถ นปาทโต ๑

ปรเร จ ปรนัพพาเปตุนติ เอตถ ปรเร จ-สทุโท ปรเร
จ ตาเรตุนติอาทหิปี โยเชตพุโพติ ๑

มหากรรณณณนิทเทสวณณนา นินุจिता ๑

สพพณณตณณณนิทเทสวณณนา

สพพณณตณณณนิทเทส กตม คตาคตสส สพพณณต-
ณณณนติ ปุจจติวา เตน สมคคิกตตตเตเนว สห อนาวรณ-
ณณนิททิจิ ๑ น หิ อนาวรณณณณ ชมมโต วิสุ อตถิ
เอกเมว เหน้ ณณณ อาการเกทโต เทวธา วุจจติ สทุชินุทุริย-
สทุธาพลาทินิ วิย ๑ สพพณณตณณณเมว หิ นตถิ เอตสส
อวารณณติ เกนจि ชมเมน ปุคคเลน วา อวารณณ กาคุ
อสกุกุณณยตย อนาวรณณติ วุจจติ อวชชนปุปพิททุตตต
สพพชมนัน ๑ อณณเ ปน อวชชิตวาปี น ชานนติ ๑ เกจि
ปนาหุ มโนวิณณณณ วิย สพพารมมณณิกตตต สพพณณต-
๑. ย. นัพพานทสเสน ๑

*เล่มที่ 40 สพฺพณฺตณฺณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 687

ณฺณานํ ๑ ตํเยว ณฺณานํ อินฺทวชิรํ วิย วิสเยสุ อปฺปฏิหตฺตตา
อนาวรณณานํ ๑ อนฺนุปฺพุทฺทสพฺพณฺตนาปฺปฏิเกโโป สพฺพณฺตณฺณานํ
สกี สพฺพณฺตนาปฺปฏิเกโโป อนาวรณณานํ ภควา สพฺพณฺต-
ณฺณานปฺปฏิทาเณนปิ สพฺพณฺตฺติ วุจฺจติ น จ อนฺนุปฺพุทฺท-
สพฺพณฺต ๑ อนาวรณณานปฺปฏิทาเณนปิ สพฺพณฺตฺติ วุจฺจติ
น จ สกี สพฺพณฺตฺติ ๑

สพฺพํ สงฺขตสงฺขตํ อนวเสสํ ชานาตีติ เอตฺถ สพฺพนฺติ
ชาตฺวิเสน สพฺพชฺมมานํ นิสฺเสสปรียาทานํ ๑

อนวเสสนฺติ เอกกสฺเสว ชฺมมฺสฺส สพฺพาการวเสน
นิสฺเสสปรียาทานํ ๑

สงฺขตมสงฺขตนฺติ ทฺวิธา ปเภททฺสสนํ ๑ สงฺขตํ หิ (๑) เอโก
ปเภทโท อสงฺขตํ เอโก ปเภทโท ๑ ปจฺจเยหิ สงฺกมฺม กตฺนฺติ
สงฺขตํ ขนฺธฺรปฺลยจํ ๑ ตถา น สงฺขตนฺติ อสงฺขตํ นิพฺพานํ ๑
สงฺขตํ อนิจฺจทฺกฺขานตฺตาทิหิ อากาเรหิ อนวเสสํ ชานาติ
อสงฺขตํ สฺยณฺตนาณิมิตฺตอปฺปณฺนิหิตาทิหิ อากาเรหิ อนวเสสํ
ชานาติ ๑ นตฺถิ เอตฺสฺส สงฺขตฺสฺส อสงฺขตฺสฺส จ อวเสโสติ
อนวเสสํ ๑ สงฺขตํ อสงฺขตณฺจ ๑ อเนกเภทาปี ปณฺตฺตฺติ ปจฺจเยหิ
อกตตฺตตา อสงฺขตปฺกขํ ภชฺติ ๑ สพฺพณฺตณฺณานํ หิ สพฺพาปี
ปณฺตฺตฺติโย อเนกเภทโต ชานาติ ๑

๑. สี. สงฺขตนฺติ ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณณา หน้า 688

อถ วา สพพนฺติ สพพชมมคฺคหณฺ ๑ อนวเสสนฺติ นิปฺปเทส-
คฺคหณฺ ๑

ตตฺถ อวรนฺ ๑ นตฺถิตฺติ ตตฺถ ตสฺมี อนวเสสสงฺขตา-
สงฺขเต(๑) นิสฺสงฺคตฺตา สพพญญตฺตญฺญานสฺส อวรนฺ นตฺถิตฺติ ตเทว
สพพญญตฺตญฺญานํ อนาวรณญานํ นามาติ อตฺถโถ ๑

อิทานิ อนนฺทวิสยเกทโถ ทสฺเสตฺถุ อตฺตฺนตฺติอาทิมาน ๑

ตตฺถ อตฺตํ อนนคตํ ปจฺจูปฺปนฺนตฺติ กาลเกทโถ ทสฺสิตํ ๑

จกฺขุญฺเจว รูปา จาติอาทิจ วตฺถารมฺมณเกทโถ ๑

เอวํ ตํ สพพนฺติ (๒) เตสฺ จกฺขุรูปานํ อนวเสสปรียาทานํ ๑
เอวํ เสเสสฺ ๑

ยวตฺตาติ อนวเสสปรียาทานํ ๑ อนิจฺจญฺจนตฺติอาทิจ สามญฺญ-
ลกฺขณเกทโถ ทสฺสิตํ ๑

อนิจฺจญฺจนตฺติ จ อนิจฺจการํ ๑ ปจฺจตฺตตฺถ (๓) วา
อุปฺโยควจฺนํ ๑ เอส นโย เอทิสฺเสสฺ ๑

รูปฺสฺสาติอาทิจ ขนฺธเกทโถ ทสฺสิตํ ๑

จกฺขุสฺส ๑เปฯ ชรามรณสฺสาติ เหฏฺฐา วุตฺตเปยฺยาลนฺเยน
โยเชตฺตพฺพํ ๑

อภิญฺญาตฺติอาทิจฺสุ เหฏฺฐา วุตฺตตฺตนาเนว ๑

อภิญฺญญฺจนตฺติอาทิจ อภิขานนสฺภาวํ ๑ เอส นโย เอทิสฺเสสฺ ๑

๑. ม. อนวเสสสงฺขตาสงฺขเต ๑ ๒. สฺ. เอตํ สพพนฺติ ๑

๓. ย. ปจฺจตฺตเต ๑

*เล่มที่ 40 สัพพญญตฺตญฺยานนิตุทฺทสวณฺณา หน้า 689

ขุณฺธาณํ ขุณฺฐจฺจนฺตฺตฺตํ อทฺธิ เญจฺจ ฐตฺตฺตฺตฺตฺตํ เญจฺจ ฐตฺตฺตฺตฺตฺตํ ๑

กฺุสเล ชมฺเมตฺตฺตํ อทฺธิ กฺุสเลตฺตฺตํ กวเสณ เญจ ๑

กามาจเร ชมฺเมตฺตํ อทฺธิ จตฺตฺตํ กวเสณ ๑ อุกฺขตฺตํ อทฺธิ

สพฺเพ ชานาตฺตํ พหฺวจฺนปฺปาโจ สฺนุทโร ๑ เอกวจฺนโสเต

ปตฺติตฺตํ ปน โปตฺตํ เกสฺส เอกวจฺเนน ลิจิตํ ๑

ทุกฺขสฺสชาติอทฺธิ จุทฺทสนฺนํ พุทฺธวณฺณํ วิสยเญจ ๑

อินฺทฺริยปโรปรียตฺเต ญานนฺตฺตํ อทฺธิ จตฺตํ อทฺธิ ญานนํ

วตฺวา สพฺพญญตฺตญฺยานํ กสฺมา น วุตฺตฺตํ เญจ วุจฺจมานสฺส

สพฺพญญตฺตญฺยานตฺตํ ๑ วิสยเญจโต หิ สพฺพญญตฺตญฺยานเ

วุจฺจมานเ ตํ ญานํ น วตฺตํ พุทฺธิ โหติ สพฺพญญตฺตญฺยานํ

ปน สพฺพญญตฺตญฺยานสฺส วิสโย โหติเยว ๑

ปฺน กภาพการมฺสฺตฺตฺตํ อทฺธิ (๑) วุตฺตฺตํ เญจ สพฺพญญต-
ญฺยานญฺมึ ทสฺเสนฺโต ยาวตา สทฺทกสฺส โลกสฺสชาติอทฺธิมาห ๑

ตตฺตํ สห เทเวหิ สทฺทกสฺส ๑ สห มาเรณ

สมารกสฺส ๑ สห พุทฺทมุณา สพุทฺทมกสฺส โลกสฺส ๑ สห

สมณฺพราหฺมเญหิ สสฺสมณฺพราหฺมณฺนียา ๑ สห เทวมนุสฺสเสหิ

สทฺทมนุสฺสสาย ปชาย ๑ ปชาตตฺตํ ปชาติ สตฺตํ โลกสฺส

ปรียายจฺนเมตํ ๑

ตตฺตํ สทฺทกวจฺเนน ปญฺจกามาจเรทฺทคฺคหณํ สมารก-

๑. อจฺ. จตฺตํ ก. ๒๑/๒๔/๓๑ ๑

วงเนน ฉกฺกามาจรรเทวคฺคหณ สพุรหุมกวงเนน พุรหุม-
กายิกาตีพุรหุมคฺคหณ สสฺสมณพุราหุมฉวเนน สาสนสฺส
ปจฺจตฺถิกปจฺจามิตฺตสมณพุราหุมฉคฺคหณ สมิติปาปพาหิตปาป-
สมณพุราหุมฉคฺคหณญจ ปชาววงเนน สตฺตโลกคฺคหณ สเทว-
มนุสฺสวงเนน สมนฺตตีเทวเสสมนุสฺสคฺคหณ เวทิตพุพิ ๑ เอวมตฺถ
ตีหี ปเทหี โอกาสโลก ทูวี่หี ปชาวเสน สตฺตโลก คหีโตตี
เวทิตพุพิ ๑

อปโร นโย สเทวคฺคหณเนน อรูปาวจรรโลก คหีโต
สมารคคฺคหณเนน ฉกามาจรรเทวโลก สพุรหุมคคฺคหณเนน
รูปาวจรรพุรหุมโลก สสฺสมณพุราหุมฉาคคฺคหณเนน จตฺตปริสวเสน
สมมนฺตตีเทเวหี วา สห มนุสฺสโลก อวเสสตฺตโลก วา ๑

อปิจेतฺถ สเทววงเนน อุกกฉกฺกปริจฺเจทโต สพุพสฺสปี
โลกสฺส ทิกฺกฐาตีชานนภาว สาเชตี ๑ ตโต เยสฺ สียา
มาโร มหานคราโว ฉกามาจรรสฺสโร วสวตฺตี กิ ตสฺสปี
ทิกฺกฐาตี ชานาตีตี เตสฺ วิมตี วิธมนฺโต สมารคสฺสาตี
อาห ๑ เยสฺ ปน สียา พุรหุมา มหานคราโว เอกงฺคฺคเลีย
เอกสมฺมิจกฺกวาพสฺสเส อาโลกิ ผรตี ทูวี่หี ๑เป ๑ ทสหี
องฺคฺคลีหี ทสฺส จกฺกวาพสฺสเสสฺ อาโลกิ ผรตี อนฺตฺตรญจ
ฉานสมาปตฺตีสฺส ปฏิสฺสเวเทตี กิ ตสฺสปี ทิกฺกฐาตี ชานาตีตี
เตสฺ วิมตี วิธมนฺโต สพุรหุมคคฺคสาตี อาห ๑ ตโต เยสฺ

*เล่มที่ 40 สัพพญญตฺตญฺณานิทฺเทสวณฺณา หน้า 691

สียา ปุณฺณ สมนฺพฺราหฺมณา สาสนปจฺจตฺติกา กิ เตสมฺปิ
ทิกฺขฺญาที ชานาตีติ เตสํ วิมตี วิธมนฺโต สสฺสมณฺพฺราหฺมณฺนียา
ปชายาติ อาห ๑ เอวํ อุกฺกฏฺจฺจํ ทิกฺขฺญาทีชานนภาวํ
ปกาสเสตฺวา อถ สมนฺตเทเว อวเสสมนฺสุเส จ อฺปาทาย
อุกฺกฏฺจฺจปริจฺเจทวเสน เสสสฺตตฺตโลกสฺส ทิกฺขฺญาทีชานนภาวํ
ปกาสเสติ ๑ อยเมตฺถ อนฺุสนฺธิกฺกโม ๑

โปรานา ปนาหุ สทฺทวสฺสาติ ทเวตฺตาหิ สทฺธิ
อวเสสโลกสฺส ๑

สมารกสฺสาติ มาเรน สทฺธิ อวเสสโลกสฺส ๑

สพฺรหฺมกสฺสาติ พฺรหฺเมหิ สทฺธิ อวเสสโลกสฺส ๑

เอวํ สพฺเพปิ ติกฺวูปเค สตฺเต ตีหากาเรหิ ติสฺสุ ปเทสฺสุ
ปกฺขิปปิตฺวา ปฺน ทฺวิหากาเรหิ ปฺริยาทาคฺ์ สสฺสมณฺพฺราหฺมณฺนียา
ปชาย สทฺทวมนฺสุสายาติ วุตฺตํ ๑ เอวํ ปญฺจหิ ปเทหิ เตน
เตน อากาเรน เตชาคฺกเมว ปฺริยาทินฺนํ โหตีติ ๑

ทิกฺขฺจนฺติ รูปายตฺนํ ๑ สฺตฺนฺติ สทฺททายตฺนํ ๑ มฺตฺนฺติ ปตฺวา
คเหตุพฺพโต กฺนฺชายตฺนํ รสายตฺนํ โฝฏฺจฺจพฺพายตฺนํ ๑ วิญฺญาตฺนฺติ
สฺขทฺกฺขาทีชมนฺมารมฺมณฺ ๑ ปตฺตฺนฺติ ปฺริเยสฺสิตฺวา วา อปฺริเยสฺสิตฺวา
วา ปตฺตํ ๑ ปฺริเยสฺสิตฺนฺติ ปตฺตํ วา อปฺปตฺตํ วา ปฺริเยสฺสิตํ ๑
อนฺุวิจฺริตํ มนฺสาติ จิตฺเตน อนฺุสญฺจฺริตํ ๑ สพฺพิ ชานาตีติ
อิมินา เอตํ ทสฺเสติ

*เล่มที่ 40 มหาวคคุณฉนนา หนา 692

ย อปรมาณาสู โลกธาตฺสู อิมสฺส สเทวกสฺส โลกสฺส
นึลล ปิตนฺติ(๑)อาทึ รูปารมฺมณั จกขุทฺวารเ อาปาถั อากจฺฉติ
อัย สตุโต อิมสฺมี ขณ อิมั นาม รูปารมฺมณั ทิสฺวา
สุมนโน วา ทุมฺมนโน วา มชฺฉตฺโต วา ซาโตติ ตั สพฺพิ
ตถาคตสฺส สพฺพณฺณตฺตณฺณานั ซานาติ ฯ ตถา ย อปรมาณาสู
โลกธาตฺสู อิมสฺส สเทวกสฺส โลกสฺส เภริสฺสทุโท มุทิงค-
สฺสทุโทติอาทึ (๒) สทุทธารมฺมณั โสตทุวารเ อาปาถั อากจฺฉติ
มุลคนฺโธ ตจกนฺโธติอาทึ (๓) คนฺธารมฺมณั ฆานทุวารเ อาปาถั
อากจฺฉติ มุลรโส ขนฺธรโสติอาทึ (๓) รสธารมฺมณั ชิวหาทุวารเ
อาปาถั อากจฺฉติ กกขพิ มุทกนฺติอาทึ (๔) ปจฺวิธาตฺเตโช-
ธาตฺวาโยธาตฺเกทึ โฝฏฺจพฺพารมฺมณั กายทุวารเ อาปาถั
อากจฺฉติ อัย สตุโต อิมสฺมี ขณ อิมั นาม โฝฏฺจพฺพารมฺมณั
สุสิตฺวา สุมโน วา ทุมฺมนโน วา มชฺฉตฺโต วา ซาโตติ
ตั สพฺพิ ตถาคตสฺส สพฺพณฺณตฺตณฺณานั ซานาติ ฯ ตถา
ย อปรมาณาสู โลกธาตฺสู อิมสฺส สเทวกสฺส โลกสฺส
สุขทุทฺขาทึเกทึ ฐมฺมารมฺมณั มโนทุวารเ อาปาถั อากจฺฉติ
อัย สตุโต อิมสฺมี ขณ อิมั นาม ฐมฺมารมฺมณั วิชานิตฺวา
สุมนโน วา ทุมฺมนโน วา มชฺฉตฺโต วา ซาโตติ ตั สพฺพิ

๑. อภึ. สจ. ๓๔/๕๒๑/๒๐๔ ฯ ๒. อภึ. สจ. ๓๔/๕๒๒/๒๐๗ ฯ

๓. อภึ. สจ. ๓๔/๕๒๔/๒๑๑ ฯ ๔. อภึ. สจ. ๓๔/๕๑๔ ฯ

*เล่มที่ 40 สพุพณฺณตณฺณณนทเทสวณฺณนา หน้ํ 693

ตถาคตสฺส สพุพณฺณตณฺณณนํ ชานาตี ๑

อิมสฺส ปน มหาชนสฺส ปรีเยสตีวา อปฺปตฺตมฺปิ อตฺถิ
ปรีเยสตีวา ปตฺตมฺปิ อตฺถิ ๑ อปรีเยสตีวา อปฺปตฺตมฺปิ อตฺถิ
อปรีเยสตีวา ปตฺตมฺปิ อตฺถิ ๑ สพุพํ ตถาคตสฺส สพุพณฺณต-
ณฺณณน อปฺปตฺตํ นาม นตฺถิตี ๑

ปฺน อปเรณ ปรียาเยน สพุพณฺณตณฺณณนภาวสาธนตฺถิ (๑)
น ตสฺสาตี กาดมาห ๑

ตตฺถ น ตสฺส อทฺทิกฺกจิมิธตฺถิ กิลฺลจิตฺติ ตสฺส ตถาคตสฺส
อิธ อิมสฺมี เตชาตฺถเก โลเก อิมสฺมี ปจฺจุปฺปนฺนกาเล(๒)
วา ปณฺณาจกฺขุณา อทฺทิกฺกจํ นาม กิลฺลจि อปฺปมตฺตกมฺปิ น อตฺถิ
น สํวิชฺชตี ๑

อตฺถิตี อิทํ วตฺตมานกาลิกํ อาขุยาตปํ ๑ อิมินา
ปจฺจุปฺปนฺนกาลิกสฺส สพุพธมฺมสฺส ฅาตภาวํ ทสฺเสตี ๑
กาถาพนฺธสฺสขตฺถิ ปเนตฺถ ฐ-กาโร สณฺณตฺโต ๑

อโถ อวิณฺณตณฺนติ เอตฺถ อโถอิตี วจโนปาทานे นีปาโต ๑

อวิณฺณตณฺนติ อตฺตีกาลิกํ อวิณฺณตํ นาม กิลฺลจि
ธมฺมชาตํ ๑ นาโหสีตี ปาฐเสโส ๑ อพฺยภูตสฺส อตฺถิสทฺทสฺส
คหणे ปาฐเสสํ วินาปี ยุชฺชติเยว ๑ อิมินา อตฺตีกาลิกสฺส
สพุพธมฺมสฺส ฅาตภาวํ ทสฺเสตี ๑

๑. สี. สพุพณฺณตภาวทสฺสนตฺถิ ๑

๒. ม. อิมสฺมี ปจฺจุปฺปนฺนกาเล วา ๑

*เล่มที่ 40 มหาวคฺวณฺณา หน้า 694

อชานิตพฺพนฺติ อนาคตกาลิกํ อชานิตพฺพํ นาม ชมฺมชาตํ
น ภวิสฺสตี นตฺถิ วา ฯ อิมินา อนาคตกาลิกสฺส สพฺพชมฺมสฺส
ฉาตภาวํ ทสฺเสตี ฯ ชานนภิรียาวิเสสนมตฺตเมเวตฺถ(๑) อ-กาโร ฯ

สพฺพํ อภิณฺณาสี ยทตฺถิ เนยฺยนฺติ เอตฺถ ยํ เตกาลิกํ
วา กาลวิมุตฺตํ วา เนยฺยํ ชานิตพฺพํ กิลฺยจิ ชมฺมชาตํ อตฺถิ
ตํ สพฺพํ ตถาคโธ อภิณฺณาสี อธิเกน สพฺพญฺญตฺตญฺญาณน
ชานี ปฏฺวิชฺฐมฺิ ฯ เอตฺถ อตฺถิสทฺเทน เตกาลิกสฺส กาลวิมุตฺตสฺส
จ คหณฺ(๒) อตฺถิ-สทฺโท อพฺยยญฺโตะเยว ทญฺญพฺโพ ฯ ตถาคโธ
เตน สมฺนตฺตจกฺขุติ กาลวเสน โโอกาสวเสน จ นิปฺปเทสฺตฺตา
สมฺนตฺตา สพฺพโต ปวตฺตํ ฉาณจกฺขุ (๓) อสฺสาตี สมฺนตฺตจกฺขุ ฯ
เตน ยถาวุตฺเตน การณน ตถาคโธ สมฺนตฺตจกฺขุ สพฺพญฺญติ
วตฺตํ โหตี ฯ อิมิสฺสา คาถาย ปุคฺคลาธิญฺจานาย เทสนาย
สพฺพญฺญตฺตญฺญาณํ สาริตํ ฯ

ปฺน พุทฺธญาณํ วิสยวเสน สพฺพญฺญตฺตญฺญาณํ ทสฺเสตฺต-
กาโม สมฺนตฺตจกฺขุติ เกนญฺเจน สมฺนตฺตจกฺขุติอาทิมาห ฯ

ตตฺถ คาถาย สมฺนตฺตจกฺขุติ วตฺตปฺเท ยํ ตํ สมฺนตฺตจกฺขุ
ตํ เกนญฺเจน สมฺนตฺตจกฺขุติ อตฺถิ ฯ

อตฺถิ ปนสฺส ยาวตา ทุกฺขสฺส ทุกฺขญฺโจิตฺถาทีหิ วตฺตโตเยว

๑. ม. ชานนภิรียาวิเสสนมตฺตเมว วา เอตฺถ ฯ

๒. ม. คหณฺ ฯ ๓. ย. ปวตฺตตฺตญฺญาณจกฺขุ ฯ

*เล่มที่ 40 สัพพญตฺตญฺยานนิตฺเตสวณฺณา หน้า 695

โหติ ฯ สัพพญตฺตญฺยานํ หิ สมฺนตฺตจฺกฺขุ ฯ ยถาห สมฺนตฺตจฺกฺขุ
วฺจฺจติ สัพพญตฺตญฺยานนฺติ (๑) ตสฺมี สัพพญตฺตญฺยานญฺเฐน วฺตฺเต
สมฺนตฺตจฺกฺขุญฺโจะ (๒) วฺตฺโตเยว โหตีติ ฯ พุทฺธสฺเสว ญฺยานนํตี
พุทฺธญฺยานนํ ฯ ทฺกฺเข ญฺยานนํตีปิ หิ สพฺพากาเรน พุทฺธสฺเสว
ภควโต ปวตฺตฺตฺตํ อิตฺเรถํ ปน เอกเตสมตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สวากสาธารณนํตี ปน เอกเตเสนาปี อตฺถิตํ สนฺชาย วฺตฺตํ ฯ

สพฺโพ ญาโตติ สพฺโพ ญาณน ญาโต ฯ

อญฺญาโต ทฺกฺขุญฺโจะ นตฺถิตี วฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

วิภาเวติ ฯ

สพฺโพ ทิฏฺฐิโจะติ น เกวลํ ญาตมตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

จฺกฺขุณา ทิฏฺฐิโจะ วีย กโต ฯ

สพฺโพ วิทิตฺติ น เกวลํ ทิฏฺฐมตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

ปากโฏ ฯ กโต ฯ

สพฺโพ สจฺฉิกโตติ น เกวลํ วิทิตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

ญาตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

สพฺโพ ผสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส

ปฺนปฺปฺนํ ยถารุจฺจ สฺมฺทาจารวเสน ผุฏฺฐิโจะติ ฯ

อถวา ญาโต สภาวตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

ตฺตฺตฺตฺตฺต

๑. ขุ. จุฬ. ๓๐/๒๑๖/๑๑๓ ฯ ๒. ส. สมฺนตฺตจฺกฺขุอตฺตฺต

ขุททกนิกายกุกกถา ปฏิสัมภิตามคฺควณณา (สทฺธมฺมปกาสนี ๑) - หน้าที่ 696
*เล่มที่ 40 มหาวคฺควณณา หน้า 696

วิทิตฺ รสวเสน ฯ สจฺฉิกิตฺ ปจฺจุปฺภูจฺฉานวเสน ฯ ผสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ปทฺฐจฺฉานวเสน ฯ

อถว ฌาโต ฌาณฺุปฺปาทวเสน ฯ ทิฏฺฐโ จกฺขุปฺปาท-
วเสน ฯ วิทิตฺ ปณฺณฺุปฺปาทวเสน ฯ สจฺฉิกิตฺ วิชฺชฺุปฺปาทวเสน ฯ
ผสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส อโลกฺุปฺปาทวเสน ฯ ยาวตา ทฺกฺขสฺส ทฺกฺขณฺุโ สพฺโพ
ทิฏฺฐโ อทิฏฺฐโ ทฺกฺขณฺุโ นตฺถิตฺติอาทินา นเยน จ ยาวตา
สเทวกสฺส โลกสฺส ฯเปฯ อนฺุวิจฺจิตฺ มนสา สพฺพํ ฌาตํ
อณฺุฌาตํ นตฺถิตฺติอาทินา นเยน จ วิตฺถาโร เวทิตฺพฺโพ ฯ
ปจฺฉมํ วุตฺตคฺคาถานิกมฺนวเสน ปฺน วุตฺตา ฯ ตํนิกมฺเนยว หิ
กเต ฌาณฺนิกมฺนปฺ กตเมว โหตฺถิตฺติ ฯ

สพฺพณฺุตฺถยฌาณฺนิตฺเตสวณฺณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ฌาณกถาวณฺณณา นิฏฺฐิตา ฯ
